سەي جىنسوڭ

پەۋقۇلئاددە تارىخىي شارائىتتىكى پەۋقۇلئاددە تارىخىي شەخس
بىر مەزگىل جاھانغا پاتمىغان شىنجاڭ « پادىشاھى »

شېڭ شىسەي

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ

سەي جىنسۇاڭ

شېڭ شىسەي

مىللەتلەر نەشرىياتى

بۇ كىتابتا شېڭشىسەينىڭ قانداق قىلىپ ھوقۇقنىڭ پەللىسىگە چىققانلىقى، جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى بىرلىكسەپ تۈزگەنلىكى ۋە قانداق بولۇپ بىردىنلا يۈز ئۆرۈپ، شىنجاڭدىكى مەشھۇر كومپارتىيە ئەزالىرىنى ئۆلتۈرۈپ جىياڭ جيېشىغا ياخشىچاق بولغانلىقى، قانداق قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ رەقىبلىرىنى مەغلۇپ قىلغانلىقى ۋە قانداق بولۇپ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرىگەنلىكى، قانداق قىلىپ سىياسىي رەقىبلىرىگە زىيانكەشلىك قىلغانلىقى قاتارلىق ۋەقەلەر مول تارىخىي پاكىتلار ئارقىلىق بايان قىلىنىدۇ. شۇنداقلا ئۆزگىرىشچان سىياسىي بورانلارنى چۆرىدىگەن ھالدا ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىدىكى شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتىدىن ئىشەنچلىك ئۇچۇرلارنى بېرىدۇ.

ISBN 978-7-105-07760-1

9 787105 077601 >

定价：33.00元

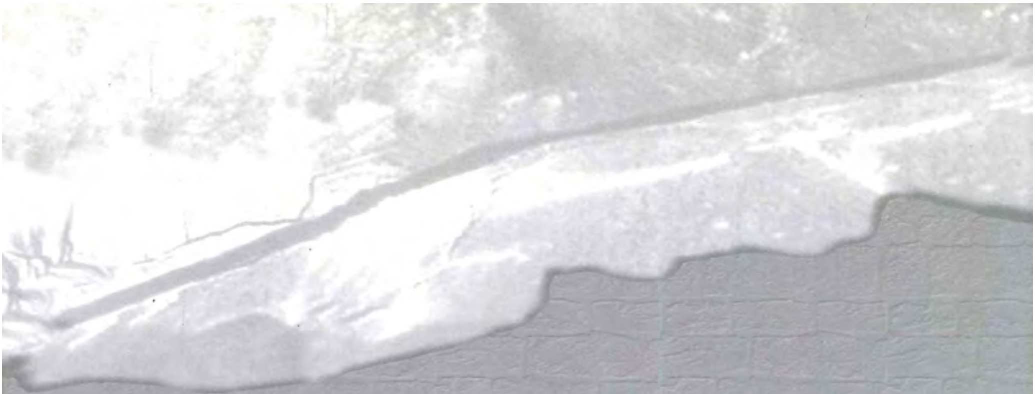

سەي جىنسۇڭ

شىڭ شىسەي

تەرجىمە قىلغۇچى : راخمان مامۇت

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ

责任编辑：凯赛尔・库尔班
责任校对：麦热木尼沙・肉孜

图书在版编目(CIP)数据

盛世才外传：蔡锦松；热合曼・马木提译. 一北京：民族出版社，2006.6（2012.3 重印）
ISBN 978-7-105-07760-3

Ⅰ. 盛… Ⅱ. ①蔡… ②热… Ⅲ. 盛世才（1892～1970）—传记—维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ. K827=7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第 059974 号

出版发行：　民族出版社　　htt://www.e56.com.cn
社　　址：北京市和平里北街 14 号　　邮编：100013
电　　话：010-64290862（维文室）
印　　刷：北京迪鑫印刷厂
版　　次：2006 年 12 月第 1 版
　　　　　2012 年 3 月第 2 次印刷
开　　本：850×1168 毫米 32 开
印　　张：20.875
定　　价：33.00 元

كىرىش سۆز

شېڭ شىسەي (1894—1970) شەرقىي شىمالدىكى لياۋنىڭ
ئۆلكىسىنىڭ كەيىۈەن ناھىيىسىدىن، كەمبەغەل ئائىلىدە تۇغۇل-
غان. كېيىن ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇ-
غان. 1930 ـ يىلى چېگرا رايوندا چوڭ ئىشلارنى تەۋرىتىش
مەقسىتىدە «تولۇپ ـ تاشقان جاسارەت» بىلەن ئۈرۈمچىگە كېلىپ،
شاڭشياۋ دەرىجىلىك سەئىممۇلىقتىن ئاستا ـ ئاستا ئۆرلەپ شىن-
جاڭنىڭ ئارمىيە ـ ھۆكۈمەت چوڭ ھوقۇقلىرىنى ئىگىلەپ 11 يىل
ئۆلكە رەئىسى، چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى بولغان.

ئۇ شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن مەزگىلدە ئۆزىنىڭ ھۆ-
كۈمرانلىق ئورنىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن، جياڭ جيېشى ھۆكۈ-
مىتى بىلەن قارشى يول تۇتۇپ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش،
سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈش، مىللەتلەر باراۋەر بولۇش،
پاك بولۇش، تىنچ بولۇش، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت
ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى تۈزۈپ، ئەنگلىيە، ياپونىيە جاھانگىرلىرد-
نىڭ شىنجاڭدىكى تەسىرىنى يوقاتتى، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن
جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە تاياندى ۋە شىنجاڭنى ياپون
جاھانگىرلىكىگە قارشى چوڭ ئارقا سەپكە ئايلاندۇردى. كېيىن
قانات ـ قۇيرۇقى ئازراق يېتىلگەندىن كېيىن، شىنجاڭ گومىنداڭ
بىلەن كومپارتىيىدىن تاشقىرى ئۈچىنچى بىر سىياسىي گۇرۇھ،
دېگەن نەرسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ شىنجاڭنىڭ جۇڭگودىكى ئالاھىدە
ئورنىنى ساقلاپ قالماقچى بولدى. ئەڭ ئاخىردا، دۆلەت ئىچى ۋە
سىرتىدىكى ھەرخىل مۇرەككەپ ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بىلەن ئىل-
گىرىكى ئېتىقادىدىن ۋاز كېچىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىد-
يىگە قارشى يول تۇتتى ۋە جياڭ جيېشىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمىتد-

نىڭ يولىغا ماڭدى.
ئۇ پەۋقۇلئاددە تارىخىي شارائىتتا مەيدانغا كەلگەن پەۋقۇلئاددە
تارىخىي شەخس. كىتابخانلار 200 نەچچە مىڭ خەتلىك بۇ ئاممىباپ
ئوقۇشلۇق ئارقىلىق تېپىشماققا ئوخشايدىغان بىر قاتار ۋەقەلەرنى،
يەنى بىر مەزگىل ئۆزىنى بىلەلمەي قالغان شىنجاڭنىڭ بۇ ۋاڭىنىڭ
قانداق قىلىپ ھوقۇقنىڭ پەللىسىگە چىقىۋالغانلىقىنى، ماركسىزمغا
ئېتىقاد قىلغان، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرىشنى
كۆپ قېتىم تەلەپ قىلغان، يەنە ئىنىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قار-
شى تۇرۇشىغا ياردەم بەرگەن، كومپارتىيە بىلەن ياپون جاھانگىر-
لىكىگە قارشى بىرلىك سەپ تۈزگەن بىر ئادەمنىڭ قانداق بولۇپ
تۇيۇقسىز ئۇ ئىشلىرىدىن يۈز ئۆرۈپ چېن تەنچيۇ، ماۋ زېمىن
قاتارلىق مەشھۇر كومپارتىيە ئەزالىرىنى ئۆلتۈرۈپ جياڭ جيېشىغا
ياخشىچاق بولغانلىقىنى، قانداق قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۈ-
چىدىن پايدىلىنىپ رەقىبلىرىنى مەغلۇپ قىلغانلىقىنى، قانداق
قىلىپ بىر تۈركۈم كومپارتىيە ئەزالىرى بىلەن ئىلغار ئەربابلاردىن
پايدىلىنىپ مالىيە، خەلق ئىشلىرى، مەدەنىيەت، مائارىپ، تەشۋى-
قات، ھەربىي، باج، ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ قۇرۇلۇشى قاتارلىق
ساھەلەردە نەتىجە قازانغانلىقىنى، قانداق قىلىپ ئىشپىيونلۇق ۋە
سۇيىقەستلىك ۋاسىتىلار ئارقىلىق كۆپ قېتىم «سۇيىقەستلىك
توپىلاڭ دېلولىرى» نى ياساپ چىقىپ سىياسىي رەقىبلىرىنى تۈر-
كۈملەپ تۈرمىلەرگە تاشلىغانلىقىنى، مەخپىي ئۆلتۈرگەنلىكىنى،
قانداق قىلىپ شىئەن ۋەقەسى يۈز بەرگەن چاغلاردا سىياسىي نەي-
رەڭ ئىشلەتكەنلىكىنى، ستالىنغا بەيئەت قىلىپ، ئالاھىدە تەستىق
بىلەن ھوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولغاندىن كې-
يىن، يەنە قانداق قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرۈپ، سو-
ۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قومۇلدا تۇرۇشلۇق قىزىل 8 - تۇەنى بىلەن
شىنجاڭغا ياردەمگە كەلگەن زور تۈركۈمدىكى مۇتەخەسسىسلەر،
مەسلىھەتچىلەر، تېخنىك خادىملارنى دۆلىتىگە قايتىشقا مەجبۇر
قىلغانلىقىنى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىنى باش-
قۇرۇشقا تەيىنلىگەن ئەمەلدار تۇرۇپ، يەنە قانداقلارچە گومىنداڭغا
ئەزا بولمىغانلىقىنى، يەنە تېخى گومىنداڭنى شىڭشىڭشىيادىن بۇياق-

قا ئۆتكۈزمىگەنلىكىنى بىلەلەيدۇ.

شىڭ شىسەينىڭ ئائىلىسىمۇ ئوخشاشلا سىرلىق بىر ئائىلە. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى تەشكىلاتچىلىرىنىڭ ۋە جۇڭگو ياشلار ئىتتىپاقىنى قۇرغۇچىلارنىڭ بىرى بولغان يۇ شيۇسۇڭ شىڭ شىسەينىڭ سىڭلىسى بىلەن توي قىلىدۇ، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەي سوۋېت ئىتتىپاقىغا يالاپ ئېلىپ كېتىلىپ دېرەكسىز يوقىلىپ كېتىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى قىزىل ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەن بىر تۇغقان ئىنىسى شىڭ شىچى ئۆز ئۆيىدە سىرلىق هالدا ئۆلۈپ كېتىدۇ. ئۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانمۇ ياكى باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنمۇ؟ قاتىل زادى كىم؟ ئېنىقلانمايدۇ.

شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار بەكمۇ كۆپ.

بۇ كىتاب ئەنە شۇنداق سىرلىق ئىشلارنى، كۈندە مىڭ خىل ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان سىياسىي بورانلارنى چۆرىدىگەن هالدا شىڭ شىسەينىڭ گۇمانخورلۇقى، تۇراقسىزلىقى ۋە شىنجاڭنىڭ مەدەنىيىتى، مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى ئارقىلىق ئوقۇرمەنلەرنى ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىدا شىنجاڭدا يۈز بەرگەن ئاجايىپ - غارايىپ ۋەقەلەر ئىچىگە ئېلىپ كىرىدۇ.

مۇندەرىجە

1. فېڭتيەن. توكيو. نەنجىڭ 1

ئائىلە شەجەرىسى 1

«شەھەرلىك بالىلار قانچىلىك ئىدى!» 6

رەڭگارەڭ چىراغلار 13

فۇسۇغا بېرىش 18

ئەسكەر بولۇش 22

ئەر - خوتۇن بىللە ئوقۇشقا بېرىش 30

لۇەنجۇ ھەربىي ئۆزگىرىشىگە قاتنىشىش 35

ياپونىيىگە ئۈچىنچى قېتىم بېرىش 38

شاڭشياۋ دەرىجىلىك سەنمۇ 47

2. تەڭرىتاغ ئېتىكىدە 55

«7 - ئىيۇل سىياسىي ئۆزگىرىشى» ۋە جىن شۇرېن...... 55

سىبىرىيە ئارقىلىق ئۈرۈمچىگە كېلىش 83

3. يېغىلىق يىللىرىدىكى قەھرىمان 103

قۇمۇل قوزغىلىڭى ۋە «گا سىلىڭ» 103

قوش ئۆردەك رىسالىسىنى قالايمىقان ئاختۇرۇش...... 121

«جاڭ سالپاڭ قۇلاق» يۈز ئۆرىدى 128

ھەربىي ھوقۇقنى قولغا ئېلىش 137

شۆھرىتى ھەممە يەرگە داڭ كەتتى 143

قاراشەھەر، قەشقەر، خوتەن، ئالتاي قوزغىلاڭلىرى...... 148

باش قوماندانلىقنى تالىشىش 152

4. غايىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى 167
تاۋ مىڭيۈ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەر ئىتتىپاقى...167
12 - ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشى 191
تەييارغا ئىگە بولۇش 200
«گا سىلىڭ» قايتا باش كۆتۈردى 218
هاياتىدىكى ئەڭ خەتەرلىك جەڭ 222
خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ پىلانى 227
شەرقىي قورۇدىكى ئوق ئاۋازى 235
لو ۋېنگەننىڭ شىڭ شىسەيگە قارشى ئىتتىپاقى ... 244
ئۇرۇمچىدىكى تازىلاش 259
ئالتاي قوشۇنى ۋە تارباغاتاي قوشۇنى 272
«گا سىلىڭ» سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كەتتى......287

5. خاتىرجەم يۇرت سوراش 293
ئۇزۇن بۇرۇن مەسلىھەتچىلەر 293
ئارمىيىنىڭ ئۆزگەرتىلىشى ۋە جامائەت خەۋپسىزلىكى
ئورگىنىنىڭ قۇرۇلۇشى 295
7 مىليون 500 مىڭ ئالتۇن رۇبلى 308
جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى ۋە «ئالتە
بۇيۇك سىياسەت» 312
چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى 318
مامۇت بىلەن ما خۇشەننىڭ يوقىتىلىشى 322
«ئۇنى تۇت دېگەندىكىن تۇتمامسىز!» 327

6. كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىپ ياپون جاھانگىرلىكىگە
قارشى تۇرۇش 343
«مەن كومپارتىيىگە كىرىمەن» 343
جياڭ جيېشىنى تۇتۇشنى تەشەببۇس قىلىش 349

يېڭى ھەربىي گازارما 355
3 - مېھمانخانا 362
موسكۋاغا «تاۋاپ» قىلىپ بېرىش 372
1938 - يىلى — كومپارتىيە بىلەن ئۆتكەن «شېرىن
ئايلار» 383

7. ھەممە ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ئۇچۇن......389
ئۇرۇشقا پەقەت 91 ئايروپىلانلا قاتناشتى 389
سىرلىق تەكشۈرۈش ئۆمىكى 393
مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتى شىنجاڭ تارماق
كومىتېتىنىڭ مۇدىرى 403
«ئوچىن خاراشۇ!» 407
ئەڭ چوڭ قۇرۇقلۇق ۋە ھاۋا بېكىتى 413
چوڭ گازارما 417
«دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى» 420
ھەرەمباغ ئاسمىنىدىكى ناخشا ئاۋازى 423
ئەزرائىل بىلەن ئوينىشىش 424
سوپۇندىن ئەپچىل پايدىلىنىش 428

8. «بەزىلەر مېنى ئۆلتۈرمەكچى» 431
1937 - يىلىدىكى «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» ···431
ئۆزىنى ئۇچىنچى سىياسىي گۇرۇھ دەپ ئاتىۋېلىش···463
«مېنى دۇبەنلا قۇتۇلدۇرالايدۇ» 471

9. سىياسەتنىڭ ئۆزگىرىشى 501
يېڭى سىرتماق 501
جەنۇبىي قورۇدىكى ئوق ئاۋازى 513
«دوكتور» لار تۇرمىدىن چىقتى 532

«پىقىر سىزنى قوللايمەن» …………………… 539
مولوتوف ئۆزىنى كۆرسەتتى …………………… 546
«تەڭرى يولىدا ئىش قىلىشقا مەن تەييار» ……… 553
«شىنجاڭغا بارىمىز» …………………… 567
ۋېيىۋەنجاڭغا قىلغان سوۋغا …………………… 575
خەير خوش، قىزىل 8 - تۈەن …………………… 589

10. توزۇغان گۈلگە ئامال يوق …………………… 594
كېلىشتۈرۈش قىيىن زىددىيەت …………………… 594
ئەڭ ئاخىرقى قارا ئاپرېل …………………… 605
«ئۆزىنى مەلۇم قىلىش دېگەن نېمە گەپ؟» ……… 611
«خۇاڭ رۇجېن - لىن جىيۇڭ دېلوسى» — گو-
مىنداڭ قانداق بولۇپ كومپارتىيە بولۇپ قالدى؟ ……613
زوراۋاننىڭ ئاقىۋىتى …………………… 620

11. خاتىمە …………………… 632
مۇستەبىت كەتتى، خەلقنىڭ پەريادى كەتمىدى …… 632
ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى …………………… 646

قوشۇمچە: شىڭ شىسەي يىلنامىسى …………………… 653

1. فېڭتيەن . توكيو . نەنجىڭ

ئائىلە شەجەرىسى

150 يىلدىن ئىلگىرىكى جۇڭگو تەبىئىي ئاپەت، سۇنئىي ئاپەتلەر بىلەن تولغان زېمىن ئىدى. شۇ يىللارنىڭ بىرىدە، شەندۇڭدا شەنخەيگۇەن تەرەپكە قاراپ سەرسان بولۇپ كېتىۋاتقان بىر مۇساپىرلار توپى پەيدا بولدى. بۇ توپنىڭ بېشىمۇ، ئاخىرىمۇ كۆرۈنمەيتتى، غايەت زور بىر قارا ئېقىندەك ئالغا قاراپ ئاستا سىلجىماقتا ئىدى. ھەممە ئادەمنىڭ چاچلىرى چۇۋۇلغان، كىيىملىرى جۇل - جۇل، چىرايلىرىدا قان دىدارى يوق. قېرىلار ھاسىلىرىغا تايىنىپ ئاران - ئاران ماڭاتتى، ئارىلاپ بەزىلەر يىقىلىپ چۈشەتتى ۋە شۇ يىقىلغانچە ئورنىدىن قايتا تۇرالمايتتى. ئەرلەرنىڭ مۈرىلىرىدە ئەپكەش، ئەپكەشكە ئېسىلغان بىر سېۋەتتە ئاددىي شىڭلىسى، يەنە بىر سېۋەتتە بالىلىرى بار ئىدى. ئاياللارنىڭ ھالى تېخىمۇ خاراب، كۈچ - مادارىدىن ئايرىلغان، قەدەملىرىنى تەستە ئېلىپ ماڭاتتى، باشلىرى ئۈستىدىكى قۇياش ئۇلارنى كۆيدۈرۈپ تۇراتتى. ئۇزۇنغىچە يامغۇر ياغمىغان بولغاچقا، يەرلەر يېرىلىپ كەتكەن، زىرائەتلەر قۇرۇپ كەتكەنىدى.

مۇساپىرلارنىڭ بۇ سېپى تىنماي كېڭىيىپ تۇراتتى. مىڭلىغان ئاچ - زېرىن دېھقانلار يۇرت - ماكانلىرىنى تاشلاپ چىقىشقانىدى. شەندۇڭنىڭ خۇاڭشيەن ناھىيىسىدىن چىققان شىنىڭ فامى-

ـلىلىك ئون نەچچە ئائىلىمۇ يۇرتىدا تۇرۇش ئىمكانىيىتى قالمىـ
غاچقا مۇشۇ توپقا قوشۇلۇۋالغانىدى. ئۇلار شەنخەيگۇەننىڭ سىرـ
تىغا چىقىپ كەتكىلى خېلى بولغان قوشنا كەنتتىكى ھەقەمسايىلىـ
رىدىن ئۇ يەرنىڭ يېرى مۇنبەت، ئادىمى ئاز ئىكەنلىكى، تىرىـ
شىپ ئىشلەيدىغانلا بولسا بىرنەچچە مو يەرنى ئىجارىگە ئېلىپ
تېرىقچىلىق قىلسا جېنىنى ئېلىپ كەتكىلى بولىدىغانلىقى توغرۇـ
لۇق خەۋەر ئاڭلىغانىدى.
بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان شېڭ فۇشىن بىلەن خۇاڭشيەن ناھىيىـ
سىدىكى شېڭ جەمەتىدىكى نامرات دېھقانلار خۇددى ھاياتلىق يولىـ
نى كۆرگەندەك بولۇشۇپ، ئۆلۈپ كەتكەن ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ
روھلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئالدىراپ ـ تېنەپ يولغا چىققانىدى.
تۇغۇلغان يۇرتىدىن قەتئىي ئايرىلمايدىغان دېھقانلار ئامالىنىڭ يوـ
قىدىن ئايرىلمىسا يۇرتىنى تاشلاپ كېتەمدۇ دەيسىز؟ ئۇلار يۇرتىـ
دىن بىر چىقىپ كەتسە قاچان قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلەمدۇ؟
15 — 16 ياشلارغا كىرىپ قالغان شېڭ فۇشىن كىچىكىدىن
تارتىپلا ؛؛. ىشچ ؛:رغا يىللىقچى بولۇپ ئىشلىگەنىدى، ئائىلىـ
سىدە بىر ؛ ە چمۇ تېرىلغۇ ؛؛رى يوق ئىدى، يىل بويى باشقىلارـ
غا ئىشلەپ يېرىم ئاچ، يېرىم توق ئۆتەتتى. ئۇ چىڭ سۇلالىسىـ
نىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدىكى شەرقىي شىمالغا قاراپ ئاققان
ئاققۇنلارغا قوشۇلۇپ، يول بويى تىلەمچىلىك قىلىپ جان ساقـ
لاپ، كېچىلىرى دالادا تۈنەپ، ئىككى يىلدا شەنخەيگۇەندىن ئۆتـ
تۈپ شېڭجىڭ (بۈگۈنكى شېنياڭ) بىلەن سىپىڭنىڭ ئارىلىقىدىـ
كى كەييۈەن شەھىرىنىڭ سىرتىغا كېلىپ ئورۇنلاشتى. كېيىن
بارا ـ بارا شەندۇڭدىكى يۇرتىدىن بۇ يەرگە كەلگەنلەر كۆپىيىپ،
بۇ يەر مەھەللىگە، يەنى كېيىنكى شېڭجياتۈن كەنتىگە ئايلاندى.
شېڭ فۇشىن بۇ يەردە تۇرمۇشۇم ياخشىلىنىپ قورساق تويغۇدەك
تاماققا ئېرىشەرمەن دەپ ئويلىغانىدى، كىم بىلسۇن، بۇ يەرمۇ
يۇرتىغا ئوخشاش بولۇپ چىقىپ، ئوخشاشلا پومېشچىككە يىللىقـ

چى بولۇپ ئىشلىدى، ئانچە - مۇنچە ئوۋچىلىقمۇ قىلىپ يۈردى، ئەمما يەنىلا ئالىقانچىلىك يېرى يوق ئىدى.

شىڭ فۇشىن 30 ياشقا كىرگەندىمۇ توي قىلىۋالغۇدەك پۇل تاپالماي يىللىقچىلىق، ئوۋچىلىق بىلەن ئۆتتۈۋەردى. تۇرمۇشى جاپالىق، باش تىققۇدەك ماكانى يوق ئىدى. قولىدا ھېچنېمىسى يوق ئۇنداق ياۋاش قارا نامراتقا قانداق ئايال تېگىدۇ دەيسىز. شۇنداقتىمۇ، خۇدانىڭ رەھمى كەلدىمۇ، ياخشى نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن ئۇ قوشنا كەنتتىكى بىر قېرى قىز بىلەن توي قىلىۋالدى.

شىڭ فۇشىننىڭ ئۆيىمۇ بار بولدى. لېكىن، نوتۇنىنىڭ كىچىكىدىن تارتىپلا زىققە كېسىلى بار ئىدى. بۇنداق كېسەللەر چارچىسا، سوغۇق تەگكۈزۈۋالسا بولمايتتى، كېسىلى قوزغىلىپ قالسا نەپەس ئالالماي ئۆرد سىگە تىنىپ قالاتتى، كېچىلىرى ئۇخلىيالمايتتى. شىڭ فۇشىن توي قىلغاندىن كېيىنمۇ يىللىقچىلىقتىن، ئوۋچىلىقتىن نېرىغا بارالماي، ئۆيىنىڭ ئىشلىرى پۈتۈنلەي خوتۇنىغا قېلىپ بەكمۇ ئالدىراش بوپكەتتى. ئۇ ئەتىدىن كەچكىچە دەم ئالماي ئىشلەيتتى. شەرقىي شىمالنىڭ قىشتىكى سوغۇقى جاندىن ئۆتەتتى، بىر يىلنىڭ يېرىمىغىچە پاختىلىق كىيىمنى سالغىلى بولمايتتى. گەرچە تۇرمۇشى ئاشۇنداق غورىبەتچىلىكتە ئۆتسىمۇ، يەيدىغىنى، كىيىدىغىنى ئۆكسۈپ تۇرسىمۇ، ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى بەكمۇ ياخشى ئىدى، بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇلار بىر ئوغۇللۇق بولۇپ شىڭ جەمەتىدە ئۈمىد پەيدا بولدى. شىڭ فۇشىن بۇ تۇنجى ئوغلىغا كەلگۈسىدە بىز ئائىلىنىڭ تۈۋرۈكى بولۇپ قالار دېگەن ئارزۇ بىلەن باۋدۇڭ دەپ ئىسىم قويدى. ئۇ دەل شىڭ شىسەينىڭ بوۋىسى ئىدى.

شىڭ باۋدۇڭنىڭ تەقدىرى دادىسىنىڭكىدىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمىدى. دادىسى پومېشچىكلارغا يىللىقچى بولغان بولسا ئۇ

كۈنلۈكچى بولدى، بۈگۈن بۇ يەردە ئىشلىسە ئەتىسى ئۇ يەردە ئىشلىدى، تاپسا يېدى، تاپالمىغاندا ئاچ يۈردى. ئاتا - بالا ئىككىسى بىر قېتىم بولسىمۇ پاختىلىق ئۇزۇن چاپان كىيىپ باقمىدى. پۇلى بار ئادەملەر قىش كەلگەندە ئۇچىسىغا سۆسەر جۇۋا، بېشىغا سۆسەر تۇماقلارنى كىيىشىپ، ئىسسىق ئۆيلىرىدىن چىقماي راھەتتە ياشىسا، شېڭ فۇشىن ئاتا - بالا ھەريىلى ئۈستى - ئۈستىگە ياماق سېلىنغان كونا پاختىلىق چاپانلىرىنى كىيىپ، بېلىنى ئەسكى ئارغامچا بىلەن باغلىۋېلىپ سوغۇقتىن دۈگدەرىگەن ھالدا سىرتقا چىقىپ ئەمگەك قىلىشتى ياكى ياۋا توشقان، قىرغاۋۇل دېگەندەك جانىۋارلارنى ئوۋلاپ جانلىرىنى ساقلاشتى.

كېيىن شېڭ باۋدۇڭ ئۆيلەندى، خوتۇنى ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ ئوغۇل تۇغدى، چوڭىنىڭ ئىسمى جېنجيا، ئوتتۇرانچىسىنىڭ جېندو، كىچىكىنىڭ جېنلىن ئىدى. شېڭ جېنجيا شېڭ شىسەينىڭ دادىسى ئىدى. بىرنەچچە يىلنىڭ ئىچىدە بىرمۇنچە ئادەم قوشۇلۇپ، نەتىجىدە شېڭ باۋدۇڭنىڭ جاپاسى تېخىمۇ كۆپىيىپ تەرەپ - تەرەپتىن ئىش ئىزدەشكە باشلىدى.

ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ قاتتىق تىرىشچانلىقى بىلەن بۇ ئۈچ ئوغۇل ئاستا - ئاستا چوڭ بولدى. بالىلار 13 — 14 ياشلارغا كەلگەندە شېڭ باۋدۇڭ ئۇلارنىڭ كۈچى بىلەن بىر پارچە بوز يەر ئېچىپ، شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئائىلىنىڭ ئۆزىنىڭ يېرى بار بولدى. تەڭرىمۇ ئۇلارنىڭ بۇ تىرىشچانلىقىنى كۆردى بولغاي، تۇنجى يىلى زىرائىتى ئوخشاپ خېلى ھوسۇل ئالدى، بۇنىڭدىن خۇشال بولغان بۇ بىر ئائىلىلىك ئادەم ھاياجانلىنىپ يىغلاپ كېتىشتى.

شېڭ باۋدۇڭ ئۆمۈر بويى دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان، بىر كۈنمۇ مەكتەپتە ئوقۇپ باقمىغان ئادەم ئىدى؛ ھەتتا پۇلنىمۇ تۈزۈك بىلمەيتتى، شۇڭا دائىم كىشىلەرگە ئالدىنىپلا يۈرەتتى.

بىر كۈنى ئۇ بىر نەچچە ئون جىڭ ياڭيۇنى بازارغا ساتقىلى ئاپاردى. بۇ ئۇنىڭ بىر يىللىق ئەمگىكىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ، شۇنى سېتىپ پۇلىغا بالىلىرىغا كىيىم تىكىپ بەرگۈدەك رەخت سېتىۋېلىپ كەتمەكچى ئىدى. ياڭيۇلىرى خىل ھەم ئوخشىغان ياڭيۇلار ئىدى. بىر ئالارمەن ئۇنىڭ ياۋاش ئادەملىكىنى كۆرۈپ، بىرنەچچە يارماقنى بىرنەچچە يۈەن قىلىپ كۆرسىتىپ ياڭيۇلىرىنى ئېلىپ كەتتى. ئۇنىڭ بىلەن بازارغا بىللە كەلگەن بىر مەھەللىلىكى ئۇنىڭغا ئالدانغانلىقىنى دېگەندە، ئۇ ئادەم ئاللىقاچان كۆزدىن غايىب بولغانىدى. شېڭ باۋدۇڭ ئەلىمىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئۆزىنى باسالماي يىغلاپ كەتتى.

شېڭ باۋدۇڭ بىر ئۆمۈر جاپا تارتقانىدى، شۇڭا بالىلىرىنىڭمۇ ئۆزىگە ئوخشاش جاپاكەش بولۇپ قېلىشىنى خالىمايتتى. ئۇ شۇ ئوي بىلەن يېمەي ـ ئىچمەي پۇل يىغىپ چوڭ ئوغلى شېڭ جېنجيانى خۇسۇسىي مەكتەپكە كىرگۈزۈپ ئۈچ يىل ئوقۇتتى. شېڭ باۋدۇڭنىڭ ئارتۇقچە تەلىپى يوق، پەقەت ئوغلىنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىپ قويسىلا بولاتتى، شۇ چاغدىلا ئوغلى خەققە بوزەك بولمايتتى.

ئۇ چاغلاردا بىرنەچچە يىل مەكتەپتە ئوقۇپ چىقسىلا زىيالىي سانىلىپ، ئاستا ـ ئاستا ئۆز يېرىدە نامى چىقاتتى. كېيىن شېڭ جېنجيا يېڭى مەدەنىيەتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدى، يەنە تېخى قوشنا كەنت خۇاڭجياتۇندىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپتە مۇئەللىممۇ بولۇپ تۇرمۇشى ئاستا ـ ئاستا ياخشىلىنىشقا باشلىدى.

ئۇ چاغدىكى مەنچىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ بىر بەلگىلىمىسى بولۇپ، شەرقىي شىمالدا ئولتۇرۇشلۇق خەنزۇلار چوقۇم مانجۇ تەۋەلىكىگە ئۆتۈشى كېرەك ئىدى، شېڭ ئائىلىسىمۇ بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس، ئەلۋەتتە. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار «خەنكاڭ قەبىلىسى» گە كىرگەن بولدى.

گۇاڭشۈينىڭ 18 ـ يىلى (1892 ـ يىلى) نىڭ كېيىنكى

يېرىمىدا، شىڭ جېنجيا يۇجياتۇندىكى ئەن فامىلىلىك بىرىنىڭ جىگەنېڭ ئىسىملىك قىزىغا ئۆيلەندى. ئەن جىگەنېڭ كىچىكىدىن تىرىشچان، ئىشچان قىز ئىدى، شىڭ ئائىلىسىدىكى ئالتە جان ئادەمنىڭ ئاش ـ تامىقىنى ئېتىپ، كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇپ تىنىم تاپماي ئىشلىدى. ئۇ ئاخشاملىرى ئاينىڭ يورۇقىدا پاختىدا يىپ ئېشىپ، ئەتىسى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ ئۆينىڭ پارچە خىراجەتلىرىنى قىلاتتى. ئۇ تېپىك جۇڭگو يېزا ئاياللىرىدىن ئىدى، ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى ياخشى كۆرەتتى.

توي قىلىپ بىر يىلدىن كېيىن، يەنى گۇاڭشۇينىڭ 12 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى (1898 ـ يىلى 1 ـ ئاي) يېڭى بىر ھاياتلىق شىڭ جېنجيانىڭ ئەبجەق ئۆيىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ يىغىسى زېمىستان قىش ئاسمىنىدا ياڭراپ، بۇ كەمبەغەل ئائىلىگە ئالەمچە خۇشاللىق ۋە ئۈمىد ئېلىپ كەلدى.

ئۇ بالا كېيىن شىنجاڭغا 12 يىل ھۆكۈمرانلىق قىلغان، ئۆلكە رەئىسى، قوشۇمچە چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى بولغان، ھەر-بىي ئۇنۋانى گومىنداڭنىڭ شاڭجياڭغا تەڭ كېلىدىغان شىڭ شىسەي ئىدى.

«شەھەرلىك بالىلار قانچىلىك ئىدى!»

ۋاقىت تېز ئۆتمەكتە. بالا ئولتۇرالايدىغان، ئۆمىلىيەلەيدى-غان، ئانچە ـ مۇنچە گەپ قىلالايدىغان بولدى، يېشىغىمۇ يەتتى. كونا ئادەت بويىچە بالا شۇ ياشقا كەلگەندە ئاتا ـ ئانىلىرى ئۇنىڭ «تەلىيىنى سىناپ» باقاتتى، يەنى چوڭ بىر لېگەنگە ھەرخىل نەرسىلەر سېلىنىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇلاتتى، بالا شۇ نەرسىلەر-دىن بىرنى ئالاتتى، ئۇ نەرسە ئۇنىڭ نېمىگە قىزىقىدىغانلىقىدىن، كەلگۈسىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. شۇ كۈنى ئۇلار ئۇنى يۇيۇندۇرۇپ، چىرايلىق كىيىندۇرۇپ قويدى، بالىنىڭ

كەيپىياتى ئىنتايىن ياخشى ئىدى. بوۋا ـ مومىلىرى بىر سىېۋەتكە
قەلەم، يامبۇ، ئويۇنچۇق، ئوقيا، يېمەكلىك دېگەندەك نەرسىلەر-
نى سېلىپ بالىنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويدى. يېشىغا ئەمدىلا يەتكەن
بالا سىېۋەتتىكى نەرسىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ تەقدىرى، ئائىلىسىدىكە-
لەرنىڭ ئارزۇسى بىلەن باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلـ-
سۇن؟ ئۇ پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئۆزىگە قاراپ تۇرغان ھەر خىل
روھىي ھالەتلەر ئىچىدە بۇدرۇق قوللىرىنى سىېۋەتكە ئۇزىتىپ بىر
قەغەزنى ئالدى، قەغەزنى ئىككىلا سىلكىپ تاشلىۋېتىپ، ئاندىن
ئوقيا ئوقىنى ئالدى ۋە ئۇنى ئۇزاق ئويناپ تۇرۇپ خۇشال كۈ-
لۈشكە باشلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن بوۋاقنىڭ تەقدىرىنى بەلگە-
لەيدىغان بۇ ئەنئەنىۋى ئادەت ئويۇنى ئاخىرلىشىپ، بۇ بىر ۋاراق
قەغەز بىلەن ئوقيا ئوقىنىڭ نېمىدىن بېشارەت ئىكەنلىكى بۇ
ئائىلىدىكىلەرنىڭ كۆڭلىگە ئاساسەن ئايان بولۇپ بولدى ...

ئۇ چاغلاردا ئاچارچىلىق، قۇرغاقچىلىق، ھەرخىل يېغىلىڭ-
لار، قاراقچىلار، ئەمەلدارلار، پومېشچىكلار پۇقرالارنىڭ جېنىد-
نى ئېلىپ جاڭگالدا قويۇۋاتاتتى. شېڭ جېنجيا شېڭجياتۇن كەن-
تىنىڭ ئاشۇنداق خورلۇقلارنى تارتىشىنى شېڭجياتۇندىن بىرەر
ئەمەلدارنىڭ چىقمىغانلىقىدىن كۆرەتتى. ئەگەر شېڭجياتۇندىن
ھوقۇقى ۋە تەسىرى بار بىرەر ئەمەلدار چىققان بولسا كىم ئۇلارنى
خالىغانچە بوزەك قىلالىسۇن؟

شېڭ شىسەي قاراقاش، كۆزلىرى يوغان، كېلىشكەن يد-
گىت ئىدى، كىچىكىدىن تارتىپ دادىسى بىلەن ئېتىزلىقتا ئىش-
لەيتتى، بىكار قالغان چاغلىرىدا دادىسىدىن خەت ئۆگىنەتتى،
يەنە تېخى خۇسۇسىي مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇدى. ئۇ ئوقۇش يېشد-
غا يەتكەندە دادىسى ئۇنى بىگيۇگو مەكتىپىگە ئوقۇشقا بەردى.
ئۇزۇن ئۆتمەي كەيىۋەننىڭ شەرقىگە يۈز چاقىرىم كېلىدىغان
شىفېڭ دېگەن جايغا بېرىپ ئوقۇدى. كېيىن يەنە شېنياڭدىكى
5 ـ ئالىي باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇپ ئۇ مەكتەپنى

تاماملىدى. شېڭ جېنجيا ئۆزىنىڭ ئوقۇيالمىغانلىقىنى ئائىلىسىنىڭ نامراتلىقىدىن كۆرۈپ كەلگەنىدى، ئەمدى ئۆزىنىڭ كۆڭلى ئازراق ياخشىلانغاندىن كېيىن ئوغلىنى تېخىمۇ كۆپ تەربىيىگە ئىگە قىلىپ ئەجدادلىرىنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىشنى، دۆلەتكە پايدىلىق بىر ئادەمنى تەربىيىلەپ چىقىشنى نىيەت قىلغانىدى. ئۇ شېڭ شىسەي ئوقۇمايدىغان بولسا شېڭ جەمەتىنىڭ مەڭگۈ باش كۆتۈرەلمەيدىغانلىقىغا، ئەۋلادمۇ ئەۋلاد كىشىلەرگە بوزەك بولۇپ ئۆتىدىغانلىقىغا قاتتىق ئىشىنەتتى.

شېڭ شىسەي كىچىكىدىن تارتىپ ئەقىللىق ئىدى، شۇڭا مەكتەپكە كىرمىگەن چېغىدىلا ئاز - تولا ساۋاتىنى چىقىرىۋالغانىدى. مەكتەپكە كىرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي فېئودالىزم دەۋرىدىكى ئىمتىھاندا ئوقۇشقا تېگىشلىك بولغان «دارىلفۇنۇن»، «ماداراچىلىق»، «مۇھاكىمە ۋە بايان»، «مېڭزى» ناملىق تۆت كىتابنى تولۇق يادلاپ بولدى. 12 ياشقا كىرگەندە 13 نەزمىنى ئوقۇپ بولۇپ، قەدىمىي كىتابلارغا بولغان چۈشەنچىسىنى ئاساسەن هازىرلاپ بولدى.

شېڭ شىسەي بۇ كىتابلارنىڭ ئىچىدە «سۇنزىنىڭ هەربىي ئىشلار سەنئىتى» ناملىق كىتابنى، قەدىمكى ۋە هازىرقى تارىخىي شەخسلەرنىڭ تەرجىمىھاللىرىنى، يۆفېينىڭ قەهرىمانلىقلىرى يېزىلغان كىتابلارنى ئوقۇشنى ياخشى كۆرەتتى ۋە ئوغۇل بالا دېگەن ئاشۇ قەهرىمانلاردەك بولۇپ دۆلەت ئۈچۈن چوڭ ئىشلارنى قىلىشى كېرەك، شۇندىلا ئادەم هاياتىنى بىهۇدە ئۆتكۈزمىگەن بولىدۇ، دەپ ئويلايتتى.

شېڭ شىسەي بالىلىق چاغلىرىدىن باشلاپ كىشىلەرگە چوڭ ئىشلارنى كۆڭلىگە پۈككەن، يۈرەكلىك، هەرقانداق ئىشقا جۈرئەتى بار بالا بولۇپ كۆرۈنەتتى، ئۆزىمۇ قەهرىمانلارغا ئاپىرىن ئوقۇپ شۇلاردەك بولۇشنى خىيال قىلاتتى. ئەمما، نېمىنىڭ هەقىقىي قەهرىمانلىق هەرىكەت ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى، مۇشتى

بىلەن ھەيۋىسىنى كۆرسەتكەنلەرنى باتۇر ئەزىمەت دەپ بىلەتتى.
ئۇنىڭدا باشقىلارغا رەھبەرلىك قىلىش ئىگى كۈچلۈك ئىدى، ساۋاقداشلىرىنى ئۆزىگە بويسۇندۇرۇشقا، ئۆزىنىڭ قوماندانلىقىغا بويسۇنۇشقا مەجبۇرلايتتى، كىمكى بويسۇنمىسا ئۇراتتى، ئۆزىدىن قورققان، ئۆزىگە بويسۇنغان چاغدىلا بولدى قىلاتتى. ئۇ يەنە كەنتتىكى باللارنى تەشكىللەپ قوشنا كەنتتىكى باللار بىلەن سوقۇشۇشقا ئېلىپ باراتتى.

شىنياڭدىكى 5 ـ ئالىي باشلانغۇچ مەكتەپكە يېڭىلا كىرگەن چاغدا، ئۇنىڭ ئوقۇشقا بولغان قىزغىنلىقى؛ كىتاب ئوقۇشقا بولغان ھېرىسمەنلىكى، ئوقۇش نەتىجىسىنىڭ ئالاھىدىلىكى شەھەرلىك باللاردا ھەسەت قوزغاپ قويدى. ئۇ باللار ئۇنى سەھرالىق دەپ ياراتمايتتى، ئەخمەق قىلاتتى، بوزەك ئېتەتتى. دەسلەپتە ئۇ تاياق يەپ قېلىشتىن قورقۇپ دەردىنى ئىچىدە بىلىپ يۈردى. بارا ـ بارا ئوقۇش نەتىجىسىنىڭ ئالاھىدىلىكى، ساۋاقداشلىرىغا تارىخىي ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بەرگەنلىكى بىلەن بىر قىسىم باللار ئۇنىڭ گېپىنى قىلىدىغان، ئۇنى قوغدايدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يۈرىكى توملاپ، كىم ئۇنى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ساۋاقداشلىرىنى بوزەك قىلىدىغان بولسا قىلچە قورقماي ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىدىغان بولدى. ئۇ «شەھەرلىك باللار قانچىلىك ئىدى؟ ئۇلار نېمىسكە ئادەمنى بوزەك قىلىدۇ؟ قورقماڭلار! ئۇ نىجىسلارنىڭ ئەدىپىنى ئۆزۈم بېرىمەن!» دەيتتى ۋە گېپىنى تۈگىتىپلا قول ياندۇراتتى، ئۇلار تىزلىنىپ ئۇلتۇرۇپ يالۋۇرمىغىچە، بۇنىڭدىن كېيىن ھېچكىمنى بوزەك قىلمايمىز، دەپ ۋەدە بەرمىگۈچە بولدى قىلمايتتى.

مۇشۇنداق ئىش بىرنەچچە قېتىم يۈز بەرگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەينىڭ ساۋاقداشلىرىنىڭ ئىچىدە ئابرۇيى تىكلىنىشكە باشلىدى، بۇ ئادالەتنى ياقىلىغانلىقى ياكى مۇشتىغا تايانغانلىقى بىلەن بەرپا بولغان ئابرۇي ئىدى. ئۇ ساۋاقداشلىرىغا دائىم:

«شەھەرلىك بالىلار سەھرالىق بالىلارنى كەمسىتىدىغان بولسا ئۇلارغا قاتتىق قوللۇق قىلىش كېرەك، شۇ چاغدا ئۇلارنى ئۆزۈڭگە بويسۇندۇرالايسەن. كىملا بولسۇن، قاتتىق قوللۇق قىلىشقا جۈرئەتلا قىلىدىكەن، شۇ ئۆزىنىڭ ھەيۋىسىنى تىكلىيەلەيدۇ، ھېچكىم ئۇنى بوزەك قىلالمايدۇ» دەپ تۇراتتى.

شېڭ شىسەي باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن يىلى 14 ياشقا كىرگەنىدى. ئەمدى ئۇ يالغۇز ئەمەس، كەينىدە ئىنىسى شېڭ شىيىڭ، سىڭلىسى شېڭ شىفېن، ئىككىنچى ئىنىسى شېڭ شىجۇن، ئۈچىنچى ئىنىسى شېڭ شىچىلار بار ئىدى، ئاتا ـ ئانىسىنى قوشقاندا ئۇلار ئەمدى يەتتە جان ئىدى. شېڭ شىسەينىڭ ئىككى تاغىسىنىڭ ئۆيىدىكىلەرنى قوشقاندا 20 ئادەمگە باراتتى. بۇ 20 ئادەمنىڭ قورسىقىنى بېقىش بۇياقتا قېلىپ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى بىر تەرەپ قىلماق ھەممىدىن ئېغىر ئىش ئىدى. تاغىلىرىنىڭ ئۆز ئالدىغا ھېساب ـ كىتابى بار ئىدى، ئىككىلىسى بۇ جىيەنىنى داۋاملىق ئوقۇتۇشقا چىدىماي قېلىۋاتاتتى. نەتىجىدە، شېڭ شىسەي ئوقۇشسىز قېلىپ ئۆيىگە قايتىپ دېھقانچىلىق قىلىشقا مەجبۇر بولدى. لېكىن، ئوقۇشقا ئالاھىدە ھېرىسمەن بولغاچقا، ئۇ يەنە ئانىسىنىڭ قۇلىقىنى ئاغرىتىشقا باشلىدى. ئۇ ئائىلىسىنىڭ نامراتلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئانىسىنى مومىسى بىلەن كىچىك ئاپىلىرىدىن پۇل قەرز ئېلىشقا قىستايتتى، ئانىسى ئۇلاردىن يەنە قەرز ئېلىشقا خىجالەت بولاتتى، چۈنكى ئۇلاردىن كۆپ قېتىم قەرز ئالغان، لېكىن ئالغان قەرزلىرىنىڭ بىرىنىمۇ قايتۇرمىغانىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاتا ـ ئانىسىمۇ ئۇنچىلىك پۇلدار ئەمەس ئىدى.

— ئانا، — دېدى ئۇ ئانىسىغا يالۋۇرۇپ، — مومامنىڭ قېشىغا يەنە بىر بېرىپ كەلسەڭچۇ، مېنىڭ بەكمۇ ئوقۇغۇم بار. ئائىلىمىزنىڭ نامراتلىقىنى بىلىمەن، ئوقۇش راسخوتىنى تۆلىيەلمەيمىز، ئەمما مەن يەنە ئوقۇيدىغان بولسام چوقۇم ياخشى

ئوقۇيتتىم، سىلەرنىڭ ماڭا ئىشلەتكەن پۇللىرىڭلارنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويۇپ كەلگۈسىدە ھەسسىلەپ قايتۇراتتىم.

ئانىسى ئوغلىنىڭ بۇ يالۋۇرۇشلىرىغا چىدىماي، ئاخىر ئاندىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن 20 يۈەن قەرز سوراپ كەلدى. لېكىن، بۇ پۇل ئوقۇش راسخوتىغا يەتمەيتتى. بوۋىسى چوڭ نەۋرىسىنىڭ ئەقىللىق، ئۆگىنىشكە ھېرىسمەنلىكىنى، كەلگۈسىدە چوقۇم يارامىلىق ئادەم بولىدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ بىر نەچچە مو يېرىنى بىرىگە گۆرۈگە قويۇپ ئۇنىڭ ئوقۇشىغا ياردەم بەرمەكچى بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ 14 ياشقا كىرگەندە شىنياڭدىكى ئۆلكىلىك فېڭتيەن دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردى.

بۇ مەكتەپنىڭ تارىخىنى يېزىشقا توغرا كەلسە، ئۇنىڭغا: 1909 ـ يىلى بۇ مەكتەپتە ئوقۇغان شېڭ شىسەي ئىسىملىك 14 ياشلىق بىـر ئوقۇغـۇچى 35 يىلـدىن كېيىنكى 1944 ـ يىلى 10 ـ ئايدا جۇڭخۇا مىنگو ھۆكۈمىتىنىڭ دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى بولدى، دەپ يېزىپ قويۇش كېرەك. شۇ چاغدا جياڭ جيېشىنىڭ ئۇنى بۇ ئەرزىمەس مەنسەپكە قويۇشى ئۇنىڭ شۇ چاغدا دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق مەكتىپىدە بىرنەچچە يىل ئوقۇغانلىقىدىن بولسا كېرەك. بۇلار كېيىنكى گەپلەر.

ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان چاغلىرى ئۇنىڭ ئەڭ جاپالىق شارائىتتا ئۆتكەن چاغلىرى ئىدى، سەۋەبى يەنىلا شۇ نامراتلىق ئىدى. تاماق پۇلىنى تېجەپ قېلىش ئۈچۈن ئۇ دائىم ئۆيىدىن جېڭمو، تۇزلىغان سەيلەرنى ئېلىپ كېلىپ مەكتەپتە يەيتتى، بەزىدە يېنىدا پۇل بولماي قالسا ئۆزىنىڭ كونا سائىتىنى ساۋاقداشلىرىغا پۇلغا ياكى ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسىگە ئالماشتۇراتتى، قارشى تەرەپ ئۇنىمىسا قاپاقلىرىنى تۈرۈپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قارشى تەرەپنى تەمتىرىتىپ قوياتتى، نەتىجىدە ئۇلار ئۇنىڭ

تەلىپىگە ۋوشۇلۇشقا مەجبۇر بولاتتى. بەزىلەر: «نېمىشقا بۇ كونا سائىتىڭنى دائىم پۇلغا ئالماشتۇرۇپ، يەنە ئېلىۋېلىپ، يەنە ئالماشتۇرۇپ يۈرىسەن؟» دەپ سورىغاندا، ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ: «نېمىشقا ئىكەنلىكىنى سەن بىلمەيسەن، مېنى مۇشۇنداق قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ دەپ ئويلامسەن؟ ئامالىنىڭ يوقىدىن شۇنداق قىلىمەن. مېنىڭ سائىتىمنى چىن كۆڭلۈمدىن ئالماشتۇرغۇم يوق، پەقەت جىددىي پۇل لازىم بولۇپ قالغاچقىلا شۇنداق قىلىمەن، بۇنىڭ پۇلىمۇ چاغلىقلا. خەقتىن پۇل ئۆتنە ئالاي دېسەم خىجالەت بولىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەرزدار دېگەن ئاتاقنى ئالغۇم يوق. ئۇنىڭدىن كۆرە سائىتىمنى گۆرۈگە قويسام ياخشى ئەمەسمۇ؟ قولۇمغا پۇل كىرگەندە سائىتىمنى ياندۇرۇۋالىمەن. بۇنىڭ نەرى يامان؟ ياخشى ئىشقۇ؟ ھېچكىمگىمۇ قەرز بولمايمەن» دەيتتى، بۇ ئىشىدىن تېخى ئازراق ماختانغاندەكمۇ قىلاتتى.

ئۇنىڭ بىر ساۋاقدىشى ئۇ سائەتنىڭ ۋەقەسىنى بىرقانچە ئون يىللارغىچە ئېسىدىن چىقارمىغانىدى.

شېڭ شىسەي بىر نەچچە ساۋاقدىشى بىلەن ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئارىلاپ قارتا ئويناپ قوياتتى. دەسلەپتە ئويۇن ئۈچۈن ئوينىدى، كېيىن ئۇنىڭغا ئادەتلىنىپ قېلىپ، بارا ـ بارا پۇل تىكىشىپ ئوينايدىغان بولدى. شېڭ شىسەي ئادەتتە بۇنداق ئويۇنلارغا قاتناشماي بىرچەتتە قاراپ تۇراتتى، كېيىنچە ئوينايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ناھايىتى زېرەك بولغاچقا، قارتىنىڭ ئەپچىل يوللىرىنى تېزلا ئۆگىنىۋالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنكاسى بەكمۇ تېز ئىدى، بەزىدە ھىيلە ئىشلىتىپمۇ قوياتتى، شۇڭا دائىم ئۇتۇپلا تۇراتتى.

ئوتتۇرا مەكتەپتىكى چاغدا ئۇنىڭ ياخشى ئۆتىدىغان بىر ساۋاقدىشى بار ئىدى، ئۇ شېڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭ تيەنجىن بىلەن چۇڭچىڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى جاڭ يۈەنفۇ

ئىدى. ئۇلارنىڭ ئائىلىسى باي ئىدى، شېڭ شىسەي ئۇلارنىڭ ئۆيىگە ئويناپ بارغانلىرىدا جاڭ يۈەنفۇنىڭ دادىسى ئۇنىڭ تىرىش-چان بالا ئىكەنلىكىنى، ئائىلىسىنىڭ نامراتلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ-غا ئىقتىسادىي جەھەتتە ياردەم بەرگەنىدى.

1911 ـ يىلى جۇڭگو فېئودال مەنچىڭ پادىشاھىنى ئاغدۇ-رۇپ تاشلايدىغان داغدۇغىلىق بۇرژۇئا ئىنقىلابىنى بېشىدىن ئۆت-كۈزۈپ جۇڭخۇا مىنگو دەۋرىگە كىرىپ كەلدى. بۇ چاغدا شېڭ شىسەيمۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىدى. ئۇ چاغلاردا ئوقۇغۇچىلار مەكتەپنى پۈتتۈرۈپلا ئىشسىز قالاتتى، نامرات يېزىسىغا قايتىپ چوڭلار بىلەن بىللە تېرىقچىلىق قىلماقتىن ياكى بىرەر باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى ياكى خۇسۇسىي بالا ئوقۇتۇدىغان خەلپەت بولماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى.

شېڭ شىسەي ماڭغان يولىدىن كەينىگە يانىدىغانلاردىن ئە-مەس ئىدى، ئوقۇش ئارقىلىق چوڭ ئىشلارنى قىلىپ نامراتلىق-تىن قۇتۇلۇشنى ئويلايتتى. شۇڭا، ئۇ ئامال قىلىپ داۋاملىق ئوقۇشقا، ئاندىن تېخىمۇ چوڭ ئىشلارنى قىلىشقا بەل باغلىدى. ئۇنىڭ بۇخىل ئالغا ئىلگىرىلەش روھى ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى، بۇرادەرلىرىنى تەسىرلەندۈردى. ئاخىر شېڭ جېنجيا جەمەتىدىكىلەرنى بىر يەرگە يىغىپ، ئۇلاردىن يەر-لىرىنى سېتىپ بولسىمۇ شېڭ شىسەينىڭ ئوقۇشىغا ياردەم بې-رىشنى ئۆتۈندى.

رەڭگارەڭ چىراغلار

1912 ـ يىلى، شېڭ شىسەي شاڭخەيگە كېلىپ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋۇسۇڭ ئوتتۇرا مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردى. ئالتە يىلنىڭ ئالدىدا، ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئىنقى-لابىي پارتىيىنىڭ ئەزالىرى ياپونىيە مەدەنىيەت مىنىستىرلىقى-

نىڭ «مەنچىڭ دۆلىتىنىڭ ياپونىيىگە ئوقۇغۇچى چىقىرىش بەل-گىلىمىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش» ئۇقتۇرۇشىنى ئېلان قىل-غانلىقىغا نارازىلىق بىلدۈرۈپ شاڭخەيگە قايتىپ كەلگەندىن كې-يىن، شاڭخەي ياپونىيىگە ئوقۇشقا چىقىپ قايتىپ كەلگەن ۋە ئائىلىسىدە قىيىنچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن مەخسۇس مۇشۇ مەكتەپنى ئاچقانىدى. مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزاسى ما جۈنۋۇ ئىدى. شېڭ شىسەي بۇ مەكتەپتە سىياسىي ئىقتىساد كەسپىنى ئۆگەندى. ئۇنىڭ بۇ كەسىپكە بول-غان قىزىقىشى ئالاھىدە كۈچلۈك ئىدى. ئۇ بۇ مەكتەپتە رادىكال خائىشلىرى بار ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار بىلەن دوستلۇق مۇنا-سىۋەت ئورناتتى. بۇ مەكتەپ ئىلمىي تەتقىقات ئەركىنلىكى ۋە سىياسىي تەشەببۇسلارنى ئەركىن ئوتتۇرىغا قويالىشى بىلەن مەش-ھۇر ئىدى، پروفېسسورلىرىنىڭ كۆپى ئالدىنقى قاتاردىكى ئىل-مىي خادىملار ئىدى. كېيىن «ئاۋام گېزىتى» نىڭ باش مۇھەررى-رى بولغان جاڭ جىلۇەن بۇ مەكتەپتە غەرب تارىخى بويىچە دەرس ئۆتكەنىدى. شېڭ شىسەينىڭ ئۇنىڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئىنراچىل ياخشى بولۇپ كەلدى، شېڭ شىسەي شىنجاڭ ئۆلكىسى-نىڭ رەئىسى، چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى بولغان چاغلاردىمۇ ئىككى-سى بىر - بىرىگە خەت يېزىشىپ تۇردى.

18 ياشتىن 21 ياشقىچە بولغان چاغلار ئادەمنىڭ ئىدىيىسى تازا جانلىنىدىغان، كەلگۈسىگە بولغان ئارزۇ - خىياللىرى جۇش-قۇنلىنىپ تۇرىدىغان، شۇ خىياللىرىنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىدىغان چاغلار.

شەرقىي شىمالنىڭ نامرات بىر يېزىسىدىن كەلگەن ياش شېڭ شىسەي شاڭخەيدىكى پەرەڭلەرنىڭ غادىيىپ يۈرۈشلىرىنى ۋە ھەرخىل بولمىغۇر ئىشلارنى كاللىسىغا زادىلا سىغدۇرالمىدى.

نەنجىڭ كوچىسىدا باشلىرىغا قىزىل سەللە ئورىۋالغان، يۈز - كۆزىنى ساقال باسقان، قوللىرىدا زاكون تاياقلىرى-

نى كۆتۈرۈشۈۋالغان، چىرايلىرىدىن ۋەھشىيلىك يېغىپ تۇرغان
ھىندىستانلىق ساقچىلار كوچا چارلاپ يۈرۈشەتتى.

ۋېتەندىكى خۇاڭپۇ دەرياسى ئۈستىدە چەت ئەل ھەربىي
پاراخوتلىرى بىلەن ھەرخىل پاراخوتلار تۇرخۇنلىرىدىن قويۇق
ئىس چىقىرىپ، گۈدۈكلىرىنى چىرقىرىتىپ ئەركىن ئۈزۈپ يۈ-
رۈشەتتى.

ياۋروپادىكى ئوردا، قەلئە ۋە ئەنگلىيە تۆرىلىرىنىڭ تۇرالغۇ
ئۆيلىرى، ۋېنا قورۇقلىرىدىكى كاتتا ئىمارەتلەر شەكلىدە سېلىن-
غان خىلمۇخىل ئىمارەتلەر كىشىنى خۇددى مىڭلىغان دۆلەتلەر-
نىڭ ئىمارەت مۇزېيىغا كىرىپ قالغاندەك تەسىراتقا كەلتۈرۈپ
قوياتتى.

كوچىلاردا تراللىبۇس، ماشىنا، هارۋا، رىكشا دېگەنلەر
ئۇيان - بۇيانغا قۇيۇندەك ئۆتۈشۈپ تۇراتتى.

كىيىملىرى ئاۋارە، ئورۇقلاپ بىر تېرە، بىر ئۇستىخان
بولۇپ قالغان تىلەمچىلەر، ئېغىر هارۋىلارنى سۆرەپ كېتىۋات-
قان، تەرلەپ چىلىق - چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەن ئىشلەمچىلەر
ماڭدامدا بىر ئۇچراپ تۇراتتى.

كاستۇم - بۇرۇلكا، ئۈزۈن پىرىجە، جۇڭشەن چاپان، تار
كۆڭلەك كىيىشىۋالغان چەت ئەللىك ۋە جۇڭگولۇقلار چەت ئەل-
لىكلەر بىلەن جۇڭگولۇقلار ئاچقان رېستورانلار، تانسىخانىلار،
ئويۇنخانىلار، قىمارخانىلارغا ئايىغى ئۈزۈلمەي كىرىپ - چىقى-
شىپ تۇراتتى.

......

يوغان قورساق چەت ئەللىكلەر جۇڭگو زېمىنىدا ھېچنېمى-
دىن تەپتارتماي ئەركىن - ئازادە ئويناپ - كۈلۈپ يۈرۈشسە،
مۇشۇ زېمىندا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئادەملەر قورقۇمسىراپ،
ئۇياق - بۇياققا قارىشىپ، خۇددى ھېلىلا بېشىغا بالا كېلىدىغان-
دەك يۈرۈشەتتى. مانا بۇ 1840 - يىلى غەربلىكلەر ئەپيۇن بىلەن

زەمبىرەك ئوقلىرى ئارقىلىق شاڭخەي دەرۋازىسىنى ئېچىپ 70 يىلدىن كېيىنكى كۆرۈنۈش ئىدى.

بۇ كۆرۈنۈشلەرنىڭ ھەممىسى شىڭ شىسەيگە كۈچلۈك تەسىر قىلدى.

1915 - يىلى، شىڭ شىسەي دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ۋۇسۇڭ ئوتتۇرا مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، نەگە بېرىپ، نەدە تۇرۇشنى تاللاشقا يەنە بىر قېتىم دۇچ كەلدى. ئۇ دېھقان بالىسى بولغاچقا، سىياسىي ئارقا كۆرۈنۈشى يوق، ئەمەلدار - تۆرىلەر بىلەنمۇ مۇناسىۋىتى يوق ئىدى. لېكىن، ئۇ ماڭارغا يول تاپالمايدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى، يېڭى تۇرمۇشقا ئىنتىلەتتى ۋە ئۇنى قوغلىشاتتى. ئەپسۇس، ئۆزى يالغۇز كۈرەش قىلىشقا ئاجىزلىق قىلاتتى، ھېچكىم ياردەم قولىنى سوزمايتتى، بۇنداق ئەھۋالدا بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش تولىمۇ قىيىن ئىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆزى ئۈچۈن بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىيات پىلانىنى لايىھىلىدى:

ئۇنىڭ بىرى، قىزىل ساقاللىقلار (شەرقىي - شىمالدىكى باندىتلار) غا قوشۇلۇش. بۇنىڭدا، كېيىن تەسلىم بولغان تەقدىردە چوڭراق بىر ئەمەلگە ئېرىشىپ قالغىلى بولاتتى، ئەمما ئۇ لياڭشەندىكى سۇڭ جياڭنىڭ تەۋەككۈلچىلىكى ئىدى.

يەنە بىرى، چوڭراق ياشتىكى بىرەر ئەمەلدارنىڭ كەينىدىن مېڭىپ ئۇنىڭغا چەكسىز سادىق بولۇش، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش، شۇ يول بىلەن ئۇنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپ، شۇ ئارقىلىق يۇقىرىغا ئۆرلەش.

ئۈچىنچىسى، موڭغۇل رايونىغا بېرىپ بىرەر ۋاڭنى تېپىپ شۇنىڭغا ئاتاق ئوغۇل بولۇش، ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىش.

قىزىل ساقاللىقلارغا قوشۇلۇش، بىرەر قېرى ئەمەلدارنىڭ كەينىگە كىرىش، بىرەر ۋاڭنى ئاتاق ئاتا تۇتۇشلارنىڭ ھەممىسى

چوڭراق ئەمەلدار بولۇشنىڭ شوتىلىرى، ئەلۋەتتە. قارىغاندا، نامى چىقمىغان ياش بىر تالىپ مەلۇم بىر سىياسىي تەسىرگە تايانماي تۇرۇپ چوڭراق ئەمەلگە ئېرىشىش تەس ئوخشايدۇ.

لېكىن، ئۇ چاغدا يەن شىكەي پارلامېنتنى تارقىتىۋەتكەن، ۋاقىتلىق قانۇننى بىكار قىلىۋەتكەن، زۇڭتۇڭنىڭ ھوقۇقىنى پادىشاھنىڭ ھوقۇقىدەك كېڭەيتىۋەتكەن، گومىنداڭنىڭ ئۇنىڭغا زادىلا ئامالى قالمىغانىدى. يەن شىكەي ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشىش ئۈچۈن شەندۇڭ ئۆلكىسىنى ئۇنىڭغا سېتىپ بېرىپ، ئۇنىڭ بەدىلىگە ياپونلار بىلەن دۆلەتنى نومۇسقا قويغان «21 ماددا» نى ئىمزالىغانىدى. شېڭ شىسەي دۆلەتنىڭ دۆلەتكە ئوخشىماي قېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ ئىستىقبالىدىن قاتتىق ئۈمىدسىزلەندى.

دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ نۇرغۇن ئوقۇ- غۇچىلىرى بىلەن مۇئەللىملىرى ياپونىيىدە ئوقۇغانىدى، شېڭ شىسەي شۇلارنىڭ تەسىرى بىلەن ياپونىيىگە چىقىپ ئوقۇشنى ئويلاپ قالدى ھەم ئۇنىڭ بۇ ئارزۇسىنى ئاشۇ ئوقۇغۇچىلار بىلەن مۇئەللىملەر قىزغىن قوللىدى.

شېڭ شىسەي ياپونىيىگە چىقىپ ئوقۇماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئۆيىدىكىلىرىگە ئېيتقاندا، ئاتا - ئانىسى قوللىغان بولسىمۇ تاغى- لىرى قوللىماي، ئەگەر شېڭ شىسەي ياپونىيىگە چىقىپ ئوقۇيدى- غان بولسا بىز ئۆي ئايرىپ چىقىپ كېتىمىز، دەپ تۇرۇۋالدى. شېڭ شىسەيگە يول خىراجىتى تەييارلاپ بېرىش ئۈچۈن، ئاتا - ئانىسى تاغىلىرىنىڭ ئۇ تەلىپىگە ئازاب بىلەن قوشۇلدى، ئاندىن بىر قىسىم يەرلىرىنى سېتىۋەتتى. شېڭ شىسەينىڭ ئانىسى ئۆزى- نىڭ ئالتۇن - كۈمۈش جابدۇقلىرىنى ساتتى. شېڭ شىسەينىڭ ئاتا - ئانىسى ئۇ پۇللارغا جاڭ يۈەنفۇنىڭ دادىسى تەييارلاپ بەرگەن پۇللارنى قوشۇپ، مىڭ تەستە شېڭ شىسەينىڭ ياپونىيىگە چىقىپ ئوقۇش ئارزۇسىنى قاندۇرغان بولدى. شۇ يىلى شېڭ

شىسەي 18 ياشقا كىرگەن بولۇپ، ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇش يېشىغا يەتكەنىدى. ئاتا ـ ئانىسى بالدۇرراق نەۋرە كۆرۈش مەق-سىتىدە ئۆزى بىلەن ئوخشاش ياشتىكى بىر قىزنى ئۇنىڭغا ئېلىپ بەردى. شېڭ شىسەينىڭ بۇنداق بالدۇر ئۆيلىنىۋېلىش ئويى يوق ئىدى، شۇڭا بۇ تويغا بەكمۇ نارازى بولدى. بىرەر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتماي تۇرۇپ ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇۋالسا قانداق بولى-دۇ؟ لېكىن، ئاتا ـ ئانىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنماي بولمايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ توي قىلىشقا قوشۇلدى ۋە توي قىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ياپونىيىگە كەتتى.

فۇسۇغا بېرىش

1917 ـ يىلى، 23 ياشقا كىرگەن شېڭ شىسەي توكيودىكى مېجى ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ سىياسىي ئىقتىساد كەسپىگە ئىمتىھان بېرىپ كىردى.

شېڭ شىسەي ياپونىيىدە تولىمۇ تىرىشىپ ئوقۇدى، دۆلەت-نىڭ چوڭ ئىشلىرىغىمۇ كۆڭۈل بۆلدى. ئۇنى ۋىجدانلىق يىگىت دېيىشكە بولاتتى.

ئۇ ياپونىيىگە بېرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، روسىيىدە جاھاننى زىلزىلىگە سالغان ئۆكتەبىر ئىنقىلابى پارتلاپ كاپىتالىزم تۈزۈمى ئاغدۇرۇلدى، ھاكىمىيەتنى ئىشچىلار، دېھقانلار، ئەسكەرلەر ۋە باشقا ئەمگەكچى خەلق ئىگىلەپ، شۇنىڭدىن تارتىپ ئىنسانىيەت تارىخىدا يېڭى بىر سەھىپە ئېچىلدى. ياپونىيە گېزىتلىرى بۇ ئىنقىلاب ھەققىدە نۇرغۇن ۋەقەلەرنى ئېلان قىلدى ۋە روسىيە كومپارتىيىسىنى (بولشېۋىك) «ھەددىدىن ئاشقان رادىكال پارتى-يە»، قىزىل ئارمىيىنى «قىپقىزىل ئارمىيە» دەپ ئاتىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ياپونىيىدە 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا باشلانغان ماركسىزم بىلەن سوتسىيالىزمغا بولغان

تەشۋىقاتمۇ يېڭى بىر باسقۇچقا كۆچۈپ، ماركسىزمغا ئائىت نۇر-
غۇن مۇھىم ئەسەرلەر نەشر قىلىنىشقا باشلىدى. شىڭ شىسەي
ئوقۇۋاتقان سىياسىي ئىقتىساد ساھەسىدىكى كىيوتو ئىمپېرىيە
ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى، سوتسىيالىزمنى ئاكتىپ تەشـ-
ۋىق قىلىدىغان ئىقتىسادىي پەنلەر ئالىمى خې شاڭجاۋ «ماددىي
نامراتلىق ھەققىدە» دېگەن كىتابىنى نەشر قىلدۇردى.
ياپونىيە جەمئىيىتىدىكى بۇ خىل ئومۇمىي كەيپىيات شىڭ
شىسەيگە ئاستا - ئاستا تەسىر قىلىشقا باشلىدى. شىڭ شىسەينى
ماركسىزم بىلەن شۇ چاغـدىن باشـلاپ تونـۇشقان دېيىشكـەمۇ
بولاتتى.
روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، جۇڭگو-
دىكى دۇەن چىرۇي ھۆكۈمىتى ياپونىيىنىڭ يارىدىمىگە ئېرىشىپ،
1918 - يىلى 5 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ياپونىيە بىلەن مەخپىي
ھالدا «جۇڭگو - ياپونىيە دۈشمەندىن ئورتاق مۇداپىئە كۆرۈش
كېلىشىمى» ئىمزالىدى. كېلىشىمدە سىبىرىيىگە بىرلىكتە ئەس-
كەر چىقىرىپ روسىيە ئىنقىلابىنى باستۇرۇش، ياپونىيە شۇ
پۇرسەتتە ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمال رايونىغا زور تۈركۈمدە
ئەسكەر كىرگۈزۈپ، شەرقىي شىمال بىلەن موڭغۇلىيىنىڭ كۆپ
قىسىم رايونلىرىنى كونترول قىلىش، سىبىرىيىدىكى بايقال كۆ-
لى ئەتراپىدىكى جايلارنى بېسىۋېلىش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا
شەرقىي شىمالدىكى ئۈچ ئۆلكىنى ياپونىيە ئۆز تەسىر دائىرىسىگە
كىرگۈزۈشلەر قارار قىلىندى.
ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلار بۇ مەخپىي
كېلىشىمگە ۋە ياپونىيە جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق قىلمى-
شىغا قارشى نامايىش ئۆتكۈزدى ۋە ۋەتەنگە قايتىپ كېتىش ھەرى-
كىتىنى قوزغىدى، بەزى ئوقۇغۇچىلار بارماقلىرىنى چىشلەپ
قانىتىپ قانلىق خەتلەرنى يېزىپ ۋەتەننى سۆيۈش روھىنى ئىپادى-
لىدى. ئۇلارنىڭ بۇ خىل ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتى ياپونىيە
ھۆكۈمىتىنىڭ باستۇرۇشىغا ئۇچرىدى. ساقچىلار ئۇلارنىڭ ھەرىكەتلى-

-رىنى چارلاپ، مەخپىي يىغىلىشلىرىغا باستۇرۇپ كىرىپ ئۇلارنى ئۇردى، تەپتى، قولىلىرىنى ئارقىسىغا قىلىپ باغلاپ ساقچى ئىدا-رىسىگە يالاپ كەلدى. ئەمما، دەھشەتلىك بۇ باستۇرۇشلار جۇڭ-گولۇق ئوقۇغۇچىلارنى تېز پۇكتۇرەلمىدى، ئۇلار ئاخىر پۇتۇنلەي ۋەتەنگە قايتىپ كېتىشنى قارار قىلىش ئارقىلىق ئۇلارغا بولغان نارازىلىقىنى بىلدۈردى. مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، شۇ چاغدا 3 مىڭ 500 نەپەر ئوقۇغۇچىدىن 2 مىڭ 500 ى دۆلەتكە قايتىپ كەلگەن بولۇپ، بۇ سان ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان ئومۇمىي ئوقۇغۇ-چىنىڭ 70 پىرسەنتىنى ئىگىلەيتتى. ئۇلار دۆلەتكە قايتىپ كەل-گەندىن كېيىن، شاڭخەيدە ياپونىيىدە ئوقۇغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ باش ئورگىنىنى، بېيجىڭدا ئۇ-نىڭ تارمىقىنى، ھەرقايسى ئۆلكىلەردە گۇرۇپپىلىرىنى قۇرۇپ، مەملىكەتلىك ئوقۇغۇچىلار سېپى بىلەن بىرلىشىپ، مەملىكەت بويىچە يېقىنقى زامان جۇڭگو تارىخىدا تۇنجى قېتىملىق ئوقۇغۇ-چىلار ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكىتىنى قوزغىدى.

شىڭ شىسەيمۇ بۇ ھەرىكەتكە قاتناشتى ۋە مىللەتنىڭ مەۋ-جۇت بولۇپ تۇرۇش - تۇرماسلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان بۇ سىياسىي بوران - چاپقۇندا ئىنتايىن ئاكتىپ ئىپادە كۆرسەتتى.

ئۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ سىياسىي پوزىتسىيىلىرى ئوخشاش ئە-مەس ئىدى، كۆپچىلىكى دۆلەتكە قايتىپ كېتىشتەك ۋەتەنپەرۋەر-لىكنى تاللىۋالغان بولسىمۇ، ئاز ساندىكىلىرى ياپونىيىدە قېلىپ داۋاملىق ئوقۇشنى خالايتتى؛ ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ ئىپادىسى ھەر-خىل بولىدۇ، مائارىپ ئارقىلىقمۇ، پەن - تېخنىكا ئارقىلىقمۇ، خىزمەت ئارقىلىقمۇ ۋەتەننى قۇتۇلدۇرغىلى بولىدۇ، تېخنىكا ئۆگىنىپ ۋەتەنگە قايتىپ كېتىپ زاۋۇت قۇرۇشمۇ ۋەتەنپەرۋەر-لىكنىڭ يولى دەپ قارايتتى. بۇ خىلدىكى ئادەملەر شىڭ شىسەي-نىڭ نەزىرىدە قورقۇنچاق، بوشاڭ ئادەملەر ئىدى.

ياپونىيىدىكى ئوقۇغۇچىلار شىڭ شىسەينى ئوقۇغۇچىلارنى

ۋەتەنگە قايتىشقا «ھەيدەكچىلىك قىلىش ئەترىتى» نىڭ مەسئۇللۇقىغا سايلىندى. ئۇ قولىغا بىر كالتەكنى ئېلىۋېلىپ، ۋەتەنگە قايتىشتا ئىككىلىنىپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلارغا: «ھازىر قايسى چاغ، يەنە نېمىگە ئىنجىقلاپ تۇرۇۋشىسەن! قايسىڭ ۋەتەنگە قايتمايدىكەنسەن كالتەك يەيسەن!» دەپ ھەيۋە قىلاتتى. بىر كۈنى بىر ئوقۇغۇچى ئۇنىڭغا: «نەگىلا بارساڭ زەمبىرەكتەك ئادەمگە ھەيۋە قىلىپلا يۈرەمسەن!» دېگەنىدى، شۇنىڭدىن كېيىن شىڭ شىسەيگە «زەمبىرەك» دەپ لەقەم سىڭىپ قالدى.

ئۇ سۆز قىلغاندا ئازراق كېكەچلەپ قالاتتى، ھاياجانلىنىپ كەتكەندە تېخىمۇ بەكرەك كېكەچلەپ قىزىرىپ كېتەتتى، بۇ ئەھۋال ئۇنىڭ ۋەتەنپەرۋەر روھىنى تېخىمۇ ئىپادىلەۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كېتەتتى.

1918 ـ يىلى 5 ـ ئايدا، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ۋەتەنگە قايتىش ھەرىكىتى يۇقىرى پەللىگە يەتتى، ئەمما «ۋەتەنگە قايتىشنىڭ ئۆزى ۋەتەنپەرۋەرلىك» دەپ قارىغان شىڭ شىسەي ياپونىيىدە قېپقالدى، سەۋەبى ئېنىق ئەمەس ئىدى. «ھەيدەكچىلىك قىلىش ئەترىتى» نىڭ مەسئۇلى بولغاچقا، ئۇ كېتىپ قالسا ۋەتەنگە قايتىش دولقۇنى پەسلەپ كېتىدۇ، دەپ قارىغانلىقتىنمۇ، بىلىپ بولمايتتى.

1919 ـ يىلى 2 ـ ئايدا چىڭداۋنى قايتۇرۇۋېلىش ۋەقەسى يۈز بەردى.

چىڭداۋ مەملىكىتىمىزنىڭ بوخەي دېڭىزى بويىدىكى مەنزىرىسى گۈزەل، ھاۋاسى يېقىشلىق شەھەر بولۇپ، 19 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا گېرمانىيە بېسىۋالغانىدى. 1 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا جۇڭگو بىلەن ياپونىيە بىرلىشىپ گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى، ياپونىيە ئەنە شۇ پۇرسەتتە چىڭداۋنى بېسىۋالدى. ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، جۇڭگو چىڭداۋ بىلەن شەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى قايتۇرۇۋالماقچى بولۇپ، 1919 ـ يىلى 1 ـ ئايدا پارىژدا ئېچىلغان تىنچلىق كېلىشىمى

يىغىنىدا جۇڭگو تەرەپ ۋەكىللى بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدى.
ئويلىمىغان يەردىن ياپونىيە ۋەكىللى ئۆكتەملىك بىلەن بۇ ئىشقا
ئارىلىشىپ قارشى تۇردى، بۇ ئىش پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ
كۈچلۈك غەزىپىنى قوزغىدى.

ياپونىيىدىكى لياۋنىڭ يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسى شېڭ شىسەي-
نى ۋەكىل سايلاپ چىڭداۋنى قايتۇرۇۋېلىش كۈرىشىگە قاتنىشىش-
قا ئەۋەتتى. شېڭ شىسەي ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ يەنە شاڭخەيدى-
كى مەملىكەتلىك ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمە باش ئۇيۇشمىسىنىڭ
قۇرۇلۇش يىغىنىـــغا قاتناشتى. 1919 - يىلـــى 6 - ئاينىڭ
16 - كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 2 دە، شاڭخەي دادۇڭ
مېھمانخانىسى پانوسلار ئېسىلىپ، قىزىل بايراقلار جەۋلان قىلىپ
ئاجايىپ قىزغىن كەيپىياتقا چۆمگەنىدى، مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى
جايلىرىدىن كەلگەن 56 نەپەر ئوقۇغۇچىلار ۋەكىللىرى بۇ يەرگە
يىغىلىپ مەملىكەتلىك ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسىنىڭ قۇرۇلۇش
يىغىنىغا قاتنىشىۋاتاتتى، ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ
ئالتە نەپەر ۋەكىلىمۇ بۇ يىغىنغا قاتناشقانىدى. ئۇلارنىڭ ھەممى-
سى ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنىڭ تايانچلىرى ۋە داھىيلىرى ئىدى.
بۇ ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى مەملىكەتلىك ئوقۇغۇچىلار ھەرىكى-
تىنىڭ رەھبەرلىك ئورگىنى ئىدى، سۈن جۇڭشەن ئەپەندى ئۇ-
لارغا ياردەم بەرگەن ۋە كۆرسەتمىلەرنى بەرگەنىدى.

بۇ چاغدىكى شېڭ شىسەينى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىغا ئىگە
ئوت يۈرەك ياش، ۋەتەنپەرۋەر ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنىڭ ئەڭ
ئالدىدا ماڭغانلارنىڭ بىرى دېيىشكە بولاتتى.

ئەسكەر بولۇش

شېڭ شىسەي ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرىكەتلەرگە قاتناشقان بول-
سىمۇ، ئەمما كەسپىي ئىنقىلابچى بولۇشنى خالىمايتتى.

ئۇ چاغدىكى جۇڭگودا مىلىتارىستلار يامراپ، كەتكەن، جەنۇب بىلەن شىمال تىركىشىپ تۇرۇۋاتقان، چوڭ مىلىتارىستلار قو-راللىق بىرلىككە كەلتۇرۇشكە تىرىشسا، كىچىك مىلىتارىستلار ئۆزىنىڭ دائىرىسىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇلار بىلەن تىركى-شىۋاتقان، ئىچكى ئۇرۇش ھەر يىلى بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىرخىل ۋەزىيەت مەۋجۇت ئىدى.

مانا مۇشۇنداق دەۋردە تۇرۇۋاتقان شېڭ شىسەي، بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش، نەتىجە قازىنىشتا ئادەم كىتابتىكى ئەلنى ئىدارە قىلىش نەزەرىيىسى بىلەنلا چەكلەنسە بولمايدۇ. قورال بولمىسا ھېچنېمە ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ، «ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتى، چەت ئەلدە ئوقۇپ كېلىشلەرنىڭ ھەممىسى تالىپلارچە ئىسيان كۆتۈرۈش، ئۇنىڭ بىلەن جۇڭگونى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ، بۇ-نىڭ ئۈچۈن قورالغا تايىنىش كېرەك» دەپ ئويلاپ، ئاخىر قەلەم-نى تاشلاپ ئەلەمنى قولىغا ئالدى. 25 ياشقا كىرگەندە، لى گېنيۈەن مۇدىرلىقىدىكى يۈننەن ھەربىي مەكتىپىنىڭ شاۋجۇدىكى شۆبىسىنىڭ 2 - قارارلىق پىيادە ئەسكەرلەر بۆلۈمىگە كىرىپ ھەربىي ئىشلارنى ئۆگەندى. بۇ ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم بۇرۇلۇش ئىدى. 17 يىلدىن كېيىن ئۇ (1936 - يىلى) گومىن-داڭ ئارمىيىسىدە جۇڭجياڭ بولدى، كېيىن شاڭجياڭلىققا كۆتۈ-رۈلدى. شۇنىڭدىن تارتىپ تاكى 1944 - يىلىغىچە ئۇنىڭ ھاياتى ئەسكەرلىك ھاياتى بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتتى.

شاۋجۇ يەنە شاۋگۇەنمۇ دېيىلەتتى، 2 مىڭ يىل ئىلگىرىكى خەن سۇلالىسى بۇ يەرنى مۇھىم ئۆتكەل قىلغانىدى. شېڭ شىسەي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغدا، دەل مۇشۇ جايدا خەتەرگە يولۇققاندى. بىر كۈنى، باندىتلار ئۇ ئوقۇۋاتقان مەكتەپنى قورشىۋالدۇ. ئۇ ساۋاقداشلىرى بىلەن قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ شۇ يەردىكى بىر يالغۇز ياغاچلىق كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ياغاچ ئوتتۇرىدىن سۇنۇپ كېتىپ ئۇلار سۇغا چۈشۈپ كېتىدۇ.

شىڭ شىسەي قىرغاقتا ئۆمىلەپ چىقىۋاتقاندا باندىتلار قوغلاپ كېلىپ ئۇنىڭغا قارىتىپ ئوق ئاتىدۇ. ئۇ مىڭ تەستە ئۇلاردىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ. بۇ ئۇنىڭ ھاياتىدا تۇنجى قېتىم خەتەرگە ئۇچرىشى ئىدى.

1921 - يىلى باھاردا، شىڭ شىسەي ھەربىي مەكتەپنى پۈتتۈردى. شۇ چاغدا «شەرقىي شىمال پادىشاھى» ئاتالغان جاڭ زولىن ئىچكى موڭغۇلغا قوشۇن تارتىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقان بولغاچقا، ھەدەپ قوشۇننى كېڭەيتىۋاتاتتى. شىڭ شىسەي 18 يېشىدىن باشلاپ يۇرتىدىن ئايرىلىپ كەتكەنىدى، ھازىر ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ يۇرتى شەرقىي شىمالغا بېرىپ ئاتا - ئانىسىنى كۆرۈپ كېلىشنى ئويلاپ تۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەكتەپ مۇدىرى لى گېنيۈەننىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن جاڭ زولىن قوشۇنىنىڭ 8 - لۈيىنىڭ لۈيجاڭى گو سۇڭلىڭنىڭ قول ئاستىدىكى بىر پەيگە پەيجاڭ بولدى.

گو سۇڭلىڭ شىنياڭدىكى دۇڭشياڭ يېزىسىدىن بولۇپ، 1882 - يىلى نامرات بىر ئائىلىدە تۇغۇلغانىدى. كېيىن ئۇ ۋۇبېي ھەربىي مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرگەن، شۇ يىلى تۇڭمىڭخۇيغا قاتناشقان، 1916 - يىلى بېيجىڭدىكى قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى تاماملاپ، شاۋجۇ ھەربىي تارماق مەكتىپىگە ئوقۇتقۇچىلىققا كىرگەنىدى. ئۇنىڭ ئۇ مەكتەپتىكى ۋاقتى شىڭ شىسەي كېلىشتىن ئىلگىرىكى ۋاقىت بولۇپ، 1918 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەرقىي شىمالغا قايتىپ كەتكەن، 1919 - يىلى ئەتىيازدا يېڭىلا ئەسلىگە كەلگەن شەرقتىكى ئۈچ ئۆلكە ھەربىي تاكتىكا ئۆگىنىش مەكتىپىگە ئوقۇتقۇچى بولغانىدى. شۇ چاغدا شەرقىي شىمالدىكى ئۈچ ئۆلكىنىڭ تەپتىش مەھكىمىسى مۇھاپىزەت لۈيى ئىككىنچى تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى جاڭ شۆلياڭمۇ ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلىغان، ئۇنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇنىڭ بىلەن يېقىن ئۆتكەنىدى.

گو سۇڭلىڭ سۇن جۇڭشەننى ھىمايە قىلاتتى، مىلىتارىستلارنىڭ ئىچكى ئۇرۇش ئېلىپ بېرىشلىرىغا نەپرەتلىنەتتى، ياپون تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى تۇراتتى. ئۇنىڭ جاڭ زولىننىڭ قوشۇنىغا كىرىشى ئەتراپىغا ئادەم توپلاش، ئاخىردا قوشۇننىڭ ھوقۇقىنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن ئىدى. ھەر يەكشەنبە كۈنى ماشىنىسىنى ھەيدەپ چىقىپ ئوتتۇرا، تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېرلاردىن بىر نەچچىنى ئېلىپ ئائىلىسىگە بىللە تاماق يېگىلى باراتتى. تاماق يەۋېتىپ، دۆلەتنى قانداق كۈچەيتىش، ھەربىيلەر دۆلەت ئۈچۈن قانداق خىزمەت قىلىش توغرۇلۇق سۆزلەپ تۇراتتى. ئۇ مۇدىر لى گېنيۇەن تونۇشتۇرغان بىر يۇرتلۇقى شېڭ شىسەيگە ئالاھىدە غەمخورلۇق قىلدى.

شېڭ شىسەي بۇ قوشۇنغا كىرگەن چاغلار مىلىتارىستلار قوشۇنلىرىنى كېڭەيتىپ ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىۋاتقان چاغلارغا توغرا كەلدى. جاڭ زولىن سىچۇەندىكى ليۇ شياڭ بىلەن ليۇچاڭدىكى چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ يۇقىرى قىسمى ھەربىي مۇداپىئە قوشۇنىنىڭ قوماندانى سۇن چۇەنفاڭ بىلەن بىرلىشىپ ۋۇ پېيفۇغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن ھەدەپ قوشۇننى كۈچەيتىۋاتاتتى. سۇن چۇەنفاڭ بىلەن ۋۇ پېيفۇ گەرچە بىر مەزھەپتىكى مىلىتارىستلار بولسىمۇ، ئەمما دىلى بىر ئەمەس، زىددىيىتى چوڭقۇر، ئوت بىلەن سۇدەك بىر - بىرى بىلەن چىقىشالمايدىغان ئادەملەر ئىدى.

شېڭ شىسەي گو سۇڭلىڭ بىلەن جاڭ شۆلياڭنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن جاڭ زولىننىڭ قوشۇنىغا ۋەكىل بولۇپ، يىچاڭ بىلەن سىچۇەندە سۇن چۇەنفاڭ بىلەن ليو شياڭنىڭ بىرلىشىپ ۋۇ پېيفۇغا قارشى تۇرۇشى ھەققىدە تەشۋىقات ئېلىپ بارماقچى ئىدى.

يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى جاڭ شۆلياڭ ئۇنى باش قوماندان جاڭ زولىننىڭ قەسرىگە باشلاپ كىردى.

ئۇنىڭ قەسرى شىنياڭنىڭ جەنۇبىي قوۋۇقى يېنىدىكى ھەر-بىي مەھكىمە جايلاشقان كوچىدا ئىدى. قەسىر ئىچىدە ئىككى قاتار ئۆيلەر بولۇپ، ئالدىدىكىسى ئىشخانا، كەينىدىكىسى ئولتۇ-راق ئۆيلەر ئىدى. جاڭ زولىن ئالدى تەرەپتىكى ئىشخانا بىناسىغا پەقەتلا بارمايتتى، ئىش بولسا خىزمەتچىلەر ئارقا بىناغا كىلىپ بىجىرەتتى. بۇ يەر پۈتۈن شەرقىي شىمالنىڭ سىياسىي مەركىزى ئىدى.

جاڭ زولىن شىيۈ شىسەينى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىدا قوبۇل قىلدى. بۇ مەشھۇر قوماندانىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشى بولغاچقا، شىيۈ شىسەي سەل جىددىيلىشىپ قالدى.

— سىز گو ماۋچېننىڭ ئوقۇغۇچىسىمۇ؟

— شۇنداق، قوماندان، — شىيۈ شىسەي ئۆرە تۇرغىنىچە ئۇنىڭ سوئاللىرىغا ھۆرمەت بىلەن جاۋاب بەردى.

— ئولتۇرۇپ سۆزلەڭ.

شىيۈ شىسەي كارىۋات يېنىدىكى بىردىنبىر ئورۇندۇقنى كۆرۈپ سەل تارتىنىپ، ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزىنى باشلاپ كىر-گەن جاڭ شۆلياڭغا قاراپ قويدى.

— ئۇ ئۆرە تۇرسۇن، سىز ئولتۇرۇڭ، — دېدى جاڭ زولىن شىيۈ شىسەينىڭ خاتىرجەم بولالمايۋاتقانلىقىنى كۆ-رۈپ، — بۇ قېتىمقى ۋەزىپىڭىز ئىنتايىن مۇھىم. سىزگە دې-يىشكە تېگىشلىك گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى لۈيجاڭىڭلار دېگەن بولسا كېرەك. ئەمما، بىر گەپ، يول ياخشى بولمىسا ئۆزىڭىزنى مەجبۇرلىماڭ، قايتىپ كەلسىڭىز بولۇۋېرىدۇ.

بۇ بىرنەچچە ئېغىز گەپتىن شىيۈ شىسەي قاتتىق تەسىرلەن-دى، بۇ گەپلەر خۇددى دادىسى دەۋاتقاندەك شۇنچىلىك يېقىملىق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يول ھەرقانچە خەتەرلىك بولسىمۇ چوقۇم بارىمەن، دەپ ئىچىدە ئۆز - ئۆزىگە ۋەدە قىلدى.

شىيۈ شىسەي يىچاڭغا بېرىپ سۈن چۇەنفاڭ بىلەن كۆرۈشتى

ۋە ئۇنى قايىل قىلىش ئۈچۈن، ئۇ ئىگىلەپ تۇرغان يېچاڭنىڭ ئىستراتېگىيىلىك مۇھىم جاي ئىكەنلىكىنى كۆپتۇرۇپ سۆزلىدى. سۇن چۇەنفاڭ ئۇنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىگە قاراپ، ئىستىقبال-لىق ياش ئىكەن، دەپ ئۇنى ماختىدى.

شېڭ شىسەي چۇڭچىڭغا بېرىپ ليۇ شياڭ بىلەن سۆزلەشتى. ليۇ شياڭ ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قايىل بولۇپ جاڭ زولىن بىلەن ھەمكارلىشىشقا ماقۇل بولدى، يەنە تېخى بىر ۋەكىلنى شېڭ شىسەيگە قوشۇپ قويدى. لېكىن، بۇ چاغدا لياۋنىڭ گۇرۇھى بىلەن خېبېي گۇرۇھى ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇش پارتلاپ (1922 ـ يىلى 4 ـ ئايدىن 6 ـ ئايغىچە) لياۋنىڭ تەرەپ يېڭىلىپ قالدى، 30 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم ئۆلدى، يارىلاندى، 40 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئەسىرگە چۈشتى، ھەربىي خىراجەتتىمۇ 30 مىليون يۈەندەك چىقىم بولدى. بېيجىڭ ھۆكۈمىتى جاڭ زولىننى شەرقىي شىمال ئۆلكىلىرىنىڭ مۇپەتتىشلىكى بىلەن قوشۇنىنىڭ باش قوماندانلىقىدىن ئېلىپ تاشلىدى. لېكىن، جاڭ زولىن بۇنىڭلىق بىلەن كۆڭلى يېرىم بولۇپ قالماي، شەنخەيگۇەن ئېغىزىنى توسۇپ، شەرقىي شىمالدىكى ئۈچ ئۆلكىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئىش قىلىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇنىڭ بىلەن، جاڭ زولىن بىلەن ليۇ شياڭنىڭ ھەمكارلىشىشلىرىنىڭ ئەھمىيىتى قالماي، نەتىجىدە شېڭ شىسەي چۇڭچىڭدىن شاڭخەيگە، شايخەيدىن تيەنجىنگە، تيەنجىندىن شېنياڭغا قايتىپ كەلدى.

گەرچە شېڭ شىسەي ئوبيېكتىپ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ۋەزىپىسىنى ئورۇندىيالمىغان بولسىمۇ، ئەمما گو سۇڭلىڭنىڭ ئەتىۋارلىشىغا ئېرىشىپ، جاڭ زولىننىڭ مۇھاپىزەتچىلەر لىيەنىگە شاڭۋېي دەرىجىلىك لىيەنجاڭ بولدى، ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە شاۋشياۋ، جۇڭشياۋ دەرىجىلىك سەنمۇ بولدى. كېيىن يەنە ئوفىتسېرلارنى يېتىشتۈرۈش كۇرسىنىڭ 1 ـ قارارىغا كىرىپ ئوقۇدى. گو سۇڭلىڭ ئۇنى ئۇ مەكتەپكە مۇئەللىم ھەم مەشىق يېتەكچىسى

قىلدى. كېيىن نەنجىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ كاتىپى بولغان پېڭ شاۋشيەن ئۇنىڭ مۇئەللىملىرىنىڭ بىرى ئىدى.

گو سۇڭلىڭ بىلىملىك، تەن تۈزۈلۈشى قاملاشقان، تەلەپچان ئادەم ئىدى، ھاراق ئىچمەيتتى، تاماكا چەكمەيتتى، ئوقۇغۇچىلارغا ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى بېرىشكە ئەھمىيەت بېرەتتى، شەرقىي شىمال ئارمىيىسىگە نۇرغۇن مۇنەۋۋەر ئوفىتسېرلارنى تەربىيىلەپ بەرگەنىدى، شۇ ۋەجىدىن ئوقۇغۇچىلار ئۇنى ھۆرمەت قىلاتتى ۋە ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ شۇ ئارتۇقچىلىقلىرى شېڭ شىسەيدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى. شېڭ شىسەينىڭ ئوقۇش نەتىجىسى ئالاھىدە بولغاچقا، گو سۇڭلىڭ ئۇنى ئالاھىدە ئەتىۋارلايتتى. ئۇ گو ئائىلىسىگىمۇ دائىم بېرىپ تۇرغاچقا، ئۇلار بىلەنمۇ تېزلا چىقىشىپ كەتتى.

گو سۇڭلىڭ خوتۇنى خەن شۇشيۇ بىلەن 1912 ـ يىلى توي قىلغانىدى. خەن شۇشيۇ بېيجىڭ يەنجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەنىدى. ئۇلارنىڭ بىرلا قىزى بولۇپ، ئالتە ياشقا كىرگەندە ئۆلۈپ كەتكەن، شۇنىڭدىن كېيىن تۇغماي بەكمۇ غېرىبسىنىپ ياشاۋاتاتتى.

گو سۇڭلىڭنىڭ قول ئاستىدىكى جاڭ زولىن مۇھاپىزەتچىلەر تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى چيۇ زۇڭجۈننىڭ ئۈچ قىزى بار بولۇپ، كىچىك قىزى چيۇ يۈفاڭ ئوماق، ئېتىك، كىشىنىڭ ئامراقلىقى كەلگۈدەك قىز ئىدى، گو سۇڭلىڭلارنى تاغا، ھەدە دەپ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئەركىلەپ، ئويناپ يۈرەتتى. بىر قېتىم خەن شۇشيۇ ئۇنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز ئۆزىنىڭ قىزىنى ئويلاپ يىغلاپ كەتتى. يۈفاڭ كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئىزدەيدىغان قىز بولغاچقا، شۇئان قولياغلىقىنى ئېلىپ ئۇنىڭ يېشىنى سۈرتۈپ قويۇۋىدى، خەن شۇشيۇ ئۇنى بىردىنلا باغرىغا بېسىپ: «سىز مېنىڭ قوزام» دەپ كەتكەن ۋە شۇ كۈندىن باشلاپ يۈفاڭنى ئاتاق قىزى قىلىۋالغانىدى.

شىڭ شىسەي دائىم ئۇلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تۇرغاچقا، ئاستا ـ ئاستا يۇفاڭ بىلەن تونۇشۇپ قالدى. بۇ چاغدا يۇفاڭ شىنياڭ قىزلار دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇيتتى، ئۆزى چىرايلىق، ئوماق قىز ئىدى، ئىككى مەڭزى دائىم قىپقىزىل تۇرغاچقا، كىشىلەر ئۇنى «ئالما» دەپ چىرايلىق چاقىراتتى، موڭغۇللارنىڭـكىدەك زاڭاقلىرى ئېگىزرەك بولغاچقا، «موڭغۇل» دەپمۇ لەقەمى بار ئىدى.

بۇ چاغلاردا شىڭ شىسەي يالغۇز ئىدى، ئۆز ۋاقتىدا ئۆيلەنگەن خوتۇنىغا كۆڭلى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇزۇن ۋاقىت سىرتتا يۈرگەچكە، خوتۇنىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالالماي، قىمارۋاز قېيناتىسىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ قىزىنى ئۇنىڭدىن ئاجراشتۇرۇۋېلىپ باشقا بىرىگە ياتلىق قىلىۋەتكەنىدى. بۇ ئىش شىڭ شىسەينىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئىش بولغاچقا، ئاجرىشىشقا قوشۇلغانىدى. بىراق، ئۇ ئايالمۇ تەلەيسىز ئىكەن، ئۇزۇن ئۆتمەي كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتتى. شىڭ شىسەي گو سۇڭلىڭنىڭ ئۆيىدە يۇفاڭ بىلەن تونۇشۇپ قالغاندىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالدى.

بىر قېتىم مەكتەپتە سەنئەت كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلگەندە، چيۇ يۇفاڭ ئاتاق ئانىسىنى مەكتەپكە بېرىپ ئۆزىنىڭ ئويۇنىنى كۆرۈپ كېلىسىز دەپ تۇرۇۋالدى. دەل شۇ كۈنى خەن شۇشيۇنىڭ بارمىسا بولمايدىغان بىر ئىشى چىقىپ قېلىپ ئاتاق قىزىنىڭ ئويۇنىنى كۆرەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ كۈنى شىڭ شىسەي شۇلارنىڭ ئۆيىدە ئىدى، ئاخىر ئۇنى بېرىشقا زورلىدى، ئۇنىڭ باشقا ئىشى بولمىغاچقا بېرىشقا قوشۇلدى.

ئويۇن باشلاندى. شىڭ شىسەي ئويۇننى بېرىلىپ كۆردى. نېمىشقا چيۇ يۇفاڭ سەھنىگە چىقمايدىغاندۇ؟ ھەممە ئادەم قىلىچ ئېسىۋېلىپ ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگەن قاملاشقان بىر ياش ئوفىتسېرنىڭ رول ئېلىشىغا قاراپ ئولتۇرۇشاتتى، ئارىلاپ

قىزغىن چاۋاك چېلىشىپ كېتەتتى. ئويۇن تۈگەپ پەردە يېپىلى-
دىغان چاغدا ھېلىقى چىرايلىق ئوفىتسېر بېشىدىكى شەپكىسىنى
ئېلىۋېتىپ قاپقارا ئۆزۈن چاچلىرىنى قويۇۋېتەتتى، بىردەمدىلا
چىرايلىق بىر قىزغا ئايلىنىپ قالدى، تاماشىبىنلار ھەيران قې-
لىپ تېخىمۇ قاتتىق چاۋاك چېلىشىپ كەتتى. شېڭ شىسەي
ئۇنىڭغا دىققەت قىلىپ، بىردىنلا «ئالما!» دەپ توۋلاپ كەتتى،
چيۇ يۇفاڭمۇ پەستە ئولتۇرغان شېڭ شىسەيگە قىزغىن نەزەر
بىلەن قارىدى. شڭ شىسەي تولىمۇ خۇشال ئىدى، تولا چاۋاك
ئۇرۇپ ئالىقانلىرىمۇ قىزىرىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن،
چيۇ يۇفاڭنىڭ چىرايى شېڭ شىسەينىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيدى-
غان بولدى، ئۇنى كۆرسىلا بۇرۇنقىدەك تەبىئىي بولالمايتتى،
گەپلىرىمۇ راۋان چىقمايتتى.
سەزگۈر خەن شۇشيۇ ئۇ ئىككىسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشى-
نىپ ئاخىر تويىنى قىلىپ قويدى. گو سۇڭلىڭ ئەر - ئايال
ئىككىسىنىڭ بالىسى بولمىغاچقا، شېڭ شىسەينى ئۆزىنىڭ ئوغ-
لىدەك كۆرۈپ، ھەر ئايدا دېگۈدەك پۇل بېرىپ تۇردى. ئۇ ياش
ئەر - خوتۇنلارمۇ ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ ئاتا - ئانىسىدەك كۆرۈپ،
خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ئۆتۈشتى.

ئەر - خوتۇن بىللە ئوقۇشقا بېرىش

جاڭ زولىن تۇنجى قېتىم ئۇرۇشتا يېڭىلىپ قالغاندىن كې-
يىنمۇ بەل قويۇۋەتمەي قوشۇنىنى تېخىمۇ جەڭگىۋار قىلىپ رەت-
لىدى، ھەربىي مەكتەپنى كېڭەيتتى، ئوقۇتقۇچىلارنى كۆچەيت-
تى، ياش ئوفىتسېرلارنى ئۆستۈرۈپ، بەزىلىرىنى ئارمىيە ئۇنى-
ۋېرسىتېتىغا، بەزىلىرىنى چەت ئەللەرگە ئوقۇشقا ئەۋەتتى. گو
سۇڭلىڭنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن شېڭ شىسەي ئەر - ئايال ئىككى-
سى 1923 - يىلى يازدا ياپونىيىگە ئوقۇشقا چىقتى. بۇ ئۇنىڭ

ياپونىيەگە ئىككىنچى قېتىم ئوقۇشقا چىقىشى ئىدى. ئۇ ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلار- نىڭ 4 - قارار سىنىپىغا كىردى. جىلىنلىق خې چېڭپۇمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىر سىنىپتا ئىدى. چيۇ يۇفاڭ قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئائىلە ئىشلىرى كەسپىگە كىردى. ئۇلارغا هۆكۈمەت تەرەپتىن 250 ياپون يېنى ياردەم قىلاتتى، تۇرمۇشى راھەتتە ئۆتەتتى، ئۇ پۇل يەتمىسە ئاتاق ئاتىسى ئەۋەتىپ بېرەتتى، شۇڭا شېڭ شىسەي ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ھېچنېمىدىن غېمى يوق ئىدى.

1925 - يىلى، ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى كۈز پەسلى- نىڭ مانېۋېر ئۆتكۈزۈپ، ئۆزلىرىنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىپ قو- يۇش مەقسىتىدە فېڭ يۈشياڭنىڭ دۆلەت ئارمىيىسىدىكىلەر بىلەن جاڭ زولىننىڭ لياۋنىڭ گورۇھىدىكى ئادەملىرىنى مانېۋېرنى كۆرۈشكە تەكلىپ قىلدى.

شېنياڭ گورۇھى گو سۇڭلىڭنى ۋەكىل قىلىپ ياپونىيەگە ئەۋەتتى. ئۇ 8 - ئايدا خانىمىنى ياپونىيەگە يولغا سېلىپ قويغان- دى. گو خانىم ياپونىيەگە كېلىپ شېنتيەن مېهمانخانىسىغا چۈش- كەن، شېڭ شىسەي ئەر - ئايال ۋە خې چېڭپۇلار بىلەن كۆرۈ- شۈپ ياپونىيىنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلىگەنىدى. 9 - ئايدا گو سۇڭ- لىڭ يېتىپ كېلىپ ئىمپېرىيە مېهمانخانىسىغا چۈشتى ۋە ھەر كۈنى شېنياڭ گورۇھىدىكى ئوقۇغۇچىلار بىلەن سۆھبەتلىشىپ تۇردى.

ياپونىيەگە مانېۋېر كۆرگىلى كەلگەن دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ۋەكىلى خەن فۇجۇمۇ ئىمپېرىيە مېهمانخانىسىغا چۈشتى.

گو سۇڭلىڭ توكيوغا كەلگەن كۈنى ياپونىيە سەنمۇبۇسىنىڭ مۇھىم بىر ئەمەلدارى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى مېهمانخانىغا كەلدى.

پاكار، قىسقا بۇرۇت قويغان ئۇ ئادەم گو سۇڭلىڭدىن سىر- لىق ھالدا:

— گو گېنېرالدىن سوراپ باقسام، بۇ قېتىم بىزنىڭ دۆلىتىمىزگە كېلىشتە مادىبۇر كۆرۈشتىن باشقىمۇ ۋەزىپىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

گو سۇڭلىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېڭىرقاپ، نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي، خۇددى بۇ سوئالغا تەييارلىقى باردەك: «بۇ ئىشتا...» دەپ توختاپ قالدى. ئۇ ئۇ ئادەمنى، گەپنى ئوچۇقراق قىلسىكەن، دەپ ئويلىغانىدى.

ئۇ ياپون گو سۇڭلىڭنىڭ گەپنى ئېنىق قىلمىغىنىنى كۆرۈپ، بۇ قېتىمقى سەپىرىنىڭ ھەقىقىي مەقسىتىنى ئاشكارىلاشنى خالىمايۋاتقان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ ئالدىراپ خوشلاشتى.

گو سۇڭلىڭ ئۇ ياپوننىڭ سىرلىق زىيارىتىدىن سەگەكلەشتى. كېيىن سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئاخىر بىلدى.

يېرىم كېچە، خەن فۇجۇ يېتىپ قالغانىدى، بىرى ئىشىكنى چەكتى. خەن فۇجۇ ئورنىدىن تۇرۇپ چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ بېرىپ ئىشىكنى ئېچىپ گو سۇڭلىڭنى كۆرۈپ ئالدىراپ ياتاققا تەكلىپ قىلدى. گو سۇڭلىڭ ئىشىكنى چىڭ يېپىپ، ئاندىن خەن فۇجۇغا:

— بۇرادەر، بۈگۈن غەلىتە بىر ئىش بولدى، شۇ توغرۇلۇق سىز بىلەن سۆزلىشەي دەپ كەلدىم، — دەپ، كۈندۈزى ھېلىقى ياپون ئەمەلدارىنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردى. ئارقىدىن يەنە، — كېيىن مەن سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ، جاڭ زولىننىڭ «21 ماددا» نى ئېتىراپ قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭ بەدىلىگە ياپونىيە تەرەپ ئۇنىڭغا زور مىقداردا قورال بەرمەكچى، ئۇ قورال بىلەن سىلەرنىڭ دۆلەت ئارمىيىڭلارنى يوقاتماقچى بولغانلىقىنى بىلدىم، — دېدى.

خەن فۇجۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەيران تېلىپ:

— راست شۇنداق ئىش بارمىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇ ئىشنىڭ راستلىقىغا قىل سىغمايدۇ، — دېدى گو سۇڭلىڭ، — مەن يەنە جاڭ زولىننىڭ شېنياڭدا ياپونلار بىلەن سۆزلىشىپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقىنىمۇ بىلىمەن. يېقىندا جاڭ زولىن ياپونىيە تەرەپكە تېلېگرامما يوللاپ، مەخپىي كېلىشىمگە قول قويىدىغان ۋەكىل يولغا چىقتى، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن يېتىپ بارىدۇ، دەپتۇ. مەن دەل ئۇ دېگەن كۈندىن بىر كۈن بۇرۇن يېتىپ كەلگەچكە، ياپون تەرەپ خاتا ھالدا مېنى شۇ ئادەممىكىن، دەپ ئويلاپ قېلىپ ئۇ ئەمەلدارنى مەن بىلەن كۆرۈشكىلى ئەۋەتكەن گەپ.

— ئەمىسە جاڭ زولىنغا ۋەكىل بولۇپ كېلىشىمگە قول قويىدىغان ئادەم زادى كىمدۇ؟

— مەن سۈرۈشتۈرۈپ ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلدىم، يۇ چۇڭخەن ئىكەن، توكيوغا كېلىپ بوپتۇ، — دەپ جاۋاب بەردى گو سۇڭلىڭ، — ئارقىدىن ئۇ غەزەپ بىلەن يەنە سۆزلەپ كەتتى، — مىلىتارىستلار يىلمۇ يىل ئۇرۇش قىلىپ خەلقنىڭ ھالىنى قويمىدى، دۆلەتنىڭ ئامىتىمۇ مۇشۇ خەقنىڭ كاساپىتىدىن قولدىن كەتكىلى تۇردى. پۇقرالارنىڭ كۆنى تېخىمۇ تەسلىشىپ كېتىۋاتىدۇ، جاڭ زولىن ئۆزىنىڭ — بىر ئادەمنىڭ ھوقۇقى ئۈچۈن ھېچنېمىگە باقماي دۆلەتنى ساتماقچى. مەن ھەربىي ئادەم، دۆلەت ئۈچۈن بارلىقىمنى ئاتىۋەتكەن، بىر ئادەمنىڭ قولىدىكى ئويۇنچۇق ئەمەس، ئىرادەمگە قارشى ھالدا شۇ بىر ئادەمنىڭ قالايمىقان بۇيرۇقلىرىغا بويسۇنمايمەن. ئەگەر جاڭ زولىن سىلەرنىڭ دۆلەت ئارمىيىڭلار بىلەن ئۇرۇشىدىغان بولسا، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش قىلىمەن… بۈگۈنكى سۆھبىتىمىزنى بەكمۇ مەخپىي تۇتۇڭ، ھەرقانداق ئادەمگە تىنماڭ.

— پېقىر گو ئەپەندىنىڭ بۇ روھىغا ئاپىرىن ئوقۇيمەن. دۆلەتكە قايتىپ بارغاندا سىزنىڭ مۇددىئايىڭىزنى چوقۇم خوەن جاڭ ئەپەندىگە يەتكۈزىمەن. قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى شۇ

چاغدا مەسلىھەتلىشىمىز. بۈگۈنكى سۆھبىتىمىزنىڭ ئەھمىيىتى بەكمۇ چوڭ، چوقۇم مەخپىيەتلىكىنى ساقلايمەن، خاتىرجەم بولغايسىز.

1925 - يىلى 10 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، ياپونىيىدە بىر ئايدىن ئارتۇق تۇرۇپ قالغان گو سۇڭلىڭنى جاڭ زولىن تېلېگ-راما بېرىپ قايتۇرۇپ كەتتى. گو سۇڭلىڭ قايتىشتىن ئىلگىرى شېڭ شىسەي، خې چېڭپۇ قاتارلىق شەرقىي شىماللىق 60 نەپەر ئوقۇغۇچىنى يىغىپ مەجلىس ئېچىپ، ئۆزىنىڭ دۆلەتكە قايتقان-دىن كېيىن ھۆكۈمەتنى ئىچكى ئۇرۇشنى توختىتىپ بىردەك سىرتنىڭ تاجاۋۇزىغا قارشى تۇرۇشقا كۆندۈرىدىغانلىقىنى ئېيت-تى. ئاخىردا: «مەن قايتىپ بارغاندىن كېيىن، سىلەرنىڭ دۆ-لەتكە قايتىش - قايتماسلىقىڭلار توغرۇلۇق تېلېگراما بېرىمەن» دېدى.

ماڭىدىغان چاغدا يېنىدىكى 7مىڭ ياپونىيە يىنىنى شېڭ شىسەي ئەر - خوتۇن ئىككىسىگە بېرىپ قويدى. ئۇ، ناۋادا يامان ئەھۋال يۈز بېرىپ قالسا ئۇلارغا پۇل ئەۋەتىپ بېرىدىغان ئادەم يوق قېيىنلىپ قالمىسۇن، دەپ ئويلىغانىدى.

گو سۇڭلىڭ شېنياڭغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، فېڭ يۈشياڭنىڭ دۆلەت ئارمىيىسى بىلەن دەرھال ھەمكارلىشىپ، ئىچكى ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇشقا، مىلىتارىستلارنى يوقىتىپ شەرقىي شىمالنى بار كۈچى بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇشقا نىيەت قىلدى. ئۇ كۆرۈنۈشتە جاڭ زولىننىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇپ بىر لۈي ئەسكەرنى باشلاپ جىنجۇ ئەتراپىغا ئورۇنلاشتى، ئاندىن 10-ئاينىڭ ئىچىدە شېڭ شىسەي بىلەن خې چېڭپۇغا تېلېگراما ئەۋەتىپ، ئۇلار تۇرۇۋاتقان مەكتەپتىكى ئون نەچچە ئوقۇغۇچى بىلەن بىللە دۆلەتكە قايتىپ تەييارلىق كۆرۈشنى بۇيرۇدى.

شېڭ شىسەي بىلەن خې چېڭپۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، گو سۇڭلىڭنىڭ 10 - جىڭۋەنجۈن قوماندانلىق شتابىدا بۆلۈمشىياۋ

دەرىجىلىك سەنمۇ بولدى.

لۇەنجۇ ھەربىي ئۆزگىرىشىگە قاتنىشىش

1925 - يىلى 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى، گو سۇڭلىڭ بىلەن فېڭ يۇشياڭ بىرلىشىپ مىلىتارىستلارنىڭ زوراۋانلىقىنى تۈگىتىش، ئۇرۇش ئاپەتلىرىنى مەڭگۈگە يوقىتىش، چېگرا رايونلارغا يۇرۇش قىلىش، دۆلەت زېمىنىنى قوغداشتىن ئىبارەت «يەتتە ماددىلىق مەخپىي كېلىشىم» ئىمزالىدى. شۇ كۈنى گو سۇڭلىڭ تېلېگراما يوللاپ جاڭ زولىندىن تەختتىن چۈشۈشنى تەلەپ قىلدى، ئەتىسى خېبېي ئۆلكىسىنىڭ لۇەنجۇ ناھىيىسىدە ھەربىي ئۆزگىرىش قىلدى.

شۇ كۈنىلا ئۇنىڭ ئالدىنقى سەپ قوشۇنى يۇگۇەن، پولىيەنشەن، جىڭجۇ قاتارلىق جايلارنى ئىگىلەپ شېنياڭغا قىستاپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىدىن ھەممە يەر زىلزىلىگە كېلىپ، جاڭ زولىننىڭ سەنمۇجاڭى ياڭ يۇشىڭ دالىيەنگە قېچىپ كەتتى، جاڭ زولىن خەزىنىدىكى قەغەز پۇللارنىڭ بىرىنى قويماي كۆيدۈرۈۋېتىپ شېنياڭدىن چىقىپ كەتتى.

بۇ ئىشقا ئاخىر ياپونىيىنىڭ گۇەندۇڭ ئارمىيىسى ئارىلاشتى.

بىر كۈنى، گۇەندۇڭ ئارمىيىسى فۇ دېڭجياڭ ئىسىملىك بىر جۇڭزۇ سەنمۇنى شەنخەيگۇەندە تۇرۇشلۇق شەرقىي شىمال ئارمىيىسىنىڭ 10 - جۇنگە (بۇ جۇننىڭ جۇنجاڭى گو سۇڭلىڭ ئىدى) سەنمۇجاڭ، قوشۇمچە توپچىلار قىسمىنىڭ قوماندانى ۋېي يىسەن بىلەن كۆرۈشۈشكە ئەۋەتتى. شېڭ شىسەي فۇ دېڭجياڭنى قوماندانلىق شتابىغا باشلاپ كىردى. فۇدېڭجياڭ ۋېي قوماندانغا گۇەندۇڭ ئارمىيىسىنىڭ ئۇلتىماتۇمىنى ئېلىپ كەلگەنىدى.

شېڭ شىسەي ئۇ ئۆلتىماتۇمنى مۇنداق تەرجىمە قىلىپ بەردى:

«دۆلەت ۋە شېنياڭ قوشۇنلىرىنىڭ جەنۇبىي مانجۇ تۆمۈر يولىنىڭ ئىككى قاسنىقى ۋە ئىككى تەرەپتىكى 20 كىلومېتىر ئارىلىق ئىچىدە ھەربىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشىغا رۇخسەت يوق، خىلاپلىق قىلغۇچىلار قورالسىزلاندۇرۇلىدۇ.»

بۇ ئۆلتىماتۇمنىڭ ئاساسىي مەقسىتى گو سۇڭلىڭنىڭ قوشۇنىنى شېنياڭغا كىرگۈزمەسلىك ئىدى.

ۋېي قوماندان بۇ ياپوننىڭ تەكەببۇر قىياپىتىنى كۆرۈپ ئۇنى پىسەنتىگىمۇ ئالماي، شېڭ شىسەيگە ئۇنى جىنجۇ ئالدىنقى سېپىدە تۇرۇۋاتقان جۇنجاڭنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىشنى تاپشۇردى.

12 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى، ياپونىيىنىڭ گۇەندۇڭ ئارمىيىسى لياۋياڭدىن شېنياڭغا كېلىپ ئورۇنلاشتى.

ئەتىسى، گو سۇڭلىڭ شېڭ شىسەينى ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتىپ فۇ دېڭجياڭدىن بىرمۇنچە سوئاللارنى سورىدى.

«سىلەر ئۆلتىماتۇمدا ئېيتقان جەنۇبىي مانجۇ تۆمۈر يولىغا تەۋە چەكلەنگەن رايون زادى قايسى جايلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟»

«ئارمىيەڭلارنىڭ بۇ تەلىپى نېمىگە ئاساسەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان؟»

«ئارمىيىمىز گۇەندۇڭ ئارمىيىسىنىڭ بۇ تەلىپىنى سەۋەبسىز تەلەپ دەپ قارايدۇ. جەنۇبىي مانجۇ تۆمۈر يولىنى گەرچە ياپونىيە باشقۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ جۇڭگونىڭ زېمىنى ئۈستىدىكى جاي، جۇڭگو ئارمىيىسىنىڭ ئۆزىنىڭ زېمىنى ئۈستىدە ھەرىكەت قىلىشى چەت ئەل قوشۇنلىرىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىمايدۇ. ئادەتتە بىز شەرقتىكى ئۈچ ئۆلكە ئىچىدە قوشۇن يۆتكىسەك جەنۇبىي مانجۇ تۆمۈر يولى بىلەن بېيجىڭ ـ شېنياڭ تۆمۈر يولى كېسىشىدىغان لاۋداۋكو ئارقىلىق ئەركىن مېڭىۋېرەتتۇق. ئىككى قېتىملىق خېبېي ـ ئەنخۇي، خېبېي ـ شېنياڭ

ئۇرۇشىدىمۇ شىنىياڭ ئارمىيىسى بۇ جايدىن تۇسالغۇسىز ئۆتكەن، گۇەندۇڭ ئارمىيىسى بىر قېتىممۇ توسۇپ باقمىغان، ئەمدى نېمە ئۈچۈن توسۇدىغان بولۇپ قالدى؟»

ئارقا ـ ئارقىدىن قويۇلغان بۇ سوئاللار بىلەن فۇ دېڭجياڭ-نىڭ ئاغزى ئېتىلدى.

بەش كۈندىن كېيىن، گۇەندۇڭ ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى بەيچۇەن يىزىي جەنۇبىي مانجۇ تۆمۈر يولى لىنىيىسىدىكى مەنپەئە-تىنى ۋە ياپونىيىلىك مۇھاجىرلارنى قوغداش باھانىسى بىلەن 3 مىڭ 500 نەپەر ئەسكەر چىقاردى، بۇ خىل ۋەزىيەت جاڭ زولىن ئۈچۈن پايدىلىق ئىدى.

جاڭ زولىن دېمىنى ئېلىۋېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشىپ گو سۇڭلىڭنىڭ قول ئاستىدىكىلەرنى سېتىۋېلىشنى كۈچەيتتى.

گو سۇڭلىڭنىڭ شەرقىي شىمال دۆلەت ئارمىيىسى شىنىياڭ-دىكى جۇلىيۇخې دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى بەيچىباۋ پويىز ئىستانسىسىغا كېلىپ شىنىياڭ قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلغاندا، قوماندا-دانلىق شتابىنىڭ ئارقىسىغا توختىتىپ قويۇلغان ئوق ـ دورا بار ئاپتوموبىلغا زەمبىرەك ئوقى چۈشۈپ ئاپتوموبىل پارتلاپ كەتتى، ئەتراپنى پارتلاش ئاۋازى بىر ئالدى. شتابتىكىلەر نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي، شىنىياڭ ئارمىيىسى قورشىۋالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ پويىز ئىستانسىسىدىن قېچىشقا باشلىدى. شېڭ شىسەي، خې چېڭپۇ، چى شىيىڭ، دۇەن رۇڭبېڭ قاتارلىق-لار ئىستانسىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى ياپونىيىنىڭ شىنمىنىدا تۇ-رۇشلۇق كونسۇلخانىسىغا كىرىۋالدى.

12 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى، لۇەنجۇ ھەربىي ئۆزگىرىشى گۇەندۇڭ ئارمىيىسىنىڭ ئارىلىشىشى بىلەن مەغلۇپ بولدى، گو سۇڭلىڭ ئەر ـ ئايال ئىككىسى بۈگۈنكى لياۋجۇڭ ناھىيىسىدىكى بىر پوتەيىنىڭ ئىچىدە قازا تاپتى، شۇ يىلى ئۇ 45 ياشتا ئىدى.

لۇەنجۇ ھەربىي ئۆزگىرىشى مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، جاڭ

زولىن گو سۇڭلىڭدىن باشقا بىرمۇ ئادەمنى جازالىمىدى. ۋېي يىسەن دەرھال پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنلىرىنىڭ تۈەنجاڭلىرى ھەم مۇستەقىل يىڭدىن يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار يىغىنىنى ئاچتى. يىغىندا كۆپ ساندىكى ئادەم گو سۇڭلىڭنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىشنى، ئىتتىپاقلىشىپ ئاداققىچە كۈرەش قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى. بەزىلەر شېنياڭ گۇرۇھىدىكىلەر بىلەن ئۇ- رۇش قىلىشنى خالىمىدى ياكى پاسسىپ پوزىتسىيىدە بولدى. ۋېي يىسەن كۆپچىلىككە: «ھەر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ قارىشى بولىد- دۇ، خالىمىغانلار تېزدىنجىدىن شېنياڭغا قايتىپ كەتسە بولىدۇ، ئۇلارنى مەجبۇرلىمايمىز» دېدى.

شېڭ شىسەي گو سۇڭلىڭ ئەر - ئايال ئىككىسى بىلەن ناھايىتى ياخشى ئۆتكەن، ئۇلارنىڭ ئۆلۈمىگە قاتتىق ئېچىنغان بولسىمۇ، ئەمما جاڭ زولىن بىلەن ئاخىرغىچە ئېلىشىشقا بەل باغلايدىغان ئادەم ئەمەس ئىدى، جاڭ زولىن بىلەن بولغان مۇنا- سىۋەتنى قەتئىي ئۈزۈشنى خالىمايتتى، چۈنكى ئۇنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇيدىغان ئوقۇش خىراجىتىنى پۈتۈن- لەي دېگۈدەك جاڭ زولىن بېرەتتى.

ۋېي يىسەن ئۇنى مەجبۇرلىماي، ئۇنىڭ ياپونىيىگە بېرىپ داۋاملىق ئوقۇشى ئۈچۈن 2 مىڭ ياپونىيە يېنى بەردى.

ياپونىيىگە ئۈچىنچى قېتىم بېرىش

1926 - يىلى 1 - ئاينىڭ 4 - كۈنى، جۇڭگونىڭ ياپونىيە- دە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى توك- يودا تەزىيە يىغىنى ئېچىپ، خائىنلارنى يوقىتىشتا قۇربان بولغان گو سۇڭلىڭ ۋە ئوفىتسېر - ئەسكەرلەرگە تەزىيە بىلدۈردى. يىغىنغا مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچى- لار، مۇھاجىرلار بىرلەشمىسىنىڭ ئەزالىرى بولۇپ مىڭدىن ئار-

تۇق ئادەم قاتناشتى.

تەزىيە بىلدۈرۈش يىغىنى ئېچىلغان كۈنى سىم - سىم يامغۇر يېغىۋاتاتتى، توكيونىڭ 1 - ئايدىكى ھاۋاسى خېلىلا سوغۇق ئىدى.

يىغىن مەيدانىنىڭ تۆت ئەتراپى جۇيخۇا گۈلى ۋە گۈلچەمبەرەكلەر بىلەن توشۇپ كەتتى، ھەممە ئادەمنىڭ مەيدىسىگە ئاق قەغەز گۈل تاقالغان، ھەممىلا ئادەم قايغۇغا پاتقانىدى. ئۇلار يىغىن مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېسىلغان گو سۇڭلىڭ ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ سۈرىتى ئالدىغا بىر - بىرلەپ كېلىپ ئېگىلىپ تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈرۈشەتتى، ئېسەدەپ يىغلاۋاتقان ئاۋازلارمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

تەزىيە يىغىنىنى بىلىككە قارا لاتا باغلىۋالغان شېڭ شىسەي باشقۇردى.

«گېنېرال گو سۇڭلىڭ ئايالى بىلەن بىللە بىزدىن ئايرىلدى. ئۇلار ئىچكى ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇش، شەرقىي شىمالنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ھاياتىنى قۇربان قىلدى. بىز ئۇنىڭ ئىز باسارلىرى ۋە ئەگەشكۈچىلىرى، گېنېرالنىڭ قەيسەرلىكىدىن، سۇنماس روھىدىن ئۆگىنىپ، ئۇنىڭ ئىرادىسىگە ۋارسلىق قىلىپ ئاخىرقى تىنىقىمىزغىچە كۈرەش قىلىمىز!»

تەزىيە زالىغا نۇرغۇن بېغىشلىمىلار ئېسىلىپ كەتكەنىدى، بۇ بېغىشلىمىلارنىڭ ئىچىدىكى شېڭ شىسەي بىلەن ئۇنىڭ ئايالىنىڭ ئۇچ پارچە بېغىشلىمىسى ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بۇ بېغىشلىمىلاردا شېڭ شىسەي ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ ئاتاق ئاتا - ئانىلىرىغا بولغان چوڭقۇر قايغۇ - ھەسرىتى ئىپادىلەنگەنىدى.

شېڭ شىسەي ئەر - ئايال ئىككىسىنىڭ گو سۇڭلىڭ ساقلاپ قويۇڭلار دەپ بەرگەن 7 مىڭ ياپونىيە يىنى، كېيىن ۋېي يىسەن بەرگەن 2 مىڭ ياپونىيە يىنى ۋە شېنياڭ ئارمىيىسى ياپونىيىدە

ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارغا بېرىدىغان تۇرمۇش خىراجەت پۇللىرى-
نى قوشقاندا خېلى كۆپ پۇلى بار ئىدى. ئۇ چاغلاردا ياپونىيىنىڭ
تۇرمۇش خىراجەتلىرى بەكمۇ يۇقىرى ئەمەس، ئايدا 15 ياپونىيە
يېنى بىلەن يامان ئەمەس تۇرمۇش كەچۈرگىلى بولاتتى. شۇڭا،
ئۇلار ئازادە بىر ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇردى، قورۇسىدا
دەرەخلەر، گۈللەر بار ئىدى، ئەتىيازدا ھۆپپىدە ئېچىلىپ باشقى-
چە چىرايلىق بولۇپ كېتەتتى. تاماق ئېتىش، يېتىپ - قوپۇش،
دوستلار بىلەن سۆھبەتلەردە بولۇشقا قۇلايلىق ھەم راھەت ئىدى.
ئۇلار بىلەن ياپونىيىگە بىللە كېلىپ ھەربىي مەكتەپكە ئوقۇشقا
كىرىشكە تەييارلىق قىلىۋاتقان تۆتىنچى ئىنىسى شېڭ شىچىمۇ
ئۇلار بىلەن بىللە تۇراتتى.

شېڭ شىسەي بۇ قېتىم ياپونىيىگە كەلگەندە ئۇنى كەييۈەنلىك
يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسى بىلەن ئۇيۇشمىنىڭ باش باشقۇرغۇچىسى
سۇڭ فۇياۋ (كېيىن ئىسمىنى سۇڭ نيەنسىگە ئۆزگەرتكەن) قىز-
غىن قارشى ئالدى.

سۇڭ فۇياۋ بىلەن زى بويۇ لياۋنىڭدىكى كەييۈەن ناھىيىسى-
دىن ئىدى، ناھىيىلىك ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ مانجۇ تېببىي
ئۇنىۋېرسىتېتقا ئوقۇشقا كىرگەنىدى. سۇڭ فۇياۋ ياپونىيىدە ئو-
قۇۋېتىپمۇ ياپونىيىگە، مىلىتارىستلارغا قارشى ئىدى. 1925 -
يىلى شاڭخەيدە يۈز بەرگەن 30 - ماي قانلىق ۋەقەسىدىن كې-
يىن، ئۇ جۇڭخۇا ساۋاقداشلار ئۇيۇشمىسىدىكى نۇرغۇن ساۋاق-
داشلىرى بىلەن بىللە ئوقۇش تاشلاپ مەكتەپتىن چېكىندى،
كېيىن ياپونىيىدىكى ۋاسېدا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ سىياسىي ئىقتى-
ساد فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرىپ، شۇ يەردە شېڭ شىسەي بىلەن
تونۇشۇپ قالدى. بەلكىم ئۇ شۇ چاغدىلا كومپارتىيىگە ئەزا بولۇپ
بولغان بولۇشى مۇمكىن. 1929 - يىلى، شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا
خەت يېزىپ ئۆزىنى جۇڭگو كومپارتىيىسىگە ئەزالىققا تونۇشتۇ-
رۇپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلغانىدى، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەي

سۇڭ فۇياۋ ياپونىيىدە قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلاندى. 1933 ـ يىلى 7 ـ ئايدا شېڭ شىسەي شىنجاڭدا پۇت دەسسەپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئۇنى شىنجاڭغا كېلىپ مۇھىم خىزمەتلەرنى ئۈستىگە ئېلىپ ئىشلەشكە تەكلىپ قىلدى. ئۇ ئىككىسى بىر ـ بىرىگە ھەم دوست، ھەم دۈشمەن ئىدى. شېڭ شىسەي دەسلەپتە ئۇنى ئۇستاز بىلىپ تۆرگە ئۆتكۈزگەن بولسا، كېيىن يەنە دۈشمەن بىلىپ تۈرمىگە تاشلاپ تارتقۇزمىغان ئازابى قالمىدى. ئىككىسى بىر ئۆمۈر بىر ـ بىرى بىلەن ئۆچلىشىپ، كۆرەش قىلىپ كەلدى، 1949 ـ يىلى تەيۋەنگە بارغاندىمۇ كونا ـ يېڭى ئۆچمەنلىكلىرىنى ئۇنتۇمىدى، ئېلىشىشلىرىنى زادىلا توختاتمىدى. بۇ ھەقتە كىتابىمىزنىڭ ئاخىرقى قىسىملىرىدا توختىلىمىز.

سۇڭ فۇياۋ بىلەن شېڭ شىسەينىڭ دەسلەپتە مۇناسىۋىتى ناھايىتى ياخشى ئىدى، بۇ ئۇلارنىڭ بىر يۇرتلۇق بولغانلىقىدىنلا ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى ئىككىلىسى بىر ـ بىرىگە موھتاج ئادەملەر ئىدى. ئۇ چاغدا شېڭ شىسەينىڭ تۆتىنچى ئىنىسى ئوفىتسېرلار مەكتىپىگە يېڭىلا كىرگەن، ئىنگلىز، ياپون تىللىرىنى ئانچە بىلىپ كەتمەيتتى، شۇڭا ئۇنىڭغا بىر مۇئەللىم كېرەك ئىدى. شېڭ شىسەينىڭ ئايالى چيۇ يۇفاڭ قىزلار ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇيتتى، شېڭ شىسەي مەكتەپتە دەرس ئوقۇش بىلەن ئالدىراش ئىدى، شۇڭا ئىنىسىگە چەت ئەل تىلىدىن تەكرار قىلىپ بېرىش مۇقەررەر ھالدا ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ـ كېتىپ تۇرىدىغان سۇڭ فۇياۋنىڭ زىممىسىگە چۈشتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ تىللاردىن دەرس ئۆتۈش ئۇنىڭ ئۇچۇن ئادەتتىكى ئىش ئىدى. ئۇ چاغلاردا سۇڭ فۇياۋنىڭ ئىقتىسادى ياخشى ئەمەس، تۇرمۇشى قىيىنراق ئىدى، شېڭ شىسەيلەر ئۇنى پات ـ پات تاماققا چاقىرىپ تۇراتتى. سۇڭ فۇياۋ ياغدا قورۇلغان بېلىقنى ياخشى كۆرەتتى، چيۇ يۇفاڭ بولسا ئۇنى قورۇشقا ئۇستا ئىدى. تاماقتىن كېيىن ئىككىسى

ۋەزىيەت توغرۇلۇق، سىياسىي ئىشلار توغرۇلۇق پاراڭلىشاتتى،
ئىككىسىنىڭ ئويلىغانلىرى كۆپ چاغلاردا ئوخشاش چىقاتتى،
شۇڭا ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتىدە قىلچە ئارىلىق يوق ئىدى. شېڭ
شىسەي ئۇنىڭ ئىنىسىگە شۇنچىلىك قېتىرقىنىپ دەرس ئۆتۈۋات-
قىنىغا خۇشال بولۇپ، بىر يىلنىڭ ئىچىدە (1926 — 1927)
ئېيىغا 10 يۈەندىن پۇل بېرىپ تۇردى، سۇڭ فۇياۋ ئۇنىڭدىن
بەكمۇ رازى بولدى.

شېڭ شىسەي يەنە كېيىن ساۋاقداشلار ئۇيۇشمىسىدىكى
ئىدىيىسى سول بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار بىلەن تونۇشتى، ئۇلار-
نىڭ شېڭ شىسەيگە بولغان ئىدىيە جەھەتتىكى تەسىرى بەكمۇ
چوڭ بولدى. سۇڭ فۇياۋدىن باشقا شۇي ليەن، خې يۈجۇ، كاڭ
بىڭلىن، گو شىلاڭ، ۋاڭ لىشى، ۋاڭ يەنلىڭ، چېڭ دۇڭبەي،
لاڭ داۋخېڭ، ۋاڭ ليەنگۇيلارنىڭ شېڭ شىسەي بىلەن بولغان
مۇناسىۋىتىمۇ ئالاھىدە يېقىن ئىدى. كېيىن شېڭ شىسەي شىن-
جاڭغا دۇبەن بولغاندا ئۇلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۈرۈمچىگە
شېڭ شىسەينى پاناھ تارتىپ كەلدى. ۋاڭ ليەنگۇيدىن باشقا،
كېيىن قوشۇلغان سۇي گوجېڭ بىلەن ئۇلار ئون ئادەم بولۇپ،
شىنجاڭنىڭ كونا بيۇروكراتلىرى ئۇلارنى «ئون چوڭ دوك-
تور» دەپ ئاتىشىۋالدى.

بۇ «ئون چوڭ دوكتور»نىڭ بەزىلىرى جۇڭگو كومپارتىيە-
سىنىڭ سىرتلاردىكى تەشكىلاتلىرىغا قاتناشقان، بەزىلىرى كوم-
پارتىيە ئەزاسى بولۇشقانىدى (كېيىن ھەممىسى كومپارتىيىدىن
چېكىنىپ كەتتى). شېڭ شىسەي بىر تەرەپتىن دەرس ئاڭلاپ،
يەنە بىر تەرەپتىن ياپونىيىدىكى كەيفېڭ يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسى-
نىڭ خىزمىتىنى ئىشلىدى ۋە ئىلغار، سولچىل يۇرتداشلىرىنىڭ
تەسىرى بىلەن ماركسىزم ۋە كوممۇنىزم نەزەرىيىسىنى تەتقىق
قىلدى. كېيىنكى چاغلاردا ئۇ شۇنداق دەيدۇ: «مەن ماركسىزم-
نىڭ پەلسەپەگە باي كىتابلىرىنى ئوقۇغاندا، ئۇلاردىكى

توغرا نەزەرىيە، «تارىخىي ماتېرىيالىزم»، «دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم»، «سىنىپىي كۆرەش تەلىماتلىرى» قەلبىمنى يورۇتۇپ، ئاستا - ئاستا ئېتىقاد تىكلەشكە باشلىدىم.» بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، شۇ چاغدىكى ئاشۇ ئېتىقاد ئۇنىڭ كېيىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرىشنى تەلەپ قىلىشىغا ئىدىيىۋى نەزەرىيە جەھەتتە ئاساس يارىتىپ بەرگەن.

شىڭ شىسەينىڭ ئۆيى يۇرتداشلار جەمئىيىتى يىغىن ئاچىدىغان جاي ئىدى، يەكشەنبە كۈنلىرى ئۇيۇشمىدىكىلەر شۇ يەردە يىغىن ئاچاتتى، نەزەرىيىلەرنى تەتقىق قىلاتتى، ياپونغا قارشى كۆرەشلەرنى ئېلىپ باراتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي، شىڭ شىسەي بۇ ئۇيۇشمىنىڭ رەئىسلىكىگە سايلاندى.

ئۇچاغدا، كەييۈەن يۇرتداشلار جەمئىيىتىدىن باشقا جاڭ زولىن قوللايدىغان لياۋنىڭ ئۆلكىسىدىن بارغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۇڭزى كۇلۇبىمۇ بار بولۇپ، بۇ كۇلۇب لياۋنىڭ ئۆلكىسىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلارنى ئۇنى - بۇنى بېرىپ ئۆزىگە تارتىپ ئۇلارنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كەيپىياتىنى سۇسلاشتۇراتتى، ئۇلارنى يەنە جاڭ زولىنغا رەھمەت ئېيتقۇزاتتى. مەسىلەن، كۇلۇب دائىم كۆپچىلىكنى تاماققا، كىنوغا تەكلىپ قىلاتتى، ئۇلارغا ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەرنى بېرىپ تۇراتتى، ترامۋاي بىلەتلىرىنى تارقىتىپ بېرەتتى، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارنى ئۆزلىرىگە مايىل قىلىش ئۈچۈن ئىدى.

ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، كەييۈەن يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسى «باھار شامىلى»، «قانلىق ئۆركەش» قاتارلىق شاپىگرافتا بېسىلغان قەرەلسىز ژۇرناللارنى چىقىرىپ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى سۆيۈش تەشۋىقاتىنى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق تۇڭزى كۇلۇبىنىڭ ئەكسىيەتچى قىياپىتىنى ئېچىپ تاشلىدى.

بىر يەكشەنبە كۈنى، يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىدىكى بىرنەچچە ساۋاقداش شېڭ شىسەينىڭ ئۆيىگە يەنە يىغىلىشتى. شۇ كۈنى شېڭ شىسەينىڭ كەيپىياتى بەكمۇ يۇقىرى ئىدى؛ ئالدىنقى كۈنى قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بارلىق ئوقۇغۇچىلىرى يويوگىدا ھەربىي كۆرەككە قاتناشقان، ياپونىيە پادىشاھى شاۋخې كۆرەكنى كۆزدىن كەچۈرگىلى كەلگەن ۋە ھەربىر ئوقۇغۇچىغا بىر بوتۇلكىدىن ۋىسكىي ھارىقى تارقىتىپ بەرگەنىدى. شېڭ شىسەي ئۇ ھاراقنى يالغۇز ئىچكۈسى كەلمەي، ساۋاقداشلار يىغىنىغا كەلگەندە چيۇ يۇفاڭغا قورۇما قورۇتۇپ، ئۇلار بىلەن بىللە پاراڭلاشقاچ ئىچىپ مەززە قىلىشتى.

— بىزدە يالغۇز يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسىلا بولسا بولمايدىكەن، — دېدى شېڭ شىسەي، — تېخىمۇ كۆپ ئادەم بىلەن ئىتتىپاقلىشىشىمىز، نەزىرىمىزنى تېخىمۇ يىراققا تاشلىشىمىز كېرەك، كۆز ئالدىمىزدىكىنىلا كۆرۈپ تۇڭزى كۇلۇبىدىكىلەر بىلەنلا ئېلىشساق ئۇنىڭ ئانچە ئەھمىيىتى بولمايدۇ. بىز گېنېرال گو سۇڭلىڭنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ شەرقىي شىمالنى ئۆزگەرتىشىمىز، قۇرۇپ چىقىشىمىز كېرەك.

— شېڭ ئاكا، سىز باشقا بىر تەشكىلات قۇرايلى دېمەكچىمۇ؟

— دەل شۇنداق، مەن ھەتتا ئۇ تەشكىلاتنىڭ ئىسمىنىمۇ ئويلاپ قويدۇم، شەرقىي شىمال ياشلار جەمئىيىتى. بىز ئەمدى كەييۈەن دېگەن بۇ تار دائىرىدىن چىقىپ پۈتۈن ئۈچ ئۆلكىدىكى ياشلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ئىسلاھات ۋە شەرقىي شىمالنى قۇرۇپ چىقىشتەك ئېغىر يۈكنى زىممىمىزگە ئېلىشىمىز كېرەك.

كۆپچىلىك قىزغىن چاۋاك چېلىشتى ۋە شەرقىي شىمال ياشلار جەمئىيىتىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن قەدەھ كۆتۈرۈشتى.

شەرقىي شىمال ياشلار جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، يەنى 1926 ـ يىلى 3 ـ ئايدا، ياپون جاھانگىرلىكى

لياۋنىڭ گوروھىدىكى مىلىتارىستلارنىڭ ھەربىي پاراخوتلىرىنىڭ
داگۇ ئېغىزىنى قوغداۋاتقان دۆلەت ئارمىيىسىگە ھۇجۇم قىلىشىنى
قوللىدى ھەم داگۇغا قارىتىپ توپ ئاتتى. بۇ ئىشتىن كېيىن
يەنە «شىنچۇ شەرتنامىسى» غا قول قويغان سەككىز دۆلەت ئەلچى-
لىرى جۇڭگوغا نارازىلىق بىلدۈرۈپ، بېيجىڭ ھۆكۈمىتىدىن
داگۇ پوتەي سۇپىسىنى چۇۋۇۋېتىشنى تەلەپ قىلدى. بۇنىڭ بىلەن-
لا قالماي، ئاخىرقى ئۇلتىماتۇم تاپشۇرۇپ، دېگەن ۋاقىتتا جاۋاب
بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

گو سۇڭلىڭنىڭ مەغلۇبىيىتى ئۈچۈن قاتتىق قايغۇغا پاتقان
ياپونىيىدىكى شەرقىي شىماللىق ئوقۇغۇچىلار يەنە بىر قېتىم
قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، توكيودىكى جۇڭخۇا ياشلار ئۇيۇشمىسىدا
يىغىلىش ئۆتكۈزدى. يىغىلىشتا «ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان شەرقىي
شىماللىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ دۆلەتكە قايتىپ جاڭ زولىن ئۈستى-
دىن شىكايەت قىلىش، ياپونغا قارشى تۇرۇش تەشۋىقات تۈەنى»
قۇرۇش قارار قىلىندى. شۇ مەيداندىلا ۋەتەنگە قايتىشنى تەلەپ
قىلىش ئىلتىماسىغا قول قويغانلار 60 تىن ئېشىپ كەتتى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، بۇ تۈەن شەرققە ماڭىدىغان پويىز
بىلەن كاندوغا يېتىپ بېرىپ، شۇ يەردىن پاراخوتقا ئولتۇرۇپ
تيەنجىنگە قاراپ ماڭدى. شېڭ شىسەي ئۇلارنىڭ بۇ ھەرىكىتىگە
ئىلھام بەردى ھەم قايىل بولدى، شۇنىڭ بىلەنلا قالماي يەنە
ھەربىر ئادەمگە 30 يۈەندىن پۇل ياردەم قىلدى. بۇ ئاز پۇل
ئەمەس ئىدى. يېڭى قۇرۇلغان شەرقىي شىمال ياشلار جەمئىيىتى-
نىڭ كۆپ سانلىق تايانچلىرى دۆلەتكە قايتىپ كەتكەچكە جەمئى-
يەت تېزلا تارقىلىپ كەتتى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە، شېڭ شىسەينىڭ لۇەنجۇ ھەربىي ئۆزگىرى-
شىگە قاتناشقانلىقىنى ئۇزۇنغا بارمايلا لياۋنىڭ گوروھىدىكى مى-
لىتارىستلار بىلىپ قالغانىدى. بۇ ئىش ئۇنىڭ ھاياتىغا تەسىر
يەتكۈزەلمىگەن بولسىمۇ، ئەمما جاڭ زولىن ئۇنىڭ ھۆكۈمەت

خىراجىتى بىلەن ياپونىيىدە ئوقۇش سالاھىيىتىنى ئېلىپ تاشلى-
دى. جاڭ زولىن يەنە ياپونىيە ھۆكۈمىتىدىن ئۇنىڭ قۇرۇقلۇق
ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئوقۇغۇچىلىق سالاھىيىتىنى ئېلىپ
تاشلاشنى تەلەپ قىلدى، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇنىڭ ياپونىيىدە داۋام-
لىق ئوقۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بەلگىلىمىسىدە جۇڭ-
گولۇق ئوقۇغۇچىلار جۇڭگونىڭ مەلۇم بىر ئۆلكىسىدىكى دائىرى-
لەر كېپىللىككە ئېلىپ ئوقۇشقا ئەۋەتسە، ئاندىن ئوقۇشقا قوبۇل
قىلىنىدۇ، دېيىلگەنىدى، جۇڭگو پۇقراسى سالاھىيىتى بىلەن
كەلسە قوبۇل قىلىنمايتتى. ئەلۋەتتە، ياپونىيە ئەزەلدىن جۇڭگوغا
ئىچكى قىسمىدىكى زىددىيەتلەردىن پايدىلىنىپ تۇرۇپ تاجاۋۇز
قىلىپ كەلگەن بولغاچقا، مەلۇم بىر تەرەپنىڭ پىكرى بويىچىلا
ھەرىكەت قىلمايتتى. ئەمما، شېڭ شىسەي ياپونىيىدە داۋاملىق
ئوقۇيمەن دەيدىغان بولسا چوقۇم ئىككى مەسىلىنى، يەنى كېپىل
بولىدىغان ئادەم ۋە خىراجەت مەسىلىسىنى ھەل قىلىشى كېرەك
ئىدى.

شېڭ شىسەي بۇ ئىش ئۈچۈن شۇنچىلىك جىددىيلەشتى.
ئوقۇش بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتىكى ئاساس ئىدى، شۇڭا
ئۇنى يېرىم يولدا توختىتىپ قويۇشقا بولمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە
خوتۇنىنىڭ قورسىقىدا قالغانىدى. ياپونىيىدە ئۈچ جان (تۆتىنچى
ئىنىسىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ئىدى) ئادەمنى باقماق ئاسان ئەمەس
ئىدى، كەيىۋەندىكى ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ياردەم قىلمىسا ئەمدى
بولمايتتى. ئەگەر مەكتەپتىن چېكىندۈرۈلسە ئۆيىگە قايتماقتىن
باشقا چارە يوق ئىدى.

دۇنيادا ماڭغىلى بولمايدىغان يول يوق. كېيىن شېڭ شى-
سەي تۈرلۈك يوللار ئارقىلىق سۇن چۇەنفاڭ، فېڭ يۇشياڭ ۋە
جياڭ جيېشىلارنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىپ ئاران دېگەندە ئوقۇشنى
تۈگىتىۋالدى، بولۇپمۇ ئۇ جياڭ جيېشىنىڭ شەپقىتىنى ئۇنتۇيال-

مىدى، دائىم كىشىلەرگە: «مېنىڭ توكيودا ئوقۇشىنى تۈ-
گىتىۋېلىشىمغا زۇڭسەيىنىڭ ياردىمى ئالاھىدە يۆلەك بولدى» دەپ
يۈردى.

شاڭشياۋ دەرىجىلىك سەنمۇ

1927 ـ يىلى، شېڭ شىسەي ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش خاتىرە ئىزنىكىنى تاقاپ خوتۇنى بىلەن بىللە دۆلەتكە قايتىپ كەلدى. بۇ دۆلەت ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ شىمالغا جازا يۈرۈشى قىلىۋاتقان چاغلىرى ئىدى. شېڭ شىسەي تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن بۇ ئارمىيىگە قاتنىشىپ، ئىنقىلابىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابىنىڭ شاڭشياۋ دەرىجىلىك سەنمۇسى، قوشۇمچە مەركىزىي ھەربىي مەكتەپ قارىمىقىدىكى ئوفىتسېرلار تۆەنىنىڭ ياۋروپا ئۇرۇش تارىخى دەرسلىكىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولدى.

1928 ـ يىلى، شېڭ شىسەي باش قوماندانلىق شتاب سەنمۇ باشقارمىسىنىڭ بىرىنچى بۆلۈمىنىڭ بۆلۈم باشلىقى بولدى. يەنە بىر يىلدىن كېيىن، نەنجىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سەنمۇبۇ بىرىنچى نازارىتى ئۈچىنچى بۆلۈمىنىڭ، يەنى ئۇرۇش قىلىش بۆلۈمىنىڭ سەنمۇ دەرىجىلىك بۆلۈم باشلىقى بولدى.

ئۇ سەنمۇبۇدا ئىشلەش جەريانىدا ئەستايىدىل، تىرىشچان بولدى، كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتتى. ھەر قېتىم جەڭ پىلانىنى تۈزگەندە، نازارەت بۆلۈمىگە ئۆزى كىرىپ جەڭ پىلانىغا تامغا باستۇرۇپ چىقاتتى، بەزىدە جىددىي ھۆججەتلەرنى تارقىتىشقا توغرا كەلگەندە يېرىم كېچىلەردىمۇ نازارەت بۆلۈمىگە بېرىپ ئۇلارنى ئويغىتىپ ھۆججەتكە تامغا باستۇرۇپ چىقاتتى. بۇنداق ئىشلارنى شاڭشياۋ دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار ئاساسەن قىلمايتتى، ئۆششاق ئىشلارنى قىلىدىغان جەڭچىلەرگە قىلدۇراتتى. يېرىم

كېچىدە باشقىلارنىڭ ئىشىكىنى چېكىدىغان ئىشنى كىممۇ قىلىشنى خالىسۇن؟ شۇڭا، ئۇنىڭ ئۇ ئىشى شۇ چاغدا نازارەت بۆلۈمىدىكىلەردە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغانىدى. يېرىم ئەسىر ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ شۇ چاغدا تامغىغا مەسئۇل ئادەم شېڭ شىسەيىنىڭ شۇ يىللىرىدىكى ھۆججەتلەرگە تامغا باستۇرىدىغان ئاشۇ ئىشلىرىنى ئەسلەپ بېرەلىگەن.

شېڭ شىسەي سەنمۇبۇنىڭ بىرىنچى نازارىتىدە ئۆزىنى ھەممىدىن ئۈستۈن تۇتاتتى، خىزمەت توغرۇلۇق گەپ قىلماي قۇرۇق گــەپ ساتىدىغان، قايناق سۇ ئىچىپ، گېزىت كۆرۈپ، قىز - چوكانلارنىڭ گەپلىرىنى قىلىشىپ ئولتۇرىدىغان، ئىشتىن چۈشۈپلا تانسىخانىلارغا، قەھۋەخانىلارغا يۈگۈرەيدىغان ئىشداشلىرىنى ياراتمايتتى، ئۇلارنى چاكىنا، ھېچقانداق ئىشقا يارىمايدىغان ئادەملەر، دەپ قارايتتى.

باشقىلار ياپونىيىنىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان، ئۆزىنى چوڭ تۇتىدىغان بۇ ئادەمدىن ئازراق تەپ تارتىپ يىراقراق يۈرەتتى، ئۇنى باشقىلارغا ئوخشىمايدۇ، بەزگە قوشۇلمايدۇ، ھاكاۋۇر دېيىشەتتى. بەزىلەر ھەتتا ئۇنىڭ كەينىدىن: «ياپونىيە ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇپ كەلگىنى قانچىلىك ئىشتى؟ ھازىرغىچە ئۇچ توچكىلىق شاڭشياۋدىن ھالقىپ كېتەلمىدىغۇ؟» دېيىشەتتى. ئۇ بۇ گەپلەر قۇلىقىغا كىرىپ قالغان چاغلاردا ئاڭلىمىغانغا سالاتتى، ئەمما ئىچىدە بىئارام بولاتتى.

ئەمەلدارلىق سـورۇنلىرىـدا، بىرەر ئـەمەلدارنىڭ ئۆيىدە توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم بولغان چاغلاردا تۆۋەن دەرىجىلىكلەر بۇنى باشلىقلىرىغا خۇشامەت قىلىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى دەپ بىلەتتى، شېڭ شىسەيمۇ بۇنداق پۇرسەتلەرنى قولدىن بەرمەيتتى.

بىر قېتىم ئۇ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن نازارەت باشلىقى گېنېرال ليۇگۇاڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنى بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، خىزمەتداشلىرىدىن ئۇنى تەبرىكلەپ بارىدىغان - بارمايدىغانلىقىنى

سورىغانىدى، ئۇلار باشلىرىنى چايقاپ سۈس جاۋاب بېرىشتى، بىرەيلەن ھەتتا بىر قولىدا تاماكا، بىر قولىدا قايناق سۇ قاچىسى، شىڭ شىسەينىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— بۇرادەر، گېنېرالنىڭ ئىشكىنى بىلىۋالاي دەۋاتامسىز نېمە؟ — دېدى.

شىڭ شىسەي دەررۇلا:

— ياق! ياق! ئۇ كۈنى كەمىنىگىزنىڭ باشقا بىر ئىشى بار، ھەرقايسىڭلار بارمىغانىكەنسىلەر، مېنىڭ بېرىشىمنىڭمۇ ھاجىتى يوق! — دەپ جاۋاب بەردى.

شىڭ شىسەي ئاغزىدا شۇنداق دەپ قويغان بىلەن كۆڭلىدە باشقىچە ئويلىغانىدى.

شۇ كۈنى، شىڭ شىسەي رەتلىك كىيىنىپ، بازاردىن گېنېرالنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە ئاتاپ بىرمۇنچە سوۋغىلارنى ئېلىپ خۇشال ھالدا نازارەت باشلىقىنىڭ ئۆيىگە كەلدى.

ئۇ مېھمانخانىغا كىرمەي تۇرۇپلا ئۆيىنىڭ ئىچىدىن چىقىۋاتقان خۇشال كۈلكە - چاقچاقلارنى ئاڭلىدى ۋە مېھمانخانىغا كىرىپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدى، ئىشخانىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى يىغىلىپ بولغان، بىر ئۆزىلا يوق ئىدى. شىڭ شىسەي قولىدا سوۋغاتلار، ھەممە ئادەم ئۆزىگە قارىشىپ قالغان، ئىنتايىن ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ ئالدى. ئۇ تېخى بىرىنچى بولۇپ بېرىپ باشلىقىمغا ياخشى كۆرۈنىمەن دەپ ئويلىغانىدى. ئەمدى بىلدىكى، ئۇلار ئۇنى ئالداپتۇ. غەزەپ ۋە نومۇس ئۇنىڭ ئىچىنى قاتتىق ئۆرتىدى.

شۇ ئىش، ـلەن ئۇ ئادەملەرنىڭ بەكمۇ مۇرەككەپ ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ بىر مەزگىل تېگىرقاپ يۈردى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن باشقىلارنىڭ گېپىگە ئاسان ئىشىنىپ كەتمەسلىك كېرەكلىكىنى چۈشەندى. بۇ ئىش يەنە ئۇنىڭ كېيىن كىشىلەرگە، ئىشلارغا يالغانچىلىق، ساختىلىق قىلىشىنى، دەڭگۇ ئۇنتۇمايدىغان ئىستىلە-

ـنىڭ شەكىللىنىشىگە تۈرتكە بولۇپمۇ قالدى.
ئۇرۇش بۆلۈمىنىڭ ئاساسلىق خىزمىتى ئۇرۇش پىلانلىرىنى تۈزۈپ، دۆلەت مۇداپىئە ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان بىرىنچى نازا-
رەت بىلەن سەنمۇبۇنىڭ سىياسەت بەلگىلىگۈچىلىرىنىڭ پايدىلى-
نىشىغا سۇنۇش ئىدى. بۇ باشقىلار ئۇچۇن كىيىم تىكىپ بېرىدى-
غان، نامى چىقمايدىغان، جاپالىق ھەم زېرىكىشلىك ئىش ئىدى،
ئالدىرىغاندا بىرنەچچە كېچە ـ كۈندۈز دەم ئالماي ئىشلەيتتى،
ئىش يوق چاغدا سانسىز كۈنلەر بىكار، زېرىكىپ ئۆتۈشكە توغرا
كېلەتتى. شىڭ شىسەي ئاستا ـ ئاستا بۇ ئىشتىن زېرىكىشكە
باشلىدى.
كۈنلەرنىڭ بىكار ئۆتۈشى ئادەمنى ئاسانلا ھورۇنلاشتۇرۇپ
قويىدۇ، شۇڭا شىڭ شىسەي بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈردى. سىيا-
سىي جەھەتتە، ئۇ گومىنداڭغا ئانچە قىزىقىپ كەتمەيتتى، ئىش-
داشلىرىنىڭ گومىنداڭنىڭ پارتىيە بەلگىسى چۆشۈرۈلگەن ئىزنە-
كىنى تاقاپ يۈرۈشكەنلىكىنى كۆرسە سوغۇقلا قاراپ قويايتتى. ئۇ
1919 ـ يىلىدىن باشلاپلا ئۆزىنى ماركسىزمچى ياكى «مارك-
سىزمنىڭ ئەگەشكۈچىسى» بولۇپ بولغانمەن، دەپ ئويلايتتى،
ئەمما كومپارتىيە ئەزاسى ئەمەس ئىدى. كەسپىي جەھەتتە، ياپو-
نىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى تۈگەتكەن بولسىمۇ
تېخىچە شاڭشىياۋ دەرىجىلىك بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلەۋا-
تاتتى …
كېيىن نۇرغۇن ئويلىنىشلار ئارقىلىق چۈشەندىكى، باشقى-
لارنىڭ ئاشۇنداق ئەركىن ـ ئازادە گىدىيىپ ياشاشلىرى، ئۆزى-
نىڭ تىنماي ئاچچىق يۈتۈشلىرىنىڭ سەۋەبلىرى مۇنداق ئىكەن:
بىرىنچى، ئۇ خۋاڭپۇ ھەربىي مەكتەپىنى پۈتتۈرگەن ئەمەس؛
ئىككىنچى، ئۇ جېجياڭلىق باش قوماندانىنىڭ يېقىن ـ يورۇقلى-
رىدىن ئەمەس؛ ئۈچىنچى، ئۇ شەرقىي شىماللىق. ئۇ چاغلاردا
جاڭ شۆلياڭ شەنخەيگۇەننىڭ دەرۋازىسىنى تاقىۋېلىپ ئۆزىنى

«ياش قوماندان» دەپ يۈرگەن، تېخى ئۆز ئالدىغا، «بايراق
تىكلىمىگەن»، گومىنداڭنىڭ بايرىقى شەرقىي شىمال ئاسمىنىدا
تېخى لەپىلدىمىگەن چاغلار بولغاچقا، بۇ يەردىكىلەر شېڭ شىسەي-
نى لياۋنىڭ گۇرۇھىنىڭ ئادىمى بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىغان؛
تۆتىنچى، ئۇ گومىنداڭ ئەزاسى ئەمەس؛ بەشىنچى، ئۇنىڭ باش-
لىقلىرى ۋە خىزمەتداشلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى تازا ياخ-
شى ئەمەس؛ ئالتىنچى... شېڭ شىسەينىڭ بېشى ئايلىنىپ خىيا-
لىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى.

ئۇنىڭ ھاياتى زېرىكىش، ئىككىلىنىش، تېگىرقاش،
تىت - تىت بولۇش، تەشۋىشلىنىشلەر ئىچىدە ئۆتمەكتە. 36
ياشقىمۇ كىرىپ قالدى، ئائىلىسى، بالىلىرى بار، ئەمدى بۇنداق
ئۆتۈۋېرىشكە بولمايدۇ. ئۇ قولىدىن چوڭ - چوڭ ئىشلار كېلىدى-
غان ئىرادىلىك ئادەم. ئۇ بۇ يەردىن كېتىشنى، ئاۋات نەنجىڭنى
تاشلاپ ئۆز ئالدىغا بىر يول ئېچىشنىمۇ ئويلىدى.

يۇننەندىكى بىرنەچچە ساۋاقدىشى ئۇنىڭغا يۇننەندە ھەربىي
تەلىم - تەربىيە مەكتىپى ئېچىپ بېقىشنى ئېيتتى. سىچۈەن
تەرەپتىمۇ تەرەققىي قىلغىلى بولاتتى، چۇڭچىڭدا ليۇ شياڭ بىلەن-
مۇ بىر ئاي بىللە بولغانىدى. ئۇ چاغلاردا شېڭ شىسەي جاڭ
زولىننىڭ ۋەكىلى بولۇپ تۇرۇۋاتقاچقا، ليۇ شياڭ ئۇنىڭ شەرە-
پىگە پات - پات مېھمان چاقىرىپ تۇراتتى، سىچۈەننىڭ ھەربىي
ئەمەلدارلىرىدىن سەنمۇجاڭ ۋاڭ فاڭجەن، قوماندان ياڭ سېن،
جۇنجاڭ شيۇڭ كېۋۇلار بىلەنمۇ پات - پات ئۇچرىشىپ تۇراتتى.
بىراق، ئۇ تەرەپنىڭ ئىشلىرى تازا كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس، كونا
مىلىتارىستلارنىڭ كۈچى ئۈستۈن بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئۇ يەردىكى
يىلتىزى بەكمۇ چوڭقۇر ئىدى، ئۇلارنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىسە-
مۇ ئېرخشالا تەرەققىي قىلالمايتتى.

شېڭ شىسەي كۆڭلىدىكى بۇ تۈگۈنلەر توغرۇلۇق گومىنداڭ
ھۆكۈمىتىنىڭ كاتىپى پېڭ شاۋشيەنگە پات - پات سۆزلەپ بېرەت-

تى. پېڭ شاۋشيەن ئىلگىرى شەرقىي شىمال ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمى بولغانىدى، شېڭ شىسەينىڭ ھازىرقى روھىي ھالىتىنى ۋە كۆڭلىنى چۈشىنەتتى ۋە ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلاتتى، ئىككىسىنىڭ ئويلىغانلىرى بىر يەردىن چىقاتتى ھەم پاراڭلىشالايتتى.

شېڭ شىسەي نەنجىڭدىن كېتىش قارارىغا كېلىپ بولدى، ئەمما نەگە بېرىشىنى تېخى بېكىتمىگەن ئىدى. بۇرۇن بەنچاۋغا ئوخشاش چېگرا رايونلارنى ئېچىشنى ئويلاپ باققانىدى، ھازىر يەنە شۇ خىياللارنى قىلىپ بارغانسېرى قىزىقىپ قالدى ۋە چېگرا رايونلارنىڭ تارىخى، جۇغراپىيىلىك تۈزۈلۈشلىرىگە ئائىت كىتابلارنى ئوقۇپ ئىچ پۇشۇقىنى چىقارغاچ شۇ جايلارغا بېرىپ بىر ئىش قىلىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلدى.

شېڭ شىسەي ھايات يولى ئۈستىدە كۆپ ئويلىنىدىغان بولۇپ قالدى. پۈتكۈل جۇڭگو ھازىر داۋالغۇش ئىچىدە، جەمئىيەتنىڭ داۋالغۇپ تۇرۇشى يامان ئىش ئەمەس، ھېچ بولمىغاندا بىر ئادەمنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن بىر پۇرسەت. جۇڭگو پۇقرالىرى تولىمۇ نامرات، ئىنقىلاب قىلىشنى قانچە ئاۋازلىق توۋلىساڭ ئۇلار سېنى شۇنچە قوللايدۇ، ساڭا ھېسداشلىق قىلىدۇ، ئەمما ئىنقىلابقا مەبلەغ كېرەك، دەپ ئويلايتتى ئۇ.

1930 ـ يىلى ئۇ شىنجاڭغا مېڭىشتىن ئىلگىرى بىر شەرقىي شىماللىق، بىر يۇرتلۇق جۇ چۇنخۇي (كېيىن ئىسمىنى جۇ دۇڭشياۋغا ئۆزگەرتكەن، «ئۇن چوڭ دوكتور»نىڭ بىرى، شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت بېشىدىكى چاغدا ئىشلەتكەن ئىقتىدارلىق ياشلارنىڭ بىرى) بىلەن تونۇشۇپ قالدى. ئۇلار گۈزەل دالىيەننىڭ دېڭىز بويى باغچىسىدا سەيلە قىلغاچ پاراڭلاشتى.

— ئىنقىلاب ئۈچۈنمۇ پۇل بولۇش كېرەك، — دېدى ئۇ، — پۇل بولغاندا ئىنقىلاب تەشكىلاتلىرى بىلەن مۇناسىۋىتىڭ بولمىسىمۇ ئۇلار سېنى ئىزدەپ كېلىدۇ، سەندە ئىنقىلاب قىلىش

ئويى بولسىلا.

شېڭ شىسەي ئۆزىنى ماركسىزمغا ئېتىقاد قىلىمەن، دەپ ھېسابلاپ، دائىم يۇرتداشلىرى ئارىسىدىكى كومپارتىيە ئەزالىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇراتتى، كومپارتىيە ئەزاسى خې يۈجۈنى قۇتۇلدۇرۇپمۇ قالغانىدى. خې يۈجۈ دەسلەپتە ياپونلار تەرىپىدىن تۈرمىگە تاشلانغان، تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن شاڭخەيگە قايتىپ كېلىپ يەنە كومپارتىيىگە كىرىپ يەنە بىر قېتىم قولغا ئېلىنغان، شېڭ شىسەي بىر ئامال قىلىپ ئۇنى تۈرمىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققانىدى.

شېڭ شىسەي ئىنقىلاب قىلىشنى خالىغان بولسىمۇ، لېكىن كومپارتىيە تەرەپ ئۇنى ئىزدىمىدى.

ئۇ يەنە شۇنداق دەيدۇ: «ئادەم ‹ئەمەل› مۇ تۇتالمايدىغان ‹ئىش› مۇ قىلالمايدىغان بولماسلىقى كېرەك. ئىنقىلاب قىلىش ئۈچۈن ‹ئەمەل تۇتالايدىغان›، ‹ئەمەل تۇتالايدىغان› ئورۇنغا ئىگە بولالايدىغان بولۇشى كېرەك، بۇ ئىنقىلابنىڭ ئەقەللىي شەرتى. دەسلەپتە سېنىڭ ‹ئەمەل تۇتۇش› دائىرەڭ ئانچە چوڭ بولماسلىقى، گېپىڭنى ئاڭلايدىغانلار ئاز بولۇشى، گېپىڭنىڭ تورى بولماي ئېتىبارغا ئېلىنماسلىقىڭ، سېنى قوللايدىغانلار ئاز بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، غايەڭ بولسىلا، تىرىشىپ ئىشلىسەڭلا ئۇ دائىرىنى چوڭايتىشنىڭ پۇرسىتىگە ئىگە بولالايسەن.»

مانا بۇ شېڭ شىسەينىڭ كىشىلىك ھاياتقا بولغان يۈرەك سۆزى، كىشىلىك ھايات پەلسەپىسى، ئەمەل تۇتۇش يولى.

شېڭ شىسەي دائىم «تالانتىم تۇرۇپ ئىشلىتەلمىدىم»، تەڭرى ماڭا ئادىل بولمىدى، غايەم بىلەن ئىرادەمنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇشۇمغا پۇرسەت بەرمىدى، دەپ ئاغرىنىپلا يۈرەتتى.

ئەمەلىيەتتە، ئادەمگە ھاياتىدا نۇرغۇن پۇرسەتلەر كېلىدۇ، شۇ پۇرسەتلەر ئىچىدىكى پۇرسەتلەرنىڭ بىرەرىنى تۇتۇشنى بىلسىڭىز ئۇ سىزنىڭ ھايات كېمىڭىزنى ئويلاپ باقمىغان بىر گۈ-

زەل قىرغاققا ئېلىپ كېلىشى، شۇنىڭ بىلەن تەقدىرىمىز بەلگى-
لىنىپ كېتىشى مۇمكىن. ھايات مۇساپىسى ئىچىدە يول تاپالماي
تېڭىرقاپ يۈرگەن شېڭ شىسەي يىراق غەربىي شىمال چېگرا
رايونىنىڭ ئۆزىگە قاراپ قولىنى پۇلاڭلىتىدىغانلىقىنى چۈشى-
دىمۇ ئويلاپ باقمىغان بولغىيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەۋرنىڭ
بوران - چاپقۇنلۇق چوڭ سەھنىسىگە چىقىپ، شىنجاڭنىڭ بار-
لىق ئەسكىرىي ۋە مۇلكىي ھوقۇقلىرىنى 12 يىل ئۆز قولىدا
تۇتۇپ تۇردى. شىنجاڭ ئىنتايىن مۇھىم جاي بولغاچقا، ھەتتا
ستالىن بىلەن جياڭ جيېشىمۇ ئۇنىڭغا جىددىي قارىدى.

2. تەڭرىتاغ ئېتىكىدە

«7 ـ ئىيۇل سىياسىي ئۆزگىرىشى» ۋە جىن شۇرېن

شىنجاڭ قەدىمكى غەربىي دىيارنىڭ بىر قىسمى، ئۇزۇنغا سوزۇلغان تەڭرىتاغ تىزمىلىرى ئۇنى شىمالىي شىنجاڭ، جەنۇ-بىي شىنجاڭ دەپ ئىككىگە بۆلۈپ تۇرىدۇ.

شىمالىي شىنجاڭدا ئالتۇن بىلەن ئېسىل ياقۇتلار چىقىدىغان ئالتاي تاغلىرى، يېرى مۇنبەت جۇڭغار ئويمانلىقى، شىمالىي مۇز ئوكيانغا قۇيۇلىدىغان، ئالتۇن بىلەن ئوسكار بېلىقى چىقىدىغان ئېرتىش دەرياسى بار.

جەنۇبىي شىنجاڭدا ھەيۋەتلىك پامىر ئېگىزلىكى، كوئىنلۇن تېغى، نېفىت زاپىسى ئەڭ كۆپ تەكلىماكان چۆللۈكى، شەرق بىلەن غەربكە قاراپ سوزۇلغان تارىم دەرياسى بار.

بۇ بىپايان زېمىندا ئون نەچچە مىللەت ياشايدۇ، ئاساسلىق مىللەت ئۇيغۇرلار، ئۇلاردىن باشقا قازاق، خۇيزۇ، موڭغۇل، قىرغىز، تاتار، تاجىك، تارانچى (جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئىلىغا كۆچۈرۈلگەن ئۇيغۇرلار)، ئۆزبېك، سولۇن، شىبە، رۇس ۋە خەنزۇلار بار. خەنزۇلار پۈتۈن ئاھالىنىڭ ئاز بىر قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 2 مىليون بولۇپ، خەنزۇلارنىڭ نوپۇسى 100 مىڭدىن

كۆپرەك ئىدى.

ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدە موڭغۇللار لاما دىنىغا، شىبە، سولۇنلار شامان دىنىغا، رۇسلار پراۋوسلاۋىيە دىنىغا، باشقا مىللەتلەر ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ ھەممىسى تەقۋادار مۇسۇلمانلار، ھەر كۈنى بەش ۋاخ ناماز ئوقۇپ ئاللادىن ئائىلىسىگە خاتىرجەملىك ۋە بەخت تىلىشىدۇ.

شىنجاڭنىڭ مىنگودىن كېيىنكى مەمۇرىي ئەمەلدارى يۈننەن ئۆلكىسىنىڭ مېڭزى ناھىيىسىدىن بولغان ياڭ زېڭشىن.

ياڭ زېڭشىن (1867ـ1928) شۇ دەۋردىكى شىنجاڭنىڭ تۇنجى ھۆكۈمرانى ھەم ھۆكۈمرانلىق ئورۇندا ئەڭ ئۇزۇن ئولتۇرغان شىنجاڭنىڭ ھەربىي، ھۆكۈمەت ئەمەلدارى

ياڭ زېڭشىن (1867 — 1928) گەنسۇ ئۆلكىسىدە كۆپ يىل ئەمەلدار بولدى، كېيىن يەنە شىنجاڭدا تۇتۇق بولدى، كۆپ يىللىق ئەمەلدارلىق تەجرىبىسى ۋە ھوقۇقىغا تايىنىپ ئىلىدا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزالىرىنى ئۆلتۈرۈپ، قاماپ، ئىچكىرىگە پالاپ، ئاخىر ئۆلكە باشلىقلىق ۋە گېنېراللىق ئورۇنغا چىقتى. ئۇ يەنە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى گېلاۋخۇي تەشكىلاتلىرىنىڭ ھەرىكەتلىرىنى باستۇردى، قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىنى، كوبۇدىنىڭ ئالتايدا ئېلىپ بارغان ئۇرۇشىنى بېسىقتۇردى، مەغلۇپ بولغان ئاقلارنىڭ ئىلى، چۆچەك، ئالتاي، جەنۇبىي شىنجاڭغا چېكىنىپ بېرىپ قالايمىقانچىلىق چىقىرىشىنى توسۇدى، روسىيىدىن قېچىپ كەلگەن 300 مىڭ مۇساپىرنىڭ تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇردى ھەم يەنە ئۇلارنى ساق ـ سالامەت چېگرىدىن ئۆتكۈزۈپ دۆلىتىگە يولغا سېلىپ

قويدى. ئۇنىڭ 1 مىليون 600 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر كېلىدىغان، 16 جېجياڭغا تەڭ مۇشۇنداق بىر چوڭ ئۆلكىنى ھەممە جەھەتتىن باشقۇرۇپ كېتەلىگەنلىكىنىڭ ئۆزى چوڭ ئىش ئىدى.

ياڭ زېڭشىن مەركىزىي ھۆكۈمەتكە قارىتا «بۇتخانىنى تونۇش، بۇتنى تونۇماسلىق» تەك بىر يۇرۇش چارىلەرنى قوللاندى. ئۇ شۇنداق دەيدۇ:

«بېيجىڭ بۇتخانىغا ئوخشايدۇ، مەن ئاشۇ بۇتخانىنى تونۇيمەن، بۇتخانىنىڭ ئىچىدىكى بۇتلار مەيلى قانداق ئەمەلدىكى بۇتلار بولسۇن، ئۇلارغا شياڭ كۆيدۈرىمەن، باش قويىمەن.»

1915 ـ يىلى، يۈەن شىكەي بۈيۈك زۇڭتۇڭ بولۇپ، ئارقىدىن پادىشاھ بولۇپ تەختتە ئولتۇرماقچى بولۇۋاتقاندا، ياڭ زېڭشىن دەرھال ئۇنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىپ، تېلېگرامما يوللاپ ئۇنىڭ تېزراق تەختكە ئولتۇرۇشىنى تىلىدى.

1927 ـ يىلى، جياڭ جيېشى شىمالغا يۈرۈش ئۇرۇشىنىڭ غەلىبە مېۋىسىنى قولغا كەلتۈرۈپ نەنجىڭنى پايتەخت قىلدى، ئىككىنچى يىلى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى، قوشۇمچە مەركىزىي سىياسىي بيۇرونىڭ رەئىسى بولدى. شۇ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى، ياڭ زېڭشىن «بۇتخانىنى تونۇش، بۇتنى تونۇماسلىق» پرىنسىپى بويىچە جياڭ جيېشىنى قوللاپ تېلېگرامما يوللىدى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنى قوللايدىغانلىقىنى، ئۆز مەسلەكىنى ئىجرا قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەم گومىنداڭنىڭ بايرىقىنى ئاستى.

ئۇ قوشنا دۆلەتتە يۈز بەرگەن ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىنكى يېڭى، كونا ئىككى پارتىيىنىڭ كۈرىشىگە قارىتا ئوتتۇرا يول تۇتتى ھەم قول ئاستىدىكىلەرنى شۇنداق دەپ ئاگاھلاندۇردى: «دۇنيادىكى مەۋجۇداتلارنىڭ ھەممىسىدە يېڭىسى كونىسىنى يېڭىدۇ. كونا پارتىيە ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرالمىغاندا يېڭى پارتىيە جەزمەن ئۇنىڭ ئورنىنى باسىدۇ. ئۇلار ئۇرۇشسا ئۇرۇشى-

ۋەرسۇن، سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ ئىشىغا پۇختا بولساڭلارلا بولدى، ئۇلار بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن!»

ئۇ ئىشى يوق بىكار بولۇپ قالغان چاغلىرىدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىچىدىكى پۈتۈن ئۆلكە بويىچە بىردىنبىر ئۈچ قەۋەت-لىك كىچىك بىنانىڭ بالكونىدا تۇرۇپ ئاسماندا پەرۋاز قىلىۋاتقان موللاقچى كەپتەرلەرنىڭ ئويۇنىغا قاراپ ئۇلارنىڭ ھەرىكەتلىرىدىن ھۇزۇر ئالاتتى. شىمال تەرەپتىكى «بىر توپ بىلەن غەلىبە قى-لىش پوتىيى»گە، غەرب تەرەپتىكى قىزىل تاغقا، يامالىق تېغى-غا، ئۇرۇمچى دەرياسىغا، جەنۇب تەرەپتىكى قىزغىن بازارغا، ياڭخاڭ مەھەللىسىگە قاراپ خىلمۇخىل خىياللاردا بولاتتى. ئۇ شىڭشىڭشيانىڭ دەرۋازىسىنى تاقاپ شىنجاڭغا 17 يىل ھۆكۈمران بولدى. ئۇنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ دەرۋازىسىغا چاپلاپ قوي-غان «سورىما ئىچكىرىنىڭ ئىشلىرىدىن بىر نېمە، تۇت ئاۋامنى چىڭ، بىلمىسۇن ئۇ ھېچنېمە» دېگەن ئىككى مىسرا بېيىتى ئۇنىڭ شىنجاڭنىڭ ھەممە دەرۋازىلىرىنى تاقاپ، خەلقنى مەڭگۈ نادان ھالەتتە تۇتۇش مەقسىتىدە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. شۇنىڭ-دا ئۇ تەختىدە خاتىرجەم ئولتۇرالايتتى.

ياڭ زېڭشىننىڭ خەلقنى نادانلىقتا تۇتىدىغان سىياسىتى ئۆل-كە ئىچىدىكى بىر قىسىم يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ نارازىلىقىنى قوزغىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇنىڭ ھۆكۈمرانـ-لىـقـىـنىـ ئاغدۇرۇپ شىنجاڭ جەمئىيىتىنى ئۆزگەرتىشكە بەل باغلىدى.

1928 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى، ئۆلكە رەئىسى، قوشۇمچە باش قوماندان ياڭ زېڭشىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك رۇسچە سىياسىي قانۇن تېخنىكومىنىڭ 1 ـ قارار ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا قاتناشتى. مۇراسىمغا قاتناشقان مۇلكىي، ھەربىي ئەمەلدارلار بىرقانچە ئونغا يەتكەنىدى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلىمۇ ئايالى بى-

لەن بىللە قاتناشقانىدى.
ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، تاشقى ئىشلار مىنىس-تىرلىقىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك تارماق مەھكىمىسىنىڭ سىجاڭى فەن ياۋنەن ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا رىياسەتچىلىك قىلدى.
فەن ياۋنەن خۇبېيلىك ئادەم ئىدى، ياپونىيىدە ۋاسېدا ئۇنى-ۋېرسىتېتىدا قانۇن ئوقۇغانىدى. ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كې-يىن، مەنچىڭنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىكى شۈەنتۇڭ يىلى ۋە مىنگو ۋاقتىدىكى لى يۈەنخۇڭ زۇڭتۇڭ بولغان يىللاردا ئىككى قېتىم شىنجاڭغا كېلىپ ۋەزىپە ئۆتەپ، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ شىن-جاڭ رۇسچە سىياسىي قانۇن تېخنىكومىنىڭ مۇئەللىمى، يەر-لىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغانىدى.
فەن ياۋنەن يېڭىلىق يارىتىش ئىدىيىسىدىكى ئادەم ئىدى، ياڭ زېڭشىنىڭ مۇتەئەسسىپ ئىدىيىسى بىلەن زادىلا كېلىشەل-مەيتتى، شۇڭا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشقا ئىرادە قىلغان بىر تۈركۈم ئىسلاھاتچىلار بىلەن تونۇشقانىدى. ئۇلار بىلەن دائىم تاشقى ئىشلار مەھكىمىسىنىڭ ئارقا ھويلىسىدىكى مەخپىي ئۆيگە يىغىلىپ ياڭ زېڭشىن ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇۋېتىشنىڭ پىلانلى-رىنى تۈزەتتى.
ياڭ زېڭشىنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىچىدىكى قورۇسى ئۈچ قەۋەت قاراۋۇللار بىلەن قوغدىلاتتى. ياڭ زېڭشىنىڭ ئۆزى-مۇ سىرتقا كۆپ چىقماي ئىچكىرىدىكى خانىسىدا بولاتتى، شۇڭا ئۇنىڭغا قول سالماق قىيىن ئىدى.
7 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىكى ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا ياڭ زېڭشىن ئۆلكە رەئىسلىك سالاھىيەت بىلەن قاتنىشىدىغان بولغاچقا، فەن ياۋنەن بۇنى ھەرىكەتنى باشلاشنىڭ ياخشى پۇرسى-تى، بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەسلىك كېرەك، دەپ ئويلىدى.
فەن ياۋنەن ئۆز گورۇھىدىكىلەر، يۇرتداشلىرى، رۇسچە

سىياسىي قانۇن تېخنىكومىنىڭ ئىلمىي مۇدىرى جاڭ چۈنيەن، مۇئەللىمى جاڭ شىن، سىمسىز تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لۇي باۋرۇلار بىلەن مەخپىي سۆزلىشىپ، مۇراسىم تۈگەپ خاتىرە سۈرەتكە چۈشىدىغان چاغدا بىرىنى بۇيرۇپ ياڭ زېڭشىنىنى ئېتىۋېتىشنى قارار قىلدى. بۇ مەخپىيەتلىك ناھايىتى ياخشى ساقلاندى.

— ناۋادا بىرەر كېلىشمەسلىك بولۇپ قالسا قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدى ئىشلارنى ئىنچىكە ئويلايدىغان فەن ياۋنەن جاڭ چۈنيەندىن، — ئۇ چاغدا ھەممىمىزنىڭ كاللىسى كېتىدۇ. شۇڭا، بۇ ئىشتا چوقۇم غەلىبە قازىنىشىمىز كېرەك، مەغلۇپ بولۇشقا بولمايدۇ. ناۋادا مەغلۇپ بولساق ئىككىنچى لايىھە بويىچە ئىش قىلىشىمىز كېرەك.

شۇنىڭ بىلەن، كۆپچىلىك بىرىنچى لايىھە ئەمەلگە ئاشمىسا، زىياپەتتە فەن ياۋنەن ھاراق تۇتقاندا شۇنى بەلگە قىلىپ تۇرۇپ بىرلىكتە ھەرىكەت قىلىشنى، ياڭ زېڭشىنىنى چوقۇم ئۆلتۈرۈشنى پىلانلىدى.

پىلان بېكىتىلدى، ئەمما ئاتىدىغان ئادەم يوق ئىدى. بۇ ئادەم چوقۇم يۈرەكلىك بولۇشى، تارتىنىدىغان ئادىمى بولماسلىقى كېرەك ئىدى.

— مەن بىرىنى تونۇيمەن، ئىسمى ليۇ جىنچېن، ليۇ ليەنكېنىڭ ئات باقارى، ئۇ ئادەم چوقۇم ئۇنايدۇ، — دېدى لۇي باۋرۇ.

ليۇ ليەنكې شەندۇڭ دېڭجولۇق ئادەم بولۇپ، دېلو سادىر قىلىپ قويۇپ روسىيىگە قېچىپ كېتىپ ئاقلارنىڭ ئاتامانى ئانېنكوفقا بېقىنغان، شۇنىڭ قولىدا بىر تۈەنجاڭ بولغانىدى. ياڭ زېڭشىن ئانېنكوف چېگرادىن قېچىپ كىرگەندە ئۇنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ، ئاندىن ليۇ ليەنكېنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى. ليۇ جىنچېننىڭ فامىلىسى ئەسلىدە ليۇ ئەمەس ئىدى، ليۇ ليەنكېنى

ئاتاق ئاتا تۇتقاندىن كېيىن فامىلىسىنى ئۆزگەرتكەن، لىيۇ لىيەن-كېنى ياڭ زېڭشىن ئۆلتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭدىن ئاتىسى-نىڭ قىساسىنى ئېلىشقا بەل باغلىغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ناھايىتى مەرگەن ئىدى، ماقۇل بولسىلا بۇ ئىش جايىدا بولغان بولاتتى.

7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ھاۋا ئوچۇق ھەم بەكمۇ ئىسسىق ئىدى، ئون نەچچە نەپەر قوراللىق ئادەم تاپانچىلىرىنى چاپانلىرى-نىڭ ئىچىگە قىستۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلاردەك كىيىنىپ ئوقۇغۇچى-لارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئولتۇردى. ئۇلار ئەتراپنى كۆزىتىپ ئولتۇراتتى، قاچانلا بولسۇن ھەرىكەتنى باشلاشقا تەييار ئىدى.

لىيۇ جىنچېن خىزمەتكارچە ياسىنىپ، مېھمانلارغا چاي، تاماكا تۇتقاچ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇۋاتاتتى.

ئۇستىگە ئۈزۈن چاپان كىيىۋالغان، چاچ - ساقاللىرى ئاقارغان ياڭ زېڭشىن يېتىپ كەلگەندە ئىككى قاتار بولۇپ تىزى-لىپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلار ئۇنى قىزغىن چاۋاكلار بىلەن قارشى ئالدى، ئون نەچچە مۇھاپىزەتچىسى ماۋزۇرلىرىنى يالىڭاچلاپ ئەتراپنى قاتتىق كۆزىتىپ تۇراتتى.

ياڭ زېڭشىن مەكتەپ پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلارغا نۇتۇق سۆزلەپ بولغاندا چۈش بولۇپ قالدى. مۇراسىمنىڭ كۈنتەرتىپى بويىچە، بارلىق ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار كەلگەن مېھمانلار بىلەن بىللە خاتىرە سۈرەتكە چۈشەتتى، قول سالىدىغان چاغمۇ دەل مۇشۇ چاغ ئىدى. ئويلىمىغان يەردىن لۇيجاڭ دۇ فارۇڭ يىغىن تەرتىپىنىڭ باشقىچە تۈرۈۋاتقانلىقىنى، ھەرخىل ئادەملەر-نىڭ كۆپىيىپ قالغانلىقىنى، كىرىپ - چىقىۋاتقانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شۇ مەيداندىلا جاڭ چۈنيەنگە:

— جاڭ ئىلمىي مۇدىر، بۈگۈن بۇ مۇراسىمغا گېنېرال ياڭ زېڭشىن كېلىدۇ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇلى بىلەن ئايالىمۇ بار، شۇڭا تەرتىپ ياخشى بولۇشى كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇنداق

بولمايۋاتىدۇ. ئوتتۇرىدا مېڭىپ يۈرۈۋاتقان ئادەملەر كۆپ، ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئاۋۇن. ئۇلارغا ئېيتىڭ، ھەممىسى ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشسۇن، — دەپ قالدى.

جاڭ چۇنيەن ئامالسىز قېلىپ، ھەرىكەت باشلاشقا تەييار تۇرغان ئادەملىرىنى ۋارقىراپ يۈرۈپ بىر چەتكە چىقىرىۋەتتى.

سۇرەتكە چۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، سىياسىي ئىشلار نازىرى جىن شۈرېن ئەپيۇن خۇمارى تۇتۇپ كەتسە كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا سەتلىشىپ قالماي دەپ ئويلاپ، بىر تەرەپ قىلىدىغان نۇرغۇن خەت - ئالاقىلەر بار ئىدى، شۇلارنى بىر تەرەپ قىلمىسام بولمايدۇ، دېگەننى باھانە قىلىپ كېتىپ قېلىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدى.

فەن ياۋنەن ياڭ زېڭشىنلارنى زىياپەت تەييارلانغان بىر سىنىپقا باشلاپ كىردى. ئۈستەللەرگە ھەرخىل يېمەكلىكلەر، ھاراق - شارابلار تىزىۋېتىلگەنىدى. ياڭ زېڭشىننىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى تاشقىرىقى ھويلىدىكى ئۆيلەردە ئايرىم راسلانغان تائاملار بىلەن مېھمان قىلىندى.

جاڭ چۇنيەن ھەرىكەتكە ئوڭۇشلۇق بولسۇن ئۈچۈن، ھاۋا ئىسسىق، قورال - ياراغلىرىڭلارنى بويۇنۇڭلاردىن ئېلىۋېتىپ ئازادە ئولتۇرۇڭلار، دېۋىدى، ئادەتتە قورسىقى تۇزۇك تويمايدىغان ئۇ مۇھاپىزەتچىلەر ئالمان - تالمان قوراللىرىنى تامنىڭ تۈۋىگە تىزىپ قويۇپ، يەڭلىرىنى شىمايلاپ تاماق يېيىشكە، ھاراقنى بولۇشىغا ئىچىشكە باشلىدى.

سىنىپ ئىچىدىكى زىياپەت ئۈستىلىدە ياڭ زېڭشىن، كونسۇل ئەر - خوتۇن، كەسپىي ئىشلار نازىرى يەن يۈشەنلەر بىللە ئولتۇرۇشقانىدى، فەن ياۋنەن ئۇلارنى كۈتۈۋاتاتتى. رومكا ئۈچ قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، ياڭ زېڭشىن، چۈشتىن كېيىن ھەربىي مەكتەپنى كۆزدىن كەچۈرمەكچى ئىدىم، تاماقنى بالدۇرراق چىقىرىڭلار، دەپ بۇيرۇق قىلدى. لېكىن، تاماق يەنىلا ۋاقتىدا

چىقمىدى، ياڭ زېڭشىنمۇ، تاماقنى سۇيلەۋەرسەم رەئىسلىك سالاپىتىمگە تەسىر يەتمىسۇن، دەپ ئويلاپ ئارتۇق گەپ قىلمىدى. بىر چاغدا جاڭ چۈنيەن قولىدىكى رومكىنى ئۈستەلگە «پاق» قىلىپ قاتتىق قويۇۋىدى، ھەممەيلەن چۆچۈپ كەتتى ۋە گېنېرال ئولتۇرسا نېمىشقا بۇنداق قىلىقسىزلىق قىلىدىغاندۇ، دەپ ئويلاشتى. دەل شۇ چاغدا فەن ياۋنەن جاڭ چۈنيەندىن:

— تاماق تەييار بولدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھەممە ئىش تەق! — دەپ جاۋاب بەردى جاڭ چۈنيەن.

شۇنىڭ بىلەن، فەن ياۋنەن سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلىغا ھاراق تۇتتى، بۇ ھەرىكەت باشلاشنىڭ بەلگىسى ئىدى. مۇشۇ بەلگىنى ساقلاپ تۇرغان لىيۇ جىنچېن بىرسەكرەپلا ئالدىغا ئۆتۈپ يېنىدىن تاپانچىسىنى چىقىرىپ ياڭ زېڭشىننىڭ ئەجەللىك يېرىگە قارىتىپ ئوق ئۈزدى. ياڭ زېڭشىننىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، غەزەپ بىلەن: «نېمە قىلىۋاتىسەن!» دەپ قاتتىق ۋارقىرىغاندى، لىيۇ جىن-چېن ئۇنى ئۆلمەي قالمىسۇن، دەپ ئويلاپ يەنە ئارقا-ئارقىدىن بىرنەچچە پاي ئوق ئاتتى، ياڭ زېڭشىن شۇندىلا يەرگە يىقىلدى. جان ئۈزىدىغان چاغدا يەن يۈشەنگە لەپپىدە قاراپ قويىدى، بۇ قاراشتا دەپ بەرگىلى بولمايدىغان ئازاب ۋە چەكسىز پۇشايمان بار ئىدى.

ئۇ نېمىگە پۇشايمان قىلىدۇ؟ فەن ياۋنەننى بالدۇرراق ئۆلتۈرۈۋەتمىگەنلىكىگىمۇ؟ ياكى بارلىق ئەمەللىرىدىن ۋاز كېچىپ بالدۇرراق يۇرتىغا كەتمىگەنلىكىگىمۇ؟ ھېچقايسىسىنى بىلىپ بولمايتتى.

ئەسلىدە، يەن يۈشەن فەن ياۋنەننىڭ كۆرۈنۈشتە ياڭ زېڭشىنغا بەكمۇ ئىتائەت قىلغاندەك قىلغان بىلەن، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ بىلەن زادىلا كېلىشەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، ياڭ زېڭشىنغا فەن ياۋنەننى يۇرتىغا قايتۇرۇۋەتسە بەزى ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدىغانلىقىنى ئاللىبۇرۇن ئېيتقاندا ياڭ زېڭشىن ئۇنىمى-

غان، فەن ياۋەننىڭ ئارقىسىغا ئادەم سېلىپ بارلىق ئىش-ھەرىكەتلىرىنى نازارەت قىلىپ تۇرغانىدى. ياڭ زېڭشىنمۇ فەن ياۋەننىڭ ئۆزىگە بويسۇنغاندەك قىلغان بىلەن ھامىنى بىر كۈنى قەست قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا باشقىلارغا: «مەن بىر يولۋاسنى بېقىۋاتىمەن!» دېگەنىدى. ئەمما، ياڭ زېڭشىن يەنە ئۆزىگە قاتتىق ئىشىنەتتى، ئۆزىنىڭ قابىللىقى بىلەن فەن ياۋەن-نى ھېچنېمە قىلدۇرمايمەن، دەپمۇ ئويلايتتى، ئۆزىنى رۇ لەيفو-غا، فەن ياۋەننى سۈن ۋۇكۇڭغا ئوخشىتىپ، كىشىلەرگە: «ئۇ سۈن ۋۇكۇڭ ھەرقانچە ئۇستاتلىق قىلسىمۇ مېنىڭ چاڭگىلىمدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ» دەپ ئۆزىگە بەكمۇ تەمەننا قوياتتى. ئويلى-مىغان يەردىن بۇگۈن فەن ياۋەننىڭ ئوقىدا ئۆلۈپ، ئۆز ۋاقتىدا ئېمىشقا يەن يۇشەننىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغىنىغا قاتتىق پۇشايمان قىلدى.

بىردىنلا زىياپەت زالى پاتپاراق بولۇپ كەتتى، سوۋېت كونسۇلى خوتۇنىنى باشلاپ دەرھال ئۇ يەردىن چىقىپ ھاجەتخانىغا كىرىۋالدى ۋە ھاجەتخانىنىڭ سېپىلىقچىلىقىغىمۇ قارىماي ئىشىكنى ئېچىدىن مەھكەم ئېتىۋالدى. دۇ لۇيجاڭ ھەربىي ئادەم بولغاچقا، شۇئان قورالىنى چىقاردى، لېكىن ئوق چىقىرىشقا ئۈلگۈرمەيلا ئۆيگە باستۇرۇپ كىرگەن بىر توپ قوراللىقلارنىڭ ئوقىدا ئۆل-دى. يەن يۇشەننىڭ قورال ئالغان قولىغا ئوق تەگكەنىدى، شۇئان ياڭ زېڭشىننىڭ سول يېنىغا يىقىلىپ يالغاندىن ئۆلگەن بولۇپ يېتىۋېلىپ بۇ قىرغىنچىلىقتىن قۇتۇلۇپ قالدى.

تاشقىرىقى ھويلىدا بولۇشىچە يەپ - ئىچىپ ئولتۇرغان مۇھاپىزەتچىلەر ئوقنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، خەقلەر پوجاڭزا ئې-تىپ مۇراسىمنى تەبرىكلەۋاتقان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاشتى. كې-يىن مۇھاپىزەتچىلەر توپنىڭ تۇەنجاڭى گاۋ ليەنشېڭ بىلەن مۇھاپىزەتچىسى جاڭ زېۋىن يۈگۈرۈپ زىياپەت بولۇۋاتقان ئۆيگە كىرىپ ياڭ زېڭشىننىڭ قان ئىچىدە ياتقانلىقىنى كۆردى ۋە ئۇنى

قوتولدۇرماقچى بولىدۇ، ئۇلارمۇ شۇئان ئوق يەپ يەرگە يىقىلىدى.

ياڭ زېڭشىننىڭ ئۆلتۈرۈلگىنىمۇ ھەقلىق، چۈنكى ئۇمۇ بىر چاغدا زىياپەت مەيدانىدا ئادەم ئۆلتۈرگەن ئەمەسمۇ؟!

ئۇ 1915 ـ يىلىدىكى ئىش. يۈەن شىكەي خانلىق ئېلان قىلغاندا، يۈننەندىكى سەي ئې بىلەن تاڭ جىياۋ قاتارلىقلار ۋەتەننى قوغداش ئۇرۇشىنى قوزغاپ يۈەن شىكەيگە قارشى جازا يۈرۈشى قىلدى. شۇ چاغدا يۈننەن دائىرىلىرى ما فامىلىلىك بىرىنى يۇرتىدىكى ياڭ زېڭشىنغا خىزمەت ئىشلەشكە شىنجاڭغا ئەۋەتكەندى. ياڭ زېڭشىن «بۇتخانىنى تونۇش، بۇتنى تونۇماسلىق» پرىنسىپى بويىچە ئۇنىڭ نەسىھەتلىرىگە پىسەنت قىلمىغان، ئەمما ئىچىدە ھوشيار تۇرغاندى.

ياڭ زېڭشىن دەسلەپتە ھاكىمىيەت تۇتقاندا ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىنى ئىشقا قويغانىدى، شۇڭا قول ئاستىدىكىلەرنىڭ كۆپى يۈننەنلىك ئىدى. شىنجاڭدىكى يۈننەنلىك يۇرتداشلار گېنېرال سەي ئېنىڭ بىرىنچى بولۇپ يۈەن شىكەيگە قارشى قوزغالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا قايىل بولۇپ يوشۇرۇن قولللاشقا باشلىغانىدى، ئۇلارنىڭ ياڭ زېڭشىنغا قەست قىلىش ئويى يوق ئىدى. ئەمما، گۇمانخور ياڭ زېڭشىن ئۇلارنى ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارىتا تەھدىت دەپ ئويلىدى.

بىر كۈنى ئۇ يۇرتداشلىرى، يېقىنلىرى بىلەن چوڭ بىر زالدا ئىشلارنى مەسلىھەتلىشىپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ خىزمىتىدىن ئېلىپ تاشلانغان شىي فامىلىلىك بىر ئەمەلدارى تۇيۇقسىز يۈگۈرۈپ كىرىپ بەزى ئادەملەرنىڭ سەي گېنېرالغا ماسلىشىپ ئىش تېرىماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى، ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلىمىسە بولمايدىغانلىقىنى دېدى. ئۇ ئەسلىدە مۇشۇ ئىش ئارقىلىق خىزمەت كۆرسىتىپ ئەسلىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋالماقچى ئىدى، كىم بىلسۇن، ياڭ زېڭشىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاتتىق ئاچچىقلىنىپ ئۇس-

تەلگە بىرنى ئۇرۇپ ۋارقىراپ كەتتى:

— سەن نەدىكى يوق گەپلەرنى قىلىپ ئارمىيەمنىڭ كۆڭلىنى بۆلمەكچى بولدۇڭ. تەپتارتماي باشقىلارغا تۆھمەت قىلىۋاتقىنىڭنى قارا. كىلىڭلار، بۇنى ئاچقىپ ئىتىپ تاشلاڭلار.

مۇھاپىزەتچىلەر تىخى ئۆزىگە كىلەلمىگەن شيې فامىلىلىك ئۇ ئادەمنى بىر بۇيرۇق بىلەن زالنىڭ سىرتىغا ئاچقىپ ئىتىپ تاشلىدى.

مەخپىيەتلىكنى يەتكۈزگۈچىنى بىر تەرەپ قىلىپ بولغاندىن كىيىن، ياڭ زېڭشىن يىغىندا ئولتۇرغان يۇرتداشلىرىغا شۇنداق دىدى:

— شيې فامىلىلىك ئۇ بىر نىمە نىمىدىگەن چاكىنا ئادەم، بىز ئاكا - ئىنىلەرنىڭ ئارىسىغا زىددىيەت سالماقچى بولغانىدى، ئۇنى قانۇننىڭ جازاسىغا تاپشۇردۇم، ئۆلگىنى خوپ بولدى. ھەرقايسىڭلارنىڭ خاتىرجەم ئىشلىشىڭلارنى، ئۇنداق قۇرۇق سۆزلەرگە ئىشەنمەسلىكىڭلارنى سورايمەن. پىقىر ھەرقايسىڭلارغا داۋاملىق ئىلگىرىكىدەك مۇئامىلە قىلىمەن، ھەرگىز گۇمان قىلمايمەن، ھەممىمىز بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ بىرلىكتە قىيىنچىلىقلارنى يىڭەيلى. شىنجاڭنىڭ ئىچى - تىشىدا يامان ئىشلار ئەۋج ئېلىپ قىلىۋاتىدۇ، شۇڭا ھەرگىز ھودۇقمايلى، ئۇنداق يامانلىقلارغا پۇرسەت بەرمەيلى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار باشلىرىنى توختىماي لىڭشىتىشتى، سىرىمىز ئاشكارىلىنىپ قاپتۇ، ئەمدى بېشىمىز كىتىدىغان بولدى، دەپ ئويلىغانلارمۇ خاتىرجەم بولۇشتى.

ئەمەلىيەتتە، ياڭ زېڭشىن شيې فامىلىلىك ئادەم دىگەن ئىشنىڭ راستلىقىغا ئىشىنەتتى ھەم ئۇنىڭغا قارىتا تەييارلىقمۇ قىلىپ قويغانىدى، پەقەت ئۇ ئادەمنىڭ بۇ ئىشنى ئاشكارىلىغان ۋاقتىلا توغرا بولمىغان، چوڭ ئىشنى بۇزۇپ قويغىلى تاس قالغانىدى. ياڭ زېڭشىن ئەقلىنى ئىشقا سىلىپ ئۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىش بىلەن كۆپچىلىكنىڭ گۇمان - ئەندىشىلىرىنى يوق

قىلىۋەتتى.
شۇ يىلى، كونا يىلنىڭ 14 ـ كۈنى مائارىپ مىنىستىرلىقى
لىيۇ جاڭلياڭنى شىنجاڭدىكى خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە
ئەۋەتكەن، ياڭ زېڭشىن يۇەنشياڭ بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنى
كۇتۇۋالغان ۋە مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، ئۆزىنىڭ يۇننەنلىك
يۇرتدىشى خەن جېننى ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويغانىدى،
ھېچكىم بۇ زىياپەتتە يوشۇرۇن ئادەم ئۆلتۇرۇش ئىشى يۈز بېرىدۇ
دەپ ئويلىمايتتى.
ئاسماندا تولۇن ئاي چىرايلىق پارلاپ تۇراتتى، ئەتراپقا ھەر-
خىل پانۇسلار ئېسىلىپ كەتكەنىدى. تەكلىپ قىلىنغان مېھمانلار
زىياپەت زالىغا كىرىپ ئۇستەللەردىن ئورۇن ئېلىشتى. ياڭ
زېڭشىن تۆردە، قالغانلار ئىككى تەرەپتە تەرتىپ بىلەن ئولتۇ-
رۇشتى. بىر - بىرىگە ھاراق تۇتۇشتى، كەيپىيات ناھايىتى
قىزغىن ئىدى. ئۇشتۇمتۇت، ياڭ زېڭشىن ئورنىدىن تۇرۇپ
زالدىن چىقىپ كەتتى، ھېچكىم ئۇنىڭ بۇ ئىشىغا دىققەت قىلمى-
دى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا يەنە قايتىپ كىردى، كەينىدە بىر مۇھاپى-
زەتچى بار ئىدى، مۇھاپىزەتچىنىڭ قولىدا يوغان بىر قىلىچ،
كەينىگە تۇتۇۋالغانىدى. ياڭ زېڭشىن گېنېرال مەھكىمىسىنىڭ
فۇگۇەنى شيا دىڭنىڭ كەينىگە كېلىپ توختاپ، قولى بىلەن
ئۇنىڭ بېشىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ يۇننەن تەلەپپۇزى بويىچە:
«شيا دىڭنىڭ كاللىسىنى ئال!» دەپ توۋلىدى.
مۇھاپىزەتچى بۇيرۇقنى ئاڭلاپلا قىلىچنى بىرلا چېپىۋىدى،
تېخى يېڭىلا ھاراق، تائامدىن تويغىچە يېگەن شيا دىڭنىڭ كاللى-
سى تېنىدىن جۇدا بولدى، ئىسسىق قېنى يېنىدا ئولتۇرغانلارنىڭ
كىيىملىرىگە چاچرىدى. بۇنداق قانلىق كۆرۈنۈشنى كىم كۆر-
گەن؟ زىياپەتتە ئولتۇرغانلارنىڭ جان - پىنى چىقىپ غال - غال
تىترەشتى، چىرايلىرىدا قان قالمىدى. ياڭ زېڭشىن بولسا خۇد-
دى ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىگەندەك ناھايىتى تەمكىن ھالدا:
«بۇ ئىشنىڭ كۆپچىلىك بىلەن ئالاقىسى يوق، ھارىقىڭلارنى ئى-

چىۋېرتىلار!» دەپ قويۇپ، ئادەملىرىگە جەسەتنى ئاچىقىپ كېتىشنى بۇيرۇدى، ئاندىن ئورنىغا بېرىپ ئىلگىرىكىدەكلا كۈلكە ـ چاقچاقلارنى قىلىپ ئولتۇردى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ يەنە سىرتقا چىقىپ كەتتى. بۇ قېتىممۇ بىر ئەسكەرنى باشلاپ كىرىپ، ئۇدۇل توپچىلار يىغىنىنىڭ يىغجاڭى لى يىننىڭ كەينىگە كېلىپ: «لى يىننىڭ كاللىسىنى ئال!» دەپ توۋلىدى.

لى يىن شېرىكى شيا دىڭنىڭ كاللىسىنىڭ ئېلىنغانلىقىنى كۆرۈپلا سەگەكلەشكەن، لېكىن بۇ يەردىن چىقىپ كېتىشكە ئامال بولمىغانىدى. ياڭ زېڭشىن شۇنداق دەپ بۇيرۇق چۈشۈرگەن ھامان ئىختىيارسىز ئىككى قولى بىلەن بېشىنى چاڭگاللىۋالغانىدى، قىلىچ بىر بىلىكىنى كېسىپ تاشلىدى. لى يىن ئاغرىق ئازابىغا چىدىماي ۋارقىرىغىنىچە قاچتى، ئۇ ئەسكەر كەينىدىن قالماي قوغلىدى. ئىچكىرىدىكى زالغا كىرىدىغان تار يەرگە كەلگەندە شۇ يەردە تۇرغان ئىككى ئەسكەر ئۇنى توسۇۋالدى. قان كۆپ ئېقىپ كېتىپ ماغدۇرىدىن كەتكەن لى يىن شۇ يەردىلا يىقىلدى، قىلىچ تۇتقان ئەسكەر يېتىپ كېلىپ ئۇنىڭمۇ جېنىنى ئالدى.

كۆپچىلىك ياڭ زېڭشىننىڭ يۈەنشياۋ بايرىمى كۈنى، يەنە كېلىپ مەركەز ئەۋەتكەن مۇھىم ئادەمنىڭ، بىرقانچە يۇرتدىشىنىڭ، يېقىنلىرىنىڭ كۆزىچە ئۇ ئىككىيلەننى ئۆلتۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇچىغا چىققان بۇ ۋەھشىيلىكتىن قاتتىق لەرزىگە كەلدى، ھەممە ئادەمنى قورقۇنچ باستى. ياڭ زېڭشىن يەنە مەركەزدىن نەسىھەتكە ئەۋەتكەن ما فامىلىلىكنىمۇ ئۆلتۈرۈۋەتتى، بۇ ئىشقا قاتناشقان باشقا يۇرتداشلىرىنى يول كىراسى بېرىپ يۇرتلىرىغا يولغا سېلىپ قويىدى ۋە شۇنىڭدىن باشلاپ يۈەننەنلىكلەرنى زادىلا ئىشلەتمىدى، يۈەننەنلىكلەرمۇ ئۇنى ئىزدەپ كېلىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. ياڭ زېڭشىن بۇ ئىشقا كېيىن كۆپ پۇشايمان قىلىپ، بەك ئاشۇرۇۋېتىپتىمەن دەپ ئۆزىنى ئەيىبلىدى. ھەر يىلى مۇشۇ كۈن يېتىپ كەلگەندە ئىشىك ـ تۈڭلۈكنى تاقاپ ئۆزى

يالغۇز ئولتۇرۇپ شۇ ئىشى ئۇچۇن تووۋا قىلىدىغان بولدى.

گومىنداڭ ھۆكۇمىتى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بولغان جىن شۇرېن (1880 — 1941)

ئەسلى گېپىمىزگە كەلسەك، فەن ياۋنەن ياڭ زېڭشىنىڭ ئوق يەپ يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپمۇ، ئۆلمەي قالمىسۇن، دېگەن ئەندىشە بىلەن ئۇنىڭغا قارىتىپ يەنە بىر نەچچە پاي ئوق ئاتتى، ئاندىن ياڭ زېڭشىنىڭ ئىشتانىبېغىنى يېشىپ بىر باغلام ئاچقۇچنى ئالدى ـ دە، ئۆلكىلىك ھۆكۇمەتكە بېرىپ ھۆكۇمەت تامغىسىنى قولىغا ئېلىش، شۇنىڭ بىلەن بۇ ھەرىكەتنى تاماملاش ئۈچۈن ئون نەچچە ئادىمىنى باشلاپ ئۆلكىلىك ھۆكۇمەتكە قاراپ ماڭدى.

ئۇ ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۆلكىلىك ھۆكۇمەتكە يېتىپ كەلدى. بىر ئەسكەر مىلتىقىنى كۆتۈرۈپ توسۇۋالىدى، فەن ياۋنەن ئۇنى ئېتىپ تاشلاپ ئۇدۇل ئۇچىنچى ھويلىغا كىرىپ ياڭ زېڭشىنىڭ ئۇستىلىدە ئولتۇردى. بىر تەرەپتىن تامغا بىلەن مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلەرنى ھەم قورال ئىزدىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ھەرقايسى نازارەت، ئىدارىلەرنىڭ باشلىقلىرىغا ئالاقە ئەۋەتىپ ئۇلارنى ئۆلكىلىك ھۆكۇمەتكە يىغىنغا چاقىرماقچى بولدى. ئۇنىڭ قوللىرى تىترەپ قەلەمنى زادىلا تۇتالماي، يېنىدىكىلەرنى يېزىشقا بۇيرۇدى.

سىياسىي ئىشلار نازىرى جىن شۇرېن زىياپەتتىن بالدۇر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، سىياسىي ئۆزگىرىشنىڭ يۈز بەرگەنلىكىدىن شۇ چاغدىلا خەۋەر تاپقانىدى، شۇ تۇرقىدا ئۇنى يىغىنغا چاقىرغان ئالاقىمۇ يېتىپ كېلىپ ئىككىلىنىپ تۇراتتى. ھەربىي ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، بىر يۇرتلۇقى جاڭ پېيۈەن ئۇنىڭغا يىغىنغا بارماسلىقنى، ئەسكەر يۆتكەپ كېلىپ ئۆلكىلىك ھۆكۇ-

مەتنى قورشاپ ئىسيانچىلارنى تىرىك تۇتۇشنى ئېيتتى. بۇ چاغدا
دۇ لۇيجاڭنىڭ ئوغلى دۇ گوجىمۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ ئەس-
كەر باشلاپ كەلگەنىدى. جىن شۇرېن، جاڭ پېيۇەن ۋە ھەربىي
مەكتەپنىڭ مۇئەللىملىرىدىن فېڭ لياڭ، لى خەيرۇ قاتارلىقلار-
نىڭ پىلانلىشى بىلەن قوشۇن يۆتكەپ كېلىپ دەرھال ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەتنى قورشاپ ئۇچىنچى قورۇغا باستۇرۇپ كىردى.
فەن ياۋنەن دەسلەپتە كۈچىنىڭ بارىچە قارشىلىق كۆرسەت-
تى، لېكىن ئاخىردا كۈچى ئاجىز كېلىپ قېلىپ ئامالسىز قال-
دى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭ قولغا ئېلىنغانلار 20 نەچچە ئادەم ئىدى.
ئەتىسى ئەتىگەندە جىن شۇرېن يەنە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، فەن
ياۋنەننىڭ شېرىكلىرىدىن جاڭ چۇنيەن، لۇي باۋرۇ، ليۇ جىنـ
چېن قاتارلىقلارنىمۇ قولغا ئالدى. ئۇلار ئىنتايىن ئېچىنىشلىق
جازا بىلەن ئۆلتۈرۈلدى.
تۆت سائەتلا داۋاملاشقان سىياسىي ئۆزگىرىش مانا مۇشۇنداق
ئاخىرلىشىپ، شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا «7 ـ ئىيۇل
سىياسىي ئۆزگىرىشى» دەپ ئاتالدى. جىن شۇرېن توپىلاڭنى
بېسىقتۇرۇشتا خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن ياڭ زېڭشىننىڭ
ئورنىغا ئولتۇرۇپ مىنگو دەۋرىدىكى شىنجاڭ تارىخىدا ئىككىنچى
ھۆكۈمران بولۇپ قالدى.
جىن شۇرېن (1880 — 1941) گەنسۇ داۋخېلىق (خېجۇ،
كېيىن لىنشياغا ئۆزگەرگەن) ئادەم. گۇاڭشۈينىڭ 22 ـ
يىلى (1896) ياڭ زېڭشىن خېجۇغا ھاكىم بولغاندا مىرزىلار
مەكتىپى ئاچقان ۋە ئۆزى دەرس ئۆتۈپ ئىقتىدارلىق ئادەملەرنى
يېتىشتۈرگەنىدى، جىن شۇرېن شۇ مىرزىلارنىڭ بىرى ئىدى.
گۇاڭشۈينىڭ 27 ـ يىلىنىڭ (1901) ئاخىرىدا ياڭ زېڭشىن
ۋالىيلىققا كۆتۈرۈلۈپ، لەنجۇ ئالىي مەدرىسىگە مەسئۇل بولدى.
1909 ـ يىلى، ياڭ زېڭشىن جۇيرېنلىك ئىمتىھانىدىن
ئۆتتى، ئۈچ يىلدىن كېيىن شىنجاڭغا تۇتۇق بەگ بولۇپ شىنجاڭ-

ىنىڭ ھەربىي، سىياسىي ھوقۇقىنى ئىگىلىدى. ئۇنىڭغا ئەمدى قابىلىيەتلىك ئادەملەر كېرەك ئىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ جىن شۇرېننى چاقىرتىپ كەلدى. جىن شۇرېننىڭ قەلىمى ياخشى ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭغا ناھايىتى ئىتائەتمەن بولغاچقا ياڭ زېڭشىننىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمىگە ئايلىنىپ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئاقسۇ، قەشقەر كونا شەھەر، ئۇرۇمچى قاتارلىق جايلاردا ھاكىم بولۇپ تۇردى، 1926 - يىلى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت سىيا-سىي ئىشلار نازارىتىگە يۆتكەپ كېلىندى.

جىن شۇرېن تاسادىپىي يۈز بەرگەن ۋەقە بىلەن سىياسىي سەھنىگە چىقىپ قالدى. لېكىن، ئۇ بىلىم، قابىلىيەت، پەزىلەت جەھەتلەردە يېتەرلىك ئەمەس بولۇپ، ئۇنداق مۇشكۇل ۋەزىپىنى ئۇستىگە ئالالمايتتى. ئۇ چىرايى سېرىق، ئىككى قوۋزى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن، كۆزلىرىدە نۇر يوق، قاپاقلىرى ساڭگىلاپ كەت-كەن، 48 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ بىر قاراشتا 60 تىن ئاشقان قېرى ئادەمدەك كۆرۈنىدىغان ئادەم ئىدى، يىل بويى بېشىدىكى قارا پوسمىسىنى ئالمايدىغان بولغاچقا، قۇلاقلىرى بېسىلىپ ياپ-لاق بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ بۇ ئومۇمىي كۆرۈنۈشى كىشىگە ئەتىدىن كەچكىچە كارىۋاتتىن قوپماي ئەپيۇن چېكىپ ياتىدىغان ئەپيۇنكەشنى ئەسلىتەتتى. دېمىسىمۇ ئۇ خۇمارى ئېغىر ئەپيۇن-كەش ئىدى، كۆپ چاغلاردا ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشقا زېھنى يەتمەي، توختىماي ئەپيۇن چېكىپ تۇرۇش ئارقىلىق روھىنى كۆتۈرۈپ تۇراتتى، ئەمما ئۆزى شىنجاڭنىڭ ئەپيۇننى چەكلەش كومىتېتىنىڭ مەسئۇل ئەزاسى ئىدى.

جىن شۇرېن ئۇزۇن ۋاقىت ھاكىم بولۇپ تۇرغان بولغاچقا، تونۇلىدىغان ئادەملىرى ئاز ئەمەس ئىدى. ئۇ چاغلاردا تۇرغۇن ئادەملەر نازىر بولۇشقا ئەمەس تۆۋەنگە بېرىپ ھاكىم بولۇشقا ئامراق ئىدى، چۈنكى قانچىكى تۆۋەندە ئىشلىسە ئېرىشىدىغان نەپمۇ شۇنچە كۆپ بولاتتى. ھاكىم دېگەن شۇ جاينىڭ پادىشاھى

دېگەن گەپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە جۇڭگونىڭ پۇقرالىرى ياۋاش تۇر-
سا، بۇ خىيانەتچى ئەمەلدارلار ئۇلارنى قاقتى - سوقتى قىلماي
قالامدۇ؟ شۇ چاغدا شىنجاڭدا: «رەئىس نازىرچىلىك سىمىز
ئەمەس، نازىر ئىدارە باشلىقچىلىك سىمىز ئەمەس، ئىدارە باش-
لىقى ھاكىمچىلىك سىمىز ئەمەس» دەيدىغان بىر گەپ تارقالغان-
دى. ياڭ زېڭشىن قول ئاستىدىكىلەرنىڭ پارىخورلۇقىغا يول
قوياتتى، ئۇلار ھاكىمىيەتكە خەۋپ يەتكۈزمىسىلا بولاتتى. مائا-
رىپ نازارىتىنىڭ نازىرى ليۇ ۋېنلۇڭ چوڭ بىر سودا دۇكىنى
ئاچتى، بېيجىڭ، تيەنجىنلەردىمۇ تارماق دۇكانلىرى بار ئىدى،
شۇڭا كىشىلەر ئۇنى «تىجارەتچى نازىر» دېيىشەتتى. ياڭ زېڭ-
شىنىنىڭ ئۆزىمۇ پۇقرالاردىن ئۇندۇرۇۋالغان نۇرغۇن پۇللىرىنى
خۇسۇسىي سودىگەرلەر، ليۇ ۋېنلۇڭ ياكى ۋېيفېڭخۇ گۆرۈخانىسى
ئارقىلىق يۇرتىغا ئۇزۇلدۇرمەي ئەۋەتىپ تۇراتتى. بېيجىڭ، تيەن-
جىنلەردە بىنا، ئولتۇراق ئۆيلەرنى سالدۇرۇپ خوتۇنى بىلەن
باللىرىنى ئولتۇرغۇزۇپ قويغانىدى. جىن شۇرېننىڭ خىيانەت
ئىشلىرىغا ئېپى بولغان بىلەن پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ئىشلىرىنى باش-
قۇرۇشقا كۈچى يەتمەي قېلىۋاتاتتى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە، شۇ چاغدا جامائەت پىكىرلىرى ئۇنىڭغا
پايدىسىز ئىدى، كۆپ كىشىلەر ياڭ زېڭشىننى ئۆلتۈرۈشنى جىن
شۇرېن پىلانلىغان دېيىشىۋاتاتتى، بۇ گەپلەر زادىلا بېسىقمايۋاتات-
تى، ھەتتا ئالتە يىل ئۆتۈپ ئۇ ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىنمۇ ھەرقاي-
سى ناھىيىلەرنىڭ خەلق ۋەكىللىرى گومىنداڭنىڭ مەركىزىي
پىرقىسىگە ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا: «جىن شۇرېن شېرىكلىد-
رى بىلەن بىرلىشىپ ياڭ زېڭشىننى ئۆلتۈرۈۋەتتى» دې-
يىلگەنىدى.

فەن ياۋنەننىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلتۈرۈلۈشىمۇ ئۇنىڭ يۇرتلۇق-
لىرىنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىدى. ئۇلار ئۇنىڭ ۋاستىسىنىڭ
ئىنتايىن قەبىھلىكىنى دېيىشىپ، ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالىمىز، دەپ

يۇرۇشتى. جىن شۈرېن ئۆزىنىڭمۇ ياڭ زېڭشىنغا ئوخشاش ئاقىۋەتكە قېلىشىدىن قورقۇپ مۇھاپىزەتنى قاتتىق كۈچەيتتى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىرىنچى، ئىككىنچى دەرۋازىلىرىغا كۈتۈۋېلىش ئۆيلىرىنى سالدۇردى، ئىككىنچى دەرۋازىغا فۇگۇەنلىرىنى تۇرغۇزدى. ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەنلەر ئاۋۋال كۈتۈۋېلىش ئۆيىدە ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇرۇپ، ئاندىن ئىسىم كارتوچكىسىنى كىرگۈزەتتى. ئىككىنچى دەرۋازىدىكى فۇگۇەنلەر ئۇ كارتوچكىنى ئۈچىنچى قورۇغا كىرگۈزۈپ كۆرسەتمە سورايتتى. بەزىدە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشكە ئالتە - يەتتە سائەت ۋاقىت كېتەتتى.

ئۇ ئىش بېجىرىدىغان ئۈچىنچى قورۇنىڭ مۇھاپىزىتى تېخىمۇ قاتتىق ئىدى. ياڭ زېڭشىن ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈۋاتقان چاغلاردا ئۈچىنچى قورۇنىڭ تۆرىدىكى ئىككى ئىشخانىدا مۇھاپىزەتچى يوق ئىدى، پەقەت قورۇدىلا بىر مۇھاپىزەتچى ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ يۈرەتتى. جىن شۈرېن بۇ ئەھۋالنى خەتەرلىك دەپ بىلىپ، ئۈچىنچى قورۇنىڭ سىرتىدىكى مۇھاپىزەتچىلەرنى ئەسلىدىكى ئالتە ئادەمدىن ئون ئادەمگە يەتكۈزدى. ئىشخانا ئىچىدە داۋاملىق بىر ئەسكەر قاراۋۇللۇقتا تۇراتتى. ھەممىدىن كۈلكىلىكى، جىن شۈرېن ھاجەتخانىغا بارماقچى بولسا، بەش - ئالتە مۇھاپىزەتچى خۇددى ھازىرلا دۈشمەن كېلىدىغاندەك ئۇنىڭ كەينىدىن بېرىپ ھاجەتخانىنىڭ ئىشىكى ۋە ئەتراپىدا قاتار تۇرۇشۇپ كېتەتتى. بۇخىل قاتتىق مۇھاپىزەت جىن شۈرېننى سىرت بىلەن پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئايرىۋەتكەن بولۇپ، يامۇلنىڭ ئىچىدىن ئاساسەن دېگۈدەك چىقمايتتى، ئارىلاپ چىقىپ قالسا چاپارمەنلەر داقا - دۇمباقلارنى چېلىپ، «ئۆزۈڭنى چەتكە ئال! زۇۋانىڭنى ئۆچۈر!» دەپ ۋارقىراپ، مۇتلەق بىخەتەرلىك پەيدا قىلماقچى بولۇشاتتى.

جىن شۈرېن ئۆزىنىڭ جەمەتىدىكىلەر بىلەن يۇرتداشلىرىغىلا

ئىشىنەتتى ھەتتا ئەسكەر ئىلىشتىمۇ شەنشىلىكلەر بىلەن گەنسۇ-لۇقلارنى، بولۇپمۇ گەنسۇلۇقلارنى ئاساس قىلاتتى، ئۆستۇرۇشكە توغرا كەلسىمۇ شۇلارنىلا ئۆستۇرەتتى. باشقا ئۆلكىنىڭ ئادەملىرىنىمۇ ئىشلىتەتتى، لېكىن ئەتىۋارلاپ ئىشلەتمەيتتى. شۇ چاغدا شىنجاڭدا تارقالغان: «ئۆگەنسەڭ گەر سەن سەھەردە خېجۇ تىلىنى، ئاسسەن بېلىڭگە كەچتە مەنسەپ قىلىچىنى» دېگەن قوشاقتىن جىن شۇرېننىڭ ئۆز يۇرتلۇقلىرىغا قانچىلىك چاپان ياپىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ. جىن شۇرېننىڭ ئۇ ئادەملەرنىڭ قابىلىيىتىنىڭ قانچىلىكلىكى، خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش - چىقالماسلىقى بىلەن كارى يوق ئىدى. شۇ چاغدا شىنجاڭغا گېئولوگىيىلىك تەكشۇرۇشكە كەلگەن شۋېتسىيىلىك سۋېن ھېدىن ئۆزىنىڭ «قاچاق ما جۇڭيىڭ» دېگەن ئەسىرىدە شۇنداق دېگەن:

«ماشىنىچى، موزدوز، پوشكال ساتقۇچىلارنىڭ ھەممىسى مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىدىكى ئۇنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرى ئىكەن. ئۇلارنىڭ قابىلىيىتى قانچىلىك، ئۇ ئىشقا مۇۋاپىق كېلەمدۇ، يوق، ئۇنىڭ بىلەن كارى يوق ئىكەن. قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئوفىتسېرلار گەنسۇدىن باشقا ئۆلكىلەردىن كەلگەن بولسا ئۆستۇرۇلمەيدىكەن.»

جىن شۇرېن تەختكە چىققاندىن كېيىن، بىرىنچى بولۇپ ئۆزىنىڭ ساۋاقدىشى، يۇرتدىشى ھەم بىر نەۋرە ئىنىسى، ئۆزۈن يىل بىللە ئىشلىگەن خىزمەتدىشى لۇ شياۋزۇنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا:

— لاۋلۇ، سەن كاتىپلاردىن بىر نەچچىنى تېپىشقا مەسئۇل بولغىن. ئاۋۋال كاتىبات باشقارمىسى قۇرايلى، سەن ئۇنىڭغا باش كاتىپ بول، بۇنىڭدىن كېيىن سىياسىي ئىشلارغا ئائىت ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ساڭا تاپشۇرىمەن، — دېدى.

— ئۆلكىلىك مەمۇرىي ئىشلار يىغىنى بارغۇ؟ — دېدى لۇ

شىياۋزۇ، — بەلگىلىمە بويىچە بارلىق مۇھىم ئىشلار ئۇستىدە شۇلار قارار چىقىرىدىغان تۇرسا، يەنە نېمە دەپ...

— سەن بىلمەيسەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۇ ھەيئەتلىرى يىغىن ئاچسىلا تولا سۆزلەپ ئادەمنىڭ بېشىنى ئاغرىتىۋېتىدۇ، بەش ـ ئالتە سائەتكىچە يىغىن تۈگىمىگەن. ئۇنىڭغا ئادەم قانداق چىدايدۇ.

لۇ شىياۋزۇ ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى. دېمىسىمۇ يىغىن بىرنەچچە سائەتكە سوزۇلۇپ كەتسە جىن شۇرېننىڭ خۇمارى تۇتۇپ، كۆزلىرىدىن ياش ئېقىپ خەقنىڭ ئالدىدا رەسۋا بولاتتى، ئاندىن ئامالسىز ئالدىراپ ـ سالدىراپ يىغىننى ئاياغلاشتۇرۇپ چىقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭدىن كۆرە كاتىبات ئىشخانىسى قۇرۇلسا، چوڭ ـ كىچىك ئىشلارنى باش كاتىپ باشقۇرۇپ جىن شۇرېنغا دوكلات قىلىپ قويسا بۇنىڭدىنمۇ ئېسىل ئىش بولامدۇ.

لۇ شىياۋزۇ بۇيرۇق بويىچە بىر كۈننىڭ ئىچىدىلا كاتىبات باشقارمىسىنى قۇرۇپ ئۆزى باش كاتىپ بولدى، ئارقىدىنلا ھەر قايسى نازارەتلەرنىڭ يېڭىدىن تەيىنلىنىدىغان نازىرلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى تۈزۈپ چىقتى:

جىن شۇرېننىڭ يۇرتدىشى، ساۋاقدىشى ۋاڭ جىزو خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا؛

جىن شۇرېننىڭ ساۋاقدىشى شۈي يىسى مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا؛

جىن شۇرېننىڭ يۇرتدىشى يەن يۈشەن قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا؛

جىن شۇرېننىڭ يۇرتدىشى، خىيانەتچى چېن جىشەن ئالاقە مەھكىمىسىنىڭ مەھكىمە باشلىقلىقىغا؛

جىن شۇرېننىڭ قۇدىسى جۇرۇيچى ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىغا (كېيىن مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى بولدى) كۆرسىتىلدى. جىن شۇرېن بۇ ئادەملەرنى مەركىزىي ھۆكۈمەتكە تەس-

تىقلىتىپ شۇ ئورۇنلارغا قويدى.

كاتىبات باشقارمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك مەمۇرىي ئىشلار يىغىنى قۇرۇق جازىغا ئايلىنىپ قالدى، بىرقانچە ئايغىچە يىغىنمۇ ئاچمىدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، جىن شۇرېن يەنە بەشىنچى ئىنىسى جىن شۇشىننى ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلەپ، ئۇنىڭغا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ھەربىي ھوقۇقىنى تۇتقۇزۇپ قويدى.

— سەن مېنىڭ ئورنۇمدا پۈتۈن ئارمىيىنى باشقۇرىسەن. ئەلۋەتتە، مەركەزنىڭ خىزمەتكە تەيىنلەش بۇيرۇقى ئاز كۈندە يېتىپ كېلىدۇ. ئادەملەرنى ياخشى تاللاپ مەن ئۈچۈن ئۆلكىمىزنى ئوبدان قوغدا. تاللىغان ئادەملىرىڭنىڭ تىزىملىكىنى تۇرغۇزۇپ ماڭا كۆرسەت! — دېدى ئۇ جىن شۇشىنغا.

جىن شۇشىن كۆڭۈل - كۆكسى تار، قابىلىيىتى يوق ھەم پارا يەپ تويمايدىغان چاكىنا ئادەم ئىدى، جىن شۇرېن ئىنىسىنىڭ بۇ ئەھۋاللىرىنى ئوبدان بىلەتتى، لېكىن ئارمىيە ھاياتىنىڭ كاپالىتى تۇرسا ئۇنى باشقا ئادەمگە تۇتقۇزغىلى بولاتتىمۇ؟

جىن شۇشىن ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، جىن شۇرېننىڭ مۇھاپىزەتچىسى سۇي چىجى بىلەن مەخپىي مەسلىھەتلىشىپ تېز ئارىدىلا ھەربىي ئەمەلدارلارنىڭ ئىسىملىكىنى تۇرغۇزۇپ چىقتى. سۇي چىجى ئەسلىدە جىن شۇرېننىڭ بىر يۇرتلۇقى ئىدى، ئادەتتە جىن شۇرېننىڭ ئەپيۈن چېكىدىغان غاڭزىسىنى تەييارلاش، ئوت يېقىش، چاي تەييارلاش دېگەندەك ئىشلارنى قىلاتتى، چىچەن، چەبدەس ئىدى، گەپ - سۆز، ئىش - ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسىدە جىن شۇرېننىڭ دېگەن يېرىدىن چىقاتتى، ھەرقانداق چاغدا ئۇنىڭدىن ئايرىلمايتتى. شۇڭا، جىن شۇشىن ئۇنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىگە ئەترەت باشلىقى، كېيىن يەنە ئۇرۇمچى شەھەر مۇداپىئە گارنىزونىنىڭ

قوماندانى قىلىپ قويدى، ھەربىي ئۇنۋانى شاۋجياڭ ئىدى.

جىن شۇشىن كىچىكىدىن تارتىپلا تۆتىنچى ئاكىسى جىن شۇجى بىلەن پىتىشالمايتتى، بۇ قېتىم مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇنى قەشقەر شەھىرىدە تۇرۇشلۇق قوشۇنغا شىجاڭ قىلىپ قويدى. جىن شۇرېن بۇ ئىككى ئىنىسىنىڭ چىقىشالماسلىقىدىن بەكمۇ بېشى قاتاتتى، شۇڭا جىن شۇجىنىڭ سىرتتا تۇرۇشىنى ياقىلايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قەشقەر مۇھىم شەھەر، مىللەت، دىن ئىشلىرى مۇرەككەپ، مىللىي بۆلگۈنچى كۈچلەرنىڭ ھەرىكەتلىرى جىددىي ئىدى. ئۇلار ئەنگلىيە جاھانگىرلىكىنىڭ قوللىشى بىلەن ياقۇپ بەگكە ئوخشاش «يەتتە شەھەر خانلىقى»نى قۇرۇپ جەنۇبىي شىنجاڭنى ئايرىپ چىقىپ ئەنگلىيىنىڭ مۇستەملىكىسى قىلماقچى ئىدى، شۇڭا جىن شۇجىنى ئۇ يەرگە قويسا بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوققان بولاتتى.

غەربىي دەرۋازىغا ئادەم قويۇپ بولغاندىن كېيىن، شەرقىي دەرۋازا بولغان قۇمۇلغا بىر يۇرتلۇقى ليۇ شىزېڭنى شىجاڭلىققا تەيىنلىدى. ليۇ شىزېڭ گەنسۇ جىڭنىڭلىق ئادەم بولۇپ، خۇبېي قورال - ياراغ تەييارلىق مەكتىپىنى پۈتتۈرگەنىدى. ئۇ ياڭ زېڭشىن دەۋرىدە قۇمۇلدا ئەترەت باشلىقى بولۇپ تۇرغاندا ئەسكەرلەرنىڭ مائاشىنى بەرمەي ئۇلارنى بەكمۇ قاقشاتقانىدى، باشلىقى خىيانەتچى بولغاندىكىن ئەسكەرلىرى پۇقرالارنى تالان - تاراج قىلىدىغان گەپ، شۇڭا ئۇلارمۇ قۇمۇل خەلقىنى زار - زار قاقشاتتى. جىن شۇرېن ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن ئۇنى ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ ئىككىنچى بۆلۈمىنىڭ بۆلۈم باشلىقلىقىدىن قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق شىنىڭ شاۋجياڭ دەرىجىلىك شىجاڭلىقىغا ئۆستۈردى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ قۇمۇلنىڭ خاقانىغا ئايلاندى. ئاشۇنداق ئادەمنى شەرقىي دەرۋازىنى ساقلاشقا قويسا قالايمىقانچىلىق چىقماي قالامدۇ؟

جىن شۇرېننىڭ ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىشىغا بىر يۇرتلۇ-

قى، ھەربىي ئىشلار نازارىتى بىرىنچى بۆلۈمىنىڭ بۆلۈم باشلىقى
جاڭ پېيىۋەن ئالاھىدە ياردەم قىلغانىدى، شۇڭا جىن شۇرېن ئۇنى
ئىلىدا تۇرۇشلۇق شىنىڭ شىجاڭلىقىغا، قوشۇمچە بوز يەر ئۆز-
لەشتۈرۈش مەھكىمىسىنىڭ ئەلچىلىكىگە تەيىنلەپ، شىمالىي
دەرۋازىنى قوغداشنى ئۇنىڭغا تاپشۇردى.

ئالتاي تەرەپكىمۇ سەل قاراشقا بولمايتتى، شۇڭا ئۇ تەرەپكە
ئۆزىنىڭ بىر يۇرتلۇقى ۋېي جېنگونى دۇتۇ بەگلىككە قويدى.

چۆچەككە لى خېيرۇنى ۋالىي، قوشۇمچە مۇئاۋىن دۇتۇ بەگ-
لىككە تەيىنلىدى. چۆچەك شىمالىي شىنجاڭدا مۇھىملىق جەھەت-
تە ئىلىدىن قالسا ئىككىنچى ئورۇندا تۇراتتى، چۆچەكتىن چېگرا
چاغانتوقايغا ماشىنا بىلەن بىر سائەتتىلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى.
لى خېيرۇ گەرچە گۇاڭدۇڭلۇق ئادەم بولۇپ، باۋدىڭ ھەربىي
مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن «7 - ئىيۇل سىياسىي
ئۆزگىرىشى» دە جىن شۇرېننى قوللاپ فەن ياۋنەنگە قارشى تۇ-
رۇشتا تۆھپە ياراتقان بولغاچقا، ئۇمۇ تېگىشلىك مۇكاپاتقا ئېرى-
شىشى كېرەك ئىدى.

جىن شۇرېننىڭ ياڭ زېڭشىنغا ئوخشىمايدىغان يېرى، ئۇ
ياڭ زېڭشىننىڭ «قوشۇننى ئاجىز تۇتۇش سىياسىتى» نى ئۆزگەر-
تىپ ئارمىيىنى كېڭەيتتى، ھەربىي خىراجەتنى ئاشۇردى،
قورال - ياراغ سېتىۋالدى، ئوفىتسېرلار مەكتىپى ئاچتى، ھەر-
بىي جەھەتتىكى تالانتلىق كىشىلەرنى تەربىيىلىدى ۋە ئەتراپىغا
توپلىدى.

ياڭ زېڭشىننىڭ ۋاقتىدىكى ئارمىيە دۇنيادا ئاز ئۇچرايدىغان
ئەڭ تارقاق، ئەڭ كۈچسىز ئارمىيە ئىدى. ياڭ زېڭشىن ئەسكەر
كۆپەيتىشنى خالىمايتتى، شىنجاڭنىڭ دائىرىسى كەڭ، بىر-يەر-
دىن ئىش چىقسا قانچىلىك كۆپ ئەسكەر بولسىمۇ بېسىقتۇرۇش
تەس، تەمىناتنى كۆپەيتكەن بىلەنمۇ بىكار، ئارمىيە شۇ جاينىڭ
ئامانلىقىنى قوغدىسىلا بولدى، دەپ قارايتتى، شۇڭا ئۇنىڭ ئەس-

كىرى ھەم ئاز، ھەم ئاجىز ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە ئوفىتـ
سېرلار بىلەن ئەسكەرلىرى ئەپيۇنغا بېرىلىپ كەتكەنىدى.

ئۇ چاغلاردا شىنجاڭدا ئادەم كۆچى ئاز، ئەمگەك ھەققى قىممەت ئىدى، مەدىكارچىلىق قىلغانلار كۆپ پۇل تاپاتتى، شۇڭا ئەسكەرلەرنىڭ كۆپى سىرتقا چىقىپ ئىشلەپ پۇل تېپىپ كېلىپ كەچتە قاراۋۇللۇقىدا تۇراتتى، ئوفىتسېرلارمۇ بۇنى ئادەتتىكى ئىش قاتارىدا كۆرەتتى.

ئەسكەرلەر ناھايىتى ئاز مەشىق قىلاتتى، بەزىدە ياڭ زېڭـ
شىنىنىڭ قىزغىنلىقى تۇتۇپ كەتسە گازارمىلارنى كۆزدىن كەچۇـ
رۇشكە كېلەتتى، بۇنىڭدىن ئوفىتسېرلارنىڭ ئالدىن خەۋىرى بولـ
غاچقا، ئەسكەرلەرنى رەتلىك كىيىندۇرۇپ، راست ھەم يالغان مىلتىقلار بىلەن ئازراق مەشىق قىلدۇرۇپ ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ ئىشنى تۈگىتەتتى. ئادەتتە ئەسكەرلەر باشلىقلىرىنىڭ بالىلىرىنى باقىدىغان، زاكىلىرىنى يۇيىدىغان، سۈيدۈكلىرىنى تۆكىدىغان ئىشلارنىمۇ قىلاتتى، ھېچكىم باشلىقلارنىڭ چىشىغا تېگىپ قوـ
يۇشنى خالىمايتتى. دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش چاغلىرىدا ئەسكەرـ
لەرنىڭ كۆپ قىسمى يېزىلارغا ئەمگەك قىلىپ پۇل تاپقىلى كېتەتـ
تى، تېرى، ئاجىز، مېيىپ ئەسكەرلەردىن بىرنەچچىسىلا قېلىپ گازارمىغا قارايتتى، ئىشلىگىلى كەتكەنلەر يېزىلاردا ئىش ئاياغـ
لاشقاندا ئاندىن قايتىپ كېلەتتى. قىشتا قار تازىلاش، ئوچاق سېلىش، تۇرخۇن تازىلاشقا ئوخشاش ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولاتـ
تى. بۇنداق قوشۇن پۇقرالارنىلا قورقىتالايدۇ، خالاس.

جىن شۇرېن تەختكە چىققاندىن كېيىن، ئەسكەرلىرىنىڭ ئۇنداق بوشاپ كېتىشلىرىگە يول قويمىدى.

ئۇ ئالدى بىلەن ئەسكەر تولۇقلىدى. ئۇ چاغلاردا گەنسۇدا ئۇدا بىر قانچە يىل ئاپەت بولۇپ شىنجاڭغا نەچچە ئون مىڭ ئادەم قېچىپ چىققان بولغاچقا، ئەسكەر مەنبەسىدىن غەم قىلىش ھاجەتـ
سىز ئىدى. جىن شۇرېن تەختكە چىققان 7 ـ ئايدىن 12 ـ

ئايغىچە بولغان يېرىم يىل ئىچىدە 30 مىڭ ئەسكەر ئالدى، ئەسلىدىكى ئەسكەرلىرىنى قوشقاندا ئەسكەرلەرنىڭ ئومۇمىي سانى ئالتە شى، جەمئىي 40 مىڭغا يەتتى. ئۇ ئاغدۇرۇلغان 1933 - يىلى سەككىز شى، جەمئىي 64 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى.

ئەسكەر كۆپەيگەندىن كېيىن ھەربىي خىراجەتمۇ ئۆرلەيدىغان گەپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، 1931 - يىلدىن كېيىن ھەر يىلى ئۇرۇش بولۇپ ھەربىي خىراجەت شىددەت بىلەن ئۆرلەپ كەتتى. ياڭ زېڭشىن ھۆكۈمرانلىق قىلغان 1927 - يىلى پۈتۈن قوشۇننىڭ خىراجىتى 9 مىليون 300 مىڭ سەر كۈمۈش بولغان بولسا، جىن شۇرېن تەختكە چىققان بىر يىلدا (1929) 21 مىليون 960 مىڭ سەر كۈمۈشكە يېتىپ، پۈتۈن يىللىق ئومۇمىي خىراجەتنىڭ 72.8 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئۇ تەختتىن غۇلاشتىن بىر يىل ئىلگىرى، يەنى 1932 - يىلى ھەربىي خىراجەت 39 مىليون 740 مىڭ سەر كۈمۈشكە يەتتى. شىنجاڭنىڭ ھەر يىللىق ئومۇمىي كىرىمى تەخمىنەن 7 مىليون سەر كۈمۈش بولۇپ، شۇ سان بويىچە بولغاندا 1932 - يىلىدىكى بىر يىللىق ھەربىي خىراجەت شىنجاڭنىڭ ئالتە يىللىق ئومۇمىي كىرىمىنى يەپ كەتكەنىدى.

ھەربىي خىراجەت بەك كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ، قانداق قىلىش كېرەك؟ جىن شۇرېننىڭ بۇنىڭغا ئامالى بار ئىدى. باسما زاۋۇتى ئۇنىڭ قولىدا، كېچە - كۈندۈز توختىماي پۇل باسسا پۇل دېگەن سۇدەك كېلىۋېرەمدۇ؟ شۇڭا، ئۇ ھۆكۈمرانلىق قىلغان بەش يىل ئىچىدە 90 مىليون سەر كۈمۈشلۈك پۇل باستى.

قوشۇن ئادەم، پۇل، ئاشلىق، قورالغا تايىنىدىغان غەلىتە بىر مەخلۇق. ياڭ زېڭشىننىڭ ۋاقتىدىكى قوراللار كونىراپ ئەپچىقى چىقىپ كەتكەنىدى، ئۇ قوراللار مەنچىڭنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدىكى شىمالغا يۈرۈش قىلىش ئارمىيىسىدىن ئېلىپ كەلگەن يەرلىك مىلتىقلار، پەرەڭلەرنىڭ مىلتىقلىرى بولۇپ، نەچچە ئون

يىلدىن بۇيان بەزىلىرى داتلىشىپ كەتكەن، بەزىلىرىنىڭ زاپچاس-لىرى يوق، بەزىلىرىنىڭ ئوقى يوق، بەزىلىرىنىڭ ئوقى بار مىلتىقى يوق ئىدى. ئۇرۇمچىنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىنىڭ سىر-تىدىكى شىمىگۇدا ھەربىي زاۋۇت بار بولسىمۇ، ئەمما ئۇ زاۋۇت-نىڭ بۇزۇلغاننى ياساشتىن باشقىسىغا كۈچى يەتمەيتتى. ئۇنىڭ-دىن باشقا، قاچاق ئاقلاردىن تارتىۋالغان ئازراق مىلتىق، زەم-بىرەكلەر ۋە ھەربىي ئەسلىھەلەر بار ئىدى. جىن شۇرېن 1929 - يىلى 900 مىڭ يۈەن خەجلەپ ئەنگلىيىنىڭ كونتروللۇ-قىدىكى ھىندىستان ئارقىلىق 3 مىڭ دانە يېڭىچە مىلتىق، 2 مىليون پاي ئوق كىرگۈزدى. گېرمانىيىگە يول چىڭداش ماشى-نىسى سېتىۋېلىش، مائارىپ ۋە كەسپىي سودا ئىشلىرىنى تەكشۈ-رۈشكە بارغان بۇرھان ئارقىلىق 200 دانە ماۋزۇر سېتىۋېلىپ ئۆزىنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنى قوراللاندۇردى. ئۇ يەنە شىنجاڭدا بولۇۋاتقان قالايمىقانچىلىقلارنى تىنچىتىش ئۈچۈن، 1932 - يىلى ئوغلى جىن زودىڭنى گېرمانىيىگە چىقىرىپ پىيادە ئەسكەرلەر، ئاتلىق ئەسكەرلەر مىلتىقلىرىدىن، يەڭگىل پىلىموت-لاردىن خېلى كۆپ سېتىۋېلىپ كەلدى.

قوشۇننى ئۆزىگە تېخىمۇ رام قىلىش، ئەسكەرلەرنى بۇرۇن-قىدەك سىرتقا چىقىپ مەدىكارچىلىق قىلدۇرماسلىق، پۇقرالارنى تالان - تاراج قىلدۇرماسلىق ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ مائاشلىرىنى بىردەك ئۆستۈرۈش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئەسكەرلەر-نىڭ مائاشىنى ئەسلىدىكى ئالتە - يەتتە سەر كۈمۈشتىن سەككىز - توققۇز سەر كۈمۈشكە ھەتتا ئون سەر كۈمۈشكە ئۆستۈردى.

يېڭىدىن سېتىۋالغان ئۇ قوراللارنى ئىشلىتىشنى بىلىدىغان ئادەم بولۇشى كېرەك ئىدى. شىنجاڭدىكى ئارمىيىنىڭ ئوفىتسېر - جەڭچىلىرىنىڭ ساپاسى بۇرۇندىن ناچار بولغاچقا، ئۇ قوراللارنى ئىشلىتىشنى بىلىدىغان ئادەمدىن سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئىككى مىلتىقنى —

ئاتىدىغان مىلتىق، ئەپيۈن چېكىدىغان ئۈزۈن غاڭزا — مۇرسىدىن چۇشۇرمەيدىغان «قوش مىلتىقلىقلار» دىن ئىدى. شۇڭا، جىن شۇرېن چىشىنى چىشلەپ، خىراجەتلىرىنى تېجەپ يۈرۈپ نۇرغۇن پۇلغا يېڭى قوراللارنى سېتىۋالغان بولسىمۇ، ئەسكەرلىرىنىڭ ساپاسىنىڭ تۆۋەنلىكىدىن ئۇ قوراللارنى ئىشلىتەلمەي قوشۇنى بۇرۇنقى سەۋىيىدە تۇرۇۋەردى.

جىن شۇرېن ھەربىي ئىشلاردىكى تالانتلىق ئادەملەرنى ئۆزى بىۋاسىتە تەربىيىلىمەكچى بولدى. 1928 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، يەنى ياڭ زېڭشىننىڭ ئۆلگىنىگە تېخى ئۈچ ئاي بولمىغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئەسلىدىكى ئەلەم ئۆگىتىش مەكتىپىدە شىنجاڭ پىيادە ئەسكەرلەر قوشۇنىنىڭ كاندىدات ئوفىتسېرلىرىنى يېتىشتۈرۈش مەكتىپىنى ئېچىپ، ئۇ مەكتەپكە ئۆزى مۇدىر، چېن پىنشيۇ ئىلمىي مۇدىر بولدى. بىرىنچى قاراردا 101 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ، پىيادە، ئاتلىق ئەسكەرلەر ئىلمىنى دەرس قىلىپ ئۆتتى. ئۇلار 1930 - يىلى 12 - ئايدا مەكتەپ پۈتتۈردى. جىن شۇرېن ئىككىنچى قارار 250 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى. ئۇلار پەقەت بىر يىللا ئوقۇيالىدى، چۈنكى 1931 - يىلى قۇمۇلدا قوزغىلاڭ بولۇپ كېتىپ ھەممىسى ئالدىنقى سەپكە ئۇرۇشقا كەتتى، مەكتەپمۇ يېپىلىپ قالدى.

جىن شۇرېن ئۆزى مەكتەپ ئاچقاندىن باشقا، ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن ئوفىتسېرلارنى تەكلىپ قىلدى. 1928 - يىلى 10 - ئايدا، جىن شۇرېننىڭ ھەربىي، مەمۇرىي ئادەملىرى تولۇقلانغاندەك بولغانىدى، ئەمما نەنجىڭ ھۆكۈمىتى ئۇنى تەستىقلىمىدى. ئۆزىنىڭ ئۆلكە رەئىسى، قوشۇمچە چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى بولۇشىنىمۇ نەنجىڭ ھۆكۈمىتى رەسمىي تەستىقلىشى كېرەك ئىدى. شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادى ئارقىدا، مالىيە قىيىنچىلىقى ئېغىر ئىدى، مەركەز مالىيە جەھەتتە ئازراق ياردەم بەرگەن، پۇل بەرگەن بولسا ئۇنىڭ كۈنى ياخشىراق بولاتتى. مۇشۇ مەق-

سەتكە يېتىش ئۈچۈن، ئۇ شىنجاڭنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتلىرىدىن تۇلكە تېرىسى، سۇغۇر تېرىسى، بۇغا مۈڭگۈزى، گىلەم، 36.5 كىلوگراملىق خوتەن قاشتېشى قاتارلىق نەرسىلەرنى نەنجىڭگە ئەۋەتىپ شۇ نەرسىلەر ئارقىلىق ئۆزىگە يول ئاچماقچى بولدى.

ئۇ بۇ مۇھىم ۋەزىپىنى لۇ شياۋزۇ بىلەن بېيجىڭدىكى رۇسچە سىياسىي قانۇن تېخنىكومىنى پۈتتۈرگەن شىبە گۇاڭ لۇغا تاپشۇردى.

ئۇلار يولغا چىقىدىغان چاغدا جىن شۇرېن لۇ شياۋزۇغا شۇنداق دېدى:

— ئىچكىرىگە بارغاندا پۇل خەجلەشتىن قورقما، ساڭا يەرلىك قىممەت باھا تېرىلەر بىلەن ھۈنەر - سەنئەت بۇيۇملىرىدىن تەييارلاپ قويدۇم. پۇل يەتمىسە تېلېگراممىا ئەۋەت، دەرھال پۇل ئەۋەتىمەن. ئۆلكە رەئىسى بىلەن دۇبەنلىك مەنسىپىنى بېكىتكۈزۈپ كېلەلىسەڭلا ئۇتتۇق قازانغان بولىسەن، «دۆلەت قۇرۇشتا خىزمەت كۆرسەتكەن» ئادەمگە ئايلىنىسەن. ئۇنىڭدىن باشقا، ئىچكىرىدە نۇرغۇن تالانتلىق ئوفىتسېرلار بار، ئۇلاردىن بىر - ئىككىنى باشلاپ كېلەلىسەڭ تېخىمۇ ياخشى، ئۇلار بىزنىڭ قوشۇنىمىزنى قۇرۇشىمىزغا ياردەم بېرىدۇ. ئادەم تاللاشقا ئالاھىدە دىققەت قىل.

جىن شۇرېننىڭ دەل مۇشۇ گېپى نەچچە مىڭ چاقىرىم يىراقلىقتىكى شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭغا كېلىپ ئۆزىنىڭ ئارزۇلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغا ئاجايىپ ياخشى پۇرسەت يارىتىپ بەردى.

سىبىرىيە ئارقىلىق ئۇرۇمچىگە كېلىش

1929 - يىلى 4 - ئايدا، لۇ شياۋزۇ بىلەن گۇاڭ لۇنىڭ نەنجىڭدىكى ياڭ گېنېرال كوچىسىغا جايلاشقان شىنجاڭنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىغا كېلىپ تۇرغىنىغا يېرىم يىل بولدى.

ياڭ گېنېرال كوچىسىنىڭ ئالدى تەرىپىگە گومىنداڭ هۆ-
كۈمىتىنىڭ كاتىپى يېڭ شاۋشيەنىنىڭ تۇرالغۇسى جايلاشقانىدى.
گۇاڭ لۇ نەنجىڭگە كېلىپلا مۇئەللىمىنى يوقلاپ باردى. گۇاڭ
لۇ 1919 — 1925 - يىللىرى بېيجىڭدىكى رۇسچە سىياسىي
قانۇن تېخنىكومىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا يېڭ شاۋشيەن شۇ مەك-
تەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى ئىدى. گۇاڭ لۇ ئەقىللىق، تىرىشچان
هەم ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىسى بولغاچقا، يېڭ شاۋشيەن
ئۇنىڭغا ئالاهىدە غەمخورلۇق قىلغانىدى. لۇ شياۋزۇ بىلەن گۇاڭ
لۇ ئاشۇ ئادەم ئارقىلىق مۇناسىۋەتلىك ئەمەلدارلار بىلەن كۆرۈ-
شۈپ جىن شۇرېن تاپشۇرغان بۇ مۇهىم ۋەزىپىنى ئورۇندىماقچى
ئىدى. لېكىن، يېرىم يىل بولدى، ۋەزىپىنىڭ يېرىمىمۇ تۈگى-
گىنى يوق، شۇڭا ئۇلار هازىرچە قايتىپ كېتەلمەيتتى.
— سىلەرنىڭ شۇنچە يىراق يەردىن نەنجىڭغا كېلىشتىكى
مەقسىتىڭلارنى تولۇق چۈشىنىمەن. ئۆلكە رەئىسى بىلەن هەرقاي-
سى نازارەتلەرنىڭ نازىرلىرى بېكىتىلىپ مەقسىتىڭلارنىڭ يېرى-
مىغا يەتكەنمۇ بولدۇڭلار. چېگرا مۇداپىئە دۇبەنلىك ۋەزىپىسىلا
قېپقالدى. ئۇنىڭغا ئالدىراپ كەتمەڭلار، ئۆزۈڭنى ئويلاش كې-
رەك. ئالدىرىغان قالار، بۇيرۇغان ئالار، دېگەن بىر گەپ بار،
ئالدىراپ كەتسەڭلار شۇنداق ئەهۋال بولۇپ قالمىسۇن. پۇلنىڭ
ئىشىغا كەلسەك، هۆكۈمەتنىڭ نەنجىڭنى پايتەخت قىلغىنىغا ئۇ-
زۇن بولمىدى، شۇڭا مالىيىدە قىيىنچىلىق بار. هازىر هەممىلا
يەر مەركەزدىن پۇل سوراۋاتىدۇ، مەركەزدە پۇل يوق، قىيىنچى-
لىق ئېغىر، شۇڭلاشقا بىر مەزگىل يەرلىككە ياردەم قىلالماسلى-
قى مۇمكىن.
لۇ شياۋزۇ يېڭ كاتىپنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ ئالدىرىغانىنىڭ
پايدىسىز ئىكەنلىكىنى چۈشەندى، پۇلغا ئېرىشىشتىن ئۈمىد يوق
ئوخشايدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ جىن شۇرېن تاپشۇرغان هەربىي
جەهەتتە قابىلىيىتى بار ئادەمدىن تېپىپ كېلىش ئىشىنى ئويلاپ،

بۇ ئىشتىمۇ پېڭ شاۋشيەندىن ياردەم سورىدى.

پېڭ شاۋشيەن ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ يانپىشىغا بىرنى ئۇرۇپ:

— بىزدە دەل ئاشۇنداق بىر ئادەم بار، بەزى ئىشلار كاللىسىغا سىغماي نەنجىڭدە تۇرغۇسى يوق، يىراقراق جايلارغا بېرىپ رولىنى جارى قىلدۇرسام دەيدۇ. خالىساڭلار چاقىرتاي، ئۆزى بىلەن سۆزلىشىپ بېقىڭلار، — دېدى.

— سىز دېگەن ئۇ ئادەم قەيەرلىك؟ ئىسىم - زاتى نېمە؟ ئاۋۋال بىزگە تونۇشتۇرسىڭىز.

— ئۇنىڭ فامىلىسى شېڭ، ئىسمى شىسەي، شەرقىي شىماللىق، 35 ياشلاردا بار. ئىلگىرى مېنىڭ ئوقۇغۇچىم ئىدى، كېيىن ياپونىيىگە چىقىپ كېتىپ ياپونىيە ھەربىي ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن سەنمۇبۇنىڭ ئۇرۇش بۆلۈمىدە بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ، ئۇ يەردە ئىشلەۋاتقىنىغا ئىككى يېرىم يىل بولدى. ئۇنى ئېلىپ كېتەلەيدىغان بولساڭلار ئۇ ھەرقانداق ئىشىڭلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايتتى.

لۇ شياۋزۇ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تولىمۇ خۇشال بولدى ۋە شۇ كۈنىلا شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشىدىغان ۋاقىتنى بېكىتىۋەتتى.

شۇ كۈنى دەل يەكشەنبە ئىدى، پېڭ شاۋشيەن تېلېفوننى ئېلىپ بىرنەچچىنى چۆرگىلەتتى. ئۇ شېڭ شىسەينى بۈگۈن چوقۇم ئىشخانىدا كىتاب ئوقۇپ ياكى ھۆججەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىپ ئولتۇرىدۇ، دەپ ئويلىغانىدى.

— ئىنىمىز شىسەيمۇ؟ يەكشەنبە كۈنى تۇرسا نېمىشقا دەم ئالمىدىڭىز؟ يەنە كىتاب ئوقۇپ ئولتۇردىڭىزمۇ؟ يىراقتىن ئىككى دوستۇم كېلىپ قالدى، ئۇلارنى چۈشلۈك تاماققا تەكلىپ قىلىپ قويدۇم، سىزمۇ بىللە مېھمان بولۇپ كېتىڭ، سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان باشقا ئىشلارمۇ بار. قانداق ئىش دەمسىز؟

كەلگەندە بىلىسىز، دەررۇ كېلىڭ، سىزنى ساقلايمەن.
ئۇ قارشى تەرەپنىڭ گېپىنى ئاڭلىمايلا تورۇپكىنى قويۇۋەت-تى. شېڭ شىسەي ئۇنىڭ پېڭ كاتىپ ئىكەنلىكىنى ئاۋازىدىن تونۇدى. ئۇ ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچى-لىق مۇناسىۋەت بولسىمۇ، بىر يەردە ئىشلىگەچكە داۋاملىق بې-رىش - كېلىش قىلىشىپ تۇراتتى. بەزىدە شېڭ شىسەي ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ماجاڭ ئويناپ، بەزىدە ئىككىسى سەنيۈەن كوچىسى-غا بېرىپ چۆچىلىك ساماۋەر شورپىسى ئىچىپ كېلەتتى، ئو-قۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىدەك ئەمەس، ئىختىيارىي پاراڭلىشىپ ئولتۇرالايتتى.
لۇ شياۋزۇ بىلەن گۇاڭ لۇ شېڭ شىسەي بىلەن پېڭ شاۋشى-يەننىڭ ئۆيىدە تۇنجى قېتىم ئۇچراشتى. لۇ شياۋزۇ شېڭ شى-سەينىڭ قامەتلىك، قاراقاش، ئۇستىدىكى ھەربىيچە كىيىملىرى ئۆزىگە ياراشقان ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلىدە خۇش بول-دى. پېڭ شاۋشيەن ئۇلارنى بىر - بىرىگە تونۇشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن ئىختىيارىي پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشتى.
— شېڭ ئاكىمىزنىڭ ئەھۋالىنى پېڭ كاتىپ بىزگە ئاساسەن تونۇشتۇرۇپ بولدى. ھازىر بىزنىڭ شىنجاڭدا قابىلىيەتلىك ئا-دەملەر بەكمۇ كەمچىل، بولۇپمۇ جانابىڭىزغا ئوخشاش ھەربىي جەھەتتە ئالاھىدە تالانتلىق ئادەملەر تېخىمۇ ئاز. مەن سىزنى كۆڭۈلدىكىدەك ھەربىي ئالىم ئىكەن دەپ ئويلىدىم، ئەگەر شىن-جاڭغا بارسىڭىز رولىڭىزنى ياخشى جارى قىلدۇرالايسىز دەپ ئويلايمەن، — دېدى لۇ شياۋزۇ شېڭ شىسەيگە.
— مېنى بەكمۇ ماختىۋەتتىڭىز، ماختىغىنىڭىزغا رەھمەت. پېقىر ئۇنچىلىك قابىلىيەتلىكمۇ ئەمەس، ئەمما كىچىكىمدىن تار-تىپلا چېگرا رايونلارغا بارسام، شۇ يەرلەرنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كۈچ چىقارسام، دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم. ناۋادا ھەرقايسىلىرى پېقىرغا شۇنداق پۇرسەتنى بېرىشسىلە شىنجاڭغا بېرىپ ئويلىغان-

لىرىمنى ئەمەلدە كۆرسىتىپ باقسامىغۇ بولىدۇ، — دېدى شېڭ شىسەي جاۋابەن.

— ناھايىتى ياخشى! بىزنىڭ جىن رەئىس سىزدەك تالانت ئىگىلىرىگە بەكمۇ موھتاج، چوقۇم قىزغىن قارشى ئالىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن سىز بىللە ئىشلەپ قالىمىزمۇ تېخى.

لۇ شياۋزۇنىڭ ھەربىي جەھەتتىكى تالانتلىق ئادەمنى تاللاش ئىشى ئاخىرلاشقان بولدى. ئۇ جىن شۇرېنغا دوكلات قىلىش ئۇچۇن شېڭ شىسەيگە ئۆزىنىڭ تەرجىمىھالىنى يېزىپ بېرىشنى ئېيتتى.

لۇ شياۋزۇ جىن شۇرېنغا مۇنداق مەزمۇندا تېلېگراممىا يوللىدى:

«رەئىس جانابلىرىغا: ئىشلار تېخى ئاياغلاشمىدى، يەنە داۋاملىشىۋاتىدۇ (چېگرا مۇداپىئە دۈبەنلىك ئىشى). پېقىر شېڭ شىسەي ئىسىملىك بىر ئوفىتسېر بىلەن تونۇشتۇم، سەنمۇبۇنىڭ ئۇچىنچى بۆلۈمىدە بۆلۈم باشلىقى ئىكەن، ياپونىيىدە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرۈپتىكەن، لياۋنىڭلىق، بىلىمى چوڭقۇر ھەم ئەتراپلىق ئىكەن. ئىشلەتسەك بولىدىكەن، دەپ ئويلاپ قالدىم.

ھۆرمەت بىلەن: لۇ شياۋزۇ»

جىن شۇرېن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، بولىدۇ ياكى بولمايدۇ، دېگەن گەپنى قىلمايلا جىن شۇشىنغا سۇندى.

— شۇشىن، بۇ لاۋلۇدىن كەلگەن تېلېگراممىا، بۇ ئادەمنى ئىشلەتكىلى بولامدۇ، يوق، كۆرۈپ باققىن.

جىن شۇشىن تېلېگراممىنى كۆرۈپ بولۇپ ئۇزاققىچە خىيال بىلەن ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئەزەلدىن ئىچى تار بولۇپ،

تۆتىنچى ئاكىسىغىمۇ چىدىماسلىق قىلاتتى، شۇڭا ئۇنى يىراققا ھەيدىۋەتكەنىدى. ئەمدى ھازىر ياقا يۇرتلۇق بىرى كەلسە، يەنە كېلىپ ئۇ ياپونىيىدە ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇغان، ئوقۇش تارىخى ئۆزىنىڭكىدىن يۇقىرى تۇرسا، ئۆزى كېيىنچە ھازىرقى مەنسىپىدە تۇرالامدۇ؟ بۇنىڭغا بىر نېمە دەپ بولمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاكىسىغا:

— بىرنەۋرە ئاكاممۇ قىزىق ئىكەن، ئۇنىڭغا ئادەتتىكى ئوفىتسېرلار مەكتىپىدەئوقۇغاندىن بىرنى تاپ، ھەربىي ئۇنۋانى بەك يۇقىرى بولۇپ كەتمىسۇن، ئەسكەر باشلاپ ئۇرۇش قىلالايدىغان، ئەسكەرلەرنى مەشىق قىلدۇرالايدىغان بولسىلا بولدى دېسەك، ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغاننى تېپىپتۇ. يەنە تېخى ئۇ شاڭشياۋ ئىكەن، ئۇ كەلسە ئۇنى نەگە ئورۇنلاشتۇرغۇلۇق؟

جىن شۇرېن ئۇنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپ بېشىنى لىڭشىتىپ ئولتۇردى.

— ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ياپونىيىدە ئوقۇغانىكەن. ئاكا، ئۇنتۇپ قالما، فەن ياۋنەنمۇ ياپونىيىدە ئوقۇغان.

بۇ بىر ئېغىز گەپ جىن شۇرېننىڭ پەركايىنى ئۇچۇردى ۋە شۇئان ئاشىۇ زىيايەت كۇنىدىكى كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، چەت ئەلدە ئوقۇغانلارنىڭ ئىدىيىسى يېڭى، خۇددى سىياسىي ئۆزگىرىش قىلغانلار بىلەن بىر مەسىلەكتىكى كىشىلەر ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ شىڭ شىسەينى كۆرمەي تۇرۇپلا ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلىپ، ئۇنى ھەربىي ئۇنۋانى يۇقىرى ئىكەن، تېگى - تەكتى ئېنىق ئەمەس، دېگەن باھانە بىلەن، ھەربىي ئىشلار نازارىتىگە شىنجاڭنىڭ نەنجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ باشلىقى گوڭ بىدېڭ ئارقىلىق لۇ شياۋزۇغا شىڭ شىسەينى قوبۇل قىلالمايدىغانلىقى توغرۇلۇق تېلېگراممىا ئەۋەتىشنى بۇيرۇدى.

لۇ شياۋزۇ تېلېگراممىنى كۆرۈپ ئاچچىقىدىن يېرىلىپ كېتەيلا دەپ قالدى. بۇ چوقۇم جىن شۇشىنىنىڭ ئىشى، قەستەن قىلىنىۋاتقان سۇيىقەست، دەپ ئويلىدى ئۇ. لۇ شياۋزۇ ئادەتتە ناھايىتى تەمكىن، ئەمما كېسىپ ئىش قىلىدىغان ئادەم ئىدى. مېنى ئادەم تېپىپ كەل دەپ ئەۋەتىشىسەن، تاپسام رەت قىلىشىسەن. خەققە ۋەدە بېرىپ قويغان تۇرسام ئۆزگىرىۋالغىنى نېمىسى بۇ خەقنىڭ. مەن ئۇلارنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟ پېڭ باش كاتىپقا نېمە دەيمەن؟ خەققە يالۋۇرىدىغان ئىشلىرىمىزنىڭ تېخى تۈگىمىگەنلىكىنى ئۇنتۇپ قېلىشتىمۇ بۇ خەق. ئادەمنى مۇشۇنداقمۇ ئەخمەق قىلغان بارمۇ!

— خاتىرجەم بولۇڭ، — دېدى ئۇ شېڭ شىسەيگە، — جىن رەئىس ئۇنىسۇن، ئۇنىمىسۇن، مەن بىلەن شىنجاڭغا بىللە بارىسىز. مەنلا بولىدىكەنمەن سىزنى ئىشسىز قويمايمەن، — ئۇ مەيدىسىگە مۇشتلاپ قويۇپ تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ كەتتى، — بۇ ئىشنى ماڭا قويۇپ بېرىڭ، ئۆزۈم توغرىلايمەن.

شېڭ شىسەي لۇ شياۋزۇنىڭ بۇ قىزغىنلىقىدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ يا مەن بىلەن تۇغقانچىلىقى، يا ئاغىنە - بۇرادەرچىلىكى بولمىسا نېمىدەپ ماڭا بۇنچىلا قىلىپ كېتىدۇ؟ دەپ ئويلاپ بەكمۇ ھاياجانلاندى.

— تەقسىر، سىزگە نېمە دېيىشىمنى بىلمەي قېلىۋاتىمەن، — دېدى شېڭ شىسەي لۇ شياۋزۇغا، — مەن باشقىلارنىڭ قىلغىنىنى بىلىدىغان ھەم ياندۇرالايدىغان ئادەم. سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى قوبۇل قىلدىم، ئەمما مېنى دەپ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتىڭلارغا تەسىر يېتىپ قېلىشىنى خالىمايمەن.

شېڭ شىسەي ئۇنىڭ قېنىنى تېخىمۇ قىزىتىش ئۈچۈن شۇ گەپنى قىلىۋىدى، ئۇ دەرھال ئۇنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقتى.

— بۇ ئىش بىلەن سىزنىڭ كارىڭىز بولمىسۇن، — دېدى لۇشياۋزۇ ئۇنىڭغا، — قايتىپ بېرىپ تەييارلىقىڭىزنى

قىلىۋېرىڭ.

لۇ شياۋزۇ جىن شۇرېننىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلەتتى، قاتتىقراق تۇرسا يۇمشاپ كېتىدىغان ئىشمۇ بار ئىدى. ساڭا چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى دېگەن بۇ كاتتا ئەمەل لازىممۇ، لازىم ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ جىن شۇرېنغا دەرھال تۆۋەندىكىدەك تېلېگراممىا ئەۋەتتى:

«جىن ئۆلكە رەئىسىگە: شىڭ شىسەينى قوبۇل قىلىش ئىشى ئاللىبۇرۇن بېكىتىلىپ بولغان، ئەمدى رەت قىلىشقا بول-مايدۇ. بۇ ئادەم ئۇزۇن يىل ھەربىي ئىچىدە ئۆتكەن، تەجرىبىسى مول، قابىلىيەتلىك. ئاشۇنداق قابىلىيەتلىكلەرنى ئىشلەتمەسلىك ئەپسۇسلىنارلىق ئىش ئەمەسمۇ؟ نۇرغۇن ئىشلىرىمنى بېجىرىش قىيىن بولۇۋاتىدۇ، شۇڭا مېنى بۇ ۋەزىپىدىن ئېلىپ تاشلاپ باشقا بىرىنى تەيىنلىۋالسىڭىز. جاۋابىڭىزنى ساقلايمەن.

ھۆرمەت بىلەن: لۇ شياۋزۇ»

لۇ شياۋزۇنىڭ بۇ چارىسى راستىنلا ئەسقاتتى. ئۇنىڭ پې-شىپ قالغان ئىشنى تاشلاپ كەتمەكچى بولۇۋاتقىنىنى بىلگەن جىن شۇرېن شىڭ شىسەينى قوبۇل قىلمىسام بولمىغۇدەك، دەپ ئويلاپ، دەرھال لۇ شياۋزۇغا تېلېگراممىا ئەۋەتىپ شىڭ شىسەينى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنىڭ بىلەن بۇ بوران ئاخىر بېسىلغان بولدى.

شىڭ شىسەي شىنجاڭغا بېرىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلغاچ سەنمۇبۇدىن ئۇزۇن ۋاقىتلىق رۇخسەت سورىدى. شۇ ئارىلىقتا يەنە سەنمۇبۇنىڭ سەنمۇجاڭى جۇ پېيدېغا ئادەم كىرگۈزۈپ ئۆزى-نىڭ دەرىجىسىنى شاۋجياڭلىققا كۆتۈرۈپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلىۋىدى، جۇ پېيدې، يىل ئاخىرىدىكى باھالاشتىن كېيىن ئوي-

لىشايلى، دەپ ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى. ئۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ
دەرىجىسىنىڭ ئۆسۈشىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، 1929- يىلى
6 - ئايدا ئائىلىسىدىكىلەرنى ئېلىپ، لۇ شياۋزۇ بىلەن بىللە
نەنجىڭدىن شەرقىي شىمالغا قاراپ يولغا چىقىپ، سوۋېت ئىتتى-
پاقىنىڭ سىبىرىيە رايونى ئارقىلىق شىنجاڭغا بارماقچى بولدى.

ئويلىمىغان يەردىن، شۇ يىلى 7 - ئايدا جۇڭدۇڭلۇ ۋەقەسى
يۈز بېرىپ سىبىرىيىگە بارىدىغان تۆمۈريول ئۈزۈپ تاشلاندى.
شېڭ شىسەي ئامالسىز بېيجىڭگە بېرىپ قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنى-
ۋېرسىتېتىدا بىر يىل مۇئەللىملىك قىلدى. شۇ كۈنلەردە لۇ
شياۋزۇ بېيجىڭدا يەن شىشەن، ۋاڭ جىڭۋېي، فېڭ يۇشياڭ، لى
زۇڭرېن قاتارلىقلارنىڭ ياردىمى بىلەن گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ رە-
ئىسلىكىنى قولغا كەلتۈرۈش مەقسىتىدە جۇڭگو گومىنداڭ مەر-
كىزىي پىرقىسىنىڭ جياڭ جيېشىغا سىياسىي جەھەتتە قارشى
تۇرىدىغان كېڭەيتىلگەن يىغىنىغا قاتنىشىش بىلەن ئالدىراش بو-
لۇپ كەتتى. ئويلىمىغان يەردىن 1930 - يىلى 9 - ئاينىڭ
8 - كۈنى جاڭ شۆلياڭ جياڭ جيېشىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقى
توغرۇلۇق تېلېگراما ئەۋەتىپ قالدى ھەم ئۈچ تەرەپتىن شەنخەي-
گۈەننىڭ سىرتىغا قوشۇن تارتىپ ماڭدى، بۇنىڭ بىلەن كېڭەي-
تىلگەن ئۇ يىغىن بەربات بولدى.

1931 - يىلى 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى
جىن شۇرېننى چېگرا مۇداپىئە دۇبەنلىكىگە تەيىنلىدى. جۇڭ-
دۇڭلۇ ۋەقەسىمۇ بېسىلىپ لۇ شياۋزۇ شۇندىلا ئۇھ دەپ، شېڭ
شىسەي بىلەن بىللە شىنجاڭغا قاراپ يولغا چىقتى. لۇ شياۋزۇ
بىلەن بىللە كەلگەن گۇاڭ لۇ جىن شۇرېننى دۇبەنلىككە تەيىنلە-
گەن بۇيرۇقنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن نەنجىڭدە قېلىپ، 12 -
ئايدا، يەنى لۇ شياۋزۇ بىلەن شېڭ شىسەيدىن ئىككى ئاي كېيىن
ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى.

شېڭ شىسەي شىنجاڭغا زادى نېمە مەقسەتتە كەلدى؟ بۇ

ھەقتە ئوقۇرمەنلەر ئازراق بولسىمۇ بىر نەرسىنى چۈشەندى بول-
غاي. دۇنيادىكى ئىشلار كۆرۈنۈشتە روشەندەك كۆرۈنگەن بىلەن،
ئەمما ئۇ ئىشلارغا كىشىلەر ھەرخىل قاراشلاردا بولىدۇ. شىڭ
شىسەي شىنجاڭغا كەلگەن مۇشۇ ئىشنىلا ئېلىپ ئېيتساق، بەزى-
لەر ئۇنى، مەركەز ئەۋەتكەن، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ تاپشۇرۇقى
بىلەن «ئۆلكە ئارمىيىسىنىڭ ھەربىي مەشقلىرىگە يېتەكچىلىك
قىلىشقا كەلگەن ھەربىي مۇتەخەسسىس» دېسە، بەزىلەر، ئۇنىڭ
كېلىشى گومىنداڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەمكارلىق مۇنا-
سىۋەت ئورناتقانلىقىنىڭ نەتىجىسى، دېيىشتى. يەنە بەزىلەر،
جياڭ جيېشىنىڭ قوللىشى بىلەن غەربىي شىمالغا كەلگەن بولۇ-
شى مۇمكىن، دەپ پەرەز قىلىشتى. ئاز ساندىكىلەر ئۇ ھەرقايسى
جاھانگىر دۆلەتلەرنىڭ جۇڭگونى ئېزىۋاتقانلىقىغا چىدىماي، ئۇلار
بىلەن كۈرەش قىلىش ئىرادىسى بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن، دې-
يىشتى. يەنە بەزىلەر ...

بىز يەنىلا شىڭ شىسەينىڭ شىنجاڭغا كېلىشتىكى مەقسىتى-
نى ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاپ باقايلى:

«پېقىر مىنگونىڭ 18 - يىلى 6 - ئاي ئىچىدە پۈتۈن
مەملىكەتنىڭ سىياسىي مەركىزى بولغان نەنجىڭدىن ئايرىلىپ
يىراقتىكى قاقاس زېمىن شىنجاڭغا مۇنداق ئىككى مەقسەت بىلەن
كەلدىم:

بىرىنچى مەقسىتىم، چېگرا رايوننى ئېچىش، چېگرا رايون-
نى قۇرۇش ۋە ئۇنى مۇستەھكەملەش.

ئىككىنچى مەقسىتىم، شىنجاڭنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا يې-
قىنلاشتۇرۇپ، تۇنجى سوتسىيال كوممۇنىزم دۆلىتىنىڭ ئەمەلىي
ئەھۋالىنى كۆزىتىش پۇرسىتىگە ئېرىشىش. چۈنكى، ئۆز ۋاقتىدا
مەنمۇ ماركسىزمنىڭ خاتا نەزەرىيىسىنىڭ قايمۇقتۇرۇشىغا ئۇچ-
رىغان ياشلارنىڭ بىرى ئىدىم، شۇڭا ئۆمۈرلۈك ئېتىقادىمنى
تىكلەش ئۈچۈن ماركسىزم نەزەرىيىسى بويىچە قۇرۇلۇۋاتقان سو-

ۋېت روسىيىسىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى زادى قانداق؟ ئاتالمىش
دۇنيا ئىنقىلابىنىڭ ئۇستازى ستالىن دۇنيا ئىنقىلابىغا زادى
قانداق رەھبەرلىك قىلىۋاتىدۇ؟ شۇلارنى بىلمەكچى.
مېنىڭ مەقسىتىم ئىككى بولسىمۇ، ئەمما ئۆز ئارزۇيۇم
بويىچە ئېيتقاندا يەنىلا بىر، يەنى سوۋېت روسىيىسىنىڭ بارلىق
ئەمەلىي ئەھۋالىنى يېقىندىن كۆزىتىپ ئۆزۈمنىڭ ئۆمۈرلۈك
ئېتىقادىمنى تىكلەش.»
شېڭ شىسەي بېيجىڭدىن شىنجاڭغا كەلگەندە جاڭ شۆلياڭ
بىلەن كۆرۈشكەن ۋە كۆرۈشۈشتە شەرقىي شىمالدىكى ھەربىي
مەكتەپلەرنىڭ مائارىپ باشلىقلىق ۋەزىپىسىگە نائىل بولالىسا
شىنجاڭغا بارمىسىمۇ بولىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. لېكىن، جاڭ
شۆلياڭ ئۇنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى لۈەنجۇ ھەربىي ئۆزگىرىشىگە قات-
نىشىپ دادا ـ بالا ئىككىسىگە قارشى تۇرغانلىقىنى ئېسىدىن
چىقارمىغان بولغاچقا، ئۇنىڭ بۇ تەلىپىنى قوبۇل كۆرمىگەن،
ئەمما قوپاللىق بىلەن رەت قىلماي قول ئاستىدىكى فۇگۇەنى
ئارقىلىق شېڭ شىسەيگە شاڭشياۋ دەرىجىلىك بۆلۈم باشلىقى
بولۇپ ئىشلىسە بولىدىغانلىقىنى يەتكۈزگەن. شېڭ شىسەي بۇ
گەپنى ئاڭلاپ خاپا بولغان ۋە يۇرتىدا ئىشلەپ قېلىشتەك ئاخىرقى
ئارزۇسىدىن ۋاز كېچىپ يىراق جايغا سەپەر قىلىشقا مەجبۇر
بولغانىدى.
شۇ چاغدا ئۇ ساۋاقدىشى ھەم يېقىن ئاغىنىسى جاۋ تيېمبىڭغا
شۇنداق دېگەن: «نەنجىڭدىكى جياڭ ئەپەندى بۇ يىل كۈزدە چوقۇم
مەغلۇپ بولىدۇ. ئۇنىڭغا بۇ ئۆمرىدە قوشۇن باشلاپ ئۇرۇش
قىلىش پۇرسىتى ئەمدى كەلمەيدۇ. ئۇ ۋۇخەندىكى تازىلاشتا كۇر-
مىڭلىغان ياشلارنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، ئۇنىڭ ئىدىيىسىمۇ چىرىك.
بىر نەچچە يىلغا قالماي ئۇنىڭ كەينىدە پالاقلاپ يۈرگەنلەرگە زې-
مىن قالمايدۇ. ئۇچ مەسلەك ئۇزۇل ـ كېسىل ئەمەس، ھازىر-
غىلا مۇۋاپىق، كېيىن يەنە ئىنقىلاب كۆتۈرۈلىدۇ...» بۇ گەپلەر-

دىن بىز شېڭ شىسەينىڭ جياڭ جيېشىغا قارشى ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرۈۋالالايمىز.

شېڭ شىسەي ئەر ـ خوتۇن، لۇ شياۋزۇ ئۇچى ئاۋۋال خاربىنغا بېرىپ قېيناتىسى چيۇ زۇڭجۇننىڭ ئۆيىگە چۈشتى. چيۇ زۇڭجۇننىڭ كىچىكىدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولغان بىر ئاغىنىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خاربىندىكى باش كونسۇلى مېلىنكوف بىلەن تونۇشاتتى، مۇشۇ مۇناسىۋەت ئارقىلىق ئۇلار ناھايىتى تېزلا چەت ئەلگە چىقىدىغان پاسپورتقا ئىگە بولدى.

1930 ـ يىلى 9 ـ ئايدا، شېڭ شىسەي ئەر ـ خوتۇن، قىزى، لۇ شياۋزۇ بولۇپ بەش ئادەم ئوتتۇرا شەرق تۆمۈريولىدا قاتنايدىغان پويىزغا چىقىپ غەربىي شىمالغا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار خەيلاردىن ئۆتۈپ مانجۇرىيە ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئىچىگە كىرىپ چىتادا سىبىرىيىنىڭ قوش رېلىسلىق پويىزىغا ئالمىشىپ، 600 كىلومېتىر دائىرىدىكى بايقال كۆلىنى ئايلىنىپ، ئىركۇتسكى بىلەن كراسنويارىسكىدىن ئۆتۈپ نوۋسىبىرىسكى پويىز ئىستانسىسىغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە ئۇلار پويىزدىن چۈشۈپ جەنۇبى تەرەپكە ماڭىدىغان پويىزغا ئالمىشىپ سېرىۋۇغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە ئۇلارنى شىنجاڭنىڭ شەمەيدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى جاۋ گوبىڭ كۈتۈۋالدى. ئۇلار شەمەيدە بىرنەچچە كۈن ئارام ئالدى. ئۇ چاغلاردا سوۋېت ئىتتىپاقىدا نەرسە ـ كېرەكلەر ناھايىتى قىس ئىدى، ئۇلار يولغا ئېلىۋالغان يېمەكلىكلەرمۇ تۈگىگەنىدى، چيۇ يۈفاڭنىڭ قۇچىقىدىكى بالىسى قورسىقى ئېچىپ تولا يىغلايتتى. كونسۇلخانىدىكىلەر ئۇلارغا ناھايىتى تەستە سۈت، بولكا، چاقماق قەنت، توخۇ گۆشى، كۆكتات دېگەندەك يېمەكلىكلەرنى تېپىپ بەردى.

ئۇلار يەنە پويىزغا چىقىپ 336 كىلومېتىر يول يۈرگەندىن كېيىن ئاياگوس ئىستانسىسىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ چاغلاردا تۆمۈر يول پەقەت ئاشۇ يەرگىچىلا كېلەتتى. كونسۇلخانىدىكىلەر بۇ

يەردىكى ئاپتوموبىل شىركىتىگە تېلېگراممىا ئەۋەتىپ ئۇلارنى جۇڭگو ـ سوۋېت چېگرىسىدىكى باكتوغا ئاپىرىپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلدى.
باكتودا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاموژنا خادىملىرى، چېگرا مۇداپىئە ئەسكەرلىرى بولۇپ 200 دەك ئادەم تۇراتتى. لۇ شياۋزۇلار بۇ يەردە پاسپورت، يۈك ـ تاق تەكشۈرۈشلىرىدىن ئۆتۈپ، ئاندىن ئاپتوموبىل بىلەن بىر قانچە چاقىرىم يىراقلىقتىكى جۇڭگو چېگرا ئېغىزى باكتو (ئۇ تەرەپتىكى باكتو بىلەن بىر ئىسىم) غا قاراپ ماڭدى. چۆچەك ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ئۇلارنى شۇ يەردە كۈتۈپ تۇراتتى.
ئۇلار يەنە 70 كىلومېتىر يول يۈرۈپ ئاخىر چۆچەككە يېتىپ كەلدى. ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ چوڭ زالىغا مول زىيابەت ئۇستەللىرى راسلانغان بولۇپ، چۆچەكنىڭ ۋالىيسى ئۇلاردىن ھاردۇق سوراپ چاي بەرگەندى. ئۇلار شەرقىي شىمالدىن غەربىي شىمالغا يېتىپ كەلگۈچە سانسىز تاغ ـ داۋانلاردىن، دەريا ـ ئېقىنلاردىن ئۆتۈپ، مىڭبىر جاپالارنى تارتىپ يېرىم ئاي دېگەندە ئاران بۇ يەرگە كېلىۋالغانىدى.
بىز ئۇلار بېسىپ ئۆتكەن ئۇ يوللارغا بۈگۈنكى نەزەر بىلەن قارىمايلى، ئۇ چاغدا بۇ يول شىنجاڭ بىلەن ئىچكىرىنىڭ يوللىرى ئىچىدە ئەڭ يېقىن يول ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا شىنجاڭ بىلەن ئىچكىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۆمۈريولمۇ، ئاپتوموبىلمۇ يوق (كوكخوتتىن چىتەيگىچە تۆگىدە مال توشۇلاتتى، بىر قانچە ئاي ۋاقىت كېتەتتى. شىنجاڭ ـ سۈيىيۈەن تاشيولى 1935 ـ يىلى پۈتتى) ئىدى، ياۋروپا ـ ئاسىيا ئاۋىئاتسىيە شىركىتى قىسقا ۋاقىتلىق يولغا قويغان شاڭخەي — (ياكى بېيجىڭ) ئۈرۈمچى ھاۋا يولىدىن باشقا قۇرۇقلۇقتا نەنجىڭ بىلەن ئۈرۈمچىنىڭ ئارىلىقىدا قاتناش پەقەتلا يوق ئىدى، مېڭىشقا توغرا كەلسە ئۈچ ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت كېتەتتى.

ھېلىمۇ ياخشى لۇ شياۋزۇنىڭ غەمخورلۇقى بولغاچقا، شېڭ
شىسەي ئەر ـ خوتۇن يول بويى يەيدىغان ـ ئىچىدىغاندىن،
قاتناشتىن غەم قىلماي كەلدى، بولمىسا ئىككىسى كۆرمىگەننى
كۆرگەن بولاتتى.

ئۇلار 1930 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى مىڭبىر
جاپالار بىلەن ئۈرۈمچىگە كېلىۋالدى.

شېڭ شىسەيلەر يېڭى كەلگەچكە، تۇرىدىغان جايى يوق،
لاۋمەنچېڭدىكى لۇ شيازۇنىڭ ئۆيىگە چۈشتى. لۇ شياۋزۇنىڭ
قورۇسى ئەسلىدە جاڭ پېيـيـۈەنـنىڭ بولۇپ، قورۇ يوغان،
50 — 60 ئېغىز ئۆيى بار ئىدى، جاڭ پېييۈەن غۇلجىغا كېتىپ
بۇ ئۆيلەرنى لۇ شياۋزۇنىڭ ئولتۇرۇپ تۇرۇشىغا بەرگەنىدى.

شېڭ شىسەي ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى لۇ شياۋزۇنىڭ ئۆزلە-
رىگە قىلغان شۇنچىلىك كۆپ ياخشىلىقلىرىغا ئالەمچە رەھمەت
ئېيتتى ھەم ئۇنىڭ قىزى كېچىننى ئاتاق قىزى قىلىۋېلىشنى
ئۆتۈندى. كېيىن يەنە ئائىلىمىزدە جان سانىمىز كۆپ، ئاتا ـ
ئانام قېرىپ قالغان، تۇرمۇشتا قىيىنچىلىقىمىز ئېغىر، دېگەن
گەپلەرنى قىلىپ لۇ شياۋزۇدىن جىن شۇرېنغا دەپ بىرەر ناھىيە-
نىڭ ھاكىملىقىنى ئېلىپ بېرىشنى ئۆتۈندى. لۇ شياۋزۇمۇ جىن
شۇرېنغا ئۇنىڭ ئەھۋالىنى توختىماي ئېيتىپ تۇردى، لېكىن
جىن شۇرېن ۋەزىيەتنى ئازراق ئوڭشىۋېلىپ ئاندىن بىر نېمە
دېيىشەيلى، دەپ جاۋاب بەردى.

شېڭ شىسەي ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەندە جىن شۇرېن ھەر-
بىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى جىن شۇشىن بىلەن ئۇنىڭ خىز-
مىتى توغرۇلۇق مەسلىھەتلەشكەنىدى.

— ھازىرچە ئۇنىڭ قولىغا ئەسكەر تۇتقۇزمايلى، — دېدى
جىن شۇشىن، — چەت ئەلدە ئوقۇپ كەلگەن بۇ ئادەمنىڭ قور-
سىقىدا نېمە ئويۇنلار بار، كىم بىلىدۇ؟ ھەربىي ھوقۇقنى تۇتقۇ-
زۇپ قويساق مەن خاتىرجەم بولالمايمەن. ھازىرچە دۇبەن مەھكى-

ـمىسىدە مېنىڭ نازارىتىمدە سەنمۇ بولۇپ تۇرسۇن، كېيىن قاراپ باقمايمىزمۇ.

— ئەمىسە ئۇنى شۇنداق ئورۇنلاشتۇرايلى. ئۇنىڭ بىلەن ئۆزۈڭ پاراڭلاش، مەن كۆرۈشمەي تۇراي، — جىن شۇرېن شۇ گەپنى قىلىپ بولۇپ ئەسنەشكە باشلىدى.

لۇ شياۋزۇ شېڭ شىسەيىنى ھەربىي ئىشلار نازارىتىگە باشلاپ كېلىپ نازىر بىلەن كۆرۈشتۈردى. ئۆز ئارا ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن، جىن شۇشىن ئالدى بىلەن ئۇنىڭدىن قانداق ئويلىرىنىڭ بارلىقىنى سورىدى.

— مەن شىنجاڭغا بىرەر ئىش تېپىپ قىلاي دەپ كەلدىم، — دېدى شېڭ شىسەي، — قانداقلا خىزمەت بولسا مەيلى، خىزمەت تاللىمايمەن.

— ياخشى، جاسارىتىڭىز باردەك قىلىدۇ، بۇ روھىڭىزغا قايىل بولدۇم. دۇبەن مەھكىمىسىگە بىر سەنمۇ لازىم ئىدى، كىچىك كۆرمىسىڭىز شۇ ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ ماڭا ئانچە - مۇنچە مەسلىھەت بېرىپ، يول كۆرسىتىپ تۇرسىڭىز قانداق بولار؟

— نازىر جانابلىرىنىڭ ئىلتىپاتىغا ھەشقاللا! ھەرقانداق ئىشنى ئىشلەشكە رازىمەن، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن سىز تاپشۇرغان ئىشلارنى ئورۇندايمەن.

تۇنجى قېتىملىق كۆرۈشۈش خېلى كۆڭۈللۈك بولدى. بىراق، شېڭ شىسەي ئاغزىدا «ھەرقانداق ئىشنى ئىشلەشكە رازىمەن» دېگىنى بىلەن كۆڭلىدە باشقىچە بولۇپ قالغانىدى. شۇنچە ئۇزاق يەردىن جىن شۇرېننى دەپ كەلسەم ئازراق بولسىمۇ يۈزۈمنى قىلىپ قويمىدى. سەنمۇبۇدا بۆلۈم باشلىقى ئىدىم، بۇ يەرگە كېلىپمۇ سەنمۇ بولۇپ قالدىم، ھەربىي ئۇنۋانىم يەنىلا شاڭشياۋ. جىن شۇشىنىنىڭ كۆزلىرىدىن ياخشى ئادەم ئەمەسلىكى چىقىپ تۇرىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن چىقىشىپ ئۆتمەكمۇ تەس

ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ. ئارقىدىنلا يەنە، مېنىڭ مەقسىتىم كىچىك ئىشلارنى ئەمەس چوڭ ئىشلارنى قىلىش، مۇشۇ جاسارىتىمدىن يانمىسىاملا كىچىك ئەمەلدىن چوڭ ئەمەلگە تەرەققىي قىلالايمەن. ھازىر قانداق چاغ؟ بۇ يەرگە يېڭى كەلدىم، ئادەم ھەم مۇھىت بىلەن تونۇشلۇقۇم يوق، شۇڭا قاتتىق ئېھتىيات قىلىشىم كېرەك، دەپ ئويلاپ، بىر پىكىرگە كېلىپ بولغاندىن كېيىن كۆڭلى خېلى تىنىغاندەك بولدى.

خىزمەتكە تەيىنلىنىپ بىرقانچە كۈندىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئاتالمىش سەنمۇلۇقنىڭ ئانچە - مۇنچە كېلىپ قويىدىغان، مەخپىيەتلىكى يوق ھۆججەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتىن باشقا قىلىدىغان ئىش يوق بىكارلا يۈرىدىغان مەنسەپ ئىكەنلىكىنى، ھەربىي مەخپىيەتلىككە ئائىت ئىشلار بىلەن كادىرلار ئىشىنى پۈتۈنلەي جىن شۇشىن قولىغا ئېلىۋالغانلىقىنى چۈشەندى، بۇ ئىشلارغا ئۇنى يېقىنمۇ كەلتۈرمىدى.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئىشداشلىرىدىن بىرىمۇ ئۇنى پىسەنتىگە ئېلىپ قويمىدى، ئۇلارغا شۇنچىلىك ۋاي دېسىمۇ، ئۇلارنى ھۆرمەتلىسىمۇ ھېچكىم ئۆزگە ئىلمىدى. بۇمۇ چۈشىنىشلىك ئىش ئىدى، چۈنكى ئۇ گەنسۇلۇقلار گۇرۇھىنىڭ ئىچىگە قانداق سىڭىپ كىرەلىسۇن؟

ئۇ خىزمەتتە ناھايىتى ئەستايىدىل بولدى، قىلچە بىخەستەلىك قىلمىدى، ھەممە ئىشنى جاي - جايىدا، قۇسۇر تاپقۇسىز ئىشلىدى، خىزمىتىدىن باشقا ئىشلارغا زادىلا ئارىلاشمىدى.

سەنمۇلۇق خىزمىتىنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە ئۇ ئادەتتە ئۈستىلى ئۈستىدىكى ھۆججەتلەرنى قارا تور رەخت بىلەن يېپىپ قوياتتى. تۇغقانچىلىق، ئاغىنە - بۇرادەرلىك مۇناسىۋەتلەر بىلەن جان بېقىپ كېلىۋاتقان ئەمەلدارلار بىلەن تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار شېڭ شىسەينىڭ بىلىمىگە چىدىماي ھەممە ئىشتا ئۇنىڭغا تۈزاق قۇرۇۋاتقان بىر چاغدا شېڭ شىسەينىڭ بۇ ھەرىكىتى-

نى كۆرۈپ، ئۆزىنى مەنلا ھەقىقىي تالانتلىق ئادەم، دەپ بىرگە كۆز - كۆز قىلىشىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئۆچلۈك قىلىشقا باشلىدى.

بۇنداق ئەھۋالدا شىڭ شىسەي ئۆزىنى قاتتىق تۇتۇشقا، ھەرقانداق ھاقارەتكە چىداشقا مەجبۇر بولۇپ، سىنىڭ راست دەپ يۈرۈۋەردى.

قىلىدىغانغا ئىش بولمىغاچقا، جىن شۇرېن، جىن شۇشىنلارنىڭ بۇ ئاغىنە - بۇرادەرلىرى تېخىمۇ ھەدەپ ئىچىشىپ، خىزمەت ۋاقتىدا بەزىدە يەپ - ئىچىپ، قىمار ئويناپ ئولتۇرۇشاتتى. شىڭ شىسەي بۇنداق ئىشلاردىن بىزار ئىدى، بۇ ئىشلارنى ئەخلاق - قائىدىگە مۇخالىپ ئىشلار دەپ قارايتتى. ئەمما، كۆرۈنۈشتە ئۇلارغا ماسلاشقاندەك، ئۇلارنىڭ ئۇ ئىشلىرىنى بىلمىگەندەك يۈرەتتى، ھەرگىز قارشى تۇرمايتتى، ئۇلارمۇ ئۇنى ئۇنداق ئىشلارغا زورلىمايتتى. ئۇ قولىدىكى ئىشنى قويۇپ بىر چەتتە ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىغا قاراپ تۇراتتى. ئارىلاپ ئۇلار ماجاڭ ئوينىغان، قارتا ئوينىغان چاغلاردا ئادەم كەم بولۇپ قالسا كەم ئادەمنىڭ ئورنىغا سەپلىنىپ ئويناپمۇ قوياتتى. شىڭ شىسەي بۇ ئويۇنلارغا ئۇستا ئىدى، ئەمما بۇ يەردە قەستەن ئۇلارغا ئۇتتۇرۇپ بېرىپ ئۇلارنى خۇشال قىلاتتى. بەزىدە يېڭىپ قالسا ئۇتقان پۇلنى ھەرگىز يانچۇقىغا سالمايتتى، ئۇلارغا خەجلەپ بېرەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ نان قېپىلار ئاستا - ئاستا شىڭ شىسەينى ياخشى كۆرۈپ قالدى، بەزىدە شىڭ شىسەينىڭ مەردلىكىنى، قابىلىيىتىنى جىن شۇشىننىڭ ئالدىدا ماختاپمۇ قويۇشاتتى. ئۇنىڭغا قوشۇپ لۇ شياۋزۇڭنىڭ جىن شۇرېننىڭ ئالدىدا شىڭ شىسەينىڭ ياخشى گېپىنى قىلىشلىرى، شىڭ شىسەينىڭ پۇرسەت بولسىلا نازىر يانابلىرىغا سوۋغا - سالاملارنى كىرگۈزۈپ تۇرۇشلىرى نەتىجىسىدە جىن شۇشىن ئاستا - ئاستا ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغان بولدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، شىڭ شىسەي شاڭشياۋ دەرىجىلىك

سەنمۇلۇقتىن شاۋجياڭ دەرىجىلىك مۇدىرلىقىغا ئۆستۈرۈلدى، قو-
شۇمچە مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنىڭ ھەربىي ئىشلار مۇئەللىمى
بولدى.

1930 ـ يىلى 12 ـ ئايدا، شېڭ شىسەينىڭ ئۈرۈمچىگە
كەلگىنىگە ئىككى ئاي بولغانىدى، شۇ ئايدا شىنجاڭ قۇرۇقلۇق
ئارمىيە كاندىدات ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ بىرىنچى قارار ئوقۇ-
غۇچىلىرى ئوقۇش پۈتتۈردى، ئارقىدىن بىر يولىلا 250 نەپەر
يېڭى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىپ ئوقۇتقۇچى يېتىشمەي قالدى.
بۇ ئىشنى ئاڭلىغان شېڭ شىسەي ھەربىي مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇت-
قۇچى بولۇشنى ئۆزلۈكىدىن تەلەپ قىلدى. جىن شۇرېن بۇنى
بىر نەچچە ئۇششاق بالىغا بىر نەرسىلەرنى ئۆگىتىدىغان ئىشقۇ،
دەپ ئاددىيلا قاراپ ئۇنىڭ تەلىپىگە خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدى
ھەم ئۇنى تاكتىكا ئۆگىتىدىغان باش ھەربىي ئوقۇتقۇچىلىققا تە-
يىنلىدى.

بۇيرۇق ئېلان قىلىنغاندا شېڭ شىسەي بەكمۇ خۇشال بو-
لۇپ، ئۆيىگە قايتىپ بېرىپ قىزىنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كەتتى ۋە
خوتۇنىغا قورۇمىلارنى قورۇپ ئۈستەل راسلاشنى بۇيرۇدى. چيۇ
يۈفاڭ ھەيران قېلىپ، كۆلۈپ تۇرۇپ ئېرىدىن سورىدى:

— سىزنى شۇنچىلا خۇشال قىلىۋەتكۇدەك قانداق ئىش
بولدى؟

— پەرەز قىلىپ باقە!

— يەنە پۇل ئۇتتۇڭىزمۇ؟

— ياق!

— بىرەر ناھىيىگە ھاكىم بولدىڭىزمۇ؟

— ئۇمۇ ئەمەس. مەن ھېچ يەرگە بارمايمەن.

— ئەمىسە ماڭا خىزمەت تاپقان ئوخشىمامسىز؟ — ئېرى
بىلەن بىللە يىراق يۇرتلارغا كەلگەن بۇ ئوقۇمۇشلۇق ئايال ھازىر.
غىچە ئۆيدە ئېرى بىلەن قىزىنىڭ ئاش ـ تامىقىنى ئېتىپ ئولتۇ-

رۇۋاتاتتى.

— ئۇمۇ ئەمەس!

— ئەمىسە نېمە ئىش؟ بولدى، پەرەز قىلمايمەن! — چيۇ يۇفاڭ خاپا بولۇپ قالدى.

— مەن ئوفىتسېرلار مەكتىپىگە تاكتىكا ئۆگىتىدىغان باش. ھەربىي ئوقۇتقۇچى بولدۇم.

— مەن تېخى قانداق بىر ئاجايىپ ئىشكىن دەپتىمەن. سىز ئۇنداق ئىشنى قىلىپ باقمىغان ئادەم ئەمەسقۇ؟ نەنجىڭدە ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ ھەربىي ئوقۇتقۇچىسى بولدىڭىز، بېيجىڭدىمۇ بىر يىل دەرس ئۆتتىڭىز، شۇنداق تۇرۇپ بۇ يەردىكى كاندىدات ئوفىتسېرلار مەكتىپىدە ھەربىي ئوقۇتقۇچى بولغىنىڭىزغا ئەجەبمۇ خۇشال بوپكېتىپسىزا!...

— سەن چۈشەنمەيسەن، بۇ مېنىڭ شىنجاڭدا پۇت دەسسەپ تۇرۇشۇمنىڭ ئاساسى.

چيۇ يۇفاڭ ئۇنىڭ مەقسىتىنى يېرىم چۈشىنىپ، يېرىم چۈشەنمەي «ھىم»لا دەپ قويدى.

شېڭ شىسەينىڭ كاللىسى جىن شۇرېننىڭكىدىن خېلىلا مۇرەككەپ ئىدى. ئۇ ھەربىي مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇناسىۋەتلىرىدىن (ئوقۇغۇچىلار ئارا مۇناسىۋەتمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) توقۇلغان تورنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىيات يولىدا ئوينايدىغان ئالاھىدە رولىنى بەكمۇ ئوبدان چۈشىنەتتى. شۇڭا، ھەربىي مەكتەپنى ھەربىي ئىشلاردىكى قابىلىيەتلىك ئادەملەرنىلا تەربىيىلەيدىغان بۆشۈك دەپ قارىماي، يەنە ئۇنى ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىنىمۇ تەربىيىلەيدىغان بازا دەپ بىلەتتى.

شېڭ شىسەي تاكتىكا ئۆگىتىدىغان باش ھەربىي ئوقۇتقۇچى بولغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ بارلىق ئالاھىدىلىكلىرىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. ئەسلىدىكى ئوقۇتقۇچىلار دەرسنى ئۆلۈك ئۆتەتتى، ئۆتكەن دەرس-

لىرىنىڭ مەزمۇنى كونا بولۇپ، ئوقۇغۇچىلارنى زادىلا قىزىقتۇرالمايتتى. شىڭ شىسەي سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي بىلىملەرگە توشۇق ئىدى، تاكتىكا دەرسىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ياپونلارنىڭ ئوقۇتۇش ئۇسۇلى بىلەن دەرس ئۆتەتتى، ئۆتكەن دەرسلىرىنى ئوقۇغۇچىلار ئوڭاي قوبۇل قىلاتتى. دەرس ئۆتكەندە يەنە ئىجتىمائىي پەنلەرگە ئائىت بىلىملەرنى، يېڭى - يېڭى خەۋەرلەرنى قوشۇمچە سۆزلەپ، ئوقۇغۇچىلارنى ھەربىي بىلىملەرنىلا ئۆگىنىپ قالماي، سىياسىينىمۇ ئۆگىنىشكە يېتەكلەيتتى. شۇڭا، ئوقۇغۇچىلار ئۇنى ھەربىي ئالىملا ئەمەس، بەلكى يەنە پىشقان سىياسىيون دەپمۇ بىلىشەتتى، ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچىلىق بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي بۇنىڭدىنمۇ يۇقىرىغا ئۆرلىشىنى، ئىشلىرىدا ئۇتۇق قازىنىشىنى ئۈمىد قىلىشاتتى. شىڭ شىسەيمۇ ۋاستىلىك ياكى بىۋاستە ھالدا ئۇلارنى ئىتتىپاقلىشىشقا، ئورتاق تەرەققىي قىلىشقا يوشۇرۇن ئۈندەپ تۇراتتى.

شىڭ شىسەي يەنە ئەقىللىق، چېچەن ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلىق مۇناسىۋەت ئورنىتىپ، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلىرى ئۈچۈن ئاساس سېلىپ ماڭدى. كېيىن شىڭ شىسەينىڭ تۇنجى مەخپىي رازۋېدكا ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغان ۋاڭ يۇشۇ ئۇنىڭ مەكتەپتىكى چاغدىكى ئوقۇغۇچىسى ئىدى.

شىڭ شىسەي ئوقۇتۇش ئىشىدىن باشقا جەمئىيەتنىمۇ ئىنچىكە كۆزىتىپ، تەكشۈرۈپ ماڭدى. شۇ جەرياندا ئۇ شىنجاڭنىڭ ئىنتايىن چەت، قالاق، بېكىنمە ھالەتتىكى بىر جاي ئىكەنلىكىنى، مىللەتلەرنىڭ كۆپلۈكىنى، ئەمەلدارلارنىڭ چىرىكلىكىنى، خەلق تۇرمۇشىنىڭ ناچارلىقىنى، مۇشۇ ئەھۋاللاردىن جىن شۇرېن گۇرۇھىنىڭ ئۇزۇنغا بارماي گۇمران بولىدىغانلىقىنى، جەمئىيەتتە چوقۇم چوڭ داۋالغۇشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى كۆرۈپ يەتتى. بۇ دەل ئۇنىڭ ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى ئەڭ ياخشى پۇرسەت ئىدى.

3. يېغىلىق يىللىرىدىكى قەھرىمان

قۇمۇل قوزغىلىڭى ۋە «گا سىلىڭ»

شېڭ شىسەي شىنجاڭغا كەلگەن بىرىنچى كۈنىدىن باشلاپ جىن شۇرېننىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى ئىللەتلەرنى ھېس قىلىشقا باشلىدى.

شەرقىي شىمالدىكى ئائىلىسىدىن ئون پارچە خەت كەلگەن بولسا سەككىز - توققۇز پارچىسىنىڭ ئېچىپ ئوقۇلغانلىقى مەلۇم بولۇپ تۇراتتى، ئىلگىرىكى خىزمەتداشلىرى ۋە ئاغىنىلىرىدىن كەلگەن خەتلەر ئۆزىچىلا يوقاپ كېتەتتى.

كوچىلاردا بىر نەچچە ئەسكەرنىڭ چەمبەرچاس باغلانغان پۇق-رالارنى يالاپ ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۈندە كۆرگىلى بولاتتى، كىشىلەر: «قايسى بىچارىدۇ بۇ، بېشىغا بالا - قازا كەلگەن» دېيىشىپ، دەرھال ئۆزلىرىنى چەتكە ئالاتتى.

ئەسكەر، دېھقان، ئىشچى، سودىگەرلەر شىڭشىڭشياغا بې-رىپ كەلمەكچى بولسا چوقۇم جىن شۇرېن قول قويغان يول خېتى بولۇشى كېرەك ئىدى، ئۇنداق يول خېتى بولمىسا قانات ياساپمۇ بارغىلى بولـمايتتى. ھەتـتا ئۆلـگە ئىچىدە تۇغقان يوقلاپ ئۇ يەر - بۇ يەرگە بارسىمۇ، تىجارەت قىلسىمۇ جىن رەئىسنىڭ تامغىسى بېسىلغان خەت بولمىسا بولمايتتى.

بىر كۈنى، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى يەن يۇشەن جىن

شۇرىنغا:

— شىنجاڭدا تېرىلغۇ يەرلەر كۆپ، سۇلا بولسا ھەر يىلى يۇقىرى ھوسۇل ئالغىلى بولاتتى. ۋۇجياچۇ، باجياخۇ تەرەپلەردە دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كومبايىن سېتىۋېلىپ يېزا ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرساق بۇمۇ سىزنىڭ تۆھپىڭىز بولاتتى، — دېدى.

— بۇرادەر، — دېدى جىن شۇرېن كۈلۈپ كېتىپ، — شىنجاڭنىڭ بۇغدىيى بىلەن قونىقى ھەممىمىزنىڭ يېيىشىگە يېتىدۇ، پۇقرالار بىلەن مەنپەئەت تالىشىپ نېمە قىلىمىز.

— شىنجاڭدا ئاشلىق كۆپ، — دېدى يەن يۇشەن يەنە، — مېۋە - چېۋىلەرمۇ نۇرغۇن، بولۇپمۇ پىچاننىڭ قوغۇنى، كۇچانىڭ ئۆرۈكى، كورلىنىڭ نەشپۈتى، ئاتۇشنىڭ ئەنجۈرىنى شىنجاڭنىڭ ئادەملىرى قانداقمۇ يەپ تۈگىتەلىسۇن؟ نۇرغۇنى سېسىپ تۈگەيدۇ، شۇڭا هاراق زاۋۇتلىرىنى، كونسېرۋا ياسايدىغان زاۋۇتلارنى قۇرساق...

— ئىچكىرىدىكى شاڭخەي، تيەنجىن قاتارلىق جايلارنىڭ هاراقلىرى بىلەن كونسېرۋالىرىنىڭ باھاسى ئەرزان، سۈپىتىمۇ ياخشى، ئۇ نەرسىلەرنى شىنجاڭدا ياسىسىڭىز ھەرگىز ئۇلارنىڭكىدەك ياخشى بولمايدۇ. شۇڭا، بۇ ئىشقا بېشىڭىزنى قاتۇرماي، ئىشىڭىز يوق زېرىكىپ قالغان چاغلىرىڭىزدا نەزمىڭىزنى يېزىپ، هارىقىڭىزنى ئىچىپ يۈرۈڭ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇ رەئىس بولۇپ تۇرغان شۇ كۈنلەردە شىنجاڭنىڭ سانائەت، دېھقانچىلىقىدا ھېچقانداق تەرەققىيات بولمىدى.

ئەلۋەتتە، زادىلا ئىلگىرىلەش بولمىدى دېسەك جىن رەئىسكە سەل ئۇۋال قىلغان بولىمىز، ئۆزى ئۇچۇن پۇل كىرىدىغان، مالىيىنىڭ كىرىمىنى كۆپەيتىدىغان بىرنەچچە ئىشنى قىلغانمۇ بولدى.

شىنجاڭدىن چىقىدىغان ئەلتېرە دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدا داڭلىق ئىدى، بولۇپمۇ قاراكۆل تېرىسىنىڭ خەلقئارالىق بازارلاردا بازىرى ئىنتايىن ياخشى ئىدى. مەرى تېرە① تېخىمۇ قىممەتلىك ئىدى، بۇنداق تېرە ئىككى قوينىڭ جېنىغا زامىن بولۇپ ئېلىناتتى، بەكمۇ ئېچىنىشلىق ئىدى. بۇنداق تېرە يۇمشاق، بۇدۇر كېلىدۇ، شەكلى ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ، پارقىراپ تۇرىدۇ. سودىگەرلەر بۇ تېرىلەردىن ھەر يىلى تيەنجىنگە نۇرغۇن ئاپىرىپ چەت ئەللىكلەرگە سېتىپ نۇرغۇن پايدا ئالاتتى. جىن شۇرېن بۇ سودىدىن نۇرغۇن پايدا ئالغىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ، «پۇقرالار بىلەن مەنپەئەت تالىشىپ نېمە قىلىمىز» دېگەن گېپىنى ئۇنتۇپ، ئۆزى ئەلتېرە شىركىتى قۇردى ۋە ھەربىر تېرىنى تۆۋەن باھادا سېتىۋېلىپ تيەنجىندە ئون باراۋەر قىممەت ساتتى، بۇنىڭ بىلەن يېزا - بازارلاردىكى سودىگەرلەر نۇرغۇن زىيان تارتتى.

جىن شۇرېن يەنە ئالتايدىكى ئالتۇن كانلىرىنى، خوتەندىكى قاشتېشى بازارلىرىنى مونوپول قىلىۋېلىپ، ھەر يىلى ئالتۇن ئىدارىسىنىڭ ئادىمىدىن ئىككىنى، باجخانا خادىملىرىدىن تۆتنى ئاشۇ جايلارغا ئەۋەتىپ نازارەت قىلدۇرۇپ ئۆزى ئۈچۈن بايلىق توپلىدى. ئالتايدىكى ئالتۇن كانلاردا 5 — 6 مىڭ ئادەم ئالتۇن قازاتتى. جىن شۇرېن ئالتۇننىڭ سېتىۋېلىش باھاسىنى ئۆزى بېكىتىپ، كۈندىن - كۈنگە كۇرسى چۈشۈپ كېتىۋاتقان كۈمۈش پۇلنىڭ چەك قەغىزىگە ئالتۇن سېتىۋالاتتى، ئاندىن ئۇنى ئىچكىرىدىكى ئۆلكىلەرگە ئاپىرىپ سېتىپ نۇرغۇن پايدا ئالاتتى. ئۇ گېرمانىيىلىك ئۇچقۇچى راتىيانى نۇرغۇن پۇلغا ياللىۋېلىپ ئۈرۈمچىدىن 1 مىليون ئامېرىكا دوللىرى قىممىتىدىكى ئالتۇننى بېيجىڭغا ئايروپىلان بىلەن يۆتكىدى. كان ئىشچىلىرى بىلەن سودىگەرلەرنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان بۇ قىلمىشلار

① ساغلىقنىڭ قورسىقىنى يېرىپ ئالغان قوزىنىڭ تېرىسى.

1933 ـ يىلى 2 ـ ئايدا پارتلىغان كىرىيە، قارىقاش ئالتۇن كان ئىشچىلىرىنىڭ قوزغىلىڭىغا سەۋەبچى بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا جىن شۇرېننىڭ ئەكسىيەتچى ھاكىمىيىتىگە قارشى كۈرەش ئوتى تۇتىشىپ كەتتى.

باسما زاۋۇتلىرىدا پۇل بېسىش ئىشلىرى تەرەققىي قىلىشقا باشلىدى. ئۇ زاۋۇتلاردا كىتاب بېسىلمايتتى، كونىدە بىر ۋاراق چىقىدىغان، ئىككى ـ ئۈچ ئايىنىڭ ئالدىدىكى خەۋەرلەر بېسىلىدىغان، بىرنەچچە يۈزى بېسىلسىلا ئېھتىياج قاندىغان «تەڭرىتاغ گېزىتى» نى باسقاندىن باشقا ھېچنېمە باسماي پۇللا باساتتى. جىن شۇرېننىڭ قۇدىسى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى جۇ رۇيچى: «ياڭ زېڭشىننىڭ دەۋرىدە بىر سەر كۈمۈش قىممىتىدىكى پۇلدىن ھەر ئايدا 1 مىليون 300 مىڭى بېسىلاتتى، جىن شۇرېننىڭ دەۋرىگە كەلگەندە ئۈچ سەر، بەش سەر كۈمۈش قىممىتىدىكى پۇلدىن 7 مىليون 500 مىڭى بېسىلىدىغان بولدى» دېدى. قەغەز پۇل زور مىقداردا بېسىلسا، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ كۇرسى چۈشىدىغان گەپ. 1928 ـ يىلىدىن ئىلگىرى ئىككى سەر بىر مىسقال قىممىتىدىكى قەغەز پۇلنى تىيەنجىنگە ئەۋەتىپ بىر يۈەن تەڭگە پۇلغا تېگىشكىلى بولاتتى، 1929 ـ يىلى جىن شۇرېن تەختكە چىققاندىن كېيىن، 15 سەرلىك قەغەز پۇل بىر يۈەن تەڭگە پۇلغا تېگىشىلىدىغان بولدى.

ئۇنىڭدىن باشقا، ھەرقايسى جايلاردا تۇرۇۋاتقان قوشۇنلار ئىچىدىكى چىرىكلىك، زومىگەرلىكلەر باندىتلاردىنمۇ ئېشىپ چۈشتى. ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جايلار-دا مىللىي زىددىيەتنى كۈچەيتىۋەتكەچكە، دېھقانلار قوزغىلاڭلىرى پارتلاشقا باشلىدى.

20 ـ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىدا تەڭرىتاغنىڭ شىمال ۋە جەنۇبىدا ئۈچ يىل داۋاملاشقان، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جە-ھەتلەردە چوڭ چېكىنىشلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان قوزغىلاڭلار-

نىڭ ئەڭ دەسلەپتىكىسى قۇمۇلدا پارتلىدى.
قۇمۇل شىنجاڭنىڭ شەرق تەرىپىدىكى گەنسۇدىن شىنجاڭغا ئۆتىدىغان بىرىنچى دەرۋازا، شىڭشىڭشىيادىن ئۆتكەندىن كېيىنكى بىرىنچى چوڭ شەھەر ئىدى. بۇ پەۋقۇلئاددە بىر رايون بولۇپ، بۇ رايونغا 1697 ـ يىلى تۇنجى ئۇيغۇر ۋاڭى ئەبەيدۇللا ھۆكۈمرانلىق قىلىشقا باشلىغان، كېيىن ئەۋلادلىرى ئۇنىڭ ئورنىغا ۋارىسلىق قىلىپ كەلگەنىدى. ئۇلار ئەۋلادمۇ ئەۋلاد مەركىزىي ھۆكۈمەتكە بويسۇنۇپ كەلدى ھەم ئۇلارنىڭ خەلققە سالغان ئالۋان ـ ياساقلىرى يىلمۇ يىل ئېشىپ، تېرىلغۇ يەرلىرى كۆپەيىپ باردى، ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى ئادەملىرىمۇ بارغانسېرى كۆپەيدى، شۇنىڭ بىلەن تەڭ پۇقرالىرىمۇ بارغانسېرى نامراتلىشىپ كەتتى. 1915 ـ يىلى 2 ـ ئايدا، قۇمۇل ۋاڭى شامەخسۇت شىنجاڭدىكى چوڭ ـ كىچىك ۋاڭ، گۇڭلار بىلەن ئالاقە ئورنىتىپ جۇمھۇرىيەتنى قوللىدى، ئارقىدىن يەنە يۈەن شىكەينى تاۋاپ قىلىپ بېيجىڭغا باردى. بۇ ئىش يۈەن شىكەينىڭ خان بولۇش ئارزۇسىنى تېخىمۇ ئۇلغايتىۋەتتى. نەتىجىدە، ئۇ ھاياجانلىنىپ كېتىپ شامەخسۇتقا «سۈيۈرغاللىق قوش تەمىنات» بېرىپ ئۇنى «قوش ۋاڭ» قىلىپ قويدى، بېرىلىدىغان تەمىناتىنىمۇ بىر ھەسسە ئۆستۈرۈپ 4 مىڭ سەر كۈمۈش، ئەتىياز، كۈز ئىككى پەسىل بويىچە 570 دەن گۈرۈچ بېرىدىغان بولدى، ئۇنىڭ ئوغلى بىشىرغا «بىزى» دېگەن مەرتىۋىنى ئاتا قىلدى، تەمىناتىغا 500 سەر كۈمۈش، 119 دەن گۈرۈچ بەردى.
1884 ـ يىلى شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەرقايسى جايلاردا ئايرىم ھۆكۈمەت مەھكىمىلىرى قۇرۇلۇپ، ئۇيغۇر، قىرغىز، موڭغۇل قاتارلىقلار ئاشۇ يەرلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى. يالغۇز قۇمۇل خەلقىلا قۇمۇل ۋاڭىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا ياشىدى، بۇ ئالاھىدە بىر ئەھۋال ئىدى.
قۇمۇل ۋاڭ سەككىز چوڭ «دورغا» (كەنت باشلىقى) غا

تايىنىپ تۇرۇپ ئۇيغۇر دېھقانلىرىغا ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى. ئۇلار ۋاڭنىڭ ئوۋ ئىتلىرى ئىدى، ھەربىرىنىڭ قول ئاستىدا نۇرغۇن قولچوماقلىرى بار ئىدى، ھەممىسى ئالۋان يىغىپ بېرىش باھانىسى بىلەن دېھقانلارنى قاتمۇ قات شىلىپ ئۆزلىرىگىمۇ بايلىق يىغاتتى، دېھقانلار قاتمۇقات ئالۋانلارنى تاپشۇرۇشقا مەجبۇر بولۇپ ئۆمۈرۋايەت قۇلدەك ئىشلەپ ئۆتەتتى.

ۋاڭغا ھاشارغا ئىشلەپ بېرىش دېھقانلارنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان ۋەزىپىسى، شۇنداقلا ۋاڭ ئوردىسىنىڭ دېھقانلارنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشىنىڭ ئاساسلىق ۋاسىتىسى ئىدى. دەسلەپتە دېھقانلار ۋاڭ ئوردىسىغا ئايدا ئۈچ كۈن ھەقسىز ئىشلەپ بېرەتتى، كېيىن بەش كۈنگە، يەتتە كۈنگە كۆپەيدى. مەيلى ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ۋاقتى، كۈزلۈك يىغىم ۋاقتى ياكى دېھقانچىلىقنىڭ باشقا ئالدىراش ۋاقتى بولسۇن، دېھقانلار ئالدى بىلەن ۋاڭ ئوردىسىنىڭ ئىشلىرىنى قىلىشى كېرەك ئىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ ئوتاق يېرىگە ئىشلەيتتى.

دېھقانچىلىق ئىشلىرىدىن باشقا، ۋاڭ ئوردىسىنىڭ ئۆي ئىشلىرى، ئۆستەڭ چېپىش، كارىز چېپىش، ئۆي سېلىش، كان ئېچىش، مال بېقىشتەك ئىشلىرىنى قىلىشمۇ دېھقانلارنىڭ زىممىسىدە ئىدى، يىل بويى ئىشلەپ تىنمايتتى.

ۋاڭ ئوردىسىنىڭ مۇھاپىزىتى بەكمۇ چىڭ ئىدى، ئوردا دەرۋازىسىغا «ۋاڭ ئوردىسىغا ئىختىيارىي كىرىش چەكلىنىدۇ» دېگەن خەتلەر يېزىلغان يوغان بىر پەيزە ئېسىقلىق ئىدى. دەرۋازىنىڭ بىر تەرىپىگە كالتەك بىلەن قامچا قويۇپ قويۇلغان بولۇپ، «قائىدىگە خىلاپلىق قىلغان» دېھقانلارنى شۇ نەرسىلەر بىلەن جازالاپ تۇراتتى. دېھقانلارنىڭ ھاياتى زادىلا كاپالەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى، ئازراقلا سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويسا كالتەك يەيتتى، چوڭراق گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويسا قاراڭغۇ ئۆيگە سولىناتتى ياكى بىرنەچچە يۈز چاقىرىم يىراقلىقتىكى ۋاڭ ئوردىسىنىڭ يايلىقىغا

قوي ـ كالىلارنى بېقىشقا سۈرگۈن قىلىناتتى، ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىرراقلىرىغا ۋاڭنىڭ ئۆزى ئۆلۈم جازاسى بېرەتتى، ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ سورىقى بولمايتتى.

ئاق كۆڭۈل، ياۋاش ئۇيغۇر دېھقانلىرى پىچاق سۆڭەككە يەتمىگۈچە جاننى قولغا ئېلىپ چىقمايتتى. 1907 ـ يىلى، ئاكا ـ ئۇكا تورپاقلار بىرقانچە يۈز دېھقاننى باشلاپ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، ۋاڭ ئوردىسىنىڭ دەرۋازىسىنى كېسەك بىلەن ئېتىۋەتكەنىدى. بەش يىلدىن كېيىن، نەچچە مىڭ دېھقان تۆمۈرنىڭ رەھبەرلىكىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ۋاڭ ئوردىسى بىلەن كەڭ كۆلەمدە قوراللىق ئېلىشتى. بۇ ئىككى قېتىملىق قوزغىلاڭنىڭ تەلىپى ئالۋان ـ ياساقنى ئازايتىش، ۋاڭلىق تۈزۈمنى بىكار قىلىش ئىدى. لېكىن، ۋاڭ ئوردىسى ھەر قېتىمقى قوزغىلاڭدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ دېھقانلارنىڭ قارشىلىقلىرىنى باستۇردى.

1930 ـ يىلى 6 ـ ئايدا، قوش ۋاڭ شامەخسۇت ئۆلۈپ ئورنىغا ئوغلى بەشىر ۋاڭ چىقتى. ئۇمۇ نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملار بىلەن جىن شۇرېننىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن ياردەم سورىدى. بۇ قېتىممۇ دېھقانلار ۋاڭلىق تۈزۈمنى بىكار قىلىشنى، ئالۋان ـ ياساقنى يوق قىلىشنى، دېھقانلارغا ئەركىنلىك بېرىشنى تەلەپ قىلىشقانىدى.

جىن شۇرېن قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق شىنىڭ شىجاڭى ليۇ شىزېڭدىن مۇشۇنداق بىر ھالقىلىق چاغدا خەلقنىڭ رايى بويىچە ۋاڭلىق تۈزۈمنى بىكار قىلىۋەتسە بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقىنى سورىغانىدى، ليۇ شىزېڭ ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ: مۇشۇ پۇرسەتتە ۋاڭلىق تۈزۈمنى بىكار قىلىپ يەرلەرنى دېھقانلارغا بېرىش كېرەك. بۇنداق قىلىشنىڭ بۇنداق تۆت ياخشى تەرىپى بار: بىرىنچى، شۇ ئارقىلىق خەلقنىڭ كۆڭلىنى ئۇتقىلى بولىدۇ، ھەر مىللەت خەلقى چوقۇم ھۆكۈمەت بىلەن جىن رەئىستىن قاتتىق

رازى بولىدۇ؛ ئىككىنچى، ۋاڭ ئوردىسىنىڭ يەرلىرىنى گەنسۇ ئۆلكىسىدىن قۇمۇلغا قېچىپ چىققان خەنزۇلارنىڭ تېرىشىغا بەر-سەك ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغان بولىمىز؛ ئۈچىنچى، غەللە - پاراق بىلەن باجنى كۆپەيتىمىز؛ تۆتىنچى، يېڭى سىياسەت ئىسلا-ھاتىدىكى توسالغۇلار سۈپۈرۈپ تاشلىنىدۇ ھەم قۇمۇل رايونىنىڭ ئالاھىدە ئورنى بىكار قىلىنىدۇ.

جىن شۇرېن ئۇنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلىپ، تۆۋەندىكىدەك بىرنەچچە ئىشنى قىلدى:

1. ئەسلىدىكى ئۇيغۇر ۋاڭىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى رايونلارنى قۇمۇل، باركۆل (ئورنى ئاستانىدا)، ئاراتۈرۈك (ئورنى تۇخۇلۇدا) دەپ ئۈچ ناھىيىگە بۆلۈۋەتتى. 1931 - يىلى يېڭى يىلدا ئۈچ ناھىيە رەسمىي قۇرۇلدى.

2. قۇمۇل ۋاڭىنىڭ تېرىلغۇ يەرلىرى بىلەن مال - مۈلۈك-لىرىنى بۆلۈۋەتتى. ئەسلىدە قۇمۇل ۋاڭىنىڭ تېرىلغۇ يەرلىرىنى تېرىيدىغان (تەخمىنەن 40 مىڭ مو يەر، ئۇنىڭدىن باشقا ئېچىل-مىغان يەرلەرمۇ بار) 6مىڭ 500 نەپەر دېھقان ناھىيىلىك ھۆكۈ-مەتكە باشقىدىن ئۆزلىرىنى تىزىملىتىپ يەر تېرىش گۇۋاھنامىلى-رىنى قولىلىرىغا ئالدى. قۇمۇل ۋاڭىنىڭ باشقا جايلاردىكى مال - مۈلۈكلىرى، مەسىلەن، ئۆي - جاي، باغ، داچا، تۈگمەن قاتارلىقلارنى شۇ جايلاردىكى چوڭ - كىچىك ئەمەلدارلار بۆلۈشۇ-ۋالدى، تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ بىر قىسمى شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنىڭ لىيەنجاڭ، پەيجاڭلىرىغا، كۆپ قىسمى گەنسۇدىن كەلگەن مۇساپىرلارغا بۆلۈپ بېرىلدى.

3. ۋاڭ ئوردىسىنىڭ كۈچى پارچىلىنىۋېتىلدى. بىشىر ۋاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مەسلىھەتچىسى، دې-گەن نام بىلەن ئۈرۈمچىگە يۆتكەپ كېلىنىدى، ئەمەلىيەتتە نەزەر-بەندكە ئېلىنىدى. ۋاڭ ئوردىسىدا ۋاڭ بولمىغاندىكىن، «دورغا»-لار تايانچىسىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، خۇددى ئىگىسى كوچىغا پە-

ىرىۋەتكەن لالما ئىتلارغا ئوخشاپ قالدى. ئەسلىدە ۋاڭ ئوردىسىدا ئىككىنچى دەرىجىلىك دۇتۇ بولۇپ تۇرغان يولۋاس قۇمۇل ئاتلىق يىڭنىڭ يىڭجاڭلىقى بىلەن ئاپتوموبىل ئىدارىسى قۇمۇل تارماق ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قىلىپ قويۇلدى.

ئەسلىدە بۇ خەلقنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان زور بىر ئۆزگىرىش بولۇپ، قۇمۇلدىكى ئۇيغۇر دېھقانلىرى بۇنىڭدىن ئەڭ زور دەرىجىدە مەنپەئەتلىنىشى كېرەك ئىدى، شۇنداق بولىدىغان بولسا بۇ ئىسلاھات ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلغان بولاتتى. لېكىن، ئەمەلىي ئەھۋال ئۇنداق بولمىدى، ئۇيغۇر دېھقانلار بۇ ئىسلاھاتتىن قىلچە ياخشىلىق كۆرمىدى، ئەكسىچە قاتتىق زىيان تارتتى.

مەسىلە باج - سېلىق تۈزۈمىدىن كېلىپ چىقتى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئېلان قىلغان غەللە - پاراق تاپشۇرۇش بەلگىلىمىسىدە، ۋاڭ ئوردىسىنىڭ يېرىنى يەر خېتى ئېلىپ تېرىغان دېھقانلار شۇ يىللىق يەر بېجىنى تاپشۇرغاندىن سىرت 1929 - يىللىق يەر بېجىنىمۇ تاپشۇرىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەنىدى، گەنسۇدىن كەلگەن خەنزۇ دېھقانلارنىڭ يەر خېتى ئالغان يەرلىرىدىن ئىككى يىللىق يەر بېجىنى كەچۈرۈم قىلىنىۋەتتى. بۇ ئوچۇق - ئاشكارا ناھەقچىلىك ئىدى.

بۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇر دېھقانلىرى ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلماقتا يوق، ئەكسىچە تېخىمۇ كۈچلۈك مىللىي كەمسىتىلىشكە ئۇچراپ، بۇنداق بولىدىغانلىقىنى بالدۇر بىلگەن بولساق ۋاڭ ئوردىسىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا تۇرۇۋېرەتتۇق، دېيىشتى.

قۇمۇل ۋاڭى باشچىلىقىدىكى ئوردا بىلەن جىن شۇرېننىڭ ئەسلىدىلا زىددىيىتى بار ئىدى، بۇ زىددىيەت ھامان بىر كۈنى پارتلاپ چىقاتتى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ ۋاقتى كېلىپ، ئۇلار بىر تەرەپتىن ئاممىنىڭ نارازىلىقىدىن پايدىلىنىپ ئاممىنى ھۆكۈمەتنىڭ ئىسلاھاتىغا قارشى تۇرۇشقا قۇترالسا، يەنە بىر تەرەپتىن

ئاشلىق، قورال يىغىشنى جىددىيلەشتۈرۈپ ئۇرۇش قىلىشقا مەخپىي تەييارلىق قىلدى. شىنجاڭنىڭ ھازىرقى تارىخىنى تەتقىق قىلغان چەت ئەللىك بىر تارىخچى شۇنداق يازغان: ئۇلار «تۆگە بىلەن قېچىر سېتىۋېلىپ، ھېچكىم بىلمەيدىغان سوقما يوللار بىلەن قورال، ئوق - دورا، يېمەكلىك توشۇپ، ئۇ نەرسىلەرنى سوغۇق تاغ ئۆڭكۈرلىرىگە يوشۇرۇپ قويدى. تاغ ئىچىدە قورال - ياراغ توشۇيدىغان كىچىك ئەترەتلەر جەنۇبىي يولدىن، دۇنخۇاڭدىن، گەنسۇ بىلەن باركۆلنىڭ ئارىلىقىدىكى چۆل يوللىرىدىن ئۆتۈپ نۇرغۇن ئەسلىھەلەرنى قۇمۇل ۋاڭنىڭ ئارىتامدىكى يازلىق ئوردىسىغا توپلىدى، باغداشقىمۇ ناھايىتى نۇرغۇن يېمەكلىك بىلەن قورال - ياراغلارنى توپلىدى.»

شۇ چاغدا، تاشۋېلىق يېزىسىغا قاراشلىق شوپۇل كەنتىدە تۇرۇشلۇق قىسىمنىڭ لىيەنجاڭى بىر ئۇيغۇر قىزىنى زورلۇق بىلەن خوتۇنلۇققا ئېلىپ، نەتىجىدە غەزەپلەنگەن ئامما تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن «شوپۇل ۋەقەسى» قۇمۇل دېھقانلىرىنىڭ قوزغىلىشىغا سەۋەب بولۇپ قالدى.

«شوپۇل ۋەقەسى»گە سەۋەبچى بولغان لىيەنجاڭنىڭ ئىسمى جاڭ گوخۇ بولۇپ، گەنسۇلۇق ئادەم ئىدى، شوپۇلدا قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىغانىدى، خەلقنىڭ ئۇنىڭغا نارازىلىقى ئىنتايىن كۈچلۈك ئىدى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇمۇل ۋاڭنىڭ يەرلىرىنى مۇسادىرە قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چۈشۈرگەن ھامان شوپۇلدىكى ئەڭ مۇنبەت 100 مو يەرنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغانىدى. ئۇ پۇلى، قورالى بار، شوپۇلدا «بايۋەچچە» دەپ نامى بار ناھايىتى مۇتتەھەم بىرنېمە ئىدى.

بىر مەشرەپتە ئۇ ئايگۈل ئىسىملىك چىرايلىق، زىلۋا بىر ئۇيغۇر قىزىغا كۆز تاشلايدۇ. ئۇ قىز 28 ياشلاردا بولۇپ، مەشرەپتە ئۇسسۇل ئويناۋېتىپتىكەن. جاڭ گوخۇ ئۇ قىزنى كۆرۈپ ئۆزىنى باسالماي مەيدانغا چۈشۈپ قىزغا ئەسكىلىك قىلىشقا

باشلايدۇ، قىزنىڭ ئۇنىڭغا قاتتىق ئاچچىقى كېلىدۇ، ئەتراپتا ئۇنىڭ ئۇسسۇلىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقانلارمۇ ئۆزلىرىنى تۇتالماي قالىدۇ. جاڭ گوخۇ ئەزەلدىن زوراۋان بىر نېمە بولغاچقا، كىشىلەرنى قورالى بىلەن قورقىتىپ ئۇ قىزنى تۇرالغۇسىغا ئاپىرىپ نومۇسىغا تەگمەكچى بولىدۇ، بۇنى ئاڭلاپ خەلق ئۆزىنى باسالماي قالىدۇ.

جاڭ گوخۇ ئۇلارغا قىلچە يول قويماي، ئۇ قىز بىلەن ئۇزۇنغىچە كۆڭلىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئۇنى مەجبۇرىي ئەمرىگە ئالماقچى بولىدۇ.

جاڭ گوخۇ 1931 - يىلى 2 - ئاينىڭ 27 - كۈنىنى خاسىيەتلىك كۈن دەپ ئويلاپ توينى شۇ كۈنى قىلماقچى بولۇپ، 30دەك ئەسكىرىنى قوراللاندۇرۇپ قىزنى ئالغىلى بارىدۇ.

توي مەرىكىسى تېخى تۈگىمەيلا، جاڭ گوخۇ ئالدىراپ كېتىپ ھۇجرىغا قاراپ ماڭىدۇ. ھۇجرىغا كىرگەندە بىرنېمىگە پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشىدۇ، ئورنىدىن قوپاي دەپ تۇرغاندا، قىزچە ياسىنىۋالغان بىرى ئۇنى بېسىۋېلىپ قولىدىكى پىچاقنى گېلىغا سۇرىدۇ، شۇئان گېلىدىن ئوقتەك قان ئېتىلىپ چىقىپ بىردەمنىڭ ئىچىدىلا ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىدۇ. بىرلا ۋاقىتنىڭ ئىچىدە ھويلىدىكى ئەسكەرلەرنىمۇ كىشىلەر تاياق - توقماقلار بىلەن ئۇرۇپ بىرىنىمۇ ئامان قويماي ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. ئاندىن شوپۇل خەلقى ئۇ ئەسكەرلەرنىڭ قوراللىرىنى ئېلىپ، ئالدىن بېكىتىلگەن پىلان بويىچە شۇ كېچىسىلا غەربىي جەنۇب تەرەپتىكى 80 چاقىرىم كېلىدىغان تاشۇلىقىغا قاراپ ماڭىدۇ.

شوپۇل ۋەقەسى قومۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىغا تۇتۇرۇق بولۇپ، جىن شۇرېننىڭ ئەكسىيەتچى ھاكىمىيىتىگە قارشى تۇرۇش يالقۇنى شۇئان پۈتۈن قومۇلغا تۇتىشىپ كەتتى.

ليۇ شىزېڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، شۇ ھامان ئۇلارنى باستۇ-

رۋش ئۇچۇن ۋەقە چىققان جايغا قاراپ يولغا چىقتى، لېكىن بۇ چاغدا كىشىلەرنىڭ غەزەپ ئوتى پەلەككە يەتكەن بولۇپ، ئۇنى ئۆچۈرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھۆكۈمەت ئەسكەرلىرىنىڭ ھەممىسى «قوش مىلتىقلىقلار» دىن بولغاچقا، تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى.

جىن شۇرېن ليۇ شىزېڭنىڭ ئامال قىلالمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاقسۇنىڭ ۋالىيسى جۇ رۇيچىنى قوشۇن باشلاپ كېلىپ قوزغىلاڭنى باستۇرۇشقا يۆتكەپ كەلدى. جۇ رۇيچى ئەنخۇيلۇق ئادەم ئىدى، قىزى جۇ يۈيىڭنى جىن شۇرېننىڭ ئوغلى جىن شۇدىڭغا ياتلىق قىلىپ بەرگەنىدى. جۇ رۇيچى قۇدىلىق مۇناسىۋەت بولغاچقىمۇ، ئامالسىز جىن شۇرېننىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنغانىدى. قوزغىلاڭچى دېھقانلار ھۆكۈمەت قوشۇنىنىڭ كۆپلۈكىنى كۆرۈپ، زىيان تارتىپ قالماسلىق ئۈچۈن مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى ئېيتتى. جۇ رۇيچى خىزمەت كۆرسىتىشكە ئالدىراپ ھەم ئۆزىنىڭ كۈچىگە ئىشىنىپ سۆھبەتكە كەلگەن ۋەكىللەرنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، نەتىجىدە سۆھبەت دەرۋازىسى ئېتىلىپ، ئۇيغۇر دېھقانلىرى قايتا ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

قوزغىلاڭچى دېھقانلار ۋاڭ ئوردىسىنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنىڭ باشلىقى خوجانىيازنىڭ رەھبەرلىكىدە باغداشقا كىرىپ كەتتى. قۇمۇل شەھىرىنىڭ شەرقىدە تەڭرىتاغنىڭ شەرقىي تاغ تىزمىلىرى سوزۇلۇپ ياتاتتى، چوققىلىرى ئېگىز، يىل بويى قار كەتمەيتتى، تاغنىڭ ئىچىگە كىرىدىغان توققۇز ئېغىز بار ئىدى. چوڭراق ئېغىزنىڭ ئىسمى «باغداش» دەپ ئاتىلاتتى. ئۇ يەرنىڭ يوللىرى ئىنتايىن خەتەرلىك ئىدى، بىرلا ئات بىلەن ماڭغىلى بولاتتى، يولنىڭ ئىككى تەرىپى تىك قىيا ئىدى، تاغ ئېغىزىدا بىرلا ئادەم تۇرۇۋالسا 10 مىڭ ئادەممۇ ئۆتەلمەيتتى. نەتىجىدە، ئۇ جاي «باغداش» دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ بازىسىغا ئايلىنىپ قالدى.

خوجانىيازغا كەلسەك، ئۇ مىنگو دەۋرىدىكى شىنجاڭ تارى-

خىدا مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغان شەخسلەرنىڭ بىرى، بىر مەزگىل
تازا شۆھرەت تاپقان، ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدە تۇنجى قېتىم ئۆلكە-
لىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. ئۇنىڭ مىللىتى
ئۇيغۇر، 1896 - يىلى قۇمۇلنىڭ تاراتى دېگەن يېرىدىكى ۋاڭنىڭ
بىر ئوتاقچىسىنىڭ ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئالتە ياشقا كىرىپ ئات
مىنگۈدەك بولغاندا بايلارنىڭ ماللىرىنى بېقىشقا باشلىغان. باشقا
بالىلار 50 قوي باقسا، ئۇ 300 دىن ئارتۇق باقاتتى. 1912 -
يىلى ئۇ 16 ياشقا كىرگەنىدى. شۇ يىلى قۇمۇل دېھقانلىرى
شىنخەي ئىنقىلابىنىڭ تەسىرى بىلەن قوزغىلاڭ كۆتۈردى. شىن-
جاڭنىڭ باش مۇپەتتىشى يۈەن داخۇا ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ
تۈەنجاڭىنى قوزغىلاڭنى باستۇرۇشقا ئەۋەتكەنىدە، قوزغىلاڭغا قاتنىشقان خوجانىياز ئۇنىڭ كۆزىنى بىر پاي ئوق بىلەن قارىغۇ
قىلىپ قويغانىدى. ئىككىنچى يىلى قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولۇپ،
خوجانىياز ئۆزى يالغۇز ئالتايغا، ئاندىن روسىيىگە، تۈركىيىگە
كەتتى، ئاخىردا سەئۇدى ئەرەبىستانىغا ھەجگە بېرىپ ھاجى
بولدى.

خوجانىيازھاجى (1896—1941)

خوجانىياز قۇمۇلغا قايتىپ كەلگەن-
دىن كېيىن، قولىدىن ئىش كېلىدى-
غان، كۆپنى كۆرگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە
ھاجى بولغاچقا، ۋاڭ ئوردىسىدىكىلەر
ئۇنى ئوردا مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنىڭ
ئىشلىرىغا تەكلىپ قىلغانىدى. شو-
ۋۇل ۋەقەسىدىن كېيىن ئۇ يەنە قوشۇن
توپلاپ، ليۇ شىزېڭنىڭ بىر يىلك ئەسكە-
رىنى يوقىتىپ، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن
شەرقىي تاغدىكى ھۆكۈمەتكە قارشى
قوراللىق كۈچلەرنىڭ ئاتامانى بولۇپ
قالدى.

شەرقىي تاغ قۇمۇلنىڭ شەرقىي شىمالىغا 200 چاقىرىم كېلىدىغان جايدىكى تاغلىق بولۇپ، ئورمىنى قويۇق، ئوتلاقلىرى بولۇق، ماللىرى كۆپ، تاغ سۈيى بىلەن سۇغىرىلىدىغان مۇنبەت تېرىلغۇ يەرلىرىدىن ياخشى هوسۇل ئېلىنىدىغان ئاجايىپ ئېسىل جاي ئىدى، ئاشلىقلىرى باركۆل، موڭغۇلىيىلەرگە توشۇلۇپ تۇراتتى. خوجانىياز نامرات ئائىلىدە تۇغۇلغان بولغاچقا، دېهقانلارنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىرىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى. ئەمما، ئۇ ۋاڭ ئوردىسىدا مۇهاپىزەتچىلەر ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغاندىن كېيىن، نۇرغۇن پۇل - مالغا ئىگە بولۇپ، ئىدىيىسى ئاستا - ئاستا ئۆزگىرىشكە باشلاپ، ئوردىنىڭ گېپىنى قىلىدىغان، ۋاڭلىق تۈزۈمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە كۈچەيدىغان بولۇپ قالغاندى. ئۇ ئۆلكىلىك هۆكۈمەت ۋەكىللىرى بىلەن سۆهبەت ئۆتكۈزگەندە ۋاڭلىق تۈزۈمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى، ناهىيىنىڭ هاكىمىنى ئېلىپ تاشلاشنى، ئۆلكە قوشۇنىنى چېكىندۈرۈپ كېتىشنى، قۇمۇلنىڭ ئامانلىقىغا شۇ يەرلىك ئۇيغۇرلار مەسئۇل بولىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن قۇمۇل دېهقانلار قوزغىلىڭىنىڭ خاراكتېرى ۋاڭلىق تۈزۈمنى بىكار قىلىشنى تەلەپ قىلىشتىن ۋاڭلىق تۈزۈمنى هىمايە قىلىشقا قاراپ ئۆزگىرىپ كەتتى.

1931 - يىلى 5 - ئايدا، ما جۇڭيىڭ شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، خوجانىياز ما جۇڭيىڭ بىلەن هەمكارلاشتى، كېيىن يەنە ئىككى تەرەپ پايدا بۆلۈشكەندە كېلىشەلمەي ئايرىلىپ كەتتى. 1933 - يىلى 5 - ئايدا، ئۇ شېڭ شىسەي بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ مۇداپىئە قوشۇنىنىڭ قوماندانى بولدى. يېرىم يىلدىن كېيىن يەنە قەشقەردىكى ئەكسىيەتچى سابىت داموللا بىلەن بىرلىشىپ «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمهۇرىيىتى» نىڭ زۇڭتۇڭى بولدى.

شېڭ شىسەي ما جۇڭيىڭنى چېگرادىن قوغلاپ چىقارغاندىن

كېيىن، ئۇ يەنە شېڭ شىسەي بىلەن بىرلىشىپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولدى.

1937 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي تەرىپىدىن «توپىلاڭ كۆتۈرۈش سۇيىقەستىدە بولدى» دېگەن جىنايەت بىلەن تۈرمىگە تاشلىنىپ، 1941 ـ يىلى 8 ـ ئايدا تۈرمىدە ئۆلتۈرۈلدى.

ئۇيغۇر قوزغىلاڭچى دېھقانلىرى تاغقا چېكىنگەندىن كېيىن، يولۋاس ۋاڭلىق تۈزۈمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ يېتىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەتلىكىنى تاشلاپ، ئۇيغۇر نامى بىلەن نەنجىڭگە ياردەم سوراپ بارماقچى بولۇپ قۇمۇلدىن مەخپىي ئايرىلدى.

يولۋاس ئەمدىلا جيۇچۈەنگە يېتىپ كېلىشىگە، شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىگە خېلىدىن بېرى دىققەت قىلىپ كېلىۋاتقان ما جۇڭيىڭ ئۇنى تۇتۇپ قالدى.

ما جۇڭيىڭنىڭ ئەسلىي ئىسمى ما بۇيىڭ ئىدى، كىشىلەر ئۇنى «گا سىلىڭ» دەپ ئاتايتتى. غەربىي شىمال تەرەپتىكىلەرنىڭ گېپى بويىچە «گا» كىچىك، يەنى ياش، ئۈمىدلىك ئادەم دېگەن مەنىنى بىلدۈرەتتى. ئۇ گەنسۇدىكى لىنشيا (خېجۇ) نىڭ مونگۇ دېگەن يېرىدىن ئىدى، ما بۇچىڭ، ما بۇفاڭلار بىلەن بىر نەۋرە ئىدى، ئەمما ئۇلار بىر ـ بىرى بىلەن زادىلا چىقىشالمايتتى. كېيىن ئۇ ئىسمىدىكى «بۇ» دېگەن خەتنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق بىر نەۋرە قېرىنداشلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، ئىسمىنى ما جۇڭيىڭ دەپ ئاتىدى.

1931 ـ يىلى، جياڭ جيېشى گەنسۇنىڭ جيۇچۈەن رايونىنى ئۇنىڭ قوغداش رايونى قىلىپ بەردى. ما جەمەتىدىكىلەر گەرچە بىر نەسەپتىن بولسىمۇ، ئەمما پايدا ـ زىيان توقۇنۇشى كۈچلۈك بولغاچقا، بۇرۇندىنلا زىددىيىتى كۈچلۈك ئىدى، بىر ـ بىرى بىلەن زادىلا چىقىشالمايتتى. گەنسۇ، نىڭشيا، چىڭخەي ئۈچ

ئۆلكىدىكى ما فامىلىلىكلەرنىڭ قوشۇنىدىكىلەر «گاسىلىڭ» نىڭ ئۆز ئالدىغا ئەسكەر ئېلىپ، ئات سېتىۋېلىپ كۈچىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بىرلىشىپ ئۇنى جازالاشنى، غەربكە تەرەققىي قىلىشقا قىستاپ، ئارقىسىدىن ئۆزلىرىمۇ يۈرۈش قىلىشنى قارار قىلىشتى.

«گا سىلىڭ» مول داستىخان راسلاپ، بىرنەچچە كۈن ئاچ قالغان يولۋاسنىڭ قورسىقىنى تويغۇزدى. تاماقتىن كېيىن ما جۇڭيىڭ ئۇنىڭدىن:

— سىز بۇ سەپىرىڭىزدە نەنجىڭگە بېرىپ مەركىزىي ھۆكۈمەتكە شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىپ، شۇ ئارقىلىق جىن شۇرېننىڭ ۋەزىپىسىنى ئېلىپ تاشلاشنى، شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنى قۇتۇلدۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىغان ئوخشايسىز. سىزنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقايسى مىنىستىرلىقلىرىدا تونۇشلىرىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— مەن نەنجىڭگە پەقەتلا بېرىپ باقمىغان، شۇڭا ئۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ بىرىنىمۇ تونۇمايمەن، — دېدى يولۋاس كۆلۈپ تۇرۇپ بېشىنى چايقاپ.

— ئۇنداق بولسا ئۇ يەرگە بارماڭ، بارسىڭىز نائۇمىد قايتىپ كېلىسىز، — دېدى ما جۇڭيىڭ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بولۇپ كەسكىن ھالدا.

— نېمە ئۈچۈن؟ — سورىدى يولۋاس ئۇنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي.

— بىرىنچى، ئەپەندىمنىڭ ئۇياققا سەپەر قىلغان ۋاقتى توغرا ئەمەس. گومىنداڭ ھۆكۈمىتى تېخى ئەمدىلا جۇڭگونى بىرلىككە كەلتۈردى، شۇڭا ئۇلارغا تىنچلىق، خاتىرجەملىك كېرەك، شۇ ۋەجىدىن ئۇلار ھەرقانداق بىر چېگرا رايوننىڭ چوڭ ئەمەلدارىنى قانچىلىك يامان بوپكەتسۇن ئەمىلىدىن ئېلىپ تاشلىۋەتمەيدۇ. مەركەز ئەپەندىمنىڭ تەلىپىگە ماقۇل كېلىپ جىن شۇرېننى ئال-

ماشتۇرۇۋەتكەن تەقدىردىمۇ، شىنجاڭ مەركەزدىن نەچچە مىڭ چاقىرىم يىراقلىقتا، شۇڭا مادارى يەتمەيدۇ، يەتكەن تەقدىردىمۇ ئۇ ئەپيۇنكەشنى تەختتىن چۈشۈرۈشكە ئىككى - ئۈچ يىل ۋاقىت كېتىدۇ.

يولۋاس ما جۇڭيىڭنىڭ ئۆزى ياش بولسىمۇ گەپ - سۆزلىرىنىڭ تولىمۇ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى ۋە ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قايىل بولۇپ:

— جانابىڭىزنىڭ پىكرىچە بولغاندا، قۇمۇلنىڭ ئىشلىرىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك؟ — دەپ سورىدى.

— مەن مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمنى قۇتقۇزماقچى، دېگەن نام بىلەن شىنجاڭغا كىرىپ ئالدى بىلەن قۇمۇلدىكى ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمنى قۇتۇلدۇرىمەن، ئاندىن جىن شۇرېننى تەختتىن چۈشۈشكە مەجبۇر قىلىمەن.

— شۇنداق قىلالايدىغانلىقىڭىزغا ئىشەنچىڭىز كۈچلۈكمۇ؟

— مەن شۇنچىلىك تېز سۈرئەت بىلەن ئىش باشلاپ ئۈچ ئاي ئىچىدە جىن شۇرېننى ئاغدۇرۇۋېتىمەن.

«گا سىلىڭ» نىڭ گېپى ئاڭلىماققا بىر ئاز پودەك قىلاتتى.

ئۇ چاغلاردا ما جۇڭيىڭ «گەنسۇ، نىڭشيا، چىڭخەي بىرلەشمە قوشۇنىنىڭ باش قوماندانى» ھەم جياڭ جيېشى شىنجاڭغا بېرىپ ئۇ يەرنىڭ بارلىق ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا بۇيرۇق بەرگەن ئادەم ئىدى. ئەمما، ئۇنىڭ 400 نەپەرلا ئەسكىرى بار بولۇپ، ئاشپەز، ئات باقار ۋە ئائىلە تەۋەلىرىنى قوشقاندا ئاران 500 گە باراتتى. قوراللىرىنىڭ كۆپى نەيزە، قىلىچ ئىدى، مىلتىق، ئوق - دورىلىرى ناھايىتى ئاز ئىدى، لېكىن ئەسكەرلىرى باتۇر، جەڭگە ماھىر ئىدى.

5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا «گا سىلىڭ» جيۇچۈەندىن يولغا چىقىپ غەربكە قاراپ تېز ئىلگىرىلىدى. يول بويى ئاشلىقتىن قىينالغاندا قېرى ئاتلارنى، قېچىرلارنى سويۇپ يېيىشكە بۇيرۇق

قىلدى.

7 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، ما جۇڭيىڭ قۇمۇلدىكى خەنچېڭ
بىلەن مەنچېڭنى قورشىۋالدى. بۇ جايلارنى جۇ رۇيچى بىلەن
لۇيجاڭ شيۇڭ فايۇ ئايرىم ـ ئايرىم قوغداپ تۇراتتى، شۇڭا بۇ
جايلارنى ھە دېگەندىلا ئىشغال قىلىش تەس ئىدى. ما جۇڭيىڭ
شەرقتىن شەپە بېرىپ غەربكە ھۇجۇم قىلىش تاكتىكىسىنى قول-
لىنىپ، بىر نەۋرە ئىنىسى ما جۇڭجيېنى داۋاملىق شەھەرگە
ھۇجۇم قىلىشقا قالدۇرۇپ، ئۆزى يۇزچە ئاتلىق ئەسكىرىنى باش-
لاپ بېرىپ باركۆلگە ھۇجۇم قىلدى، باركۆلنى قوغداۋاتقان ئەس-
كەرلەر بۇ تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمەي دەرۋازىنى
ئېچىپ تەسلىم بولدى.

ما جۇڭيىڭ بۇ يەردە قوشۇننى ئۇچ كۇن دەم ئالدۇردى،
500 دانە مىلتىققا ئىگە بولدى ھەم قوشۇننى كېڭەيتتى، ئاندىن
ما فۇيۇەننى 100 ئەسكەر بىلەن باركۆلنى ساقلاشقا قالدۇرۇپ،
قالغان ئەسكەرنى ئۆزى باشلاپ قۇمۇلنى ئېلىشقا ماڭدى.

قۇمۇلنى قوغداپ ياتقان كوماندىر ـ ئەسكەرلەر ئېگىز سې-
پىلنىڭ ۋە ئەپيۇننىڭ كۇچى بىلەن يېرىم يىل بەرداشلىق بەردى.
بۇ ئارىلىقتا جىن شۇرېن نەنجىڭ ھۆكۇمىتىگە ئارقا ـ ئارقىدىن
تېلېگرامما ئەۋەتىپ، ما جۇڭيىڭنى «قىزىل باندىت» دەپ ئاتاپ،
تولۇق قوراللانغان تۆت دانە كۇرەشچى ئايروپىلان ئەۋەتىپ ئۆزلى-
رىنى قۇتۇلدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى، ئەمما نەنجىڭ ھۆكۇمىتىنىڭ
بۇ ئىش بىلەن كارى بولمىدى.

جىن شۇرېن قۇمۇلنىڭ ۋەزىيىتىنىڭ جىددىيلىكىنى كۆ-
رۇپ، 8 ـ ئايدا ئۆلكىلىك ھۆكۇمەتنىڭ باش كاتىپى لۇ شياۋزۇ-
نى شەرقىي يۆنىلىشتىكى باندىتلارنى تازىلاش قوماندانلىقىغا تە-
يىنلىدى. لۇ شياۋزۇ، شېڭ شىسەي سەنمۇجاڭلىقىقا تەيىنلەن-
سۇن، دەپ چىڭ تۇرۇۋېلىپ، ئاخىر ئۇنى ئۆزىگە سەنمۇجاڭ
قىلىۋالدى. دۇ گوجى لۇيجاڭ جىن شۇرېننىڭ يېقىنى بولغاچقا،

ئالدى بىلەن يولغا چىقىپ قۇمۇلغا قاراپ ماڭدى.

قوش ئۆردەك رىسالىسىنى قالايمىقان ئاختۇرۇش

ما جۇڭيىڭ ئۆلكە تەرەپنىڭ چوڭ بىر قوشۇننى ياردەمگە ئەۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، شۇئان جىددىي ھۇجۇم بىلەن قۇمۇلنىڭ غەرب تەرىپىدىكى لياۋدۇننى ئىگىلەپ ھۆكۈمەت قوشۇنى بىلەن ئېلىشىشقا تەييار تۇردى.

جىن شۇرېن لۇ شياۋزۇنى بەلگىلەشتە «قوش ئۆردەك رىسالىسىنى قالايمىقان ئاختۇرۇش» دېگەن خەلق تەمسىلىدىن پايدىلانغانىدى. لۇ شياۋزۇ مۇلكىي ئادەم ئىدى، ھەربىي ئىشلارنى بىلمەيتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ۋەزىپىگە يېڭىلا تەيىنلەنگەنىدى. ئون يىلنىڭ ئالدىدا بۇرچىن ناھىيىسىگە ھاكىم ئىدى، شۇ چاغدا روسىيە تەرەپتىن قېچىپ كەلگەن ئاقلارنىڭ كوماندىرى باتيۇكوف ئالتايغا ھۇجۇم قىلغاندا ياڭ زېڭشىن ئۇنىڭغا سوۋېت ئارمىيىسىگە ماسلىشىپ ئاق باندىتلارنى يوقىتىشنى تاپشۇرغان، ئۇ قوماندانلىقتا بويسۇنماي ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈپ، نەتىجىدە باتيۇكوفدىن يېڭىلىپ زەمبىرەكلىرىنى تاشلاپ جىمسارغا قېچىپ كېلىۋالغان ۋە شىمالىي مىلىتارىستلار ھۆكۈمىتىنىڭ ئەمىلىدىن توختىتىپ ئالتە يىل ھېچقانداق ئىشقا قويماسلىق جازاسىغا ئۇچرىغانىدى. لۇ شياۋزۇ باشقىلارنىڭ پىكرىنى زادىلا ئاڭلىمايتتى، شۇڭا شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ رولىنى پەقەتلا جارى قىلدۇرالمىدى. ئۇ يەنە خەقتىن ئاغرىنىپلا يۈرەتتى. بەزىدە ئۇنىڭمۇ يوللۇق پەرلىرى چىقىپ قالاتتى. ئۇنىڭ باشقارمىسى ھەربىي ئىشلار نازىرى جىن شۇشىنىنىڭ قاتتىق باشقۇرۇشىدا بولغاچقا، ھېچقانداق ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىرادىسى بويىچە قىلالمايتتى. لۇ شياۋزۇ يۆتكىگەن قوشۇنلار ۋاقتىدا يېتىپ كېلەلمىدى، ئاشلىق بىلەن يەم - خە-

شەكلەرمۇ تولۇق ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە جىن نازىر تىنماي جىن رەئىسنىڭ بۇيرۇقىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇنى يولغا چىقىشقا ئالدىرىتاتتى. لۇ شياۋزۇنىڭ بىرنەچچە كۈن سۈرۈك بېرىش توغرىسىدىكى ئىلتىماسى تەستىقلانمايلا قالماي، يەنە تېخى نازىردىن بىرمۇنچە گەپ ئاڭلىۋالدى. نازىر جىن شۇرېنغا لۇ شياۋزۇنى چېقىپ، لۇ شياۋزۇ ئەتەي ۋاقىتنى كەينىگە سۈرۈپ ھەربىي پىلانغا تەسىر يەتكۈزۈۋاتىدۇ، بۇيرۇققا بويسۇنمىدى، ھەربىي قانۇن بويىچە ئۇنى جازالاش كېرەك، دېگەندەك گەپلەرنى قىلدى. لۇ شياۋزۇ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قاتتىق ئاچچىقلاپ، بولدى، بۇ ئىشنى قىلمايمەن، دەپ چالۋاقىغانىدى، شېڭ شىسەي بىرمۇنچە ياخشى گەپلەرنى قىلىپ ئاچچىقىدىن ياندۇرۇپ، دۇ گوجىغا بۇيرۇق چۈشۈرگۈزۈپ ئۇنى مىڭدىن ئارتۇق ئەسكەر بىلەن ئاۋۋال يولغا سېلىۋەتتى.

دۇ گوجى قوشۇنىنى باشلاپ فۇكاڭ، جىمىسار، گۇچۇڭ، مورى، داشىتۇ، سېبىكۇ، يەتتە قۇدۇقلاردىن ئۆتۈپ لياۋدۇنگە يېتىپ باردى. ئۇنىڭ قولىدا كۈچەيتىلگەن ئون ليەن بار بولۇپ، جەمئىي ئادەم سانى 1 مىڭ 500دىن ئاشاتتى، ما جۇڭيىڭنىڭ ئەسكەرلىرىدىن ئۈچ - تۆت ھەسسە كۆپ ئىدى، يەنە تېخى گېرمانىيىدە ياسالغان ئىككى چوڭ زەمبىرەكمۇ بار ئىدى.

لۇ شياۋزۇ بىلەن شېڭ شىسەي ئازغىنە ئەسكەر بىلەن 100 مىڭ جىڭدىن كۆپ يەم - خەشەكنى ئېلىپ ئۇنىڭ كەينىدىن يېتىپ بېرىپ، ئىستراتېگىيىلىك ئورۇن يەتتە قۇدۇققا كېلىپ چۈشتى. بۇ يەرنىڭ غەرب تەرىپىدىن ئۈرۈمچىگە، غەربىي شىمال تەرىپىدىن پىچان، تۇرپانلارغا ھەتتا ئۆلكە مەركىزىگە، شەرق تەرىپىدىن لياۋدۇن ئارقىلىق قۇمۇلغا بارغىلى بولاتتى، جۇغراپىيىلىك ئورنى بەكمۇ مۇھىم ئىدى.

شېڭ شىسەي لياۋدۇن ئۇرۇشىنىڭ تۇنجى ئۇرۇش بولىدىغانلىقىنى، بۇ ئۇرۇشنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىنى چۈشىنىپ،

لۇ شياۋزۇ قوماندانغا يەتتە قۇدۇقتا جەڭدىن ئىلگىرى يىغىن
ئېچىپ تاكتىكا مەسىلىلىرىنى مەسلىھەتلىشىۋېلىشنى ئېيتتى.
لۇ قوماندان يىغىندا قوشۇن باشلاپ ماڭىدىغان بىرنەچچە
سەركەردىگە شۇنداق دېدى:
— ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى بەكمۇ يامان، شۇڭا ئۇنىڭغا
زادىلا سەل قاراشقا بولمايدۇ. تۆۋەندە سەنمۇجاڭ بۇ جەڭنى قانداق
قىلىش كېرەكلىكى توغرۇلۇق سۆز قىلىدۇ.
شېڭ شىسەي قۇمۇلنىڭ يەر تۈزۈلۈشى بىلەن ما جۇڭيىڭ
قوشۇنىنىڭ ئۇرۇش تاكتىكىسىنى خېلى بۇرۇنلا پىششىق ئىگە-
لەپ بولغانىدى، شۇڭا ھېچكىمگە سۆز بەرمەي، گېلىنى قىرىپ
قويۇپ گېپىنى باشلىدى.
— ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى خۇيزۇلارنى ئاساس قىلىپ قۇ-
رۇلغان قوشۇن، ئادەم سانى كۆپ ئەمەس، ئەمما ناھايىتى باتۇر،
جەڭگە ماھىر، شۇڭا ئۇلارغا سەل قارىماسلىقىمىز كېرەك، بول-
مىسا چوڭ زىيان تارتىپ كېتىمىز. بۇرادەرلىرىمىزمۇ كۆرۈپ
تۇرۇپتۇ، ئۇلار ئۇدۇلدىن ھۇجۇم قىلىش تاكتىكىسىنى قوللى-
نىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ھۇجۇملىرى قىسقا، دەريا دولقۇنىغا
ئوخشاش ئۈزۈلمەي ئالدىغا ئېتىلىپ تۇرىدىغان ھۇجۇم، بۇنداق
ھۇجۇمغا بەرداشلىق بەرمەك بەك قىيىن. بۇخىل ھۇجۇمغا بىز
قانداق تاقابىل تۇرۇشىمىز كېرەك؟ — شېڭ شىسەي ئازراق
سىرتىغا كۆپۈپ چىققان كۆزلىرى بىلەن كۆپچىلىككە بىر قۇر
قاراپ چىقتى، ھەممەيلەننىڭ ئۆزىنىڭ سۆزىنى بېرىلىپ ئاڭلاۋات-
قانلىقىنى كۆرۈپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ناۋادا بىز ئاشۇنداق
تاكتىكىغا دۇچ كېلىپ قالىدىغان بولساق پىلىموت ۋە ئەڭ ئىلغار
مىلتىقلارنى ئالدىغا قويۇپ دۈشمەننىڭ ئۇدۇلدىن قىلغان ھۇجۇ-
مىنى توسۇشىمىز، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئاتلىق ئەسكەرلەرنى چې-
قىرىپ دۈشمەنگە سول بېقىنىدىن تېگىپ ئۇدۇلدىن قىلغان ھۇ-
جۇمنى ئاجىزلاشتۇرۇشىمىز، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇدۇل-

دىن ھەم ئىككى تەرەپتىن بىرلا ۋاقىتتا ئەسكەر چىقىرىپ دۈشمەننى قورشاۋغا ئېلىشىمىز كېرەك، — شېڭ شىسەي ئىككى قولىنى يىغىپ قورشاش ھەرىكەتىنى قىلدى، — ئەگەر ما جوڭيىڭ تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتىپ قالسا، ئۇ چاغدا كۈچى بىر قەدەر چوڭراق بولغان زاپاس قوشۇننى ساقلاپ قويۇپ، ئۇدۇلدىن ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن دۈشمەنگە بىر قىسىم كۈچىمىز بىلەن تاقابىل تۇرۇپ، ئاندىن زاپاس قوشۇن بىلەن دۈشمەننى ئىككى تەرەپتىن قورشاۋغا ئېلىپ يوقىتىش كېرەك. زاپاس قوشۇننى ئورۇنلاشتۇرۇش ئىنتايىن مۇھىم، ھەرقايسىڭلارنىڭ بۇنى ئېسىڭلاردا مەھكەم تۇتۇشۇڭلارنى سورايمەن.

ماجوڭيىڭ (1909 — 1936)

شېڭ شىسەي گېپىنى توختىتىپ، خۇددى بۇ گەپنى مەخسۇس دۇ گوجىغا قارىتىپ ئېيتىۋاتقاندەك ئۇنىڭغا ئالاھىدە قاراپ قويدى. ئاخىردا شۇنداق دېدى:

— ما جوڭيىڭنىڭ ئەسكىرى كۆپ ئەمەس، ئۇنىڭ پەقەت جەڭنى تېز قىلىپ، تېز تۈگىتىدىغانلا ئالاھىدىلىكى بار. بىز بىرقەدەر چوڭراق ئەسكىرىي كۈچ بىلەن ئۇنى مەھكەم قورشىۋالساقلا يوقىتىۋېتەلەيمىز.

يىغىندىن كېيىن، شېڭ شىسەي لياۋدۇننى يەنە بىر قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى.

لياۋدۇن ئېگىز جايلاشقان بولۇپ، قەدىمدىن تارتىپ خەۋەر پوتىيى قىلىنىپ كەلگەن جاي ئىدى، سۇيى، ئوت - چۆپى مول ئىدى. لياۋدۇن يەتتە قۇدۇق بىلەن قۇمۇلنىڭ ئوتتۇرىسىغا، ھەممە يەرنى تولۇق كۆرگىلى بولىدىغان يەرگە جايلاشقان

بولغاچقا شۇنداق ئاتالغانىدى. ئۇ يەرنى ئىگىلىۋالغان ئادەم چە-
قىپ ھۇجۇمـﻤـۇ قىلالايـتتـى، چېـكىنىپ مۇداپىـئەدىـمۇ تۇ-
رالايتتى.

— لياۋدۇننىڭ ئالدى تەرىپىدە بەش جىرا بار، — دېدى
شېڭ شىسەي دۇ گوجىغا ئالاھىدە تاپىلاپ، — بەشىنچى جىرانىڭ
يەر شارائىتى ئەڭ خەتەرلىك، سىز شۇ يەردە چوقۇم خەندەك
قېزىپ ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىنى توسۇڭ.
ئۇچىنچى جىرامۇ خەتەرلىك جاي، ئەگەر ئۇ يەرگىمۇ خەندەك
كولايدىغان بولساق، ئۇ چاغدا ئۇ ئىككىنچى مۇداپىئە لىنىيىسىگە
ئايلىنىپ، لياۋدۇن مۇستەھكەم قورغانغا ئايلىنىدۇ.

دۇ گوجى ئۇنىڭ ھەربىر گېپىگە خوپ دەپ تۇردى.

— ناۋادا لياۋدۇندىن چاتاق چىقىپ قالغۇدەك بولسا، —
دېدى شېڭ شىسەي يەنە، — ئۇ چاغدا چىغدەڭ بىلەن يۈەنچۈەنگە
چېكىنىمىز، ئەمما كېيىندە ھەرگىز ئوت ياقماسلىق كېرەك،
چۈنكى بۇ جايلار چۆل، ئوت يېقىلمىسىلا ھېچنېمىنى بىلگىلى
بولمايدۇ، دۈشمەنمۇ ئالدىغا مېڭىشتىن قورقىدۇ. ئوت ياقسىڭىز
دۈشمەن سىزنىڭ قوشۇنىڭىزنىڭ نەدىلىكىنى بىلىپ، تۆت تەرەپ-
تىن قورشاپ كېلىدۇ، ئۇ چاغدا ئۇلارغا تاقابىل تۇرماق تەسكە
چۈشىدۇ.

دۇ گوجى كۆرۈنۈشتە شېڭ شىسەيگە ئىتائەت قىلغاندەك
قىلغان بىلەن ئەمەلىيەتتە ئۇنى كۆزگە ئىلمايتتى، شۇڭا ئۇنىڭ
دېگەنلىرىنىڭ ھېچقايسىسىنى ئېسىدە تۇتماي، بەشىنچى جىرا،
ئۇچىنچى جىرا دېگەن يەرلەرگە قولىنىڭ ئۇچىدىلا تېيىز خەندەك-
لەرنى كولاپ قويۇپ، ئاندىن ئەسكەرلىرى بىلەن چېدىرلىرىغا
كىرىپ قارتا ئويناپ، ئەپيۇن چېكىپ ئولتۇرۇشتى.

1931 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى سائەت 9 يېرىمدا
لياۋدۇن جېڭى رەسمىي باشلاندى.

ما جۇڭيىڭ ئاق ئېتىغا مىنىپ قوشۇنىنىڭ ئالدىدا مېڭىپ

ھۆكۇمەت قوشۇنىنىڭ ئىستىھكامىغا ھۇجۇمغا ئۆتتى، كەينىدە
200 دەك ئاتلىق ئەسكىرى چېپىپ كېلىۋاتاتتى، ھەممىسىنىڭ
دۈمبىسىدە مىلتىقى، قوللىرىدا ئۇزۇن قىلىچلىرى بار ئىدى،
ھۇررا سادالىرى پەلەكنى تىترىتەتتى. ئاتلارنىڭ تۇياقلىرى ئاس-
تىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ - توزان ئاسماننى بىر ئالغانىدى.
دۇ گوجى بۇ ھالەتنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كېتىپ قالايمىقان
قوماندانلىق قىلىشقا باشلىدى. دۈشمەن ناھايىتى شىددەت بىلەن
بېسىپ كەلگەچكە زەمبىرەكنىڭ رولى زادىلا جارى بولمىدى،
شېڭ شىسەي دۈشمەننى قورشاپ يوقىتىشقا قالدۇرغان زاپاس
ئاتلىق ئەسكەرلەرنىمۇ ئۇدۇلدىن كېلىۋاتقان دۈشمەنگە سالغان
بولغاچقا، جىددىي پەيتتە زاپاس قوشۇن دۈشمەننى قورشى-
يالمىدى.
ھۇجۇم داۋامىدا ما جۇڭيىڭنىڭ سول پۇتىغا ئوق تېگىپ
ئېتىدىن يىقىلىپ ھوشىدىن كېتىشكە ئاز قالدى. لېكىن، «گا
سىلىڭ» قانداقلا قىلغان بىلەن ياش بولغاچقا، ئاغرىققا چىداپ،
چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ ئېتىغا مىنىۋالدى - دە، داۋاملىق
ئالدىغا قاراپ چاپتى. كەينىدىن كېلىۋاتقان ئەسكەرلىرى قوماندا-
نىنىڭ يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپلا گاڭگىراپ قېلىشقانىدى، كېيىن
ئۇنىڭ يەنە ئېتىغا مىنىپ ئوقتەك چېپىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆ-
رۈپ قايتىدىن جانلىنىپ دۈشمەن بىلەن جېنىنىڭ بارىچە ئېلىش-
تى، ئۆلكىلىك ھۆكۇمەت قوشۇنىنىڭ تۇەنجاڭى نازىڭباتۇلۇ بى-
لەن لۇيىنىڭ سەنمۇجاڭى فېي جيەندېنى چېپىپ ئۆلتۈردى. نەتى-
جىدە، دۇگوجى پۈتۈن سەپ بويىچە چېكىنىپ يەتتە قۇدۇق تەرەپ-
كە قاراپ قاچتى.
كەچتە، دۇ گوجى قوشۇننى باشلاپ چىغدەڭگە يېتىپ كەل-
دى. ئەسكەرلەر ئۇزۇن يول مېڭىپ چارچاپ كەتكەن، قورساقلى-
رى ئاچ بولغاچقا، ئارتۇق مېڭىشقا ماجالى يەتمەي قالدى، دۇ
گوجىمۇ ئەپيۇن خۇمارى تۇتۇپ ئارانلا قالغانىدى. ئۇ شېڭ شى-

ـەينىڭ كېچىدە ئوت يېقىشقا بولمايدۇ، دېگەن گېپىنى پۈتۈنلەي ـ ئۇنتۇپ قازان ئېسىپ تاماق ئېتىشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. ما جۇڭيىڭنىڭ ئەسكەرلىرى ئوتنى كۆرۈپ يەنە قوغلاپ كەلدى، دۇ گوجى ئامالسىز كۆن پېتىشقا قاراپ قاچتى.

يەتتە قۇدۇققا ئاز قالغاندا دۇ گوجى باركۆلدىن كېچىلەپ ما جۇڭيىڭغا ياردەم بېرىشكە ماڭغان 50 ئاتلىق ئەسكەرگە ئۇچراپ قالدى. ئالدى ـ كەينىدىن ھۇجۇمغا ئۇچرىغان دۇ گوجى قورشاۋ ئىچىدە قېلىپ، قورشاۋدىن بۆسۈپ چىقىپ كېتىشكە كۆزى يەتمەي ئۈمىدسىزلىنىپ ئۆزىنى ئېتىۋالدى. مىڭ كىشىلىك قوشۇن ئاتامانىدىن ئايرىلىپ قېلىپ تەرەپ ـ تەرەپكە قاراپ قېچىشقا باشلىدى. ما جۇڭيىڭنىڭ بىر ليەنجاڭى دۇ گوجىنىڭ كاللىسىنى كېسىۋېلىپ ئىنئام ئېلىشقا ماڭدى.

ما جۇڭيىڭ لياۋدۇن جېڭىدە توققۇز دانە پىلىموت، ئىككى دانە زەمبىرەك، ساناقسىز ئوق ـ دورا ئولجا ئېلىپ غەلىبە بىلەن قايتتى.

ما جۇڭيىڭنىڭ يارىسى ئېغىر ئىدى، داۋالىنىش ئۈچۈن قۇمۇل شەھىرىگە يول ئالدى.

يەتتە قۇدۇقتا تۇرۇۋاتقان لۇ قوماندان بىلەن شېڭ سەنمۇجاڭ ئالدىنقى سەپتىكى قوشۇننىڭ قاتتىق مەغلۇپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئامالسىز 100 مىڭ جىڭ يەم ـ خەشەكنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋېتىپ، پەلەككە تۇتاشقان ئوت يالقۇنىنىڭ يورۇقىدا بۇ قەدىمىي شەھەردىن چېكىندى.

جىن شۇرېن لياۋدۇن ئۇرۇشىدا ئۆز قوشۇنىنىڭ مەغلۇپ بولغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ غەزەپتىن تىترەپ كەتتى ھەتتا تىنىقى تۇتۇلۇپ قېلىشقا تاس قالدى. ئۇ ئالدى بىلەن لۇ شياۋزۇنى قوماندانلىق قىلىشتا كەتكۈزۈپ قويغان، دېگەن گەپ بىلەن ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىدى، شېڭ شىسەينى سەنمۇجاڭ تۇرۇپ ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغان دەپ، قوشۇمچە ئۈستىگە

ئالغان ۋەزىپىلىرىنى بىكار قىلىۋەتتى، ئالدىنقى سەپتە خىزمەت كۆرسىتىپ گۇناھىنى يۇيۇشقا قالدۇردى. شىڭ شىسەيگە ئۇۋال بولغانىدى، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئادەمنىڭ قولىغا قالغاندىكىن شۇنداق بولىدىغان گەپ. ئۇلار ئۇنىڭ گېپىگە كىرمەي خىيالىغا كەلگەننى قىلىپ مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتكە ئۇچرىغانىدى. ئۇنىڭغا ئەمدى خىزمەت كۆرسىتىپ گۇناھىنى يۇيماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى.

شەرقىي شىنجاڭ قولدىن كەتكەندىن كېيىن، جىن شۇرېن ئۆلكە قوشۇنىنى ئىنتايىن ئاجىز كۆرۈپ «ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن» بىلەن جاڭ پېيۇەندىن پايدىلىنىشنى ئويلاپ قالدى.

«جاڭ سالپاڭ قولاق» يۈز ئۆرىدى

«ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن» ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدا روسىيەدىن قېچىپ كەلگەن رۇسلاردىن تۈزۈلگەن قوشۇن بولۇپ، جەڭدە تەجرىبىلىك ئىدى. جىن شۇرېن ئۇلارغا ياخشى قورااللارنى بەردى، مائاشىنى ئۆستۈردى. ئۇلارنىڭ دەسلەپتە ئىككى لىيەنلا ئەسكىرى بار ئىدى، كېيىن ئىككى تۇەن، ئىككى لۇيگە كۆپىيىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوشۇنى ئىچىدە ئەڭ كۈچلۈك قوشۇنغا ئايلاندى.

جاڭ پېيۇەن (1894 — 1934) گەنسۇنىڭ گۇيدې دېگەن يېرىدىن بولۇپ، گومىنداڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە جۇڭجياڭى ئىدى. ئۇ بەقۇۋۋەت، قولاقلىرى يوغان ئادەم ئىدى، شۇڭا كىشىلەر ئۇنى «جاڭ سالپاڭ قولاق» دەپ ئاتايتتى. مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرى گەنسۇدا دارىلمۇئەللىمىننى، گەنسۇ قۇرۇقلۇق ئارمىيە ھەربىي ئىشلار مەكتىپىنى پۈتتۈرگەنىدى. 1917 ـ يىلى، ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ مىڭدىن ئارتۇق ئەسكىرى يېڭىلىپ جىمسارغا چېكىنگەندە، جاڭ پېيۇەن مىڭلىغان ھەر-

بىي شەپكىلەرنى ياغاچلارغا كىيدۈرۈپ يالغان ئەسكەر توپى ياساپ، رۇس قوشۇنىنى، بۇ يەردە مۇداپىئەدە قوشۇن بار ئىكەن، دېگەن ۋەھىمە بىلەن چېكىندۈرۈپ، شۇ خىزمىتى ئۈچۈن تۆەنجاڭلىققا ئۆستۈرۈلگەنىدى.

1928 ـ يىلى 7 ـ ئىيۇن سىياسىي ئۆزگىرىشىدە جىن شۇرېننى تەختكە چىقىرىشتا تۆھپىسى بولغاچقا، جاڭ پېييۇەن لۈيجاڭلىققا، قوشۇمچە ھەربىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشقارما باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈلگەن، 1930 ـ يىلى كۈزدە، جىن شۇرېن بىلەن زىددىيەتلىشىپ قېلىشتىن قېچىپ، ئىلىغا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىسى بولۇپ كەتكەنىدى.

جىن شۇرېن بۇ بىر يۈرتلۇقىنى جەڭگە قوماندانلىق قىلالايدۇ، دەپ ئويلاپ، 1931 ـ يىلى 9 ـ ئايدا «باندىتلارنى تازىلاش قوشۇنىنىڭ باش قوماندانى» لىققا تەيىنلەپ، 6 مىڭ 500 ئەسكەرنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، شېڭ شىسەينى ئۇنىڭغا سەنمۇجاڭلىققا بېرىپ قۇمۇلدىكى ئوتنى ئۆچۈرۈشكە ئەۋەتتى.

«جاڭ سالپاڭ قۇلاق» ھەربىيلىكتىن چىققان ئادەم بولغاچقا قوماندانلىققا ئېپى بار ئىدى. شېڭ شىسەي جىنايىتىنى يۇيۇپ خىزمەت كۆرسىتىش ۋەزىپىسى بولغاچقا، ئۆز ئىشىغا تېخىمۇ پۇختا بولدى، بېرىلىپ ئىشلىدى. 6 مىڭ ئەسكەر ئۇرۇمچىنىڭ شىمال تەرىپىدىن يولغا چىقىپ شەرققە قاراپ ماڭدى. فەنماتاڭغا كەلگەندە ما جۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكى ما خېيىڭنىڭ تۇەنىدىكى 700 ئەسكەر بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ قاتتىق جەڭ قىلدى. بۇ قېتىمقى جەڭدە شېڭ شىسەينىڭ، بىر قىسىم قوشۇن ھۇجۇمغا ئۆتۈش، بىر قىسىم زاپاس قوشۇن دۈشمەننى قورشاش تاكتىكىسى ئىشلىتىلگەچكە جەڭدە تولۇق غەلىبە قازاندى، ما خېيىڭنىڭ 300 دىن ئارتۇق ئەسكىرى، ھۆكۈمەت قوشۇنىنىڭ 200 دىن ئارتۇق ئەسكىرى ئۆلدى ۋە يارىلاندى.

ما جۇڭيىڭنىڭ سول پۇتى ئېغىر يارىلانغان بولۇپ، دوختۇر

ھەم دورا بولمىغاچقا يۇقۇملىنىپ كۆپتەك ئىششىپ كەتكەن، قىزىتمىسى ئۆرلەپ تولا جۆيلۈيدىغان بولۇپ قالغانىدى. قول ئاستىدىكى ما شىمىڭ بىلەن ما خۇشەن قاتارلىقلارنىڭ ئاتامانىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ئۇرۇش قىلىشقا كۆڭلى بارمايۋاتاتتى. ما خۇشەن ما جۇڭيىڭ ھوشىغا كەلگەندە ئۇنىڭغا شۇنداق دېدى.

— ئالدىنقى سەپتىن تېلېگرامما كەلدى، جىن شۇرېن بىزگە قارشى يەنە قوشۇن ئەۋەتىپتۇ. بۇ قېتىمقى قوماندانى «سالپاڭ قۇلاق» جاڭ پېييۈەن، سەنمۇجاڭى يەنە ھېلىقى چەت ئەلدە ئوقۇپ كەلگەن شېڭ شىسەي ئىكەن. بۇ قېتىمقى ئەسكىرىي كۈچى ئالدىنقى قېتىمقىدىن تۆت ھەسسە كۆپ ئىكەن. قارىغاندا، بۇ قېتىم قۇمۇلنى ئالماي قويمىسا كېرەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىش كېلىپ قېلىۋاتىدۇ، بۇرادەرلىرىمىزنىڭ كىيىملىرى يېلىڭ، سوغۇق چۈشۈپ كەتسە ئۇرۇش قىلىش تۇرماق جاننى ساقلاپ قالالماقمۇ تەس بولىدىغان ئوخشايدۇ.

ما جۇڭيىڭ قېيناكىسىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئاغرىق ئازابى بىلەن تەڭ «ھىم» دەپ قويدى، ئۇنىڭ ئازابقا چىدىماي ئاغزى مايماق كېتىۋاتاتتى.

— سىڭىلچە قانداق قىلساق بولا؟ — ئۆز سۆز، زومىگەر «گا سىلىڭ» ئاغرىقنىڭ قىينىشى بىلەن ئۇنىڭغا ھۆركىرىيەلمەي ھەم بىر پىكىرگە كېلەلمەي قېلىۋاتاتتى.

— مېنىڭچە، قۇمۇلدا ئۇلار بىلەن تىركىشىپ تۇرۇۋېرىدىغان بولساق نۇرغۇن زىيان تارتىپ كېتىمىز. ئۇنىڭدىن كۆرە يۇرتىمىزغا قايتايلى، ئۇ يەردە يارىڭىزنى داۋالىتىپ ساقىيىڭ، ساقىيىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار، دېگەندەك، قايتا پىلان قۇرۇپ ئۇرۇشقا ئاتلانساقمۇ كېچىكمەيمىز.

ما جۇڭيىڭ بېشىنى بوش لىڭشىتىپ قويدى، ھەر ھالدا ئۇ قېيناكىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلايتتى.

10 ـ ئايدا، ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى قۇمۇلدىن گەنسۇغا

قاراپ يولغا چىقتى. مېڭىشتىن ئىلگىرى ئۇ كېيىن قايتا كەلگەن-
دە لازىم بولىدۇ، دەپ ئويلاپ ھەم قوشۇنىدىكىلەرنىڭ كۆڭلىنى
تىندۇرۇش مەقسىتىدە ما شىمىڭ بىلەن ما چۇەنلۇنىڭ قوشۇنىنى
قومۇلنىڭ تاغلىرى ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرۇشقا قالدۇردى. ئۆل-
كە قوشۇنى ما جۇڭيىڭنى 470 چاقىرىم يەرگىچە قوغلاپ بېرىپ،
شىڭشىڭشياغا بارغاندا ئاندىن كەينىگە قايتتى.
ما جۇڭيىڭ قوشۇنىنى چېكىندۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن،
قومۇلنىڭ مۇداپىئەسىگە مەسئۇل شيۇڭ فايۇ ئاچچىقىنى چىقىرى-
ۋېلىش ئۈچۈن، 200 يىللىق تارىخقا ئىگە ۋاڭ ئوردىسىغا باستۇ-
رۇپ كىرىپ پۈتۈن بايلىقنى بۇلاپ كەتتى، ۋاڭ ئەۋلادلىرىنىڭ
قەبرىلىرىنى ئېچىۋەتتى، بىرقانچە يۈز يىلدىن بېرى ساقلىنىپ
كېلىۋاتقان «قۇرئان كەرىم»، «ھەدىس شېرىپ» قا ئوخشاش
كلاسسىك كىتابلارنى كۆيدۈرۈۋەتتى، قومۇل ئۇيغۇرلىرى تۇر-
پان، يېڭى چان قاتارلىق جايلارغا قاراپ تۇركۇملەپ قېچىشقا باشلى-
دى. جاڭ پېيىۋەن بىلەن شېڭ شىسەي ئىككىنچى لىنىيىدىكى
ليۇ رۇڭشېڭغا، تۆتىنچى لىنىيىدىكى ئا داۋدېغا، باركۆلدىكى
ئۆلكە قوشۇنىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، دېھقانلارنىڭ قوزغىلىڭىنى
باستۇرماقچى، تۇخۇلۇ، سىمپىخۇاچۈەن، يۇقىرى ـ تۆۋەن مۇيا-
لاردىكى قوراللىق دېھقانلارنى يوقاتماقچى، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنى
قوراللىرىنى تاشلاپ ئۆزىنىڭ دېھقانچىلىقىنى قىلىشقا مەجبۇرلى-
ماقچى بولدى. پەقەت باغداش دېگەن بىرلا جايدىكى قوزغىلاڭچى
دېھقانلار خەتەرلىك يەر تۈزۈلۈشىدىن پايدىلىنىپ تۇرۇپ ھۆكۈ-
مەت قوشۇنىنى تاغ ئىچىگە كىرگۈزمىدى.
جىن شۇرېن بۇ ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن جىن شۇشىنغا:
— جاڭ پېيىۋەنگە تېلېگرامما بەر، ئۇ باندىتلارنى يوقىتىپ
باي ـ قازانىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتسۇن! — دېدى.
جاڭ پېيىۋەن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن شېڭ
شى سەيگە:

— جىن رەئىسنىڭ تېلېگراممىسىنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا، توپىلاڭ كۆتۈرگەن دېھقانلارنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلىشىمىز كېرەكتەك قىلىدۇ، شۇنداق قىلساق بولارمۇ؟ — دېدى.

— توپىلاڭ كۆتۈرگەن دېھقانلارنىڭ ھەممىسىنىلا ئۆلتۈرۈشكە بولماسمىكىن، — دېدى شېڭ شىسەي، — شىنجاڭدىكى 4 مىليون ئاھالىنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار بىلەن خۇيزۇلار 70 پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ. بىز، ئەلۋەتتە، ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىشىمىز، ئۆزىمىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىزدەك مۇئامىلە قىلىشىمىز كېرەك. جاڭ گوخۇغا ئوخشاش مۇناپىقلار خەلقنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرۈپ مۇشۇ قالايمىقانچىلىقنىڭ چىقىشىغا سەۋەب بولغان، ئۇنداقلارنىڭ ئۆلگىنى خوپ بولدى. شۇڭلاشقا، شىنجاڭنىڭ مەسىلىسىنى قورال كۈچى بىلەنلا ھەل قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، بىزنىڭ قوشۇنىمىزنىڭ ئىنتىزامىمۇ چىڭ ئەمەس، شۇڭا قوشۇننىڭ ئىنتىزامىنى چىڭىتىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ ـ ئادەتلىرىگە ھۆرمەت قىلىپ ئۇلارنىڭ ئۆلكە ئارمىيىسىگە بولغان ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز زۆرۈر.

شېڭ فايۇگە ئوخشاش ئۆزى لۈيجاڭ تۇرۇپ باندىتلارغا ئوخشاش بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىدىغان ئادەملەر جەڭدە غەلىبە قىلغان بىلەن خەلقنىڭ ھىمايىسىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ، يەنە تېخى بىزگە بالا ـ قازا تېرىپ بېرىدۇ. شۇڭا، ئۇلارنى ئۆزىمىزگە رام قىلىشنى ئاساس، قوراللىق باستۇرۇشنى قوشۇمچە ئېلىپ بېرىش كېرەك.

جاڭ پېييۈەن ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدى: بۇ ئاداش قانداقلا بولسۇن چەت ئەلدە تۇرغاچقا ئىدىيىسى يېڭى، گەپلىرى ئورۇنلۇق. ئەمەلىيەتتە، جاڭ پېييۈەنمۇ ئۆزىنىڭ كۈچىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئەسكەرلىرىنى زىيانغا ئۇچرىتىشنى خالىمايتتى، قوزغىلاڭچىلارنى تەسلىم قىلدۇرۇشنىمۇ تەكىتلەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە ئېلانلارنى يېزىپ

شەھەر - يېزىلارنىڭ ھەممە كوچىلىرىغا چاپلاتقۇزۇۋەتتى؛

ئۇيغۇر، خۇيزۇ قېرىنداشلارغا مەلۇم بولغاي: بۇ قېتىم قوشۇنىمىز ما جۇڭيىڭ باندىتلىرىنى تازىلاش ئۈچۈن دىيارىڭلارغا كەلگەن. باندىت ما جۇڭيىڭ ئېغىر يارىلىنىپ شەرققە قېچىپ كېتىپ قۇمۇل تىنچلاندى. لېكىن، ئاز ساندىكى يامان غەرەزلىك ئۇيغۇر، خۇيزۇلار جاھىللىق قىلىپ ئۆيلىرىدە قورال ساقلاپ قايتا كۆتۈرۈلۈشنىڭ كويىدا بولۇۋاتىدۇ. پېقىر جاڭ قوماندان شۇنداق جاكارلايمەنكى، ئۆيىدە قورال ساقلىغۇچىلار بىر ئاينىڭ ئىچىدە قوراللىرىنى تاپشۇرسا جازالىنىشتىن ئامان قالىدۇ، قارشىلىق قىلىپ تاپشۇرمىغۇچىلار، توغرا يولدا ماڭماي يەنە توپىلاڭ كۆتۈرۈش خىيالىدا بولغۇچىلار قاتتىق جازالىنىدۇ.

باندىتلارنى تازىلاش قوشۇنىنىڭ قوماندانى جاڭ پېيىۋەن
سەنمۇجاڭى شېڭ شىسەي
جۇڭخۇا مىنگونىڭ 20 - يىلى 10 - ئاي كۈنى

جاڭ پېيىۋەن ئۇنىڭدىن باشقا تاغ ئىچىگە بىرقانچە قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ قوزغىلاڭچىلارغا خىزمەت ئىشلىدى، نەتىجىدە يولۋاس قاتارلىق ئون نەچچە ئادەم ئارقا - ئارقىدىن قۇمۇلغا كېلىپ مەڭگۈ قوزغىلاڭ كۆتۈرمەسلىككە قەسەم قىلدى. جاڭ پېيىۋەن قورال تاپشۇرۇشقا بەرگەن مۆھلەت ئىچىدە قورال تاپشۇرۇپ ئۆزىنىڭ دېھقانچىلىقىنى قىلغان دېھقانلارمۇ بولدى، باركۆلدىكى قازاقلار ھۆكۈمەتكە بويسۇنىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى. شۇنىڭ بىلەن شەرقىي شىنجاڭدىكى ئۇرۇش بىر مەزگىل پەسەيگەن بولدى.

جاڭ پېيىۋەن يولۋاسنىڭ چوڭ قورۇسىدا غەلىبىنى تەبرىكلەپ كاتتا چاي بەردى. ئەسكەرلەر ھاراقنى بولۇشغا ئىچىپ، گۆشلەرنى بولۇشغا يەپ ئاجايىپ يايراپ كېتىشتى. تەڭشىلىپ

قالغان جاك پېيىۋەن ئورنىدىن قوپۇپ:
— بۇرادەرلەر، جاپا چەكتىڭلار! پېقىر جىن رەئىسكە دەپ سىلەرگە تۆھپە يازغۇزىمەن، جىن رەئىسنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ھەر بىرىڭلارغا بىر ئايلىق مائاش قوشۇپ بېرىمەن! — دېدى.
قورۇنى تەنتەنە ساداسى بىر ئالدى.
زىياپەتتىن كېيىن، جاك پېيىۋەن بىلەن شېڭ شىسەي قورۇ ئىچىدىكى چوڭ بىر توپ دەرەخنىڭ سايىسىدىدا ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتى. جاك پېيىۋەن چاي ئىچكەچ شېڭ شىسەيگە:
— بۇ قېتىم ئىككىمىز ناھايىتى ياخشى ماسلاشتۇق، بولۇپمۇ بۇ ئۇرۇشنىڭ يېرىم غەلىبىسى سىزنىڭ توپىلاڭچىلارنى تەسلىم قىلدۇرۇش توغرىسىدا بەرگەن تەكلىپىڭىزدىن قولغا كەلدى. شۇڭا، مەن سىزگە بېرىلگەن جازانى بىكار قىلدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا تۆھپە يازغۇزۇش قارارىغا كېلىپ كاتىپىمغا تېلېگرامما يازغۇزدۇم، كۆرۈپ بېقىڭ، — دېدى.
شېڭ شىسەي تېلېگراممىنى قولىغا ئېلىپ ئوقۇدى. ئۇنىڭدا مۇنداق يېزىلغانىدى:

«... شېڭ شىسەي بىلىملىك، كەڭ قورساق ئادەم ئىكەن. ئۆتكەن قېتىم جازالانغاندىن كېيىن قاتتىق ئازابلىنىپ، بۇ قېتىمقى جەڭدە ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتتى. ئۇ تۈزگەن قوْمۇلنى قايتۇرۇۋېلىش پىلانى ئەتراپلىق ھەم ئەستايىدىل تۈزۈلگەن بولغاچقا، ئارقا ـ ئارقىدىن غەلىبە قىلدۇق. بۇ غەلىبىلەر ئادەتتىكى غەلىبىلەر ئەمەس، شۇڭا پېقىر ئۇنىڭغا بېرىلگەن جازانى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ ئىلگىرىكى ۋەزىپىلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى ئىلتىماس قىلىمەن...»

شېڭ شىسەي تېلېگراممىنى ئوقۇپ بولۇپ ھاياجاندىن خېلىغىچە گەپ قىلالماي قالدى.

— جانابىڭىزنىڭ ماڭا شۇنچىلىك غەمخورلۇق قىلغىنىڭىزغا كۆپتىن كۆپ رەھمەت! بۇنىڭدىن كېيىنمۇ پېقىرنىڭ جانابىڭىزنىڭ ياردىمىگە تايىنىدىغان ئىشلار بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، شۇنداق چاغلاردا ياردەم قولىڭىزنى يەنە سۇنۇشىڭىزنى سورايمەن، — دېدى ئۇ.

شېڭ شىسەي جاڭ پېيىۋەننىڭ جىن رەئىسنىڭ بىر يۇرتلۇقى، ساۋاقدىشى، خىزمەتدىشى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ قويماسلىق كېرەك، دەپ ئويلايتتى.

«جاڭ سالپاڭ قۇلاق» شېڭ شىسەينىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كېرىلىپ كەتتى. ئۇ يېقىندا قۇمۇلدىكى لى ۋېنخۇەننىڭ قىزىنى تۆتىنچى خوتۇنلۇققا ئالغان بولۇپ، شېرىن ئاينىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتاتتى، قوشۇننىڭ ئىشلىرىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك. شېڭ شىسەي بىلەنمۇ مۇناسىۋىتى ياخشى ئىدى. ئۇنىڭ قۇمۇلدا يەنە يېرىم يىل تۇرۇپ، بۇ يەرنىڭ ئىشلىرى تەرتىپكە چۈشكەندىن كېيىن قايتىپ كېتىش ئويى بار ئىدى. ئۇ شۇ تۇرقىدا شېڭ شىسەينىڭ ئۆزىگە بۇنچىلىك خۇشامەت قىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىچىدە خۇشال بولدى ۋە ئۇنىڭ مۈرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ:

— ھە، سىزگە ھەر ۋاقىت ياردەم قىلىپ تۇرىمەن، سىزمۇ ياردىمىڭىزنى ئايىماسسىز، — دېدى.

جىن شۇرېن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىچىدىكى ئۆيىدە ئەپيۇن چېكىپ خىيال بىلەن ياتاتتى، بۇنداق چاغدا ئاسمان ئىلاھى كەلسىمۇ قوبۇل قىلمايتتى. ئەپيۇننى چېكىپ خۇماردىن چىقىپ بولغاندىن كېيىن مۇھاپىزەتچىسىگە جىن شۇشىننى چاقىرىشقا بۇيرۇدى.

جىن شۇرېن ئەپيۇن چېكىدىغان كارىۋىتىدىن چۈشمەي، ساڭگىلاپ كەتكەن قاپاقلىرىنى يېرىم ئېچىپ خىيال بىلەن ياتاتتى. جىن شۇشىن كىرگەندىن كېيىن ئۇزۇن ئەپيۇن غاڭزىسى بىلەن ياندىكى ئورۇندۇقنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭدىن:

— يەنە نېمە ئىش بار؟ — دەپ سورىدى.

جىن شۇشىن ئورۇندۇقتا كېلىپ ئولتۇرۇپ بولۇپ، ئاندىن سۆزىنى باشلىدى:

— ئاكا، «جاڭ سالپاڭ قۇلاق» نىڭ شۇ كۈنلەردە نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ بولمايدۇ. ئىشلار تۈگىگەن تۇرسا يەنە نېمە دەپ قايتىپ كەلمەي قۇمۇلدا يېتىۋالىدۇ؟ بۇنىڭدا چوقۇم بىر گەپ بار. ئاڭلىسام، ئۇ يولۋاس بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ، سېنىڭ بۇيرۇقىڭنى نەزىرىگىمۇ ئېلىپ قويمىدى. يولۋاسقا ئوخشاش توپىلاڭ كۆتۈرۈشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان بىر نېمىنى قاتتىق جازالاش كېرەك ئىدى. شيۇڭ فايۇ تېلېگراممىسىدا جاڭ پېيىۋەننى، يولۋاس بىلەن قۇچاقلىشىپ بىر - بىرىگە قەسەم بېرىشىپ ھەمكارلىشىدىغانلىقىنى دېيىشىپ كەتتى. شېڭ شىسەيگە تۆھپە يازدى. چىرايلىق بىر قىزنى تۆتىنچى خوتۇنلۇققا ئېلىپ قۇمۇلدا توي قىلدى، تويدا قاتتىق ئىسراپچىلىق قىلدى، دەپتۇ. مۇشۇنداق چاغدا خوتۇن ئېلىپ، قوشۇن بىلەن كارى يوق يۈرسە ئەسكەرلىرىنىڭ كۆڭلى بۆلۈنمەمدۇ؟

— سەن جاڭ پېيىۋەننى مەندىن كۆڭلى بۆلۈنۈۋاتىدۇ، دېمەكچىمۇ؟ ئۇ ئۆزىمىزنىڭ ئىنىسى، ئۇنداق ئىش بولمايدۇ، — دېدى جىن شۇرېن ئۇنىڭغا.

— ئادەم دېگەن ھۆل نېمە، نېمىلەرنى ئويلىمايدۇ، نېمىلەرنى قىلمايدۇ دەيسەن. «جاڭ سالپاڭ قۇلاق» نىڭ قۇمۇلدا مىدىرلىماي يېتىۋالغىنىنى باشقا بىر مەقسەت ئۈچۈن ئەمەس دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ ھەر قانداق نەرسە چوڭىيىپ كەتسە تاقابىل تۇرماق تەس بولىدۇ. ئەگەر گېپىمگە ئىشەنمىسەڭ، ئۇنىڭغا، مەسلىھەتلىشىدىغان مۇھىم ئىش بار، تېز قايت، دەپ تېلېگرامما ئەۋەتىپ باققىن. ئەگەر بۇيرۇق بىلەن قايتىپ كەلسە، دېمەك شەرق تەرەپتە ھېچقانداق ئىش بولمايدۇ، ئۇنى ھەربىي ھوقۇقتىن قالدۇرۇپ ئېلىغا ئەۋەتسەڭ بولىدۇ. ناۋادا بۇيرۇقۇڭنى ئاڭلىماي قايتىپ كەلمىسە، ئۇ چاغدا مېنىڭ پەرىزىم توغرا چىققان بولىدۇ.

جىن شۇرېن ئاران تەستە ئۆرە ئولتۇرۇپ:

— ئەمدىسە بۇ ئىشنى ساڭا تاپشۇردۇم، — دېدى.

جاڭ پېيىۋەن دەرھال ئۇرۇمچىگە قايتىش توغرىسىدىكى تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، بۇنىڭ جىن شۇشىنىڭ ئويۇنى ئىكەنلىكىنى بىلدى. شۇ كۈنلەردە قۇمۇلنىڭ ئىشىدىنمۇ مۇھىم نېمە ئىش بولسۇن؟ ما جۇڭيىڭ گەنسۇغا قېچىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ قۇمۇلغا قويۇپ كەتكەن ئادەملىرى بار، شۇڭا بۇ يەرنىڭ تىنچ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ھازىر تاغدىكى ئۇيغۇرلارغا ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلار بىلەن سۆزلەشمەكچى بولۇۋاتىمەن، ئۇنىڭغا ۋاقىت كېرەك، ئەگەر مۇشۇنداق چاغدا قوشۇننى چېكىندۈرۈپ كەتسەم قىلغان ئەجرىمىز بىكارغا كەتمەمدۇ؟ شۇڭا، ئۇ جىن شۇرېننىڭ تېلېگراممىسىغا جاۋاب بەرمەي ئۆزىنىڭ ئىشىنى قىلىپ يۈرۈۋەردى. نەتىجىدە، جىن شۇشىنىڭ پەرىزى سۆزسىز ئىسپاتلىنىپ، جىن شۇرېن جاڭ پېيىۋەننىڭ باندىتلارنى تازىلاش قوشۇنىنىڭ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۆزىنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈشكە بۇيرۇدى.

جاڭ پېيىۋەن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، جىن شۇرېن ئاكا - ئۇكا ئىككىسىگە بولغان نارازىلىق ۋە كۆرسەتكەن خىزمىتىگە بولغان پۇشايمان بىلەن يېڭى ئۆيلەنگەن ئامراق خوتۇنىنى ئېلىپ ئىلىغا قايتىپ كەتتى. ماڭىدىغان چاغدا: «بۇنىڭدىن كېيىن جىن شۇرېننىڭ ئىشلىرىغا زادى ئارىلاشمايمەن» دەپ قەسەم ئىچىۋەتتى.

ھەربىي ھوقۇقنى قولغا ئېلىش

شەرقىي شىنجاڭدا ئەمدى ئۇرۇش بولمايدۇ، دېگەن گەپ كۆرۈنۈشتىكى گەپ ئىدى، ئىنتايىن چوڭ بىر يوشۇرۇن ئاپەت يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى.

خوجانىيازنىڭ قوشۇنى باغداشقا كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، شۇ يەردە يېتىپ ئارام ئالغاچ ئۆزىگە كۈچ توپلىدى. موڭغۇل گوسىنداردىن 500 مىلتىق، 100 مىڭ پاي ئوق، 500 يۇرۇش ھەربىي كىيىم، 40 مىڭ سەر كۈمۈش ياردەم ئېلىپ ئەمەلىي كۈچىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرۇۋالدى ھەم توختىماي تاغدىن چۈشۈپ ھۆكۈمەت قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلىپمۇ تۇردى. ئۇلارغا ئۇ يەرلەرنىڭ يەر تۈزۈلۈشى تونۇشلۇق ئىدى، ئامما ياردەم قىلىپ تۇراتتى، ھۆكۈمەت قوشۇنلىرىغىمۇ تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ ئۇلارنى ئامالسىز قالدۇرۇۋاتاتتى.

جاڭ پېيىۇەن كېتىپ ئورنىغا چۆچەكنىڭ دۇتۇسى لى خەيرۇ كېلىپ، شەرقىي لىنىيە مۇداپىئە ئارمىيىسىگە قوماندان بولدى، شېڭ شىسەي بىلەن ليۇ جىبىسەن ئالدىنقى سەپنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى. شېڭ شىسەي شۇنىڭدىن باشلاپ رەسمىي ھالدا ھەربىي ھوقۇقنى ئىگىلەپ، ئۆزىنىڭ بويان بېسىلىپ كېلىۋاتقان ھەربىي تالانتىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى.

لى خەيرۇ ئالدىنقى سەپنىڭ ئۇ ئىككى قوماندانىغا قوشۇننى ئىككى يولغا بۆلۈش توغرۇلۇق بۇيرۇق بەردى. بۇيرۇق بويىچە شېڭ شىسەي باركۆل تەرەپكە بېرىپ ئۇيغۇر دېھقانلىرى بىلەن قازاق چارۋىچىلارنىڭ بىرلىشىشىنىڭ ئالدىنى ئالماقچى، ليۇ جىبىسەن بىرىنچى لىنىيىنىڭ كوماندىرى جاڭ ليۇشيۇ بىلەن بىللە قۇمۇلنىڭ شەرقىي ئېغىزىدا باندىتلانى يوقاتماقچى بولدى. 1932 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى، ئۆلكە قوشۇنى باغداشنىڭ ئىككىنچى ئېغىزىغا يېتىپ كەلگەندە كەچ كىرىپ كېتىپ، تاڭ ئاتقاندا داۋاملىق تاغنىڭ ئىچىگە كىرمەكچى بولۇپ شۇ يەردە بارگاھ تىكىپ قونۇپ قالدى.

تومۇز ئىسسىقتا تاغنىڭ ھاۋاسى سالقىن بولىدۇ. ئىسسىقتا تولا يۈرۈپ، مىلتىق ئېسىپ، زەمبىرەك سۆرەپ قاتتىق چارچاپ كەتكەن ئەسكەرلەر قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەن، ئەتىسى ئەتىگەندىمۇ

ئورنىدىن تۇرماي تاتلىق ئۇيقۇدا ياتقانىدى.

تاغدىكى قوزغىلاڭچىلار بىلەن ما جۇڭيىڭنىڭ يۇزدىن ئارتۇق خۇيزۇ ئەسكىرى ئۆلكە قوشۇنىنىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىپ يۈرگەچكە، ئۇلار ئەنە شۇنداق تاتلىق ئۇخلاۋاتقان چاغدا باستۇرۇپ كېلىپ نۇرغۇننى قىرىپ تاشلىدى. ليۇ جيېسەن شىددەتلىك ئوق ئاۋازلىرىدىن ئالدىنقى قوشۇننىڭ زەربىگە ئۇچرىغانلىقىنى بىلىپ، قوزغىلاڭچىلار بىلەن ئۇرۇشقۇسى كەلمەي دەرھال چېكىنىشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. ئۆلكە ئەسكەرلىرى زەمبىرەكلىرىنى ئېلىۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈرمەي، تاغدىن دومىلاپ، يۈگۈرۈپ دېگۈدەك قېچىپ چۈشۈشكە باشلىدى. ليۇ جيېسەن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تاپانچىسىنى چىقىرىپ ئۇلارنى توسۇدى، توسۇغانغا ئۇنىمىغانلاردىن بىرنەچچىنى ئېتىپمۇ تاشلىدى. ئەسكەرلەر قېچىشتىن توختىغاندىن كېيىن زەمبىرەكلەرنى قايتۇرۇپ چۈشۈشكە بۇيرۇق قىلدى. ئەسكەرلەر ئامالسىز جان تىكىپ جەڭ قىلىپ يۈرۈپ زەمبىرەكنىڭ يېنىغا بېرىپ ئاتلارنى قوشۇپ زەمبىرەكلەرنى سۆرىگەنىدى، ئويلىمىغان يەردىن بىر زەمبىرەك چاقىنىڭ ئوقى سۇنۇپ كېتىپ زەمبىرەكنى مىدىرلاتقىلى بولمىدى.

ليۇ جيېسەن ئاتنى ئۇراي دەپ ئەمدىلا قامچىنى كۆتۈرۈشىگە كۆكسىگە بىر پاي ئوق تېگىپ شۇئان يىقىلدى، كوماندىر جاڭ ليۇشيۇ بېلى قايرىلىپ كېتىپ يەردە ئولتۇرۇپ قالدى. ئەسكەرلەر باشلىقىدىن ئايرىلىپ قالغاچقا، ئىككى كىچىك زەمبىرەكنى، ئوقى سۇنۇپ كەتكەن بىر زەمبىرەكنى، زەمبىرەك ئوقىدىن 14نى ۋە نۇرغۇن ئوق - دورىلارنى تاشلاپ، ليۇ جيېسەن بىلەن جاڭ ليۇشيۇنى ئاتقا ئارتىپ شىنجاڭزىغا چېكىنىپ كېلىۋالدى، ليۇ جيېسەن يارىسىدىن قان جىق ئېقىپ كېتىپ ئۇ دۇنياغا كەتتى.

ليۇ جيېسەن ئۆلگەندىن كېيىن قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىدىغان ئادەم بولمىدى، لى خەيرۇ دەرھال شېڭ شىسەينى باركۆلدىن قۇمۇلغا قاراپ يۈرۈش قىلىپ باغداشقا كىرىپ باندىتلارنى

يوقىتىشقا بۇيرۇدى.

شىڭ شىسەي تاغ باغرىغا يېتىپ كېلىپ، ئاۋۋال يەر تۈزۈ-لۈشىنى پۇختا بىلىدىغان بىر قازاق چارۋىچىنى تاغ ئىچىگە كىر-گۈزۈپ خوجانىيازنىڭ قوشۇنىنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلىدى، يەنە بىر تەرەپتىن شۇ جاينىڭ ئاقساقىلىنى قولغا كەلتۈرۈپ قوزغىلاڭچى-لارنى ئىچكى جەھەتتە پارچىلاشقا ئۇرۇندى.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن، چارۋىچىلاردەك كىيىنىۋالغان پايلاقچى تاغدىن قويلىرىنى ھەيدەپ چۈشتى ۋە شىڭ شىسەينىڭ چېدىرىغا كىرگەندىن كېيىن تاغنىڭ ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىپ شۇنداق دېدى:

— پېقىر چىغىر يول بىلەن خوجانىيازنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ماڭدىم. ئۇلار تاراتىغا 30 — 40 كىلومېتىر كېلىدىغان يەردىكى قارلىق تاغقا كېلىپ توختىدى. ئالدىدا چوڭ بىر كۆل بار ئىكەن، ئۇ تەرەپكە ئۆتكىلى بولمايدىكەن، ئادەمزات يوق، چوققىلىرى شۇنچىلىك خەتەرلىك. كۆلنى بويلاپ بىرلا چىغىر يول بار ئىكەن، شۇ يول بىلەنلا ئۆتكىلى بولىدىكەن. ئەمما، ئۇزۇن ماڭماي بىر ھاڭغا دۈچ كېلىدىكەنسىز، ھاڭنىڭ ئۈستىدە يالغۇز بىر ياغاچ كۆۋرۈك بار ئىكەن. خوجانىياز شۇ يەرنى ساقلاشقا 300 دەك ئادەم قويۇپتۇ. ئۇلارنىڭ يەيدىغىنى تۈگەپ كۈندە قوي ئۆلتۈرۈپ يەۋاتىدۇ.

شىڭ شىسەي خوجانىيازنى ماڭارغا يولى قالماپتۇ دەپ ئويلاپ، قوشۇنىنى ئۇلارنىڭ كەينىدىن تاپ باستۇرۇپ مېڭىشقا بۇيرۇپ، تاكى شەكلى ئاتنىڭ ئېگىرىگە ئوخشايدىغان قارلىق بىر چوققىغىچە كەلدى.

— بۇ قانداق جاي؟ — دەپ سورىدى شىڭ شىسەي يول باشلىغۇچىدىن.

— بۇ جاي «تاسما» دەپ ئاتىلىدۇ، ئالدىمىزغا يەنە ئازراق ماڭساق خوجانىيازنىڭ قوشۇنى بار يەرگە بارىمىز، — دەپ جاۋاب

بەردى يول باشلىغۇچى.

خوجانىيازنىڭ كەينىدىن ئۆلكە قوشۇنى قوغلاپ كەلدى. ئۇلار ئالدىدا ئۆتكىلى بولمايدىغان خەتەرلىك جايغا دۇچ كېلىپ، ئادەملىرى چارچاپ ھەم ئاچ قېلىپ ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋالدا قالغان، جەڭ قىلىشقا مادارى قالمىغانىدى. ئۇ بىشىر ۋاڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ يالغان تەسلىم بولۇش قارارىغا كېلىپ، ئاۋۋال شېڭ شىسەيگە 50 مىلتىق بىلەن ئادەم ئەۋەتىپ، ھۆكۈمەت قوشۇنىغا قوشۇلۇش شەرتلىرى ئۈستىدە سۆھبەتلىشىشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

شېڭ شىسەي بۇرۇندىن ئۇرۇش قىلماي «تەسلىم» قىلدۇرۇشنى قوۋۋەتلەپ كەلگەنىدى، شۇڭا ئۇلار تەسلىم بولۇش توغرۇلۇق سۆھبەتلىشىمىز دەۋاتسا، ئۇرۇش قىلماي تۇرۇپ غەلىبە قىلسا تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ تاراتى كەنتىنىڭ كەنت باشلىقى نىيازنى تاغقا سۆھبەتكە ئەۋەتتى. خوجانىياز ئەسلىدە تاراتلىق ئىدى، نىيازنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق ۋاقىتنى سوزماقچى ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئۆزىگە ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، كەنت باشلىقى نىياز تاغدىن چۈشتى، ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن ئەسكەرلەر كۆك گۈللۈك يوغان ئىككى لوڭقىنى ئېلىپ كەلگەنىدى.

— خوجانىياز ھاجى، — دېدى نىياز شېڭ شىسەيگە، — شېڭ باش قوماندانىنىڭ ئۆزى بىلەن بۇرادەرلىرىنى ھۆكۈمەت قوشۇنى تەركىبىگە كىرگۈزمەكچى بولغان ياخشى نىيىتىگە رەھمەت ئېيتتى. ئۇنىڭغا ھاياتلىق يولى بەرسىڭىزلا ئادەملىرىنى باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ قوراللىرىنى تاپشۇرماقچى، ئاندىن يېزىلىرىغا قايتىپ تېرىقچىلىقى بىلەن شۇغۇللانماقچى ئىكەنلىكىنى، شۇنداق قىلغىنىغا مەڭگۈ پۇشايمان قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇڭا، بىرنەچچە كۈن مۆھلەت بەرسىڭىز، شۇ مۆھلەت ئىچىدە

ئادەملىرىنى باشلاپ كېلىپ تەسلىم بولماقچى بولدى، — ئارقىدىن نىياز ئۇ ئەۋەتكەن لوڭقىدىنى كۆرسىتىپ شۇنداق دېدى، — بۇ ئىككى لوڭقا ۋاڭ ئوردىسىدا ساقلىنىۋاتقان قەدىمىي ئاسارەتىقە ئىكەن، كاڭشى خان تۇنجى قۇمۇل ۋاڭى ئەبەيدۇللا ۋاڭغا سوۋغا قىلغانىكەن، 200 يىللىق تارىخقا ئىگە ئوخشايدۇ. خوجانىياز ھاجى، بۇ بىشىر چىڭۋاڭنىڭ ئازراق كۆڭلى، دېدى. بۇنى ئۇياق - بۇياققا يۆتكىلىپ يۈرگەنلەردە چېقىپ قويمايلى، دەپ ئەنسىرەپ ئۆزلىرىگە ئەۋەتتى، قوبۇل قىلغايلا.

نىياز شۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپ، بۇ لوڭقىنىڭ زادى قايسى دەۋرنىڭ قىممەتلىك ئاسارەتىقىسى ئىكەنلىكىنى بىلمەكچى بولۇپ لوڭقىنىڭ بوينىنى سىلاپ قويدى، ئاندىن تېگىنى ئۆرۈپ قايسى يىللاردا ياسالغانلىقىنى بىلىش نىيىتىدە لوڭقىنى كۆتۈرگەندى لوڭقا مىدىرلىمىدى. ئۇ بۇ لوڭقىنىڭ شۇنچە ئېغىرلىقىغا ھەيران قېلىپ، ئىچىگە ئېغىر بىرنەرسە سېلىپ قويغان بولمىسۇن يەنە دەپ، ئاغزىغا چىگىپ قويۇلغان قىزىل تاۋار رەختنى يېشىپ ئىچىگە قاراپ، لوڭقىنىڭ ئىچىدە پارقىراپ تۇرغان لىق ئالتۇننى كۆردى. شېڭ شىسەي بۇنچە كۆپ ئالتۇننى كۆرۈپ بىردىنلا ھاياجانلىنىپ كەتتى ۋە شۇئان خوجانىيازنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى.

شېڭ شىسەي شۇنىڭدىن كېيىن قوشۇننى بىرنەچچە كۈنگىچە مىدىرلاتمىدى، ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ تۆەنجاڭى بابىگوت قوشۇن تارتىپ چىققاندىن بېرى بىرەر قېتىممۇ كۆڭۈلدىكىدەك جەڭ قىلالمايۋاتقىنىغا تىت - تىت بولۇپ كېتىۋاتاتتى، گېرمانلارنىڭ ئەۋلادىدىن بولغان بۇ ئادەم باشقىلارنىڭ ئۆزىنى يارامسىز دەپ قېلىشىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيتتى، شۇڭا شېڭ شىسەيگە ھۇجۇم قىلايلى، دەپ بىرقانچە قېتىم ئېيتقان، شېڭ شىسەي ئۇنىڭ ھەر قېتىمقى ئىلتىماسىنى رەت قىلىۋەتكەنىدى.

بىر كۈنى گۈگۈم مەھەلدە شىڭ شىسەي ئۈنىڭغا ھۈجۈمغا ئۆتۈش بۇيرۇقى بەردى. بابىگوت شىڭ شىسەينىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي، شىڭ شىسەي زادى نېمە قىلماقچى؟ بىز يولنى بىلمە-سەك ھەم قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەن تۇرسا، بۇنداق چاغدا تاغنىڭ ئىچىگە كىرىش ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەنلىك ئەمەسمۇ؟ دەپ ئويلاپ، ئەتىسى سەھەردە يولغا چىقىشنى ئېيتقانىدى، ئويلىمى-غان يەردىن شىڭ شىسەي، بۇيرۇققا قارشى تۇرماقچىمۇ سىز؟ مەن سىزنى ھەربىي سوتقا تاپشۇرىمەن، دېدى. شىڭ شىسەينىڭ ئۇنداق دېيىشتىكى مەقسىتى ئۇرۇش قىلىش ئەمەس، بەلكى ئاشۇ ئۇسۇل بىلەن بابىگوتنىڭ ئاغزىنى ئېتىش ئىدى.

بىرقانچە كۈنلۈك بۇ سۈرۈك ئىچىدە خوجانىياز قول ئاستى-دىكىلىرىگە دەرەخلەرنى كەسكۈزۈپ، شۇ ياغاچلار بىلەن چوڭقۇر ھاڭنىڭ ئۈستىدىكى جىنىنى ئېلىپ قاچقىلى بولىدىغان بىرىدىن-بىر يالغۇز ياغاچلىق كۆۋرۈكنى مۇستەھكەملەپ ھەم كېڭەيتىپ، 300 ئادىمىنى، قورال ـ ياراغلىرىنى، قوي ۋە ئات ـ ئۇلاغلىرى-نى شۇ كۆۋرۈك بىلەن موڭغۇلىيە بىلەن گەنسۇ چېگرىسىغا ئۆتكۈزۈپ كەتتى. ئۆلكە قوشۇنى يېتىپ كەلگەندە كۆرگىنى قويلارنىڭ تېزەكلىرى، يەپ تاشلىۋەتكەن قوينىڭ ئۇستىخانلىرى، ئۇ يەر ـ بۇ يەرگە يېقىلغان گۇا.ئانلارنىڭ كۆيۈپ ئۆچكەن كۆللى-رى بولدى، ئۇلاردىن باشقا ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى.

شۆھرىتى ھەممە يەرگە داڭ كەتتى

ما جۇڭيىڭ ئەنشى، دۇنخۇاڭ، يۇمېن قاتارلىق جايلارغا چېكىنىپ بارغاندىن كېيىن، ئەسكەر ئالدى، ئاتلىرىنى تولۇقلى-دى ھەم ئوبدان ئارام ئېلىۋالدى. 1932 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى، ما جۇڭيىڭ جياڭ جيېشى تەرىپىدىن يېڭى تۈزۈلگەن 36 ـ شىنىڭ شىجاڭلىقىغا تەيىنلىنىپ تېخىمۇ كۆرەڭلەپ كەتتى

ۋە قوشۇننى باشقىدىن كۆچەيتىپ شىنجاڭغا قايتا قوشۇن تارتىپ ئۇرۇمچىنى ئېلىشنى پىلانلىدى.

ما جۇڭيىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرى ۋە يېقىنلىرى بىلەن ھەربىي يىغىن ئېچىپ، يىغىندا تۆۋەندىكىدەك ئورۇنلاشتۇردى.

— ھازىر يەنە بىر قېتىم تەڭرىتاغ تەرەپكە يۈرۈش قىلىشنىڭ پۇرسىتى يېتىپ كەلدى. بىرنەچچە ئايلىق رەتكە سېلىش نەتىجىسىدە قوشۇنىمىزنىڭ ئەسكىرىي كۈچى 5 مىڭغا يەتتى، بۇ سان بىرىنچى قېتىم شىنجاڭغا كىرگەن چېغىمىزدىكىدىن 10 ھەسسە كۆپ. مەن كېلەر يىلى پۈتۈن شىنجاڭنى قولغا ئېلىشنى پىلانلىدىم، بۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن تەييارلىق ئىشلىرىنى ئىشلىشىمىز كېرەك.

بىرىنچى، فۇگۇەن ما شىمىڭ زاۋلىيۇ تۇەننى باشلاپ چىڭتۇڭ جىلغىسىدىن چىقىپ چاقىلىققا بېرىپ، ئاندىن چاقىلىقنىڭ شىمال تەرىپىدىن خوشۇتقا بېرىپ شۇ يەردە قوماندانلىق شتابى قۇرسۇن. ئۇ يەردە ئۇلار جىن شۇرېننىڭ ئارقا سېپىنى قالايمىقانلاشتۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كۈچ توپلاپ، توقسۇن، تۇرپان، پىچانلاردىكى ئۇيغۇرلار بىلەن بىرلىشىدۇ، پۇرسەت كەلگەندە جەنۇبىي شىنجاڭنى قالايمىقانلاشتۇرۇپ ئۇرۇمچىگە ھۇجۇم قىلىدۇ.

ئىككىنچى، ما دېشياڭ، ما جىنلۇ ئىككىڭلار بىر ئامال قىلىپ ئۇرۇمچىنىڭ جەنۇبىدىكى تاغ ئەتراپىدا بازا قۇرۇپ، جىن شۇرېننىڭ كۆزىگە مىخ بولۇپ سانجىلىڭلار، ئۇ كېچىلىرى خاتىرجەم ئۇخلىيالمايدىغان بولسۇن.

ئۈچىنچى، ما خېيىڭنىڭ قوشۇنى قۇمۇلنىڭ شىمال تەرىپى ئارقىلىق باركۆلنى، بېسىۋېلىپ، ئاندىن ئالتاي، چۆچەك تەرەپلەرنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتسۇن.

تۆتىنچى، يولۋاس شىنجاڭنىڭ ئايغاقچىلىقىغا تەيىنلىنىپ

شۇ نام بىلەن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي بىلەن شىمالىدىكى، بولۇپمۇ جەنۇبىي شىنجاڭ، قۇمۇل، تۇرپان، توقسۇن، پىچانلاردىكى ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇلار بىلەن ئالاقە باغلاپ، ھەممەيلەننىڭ بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە جىن شۇرېننى ئاغدۇرۇۋېتىشىنى قولغا كەلتۈرىدۇ.

بەشىنچى، خوجانىياز جەنۇبىي لىنىيە قوشۇنىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلىنىدۇ. كۆپچىلىك ئېنىق ئاڭلىدىڭلارمۇ؟

يىغىنغا قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسى بىردەك:

— ئاڭلىدۇق! — دېيىشتى.

ما جۇڭيىڭ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ئۇنىڭدىن باشقا، بۇلتۇرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، قۇمۇل، باركۆل تەرەپلەردە ئاشلىق كەمچىل، ئەسكەرلەرنىڭ قورسىقىنى ئۇزۇنغىچە بېقىپ كەتكىلى بولمايدۇ. ئۇ جايلارنى ئىستراتېگىيىلىك بازا قىلساق پۇت دەسسەپ تۇرۇشمۇ تەسكە توختايدۇ. شۇڭا، ئاشلىقى مول جەنۇبىي شىنجاڭ تەرەپكە قاراپ تەرەققىي قىلىشىمىز كېرەك، بۇ بىزنىڭ يىراق كەلگۈسى نىشانىمىز. بۇ يىلقى ۋەزىپىمىز جەنۇبىي شىنجاڭنى قالايمىقانلاشتۇرۇش، ئۆلكە مەركىزىگە قىستاپ بېرىش. شۇڭا، تاكتىكىدا بەزىدە ئۆزگىرىش بولۇشى كېرەك، بۇلتۇرقىغا ئوخشاش شەھەرلەرگە مەجبۇرىي ھۇجۇم قىلساق بولمايدۇ.

پارتىزانلىق ئۇرۇشى ئېلىپ بېرىش كېرەك. بۈگۈن شەرقتە كۆرۈنسەك، ئەتە غەربتە كۆرۈنۈپ ئۆلكە قوشۇنىنى باش ـ كۆزىنى تاپالمايدىغان قىلىۋېتىش كېرەك. شېڭ شىسەينىڭ مۇنتىزىم قوشۇنى بىلەن بىۋاستە تۇتۇشۇشتىن ساقلانمىساق بولمايدۇ. «قوش مىلتىقلىق» قوشۇنغا بولسا شىددەت بىلەن زەربە بېرىپ ئۇلارنى تەلتۆكۈس يوقىتىۋېتىش كېرەك، — ئۇ شۇ گەپ بىلەن تەڭ تۆمۈردەك چىڭ مۇشتى بىلەن ئۈستەلگە قاتتىق بىرنى ئۇرغانىدى، ئۈستەل ئۈستىدىكى چاي ئىستاكانى ئۈستەلدىن چۈشۈپ

كېتىپ كۆكۈم ـ تالقان بولۇپ كەتتى.
ما جۇڭيىڭنىڭ بۇ پىلانى ئاجايىپ زور تەسىر كۆرسىتىپ، شىمالىي شىنجاڭ بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭدا جىن شۇرېنغا قارشى كۈچلۈك دولقۇن كۆتۈرۈلدى. هۆكۈمەت ئارمىيىسىنىڭ ئۈلارغا كۈچى يەتمەي، 1932 ـ يىلى 12 ـ ئايدا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن دېھقانلار پىچان بىلەن تۇرپاننى ئىگىلىدى. لى خەيرۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ شېڭ شىسەينى قولدىن كەتكەن جايلارنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن يۆتكەپ كەلدى. 1933 ـ يىلى 1 ـ، 2 ـ ئايلاردا، شېڭ شىسەي ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرىگە قوماندانلىق قىلىپ، زەمبىرەك، برونېۋىك ۋە ئايروپىلانلارنىڭ ماسلىشىشى بىلەن ئۇدۇللىدىن هۇجۇم قىلىش، ئىككى ياندىن قورشاش تاكتىكىسىنى قوللىنىپ تۇرپاننىڭ سىرتىدىكى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن دېھقانلارنى چېكىندۈردى. ئارقىدىن يېڭى شەھەرگە هۇجۇم قىلىپ، ما شىمىڭنى يېرىم كېچىدە 400 ئەسكىرىنى باشلاپ ۋە نۇرغۇن قورال، قەغەز پۇللارنى ئېلىپ توقسۇنغا قاراپ چېكىنىشكە مەجبۇر قىلدى.
شېڭ شىسەي تۇرپاننىڭ يېڭى شەھەر رايونىغا كىرىپ 500 دەك هەرخىل قورال، زەمبىرەك ئوقىدىن 15 ساندۇق، ئايروپىلاندىن ئاتىدىغان بومبىدىن بەش ساندۇق، هەرخىل ئوقلاردىن 16 مىڭ پاي، قول بومبىسىدىن 100 دانە، ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن هەربىي ئەسلىھەلەرنى غەنىيمەت ئالدى.
شېڭ شىسەي تۇرپاننىڭ يېڭى، كونا شەھەرلىرىگە، ئاستانىغا: تۇرپان خەلقى بۇرۇن ئۆزلىكىدىن ئەمەس، ما مىڭشەن، مامۇت (ئاستانىلىق چوڭ بىر پومېشچىكنىڭ ئوغلى)، خوجانىياز (ئۇ موڭغۇلىيە، گەنسۇ چېگرىسى ئارقىلىق قۇمۇلدىن ئۆتۈپ تۇرپان بىلەن پىچانغا يەنە كەلگەندى) نىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن. هازىر باندىتلارنىڭ ئۇ ئاتامانلىرى قېچىپ كەتتى. ئەمدى سىلەر قوراللىرىڭلارنى تاپشۇرۇپ ئۆز تىجارەتلىرىڭلار، دېھقانچىلىقىڭلار بىلەن مەشغۇل بولۇڭلار. هۆكۈمەت

بىر دەك سىلەرنىڭ گۇناھلىرىڭلارنى سۈرۈشتۈرمەيدۇ، دېگەن مەزمۇندا ئېلانلارنى چاپلىۋەتتى. بۇ ئېلان چىقىرىلىپ يەتتە كۈن ئىچىدە تۇرپان بىلەن پىچاندىكى ئۇيغۇر پۇقرالار ئارقا ـ ئارقىدىن قايتىپ كېلىپ قوللىرىغا قايتا كەتمەنلىرىنى ئېلىشتى ھەم مىڭغا يېقىن قورال ـ ياراغلارنى تاپشۇردى.

1933 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى، يەنى شېڭ شىسەي تۇرپاننى ئېلىپ ئىككىنچى كۈنى جىن شۇرېنغا تېلېگرامما يوللاپ ئۇرۇشتا خىزمەت كۆرسەتكەنلەرنى مۇكاپاتلاشنى ئېيتتى. بىرىنچى يول قوشۇننىڭ كوماندىرى جاڭ يۇشيۇ، ئىككىنچى يول قوشۇننىڭ كوماندىرى فۇ چۈەن، ئۈچىنچى يول قوشۇننىڭ كوماندىرى ياڭ جېڭجۇڭ، تۆتىنچى يول قوشۇننىڭ كوماندىرى لى زوشياڭلارنىڭ ھەربىرىگە ئىككى ئايلىق، ھەربىر جەڭچىگە بىر ئايلىق، لەمجىن، سىڭگىم، تۇرپان جەڭلىرىگە قاتناشقان ئوچقۇچىلارغا ئىككى ئايلىق مائاش مۇكاپات قىلىپ بېرىلدى.

كوماندىر ـ جەڭچىلەردىن باشقا شېڭ شىسەيمۇ ئۆز ئالدىغا مۇكاپات ئالدى.

ئۇرۇشتا شېڭ شىسەي نۇرغۇن ئۈچەي يىپلارنى غەنىيمەت ئالغانىدى، چاغان يېقىنلىشىپ قالغاچقا، ئەسكەرلەرگە چاغانلىق پۇل تارقىتىپ بېرىش ئۈچۈن سودىگەر تېپىپ ئۇ يىپلارنى داتماقچى بولدى.

سودىگەر ناھايىتى مەھكەم ياسالغان، ئاغزى پېچەتلەنگەن ياغاچ تۇڭلارنى كۆرۈپ، ئىچىدىكىسىنىڭ راست ئۈچەي يىپى ياكى ئەمەسلىكىنى، 100 تالالىقىمۇ ياكى ئەمەسلىكىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن تۇڭنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ كۆرۈپ بېقىشنى تەلەپ قىلدى.

بىرقانچە ئون تۇڭنى بىر ـ بىرلەپ ئاچقانىدى، ھەربىر تۇڭدىن يېتەرلىك ئۈچەي يىپلىرى چىققاندىن باشقا تۇڭلارنىڭ ئاستىدىن كېپەك ئالتۇن بىلەن بۆكەن مۇڭگۈزلىرى چىقىپ

قالدى. شىڭ شىسەي تۆڭلارنىڭ ئىچىدىن بۇزاق جىق بايلىق چىقىدۇ دەپ ئويلىمىغانىدى. ھەممە ئادەم بۇ ئالامەتنى كۆرگەن بولغاچقا، شىڭ شىسەي دېگەن گېپىدىن يېنىۋالالماي مەردلىك بىلەن:

— ئۇچەي يىپلارنى ساتقان پۇلدىن باشقا بىر قىسىم كېپەك ئالتۇن بىلەن بۆكەن مۈڭگۈزلىرىنىمۇ سېتىپ، دەرىجە بويىچە ئوفىتسېرلارغا بۆلۈپ بېرىلسۇن! — دەپ بۇيرۇق قىلدى.

شۇ چاغنىڭ باھاسى بويىچە بىر سەر كېپەك ئالتۇن 80 سەر كۈمۈش باھاسىدىكى چەككە سېتىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن، كېپەك ئالتۇن ئالىدىغانلارغا كېپەك ئالتۇن، كېپەك ئالتۇن ئالمايدىغانلارغا 80 سەر كۈمۈش قىممىتىدە چەك بېرىلىدىغان بولدى، بۆكەن مۈڭگۈزىنى ساتماي بۆلۈپ بېرىۋەتتى.

بۇنىڭ بىلەن، شىڭ شىسەينىڭ قوشۇنىدىكى ئوفىتسېردىن تارتىپ جەڭچىلەرگىچە بولغان ھەممە ئادەمنىڭ خۇشاللىقتىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. ھەممە ئادەم بىر تەرەپتە پۇل ساناش، يەنە بىر تەرەپتە كېپەك ئالتۇن بىلەن بۆكەن مۈڭگۈزلىرىنى جىڭلاش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ھەممەيلەن باش قوماندان شىڭ شىسەيدىن تولىمۇ رازى بولدى، نەتىجىدە پۈتۈن قوشۇندىكىلەر چاغاننى بەكمۇ باياشاتچىلىق ئىچىدە ئۆتكۈزدى.

تۇرپان بىلەن پىچاننى قايتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، بەزىلەر ماقالە يېزىپ، شىڭ شىسەينى: «شۆھرىتى ھەممە يەرگە داڭ كەتتى، ئابرۇيى بارغانسېرى كۆتۈرۈلدى» دېدى.

قاراشەھەر، قەشقەر، خوتەن، ئالتاي قوزغىلاڭلىرى

شەرق تەرەپتىكى قۇمۇل، پىچان، تۇرپانلاردا كۆتۈرۈلگەن قوزغىلاڭلار تولۇق بېسىقتۇرۇلماي تۇرۇپلا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى

قاراشەھەر، قەشقەر، خوتەن، شىمالىي شىنجاڭدىكى ئالتاي را-
يونلىرىدىن شۇ جايلاردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قوزغىلىپ
كەتكەنلىكى توغرىسىدا ئارقا ـ ئارقىدىن تېلېگراممىلار كېلىشكە
باشلىدى.

ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە شىنجاڭ-
نىڭ ھەممىلا يېرىدە ئومۇميۈزلۈك ئىش باشلاپ كەتكەن، غول-
لۇق قوشۇنلىرى ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ قوزغىلاڭچىلىرى بىلەن
بىرلىشىپ ھەممىلا يەردە ھۆكۈمەت قوشۇنىغا زەربە بېرىشكە
باشلىغانىدى.

1933 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى، ما شىمىڭ
قاراشەھەرگە بېسىپ كىرىپ، قاراشەھەرنىڭ مەمۇرىي باشلىقى
نيۇ شىنى پۈتۈن ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن قوشۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى.
200 دىن ئارتۇق ھۆكۈمەت قوشۇنى بىر قورۇغا قاپسىلىپ قې-
لىپ، بەربىر ئۆلۈپ كېتىمىز، دېگەن خىيال بىلەن ئۆزلىرىنى
پارتلىتىپ ئۆلۈۋالدى. ئەتىسى ما شىمىڭ قاراشەھەردە باندىتلار-
نى يوقىتىش 36 ـ باش قوماندانلىق شتابىنى قۇردى. ئارقىدىن
ما جۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكى ما جەنساڭ كۇچادىكى تۆمۈرنىڭ
قوزغىلاڭچىلىرى بىلەن بىرلىكتە شەرق تەرەپكە قاراپ مېڭىپ،
بۈگۈر، باي، كۇچا، كورلا قاتارلىق جايلارنى ئېلىپ، ئاندىن
ئاقسۇغا قاراپ يۈرۈش قىلدى.

قەشقەرنىڭ ۋالىيسى ما شاۋۋۇ دەرھال تۇەنجاڭ ياڭ چىڭ-
مىڭنى 250 نەپەر ئاتلىق ئەسكەرنى، 150 نەپەر پىيادە ئەسكەرنى
باشلاپ بېرىپ ئۇلارنى توسۇشقا بۇيرۇدى. ھۆكۈمەت قوشۇنىدى-
كىلەر خەلق قوشۇنىدىكىلەرگە تەڭ كېلەلمەي يېڭىلىپ قېلىپ،
نەتىجىدە ياڭ چىڭمىڭ مەغلۇپ بولغان ئادەملىرىنى باشلاپ مارال-
بېشىغا قېچىپ كېلىۋالدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خوتەن بىلەن قارىقاشتىكى ئال-
تۇن كان ئىشچىلىرى ھۆكۈمەتنىڭ ئالتۇننىڭ باھاسىنى مونوپول

قىلىۋېلىش سىياسىتىگە نارازى بولۇپ ئېسيان كۆتۈردى.
قەشقەردە تۇرۇشلۇق ھۆكۈمەت قوشۇنىنىڭ شىجاڭى جىن
شۇرېننىڭ تۆتىنچى ئىنىسى جىن شۇجى بولۇپ، ئەلەمدىمۇ،
قەلەمدىمۇ يوق، سىياسەتنىمۇ چۈشەنمەيدىغان، ھەربىي ئىشلار-
دىن تېخىمۇ خەۋىرى يوق، ھەيۋىسىگە تايىنىپ زومىگەرلىكلا
قىلىدىغان، تىنماي ئۆزىگە دۇنيا يىغىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ
ۋەزىيەتنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە يامانلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئۇ-
رۇش قىلاي دېسە يېتەرلىك ئەسكىرىنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ،
قاتتىق قورقۇنچ ئىچىدە زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋالدى.
جىن شۇجى ئۆلۈپ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئارمىيە، ھۆكۈمەت
ھوقۇقى قەشقەرنىڭ ۋالىيسى ما شاۋۋۇنىڭ قولىغا قالدى. جىن
شۇرېن ئۇنى «جەنۇبىي شىنجاڭ باندىتلارنى يوقىتىش قوماندانى»
قىلىپ تەيىنلەپ، دەرھال ئەسكەر چىقىرىپ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ
ھەرقايسى جايلىرىنى قوغداشنى تەلەپ قىلدى. بىچارە ما شاۋۋۇ
ئۇ كۈنلەردە «قۇرۇق قول قوماندان» بولۇپ قالغان بولۇپ،
جەنۇبىي شىنجاڭ ئەمەس، ئۆزىنىڭ كونا ئۆۋىسى ھېسابلانغان
قەشقەرنىمۇ قوغداپ قالالمايتتى. ئۇ ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئوي-
لاپ، ئاخىر قىرغىزلاردىن ئەسكەر ئېلىپ، ئوسمان ئەلى دېگەن
بىرىنى ئۇلارغا باشلىق قىلىپ قويدى.
قىرغىزلار قورالغا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ما شاۋۋۇنى
قوغدىماي، ئەكسىچە ما جەنساڭ، تۆمۈرلەر بىلەن مەخپىي سۆز-
لىشىپ تۆمۈرنى قەشقەر كونا شەھەرگە باشلاپ كىردى. ما جەن-
ساڭ قەشقەر كونا شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن، تۆمۈر باش
قوماندانلىققا تەيىنلەندى، ئوسمان ئەلى ئۆزىنى گېنېرال دەپ
ئاتىۋالدى. ما جەنساڭ يېڭى شەھەرگە كىرىپ، سەنمۇجاڭى سۇ
جىنشۇ بىلەن قۇمۇللۇق ئۇيغۇر يۇنۇسبەگنى (خەنزۇچە ئىسمى
يى ۋېنلىن) قەشقەرنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى. ما شاۋۋۇنى ما
جەنساڭ بىلەن تۆمۈر ئورتاق نازارەت قىلىپ تۇردى. كېيىن ما

خوتەننىڭ ئەمىرلىرى (ئالدىنقى رەت ئوڭدىن بىرىنچى ئادەم مەمتىمىن بۇغرا)

شاۋۋۇ ما جەنساڭ بىلەن يوشۇرۇن تىل بىرىكتۈرۈپ تۆمۈر بىلەن ئوسمان ئەلىگە قارشى چىقتى. بۇ 1932 - يىلى 5 - ئايدىكى ئىشلار ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خوتەندىكى مەمتىمىن بۇغرا (كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان) قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ خوتەن، كېرىيە، يەكەن، پوسكام، چەرچەن، چاقىلىق، قاغىلىق، گۇما قاتارلىق جايلارنى ئىگىلىۋالدى.

1932 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا، ما خېيىڭ بىلەن ما رۇلۇڭ ئالتاي رايونىنىڭ بۇرۇلتوقاي ناھىيىسى ئەتراپىغا يېتىپ بېرىپ، شۇ يەردىكى قازاق ئاقساقاللىرى بىلەن ئالتۇن كان ئىشچىلىرىنى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە قۇتراتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار 1933 - يىلى 3 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بۇرۇلتوقاينى بېسىۋېلىپ، ئاندىن ئېرتىش دەرياسىدىن ئۆتۈپ ئالتاي رايونىنىڭ مەركىزى ئالتاي شەھىرىگە قىستاپ كەلدى. جىن شۇرېن ئالتاي رايونىنىڭ ۋالىيسى ۋېي جېنگونى ئەسكەر باشلاپ بېرىپ ئۇلارنى باستۇرۇشقا بۇيرۇدى. قازاقلارنىڭ ۋاكى ئەلىنىنىڭ ئاتا بىر ئىنىسى شېرىپقان ئىلگىرى ئۈرۈمچىدىكى موڭغۇل - قازاق دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇغان بولۇپ، ئىدىيىسى ئىلغار ئىدى، بۇرھان قۇرغان مەخپىي تەشكىلاتقا قاتناشقانىدى، شىنجاڭدا يېڭىلىق يارىتىشنى تەشەببۇس قىلاتتى. بۇ قېتىم ئۇمۇ ئالتاي رايونىنىڭ ساۋۇ تېغىغا قايتىپ كېلىپ ھۆكۈمەتكە قارشى ھەرىكەت تەشكىللىدى، لېكىن ما جۇڭيىڭ بىلەن بىرلەشمەي، ئەكسىچە ما رۇلۇڭ بىلەن قارشىلاشتى.

باش قوماندانلىقنى تالىشىش

1933 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، ما جۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكى ما چۈەنلۇڭنىڭ قوشۇنى نەنشەنگە، ما شىمىڭنىڭ قوشۇنى داۋانچېڭغا يېتىپ كېلىپ ئۈرۈمچىگە ھۇجۇم قىلىشنىڭ پۇرسىتىنى كۈتۈپ ياتتى. جىن شۇرېن ۋەزىيەتنىڭ جىددىيلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قوغدىنىش قوماندانلىق شتابىنى قۇرۇپ ئۇنىڭغا ئۆزى قوماندان بولدى، چېن جۇڭنى سىلىڭبۇنىڭ سەنمۇجاڭلىقىغا تەيىنلىدى. ئۇ يەنە شەھەرنى مۇداپىئە قىلىشقا قوماندانلىق قىلىش ئورنى قۇرۇپ، بەي شۇجىنى باش كوماندىر، سۇي چىجەنى ئورۇنباسار كوماندىر قىلدى.

جىن شۇرېن ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى زو ۋېيشىننى (لەقىمى «زو ساراڭ») چاقىرتىپ كېلىپ، ئۈرۈمچىدىن 40 چاقىرىم يىراقلىقتىكى چىغدىڭدە تۇرۇپ ما چۈەنلۇڭنىڭ ھۇجۇمىنى توسۇشقا بۇيرۇدى.

— ئۆلكە مەركىزىدىكى 100 مىڭ ئادەمنىڭ ھاياتى سېنىڭ قولۇڭدا، — دېدى جىن شۇرېن ئۇنىڭغا، — مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، ما چۈەنلۇ داۋانچېڭ بىلەن نەنشەن تەرەپتىن كېلىدىغاندەك قىلىدۇ. ھازىر يىل ئاخىرى بولۇپ قالدى، خۇيزۇلارنىڭ قوشۇنى مۇشۇ پۇرسەتتە ھۇجۇم قىلىپ كېلىشى ئېھتىمالغا يېقىن. سەن ماڭا ياردەملىشىپ غەرب تەرەپنى ياخشى ساقلاپ بەرگىن، ھەرگىز بىخۇتلۇق قىلما!

شۇ يىلى قىشتا سوغۇق قاتتىق بولدى، تېمپېراتورا نۆلدىن تۆۋەن 30 گرادۇستىن ئۆرلىمىدى. چىغدەڭ تۇرپان، پىچان، توقسۇننىڭ شامال ئېغىزىدا بولغاچقا تېخىمۇ سوغۇق ئىدى، بۆرىلەرنىڭ پات ـ پات ھوۋلاپ قويۇشلىرىدىن باشقا ھېچقانداق سادا يوق، ئەتراپ جىمجىت ئىدى.

زو ۋېيشىن بىر ئەسكەرنى قاراۋۇللۇققا قويۇپ قويۇپ، قالغان ئەسكەرلىرى بىلەن ئۆيىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ يەپ ـ ئىچىپ، قىمار ئويناپ ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتتى، ھاراقنى بولۇ- شىغا ئىچىپ، ئەپيۇننى خۇماردىن چىققۇچە چېكىپ، ئاندىن ئورۇنلىرىغا كىرىپ بەخۇدۇك ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇلار چاغاننىڭ ھارپا كۈنىدىكى بۇنداق قاتتىق سوغۇق بولۇۋاتقان كېچىدە بىر كىملەرنىڭ كېلىپ ئۆزلىرىگە ھۇجۇم قىلىدىغانلىقىغا زىنھار ئى- شەنمەيتتى.

ما چۇەنلۇ مانا مۇشۇ پۇرسەتنى كۈتۈۋاتاتتى، ئاخىر بۇ پۇرسەت يېتىپ كەلدى. ئۇ خىل ئەسكەرلىرىنى بۇ يەردىكى ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنى تۇرۇشلۇق جايغا باشلاپ كېلىپ بىرلا بۇيرۇق بىلەن تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ئەسكەرلەرنى قىرىشقا باشلى- دى، ئۇلاردىن پەقەت 100 چە ئادەم ھايات قالدى، زو ۋېيشىن بىر نەچچە ئەسكىرى بىلەن كېچىلەپ قېچىپ ئۇرۇمچىگە كېلىۋال- دى. جىن شۇرېن ئۇنىڭ رەسۋا قىياپىتىنى كۆرۈپ، شۇنچە كۆپ بۇرادەرلىرىنى، ئەنگلىيىنىڭ ئەڭ يېڭى 400 دەك مىلتىقىنى، ئون نەچچە پىلىموت ۋە نەچچە ئون مىڭ پاي ئوقنى ما چۇەنلۇغا تاشلاپ بېرىپ ئۆزىنىڭ يالغۇز قېچىپ كەلگەنلىكىگە قاتتىق غە- زەپلىنىپ، قايسى يۈزۈڭ بىلەن ئالدىمغا كەلدىڭ، دەپ تىللاپ كەتتى ۋە ئادەملىرىگە ئۇنى دەرھال قاماپ قويۇشنى بۇيرۇدى.

ما چۇەنلۇنىڭ چوڭ قوشۇنى ئۇرۇمچىگە يېقىنلاپ كەلدى. ئۆلكە مەركىزى خەۋپ ئىچىدە قالغان، ھەممە ئادەم ئەندىشە ئىچىدە ئىدى. جىن شۇرېن نەنگۇەن، شىنگۇەنلەردىكى مەسچىت- لەرنىڭ ئاخۇنلىرى بىلەن ئاقساقاللىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇلارغا پىتنە ـ پاساتلارغا ئىشەنمەسلىك، توپىلاڭچىلارغا يوشۇ- رۇن ياردەم بەرمەسلىك ھەققىدە بىرمۇنچە سۆزلىدى ھەم شۇ جايدىلا ئۇلارغا ئۆز تەۋەسىدىكى جامائەتنىڭ قالايمىقانچىلىق چى- قارماسلىقىغا، قالايمىقانچىلىققا ياردەم بەرمەسلىككە ئىگە بولۇش توغرىسىدا كاپالەتنامە يازغۇزدى. لېكىن، پىتنە ـ پاساتلار بار-

غانسېرى ئۆلغىيىشقا باشلاپ ھەممە ئادەم دەككە - دۈككىدە قالدى. سېپىل سىرتىدىكى خەنزۇ سودىگەرلەر پۇل - ماللىرىنى ئېلىپ سېپىل ئىچىدىكى ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە ۋاقىتلىق تۇرۇپ تۇرۇشقا كېلىشتى. پۈتۈن شەھەرنىڭ يەتتە دەرۋازىسى ئىچىدە پەقەت شەرقىي دەرۋازىلا كۈندۈزى ئېچىپ قويۇلدى، قالغانلىرى زادىلا ئېچىلمىدى.

شەھەر ئىچى ھەربىي ھالەتكە ئۆتتى. ھەربىر كېچىدە ھەربىر ئائىلىدىن بىردىن ئادەم سېپىل ئۈستىدە كېچىچە قاراۋۇللۇقتا تۇرىدىغان بولدى، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ باش دەرۋازىسى ئالدىدىكى يەنە بىر ياغاچ دەرۋازا كېچە - كۈندۈز تاقاق تۇرىدىغان بولدى، قاراۋۇللۇقمۇ چىڭ بولۇپ، دەرۋازىغا ھېچقانداق ئادەم يېقىن كېلەلمەيتتى. مەيلى قانداقلا ئادەم بولسۇن، ئالاھىدە ئىجازەتنامە بولمىسا جىن شۈرېننىڭ دۇبەن مەھكىمىسىگە كىرەلمەيتتى.

2 - ئاينىڭ 20 - كۈنى، ما شىمىڭ قوماندانلىق قىلغان «ما جەمەتى قوشۇنى» ئۈرۈمچىنىڭ غەربىي دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدىكى قوراللىق مىڭ نەپەر ئۇيغۇر قوشۇنى بىلەن بىللە ئۈرۈمچىگە ھۇجۇم قىلىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلدى. ما شىمىڭ قول ئاستىدىكىلەرگە يالغان سۆزلەپ شۇنداق دېدى:

— شەھەر ئىچىدىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزنى كاپىرلار ئاياغ ئاستى قىلىۋاتىدۇ، شۇڭا بىز «گا سىلىڭ»نىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۇلارنى قۇتقۇلدۇرۇشىمىز كېرەك. مەن قوشۇنىمىزنى ئۈچ يولغا بۆلۈپ شەھەرگە ھۇجۇم قىلىشنى قارار قىلدىم. بىرىنچى يولدىكىلەر خۇڭشەن تېغىنىڭ ئېغىزىغا ھۇجۇم قىلىدۇ. ئۇ يەرنى ساقلاۋاتقانلار كۆپ ئەمەس، ئۇ يەرنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن دەرھال شەرق تەرەپكە مېڭىپ شىمالىي دەرۋازىغا ھۇجۇم قىلىدۇ. ئىككىنچى يولدىكىلەر شىمال تەرەپتىن زەمبىرەكلەر ئارقىلىق شەھەرنى توپقا تۇتىدۇ. مەنچىڭنىڭ گۇاڭشۇي يىللىرىدا لىيۇ جىنتاڭنىڭ ئەسكەرلىرى ئاشۇ يەردىن شەھەرنىڭ ئىچىگە قارىتىپ بىر پاي توپ ئېتىپلا ئۈرۈمچى شەھىرىنى ئالغانىكەن.

ئۈچىنچى يولدىكىلەر شەرق تەرەپتىكى مەشىق مەيدانىغا ھۇجۇم
قىلىپ سىمسىز ئالاقە پونكىتىنى ئالىدۇ.

ئەگەر ئۈچ يولدىكىلەرنىڭ ھەممىسى غەلىبە قىلالىسا بىز
شەرق، شىمال ۋە غەرب ئۈچ تەرەپتىن شەھەر ئىچىگە ھۇجۇم
قىلىپ كىرىمىز، شەرق تەرەپتە ما جۇڭلۇنىڭ قوشۇنى بار،
ۋاقتى كەلگەندە ئۇ بىزگە ماسلىشىدۇ. ئۈرۈمچى بىزنىڭ، ئۇ-
زۇنغا قالماي شەھەر دەرۋازىلىرىنى ئېچىپ «گا سىلىڭ»نى كۈ-
تۈۋالىمىز.

خۇڭشەن تېغىنىڭ ئېغىزى، شەھەرنىڭ شىمالىي ۋە سىم-
سىز ئالاقە پونكىتى تەرەپلەردە قاتتىق جەڭ بولدى. بەي شۇجىن-
نىڭ 500 ئەسكىرى ما جۇڭيىڭنىڭ خۇڭشەن بىلەن سىمسىز
ئالاقە پونكىتىغا بېسىپ كەلگەن ئەسكەرلىرىنى چېكىندۈر-
دى. 2 - ئاينىڭ 22 - كۈنى، ئىككى تەرەپ يەنە خۇڭشەن
تېغىنىڭ ئېغىزى بىلەن غەربىي باغچىدا بىر - بىرىگە توپ
ئېتىشتى.

ئەتىسى، ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى باش كۆۋرۈكنىڭ ئەتراپى-
دىكى پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرى، شۇ يەردىكى فۇمىن توقۇمىچىلىق
فابرىكىسى ۋە غەربىي باغچە قاتارلىق جايلارغا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ
جەڭ قىلدى.

باش كۆۋرۈك ئەتراپىدا خۇيزۇلار كۆپرەك ئولتۇراقلاشقان
بولۇپ، مەھەللىنىڭ ئۇزۇنلۇقى بىر چاقىرىمدەك كېلەتتى، بەي
شۇجى ما جۇڭيىڭنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ ئاشۇ ئۆيلەرگە كىرىۋېلىپ
تۇرۇپ قارشىلىق قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ مەھەللىگە ئوت
قويۇۋېتىشنى بۇيرۇدى، نەتىجىدە ئۇ يەردىكى بارلىق ئۆيلەر بىلەن
توقۇمىچىلىق فابرىكىسى كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپ كەتتى، 2 مىڭ-
دىن كۆپرەك خۇيزۇ، خەنزۇ پۇقرالىرى قىرىلىپ، ئوتتا كۆيۈپ
ئۆلدى، ئۇلارنىڭ ئۆلۈمى شۇنچىلىك ئېچىنىشلىق بولدى.

ئۈرۈمچى قورشاۋ ئىچىدە قالدى، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى فۇ-
كاڭ، مىچۈەن، سانجى، قۇتۇبى، دىۋوپۇ قاتارلىق جايلاردىكى
خۇيزۇلارمۇ ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى بىلەن بىرلىشىپ ئۈرۈمچىگە

ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلاندى.
جىن شۇرېن جىن شۇشىننى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى بۆلۈم
باشلىقىدىن تۆۋەن خادىملارنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ قوزغىتىش
سۆزى سۆزلەشكە، ھەربىر ئادەمگە «خەلق مۇداپىئەسى» دېگەن
خەت يېزىلغان يەڭ بەلگىسى تارقىتىپ بېرىشكە بۇيرۇدى. ئۇنىڭ-
دىن باشقا، ھەربىر ئادەم قوللىرىغا ھۆكۈمەت تارقىتىپ بەرگەن
قىلىچ ياكى تاياق - توقماقلارنى ئېلىپ نۆۋەت بىلەن سېپىل
ئۈستىدە قاراۋۇللۇقتا تۇرىدىغان بولدى، ھېچكىمنىڭ ئۆيىگە
قايتىشىغا رۇخسەت قىلىنمىدى.
شەھەر ئىچىدىكىلەرنىڭ قالايدىغان كۆمۈرى تۈگەپ كەتكەنگە
بىرقانچە كۈن بولغانىدى، ليۇداۋان، چىداۋانلاردا كۆمۈردىن تولا
نېمە يوق ئىدى، ئەمما توشۇپ كەلگىلى بولمايتتى. خېلى
كۆپ ئائىلىلەر نەرسە - كېرەك قويىدىغان كىچىك ئۆيلىرىنىڭ
ئىشىك - دېرىزىلىرىنى، ئۆيلىرىنىڭ ياغاچ سايمانلىرىنى قالاپ
ئىسسىنىشقا مەجبۇر بولدى، كېيىن كىشىلەر ليۇجىنتاڭ دەۋرى-
دە زاپاس ساقلاپ قويۇلغان كۆمۈرنى كولاپ تېپىۋېلىپ بىردەمدى-
لا بۇلاپ تۈگەتتى.

باش كۆۋرۈك ئەتراپىدا يېتىپ كەتكەن جەسەتلەر

باش كۆۋرۈك، خوڭشەن ئېغىزى، يامالىق تېغى ئەتراپىدى-
كى جايلاردا نەچچە يۈزلىگەن ئادەم ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتتى. شەھەر ئىچىدىكى كوچىلارنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئاچلىقتىن، سوغۇقتىن ئۆلۈپ كەتكەنلەرنىڭ جەسەتلىرىمۇ كۆپ ئىدى، جەسەتلەرنىڭ ئۈستىگە بورىلارنى يېپىپ قويۇشقانىدى، بورىلارنىڭ ئاستىدىن جەسەتلەرنىڭ پۇتلىرى چىقىپ تۇراتتى. سەنداۋبا ئەسلىدە ئارمىيىنى ئاشلىق بىلەن تەمىنلەيدىغان جاي ئىدى، شال تېرىلىدىغان 10 مىڭ مودەك يېرى بار ئىدى، بۇرۇندىن تارتىپ ئۆلكە مەركىزىنىڭ ئاشلىق ئامبىرى بولۇپ كەلگەنىدى. پۇقرالارنىڭ قوراللىق قوشۇنلىرى بۇ يەرنى ئىگىلىۋالغاندىن كېيىن سانسىز ئاشلىقنى يۆتكەپ كېتىپ، نۇرغۇن ئادەم ئاچارچىلىقتا قالدى، ئاخىر بولالماي ياۋا ئىتلارنى تۇتۇپ يېيىشكە باشلىدى.

شەھەر ئىچىدە ھەتتا ئىچىدىغان سۇمۇ تۈگەشكە باشلىدى. 3 ـ، 4 ـ ئايلاردا شەھەر ئىچىدىكى قۇدۇقلار قۇرۇشقا باشلاپ، شەھەر خەلقى شەھەر سىرتىدىن ئېشەك ـ قېچىرلار بىلەن توشۇپ كەلگەن سۇنى سېتىۋېلىپ ئىچتى. شەھەرنىڭ شەرق تەرىپىدىكى شىمىگۇ، غەرب تەرىپىدىكى ئۈرۈمچى دەرياسىدا سۇ بەكمۇ مول ئىدى، ئادەتتىمۇ سۇچىلار شۇ يەرلەردىن ئېشەك ھارۋىلىرىدا تۇڭ بىلەن سۇ ئېلىپ كېلىپ شەھەردە چېلەكلەرگە قۇيۇپ ساتاتتى. ھازىر ئۇرۇش بولۇۋاتقاچقا، شەرقىي دەرۋازا ناھايىتى ئاز ۋاقىتلا ئېچىلاتتى، شۇ قىسقا ۋاقىتتا سۇ سېتىۋالالىدىغانلار سېتىۋالالايتتى، سېتىۋالالمىغانلارغا سۇ يوق ئىدى.

شەھەر ئىچىدىكى سودىگەرلەر بىلەن بايلار بۇ پۇرسەتتە ئاشلىق توپلاشقا باشلىدى، خەلق بولسا ئاچلىقتىن بارغانسېرى كۆپ ئۆلۈپ كېتىۋاتاتتى. خۇنەن، خۇبېي ئۇيۇشمىلىرى، ھەرقايسى جايلارنىڭ يۇرتداشلار ئۇيۇشمىلىرى، ئۈرۈمچى سودىگەرلەر ئۇيۇشمىسى، ئۇيغۇر، خۇيزۇ ئۇيۇشمىلىرى، مەسچىتلەرنىڭ ئىماملىرى، چېركاۋلارنىڭ پوپلىرى پۇل يىغىپ، ئاشلىق توپلاپ،

خەير ـ ساخاۋەتخانىلارنى قۇرۇپ، چوڭ داشقازانلاردا ئۇماچ قاي-
نىتىپ ئاچارچىلىقتا قالغان خەلقلەرنى قۇتۇلدۇرۇشقا باشلىدى.
لېكىن، مۇساپىرلار ئىنتايىن كۆپ ئىدى، شەھەر ئىچىدىكى
نامراتلاردىن باشقا، شەھەر سىرتىدىن ھەركۈنى 1 — 2 مىڭ
مۇساپىر شەھەرگە ئېقىپ كىرەتتى.
تازىلىق ناچار، ئوزۇقلۇق يېتەرلىك بولمىغاچقا، شەھەردە

شىنجاڭدىكى خەير ـ ساخاۋەتخانىلار ئاچقان تۇنجى ئۇماچخانا

يۇقۇملۇق كېسەل تارقىلىپ كەتتى. خەلق ئىشلىرى ئىدارىسى:
شياۋشىمېندىكى جاۋ ئائىلىسىدە ئالتە ئادەم، خۇ ئائىلىسىدە ئۈچ
ئادەم، كىچىك نەنمېن ئەتراپىدا بىرنەچچە ئادەم يۇقۇملۇق كې-
سەلدىن ئۆلۈپ كەتتى، كېسەل داۋاملىق تارقىلىۋاتىدۇ، دېگەن
مەلۇماتلارنى تاپشۇرۇۋېلىپ تۇردى.
جەمئىيەت تەرتىپىمۇ بۇزۇلۇشقا باشلاپ، ئوغرى ـ بۇلاڭچى-
لارنىڭ، بولۇپمۇ ئاشكارا ھالدا ئاشلىق بۇلايدىغان قاراقچىلارنىڭ
بۇلاڭچىلىق ئىشلىرى كۈندە نەچچە قېتىم يۈز بېرىپ تۇرىدىغان
بولدى، بۇ بۇلاڭچىلىقلارنىڭ كۆپىنى باندىتلار قوشۇن ئىچىدىكى
ئەسكەرلەر بىلەن بىرلىشىپ قىلغانىدى.

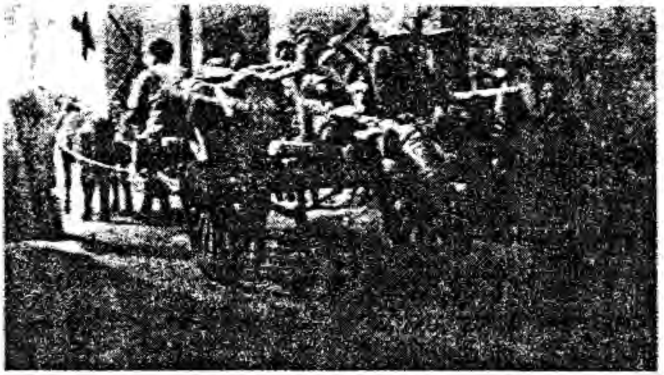

1933 ـ يىلى 4 ـ ئايدىكى سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن
خەير ـ ساخاۋەتخانىلار يارىدارلارنى توشۇۋاتىدۇ

شەھەرنى قوغداۋاتقان قوشۇنلارنىڭ قوراللىرى چەكلىك ئى-
دى، ئىسكىلاتتىكى ئوقنىڭ سانى 12 مىڭ پايغا يەتمەيتتى،
مىلتىقلار كونا، دات باسقان، ئېگىلىپ كەتكەن، نىشانغا ئالغۇچ-
لىرى بۇزۇلغان ياكى پاينەكلىرى سۇنۇپ، يېرىلىپ كەتكەنىدى.
زەمبىرەك ئوقىدىنمۇ ئاران 100 پايلا بار ئىدى، ئۇنىڭمۇ ناھاي-
تى ئاز قىسمىنىلا ئىشلەتكىلى بولاتتى.

مۇشۇنداق ئاپەتلىك كۈنلەردە جىن شۇشىن بىلەن شياۋسۇي
شەھەر خەلقىنى قۇتقۇزماقتا يوق، ئەكسىچە ساقچى ئىدارىسىنىڭ
باشلىقى لى يەنمىڭ بىلەن مەخپىي كېڭىشىپ، ئۇچى دەسمايە
سالمايدىغان سودا بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى.

بىر توپ ساقچى ئاشلىق يىغىمىز دېگەن باھانە بىلەن سودى-
گەرلەر بىلەن باي ئائىلىلەرنىڭ دۇكانلىرىنىڭ، ئامبارلىرىنىڭ
قۇلۇپلىرىنى چېقىپ ئاشلىقلىرىنى ساقچى ئىدارىسىگە يىغدى،
ئاشلىقنىڭ ئىگىلىرىنى قاماپ قويدى. ئاشلىقنى ئەلۋەتتە «ئو-
مۇمنىڭ» قىلىۋېتىدۇ، ئەمما ئاشلىقىدىنىڭ ئىگىلىرىنى ئۆي-
دىكىلىرى ئالتۇن ـ كۈمۈش خەجلەپ فاماقتىن ئاچىقىۋېلىشتى.

ساقچى ئىدارىسى بولاپ كەلگەن ئاشلىقنى ھەيران قالغۇدەك يۇقىرى باھا بىلەن پۇقرالارغا سېتىپ نۇرغۇن پايدا تاپتى. پۇقرالار ۋىجدانىنى يوقاتقان ئۇ ھايۋانلارغا قاتتىق نەپرەتلەندى، ئۇلارنىڭ ئۆلۈمىنى تىلىدى، جىن شۇرېننى تەختتىن چۈشۈرۈشنى ئويلىمايدىغان بىرمۇ ئادەم قالمىدى.

ھەممىلا يەردە ھەرخىل گەپلەر تارقىلىشقا باشلىدى، شەھەر ئىچىدىكى خەنزۇلار، ئۇيغۇرلار شەھەرگە باستۇرۇپ كىرگۈدەك، دېيىشسە، شەھەر سىرتىدىكى ئۇيغۇرلار، خەنزۇلار بىزنى قىرىپ تاشلىغۇدەك، دېيىشەتتى، بۇنداق گەپلەرنىڭ قورقۇنچىسىدا ھەممىلا ئادەم ئەندىشىگە چۈشكەنىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى بالكوندا تۇرۇپ دۇربۇن بىلەن يامالىق تېغىغا قاراپ، تاغدىكى ما جۇڭيىڭنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرىنىڭ ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ يۈرگەنلىكىنى، زەمبىرەكلىرىنىڭ شەھەرگە توغرىلاپ قويۇلغانلىقىنى كۆرۈپ، سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرلىرى بىلەن كونسۇلخانىنىڭ بارلىق خادىملىرىنى ئىلى ئارقىلىق ئاچىقىپ كېتىشكە تەييارلاندى.

جىن شۇرېن تارىخ سەھنىسىدىن ئۆزلۈكىدىن چۈشىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى جىن شۇشىن شەھەر ئىچىدىكى 18 ياشتىن يۇقىرى، 45 ياشتىن تۆۋەن ئەرلەرنىڭ ھەممىسىنى شەھەرنى قوغداش، سودىگەرلەر جەمئىيىتىنى ئەسكەر تولۇقلاشقا كېتىدىغان 3 مىڭ ئەسكەرلىك راسخوتقا ئىئانە يىغىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چىقاردى. بۇنداق چاغدا كىممۇ ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرسۇن؟ كۆپ ئادەملەر ھويلىلىرىدىكى ئورىلىرىغا مۆكۈنۇۋالدى، يېرىم كېچە بولغاندا قوراللىق ئەسكەرلەر ئۆيمۇ ئۆي دەرۋازىلارنى بۇزۇپ، تاملاردىن ئارتىلىپ چۈشۈپ ئەسكەرلىككە ئادەم تۇتۇپ، پۈتۈن شەھەرنى ساراسىمە قىلىۋەتتى.

جىن دۇبەن ئۆلۈمنىڭ يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى سەزگەن-

دەك ئىدى. ئۇ 1933 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى نەنجىڭدى-
كى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى لىن سېنغا «جىددىي»
تېلېگراممىا يوللىدى:

«... بىر ئايدىن بۇيان باندىتلار تېخىمۇ غالجىرلىشىپ ھەم-
مىلا يەرنى قالايمىقان قىلىشقا باشلىدى. قوشۇنىمىز كەينىدىن
قوغلاپ بارسا يوقاپ كېتىدۇ، قايتىپ كەلسە يەنە پەيدا بولىدۇ.
ئاشلىقلىرىمىزنى بۇلاپ، قوشۇنىمىزنى چارچىتىپ ھالىمىزنى
قويمىدى.»

ئۇ تېلېگراممىدا بىر تەرەپتىن پۇل ۋە قورال جەھەتتە يار‌دەم
قىلىشنى تەلەپ قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن شەنشى، گەنسۇلارنىڭ
ھەربىي ئەمەلدارلىرىدىن تېزلىكتە ئەسكەر چىقىرىپ شىنجاڭغا
ياردەم بېرىشنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆتۈندى ۋە: «چېگرا رايوننىڭ
ۋەزىيىتى مۇقىملاشقان ھامان يۇرتۇمغا قايتىپ كېتىپ، قالغان
ئۆمرۈمدە دۆلەت ئۈچۈن يەنە ئىشلەيمەن» دېگەندەك ۋەدىلەرنى
بەردى.

تەرەپ ـ تەرەپتە قوزغىلاڭ يالقۇنلىرى كۆتۈرۈلگەن شۇ
كۈنلەردە شېڭ شىسەي جىن شۇرېننىڭ ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتى-
نىڭ باشلىقى بولۇپ قالدى.

2 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي جىن شۇرېننىڭ
يۆتكىشىگە ماقۇل بولۇپ تۇرپاندىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپ،
ليۇداۋاندا 6 مىڭدىن كۆپرەك خۇيزۇ، ئۇيغۇر قوزغىلاڭچىلىرى
بىلەن قاتتىق جەڭ قىلدى.

چىداۋاندا، شېڭ شىسەي قوشۇنى چيەندى ناھىيىسى تەرەپ-
تىن كەلگەن مىڭدىن ئارتۇق قوراللىق پۇقرالار بىلەن قاتتىق
ئېلىشتى، خاۋگو جىراسىنى بەش قېتىم تارتقۇزۇپ قويۇپ، بەش
قېتىم تارتىۋالدى. ئەڭ ئاخىردا ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننى ئىشقا

سېلىپ ئۆلارنى يەڭدى.

4 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي سەنداۋبادا خۇيزۇلار-نىڭ قوراللىق قىسىملىرى بىلەن جەڭ قىلدى. شېڭ شىسەينىڭ قوشۇنى مۇنتىزىم قوشۇن بولغاچقا، ئۇلار ئۇنىڭغا تەڭ كېلەل-مەيتتى، ئەمما ناھايىتى باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلدى، ئەرلىرى ئالدىدا جەڭ قىلسا، ئاياللىرى ئارقىدا تۇرۇپ ئۇلارغا توۋلاپ تۇرۇپ مەدەت بەردى، لېكىن سانى ئاز بولغاچقا ئاخىر بەرداشلىق بېرەلمەي نۇرغۇنى جەڭ قىلىپ تۇرۇپ ئۆلدى، ئەسىرگە چۈش-كەنلەر مىڭدىن ئېشىپ كەتتى، نۇرغۇن قېرى ۋە ئاجىز ئاياللار تەسلىم بولۇشنى خالىماي دەرياغا ئۆزىنى ئېتىپ ئۆلۈۋالدى. شېڭ شىسەي ئەسكەرلىرىنى ئۇلارنى سۇدىن سۈزۈۋېلىپ چيەندې ناھىيىسى ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى.

شېڭ شىسەي ئاخىر قوشۇنىنى باشلاپ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى، پۇقرالار ئۇلارنى پوجاڭزا ئېتىپ قىزغىن قارشى ئالدى ۋە ئۇلارغا نۇرغۇن رەھمەتلەرنى ئېيتتى.

شېڭ شىسەي پەرەڭلەرنىڭ يوغان بىر ئېتىغا مىنگەنىدى، قارشى ئېلىۋاتقانلارغا ھەربىيچە سالام بېرىپ كېلەتتى. شۇ يىلى ئۇ 40 ياشتا ئىدى. بىر يىلدىن كۆپرەك ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇش-نىڭ جاپالىرىدا چېكىسىگە خېلى كۆپ ئاق سانجىلغانىدى، ئازراق تومپىيىپ تۇرغان كۆزلىرى سەل قىزىرىپ قالغان بولسىمۇ يەنىلا چاقناپ تۇراتتى.

ھازىرقى شېڭ شىسەي بىر يىلنىڭ ئالدىدىكى تىلغا ئالغۇچە-لىكى يوق سەنمۇ ۋاقتىدىكى شېڭ شىسەي ئەمەس، قولىدا نۇر-غۇن ئەسكەر بار، شىنجاڭ بويىچە ئەمەلىي كۈچى ئەڭ كۈچلۈك ئالدىنقى سەپ قوماندانى ئىدى. بىر يىلدىن بۇيان ئۇ پۇلىمۇ يوق، دەرمانىمۇ قالمىغان جىن شۇرېن ھاكىمىيىتىنىڭ قىيىنچە-لىقلاردىن قۇتۇلۇشىدىكى بىردىنبىر ئۈمىدى بولۇپ قالدى. نەدە خەۋپ تۇغۇلسا ئۇنىڭ قوشۇنى شۇ يەردە ھازىر بولۇپ ئۇ يەردىكى-

لەرنى خەۋپتىن قۇتۇلدۇرۇپ كەلدى، شۇڭا ئۆلكە مەركىزىدىكى خەلق خۇددى قۇرغاقچىلىق بولغاندا ئاسماندىكى بۇلۇتلارغا تەلپۈنگەندەك ئۇنىڭغا تەلپۈنىدىغان، ئۇنىڭ يولىغا قارايدىغان بولدى.

شېڭ شىسەي قايتىپ كېلىپ، تاقىلىپ قالغىنىغا 46 كۈن بولغان تۆت چوڭ دەرۋازا ئېچىۋېتىلدى، نەتىجىدە دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدىكى بازار باشقىدىن جانلىنىپ كەتتى، ليۇداۋاندىن كۆمۈرلەرمۇ توشۇلۇشقا باشلاپ شەھەرنى كۆمۈرگە توشقۇزۇۋەتتى. سەنداۋبانىڭ ئاشلىقلىرى بازارغا كىرىپ كوچا - كوچىلاردا ۋارقىراپ ساتىدىغان بولدى. بىر مەھەل چۆلدەرەپ قالغان كوچىلار، بازارلار بىردىنلا ئاۋاتلىشىپ، سامسىپەزلەر سامسىلىرىنى، كاۋاپچىلار كاۋاپلىرىنى، لەڭپۇڭچىلار لەڭپۇڭلىرىنى ماختاپ خېرىدار چاقىرىدىغان بولدى. باققاللار قوغۇن - تاۋۇزلىرىنى، ئۈزۈملىرىنى، بادامىلىرىنى، ئەنجۈرلىرىنى، نەشپۈتلىرىنى دۇكانلىرىنىڭ ئالدىغا يېيىۋەتتى، ھەممە بازارلاردا ئېلىم - سېتىم قايناپ ئاجايىپ بىر قىزغىن كەيپىيات بارلىققا كەلدى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنى خىزمەت كۆرسەتكەن ئەمەلدار ھېسابلاپ، مۇكاپاتلارغا ئېرىشىمەنغۇ دەپ ئويلىغانىدى، ئويلىمىغان يەردىن جىن شۇرېنىنىڭ بىر ئېغىز بولسىمۇ ماختىغان سۆزىنى ئاڭلىمىدى، يەنە تېخى ئەمىلىدىن ئايرىلىپ قالغىلى تاس قالدى. ئەسلىدە جىن شۇشىن ئاكىسىنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلغانىدى.

— ئاكا، — دېدى ئۇ، — شېڭ شىسەي ھازىر قالتىس بولۇپ كەتتى، قولىدا ھەربىي ھوقۇق بار، شۇڭا ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايدۇ. تۆتىنچى يول قوشۇنىدىن باشقا بابىگوتنىڭ ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇنىنىڭ ئۈچ تۈمەن ئاتلىق ئەسكەرلىرى بولۇپ، جەمئىي 6 مىڭ 500 ئادىمى بار. ئۇنىڭغا بىرونېۋىك، زەمبىرەكلەرنى قوشقاندا قانچىلىك بولۇپ كەتتى؟ يەنە تېخى ئۇ ئايروپىلانلارنىمۇ ئىشقا سالالايدۇ. بۇنداق كېتىۋەرسە ھەرگىز بولمايدۇ،

ناۋادا ئۇنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپ قالىدىغان بولسا، ئويلاپ باققىن، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىزنىڭ ھاياتىمۇ تۈگەيدۇ. شۇڭا، ئۇنى ھەر-بىي ھوقۇقتىن مەھرۇم قىلىپ دەم ئالدۇرۇش كېرەك.

جىن شۈرېن ئۆزىنى مۇشكۇلچىلىكلەردىن قۇتۇلدۇرۇپ تۇ-رىدىغان شېڭ شىسەيدىن ئايرىلالمايتتى ھەم شېڭ شىسەيىنىڭ ھەربىي ھوقۇقنى قولىغا ئېلىپ كۈچىيىپ كېتىشىدىنمۇ قورقات-تى. جىن شۈرېننىڭ ئۇ گەپلىرى دەل كۆڭلىدىكى گەپلەر بولغاچقا، ئۇ شېڭ شىسەيدىن كېچە ـ كۈندۈز ئۆزى ئۈچۈن شۇنچىلىك جاپا تارتقىنىغا رازى بولماقتا يوق، ئەكسىچە ئۇنى، نېمىشقا ۋاقتىدا كېلىپ بىزنى قۇتۇلدۇرمايسىز، دەپ ئەيىبلەپ كەتتى.

شېڭ شىسەي قايتىپ كەلگەندىن بېرى ئاچچىق يۇتۇپ كېلى-ۋاتقاچقا، جىن شۈرېننىڭ ئۆزىنى «ياخشىراق دەم ئېلىڭ» دېگە-نىنىڭ نېمە مەنىدىكى گەپ ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي خېلىغىچە تۇرۇپ قالدى، كۆزلىرى جىن شۈرېنغا قادىلىپ قالغانىدى. جىن شۈرېن ئۇنىڭدىن، ماڭا پايدىسىز ھەرىكەتلەردە بولۇۋاتقان بولۇ-شى مۇمكىن، دەپ گۇمان قىلىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ۋار-قىراپ كەتتى:

— نېمىگە چەكچىيىپ تۇرىسەن، چىقىپ كەتمەمسەن!

شېڭ شىسەي شۇندىلا ئۆزىگە كېلىپ، ئۆتۈكىنىڭ ئاپقۇتلى-رىنى بىر ـ بىرىگە «پاق!» قىلىپ ئۇرۇپ تىك تۇردى، ئاندىن جىن شۈرېنغا ھەربىيچە سالام بېرىپ كەينىگە بىرنەچچە قەدەم شوخشۇدى ـ دە، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ «گۈس! گۈس!» دەسسەپ چىقىپ كەتتى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ شۇنچە كۆپ خىزمەت كۆرسەتكەن تۇرۇقلۇق ئەكسىچە جازالىنىدىغانلىقىنى زىنھار ئويلىمىغانىدى. ئۇنى شەرقىي يول باندىتلارنى يوقىتىش قوشۇنىنىڭ باش قوماn-

دانىقىدىن ئېلىپ تاشلاپ ئورنىغا ياڭ جېڭجۇڭنى قويدى. جىن شۇرېندەك بۇنداق ئادەم بىلەن قانداقمۇ بىللە ئىشلىگىلى بول-سۇن؟ ئۇ ئۆيىدە بىر تەرەپ قىلىنىشنى ساقلاپ بىرنەچچە كۈن ئارام ئالدى. كېيىن باشقىلار جىن شۇرېنغا، شېڭ شىسەي تالانتلىق ئادەم ئىدى. بىر ئادەمنى ئىشلەتتىڭىزمۇ، ئۇنىڭدىن گۇمانلانماڭ، گۇمانلىنىپ قالسىڭىز ئىشلەتمەڭ. ئەگەر ھۆكۈ-مەت ئۇنى ئىشەنچسىز دەپ قارىسا، ئەڭ ياخشىسى بالدۇرراق ئىچكىرىگە يولغا سېلىپ قويۇش كېرەك، بولمىسا كېيىن ئىش چىقىدۇ. ھازىر شەرقىي شىمالدىن كېلىۋاتقان پىدائىيلار قوشۇنى سىبىرىيە ئارقىلىق چۆچەككە يېتىپ كەلدى، ئۇزۇن ئۆتمەي ئۈلكە مەركىزىگە يېتىپ كېلىدۇ، شېڭ شىسەينىڭ ئۇلار بىلەن يۇرتداشلىق مۇناسىۋىتى بار. ئۇلار بىلەن ياخشى مۇناسىۋەت ئورنىتىمەن دەيدىكەنسىز، شېڭ شىسەيگە تايانماي بولمايدۇ، شۇ-ڭا ئۇنىڭ كۆڭلى بۆلۈنمەسلىكى كېرەك، دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، جىن شۇرېن شېڭ شىسەينى چاقىرتىپ بىر - ئىككى ئېغىز ياخشى گەپ بىلەن كۆڭلىنى ياساپ قويدى، شېڭ شىسەيمۇ قەسەم بېرىپ، ھەرگىز ئالا كۆڭۈللۈك قىلماي-مەن، بۇيرۇقىڭىزغا مۇتلەق بويسۇنىمەن، خىزمىتىمگە سادىق بولىمەن، دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. كېيىن ئۇ «ئاۋام گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى چېن جىيىڭ بىلەن سۆزلەشكەندە مۇشۇ ۋەقەنى دەپ بەرگەنىدى، ئەمما ۋەقەلىك ئازراق ئوخشاشمايتتى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۇ ئالدىنقى سەپتە جىن شۇرېن ئۇچۇن جان تىكىپ دۈشمەن بىلەن ئېلىشسا، جىن شۇرېن رەھمەت ئېيتماقتا يوق، جىن شۇشىنىڭ يالغان گەپلىرىگە ئىشىنىپ، شەرقىي يول باندىتلارنى يوقىتىش قوشۇنى يېتەرلىك كۈچ چىقارمىدى، دەپ ئۇنى ئەيىبلەپ كەتكەن، ئالدىن-قى سەپتىن قايتىپ كېلىپ جىن شۇرېن بىلەن كۆرۈشكىلى

كىرگەندە ئۇنىڭغا قوپاللىق قىلغان، شېڭ شىسەي ئۇنى مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، بىر ئىشنى باھانە قىلىپ ئۇنىڭ يېنىدىن دەرھال يېنىپ چىقىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغان. بۇ ئىش ئۇنىڭغا قاتتىق تەسىر قىلغان بولغاچقا، ئۇنى ئىككىنچى قېتىم خەتەرگە يولۇقۇشۇم دېگەن.

4. غايىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى

تاۋ مىڭيۈ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەر ئىتتىپاقى

1933 - يىلى 4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچىدە تاۋ مىڭيۈ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەن، جاڭ شىن قاتارلىقلار پىلانلىغان، ئۆزلەشتۈرۈلگەن رۇس قوشۇنى ئەمەلگە ئاشۇرغان جىن شۇرېننىڭ ئەكسىيەتچى هۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇۋېتىش قوراللىق سىياسىي ئۆزگىرىشى يۈز بەردى. بۇ هەرىكەت شىنجاڭ تارىخىدا «12 - ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشى» دەپ ئاتالدى. شېڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن، «12 - ئاپرېل ئىنقىلابى» ياكى «ئاپرېل ئىنقىلابى» دەپمۇ ئاتالدى.

بۇ سىياسىي ئۆزگىرىشنى پىلانلىغان ئادەم ئۈرۈمچى ناھىيىسىنىڭ هاكىمى تاۋ مىڭيۈ ئىدى.

تاۋ مىڭيۈ جېجياڭ شاۋشىڭلىق ئادەم ئىدى. شىنخەي ئىنقىلابىدىن ئىلگىرى خۇبېيدا ئەمەلدارلار سورۇنلىرىدا ئەمەل ئىزدەپ بىر مەزگىل يۈرگەنىدى. مىنگونىڭ 4 - يىلى (1915) بېيجىڭ هۆكۈمىتى ئالغان مۇلكىي ئەمەلدارلىق ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ شىنجاڭغا هاكىملىققا ئەۋەتىلگەنىدى. ئۇ بىلىملىك، يېڭىلىققا، يېڭى بىلىمگە ئىنتىلىدىغان، چىقىشقاق ئادەم ئىدى.

دەسلەپتە ياڭ زېڭشىن ئۇنى ئەتىۋارلاپ ئىشلەتكەنىدى. كېيىن ياڭ زېڭشىن باشقا ئىقتىدارلىق ئادەملەرگە قانداق مۇئامىلە قىلـغان بولسا ئۇنىڭغىمۇ شۇنداق مۇئامىلە قىلىپ: «سىرتىدىن تەمكىن كۆرۈنىدۇ، ئەمما ئىچىدە ئويۇن بار؛ ئۆزى ئەقىللىق، قاناتەتچان، ئەمما تازا ساداقەتمەن ئەمەس؛ ئۆزىگە بەك ئىشىنىـدۇ، يۇقىرىغا ئىتائەتمەن ئەمەس؛ جاپادا بىللە بولالايدۇ، ئەمما ھالاۋەتتە ئۇنداق ئەمەس» دېگەن ئوي بىلەن ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلىپ، ئۇنىڭغا پەقەتلا چوڭ ئەمەللەرنى بەرمەي، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ شىخۇ، قۇمۇل، ئونسۇ، قەشقەر كوناشەھەر، يەكەن، تۇرپان قاتارلىق جايلارنىڭ ھاكىملىقىغىلا تەيىنلەپ كەلـگەنىدى. جىن شۇرېن تەختكە چىققاندىن كېيىنمۇ ئۇنى ئۈرۈمچى ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قىلىپ قويدى. جىن شۇرېن ئۇنى، ھەددىـدىن زىيادە چېچەن، ئەمما باشقۇرۇش تەس ئادەم، دېگەنىدى.

1932 ـ يىلى، لۇ شياۋزۇ يەتتە قۇدۇقتا مەغلۇپ بولۇپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپلىقىدىن ئېلىپ تاشلاندى. 1933 ـ يىلى 2 ـ ئايدا، جىن شۇرېن ئۇنى چۆچەكنىڭ ۋالىيلىقىغا ئەۋەتىپ، شەرقىي شىمالدىن سىبىرىيە ئارقىلىق شىنجاڭغا كەلگەن شەرقىي شىمال ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى پىدائىيلار قوشۇنىدىكىلەرنى قارشى ئېلىش ۋە ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا مەسئۇل قىلدى. بۇنىڭ بىلەن باش كاتىپلىق ئورۇن بوش قېلىپ، بەزىلەر بۇ ئورۇنغا تاۋ مىڭيۈنى لايىق كۆردى. ئۇ تالانتى بار، ئۇزۇن ۋاقىت ئەمەل تۇتۇپ كەلگەن، تونۇش ـ بىلىشلىرى كۆپ، ئىش بېجىرىشكە تەدبىرلىك ئىدى، شىنجاڭدا ئىشلىگىنىگىمۇ 20 يىلدىن ئاشقان، مۇئاۋىن ئۆلكە دەرىجىلىك ئەمەلدار بولىدىغان ۋاقتىمۇ بولغانـدى. قابىلىيىتىمدىن ئېيتقاندا باش كاتىپلىق مەن ئۈچۈن ھېچ گەپ ئەمەس، دەپ ئويلىغانىدى ئۇ. ئويلىمىغان يەردىن، جىن شۇرېن بۇ مەنسەپنى ئۆزىنىڭ بىر يۇرتلۇقى سۇڭ خۇەيشىگە

بەردى. چىرىكلىكتە چېكىگە يەتكەن بۇ ئادەمدە ھەرخىل ئىشلارغا تاقابىل تۇرغۇدەك قابىلىيەت پەقەتلا يوق ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن تاۋ مىڭيۈنىڭ جىن شۇرېندىن كۆڭلى بەكمۇ سوۋۇپ كەتتى.

قۇمۇل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، ئۆلكە قوشۇنلىرى ئالدىنقى سەپكە تۇركۇملەپ مېڭىپ، ئاشلىق، يەم ـ خەشەك، مائاش، ھەربىي كىيىم، ئىگەر دېگەندەك نەرسىلەرگە بولغان ئېھتىياج ھەسسىلەپ ئېشىپ كەتتى. جىن شۇرېن دائىم دېگۇدەك تاۋ مىڭيۈنى چاقىرتىپ ئاشۇ نەرسىلەرنىڭ تىزىملىكىنى تۇرغۇزۇپ ئۇنىڭغا بېجىرگۈزەتتى. تاۋ مىڭيۈ ئۇنچىلىك كۆپ نەرسىنى قانداقمۇ تەييارلاپ بولالىسۇن؟ ئۇ بۇ توغرۇلۇق ئەمدىلا گەپكە ئېغىز ئېچىشىغا، جىن شۇشىن ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ:

— ھازىر قانداق ۋاقىت؟ ئالدىنقى سەپتىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەر جان تىكىپ جەڭ قىلىۋاتسا، سىلەر مۇلكىي ئەمەلدارلار مىلتىق تۇتماقتا يوق، ئەتىدىن كەچكىچە ئويۇن ـ تاماشا بىلەن بولۇپ، يەپ ـ ئىچىپ راھەت سۈرۈپ يۈرىسىلەر. سىز دېگەن بىر ناھىيىنىڭ ھاكىمى، شۇنداق ئىكەن، بۇ نەرسىلەرنى مەن سىزدىن ئالماي كىمدىن ئالىمەن؟ — دېگەندى.

تاۋ مىڭيۈ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئىچىدە: «ھەربىي مائاش، ھەربىي ئەسلىھەلەر، ھەربىي ئاشلىق دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ھەربىي ئىشلار نازىرى بولغان سېنىڭ ئىشىڭ تۇرسا، بۇ ‹ياخشى ئىشلار›نى نېمىدەپ ماڭا ئىتتىرىپ قويىسەن؟» دەپ ئويلىغان، ئەمما جىن شۇشىننىڭ مۇتتەھەملىكىنى بىلگەچكە، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ بۇ ئىشنى تۆۋەندىكىلىرىگە تاپشۇرغانىدى.

ئۈرۈمچى مۇھاسىرىدە قالغاندا، تاۋ مىڭيۈ جىن شۇرېننىڭ كۈنىنىڭ ئاز قالغانلىقىنى پەملەپ ئۇنى ئاغدۇرۇۋېتىشنىڭ تەييارلىقىنى جىددىيلەشتۈردى.

ئۇ ئالدى بىلەن جاڭ شىننى كۆزلىدى. جاڭ شىن خۇبېي

خۇاڭئەنلىك ئادەم ئىدى، خۇبېي قانۇن تۇرغۇزۇش سىياسىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگەنىدى. شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، ھا-كىم، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت خوجۇلۇق ئىشلار بۆلۈمىنىڭ بۆلۈم باشلىقى، ئالاقە مەھكىمىسى بىرىنچى بۆلۈمىنىڭ بۆلۈم باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولدى. ئۇ ئىلغار پىكىرلىك ئادەم ئىدى. 1928 ـ يىلى 7 ـ ئىيۇل سىياسىي ئۆزگىرىشى بولغاندا سىيا-سىي ئۆزگىرىشنىڭ تەييارلىق ئىشلىرىغا ئاكتىپ قاتناشقان، لېكىن ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقماي يوشۇرۇن ياردەم بەرگەنىدى. سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن، جىن شۇرېن ئۇنى قاماققا ئې-لىپ سوراققا تارتتى، لېكىن فەن ياۋنەنلەر ئۆلتۈرۈۋېتىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئۇ ئىشقا قاتناشقانلىقى توغرۇلۇق ھېچقانداق ئىسپات تېپىلماي، ئىككى يىلـدەك قامالـغـاندىن كېيىن، 1930 ـ يىلى قويۇپ بېرىلگەن، شۇنىڭدىن تارتىپ جىن شۇرېن ئۇنى ئەتىۋارلاپ ئىشلەتمىگەنىدى.

جاڭ شىن جىن شۇرېننىڭ ھاكىمىيىتىنىڭ چىرىپ كەتكەن-لىكىنى ئوبدان بىلەتتى ھەم بۇ قالايمىقانچىلىقلارنىڭ تېزرەك ئاياغلىشىشىنى، بىرەر قەھرىماننىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ يامان كۆز-لەرگە خاتىمە بېرىپ خەلقنى ئاسايىشلىق كۈنلەرگە ئېرىشتۈرۈ-شىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى.

تاۋ مىڭيۈ بىلەن جاڭ شىن ئىككىسى بۇرۇندىن تونۇش ئىدى. تاڭ مىڭيۈ جاڭ شىنغا شۇنداق دېدى:

— ھازىر پىچاق سۆڭەككە يەتتى. جىن شۇرېننى سەنمۇ ئوبدان بىلىسەن، ۋاي دەپ كەتكۈدەك ئادەم ئەمەس، ھەممە ئادەمنىڭ نەپرىتىگە قالدى، ئۇنى ئاغدۇرۇۋەتمىگۈچە خەلقنىڭ غەزىپىنى باسقىلى بولمايدۇ، يەرلىك ئورۇنلارغىمۇ خاتىرجەملىك يوق. قانچە بالدۇر چارىسىنى قىلساق ئۆزىمىزگە ھاياتلىق يولى قالدۇرۇشىمىز شۇنچە ئوڭۇشلۇق بولىدۇ.

جاڭ شىن تاۋ مىڭيۈنىڭ پىكرىنى قوللاپ، جىن شۇرېننى

ئاغدۇرۇشنىڭ ئۇرغۇن تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ بەردى، ئۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى.
تاۋ مىڭيۇ بىلەن جاڭ شىن شىنجاڭنىڭ مەنسەپدارلىرى ئىچىدە سالاھىيىتى ئەڭ ئۈستۈن ئادەملەر ئىدى، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى لى چى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى جۇ رۇيچى، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى ليۇ ۋېنلۇڭ، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى يەن يۇشەن، يۇقىرى سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى تۇ ۋېنفېي (بۇ ئادەم تاۋ مىڭيۈنىڭ قېيناتىسى)، ئۈرۈمچىنىڭ مەمۇرىي باشلىقى لى رۇڭ قاتارلىقلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى بەكمۇ ياخشى ئىدى، ئۇلار بىلەن ئاغىنىدارچىلىقىمۇ بار ئىدى.
بۇ ئەمەلدارلار ھېيت - بايراملاردىن باشقا چاغلاردىمۇ پات - پات بىر يەرگە يىغىلىپ ئويناپ، كۆڭۈل ئېچىپ تۇراتتى، كۆپرەك يىغىلىدىغان جايى تاۋ مىڭيۈنىڭ ئۆيى ئىدى.
تاۋ مىڭيۈنىڭ باغلىق قورۇسى ئازادە، مېۋىلىك، مېۋىسىز دەرەخلەر قورۇنى بىر ئالغان، چىرايلىق ئىدى، بولۇپمۇ بۇ باغدىكى بىر جۈپ توز گۈزەل قاناتلىرىنى يېيىپ ئاستا ماڭىدىغان بولسا ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە ھېچنېمە توغرا كەلمەيتتى.
شىنجاڭ گەرچە چەت جاي بولسىمۇ، ئۇ يەردىكى ئەمەلدارلارنىڭ ئۆستەللىرىدە دېڭىز مەھسۇلاتلىرى، قارلىغاچ ئۇۋىسى دەيدىغانلارنىڭ ھەممىسى تېپىلاتتى. تاۋ مىڭيۇ ئويۇنچى ھەم تائاملارنىڭ تۈرىگە ئەھمىيەت بېرىدىغان ئادەم ئىدى، مەخسۇس ئاشپەزلىرى بار ئىدى، ئۇلار قىلغان تائاملار ھەممىنىڭ ئاغزىدا قالاتتى. تاۋ مىڭيۇ ھۆكۈمەت ئىشلىرىدىن قولى بوشىغان چاغلاردا قەدىمكى ۋە ھازىرقى زاماننىڭ تائام پىرلىرى يازغان تۈرلۈك قورۇما - تائاملار توغرىسىدىكى كىتابلارنى ئوقۇپ، ئاشپەزلەرگە قايسى تائامنى قانداق ئېتىش كېرەكلىكىنى سۆزلەپ بېرەتتى ھەم شۇ بويىچە قىلدۇرۇپ باقاتتى، شۇڭا ئۇنىڭ ئۆيىدە تاماق يېگەن

بۇرادەرلىرى ئۇ تائاملارنى ماختىماي تۇرالمايتتى.
بىر كۈنى، ئۇلار ئەنە شۇنداق مەززىلىك تائاملارنى يەپ، ئارقىدىن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كېلىدىغان ئاجايىپ شېرىن - شەربەت ھەرخىل مېۋىلىرىنى يېگەچ ھۇزۇرلىنىپ ئولتۇرۇپ پـاراڭلىشىۋاتقـان بىر چـاغدا تۇ ۋېنفېي تۇيۇقسىز ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇۋېدى، دوستلىرى ھەيران قېلىپ ئۇنىڭدىن سورىدى:
— تۇ ئەپەندى، نېمىگە شۇنچىلىك ھەسرەتلىنىسىز؟ شۇنـداق خۇشال ئولتۇرۇۋاتقاندا پەيزىمىزنى ئۇچۇرمىسىڭىزچۇ!
— بۇنداق ئېسىل نازۇنېمەتلەردىن ئۇزۇنغىچە مۇشۇنداق بەھرىلەنگەن بولساق قانداق ياخشى بولاتتى، — دېدى جاۋابەن تۇ ۋېنفېي.
ئۇنىڭ بۇ گېپىـى بىلـەن تـەڭ قالغانلارمۇ ئىختىيارسىز ئۇلۇغ - كىچىك تىنىشقا باشلىدى. بىرەيلەن:
— بۇ بۇرادىرىمىزنىڭ دېگىنىمۇ توغرا. كىم بىلىدۇ، بىر كۈنلەردە قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن دېھقانلار شەھىرىمىزگە باستۇرۇپ كىرىپ بىزنىمۇ ئۆلتۈرۈۋېتەمدۇ، — دېدى
— بۇرادەرلەر، ئەنسىرەپ كەتمەڭلارچۇ، — دېدى يەنە بىـرەيلەن، — شېڭ باش قوماندانىنىڭ 6 مىڭدىن كۆپ ئەسكىرى بار. ئۇ ئادەم ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى تۈگەتكەن، ئۇرۇشتا ئېپى بار. قۇمۇلدىن تارتىپ تۇرپان، پىچان، توقسۇن، قۇكاڭ، سانجى قاتارلىـق جايلارغىـچە بولغان يەرلەردە 50 — 60 قېتىم چوڭ - كىچىك جەڭلەرنى قىلىپ ھەممىسىدە غەلىبە قىلدى. ئاشۇ ئادەم بولغاچقا بىز بۇ يەردە خاتىرجەم ئولتۇرۇپ بۇ نازۇنېمەتلەردىن ھۇزۇرلىنىۋاتىمىز.
— جىن رەئىسمۇ قىزىق ئادەم ئىكەن، — دېدى ليۇ ۋېنلۇڭ ئاپئاق ساقىلىنى سىلاپ قويۇپ، — شىنجاڭدا مىللەتلەر مۇرەككەپ، شۇڭا مەسىلە چىقسا ئۆلتۈرىمەن، ئۆلتۈرۇرـ

مەنلا دېمەي، شاپائەت بىلەن جازانى تەڭ يولغا قويۇشى كېرەك ئىدى. ئەينى يىللاردا ياڭ گېنېرال هايات ۋاقتىدا مىللىي مەسىلىلەر هازىرقىدىن كۆپ هەم مۇرەككەپ ئىدى، ئۇ شۇ مەسىلە ۋە زىددىيەتلەرنى بىر - بىرلەپ هەل قىلىپ تۈگەتتى. ئەڭ يامىنى تۇرپاندىكى تۆمۈرنىڭ قوزغىلىڭى بولىدىغان، ياڭ گېنېرال ئۇنى ئۇرۇمچىگە چاقىرتىپ كېلىپ يېڭىۋاڭلىقنى بېرىپ، ئاندىن ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بىر قانچە يۈز ئادىمىنى ئاسانلا يىغىشتۇرۇۋەتتى. هازىرقى يولۋاس بىلەن خوجانىيازلارنى ئالساقمۇ، ئۇلار دەسلەپتە بىر قانچە يۈز ئىدى، جىن رەئىس باستۇرۇشنىلا بىلىپ بىرقانچە يىل ئۇرۇشقاندى، ئۇلار ئازايماقتا يوق، ئەكسىچە تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتتى، يەنە تېخى گەنسۇدىكى «گا سىلىڭ» بىلەن بىرلىشىۋېلىپ، قۇمۇلدىن باشلاپ ئۆلكە مەركىزىگىچە ئۇرۇشۇپ كەلدى. بۇنىڭ هەممىسى بىزنىڭ سىياسىتىمىزنىڭ خاتالىقىدىن بولۇۋاتىدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ كاساپىتى بىلەن بېيجىڭ، تيەنجىندىكى سودىدا نۇرغۇن زىيان تارتىپ كەتتىم، تىجارىتىممۇ توختاپ قالدى.

— نەنجىڭدىكى گومىنداڭ هۆكۈمىتىگە تېلېگراممۇ بېرىپ، مەركەزدىن بۇ ئىشلارنى تۈزىگىلى بىر ئادەم ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلىش كېرەك، جىن رەئىس ئەمدى يۇرتىغا بېرىپ ئارام ئالسۇن.

ئۇلار ئۇ بىر ئېغىز، بۇ بىر ئېغىزدىن سۆزلەپ، ۋەزىيەتنىڭ مۇقىمسىزلىقىغا بولغان ئەندىشىلىرىنى ئىپادىلىدى هەتتا جىن شۇرېننىڭ قۇدىسى بولغان جۇرۋېچىمۇ جىن شۇرېن ئۈچۈن بىر ئېغىز بولسىمۇ ياخشى گەپ قىلىپ قويمىدى.

تاۋ مىڭيۈ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن «خەلقنىڭ رايى» نىمۇ، «ئەمەلدارلارنىڭ رايى» نىمۇ ئاڭلىدى. بىر هاكىمىيەت خەلقنىڭ نارازىلىقىغا ئۇچرىغاندا ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئەمەلدارلىرىمۇ ئۇنىڭ يامان سۆزىنى قىلىدىكەن، ئۇنىڭدىن كۆڭۈللىرى قالىدىكەن، ئۇ

ھۆكۈمەتنىڭ ئامىتى قاچىدىكەن.

تالىپلار ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولسا ئۈچ يىلدىمۇ ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ، دېگەن بىر گەپ بار. شۇنىڭغا ئوخشاش، تاۋ مىڭيۈ-نىڭ قولىدا بىرمۇ ئەسكەر، قىسقىسى بىرمۇ تاپانچا يوق ئىدى. لېكىن، ئۇ جىن شۇرېننىڭ قولىدىكى قورال بىلەن ئۇنىڭ ئۆزىگە قارشى تۇرسا بولاتتى.

1932 ـ يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا، ئۇرۇمچىگە سىرلىق بىر ئادەم كەلدى، ئىسمى چېن جۇڭ ئىدى. ئۇ ئۆزىنى جياڭ باش قوماندانىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن جىن شۇرېننىڭ خىزمىتىدە بولۇشقا كەلدىم، دېدى.

چېن جۇڭ خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنىڭ 3 ـ قارارىنى پۈتتۈرگەنىدى. ئۇنىڭ سىياسىي قىياپىتى بۇگۇنگىچە بىر تېپىش-ماق. بەزىلەر ئۇنى، كوممۇنىست، دېسە، بەزىلەر، سوۋېت كوم-پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، دەيتتى. يەنە بەزىلەر، ئۇنىڭ گومىنداڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ناھايىتى يېقىن، دەيتتى. بۇ گەپلەر-نىڭ ھېچقايسىسىغا پاكىت تېپىلمىدى، دېگۈچىلەرمۇ بولدى. ئۇنىڭ تەرجىمىھالى توغرۇلۇق شىنجاڭنىڭ ئارخىپخانىسىدا ساق-لاقلىق، 1932 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى جىن شۇرېنغا ئۆز قولى بىلەن يازغان بىر پارچە خېتىلا ئازراق بىر نېمە دەپ بېرەلەيتتى.

ئۇ بۇ خېتىدە يېزىشىچە، 17 ياش ۋاقتىدا خۇاڭپۇ قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرلار مەكتىپىدە ئوقۇپ شۇ مەكتەپنىڭ 3 ـ قارارىنى تاماملىغان. 1927 ـ يىلى 21 ـ جۇننىڭ ھەربىي ئوقۇتقۇچىلار تۈەنىگە تۈەنجاڭ بولۇپ، ۋۇخەن ئىنقىلابىي ھۆكۈ-مەت تەشكىللىگەن 2 ـ قېتىملىق شىمالىي مىلىتارىستلارغا قار-شى ئۇرۇشقا قاتناشقان. كېيىن «مەركەز» نىڭ تاللىشى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھەربىي بىلىم ئۆگىنىشكە، سىياسەتلەر ئۈس-تىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشقا بېرىپ، يۇقىرى دەرىجىلىك

ﻪﺭﮔﻪﻧﻠﻪﺭ ﻣﻪﻛﺘﻪﭘﻜﻪ ﺋﻮﻗﯘﺷﻘﺎ ﻛﯩﺮﮔﻪﻥ. 1929 ـ ﻳﯩﻠﻰ ﻛﯜﺯﺩﻩ ﺟﯘﯕﺪﯗﯕﻠﯘ ﯞﻩﻗﻪﺳﻰ ﻳﯜﺯ ﺑﻪﺭﮔﻪﻧﺪﻩ «ﺋﯩﻨﺘﺎﻳﯩﻦ ﻳﺎﻣﺎﻥ ﺋﻪﮬﯟﺍﻟﻐﺎ ﻗﯧـ ﻟﯩﭗ» ﺷﯧﯖﻚ ﺷﯩﺎﯞﻳﯜﻩﻥ ﻗﺎﺗﺎﺭﻟﯩﻘﻼﺭ ﺑﯩﻠﻪﻥ ﺑﯩﻠﻠﻪ ﺑﺎﺷﻘﯩﭽﻪ ﻳﺎﺳﯩﻨﯩﭗ ﺋﻮﺗﺘﯘﺭﺍ ﺋﺎﺳﯩﻴﺎﻏﺎ ﻗﯧﭽﯩﭗ ﻛﯧﺘﯩﭗ، ﺷﯘ ﻳﻪﺭ ﺋﺎﺭﻗﯩﻠﯩﻖ ﻗﻪﺷﻘﻪﺭﮔﻪ ﻛﯩﺮﮔﻪﻥ.

1929 ـ ﻳﯩﻠﻰ ﻗﯩﺸﺘﯩﻦ 1930 ـ ﻳﯩﻠﻰ 7 ـ ﺋﺎﻳﻐﯩﭽﻪ ﻗﻪﺷﻘﻪﺭﺩﻩ ﻳﯧﺮﯨﻢ ﻳﯩﻠﺪﻩﻙ ﻳﻮﺷﯘﺭﯗﻧﯘﭖ ﻳﯜﺭﮔﻪﻥ. 7 ـ ﺋﺎﻳﻨﯩﯔ 5 ـ ﻛﯜﻧﻰ ﭘﺎﺳﭙﻮﺭﺗﻨﻰ ﮬﻪﻝ ﻗﯩﻠﯩﭗ ﺳﻮﯞﯦﺖ ﺋﯩﺘﺘﯩﭙﺎﻗﻰ ﺋﺎﺭﻗﯩﻠﯩﻖ ﯞﻩﺗﻪﻧﮕﻪ ﻗﺎﻳـ ﺗﯩﭗ ﻛﻪﻟﻤﻪﻛﭽﻰ ﺑﻮﻟﻐﺎﻧﺪﺍ، ﺋﻮﺗﺘﯘﺭﺍ ﺋﺎﺳﯩﻴﺎﻧﯩﯔ ﺳﺎﺧﺎﺭﺍ ﺩﯦﮕﻪﻥ ﺟﺎﻳﯩﺪﺍ ﻗﻮﻟﻐﺎ ﺋﯧﻠﯩﻨﯩﭗ، ﻣﻮﺳﻜﯟﺍﻧﯩﯔ ﺳﯩﻴﺎﺳﯩﻲ ﻣﻪﮬﺒﯘﺳﻼﺭ ﺗﯜﺭﻣﯩﺴﯩﮕﻪ ﺋﯧﻠﯩﭗ ﺑﯧﺮﯨﻠﯩﭗ ﺷﯘ ﺗﯜﺭﻣﯩﮕﻪ ﺗﺎﺷﻼﻧﻐﺎﻥ. 11 ـ ﺋﺎﻳﺪﯨﻜﻰ ﻗﺎﺗﺘﯩﻖ ﺳﻮﻏﯘﻗﺘﺎ ﺳﯩﺒﯩﺮﯨﻴﯩﺪﯨﻜﻰ ﺷﯩﻤﺎﻟﯩﻲ ﻣﯘﺯ ﺋﻮﻛﻴﺎﻧﯩﻨﯩﯔ ﺟﻪﻧﯘﺑﯩﻲ ﻗﯩﺮـ ﻏﯩﻘﯩﻐﺎ ﺋﯧﻠﯩﭗ ﺑﯧﺮﯨﻠﯩﭗ ﻳﺎﻏﺎﭺ ﻛﯧﺴﯩﺸﻜﻪ ﺳﯧﻠﯩﻨﻐﺎﻥ.

1931 ـ ﻳﯩﻠﻰ 4 ـ ﺋﺎﻳﺪﺍ، ﺋﯘ ﻳﻪﺭﻟﯩﻚ ﺋﺎﺩﻩﻣﺪﯨﻦ ﺑﯩﺮﯨﻨﻰ ﺳﯧﺘﯩﯟﯦﻠﯩﭗ، ﺷﯘﻧﯩﯔ ﻳﺎﺭﺩﯨﻤﻰ ﺑﯩﻠﻪﻥ ﺋﯘ ﻳﻪﺭﺩﯨﻦ ﻗﯧﭽﯩﭗ ﭼﯩﻘﯩﭗ، ﺷﯘ ﺟﺎﻳﺪﺍ ﺗﯘﺭﯗﺷﻠﯘﻕ ﺟﯘﯕﮕﻮ ﻛﻮﻧﺴﯘﻟﯩﺪﯨﻦ ﺟﯘﯕﮕﻮﻏﺎ ﻗﺎﻳﺘﯩﭗ ﻛﯧـ ﺗﯩﺸﻜﻪ ﭘﺎﺳﭙﻮﺭﺕ ﺑﯧﺮﯨﺸﻨﻰ ﺗﻪﻟﻪﭖ ﻗﯩﻠﻐﺎﻥ. ﺑﯘ ﭼﺎﻏﺪﺍ ﺩﻩﻝ ﺷﯩﻨﺠﺎﯕـ ﻧﯩﯔ ﺑﻪﺵ ﻧﻪﭘﻪﺭ ﺑﺎﻳﯟﻩﭼﭽﯩﺴﻰ (ﺟﯩﻦ ﺷﯘﺭﯦﻨﯩﯔ ﺋﻮﻏﻠﻰ ﺟﯩﻦ ﺷﯘـ ﺩﯨﯔ، ﺟﯩﻴﻪﻧﻰ ﺟﯩﻦ ﺯﻭﺟﯩﯔ، ﺟﯘﺭﯗﻳﭽﯩﻨﯩﯔ ﺋﻮﻏﻠﻰ ﺟﯘ ﻳﯘﻧﯩﯔ، ﻟﯩﯘ ﺷﯩﺰﯦﯖﻨﯩﯔ ﺟﯩﻴﻪﻧﻰ ﻟﯩﯘ ﺧﯘﯕﻠﯧﻲ، ﻟﯘ ﺷﯩﺎﯞﺯﯗﻧﯩﯔ ﺋﻮﻏﻠﻰ ﻟﯘ ﻛﯧـ ﻣﯧﻲ) ﮔﯧﺮﻣﺎﻧﯩﻴﯩﮕﻪ ﺋﻮﻗﯘﺷﻘﺎ ﭼﯩﻘﻤﺎﻗﭽﻰ ﺑﻮﻟﯘﭖ ﺗﯘﺭﯗﯞﺍﺗﻘﺎﻧﯩﻜﻪﻥ، ﻛﻮﻧﺴﯘﻝ ﭼﯧﻦ ﺟﯘﯕﻐﺎ ﭘﺎﺳـﭙـﻮﺭﺗﻨﻰ ﺋﺎﺷﯘ ﺑﺎﻳﯟﻩﭼﭽﯩﻠﻪﺭﻧﻰ ﭼﯚﭼﻪﻛـ ﺗﯩﻦ ﺋﯧﻠﯩﭗ ﻛﻪﻟﮕﻪﻧﺪﻩ ﺷﯘﻻﺭﻧﯩﯖﻜﻰ ﺑﯩﻠﻪﻥ ﺑﯩﻠﻠﻪ ﺋﯩﺸﻠﻪﭖ ﺑﯧﺮﯨﺸﻨﻰ ﺋﯧﻴﺘﻘﺎﻥ.

ﺑﯘ ﺋﯩﺸﻼﺭ ﺗﯜﮔﯩﮕﻪﻧﺪﯨﻦ ﻛﯧﻴﯩﻦ، ﭼﯧﻦ ﺟﯘﯓ 1931 ـ ﻳﯩﻠﻰ 7 ـ ﺋﺎﻳﺪﺍ ﻧﻪﻧﺠﯩﯖﮕﻪ ﻳﯧﺘﯩﭗ ﺑﯧﺮﯨﭗ ﺟﯩﺎﯓ ﺟﯧﻴﺸﯩﻐﺎ ﺋﯚﺯﯨﻨﯩﯔ ﺳﻮﯞﯦﺖ ﺋﯩﺘﺘﯩﭙﺎﻗﯩﺪﺍ ﺗﺎﺭﺗﻘﺎﻥ ﻛﯜﻧﻠﯩﺮﻯ ﺑﯩﻠﻪﻥ ﺷﯩﻨﺠﺎﯕﻨﯩﯔ ﺋﻪﮬﯟﺍﻟﻰ ﺗﻮﻏﺮﯗـ ﻟﯘﻕ ﺩﻭﻛﻼﺕ ﻗﯩﻠﻐﺎﻥ.

1932 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، چېن جۇڭ يەنە توپچىلار تۈەنىگە تۈەنجاڭ بولۇپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا قاتناشقان. ئۇزۇن ئۆتمەي، جياڭ جيېشى ئۇنى چاقىرتىۋېلىپ «روسىيە ـ موڭغۇلىيە چېگرىسىدىكى ئىشلارنى تەكشۈرۈش»، «سوۋېت روسىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى مەخپىي ھەرىكەتلىرىنىڭ ئىشانىنى تەكشۈرۈش»، ئاندىن ئۇ ھەقتە جىن شۇرېنغا تەپسىلىي دوكلات قىلىپ، جىن شۇرېننى «سوۋېت روسىيىسىنىڭ شىنجاڭدا يامان ئىشلارنى قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش» قا كۆندۈرۈش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ گەنسۇنى ئايلىنىپ مېڭىپ، ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەن. غۇن مۇساپىدىن كېيىن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەن.

جىن شۇرېن چېن جۇڭنىڭ جياڭ جيېشى ئەۋەتكەن ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇنى دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ سەنمۇلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. بۇ چاغدا شېڭ شىسەي سىرتتا قوزغىلاڭچىلار بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتاتتى.

تاۋ مىڭيۈ ئاغىنە تۇتۇشقا ماھىر، چىقىشقاق ئادەم بولغاچقا، ياش ھەم قاملاشقان، نۇرغۇن جەڭلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن چېن جۇڭ بىلەن تېزلا تونۇشۇپ كەتتى ۋە قىزغىنلىق بىلەن ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئۆيىدە يېتىپ ـ قوپۇشنى ئېيتتى. چېن جۇڭ يالغۇز ھەم بارىدىغان باشقا يېرى بولمىغاچقا، تاۋ مىڭيۈنىڭ ئۆيىدە تۇرىدىغان بولۇپ، ئىككىسى تېزلا يېقىن ئاغىنىلەردىن بولۇپ كەتتى.

— بىز جىن شۇرېننىڭ ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇۋەتمەكچى، — دېدى تاۋ مىڭيۈ چېن جۇڭغا، — ئۇ مەقسەتكە يېتىشتە قېرى ئەمەلدارلارغا تايانغىلى بولمايدۇ. سىز ھەربىي ئادەم، قوشۇننىڭ ئەھۋالىنى بەش قولدەك بىلىسىز، قوشۇننىڭ ئىچىدە ئىشەنچلىك ئادەملەر بولسا بىزگە تونۇشتۇرۇپ قويسىڭىز.

— مېنـىـڭچە، لى شياۋتـيەن بىلەن ھەمكارلاشساق بولـىدۇ، — دېدى چېن جوْڭ.
— شېنياڭلىق ھېلىقى ئادەممۇ؟ — سورىدى تاۋ مىڭيۈ.
— دەل شۇ ئادەم، — دېدى چېن جوْڭ، — ئىككىمىز پاراڭلىشالايمىز. ئۇ ئىلگىرى ياپونىيىدە ئاۋىئاتسىيە كەسپىدە ئوقۇغان. 1931 ـ يىلىدىكى 18 ـ سىنتەبىر ۋەقەسىدىن كېيىن ۋەتەن ساتقۇچ بولۇشنى خالىماي يۇرتىدىن چىقىپ كەتكەن. شۇ كۈنلەردە جىن شۇرېن سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن «شىنجاڭ ـ سوۋېت ئىتتىپاقى ۋاقىتلىق سودا كېلىشىمى» ئىمزالاپ، نەتىـجىدە سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭدا نۇرغۇن ئىمتىيازلارغا ئېرىشـىۋالغان. شۇنىڭ بەدىلىگە سوۋېت ئىتتىپاقى جىن شۇرېـنـغا ئايروپىلاننى ئۆز ئىچىگە ئالغان جىددىي كېرەكلىك قوراللار بىلەن ئوق ـ دورىلارنى سېتىپ بېرىشكـە قوشۇلغان. شـۇنىڭ بىلەن، 1931 ـ يىلى 9 ـ ئايدا شىنجاڭ ھەربىرى 40 مىڭ مېكسىكا كۈمۈش تەڭگىسى ھېسابىدا ئۈستىدە پىلىموت ھەم بومبا تاشلايدىغان ئۈسكۈنىلىرى بار ئىككى دانە قوش قاناتلىق ئايروپىـلان سېتىۋالغان. 1932 ـ يىلى 7 ـ ئايدا، ئىككى تەرەپ يەنە سەككىز ئايروپىلان ئۈستىدە سودا توختامى تۈزۈشكەن. شۇنىڭـدىن تارتىپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئادەملىرى ئايروپىلان ھەيدەپ ئۈرۈمچىگە كېلىدىغان بولغان. جىن شۇرېن لى شياۋتيەن بىلەن ياۋ شيۇڭ، ۋاڭ زىگۇلارنى شۇ چاغدا شىنجاڭغا تەكلىپ قىلىپ ئۇچقۇچى، قوشۇمچە ئۇچقۇچىلىق ئوقۇتقۇچىسى قىلغان.
چېن جوْڭ بۇ گەپلەرنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، تاۋ مىڭيۈدىن سورىدى:
— ئايروپىلاننىڭ گېپى چىقىپ بىر ئىش يادىمغا كېلىۋاتىدۇ، بۇلتۇر يازدا نەنمېننىڭ سىرتىدا يۈز بەرگەن ئۆلۈم ئىشى يادىڭىزدىمۇ؟
— يادىمدا بولمايچۇ، — دېدى تاۋمىڭيۈ، — پۈتۈن شەھەر-

نى زىلزىلىگە سېلىشۇەتكەن ئىشقۇ ئۇ. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر ئۇچقۇچىسى ئايروپىلاننى ھەيدەپ كېتىۋاتقاندا، تۇيۇقسىز ئايروپىلاندىن چاتاق چىقىپ كۇنپېتىش تەرەپتىكى سايغا چۈشۈپ كېتىپ، نەتىجىدە ئايروپىلانمۇ ۋەيران بولدى، ئۇچقۇچىمۇ ئۆلدى. ئۇنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا كەلگەن ئادەمنىڭ سانى يوق، ئالدىدا ھەربىي ئوركېستىر ماڭدى، كەينىدىن ئۇ ئۇچقۇچىنىڭ جەسىتى سېلىنغان ساندۇق قويۇلغان ھارۋا، ساندۇقنىڭ ئۈستىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دۆلەت بايرىقى يېپىلغان، ھەرقايسى نازارەتلەرنىڭ، باشقارما، مەھكىمىلەرنىڭ باشلىقلىرى، يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار ئۆلۈمنى ئۇزىتىپ چىقتى. ھەممىمىز سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلخانىسىنىڭ ئالدىغىچە كەلدۇق. كېيىن ئۇلار ئۇنىڭ جەسىتىنى مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېلىپ كەتتى.

— شۇ ئىشتىن كېيىن لى شياۋتيەننىڭ زىممىسىدىكى يۈك تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ، ئۇچقۇچىلارنى تەربىيىلەشتىن باشقا ئايروپىلان ھەيدەپ ئالدىنقى سەپكە بېرىپ بومبا تاشلايدىغان بولدى. بۇ يىل 1 - ئايدا ئۇ يەنە تۇرپان بىلەن پىچاندا بولغان ئۇرۇشقا قاتناشتى، — دېدى چېن جۇڭ.

— سىلەر ئادەتتە نېمە ئىشلار توغرۇلۇق پاراڭلىشىسىلەر؟ — سورىدى تاۋ مىڭيۈ ئۇنىڭدىن.

— لى شياۋتيەن مىجەزى ئوچۇق ئادەم، شەرقىي شىماللىق ھەقىقىي ئەركەك، — دېدى چېن جۇڭ، — پەزىلىتى ياخشى، ۋەزىيەتتىن سۆزلەشكە قىزىقىدۇ. ئىدىيىسى يېڭى، گەپلىرى ئۆتكۈر، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى چوڭ - كىچىك ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسىنى بىر قۇردىن تىللاپ چىقىدۇ.

— ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ بېقىشقا بولارمۇ؟ — تاۋ مىڭيۈ بارغانسېرى ئۇنىڭغا قىزىقىپ قېلىۋاتاتتى.

— ئۇ مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى جۇ رۇيچىنى، ناھايىتى

ھېلىگەر، ھۆكۈمەت بانكىسىدىكى پۇلنى ئۆزىنىڭ يانچۇقىدىكى پۇلدەك خەجلەيدۇ، جىن شۇرېنىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمۇ ھەم شۇنداق؛ خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى لى چىنى، ئېھتىياتچان ئادەم، ئەمما ئۆزىنى ھەممىدىن ئۇستۇن بىلىدۇ؛ قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى يەن يۇشەننى، ناھايىتى سالاپەتلىك ئادەم، ئەمما قولىدىن ھېچقانداق ئىش كەلمەيدۇ؛ مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى ليۇ ۋېنلۇڭنى، ناھايىتى مەككار، چۇتۇچى، ئوي - خىيالى سودىگەرچىلىكتە؛ لۇ شياۋزۇنى ئۆزىنىڭلا چىۋىنىنى قورۇيدۇ؛ چىن شۇشىننى باشباشتاق؛ سۇي مابيەننى چاكىنا ئادەم، دەيدۇ…

تاۋ مىڭيۇ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلۈپ كەتتى ۋە:

— ئۇ ئادەملەرنى ئەينەن سۈرەتلەپ بېرىپتۇ. ئۇلار راست ئۇنىڭ دېگىنىدەك ئادەملەر، — دېدى.

— ئۇنىڭ سىزگىمۇ باھاسى بار، — دېدى چېن جۇڭ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ.

تاۋ مىڭيۇ ئۇنىڭ گەپلىرىگە تېخىمۇ قىزىقىپ، ئىختىيارسىز ئەمەلدارلارچە تەلەپپۇز بىلەن:

— مېنى نېمە دەيدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇ سىزنى ئەقىللىق ھەم تەدبىرلىك ئادەم، باشقىلارنىڭ نوختىسىغا چۈشۈشنى خالىمايدۇ، دەيدۇ.

— ئۇ مېنىمۇ خېلى ئوبدان بىلىدىكەن. ئەمما، ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇڭ، گەپ - سۆزدە ئېھتىيات قىلسۇن، جىن شۇشىننىڭ قۇلاقلىرى كۆپ، گېپىم بار دەپ دەۋەرسە بولمايدۇ، — ئارقىدىن ئۇ چېن جۇڭدىن سورىدى، — شېڭ باش قوماندان قانداقراق ئادەم؟

— مېنىڭ قارىشىمچە، بۇ ئادەم خېلى بولىدىغاندەك. بىرىنچى، ئۇرۇش قىلالايدىكەن. ئىككىنچى، لى شياۋتيەن بىلەن

بولغان مۇناسىۋىتى ياخشى، چۈنكى ئۇلار بىر يۇرتلۇق ـ دە. ئۇچىنچى، ئىدىيىسى ئىلغار، ياپونىيىدە سىياسىي ئىقتىساد ئۆگىنىپتۇ. لېكىن، جىن شۇرېن بىلەن جىن شۇشىن ئىككىسى ئۇنىڭغا تازا ئىشەنمەيدۇ ھەم ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايدۇ. ئەمما، ئۇنىڭ ئۇلار بىلەن كارى يوق. ئۇ، مەقسىتىمگە يېتىش ئۈچۈن 20 يىل بولسىمۇ ئاچچىق يۇتۇشقا رازىمەن، دەپتۇ. ھازىر ئۇ سانائقلىق ئادەملەرنىڭ قاتارىدا. لېكىن، بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا جىن شۇرېن ئۇنى ئەمىلىدىن ئېلىۋەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە ئەسلىگە كەلتۈرگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ يۈرىكىدە قالدى ـ دە.

— بارىكاللا! — دېدى ئاۋ مىڭيۈ خۇشاللىقىنى باسالماي، — سىز، لى شياۋتيەن، شېڭ شىسەي ئۈچۈڭلار بولساڭلار، بىرىڭلار دۆبەن مەھكىمىسىنىڭ ئاخباراتلىرىنى توپلىساڭلار، بىرىڭلار ئالدىنقى سەپتە مىلتىق ـ زەمبىرەككە ئىگە بولساڭلار، يەنە بىرىڭلار ئاسماننى ئىگىلىسەڭلار ئىشلىرىمىزنىڭ يېرىمى ئەمەلگە ئاشىدۇ دېگەن گەپ. بىر ئامال قىلىپ شېڭ شىسەيگە يېقىنلىشىڭ. پەيتىنى كەلتۈرۈپ ئۇنى بىزنىڭ ئۆيگە باشلاپ كېلىڭ، بىللە ئولتۇرۇپ پاراڭلىشايلى.

شېڭ شىسەي ئۆز ئۆيىدىكى كارىۋىتىدا قورساق كۆپۈكى بىلەن ياتاتتى، لى شياۋتيەن بىلەن چېن جۇڭ كىرىپ كەلدى.

شېڭ شىسەي زورغا كۆلۈمسىرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئىككىڭلارنى قانداق شامال مېنىڭ مۇساپىرخانامغا ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ مېنى بەكمۇ خۇشال قىلدىڭلارغۇ، — دېدى.

— شېڭ ئاكا، سىزنىڭ ئۆيىڭىز «مۇساپىرخانا» ئەمەس!

شېڭ شىسەي ھازىرغىچە لاۋمەنچېڭدىكى لۇ شياۋزۇنىڭ قورۇسىدىكى 7 ـ 8 ئېغىزلىق پاكار ئۆيلەردە تۇرۇۋاتاتتى. ھەممە ئۆيلەر ئايىغاق ئاقارتىلغان، دېرىزىلىرى كۆك سىردا سىرلانغان،

تاملىرى قىلىن بولغاچقا قىشتا ئىسسىق، يازدا سالقىن ئىدى. ئىككى ئۆينىڭ پاسىل تېمىغا ئېگىزلىكى ئىككى ـ ئۈچ مېتىر، دىئامېتىرى بىر مېتىر كېلىدىغان ئېگىز تامەش جايلاشتۇرۇلغان بولۇپ، تامەشكە بىر قېتىمدا 20 ـ 30 كىلوگرام كۆمۈرنى سېلىپ ئوت يېقىۋەتسە بىر دەمدىلا ئۆينىڭ ئىچى ياز كۈنلىرىدىكىدەك ئىسسىپ كېتەتتى، كۆڭلەك بىلەن ئولتۇرمىسا ئولتۇرغىلى بولمايتتى. مەخسۇس ئائىلە ئىشلىرىنى قىلىشنى ئۆگەنگەن چيۇ يۈفاڭ ئۆينى شۇنچىلىك چىرايلىق، پاكىز سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويغانىدى.

لى شياۋتيەن بۇ ئائىلىنىڭ دائىملىق مېھمىنى بولغاچقا ئانچە تارتىنىپ كەتمىدى. چيۇ يۈفاڭ قايرىما ياقىلىق ئاق كوپتا كىيىپ، ياقىسىنى تونچە ياقىلىق قىزىل يۇڭ پوپايكىسىنىڭ ياقىسىدىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. ئاستىغا بەدىنىگە چىپپىدە كەلتۇرۇپ تىكىلگەن كۆك كاجى ئىشتان، پۇتىغا قېنىق رەڭلىك سوكنۇدىن قىلىنغان ساپما ئاياغ كىيىۋاپتۇ. ئىككى مەڭزى قىزىل، گەرچە يۈزىنىڭ گۆشلىرى ئازراق بوشىغان بولسىمۇ، لېكىن رەڭگىدىن كەتمىگەن، ئىككى بالىنىڭ ئانىسى دېسە ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ.

— شېڭ خانىم، بارغانسېرى ياشىرىپ كېتىۋاتىسىز جۇمۇ، — دېدى لى شياۋتيەن چيۇ يۈفاڭنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ.

— ھەدىڭىز گىمۇ چاقچاق قىلىۋېرىسىز ھە، سىز، — دېدى چيۇ يۈفاڭ كۈلۈپ كېتىپ، — جىيەن قىزىڭىز مەكتەپكە بارغۇدەك بولغان تۇرسا، يەنە مېنى 18 ياشلىق قىز چاغلامسىز.

قايسىبىر ئايال كىشى ئۆزىنى ياش دەپ ماختىغاننى ياخشى كۆرمەيدۇ؟ چيۇ يۈفاڭ ئاغزىدا شۇنداق دېگەن بىلەن ئىچىدە خۇشال بولغانىدى.

— ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى، — دېدى چېن جۇڭ شېڭ شىمسەيگە، — ئۆزىڭىزنى ئازادە تۇتۇڭ.

— ئىنىم، سىزمۇ بىلىسىز، مېنىڭ بۇنداق ناھەقچىلىكلەرگە ئۇچرىشىم بىرىنچى قېتىم ئەمەس. ئۇ ئاكا - ئۇكا ئىككىسىمۇ ئۆزلىرىنى رەئىسلىك، دۆلەتلىك، نازىرلىق ئورۇنلاردا خاتىرجەم ئولتۇرغۇزۇۋاتقان ئادەمنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئويلاپ بېقىشى كېرەك - دە. ئۇلار خەلقنىڭ ئاۋازىغىمۇ قۇلاق سېلىپ باقسۇن. ئەمەلدار، ئەسكەر، كۆكتاتچى، تاقىچى، ئاشپەز دېگەنلەردىن قايسىبىرى ئۇلاردىن ئاغرىنمايدۇ؟! ھازىرقى ئەھۋالدا بايراق كۆتۈرۈپ چىقىدىغان بىرلا ئادەم كەم.

— شېڭ ئاكا، ئاشۇنداق ئادەم چىقىپ قالسا سىز قانداق قىلىسىز؟ — سورىدى لى شياۋتيەن سىناق تەلەپپۇزىدا.

— ئىنىم شياۋتيەن، سىزچە قانداق قىلسام بولار؟ — شېڭ شىسەي ياندۇرۇپ ئۇنىڭدىن سوراپ، ئارقىدىن ئىككىلىسى قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

— ئورۇمچىنىڭ ھاكىمى تاۋ مىڭيۈ ئەپەندى سىزنىڭ ئىشلىرىڭىزغا خېلىدىن بېرى ئاپىرىن ئوقۇپ كېلىۋاتىدۇ، بولۇپمۇ بۇ قېتىم ئۆلكە مەركىزىنى قوغدىغان قۇتقۇلدۇرغىنىڭىزغا باركاللا ئېيتتى، كۆرسەتكەن خىزمىتىڭىزگە لايىق مۇكاپاتلانماقتا يوق، ئەكسىچە جازالانغىنىڭىزغا قاتتىق ئەپسۇسلاندى. شۇنىڭ بىلەنلا قالماي، پېقىرنى سىزدىن كۆڭۈل سوراشقا، ئەگەر خالىسىڭىز سىز بىلەن دوست بولۇپ قېلىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويۇشقا ئەۋەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن، شېڭ شىسەي چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەرنىڭ قاتارىغا ئۆتۈپ، دائىم تاۋ مىڭيۈنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ بارىدىغان بولۇپ قالدى.

12 - ئاپرېل كۈنى، بابىگوتىنىڭ ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە تۇنجى ئوقنى ئاتتى.

بابىگوت گېرمان نەسلىدىن بولغان بېلورۇس ئوفىتسېرى ئىدى، روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن، ئاقلار قوشۇنىنى

باشلاپ ئىلىگە چىقىپ شۇ يەردە تۇرۇپ قالغان، پۇرسەت كەلگەندە
روسىيىگە چىقىپ كېتىشنى مەقسەت قىلغان. كېيىن روسىيە-
نىڭ يېڭى ھاكىمىيىتىنىڭ كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىپ كېتىۋات-
قىنىنى كۆرۈپ قايتا تىرىلىش خام خىيالى ئۈزۈل - كېسىل
بەربات بولۇپ ئۇ خىيالىدىن يانغان. شۇ چاغلاردا ئۇ نامدا يەنە-
لا ئاقلار قوشۇنىنىڭ سەنمۇجاڭى ئىدى. 1925 - يىلى 4 -
ئاينىڭ 10 - كۈنى ئۇ تۇەنجاڭ تكاچىيوف بىلەن بىرلىشىپ
ئىلىنىڭ ۋالىيسىغا ئىلتىماس يېزىپ، ئۆزلىرى بىلەن قول ئاس-
تىدىكىلەرنىڭ ئەمدى رومانوفلار پادىشاھلىقى ئۈچۈن ئىشلىمەي-
دىغانلىقىنى، شىنجاڭدا قېلىپ جان بېقىشنى خالايدىغانلىقىنى
بىلدۈرگەن. ياڭ زېڭشىن ئۇلارنىڭ تەلىپىگە قوشۇلغان، ئەمما
ئۇلارنىڭ ئەسلىدىكى تۇەنىنىڭ نامىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى،
بارلىق ھەربىيلەر بىردەك گازارمىلىرىدىن چىقىپ تارقاق تۇ-
رۇشنى تەلەپ قىلغان. شۇڭا، ئۇلار كېيىن ئىلى، چۆچەك،
ئالتاي، ئۈرۈمچى قاتارلىق رايونلارغا تارقىلىپ، تېرىقچىلىق
قىلىدىغانلىرى تېرىقچىلىق قىلغان، ئىشچىلىق قىلىدىغانلىرى
ئىشچى بولغان، بەزىلىرى ھەتتا ماشىنىچى بولۇپ مەخسۇس كاس-
تۇم - بۇرۇلكا تىكىدىغان، بەزىلىرى پىچاق چاقلايدىغان چاقچى
بولۇپ كەتكەن. 1931 - يىلى ئۆلكىلىك ئارمىيە لياۋدۇن جېڭى-
دە مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، جىن شۇرېن ئۇلارنى تارقىلىپ
كەتكەن جايلىرىدىن يىغىپ كېلىپ ئۆزلەشتۈرۈلگەن ئۇچ تۇەنلىك
قوشۇن قىلىپ تەشكىللىگەن، بابگوت ئۇ قوشۇننىڭ كوماندىرى بولغان.

دەسلەپتە ئۇلارنىڭ تەمىناتى يامان ئەمەس، مائاشى ئۆلكە
ئارمىيىسىدىكىلەرنىڭكىدىن بىر - ئىككى ھەسسە كۆپ ئىدى.
1933 - يىلىغا كەلگەندە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ خەزىنىسى
قۇرۇقدىلىنىپ قېلىپ ئۇلارنىڭ مائاشىمۇ ۋاقتىدا بېرىلمەيدىغان
بولۇپ قالدى.

بۇ يىل 2 - ئايدا، ئۆلكە مەركىزى قورشاۋدا قالغاندا مال

باھاسى ئۆرلەپ كېتىپ، بىرقانچە ئاي مائاشسىز، تەمىناتسىز قالغان ئۇ قوشۇننىڭ ئادەملىرى قاتتىق قىيىنچىلىق ئىچىدە قالدى، شۇنىڭ بىلەن بابىگوت جىن شۇشىننىڭ ئالدىغا مائاش تارقىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ باردى.

فۇگۇەن جىن شۇشىنغا بابىگوتنىڭ كەلگەنلىكىنى ئېيتقاندا، جىن شۇشىن: «يەنە ئازراق ساقلىسۇن!» دەپ جاۋاب بەردى.

بابىگوت تالادىكى ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئارقا - ئارقىدىن موخوركا چېكىپ ئولتۇرۇپ كەتتى ۋە شۇ ساقلىغانچە ئۈچ - تۆت سائەت ساقلىدى، تاماكىنىڭ كۆتۈكى ئۇنىڭ ئالدىدىكى يەرنى بىر ئالغانىدى. بىر چاغدا جىن شۇشىندىن خەۋەر چىقىپ بابىگوت ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى.

— مېنى نېمە ئىش بىلەن ئىزدەپ كەلدىڭىز؟ — جىن شۇشىن خۇرۇم ئورۇندۇقتا يېنىچە ئولتۇرۇپ، بىر پۇتى ئۇستەلنىڭ ئۇستىدە، بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي، تىرناق ئالغۇچ بىلەن قولىنىڭ تىرنىقىنى ئېلىپ ئولتۇراتتى.

— نازىر، بىرقانچە ئاي بولدى مائاش ھەم تەمىنات ئالمىدۇق، قارا بولكا يەپ كېتىۋەرسەك بولماس. ئۇزۇن بولدى بىر قوشۇق شورپىمۇ ئىچەلمىدۇق.

— قارا بولكا يېيەلىگەن بولساڭلار چوڭ ئىش بوپتۇ، يەنە تېخى شورپا ئىچمەكچىمۇ سىلەر؟ شورپىغا پەمىدۇر، ياڭيۇ، كاپۇسكا، پىياز، كالا گۆشى نەدە تۇرۇپتۇ؟ تويمىغورلۇق قىلماڭلار، باشقا قوشۇندىكىلەر نېمە يەۋاتىدۇ بىلەمسىلەر؟ ئۇلار ئۇماچ ئىچىۋاتىدۇ، ئۇماچ! ئاچتىن ئۆلۈپ كېتىۋاتقانلارمۇ ئاز ئەمەس. قارا بولكا يەۋاتقان بولساڭلار بۇ سىلەرنىڭ ئامىتىڭلار.

— ئامىتىڭلار؟ ئامىتىڭلار دېگەن نېمە گەپ! — بابىگوت ئۇ گەپنى چۈشىنەلمەي، كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، بېشىنى چايقاپ قويۇپ، ئېغىر پېتىربۇرگ تەلەپپۇزى بىلەن خەنزۇچە سورىدى. ئۇ شىنجاڭدا ئون نەچچە يىل تۇرغان بىلەن مۇشۇ

گەپنىڭ مەنىسىنى بىلمەيدىكەن.

— ئامىتىڭلار دېگەن بەختىڭلار دېگەن گەپ. چىق! چىق! چىق! مېنىڭ سەن بىلەن گەپ تالىشىپ ئولتۇرىدىغانغا ۋاقتىم يوق، مەندە ساڭا بەرگۈدەك ھەربىي تەمىناتمۇ يوق، چىقىپ جىن رەئىسنى ئىزدە!

بابىگوت نۇرغۇن ئاچچىق يۇتۇپ ئۇنىڭ يېنىدىن قايتىپ چىقتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇ دۇبەن مەھكىمىسىگە كېلىپ دۇبەن بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ناھايىتى تەستە ئىككىنچى دەرۋازىدىن كىرىپ كاتىپنىڭ ئىشخانىسىدا بەش ـ ئالتە سائەت ئولتۇرۇپ كەتتى. ئارقا ـ ئارقىدىن چاينى ئىچىپ تۇراتتى، ھاجەتخانىغىمۇ ئارقا ـ ئارقىدىن بېرىپ تۇراتتى، قورسىقى ئې-چىپ توختىماي غولدۇرلايتتى، كۆزلىرىگە ئاچلىقتىن قاراڭغۇ-لۇق تىقىلىپ كېتىۋاتاتتى، ئىچىدە بولسا، جىن رەئىسنى ئەپيۇن چېكىدۇ، دېيىشىدۇ، مېنىڭچە ئۇ ئەپيۇن چەكمىسە كېرەك، ئەپيۇن چەككەن ئادەمدە بەش ـ ئالتە سائەت ئىشخانىدا ئولتۇرالاي-دىغان زېھنىي قۇۋۋەت بولامدۇ، دەپ ئويلايتتى.

ئۇ شۇ خىيال بىلەن ئولتۇراتتى، جىن شۇرېنىڭ مۇھاپى-زەتچىسى:

— رەئىس سىزنى قوبۇل قىلماقچى! — دېدى.

بابىگوت غەزىپىنى زورغا بېسىپ، كىيىملىرىنى، بېشىدىكى ھەربىي شەپكىسىنى تۈزەشتۈرۈپ، قۇرۇق يۆتەلدىن بىرنى يۆتە-لىپ قويۇپ جىن شۇرېنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى.

ئىشىكتىن كىرىشىگە غەلىتە بىرخىل ئىسنىڭ پۇرىقى بۇر-نىغا ئۇرۇلدى، ئۇستەلنىڭ كەينىدە يۆلەنچۈكى ئېگىز بىر خۇرۇم ئورۇندۇق تۇراتتى، ئەمما ئۇنىڭدا ئادەم يوق، سول تەرەپكە قارىۋىدى، جىن شۇرېن قولىدا ئۇزۇن غاڭزا، كارىۋاتتا يېتىۋې-لىپ ئەپيۇن چېكىۋېتىپتۇ. بابىگوت ئەمدى چۈشەندى، جىن

شۇرىن ئەسلىدە مۇشۇ نەرسە بىلەن ئۆزىنى تۇتۇپ تۇرىدىكەن. ئەمما، بابىگوت ئۇنىڭ كۆپكۆندۈزدە، يەنە كېلىپ ھۆكۈمەت ئىشخانىسىدا، قىلچە ئەيمەنمەي يوق ئەپيۇن چېكىپ ياتىدىغانلىقىنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرالمىدى.

جىن شۇرىن بىرىنىڭ يۆتەلگىنىنى ئاڭلاپ بابىگوتنىڭ كىرگەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئەھۋاللىشىپمۇ قويماي، غاڭزىسىنى يەنە ئىككى ـ ئۈچ قېتىم شورىۋېلىپ، ئاندىن ئېرىنچەكلىك بىلەن پۇشقىقىنى بوغۇۋالغان، ئاياغ كىيمىگەن بىر پۇتىنى كۆتۈرۈپ ياندىكى ئورۇندۇقنى كۆرسەتتى، ئاندىن چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ «ئولتۇرۇڭ!» دېدى.

— سىزنىڭ ئىشىڭىز توغرۇلۇق ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى ماڭا تېلېفوندا ئېيتتى. ھەربىي تەمىنات...

ئۇنىڭ گەپلىرى بابىگوتنىڭ قۇلاقلىرىغا زادىلا كىرمىدى. ئۇ باشلىرى چىڭقىلىپ، ساقاللىرى تىترەپ، خۇددى ھازىرلا پارتلاپ كېتىدىغاندەك، جىن شۇرىنىنىڭ ئىنچىكە بوينىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسە غەزىپى يانىدىغاندەك بولۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئەزەلدىن جىن شۇرىندىن كۆرگەن ھاقارەتتەك ھاقارەتنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ شۇنچە ۋاقىت نېمىنى شۇنچە ساقلىغانلىقىنى ئۇنتۇپ، كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، ئىشىكنى غەزەپ بىلەن يېپىپ چىقىپ كەتتى، ئۆيىنىڭ ئىچىدە «سۇۋۇلۇش» (ھايۋان) دېگەن بىرلا سۆزى قالدى.

جېن شۇشىنىڭ بىر نەچچە كۈندىن بېرى خۇددى بىر ئىش يۈز بېرىدىغاندەك كۆڭلى ئەندىشىدە، قاپقىمۇ توختىماي تارتىپ تۇراتتى، كېچىلىرى قارا بېسىپ، چۈشىدە بىردە چاچلىرى سالۋاراپ تۇرغان، ئۆزىگە قانلىق ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئېتىلىپ كېلىۋاتقان ئالۋاستىنى كۆرسە، بىردە ئۆزىنىڭ تاغ ئۈستىدە كېتىۋېتىپ تۇيۇقسىز تەگسىز ھاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرەتتى. چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەنلىرىدە چىلىق ـ چىلىق تەر-

گە چۈمۈلۈپ بىر ھازاغىچە ئېسىگە كېلەلمەي قالاتتى، ئېسىگە
كەلگەندە دەرھال ياستۇقىنىڭ تېگىدىكى فرانسىيە تاپانچىسىغا
قولىنى سوزاتتى، تاپانچا چىراغنىڭ يورۇقىدا خۇددى چۈشىدە
كۆرگەن ئالۋاستىنىڭ كۆزلىرىگە ئوخشاش كۆكۈش يېنىپ
تۇراتتى.

ئۇ ئەمدى ئۇيقۇسى قېچىپ، چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ كارىۋى-
تىدىن چۈشتى، تاماكىدىن بىرنى تۇتاشتۇرۇپ، يۇمشاق خوتەن
گىلىمىنىڭ ئۈستىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈردى.

ئۇچىنچى خوتۇنى چىراغنىڭ يورۇقىدىن ئويغىنىپ كېتىپ،
ئەركىلىگەندەك ئاھاڭدا:

— يەنە نېمە بولدىڭىز؟ بىرنەچچە كۈن بولدى، خۇددى
ئالۋاستى چاپلىشىۋالغاندەك يېرىم كېچىدە بىردەم ئىنجىقلايسىز،
بىردەم توۋلايسىز. ئۆزىڭىز ئۇخلىمىغاننى ئاز دەپ خەقنىمۇ
ئۇخلاتمايسىز، — دېدى ۋە گېپىنى تۈگىتىپ، يامانلىغاندەك
چىراغقا دۈمبىسىنى قىلىپ ئۇ تەرىپىگە ئۆرۈلدى ۋە ئۇزۇن
ئۆتمەي ئۇخلاپ كەتتى.

جىن شۇشىدىن بىرنەچچە كۈندىن بېرى كېلىۋاتقان مەلۇ-
ماتلاردىن گاڭگىراپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي قېلىۋاتاتتى. نەنشەن-
دىكى ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى قاتتىق مەشىق ئېلىپ بېرىپ ئۆلكە
مەركىزىگە يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىنىۋاتاتتى.
شېڭ شىسەي ئۆيىدە دەم ئالغان بۇ بىرنەچچە كۈندە باشقىچىلا
بىر ئادەم بولۇپ قالغاندەك، ھە دېسىلا چېن جۇڭ، لى شياۋش-
يەنلەر بىلەن خۇددى ئايرىلالمايدىغان قوشماقلاردەك كېچە ـ
كۈندۈز بىللە دېگۈدەك يۈرۈشۈۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ قورسىقىدا نېمە
ئويلارنىڭ بارلىقىنى بىلىپ بولمايتتى. بابىگوت ئۆزلەشتۈرۈلگەن
قوشۇننى ھەر كۈنى خاباغا باشلاپ بېرىپ مەشىق قىلدۇرىدىغان،
قىلىچلىرىنى بىلەپ پارقىرىتىۋېتىدىغان، ئاتلىرىنى يۇيۇپ ـ
تارايدىغان بولۇۋالدى. شەرقىي شىمالدىن ئۈرۈمچىگە كەلگىنىگە

بىرنەچچە كۈن بولغان پىدائىيلار قوشۇنىدىكىلەرمۇ ناھايىتى
روھلۇق يۈرۈشىدۇ، كوچىلارغا چىققانلىرىدا ئادەملەرنىڭ توپلى-
شىپ تۇرغانلىقىنى كۆرسىلا دەرھال شۇ يەرگە بېرىپ ئۇلارغا
ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ھەققىدە تەشۋىقات ئېلىپ
بارىدۇ، «ياپون جاھانگىرلىكىنى يوقىتايلى!» دەپ شوئار توۋلى-
شىدۇ. پۇقرالار ئۇلارنى كۆرسە ئالامەت خۇشال بولۇشۇپ كېتى-
دۇ، دۇكانلاردىن بىر نەرسىلەرنى ئالسا دۇكان خوجايىنلىرى،
بىزنىڭ ياپونغا قارشى قوشۇنغا ياردىمىمىز بولۇپ قالسۇن، دەپ
ئۇلاردىن پۇلمۇ ئالمايدۇ، ئۆلكە قوشۇنىدىكىلەرنى كۆرگەندە بول-
سا خۇددى ۋابادىن قاچقاندەك قاچىدۇ. پوچتىخانىدىكى تەكشۈ-
رۈش خادىملىرى ناھايىتى نۇرغۇن سېرىق رەخت سېتىۋېلىش
توغرۇلۇق يېزىلغان غەلىتە خەتلەرنىمۇ تەكشۈرۈپ چىقىپتۇ. بۇ
شەھەر مۇداپىئە خادىملىرى بىلىكىگە تاقايدىغان سېرىق رەختتىن
تىكىلگەن يەڭ بەلگىسىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قالغانلىقى ئەمەسمۇ؟
بەزى كونۋېرتلار خەت يوق قۇرۇق، بۇ شەھەر ھازىر ئەسكەرسىز
تۇرۇۋاتىدۇ، دېگەنلىكمۇ؟ بەزى خەتلەردە بىزنىڭ توخۇلار ھازىر
تۇخۇم تۇغمايدىغان بولۇپ قالدى، دېيىلگەن. خەتكىمۇ شۇنداق
گەپلەرنى يېزىش كېرەكمۇ؟ بۇ قارشى تەرەپكە، گەرچە ئايروپىلان
بولسىمۇ تاشلايدىغانغا بومبا يوق، دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟ ئادەمنىڭ
ئەڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرىدىغىنى بىرنەچچە نازىرلار بىلەن باشقارما
باشلىقلىرى. ئۇلار ھۆكۈمەتنىڭ تامغىسىنى يەپ ھۆكۈمەتنى تىللاپ
تۈزكورلۇق قىلىشىۋاتىدۇ. رۇسچە سىياسىي قانۇن تېخنىكومى
بىلەن ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ياتاقلىرىنىڭ، كارىدور-
لىرىنىڭ، سىنىپلارنىڭ تاملىرىغا تەپتارتماستىن «يوقالسۇن
جىن شۇرېن! ما جۇڭيىڭنى قارشى ئالايلى!» دېگەندەك شوئار-
لارنى چاپلىشىپتۇ. بۇ دېلو ھازىرغىچە پاش بولغىنى يوق. بۇ
ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسى يامان ئىشلارنىڭ بېشارىتى ئەمەسمۇ؟

جىن شۇشىن بىرنەچچە كۈندىن بۇيان توپلىغان مەلۇماتلارنى

رەتلەپ چىقىپ جىن شۇرېنغا مەلۇم قىلدى. جىن شۇرېن قاپاقلى-
رى تۈرۈلگەن ھالدا مەلۇماتلارنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، مەلۇم قى-
لىش ئاياغلاشقاندىن كېيىن بېشىنى ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە
قويۇپ چوڭقۇر بىر تىندى، ئاندىن: «بىكارغا بولۇت كەلمەس،
بولۇت كەلمىسە يامغۇر ياغماس» دەپ قويۇپ، ئازدىن كېيىن:
— ھازىر ۋەزىيەت بەكمۇ خەۋپلىك، ئۇ خىل قانۇنسىز
قىلمىشلارنى قەتئىي ئېنىقلاپ، غەيرىي ئۇنسۇرلارغا بولغان نازا-
رەتنى كۈچەيتىپ، ئاشكارىلانغانلىرىنى قاتتىق جازالاش، ھەرگىز
يۇمشاق قوللۇق قىلماسلىق كېرەك، ئېغىرلىرى دەرھال ئېتىل-
سۇن! — دېدى.

جىن شۇشىن شۇ بويىچە ئىش قىلماقچى بولۇپ ئەمدىلا
ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، جىن شۇرېن ئۇنى يەنە توختىتىۋېلىپ:

— ئۇرۇمچى ناھىيىلىك تۈرمىگە قامالغان ھېلىقى ئون
نەچچە خويزۇ، ئۇيغۇر جىنايەتچىلەرنىڭ ھەممىسى ئېتىپ تاشلان-
سۇن، بولمىسا كېيىن ئۇلار بېشىمىزغا بالا بولىدۇ، — دېدى.

جىن شۇرېن ھاكىمىيىتى ھەقىقەتەن خەۋپ ئىچىدە قالغان-
دى، ئاغدۇرۇلۇپ كېتىش ئالدىدا تۇراتتى.

1933 - يىلى 4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى، شېڭ شىسەي
بۇيرۇققا بىنائەن نەنشەنگە ما چۈەنلۇنىڭ قوشۇنىنى يوقىتىشقا
ئاتلاندى. شەرقىي شىمالدىن كەلگەن پىدائىيلار قوشۇنى قورال
تارقىتىپ بېرىلگەندىن كېيىن شىمىگو، گۇمۇدى، سەنداۋبالارغا
بۆلۈنۈپ شۇ جايلارنى قوغدايدىغان بولدى.

4 - ئاينىڭ 10 - كۈنى، شىنجاڭنىڭ باھار كۈنلىرى
ئىدى، قۇياش يەنىلا كېچىكىپ چىقاتتى ۋە ئالدىراپ پېتىپ
كېتەتتى. چۈشتىن كېيىن تاۋ مىڭيۈنىڭ قورۇسىدا ئېچىلغان
مەخپىي يىغىن ئىككى سائەت داۋاملاشتى. تاۋ مىڭيۈ يىغىنغا
قاتناشقان چېن جۇڭ، لى شياۋتيەن، گىمىركىن قاتارلىقلارغا:
— ھازىر پىچاق سۆڭەككە يەتكەن چاغ، يېڭىش - يېڭىلىش

مۇشۇ بىر ھەربكىتىمىزگە باغلىق بولۇپ قالدى. گىمىركىن ئەپەندى، ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ ئىشىنى پۈتۈنلەي سىزگە تاپشۇردۇق، — دېدى.

— تاۋ بېگىم، خاتىرجەم بولۇڭ، چوقۇم غەلىبە قىلىمىز!

— ئەمىسە سىلەرنىڭ خۇش خەۋىرىڭلارنى كۈتىمەن! — دېدى تاۋ مىڭيۈ.

— سىز بابىگوتقا ئېيتىپ قويۇڭ، — دېدى چېن جۇڭ گىمىركىنگە، — سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ ئورنى زور دەرىجىدە ئۆستۈرۈلىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشلىرىدىن غەم يېمىسۇن، بارلىق ئەسكەرلىرى ئۆز جايلىرىغا قايتۇرۇلىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلاردىن ئەسكەر ئېلىنمايدۇ.

گىمىركىن بېلورۇسلارنىڭ خېلى نامى بار چوڭ سودىگىرى ئىدى، شىنجاڭدىكى ئىچكى - تاشقى سودا تىجارىتىدىمۇ ئالدىنقى قاتاردا تۇراتتى. بۇرۇن تيەنجىندە رۇس سودىگەرلىرىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىدا ئىشلىگەن، 1917 - يىلىدىن باشلاپ شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ھەرخىل تېرە، ئۆچكە يۇڭ سېتىۋېلىپ تيەنجىنگە ئاپىرىپ سېتىپ نۇرغۇن پايدا ئالغانىدى. كېيىن ئۈرۈمچىدە دۇكان ئېچىپ تىجارەت قىلدى، ئالتايدا نۇرغۇن بوز يەر ئاچتى. ئۇنىڭ كۆچمەس مۈلكىلا خېلى نۇرغۇن ئىدى، ھەر يىلى ھۆكۈمەتكە 2 مىڭ دەندىن ئارتۇق غەللە - پاراق تاپشۇراتتى. 1925 - يىلى شىنجاڭدا ئاپتوموبىل ئىدارىسى قۇرۇلغاندا ياڭ زېڭشىن ئۇنى شۇ ئىدارىگە باشلىق قىلدى. مەبلەغمۇ، ئاپتوموبىلمۇ ھەم ئەمەلىمۇ بولغاندىكىن، ئۇنىڭ سودىسى تېخىمۇ رۇناق تاپتى، تېخىمۇ چوڭىيىپ كەتتى. ليۇ ۋېنلۇڭنىڭ ئۇنىڭ ئىشلىرىغا كۆزى قىزىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى. گىمىركىن ليۇ ۋېنلۇڭنىڭ مەبلىغىنىڭ بىر قىسمى ياڭ زېڭشىننىڭ ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، ئۇنىڭ ئۇ

تەكلىپىنى، ئەلۋەتتە، رەت قىلالمايتتى. گىمىركىننىڭ سودىسى
هۆكۈمەتنىڭ قىزىل تامغىسىنىڭ كۈچى بىلەن كۈندىن ـ كۈنگە
راۋاج تېپىشقا باشلىدى، بۇنىڭدىن لىۋ ۋېنلۇڭ بىلەن ياڭ زېڭ-
شىنمۇ نۇرغۇن پايدىغا ئېرىشتى.

گىمىركىن بىلەن بابىگوتنىڭ مۇناسىۋىتى پەۋقۇلئاددە مۇنا-
سىۋەت ئىدى. ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن يېڭى قۇرۇلغان چاغلاردا
گىمىركىننىڭ نۇرغۇن ياردىمىگە ئېرىشتى، بابىگوتنىڭ ئۇ قو-
شۇنغا تۆەنجاڭ بولۇپ قېلىشىمۇ گىمىركىننىڭ ئۇنى جىن شۇ-
رېنغا تونۇشتۇرۇشى بىلەن بولغانىدى. ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن
ھەربىي ئىشلار نازارىتىدىن تەمىنات ئالالمىغاندا گىمىركىن ئۇ-
لارغا ياردەم قىلغان، بابىگوت جىن شۇرېندىن تارتقان ئەلىمىنى
گىمىركىنغا دەپ بېرىپ ئىچىنى بوشاتقانىدى. شۇڭا، گىمىر-
كىن بابىگوتنىڭ خوجايىنى ئىدى، گىمىركىن شەرقنى كۆرسەتسە
بابىگوت ھەرگىز غەربكە قارىمايتتى.

گىمىركىن تاۋ مىڭيۆ بىلەنمۇ كونا تونۇشلاردىن ئىدى، تاۋ
مىڭيۆ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىن پايدىلىنىپ باشقا ئەمەلدارلار
بىلەنمۇ تونۇشۇپ تىجارىتىنى تېخىمۇ كېڭەيتكەنىدى، شۇڭا ئۇ-
نىڭ تاۋ مىڭيۆگە رەھمىتى كۆپ ئىدى. تاۋ مىڭيۆگە 120 يۇرۇش
كۇمۇش قوشۇق ـ ۋىلكىغا ئوخشاش ئاشخانىدا ئىشلىتىدىغان
سايمانلارنى سوۋغا قىلغانلىقىنىلا ئالساق، ئۇنىڭ ئۇنىڭغا قانچى-
لىك دەرىجىدە ياندۇرغانلىقىنى بىلەلەيمىز، چۈنكى ئۇ سايمانلار-
نىڭ ھەممىسى چار پادىشاھ نىكولاي Ⅱ نىڭ ئوردىسىدا ئىشلىتىل-
گەن سايمانلار ـ دە.

12 ـ ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشى

1933 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، دېھقانلار كالېندارى
بويىچە 3 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، قەبرە سۈپۈرۈش بايرىمى ئۆتۈپ

يەتتىنچى كۈنى.

چېن جۇڭ سەھەردە بابىگوتنى قوبۇل قىلىپ، 200 ئادىمى بىلەن شەھەرگە كىرىپ، يېرىم ئەسكىرى بىلەن تۆت دەرۋازىنى ئىگىلەشنى، يېرىم ئەسكىرى بىلەن دۇبەن مەھكىمىسىگە ھۇجۇم قىلىشنى، قالغان 200 ئەسكىرىنى شەھەر سىرتىدا زاپاس قالدۇ-رۇپ، ناۋادا باشقىچە ئەھۋال يۈز بېرىپ قالسا بۇ زاپاس ئەسكەرد-نى شەھەرگە ياردەمگە كىرگۈزۈشنى بۇيرۇدى.

چۈشتىن كېيىن سائەت 2 دە، بابىگوت پىلان بويىچە نەنل-ياڭدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ شەرقىي دەرۋازىغا بېرىپ دەرۋازىنى ساقلاۋاتقانلارغا، خۇيزۇ قوشۇنلىرى شەھەرگە يەنە ھۇجۇم قىل-ماقچى، دەرۋازىنى ئېچىڭلار، دەپ ۋارقىرىۋېدى، ئۇلار دەرۋازد-نى ئېچىپ بەردى. بابىگوت شەھەرگە كىرىپ ئالدى بىلەن شەھەر مۇداپىئە گارنىزونىنىڭ قوماندانلىق شتابىنى ئىگىلەپ، كوماندد-رى بەي شۇجىنى جىن شۇرېنغا قارشى كۆتۈرۈلۈشكە، تۆت دەرۋازىدىكى مۇھاپىزەتچىلەرنى يۆتكىۋېتىشكە قىستىدى. مەقسد-تى ئەمەلگە ئاشقاندىن كېيىن، ئەسكەرلىرىنى باشلاپ ئۇدۇل دۇبەن مەھكىمىسىگە قاراپ ماڭدى.

200 گە يېقىن ئاتنىڭ تۇياقلىرىدىن چىققان ئاۋاز شەھەر خەلقىنى زىلزىلىگە سالدى. ئۇلار ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ ئات ئۈستىدە ھەيۋەتلىك ئولتۇرۇشلىرى ۋە پارقىراپ تۇرغان قىلىچلىرىغا ھەيرانلىق بىلەن قارىشاتتى، يەنە نېمە بالا ـ قازانىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى بىلەلمەي تېڭىرقىشاتتى. قوشۇن دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە بابىگوتنىڭ بىر بۇيرۇقى بىلەن ئاتلىق ئەسكەرلەر دەرھال باشقىدىن سەپ تۈزۈپ مىلتىقلىرىنى قوللىرىغا ئېلىپ دەرۋازىغا ئات سالدى. مۇھاپىزەتچىلەر بۇ تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمەي، باشلىرىنى چاڭگاللىشىپ ئىككىنچى قورۇغا چېكىنىپ دەرۋازىنى مەھكەم تاقىۋالدى. ئىككى تەرەپ قاتتىق ئېتىشتى. ئۆزلەشتۈ-

رۇلگەن قوشۇن ئىككىنچى دەرۋازىدىن بۆسۈپ كىردى.

ئۈچىنچى قورۇدا تۇرۇشلۇق جىن شۇرېن قويۇق ئېتىلىۋاتقان مىلتىق ئاۋازىنى، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرىنى، «ھۇررا» دېگەن توۋلاشلارنى ئاڭلاپ سىرتتا بىر ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى پەملەپ قورقىنىدىن سوغۇق تەرگە چۆمۈلدى، پۇت - قوللىرى ئىختىيارسىز تىترەشكە باشلىدى، مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ ياردىمىدە ئۇزۇن چاپىنىنى ئالماشتۇرۇپ، بېشىدىكى سۆسەر تۇمىقىنى ئالدىغا ئۇچرىغان بىر ئەسكەرنىڭ بېشىغا كىيدۈرۈپ قويۇپ ئۇنىڭ ئەسكەرچە شەپكىسىنى بېشىغا، ئەسكەرنىڭ بىر كىيىمنى ئۈستىگە كىيىپ ئارقىغا قاراپ بەدەر قاچتى. قورۇنىڭ ئېگىز تېمىنىڭ تۇۋىگە كەلگەندە ئۈچ مۇھاپىزەتچىسى بىرىنىڭ ئۈستىگە بىرى چىقىپ، ئەڭ ئۈستىدىكى ئەسكەرنىڭ شىللىسىگە جىن شۇرېننى مىنگۈزۈپ تامغا ياماشتۇردى. شۇ ئارىلىقتا بىرى ئارغامچىنى تامدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلاپ بىر ئۇچىنى ئۆزى تۇتۇپ تۇردى. جىن شۇرېن تامنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالغاندىن كېيىن ئارغامچىغا ئېسىلىپ تامدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ، شۇ قاچقانچە جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ 1 - تارماق ئىدارىسىگە كېلىۋالدى، كېيىن ئۇ يەردىن چىقىپ شىمالىي دەرۋازىنىڭ سېپىلى ئۈستىگە چىقىۋالدى.

جىن شۇرېن بۇ يەرگە كېلىپلا ياڭ جېڭجۇڭنىڭ قوشۇنىغا قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى، شۇنىڭدىن كېيىن مىلتىق، پىلىموتلاردىن چىققان ئوق ئاۋازلىرى ئەتراپنى بىر ئالدى.

ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن ئۈچىنچى قورۇغا قارىتىپ زەمبىرەكتىن ئۈچ پايلا ئوق ئېتىۋېدى، مۇھاپىزەتچىلەر يىگى بەرداشلىق بېرەلمەي چېكىندى.

بابىگوت دۇبەن مەھكىمىسىگە بېسىپ كىرىپ ئۇدۇل ھەربىي ئىشلار نازارىتىگە بېرىپ جىن شۇشىننى ئىزدىدى، شۇنچە ئىز-

دەپمۇ ئۇنى تاپالمىدى.

ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ بىر توپ ئەسكىرى ئۈچىنچى قورۇغا ھۇجۇم قىلغاندا، جىن شۇشىن مەخپىي ئىشلار بۆلۈمىنىڭ ئىشخانىسىدا بىخەتەرلىك ئىشكاپىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ جېنىنىڭ بارىچە قارشىلىق كۆرسەتكەن ۋە غايىب ئوقتىن بىرى تېگىپ شۇ جايدىلا جان بەرگەنىدى.

ھاجەتخانىغا كىرىۋالغان سۈي جاۋجى ئۆزىنى دالدىغا ئالغۇدەك جاي تاپماي تۇرۇپلا ئوق يەپ دۈملا چۈشتى، تىرمىشىپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇپ تۇرغاننىڭ ئۈستىگە ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ بىر ئەسكىرى كىرىپ ئىككى پاي ئوق ئېتىپ، ئۆلۈكىنى تېپىپ ھاجەتخانىنىڭ ئىچىگە تاشلىۋەتتى.

ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ ئەسكەرلىرى دۇبەن مەھكىمىسىگە بېسىپ كىرگەندىن كېيىن ئۆز يەردىكى نەرسىلەرنى بۇلاشقا باشلىدى، ھەربىي ئىشلار نازارىتىدىكى قوراللارنى، ئوق - دورىلارنى ئاتلارغا ئارتىپ ئېلىپ كەتتى، قالغان نەرسىلەرنى بۇلاپ - تالاپ ھېچنېمىنى قويمىدى.

سىياسىي ئۆزگىرىش بولغان كۈنى كەچتە، ھەرقايسى نازارەتلەرنىڭ نازىرلىرىنى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ ئەسكەرلىرى ئىككى ئادەمنى بىر گۇرۇپپا قىلىپ، مۇھىم بىر يىغىنغا قاتنىشىسىلەر، دەپ چوڭ كوچا بىلەن ئېلىپ ماڭدى، يىغىننىڭ نېمە مەزمۇندىكى يىغىن ئىكەنلىكىنى ئۇلارغا دېمىدى. ئۇلار يول بويى كو:اندا ئاۋازلىرىنى، مىلتىق - زەمبىرەكلەرنىڭ ئاۋازلىرىنى، ئاتلارنىڭ تۇياق ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ ماڭدى، ھەممىسىنىڭ ئەمدى نېمە ئىش يۈز بېرەر، بىزنى نېمە قىلار، دەپ قورقۇپ چىرايلىرى تاتىرىپ كەتكەنىدى. ئۇلار شۇ ماڭغانچە ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ شىتابى تۇرۇشلۇق جايغا يېتىپ كەلگەندە، ئاندىن توختىدى.

ئۆينىڭ ئىچى غۇۋا يورۇق، ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئىدى، تاماكى-

نىڭ، سامساقنىڭ، پىيازنىڭ پۇراقلىرى ئۆينىڭ ئىچىنى بىر ئالغانىدى، ئۇيغۇرلارنىڭ، قازاقلارنىڭ، رۇسلارنىڭ، شەنشىلىكلەرنىڭ، گەنسۇلۇقلارنىڭ سۆزلىشىۋاتقان ئاۋازلىرى غەلىتە بىر ئوركېستىرغا ئوخشاش يېقىمسىز ئاڭلىنىپ باشلارنى قايدۇراتتى.

جۇ رۇيچى قوللىرىنى بىرنەچچە قېتىم شاپىلاقلاپ قويۇپ، ئاندىن گېلىنى قىرىپ، بىرىنچى بولۇپ سۆز قىلدى:

— بۇرادەرلەر، جىم بولۇڭلار. ھەممىمىزگە مەلۇم، بۈگۈن چۈشتىن كېيىن شەھىرىمىزدە سىياسىي ئۆزگىرىش بولدى. بۇ ئامالسىزلىقتىن قىلىنغان ئىش، ئۇنىڭ ھەققانىي ھەم خەلقنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان ئىش ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشىڭلارنى سورايمەن. ھازىر جىن رەئىس ھەم ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى چوڭ ـ كىچىك ئادەملەرنىڭ ھەممىسى شىمالىي دەرۋازىنىڭ سېپىلى ئۈستىدە تۇرۇپ جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ. قارىغاندا، شەھەردە يەنە قان تۆكۈلىدىغاندەك قىلىدۇ. كېيىنكى قەدەمدە نېمە قىلىمىز، كۆپچىلىك مەسلىھەتلىشەيلى، يەنە ۋەزىيەتنى كونترول قىلىشنىڭ بىر چارىسىنى تېپىپ چىقايلى.

— جۇ نازىر ناھايىتى توغرا گەپ قىلدى، — دېدى چېن جۇڭ، — بۈگۈن ھۆكۈمەت خەلقنى ئېسيان كۆتۈرۈشكە مەجبۇر قىلغان كۈن، ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە ئۇنىڭدىن يېنىۋېلىشقا يول يوق، — ئۇ ئاخىردىكى گەپنى بەزىلەرنىڭ جىن شۇرېنىنى قايتا ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىرايلى، دەپ سېلىشىدىن ئەنسىرەپ دېگەنىدى.

بابىگوت چېكىۋاتقان موخوركىسىنى ئۆتۈكىنىڭ ئاپقۇتىغا بېسىپ ئۆچۈرۈۋېتىپ، بىرنەچچە يۇتۇم سۇ ئىچىۋېتىپ، ئاندىن شۇنداق دېدى:

— بۇ قېتىمقى سىياسىي ئۆزگىرىش ئامالسىزلىقتىن يۈز بەردى. جىن دۇبەندە شىنجاڭنى باشقۇرۇپ كەتكۈدەك ئىقتىدار

يوق ئىكەن. ھازىر ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ۋاقتى، ئەمما دېھقانلار يەرلىرىنى تېرىشقا ئامالسىز قېلىۋاتىدۇ، نۇرغۇن ئادەم ئاچلىق-تىن ئۆلۈپ كەتتى. جىن رەئىس ئادەتتە بىزگە بەكمۇ يامانلىق قىلىپ كەتمىگەن، شۇڭا بىزنىڭمۇ ئۇنىڭغا يامانلىق قىلىش ئويى-مىز يوق، پەقەت ھوقۇقنى تاپشۇرۇپ بەرسىلا بولدى. ئۇستەل ئۇستىدىكى بۇ بىرنەچچە تامغىــنى قول ئاستىمدىكىلەر غەنىيمەت ئاپتۇ.

— ھازىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت باشسىز قالدى، شۇڭا دەر-ھال ھوقۇق يۈرگۈزۈش ئورگىنىدىن بىرنى قۇرۇپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈپ تۇرۇش زۆرۈر، — دېدى تاۋ مىڭيۈ.

— تاۋ ھاكىمنىڭ سۆزى ئىنتايىن مۇھىم، ھازىر ھەممە ئىش شۇنىڭغا قاراپ قالدى، قۇرماقچى بولغان ئۇ ئورگاننىڭ بىر ئىسمى بولسۇن. مېنىڭچە، ئۇ ئورگاننى ئامانلىق ساقلاش كومى-تېتى، دەپ ئاتايلى، — دېدى چېن جۇڭ.

— ئەڭ ياخشىسى، — دېدى جۇ رۇيچى، — ئامانلىق ساقلاش كومىتېتىنىڭ ئالدىغا «ۋاقىتلىق» دېگەن سۆزنى قوشۇپ قويايلى، چۈنكى ئۇ يەنىلا مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ تەستىقىدىن ئۆتمىسە بولمايدۇ.

— شۇنداق بولسا تېخىمۇ يوللۇق بولىدۇ، — دېيىشتى كۆپچىلىك.

— ۋاقىتلىق كومىتېتىنىڭ باشلىقى كىم بولسا بولار؟ — دەپ سورىدى تاۋ مىڭيۈ.

يىغىن مەيدانىنى بىر پەس جىمجىتلىق باستى.

بىرئازدىن كېيىن بىرى قوپۇپ:

— ئۇنىڭغا جاڭ شىن مۇۋاپىق، چۈنكى ئۇنىڭ يۇرت سوراش ۋە ھەرخىل مۇناسىۋەتلەردە تەجرىبىسى مول. ياڭ زېڭشىننىڭ ۋاقتىدىلا يېڭىلىق تەرەپدارى ئىدى، بۇ قېتىمقى سىياسىي ئۆز-

گىرىشتە ئۇنىڭ كۆرسەتكەن پىلانلىرىمۇ كۆپ بولدى، شۇڭا ئۇ رەئىس بولۇشقا تېگىشلىك! — دېدى.

— ھەرقايسىلىرىنىڭ پىقىرنى شۇنچە چوڭ كۆرگەنلىكىگە كۆپ-تىن كۆپ رەھمەت، — دېدى جاڭ شىن دەرھال قولىنى چايقاپ، — پىقىر سالاھىيەت، ئابرۇي ۋە قابىلىيەت جەھەتلەردە بۇ ئىغىر ۋەزىپىنى ئۈستۈمگە ئالغۇدەك ئەھۋالدا ئەمەس، بولۇپمۇ كۆزلىرىم بارغانسېرى ئاجىزلاپ ئادەتتىكى ھۆججەتلەرنى كۆرۈپ تەستىقلاشتىمۇ قىينىلىپ كېتىۋاتىمەن، شۇڭا مېنىڭ بۇ ئىشقا راستىنلا قۇربىم يەتمەيدۇ، — ئۇ شۇنداق دەپ، ئارقىدىن پىۋا بوتۇلكىسىنىڭ قوڭىدەك قېلىنلىقتىكى كۆزەينىكىنى كۆزىدىن ئېلىپ قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ قويدى.

— بۇ ئىشقا يەنىلا جۇ رۇيچى ئاكىمىز باش بولسۇن، — دېدى يەنە بىرەيلەن.

— ياق، ياق! — دەپ دەرھال ئىككى قولىنى تەڭ چايقىدى جۇ رۇيچى، — پىقىر جىن رەئىس بىلەن قۇدا، شۇڭا مەن بۇ ئىشتىن ئۆزۈمنى چەتكە ئېلىشىم كېرەك، ئۇنىڭ ئۈستىگە يې-شىممۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى (72 ياش)، مۇۋاپىق كەلمەيمەن.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى يەن يۇشەن، — مېنىڭچە، لىۇ ۋېنلۇڭ ئاكىمىزنى قويايلى.

لىۇ ۋېنلۇڭ گەپنى ئاڭلاپلا قورقۇپ كەتتى. ھەممە يەرنى قالايمىقانچىلىق بېسىپ ئادەم ئۆزىنىڭ كۈنىنىڭ نېمە بولىدىغانلىقىنى بىلەلمەيۋاتقان چاغدا ئۇنداق ئىشقا باش بولۇش ئوتقا ئۆزىنى ئاتقان بىلەن ئوخشاش ئەمەسمۇ؟ شۇ خىيال بىلەن ئۇ دەرھال سۆز ئېلىپ يەن يۇشەننىڭ تەكلىپىنى رەت قىلدى:

— بولمايدۇ! بولمايدۇ! يېشىم بىر يەرگە باردى، زېھنىممۇ سۇسلاشتى، شۇڭا باشقا ئادەمنى كۆرسىتەيلى، باشقا ئادەمنى كۆرسىتەيلى...

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ ئىچىدە سالاھىيىتى ئۇزۇنراقلار پەقەت شۇ بىر نەچچەيلەنلا ئىدى، يەنە كۆرسىتىدىغانغا ئادەم يوق ئىدى. ليۇ ۋېنلۇڭ ئاخىر كۆپچىلىكنىڭ رايىغا باردى.

— سىياسىي مەسىلە ھەل بولدى، ھەربىي مەسىلىنى قانداق قىلىمىز؟ — تاۋ مىڭيۈ كۆپچىلىككە شۇ سوئالنى قويۇپ، ئارقىدىن ئۆزىنىڭ سوئالىغا ئۆزى جاۋاب بەردى، — ۋاقىتلىق ھەربىي ئىشلار كومىتېتى قۇرۇپ، ئۇنىڭغا جېڭ رۇنچېڭ لۈيجاڭنى كومىتېت باشلىقى قىلساق قانداق بولار؟

يىغىن مەيدانى بىردىنلا سوۋۇپ كەتتى، چۈنكى جېڭ رۇنچېڭ دېگەن بۇ ئىسىم كۆپچىلىك ئادەمگە ناتونۇش ئىدى، ئۇنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى، بۇ ئېغىر ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغۇدەك قانچىلىك ئىقتىدارىنىڭ بارلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

— مەن كۆپچىلىككە جېڭ لۈيجاڭنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي، — دېدى تاۋ مىڭيۈ كۆپچىلىكنىڭ شۈبھىلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، — ئۇ خېبېي باۋدىڭلىق ئادەم، باۋدىڭ ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن، مەمۇرىي ئىشلار باشلىقى لى خېيرۇڭنىڭ ساۋاقدىشى. كېيىن شەرقىي شىمالغا بېرىپ، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئەزىمەت سۇ بىڭۋېن گېنېرالنىڭ قول ئاستىدىكى بىر تۈەنگە تۈەنجاڭ بولغان. بۇ يىلنىڭ يىل بېشىدا ياپونغا قارشى قوراللىق كۈچلىرىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق ئۆلكىمىزگە كېلىۋېتىپ دوموسكىيغا يېتىپ كەلگەندە، خېيلۇڭجياڭ شەرقىي شىمال ۋەتەن قۇتقۇزۇش خەلق ئارمىيىسى پىيادە ئەسكەرلەر 2 - لۈيىنىڭ مۇۋەققەت لۈيجاڭلىقىغا، قوشۇمچە 9 - تۈەننىڭ تۈەنجاڭلىقىغا تەيىنلەنگەن. شەرقىي شىمال ۋەتەن قۇتقۇزۇش خەلق ئارمىيىسى شىنجاڭغا بەش تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ كىرمەكچى بولۇپ، بىرىنچى تۈركۈمى 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى چۆچەككە يېتىپ كەلگەن، جېڭ لۈيجاڭ ئىككىنچى تۈركۈمنى باشلاپ 3 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئۈرۈمچىگە

يېتىپ كەلدى. ئۇلار جەمئىي 500 ئادەم، ھازىر شەرقىي دەرۋا-
زىنىڭ سىرتىدىكى گازارمىدا تۇرۇۋاتىدۇ. شەرقىي شىمال پىدا-
ئىيلار ئارمىيىسى باتۇر، جەڭگە ماھىر ياپون تاجاۋۇزچىلىرىغا
قارشى قوشۇن. ئۇلار ئۆلكە مەركىزىگە كەلگەندىن كېيىن،
كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىش رولىنى ئوينىدى. جېڭ
رۇنچېڭ ئەلەمگىمۇ، قەلەمگىمۇ ماھىر، نۇرغۇن جەڭلەرنى بېشى-
دىن ئۆتكۈزگەن ئادەم، بۇ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چوقۇم چى-
قىپ كېتەلەيدۇ، كۆپچىلىكنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايدۇ.

جېڭ رۇنچېڭ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا جاۋابەن سۆزلىدى:

— قوشۇنىمىزنىڭ ئۈرۈمچىدەك مۇشۇنداق ئالتۇن دىياردا
تۇرۇشىغا ئورۇن بەرگىنىڭلارغا كۆپتىن كۆپ رەھمەت. كۆڭ-
لۈمدىكىنى ئېيتسام، مېنىڭ سىلەرنىڭ ئىشلىرىڭلارغا زادىلا
ئارىلاشقۇم يوق. بىز چوقۇم يۇرتىمىزغا كېتىشىمىز، ياپون
ئالۋاستىلىرى بىلەن ئاخىرغىچە ئېلىشىشىمىز كېرەك. ھەرقاي-
سىڭلارنىڭ مەندىن كۈتكەن ئۈمىدىڭلارنى يەردە قويماسلىق ئۈ-
چۈن بۈگۈنكىدەك مۇشۇنداق پەۋقۇلئاددە ۋاقىتتا ھەربىيلىك بۇر-
چۇمنى ئۆتەپ، ۋاقىتلىق ھەربىي كومىتېتنىڭ مۇدىرى بولۇشقا
رازى بولدۇم. ئەمما، بىر شەرتىم بار، ئەگەر شۇ شەرتىمگە
ماقۇل دېمىسەڭلار، مەندىن رەنجىمەڭلار، بۇ ئىشنى قى-
لالمايمەن.

— جېڭ لۈيجاڭ، نېمە تەلىپىڭىز بار، ئوچۇق ئېي-
تىڭ، — دېيىشتى كۆپچىلىك بىردەك.

— ئەگەر شېڭ باش قوماندان يېڭى ھۆكۈمەت تەركىبىگە
كىرگۈزۈلىدىغان بولسا ھەربىي كومىتېتنىڭ مۇدىرلىقىنى ئۇ-
نىڭغا ئۆتكۈزۈپ بېرىمەن، مېنىڭ شەرتىم مۇشۇ.

دەل جېڭ رۇنچېڭنىڭ مۇشۇ بىر شەرتى بىلەن شېڭ شىسەي-
گە بىر ئورۇن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ھوقۇقىنىڭ پەللىسىگە قاراپ
مېڭىشى ئۈچۈن شەرت ھازىرلىنىپ قالدى.

كۆپچىلىك ئۇنىڭ شەرتىگە ماقۇل كەلگەندىن كېيىن، ليۇ ۋېنلۇڭ رەسمىي ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپ، ئاندىن مۇنداق ئۈچ ئىشنى قارار قىلىپ بېرىشنى كۆپچىلىكتىن ئۆتۈندى:

— بىرىنچى، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھاياتى ۋە مال ـ مۈلكىگە كاپالەتلىك قىلىنسا. شىنجاڭدا مالىمانچىلىق بولغانغا ئىككى يىل بولدى، بۇ جەرياندا مىڭلاپ ئادەم ناھەق ئۆلۈپ كەتتى. بۇنداق ئىش يەنە داۋاملىشىۋېرىدىغان بولسا بىز تارىخ ئالدىدا جىنايەتچى بولۇپ قالىمىز. ئىككىنچى، جىن رەئىسنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ھاياتى ۋە مال ـ مۈلكىگە كاپالەتلىك قىلىنسا. جىن رەئىس قانداقلا بولسۇن مەركەز بېكىتكەن مۇپەتتىش، شۇڭا ئۇنىڭ مەسىلىسىنى مەركەز بىر تەرەپ قىلىدۇ. ئۈچىنچى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسى مۇھاپىزەت قىلىنسا، دىپلوماتىيە ماجىراسىغا قېلىپ چەت ئەللىكلەرنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قالمىساق. بۇ ئۈچ مەسىلىگە ھەرقايسىڭلارنىڭ پىكرى قانداقكىن؟ ئەگەر باشقىچە پىكىرلەر بولمىسا مۇشۇ ئۈچ تۈرلۈك كاپالەتنامىگە ھەممىمىز ئىمزايىمىزنى قويساق.

كۆپچىلىك ئىمزا قويۇپ بولغاندىن كېيىن، كاپالەتنامە پېچەتلىنىپ شىمالىي دەرۋازىدىكى جىن شۇرېننىڭ كۆرۈپ بېقىشىغا ئەۋەتىپ بېرىلدى.

جىن شۇرېن كاپالەتنامىنى كۆرۈپ بولۇپ خېلىغىچە گەپ قىلمىدى، بىر چاغدا كاپالەتنامىنى قايتۇرۇپ بېرىپ، ئارقىدىنلا نەگە بېرىپ، نەدە تۇرۇشنى بىلمەي سېپىلنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ كەتتى.

تەييارغا ئىگە بولۇش

12 ـ ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىش بولغان كۈنى شېڭ

شىسەي ئۈرۈمچىدە يوق ئىدى.

4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى، جىن شۇرېن شېڭ شىسەينى نەنشەندىكى ما چۇەنلۇ بىلەن ما دېشياڭنى يوقىتىشقا ئەۋەتىۋەتكەن، 11 - كۈنى شېڭ شىسەي شەھەرگە 30 كىلومېتىر كېلىدىغان شۈيشىگۇغا بارگاھىنى تىكىپ بولغانىدى.

شۇ كۈنى كېچىسى ئۇ غەلىتە ھەم چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر چۈش كۆردى.

شېڭ شىسەي چۈشىدە گالدى - گۇلدۇڭ مېڭىپ ئۈرۈمچىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا جايلاشقان خوڭمياۋتەي بۇتخانىسىغا بارغانمىش. ئىشىكتىن كىرىپ قارىسا جىن شۇرېن بۇتقا كەينىنى قىلىپ ئىشىك تۈۋىدە تۇرغۇدەك، ئۈستىدە سېرىق رەڭلىك ئۇزۇن چاپان، بېشىدا سېرىق پوسما، پۇتىدا سېرىق ساۋخەي بارمىش.

جىن شۇرېننىڭ يېنىدا يەنە ئىككى ئادەم تۇرغۇدەك، ئۇلارمۇ جېن شۇرېنغا ئوخشاش بېشىدىن ئايىغىچە سېرىق كىيىنىۋاپتۇدەك.

شېڭ شىسەي جىن شۇرېنغا ھەربىيچە سالام بېرىپتىكەن، ئۇ ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماي، ھەدەپ قولى بىلەن بۇتخانىنىڭ ئىچىگە كىر، دەپ شەرەت قىلغۇدەك.

شېڭ شىسەي بۇتخانىنىڭ ئىچىگە ئەمدىلا كىرىشىگە جىن شۇرېن بۇتخانىنىڭ ئىشىكىنى تاقاپ ئىككى ئادىمى بىلەن كېتىپ قاپتۇدەك.

شېڭ شىسەي بۇتخانىنىڭ ئىچىدە قېلىپ قاتتىق قورقۇپ كېتىۋاتقۇدەك. شۇ ئارىلىقتا ئۇ بىردىنلا ئويغىنىپ كەتتى.

ئەتراپ جىمجىت، ئۆزىنىڭ تىنىقىدىن باشقا ھېچقانداق ئاۋاز يوق، ئاسماندىكى تولۇن ئاي چىرايلىق پارلىنىپ تۇراتتى. تاڭ ئالدىدىكى دالا شۇنچىلىك سوغۇق ئىدى، شېڭ شىسەي ئۈستىدىكى يۇڭ ئەدىيالغا مەھكەم يۆگىلىپ يېتىپمۇ ئىسسىماي ئاخىر

ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى ۋە بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ قاتتىق بىر شوراپ ئىسنى ئاستا ـ ئاستا چىقىرىشقا باشلىدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قاچقانىدى.

شېڭ شىسەي چۈشىدە كۆرگەنلىرىگە ھەيران ئىدى، ئۇ ئىشنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى، ياخشىلىقتىنمۇ ياكى يامانلىقتىنمۇ، بىلمەيتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇ ئاخشام چۈشىدە كۆرگەنلىرىنى ئەتراپىدىكىلەرگە سۆزلەپ بېرىپ، بۇ چۈشنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى سورىۋېدى، ئۇلار كۇلۇشۇپلا قويۇپ ھېچنېمە دېمىدى. كېيىن ئۇ يەنە بىر ئوفىتسېرنى يېنىغا چاقىرتىپ كىرىپ ئۇنىڭدىن سورىدى:

— جىن رەئىسنىڭ مېنى بۇتخانىغا سۇلاپ قويغانلىقى غەلىتە ئىش، بۇ مېنى تۇتۇپ قاماپ قويماقچى بولۇۋاتقانلىقىنىڭ بېشارىتىمىدۇ؟

ئۇ ئوفىتسېرمۇ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ باشقا گەپ قىلمىدى.

شۇ ئارىدا، جىن شۇرېننىڭ شېڭ شىسەيگە تېزدىن كېلىپ ئۆزىگە ياردەم بېرىش توغرىسىدا ئەۋەتكەن تېلېگراممىسى كېلىپ قالدى. شېڭ شىسەي بۇ ئىشنى دەرھال چۈشىدە كۆرگەنلىرى بىلەن باغلاپ قارىدى. جىن شۇرېن قېچىپ كەتكەن بولسا ئۇنىڭ رەئىسلىك، دۇبەنلىك ئورنى بوش قالغانمىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۆزىنى بۇتخانىغا سۇلاپ قويغانلىقى، مېنىڭ ئورنۇمدا سەن ھاكىمىيەت يۈرگۈز دېگەنلىكى ئەمەسمۇ؟ خۇددى ئۆز ۋۇندىن بۇيان كۆتۈپ كەلگەن پۇرسەت ئاخىر يېتىپ كەلگەندەك، شېڭ شىسەي بىردىنلا ھاياجانلىنىپ، قوشۇننى باشلاپ دەررۇ ئۈرۈمچىگە قايتىش قارارىغا كەلدى.

بىر كېچە جىددىي يۈرۈش قىلىپ، 4 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى سەھەردە شىمالىي دەرۋازىنىڭ سىرتىدىكى «بىر توپ بىلەن غەلى-

بە قىلىش پوتىيى» دەپ ئاتىلىدىغان زەمبىرەك سۇپىسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كېلىپ دۇربۇن بىلەن شەھەر ئىچىنى ئىنچىكە كۆزىتىشكە باشلىدى.

جىن شۇرېن بىر تەرەپتىن ياڭ جېڭجۇڭنىڭ قوشۇنىغا سىيا-سىي ئۆزگىرىش قىلغانلارغا قايتۇرما ھۇجۇم قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن شېڭ شىسەيگىمۇ ئۆزلەشتۈ-رۈلگەن قوشۇنىغا قاردىتىپ زەمبىرەك ئېتىش بۇيرۇقىنى چۈشۈردى.

— ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن ئىسيان كۆتۈردى، — دېدى ياڭ جېڭجۇڭ قول ئاستىدىكى ئوفىتسېرلارغا، — ئۇ ئورۇسلار بىزنىڭ نۇرغۇن پۇقرالىرىمىزنى ئۆلتۈرگەنىدى، بۇگۈن يەنە شە-ھىرىمىزنى قالايمىقان قىلىۋاتىدۇ. جىن رەئىس، توپىلاڭنى بې-سىقتۇرۇشقا قاتناشقان بارلىق ئوفىتسېرلارغا بىر سەردىن ئال-تۇن، بىر سەردىن ئەپيون مۇكاپات بېرىلىدۇ، بىر دەرىجە ئۆس-تۈرۈلىدۇ، دېدى. ئەسكەرلەرگىمۇ مۇكاپات بار، شۇڭا ھەممە-مىز ياخشى كۈچ چىقىرايلى!

مۇكاپات بەرسە قەھرىمانلار كۆپىيىدۇ، دېگەن گەپمۇ راست ئوخشايدۇ، ياڭ جېڭجۇڭنىڭ قوشۇنىدىكىلەر راستتىنلا جان تې-كىپ جەڭ قىلىپ، ئالدىدىكىلىرى يىقىلسا كەينىدىكىلىرى ئىز بېسىپ غەربىي دەرۋازىدىن شەھەر ئىچىگە باستۇرۇپ كىرىپ جەنۇب تەرەپكە قاراپ شىددەت بىلەن ئىلگىرىلىدى، پاختا تايلىرد-نى ئۆزلىرىگە قالقان قىلىپ، ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ ئەس-كەرلىرى بىلەن كوچا جېڭىنى باشلىۋەتتى ۋە ئۇلارنى قەدەممۇ قەدەم چېكىندۇردى. نەتىجىدە، ئۇلارنىڭ شەرقىي، شىمالىي دەرۋازا تەرەپلەردىكى قوماندانلىق شتابى قالايمىقانلىشىشقا باشلى-دى، بايىگوت ئۆيىدىكىلىرى بىلەن قاتتىق - قۇرۇق نەرسىلىرد-نى ماشىنىغا، ھارۋىلارغا بېسىپ شەرقىي دەرۋازا تەرەپكە قاراپ چېكىنىشكە تەييارلاندى.

شىڭ شىسەينىڭ تۇرغان يېرى ئىنتايىن مۇھىم جاي ئىدى. جىن شۇرېن ئۇنى ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇنغا قارىتىپ زەمبىرەك ئېتىشقا بۇيرۇدى. ئېتىلىدىغان بۇ بىرىنچى پاي زەمبىرەك ئوقىنىڭ ۋەزنى مىڭ پاتمان كېلەتتى.

شۇ تۇرقىدىكى شىڭ شىسەي تارازىنىڭ تېشى بولۇپ، قايسى تەرەپكە قويۇلسا شۇ تەرەپ بېسىپ كېتەتتى.

ئەگەر جىن شۇرېنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇنغا قارىتىپ توپ ئاتىدىغان بولسا جىن شۇرېنىڭ قايتا تەختكە چىقىشى مۇمكىن ئىدى. بۇ بارلىق پۇقرالار كۆرۈشنى خالىمايدىغان نەتىجە بولاتتى، شىڭ شىسەيمۇ ئۇنى خالىمايتتى. شۇڭا، ئۇ ھەرگىزمۇ جىن جەمەتىنىڭ ھاكىمىيىتى ئۈچۈن قۇربانلىق بولمايتتى.

سىياسىي ئۆزگىرىش ئۇنىڭ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى.

شىڭ شىسەي ھەر تەرەپنىڭ كۈچىنى ئەستايىدىل دەڭسەپ كۆردى: تاۋ مىڭيۆ، جاڭ شىنلار ئەقىللىق ھەم تەدبىرلىك، لېكىن قەلەمدارلار، قوللىرىدا ھېچقانداق كۈچ يوق، شۇڭا ئۇلاردىن ئەنسىرەش ھاجەتسىز. ھازىر دېگەن مىلتىق ھەممىنى ھەل قىلىدىغان زامان - دە. چېن جوڭ 25 ياشتا، دۆبەن مەھكىمىسىدىكى سەنمۇلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، سىياسىي تەجرىبىسى ئاز، سالاھىيىتىمۇ تۆۋەن، يۇمران نوتا. ليۇ ۋېنلۇڭ ياشىنىپ قالغان، سالامەتلىكىمۇ ياخشى ئەمەس، سىياسىي سۇيىقەستى يوق. جېڭ رۇنچېڭنىڭ پىدائىيلار قوشۇنى مېھمان قوشۇن، تېخى مەندىن بىزنى ئىچكىرىگە يولغا سېلىۋەتسەڭ دەپ ئىلتىماس قىلىۋاتىدۇ. جاڭ پېييۈەن ھەربىي كۈچكە ئىگە ئادەم، ئەمما ئۇ يىراقتىكى ئىلىدا بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىسى بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭدىن ماڭا خەۋپ كەلمەيدۇ. جەنۇبىي يولنىڭ باش كوماندىرى چېن پىنشيۇ، تۇەنجاڭ

ياڭ جىڭجۇڭلارنىڭ ئەمەلىي كۈچى مىنىڭكىچىلىك ئەمەس…

شىڭ شىسەينىڭ چوڭ مىڭىسىنىڭ تەپەككۇرى خۇددى توڭگەننىڭ شامالدۇرغۇچىدەك توختىماي ھەرىكەتلەنمەكتە ئىدى. دەل شۇ چاغدا چېن جۇڭ بىلەن بابىگوت يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوقتا قارىماي ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ سىياسىي ئۆزگىرىشنىڭ پۈتۈن ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىپ، ئۇنىڭدىن بۇ ئىنقىلابنى قوللاشنى تەلەپ قىلدى.

شىڭ شىسەينىڭ قايناشقا ئاز قېلىۋاتقان چۆگۈنى چېن جۇڭ بىلەن بابىگوتنىڭ ئوتنى كۈچەيتىشى بىلەن بىردىنلا پاراقلاپ قايناپ كەتتى. ئۇ ئاخىر جىن شۇرېنغا قارشى كۆتۈرۈلۈش قارارىغا كەلدى.

شىڭ شىسەي سىياسىي ئۆزگىرىشنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشى ئۈچۈن جىڭ رۇنچېڭنىڭ قول ئاستىدىكى ياڭ گودۇڭنىڭ يىڭىدىكى 200 دىن ئارتۇق جەڭچىگە قورال تارقىتىپ بېرىپ ئۇلارنى شەرقىي دەرۋازىدىن سىپىل ئۈستىگە چىقىشنى بۇيرۇدى. شۇنىڭدىن كېيىن «بىر توپ بىلەن غەلىبە قىلىش پوتىيى» دىن شەھەر ئىچىدىكى جىن شۇرېننىڭ بارگاھى تۇرۇشلۇق جايغا زەمبىرەك ئېتىشنى باشلىۋەتتى، زەمبىرەك ئوقى چۈشكەنلا جاي بىردىنلا ئوت دېڭىزىغا ئايلىنىپ كېتەتتى.

خۇڭشەندىكى يوخۋاڭمياۋ بۇتخانىسىغا يۆتكەلگەن جىن شۇرېن شىڭ شىسەينىڭ ئۆزىگە خائىنلىق قىلغانلىقىنى بىلىپ قاتتىق غەزەپلەندى ۋە شۇئان بۇتخانىنىڭ تېمىغا شىڭ شىسەينى «جۇڭشەن بۆرىسى» دەپ تىللاپ خەت يېزىپ قويدى. ئۇ ئۆزىنى قىلغان ياخشىلىقىغا يارىشا ياخشىلىققا ئېرىشەلمىگەن ئاق كۆڭۈل دۇڭ گو ئەپەندىگە ئوخشاتقانىدى. ئاندىن ئۇ خوتۇن - بالىلىرىنى، يېقىنلىرىنى باشلاپ سانجىغا قاراپ قاچتى. كېيىن شىڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن ئۇ بۇتخانىنى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇۋەتتى.

جىن شۇرېن باشتا ئىلىغا بېرىپ جاڭ پېيىۋەننىڭ كۆچى بىلەن ئۇرۇمچىگە قايتىدىن قايتىپ كېلىشنى ئويلىدى، لېكىن «جاڭ سالپاڭ قۇلاق» جىن ئائىلىسىدىكى ئاكا ـ ئۇكىلارغا ئاچچىقى كېلىپ ئۇلارنىڭ ئىشلىرىغا ئىككىنچى ئارىلاشمايمەن، دەپ قەسەم قىلىۋەتكەن بولغاچقا، ئۇ جىن شۇرېننىڭ تەلىپىگە جاۋاب بەرمىدى. جىن شۇرېن ئامالسىز قېلىپ خوتۇن ـ بالىلى-رىنى ئېلىپ، مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ قوغدىشى بىلەن چۆچەككە كېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئىككى ئاي ئىلگىرى لۇ شياۋزۇ چۆ-چەككە ۋالىي بولغانىدى.

— ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇرۇمچىگە قايتىپ بارالمايدىغان ئوخشايمەن، — دېدى ئۇ لۇ شياۋزۇغا، — ئەمما، ئۆچۈمنى ئالماي قويمايمەن، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىمەن. ھازىر مەندە جىق پۇل يوق. مەن سىزگە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن مىڭ دانە ئاپتوموبىل سېتىۋېلىشقا 1 مىڭ 270 سەر ئالتۇن بەرگەن ئەمەسمۇ؟ شۇ ئالتۇننى بەرسىڭىز، يول كىرايىمغا ئىشلەتسەم.

لۇ شياۋزۇ ئىككىلىنىپ قالدى، بۇ ئاز ئالتۇن ئەمەس ئىدى. گەرچە جىن شۇرېن ھازىرمۇ ئۆلكە رەئىسى بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭدىن كېيىن قانداق بولىدۇ، بۇنىڭغا بىرنېمە دېمەك تەس ئىدى. كېيىن بۇ ئالتۇنلار سۈرۈشتۈرۈلۈپ قالسا ئۇ چاغدا بۇنىڭغا كىم مەسئۇل بولىدۇ.

جىن شۇرېن ئۇنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى پەملەپ شۇنداق دېدى:

— خاتىرجەم بولۇڭ، سىزنى خىجىلچىلىقتا قويمايمەن، ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىدىغان چاغدا ليۇ ۋېنلۇڭغا تېلېفون بېرىپ ئۆلكە مەركىزىدىكى قورۇ ـ جايىمنى، بەشىنچى ئىنىمنىڭ بىر يەردىكى قورۇ ـ جايىنى، جەنۇبىي دەرۋازىنىڭ سىرتىدىكى بىر بېغىمنى ئۇنىڭغا گۆرۈگە قويۇپ قويدۇم، بۇ مۈلۈكلىرىمنىڭ

قىممىتى سىزدىكى ئالتۇنىنىڭ قىممىتىدىن ئېشىپ كەتسە كېتىدۇكى ئۇنىڭدىن ئاز ئەمەس. ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن كىيىملەر، رەسىملەر، ھۆسنخەتلەرمۇ بار، ئۇ نەرسىلەرنى ساتسىمۇ...

لۇ شياۋزۇ جىن شۇرېننىڭ نەق ئۆزى ئەندىشە قىلىۋاتقان ئىش ئۈستىدە گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئامالسىز ئۇنىڭدىن ھۆججەت تەلەپ قىلىپ، ھۆججەتنى يازدۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئالتۇنلارنى ئەينەن سانى بويىچە ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەردى.

4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى، يەنى سىياسىي ئۆزگىرىش بولۇپ 12 كۈندىن كېيىن، جىن شۇرېن چۆچەكتە تۇرۇپ نەنجىڭدىكى گومىنداڭ مەركىزىي پىرقىسىنىڭ ئىجرائىيە كومىتېتىغا ئۆزىنىڭ رەئىسلىك، قوشۇمچە دۇبەنلىك ۋەزىپىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئىلى بوزيەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىسى، قوشۇمچە 5 ـ شىنىڭ شىجاڭى جاڭ پېيۈەننى ئۆزىنىڭ ئورنىغا ئىككى ۋەزىپىگە قويۇشنى تەلەپ قىلىپ تېلېگرامما ئەۋەتىپ، جاڭ پېيۈەن بىلەن شېڭ شىسەيدىن ئىبارەت ئىككى يولۋاسنى بىر ـ بىرىگە كىرىشتۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى پويىزغا ئولتۇرۇپ سىبىرىيە ئارقىلىق نەنجىڭگە كەتتى، شۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭغا ئىككىنچى كەلمىدى.

4 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى، يەنى سىياسىي ئۆزگىرىش بولۇپ ئۈچىنچى كۈنى، شېڭ شىسەي مىڭدېلۇدىكى گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىدا ليۇ ۋېنلۇڭ، جېڭ رۇنچېڭ، ۋاقىتلىق ئامانلىق ساقلاش كومىتېتىنىڭ 22 نەپەر ھەيئىتى ۋە ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، مانجۇ، موڭغۇل، شىبە قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىللىرى قاتناشقان بىرلەشمە يىغىنغا قاتناشتى.

بۇ يىغىن شېڭ شىسەي ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. يىغىندا ۋەكىللەر ھەربىي ئىشلار قوماندانلىق ئورگىنىنىڭ نامىغا قارىتا ئوخشىمىغان پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. بەزىلەر: «دۇ-

بەن دېگەن نام ئىچكىرىدە ئاللىبۇرۇن ئەمەلدىن قالغان، پەقەت شىنجاڭدىلا ئىشلىتىۋاتىمىز، ئىچكىرىدىكىگە ئوخشاش، گومىنـ-داڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھازىرقى تۈزۈمى بويىچە مۇدىرغا ئۆزگەرتىش كېرەك» دېيىشتى. يەنە بەزىلەر: «ھەربىي كومىتېتقا ئۆزگەر-تىپ، ئۇنىڭ باشلىقىنى ۋېييۈەنجاڭ دەپ ئاتايلى» دېيىشتى. ئايرىم ئادەملەر: «ھازىر پەۋقۇلئاددە چاغ، ئۇنىڭغا ھەربىي ئىشـ-لارغا ناھايىتى كۈچلۈك بىر ئادەم رەھبەرلىك قىلىشى كېرەك، شۇڭا يەنىلا دۇبەن دەپ ئاتىغىنىمىز ياخشى» دېدى.

ئەڭ ئاخىردا چېن جۇڭ پىكىر بېرىپ، يەنىلا چېگرا مۇداپىـ-ئە دۇبەنى دەپ ئاتايلى، دېگەن مەسلىھەتنى بەردى. بابىگوتمۇ ئۇنىڭغا ماسلىشىپ:

— شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى تېخى مۇقىملاشمىدى، شېڭ باش كوماندىرنىڭ ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەۋاتقىنىغا بىرقانچە يىل بولدى، تۆھپىسىمۇ زور، شۇڭا ئۇ ۋاقىتلىق دۇبەن بولۇپ تۇرسا، سىيا-سىي ئۆزگىرىش بولغان كۈنى كەچتە تەشكىللەنگەن ۋاقىتلىق ھەربىي ئىشلار كومىتېتى دەرھال بىكار قىلىنسا! — دېدى.

جېڭ رۇنچېڭ ئۇنىڭ سۆزىنى قوللىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئۆز ۋاقتىدىلا گەپنى ئوچۇق قىلىپ بولغانىدى. شۇنىڭ بىلەن شېڭ شىسەينىڭ چېگرا مۇداپىئە دۇبەن مەھكىمىسىگە ۋاقىتلىق دۇبەن بولۇپ تۇرۇش ئىشى كۆپچىلىكنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتتى، كۆپچىلىك ئۇنى چاۋاك بىلەن تەبرىكلىدى ۋە سۆز سۆزلەشكە تەكلىپ قىلدى.

شېڭ شىسەي ۋاقىتلىق دۇبەن بولۇپ بارلىق ھەربىي ھو-قۇقنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن تولىمۇ خۇشال بولدى، ھوقۇق بولغاندىكىن ئۆزى ئويلىغان ئىشلارنى قىلغىلى بولاتتى. شۇ يىلى ئۇ 39 ياشقا كىرگەن بولۇپ، ئۆزىنى توختاتقان چاغلىرى ئىدى. ئۇ ئادەتتىكى تەلەپپۇزدا تولىمۇ كەمتەرلىك بىلەن:

— پېقىر بىلىم ۋە قابىلىيەتتە ھەممىدىن تۆۋەن ئىدىم،

ھەرقايسىلىرى مېنى خاتا چۈشىنىپ بۇ ئېغىر ۋەزىپىگە قويۇشۇپ-
لا، بۇنىڭدىن تولىمۇ تېڭىرقىدىم، شۇنداقتىمۇ ھەرقايسىلىرى-
نىڭ ئۈمىدلىرىنى يەردە قويماي بۇ ئىشنى ئۈستۈمگە ئالدىم.
پېقىر ھەربىي ئادەم، ھەربىي ئادەم سىياسەتكە ئارىلاشمايدۇ.
بۇنىڭدىن كېيىن مەمۇرىي ئىشلارنى ليۇ رەئىس ئۈستىگە ئال-
سۇن، پىكىر بىرلىكى بولماي قالغان مەسىلىلەردە پېقىر ليۇ
رەئىسنىڭ پىكىرىگە ھۆرمەت قىلىمەن. بۇ مېنىڭ يۈرەك سۆزۈم
ھەم قەسىمىم، كۆپچىلىكنىڭ مېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ھەرە-
كىتىمگە قارىشىنى سورايمەن، — دېدى.

يىغىندا، شېڭ شىسەي دۈبەنلىككە سايلانغاندىن باشقا، تاۋ
مىڭيۆ ۋاقىتلىق ئامانلىق ساقلاش كومىتېتىنىڭ باش كاتىپلىقىغا
سايلاندى.

يىغىن ئاخىرىدا، سۈن جۈڭشەننىڭ ئۈچ مەسلەك بويىچە
«دۆلەت قۇرۇش تەدبىرلىرى» گە بىنائەن گومىنداڭنىڭ شىنجاڭ
ئۆلكىلىك پىرقىسىنىڭ پەۋقۇلئاددە ۋەكىلى گوڭ بىچېڭ بىلەن
ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سابىق مەسلىھەتچىسى ۋۇ ئەيچېن قاتار-
لىق بەش كىشى تۈزۈپ چىققان ئون ماددىلىق پروگراممىا ماقۇللان-
دى. پروگراممىدا ھەرقايسى مىللەتلەر سىياسىي، ئىقتىسادىي،
مائارىپ جەھەتلەردە باراۋەر ئىكەنلىكى، خەلققە يىغىلىش، تەش-
كىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، مەتبۇئات، سۆز قىلىش ئەركىنلىكى بېرى-
لىدىغانلىقى، تاشقى ئىشلار ھوقۇقى مەركەزگە تەۋە بولىدىغانلى-
قى، پارتىيە مەسلىكى تەربىيىسى يولغا قويۇلىدىغانلىقى، مالىيە-
دە مەركەز بىلەن بىر تۇتاش بولىدىغانلىقى بەلگىلەنگەنىدى.
خەلققە بېرىلگەن بۇ ھوقۇقلار بۇگۇنكى نەزەر بىلەن قارىغاندا
ئادەتتىكىدەك ئىش بولسىمۇ، ئەمما 60 يىلنىڭ ئالدىدىكى شىن-
جاڭ ئۈچۈن تۈنجى قېتىملىق ئىش بولۇپ، شۇ چاغلاردىكى قامال
قىلىنغان جەمئىيەت ئۈچۈن زور ئىش ئىدى، شىنجاڭغا دېموكرا-
تىيە شامىلى ئازراق بولسىمۇ كىرگەن، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ

شىنجاڭنى كونترول قىلىشقا ئاز بولسىمۇ ماسلاشقاندى.

4 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى، ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەي ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپلا گومىنداڭ پىرقىسىنىڭ مەركىزىي سىياسىي ھەيئىتىگە، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا: «بىز ليۇ ۋېنلۇڭ، شېڭ ئۈ سەيلەر نەتىجە ياراتقاندىن كېيىن، چېگرا رايوننى قوغداش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىمىزگە ئېلىشقا سايلىنىپ قەسەم بىلەن ۋەزىپىگە ئولتۇردۇق. بىزنىڭ سايلىنىشىمىز خەلقنىڭ رايىغا ئۇيغۇن. بىز بىر نىيەتتە تىرىشىپ، پاكلىقنى يولغا قويۇپ، پىرقە مەسلىكىگە ئىتائەت قىلىپ، دۆلەت قانۇنىنى ئاساس قىلىپ خەلقنىڭ بەخت ـ سائادىتىنى كۆزلەيمىز. مەركەزنىڭ غەربىي دىيار ئۈستىدىكى غېمىنى يەڭگىللىتىمىز، مەركەزگە سۆزسىز بويسۇنىمىز. ئاخىردا مەركەزنىڭ بىزگە دانىشمەنلەرنى تاللاپ ئۆستۈرۈش پرىنسىپى بويىچە مۇئامىلە قىلىشنى سورايمىز» دېگەن مەزمۇندا تېلېگراممىا يوللىدى.

تېلېگراممىدىكى «قەسەم بىلەن ۋەزىپىگە ئولتۇردۇق» دېگىنى، ئاۋۋال قىلغۇلۇقنى قىلىپ بولۇپ، ئاندىن ئۇنى مەلۇم قىلغانغا ئوخشاش ئىش ئىدى. «مەركەزنىڭ بىزگە دانىشمەنلەرنى تاللاپ ئۆستۈرۈش پرىنسىپى بويىچە مۇئامىلە قىلىشنى سورايمىز» دېگىنىمۇ، بىز يەنىلا مەركەزنىڭ كادىر سەپلەش پرىنسىپىغا ئىتائەت قىلىمىز، دېگىنى ئىدى، مەركەز ئۇ گەپلەردىن پۇتاق چىقىرالمايتتى.

ئۇ ئىككىسى دېيەلمىگەن گەپلەرنى باشقىلار دېدى. يۇقىرىدىكى تېلېگراممىا يوللىنىپ ئەتىسى جىن شۇرېن دەۋرىدىكى كونا ئەمەلدارلار، كېيىنكى ۋاقىتلىق ئامانلىق ساقلاش كومىتېتىنىڭ ئېگى ئەمەلدارلىرى جۇر ۋېچى، يەن يۇشەن، لى چى، چېن جىدشەنلەر گومىنداڭ پىرقىسى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا تېلېگراممىا يوللاپ: «ئۇلار پىرقە ـ

دۆلەتنىڭ دانىشمەنلىرى، شىنجاڭدا نەتىجە ياراتقان. بۇ نۆۋەت ئۇلارنىڭ سايلىنىشى خەلقنىڭ ئارزۇسى بويىچە بولدى ... ئۇلارنىڭ ئوڭۇشلۇق ئىش بېجىرىشلىرى ئۈچۈن مەركەزنىڭ ئۇلارنى رەسمىي ۋەزىپىگە تەيىنلىشىنى سورايمىز» دېدى.

ئىككى تېلېگرامما يوللىنىپ بولغاندىن كېيىن، كۆپچىلىك تەقەززالىق بىلەن جاۋاب كۈتتى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن ھېچقانداق خەۋەر يوق ئىدى، بۇ يەردىكىلەر نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ قورسىقىدا نېمە ئويلارنىڭ بارلىقىنى بىلمەيتتى. ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەي ئۆزلىرىگە بېرىلگەن مەنسەپنىڭ ئالدىدىكى «ۋاقىتلىق» دېگەن سۆزنى قانۇنىي يول بىلەن ئېلىپ تاشلاپ رەسمىي ھالدا ۋەزىپىگە تەيىنلىنىشنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلاتتى.

ئاخىر ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەي مەركەزگە تېلېگرامما ئەۋەتىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالسا بولمايدىغانلىقىنى، بەزى ئىشلارنى قەغەز يۈزىدە چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، مەركەزگە سىياسىي ئۆزگىرىش ئەھۋالىنى چۈشەندۈرۈپ كېلىشكە ۋەكىل ئەۋەتىشنى لايىق تاپتى، بۇ ۋەزىپە چېن جۇڭغا يۈكلەندى.

4 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي، تاۋ مىڭيۈ، ۋۇ ئەيچېن، لى شياۋتيەنلەر غەربىي دەرۋازىنىڭ سىرتىدىكى گىمىركىننىڭ ھەشەمەتلىك تۇرالغۇسىدا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ چېن جۇڭنى نەنجىڭگە ئۇزاتتى. شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا گومىنداڭ پىرقىسىنىڭ مەركىزىي سىياسىي ھەيئىتىگە، ئۆزىنىڭ سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن «ھەرقايسى تەرەپلەر بىلەن بىرلىشىپ، بار كۈچى بىلەن تەرتىپنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن، جايلارنىڭ تەرتىپىنى نورماللاشقان»لىقى ھەققىدە يازغان مەلۇماتنامىسىنى بەردى. بۇ مەلۇماتتىن ئۇنىڭ ئۆزىنى ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەن قىلىپ كۆرسەتكەنلىكى ئېنىق چىقىپ تۇراتتى.

زىياپەتتىن كېيىن، چېن جۇڭ ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ چۆچەككە باردى. ئەسلىدە ئۇ سىبىرىيە تۆمۈر يولى بىلەن نەنجىڭگە بارماقچى ئىدى، لېكىن موسكۋاغا كەتتى. موسكۋاغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە تاپشۇرۇپ بېرىدىغان دوكلاتلار بىلەن ھۆججەتلەرنى نەنجىڭگە پوچتىدىن ئەۋەتىۋېتىپ، موسكۋادا بىر ئايدىن ئارتۇق تۇرۇپ، 6 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى.

چېن جۇڭ كېتىپ ئون كۈندىن كېيىن، ۋۇ ئەيچېن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يىغىنىدا چېن جۇڭنىڭ موسكۋاغا كەتكەنلىكىنى، نەنجىڭگە قاچان بارىدىغانلىقىنى بىلىپ بولمايدىغانلىقىنى، نەنجىڭگە باشقا بىرىنى ئەۋەتىش كېرەكلىكىنى، بەلكىم ئۇنىڭ چېن جۇڭدىن بۇرۇن نەنجىڭگە يېتىپ بېرىشى مۇمكىنلىكىنى ئېيتتى. كۆپچىلىك گوڭ بىچېڭنىڭ گومىنداڭ پىرقىسىنىڭ شىنجاڭغا ئەۋەتكەن پەۋقۇلئاددە ۋەكىلى ئىكەنلىكىنى، نەنجىڭدە ھەر تەرەپ بىلەن مۇناسىۋىتىنىڭ ياخشىلىقىنى ئويلاپ، شۇ ئادەمنىڭ ئەڭ ياخشى نامزات ئىكەنلىكىنى بىردەك ئېيتىشتى.

شۇ ئارىدا تاۋ مىڭيۆ ئوغلىنى نەنجىڭگە ئوقۇشقا ئاپىرىپ قويماقچى ئىكەنلىكىنى، كۆپچىلىك قوشۇلسا بۇ ئىشنىمۇ بىللە بېجىرىپ كېلىشنى خالايدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى، قالغانلار ئۇنى ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى، ئىشلىرى ئالدىراش، يىراققا سەپەرگە چىقسا بولمايدۇ، دېيىشتى. تاۋ مىڭيۈ جاھىللىق بىلەن مەن بارىمەن دەپ چىڭ تۇرۇۋالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يول خىراجىتىنى ئۆزۈم كۆتۈرىمەن دېگەنلىكى ئۈچۈن، كۆڭۈل ئاغرىقى بولمىسۇن دېيىشىپ ئامالسىز ئۇنىڭ بېرىشىغا قوشۇلدى.

5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى يەنە شىنجاڭدىكى ھەرقايسى مىللەتلەر ئۇيۇشمىلىرى، باش سودا ئۇيۇشمىسى، دېھقانلار ئۇيۇشمىسى، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، مائارىپ ئۇيۇشمىسى قاتارلىق ئورۇنلار: «لىيۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەي ھازىر شىنجاڭدا كاتتا ئابرۇيغا

ئىگە، ئۇلارغا ھەممە ئادەمنىڭ مايىللىقى بار. ئۆلكە مەركىزىدە تەرتىپ ئەسلىگە كەلدى، پۇقرالار بىلەن ئارمىيە بىرلىشىپ جىن شۇرېن بىلەن خۇيزۇ باندىتلارنىڭ قالدۇقلىرىنى ئەل قىلىپ ئۇلارنى قورالسىزلاندۇردى... شىنجاڭدا چېگرا مۇداپىئە ئىشى ئىنتايىن مۇھىم، ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەينىڭ قابىلىيىتىدىن قارىغاندا، ئۇلارنىڭ پۈتۈن شىنجاڭدىكى قولدىن كەتكەن جايلارنى قايتۇرۇۋالالىشىدا گەپ يوق، شۇڭا بۇ ئىككىيلەننى شۇ خىزمەتلەرگە تېزدىن بەلگىلەپ، شۇلارنىڭ كۈچى بىلەن شىنجاڭنىڭ تەرتىپىنى تېخىمۇ ياخشىلاشقا شارائىت يارىتىپ بېرىشىڭلارنى سورايمىز» دېگەن مەزمۇندا تېلېگراممىلارنى ئەۋەتتى.

نەنجىڭ، شىمالىي جۇڭشەن كوچىسى 254 - نومۇرلۇق قورۇ.

ھەجمى 68 مىڭ 400 كۋادرات مېتىر كېلىدىغان چوڭ قورۇ ئىچى گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەر بىلەن ئاجايىپ چىرايلىق كۆرۈنەتتى. قورۇ ئىچىدىكى جۇڭگونىڭ بىناكارلىق ئۇسلۇبى بىلەن سېلىنغان تۆت چوڭ بىنانىڭ ھەممىسى قىزىل خىش بىلەن سېلىنغان، تۈۋرۈكلىرىمۇ قىزىل رەڭدە سىرلانغاندى، ھەربىر بىنانىڭ پېشايۋىنىنىڭ ئىككى تەرىپىگە ھەيۋەتلىك ئىككى تاش شىر قويۇپ قويۇلغانىدى. بۇ يەرگە جۇڭخۇا مىنگونىڭ مەمۇرىي پالاتاسى جايلاشقانىدى.

ئاساسىي بىنانىڭ 2 - قەۋىتىدىكى ئازادە ئىشخانىدا ئۇستىگە ئاق رەڭ كاستۇم - بۇرۇلكا كىيىۋالغان مەمۇرىي پالاتا باشلىقى ۋاڭ جىڭۋېي نەنچاڭدىكى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ۋېييۈەنجاڭى جياڭ جيېشى بىلەن تېلېفوندا سۆزلىشىۋاتاتتى:

— جياڭ جيېشىمۇ؟ مەن ۋاڭ جىڭۋېي، شىنجاڭنىڭ ئىشىغا ئون نەچچە كۈن بولۇپ كەتتى. جىن شۇرېن 4 - ئاينىڭ 24 - كۈنى تېلېگرامما يوللاپ ئۆزىنىڭ تەختتىن چۈشكەنلىكىنى

جاكارلاپتۇ. بىر نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا شىنجاڭدىكى ھەر ساھەمۇ
كەينى ـ كەينىدىن تېلېگراممىلارنى يوللاپ مەركەزدىن بىر قا-
رارغا كېلىشنى تەلەپ قىلىشتى. شىنجاڭنىڭ نەنجىڭدە تۇرۇش-
لۇق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى جاڭ فېڭجيۇ مەركەزدىن ئەسكەر
ئەۋەتىپ سىياسىي ئۆزگىرىش قىلغانلارنى باستۇرۇشنى تەلەپ
قىلدى. بەزىلەر شىنجاڭغا ئادەم ئەۋەتىپ تەكشۈرۈپ كېلىشنىمۇ
ئېيتىۋاتىدۇ. گەپلەر ھەرخىل، بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرۇپتى-
مەن. جاڭ فېڭجيۇنىڭ گېپى بالىلارچە گەپ، ئۈرۈمچى نەچچە
مىڭ چاقىرىم يىراقلىقتا تۇرسا، ئەسكەر ئەۋەتىمىز دەپلا ئەسكەر
ئەۋەتكىلى بولامدۇ؟ لېكىن، يەنە شىنجاڭنىڭ ئىشىنى ئۇزۇن
ۋاقىت تاشلاپ قويۇشقىمۇ بولمايدۇ. سىزنىڭچە قانداق قىلساق
بولار؟

ئۇ تەرەپتىن جياڭ جيېشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— شىنجاڭدا يۈز بەرگەن بۇ قېتىمقى سىياسىي ئۆزگىرىش
مەركەزنىڭ كۈچىنىڭ ئۇ يەرگە سىڭىپ كىرىشىدىكى ياخشى
پۇرسەت. بۇرۇنقى ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېنلار يىگىنىمۇ ئۆت-
كۈزمەيدىغان، سۇمۇ كىرگۈزمەيدىغان فېئودال يەرلىك پادىشاھ-
لار ئىدى، دىپلوماتىيە جەھەتتىمۇ چەت ئەللەر بىلەن ئۆزئالدىغا
كېلىشىملەرنى تۈزۈشەتتى، ئوتتۇرا ئاسىيالارغا ئۆز ئىختىيارىي
بىلەن كونسۇللارنى قويۇۋېرەتتى. بۇنداق بولسا قانداق بولىدۇ؟
ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەينىڭ ئەھۋالىنى سىز بىلەمسىز؟

— ليۇ ۋېنلۇڭ ئىلگىرى مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى ئى-
كەن. خۇنەنلىك ئادەم ئوخشايدۇ. ھەم ئەمەل تۇتۇپ، ھەم سودى-
گەرچىلىك قىلىپ يۈرۈپتىكەن. شېڭ شىسەي شەرقىي شىمال-
لىق، ياپونىيىدە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان.
شىنجاڭغا بېرىشتىن ئىلگىرى سىزنىڭ سەنمۇبۇيىڭىزنىڭ ئۇرۇش
بۆلۈمىدە بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلەپتىكەن. بەزى گەپلەرگە
قارىغاندا، ئۇ ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان چاغدا سىز ئۇنىڭغا ئىقتىسا-

دىي جەھەتتە ياردەم قىلغانىكەنسىز.

— ھە، شۇنداق بىر ئىش بولغاندەك قىلغان. مۇنداق بولسۇن، ئاۋۋال شىنجاڭغا ھال سوراش نامى بىلەن يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلداردىن بىرنى ئەۋەتەيلى، ئۇنىڭ بىلەن مەلۇم ساندا مۇلكىي ۋە ھەربىي خادىملارمۇ بىللە بارسۇن. ئەڭ ياخشىسى، ئۇلارنىڭ تەركىبىدە شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بىر - ئىككى ئادەم بولسۇن. ۋاقتى كېلىپ يېڭىدىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرىنى بېكىتكەن چاغدا شۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى بىلىدىغان ئاشۇنداق ئادەملەر ھۆكۈمەت تارمىقىدا بولسا بىزگە خاتىرجەملىك بولىدۇ. كىم بارىدۇ، بۇنى ئۆزىڭىز بەلگىلەڭ!

ۋاڭ جىڭۋېي تېلېفوننى قويۇپ، دەرھال سەنمۇبۇنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى خۇاڭ مۇسۇڭنى چاقىرتىپ ئۇنىڭغا شۇنداق دېدى:

— مۇسۇڭ ئاكا، سىزنى شىنجاڭغا ئەۋەتىپ جاپاغا سالىدىغان بولدۇق، ئۇ تەرەپنىڭ ۋاقىتلىق چېگرا رايون دۇبەنى شېڭ شىسەي سىزنىڭ كونا تونۇشىڭىز ھەم مەكتەپدىشىڭىز ئىكەن. سىز ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى 1 - قاراردا، ئۇياق 3 - قاراردا پۈتتۈرۈپتىكەنسىلەر. ئۇ نەنجىڭدە ئوفىتسېرلار تۈەنىدە ھەربىي ئوقۇتقۇچى بولۇپ تۇرغاندا سىز ئۇ تۈەننىڭ مۇئاۋىن تۈەنجاڭى ئىكەنسىز، مۇنداقچە ئېيتقاندا باشلىقى ئىكەنسىز. بۇ قېتىم سىز شىنجاڭدىكىلەردىن ھال سوراش نامى بىلەن بارىسىز. شۇنداق ئىكەن، چوقۇم ئۇنىڭ ھەر تەرەپلىمە غەمخورلۇقىغا ئېرىشىسىز.

— مېنىڭ ئۇ يەرگە «ھال سوراپ» بېرىشتىكى ھەقىقىي ۋەزىپەم نېمە؟ — دەپ سورىدى خۇاڭ مۇسۇڭ ۋاڭ جىڭۋېيدىن.

— ئاۋۋال ئەھۋالغا قارايسىز، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەيسىز، ھەر تەرەپتىكى ئەربابلار بىلەن بىرلىشىپ ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇرىسىز، ئاندىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ خادىملىرىنى قايتا تەڭشەيسىز. مۇشۇ ئومۇمىي مەقسەت بويىچە تېز ئارىدا بىر

پىلان تۈزۈپ چىقىش، كۆرۈپ تەستىقلانغاندىن كېيىن يولغا چىقىرىشىڭىز بولىدۇ.

5 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ مۇلكىي ئەمەلدارلار باشقارمىسى 1935 ـ نومۇرلۇق ھۆججەت تارقاتتى. ئۇ ھۆججەتتە شۇنداق دېيىلگەن: «شىنجاڭنىڭ ھازىرقى رەئىسى جىن شۇرېن خىزمىتىدىن ئىستېپا سورىغانىدى، مەركەز ئۇنىڭ ئىستېپاسىنى تەستىقلىدى، ئۇنىڭ ئورنىغا لاياقەتلىك ئادەمدىن بىرنى تاللاپ قويۇشنى ئويلىشىۋاتىدۇ. ھازىرچە سەنمۇبۇنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى خۇاڭ مۇسوڭنى شىنجاڭغا ھال سوراشقا ئەۋەتىش قارار قىلىندى. خۇاڭ مۇسوڭ ئۇ يەردە ئارمىيە ۋە خەلق بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ بەزى خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرماقچى. شىنجاڭ خەلقىنىڭ يەرلىكنىڭ تەرتىپىنى ساقلىشىنى، ئۆزلىرىدىنىڭ ئىش ـ ئوقىتى بىلەن شۇغۇللىنىشىنى، مەركەزنىڭ مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈشىنى، توپلىشىپ چاتاق چىقىرىپ پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرىدىغان ئىشلارغا ئارىلاشماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمىز.»

ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەي ھۆججەتنى كۆرۈپ ئىچىدە نارازى بولدى. بۇ ھۆججەتتە ۋەزىپىگە تەيىنلەش ھەققىدە بىرنېمە دېيىلمىگەن، شىنجاڭدىن كۆرسىتىلگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ، جۈملىدىن رەئىس بىلەن دۇبەنىنىڭ ئىشىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ «لاياقەتلىك ئادەمدىن بىرنى تاللاپ قويۇشنى ئويلىشىۋاتىدۇ» دېيىلگەن. يەنە تېخى خۇاڭ مۇسوڭنى شىنجاڭغا ھال سوراشقا ئەۋەتمەكچى. بۇ گەپچە بولغاندا، بۇ يەردىكىلەرنىڭ پۈتۈن ئەمگىكى بىكارغا كەتمىدىمۇ؟

خۇاڭ مۇسوڭ دەرھال ھال سوراش ئۆمىكىنى تەشكىللەپ، پارتىيە، ھۆكۈمەت، ھەربىي، مائارىپ، دىن، قاتناش ـ ترانسپورت ساھەلىرىدىن بولۇپ جەمئىي 100 نەپەر قابىلىيەتلىك ئادەمنى تاللىدى، كېتىدىغان بارلىق خىراجەت 526 مىڭ 200 يۈەن

ھېسابلاندى. شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن ئۇ يەنە شەرقىي شىمال ياپونغا قارشى پىدائىيلار قوشۇنىدىكى سۇ بىڭۋېن بىلەن لى دۇ-نىڭ قوشۇنىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللىمەكچى. ئۇنىڭدىن باشقا، كەلگۇسىدە گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشىگە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ قالسا دەماللىققا قوغدىنىش ۋە ئۆزى ئېلىپ بارغان ئادەملەرنى ھەرقايسى ئورۇنلارغا بىخەتەر قويۇۋېلىش ئۈچۈن خۇ زۇڭنەننىڭ قوشۇنىدىن بىر لۇي ئەسكەرنى شىنجاڭغا يۆتكەپ كەلمەكچى بولدى.

شېڭ شىسەيگە ھازىر كېلىدىغان خەۋپ نەنجىڭدىنلا ئەمەس، بەلكى يەنە كونا رەقىبى ما جۇڭيىڭدىنمۇ كېلەتتى.

نەنشەن ھازىرغىچە ما جۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكى ما چۈەنلۇ بىلەن ما دېشياڭنىڭ قولىدا ئىدى، ئۇلار پات - پات ئەسكەر ئەۋەتىپ ئۆلكە مەركىزىنى قالايمىقان قىلىپ تۇراتتى. شېڭ شىسەي ما جۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكىلەرنى قورال كۈچى بىلەن ئەمەس ئەقىل - پاراسەت بىلەن يېڭىشنى بەكرەك ئويلايتتى، شۇڭا نەنشەنگە ما چۈەنلۇ بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە ئادەم ئەۋە-تىپ تۇراتتى، ما چۈەنلۇمۇ ئۆلكە مەركىزىگە تۆت ئادىمىنى ئەۋە-تىپ تىنچلىق ھەققىدىكى سۆھبەتكە قاتناشتۇردى. شېڭ شىسەي ما چۈەنلۇنىڭ ھوشيارلىقى بوشاشقان، مۇداپىئەسى سۇسلاشقان بىر چاغدا ما دېشياڭنى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈشكە كۆندۈردى. ما دېشياڭ ما چۈەنلۇ بىلەن ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى ئىككى لۈيجاڭ-نىڭ كاللىسىنى ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ بەدىلىگە شېڭ شىسەيدىن ۋاقىتلىق سەپلەنگەن 1 - شىنىڭ شىجاڭلىقىغا تەيىنلىنگەن بۇي-رۇققا ئېرىشتى. شۇنداق قىلىپ، نەنشەندىكى ئۇنى ئۇزۇنغىچە خاتىرجەم قىلماي كەلگەن ئۆتكۈر تىكەن ئاخىر يىلتىزىدىن ئې-لىپ تاشلاندى.

ئەمما، شەرقىي شىنجاڭدا يەنە ئۇرۇش بولۇپ، كونا رەقىبى ما جۇڭيىڭ يەنە كۆتۈرۈلۈپ چىققانىدى.

«گا سىلىڭ» قايتا باش كۆتۈردى

1932 ـ يىلى باھار، كائىنات ئىللىقلىققا چۆمگەن، بارلىق مەۋجۇداتلار يېڭى ھاياتىي كۈچكە تولۇۋاتقان مەزگىل.

ما جۇڭيىڭنىڭ يارىسى قوشۇن ئىچىدە ئەنگلىيىلىك دىن تارقاتقۇچى كابىل بىلەن فرېنچىنىڭ كۆڭۈل قويۇپ داۋالىشى بىلەن تولۇق ساقىيىپ كەتتى.

ئىنتىقام ئېلىش ئىستىكى «گا سىلىڭ» نىڭ قېنىنى قىزد-تىپ تۇراتتى. ئۇ ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ ئەسكىرىنى ئون ھەسسە كۆپەيتتى ۋە يېڭى ئەسكەرلىرىنى مەشىق قىلدۇرۇشنى قاتتىق تۇتتى. ئۇ مەشىق مەيدانىدا ئېگىز ئېتىغا مىنىۋېلىپ ئوقتەك چاپاتتى، چېپىپ كېتىۋېتىپ نىشاننى قارىغا ئېلىپ تاپانچىسىدىن ئوق ئۈزەتتى، تۇرۇپ يالاڭ تورنىكتا شامالدەك تېز پىرقىراپ چىنىقاتتى، جەڭچىلەر ئۇنىڭ مەرگەنلىكىگە، چەبدەسلىكىگە ئا-پىرىن ئوقۇپ باركاللا دەپ توۋلىشىپ كېتەتتى.

ما جۇڭيىڭنىڭ شىنجاڭغا قايتا يۈرۈش قىلىشى مۇقەررەر ئىدى. غەربىي شىمالدىكى ما فامىلىلىكلەرنىڭ باشقا قوشۇنلىرى ئۆز ئارا قىرغىن قىلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇنىڭ شىنجاڭغا كېتىشىنى تۆت كۆزلىرى بىلەن كۈتۈپ كېلىشىۋاتاتتى. شۇڭا، نىڭشيادىكى ما خۇڭكۈي بىر دىنلا مەردلىكى تۇتۇپ كېتىپ ئۇنىڭغا 200 ماۋزۇر، ئىككى يۈرۈش سىمسىز تېلېگراف، بىر تۇەن ئاتلىق ئەسكەر بەردى. بۇ ئاتلىق ئەسكەر تۇەنى 36 ـ شىنىڭ تەركىبىگە كىرگۈزۈلدى. چىڭخەيدىكى ما بۇفاڭ «گا سىلىڭ» نىڭ قورسىقىنى توق تۇتۇپ تەڭرىتاغقا قاراپ يۈرۈش قىلىشى ئۈچۈن ئىلگىرىكى ئارازلىقلارنى ئۇنتۇپ 600 مىڭ جىڭ ئاق ئۇن، 200 دەن پۈرچاق، 200 دەن بۇغداي بەردى.

1933 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، ما جۇڭيىڭنىڭ

بىر نەۋرە ئىنىسى ما جۇڭجيې بىرىنچى بولۇپ بىر لۇي ئەسكەرنى باشلاپ دۇنخۇاڭ ئارقىلىق قۇمۇلغا يېتىپ باردى. يېرىم ئايدىن كېيىن، ما جۇڭيىڭ ھەربىي ئوقۇتقۇچىلار ليەنى بىلەن ئىشپىديونلار يىغىندىكى 300 چە ئادەمنى باشلاپ بېرىپ قۇمۇل ئەتراپىدا ئۇرۇش قىلدى.

ئۇ چاغلاردا خەۋەرلەر قامال قىلىنغاچقا ھەم ئارىلىق يىراق بولغاچقا، ئۆلكە مەركىزىدە 12 - ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشى يۈز بېرىپ جىن شۇرېننىڭ ئاغدۇرۇلۇپ كەتكەنلىكى «گا سىلىڭ» نىڭ قۇلىقىغا تېخى يېتىپ بارمىغانىدى، شۇڭا 36 - شى يول بويى «جىن شۇرېننى جازالاش ھەققىدە شىنجاڭ خەلقىگە ئوچۇق خەت» دېگەن تەشۋىقات ۋەرەقىلىرىنى چاپلاپ مېڭىۋاتاتتى. ئۇ ئوچۇق خەتتە جىن شۇرېننىڭ ئون چوڭ جىنايىتى يېزىلغان، ما جۇڭيىڭنى «مەركەزنىڭ بۇيرۇقى، خەلقنىڭ ئارزۇسى بويىچە قوشۇن باشلاپ كېلىۋاتىدۇ» دەپ ماختىغانىدى.

بۇ چاغدا شېڭ شىسەي ئۆلكە مەركىزىنىڭ ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتىپ شەرق تەرەپكە قارىيالمايۋاتاتتى، شۇڭا ما جۇڭيىڭ يول بويى توسالغۇسىز كېلىۋاتاتتى. بەش كۈندىن كېيىن ئۇ يەتتە قۇدۇقنى بېسىۋېلىپ، شۇنىڭدىن كېيىن شىمالغا قاراپ مېڭىپ مورىغا ھۇجۇم قىلىپ، 29 - كۈنى گۇچۇڭنى بېسىۋالدى.

گۇچۇڭ ئۇرۇشىدا ما جۇڭجيې ئوق تېگىپ ئۆلدى، ما جۇڭيىڭ ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە قاتتىق ئېچىندى. گۇچۇڭ ئۇرۇشىدا لى خېيرۇ تەسلىم بولۇپ، 8 مىڭدىن ئارتۇق ھەرخىل قوراللار، ساناقسىز ئوق - دورىلار، 1 مىليون تەڭگە غەنىيمەت ئالدى. ئۇنىڭدىن باشقا، ئەسىرگە چۈشكەن 1 مىڭ 500 ئەسكەرنىڭ ئىچىدىن ئەڭ يارامىلىق 300 نەپەر ئەسكەرنى تاللىۋېلىپ ئۆزىنىڭ قوشۇنىنى تولۇقلىدى، بۇنىڭ بىلەن ئەمەلىي كۈچى زور دەرىجىدە كۈچىيىپ، ما جۇڭجيېنىڭ ئۆلۈمىگە بولغان ئېچىنىشلىرى خې-

لىلا پەسلىگەن بولدى.

بۇ غەلىبە تەبرىكلىنىشى كېرەك ئىدى، لېكىن ما جۇڭيىڭ
مۇشۇ غەلىبە سەۋەبىدىن چوڭ بىر خاتالىق ئۆتكۈزۈپ، يېقىن
دوستىدىن ئايرىلىپ قېلىپ يېتىم قالدى. ئۇ ھەربىي يۈرۈشنىڭ
ئوڭۇشلۇق كېتىۋاتقىنىغا خۇشال بولۇپ كېتىپ ئۆزى بىلەن
ھەمكارلىشىپ كېلىۋاتقان خوجانىياز ۋەكىللىكىدىكى ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەتكە قارشى ئۇيغۇرلارنى ئۇنتۇپ قالغان، ئۇلارغا جىددىي
قارىمايلا قالماستىن، ئۇلارنى ئازراق بولسىمۇ مەنپەئەتلەندۈر-
مىگەنىدى. ئەسلىدە ئىككى تەرەپنىڭ ھەمكارلىقى ئىككىلا تەرەپكە
پايدىلىق ئىدى، ما جۇڭيىڭ بۇ ئەڭ مۇھىم نۇقتىنى ئۇنتۇپ
قالدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن، خوجانىياز قول ئاستى-
دىكىلەرگە غەزەپ بىلەن: «ما جۇڭيىڭ دېگەن بۇ ئاداش گېپىدە
تۇرمايدىكەن. بۇرۇن: ‹سىلەر قېلىچ بولساڭلار، بىز شۇ قې-
لىچنىڭ بىسى، ھايات ـ ماماتتا بىللە بولىمىز، بىر نان تاپساق
تەڭ يەيمىز، جاپادىمۇ، ھالاۋەتتىمۇ بىللە بولىمىز› دەپ ناھايىتى
چىرايلىق تۇۋلاۋاتاتتى، ھازىر ھالاۋەتتە بىللە بولۇۋاتامدۇ؟ بىز-
نىڭ شۇنچە ئادىمىمىز ئۆلۈپ كەتتى، ئۇنىڭ بەدىلىگە بىر تال
ئوق، بىر تەڭگە پۇلغىمۇ ئېرىشەلمىدۇق. سېنىڭ ئۇ بىسىڭ
مېنىڭ قېلىچىمدىن ئايرىلىپ كەتسە نېمە رولى قالىدۇ» دېدى.

خوجانىياز ما جۇڭيىڭ كەلگۈسىدە كۈچىيىپ كەتسە ئۆزى
ئۈچۈن پايدىسىز ئەھۋال كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى پەملەپ ئۇنىڭ
بىلەن ئايرىلىپ كېتىش قارارىغا كەلدى. بۇ ئەھۋال شېڭ شىسەي-
نىڭ ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن پايدىلىنىشى ئۈچۈن ياخ-
شى پۇرسەت يارىتىپ بەردى.

ئالدىنقى سەپتىن ياردەم تەلەپ قىلىپ كېلىۋاتقان تېلېگرام-
مىلار دۈبەن مەھكىمىسىگە ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇرۇۋاتاتتى. شېڭ
شىسەي 5 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ئۆلكە قوشۇنىدىن 4 مىڭ
ئەسكەرنى، ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇندىن مىڭ ئەسكەرنى ئۆزى

باشلاپ ما جۇڭيىڭنىڭ ئەدىپىنى بېرىشكە ئاتلىنىپ، 29 ـ كۈنى سەنتەيگە يېتىپ باردى.

شىڭ شىسەي شۇ يەردە ليۇ ۋېنلۇڭ ئەۋەتكەن مەركەزنىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالدى. تېلېگراممىدا ما جۇڭيىڭنى ئالدىغا ئىلگىرىلەشنى توختىتىشقا، ئۆلكە قوشۇنىنىمۇ چېكىنىشكە، ئىككى تەرەپنى مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشقا بۇيرۇغانىدى. شىڭ شىسەي ئامالسىز قوشۇننى چېكىندۈردى.

6 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا، ئىككى تەرەپ ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ گۇچۇڭ بىلەن ئۈرۈمچىدە تىنچلىق شەرتلىرى ئۈستىدە سۆھبەت ئېلىپ باردى. 9 ـ كۈنى ئاخشىمى ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شىڭ شىسەي ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە ما جۇڭيىڭنى جەنۇبىي شىنجاڭنى تىنچىتىش باش قۇماندانى قىلىش، ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىنىڭ خىراجىتىنى ھۆكۈمەت تەرەپ بېرىش، دېگەندەك يەتتە ماددىلىق شەرتنى تۈزۈپ چىققاندىن كېيىن ئىككى تەرەپ ئازراق تىنچىدى. ما جۇڭيىڭنىڭ ۋەكىلى ياڭ بوچىڭ بۇ شەرتلەرنى ما جۇڭيىڭ قوبۇل قىلالايدۇ، دەپ ئويلاپ، ئەتىسى گۇچۇڭغا قاراپ يولغا چىقماقچى بولدى.

لېكىن، ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىدىكى رادىكاللار ما جۇڭيىڭنى مۇشۇ تىنچلىق سۆھبىتى بولۇۋاتقان پۇرسەتتە غەربكە قاراپ ئىلگىرىلەشكە قۇتراتتى. ئۆلكە مەركىزىدىكى گەنسۇلۇق ئوفىتسېرلار بىلەن ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ باشلىقلىرىمۇ ليۇ ۋېنلۇڭنىڭ تىنچلىق تەشەببۇسلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ما جۇڭيىڭ بىلەن مۇرەسسە قىلىشنىڭ پەقەتلا ھاجىتى يوق، دەپ قاراشتى. شىڭ شىسەيگە ئايرۇپىلاندىن كەلگەن خەۋەرلەردىمۇ ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىدىكىلەرنىڭ 8 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن زىنىچۈەنزىگە يېتىپ بېرىپ مۇداپىئەدە تۇرۇۋاتقانلىقى ئېيتىلغانىدى، شۇنىڭ بىلەن شىڭ شىسەي ئەسكەر چىقىرىشقا مەجبۇر بولۇپ، ئۇرۇش ۋاقتى بىلەن كىرىپكىنىڭ ئارىلىقىدا قالدى. ئۇرۇش ئەمدى

بولماي قالمايتتى.

هاياتىدىكى ئەڭ خەتەرلىك جەڭ

6 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، خۋاڭ مۇسۇڭ ياۋروپا ـ ئاسىيا ئاۋئاتسىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانى بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى، تاۋ مىڭيۈمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەنىدى. گوچۇڭغا قايتماقچى بولۇپ تۇرغان ياڭ بوچىڭ خۋاڭ مۇسۇڭ بىلەن سۆزلىشىۋېلىپ ئاندىن قايتماقچى بولدى.

خۋاڭ مۇسۇڭ ئايروپىلاندىن چۈشۈپلا جەڭگە تەييارلىنىۋاتقان شېڭ شىسەيگە ئىككى تۈرلۈك شەرت قويدى: بىرىنچى، ما جۇڭيىڭغا قاراتقان ھەربىي ھەرىكەتنى دەرھال توختىتىش، ئىككى تەرەپنىڭ زىددىيىتىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش؛ ئىككىنچى، دۆبەنلىك تۈزۈمنى بىكار قىلىپ ھەربىي ئىشلار كومىتېتى تەشكىللەش.

ئوقيانى بەتلەپ قويغان شېڭ شىسەي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئىچ ـ ئىچىدىن بوغۇلۇپ كەتتى ۋە ئىچىدە، ماڭا ھەربىي ھەرىكەتنى سەن توختات دەيسەن، ما جۇڭيىڭغا نېمىشقا سەنمۇ توختات دېمەيسەن؟ ما جۇڭيىڭ ئىشىكىمىزنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئاندىن مەن ھەرىكەت قىلىشىم كېرەكمۇ؟ دۆبەنلىك تۈزۈمىنى بىكار قىل، دېگىنىڭ ماڭا دېگىنىڭ ئەمەسمۇ؟ دەپ ئويلىدى ھەم تېخىمۇ ئاچچىقى كەلدى، شۇنداقتىمۇ ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، خۋاڭ مۇسۇڭغا:

— جانابىڭىز چارچاپ قالدىڭىز، بالدۇرراق بېرىپ ئارام ئېلىڭ. بۇ چوڭ ئىش، ۋەزىيەت سەل مۇقىملاشقاندا ئاندىن پاراڭلىشايلى، — دېدى ـ دە، ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ، ئارقىسىغا قاراپمۇ قويماي كېتىپ قالدى.

6 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، ما جۇڭيىڭ بىلەن شېڭ شىسەي-

نىڭ قوشۇنلىرى زىنىچۈەنزىدە ئۇرۇشنى باشلىۋەتتى.

زىنىچۈەنزى گۇچۇڭ بىلەن فۇكاڭنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى جاي ئىدى، ئەگەر ما جۇڭيىڭ زىنىچۈەنزىنى ئالالىسا فۇكاڭنىمۇ تېزلا بېسىۋېلىپ ئۈلكە مەركىزىگە كۈچلۈك تەھدىت سالالايتتى؛ ئەگەر ھۆكۈمەت قوشۇنى زىنىچۈەنزىنى ئالالىسا ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇندنى سەنتەيىنىڭ سىرتىدا قالدۇرۇپ ئۈلكە مەركىزىدىن خېلىلا يىراقلاشتۇرۇۋېتەتتى، ئىككىلا تەرەپ بۇ جاينىڭ بۇ قېتىمقى جەڭدىكى ئەھمىيىتىنىڭ قانچىلىك مۇھىملىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ھەر ئىككى تەرەپ بۇ جاينى تالىشاتتى.

شېڭ شىسەينىڭ 7 مىڭ ئەسكىرى بار ئىدى، بىر ھەپتىنىڭ ئالدىدا موسكۋادىن قايتىپ كەلگەن چېن جۇڭ شېڭ شىسەينىڭ قوشۇنىغا سەنمۇجاڭ بولدى. جەڭگە ئاتلىنىشتىن بۇرۇن شېڭ شىسەي جەڭگە سەپەرۋەرلىك قىلغاندا قول ئاستىدىكىلەرگە ما جۇڭيىڭ ياپون جاھانگىرلىرىنىڭ غالچىسى، شۇڭا ما جۇڭيىڭغا قارشى تۇرۇش ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرغان بىلەن ئوخشاش، دېدى.

ما جۇڭيىڭنىڭ ئەسكىرىي كۈچىمۇ ئاجىز ئەمەس، 4 مىڭ پىيادە ئەسكىرى، 2 مىڭ ئاتلىق ئەسكىرى بار ئىدى.

شېڭ شىسەي 6 ـ يول قوشۇنىنىڭ كوماندىرىغا:

— بۇ قېتىمقى جەڭدە ئالدى بىلەن زىنىچۈەنزى كەنتى شىددەت بىلەن مەركەزلىك توپقا تۈتۈلۈپ پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى قوغدىلىدۇ، ليۇ ۋەنكۇينىڭ 4 ـ يول قوشۇنى ئاساسلىق ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ، قالغان قىسىملار ئۇلارنى قوغدايدۇ ۋە ئۇلارغا ماسلىشىدۇ، — دېدى.

ليۇ ۋەنكۇي ئىرادىلىك ھەم جەڭگە ماھىر بولغاچقا، شېڭ شىسەي ئۇنى ئالاھىدە بىلەتتى.

ليۇ ۋەنكۇي «يەل تاپان» دەپ لەقىمى بار، جىلىن ئەنشيەزلىك ئادەم ئىدى، نۇرغۇن يىل ئوۋچىلىق بىلەن ئۇغۇللانغان

بولغاچقا ئىنتايىن مەرگەن ئىدى، ساۋاتسىز بولسىمۇ ناھايىتى مەرد، ئوچۇق كۆڭۈل، ئۆز ۋاقتىدىكى جىلىن گورۇھىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى ئادەملىرىدىن ئىدى. ئۇنىڭ خوتۇنىمۇ قورال ئىشلىتىشكە ئۇستا، مەرگەن ھەم چىرايلىق ئايال ئىدى، كىشىلەر ئۇنى چىرايلىقلىقىغا قاراپ «كېپىنەك» دېيىشەتتى. ئەر - ئايال ئىككىسى لى دۇنىڭ قوشۇنىغا قاتناشقان، ليۇ ۋەنكوي جىلىن قوغدىنىش ئارمىيىسىنىڭ 4 - لۇيىنىڭ لۇيجاڭى بولغان، بىر مەزگىل ياپونلارنىڭ قوشۇنىغا تەسلىم بولغانىدى. 1933 - يىلى باھاردا سىبىرىيىگە چېقىپ شۇ يەردىن شىنجاڭغا كەلگەندى. شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسەتتى، كەلسە، كەتسە خۇددى قىممەتلىك مېھمانغا قىلغاندەك قىلىپ كېتەتتى، باشقىلارغا: «ليۇ يەل تاپان قىزىل ساقاللىقلارغىمۇ ئارىلاشقان، ئوغۇل بالىلىقى بار، مىجەزى ئوچۇق، باشقىلارنىڭ ئۆزىنى ماختىشىنى ياخشى كۆرىدۇ، شۇڭا ئۇنى كۆتۈرۈپ تۇرۇش، باسماسلىق كېرەك، شۇ چاغدا ئۇ ماڭا ياخشى ئىشلەپ بېرىدۇ» دەيتتى.

6 - ئاينىڭ 12 - كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 4 يېرىمدا ئىككى تەرەپ رەسمىي جەڭ باشلىدى.

ئاۋۋال ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى ئارقا - ئارقىدىن ھۆكۈمەت قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلدى، ھۆكۈمەت قوشۇنى پىلىموت ۋە بروننېۋىكلارنىڭ كۈچى بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى. ليۇ ۋەنكوينىڭ قول ئاستىدا ئۇ بانديت بولۇپ يۈرگەن چاغلىرىدا تەربىيىلىگەن بىر تۈركۈم مەرگەنلەر بار ئىدى، ئۇلار مەخسۇس دۈشمەن قوشۇنىنىڭ ئاتامانلىرىنى قارىغا ئېلىپ نۇرغۇنىنى يىقىتتى، دۈشمەن تەرەپ بۇنىڭدىن قاتتىق ساراسىمىغا چۈشۈپ قالدى. شۇنداقتىمۇ ما جۇڭيىڭنىڭ ئادەملىرى تېخىچىلا ھۇجۇم قىلىۋاتاتتى، شېڭ شىسەينىڭ قوماندانلىق شتابىغا ھۇجۇم قىلىپ كېلىپ قالغاندى. شېڭ شىسەي ئالدىراپ - تېنەپ يېنىدا ياتقان بىر جەسەتنىڭ

قېنىنى يۈزىگە سۈركەپ ئۆلگەن بولۇپ يەرگە يېتىۋالدى، ئەتراپ قاراڭغۇ بولغاچقا بايقالماي تىرىك تۇتۇلۇپ قېلىشتىن ئامان قالدى. خېلى يىللاردىن كېيىنمۇ شۇ چاغدىكى ئاشۇ ئىشنى ئويلىسا يۈرىكى جىغىلداپ، باشقىلارغا: «شۇ قېتىمقى جەڭ پۈتۈن ھاياتىمدىكى ئەڭ خەتەرلىك جەڭ بولغان» دەپ بېرەتتى.

شۇ كېچىسى شىڭ شىسەيگە ھاۋا ياردەم قىلدى. شۇ چاغدا بىردىنلا ھاۋا ئۆزگىرىپ بوران چىقىشقا، ئارقىدىنلا يامغۇر يېغىشقا باشلاپ، ئۈزۈندىن بۇيان بولۇپ باقمىغان بىر جۇدۇن بولدى. بىر ئازدىن كېيىن مۆلدۈر يېغىشقا باشلىدى. ئەتراپ تۈم قاراڭغۇ، بىرقەدەم نېرىدىكى نەرسىنى كۆرگىلى بولمايتتى، تېمپېراتۇرىمۇ نۆلدىن چۈشۈپ كەتكەنىدى. ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى گۇچۇڭدىن چىققاندا يىنىڭ كىيىملەر بىلەن چىققان بولغاچقا قاتتىق مۇزلاپ كەتكەن، قوللىرى توڭلاپ ھەتتا مىلتىقلىرىنىمۇ كۆتۈرەلمەي، نىشانغا ئالالماي قالغانىدى، خېلى كۆپ ئەسكەرلەر توڭلاپ ئۆلۈپمۇ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قاراڭغۇدا ئالدى - كەينىدىكىلەر بىلەن ئالاقە ئۈزۈلۈپ قېلىپ، بىر - بىرىنى تونۇماي ئېتىۋېتىدىغان ئىشلارمۇ بولدى. ھۆكۈمەت قوشۇنىنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ كىيىملىرى قېلىن بولغاچقا، ئۇلارغا سوغۇق كار قىلمىدى.

ئەتىسى سەھەردە ھۆكۈمەت قوشۇنى شىددەت بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ ما جۇڭيىڭنىڭ ئەسكەرلىرىنى قاچۇردى. شىڭ شىسەي دۈشمەننى قوغلاپ كېتىۋېتىپ تاسادىپىي ھالدىلا ما جۇڭيىڭنىڭ ياپونىيىلىك تېلېگراممىا تەرجىمانى داشىجۈڭنى تۇتۇۋالدى.

15 - كۈنى كېچىدە، ما جۇڭيىڭ قول ئاستىدىكى جەڭدە ئامان قالغان مىڭدىن ئارتۇق ئەسكىرىنى، مەجبۇرىي ئېلىپ ماڭغان 3 مىڭدەك ئۇيغۇرنى باشلاپ، گۇچۇڭ بىلەن فۇيۈەندىن غەنىيمەت ئالغان 7 مىڭدىن ئارتۇق قورال - ياراغ، نۇرغۇن مال - مۈلۈكلەرنى 3 مىڭدىن ئارتۇق تۆگىگە ئارتىپ مورى دەرياسى تەرەپكە چېكىندى ۋە تەڭرىتاغدىن ئارتىلىپ پىچان،

ياپونىيە جاسۇسى داشىجۇڭ
(خەنزۇچە ئىسمى خۇاخېڭ)

تۆرپان تەرەپلەرگە بېرىپ خوجانىياز بىلەن ئۇچراشماقچى بولدى.

بۇ چاغدا خوجانىياز شېڭ شىسەي بىلەن يوشۇرۇن كېلىشىۋالغانىدى. شېڭ شىسەي بۇ ئۇيغۇر، خۇيزۇ ئىككى ئاتامانىنىڭ ئەپ ئەمەسلىكىنى ئاڭلاپ يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەتىپ خوجانياز بىلەن بىرلىشىۋالغان، ئەگەر خوجانىياز ما جۇڭيىڭ بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزىدىغان بولسا ئۇنى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قوغداش قوماندانى قىلىشقا ۋەدە بەرگەنىدى. خوجانىياز بۇ شەرتكە ماقۇل بولغان ھەم قاراشەھەردىن تارتىپ قەشقەرگىچە بولغان جايلاردىكى ئاز سانلىق مىللەت قورالىق كۈچلىرىنى باشقۇرۇش، تەڭرىتاغنىڭ شىمالىدىكى خەنزۇ قوشۇنلار جەنۇبىي شىنجاڭغا كىرمەسلىك شەرتىنى قويۇپ، شۇ شەرت ئاساسىدا شېڭ شىسەي بىلەن ھەمكارلاشقانىدى.

شېڭ شىسەي ئۇنىڭ بارلىق شەرتلىرىگە ماقۇل بولۇپ، ئىككى تەرەپ كېلىشىمگە قول قويدى.

شۇڭا، ما جۇڭيىڭ قوشۇنىنى باشلاپ پىچان، تۆرپان تەرەپكە يۈرۈش قىلغاندا خوجانىياز شېڭ شىسەيدىن ئالغان 200 مىڭ تەڭگىنى ئېلىپ، ما جۇڭيىڭنىڭ غەربكە قاراپ قوشۇن تارتىشىدا بىرىنچى توسالغۇ بولغان توقسۇن بىلەن سۇباشقا چېكىنىپ بېرىپ بولغانىدى. شېڭ شىسەي يەنە ئۈرۈمچىدىن داۋانچېڭغا قوشۇن باشلاپ بېرىپ ئىككىنچى مۇداپىئە سېپى بەرپا قىلدى، ئارقىدىن ئىلىدىكى جاڭ پېييۈەنگە قوشۇنىنى تەڭرىتاغدىن ئۆتكۈزۈپ قارا شەھەردە ئۈچىنچى مۇداپىئە سېپى قۇرۇشقا بۇيرۇق قىلدى.

شېڭ شىسەي زىنىچۈەنزىدە ما جۇڭيىڭ بىلەن ھايات ـ ماماتلىق جېڭ قىلىۋاتقان كۈنلەردە خۇاڭ مۇسۇڭ ئۈرۈمچىدە

ئۇنىڭدىن ھوقۇق تارتىۋېلىشنىڭ ھەلەكچىلىكىدە يۈرەتتى.

خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ پىلانى

خۇاڭ مۇسۇڭ ئۈرۈمچىگە كېلىپلا جىن شۇرېن ئولتۇرغان
قورۇدا ھال سوراش ئەلچىلىرى مەھكىمىسىنى قۇرۇپ ھەر تەرەپ-
نىڭ ۋەكىللىرى بىلەن كۆرۈشتى، جەنۇبىي شىنجاڭغا ھال سو-
راشقا ئادەم ئەۋەتتى، شىمالىي شىنجاڭدا «پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىگە
مۇراجىئەت» نى تارقىتىپ، ھەرقايسى تەرەپلەردىن دۈشمەنلىشىش-
نى دەرھال توختىتىشنى، ئۇرۇش ھالەتلىرىنى تۈگىتىشنى تەلەپ
قىلدى ھەم مەركەزنىڭ سىياسەت بەلگىلىشىدە پايدىلىنىشى ئۈ-
چۈن پۈتۈن شىنجاڭدا ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بارماقچى
بولدى. يەنە ۋاڭ جىڭۋېينىڭ تەكلىپى بويىچە جىن شۇرېن نەزەر-
بەند قىلىپ قويغان نەزەر بىلەن كۆرۈشتى.

— ئىلگىرى جىن شۇرېن سىزنىڭ قۇمۇل ۋاڭلىقىغا ۋارىس-
لىق قىلىش ھوقۇقىڭىزنى بىكار قىلغان، مال - مۈلكىڭىزنى
ھەم ھوقۇقىڭىزنى تارتىۋالغانىكەن، — دېدى ئۇ نەزەرگە، —
بۇ خاتا ھەرىكەت، ئۇلار مەركەزنىڭ تەستىقىنى ئالمىغان، شۇڭا
ئىناۋەتسىز. ھازىر مەن ۋاڭ مەمۇرىي پالاتا باشلىقىنىڭ يولىيورۇ-
قى بويىچە سىزنىڭ ۋارىسلىق ھوقۇقىڭىزنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلى-
كىنى، بارلىق مال - مۈلكىڭىزنىڭ دەرھال قايتۇرۇلىدىغان-
لىقىنى تەنتەنە بىلەن جاكارلايمەن. چىڭ ۋاڭ جانابلىرىنىڭ ئۆز
ۋەزىپىسىنى بىجانىدىللىق بىلەن ئىشلەپ، مەركەزنىڭ كۈتكەن
يېرىدىن چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

نەزەر دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئوك قولىنى كۆكسىگە ئې-
لىپ ئالدىغا سەل ئېگىلىپ رەھمىتىنى ئېيتتى ھەم خۇاڭ مۇ-
سۇڭدىن يۇرتىغا بېرىپ ئارام ئېلىپ كېلىشكە رۇخسەت قىلىشنى
سورىدى.

— بىز يەنە چىڭۋاڭنىڭ يۈكسەك ئىناۋىتىدىن پايدىلىنىپ ھەرقايسى مىللەتلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ۋە مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئارازلىقلارنى تۈگىتىش جەھەتلەردە بەزى پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىمەكچى بولۇۋاتىمىز. پېقىر مەمۇرىي پالاتا باشلىقى ۋاڭ جىڭۋېيدىن سىزنى ھال سوراش ئۆمىكىمىزگە ئالىي مەسلىھەتچى قىلىش توغرۇلۇق يوليورۇق ئالدىم.

نەزەر ئۇنىڭ بۇ پىكرىگە قوشۇلۇپ ئۈرۈمچىدە قالدى، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ قىلغۇدەك ئىشىمۇ يوق ئىدى، پەقەت خۇاڭ مۇسۇڭ ئۈچۈن قورچاق بولۇپ تۇرۇپ بېرەتتى. نەزەر چىڭۋاڭنىڭ «ئۆزى بۇ يەردە، كۆڭلى باشقا يەردە» ئىدى، پەقەت بۇ يەردىن كېتىشكە پۇرسەت تاپالمايلا يۈرەتتى. ئۇ شەرققە ماڭغان ھال سوراش ئۆمىكىدىكىلەر بىلەن ياۋروپا - ئاسىيا ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ قۇمۇلغا بېرىۋالغاندىن كېيىن، ئۇزۇن ئۆتمەيلا ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

نەنجىڭ بىلەن شىنجاڭنى بىرنەچچە مىڭ چاقىرىم مۇساپە يول ئايرىپ تۇرسىمۇ، ئىككى تەرەپنىڭ ئەھۋالى توختىماي كېلىپ تۇرۇۋاتقان تېلېگراممىلار ئارقىلىق بىر - بىرىگە مەلۇم بولۇپ تۇراتتى. خۇاڭ مۇسۇڭ ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن ۋاڭ جىڭۋېي بىلەن جياڭ جيېشىغا: «مەن ھەر كۈنى سىلەرگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ تۇرىمەن، تېپىشقا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن تېلېگرامما نومۇر بويىچە ئەۋەتىلىدۇ» دېگەن مەزمۇندا تېلېگرامما ئەۋەتتى. ۋاڭ جىڭۋېي جاۋابەن تېلېگرامما يوللاپ: نەنجىڭ بىلەن نەنچاڭ خىزمەتلەرنى بۆلۈشۈۋالدۇق، ھەربىي قوماندانلىققا ئائىت خەۋەرلەر جياڭ ۋېيۈەنجاڭغا، سىياسىي يېتەكچىلىككە ئائىت خەۋەرلەر ۋاڭ مەمۇرىي پالاتا باشلىقىغا ئەۋەتىلسۇن، دېدى. ئۇ چاغلاردا نەنجىڭ بىلەن ئۈرۈمچى ئوتتۇرىسىدىكى تېلېگراممىلار موسكۋادا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانا ياكى تەييۈەن ئارقىلىق يەتكۈزۈلەتتى.

خۇاڭ مۇسۇڭ پۈتۈن دىققىتىنى ئاخبارات توپلاشقا قاراتتى

ۋە سەنمۇلىرى، فۇگۇەنلىرى، مەسلىھەتچىلىرى ئارقىلىق شىنـ-
جاڭنىڭ سىياسىي، ھەربىي، مالىيە، دىپلوماتىيە، تارىخ، جۇغـ-
راپىيە، مىللەت، دىن، جەمئىيەت، مائارىپ، قاتناش، دېھقانـ-
چىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، كان مەھسۇلاتلىرى قاتارـ-
لىق نۇرغۇن ئاخباراتلارغا ئېرىشتى. بولۇپمۇ بۇلارنىڭ ئىچىدە
ھۆكۈمەت، ئارمىيە قارىمىقىدىكى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ تەشكىـ-
لىي ئەھۋالى، ئادەملىرىنىڭ تىزىملىكى بەكمۇ مۇھىم ئىدى. ئۇ
زادى نېمە ئۈچۈن بۇ ئاخباراتلارنى توپلايدۇ؟ بۇنىڭ جاۋابى پەقەت
بىرلا، ئۇ بولسىمۇ كەلگۈسىدىكى ھۆكۈمەتكە ئادەم تاللاش ۋە
سىياسەت بەلگىلەش ئۈچۈن ئىدى. ۋاڭ جىڭۋېي بىلەن جياڭ
جيېشىغا يوللىغان بارلىق تېلېگراممىلىرىنىڭ مەزمۇنىدىن خۇاڭ
مۇسۇڭنىڭ مۇنداق پىكىر يوللىرىنى تاپقىلى بولاتتى:

1. ئۇ جاڭ پېييۈەن، ما جۇڭيىڭ، خوجانىيازلارنىڭ ئەمەـ-
لىي كۈچىگە ئالاھىدە ئېتىبار بەرگەن. ئۇ يىغقان ئاخباراتلاردا
شۇنداق دېيىلگەن: «جاڭ پېيىۈەننىڭ ئىلىدا قوشۇنى بار، ئوـ-
فىتسېر ـ جەڭچىلىرىنىڭ سانى 5 مىڭ 875 نەپەر، ھەممىسىدـ-
ىنىڭ قورالى بار. ئۇنىڭدىن باشقا لى دۇنىڭ قول ئاستىدىكى
چىلىن قوغدىنىش قوشۇنىدا 1 مىڭ 540 نەپەر ئوفىتسېر ـ
جەڭچى، 300 — 400 دانە قورال بار»، «ما جۇڭيىڭنىڭ 3
مىڭ نەپەر ئوفىتسېر ـ جەڭچىسى، 5 مىڭ 500 دانە قورالى
بار»، «خوجانىيازنىڭ 3 مىڭ نەپەر ئوفىتسېر ـ جەڭچىسى،
1 مىڭ 500 چە قورالى بار.»

2. شېڭ شىسەي بىلەن ما جۇڭيىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشـ-
تا ئەيىب شېڭ شىسەيدە، دەپ قاراپ، ما جۇڭيىڭنى قوغدىغان:
«شېڭ شىسەينىڭ نىيىتى ياخشى ئەمەس، ئەسكەرلىرىنىڭ جەڭـ-
گىۋارلىقى تۆۋەن... ما جۇڭيىڭ بىلەن يارىشىپ قېلىشنى رەت
قىلدى.»

3. جاڭ پېيىۈەن بىلەن شېڭ شىسەينىڭ ھەمكارلىششى
مۇمكىن ئەمەس، بۇ پايدىلىنىشقا بولىدىغان كاۋاك دەپ قارىغان:

«جاڭ شىجاڭنى سابىق جىن رەئىس تېلېگراما بېرىپ ئۆلكىنىڭ رەئىسلىكىگە، دۇبەنلىككە تەيىنلىگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن شىڭ شىسەينىڭ ئۇنىڭ بىلەن ياخشى ئۆتۈشى قىيىن.»

4. ما جۇڭيىڭنىڭ تەلەپلىرىنى قاندۇرۇشنى، شىڭ شىسەينى چەكلەپ ما جۇڭيىڭنى قوللاشنى تەشەببۇس قىلغان: «ما جۇڭيىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشقا تولۇق ھوقۇق بېرىش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى... بۇ تەلەپ ھازىرچە تۇرۇپ تۇرسۇن.»

5. دۇبەنلىك تۈزۈمنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش تەكلىپىنى بېرىپ تىغ ئۇچىنى شىڭ شىسەيگە قاراتقان: «دۇبەنلىك تۈزۈمنى جىن شۇرېن تىكلىگەن، باشقا ئۆلكىلەردە بۇنداق ئەمەل يوق. ئىلى تەرەپ ھازىرچە قاراپ بېقىش پوزىتسىيىسىدە بولۇۋاتىدۇ. تېگىدىن ئېيتقاندا، ئۇلارمۇ بۇ تۈزۈمنى ئۆزگەرتىپ شىنجاڭ ھەربىي كومىتېتى قۇرۇش تەرەپدارى. ئۇلار ھەرقايسى تەرەپ ھەربىي باشلىقلىرىنىڭ بېشىنى بىر يەرگە يىغىپ، بىردەك مەركەزنى قوللاشنى ياقىلايدۇ.» بۇ يەردە دېيىلگەن «ھەربىي باشلىقلار» جاڭ پېييۈەن، ما جۇڭيىڭ، خوجانىياز قاتارلىق ئەمەلىي كۈچكە ئىگە ئادەملەر ۋە 12 ـ ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشىدە خىزمەت كۆرسەتكەن چېن جۇڭ ئىدى. ئۇ شۇلار ئارقىلىق شىڭ شىسەينى كونترول قىلماقچى ئىدى. خۇاڭ مۇسۇڭ ۋاڭ جىڭۋېيغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا بۇ تەكلىپنى چېن جۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنى ئېيتتى.

شەھەردە قالغان تاۋ مىڭيۈ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەرمۇ مەركەز ئەۋەتكەن بۇ چوڭ ئەمەلدارنىڭ كۈچى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئورۇنلىرىنى ئۆزگەرتىش خىيالىدا ئىدى.

12 ـ ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشىدىن ئىلگىرى، شىڭ شىسەينىڭ ئۇ ئۈچى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى بەكمۇ يېقىن ئىدى، سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن ئۇ خىل مۇناسىۋەتتە ئۆزگىرىش بولمىدى ھەتتا ئازراق تەرەققىي قىلغانمۇ بولدى.

شىڭ شىسەي تاۋ مىڭيۇگە موھتاج ئىدى، چۈنكى تاۋ مىڭيۇ شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى بىلەتتى، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەر بىلەن ھەم كونا ئەمەلدارلار بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرىدىغان كۆۋرۈك ئىدى. تاۋ مىڭيۇمۇ شىڭ شىسەي رەئىس بولۇپ قالسا ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشنى ئويلايتتى. شۇڭا شىنجاڭنىڭ بارلىق ئەھۋالىنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇرغان، تۆۋەندىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە ئەربابلىرىنى ئۆزىگە تارتىپ، ئۇلارغا شىڭ شىسەينى قوللاش توغرۇلۇق سۆزلەپ ۋە شۇ ئارقىلىق ئەتراپىغا كۈچ توپلاپ، ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن ئاستىرتتىن پۈت تېپىشمەكچى بولغانىدى.

سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن، لى شياۋتيەن بىلەن شىڭ شىسەينىڭ مۇناسىۋىتى تېخىمۇ يېقىن بولۇپ كەتتى. بىر قېتىم، لى شياۋتيەننىڭ ئاۋئاتسىيە باشقارمىسىدىكى بىر ئورۇنباسار بۆلۈم باشلىقى ئۆزىنىڭ ئەمەلىنى بۆلۈم باشلىقلىقىغا كۆتۈرۈپ قويۇش توغرۇلۇق شىڭ شىسەيگە دەپ بېقىشنى لى شياۋتيەنگە ئېيتقاندا، ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋىتى ياخشى بولغاچقا شۇ يەردىلا خىزمەتكە تەيىنلەش بۇيرۇقىدىن بىرنى يېزىپ شىڭ شىسەيگە تەستىقلاتقىلى ئېلىپ بارغان، شىڭ شىسەي بۇيرۇقنى قولىغا ئېلىپ ئۆستۈرۈشكە بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ بولغۇچە لى شياۋتيەن ئۇنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ تامغىنى ئېلىپلا شىڭ شىسەينىڭ كۆزىچە بۇيرۇققا تامغا بېسىۋەتكەن، ئاندىن كۈلگەن پېتى چىقىپ كېتىۋېتىپ: «بۆلۈم باشلىقى بولىدىغانلا ئىشقۇ، مەن ھۆددە قىلسام بولدى!» دېگەن، شىڭ شىسەي بېشىنى چايقاپ ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالغان.

سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن، تاۋ مىڭيۇ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەرنىڭ ئورنى ئۆزگەردى، ئۇي ـ پىكىرلىرىدىمۇ ئۆزگىرىشلەر كۆرۈلدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى كاتتا خىزمەت كۆرسەتكەن دەپ ھېسابلاپ، تاۋ مىڭيۇ رەئىس بولۇشنى، چېن جۇڭ بىلەن لى شياۋتيەن ھەربىي ھوقۇق تۇتۇشنى ئويلاپ قىلىشتى، لېكىن ئۇچىلىسىنىڭ تەلىپى ئورۇندالمىدى.

تاۋ مىڭيۈنىڭ جىن شۇرېنىنىڭ ۋاقتىدىكى ئەمەلگە ئاشمىغان
شېرىن خىياللىرى ئەمەلگە ئېشىپ ھۆكۈمەتكە باش كاتىپ بول-
دى. باش كاتىپتا ئەمەلىي ھوقۇق بولاتتى، لېكىن ئۇ بۇنىڭ
بىلەن قانائەتلىنىپ قالمىدى، لى شياۋتيەن ئارقىلىق ئۆزىنىڭ
ئۆلكىگە رەئىس بولغۇسى بارلىقىنى ئېيتقانىدى، شېڭ شىسەي
ئۇنى يۈزىچىلا ئەيىبلەپ كەتتى. كېيىن ئۇ يەنە شېڭ شىسەيگە
ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ رەئىسلىكنى قوشۇمچە ئۆتۈشكە
بولىدىغانلىقىنى پۈرانقانىدى، بۇ قېتىممۇ شېڭ شىسەي ئۇنى
ئەيىبلەپ، تاۋ مىڭيۈ باش كاتىپلىق ئورنى تېخى مۇستەھكەملەن-
مەي تۇرۇپ رەئىس بولۇشنى ئويلاپ يۈرگىنىگە قارىغاندا باشقا
نىيەتلەردىمۇ بولۇپ يۈرگەن ئوخشىمامدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى ۋە
شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئارازلىق ئۇرۇقى
چېچىلىپ قالدى. شېڭ شىسەي ئاغزىدا ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت
ئايرىم بولۇشنى، ئارمىيە ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىقنى
تەكىتلىگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئارىلاشمايدىغان ئىشى بولمى-
غان، ھەربىي ھوقۇقنى ھۆكۈمەت ھوقۇقىدىن ئۈستۈن بىلگەن،
نەتىجىدە رەئىسلىك، باش كاتىپلىقلار قۇرۇق جازىغا ئايلىنىپ
قالغانىدى. شۇ سەۋەبتىن تاۋ مىڭيۈ باشقا ياقتىن يول تېپىش
مەقسىتىدە، ھۆكۈمەت نەنجىڭگە ئادەم ئەۋەتىپ سىياسىي ئۆزگى-
رىش ئەھۋالىنى دوكلات قىلماقچى بولغاندا ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن
شېڭ شىسەينىڭ توسۇشىغا ئۇنىماي گوڭ بىچېڭ بىلەن بىللە
نەنجىڭگە كەتكەن، بۇ سەپىرىنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە بېقىنىش-
نىڭ ياخشى پۇرسىتى دەپ بىلگەنىدى.

تاۋ مىڭيۈ ئىچكىرىدە ئوقۇماقچى بولغان ئوغلىنى ئېلىپ
بېرلىن تەرەپتىن كېلىدىغان ياۋروپا - ئاسىيا ئاۋئاتسىيە شىر-
كىتىنىڭ ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ لەنجۇغا يېتىپ كەلدى. بۇ
چاغدا، ھال سوراش ئەلچىسى خۇاڭ مۇسۇڭمۇ لەنجۇدا ئىدى،
ئىككىسى خۇددى كونا تونۇشلاردەك كۆرۈشۈپ كەتتى. تاۋ مىڭيۈ
خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ شىنجاڭنىڭ ھەربىي، مەمۇرىي ھوقۇقىنى تۇ-

تۈش مەقسىتىدە كېتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، نەنجىڭگە بېرىش پىلا-نىنى ئۆزگەرتىپ، ئوغلىنى گوڭ بىچېڭنىڭ ئېلىپ كېتىشىگە تاپشۇرۇپ خۇاڭ مۇسۇڭ بىلەن بىللە بىر ئايروپىلاندا شىنجاڭغا قايتتى. شېڭ شىسەيگە تاۋ مىڭيۈنىڭ بۇ ئىشى سىرلىق تۇيۇلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، تاۋ مىڭيۈ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە كۆپ بارمايدىغان، باش كاتىپلىقنى ئىلگىرىكى باش كاتىپ گوي فېنغا ۋاقىتلىق تاشلاپ بېرىپ ھال سوراش ئۈچۈن كەلگەنلەرنىڭ يېنىدىن كەتمەيدىغان، ئۇ يەردە خۇاڭ مۇسۇڭغا تۇرلۇك مەسلىھەتلەرنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغان بولۇۋالدى. ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئويلىرى بار ئىدى، بىر - بىرىگە دېيىشمىگەن بىلەن كۆڭۈللىرى-دە بىلىشەتتى.

تاۋ مىڭيۈ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە بولمىغاندىكىن، كاتىپلار، بۆلۈم باشلىقلىرى بىرەر ئىشقا ئۇچرىسا ئۇدۇل رەئىس ليۇ ۋېن-لۇڭنى ئىزدەيدىغان بولدى، تاۋ مىڭيۈ بۇنىڭدىن نارازى بولۇپ ليۇ ۋېنلۇڭنى ھەممە ئىشقا چات كىرىۋالىدىغان بولدى، دەپ ئەيىبلىدى، ليۇ ۋېنلۇڭمۇ ئۇنى خىزمەتلەر بىلەن كارى بولمى-دى، دەپ ئەيىبلەيتتى. كۇنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت كۈچىيىشكە باشلىدى.

سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن، شېڭ شىسەي لى شياۋتيەننى دۇبەن مەھكىمىسىدىكى ئاۋئاتسىيە باشقارمىسىنىڭ باشقارما باشلىقى، چېن جۇڭنى ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ مۇدى-رى قىلىپ قويغانىدى. ئۇلار شېڭ شىسەينىڭ بۇنداق ئورۇنلاش-تۇرۇشىنى، قوللىرىغا ئەمەلىي ھەربىي ھوقۇق تۇتقۇزمىغانلى-قىنى ئاغىنىدارچىلىقنى يەتكۇزمىگەنلىك، دەپ بىلىپ ناھايىتى خاپا بولۇشتى ھەم خىزمەت كۆرسەتكەن ئادەملەر بىز، دېيىشىپ تەكەببۇرلۇق قىلىشتى. زىنىچۇەنزى ئۇرۇشى ۋاقتىدا شېڭ شى-سەي لى شياۋتيەنگە توققۇز قېتىم بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئايروپىلان بىلەن ما جۇڭيىڭنىڭ ئىستىھكامىنى بومباردىمان قىلىشنى ئېيت-

قاندا، لى شياۋتيەن بىر قېتىممۇ بومباردىمان قىلمىغانىدى. چېن جۇڭ موسكۋادىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئۇنى ئۆلكىلىك دوبەن مەھكىمىسى مەسلىھەتچىلەر باشقارمىسىدا باشقارما باشلىقى قىلىپ ئۆستۈرگەن، كېيىن يەنە يېنىغا ئەپكېلىۋېلىپ قوشۇنغا سەنمۇجاڭ قىلغانىدى. شېڭ شىسەي ئۇنى قاچقان دۈشمەنگە قوغلاپ زەربە بېرىشكە بۇيرۇغاندا ئۇ دۈشمەننى تولۇق قوغلاپ يوقاتماي گۇچۇڭدىن ئۈرۈمچىگە ئايروپىلان بىلەن قايتىپ كەلگەنىدى. چېن جۇڭ يەنە شېڭ شىسەينىڭ ئەمەلىي كۈچىگە سەل قاراپ، دائىم كىشىلەرگە، ئەگەر شېڭ شىسەي خەلق ئۈچۈن ئىش قىلىپ بەرمىسە خەلق ئۇنى ئالماشتۇرۇۋېتەلەيدۇ، دەپ يۈرگەنىدى. بۇ ئىشلاردىن شېڭ شىسەي چېن جۇڭنىڭ ئۆزى ئۈچۈن يوشۇرۇن ئاپەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ قالدى.

تاۋ مىڭيۈ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەن ئۈچى دائىم تاۋ مىڭيۈنىڭ ئۆيىدە شېڭ شىسەينى ئاغدۇرۇۋېتىشنىڭ مەسلىھەتىنى قىلىشاتتى ھەم ھال سوراش ئۆمىكىگە بېرىپ ئالدىنقى سەپتىكى قوشۇنلارنىڭ ئەھۋاللىرىنى مەلۇم قىلىپ تۇراتتى. نەتىجىدە، ئۈرۈمچىدە خۇاڭ مۇسۇڭ باشچىلىقىدىكى، تاۋمىڭيۈ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەن يادرولۇقىدىكى شېڭ شىسەينى ئورنىدىن يۆتكەش ئېقىمى شەكىللەندى.

شېڭ شىسەي ئۇلارنىڭ بارلىق ھەرىكەتلىرىنى تىڭچىلىرى ئارقىلىق بىلىپ تۇرۇۋاتاتتى. ئۇ ئالدىنقى سەپتە تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، ئۈرۈمچىدىكى ھال سوراش ئەلچىلىرى تۇرۇۋاتقان مەھكىمىنىڭ خىزمەتچىلىرى ئۇنىڭ مەخپىي تىڭچىلىرى ئىدى. خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ ۋاڭ جىڭۋېي بىلەن جياڭ جيېشىغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىلىرىنىمۇ شېڭ شىسەي تەكشۈرۈپ، تەرجىمە قىلدۇرۇپ ۋە قامال قىلىپ تۇراتتى. زىنچۇەنزىدە قولغا چۈشكەن ياپونىيىلىك داشجۇڭ ھەرخىل مەخپىي تېلېگراممىلارنى تەرجىمە قىلالايدىغان مۇتەخەسسىس ئىدى، شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلغان بولغاچقا، خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ نەنجىڭگە ئەۋەتكەن

مەخپىي تېلېگراممىلىرىنىڭ ھەممىسى ئاشكارا تېلېگراممىلارغا ئايلىنىپ قېلىۋاتاتتى. بەزى مۇھىم تېلېگراممىلارنى شېڭ شى-سەي تۇتۇپ قېلىپ نەنجىڭگە ئەۋەتكۈزمەيتتى، ۋاڭ جىڭۋېي بۇ سەۋەبنى بىلەلمەي، خۇاڭ مۇسۇڭدىن: ماڭا 15 پارچە تېلېگramma ئەۋەتتىم دەۋاتاتتىڭىز، سەككىز پارچىلا تېلېگراما تاپشۇرۇۋال-دىمغۇ؟ دەپ سوراپ تېلېگراممىمۇ ئەۋەتتى.

شەرقىي قورۇدىكى ئوق ئاۋازى

1933 - يىلى 6 - ئاينىڭ 16 - كۈنى، ئالدىنقى سەپتە تۇرۇۋاتقان شېڭ شىسەي ئۆلكە مەركىزىدە تۇرۇۋاتقان ئىككى تۈەنجاڭلىرى لۇ يۈلىن بىلەن ما دېشەن ئەۋەتكەن مەخپىي ئاخباراتنى تاپشۇرۇۋالدى. لۇ يۈلىن شىنجاڭ ھەربىي مەكتىپى-نىڭ 1 - قارار ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، شېڭ شىسەي بىلەن ئوقۇت-قۇچى - ئوقۇغۇچىلىق مۇناسىۋىتى بار ئىدى.

مەخپىي ئاخباراتتا: تاۋ مىڭيۈ، لى شياۋتيەن، چېن جۇڭلار خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ كۇشكۇرتۇشى بىلەن ئۈرۈمچىدە ئىسيان كۆتۈ-رۈپ دۇبەنگە قەست قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئۇلار ھەربىي مەكتەپ-نىڭ يېنىغا دۇبەننى قارشى ئالىمىز، دەپ زەپەر دەرۋازىسى ياسىدى، دۇبەننىڭ ماشىنىسى زەپەر دەرۋازىسىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلگەندە ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان بومبىنى پارتلىتىپ دۇ-بەننى ئۆلتۈرمەكچى، ئۇ ھەرىكىتىدە غەلىبە قىلالمىسا گىرانات تاشلىماقچى ياكى تاپانچا بىلەن ئاتماقچى. مەقسەتكە يەتكەندىن كېيىن، خۇاڭ مۇسۇڭ شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىنى بېجىرمەكچى، جاڭ پېيۈەننى شىمالىي شىنجاڭنىڭ، ما جۇڭيىڭنى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا قويماقچى، دېيىلگە-نىدى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ شېڭ شىسەينىڭ پۈتۈن بەدىنى تىترەپ،

خۇددى ياڭ زېڭشىن بىلەن جىن شۇرېن تەختتىن چۈشكەن چاغدىكى كۆرۈنۈشلەرنى قايتا كۆرۈۋاتقاندەك بولدى. ئۇ ئاخىر بۇ سۇيىقەستنى تۆمۈر مۇشت بىلەن پاچاقلاپ تاشلاش قارارىغا كەلدى.

6 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن، شېڭ شىسەي 20 نەپەر ئەسكەرنى ئېلىپ، بىر قارا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئۆلكە مەركىزىگە يوشۇرۇن كىرىپ كەلدى.

ئۇ شەھەرگە كىرىپ دەرھال لۇ يۈلىن بىلەن ما دېشەننى چاقىرتىپ كېلىپ ئۇلاردىن ئەھۋالنى تەپسىلىي سورىدى ۋە ئادەم ئەۋەتىپ بۇ سۇيىقەستنى پىلانلىغانلارنىڭ تىزىملىكىنى تېپىپ كەلدى ۋە شۇ چاغدىلا بۇ سۇيىقەستچىلەرنىڭ تەشكىلاتىنىڭ ئىنتايىن زور كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلدى.

ئۇ بۇرۇندىن تارتىپ: «پىلاننى قوينۇڭغا سالما، سالساڭ ۋايجان دېمە» دېگەن بۇ خەلق ماقالىگە بەكمۇ ئەھمىيەت بېرەتتى. ئاخىر ئۇ مۇشۇنداق خەتەرلىك ۋەزىيەتتە تېزدىن چارە قوللىنىش قارارىغا كەلدى. ئەگەر ئۇ سۇيىقەستچىلەرنى تىزىملىك بويىچە قولغا ئالىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ۋاڭ جىڭۋېي، خۇاڭ مۇسۇڭلار-مۇ بۇ ئىشقا چېتىلىپ قېلىپ، ئاخىردا ۋەزىيەتنى كونترول قىلغىلى بولماي قالاتتى. يۇمشاق قوللۇق قىلىپ بىر قارارغا كەلمىسە ئۇ چاغدا بۇ بالا ـ قازا ئۆزىنىڭ بېشىغا كېلىپ قالاتتى. ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، ئاخىر باش جىنايەتچىلەرنى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈش، باشقىلىرىنى سۈرۈشتۈرمەسلىك قارارىغا كەلدى، بۇ ئىشلارنى خاتىرجەم قىلىشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى ئىدى.

شېڭ شىسەي لۇ يۈلىننىڭ تۆەننى دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ شەرقىي قورۇسىغا دۇبەن مەھكىمىسى بىلەن ھۆكۈمەت بىناسىنى قوغداشقا ئورۇنلاشتۇردى. ئارقىدىن ليۇ ۋېنلۇڭغا، ۋاقىتلىق ئامانلىق ساقلاش كومىتېتىنىڭ بارلىق ھەيئەتلىرى باندىتلارنى تازىلاشقا ئائىت ئۇستىدە مەسلىھەتلىشىدىغان ئىشلار بار،

جىددىي يىغىن ئاچىمىز، دېدى.

1933 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى، دۈشەنبە چۈشتىن كېيىن.

ھەيئەتلەر يىغىنى ئادەتتە چارشەنبە، شەنبە كۈنلىرى ئېچىلاتتى، شۇڭا ئۇلار تاۋ مىڭيۈ باش كاتىپنىڭ يىغىن ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، نېمىشقا بۇ يىغىن دۈشەنبە كۈنى ئېچىلىدىغان بولۇپ قالدى؟ مەسلىھەتلىشىدىغان قانداق جىددىي ئىشتۇ ئۇ؟ دېگەندەك شۈبھىلىك خىياللارنى قىلىشتى.

شۇ كۈنى سەھەردە، لۇ يۈلىن تۆەنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قورۇسىنى قاتتىق قامال قىلدى، دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ ئۆگزىسىگە پىلىموتلارنى ئورنىتىۋەتتى. خىللانغان بىر بەن ئەسكەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن شەرقىي باغچىغا ئۆتىدىغان يولنى قاتتىق ساقلاپ تۇردى.

شىڭ شىسەي، تولۇق قوراللانغان بىر توپ ئەسكەرنى باشلاپ شەرقىي قورۇغا غەزەپ بىلەن كىرىپ كەلدى. يىغىن زالىغا كىرىشكە ئالدىرىماي، ئالدى بىلەن ئەتراپنى ئەستايىدىل كۆزىتىۋېتىپ، ئاندىن كارىدوردىكى چىغ ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى. قولىدا يەلپۈگۈچ، توختىماي ئۆزىنى يەلپۈيتتى، مۇھاپىزەتچى ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى ئەتراپقا تارىلىپ مۆكۈنۈپ تۇرۇشتى.

ھەيئەتلەر بىر ـ بىرلەپ كېلىشكە باشلىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن شەرقىي قورۇغا كىرىدىغان دەرۋازىدا ئۇستىگە قارا كاستۇم ـ بۇرۇلكا، بېشىغا ئۇيغۇرلارنىڭ بادام دوپپىسىنى كىيگەن قامەتلىك، قاراقاش، قارا كۆز بىر ئادەم پەيدا بولدى. بۇ دەل ئاۋئاتسىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لى شياۋتيەن ئىدى. ئۇ قورۇنىڭ پەلەمپىيىگە ئەمدىلا قەدەم قويۇشىغا لۇ يۈلىن چوڭ ـ چوڭ چامداپ كېلىپ ئۇنىڭغا ھەربىيچە سالام بەردى. ئارقىدىن، باشقارما باشلىقى دېيىشكە بىرنەچچە

مۇھاپىزەتچى يۈگۈرۈپ كېلىپ لى شياۋتيەننى مەھكەم تۇتۇۋال-
دى. لۇ يۇلىن لى شياۋتيەننىڭ قويىنىغا قولىنى سېلىپ قويۇن
يانچۇقىدىن بىر تاپانچىنى ئېلىپ، ئاندىن «كەچۈرۈڭ!» دەپ
قويدى. بۇ بەلگە بىلەن تەڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئۇنى قولىنى ئارقى-
سىغا قىلىپ باغلاپ قورۇنىڭ كۈن پېتىش تەرەپتىكى ئەسكى -
تۈسكىلەرنى قويۇپ قويىدىغان ئارقا ھويلىسىغا ئېلىپ ماڭدى.
لى شياۋتيەن بىرنەچچە قېتىم يۇلقۇنۇپ باقتى، خۇددى بىر
نەرسىنى ئىزدەۋاتقاندەك ھويلىنىڭ ئەتراپىغا قاراپ چىقتى، ئۇ-
نىڭدىن كېيىن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. مۇھاپىزەتچىلەر
ئۇنى يالاپ ئېلىپ ماڭدى.

يەنە بىرنەچچە ھەيئەت ئارقا - ئارقىدىن يېتىپ كەلدى، ليۇ
ۋېنلۇڭمۇ كەلگەنىدى. ئۇلار كارىدوردا ئۆزى يالغۇز ئولتۇرغان
شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشۈپ قويۇپ، شېڭ شىسەينىڭ چىراي-
ىنىڭ يامانلىقىنى كۆردى، ئەمما گەپ قىلىشماي يىغىن زالىغا
كىرىپ كەتتى.

بىر چاغدا كۈل رەڭ كاستۇم - بۇرۇلكا كىيگەن، 50
ياشلاردا بار، ساقال - بۇرۇتىنى پاكىز قىرىدۇرغان يەنە بىر ئەر
يېتىپ كەلدى. لۇ يۇلىن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپمۇ «باش
كاتىپ!» دېيۇدى، مۇھاپىزەتچىلەر شۇئان يوپۇرۇلۇپ كېلىپ
ئۇنىمۇ تۇتتى. تاۋ مىڭيۈ مۇشۇنداق ئىشنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى
بۇرۇنلا بىلىدىغاندەك، رەڭگىنىمۇ ئۆزگەرتمەي، بېشىنى ئېگىز
تۇتۇپ ماڭدى.

يىغىن مەيدانىدىكىلەر بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ قورقۇشقا باش-
لىدى، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشمىدى. ليۇ ۋېنلۇڭ رەئىسلىككە
ئىشىنىپ، شېڭ شىسەيگە:

— ھەممە ئادەم كېلىپ بولدى، ئەمدى كىرىڭ، يىغىننى
ئاچايلى! — دېدى.

— سىز ھەيئەتلەرنىڭ ئىچىدىن يەنە بىر باش كاتىپنى ساي-

لىغاچ تۇرۇڭ! — دېدى شېڭ شىسەي جاۋابەن.

ليۇ ۋېنلۇڭ جاڭ شىننى ۋاقىتلىق باش كاتىپلىققا كۆرسەتتى. شېڭ شىسەي تېخىچە مىدىرلىمايتتى، خۇددى بىر ئادەمنى ساقلاۋاتقاندەك قولىدىكى يەلپۈگۈچنى ئېچىپ - يېپىپ ئولتۇراتتى.

ئەڭ ئاخىردا قولغا ئېلىنغىنى چېن جۇڭ بولدى. ئۇ ئېگىز بوي، قاۋۇل ئادەم ئىدى، باغچىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا ئەمدىلا يېتىپ كېلىشىگە لۇ يۇلىن مۇھاپىزەتچىلەرگە شەرەت قىلىۋىدى، مۇھاپىزەتچىلەر يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇنى تۇتتى. چېن جۇڭ ھەربىي ئادەم بولغاچقا، ئۇلارنى قاتتىق بىر سىلكىپ ئۆزىدىن ئايرىۋېتىپ، ماڭا يېقىن يولاشما، دەپ ۋارقىرىدى، لېكىن مۇھاپىزەتچىلەر يەنە يوپۇرۇلۇپ كېلىپ قولىنى كەينىگە قىلىپ ئارقا قورۇغا ئېلىپ كىرىپ كەتتى.

شېڭ شىسەي لۇ يۇلىننى شەرەت قىلىپ يېنىغا چاقىرىپ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دېۋىدى، لۇ يۇلىن ئىتتىك مېڭىپ ئارقا قورۇغا كىرىپ كەتتى.

تاۋ مىڭيۇ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەر ئۇنى كۆرۈپ تۇۋلىشىپ كەتتى:

— بىزنى نېمىشقا تۇتۇسىلەر؟ بىز نېمە جىنايەت ئۆتكۈزدۇق؟ بىز دېگەن ھەيئەت، جىنايىتىمىز بولسىمۇ سوتتا ھۆكۈم قىلمامسىلەر...

— مەن بۇيرۇق بىلەن ئىش قىلىۋاتىمەن! — دېدى لۇ يۇلىن.

— كىمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن؟ — سورىدى يەنە ئۇچەيلەن، — چىقىپ شېڭ شىسەينى چاقىرىپ كىر، ئۇنىڭغا دەيدىغان گېپىمىز بار. بىزنى توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى بولغان دېمەكچى بولسا ئىسپاتىنى چىقارسۇن، ئېغىزدىكى گەپ ھېساب ئەمەس.

لۇ يۇلىن ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىمىغاندەك، ئۇلارغا:

— دۇبەن سىلەرنى ئۆيدىكىلىرىگە قانداق گەپلىرى بارىـ
كىن، دەيدۇ، — دېدى.
ئۇچەيلەن بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئورۇنلىرىدىن چاچراپ تۇرۇپ
غەزەپ بىلەن:
— بىز ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۇرۇش مەيدانىدا
ئۆلمەي قارا نىيەت مىلىتارىستىنىڭ قىلىچى ئاستىدا ئۆلسەك،
دۆلەتنىڭ نومۇسىنى يۇيالمىساق ئۆلسەكمۇ كۆزىمىز ئوچۇق كېـ
تىدۇ! — دېيىشتى.
يىغىن زالىدا ئولتۇرغانلار تۇيۇقسىز ئارقا ھويلا تەرەپتىن
ئېتىلغان مىلتىق ئاۋازىنى ئاڭلاپ، رەڭگىلىرى ئۆچكەن ھالدا
بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قويىدى. تاۋ مىڭيۈ بىر پاي ئوقتا، لى
شياۋتيەن بىلەن چېن جۇڭ ئۈچ پاي ئوقتا ئۆلگەنىدى. ئۇلارنىڭ
جەسەتلىرىنى تامدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلىغاندا تام قىپقىزىل قانغا
مىلىنىپ كەتتى. تاۋ مىڭيۈنىڭ جەسىتىنى ئۆيىدىكىلىرى ئېلىپ
كېتىپ يەرلىكىدە قويىدى، چېن جۇڭنىڭ جەسىتى يۇرتىغا ئېلىپ
كېتىلدى، لى شياۋتيەننىڭ جەسىتى ئورۇمچىگە دەپنە قىلىندى.
شېڭ شىسەي ئۇ ئۈچىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن يىغىن
زالىغا كىرىپ:
— تاۋ مىڭيۈ، لى شياۋتيەن، چېن جۇڭ ئۈچى ھازىرقى
ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇشقا ئۇرۇندى، ئاسىيلىق ھەرىكىتى ئېنىق،
شۇڭا ئۇلارغا قانۇن بويىچە چارە كۆرۈلدى، — دېدى. ئارقىدىن
يېنىدىن بىر پارچە خەتنى چىقىرىپ پۇلاڭلىتىپ قويىدى، — مانا
بۇ لى شياۋتيەننىڭ لۇ يۈلىنى ئۆزىگە تارتىپ يازغان خېتى،
بۇ پولاتتەك پاكىت. خەتكە نېمىلەرنىڭ يېزىلغانلىقىنى ئاڭلاپ
بېقىڭلار: «ليۇ رەئىس قېرىپ ھالىدىن كەتتى، شېڭ بەكمۇ
مۇستەبىت، ئۇلارنى ئاغدۇرۇۋەتمىگۈچە شىنجاڭنىڭ ئىشلىرى
تۈزەلمەيدۇ» . بۇ قانداق گەپ؟ — شېڭ شىسەي بىردەم تۇرۇۋېـ
لىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ھازىر بەزىلەر چېگرا رايون

دۆبەنلىكىنى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا ئۆزگەرتىش كېرەك، دېيىشىۋاتىدۇ، بۇ ماڭا ئىشەنمىگەنلىك. مەن دۆبەن بولمىساممۇ بولىدۇ، ھازىرلا ئىستېپا بېرىپ چۆچەككە كېتەي، — ئۇ شۇ گەپنى قىلىپ بولۇپ ليۇ ۋېنلۇڭغا قاراپ قويدى.

ليۇ ۋېنلۇڭمۇ شېڭ شىسەيگە قورساق كۆپۈكى بولغاچقا، ئۇنىڭ چېكىنىپ تۇرۇپ ھۇجۇمغا ئۆتكەنلىكىنى كۆرۈپ، مەنمۇ رەئىسلىكتىن ئىستېپا بېرىمەن، دېدى ۋە شۇنداق دەپلا ئۆزىنى باسالماي يىغلاپ كەتتى.

باشقا ھەيئەتلەر نېمە قىلىشلىرىنى بىلمەي تەمتىرەپ قېلىشتى. بىرى رەئىسلىكنى قىلمايمەن دەپ، يەنە بىرى دۆبەن بولماي ئەسكىرىمنى باشلاپ باشقا ياققا كېتىمەن، دەپ جۇۋىلىرىنى تەتۈر كىيىشىۋاتقاندا، ھەيئەتلەر، ئەلۋەتتە تەمتىرەپ قالىدۇ — دە. بۇنداق بولسا قانداق بولىدۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھەدەپ ئۇ ئىككىسىگە خىزمەت ئىشلەپ ئۇنداق قىلماسلىقلىرىنى سورىدى، ئارقىدىن ھال سوراش ئەلچىلىرى مەھكىمىسىگە بېرىپ خۇاڭ مۇسۇڭغا گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە تېلېگرامما بەرسىڭىز، دۆبەنلىك تۈزۈمىنى ھازىرچە ئۆزگەرتمەي تۇرسا، دەپ يالۋۇردى.

خۇاڭ مۇسۇڭ ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ مەركەزدىن يوليورۇق سوراپ بېقىشقا ماقۇل بولدى.

بۇ قېتىمقى قانلىق ۋەقە «2 - قېتىملىق سىياسىي ئۆزگىرىش» ياكى «توپىلاڭ كۆتۈرۈشكە كۈشكۈرتۈش خېتى دېلوسى» دەپ ئاتالدى.

سىياسىي ئۆزگىرىش بولۇپ ئەتىسى ليۇ ۋېنلۇڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بارمىدى، شېڭ شىسەي بولسا مەخسۇس ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭغا، شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن بۇ خىزمەتنى ئىشلەپ بېرىڭ، دەپ خىزمەت ئىشلىدى.

— مەن راستىنلا بۇ ئىشنى قىلالمايمەن. ئالدىمغا كەپسىز، سىزنىڭ يۈزىڭىزنى دەپ بىر ئاي ئىشلەپ بېرەي، بىر

ئايدىن كېيىن ھەر نېمە دېسەڭلارمۇ قىلمايمەن، — دېدى ئۇ.
6 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي ليۇ ۋېنلۇڭ ئىككىسىنىڭ نامىدىن نەنجىڭگە، تاۋمىڭيۆ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەر «ئۇرۇش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ ئارقا سەپتىكى بىر قىسىم ھەربىيلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ئۆلكىنىڭ رەئىسى بىلەن دۈبەننى بىرلا ۋاقىتتا ئاغدۇرۇۋېتىپ ئۆزلىرىنىڭ شەخسىي غەرەزلىرىگە يەتمەكچى بولۇشتى، بۇنىڭغا ئىسپات تولۇق...» ئۇلار «جىددىي بىر تەرەپ قىلىنىپ ئېتىپ تاشلاندى. تاۋ مىڭيۆنىڭ ئۆيىدىن چىققان بىر پارچە خەتتە يېزىلىشچە، ئۇلار خۇاڭ مۇسۇڭنى شىنجاڭنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەشنى مەخپىي مەسلىھەتلەشكەن، شىنجاڭدا ھەربىي ئىشلار كومىتېتى قۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ھەرقايسىسى ئۆز مەقسەتلىرىگە يەتمەكچى بولۇشقان» دېگەن مەزمۇندا تېلېگرامما ئەۋەتتى. تېلېگراممىنىڭ ئاخىرىدا خۇاڭ مۇسۇڭ ھەققىدە گەپ قىلىپ، ئۇنى «تاۋ مىڭيۆنىڭ قۇترىتىشىغا ئالدىنىپ قالغان» دېدى ھەم مەركەزدىن چوڭ ئەمەلدارلاردىن بىرنەچچىنى بۇ ئىشلارنى تەكشۈرۈشكە ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى.

خۇاڭ مۇسۇڭمۇ شېڭ شىسەينىڭ نەزەربەند قىلىپ بېسىم ئىشلىتىشى بىلەن مەركەزگە، ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەي «ناھايىتى تىرىشىپ ئىشلەۋاتىدۇ، بىرقانچە ئاي بولدى، ئۇلارغا ئارام ئېلىش دېگەن يوق. مەركەزنىڭ ئۇلارنى رەسمىي خىزمەتكە تەيىنلىشىنى سورايمەن» دېگەن مەزمۇندا تېلېگرامما يوللاشقا مەجبۇر بولدى.

ۋاڭ جىڭۋېي بىلەن جياڭ جيېشىنىڭ نۇرغۇن بەدەل تۆلەپ تۈزگەن پىلانى ئەمەلگە ئاشماقتا يوق، يەنە تېخى خۇاڭ مۇسۇڭ شىنجاڭدا گۆرۈگە تۇتۇلۇپ قالدى.

ئىشنى كەينىگە سۆرەۋېرىشنىڭ قىلچە پايدىسى بولمىغاچقا، 7 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ۋاڭ جىڭۋېي بىلەن جياڭ جيېشى شېڭ

شىسەينىڭ كونا ئاغىنىسى پېڭ شاۋشيەننى مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ تەپتىش ۋالىيسى دېگەن نام بىلەن شېڭ شىسەينى خۇاڭ مۇسۇڭنى قويۇپ بېرىشكە كۆندۈرۈشكە شىنجاڭغا ئەۋەتتى.

پېڭ شاۋشيەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ بېرىپ ئىككى كۈندىن كېيىن شېڭ شىسەينىڭ قوبۇل قىلىشى ۋە مېھمان قىلىشىغا ئېرىشتى. مېھمانلار ئۇزاپ كېتىپ ئۆيدە پېڭ شاۋشيەن، شېڭ شىسەي ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى يالغۇز قالغاندا، پېڭ شاۋشيەن ئاكىلىق تەلەپپۇزدا شېڭ شىسەي بىلەن بىر سائەتتىن ئارتۇق پاراڭلاشتى. ئاخىردا پېڭ شاۋشيەن ئۇنىڭغا شۇنداق دېدى:

— ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى، خۇاڭ ئەپەندىنى شىنجاڭدا تۇتۇپ تۇرۇشىڭىزنىڭ ئورنى قالمىدى. ئۇنى سىز ئۆزىڭىز تەكلىپ قىلىپ ئەكەلگەن، يەنە ئۆزىڭىز يولغا سېلىپ قويۇڭ. سىزنىڭ نەنجىڭدىن تەلەپ قىلىدىغان ئىشلىرىڭىزمۇ بار ئەمەسمۇ؟

شېڭ شىسەي خۇاڭ مۇسۇڭغا دۈبەنلىكىنى تېگىشسە بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ، خۇددى ئادەمگەرچىلىك قىلىۋاتقان تەلەپپۇزدا كەسكىنلا:

— ئەمىسە شۇنداق بولسۇن! — دېدى ۋە ئەتىسى خۇاڭ مۇسۇڭ بىلەن ئۇنىڭ ئادەملىرىگە بولغان نازارەتنى بوشاتتى.

7 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي خۇاڭ مۇسۇڭغا ياۋروپا ـ ئاسىيا ئاۋئاتسىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانىنى مەخسۇس ئېلىپ بېرىپ، نەنجىڭ ئەۋەتكەن بۇ ئەمەلدارلارنى ئاخىر يولغا سېلىپ قويدى. ئۇن كۈندىن كېيىن، مەمۇرىي پالاتانىڭ 118 ـ نۆۋەتلىك يىغىنىدا ليۇ ۋېنلۇڭ شىنجاڭنىڭ رەئىسلىكىگە، شېڭ شىسەي ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قوشۇمچە چېگرا رايون مۇداپىئە دۈبەنلىكىگە تەيىنلەندى. شېڭ شىسەينىڭ كۈچىنى چەكلەپ تۇرۇش ئۈچۈن، بىرلا ۋاقىتتا يەنە جاڭ پېييۈەننى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قوشۇم-

چە ئىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىسى ۋە يېڭىدىن تەشكىل
قىلىنغان 8 ـ شىنىڭ شىجاڭلىقىغا تەيىنلىندى. شۇنداق قىلىپ،
شىڭ شىسەينىڭ نەنجىڭ هۆكۈمىتى بىلەن بولغان بىرىنچى قې-
تىملىق شىنجاڭنىڭ هۆكۈمرانلىق هوقۇقىنى تالىشىش كۈرىشى
ئۇنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاخىرلاشتى.

لو ۋېنگەننىڭ شىڭ شىسەيگە قارشى ئىتتىپاقى

ۋاڭ جىڭۋېي بۇ قېتىمقى ئىشىدا خېلى چوڭ زىيان تارتتى.
خۇاڭ مۇسۇڭ هوقۇقىنى قولغا ئالالمايلا قالماي، يەنە تېخى هاياتى-
دىن ئايرىلىپ قالغىلى تاس قالدى. شىڭ شىسەي يەتمەكچى
بولغان مەقسىتىگە يېتىپ چېگرا رايون مۇداپىئە دۇبەنى مەنسىپى-
گە ئېرىشتى.

بۇنىڭ بىلەن ئىلىدىكى جاڭ پېييۈەن، تۇرپاندىكى ما جۇڭ-
يىڭلار ئولتۇرالماي قالدى. شىڭ شىسەي نېمىسىگە شىنجاڭنىڭ
بىرىنچى قول ھەربىي باشلىقلىقىغا تەيىنلىنىدۇ؟ بىزنىڭ ئەسكە-
رىي كۈچىمىز ئۇنىڭكىدەك كۈچلۈك بولمىغانلىقى ئۈچۈنمۇ؟
بىزنىڭ ئىگىلەپ تۇرۇۋاتقان جايىمىز ئۇنىڭكىچىلىك چوڭ بولمى-
غانلىقى ئۈچۈنمۇ؟ سەن شىڭ شىسەي ئۈرۈمچىنى مەركەز قىلىپ
شەرقتىن گۇچۇڭغىچە، غەربتىن چۆچەككىچىلا بولغان يەرلەرگە
هۆكۈمران. مەن جاڭ پېييۈەن غۇلجا، سۈيدۈڭ، بورتالا، جىڭ،
توققۇزتارا، قورغاس قاتارلىق ئالتە ناهىيىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان
باي، مۇنبەت، هاۋاسى مۆتىدىل پۈتۈن ئىلى تەۋەسىگە؛ ماجۇڭ-
يىڭ تۇرپان، باركۆل، پىچان، قۇمۇل، قاراشەھەر قاتارلىق
جايلارغا، باركۆلدىن ئالتايغىچە بولغان كەڭرى رايونغا هۆكۈمران-
لىق قىلىمىز. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى كۇچادىن تارتىپ مارالبې-
شىغىچە بولغان جايلار خوجانىيازنىڭ قولىدا؛ قەشقەر ئۈيغۇر،

قىرغىز، خۇيزۇ (ما جۇڭيىڭنىڭ ئالدىن يۈرەر قوشۇنى شۇ
يەردە) ئۈچ گۇرۇھنىڭ؛ خوتەننى مەركەز قىلغان شەرقتىن
چاقىلىق، غەربتىن يەكەن، پوسكام خوتەن ۋاڭى ئىمىنىنىڭ باش-
قۇرۇشىدا. سەن شېڭ شىسەي پەقەت بەشتىن بىر قىسمىنى
ئىگىلىگەن جايلاردىلا ئۆزۈڭنى كۆرسىتىپ يۈرۈۋاتىسەن.
شۇنداق تۇرۇپ، سەن يەنە مېنىڭ بۇيرۇقۇمغا بويسۇنىسەن
دەمسەن؟ ئىشىڭنى قىل!
شۇنىڭ بىلەن، ما جۇڭيىڭ ۋۇ يىڭچىنى نەنجىڭگە ئەۋەتىپ
گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە بولغان ساداقىتىنى بىلدۈرۈپ ئۇ يەردىكى
ھەرىكىتىنى باشلىۋەتتى. ۋاڭ جىڭۋېي ۋۇيىڭچىنى بىرنەچچە قې-
تىم قوبۇل قىلىپ ئۇنىڭدىن ھال سورىدى ۋە مەدەت بەردى. جاڭ
پېيىۋەنمۇ چېن زىجۇاڭنى شىنجاڭنىڭ نۇرغۇن يەرلىك ئالاھىدە
مەھسۇلاتلىرى بىلەن نەنجىڭگە يولغا سالدى. چېن زىجۇاڭ نەن-
جىڭدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەرقايسى مىنىستىرلىق - مەھ-
كىمىلىرىنىڭ باشلىقلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، گومىنداڭ ھۆكۈ-
مىتىنى جاڭ پېيىۋەننى قوللاتقۇزماقچى بولدى.
ۋاڭ جىڭۋېي، سىلەرنىڭ بۇ ئىشىڭلار ئۇرۇشتىن كېيىن
توپ ئاتقانلىق. بالدۇر نېمە ئىش قىلدىڭلار؟ دېگەن ئويدا ئىدى.
گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەتكە تەيىنلەش بۇيرۇقى ئاللىبۇ-
رۇن چۈشۈپ بولدى، ئەمدى ئۇنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئەمەس
ئىدى. لېكىن، شېڭ شىسەيمۇ يۈرىكىنى قاپتەك قىلىپ سىيا-
سىي ئۆزگىرىشتە خىزمەت كۆرسەتكەنلەرنى ئۆلتۈرۈپ، مەركەز
ئەۋەتكەن چوڭ ئەمەلدارنى نەزەربەند قىلىپ ئىنتايىن ئوسال ئىش
قىلغانىدى. ھەتتا تيەنجىندە چىقىدىغان «ئاۋام گېزىتى» مۇ ماقا-
لە ئېلان قىلىپ، شېڭ شىسەينى «يوق جىنايەتلەر بىلەن دۆلەت-
نىڭ يارامىلىق خادىملىرىنى ئۆلتۈرگەن» دەپ ئەيىبلەپ، ھۆكۈ-
مەتكە «مەملىكەت ئىچىدە قەدىمكى زاماندىكى ياۋايى قەبىلىلەرچە
ھاكىمىيەت سورايدىغانلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋېرىشىگە سۇ-

كۆت قىلىپ تۇرماسلىق» نى مۇراجىئەت قىلدى. مەملىكەت ئىچى-
دە شېڭ شىسەينىڭ جىنايىتىنى سۈرۈشتە قىلىش ساداسى كۆتۈ-
رۈلدى. جياڭ جيېشىمۇ شېڭ شىسەينىڭ ئەدىپىنى بېرىپ قويۇش
ئۈچۈن خۇاڭ شاۋخۇڭغا 15 مىليون يۈەن پۇل ئاجرىتىپ بېرىپ،
ئەسكەرلىرىنى مەشىق قىلدۇرۇپ شېڭ شىسەيگە تۇيۇقسىز ھۇ-
جۇم قىلىشنى بۇيرۇدى. لېكىن، ئۇنىڭ جياڭشىدىكى كوممۇ-
نىستلارنى يوقىتىش ئىشى جىددىيلىشىپ كېتىپ، نەتىجىدە
خۇاڭ شاۋخۇڭنىڭ ئەسكەر باشلاپ بېرىش ئىشى توختاپ قالدى.
ئەمدى جاڭ پېيىۈەن بىلەن ما جۇڭيىڭنىڭ كۈچى بىلەن شېڭ
شىسەينى ئىسكەنجىگە ئېلىپ تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاش، شېڭ شى-
سەينىڭ ھەددىدىن ئاشقان مۇستەبىتلىكىگە، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى-
نى كۆزگە ئىلماسلىقىغا يول قويماسلىق كېرەك ئىدى.

بۇ تەڭپۇڭلۇق ـ ئىسكەنجە سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈ-
رۈش ئۈچۈن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى 1933 ـ يىلى 8 ـ
ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ئەدلىيە ـ مەمۇرىي ئىشلار مىنىستىرى،
قوشۇمچە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى لو ۋېنگەننى مەركەزگە ۋاكا-
لەتەن ليۇ ۋېنلۇڭ، شېڭ شىسەي، جاڭ پېيىۈەنلەرنىڭ قەسەم
بېرىپ ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىش مۇراسىمىغا قاتنىشىشقا ئەۋەتتى.
ئەمەلىيەتتە، ئۇ شېڭ شىسەي، جاڭ پېيىۈەن، ما جۇڭيىڭلارنى
بىر ـ بىرىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇرىدىغان قىلىش ئۈچۈن
ئەۋەتىلگەن ئادەم ئىدى، چۈنكى، بۇ نەنجىڭنىڭ شىنجاڭنى كونت-
رول قىلىپ تۇرۇشى ئۈچۈن پايدىلىق چارە ئىدى. بۇنىڭ بىلەن،
گومىنداڭ بىلەن شېڭ شىسەي ئوتتۇرىسىدىكى شىنجاڭنىڭ كونت-
روللۇق ھوقۇقىنى تالىشىش كۈرىشى يەنە بىر قېتىم باشلاندى.

9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى، لو ۋېنگەن يېغىۋاتقان يامغۇرغا
قارىماي مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.
شېڭ شىسەي ۋە ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلار ئايرودرومغا چىقىپ
لو ۋېنگەننى كۈتۈۋالدى. لو ۋېنگەن ئادەملىرى بىللە تاشقى

ئىشلار مىنىستىرلىقى شىنجاڭغا ئەۋەتكەن پەۋقۇلئاددە خادىمى تۇرىدىغان مەھكىمىگە چۈشتى. شېڭ شىسەي بىرىنچىدىن، خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ ئىشى بىلەن پەيدا بولغان كۆڭۈل غەشلىكلىرىنى تۈگىتىپ نەنجىڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش؛ ئىككىنچىدىن، بۇ مىنىستىر ئارقىلىق ما جۇڭيىڭغا بېسىم ئىشلىتىپ، «گا سىلىڭ» نىڭ ئۆلكە مەركىزىگە سېلىۋاتقان ھەربىي جەھەتتىكى تەھدىتىنى يوقىتىش مەقسىتىدە ئۇلارنى كۈتۈۋېلىش ئىشىغا مەخسۇس ۋۇ ئەيچېننى مەسئۇل قىلدى.

1933 - يىلى 9 - ئايدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ۋاقىتلىق ئامانلىق ساقلاش كومىتېتىدىكىلەرنىڭ لو ۋېنگەن بىلەن بىللە چۈشكەن سۈرىتى (ئالدىنقى رەت سول تەرەپتىن 3 - كىشى شېڭ شىسەي، 4 - كىشى لو ۋېنگەن)

لو ۋېنگەن ئازراق ئارام ئېلىۋالغاندىن كېيىن، ليۇ ۋېنلۇڭ، شېڭ شىسەي ئىككىسى بىلەن قىزغىن سۆھبەتلەشتى.

— پېقىر بۇ قېتىم شىنجاڭغا ۋاڭ پالاتا باشلىقىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىنى ئىلگىرى سۈرگىلى، ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقلىرىنى تۈگەتكىلى كەلدىم. ئىككىڭلار شىنجاڭنىڭ تىنچلىقى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئادەملەر، ئۈستۈڭلاردىكى مەسئۇلىيەتمۇ ئېغىر. قانداق ياخشى تەكلىپلىرىڭلار بار، ئوتتۇرىغا قويۇپ بېقىڭلار، بىللە مەسلىھەتلىشەيلى، — دېدى لو ۋېنگەن.

— لو مىنىستىرنىڭ بارىدا، — دېدى ليۇ ۋېنلۇڭ، — ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەتلىرى بىلەن ھەرقايسى نازارەتلەرنىڭ نازىرلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى بېكىتىۋېلىپ مەركەز-

گە يوللاپ بەرسەك.
— ما جۇڭيىڭ مەسىلىسى باشتىن ـ ئاخىر بىزنىڭ بېشى-
مىزنى ئاغرىتىپ كېلىۋاتقان مەسىلە بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، —
دېدى شىڭ شىسەي، — هازىرغىچە هەل بولغىنى يوق. نەنشەندى-
كى ما دېشياڭ ئۆلكىلىك دۇبەن مەهكىمىسىگە بويسۇنغانىدى،
كېيىن ما شىمىڭ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئىككى ئاينىڭ ئالدىدا
ما شىمىڭ 2 مىڭ ئەسكەر چىقىرىپ ئۈرۈمچىگە هۇجۇم قىلدى،
بەيياڭگۇدا ليۇ ۋەنكۈينى ئۆلتۈرۈۋەتتى. بىز بۇ ئەلەملەرگە چى-
داپ، تىنچلىق ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ ئۇنى
شەرقىي يول مۇهاپىزەت قوشۇنىغا قوماندان قىلدۇق، يەنە ئۇنىڭ-
غا هەربىي تەمىناتى ئۈچۈن 200 مىڭ تەڭگە بېرىپ تۇرپان،
پىچان، توقسۇنلاردىن چېكىنىپ چىقىپ قۇمۇلغا بېرىپ تۇرۇشنى
ئېيتتۇق. ما جۇڭيىڭ بەكمۇ ئۇسال بىرنېمىكەن، بەرگەن پۇلى-
مىزغا رازى بولماي يەنە خوجانىيازغا بەرگەن 160 مىڭ تەڭگىنى-
مۇ بۇلاپ كەتتى، شەرق تەرەپكىمۇ چېكىنمىدى. لو مىنىستىر-
نىڭ ئەل ئىچىدىكى ئابرۇيىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى شەرققە چېكىن-
دۈرۈپ بېرىشىنى سورايمىز.
— بۇمۇ مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم دائىرىسىدىكى ئىش،
تىنچلىق ئۈچۈن شۇنداق قىلىشىم كېرەك، — دېدى لو
ۋېنگەن، — مېنىڭ يەنە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ نوۋوسىبىرسكى
شەهىرىگە بارىدىغان ئىشىم بار. ئۇ يەردە باش ئەلچى يەن خۇيچىڭ
بىلەن كۆرۈشۈپ، ئاندىن ئىلىغا قايتىپ كېلىپ شىجاڭ جاڭ
پېييۇەنىڭ قەسەم بېرىپ ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىش مۇراسىمىغا قات-
نىشىمەن. ئىككىلىرىنى تاپشۇرۇلغان خىزمەتلەرنى نەتىجىلىك
تاماملىشىمغا ياردەم بېرىدۇ، دەپ ئويلايمەن.
ئىككى كۈندىن كېيىن، 13 ئادەم ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ
هەيئەت ئەزالىقىغا، ۋۇ ئەيچېن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ
پەۋقۇلئاددە خادىملىقىغا تەيىنلىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىسمىلىكى مەر-

كەزنىڭ تەستىقلىشىغا ئەۋەتىپ بېرىلدى.

9 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 10 دا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يىغىن زالىدا ئۆتكۈزۈلگەن شېڭ شى-سەي، لو ۋېنلۇڭلارنىڭ قەسەم بېرىپ ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىش مۇراسىمىغا لو ۋېنگەن نەنجىڭ ھۆكۈمىتى ۋە مەمۇرىي پالاتانىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە نازارەتچىلىك قىلدى ۋە ۋەز ـ نەسىھەت سۆزلى-دى. لىيۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەيمۇ جاۋابەن سۆز قىلىپ، مەركەزگە مۇتلەق بويسۇنىدىغانلىقىنى، شىنجاڭنى تىرىشىپ تە-رەققىي قىلدۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مۇراسىمغا بارلىق مۇل-كىي ۋە ھەربىي ئەمەلدارلار، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى زلاتكىن ۋە بارلىق كونسۇلخانا خادىملىرى قاتناشتى.

مۇراسىمدىن كېيىن كاتتا زىياپەت بېرىلدى، مېھمانلار بى-لەن ساھىبخانىلار ئىنتايىن قىزغىن كەيپىياتتا بولدى.

9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى لو ۋېنگەن قاتارلىقلار ما جۇڭيىڭ بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن تۇرپانغا ماڭدى، شېڭ شىسەي ئۇلارغا بىرنەچچە ئادەمنى قوشۇپ قويدى.

— بۇ مېنىڭ تۆتىنچى ئىنىم شېڭ شىچى، — دېدى شېڭ شىسەي ئۇ ئادەملەرنى لو ۋېنگەنگە بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇ-رۇپ، — دۇبەن مەھكىمىسى مۇھاپىزەتچىلەر تۇەنىنىڭ تۇەنجا-ڭى. ~~بۇ قېتىم مېنىڭ خۇسۇسىي ۋەكىلىم سۈپىتىدە سىلەر بىلەن~~ بىللە تۇرپانغا بارىدۇ. بۇياق دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ سەنمۇجاڭى مۇ فېيشيۇڭ (لىيۇ بىن)، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ۋەكىلى. بۇياق ئۈرۈمچى رايونىنىڭ مەمۇرىي باشلىقى جىڭ چۈەن ئەپەندى (لى رۇڭ)، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى. ئۇلار سىز بىلەن تۇرپانغا بىللە بارىدىغان ئادەملەر. لو مىنىستىرنىڭ ما جۇڭيىڭنى ئۈرۈمچىگە تەكلىپ قىلىپ كېلىشىنى، ئۇ كەلگەندىن كېيىن ئوتتۇرىدىكى ئۇقۇشماسلىقلارنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىپ، ئىككى

تەرەپنىڭ ياخشى ھەمكارلىششىنى ئارزۇ قىلىمەن.
شىڭ شىسەينىڭ ھەقىقىي مۇددىئاسى بۇ ئەمەس، بەلكى ما جۇڭيىڭنى ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كېلەلىسە ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىش، ئېلىپ كېلەلمىسە، ما جۇڭيىڭ مەركەز ئەۋەتكەن چوڭ ئەمەلدار بىلەن قارشىلىشىپ تىنچلىققا بۇزغۇنچىلىق قىلدى، دېگەن جىنايەت بىلەن ئەسكەر چىقىرىپ ما جۇڭيىڭنى جازالاش ئىدى، ھەر ئىككى چارىنىڭ شىڭ شىسەي ئۇچۇن پايدىسى بار ئىدى.
شۇ چاغدا بىرەيلەن شىڭ شىسەيگە ئىنىسى شىڭ شىچىنى ئەۋەتكەنلىكىدىن ئەنسىرەۋاتقانلىقىنى ئېيتقاندا، شىڭ شىسەي: «شىڭ تۇەنجاڭغا ما جۇڭيىڭنى تېگىششەك نېمىشقا ئەرزىمەيدىكەن؟» دېگەن. ما جۇڭيىڭغا ئۆز ئادىمىدىن بىرى شىڭ شىچىنى گۆرۈگە تۇتۇپ قېلىشنى ئېيتقاندا، ما جۇڭيىڭ: «بىزنىڭ ئىشلىرىمىز ئوچۇق - ئاشكارا، ئۇنىڭ ئىنىسىنى گۆرۈگە تۇتۇۋېلىپ نېمە قىلىمىز؟» دەپ جاۋاب بەرگەنىدى.
9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى، لو ۋېنگەن ما جۇڭيىڭ بىلەن تۇرپاننىڭ سىرتىدا تۇرۇۋاتقان 36 - شىنىڭ باش شتابىدا سۆھبەت ئۆتكۈزدى.
— پېقىر مەركەزگە چوقۇم بويسۇنىمەن، — دېدى ما جۇڭيىڭ، — ئۆلكە تەرەپ بىلەن ھەمكارلىشىپ ئۇرۇشنى ئاياغلاشتۇرۇشقا، تىنچلىقنى ساقلاشقا تىرىشىمەن، لو مىنىستىر خاتىرجەم بولغايسىز.
مۇداپىئە رايونلىرىنى تارايتىش مەسىلىسىدە ما جۇڭيىڭ ئۆلكە تەرەپنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بويسۇنىدىغانلىقىنى ئېيتتى، ئەمما شۇنىڭغا كېتىدىغان خىراجەتنى بىرىنچى بولۇپ ھەل قىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ:
— مېنىڭ قوشۇنىمنى شەرققە يۆتكەپ كېتىشتىكى شەرتىم مانا مۇشۇ! — دېدى.

— ئۇنداق بولسا بولىدىكەن، — دېدى لو ۋېنگەن جاۋاب بېرىپ، — خىراجەت مەسىلىسىنى مەن ئۇرۇمچىگە قايتىپ بارغاندا ليۇ رەئىس ۋە شېڭ دۇبەن بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ھەل قىلىمىز. يەنە بىر گەپ، شېڭ دۇبەن سىزنى مەن يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى ئۆلكە مەركىزىگە مەن بىلەن بىللە كېلىپ كەتسە، بەزى ئۇقۇشماسلىقلارنى يۈزتۇرا ئولتۇرۇپ سۆزلەشسەك، بۇمۇ تىنچلىقتا بولغان سەمىمىيىتىمىز بولاتتى، دەيدۇ، شۇڭا ئۇ بىر تۇغقان ئىنىسىنى ئالاھىدە ئالدىڭىزغا ئەۋەتتى.

— لو مىنىستىرنىڭ مەن ئۇچۇن شېڭ دۇبەنىنىڭ ياخشى نىيىتىگە رەھمەت ئېيتىپ قويۇشىنى سورايمەن، — دېدى ما جۇڭيىڭ كۈلۈپ قويۇپ، — ئۇنىڭ ياخشى كۆڭلىنى قوبۇل قىلدىم. پېقىرنىڭ قارىشىچە، ئۆلكە مەركىزىگە بېرىش - بارماسلىق كۆرۈنۈشتىكى ھادىسە، بىر - بىرىمىزگە سەمىمىي بولساقلا كۆرۈشمىسەكمۇ ياخشى ھەمكارلىشالايمىز، تىنچلىقنى ساقلىيالايمىز. ئەكسىچە بولسا، كۆرۈشكەن ھالەتتىمۇ دىلىمىز بىلەن سۆزىمىز بىر بولمىغاندىكىن ئۇنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى بولمايدۇ. شۇنداقتىمۇ مەسلىھەتلىشىشكە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن مەسلىھەتچىم جاڭ ياشاۋ قاتارلىق بىر نەچچەيلەننى مېنىڭ ۋەكىلىم سۈپىتىدە سىز بىلەن بىللە ئۆلكە مەركىزىگە يولغا سالماقچىمەن، سۆزلىشىدىغان ئىشلارنى شۇلار دۇبەن بىلەن سۆزلىشىدۇ.

سۆھبەت ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ما جۇڭيىڭ شەرقىي شىنجاڭ ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى قەسەم بېرىپ تاپشۇرۇۋېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى، مۇراسىمغا ليۇ بىن نازارەتچىلىك قىلدى. چۈشتىن كېيىن، ما جۇڭيىڭ لو ۋېنگەنلەرنى نەچچە چاقىرىم ئۇزۇنلۇقتىكى ئۇزۇم بارىڭىنىڭ ئاستىدا كاتتا زىياپەت بېرىپ كۈتۈۋالدى. ئۇلار ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى كۆرۈپ، ئۇزۇم، قوغۇن، پولو، كاۋاپلاردىن تويغىچە يەپ ھۇزۇر

قىلىپ تەك كېچىدە ئۆزاشتى.

ئەتىسى لو ۋېنگەنلەر ئۆرۈمچىگە قايتتى، ما جۇڭيىڭنىڭ ۋەكىلى جاڭ ياشاۋ، كاتىبات باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ياۋ جىپىڭ، فۇگۇەنلەر باشلىقى بەي زىشىڭلار ئۇلار بىلەن بىللە ماڭدى. ما جۇڭيىڭ 200 چاقىرىم يەرگىچە ئۇزىتىپ، داۋانچىڭغا كەلگەندە لو ۋېنگەن بىلەن قول ئېلىشىپ خوشلاشتى.

لو ۋېنگەن پەۋقۇلئاددە خادىمنىڭ تۇرالغۇسىغا يېتىپ كەلگەندە يېرىم كېچە بولغانىدى. يولدا ئۇلار ئولتۇرغان ماشىنىنىڭ سۇ ساندۇقىدا سۇ تۈگەپ كېتىپ پارتلاشقا ئاز قالغاندا ياشىنىپ قالغان لى رۇڭ قورقۇپ ماشىنىدىن ئىتتىك سەكرەپ چۈشۈپ پۇتىنى قايرىۋالدى.

13 - كۈنى تاڭ يېڭى يورۇغاندا لىيۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەي مىنىستىرنى يوقلاپ تۇرالغۇغا كەلدى. شېڭ شىسەي ما جۇڭيىڭنىڭ كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ تىنچلىقتا پەقەتلا مەيلى يوق ئىكەن، دەپ ئويلىدى. يەنە بىر تەرەپتىن لو ۋېنگەندىن ئۇنى زورلىماپتۇ، دەپ رەنجىپ:

— سىز مەركەزدىن كەلگەن چوڭ ئەمەلدار تۇرۇپ ما جۇڭيىڭنى ئېلىپ كېلەلمەسلىكىڭىز قانداق گەپ؟ — دېدى.

لو ۋېنگەن بىرنەچچە كۈن يول مېڭىپ چارچىغان ھەم يېڭىلا ئۇخلاپ ئۇيقۇسىغا قانمايلا ئويغىتىۋېتىلگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىر ئېغىز ئەھۋال سورايدىغان گەپ يوق، ئەكسىچە ئۆزىدىن ئاغرىنغان گەپنى ئاڭلىغان بولغاچقا، غۇززىدە ئاچچىقى كېلىپ:

— ئەگەر مەن مەركەزدىن كەلگەن چوڭ ئەمەلدارلىقىمنى پەش قىلغان بولسام سىزنىڭ مېنى ئەيىبلىشىڭىزگە ئورۇن قالمىغان بولاتتى، — دېدى.

ما جۇڭيىڭنىڭ ئۆرۈمچىگە كەلمىگەنلىكى شېڭ شىسەينىڭ ما جۇڭيىڭ بىلەن ئۇرۇش قىلىشىغا باھانە بولدى. 15 - كۈنى چۈشتىن كېيىن بابىگوت قاتارلىقلار لو ۋېنگەننى چۆچەككە ئۇزىـ

تىپ زىياپەت بەرگەندە، ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ ئىچىپ تەڭشىلىپ قالغان بىر ئادىمى رومكىسىنى كۆتۈرۈپ: «ما جۇڭيىڭنى ئۆلتۈرەيلى! ما جۇڭيىڭنى ئۆلتۈرەيلى!» دەپ ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ رومكا ئىچتى، ئاندىن يەنە: «ما جۇڭيىڭنى ئۆلتۈرەيلى!» دەپ، مېھمانلارغا ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ رومكا تۇتتى.

چۈشتىن كېيىن، شېڭ شىسەي ھەربىي ئىشلار يىغىنى ئېچىپ تىنچلىق ۋە ئۇرۇش مەسىلىلىرىنى مۇزاكىرە قىلدى. ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن بىلەن ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى بىر - بىرىگە ئۆلگۈدەك ئۆچ ئىدى، جەڭ مەيدانىدا ئۇچرىشىپ قالسىلا جان - جەھلى بىلەن تۇتۇشاتتى، شۇڭا بابىگوت ئۇرۇش قىلىشنى ياقىلاپ، ئەگەر ما جۇڭيىڭنىڭ ئادەملىرى ھۇجۇم قىلىپ كېلىپ قالىدىغان بولسا بىرىمىزنى قويماي قىرىپ تاشلايدۇ، دېدى. شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىدىكىلەرمۇ ئۇرۇش قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى، چۈنكى، شېڭ شىسەي ئۇلارغا ۋەدە بېرىپ، ئەگەر ما جۇڭيىڭنى قۇمۇل تەرەپكە چېكىندۈرۈۋېتەلىسەڭلار مائاشىڭلارنى ئۆستۈرۈپ بېرىمەن، دېگەنىدى. ئۇ چاغدا ھەربىر جەڭچىنىڭ مائاشى 50 تەڭگە بولۇپ، بۇ پۇلغا بىر جۈپ ئاياغمۇ كەلمەيتتى.

كەچ سائەت 6 دە، ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن شېڭ شىسەي لو ۋېنگەندىن ھاردۇق سوراپ، ما جۇڭيىڭنىڭ ۋەكىللىرى جاڭ ياشاۋلارنى قارشى ئېلىپ شەرقىي قورۇدا زىياپەت بەردى. زىياپەتتىن قايتقاندا، شېڭ شىسەي ئەسكەر ئەۋەتىپ جاڭ ياشاۋ، ياۋ جېيىڭ، بەي زىشىڭ ئۈچىنى، خۇيزۇ ياشلىرىنىڭ داھىيسى ما خۇڭشياڭنى قولغا ئالدى. ليۇ ۋېنلۇڭ شېڭ شىسەينىڭ بۇنچىلىك يۈزسىزلىكىنى ئويلاپ باقمىغاچقا، شۇئان لو ۋېنگەننىڭ يېنىغا بېرىپ يىغلاپ تۇرۇپ تىنچلىقنىڭ بۇزۇلغانلىقىنى، خەلقنىڭ باشقىدىن كۆلپەتكە قالىدىغانلىقىنى سۆزلەپ كەتتى ۋە ئۇنىڭدىن مەركەزگە ئېيتىپ ئۆزىنى رەئىسلىكتىن قالدۇرۇۋېتىش-

نى ئۆتۈندى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياش يۈز ـ كۆزىنى ھۆل قىلىۋەتكەنىدى.

شېڭ شىسەي قورققان ئاۋۋال مۇشت كۆتۈرەر، دېگەندەك، 16 ـ كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە تېلېگراممىا يوللاپ ما جۇڭ- يىڭنى، ئۈرۈمچىگە كەلمەسلىكى نىيىتىنىڭ يامانلىقىدىن، دەپ ئەيىبلىدى، ياۋ جىيىڭ قاتارلىقلارنى، دۆبەن مەھكىمىسىنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىنى غەليان كۆتۈرۈشكە كۈشكۈرتكەنلىكى ئۈچۈن تەقىپ ئاستىغا ئېلىندى، دېدى. ئۆزىنىڭ يەنىلا ما جۇڭيىڭدىن سەممىيلىك كۈتىدىغانلىقىنى، تىنچلىقتىن ئازراقلا ئۈمىد بولسا تىنچلىق مەقسىتىگە يېتىـشكە تىرىشىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

17 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 6 دە، شېڭ شىسەي يەنە لو ۋېنگەننى ئۆزاتقىلى بېرىپ، ما جۇڭيىڭغا ئامالسىزلىقتىن قورال ئىشلەتمەكچى بولغانلىقىنى، شۇڭا ئۆزىنى ئەيىبكە بۇيرۇ- ماسلىقنى دېدى.

لو ۋېنگەن نائىلاج قالدى. ئەسلىدە ئۇ شېڭ شىسەي بىلەن ما جۇڭيىڭنى ئۇرۇش قىلىشتىن چەكلىمەكچى بولغانىدى، لې- كىن ئۇنىڭ ئارزۇسىغا خىلاپ ھالدا ئەكسىچە ئىشلار يۈز بەردى. تۆت كۈندىن كېيىن، شېڭ شىسەي بىلەن ما جۇڭيىڭ يەنە ئۇرۇش باشلىدى.

10 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى، لوۋېنگەن نوۋوسىبىرسكىدا باش ئەلچى يەن خۈيچىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ ئىلىغا قايتىپ كەل- دى. ئەتىسى جاڭ پېييۈەننىڭ قەسەم بېرىپ ۋەزىپە تاپشۇرۇۋې- لىش مۇراسىمىغا قاتناشتى. مۇراسىمدىن كېيىن ئىككىسى سە- مىمىي سۆھبەتتە بولۇپ بەزى ئىشلارنى مەخپىي كېڭەشتى.

— شېڭ شىسەينى ئىسكەنجىگە ئېلىشتا يالغۇز سىزنىڭ كۈچىڭىزگە تايانساق ئىش ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ، چوقۇم ما جۇڭ- يىڭ بىلەن بىرلىشىشىڭىز كېرەك، — دېدى لو ۋېنگەن ئۇنىڭ- غا، — بىرىڭلار شىمالدا، بىرىڭلار شەرقتە تۇرۇپ ئۈرۈمچىگە

ئىككى تەرەپتىن تېگىشلار. قانداق ھەرىكەت قىلىسىلەر، مەركەز-نىڭ يوليورۇقىغا قاراڭلار. سىزنىڭ سىمسىز تېلېگراف ئاپپارا-تىڭىزنىڭ كۈچى بەكمۇ ئاجىز ئىكەن، بۇنداق بولسا نەنجىڭ تەرەپنىڭ سىز بىلەن بىۋاستە ئالاقىلىشىپ تۇرۇشى قىيىنغا توختايدۇ.

1933 - يىلى 10 - ئايدا، جاڭ پېيىۈەن ئىلىلىق ئۇيغۇر سودىگەر يۈسۈپنىڭ ئۆيىدە لو ۋېنگەننى كۈتۈۋالدى (2 - رەت ئوڭدىن 8 - كىشى جاڭ پېيىۈەن، 7 - كىشى لو ۋېنگەن، سولدىن 5 - كىشى تاشقى ئىشلار پەۋقۇلئاددە خادىمى ۋۇ ئەيچېن)

— لو مىنىستىر، بۇ ئىشتىن ئەنسىرىمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، — دېدى جاڭ پېيىۈەن، — يېقىندا شىنجاڭنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرىدىن تېرە، چارۋا، ئاشلىق دېگەندەك نەرسىلەرنى ئەۋەتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانا ئارقىلىق 500 ۋاتلىق قىسقا يوللۇق سىمسىز تېلېگراف ئاپپاراتىدىن بىرنى سېتىۋېلىپ كەلدۇق. سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانا ھەم نەنجىڭ تەرەپ بىلەن ئەمدى بەخۇدۇك ئالاقىلىشەلەيمىز. مەن يەنە ئۇ يەردىكى ئەلچىخانىمىز بىلەن تاشقى پوچتا ئالاقىسىنىمۇ تىكلىۋالدىم، ئەۋەتكەن خەت - ئالاقىلىرىمىزنى ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىپ تەكشۈرتۈپ، ئاندىن پوچتىغا سېلىش ئەمدى ھاجەتسىز.

— ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننى ئۆزىڭىز تەرەپكە تارتىشقىمۇ دىققەت قىلىڭ، — دېدى لو ۋېنگەن، — ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ـ نىڭ ئائىلىسى ئىلىدا، شۇڭا ئائىلىسىگە ۋاقتى ـ ۋاقتىدا قۇتقۇ ـ زۇش پۇلى بېرىپ تۇرۇڭ. ئۇلار ئەرلىرىگە جاڭ شىجاڭنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇڭلار، دەپ خەت يېزىپ تۇرىدىغان بول ـ سۇن، ئۆزىڭىزمۇ ئۇرۇمچىگە ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلار بىلەن ئالاقە ئورنىتىڭ.

— لو مىنىستىرنىڭ يوليورۇقلىرىنى چوقۇم ئېسىمدە ساق ـ لايمەن، — دېدى جاڭ پېييۈەن بېشىنى لىڭشىتىپ، — مەن شىڭ شىسەينى ھەرگىز دۆبەنلىك ئورنىدا خاتىرجەم ئولتۇرغۇز ـ مايمەن، باشقا ئىشلاردا نېمە بولسا مەيلى.

شۇنداق قىلىپ، لو ۋېنگەننىڭ تەكچۈڭلۈق ـ ئىسكەنجە سىياسىتىنى شىڭ شىسەي بۇزۇپ تاشلىغاندىن كېيىن، لوۋېنگەن جاڭ پېييۈەنگە ئوت يېقىپ، ئۇنىڭ ما جۇڭيىڭ بىلەن بىرلىشىپ شىڭ شىسەيگە قارشى تۇرۇشىنى تېزلىتىۋەتتى. 10 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى لوۋېنگەن جاڭ پېييۈەن سوۋغا قىلغان قىممىتى بىرنەچچە مىليون يۈەنلىك بۆكەن مۈڭگۈزى، سۆسەر تېرىسى، بۇغا مۈڭگۈزى دېگەندەك قىممەتلىك يەرلىك ماللارنى ئېلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق پويىزغا ئولتۇرۇپ نەنجىڭگە قايتتى. قايتىشتىن ئىلگىرى ۋاڭ جىڭۋېيغا مۇنداق مەزمۇندا تېلېگرامما بەردى:

«پېقىرنىڭ كۆرگەنلىرىمدىن قارىغاندا، شېڭ شىسەي دۆ ـ بەنلىك ۋەزىپىسىگە ئالدامچىلىق بىلەن تەيىنلىنىۋالغان، مەركەز سۈكۈت قىلىپ ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە ئىش كۆرگەن. شېڭ شى ـ سەي ھازىرمۇ ئۆزىنىڭ ئەسكىلىكىنى ئۆزگەرتمىگەن، كوچىلار نارازىلىق سادالىرى بىلەن تولغان. مەركەز بالدۇرراق قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، ۋەتەننىڭ، خەلقنىڭ بېشىغا بالايىئاپەت ئېلىپ كەلگەن بۇ جىنايەتچىگە چارە كۆرمىسە مەركەزنىڭ ئىناۋىتى قال ـ

مايدۇ. كېيىنكى ئىشلارنى پېقىر ئەتە يولغا چىقىپ نەنجىڭگە
قايتىپ بارغاندا دوكلات قىلىمەن. مەركەزنىڭ ھازىرمۇ ئۈنىڭغا
ئەخمەق بولۇپ ياردەم بېرىپ يۈرمەسلىكىنى سورايمەن.»

لو ۋېنگەن تېخى يولغا چىقماي تۇرۇپ شىڭ شىسەي بىلەن
ما جۇڭيىڭ يەنە بىر قېتىم تۇتۇشۇپ قالدى. 10 ـ ئاينىڭ
9 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي ما جۇڭيىڭغا جازا يۈرۈشى قىلىش
توغرىسىدا ئومۇمىي بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇ كۈنى ما جۇڭيىڭمۇ
تۇرپاندا ئەسكەرلىرىنى پاراتتىن ئۆتكۈزۈپ، شېڭ شىسەينى بىر
يولىلا يوقىتىشقا قەسەمياد قىلدى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، شېڭ شىسەي قوشۇنىنى ئىككى
يولغا بۆلۈپ ما جۇڭيىڭغا قارشى ئاتلاندى. بىر يول قوشۇنغا
ئۆزى قوماندانلىق قىلىپ داۋانچېڭغا ھۇجۇم قىلدى، يەنە بىر
يولدىكى قوشۇن ما جۇڭيىڭنىڭ چېكىنىش يولىنى كېسىپ تاش-
لاش ئۈچۈن پىچانغا ھۇجۇم قىلدى.

داۋانچېڭ تەڭرىتاغنى بۆلۈپ تۇرىدىغان ئېغىزنىڭ جەنۇبىغا،
دېڭىز يۈزىدىن 3 مىڭ 500 چى ئېگىزلىككە جايلاشقان، شىمال
تەرىپى ئۈرۈمچىگە 80 كىلومېتىر، جەنۇب تەرىپى تۇرپان، توق-
سۇنغا 100 كىلومېتىر كېلىدىغان، جەنۇب بىلەن شىمالنىڭ
قاتناش تۈگۈنىگە جايلاشقان، ئۇرۇش قىلىدىغان ھەر ئىككى تە-
رەپ چوقۇم تالىشىدىغان جاي ئىدى.

ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى داۋانچېڭنىڭ ئەڭ مۇھىم جايى بول-
غان ئەڭ ئېگىز تاغنى ئىگىلىۋالغانىدى، شېڭ شىسەي غەلىبە
قىلىشقا ئالدىراپ تۇرغاچقا، جېڭ رۇنچېڭ بىلەن يىڭ جەنبىننىڭ
ئەسكەرلىرىگە جىددىي يۈرۈش قىلىپ چارچاپ ھەم قورساقلىرى-
نىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكىگە قارىماي پۈتۈن سەپ بويىچە ھۇجۇمغا
ئۆتۈشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. ئەسكەرلەر بۇيرۇق بويىچە تاغنىڭ
يېرىمىغا چىققاندا، ئاللىقاچان تەييارلىنىپ تۇرغان ما جۇڭيىڭ-
نىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ كۈچلۈك زەربىسىگە ئۇچراپ نۇرغۇنى قى-

رىلىپ كەتتى، شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنى ئامالسىز چېكىندى. چېكىنىش يولىدا بىر زەمبىرەك توغرىسىغا تۇرۇپ قېلىپ قوشۇننىڭ چېكىنىشى توسۇلۇپ قالغاچقا قالايمىقانچىلىق يۈز بېرىپ، نەتىجىدە ما جۇڭيىڭنىڭ قوغلاپ كەلگەن ئەسكەرلىرى تەرىپىدىن نۇرغۇنى قىرىلىپ كەتتى.

بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەتكە شېڭ شىسەينىڭ خاتا قوماندانلىقى سەۋەب بولدى، ئەمما شېڭ شىسەي ئۇنى تەرتىپلىك چېكىنىش بولغان، دېدى. ئەھۋالنى بىلىدىغانلارنىڭ دېيىشىچە، شېڭ شىسەينىڭ قول ئاستىدىكىلەر ما جۇڭيىڭنىڭ جىڭ رۇنچېڭغا يازغان مەخپىي خېتىنى قولىغا چۈشۈرگەن. خەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «xxx لۈيجاڭ، سىلەر ھەممىڭلار ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قۇتقۇزىدىغان قەھرىمانلار، شۇڭا ئۆزۈڭلارنىڭ شان - شەرىپىنى ساقلاپ قېلىشىڭلار، ئىچكىرىگە قايتىپ ياپونغا قارشى تۇرۇشۇڭلار، بۇ تالاش - تارتىشقا ئارىلاشماسلىقىڭلار كېرەك.» شېڭ شىسەي بۇ خەتنى كۆرگەندىن كېيىن، شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىنىڭ شەھەردە ئىش تېرىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈپ قوشۇننى چېكىندۈردى. شېڭ شىسەي ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن جىڭ رۇنچېڭ قاتارلىقلارنى ئەيىبلەپ: «قوشۇندىن ئايرىلىپ ئۆز ئالدىڭلارغا ئۈرۈمچىگە كېلىۋالدىڭلار!» دېدى ۋە ئۇلارنى تۇتۇپ تۈرمىگە تاشلىدى.

ما جۇڭيىڭ داۋانچېڭدا غەلىبە قىلغان بولسىمۇ، ئەمما شىمالىي شىنجاڭدىن ئايرىلىپ قالدى. ما خېيىڭ بىر مەزگىل چۆچەكنى، دۆربىلجىننى ئىشغال قىلغانىدى، كېيىن ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ گلوفوۋسكى تەرىپىدىن مەغلۇپ بولدى. 11 - ئايدا، ما خېيىڭ قالغان ئەسكەرلىرىنى باشلاپ قۇتۇبىنىڭ ئىشەك دېگەن يېرىگە قېچىپ كەلگەندە ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى. ما جۇڭيىڭنىڭ فۇيۈەنگە ھۇجۇم قىلغان ئەسكەرلىرىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمى قىرىلىپ كەتتى.

لو ۋېنگەننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، 1933 - يىلى 12 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا جاڭ پېيىۋەن بىلەن ما جۇڭيىڭنىڭ شىڭ شىسەيگە قارشى ئىتتىپاقى رەسمىي شەكىللىنىپ، ئىككىسى ئىككى تەرەپتىن ئەسكەر چىقىرىپ شىڭ شىسەينى يوقاتماقچى، شىڭ شىسەينى يوقاتقاندىن كېيىن، شىنجاڭدا ئىككى چوڭ ھەربىي رايون تەشكىللەپ، ما جۇڭيىڭ جەنۇبىي شىنجاڭنى، جاڭ پېيىۋەن شىمالىي شىنجاڭنى باشقۇرماقچى بولدى. ئامالسىز قېلىۋاتقان شىڭ شىسەي ئۇلارغا قارشى جەڭگە ئاتلىنىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ جۇڭجياڭ دەرىجىلىك سەنمۇجاڭى ليۇ بىنغا:

— مەن سىزنى ئىلى رايونىنىڭ مۇداپىئە قوماندانلىقىغا تەيىنلىدىم، تۆت ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىنى باشلاپ بېرىپ جاڭ پېيىۋەن بىلەن جەڭ قىلىسىز، — دېدى. ئارقىدىن يەنە ياۋ شيۇڭ بىلەن جاۋ دېشۇغا، — سىلەر بىر قىسىم قوشۇننى ئېلىپ چۆچەككە بېرىپ، جىلىن قوغدىنىش ئارمىيىسىنىڭ چۆچەكتە تۇرۇشلۇق باش قوماندانى ياۋ خۋاتىڭ بىلەن چۆچەكنىڭ ۋالىيسى چېن جىشەننى قولغا ئېلىڭلار. ئۇ ئىككىسى جاڭ پېيىۋەن بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ماڭا قارشى تۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ. بۇ ئىشنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ يەردىكى ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننىڭ بىر تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى ئىۋانوفنى قوراللاندۇرۇڭلار، ئۇنى لازىم قىلىدىغان يەر چىقىپ قېلىشى مۇمكىن، — دېدى.

شىڭ شىسەي سىرتنىڭ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ، ئاندىن ئىچكى جەھەتتىكى تازىلاشنى باشلىۋەتتى.

ئۈرۈمچىدىكى تازىلاش

1933 - يىلى 12 - ئاينىڭ ئىچىدە، شىڭ شىسەي تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش شەكلى بىلەن شەرقىي شىمال پىدائىيلار

قوشۇنىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرىنى قولغا ئالدى.

شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنى 1933 ـ يىلى 3 ـ ئايدىن باشلاپ شىنجاڭغا كىرىشكە باشلىغان شەرقىي شىمالدىكى ياپونغا قارشى قوشۇننىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى ئىدى. بۇ قوشۇن ئۈچ قىسىمدىن، يەنى سۇ بىڭۋېننىڭ شەرقىي شىمال ۋەتەن قۇتقۇزۇش خەلق ئارمىيىسى، ۋاڭ دېلىننىڭ ۋەتەن قۇتقۇزۇش خەلق ئارمىيىسى، لى دۇنىڭ جىلىن قوغدىنىش ئارمىيىسىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، سەككىز تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ شىنجاڭغا كىرگەن، جەمئىي 9 مىڭ 300 نەپەر ئادەم ئىدى.

شېڭ شىسەي بۇ قوشۇنغا جىددىي قارىغان، ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن جەڭگە سالماقچى بولۇپ، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە بۇ قوشۇننى شىنجاڭدا قالدۇرۇش توغرۇلۇق تېلېگرامما يوللاپ مەركەزنىڭمۇ ماقۇللۇقىنى ئالغانىدى. شۇ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، لى دۇنىڭ فۇگۇەنلەر باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ۋاڭ زىخۇي ئۈرۈمچىگە كېلىپ، شەرقىي شىمال ياپونغا قارشى پىدائىيلار قوشۇننىڭ شىنجاڭ قوشۇننىڭ تەركىبىگە كىرگەنلىكىنى ئېلان قىلغان، شېڭ شىسەيمۇ كۆپ قېتىم ئۇلارغا نۇتۇق سۆزلەپ، ئۇلارنىڭ شىنجاڭدا خاتىرجەم ئىشلىشىنى، جاھانگىرلىككە بىرلىكتە قارشى تۇرۇشنى، سوۋېت ئىتتىپاقىغا يېقىنلىشىشنى، غەربىي شىمالنى بىرلىكتە تەرەققىي قىلدۇرۇشنى، شەرقىي شىمالنى بىرلىكتە تارتىۋېلىشنى تەلەپ قىلغان، ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىدە شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇننىڭ ئوفىتسېر ـ جەڭچىلىرىنىڭ قارشى ئېلىشلىرىغا ئېرىشكەنىدى.

بىراق، شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنى ئوخشاشمىغان گۇرۇھلارغا مەنسۇپ قوشۇن بولغاچقا، ئىچكى ئىتتىپاقلىقى ياخشى بولمىدى، شېڭ شىسەيگىمۇ قايىل ئەمەس ئىدى، شېڭ شىسەينى. سەن بىزنىڭ كۈچىمىز بىلەن تەختىڭدە خاتىرجەم

ئولتۇرۇۋاتىسەن. ئۆرۈمچىدىن باشقا سانجى، قۇتۇبى، ماناس، شىخۇ، ئىلى، چۆچەك دېگەن جايلارنىڭ ھەممىسىدە بىزنىڭ ئادەملىرىمىز بار، شۇڭا كۈچلۈكمەن دەپ ھۆركىرەيسەن، دېيىشەتتى. شېڭ شىسەي ئۇلارنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرىنى باشقۇرۇش تەس دەپ ئويلايتتى.

جاڭ پېيۇەنمۇ شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىنى ئۆزگە تارتىپ كۈچىنى ئۇلغايتىشنى ئويلايتتى. 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، جاڭ پېيۇەن ئۆرۈمچىدە ئىلى، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىسىنىڭ ئىش باشقۇرۇش ئورنى قۇرۇپ، ئۇنىڭ باشلىقى شۇي ۋېنفاڭنى ئىلگىرى جىن شۇرېننىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەنلەر بىلەن شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىنى ئۆزگە تارتىش، يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرىغا خىزمەت ئىشلەش، پۇل بېرىش، ئىلىغا كېلىمەن دېسىمۇ، ئىچكىرىگە كېتىمەن دېسىمۇ يول خىراجەتلىرىنى ھەل قىلىپ بېرىشكە ۋەدە قىلىپ، ئۇلارنى شېڭ شىسەيدىن ئايرىپ ئۆزىگە مايىل قىلىشقا بۇيرۇدى. شېڭ شىسەي تىڭچىلىرىنىڭ بۇ ھەقتە يوللىغان مەخپىي مەلۇماتلىرىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ليۇ ۋېنلۇڭغا:

— «جاڭ سالپاڭ قۇلاق» قولىنى مېنىڭ قول ئاستىمدىكىلەرگە سوزغىلى تۇردى، بۇ ئادەمنى بوزەك قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟ مەن شۇي ۋېنفاڭنى قولغا ئالىمەن، ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى ئازراق كۆرسىتىپ قويمىسام بولمايدۇ، — دېدى.

— قولىڭىزدا ئىسپات يوق، — دېدى ليۇ ۋېنلۇڭ ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ، — شۇڭا ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ!

شېڭ شىسەي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ليۇ ۋېنلۇڭمۇ جاڭ پېيۇەن بىلەن بىرلىشىپ مېنى ئۇجۇقتۇرىدىغان ئوخشىمامدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە جاڭ پېيۇەن جىلىن قوغدىنىش ئارمىيىسىنىڭ 26 - لۈي، 673 - تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى ۋاڭ شياۋجىنى

ئۆزىگە سەنمۇجاڭ قىلىۋالغان ۋە ئۇ ئارقىلىق جىلىن قوغدىنىش ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى ياۋ خۇاتىڭنى شېڭ شىسەيگە قارشى چىقىشقا قۇتراتقان، ئۆلكە مەركىزىدە تۇرۇشلۇق جېڭ رۇنچېڭ ۋە ئۇنىڭ سەنمۇجاڭى سۇگو، جىلىن قوغدىنىش ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى ياڭ خۇيجۇن بىلەن مەخپىي ئالاقىلىشىپ تۇرغانىدى.

داۋانچېڭ ئۇرۇشىدا شېڭ شىسەي ما جۇڭيىڭنىڭ شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرىغا ئەۋەتكەن مەخپىي خېتىنى قولغا چۈشۈرۈۋېلىپ ئاساسقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنى قولغا ئېلىشنىڭ پۇرسىتىگە ئېرىشكەنىدى. 12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي ھەربىي ئىشلار يىغىنى ئېچىپ، شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنى بۇيرۇققا بويسۇنمىدى، ئالدىنقى سەپتىن قاچتى، توغرا يولدا ماڭمىدى، دېگەن جىنايەتلەر بىلەن جېڭ رۇنچېڭ، ياڭ خۇيجۇن، جىلىن قوغدىنىش ئارمىيىسىنىڭ 2 ـ لۈيىنىڭ لۈيجاڭى يىڭ جەنبىن، كىيىم ـ كېچەك فابرىكىسىنىڭ فابرىكا باشلىقى لى دەنچۇ قاتارلىق كىشىلەرنى قولغا ئالدى، 60 تىن ئارتۇق ھۆكۈمەت، ئارمىيە باشلىقلىرىنى، ئۇنىڭدىن باشقا 200 دەك ئادەمنى ئۇلار بىلەن بىللە تۈرمىگە تاشلىدى. شېڭ شىسەي ئۇلارنى توپىلاڭ كۆتۈرۈپ ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرماقچى، دۇبەننى قەستلەپ ئۆلتۈرمەكچى بولغان، دېدى. ئارقىدىنلا ئۇ جىلىن قوغدىنىش ئارمىيىسىنىڭ مۇستەقىل 3 ـ تۇەنىنىڭ تۇەنجاڭى جاڭ يۇفېنىنى، ۋەتەن قۇتقۇزۇش خەلق ئارمىيىسى پىيادىلەر 2 ـ لۈي 1 ـ تۇەنىنىڭ تۇەنجاڭى سۇن چىڭلىننى ئەتىۋارلاپ ئىشلەتتى. جياڭ يۇفېننى كېيىن لۈيجاڭلىققا، ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ باش ئەترەت باشلىقلىقىغا، قەشقەر شەھىرىنىڭ مۇداپىئە باش قوماندانى، قوشۇمچە ۋالىيلىقىغا، باركۆل، ئالتاي ھەربىي ـ ـ ـ ي رايونلىرىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى، جۇڭجياڭلىققا كۆتۈردى. 1942 ـ يىلى

7 ـ ئايدا شېڭ شىسەي ئۇنى يەنە «دۆلەتكە زىيان كەلتۈرۈش جىنايىتى» بىلەن تۈرمىگە تاشلاپ، 1944 ـ يىلى 9 ـ ئايدا شىنجاڭدىن كېتىدىغان چاغدا ئادەم ئەۋەتىپ تۈرمىدە بوغۇپ ئۆلتۈرگۈزۈۋەتتى. سۇن چىڭلىننىمۇ لۇيجاڭلىقتا، ئاقسۇ ھەربىي رايوننىڭ باش قوماندانى، قوشۇمچە ۋالىيلىقىغا، 2 ـ دەرىجىلىك جۇڭجياڭلىقتا ئۆستۈردى، 1942 ـ يىلى 5 ـ ئايدا يەنە «دۆلەتكە زىيان كەلتۈرۈش جىنايىتى» بىلەن قولغا ئالدى، 1944 ـ يىلى 12 ـ ئايدا ۋۇ جۇڭشىن بۇيرۇق چۈشۈرۈپ قويدۇرۇۋەتتى.

جېڭ رۇنچېڭ قاتارلىقلار ئالاھىدە تۈرمىگە قامىلىپ قاتتىق قىيىن ـ قىستاققا ئېلىندى، كامېرنىڭ دېرىزىسىگە كىگىز مىخلاپ قاپقاراڭغۇ قىلىۋېتىلدى. قىشتا كامېرنىڭ تاملىرىغا، دېرىزىلىرىگە سۇ چېچىۋەتكەچكە، تام ـ دېرىزىلەر قېلىن مۇز تۇتۇپ كامېرنىڭ ئىچى تۇرغۇسىز سوغۇق ھەم قاراڭغۇ بولۇپ كەتتى. 1934 ـ يىلى 1 ـ ئايدا ما جۇڭيىڭ ئۈرۈمچىنى قورشىۋالغاندا، ئۈرۈمچى ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى چيۇ داخېڭ، لى دەنچۇ قاتارلىقلار تۈرمىدە بوغۇپ ئۆلتۈرۈلدى، جەسەتلىرى پارچىلىنىپ تاغارلارغا قاچىلىنىپ تۈرمىدىكى ھاجەتخانىنىڭ يېنىغا قويۇپ قويۇلدى، ما جۇڭيىڭ چېكىنگەندىن كېيىن ئاندىن ئالدىراپ ـ سالدىراپ كۆمۈۋېتىلدى.

يېڭ جەنبىننى ھەربىي بۇيرۇققا بويسۇنمىدىڭ، باشقىچە يول تۇتماقچى بولدۇڭ، دەپ سوراق قىلغاندىن باشقا يەنە، لىيۇ ۋېنلۇڭ بىلەن قانداق تىل بىرىكتۈردۈڭ؟ قاچان، قەيەردە مەجلىس ئېچىپ توپىلاڭ كۆتۈرۈشنى، دۇبەننى ئۆلتۈرۈشنى پىلانلىدىڭ؟ دەپ قىستىدى. يېڭ جەنبىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران قالدى ۋە ئۇ تۆھمەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىنكار قىلدى. ئاخىردا: «بىز ياپونغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەن قۇتقۇزۇش پىدائىيلار قوشۇنى، ئۆلۈمدىن قورقمايمىز، بۈگۈنمۇ، كەلگۈسىدىمۇ شۇنداق» دېدى.

شېلىڭ شىسەي ئارقىدىنلا تىغ ئۇچىنى ئۆزلەشتۈرۈلگەن قو-شۇنغا قارىتىپ، بابىگوت، ئانتونوف، گىمىركىن قاتارلىقلارنى، ما جۇڭيىڭ بىلەن بىرلىشىپ شېڭ دۇبەننى ئۆلتۈرۈش سۈيىقەس-تىگە قاتناشتى، دېگەن جىنايەت بىلەن قولغا ئالدى.

— بىز ما جۇڭيىڭ بىلەن ئوت بىلەن سۇدەك تۇرساق، دىــــــــز، ئىتىقادىمىز ئوخشىمايدىغان تۇرسا بۇ قانداق مۇمكىن، — دېدى بابىگوت، — ئۆز ۋاقتىدا جىن شۇرېننىڭ بىزنى ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمۇ ما جۇڭيىڭغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ئىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ بىز ئۇنىڭ بىلەن قاتتىق ئېلىشتۇق، جەڭلەردە نەچچە يۈز ئادىمىمىز ئۆلدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق بىز دۈشمەننى دوست بىلىمىزمۇ؟

— سـىـز مېنىڭ شەرقــي شىمال پىدائىيلار قوشۇنغا ئانچە - مۇنچە ئېتىبار بېرىپ قويغىنىمنى كۆرۈپ، — دېدى شېڭ شىسەي، — ئارقامدىن، ئۆزىنىڭ يۇرتلۇقلىرىنى خىزمەت-كە قويدى، جاپادا بىللە بولغان دوستلىرىنى تاشلىۋەتتى. شىنـ-جاڭلىقلار شەرقىي شىماللىقلارغا بوزەك بولماسلىقى، ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى قىلىشى كېرەك، دەپسىز، مۇشۇنداق گەپلەرنى راست قىلغانمىدىڭىز؟

بابىگوت شۇئان بىر كۈنى بىرنەچچە سىرداش ئوفىتسېرلار بىلەن هاراق ئىچىشىپ ئولتۇرۇپ مۇشۇ گەپنى قىلغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. بۇ گەپ قانداق بولۇپ شېڭ شىسەينىڭ قۇلىقىغا يەتكەندۇ؟

— دەزى يوق تۇخۇمغا چىۋىن قونمايدۇ، — دېدى شېڭ شىسەي يەنە، — سىز ماڭا سادىق ئەمەس، شۇڭا ما جۇڭيىڭنىڭ كۆزى سىزگە تىكىلگەن، سىزدىن شەھەرگە هۇجۇم قىلغاندا ماسلىشىشنى، هېچبولمىغاندا بىتەرەپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلغان، راست شۇنداقمۇ؟

بابىگوت قاتتىق شۈركۈنۈپ، شۇئان ئۇ ئىشنى ئىنكار قىل-

دى. بۇ چوقۇم ما جۇڭيىڭنىڭ ئارىمىزغا سوغۇقچىلىق سېلىش ئۈچۈن تاپقان گېپى، ئۇنىڭغا ھەرگىز ئالدىنىپ قالماڭ، بولمىسا ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ۋەيران قىلىمىز، دەپ كەتتى.

— سىز يەنە ليۇ رەئىس بىلەن بىرلىشىپ مېنى ئۆلتۈرمەكـچى بوپسىز، مۇشۇنداق ئىشمۇ بولغانمۇ؟ — دەپ سورىدى شېڭ شىسەي يەنە.

بابېگوت قاتارلىقلار بۇ گەپكە تېخىمۇ ھەيران قالدى ۋە بۇ تۆھمەتلەردىن قۇتۇلۇشقا ئامالنىڭ يوقلۇقىنى چۈشىنىپ، بىزگە ئۇۋال بولدى، دېيىشتىن باشقىنى بىلمىدى.

شېڭ شىسەي ئىنتايىن گۇمانخور بولغاچقا، بۇنداق جىددىي پەيتتە بەزىلەرنى خاتا ئۆلتۈرۈۋېتىشكە رازى ئىدىكى، گۇمانلىق ئادەمدىن بىرنىمۇ قويۇۋېتىشنى خالىمايتتى. شۇنىڭ بىلەن، شېڭ شىسەي ئۇ بىرنەچچىسىنى ئېتىپ تاشلىدى، بابېگوتنىڭ ئورنىغا بېكدايېفنى ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇنغا قوماندان قىلدى.

شېڭ شىسەي ئۈچىنچى باسقۇچتا، لو ۋېنگەن شىنجاڭدىكى ۋاقتىدا جاڭ پېيىۋەن، ليۇ ۋېنلۇڭ، ما جۇڭيىڭ ئۈچى شېڭ شىسەيگە قارشى ئۈچ بۇلۇڭلۇق ئىتتىپاق تۈزگەن، دېگەن جىناـيەت بىلەن ليۇ ۋېنلۇڭنى بابلىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۈچ بۇلۇڭـلۇق ئىتتىپاقنىڭ ۋەزىپىسى شېڭ شىسەينى ئاغدۇرۇش. بۇنىڭ ئۈچۈن، جاڭ پېيىۋەن بىلەن ما جۇڭيىڭ بىرلىشىپ سىرتتىن شەھەرگە ھۇجۇم قىلماقچى، ليۇ ۋېنلۇڭ شەھەرنىڭ ئىچىدە تۇـرۇپ پىدائىيلار قوشۇنى بىلەن ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇننى ۋە ھەرقايسى مىللەتلەر ئىچىدىكى ئىنقىلابقا قارشى ئۇنسۇرلارنى قولغا كەلتۈرۈپ ئىچكى جەھەتتە ئۇلارغا ماسلاشماقچى بولغان. شېڭ شىسەي ئەنە شۇ پىكىر يولى بىلەن تۆۋەندىكى ۋەقەنى توقۇپ چىقتى ھەم ئۇنى كېيىن ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىگە كىرگۈزدى.

شېڭ شىسەي شۇنداق دەيدۇ: ليۇ ۋېنلۇڭ، تاۋمېڭيۇ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەن، خۇاڭ مۇسۇڭ، لو ۋېنگەنلەر ئىلگىرى ـ

كېيىن بولۇپ دۆبەننى ئۆلتۈرۈشنى پىلانلىغان. كېيىن ئۇلار شېڭ شىسەينىڭ تەييارلىقتا تۇرغانلىقىنى بىلىپ قېلىشقان. لىۋ ۋېنلۇڭ شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنى بىلەن ئۆزلەشتۈرۈل-گەن قوشۇننى مىدىرلاتماي، رەئىسنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتى بىلەنلا ئىشنى پۈتتۈرمەكچى بولغان.

لىۋ ۋېنلۇڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يىغىنىدا قول سېلىشنى پىلانلىغان. ھەيئەتلەر يىغىلىپ بولغاندىن كېيىن، لىۋ ۋېنلۇڭ يالغاندىن ئاغرىپ قالغان بولۇپ يىغىنغا رىياسەتچىلىك قىلىشنى شېڭ شىسەيگە ھاۋالە قىلماقچى بولغان ۋە شېڭ شىسەينى يىغىن-نى تېزراق ئېچىشقا ئالدىراتقان. شېڭ شىسەي شۇ چاغدا لىۋ ۋېنلۇڭدىن گۇمانلانغان:

1. يىغىن ۋاقتىدا لىۋ ۋېنلۇڭنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ بىرىمۇ كۆرۈنمىگەن. ئۇچىنچى كارىدوردا ئادەتتە ئاز دېگەندە ئىككى نەپەر ئەسكەر قاراۋۇللۇقتا تۇراتتى، شۇ چاغدا بىرىمۇ يوق. شېڭ شىسەي ئۇچىنچى كارىدورغا كىرىپلا: «رەئىسنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ بىرىمۇ ئۇچىنچى كارىدوردا يوققۇ؟» دەپ توۋلىغاندا ھېچقانداق ئىنكاس بولمىغان. شېڭ شىسەي يەنە: «رەئىسنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى قېنى؟» دەپ توۋلىغان. بۇ قې-تىممۇ بىرمۇ ئەسكەر چىقمىغان.

2. شېڭ شىسەي يىغىن زالىغا كىرگەندىن كېيىن، ۋاڭ كاتىپ شېڭ شىسەيگە: «لىۋ رەئىس ئاغرىپ قاپتۇ، يىغىن رەئىسلىكىنى دۆبەن ئۆتىسۇن، دېدى» دېگەن.

3. يىغىن كۈنتەرتىپىدىكى ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلىشقا باشلىغاندا، 15 مىنۇت ئۆتمەيلا ۋاڭ كاتىپ شېڭ شىسەينى يىغىن-نى بالدۇرراق ئېچىشقا ئالدىراتقان. 20 مىنۇتتىن كېيىن ئۇ يەنە كېلىپ شېڭ شىسەينى ئالدىراتقان. ئون مىنۇتتىن كېيىن رەئىسنىڭ كاتىپى كېلىپ، ئۇمۇ يىغىننى بالدۇرراق ئېچىشقا ئالدىراتقان ھەم نەنجىڭدىن مۇھىم تېلېگرامما كەلدى، دۆبەن

بىلەن مەسلىھەتلىشەتتىم، دېگەن. شېڭ شىسەي يەنە بىر قېتىم، ئۇقتۇم، دەپ جاۋاب بەرگەن. ئالدىرتىش ئۈچ قېتىم بولغان.

شۇنىڭ بىلەن، شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ خاس مۇھاپىزەتچىسىنى تېز بېرىپ مۇھاپىزەتچىلەر لېيەنجاڭىغا خەۋەر قىلىشنى، ئۇنىڭ 40 نەپەر مۇھاپىزەتچىنى بۇ يەرگە باشلاپ كېلىشىنى بۇيرۇغان. 40 نەپەر مۇھاپىزەتچى يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي يىغىندا ئولتۇرغانلارنىڭ خاتىرجەمسىزلىنىۋاتقانلىقىنى، گىمىركىننىڭ بىردىنلا تاتىرىپ كەتكەنلىكىنى بايقاپ:

— گىمىركىن ئەپەندى، سىز هاراق ئىچكەنمۇ؟ — دەپ سورىغان.

— ياق، هاراق ئىچمىدىم، — دەپ جاۋاب بەرگەن گىمىركىن.

شېڭ شىسەي دەرهال ۋاڭ كاتىپقا:

— رەئىسكە دەپ قويىسىڭىز، قورسىقىم ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ، رەئىس بىلەن ئەتە كۆرۈشىمەن، — دېگەن.

شېڭ شىسەي تۇرالغۇسىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، رەئىسنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنىڭ ئەترەت باشلىقى يەن لىيەننى چاقىرتقان. يەن لىيەن ئىشىمىز پاش بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ئىشىكتىن كىرىپلا يەرگە تىزلىنىپ:

— مەن گۇناھ ئۆتكۈزدۈم! مەن گۇناھ ئۆتكۈزدۈم! — دەپ كەتكەن.

— ئالدىرىماي سۆزلە، — دېگەن شېڭ شىسەي، — بۈگۈن نېمىشقا رەئىس مەھكىمىسىنىڭ ئۈچىنچى كارىدورىغا مۇھاپىزەتچى قويۇلمىدى.

— ئۇ... ئۇلار مۇھاپىزەتچى قويماسلىقنى پىلانلىغان، — دەپ تىترەپ جاۋاب بەرگەن يەن لىيەن.

— سەن قورقما، بۇ ئىشنىڭ سەن بىلەن مۇناسىۋىتى يوق،

ئۇلارنىڭ پىلانىنى سۆزلەپ بەرسەڭلا بولدى.

— رەئىس بۇگۈن دۆبەننى ئۆلتۈرمەكچى ئىدى.

— قانداق ئۆلتۈرمەكچى ئىدى؟

— ئەگەر دۆبەن تۆت نەپەر مۇھاپىزەتچى بىلەنلا كەلسە، دۆبەن ئىشىكتىن كىرىشىگە ئۈچ ئادەم بىر مۇھاپىزەتچىنى ئۇ-جۇقتۇرۇپ، ئاندىن دۆبەننى ئېتىۋەتمەكچى، ئارقىدىنلا يىڭ لۈي-جاڭ بىر لۈي ئادەمنى باشلاپ كېلىپ ليۇ رەئىسنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئىش قىلماقچى ئىدى.

— رەئىس مېنى ئۆلتۈرۈشنى پىلانلىغان يىغىنغا كىملەر قاتناشتى؟

— ئالدىنقى قېتىملىق يىغىنغا گىمىر كىن بىلەن ئۆزلەشتۈ-رۈلگەن قوشۇننىڭ ئۈچ تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى، شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىدىكى يىڭ جەنبىن لۈيجاڭ، جېڭ رۇنچېڭ لۈيجاڭ، ئۇلاردىن باشقا ياڭ خۇيجۇن، سۇگو، شىنجاڭلىق لى دەنجۇ قاتناشتى.

شېڭ شىسەي بۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىككىنچى قې-تىملىق سىياسىي ئۆزگىرىشكە قاتناشقان ئادەملەر ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتكەن.

— ئەسلىدىكى پىلان بويىچە، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلغان يەن ليەن، — ئۇلارغا دۆبەن مەھكىمىسىگە ھۇجۇم قىلىش بۇي-رۇلغانىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭغا جۈرئەت قىلالماي، ئاخىردا ليۇ رەئىسنىڭ ئۆزى دۆبەنگە قول سالماقچى بولدى. بۇ ئىش مۇۋەپپەقىيەتلىك بولسا ماڭا 200 سەر ئالتۇن ئىنئام قىلىدىغان بولدى.

— بۇگۈنكى پارتىيىمىز مەشەگىچە بولسۇن، — دېگەن شېڭ شىسەي، — باشقا گەپلەرنى كېيىن قىلىشايلى، ۋاقىت ئۆزىراپ كەتسە ليۇ رەئىس گۇمانلىنىپ قالمىسۇن. سەن تولىمۇ ساداقەت-لىك كۆرسەتتىڭ، شۇڭا سېنى جازاغا تارتمايمەن. سەن قايتىپ بېرىپ رەئىس بىلەن كۆرۈشكەندە، دۆبەن ئۇچىنچى ئىشىككە

نىمىشقا قاراۋۇل قويمىدىڭلار، دەپ قايتا ـ قايتا سوراپ كەتتى.
مەن، مۇھاپىزەتچىلىرىمىز كىچىچە قىمار ئويناپ ئۇخلاپ قاپتۇ، دەپ جاۋاب بەردىم، دۇبەن بۇ گېپىمگە ئىشەندى، دەپ قوي.

شىڭ شىسەي ئۆزىنىڭ بۇ سۇيىقەستنى بىلىپ قالغانلىقىنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، مېھمان چاقىرىش نامى بىلەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى قولغا ئېلىپ ھەربىي سوتقا تاپشۇردى.

شىڭ شىسەي ليۇ ۋېنلۇڭنى ئۆزى سوراق قىلدى. ليۇ ۋېنلۇڭ دەسلەپتە ئۇنىڭ ئۆزىگە ئارتقان جىنايەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىنكار قىلدى. شىڭ شىسەي ئۇچ بۇلۇڭلۇق ئىتتىپاقنىڭ ئۆزىنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈش پىلانى توغرۇلۇق سورىغاندا ليۇ ۋېنلۇڭ جاۋاب بەرمىدى.

— سىزچە بۇ ئىشنى قانداق ئاياغلاشتۇرساق بولار؟ — دەپ سورىدى شىڭ شىسەي، — ئىككى لايىھە بار، بىرنى تاللىۋېلىڭ. ئۇنىڭ بىرى، جىنايىتىڭىزنى ئىقرار قىلىش، ئاپرېل ئىنقىلابىنىڭ باشلامچىسى ئىكەنلىكىڭىزنىڭ ھۆرمىتى بىلەن رەئىسلىك ۋەزىپىڭىزدىن ئىستىپا بېرىپ ئۆيىڭىزدە ئارام ئېلىش؛ يەنە بىرى، يەن ليەن ھەم باشقا سۇيىقەستكە قاتناشقان ھەربىي باشلىقلار بىلەن يۈزلىشىش، ئاندىن ھەرقايسى مىللەتلەردىن تەشكىل تاپقان سوت كوللېگىيىسىگە تاپشۇرۇپ جىنايىتىڭىز بويىچە ھۆكۈم ئېلان قىلىش.

ليۇ ۋېنلۇڭ ئامالسىز بىرىنچى لايىھەنى تاللىۋېلىپ، شۇ كۈنىلا پالەچ بولۇپ قالغانلىقىمدىن خىزمىتىمدىن ئىستىپا بېرىمەن، دەپ ئېلان قىلدى.

ئەتىسى، شىڭ شىسەي ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنى تارقىتىۋەتتى، يەن ليەننى قولغا ئالدى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ئەسكەر كىرگۈزدى. تۆت نەپەر ئەسكەر ليۇ ۋېنلۇڭنى «ئۆيىگە ئاپىرىپ قويىمىز» دېگەن گەپ بىلەن قولتۇقىدىن يۆلەپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىچىدىن ئاچىقتى. ليۇ ۋېنلۇڭ ئەلەمگە چىدىماي ھۆركىرەپ يىغلاپ تۇرۇپ ماشىنىسىغا

چىقتى.

شۇنىڭدىن باشلاپ لىۇ ۋېنلۇڭ ئۆزىنىڭ ئۆيىدە نەزەربەند قىلىندى، سىرتقا چىقىشقا يول قويۇلمىدى، ھەتتا ئوغۇل - قىزلىرىنىڭ توي قىلىشىمۇ رۇخسەت قىلىنمىدى. شۇ يىلى لىۇ ۋېنلۇڭ 67 ياشقا كىرگەنىدى. كېيىن شېڭ شىسەينىڭ قولىغا ئالغان ئادەملىرى بەك كۆپ بولۇپ كېتىپ، تۈرمىلەر يېتىشمەي لىۇ ۋېنلۇڭنىڭ ئۆيىنى ئىككىنچى تارماق تۈرمە قىلىپ، 100 دىن ئارتۇق «جىنايەتچى»نى شۇ ئۆيگە قامىدى، لىۇ ۋېنلۇڭنى خوتۇن - بالىلىرى بىلەن ئاتخانىغا چىقىرىپ قويدى، بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ھالى تېخىمۇ خارابلىشىپ كەتتى. شېڭ شىسەي يەنە لىۇ ۋېنلۇڭنىڭ ئۆيىنى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بەش قېتىم ئاختۇرۇپ، بارلىق مال - مۈلكىنى «ھارام مال»غا چىقىرىپ مۇسادىرە قىلىۋالدى، ھەتتا ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ 20 سەر ئالتۇن - كۈمۈش زىننەت بۇيۇملىرىنى، ئۆزلىرى ئىشلىتىدىغان بۆكەن مۈڭگۈزلىرىنىمۇ تارتىۋالدى.

لىۇ ۋېنلۇڭ شۇ تەرىقىدە 12 يىل نەزەربەند ئىچىدە تۇردى. شېڭ شىسەي ئاغدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ۋۇ جۇڭشىن شىنجاڭغا رەئىس بولۇپ كېلىپ ئۈچىنچى كۈنى ئۇ ۋۇ جۇڭشىنگە ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرى ھەققىدە يىغلاپ تۇرۇپ خەت يازغاندا، ئاندىن ۋۇ جۇڭشىن ئۇنىڭ دېرىكىنى ئېلىپ شۇئان نەزەربەندتىن ئازاد قىلدى.

لىۇ ۋېنلۇڭ نەزەربەند قىلىنغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي جۇ رۇيچىنى ئۆلكە رەئىسى قىلدى.

جۇ رۇيچى ھەر كۈنى قوش ئاتلىق پەيتۇنغا ئولتۇرۇپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى ئىشخانىسىغا ئىشقا كېلەتتى. پەيتۇننىڭ ئالدىدا بىر ئادەم قىزىل تاۋارغا يۆگەلگەن تامغىنى كۆتۈرۈپ ماڭاتتى، بۇ ھالەت ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ كۈلكىسىنى كەلتۈرەتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇ ياغاچتىن ئويۇلغان يالغان تامغا بولۇپ،

خەققە كۆرسىتىش ئۈچۈنلا شۇنداق قىلاتتى، راست تامغا شىڭ شىسەينىڭ قولىدا ئىدى.

ئۈچ ئايدىن كېيىن، 1934 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى، جۇ رۇيچى كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كېتىپ، شىڭ شىسەي لى رۇڭنى رەئىس قىلدى:

لى رۇڭ ليۇ ۋېنلۇڭ بىلەن قۇرداش، ئاق كۆڭۈل، قېرى مىجەز ئادەم ئىدى، كىشىلەر ئۇنى «سامان قورساق رەئىس» دېيىشەتتى، شىڭ شىسەينىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئادەم ئىدى. شىڭ شىسەي ئۇنى قورچاق رەئىسكە ئايلاندۇرۇپ قويدى، ئۇنىڭ ئۇس-تىگە ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى گو دامېڭنى (گو سۇڭلىڭنىڭ ئىنىسى) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپلىقىغا تەيىنلىدى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقانداق ھۆججىتى ئۇنىڭ تەستىقىسىز تارقىتىلمايتتى. لى رۇڭنىڭ خۇسۇسىي تامغىسى ئۇستەل ئۈس-تىدىلا تۇراتتى، گو دامېڭ ئۇنى ئىختىيارى ئىشلىتەلەيتتى. ھەر كۈنى خىزمەت ۋاقتىدا شىڭ شىسەي ھۆججەتلەرنى ئۆزى تەييارلاپ لى رۇڭغا كىرگۈزۈپ بېرەتتى، لى رۇڭ ھۆججەتلەرنى ئوقۇمايلا ئاستىدىكى بوش ئورۇنغا ئىمزاسىنى قويۇپ بېرەتتى. لى رۇڭ ياۋاشلىقىدىن بەكمۇ ئۇماق كۆرۈنەتتى. ھەرقانداق ئىشقا ئامالى بولمىغاچقا، يىغىنلاردا سۆزلىگەندە: «ماڭا بۇ رەئىسلىكنى شىڭ دۇبەن بەرگەن» دەپ راستىنى ئېيتىپ قوياتتى. بۇنداق چاغلاردا شىڭ شىسەي قاتتىق ئوڭايسىزلىنىپ كېتەتتى. لى رۇڭ ئۆز ئۆيىدە ئۆيىدىكىلىرىگە يىغلاپ تۇرۇپ: «مەن ھۆكۈمەت ئىشلىرى-نى قانداق باشقۇرۇشنى بىلمەيمەنمۇ؟ بىلىمەن! ئەمما، قېرى جېنىمنى، سىلەرنى ئويلاپ شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولىمەن» دەيتتى. 1940 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى لى رۇڭ كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كېتىپ، شىڭ شىسەي ئۆلكە رەئىسلىكىنى قوشۇمـ-چە ئۈستىگە ئالدى. ئەمدى ئۇ تېخىمۇ باشباشتاق بولۇپ كەتتى.

ئالتاي قوشۇنى ۋە تارباغاتاي قوشۇنى

شىنجاڭنىڭ غەرب ۋە شىمال تەرەپلىرى سوۋېت ئىتتىپاقى
بىلەن چېگرىلىنىدۇ. مەيلى چارروسىيە ياكى سوۋېت ئىتتىپاقى
دەۋرىدە بولسۇن، تارىخىي، مىللىي، دىن ۋە جۇغراپىيىلىك
شارائىت جەھەتلەردە ئۇ قوشنا دۆلەتنىڭ شىنجاڭغا بولغان تەسى-
رى ئىنتايىن چوڭ ئىدى، شىنجاڭنىڭ تارىختىن بۇيانقى ھۆكۈم-
رانلىرىنىڭ ھەممىسى بۇ مەسىلىگە بەكمۇ جىددىي قارايتتى،
شېڭ شىسەيمۇ ھەم شۇنداق.

شېڭ شىسەينىڭ دۇبەنلىكىنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى رەس-
مىي ئېتىراپ قىلمىغان كۈنلەردە ئۇ شىنجاڭنىڭ تاشكەنتتە تۇ-
رۇشلۇق باش كونسۇلى مو ۋېيتۇڭ بىلەن چېن جۇڭنى دىپلوماتى-
يە ۋەكىلى سۈپىتىدە موسكۋاغا ئەۋەتىپ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن
دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتقان، ئۇلارنىڭ ياردىمىگە ئېرىشكەن
ھەم شۇنىڭغا مۇناسىپ سىياسەتلەرنى تۈزگەنىدى.

مو ۋېيتۇڭ بېيجىڭدا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى ئاچقان
رۇس تىلى مەخسۇس كۇرسىدا ئوقۇغان بولۇپ، شىنجاڭدىكى
ئەڭ سالاھىيەتكە ئىگە دىپلومات ئىدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، شىن-
جاڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتقاندىلا
ۋەزىيەتنى كونترول قىلغىلى، شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى
ئوتتۇرىسىدىكى سودىنى كېڭەيتكىلى، مالىيە كىرىمىنى ئاشۇر-
غىلى، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن كېلىدىغان ياردەمنى ئۈزۈل-
دۈرمەي ئېلىپ تۇرغىلى بولاتتى.

بۇ مەخپىي دىپلوماتىيە پائالىيىتى ئىدى، شۇڭا شېڭ شى-
سەي ئۇلارغا ئاۋۋال سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭنىڭ يېڭى
ھاكىمىيىتىگە بولغان پوزىتسىيىسىنى بىلىپ بېقىشنى تاپشۇر-
دى. مو ۋېيتۇڭ موسكۋاغا بارغاندىن كېيىن يالغاندىن ئاغرىپ

قالغان بولۇۋېلىپ دوختۇرخانىدا يېتىۋالىدى. چېن جۇڭ 1925 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرغان تۇنجى باش كونسۇلى بىستروف، كېيىن شېڭ شىسەينىڭ مەسلىھەتچىسى بولغان باگوننىن ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاشقى ئىشلار خەلق كومىتېتى بىلەن ئالاقىلاشتى.

ئۇلار چېن جۇڭدىن، شېڭ شىسەي ئىشەنچلىكمۇ؟ بىزنىڭ ئۇنىڭغا ياردەم قىلغۇمىز بار، دەپ سورىغاندا، چېن جۇڭ، شېڭ شىسەي ھازىر ياخشى، مىللەتلەر باراۋەرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرماقچى، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋەت ئورناتماقچى. ئەگەر ئۇ كېيىن يامان تەرەپكە ئۆزگىرىپ كېتىدىغان بولسا خەلقمۇ ئۇنى ئاغدۇرۇۋېتىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى.

گومىنداڭ مەمۇرىي پالاتاسىنىڭ باشلىقى ۋاڭ جىڭۋېي جۇڭگونىڭ موسكۋادا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى شىنجاڭنىڭ مەخپىي دىپلوماتىيە پائالىيىتى ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقى توغرىسىدا ئەۋەتكەن مەلۇماتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، دەرھال ئۇلارنى بۇ پائالىيەتتىن توسۇدى. ئۇ شۇ چاغدا شىنجاڭدا تۇرۇۋاتقان خۇاڭ مۇسۇڭ بىلەن ليۇ ۋېنلۇڭ، شېڭ شىسەيلەرگە تېلېگرامما يوللاپ: «شىنجاڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى بىلەن قىلىشىدىغان ئىشلىرى بولسا موسكۋادا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانا بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئاندىن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىمىزنىڭ پىكرى بويىچە بېجىرىشلىرى كېرەك، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى بىلەن بىۋاسىتە ئۇچرىشىشقا بولمايدۇ، ھەرقانداق بىر دۆلەت بىلەن ئۆز ئالدىغا ھەرقانداق كېلىشىمنامە تۈزۈشكە تېخىمۇ بولمايدۇ» دېدى.

موسكۋا تەرەپ شېڭ شىسەينىڭ تەختكە چىقىش جەريانىنى بەكمۇ چۈشىنىپ كەتمەيتتى. شېڭ شىسەينىڭ ياپونىيە قول ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان ۋە ئۆزلەشتۈرۈلگەن رۇس قوشۇنىنىڭ غولىنىشىغا ئېرىشكەن مۇشۇ ئىككى ئىشىغا قاراپلا ئۇنى

ياپونپەرەس، ئاقلار ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرماقچى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ كېلىۋاتاتتى، شېڭ شىسەينىڭ سىياسىي تەشەببۇسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيتتى. ئۇنىڭ تېگى ـ تەكتىنى تەپسىلىي بىلىشتىن ئىلگىرى ستالىن ئۇنىڭغا قارىتا ئېنىق سىياسەت بەلگىلىيەلمەيۋاتاتتى. ئۇ ئاخىر بۇ ۋەزىپىنى زلاكىنغا تاپشۇردى.

مۇ ۋېيتوڭ بىلەن چېن جۇڭنى موسكۋاغا ئەۋەتكەن شۇ بىر ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە شېڭ شىسەي تاشقى ئىشلار مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى چېن دېلىنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەنلىيادىكى تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىغا ئەۋەتىپ، ئۆزىنىڭ 1931 ـ يىلى 10 ـ ئايدا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن تۈزۈلگەن «شىنجاڭ ـ سوۋېت ۋاقىتلىق سودا كېلىشىمى» ئاساسىدا تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئۇلار بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتماقچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. ئەمەلىيەتتە، بۇ كېلىشىم جىن شۇرېن توپىلاڭچىلارنى باستۇرۇش ئالدىراشچىلىقىدا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن مەخپىي تۈزۈشكەن باراۋەرسىز كېلىشىم بولۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقى مۇشۇ كېلىشىم بويىچە شىنجاڭدا نۇرغۇن ئىمتىيازلارغا ئېرىشىۋالغانىدى. شىنجاڭ ھەرقايسى تەرەپلەردە نۇرغۇن زىيان تارتىپ كەتكەن بولغاچقا، جۇڭگو تەرەپ ئۇ كېلىشىمنى ئېتىراپ قىلمىغانىدى. چېن دېلى يەنە شېڭ شىسەيگە ۋاكالىتەن باش كونسۇل زلاكىن بىلەن مۇئاۋىن كونسۇل گاننىنى شېڭ شىسەينىڭ ئۆيىگە مېھمانغا چاقىردى. زلاكىن بۇنى شېڭ شىسەينى چۈشىنىشنىڭ تېپىلماس پۇرسىتى دەپ بىلىپ خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدى.

ئەتىسى زلاكىنلار ماشىنىلىرىغا ئولتۇرۇپ تەكلىپ بويىچە دۇبەن مەھكىمىسىگە كەلدى.

شېڭ شىسەي دۇبەن بولغاندىن كېيىن لاۋمەنچېڭدىن شەرقىي قورۇغا كۆچۈپ كەلگەن، خوتۇنى چيۇ يۈفاڭمۇ ئۇرۇمچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىگە تەپتىش مۇدىر بولۇپ بارغانىدى. شېڭ

شىسەي بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشنىڭ ئامال بار غەيرىي رەسمىي ئۇچرىشىش بولۇشىنى ئويلايتتى، شۇڭا بەكمۇ ھەشەمەتلىك ئۈستەل تەييارلىمىدى. كەڭ ئاشخانىدا پەقەت ئاق داستىخان سېلىنغان ئۈزۈن بىرلا ئۈستەل، يۆلەنچۈكى ئېگىز، ئولتۇرىدىغان يېرى يۇمىلاق بىرنەچچە ئورۇندۇق بار ئىدى. ئۈستەلگە سېرىقماي، يېشىل ئۈزۈم، مەززىلىك كاپۇسكا شورپىسى، بېلىق تۇخۇمى كونسېرۋاسى، رۇسلار ياخشى كۆرىدىغان تۇزلانغان تەرخەمەكلەر قويۇلغانىدى، ھەممە يېمەكلىكلەردىن بىرخىل خۇشبۇي پۇراق چىقىپ تۇراتتى. بىرنەچچە رومكىدىن ۋوتكا ئىچىشكەندىن كېيىن مېھمانلارنىڭ كەيپى كۆتۈرۈلۈپ، يېڭى كەلگەن چاغدىكى قورۇنۇشلار يوقاپ، مېھمانلار بىلەن ساھىبخانا قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى، شېڭ شىسەي بىلەن خانىمى ئىككىسى مېھمانلارغا ھاراق تۇتاتتى، تاماققا تەكلىپ قىلاتتى، شۇنچىلىك قىزغىن ئىدى.

تاماقتىن كېيىن، شېڭ شىسەي مېھمانلارنى ئۆزىنىڭ كۇتۇپخانىسىغا باشلاپ كىردى. يەرگە يۇمشاق گىلەم سېلىنغان يوغان ھەم ئادىي كۇتۇپخانىنىڭ بىر چېتىگە يېشىل دۇخاۋا بىلەن قاپلانغان غايەت چوڭ بىر ئۈستەل قويۇلغان، ئۈستەلنىڭ ئىككى تەرپىگە تۈۋرۈس بىلەن تەڭ كىتاب جازىسى ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. جازىلارنىڭ ئەينەك ئىشىكىدىن ھەرخىل كىتابلار ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ كىتابلارنىڭ ئىچىدىكى «كاپىتال»، «كوممۇنىستىك پارتىيە خىتابنامىسى»، «لېنىنىزم مەسىلىلىرى»، «كوممۇنىزم ABC» قاتارلىق ماركسىزم - لېنىنىزم ئەسەرلىرى كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇراتتى. زىلاكىن بىلەن ئاننىن بىر-بىرىگە قارىشىپ قويدى.

— يېرىم كېچە، ئۈرۈمچى نەنلياڭ.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇلخانىسىنىڭ ئىككى قەۋەتلىك ... اسىنىڭ دېرىزىلىرىدىن چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ،

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈم-
چىدىكى كونسۇلخانىسى

«تا! تا! تا!» قىلىپ ئۈرۈلۈۋاتقان
تېلېگراف ئاپپاراتىنىڭ ئاۋازى ئاڭ-
لىنىپ تۇرىدۇ. زالاكىن بىر قولىدا
قەھۋە، بىر قولى پىسىنجېكىنىڭ
يانچۇقىدا، موسكۋاغا ئەۋەتىدىغان
تېلېگراممىنىڭ مەزمۇنىنى ئېغىزچە
ئېيتىپ بېرىۋاتىدۇ، بۇدۇر چاچ،
بۇرنى سەل - پەل ئۇستىگە كۆتۈرۈ-
لۈپ تۇرغان، يۈزىدە ئازراق سەپكۈنى
بار تېلېگرافچى قىزنىڭ قوللىرى
ئاپپارات كۇنۇپكىسى ئۈستىدە تىنماي
ھەرىكەتلىنىپ تۇرۇۋاتىدۇ.

«ۋاقىتلىق دۇبەن شېڭ شىسەينىڭ ئۆزىنىڭ سۆزلەپ بې-
رىشىچە ھەم بىزنىڭ تەپسىلىي كۆزىتىشىمىزچە، ئەمەلىي كۈچكە
ئىگە بۇ ھەربىي ئادەم كوممۇنىزمغا ئىشىنىدىكەن. ياپونىيىدە
ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن باشلاپ ماركسىزمنى تەتقىق قىلغانىكەن.
ئۇنىڭ دېيىشىچە، «كوممۇنىزم ABC» ناملىق بۇ كىتابچە ئۇنىڭ
ئۆمۈرلۈك ئېتىقادىنى بەلگىلەپتۇ. ئۇنىڭ كۈتۈپخانىسىدا مارك-
سىزم - لېنىنىزمنىڭ كلاسسىك ئەسەرلىرىدىن خېلى بار ئى-
كەن. ئۇ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ يولىدا ماڭغاندا،
ئاندىن ئىستىقبال تاپىدۇ، دەپ قارايدىكەن، شۇڭا سوۋېت ئىتتى-
پاقى بىلەن ھەقىقىي ھەمكارلىق ئورنىتىشنى، شىنجاڭدا سوۋېت
ھاكىمىيىتى قۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدىكەن.»

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەڭ ئالىي مەمۇرلىرى بۇ تېلېگرام-
مىغا دەرھال ئاكتىپ ئىنكاس قايتۇرمىدى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە
شېڭ شىسەينىڭ تۇۋلىغان مۇقامىنىڭ بەكمۇ ئېگىزلىكى ئۇنىڭ
راستچىللىقىنى يوقاتقان، بولۇپمۇ ئەڭ ئاخىرىدىكى گەپلەر ھازى-
قى ئەھۋالدا تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغان گەپلەر ئىدى. شۇڭ

ئۇلار شېڭ شىسەينى يەنە كۆزىتىپ باقماقچى بولدى.

شۇنىڭدىن كېيىن بەش ئاي ئۆتۈپ كەتتى. شىنجاڭنىڭ 10 ـ ئېيىدا بىر نەچچە قېتىم قار يېغىپ بولدى. ئۆلكە ئارمىيەسى داۋانچېڭدا مەغلۇپ بولدى، ما خېيىڭ چۆچەكنى، دۆربىلجىننى ئىشغال قىلدى، لو ۋېنگەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن شېڭ شىسەينى ئاغدۇرۇۋېتىشنى تەلەپ قىلدى. شېڭ شىسەي ئامالسىز قېلىپ، چېن دېلى بىلەن ياۋ شيۇڭنى ئەسكىرىي جەھەتتە ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئەۋەتتى.

شېڭ شىسەي ئۇلارغا شۇنداق دېدى:

— بىزنىڭ ئاتلىق قوشۇنىمىز تولىمۇ ناچار، پىيادە ئەسكەرلىرىمىز ئۇن مىڭغا يەتمەيدۇ. ھازىر ئۆلكە مەركىزىنىڭ ۋەزىيىتى ئىنتايىن جىددىي. شۇڭا، بىز سوۋېت ئىتتىپاقىغا تايانماي تۇرالمايمىز، ئۇلاردىن ھەربىي، ئىقتىسادىي ۋە تېخنىكا جەھەتلەردىن ياردەم تىلىمىسەك بولمايدۇ، بۇ ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسىدىن بولۇۋاتىدۇ. بۇرۇن جىن شۇرېن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئون مىڭ ئادەمنى قوراللاندۇرغۇدەك قورال سېتىۋالغانىدى. سىلەرنىڭ ۋەزىپەڭلار ئۇلارغا مېنىڭ سىياسىتىمنى چۈشەندۈرۈش ھەم بىز تەلەپ قىلغان قوراللارنى ئېلىپ كېلىش.

شېڭ شىسەي ئۇلارغا يەنە ستالىن بىلەن 3 ـ ئىنتېرناتسىئونالغا ئۆز قولى بىلەن يازغان خېتىنىمۇ بەردى. خەتتە مۇنداق دېيىلگەنىدى:

«مەن ماركسىزم ـ لېنىنىزمغا ئېتىقاد قىلىمەن، ستالىننىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىشنى خالايمەن.» «مەن پۈتۈنلەي سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتىمەن، شۇڭا جياڭ جيېشى بىلەن ۋاڭ جىڭۋېينىڭ رەھبەرلىكىگە بويسۇنمايمەن، نەنجىڭ بىلەن پۈتۈنلەي يىراقلىشىش پوزىتسىيىسىدە بولىمەن. مەن نەنجىڭدە ئىشلىگەن چاغلىرىمدا گومىنداڭ پارتىيىسىگە كىرمەي، شىنجاڭغا مەخپىي كەلگىنىم ھەم بۇ يەردە دۇبەن بولغىنىم جياڭ

جيېشى بىلـەن ۋاڭ جىڭۋېينىڭ ئـاچچىقىنى كـەلتۈرۈپ قوي- غان.» ئۇلار «يېڭى ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇۋەتمەكچى ۋە دۆبەنىنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولدى.» «مەن يەنە شىنجاڭدا جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈشتەك تاشقى سىياسەت يۈرگۈزگىنىم ئۈچۈن، ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى بىلەن ياپونىيە جاھانگىرلىكى قاتتىق غەزەپلىنىپ، تۈرلۈك سۈيىقەست- لەرنى پىلانلاش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلاشماقچى بولدى. شۇنداق ھالەتتىمۇ مەن ئۇلارغا قەتئىي زەربە بەردىم، ئۇلاردىن قورقۇپ قالمىدىم، ئەكسىچە جاھانگىرلارغا، خائىن جياڭ جيېشىغا، ۋاڭ جىڭۋېيغا قارشى كۈرەش ئىرادەم تېخىمۇ چىڭىدى.»

بۇ شېڭ شىسەينىڭ ستالىنغا يوللىغان تۇنجى خېتى ئىدى. بۇ خەتتە ئۇ ئۆزىنىڭ جاھانگىرلارغا قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈش، ماركسىزم - لېنىنىزمغا ئېتىقاد قىلىش سىياسىي ئېتىقادىنى ئوچۇق ئىپادىلىگەنىدى.

چېن دېلى بىلەن ياۋ شيۇڭنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرىمۇ مەخ- پىي دېپلوماتىيە سەپىرى ئىدى. ئۇلار موسكۋادا كىشىلەرنىڭ دىققىتى چۈشمەيدىغان ئاددىي بىر مېھمانخانىدا ياتتى، جۇڭگونىڭ ئەلچىخانىسىدىكىلەر بىلەن زادىلا كۆرۈشمىدى. ئۇلار شىنجاڭدى- كى ئۈچ تەرەپنى ئەستايىدىل تەھلىل قىلىپ، ما جۇڭيىڭنى ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ غالچىسى، جاڭ پېيۈەننى سوۋېت ئىت- تىپاقىغا قارشى، شېڭ شىسەينى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارىتا ئىز- چىل تۈردە دوستانە مۇناسىۋەتتە بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، دەپ قاراپ شېڭ شىسەينى تاللىۋېلىشقانىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى گوممىنداڭ ھۆكۈمىتى تەستىقلىغان قانۇنلۇق دۆبەنىنى قوللىسا يوللۇق ئىش قىلغان بولاتتى، نۇرغۇن ئاۋارىچىلىقلاردىن قۇتۇلۇپ قالاتتى.

ستالىن شېڭ شىسەيگە 3 مىليون رۇبلىلىق قورال - ياراغ سېتىپ بېرىشنى قارار قىلدى. بۇ قورال - ياراغلار پىلىموت،

مىلتىق، ئالاقىلىشىش ئۈسكۈنىلىرى، ئۇچقۇچىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 30 ئايروپىلان ئىدى. ستالىن يەنە شىنجاڭ - سوۋېت ئىتتىپاقى دوستلۇق سىياسىتىنى ئومۇميۈزلۈك ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئەڭ يېقىن ياردەمچىسى، گروزىيىلىك يۇرتدىشى، سابىق تاشكەنت تاشقى ئىشلار ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، ئوتتۇرا ئاسىيا ئىشلىرى مۇتەخەسسىسى ئابلېسوفنى زىلاكىنىنىڭ ئورنىغا ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىنىڭ باش كونسۇللۇقىغا تەيىنلىدى.

1933 - يىلى 12 - ئايدا، ئابلېسوف چېن دېلى، ياۋ شيۇڭ بىللە ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. يولغا چىقىش ئالدىدا ستالىن ئابلېسوفنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا: «شىنجاڭغا بېرىپ شېڭ دۇبەن بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇنىڭغا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ سىياسىتىنىڭ ئۇلارنى يۆلەش، ئۇلارنىڭ بارلىق توپىلاڭلارنى باستۇرۇشىغا ياردەم بېرىش ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ قويۇڭ» دېدى.

ستالىن ۋەدىسىدە تۇراتتى، ئەمما ياردەم ھەرگىزمۇ «غەرەزسىز ئەمەس» ئىدى، شېڭ شىسەي بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم بەدەل تۆلەيتتى.

داۋىد دولىن يازغان «سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە يىراق شەرق» دېگەن كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن:

«شېڭ شىسەي ئاقلارنىڭ قوشۇنى بىلەن شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىپ تۇرۇپمۇ ما جۇڭيىڭنىڭ بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلمەي تېخىمۇ كۆپ ياردەمگە موھتاج بولۇۋاتاتتى، شۇڭا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ياردەم تەلەپ قىلدى. 1933 - يىلى 12 - ئايدا، ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ۋەكىلى پوگودىن بىلەن ئۆزئارا چۈشىنىش كېلىشىمى ئىمزالىدى. مەخپىي ئىمزالانغان بۇ كېلىشىم نۇرغۇن تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغانىدى. شېڭ شىسەي شىنجاڭنى مۇستەقىل قىلىش

بەدىلىگە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ھەربىي ياردەم ئالدى.
شىنجاڭ تەرەپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدا نېفىت ۋە
ئالتۇن كانلىرىنى ئېچىش، چۆچەكتىن ئۈرۈمچىگە تۆمۈريول
ياساپ، بۇ تۆمۈريولنىڭ باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئۆزىگە بېرىش
تەلەپلىرىگە ماقۇل بولدى.
سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئاقلارنىڭ قوشۇنىنى تارقىتىۋەت-
مەسلىككە، ئۇ قوشۇننىڭ قوماندانلىقىغا سوۋېت ئىتتىپاقى تە-
رەپ ئادەم قويۇشقا قوشۇلدى. نەتىجىدە، ئاقلارنىڭ كوماندىرى
پاپىگوت ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى ئوفېتسېرلار ئېتىپ تاشلاندى،
پاپىگوت قوشۇنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىختىيارىغا ئۆتۈپ كەت-
تى. شۇنىڭ بىلەن بىللە شىنجاڭنىڭ ئالىي ئەمەلدارلىرىدىن
40 ـ 50 ئادەم خىزمىتىدىن ئېلىپ تاشلاندى.»
1933 ـ يىلى 12 ـ ئايدا، جاڭ پېيىۋەن بىلەن ما جۇڭيىڭ-
نىڭ شېڭ شىسەيگە قارشى ئىتتىپاقى شەكىللىنىپ ئۈلكە مەر-
كىزى خەۋپ ئىچىدە قالغاندا، شېڭ شىسەي ئامالسىز سوۋېت
ئىتتىپاقىدىن جىددىي ئەسكەر چىقىرىشنى تەلەپ قىلدى.
1933 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ ئاخىرى، 1934 ـ يىلى
1 ـ ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقى نەنجىڭدىكى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى-
نىڭ تەستىقىنى ئالماي، گېنېرال كوممىچ بىلەن تۇەنجاڭ ۋول-
گېننىڭ قوماندانلىقىدا 7 مىڭ ئەسكەرنى تانكا، زەمبىرەك،
ئايروپىلانلارنىڭ ھىمايىسىدە ئىلى ۋە چۆچەك چېگرالىرىدىن
كىرگۈزۈپ جاڭ پېيىۋەننىڭ كونا ئۇۋىسىغا ھۇجۇم قىلىپ ئۈ-
رۈمچىنى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇردى. ئۇلار گەپ ـ سۆزگە قال-
ماسلىق ئۈچۈن بۇ ئىككى قوشۇننى ئالتاي قوشۇنى، تارباغاتاي
قوشۇنى دەۋالدى. ئۇلار بۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنى ئالتاي بىلەن
تارباغاتايدىكى ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇن بىز، دېمەكچى ئىدى،
شۇڭا ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى جۇڭگو ئەسكەرلىرىنىڭ كىيىملى-
رىنى كىيىشكەنىدى.

12 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى، جاڭ پېيىۋەن ماۋزۇر بىلەن قوراللانغان ئىككى ئەترەت ئەسكەرنى باشلاپ بوز يەر ئۆزلەشتۈ-رۈش مەھكىمىسى ئورۇنلاشقان كۈرەدىن ئۈرۈمچىگە قاراپ ئاتلاندى. ئالدىنقى سەپتە ماڭغان ياڭ جېڭجۇڭ شىخۇدىن ئۆتۈپ ماناسقا يېتىپ كەلگەندى. ئەتىسى، جۇڭگو ئەسكەرلىرىنىڭ كە-يىملىرىنى كىيىۋالغان قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى كۈرەگە ھۇ-جۇم قىلىپ، كۈرەنىڭ جەنۇبى بىلەن شىمالىدىكى ئىككى ئوق ـ دورا ئىسكىلاتىنى ۋە سېپىل دەرۋازىسىنى پارتلىتىۋەتتى، ئىسكىلاتتىكى قورال ـ ياراغلارنى توشۇپ كەتتى ياكى پارتلىتىۋەتتى. جاڭ پېيىۋەن ئارقا ھويلىسىغا ئوت كەتكەنلىكىنى ئاڭ-لاپ، ئالدىنقى سەپكە ئەسكەر يۆتكەش بۇيرۇقى چۈشۈردى، كەڭ-ساي بىلەن لوسىگۇڭدىكى ئەسكەرلەر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ كۆپچە-لىكى قېچىپ كەتتى.

31 ـ كۈنى، سوۋېت ئىتتىپاقى ئايروپىلانلىرى ئاسماندىن تەشۋىقات ۋەرەقىلىرىنى چېچىپ، جاڭ پېيىۋەننىڭ قوشۇنىنى كۈرەدىن دەرھال ئايرىلىشقا، يۇقىرالارنى زىيانغا ئۇچراتماسلىققا بۇيرۇدى. بۇ چاغدا شېڭ شىسەينىڭ ئۆلكە ئارمىيىسى لىۇ بىن-نىڭ قوماندانلىقىدا ماناستىن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، قۇتۇبىدىكى سەن-دۇخۇزىدا ياڭ جېڭجۇڭنىڭ قوشۇنىنى مەغلۇپ قىلدى.

جاڭ پېيىۋەن ئالدى ـ كەينىدىن كۈچلۈك ھۇجۇمغا ئۇچرا-ۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، سەنمۇجاڭ ئەن يەنچاۋنى تەرتىپ ساقلاشقا قالدۇرۇپ، ئۆزى ئاز ساندىكى يېقىنلىرى بىلەن فۇگۇەنلىرىنى ئېلىپ كۈرەنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىدىن چىقىپ غۇلجا شەھىرىگە قاراپ قاچتى.

سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى كۈرەنى پارتلىتىپ تۈزلىۋەتمەكچى بولغانىدى، ئەن يەنچاۋ ئۆزىنى ئادەملىرىگە باغلىتىپ سېپىل ئۈستىگە چىقىپ ئۇلارنى بۇ نىيىتىدىن ياندۇرماقچى بولدى. لېكىن، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى زەمبىرەكلىرىنى ئۇنىڭغا توغ-

رىلاپ ئېتىپ ئۇنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇۋەتتى.
ئارقىدىنلا سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىپ كىرىپ، بارلىق ناھىيىلەردىكى زاپاس ئاشلىقنىڭ ھەممىسىنى يۈزدىن ئارتۇق يۈك ئاپتوموبىللىرىغا بېسىپ دۆلىتىگە ئاچىقىپ كەتتى.
1934 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى، جاڭ پېييۈەن غۇلجىغا 280 كىلومېتىر كېلىدىغان بولارسون دېگەن جايغىچە قېچىپ كەلدى. فۇگۇەن ھەم ئەسكەرلىرى بولۇپ 7 - 8 لا ئادىمى قالغانىدى. قاتتىق قار يېغىۋاتاتتى، سوغۇق جاندىن ئۆتەتتى، ئالدىدا ئېگىز تاغ، كەينىدە قوغلاپ كېلىۋاتقانلار. ئۇ ئامالسىز قېلىپ ئادەملىرىگە چېدىر تىككىشنى بۇيرۇدى. چېدىرنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇپ ئۆتمۈشتىكى ئىشلار ئۈستىدە نۇرغۇن ئويلىدى: مەنمۇ بىر باتۇر، كىچىككىمدىن تارتىپ دادام يوق يېتىمچىلىكتە ياشىدىم، ئاپام مېنى مىڭبىر جاپالاردا بېقىپ چوڭ قىلدى، ئوقۇتتى. چوڭ بولۇپ ئەمەل تۇتتۇم، جۇڭگىياڭ دەرىجىلىك شجاڭمۇ بولۇپ ئاتا - بوۋامنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرىنى ئورۇندىغانمۇ بولدۇم. لو ۋېنگەننىڭ گېپىگە كىرىپ ما جۇڭيىڭ بىلەن بىرلىشىپ شېڭ شىسەيگە قارشى تۇرمىسام بوپتىكەن. ما جۇڭيىڭ گېپىدە تۇرماي، مېنى ئاجىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇپ ئۆزى تاماشا كۆردى، شېڭ شىسەي ئىككىمىز ئاجىزلاشقاندا ئۆزى ئوتتۇرىغا چىقىپ ھەر ئىككىمىزنى يوقىتىشنى نىيەت قىلدى. ئۇنىڭغا ئوخشاش دىيانەتسىز، يالغانچى ئادەملەر ھامان ياخشى ئاقىۋەتكە قالمايدۇ. شېڭ شىسەي ئىنتايىن رەھىمسىز ئادەم ئىكەن، ئۆزىنىڭ دۆبەنلىكىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن چەت دۆلەتتىن ياردەم تەلەپ قىلىپ دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى يەرگە ئۇردى، ئۇنىڭمۇ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ. ھەممىدىن ئۈچىنچى خوتۇنۇم خۇ خېنىمغا ئۇۋال بولدى. ئۇ شۇنچىلىك چىرايلىق ئىدى، نابۇت بولۇپ كېتىدىغان بولدى.

ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش قويۇلدى. ئاندىن ئۇ قولىغا قەلەم ئېلىپ ۋەسىيەتنامە قالدۇرماقـچى بولۇپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنغان ھالدا: «ماڭا بىرى لو مىنىستىر، يەنە بىرى ما جۇڭيىڭ زامىن بولدى.» شۇلارنىڭ كاساپىتىدىن شىنجاڭ خەلقى كۆلپەت ئىچىدە قالدى، ئۆلۈمىم ئارقىلىق ئۇ قېرىنداشلىرىمدىن ئەپۇ سورايمەن، دەپ يازدى. ئۇ نېمىلا دېگەنبىلەن ھاياتىنىڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىدا بولسىمۇ ئۆزىـنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن پايدىلىنىپ كېتىلگەنلىكىنى تونۇپ يەتـكەنىدى.

جاڭ پېيۈەن ۋەسىيەتنامىنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن قەلەـمىنى قويۇپ يەنە بىر قېتىم چوڭقۇر تىندى. بىر ئازدىن كېيىن يۈيۈنۈپ كىيىملىرىنى ئالماشتۇردى، ئاندىن مۇھاپىزەتچىسىنى چېدىردىن چىقىرىۋېتىپ ئۆزىنى ئېتىۋالدى.

شۇ كۈنى شېڭ شىسەي نەنجىڭگە تېلېگراممىا يوللاپ، جاڭ پېيۈەن «مەنپەئەتنى دەپ ئەقلىدىن ئېزىپ، يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقىغا ھە دېسىلا كۆرۈنۈشتە ئەمەل قىلغان بولۇۋېلىپ ئاسـتىرتتىن خىلاپلىق قىلىپ، باندىتلارنى يوقىتىش پىلانىنى ئىسـكەنجىگە ئېلىۋالدى... ما جۇڭيىڭ بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، قىسىملىرىنى بۆلۈپ، ماناس بىلەن چۆچەككە ھۇجۇم قىلىپ ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇشقا ئۇرۇندى.» «ھەممە ئۇنىڭدىن بىزار بولغاچقا، رەقىبلىرى تەرىپىدىن ئېتىپ تاشلاندى» دېدى. جاڭ پېيۈەننىڭ راست ئۆلگەنلىكىنى ئىسپات بىلەن كۆرسىتىش ئۈـچۈن، ئۇنىڭ جەسىتىنىڭ باش قىسمىنى سۈرەتكە تارتقۇزۇپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىرتىدىكى ئەينەك جازىغا ئېلىپ قويـدى. پۇقرالار ئۈچ كۈنـگىـچە ئۇ سۈرەتنى كۆردى، تۆتىنچى كۈنى ئېلىۋەتتى.

ياڭ جېڭجۇن ئالدىنقى سەپتىن غۇلجا شەھىرىگە قايتىپ كەلگەندە جاڭ پېيۈەننىڭ ئۆلگىنىگە ئۈچ كۈن بولغانىدى. ئۇ

غۇلجا بىلەن تىكەستە ئادەملىرىنى 7 ـ 8 مىڭغا يەتكۈزۈپ، تەڭرىتاغدىن ئارتىلىپ كۇچاغا باردى. ئۇ يەردە ئۇنى ما جۇڭيىڭ 36 ـ شىنىڭ مۇئاۋىن شىجاڭلىقىغا تەيىنلىدى، ئاندىن ئۇلار بىرلىكتە قەشقەرگە قاراپ ماڭدى.

1934 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ئۆلكە ئارمىيىسى غۇلجا شەھىرىگە كىردى، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى بۆيرۈق بويىچە چېكىنىپ كەتتى. شېڭ شىسەي ليۇ بىننى ۋاقىتلىق ئىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىسى، قوشۇمچە ئىلىنىڭ مۇداپىئە قوماندانى، گۇڭ جېنخەننى (شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىدىن، رۇس تىلىنى راۋان سۆزلەيدۇ، بىر مەزگىل سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جاسۇسى بولغان) ئىلى رايونىنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى. ئىلگىرىكى ۋالىي ۋاڭ شياۋجىنى ئۆلكىگە يۆتكەپ كېتىپ ئۇزۇنغا قالماي قولغا ئالدى، 1942 ـ يىلى 2 ـ تۈرمىدە ئۆلتۈرۈۋەتتى. جاڭ پېييۈەن يېڭىدىن تەشكىللىگەن 8 ـ شىنىڭ نامىنى ئۆزگەرتىپ، قالدۇق قىسمىنى شىنجاڭ چېگرا مۇداپىئە ئارمىيىسىنىڭ 7 ـ لۈيى قىلدى.

1 ـ ئاينىڭ ئىچىدە، ياۋ شيۇڭ، جاۋ دېشۇ، بۇرھانلار شېڭ شىسەينىڭ بۇيرۇقى بويىچە مەخسۇس كومىتېت قۇرۇپ سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنى كۈتۈۋالدى.

ما جۇڭيىڭ ئەسلىدە جاڭ پېييۈەن بىلەن بىللە ئۈرۈمچىگە ئەسكەر چىقىرىشى كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇ قاراپ بېقىش پوزىتسىيىسىدە تۇرۇپ، ئەسكەر چىقىرىدىغان چاغدا ئەسكەر چىقارماي، جاڭ پېييۈەن ئۆلگەندىن كېيىن، 1 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى ئۈرۈمچىگە ھۇجۇم قىلدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۈرۈمچىنى بىر ئاي قورشىۋالغان ئۇرۇش ھالىتى باشلاندى. 13 ـ كۈنى ئىككى تەرەپ تەنلياڭدا قاتتىق جەڭ قىلدى. 16 ـ كۈنى كەچتە ما جۇڭيىڭ قىسمى شەھەرنىڭ شەرقىدىكى ئايرودروم بىلەن سىمسىز رادىئو ئىستانسىسىنى ئىشغال قىلدى، ئىككى ئايروپىلاننى

غەنیمەت ئالدی. ئۈرۈمچی خەۋپ ئىچىدە قالغانىدی. شەھەر
ئىچىدە دەرھال خەلق تۆەنی، سودىگەرلەر تۆەنی دەپ 3 مىڭدىن
ئارتۇق ئادەم تەشكىللىنىپ، نەيزە، قىلىچ، پالتىلار بىلەن سىپ-
پىلغا چىقىپ مۇداپىئەگە ياردەملەشتی. 17 ـ كۈنی ما جۇڭيىڭ
قوشۇنی غەنیمەت ئالغان ئايروپىلان بىلەن تەشۋىقات ۋەرەقىلىرى-
نی تارقىتىپ، شەھەر ئىچىدىكی ھەربىي ۋە خەلقنی نەيزىنی
ئارقىغا قارىتىشقا چاقىردی. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە
قوشۇننی بۆلۈپ جىمىسارغا ھۇجۇم قىلدی، نەتىجىدە جىمىسار
خەۋپ ئىچىدە قالدی.

شېڭ شىسەي خۇددی قوقاسقا دەسسىۋالغاندەك تىپىرلاپ،
چېن دېلىنی سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇلی ئابلېسوفقا سوۋېت
قىزىل ئارمىيىسىنىڭ ئۈرۈمچىگە قاچان كېلىدىغانلىقىنی سوراپ
كېلىشكە ئەۋەتتی. يەنە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئابلېسوفنی
دۇبەن مەھكىمىسىگە تەكلىپ قىلىپ ھەربىي ئىشلار ئۈستىدە
مەسلىھەت قىلىشتی، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بالدۇرراق ئەسكەر
چىقىرىشىنی تەلەپ قىلدی. لېكىن، ھەر قېتىم ئۇلاردىن ئالىدى-
غان جاۋابی «ئاز قالدی! ئاز قالدی!» دېگەن گەپلا ئىدی. بىر
قېتىم ئۇ كونسۇلخانىغا ئۆزی بېرىپ ئابلېسوفقا:

— سوۋېت تەرەپ ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىپ تېزراق بىزگە
ياردەم بەرسە، ما جۇڭيىڭنی يوقاتسا بولاتتی، ئاندىن بىز شىنى-
جاڭدا كوممۇنىزمنی ئىشقا ئاشۇراتتۇق. شىنجاڭنىڭ ئورنی بەك-
مۇ مۇھىم، شىنجاڭلا شۇ يولغا ماڭىدىغان بولسا گەنسۇ، شەنشى-
لەردىمۇ قىزىل ھاكىمىيەتلەر قۇرۇلۇپ كېتەتتی. بۇ ئەكسىيەت-
چی جىياڭ جيېشی ھاكىمىيىتىنی ئاغدۇرۇپ تاشلاپ جۇڭ-
گونی قۇتۇلدۇرۇشنىڭ، شىنجاڭنی قۇتۇلدۇرۇشنىڭ بىردىنبىر
يولی، — دېدی.

ئابلېسوف ئۇنىڭ بۇ گېپىنی ئاڭلاپ ھەيران قالدی. مۇشۇن-
داق چاغدا بۇ گەپلەرنی قىلىپ نېمە قىلىدۇ؟ بۇ ياپونىيە، ئەنگلى-

يه تەشۋىقاتلىرىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭنى قىزىللاشتۇر-
ماقچى دەپ جار سېلىشلىرىغا ئاساس تېپىپ بەرگەنلىك ئەمەسمۇ؟
ئابلىسوف شېڭ شىسەيگە جىددىي تۇرۇپ شۇنداق دېدى:
— دۆبەننىڭ بۇخىل پوزىتسىيىسى توغرا ئەمەس. شىنجاڭ
قالاق ھەم ئاساسەن فېئوداللىق جەمئىيەت تۇرسا كوممۇنىزمنى
قانداق ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن؟ بىز نەنجىڭ ھۆكۈمىتى بىلەن
جياڭ ۋېييۈەنجاڭنى ئىزچىل قوللاپ كېلىۋاتىمىز، ئۇ ۋە ئۇنىڭ
ھۆكۈمىتى جۇڭگونىڭ بىردىنبىر ۋەكىلى. سوۋېت ئىتتىپاقى
جۇڭگونىڭ ياپونىيىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلماسلىقى-
نى چەكلەپ تۇرۇشىغا موھتاج. سىز «شىنجاڭ مەڭگۇ جۇڭگو-
نىڭ زېمىنى» دېگەننى تەشۋىق قىلىشنى جىددىي تۇتۇشىڭىز كې-
رەك. قىزىل ئارمىيىگە كەلسەك، يەنى، «تارباغاتاي قوشۇ-
نى»، «ئالتاي قوشۇنى» ھازىر يولدا، ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ
غالچىسى ما جۇڭيىڭ بىزنىڭ تۆمۈر مۇشتىمىزنىڭ تەمىنى ئۇ-
زۇنغا قالماي تېتىيدۇ.
1 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ 3 ـ 4
مىڭ ئەسكىرى ئاپتوموبىللارغا، برونېۋىكلارغا ئولتۇرۇپ، زەم-
بىرەكلەرنى ئېلىپ چۆچەككە كىرىپ كەلدى ۋە بۇرھان قاتارلىق-
لار تەييارلاپ قويغان ھەربىي كىيىملەرنى كىيىپ، باش قوماندان
جاۋ دېشۇنىڭ نامى بىلەن ئۆلكە مەركىزىگە قاراپ ئاتلاندى. ئۇ
قوشۇن ئۇرۇمچى ئەتراپىدىكى تۇدۇڭخابىغا يېتىپ كەلگەندە، ما
جۇڭيىڭنىڭ ھەدىسىنىڭ ئېرى ما خۇشەننىڭ قىسمىنىڭ قاتتىق
قارشىلىقىغا ئۇچراپ نۇرغۇن زىيان تارتتى. 1 ـ ئاينىڭ 18 ـ
كۈنى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايروپىلانلىرى چۆچەكتىن ئۇرۇم-
چىگە ئۇچۇپ كېلىپ ما جۇڭيىڭنىڭ ئىستىھكاملىرىنى بومبارد-
مان قىلدى. 2 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى-
نىڭ جەڭچىلىرى ئۇرۇمچىگە 40 چاقىرىم كېلىدىغان كونا ئاي-
رودرومغا يېتىپ كەلدى. 8 ـ كۈنى سەھەردە ما جۇڭيىڭنىڭ

قىسمىنى توپقا تۇتۇپ، ئۇلارنى باش كۆۋرۈك بىلەن شىمىگۇدىن چېكىنىشكە مەجبۇر قىلدى. 10 ـ كۈنى شەھەر ئىچىدىكى ئۆلكە ئارمىيىسىنىڭ ماسلىششى بىلەن سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ھۇجۇمغا ئۆتتى.

2 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى، ما جۇڭيىڭ سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقانلىقىنى، ئەسكەرلىرىنىڭ خىل، قوراللىرىنىڭ زامانىۋى قوراللار ئىكەنلىكىنى، ئۇلارغا تەڭ كېلىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ چېكىنىشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. 12 ـ كۈنى، بىر ئاي قورشاۋدا تۇرغان ئۈرۈمچى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدى.

16 ـ كۈنى، ما جۇڭيىڭنىڭ ئاساسلىق قىسمى داۋانچىڭغا چېكىنىپ باردى ھەم جەنۇبىي شىنجاڭغا قاراپ چېكىنىشنى داۋاملاشتۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن، ما جۇڭيىڭنىڭ شىمالىي شىنجاڭدىكى كۈچى پۈتۈنلەي يوقىتىلدى.

«گا سىلىڭ» سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كەتتى

ما جۇڭيىڭ داۋانچىڭغا بارغاندىن كېيىن قوشۇنىنى ئىككىگە بۆلۈپ، بىر قىسمىنى تۇرپان، پىچان، قۇمۇل تەرەپلەردە شېڭ شىسەينى داۋاملىق پاراكەندە قىلىشقا قالدۇردى. ئەگەر مەغلۇپ بولسا گەنسۇغا چېكىنىپ، پۇرسەت كەلگەندە شىنجاڭغا ئۈچىنچى قېتىم كىرمەكچى بولدى. يەنە بىر قىسمىنى، يەنى مۇتلەق كۆپ قىسمىنى قەشقەرگە چېكىندۈرۈپ كەتمەكچى بولدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئالدىن يۈرەر قىسمى ما فۇيۈەننىڭ قوماندانلىقىدا ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى يۆلەپ تۇرغۇزغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى»نى يوقىتىپ ما جۇڭيىڭنى ساقلاۋاتاتتى.

1934 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي

ئۇرۇمچىدە شىنجاڭ، سوۋېت ئىتتىپاقى ئارمىيىلىرىنىڭ بىر-لەشمە يىغىنىنى ئاچتى.

شېڭ شىسەي ھەربىي كىيىم كىيگەن، پۇتىدا ئاتلىق ئەس-كەرلەر ئۆتۈكى، قولىدا قامچا، تامدىكى چوڭ ھەربىي خەرىتىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئوفىتسېرلارغا شۇنداق دېدى:

— ھازىر ما جۇڭيىڭ داۋانچېڭدا، مەن ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ ئۇنىڭغا زەربــە بېرىشنــى قــارار قىلدىم. بىر يولدىكىلەر داۋان-چېڭنى ئىگىلەيدۇ، — ئۇ خەرىتىدىكى داۋانچېڭنىڭ ئورنىنى قولىدىكى تايىقى بىلەن قاتتىق ـ قاتتىق ئۇرۇپ قويدى، — ئاندىن يەنە شەرق، غەرب تەرەپلەرگە بۆلۈنۈپ مېڭىپ ما جۇڭيىڭ-نىڭ قوشۇنىنى قوغلايدۇ. يەنە بىر يولدىكىلەر ليۇبىنىنىڭ قوماند-انلىقىدا مۇز داۋاندىن ئۆتۈپ ئاقسۇغا چۈشۈپ ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىنىڭ ئالدىنى توسۇپ، قاراشەھەر بىلەن ئاقسۇنىڭ ئارىلى-قىدا ما جۇڭيىڭنىڭ ئاساسلىق قىسمىنى يوقىتىدۇ، — شېڭ شىسەي خۇددى ما جۇڭيىڭنى ئىككى قولىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ قىسىۋاتقاندەك قوللىرىنى چىڭ سىقىۋالدى.

3 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ما جۇڭيىڭنىڭ قوشۇنىغا بولغان ئومۇمىي ھۇجۇمنى باشلىۋەتتى. سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى بىلەن شەرقىي شىمال پىدائىيلار قو-شۇنى شۇ كۈنلا 15 ئايروپىلاننىڭ ياردىمى بىلەن داۋانچېڭنى ئىشغال قىلدى.

8 ـ كۈنى، شەرققە قوغلاپ ماڭغان قىسىم ئايروپىلان ۋە ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ ياردىمى بىلەن توقسۇن، تۇرپان، پىچانلار-نى ئىگىلىدى. جەڭ داۋامىدا ئايروپىلان بومباردىمان قىلىش بىلەن تەڭ نۇرغۇن تەشۋىقات ۋەرەقىلىرىنى تارقىتىپ، ما جۇڭ-يىڭ بىلەن مۇناسىۋىتىنى ئۈزگۈچىلەرنى بىردەك دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈپ ئىشلىتىدىغانلىقىنى تەشۋىق قىلدى. يولۋاس قاراشە-ھەر، كۇچارنىڭ غەرب تەرەپلىرىنىڭ ما جۇڭيىڭ بىلەن خوجاند-

يازنىڭ تەسىر دائىرىسىدە ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ تەسىرىدە ھېچقانداق يەرنىڭ يوقلۇقىنى ئويلاپ، شېڭ شىسەيگە بېقىنىشنى، شۇنىڭ بىلەن شەرق تەرەپكە كېتىپ يۇرتى قۇمۇلنى ئۆز قولىغا ئېلىشنى ئويلاپ قالدى. ما جۇڭيىڭنىڭ ئالدۇق قىسىملىرى 3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى گەنسۇنىڭ يۇمېن دېگەن يېرىگە قېچىپ بېرىۋالدى، كېيىن ما بۇكاڭغا قوشۇلۇپ كەتتى.

ھەربىي كىيىم كىيىپ تۇرغان شېڭ شىسەي (شېڭ شىسەي 1934 - يىلى 10 - ئايدا سۋېن ھېدىنگە سوۋغا قىلغان سۈرەت)

ما جۇڭيىڭنىڭ كۆپ قىسىم ئادەملىرى داۋانچېڭدىن قارا شەھەر بىلەن كۇچار تەرەپكە چېكىنىپ، ئاقسۇغا بارغاندا ليۇ بىڭنىڭ قوشۇنى بىلەن تۇتۇشۇپ قېلىپ نۇرغۇن زىيان تارتتى. 3 - ئاينىڭ 28 - كۈنى، ما جۇڭيىڭ شۋېتسىيىلىك ئىلمىي تەكشۈرۈش ئۆمىكىنىڭ باشلىقى سۋېن ھېدىننىڭ ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ مارالبېشىدىن قەشقەرگە كېلىۋالدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئادىمى تەخمىنەن 10 مىڭدەك بار ئىدى.

4 - ئاينىڭ ئاخىرىدا، ئۆلكە ئارمىيىسى مارالبېشى بىلەن پەيزاۋات مۇداپىئە لىنىيىسىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ ما جۇڭيىڭنىڭ 2 مىڭ ئادىمىنى يوقاتتى، 1 مىڭ 800 دىن ئارتۇق ھەرخىل قورال - ياراغلارنى غەنىيمەت ئالدى. 7 - ئاينىڭ 5 - كۈنى، ما جۇڭيىڭ ئۆلكە ئارمىيىسىنىڭ قىستاپ كېلىۋاتقانلىقىنى، قەشقەرنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئەمدى قىيىن ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئادەملىرىگە قەشقەردىن چېكىنىپ، يەكەن ئارقىلىق خوتەنگە قاراپ چېكىنىشنى بۇيرۇدى.

ئۇ شىڭ شىسەيگە قوشۇننى ئۆزىگە قوشۇۋالسا ئۆزىنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى، شىڭ شىسەي ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ كېيىن ئۆزىگە بالا تېپىپ بېرىشىدىن قورقۇپ ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى ۋە قوغلاپ زەربە بېرىشنى داۋاملاشتۇردى.

ما جۇڭيىڭ ماڭارغا يول تاپالماي قالغاندا، قول ئاستىدىكى ياردەمچىلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا قوشۇندىكىلەرنى تاشلاپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كېتىشنى ئېيتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلىمۇ بۇ ياخشى چارىنى قوللىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى ئەزەلدىن ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ غالچىسى دەپ كېلىۋاتقان ما جۇڭيىڭنى نېمە ئۈچۈن قوبۇل قىلىدۇ؟ كېيىنكىلەر بۇ بىر تارىخقا باھا بېرىپ، ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شاھمات تاختىسىدىكى بىر ئۇرۇق، ۋاقتى كەلگەندە ئۇنى شىڭ شىسەي بىلەن باشقىدىن تۇتۇشۇشقا قويۇپ بەرمەكچى بولغان، دېيىشتى.

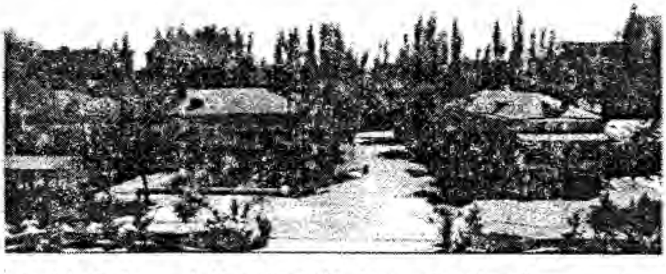

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ كونا ئورنى
(1925 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى رەسىمى ئېچىلغان)

7 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى، ما جۇڭيىڭ نۇرغۇن ئالتۇن، ئالماس قاتارلىق قىممەت باھالىق نەرسىلەرنى ئېلىپ، ئۈچ نەپەر

ئوفىتسېرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 79 ئادىمى بىلەن ئەركەشتامدا قورال تاپشۇرۇپ سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

ئەتىسى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلىغا نوتا تاپشۇرۇپ ما جۇڭيىڭنى ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى، ئۆزلىرىنىڭ ئۇنى خەلق سوتىغا تاپشۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ما جۇڭيىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۆتۈپ كەتكەنىكەن، ئۇنىڭ ئىشلىرىنى ئەمدى شۇلار ئورۇنلاشتۇراتتى. شۇڭا، ئۇلار بۇ تەرەپنىڭ تەلىپىگە پىسەنت قىلمايدۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئۇستىگە شىنجاڭنىڭ تەلىپى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قانۇنىغا توغرا كەلمەيدۇ، دەپ بولسىمۇ بۇ تەرەپنىڭ تەلىپىنى رەت قىلالايدۇ.

ما جۇڭيىڭ كەتتى. ئۇنىڭ 36 ـ شىسىدا يەنە 12 مىڭ 500 ئادەم بار ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ ئارىلىشىشى بىلەن 36 ـ شىنىڭ شىجاڭى ما خۇاشەن قەشقەرنىڭ يېڭى مۇھاپىزەت سىلىڭى ليۇ بىن بىلەن ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى ئىمزالاپ، 10 ـ ئايدا قوشۇنىنى باشلاپ خوتەنگە كەتتى. ئەمدى ئۇ شېڭ شىسەينىڭ كونتروللۇقىدىن قۇتۇلغان بولۇپ، پوسكامنى چېگرا قىلىپ ھۆكۈمەت قوشۇنى بىلەن تىركەشمە ھالەتتە تۇردى.

1934 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي بىلەن لى رۇڭ گومىنداڭ مەمۇرىي پالاتاسىنىڭ باشلىقى ۋاڭ جىڭۋېيغا بىرلىشىپ خەت يازدى. خەتتە مۇنداق دېيىلگەنىدى: «ما جۇڭيىڭ پۈتۈنلەي تەسلىم بولۇپ قوراللىرىنى تاپشۇردى، ئادەملىرى تارقىلىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن جەنۇبىي شىنجاڭ تىنچلاندى، ھەربىي ئىشلار ئاخىرلاشتى... باندىتلار تازىلىنىپ پۈتۈن شىنجاڭ بىرلىككە كەلدى.»

1934 ـ يىلى شېڭ شىسەي غەلىبە قازانغان يىل بولدى. شۇ يىلى ئۇ 40 ياشقا كىرگەن بولۇپ، تازا قىرانغا يەتكەن

چاغلىرى ئىدى. خەلق ئىچىدە، ئادەم 30 ياشتا زور ئىشلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرىدۇ، دېگەن گەپ بار، شۇ گەپكە سېلىشتۇرغاندا ئۇنىڭ نەتىجىسى سەل كېچىكىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇ نەتىجە تولىمۇ چوڭ نەتىجە ئىدى. ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىدىن بىرى ئۆلدى، بىرى قېچىپ كەتتى، ئەمدى ئۇ «ئۇھ» دېسە بولىدۇ. بۇ نەتىجىلەر تەبرىكلەشكە تېگىشلىك نەتىجە. 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، شىڭ شىسەي ئۈرۈمچىدە كاتتا مەرىكە ئۆتكۈزۈپ، ئۈچ يىلغا سوزۇلغان يېغىلىقلارنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى، تىنچلىقنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى، ئۆلكىلىك ئارمىيە دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ نامى بىلەن ئەمەس «جاھانگىرلىككە قارشى ئارمىيە» دەپ ئاتىلىدىغانلىقىنى، شىنجاڭدا جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمە باش ئۇيۇشمىسىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى. ئەمدى شىنجاڭنىڭ خوتەندىن باشقا بارلىق جايلىرى شىڭ شىسەيگە قارايدىغان بولدى.

5. خاتىرجەم يۇرت سوراش

ئۇزۇن بۇرۇن مەسلىھەتچىلەر

شىڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن، بارلىق ئىشلاردا تەدرىجىي ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. ئۇرۇمچىدى. كى ۋە پۈتۈن شىنجاڭدىكى پۇقرالار بۇ ئۆزگىرىشلەرنى قۇلاقلىرى بىلەن ئاڭلاپ، كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ، باشقا سەزگۈ ئەزالىرى بىلەن سېزىپ تۇرۇۋاتاتتى ھەم ئۇنىڭغا ماسلىشىۋاتاتتى.

ستالىن شىڭ شىسەيگە ياردەم بېرىمىز دېدى ھەم ۋەدىسىدە تۇردى.

شىنجاڭدا كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيگەن، موسكۋا بىلەن لې. نىنگراد تەلەپپۇزىدا سۆزلىشىدىغان ئۇزۇن بۇرۇن مەسلىھەتچى. لەر، مۇتەخەسسىسلەر، تېخنىكا خادىملىرى كۆپىيىشكە باشلى. دى. شىنجاڭنىڭ پۇقرالىرى ئۇلارنى «كۆك كۆزلەر» دەپ ئاتاي. دىغان بولدى. يەكشەنبە كۈنلىرى نەنشەن، بەيياڭگۇ، شىمىگۇ، خۇڭشەن، ئۇلامباي قاتارلىق جايلاردا سېرىق چاچ، كۆك كۆز، يۈزىدە سەپكۈنى بار رۇس قىزلىرى كانۋا كۆڭلەك كىيىشىۋالغان يىگىتلەر بىلەن قولتۇقلىشىپ تاماشا قىلىپ يۈرۈشەتتى، تانسا ئوينىشاتتى. بىر تەرەپتە قازاندا گۆش قايناپ تۇراتتى، كاۋاپدا. نلاردىن كۆتۈرۈلگەن مەززىلىك پۇراقلار، بوتۇلكىلاردىن قويۇلۇ. ۋاتقان ۋىنولارنىڭ خۇشبۇي ھىدلىرى ئەتراپنى بىر ئالاتتى، جا.

ۋۇر ـ جاۋۇرلاردا تۇرۇپ كەتكەن قىمىزلار، تۇرلۇك ـ تۇرلۇك مېۋىلەر تانسا ـ ئۇسسۇللارنى ئويناپ ئۇسسىغان مېھمانلارنى ساقلاپ تۇراتتى.

قاراڭغۇ چۈشكەندە تەرەپ ـ تەرەپكە گۈلخانلار يېقىلىپ، بايان، بالالايكا، گىتارلار «ئۈچ ئاتلىق هارۋا»، «موسكۋا كېچىسى» دېگەندەك ناخشىلارغا تەڭكەش قىلىپ كېچە ئاسمىنىنى مۇڭلۇق كۈي ـ ناخشىلارغا تولدۇرۇپ تۇراتتى. بۇ مەنزىرىنى كۆرگەن كىشى ئۆزىنى ۋولگا دەرياسىنىڭ بويىدىمۇ ياكى ئۇلامبايدىمۇ، بىلمەي قالاتتى.

مالىيە نازارىتىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەسلىھەتچىسى مىخايلىنىڭ دېگىنى ئىدى، ھەرقانداق خىراجەتتە ئۇنىڭ تەستىقىسىز بىر تىيىن چىقىم قىلىنمايتتى. ئۇ 20 يىل داۋاملاشقان باجنى ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتىپ، ئورنىغا ئەمەلىي باج تۈزۈمىنى ئورناتتى. كىرىم ـ چىقىمنى ئارىلاش خاتىـــرىلەشـــتــەك كونىچە ھېسابات تۈزۈمىنى كىرىم ـ چىقىمنى ئايرىپ ھېسابلايدىغان، ھەممە نەرسە ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان يېڭىچە ھېسابات تۈزۈمىگە ئۆزگەرتتى. مالىيە كومىتېتى بىلەن مالىيە نازارەت كومىتېتى قۇرۇلدى. بۇ ئورگانلار مالىيىنىڭ ئىشلىنىش يوللىرىنى نازارەت قىلاتتى، مالىيە تۈزۈمىگە خىلاپ ئىش ـ ھەرىكەتلەرنى، قانۇنغا خىلاپ مالىيە قىلمىشلىرىنى نازارەت قىلىش، پاش قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئىدى، بەزى دېلولارنى جىنايى ئىشلار سوتىغا بىۋاستە تاپشۇرالايتتى.

گېئولوگلار، تېخنىكا خادىملىرىمۇ شىنجاڭغا تۈركۈملەپ كىرىشكە باشلىدى. تاغلاردا قازاق ئۆيلىرى، چېدىرلار تىكىلىپ كەتتى، تاغلارنى پارتلاتقان ئاۋازلار، تــاغلارنــى تېشىــۋاتقان بۇرغىلارنىڭ ئاۋازلىرى ئاسمان بوشلۇقىدا ياڭراشقا باشلىدى. يەر ئاستىدا ئۇزۇن زامان ئۇخلاپ ياتقان ئالتۇن، كۈمۈش، مىس،

ئېسىل تاشلار ۋە نېفىت قاتارلىق خىلمۇخىل مەدەنلەرنىڭ ئۆلگە-
لىرى ساندۇقلارغا قاچىلىنىپ چېگرا سىرتىغا ئانالىز قىلىشقا
توشۇلماقتا. ئۇزۇن ئۆتمەي ئېغىر تېپتىكى ئاپتوموبىللار، ئال-
تۇن قېزىش، رۇدا قېزىش ماشىنىلىرى گورۇلدەپ شىنجاڭغا
كىرىشكە، شىنجاڭنىڭ بايلىقلىرى ماشىنا - ماشىنىلاپ سىرتقا
توشۇلۇشقا باشلىدى.

ئارمىيىنىڭ ئۆزگەرتىلىشى ۋە جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنىنىڭ قۇرۇلۇشى

ئارمىيە شېڭ شىسەينىڭ جان تومۇرى ئىدى. كىشىلەر
ئەسكەرلەرنىڭ باش كىيىمىدىكى گومىنداڭنىڭ سەككىز شوئار-
لىق بەلگىسىنىڭ ئالتە شوئارلىق بەلگىگە ئۆزگەرگەنلىكىنى،
ئارمىيىنىڭ «جاھانگىرلىككە قارشى ئارمىيە» دەپ ئاتالغانلىقى-
نى، «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» كە سادىق ئارمىيە دېيىلىۋاتقانلى-
قىنى كۆرۈشتى. سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ھەربىي مەسلىھەتچىلەر،
ھەربىي ئوقۇتقۇچىلار تۈركۈملەپ كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار شېڭ
شىسەيگە ياردەملىشىپ ئارمىيىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلماقچى
ئىدى. ئۇلارنىڭ ياردىمىدە شېڭ شىسەينىڭ 27 مىڭ كىشىلىك
ئارمىيىسى نۇرغۇن تاللاشلار ئارقىلىق 12 مىڭغە يىغىنچاقلىنىپ
20 نەچچە تۈمەن، ئۇلاردىن سىرت ئۈچ توپچى قىسىم يىڭى،
ئىككى قۇرۇلۇش قىسىم يىڭى، بىر برونېۋىك قىسىم يىڭى، ئۈچ
ئايروپىلان چوڭ ئەترىتى بولۇپ تەشكىللەندى. گەرچە ئەسكەر
سانى بۇرۇنقىدىن ئازايغان بولسىمۇ، ئەمما ئارمىيىنىڭ جەڭگى-
ۋارلىقى ۋە قوراللىنىشى بۇرۇنقىدىن كۆپ كۈچەيگەنىدى. باشقۇ-
رۇشقا ئاسان بولۇشى ئۈچۈن، شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى-
نىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىلىرىنىڭ تەكلىپى بويىچە پۈتۈن شىن-
جاڭنى 11 ھەربىي رايونغا ئايرىدى.

شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىلە-
رىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن دۆبەن مەھكىمىسىنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر
تۈەنىنى تۆتىنچى ئىنىسى شىڭ شىچىغا، ئۇرۇمچىنىڭ ئامانلىقى-
نى ساقلاش چوڭ ئەترىتىنى لۇڭ دېشېڭغا، قورالىرى خىل،
ئاساسەن شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىدىن تەشكىل قى-
لىنغان تەلىم ـ تەربىيە تۈەنىنى (تۈەن قارىمىقىدا ئۈچ پىيادە
قىسىم يىڭى، بىر ئاتلىق قىسىم لىيەنى، توپچى قىسىم ئەترىتى،
توپچى قىسىم ئەترىتى قارىمىقىدا ئۈچ ئوتتۇرا ئەترەت بار. ئۇلار-
دا تاغ زەمبىرىكىدىن ئالتىسى، دالا زەمبىرىكىدىن ئۈچى بار
ئىدى. يەنە برونېۋىك ئاپتوموبىل ئەترىتى، قۇرۇلۇش قىسىم
ئەترىتى، ئالاقىلىشىش ئەترەتلىرى بار ئىدى) خوتۇنىنىڭ تۇغقى-
نى ليۇ جېڭشىنغا تاپشۇردى.

شىڭ شىسەينىڭ يەنە بىر تۇغقىنى ۋاڭ خۇڭساۋ ئوفىتسېرلار
مەكتىپىنىڭ ئىلمىي مۇدىرى بولدى.

غۇلجا ئەزەلدىن ھەربىي، سىياسىي جەھەتتە ئىنتايىن مۇ-
ھىم ئورۇندا تۇراتتى. شۇڭا، شىڭ شىسەي ئۇ يەردىكى 1 مىڭ
100 كىشىلىك قوشۇنى قېيناتىسى چيۇ زۇڭجۈننىڭ باشقۇرۇ-
شىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى، يەنە ئۇنى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچى-
سى، قوشۇمچە شەھەر مۇداپىئە قوماندانى قىلدى.

جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئەسكىرىي كۈچلەر ئاساسلىقى قەش-
قەرگە ئورۇنلاشقانىدى، ئەسكىرىي كۈچلەرنىڭ تەشكىللىنىشى
بىرقەدەر تارقاق ئىدى، ليۇ بىننىڭ 300 چە ئوفىتسېر ـ جەڭ-
چىلىرى، شەرقىي شىمال ئارمىيىسىدىن يېڭى چىققۇنىڭ
ئاتلىق قىسىم 4 ـ تۈەندىكى 580 دىن ئارتۇق ئادەم، يەرلىك
خەنزۇ ۋە ئۇيغۇرلاردىن تەشكىللەنگەن ئاتلىق قىسىم 5 ـ تۈەن
ۋە 9 ـ تۈەندىكى جەمئىي مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ھەمدە ئۇيغۇر،
قىرغىزلاردىن تەشكىللەنگەن ماغۇتنىڭ پىيادە قىسىم 7 ـ شىسى-
دىكى (ئەسلىدىكى 6 ـ شى) 1 مىڭ 500 دىن ئارتۇق ئادەمنى

قوشقاندا جەمئىي ئوفىتسېر ـ ئەسكەرلەرنىڭ سانى 3 مىڭ 300 دىن كۆپرەككە يەتكەن بولۇپ، ئۇرۇمچىنىڭكىدىن قېلىشمايتتى. ئومۇمىي ئەسكەر سانىنىڭ 1/4 قىسمىنى ئىگىلەيدىغان بۇنداق بىر قوشۇننى قەشقەردە تۇرغۇزۇشتىن مەقسەت، بىرىنچى، ئەنگلىيە كونتروللۇقىدىكى ھىندىستاندىن كېلىش ئېھتىمالى بولغان تۇيۇقسىز ھۇجۇمغا تاقابىل تۇرۇش؛ ئىككىنچى، خوتەن رايونىدا تۇرۇشلۇق ما خۇسەن قىسىملىرىغا تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇن ئىدى.

ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىدىكى تۈەن دەرىجىلىك ياش ئوفىتسېرلار، ئوقۇغۇچى ئەسكەرلەر (ئارمىيىگە قاتناشقان ئوقۇغۇچىلاردىن تەشكىللەنگەن) ئىچىدىكى تايانچلار بۇ قوشۇننىڭ ئاساسلىق كۈچلىرىگە ئايلاندى. تۈەنجاڭ جياڭ يۇفېن، سۇن چىڭلىنلەر لۈيجاڭلىقتا، مەمۇرىي باشلىقلىقتا ئۆستۈرۈلدى. بۇ قوشۇننىڭ كۆپ سانلىقى تۇرپان، پىچان، باركۆل، گۇچۇڭ، قاراشەھەر، قەشقەر، چەرچەن، ئالتاي، چۆچەك قاتارلىق جايلاردا تۇردى. ئۇلاردىن نۇرغۇن ئادەم يەنە ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئورۇنلىرىغا ياكى ھەربىي، ساقچى مەكتەپلىرىگە ئوقۇتقۇچىلىققا يۆتكەلدى.

قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرلار مەكتىپى ئوقۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، شېڭ شىسەي مەكتەپ مۇدىرى، جياڭ يۇفېن چوڭ ئەترەت باشلىقى بولدى. 1933 ـ يىلى 12 ـ ئايدا مەكتەپنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلگەندە، شېڭ شىسەي ھەربىي كىيىملىرىنى كىيىپ كېلىپ يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى كۆزدىن كەچۈردى ۋە «جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلايلى، ھەقىقىي تۈردە ئىتتىپاقلىشايلى» دېگەن تېمىدا دوكلات بەردى. كېيىن بۇ سۆز بۇ مەكتەپنىڭ مەكتەپ شوئارىغا ئايلىنىپ مەكتەپ تاملىرىغا چوڭ خەتلەر بىلەن يېزىپ قويۇلدى.

ئوقۇغۇچىلار ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە ھەربىي سىگنال بىلەن

تەڭ ئويغىنىپ ئون مىنۇت ئىچىدە مەيدانغا يىغىلىپ بولاتتى. ئاندىن مەيداندا يۈگۈرۈ-ۋاتقان، كوماندا بېرىلىۋاتقان، «شا» دەپ ۋارقىرىشىۋاتقان ئاۋازلار ئەتراپنى بىر ئالات-تى، مەكتەپ مارشىغا توۋلىغان ناخشا ئاۋاز-لىرى كۆكنى تىترىتەتتى. پىيادە، ئاتلىق، توپچى، قۇرۇلۇش ئەسكەرلەرنىڭ دەرسلىك-لىرىنىڭ ھەممىسى ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئار-مىيە دەرسلىكلىرى بىلەن سوۋېت ئىتتىپا-قىنىڭ ھەربىي دەرسلىكلىرى بويىچە ئۆتۈ-لەتتى، ھەتتا تاماقمۇ سوۋېت ئىتتىپاقى ئارمىيىسىنىڭ تاماق تۈرلىرىگە ئۆزگەر-تىلگەنىدى.

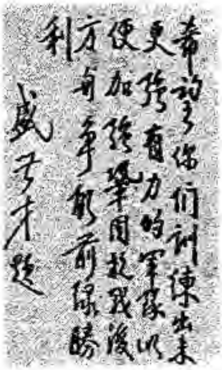

شېڭ شىسەينىڭ ئو-
فىتسېرلار مەكتىپىنىڭ
4 - قارار ئوقۇغۇچىلى-
رىغا يېزىپ بەرگەن بې-
غىشلىمىسى

ھەربىي ئىشلار دەرسلىكلىرىدىن باش-قا، ھەربىي مەكتەپ بىلەن ساقچى مەكتەپتە سىياسىي دەرسلەر-مۇ ئۆتۈلەتتى. شېڭ شىسەينىڭ قارىشىچە، سىياسىي دېگەن دۆلەت-گە سادىق بولۇش، شىنجاڭنىڭ مەڭگۈ جۇڭگونىڭ زېمىنى ئىكەن-لىكىنى قوغداش ئىدى. دۆلەتكە سادىق بولۇش دۆلەت ئىجاد قىلغان «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» كە سادىق بولۇش، «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» ھاكىمىيىتىگە سادىق بولۇش دېگەنلىك بولاتتى.

ھەربىي مەكتەپنىڭ مۇدىرى بولغان شېڭ شىسەي ھەربىي ئىشلاردىن دەرس بەرسە تامامەن بولاتتى ھەم بۇ جەھەتتە ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكىمۇ بار ئىدى. لېكىن، ئۇ بۇنىڭغا قىزىقمىدى، ئەك-سىچە ئۆزى تۈزگەن «ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەتتىكى ئاساسىي ۋەزىپى-لىرى»، «ئالتە بۈيۈك سىياسەتتىن دەرسلىك» قاتارلىق مەزمۇن-لارنى سۆزلىدى. ئۇ ماركسىزم - لېنىنىزم (شۇ چاغدا يېڭى ئىجتىمائىي پەن دەپ ئاتىلاتتى) ئاتالغۇلىرىنى ناھايىتى توغرا، راۋان سۆزلەپ بېرەلەيتتى، ئاغزىدىن «جاھانگىرلار»، «سوتسى-

يالىزم» ، «مۇستەملىكە» ، «ئۆكتەبىر ئىنقىلابى» ، «پرولېتا-رىيات دىكتاتورىسى» دېگەندەك يېڭى گەپلەر چۈشمەيتتى. سۆزلە-گەندە ھەرخىل ھەرىكەتلەرنى قىلىپ ھاياجان بىلەن سۆزلەيتتى، ئاڭلىغان ئادەملەر ئۇنىڭ بەزى سۆزلىرىنى چۈشىنەتتى، بەزى سۆزلىرىنى چۈشەنمەيتتى، ئاڭلىغانسېرى گاراڭلىشىپ قالاتتى. ئەكسىچە، سوۋېت ئىتتىپاقى ئەۋەتكەن سوۋېت ئىتتىپاقى كوم-مۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى يۈ شيۇسۇڭ (يەنە بىر ئىسمى ۋاڭ شۇچېڭ) ، چېن پېيشېڭلەرنىڭ يېڭى ئېچىلغان سىيا-سىي ئىقتىساد مەكتىپىدە دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم، مىللەتلەر سىياسىتى ھەققىدە سۆزلىگەن سۆزلىرى شۇنچىلىك چۈشىنىش-لىك، ئوچۇق، جەلپ قىلارلىق ئىدى، شۇڭا ھەممە ئادەم ئۇلار-نىڭ سۆزىنى ئاڭلاشنى ياخشى كۆرەتتى.

1936 - يىلى 5 - ئايدا، ھەربىي مەكتەپ ئەسلىگە كەلگەن-دىن كېيىن، تۇنجى ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى بولدى. شېڭ شىسەي ھەربىي كىيىملىرىنى كىيىپ مۇراسىمغا كەلدى. ئۇ ئالدى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرۈش نەتىجىسىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى بويىچە ھەربىر ئوقۇغۇچىنى قوبۇل قىلىپ ئۇلار بىلەن ئايرىم سۆھبەت-لەشتى، ئۇلارنىڭ ئارزۇلىرىنى، تەلەپلىرىنى سورىدى، ئاندىن مۇراسىمغا قاتنىشىپ سۆز قىلدى، ئوقۇغۇچىلارغا دىپلوملىرىنى ۋە مۇكاپاتلارنى تارقىتىپ بەردى.

شېڭ شىسەي مۇراسىمدا سۆزلىگەن سۆزىدە شۇنداق دېدى: «سىلەر مېنىڭ بالىلىرىم، بۈگۈندىن كېيىن قانداق قىيىنچىلىققا يولۇقساڭلار مۇدىرىڭلارغا خەت يېزىڭلار، مۇدىرىڭلار بار ئىمكانى-يىتى بىلەن قىيىنچىلىقىڭلارنى ھەل قىلىپ بېرىدۇ.» بۇ سۆز جياڭ جيېشىنىڭ خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈر-گەن ئوقۇغۇچىلىرىغا سۆزلىگەن سۆزىگە ئازراق ئوخشاپ قالاتتى. ياش ئوقۇغۇچىلار مەكتەپ مۇدىرىغا قاتتىق چوقۇناتتى، كېيىن

ئۇلارنىڭ نۇرغۇنىنى ئۇ ئۆلتۈرۈۋەتكەندىمۇ ئۇلار بۇنىڭ مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ئۆزلىرىگە قىلغان «غەمخورلۇقى» ئىكەنلىكىنى بى-لىشمىدى ھەتتا ئۆلۈم ئالدىدا تۇرغاندىمۇ مۇدىرىنىڭ كېلىپ ئۆز-لىرىنى قۇتۇلدۇرىدىغانلىقىنى ئارزۇ قىلىشتى.

كىشىلەر يەنە دۇبەن مەھكىمىسىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنىڭ شاۋجياڭ دەرىجىلىك مەسلىھەتچىسى كودياكزۇكىنىڭ قۇمۇلدىن روھسىز ھالدا قايتىپ كەلگەنلىكىنى بايقاشتى. بىرنەچچە كۈنىڭ ئالدىدا ئۇ دۇبەنىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قۇمۇلغا يولۋاسنىڭ 200 كىشىلىك قوشۇنىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشقا بارغانىدى. يولۋاس خېلى بۇرۇنلا ئايروپىلاندىن تاشلانغان تەشۋى-قات ۋەرەقىسىنى كۆرۈپلا ما جۇڭيىڭ بىلەن ئالاقىسىنى ئۈزگەنى-دى. ئەمدى شېڭ شىسەي «ئەمىلىنى بىردەرىجە ئۆستۈرىمەن» دېگەن ۋەدىسى بويىچە ئۇنىڭ ئەمەل دەرىجىسىنى لۇيجاڭلىقتىن شىجاڭلىققا ئۆستۈرۈشى كېرەك ئىدى. لېكىن، شېڭ شىسەي ما جۇڭيىڭنى مەغلۇپ قىلغان شۇ ھەيۋىسىدىن پايدىلىنىپ، يول-ۋاسنىڭ ئەمىلىنى ئۆستۈرمەي، «ئەلەمنى تاشلاپ قەلەم بىلەن شۇغۇللىنىش»نى، ھەربىي ھوقۇقنى تاپشۇرۇپ قۇمۇلنىڭ ھاكى-مى بولۇشنى بۇيرۇدى.

يولۋاس ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە قىلىپ، ناھىيىنىڭ ھاكىم-لىق تامغىسىنى قولىغا ئالدى، ئەمما 200 ئەسكىرىنى، قورال - ياراغلىرىنى تاپشۇرمىدى، شېڭ شىسەي ئامالسىز قې-لىپ ئاغزىنى تۇتۇپلا قالدى.

1934 - يىلى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى قۇمۇل مەمۇرىي رايونىنى تەسىس قىلىپ، قۇمۇل ناھىيىسى بىلەن باركۆل ناھىيىسىنى ئۇنىڭغا قارايدىغان قىلدى. شېڭ شىسەي بۇنى يولۋاستىن ھەربىي ھوقۇقنى تارتىۋېلىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى دەپ بىلىپ، لىيۇ يىڭلىننى قۇمۇل ۋىلايىتىنىڭ ۋالىي-لىقىغا، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ئەسكىرىي ئىشلار باشقارمىسى-

يولۋاس (1889 — 1971)

نىڭ باشلىقى شۇي يۇشېڭنى قو-
مۇل، باركۆل ناھىيىلىرىنىڭ ئاماز-
لىق ساقلاش قوماندانلىقىغا، قو-
شۇمچە 1 - تۈەننىڭ تۈەنجاڭلىقىغا
تەيىنلەپ، يولۋاسنى ناھىيىگە ھا-
كىملا بولسەن، ئەسكىرىي ھوقۇقنى
تاپشۇرۇشۇڭ كېرەك، دېدى.
ليۇ يىڭلىن ئاۋۋال قومۇلغا
كېلىپ ۋالىي مەھكىمىسىنى قۇر-
دى، ئارقىدىنلا شۇي يۇشىڭ ئەسكەر
باشلاپ يېتىپ كەلدى. ئۇ ئەمدىلا
لياۋدۇڭگە يېتىپ كېلىشىگە يولۋاس
گەپ تارقىتىپ: «شېڭ دۇبەن ليۇ
يىڭلىن بىلەن شۇي يۇشىڭنى مېنى
ئىككى تەرەپتىن قىسماققا ئېلىش ئۈچۈن قومۇلغا ئەۋەتىپتۇ.
مېنى بۇلار قىستاۋاتىدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا مەن قومۇلدا قانداق
تۇرالايمەن؟ مەن بۇ يەردىن كېتىمەن، ئەمما ئۇلارنى بوش قويۇ-
ۋەتمەيمەن، ئاۋۋال ئۇ بىرنەچچىسىنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ ئاندىن
كېتىمەن، بولمىسا دەردىم چىقمايدۇ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ
كوچىلارغا توسۇقلارنى قۇردى، بەزى كوچىلارنى كېسەك بىلەن
ئېتىۋەتتى، يەنە ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ دەرۋازىسىغا ئادەم قويۇپ
خادىملارنىڭ ئەركىن كىرىپ - چىقىشلىرىنى چەكلىدى. بۇنىڭ
بىلەن ليۇ يىڭلىن شېڭ شىسەيگە تېلېفون بېرىپ شۇي يۇشىڭنىڭ
قومۇلغا كىرىشىنى توسۇشقا مەجبۇر بولدى، بۇنىڭ بىلەنلا قال-
ماي يەنە ئۈلكە مەركىزىدىن ئادەم كېلىپ بۇ ئەھۋاللارنى يولۋاسقا
چۈشەندۈرۈپ ئۇقۇشماسلىقلارنى تۈگىتىشنى تەلەپ قىلدى.
شۇنىڭ بىلەن، شېڭ شىسەي كودىياكزۇكنى ئون نەچچە
كىشىلىك ئۆمەكنى باشلاپ يولۋاسنىڭ قىسىملىرىنى ئۆتكۈزۈۋې-

لىشقا قوْموْلغا ئەۋەتتى. يولۋاس ئۆمەكنىڭ ئادەملىرىنى ئۆز ئۆيىگە چۈشۈرۈپ ئىككىنچى قەۋەتكە ئورۇنلاشتۇردى ھەم ناھايە-تى ياخشى كۈتۈۋالدى. ئۇنىڭ بېغى ھەرخىل مېۋىلىك دەرەخلەر بىلەن تولغان، گۈللەرگە پۈركەنگەن، باغنىڭ ئىچىدىن بىر ئېـ-رىق سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان ئاجايىپ گۈزەل باغ ئىدى. يازنىڭ قاتتىق ئىسسىق ۋاقتى بولسىمۇ، باغنىڭ ئىچى بەكمۇ سالقىن ئىدى. ئۈستۈنكى قەۋەتتىن يىراقتىكى قەدىمىي مەسچىت كۆرۈ-نۈپ تۇراتتى، مەسچىتنىڭ ئىچىدىكى بىر نەچچە يۈز يىللىق قېرى دەرەخ تولىمۇ ھەيۋەتلىك ئىدى، ئۇنىڭدىن شاخلاپ چىققان توققۇز شاخ بىر ـ بىرىگە يۆگىشىپ ئۆزگىچە بىر مەنزىرە پەيدا قىلغاند-دى، يەرلىك كىشىلەر ئۇنى «توققۇز ئەجدىھا دەرىخى» دەپ ئاتىشاتتى. تېخىمۇ يىراقتا قوْموْل ۋاڭلىرىنىڭ قەبرىستانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، قەبرىلەرنىڭ ئۈستىلىرىگە چاپلانغان رەڭلىك چاق ـ چۈقلار قۇياش نۇرىدا يالتىراپ تۇراتتى. قەبرىستانلىقنىڭ ئۇ تەرىپىدە مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ناماز ئوقۇيالايدىغان كاتتا بىر مەسچىت قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بۇ مەسچىت ئۆزىنىڭ قەدىمىي-لىكى، غايەت چوڭلۇقى بىلەن قوْموْلدىكى كاتتا ئىمارەت سانىلات-تى. يولۋاس مېھمانلارنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن ياش ناخشى-چى، سازچى ۋە ئۇسسۇلچىلارنى تەكلىپ قىلدى.

كودىياكىزۇك ھاراققا ئامراق ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يولۋاسنىڭ سىلىق ـ يۇمشاق گەپلىرىگە، قورال تاپشۇرىمەن، شېڭ دۇبەنگە بويسۇنىمەن، دەپ بەرگەن ۋەدىلىرىگە ئىشىنىپ كېتىپ، ئېھتىيات قىلىشنى ئۇنتۇپ ھاراقنى بولۇشىغا ئىچتى، ئاخىردا مەست بولۇپ كېتىپ ئورنىدىن تۇرالماي ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كەتتى، شۇنداق ھالەتتىمۇ يەنە ھاراق ئىچىمەن، دەپ تۇراتتى. يولۋاسنىڭ ئادەملىرى ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى قورالسىز-لاندۇرۇپ يامۇلغا ئاپىرىپ قويدى.

يولۋاسنىڭ تۇتقۇنلىرىغا ئايلىنىپ قالغان ئۇ ئادەملەر ئەتە-

سى چۆشتە ئېسىگە كېلىشتى، ئۆزلىرىنىڭ نەدە يېتىشقانلىقىنى بىلمەيتتى. بىر چاغدا يولۋاس تولۇق قورالّلانغان قوغدىغۇچىلىرىنىڭ ھىمايىسىدە ئۇلارنىڭ يېنىغا كىردى.

يولۋاس كودىياكىزۇكىنىڭ يېنىدىن ئېلىۋالغان تاپانچىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئۇستەل ئۇستىدىكى تېلېفوننى كۆرسەتتى.

— مەسلىھەتچى ئەپەندى، سىز مېنى قورالسىزلاندۇرغىلى كەلگەن ئەمەسمۇ؟ — دېدى ئۇ، — مېنىڭ بۇرادەرلىرىم سىزنىڭ ئۇنداق قىلىشىڭىزغا ئۇنىماي سىزنى ئازراق رەنجىتىپ قويۇپتۇ. ئەسلىدە مەن بۇنداق ئىشنىڭ يۈز بېرىشىنى خالىمايتتىم. راستىنى ئېيتسام، مەن سىلەر رۇسلارنىڭ شىنجاڭغا نېمىشقا كەلگەنلىكىڭلارنى زادىلا چۈشىنەلمىدىم. بۇ تېلېفون ئارقىلىق شېڭ دۇبەنگە ئېيتىپ قويۇڭ، جۇڭگولۇقلارنىڭ ئىشىنى يەنىلا جۇڭگولۇقلارنىڭ ئۆزى قىلسۇن، بولمىسا سىز موسكۋاغا سالامەت كېتىپ خوتۇن - بالىلىرىم بىلەن جەم بولىمەن، دەپ خىيال قىلماڭ. مەن سىزنى نەنجىڭغا يالاپ ئاپىرىپ، بۇلار بىزنىڭ شىنجاڭنى قىزىللاشتۇرماقچى، دەپ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە ئەرز قىلىمەن.

يولۋاسنىڭ ئوت يېنىپ تۇرغان قورقۇنچلۇق كۆزلىرى كودىياكىزۇكقا نەشتەردەك تىكىلگەنىدى. بىر ئازدىن كېيىن ئۇنىڭ چىرايىدا كۈلكە كۆرۈندى.

— ئەمەلىيەتتە، — دېدى ئۇ، — ئىشلارنى ئۆزگەرمەيدۇ دېگىلىمۇ بولمايدۇ. مېنى قۇمۇلنىڭ ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىقىغا تەيىنلىسىلا قۇمۇل رايونىنىڭ تىنچلىنىدىغانلىقىنى يۇقىرىغا ئېيتسىڭىز، مەن بارلىق ئىشلارغا تولۇق ھوقۇقلۇق ھالدا مەسئۇل بولسام ھەممە ئاۋارىچىلىقلار تۈگەيدۇ، — ئۇ سۆزىنى دەپ بولۇپ، قولىدىكى تاپانچىنىڭ ئاغزىغا، خۇددى ئۇنىڭ ئىچىدىن ئىس چىقىۋاتقاندەك بوش پۈۋلەپ قويدى.

كودىياكزۆك ئامالسىز تۆرۈپكىنى قولىغا ئالدى، ئىككى
قېتىم پىرقىرىتىۋەتكەندىن كېيىن، تېلېفون ئۇنىڭ ئۆرۈمچىدى-
كى باشلىقى، مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنىڭ باش مەسئۇلى مالىن-
كوفنىڭ ئىشخانىسىغا ئۇلاندى. ئاندىن ئۇ بۇ يەردە بولغان ئىش-
لارنى ئۇنىڭغا رۇسچە سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ نېمىلەرنى دېگەنلى-
كى مۇھىم ئەمەس، مۇھىمى، شېڭ شىسەي بۇ ئىش يامان
تەرەپكە تەرەققىي قىلىپ كەتسە سوۋېت ئىتتىپاقى ئەۋەتكەن مەس-
لىھەتچىنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، يول-
ۋاسىنىڭ تەلىپىگە قوشۇلۇپ، ئۇنى قۇمۇلنىڭ ئامانلىق ساقلاش
قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى. كودىياكزۆك ئۇزۇنغا قالماي ئۆرۈم-
چىدىن غايىب بولدى.

شېڭ شىسەي قوشۇنلارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىشتىن
باشقا ئىشپىيونلۇق ئاپپاراتلىرىنىمۇ قۇردى.

شېڭ شىسەي تولىمۇ گۇمانخور ئىدى. ئۆرۈمچىدە يۈز بەر-
گەن 2 - قېتىملىق 26 - ئىيۇل سىياسىي ئۆزگىرىشىدىن
كېيىن، ئۇ قارا خورۇم تاشلىق بىر خاتىرە دەپتەر تۇتتى، بۇ
دەپتەرنى زادىلا يېنىدىن ئايرىمايتتى. دەپتەر ئادەم ئىسىملىرى
بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى، ئۆزى ئورۇنلاشتۇرغان قۇلاقلىرى ئۇ-
نىڭغا مەلۇم بىر ئادەمنىڭ ئەھۋالىنى مەلۇم قىلسا، ئۇ دەرھال
شۇ ئادەمنىڭ ئىسمىنىڭ ئاستىغا پەقەت ئۆزىلا بىلىدىغان ھەرخىل
بەلگىلەرنى سىزىپ قوياتتى.

ئەڭ بالدۇرقى ئىشپىيونلۇق تەشكىلاتى ئۇنىڭ ھەربىي مەك-
تەپتە بىللە ئوقۇغان ساۋاقدىشى ۋاڭ يۈشۇ ئەترەت باشلىقى بولغان
چارلاش - تەكشۈرۈش ئەترىتى ئىدى. بۇ ئەترەتنىڭ ئاساسلىق
ۋەزىپىسى ھەرقايسى نازارەتلەر، باشقارمىلار، ئورگانلار، مەك-
تەپلەر ۋە ھەربىيلەر ئىچىدىكى شېڭ شىسەي بىلەن ئۇنىڭ ھۆكۈ-
مىتىدىن نارازى كىشىلەرنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى يىغىپ توپلاش
ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۆرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانى-

سىنىڭ ئەتراپىدا غەلىتە ئادەملەر كونسۇلخانىغا كىرىپ - چىقى-
ۋاتقانلارنى، كونسۇلخانىنىڭ ئىچىدىكى بەزى ئەھۋاللارنى نازارەت
قىلىپ تۇراتتى، نازارەت ئاستىغا ئېلىنغان ئادەملەرگە ئارخىپ
تۇرغۇزۇلاتتى.

چارلاش - تەكشۈرۈش ئەترىتى ئۈچ ئايلا ھۆكۈم سۈرۈپ،
1934 - يىلى 6 - ئايدا دۆلەت مەھكىمىسى تەپتىش باشقارمىسىغا
ئۆزگەرتىۋېتىلدى. يەنە ئىككى ئايدىن كېيىن، تەپتىش باشقارمى-
سى سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى جاڭ يىۋۇ،
ۋاڭ لىچۈن، سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىسى پروخوتكا (خەن-
زۇچە ئىسمى باۋ گونىڭ) باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ سىياسىي
تەپتىش باش باشقۇرۇش ئىدارىسىگە ئۆزگەرتىلدى. بۇ ئاشكارا
جامائەت خەۋپسىزلىكى تەشكىلاتى ئىدى، ئۇنىڭغا شېڭ شىسەي
ئۆزى قوشۇمچە باشلىق، جاڭ يىۋۇ مۇۋەققەت ئىدارە باشلىقى،
باۋ گونىڭ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، ۋاڭ لىچۈن شاڭشياۋ دەرى-
جىلىك باش كاتىپ بولدى. بۇ ئىدارىنىڭ ئاستىدا يەتتە بۆلۈم
(لاۋازىمەت بۆلۈمى، ئەسكىرىي ئىشلار بۆلۈمى، سىياسىي بۆ-
لۈم، مىللىي ئىشلار بۆلۈمى، چەت ئەل بۆلۈمى، ئىقتىساد
بۆلۈمى، تەپتىش بۆلۈمى)، بىر ئىشخانا (فۇگۇەنلەر ئىشخانى-
سى) بار ئىدى. ھەرقايسى بۆلۈملەرنىڭ ئىسىملىرىدىن ئۇلارنىڭ
ۋەزىپىلىرىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەك قىيىن ئەمەس،
ئەلۋەتتە.

باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ خىراجىتى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ
مەمۇرىي خىراجىتى بىلەن شېڭ شىسەي ئۆزى بىۋاسىتە تۇتىدىغان
دۆلەت مەھكىمىسىنىڭ ئالاھىدە خىراجىتىدىن كېلەتتى. مەخپىي
قۇلاقلارنى ياللاش، ئاخبارات توپلاش ۋە كەلگەن ئاخباراتلارنى
توپلاشقا نۇرغۇن پۇل كېتىدىغان بولغاچقا، بەزى تۇرلەرنى ئاشكا-
رىلاشقا بولمايتتى، شۇڭا ئۇنىڭغا كېتىدىغان خىراجەتنىڭ ئومۇ-
مىي سانىنى ئېنىقلاش ئىنتايىن قىيىن ئىدى. بۇ ئىدارىدە ئىش-
لەيدىغانلارنىڭ تەمىناتى يۇقىرى ئىدى، ئەمەلىي دەرىجىسىگە يەنە

بىر دەرىجە قوشۇپ مائاش بېرىلەتتى، مەسىلەن، شاۋشياۋ دەرىجىلىكلەر جۇڭشياۋ دەرىجىلىكلەرنىڭ مائاشىنى ئالاتتى.
توپلانغان ئاخباراتلار ئىككى نۇسخا تەييارلىنىپ، بىر نۇسخىسى شېڭ شىسەيگە، يەنە بىر نۇسخىسى سوۋېت ئىتتىپاقىلىق مەسلىھەتچىگە يەتكۈزۈلەتتى.
شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى خادىملىرى بىلەن تېخنىكا خادىملىرىنىڭ توپلىغان ئاخباراتلىرىدىن پايدىلىنىدىغان بولسىمۇ، ئەمما يەنە ئۇلارنىڭ ئىسكەنجىسىگە چۈشۈپ قېلىشنى خالىمايتتى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆتمەي سوۋېت ئىتتىپاقىلىق خادىملار ئورگاندا خىزمەت قىلسا ئاسانلا سىرتتىكىلەردە خاتا چۈشەنچە پەيدا قىلىپ قويىدىكەن، دېگەن باھانە بىلەن باۋ گونگنى كەتكۈزۈۋەتتى. سىياسىي تەپتىش باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ نامى سوۋېت ئىتتىپاقى ئاخبارات ئورنىنىڭ نامىدىن كۆچۈرۈپ كېلىنگەن بولغاچقا، ئاسانلا كىشىلەرنىڭ گۇمانى ۋە نارازىلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىكەن، دېگەن باھانە بىلەن 1934 ـ يىلى 10 ـ ئايدا سىياسىي تەپتىش باشقۇرۇش ئىدارىسىنى يەنە شىنجاڭ ئامانلىقنى ساقلاش باش ئىدارىسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىدى. جاڭ يىۋۇ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، قوشۇمچە مۇۋەققەت ئىدارە باشلىقى بولدى، دائىرىسىمۇ كېڭەيتىلدى. بىرىنچى قول ۋە مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، كاتىبات باشلىقى بولغاندىن باشقا، يەنە كاتىبات ئىشخانىسى، بوغالتىر ئىشخانىسى، قوغداش گۇرۇپپىسى (دۆبەن بىلەن رەئىسنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداشقا مەسئۇل)، ئامانلىق ساقلاش ئەترىتى، سەككىز بۆلۈم، بىر ئالاھىدە جىنايى ئىشلار سوت مەھكىمىسى (خىيانەت قىلىپ خىزمەت ۋەزىپىسىنى ئادا قىلماسلىق، زەھەرلىك بۇيۇملارنى توشۇش، سېتىش قاتارلىق دېلولارنى سوت قىلىشقا مەسئۇل) تەسىس قىلىندى. سەككىز بۆلۈم ئىچىدە لاۋازىمەت بۆلۈمىدىن باشقا بۆلۈملەرنىڭ ھەممىسى ھەرخىل ئاخباراتلارنى توپلاش بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئۇلارنىڭ «سەزگۈر بۇرۇتى» ھەرقايسى تەرەپلەرگە سوزۇلغان

بولۇپ، شېڭ شىسەي پۈتۈن شىنجاڭدا ھېچقانداق نەرسە نەزىرىدىن چۈشۈپ قالمايدىغان مەخپىي ساقچى تورىنى يېيىپ بولدى.

ئامانلىق ساقلاش ئىدارىسى مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان بىر يېرىم يىل ۋاقىت ئىچىدە ھەممىلا يەردە تىمىسقىلاپ يۈرگەنلىكتىن كىشىلەرنى قاتتىق قورقۇنچقا سېلىۋەتكەنىدى. شېڭ شىسەي خەلقنىڭ رايى ۋە مەركەزدىن ۋاڭ لىشياڭنىڭ سالاھىيىتىنى تەكشۈرۈش ھەققىدە بىرنەچچە قېتىم تېلېگرامما كەلگەنلىكىنى باھانە قىلىپ، 1936 ـ يىلى قىشتا ۋاڭ لىشياڭنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا يولغا سېلىپ قويدى، ئارقىدىنلا ئامانلىقنى ساقلاش باش ئىدارىسىنى جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىغا ئۆزگەرتتى. ئەسلىدىكى ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك ئامانلىق ساقلاش شۆبە ئىدارىلىرىنىمۇ جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىلىرى قىلىپ ئۆزگەرتتى، مۇھىم يېزا ـ كەنتلەر ۋە يايلاقلاردا يەنە جامائەت خەۋپسىزلىكى ساقچىخانىلىرى تەسىس قىلىندى. جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا شاۋجياڭ دەرىجىلىك جاڭ يىۋۈنى، مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا، قوشۇمچە ئامانلىقنى ساقلاش بۆلۈمىنىڭ بۆلۈم باشلىقلىقىغا لىۇ شيەنچېننى تەيىنلىدى.

يۇقىرىدىكى تەشكىلاتلار مەيلى ئاشكارا ياكى مەخپىي بولسۇن، ھەممىسى شېڭ شىسەينىڭ ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرى بولۇپ، ھوقۇقى ناھايىتى چوڭ ئىدى، كىرەلمەيدىغان يېرى يوق ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، شېڭ شىسەي نۇرغۇن ئادەمنى ئىشپىيونلۇققا مەخپىي سېتىۋېلىپ ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن خادىملىرىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى يوشۇرۇن كۆزىتىشكە قويدى. ئۇ ئىشپىيونلارنىڭ ئۆزىمۇ نازارەت قىلىنىدىغان ئوبيېكتلار ئىدى، ئەمما بۇنى ئۆزلىرى بىلمەيتتى. بۇ ئادەملەر بىۋاسىتە شېڭ شىسەيگە بويسۇناتتى. شېڭ شىسەينىڭ فۇگۇەنى جاۋ جيەنفېڭ مۇنداق دېگەن: «ئۇ چاغلاردا ھەر كۈنى كېچىسى ئۈچ ـ تۆت ئادەم كېلىپ شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشەتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ھەربىر مىللەتتىن بار ئىدى. مەن ئۇلارنى

باشلاپ كىرىپ شىڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشتۇرەتتىم. بەزى ئاخبا-راتلارنى خەت بىلەن يېزىپ يوللاشقا بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار شىڭ شىسەيگە ئېغىزدا يەتكۈزەتتى.»

قىسقىسى، شىڭ شىسەي هۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىللەردە مەخپىي پايلاقچىلار كۆپ ئىدى، قولغا ئېلىنغانلارنىڭ سانى كۆپ-پەيگەنسېرى يەتكۈزۈلىدىغان ئاخباراتلارمۇ، ئارخىپلارمۇ كۈندىن - كۈنگە كۆپىيىپ باراتتى، ھەممە ئادەم ئۆزىدىن ۋايىم يەپلا يۈرگەچكە، كىشىلەر ئارىسىدىكى بېرىش - كېلىشلەرمۇ ئازلاپ كەتكەنىدى، هۆكۈمەتنىڭ ئۈستىدىن نارازى بولىدىغان سۆزلەرنى ئاشكارا قىلىش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

7 مىليون 500 مىڭ ئالتۇن رۇبلى

1935 - يىلى 5 - ئايدا، ستالىن مەردلىك قىلىپ شىڭ شىسەيگە بىر قېتىمدىلا 5 مىليون ئالتۇن رۇبلى قەرز بەردى. ئۇ پۇلنى تاشيول ياساش، ئېلېكتر ئىستانسىسى، پاختا زاۋۇتى، ماي زاۋۇتى قۇرۇش شەرتى بىلەن بەرگەنىدى. قەرزنى يۇشىن يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى يەرلىك مەھسۇلاتلار بىلەن قايتۇ-رۇش بەلگىلەندى.

شىڭ شىسەي بۇ قەرزنى ئېلىش - ئالماسلىق ئۈستىدە كۆپ ئويلاندى. قەرز ئالمىسا، ئۆرۈش يېغىلىقلىرى كۆپ بولۇپ خەلق گادايلىشىپ كەتكەن، يېزىلار خانىۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان، قۇت-قۇزۇش - ياردەم بېرىش ئىشىغا تېز تۇتۇش قىلمىسا مەسىلىنى ھەل قىلغىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن؛ قەرز ئالاي دېسە، ئەنجىڭ ھۆكۈمىتى بىلىپ قېلىپ سۈرۈشتۈرۈپ قالسا قانداق جاۋاب قىلغىلى بولىدۇ؟ قەرزنى شەخسىي ئالسا، قاملاشماي قالسا تۈرمىدە ياتىدىغان گەپ. ئاخىر ئۇ كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان، زىخمۇ كۆيمەيدىغان، يەنى قەرز ئالىدىغان، ئەمما مەسئۇلىيىتىنى بىر ئادەم ئۈستىگە ئالمايدىغان چارىنى ئويلاپ تاپتى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ لى رۇڭ بىلەن بىرلىشىپ نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە تېلېگرامما يوللاپ، قەرز ئېلىشتىكى مەقسەتنى «ئىگىلىك ۋەيران بولۇپ ئامالسىز قالدۇق» دەپ يازدى ۋە بۇ قەرزدە ھېچقانداق سىياسىي مەقسەت يوق، نوقۇل سودا خاراكتېرىدىكى قەرز ئېلىش، دېدى. يەنە «تەڭرىتاغ گېزىتى» نىڭ مۇخبىرلىرىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يىغىنىغا قاتناشتۇرۇپ جامائەت پىكىرى توپلىدى.

شېڭ شىسەي شۇنداق دېدى: «ئەسلىدە چەتتىن قەرز ئېلىش بىر يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس ئىدى، بىراق نۆۋەتتىكى ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا شۇنداق قىلمىساق خەلققە بەرگەن ۋەدىمىزنى ئاقلىيالمايمىز، ھەربىي ۋە مەمۇرىي خىراجەتلىرىمىز ئۈزۈلۈپ قالىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقى بىزنىڭ جاھانگىرلارنىڭ شىنجاڭدىكى غالچىلىرىنىڭ توپىلاڭلىرىنى تارمار قىلىشىمىزغا، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشىمىزغا ياردەم قىلدى. بىز سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاشقى سىياسىتىگە ئىشىنىمىز. مەركىزىي ھۆكۈمەت بىزگە ھېچقانداق ياردەم بېرەلمەيدىغان ئەھۋال ئاستىدا بىز ئۇلارنىڭ بىزگە سۇنغان دوستلۇق قولىنى قەتئىي ھالدا قوبۇل قىلىشىمىز كېرەك.»

شېڭ شىسەي تەكىتلەپ يەنە مۇنداق دېدى: «بىز ۋەتىنىمىزنىڭ بىر غېرىچ يېرىنى، ئىگىلىك ھوقۇقىمىزنى ساتقىنىمىز يوق، دوست قوشنىمىزمۇ بىزگە ھېچقانداق بىر قوشۇمچە شەرت قويمىدى، بۇ ئىككى نۇقتىدا ھەرقايسىڭلارنىڭ خاتىرجەم بولۇشىڭلارنى سورايمەن.»

ئەڭ ئاخىردا شېڭ شىسەي شۇنداق دېدى: «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بۇ ئىشنىڭ پۈتۈن جەريانىنى مەركىزىي ھۆكۈمەتكە ئىككى قېتىم مەلۇم قىلىپ تېلېگرامما يوللىدى، ئەگەر مەركەز بۇ ئىشنىڭ مەسئۇلىيىتىنى سۈرۈشتۈرۈپ قالسا مەسئۇلىيەتنى پېقىر بىلەن لى رەئىس ئىككىمىز ئۈستىمىزگە ئالىمىز.»

شېڭ شىسەينى كىممۇ ئەيىبلىيەلىسۇن؟ شىنجاڭنىڭ قە-

يىنچىلىقى شۇنچە چوڭ تۇرسا، نەنجىڭ ماڭا يەيدىغانغا بىر نەرسە بەرمىسەڭ، ئۇنى ئاز دەپ تىلەمچىلىك قىلىپ قورساق بېقىشىمىغىمۇ يول قويمىساڭ، بىزنى ئاچ قىلىپ ئۆلسۇن دەمسەن؟

شېڭ شىسەينى كىم ئۇچۇق - ئاشكارا ئەمەس دېيەلىسۇن؟ ئۇ مەسئۇلىيەتنى ئۇستىگە ئالىدىغانلىقىنى دېدى، ئەمما سۆزۈش-تۇرۇلۇپ قالسا.

ئەمەلىيەتتە، شېڭ شىسەيىنىڭمۇ كۆڭلىدە سان بار ئىدى. پۇل قەرز ئېلىشقا ئۆلكىلىك هۆكۈمەت هەيئەتلىرى قوشۇلغان تۇرسا، مەسئۇلىيەتنى ئۇ بىر ئادەم ئۇستىگە ئالاتتىمۇ؟ ئەڭ ياخشى يېرى، بۇرهاننى كېلىشىمگە قول قويىدىغان تولۇق هوقۇقلۇق ۋەكىللىككە تەيىنلىگەن تەيىنلەشنامىگە لى رۇڭ بىر ئادەم ئەمەس 13 هەيئەتنىڭ هەممىسى قول قويغانىدى. كونىلار-نىڭ: «قانۇننىڭ كۆپكە كۈچى يەتمەيدۇ» دېگەن گېپى بار. ئەگەر بۇ ئىش سۈرۈشتۈرۈلۈپ قالسا 13 ئادەمنىڭ هەممىسى مەسئۇل بولىدىغان گەپ. شېڭ شىسەي كۆرەڭلەپ تۇرۇپ باشقىلارغا: «مەن يوشۇرۇن ئىش قىلمايمەن، جىن شۇرېن سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يوشۇرۇن سودا كېلىشىمى ئىمزالىغانىدى، ئاخىر بېرىپ تۈرمىدە ياتتى» دېدى.

كېلىشىمنامىدە بۇ 5 مىليون رۇبلى خەلق ئىشلىرىغا ئىشلە-تىلىدۇ، دېيىلگەنىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولماي، بىر قىسمىغا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قورال - ياراغ، هەربىي ئايروپىلان قاتار-لىقلارنى سېتىۋالدى. 15 يىلدىن كېيىن، يەنى 1950 - يىلى، تەيۋەنگە قېچىپ بېرىۋالغان شېڭ شىسەي تاشقى ئىشلار مىنىس-تىرلىقى بۇ پۇلنى نېمىگە ئىشلەتكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرگەندە، سوۋېت ئىتتىپاقى بىزگە قەرزگە ساپلا كۈمۈش بەرگەن، ئۇ كۈمۈشلەرنى ئىشلىتەلمەي، ئامالسىز ئامبارغا قويۇپ قويدۇق. كېيىن ئۇ كۈمۈشلەرنى 50 مىڭ سەر ئالتۇنغا قوشۇپ شىنجاڭ-نىڭ مېتال پۇلى ئورنىدا ئىشلىتىۋەتتۇق، دېگەن.

1937 - يىلى 1 - ئايدا، ستالىن شېڭ شىسەيگە يەنە 2

مىليون 500 مىڭ ئالتۇن رۇبلى قەرز بەردى. شېڭ شىسەي بۇ پۇل بىلەن ئۆزىنىڭ «ئۈچ يىللىق قۇرۇلۇش پىلانى» نى باشلاپ، كۆۋرۈك ياساش، تاشيول ياساش، كان ئېچىش، دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇش، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرىنى سېتىۋېلىش، چارۋىنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاش، رادىئو ئىستانسىسى قۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوقۇغۇچى چىقىرىش، تېلېفون سىمى تارتىش، مەكتەپ سېلىش، شىنجاڭ گېزىتخانىسىنى قۇرۇش، دوختۇرخانىلارنى كۆپەيتىپ سېلىش، ئامبولاتورىيە سېلىش، ساقاۋەتخانىلارنى قۇرۇش قاتارلىق ئىشلارنى قىلدى. ئۈرۈمچىنىڭ ئۆزىنى ئالساقمۇ، ئۇنىڭ قىياپىتىدە چوڭ ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى. نەنمېن سېپىل دەرۋازىسى چېقىلىپ ئالدىغا مەدەنىيەت مەيدانى بەرپا قىلىندى. ھەر كۈنى كىشىلەر بۇ مەيدانغا كېلىپ مەيداندا قويۇلۇۋاتقان ئويۇنلارنى كۆرىدىغان، ياپونغا قارشى نۇتۇقلارنى ئاڭلايدىغان بولدى. ئىلگىرى قىش پەسلىدە كوچىلارنىڭ

ئۆزگىرىشتىن ئىلگىرىكى ئۈرۈمچى كوچىلىرى

قاسناقلىرىدا قارلار دۆۋىلىنىپ كېتەتتى، ئۇنىڭغا تۆكۈلگەن ئەخلەت، تەرەتلەر قوشۇلۇپ تاغدەك بولۇپ كېتەتتى، ئەتىيازدا

ئېرىپ كوچىلار مەينەتچىلىككە پاتاتتى، پاتقاقنىڭ دەستىدىن ماڭغىلى بولمايتتى. ئەمدى هازىر بۇ كوچىلار ياسىلىپ، ئازادە، پاكىز كوچىلارغا ئايلاندى، چوڭ ــ چوڭ بايراملاردا مىڭلىغان نامايىشچىلار شېڭ شىسەينىڭ هەربىيچە كىيىنىپ چۈشكەن چوڭ سۈرىتىنى، بايراقلارنى كۆتۈرۈشۈپ، شىر ئويۇنلىرىنى ئوينىشىپ بەخۇدۇك ماڭالايدىغان بولدى.

كېچىلىرى داشىزىنىڭ كوچىلىرى ئېلېكتر چىراغلارنىڭ يورۇقىدا يوپيورۇق تۇرىدىغان، كىنوخانىلاردا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كىنولىرى قويۇلۇپ تۇرىدىغان، هەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۇيۇشمىلىرى، ئاممىۋى مائارىپ ئۆيلىرى قۇرۇلۇپ هەرخىل پائالىيەتلەر بولۇپ تۇرىدىغان بولدى، خەلقنىڭ روهى كۆتىرىلىشكە باشلىدى.

كوچىلاردا ئات، ئېشەك، كالا هارۋىلىرىدىن باشقا، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ، ئامېرىكىنىڭ هەرخىل پىكاپلىرى توختىماي چېپىپ تۇرىدىغان، ماگىزىنلاردا، دۇكانلاردا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ هەرخىل پاختا، يۇڭ رەختلىرى، شېكەر، قەنتلىرى، سەرەڭگىلىرى، مىس، تۆمۈر، ئالىيۇمىن سايمانلىرى، خۇرۇم ئاياغلار، يېمەكلىكلەر، تۈرلۈك كونسېرۋالار ئۈزۈلمەيدىغان بولدى. خەلقنىڭ ماددىي تۇرمۇشى ئىلگىرىكىدىن كۆپ ياخشىلاندى. شۇنىڭ بىللەن بىللە يەنە تۈرلۈك يېڭى ئاتالغۇلارمۇ ئۈزلۈكسىز تۈردە كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا سىڭىپ كىرىشكە باشلىدى.

جاهانگىرلىككە قارشى تۈرۈش ئۇيۇشمىسى ۋە «ئالتە بۈيۈك سىياسەت»

1934 ــ يىلى 8 ــ ئاينىڭ 1 ــ كۈنى، «شىنجاڭ خەلقىنىڭ جاهانگىرلىككە قارشى تۈرۈش ئۇيۇشمىسى» قۇرۇلدى. شېڭ شىسەينىڭ يۇرتداشلىرى، ساۋاقداشلىرىدىن «ئون چوڭ دوك-

«جاھانگىرلىككە قارشى سەپ» نىڭ مۇقاۋىسى

تور» دەپ نام ئالغان خې يۇجۇ قاتارلىق-لار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ شەرقىي شىمال، بېيجىڭ، تيەنجىنلەردىن شىن-جاڭدا ئىش تەۋرىتىۋاتقان شېڭ شىسەي-نىڭ ئىشلىرىغا ياردەملىشىش ئۈچۈن ئا-رىلىقنى يىراق كۆرمەي يېتىپ كېلىشتى.

شېڭ شىسەي خې يۇجۇغا شۇنداق دېدى: «شىنجاڭ ئەنگلىيە، ياپونىيە جا-ھانگىرلىرى تالىشىۋاتقان جاي، شۇڭا مەن جاھانگىرلىككە قارشى بايراق كۆتۈ-رۈپ چىقىپ شىنجاڭدىكى 4 مىليون ھەرمىللەت قېرىنداشلىرىمىزنى بۇ سەپكە چاقىرىشىم ۋە ئۇلار-نى ئىتتىپاقلاشتۇرۇشۇم كېرەك. سىز ماڭا جاھانگىرلىككە قار-شى تۇرۇشنى مەقسەت قىلغان بىر تەشكىلات قۇرۇپ بېرىڭ. ئۇ تەشكىلاتقا ئۆزىڭىز مۇدىر بولىسىز، باشقىلار، مەسىلەن، ۋاڭ لىشى، شۇي ليەنلەر تەشكىلات بۆلۈم باشلىقى، تەشۋىقات بۆلۈم باشلىقى بولسۇن. چېن چىمىڭ بىرئاز ياش، شۇڭا ئۇ ياشلار خىزمىتى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولسۇن. مائارىپ، ھەربىي ۋە ھۆكۈمەت خادىملىرىنىڭ ھەممىسى بۇ تەشكىلاتقا قاتناشسۇن. بۇ تەشكىلاتنى بىز كۈچلۈك بىر سىياسىي تەشكىلات، سىياسىي پارتىيە قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمىز كېرەك.»

جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۆلكە مەركىزىدىن تۆۋەندىكى يېزا - كەنتلەرگىچە ئۇ-نىڭ تارماق ئورگانلىرىمۇ قۇرۇلۇشقا باشلىدى. ئۇيۇشمىنىڭ پائالىيىتى تولىمۇ جانلىق ئىدى، تام گېزىتلەرنى چىقىراتتى، ناخشا ئېيتىش، دراما ئويناش پائالىيەتلىرىنى ۋە كەچلىك يىغىن-لىشلارنى ئۆتكۈزۈپ تۇراتتى. خەلق مەكتەپلىرى، كەچ كۇرس-لار، ساۋات چىقىرىش سىنىپلىرى قۇرۇلۇشقا باشلىدى، ئىقتى-

ساد قىلىش، ئىئانە توپلاش پائالىيەتلىرى، ئەمگەك مۇسابىقىلە-
رى ئېلىپ بېرىلدى، ھەرخىل شەكىللەر بىلەن ئاممىنى قوز-
غاپ، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۇرۇش قىلمۇاتقان ئالدىنقى
سەپتىكىلەرگە ياردەم بېرىلدى.

1935 - يىلى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، جاھانگىرلىككە
قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «جاھانگىرلىك-
كە قارشى سەپ» نەشر قىلىندى. سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن
سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيە ئەزاسى يۇ شيۇسۇڭ بىلەن «ئون
چوڭ دوكتور» نىڭ بىرنەچچىسى بۇ ژۇرنالنىڭ مەسئۇل مۇھەر-
رىرلىرى بولدى. بۇ ژۇرنالنىڭ باش يۆنىلىشى جاھانگىرلىككە،
ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن
بىرلىشىش، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئەڭ چوڭ ئارقا سەپ
بولغان شىنجاڭنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش ئىدى.

«جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى» باشتىن -
ئاخىر شېڭ شىسەينىڭ «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نى يۈرگۈزۈش-
نىڭ ئەڭ كۈچلۈك قورالى بولۇپ كەلدى. بۇ ئۇيۇشمىنىڭ باش
كاتىپلىقىنى ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ خې يۇجۇ، يۇ شيۇسۇڭ،
جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى خۇاڭ خۇچىڭلار
ئۈستىگە ئالدى. كېيىن شېڭ شىسەي بۇ ئۇيۇشمىنى گومىنداڭ
بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە تاقابىل تۇرىدىغان «ئۈ-
چىنچى سىياسىي گۇرۇھ» قا ئايلاندۇرۇشقا ئۇرۇندى.

شېڭ شىسەي شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئۈچۈن مەلۇم
نەزەرىيە ئاساسىغا ئىگە بولۇشى كېرەك ئىدى، شۇڭا ئۇ ئون چوڭ
پروگرامما، سەككىز چوڭ خىتابنامە، توققۇز تۈرلۈك ۋەزىپە،
ئۈچ چوڭ ۋەزىپە، بەش چوڭ سىياسەت قاتارلىق نىشان ۋە
شوئارلارنى ئوتتۇرىغا چىقاردى. 1935 - يىلىنىڭ كېيىنكى
يېرىمىدا يۇقىرىدىكىلەرنى يىغىۋېلىپ «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نى
تۈزۈپ چىقتى. بۇ ئالتە سىياسەت: «جاھانگىرلىككە قارشى تۇ-

رۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈش، مىللەتلەر باراۋەر بولۇش، پاك بولۇش، تىنچ بولۇش، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش» ئىدى. بۇ ئىجتىمائىي پەن نەزەرىيىسى بويىچە «ئون چوڭ دوكتور» بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى شىنجاڭنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ تۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويغان ئىلغار سىياسەت ئىدى.

«جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش» جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلغان بارلىق جاھانگىرلار ۋە ئۇلارنىڭ غالچىلىرىغا قارشى تۇرۇشقا، ما جۇڭيىڭدىن باشقا غەرب جاھانگىرلىرىنىڭ جاسۇسلىرىنى چېگرىدىن قوغلاپ چىقىرىشقا قارىتىلغانىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، شېڭ شىسەي بۇ شوئارنى تېخىمۇ ئىنچىكىلەپ، ئۆزىنىڭ بارلىق سىياسىي دۈشمەنلىرى بىلەن ئۆزى نارازى بولغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى جاھانگىرلارنىڭ غالچىلىرى دەپ قاراپ، ئۇلارنى يوقىتىش، تۇتۇش، سولاش، ئېتىپ تاشلاشلارنىمۇ جاھانگىرلىككە قارشى ھەرىكەت ئىچىگە كىرگۈزۈۋالدى.

«سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈش» نىڭ مەقسىتى ناھايىتى ئېنىق، يەنى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوستانە ئۆتۈش، ھەممىدە ئۇلارنىڭ دېگىنى بويىچە قىلىش ئىدى. لېكىن، سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭغا قارىتا چوڭ دۆلەت شوۋىنىزمىنى يولغا قويدى، شېڭ شىسەيمۇ بۇنىڭغا قارشى تەدبىر قوللىنىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەكسىيەتچىلەرنى تازىلاشنى كېڭەيتىۋەتكەنلىكىدىن پايدىلىنىپ ۋە ئۇلارنىڭ تروتسكىچىلارنى تازىلاشلىرىغا ماسلىشىپ، ئۆزى ياخشى كۆرمەيدىغان ياكى سوۋېت ئىتتىپاقى گۇمانلىنىپ قالغان شىنجاڭدىكى كوممۇنىستلىرىنى تۇتۇپ ئۇلارغا تاپشۇرۇپ بەردى، بۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەم تروتسكىچىلارنى تازىلىغان، ھەم ئۆزىنىڭ ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملىگەن، ھەم سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ئەمەلىي ھەرىكەتلىرى بىلەن ئىپادىلىگەن بولدى، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ بۇنىڭغا

1937 ـ يىلى خەنزۇ مەدەنىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغاندا چۈشكەن خاتىرە سۈرەت (ئالدىنقى رەت ئوڭدىن سولغا: شۆي ليەن، لى رۇڭ، شېڭ شىسەي، جاڭ شىن، 2 ـ رەت سولدىن 2 ـ كىشى بۇرھان شەھىدى)

ھەيران بولۇپ ئاغزىنى تۇتۇپلا قالدى.

«مىللەتلەر باراۋەر بو-لۇش» سىياسىي جەھەتتە خو-جانىيازنى ئۆلكىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قىلىش، ھەرقايسى نا-زارەت، ئىدارىلەرگە ئاز سان-لىق مىللەتلەردىن بىرىنچى قول ۋە مۇئاۋىن ئەمەلدارلارنى قويۇشقا قارىتىلغانىدى. ئۇ مەدەنىيەتتە مىللەتلەرنى شە-كىل، «ئالتە بۈيۈك سىيا-سەت» نى مەزمۇن قىلغان ھەر-قايسى مىللەتلەر مەدەنىيىتىنى تەشەببۇس قىلدى؛ تەرجىمە ئورگانلىرىنى قۇرۇپ، دەرسلىك كىتابلارنى، تەشۋىقات ماتېرى-ياللىرىنى ئاز سانلىق مىللەتلەر يېزىقىغا تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلدۇردى؛ چوڭ يىغىنلاردا ئۇيغۇر، رۇس، موڭغۇل، قازاق تەرجىمانلىرىنى ئىشلەتتى؛ ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى-نى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇيۇشمىلىرىنى قۇردى، بۇ ئۇيۇشمىلارنى مەكتەپ ئېچىشقا رىغبەتلەندۈردى.

«پاك بولۇش» تا خىيانەتچى ـ پارىخور بولماسلىق تەشەببۇس قىلىندى. 100 يۈەندىن 299 يۈەنگىچە خىيانەت قىلغانلارغا بىر يىلدىن يۇقىرى، بەش يىلدىن تۆۋەن قاماق جازاسى بېرىش، خىيانىتى 500 يۈەندىن ئاشقانلارغا ئۆلۈم جازاسى ياكى مۇد-دەتسىز قاماق جازاسى بېرىش بەلگىلەندى. قاتتىق جازالاش تەدبىرى قوللىنىلغانلىقتىن خىيانەتچىلىك قىلمىشلىرى زور دە-رىجىدە ئازايدى. لېكىن، پۇلنى دەپ ھاياتىنى ئويلاشمايدىغانلار يەنە چىقىپ تۇردى. مەسىلەن، قۇتۇبى ناھىيىسىنىڭ ھا-

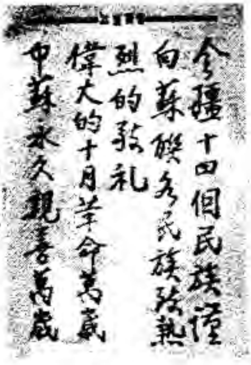

1939 ـ يىلى 11 ـ ئايدا، شېڭ شىسەينىڭ ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ 22 يىللىقىنى تەبرىكلەپ «جاھانگىرلىككە قارشى سەپ» نىڭ 2 ـ سانىغا يېزىپ بەرگەن بېغىشلىمىسى

كىمى شۈي ۋېنبىڭ، جىمىسار ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ۋۇ جېنباڭ، كۇچا ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىقلار خىيانەت قىلغانلىقتىن شېڭ شىسەي ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئاتقۇزۇۋەتتى. شېڭ شىسەي ۋە ئۇنىڭ جەمەتلىرى بۇ قانۇننىڭ جازاسىغا ئۇچرىمايتتى، ئەلۋەتتە.

«تىنچ بولۇش»، «قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش» «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىككى ماددىسى، ئۇلارنىڭ مەنىلىرىنى سۆزلىمىسەكمۇ ناھايىتى ئېنىق.

شىنجاڭنىڭ يۇقىرىلىرى شىنجاڭنىڭ تارىخىدا پەقەتلا بولۇپ باقمىغان، ئىلغار ئەھمىيەتكە ئىگە بۇ سىياسەتنى ئىچ ـ ئىدىن قوللىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، شېڭ شىسەي مۇشۇ سىياسەتلەرگە تايىنىپ تۇرۇپ ستالىندىن ئۆزۈلدۈرمەي ياردەم ئېلىپ تۇردى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مۇشۇ سىياسەتلەرنى شېڭ شىسەي بىلەن ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى بىرلىك سەپ قۇرۇشنىڭ ئاساسى قىلدى، ھەم سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ يولىدا مېڭىپ، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ئىجتىمائىي مۇھىتىدا كوممۇنىزمنى تەشۋىق قىلماسلىق، كومپارتىيە تەشكىلاتلىرىنى قۇرماسلىق كېرەك. «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» شىنجاڭغا ماس كېلىدىغان ئەڭ ياخشى سىياسەت، كومپارتىيە ئەزالىرى بۇ سىياسەتنى ئۆزىنىڭ سىياسىتى قاتارىدا كۆرۈپ ئىجرا قىلىشلىرى شەرت، دەپ ھېسابلىدى ۋە شىنجاڭدىن ئىبارەت ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى چوڭ ئارقا سەپنى مۇستەھكەملەش ۋە قۇرۇپ چىقىش، موسكۋا بىلەن يەنئەن ئوتتۇرىسىدىكى ماددىي بۇيۇملار بىلەن ئادەم توشۇيدىغان بۇ خەلقئارالىق يولنى ساقلاپ

قىلىش ئۈچۈن مەركەزنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىر-لىرىدىن چېن يۈن، تېڭ دەيىيۈەن، دېڭ فا، چېن تەنچيۇ، ماۋ زېمىن قاتارلىق مۇنەۋۋەر كادىرلارنى شىنجاڭدا ئىشلەشكە ئەۋەت-تى، بۇنىڭ بىلەن ئىككى تەرەپنىڭ دوستلۇقى 1938 - يىلى ئەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتتى.

چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى

1936 - يىلى، دۇبەن مەھكىمىسىدە يەنە بىر يېڭى ئورگان — چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى قۇرۇلدى. بۇ 3 - ئىنتېرناتسىئونال ئاخبارات ئىدارىسى قۇرغان، ئاساسلىقى شىن-جاڭ چېگراسى سىرتىدىكى ھەربىي ئاخباراتلارنى توپلايدىغان ئور-گان بولۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىلىرى ئۆز دۆلىتىنىڭ كۆپ يىللىق ئالاھىدە خىزمەتلەر تەجرىبىسى، شىن-جاڭنىڭ پەۋقۇلئاددا جۇغراپىيىلىك ئورنىغا ئاساسەن شېڭ شى-سەيگە تەكلىپ بېرىپ قۇرۇلغانىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىسى مالانچىيېف شېڭ شىسەيگە:

— شىنجاڭ سىز ۋە بىز ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم جاي. شۇنى بىلىشىڭىز كېرەككى، شىنجاڭنىڭ تۆت ئەتراپى بىزدىن باشقا دۈشمەن كۈچلەر بىلەن ئورالغان، ھەممىسىلا شىنجاڭنى ئۆزلىرىنىڭ تەسىر دائىرىسىگە كىرگۈزۈۋېلىشنى ئويلايدۇ. شۇ-ڭا، ھەر ۋاقىت ھوشيار تۇرۇش، ئۇلارنىڭ ئاخباراتلىرىنى ئوغ-رىلاپ، ئالدىن ئۇلارنىڭ ئۆزىگە تاقابىل تۇرۇش كېرەك، بۇ ئىنتايىن مۇھىم. ئۇنداق قىلمىساق دۈبەنلىك ئورنىڭىزدا بىر كۈنمۇ خاتىرجەم ئولتۇرالمايسىز، — دېدى.

شېڭ شىسەي بېشىنى لىڭشىتىپ ئولتۇرۇپ ئاڭلىدى.

— شۇڭىا، — دېدى مالانچىيېف سۆزىنى داۋاملاشتۇ-

رۇپ، — بىز شىنجاڭدا مەخسۇس شىنجاڭ چېگراسى سىرتىدىكى ئاخباراتلارنى توپلايدىغان ئاخبارات ئورگىنى قۇرۇشىمىز كېرەك، ئۇ بىزنىڭ كۆزىمىز، قۇلىقىمىز، بۇرنىمىز بولىدۇ.

مالانچىيېف ئالدىدىكى قەھۋەدىن بىر ئوتلاپ قويۇپ، ئاندىن شېڭ شىسەينىڭ ئىنكاسىنى كۆزەتتى.

شېڭ شىسەي، مۇشۇنداق بىر ئورگاننىڭ بولۇشى ھەقىقەتەن ياخشى ئىش، ئەمما ئۇنىڭغا كىم رەھبەرلىك قىلىدۇ؟ قولغا كەلگەن ئاخباراتلاردىن قانداق پايدىلىنىش كېرەك؟ ئادەم، تېخنىكا ۋە مەبلەغنى نەدىن چىقىرىش كېرەك؟ دەپ ئويلاۋاتاتتى.

مالانچىيېف شېڭ شىسەينىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلگەندەك:

— ئەگەر سىز قوشۇلسىڭىز، مەبلەغنى، خادىملارنى، تېخنىكا ئۈسكۈنىلىرىنى بىز چىقىرىپ ياردەم بېرىمىز. كونكرېت ئىشلارنىڭ تەپسىلاتى توغرۇلۇق بىز بىر لايىھىنى ئوتتۇرىغا قويساق، دۇبەن تەكشۈرۈپ بېكىتسە بولىدۇ، — دېدى.

سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىسى تۈزگەن لايىھە ناھايىتى تېزلا شېڭ شىسەينىڭ ئۈستىلى ئۈستىدە پەيدا بولدى. لايىھەدە شۇنداق دېيىلگەنىدى:

شىنجاڭنىڭ غەربىي جەنۇب تەرىپىدە ھىندىستان، ئافغانىستان ھەتتا ئامېرىكىنىڭ ئاخباراتلىرىنى ئىگىلىگىلى بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تاشقورغان، خوتەن، چەرچەنلەردە ئۈچ ئىش باشقۇرۇش ئورنى قۇرۇش كېرەك.

شەرقىي شىمال تەرەپتىن گەنسۇ، سۈيۈەن ئارقىلىق ياپونىيىگە دائىر ئاخباراتلارنى ئىگىلىگىلى بولىدۇ؛ شەرق ۋە جەنۇب تەرەپتىن گەنسۇ، چىڭخەي، نىڭشيا، شىزاڭ ئارقىلىق گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايونلار ۋە غەربىي شىمالدىكى ما جۇڭيىڭ قوشۇنىغا دائىر ئاخباراتلارغا ئىگە بولغىلى بولىدۇ. شۇڭا، شىڭشىڭشيادا بىر ئىش باشقۇرۇش ئورنى، لەنجۇدا ئىككى ئاخبا-

رات گۇرۇپپىسى قۇرۇش كېرەك.

بىرىنچى ئاخبارات گۇرۇپپىسى يەرلىك مەھسۇلاتلار سودىسى، يەنى يۇڭ، تېرە تىجارىتى قىلىشنى نىقاب قىلىدۇ، ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا گەنسۇ، نىڭشىيا، چىڭخەيلەردە ئون نەچچە يۇڭ، تېرە سېتىۋېلىش پونكىتلىرى بولىدۇ، ھەممىسى ئاخبارات توپلاش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

ئىككىنچى ئاخبارات گۇرۇپپىسى شىنجاڭ يۇشىن يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ لەنجۇدىكى تارماق شىركىتىنى نىقاب قىلىدۇ، ئۇ ئاخبارات توپلاشتىكى ئەڭ مۇھىم ئورگان.

ئۇنىڭدىن باشقا، جيۇچۈەن، ئېرلىزى دەرياسى، شىنىڭ تەرەپلەردە سودا دۇكانلىرىنى ياكى دەڭ ـ سارايلارنى قۇرۇپ، شۇلارنىڭ نىقابى ئاستىدا ئاخبارات توپلايدۇ ھەم ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە تورنى تېخىمۇ يىراق جايلارغا يېيىشنى قولغا كەلتۈرىدۇ.

چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىغا شېڭ شىسەي قوشۇمچە باشقارما باشلىقى بولىدۇ، ۋۇ زۇجۇن (مۇھاپىزەتچىلەر تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى) بىلەن چېن پېيشېڭ (سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، ھەقىقىي ئىسمى ليۇ جىنجۇڭ) مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى بولىدۇ.

كەسپىي ئىشلارغا سوۋېت ئىتتىپاقىلىق شاۋجياڭ دەرىجىلىك باش ھەربىي ئوقۇتقۇچى، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن مەسلىھەتچىسى مالانچىيىف مەسئۇل بولىدۇ.

باشقا ئاساسلىق ئەمەلدارلار:

شاڭشياۋ دەرىجىلىك مۇئاۋىن باش مەسلىھەتچى ۋىنىكوف ئاخبارات خادىملىرىنىڭ مەشىقىگە مەسئۇل.

جۇڭشياۋ دەرىجىلىك ھەربىي ئوقۇتقۇچى ۋولوف دۆلەتنىڭ ئىچى ـ سىرتىدىكى ئاخبارات تورلىرىنى تەشكىللەشكە ئادەم تەيىنلەيدۇ.

جۇڭشياۋ دەرىجىلىك ھەربىي ئوقۇتقۇچى مېدانوف ئاخبارات

تەھرىرى، تەرجىمان.
ئاندرېيېف تەرجىمان.
جۇڭشياۋ دەرىجىلىك ھەربىي ئوقۇتقۇچى ۋارناكوف، مانكوف تېلېگراف يوللاشنى مەشىق قىلىش، باش تېلېگراف ئىستانسىسىنىڭ ئۈسكۈنىلىرىنى، ئاخبارات قوبۇل قىلىش ئاپپاراتلىرىنى رېمونت قىلىش، ئاسراش ئىشلىرىغا مەسئۇل.
شاۋجياڭ دەرىجىلىك ژانگىن فوتو سۈرەت ۋە فوتو سۈرەتلەرنى كىچىكلىتىپ قويۇپ بېرىشكە مەسئۇل.
فرانسىيىلىك تېخنىك ماناس رادىئو ئىستانسىسىنىڭ باش مەسئۇلى.
بارلىق ئېلېكترونلۇق ئەسۋابلارنى ۋە چوڭ ـ كىچىك ئاپتوموبىللارنى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ تەمىنلەيدۇ.
جايلاردىن كەلگەن بارلىق ئاخباراتلار ئۈچ نۇسخا كۆپەيتىپ يېزىلىپ، بىر نۇسخىسى شېڭ شىسەيگە، بىر نۇسخىسى باش ھەربىي ئوقۇتقۇچى بىلەن مۇئاۋىن باشقارما باشلىقىغا، بىر نۇسخىسى ئالاقىدار بۆلۈمچىلەرگە يوللاپ بېرىلىدۇ.
بۇ لايىھە بەكمۇ ئەتراپلىق تۈزۈلگەن بولۇپ، ئېلىۋېتىلدىغان، قوشۇدىغان بىرمۇ يېرى يوق ئىدى، شېڭ شىسەي بۇ لايىھىدىن تولۇق رازى بولۇپ، بارلىق ئىشلارنى مۇشۇ لايىھە بويىچە ئىجرا قىلىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن دۇبەن مەھكىمىسىدىكى 3 ـ ئىنتېرناتسىئونال ئاخبارات باشقارمىسىغا تەرەپ ـ تەرەپتىن ئاخباراتلار كېلىشكە باشلىدى. شېڭ شىسەي ئوفىتسېرلار مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلارنى چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىغا بېرىپ خىزمەت قىلىشقا ئۆزى تاللىدى. 1937 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، پۈتۈن باشقارمىنىڭ خادىملىرى 100 دىن ئېشىپ كەتتى. بۆلۈم باشلىقىدىن يۇقىرى خادىملارنىڭ ھەممىسى مالانچېيىفنىڭ نازارىتى ئاستىدا تەشكىللەنگە سادىق بولۇش، ئۇنىڭغا ھەرگىز خائىنلىق قىلماسلىق توغرى-

سىدا قەسەم بېرەتتى، بولمىسا قاتتىق جازاغا ئۇچرايتتى.

مامۇت بىلەن ما خۇشەننىڭ يوقىتىلىشى

1937 - يىلى شىڭ شىسەي كۆپ ئىشلارغا يولۇققان بىر يىل بولدى.

شۇ يىلى قۇمۇل، قەشقەر، خوتەندىكى يولۋاس، مامۇت، ما خۇشەنلەر ئارقا - ئارقىدىن توپىلاڭ كۆتۈردى. ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدىكى قوشۇنلارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىشتا بۇ جايلاردىكى مىللىي قوراللىق كۈچلەرنىڭ مەسىلىلىرى نېگىزىدىن ھەل قىلىنماي، ئۇلارنىڭ كۈچى ساقلىنىپ قېلىپ يوشۇرۇن ئاپەت پەيدا بولغانىدى. ئەمدى ھازىر بۇ زىددىيەتلەر پارتلاپ يارىمۇ ئېغىز ئېلىشقا باشلىغان، يارىنى ئوپېراتسىيە قىلىۋېتىشنىڭ پۇرسىتىمۇ يېتىپ كەلگەنىدى.

مامۇت تۇرپان ئاستانىلىق چوڭ پومېشچىك بولۇپ، 1933 - يىلى 12 - ئايدا خوجانىيازغا ئەگىشىپ ئىسيان كۆتۈرگەن، ئۇنىڭغا سادىق بولۇپ نۇرغۇن جەڭلەرگە قاتناشقان، ئۇنىڭدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلىپ باقمىغانىدى. 1934 - يىلى 8 - ئايدا، خوجانىياز شىنجاڭ ئۆلكىسىگە مۇئاۋىن رەئىس بولغاندا، مامۇت قەشقەردە قېلىپ 6 - شىنىڭ شىجاڭى بولغانىدى، قول ئاستىدا 1 مىڭ 500 ئادىمى بار ئىدى. ئۇ ئەنگلىيىگە يېقىن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى ئىدى، سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىزمنى يولغا قويىدۇ، كوممۇنىزم بولسا دىنغا قارشى تۇرىدۇ، دەپ قارايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تەتۈر يول تۇتۇپ، مەسچىت ياسىتىپ ھەممە ئادەمنىڭ بەش ۋاخ ناماز ئۆتىشىنى بەلگىلىدى، «ئۆشرە»، «زاكات» دېگەن دىنىي باجنى مەجبۇرىي يىغدى، ئۇيغۇر يېزىقىدا «يېڭى تۇرمۇش گېزىتى»نى چىقىرىپ «ئىسلام

دۆلىتى» قۇرۇش توغرىسىدا داۋراڭ سالدى. خوجانىياز ئۇرۇم-
چىگە مېڭىشىنىڭ ئالدىدا، ئۇنىڭغا: «ئاكا، خۇدا ھەققىدە ئۇ
يەرگە بارماڭ، ئۇرۇمچىگە بارسىڭىزلا ھەممە ئىشىمىز تۈگىشى-
دۇ» دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى.
ماۇتىنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى شېڭ شىسەينىڭ قۇلاق-
لىرى ئۇنىڭغا يەتكۈزۈپ تۇرۇۋاتاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ سوۋېت
ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىسى رىبالكىننى ماۇتقا ھەربىي مەسلىھەتچى-
لىككە ئەۋەتتى؛ ماۇتىنىڭ ياش بىر ئوفىتسېرىنى سوۋېت ئىتتى-
پاقىغا ئوقۇشقا چىقىرىپ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ماۇتىنىڭ
قوشۇنىغا سەنمۇجاڭلىققا تەيىنلىدى؛ ماۇتىنىڭ لۈي، تۇەن ھەتتا
ليەن دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرىنى ئۆلكە مەركىزىدىكى ھەربىي
مەكتەپكە ئوقۇشقا ئېلىپ كېلىپ، شۇ پۇرسەتتە ئۆزىنىڭ يېقىن-
لىرىنى ماۇتىنىڭ قوشۇنى ئىچىگە كىرگۈزۈۋەتتى. سوۋېت ئىت-
تىپاقى تەرەپمۇ شېڭ شىسەيگە ماسلىشىپ، ماۇتىنىڭ فۇگۇەن-
نى، مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنىڭ باشلىقىنى سوۋېت ئىتتىپاقى-
نىڭ قەشقەردىكى كونسۇلى بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان قىلىپ
قويدى. 1935 - يىلى، شېڭ شىسەي يەنە ئادەم ئەۋەتىپ «يېڭى
تۇرمۇش گېزىتى»نى تارقىتىپ، ئۇنىڭ مۇستەقىللىق دەپ توۋ-
لايدىغان تىلىنى ئۈزۈپ تاشلىدى.
شېڭ شىسەي يەنە قەشقەردە يۈكسەك ئابرۇيغا ئىگە غوپۇر
دامولللىنى ماۇت بىلەن قارشىلاشتۇرۇپ قويدى. شېڭ شىسەي
بۇ دىنىي داھىيغا ئالتۇن مېدال بەردى، غوپۇر دامولللا تۇەنجاڭلى-
قىدا بىر تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەشكىللەپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا
زىيارەتكە ئەۋەتتى. ماۇت غوپۇر دامولللىنى سوۋېت ئىتتىپاقى
بىلەن شېڭ شىسەيگە سېتىلغان ئەشەددىي ئادەم دەپ بىلىپ،
1936 - يىلى 5 - ئاينىڭ 12 - كۈنى يېرىم كېچىدە تۇمەن
دەريا بويىدىكى موزدۇز مەھەللىسىدە قەستلەپ ئۆلتۈرگۈزۈۋەت-
تى. ئەتىسى يالغاندىن غەزەپلەنگەن بولۇپ قاتىلنى تۇتتى ۋە

داموللىنىڭ نامىزىغا قاتناشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن مامۇت شېڭ شىسەيگە قارشىلىق كۆرسىتىش قەدىمىنى تېزلەتتى، ئادەم ئەۋەتىپ ئەنگلىيە، ياپونىيە تەرەپلەر بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتتى، قول ئاستىدىكى ئىمىن ۋاهىت قاتارلىقلارنى پانتۈركىست مەسئۇد بىلەن ئەيسالارنىڭ يېنىغا ئەۋەتىپ، شىنجاڭنى «قىزىللاشتۇرۇش» قا ئۇرۇنۇۋاتقان شېڭ شىسەينى گومىنداڭ هۆكۈمىتىنىڭ جازالىشىنى تەلەپ قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا شېڭ شىسەيگە قارشى قوراللىق توپىلاڭغا تەييارلىق قىلدى.

شېڭ شىسەي مامۇتنىڭ سۈيىقەستىنى بىلگەندىن كېيىن، 3 - نۆۋەتلىك ئۆلكىلىك ئاۋام خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى ئېچىشنى باهانە قىلىپ مامۇتنى ئۆلكە مەركىزىگە تەكلىپ قىلىپ، ئۇرۇمچىدە ئۇنىڭغا قول سالماقچى بولدى.

مامۇت ئۆلكە مەركىزىگە بارسا ئۆزىنىڭ جەزمەن قولغا ئېلىنىدىغانلىقىنى پەملەپ، بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ ئۆلكە مەركىزىگە بارىدىغانلىقىنى جاكارلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن يوشۇرۇن هالدا هەرقايسى مەكتەپلەردىكى ئوقۇغۇچىلارنى كوچىلارغا چىقىپ نامايىش قىلىپ، ئۆزىنى شەهەردىن چىقارماسلىققا تەشكىللەپ، ۋاقىتنى كەينىگە سۈردى، ئۆزى قېچىپ كەتكەندىن كېيىن پاراكەندىچىلىك سېلىشقا ئادەملىرىنى ئورۇنلاشتۇردى. يەنە بىر تەرەپتىن تۇرپاندىكى كارىز ۋە ئۆي - بىساتلىرىنى سېتىپ، 800 سەر ئالتۇن تەييارلاپ قېچىشقا تەييارلاندى.

1937 - يىلى 4 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئەتىگەن سائەت 7 يېرىمدا، مامۇت ئاقتۇغا ئوۋ ئوۋلىغىلى بېرىش نامى بىلەن ئىنىسى ۋە ئاز ساندىكى گۇماشتىلىرىنى، مەزكۇر شىدىكى بىر قىسىم ئوفىتسېرلارنى باشلاپ قەشقەر كونىشەهەردىن قېچىپ چىقىپ يېڭىسارغا باردى، ئۇ يەردىن لاداققا، لاداقتىن كەشمىرگە بېرىپ، كەشمىر ئارقىلىق هىندىستانغا قېچىپ باردى. كېيىن

بىيجىڭ، ياپونىيە قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، بارغانلا يېرىدە بۆل-گۈنچىلىك پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى.

ماۋت قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ تاشلاپ كەتكەن ئادەملىرى دەرھال توپىلاڭ كۆتۈردى. خوتەندىكى ما خۇشەن توپىلاڭنى تىنجىتىش باھانىسى بىلەن توپىلاڭچىلارغا قوشۇلۇپ شېڭ شىسەيگە قارشى كۆتۈرۈلۈپ چىقتى. ئۇزۇن ئۆتمەي قەش-قەر، يەكەن، يوپۇرغا، مارالبېشى قاتارلىق جايلار ئۇلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتتى. ئارقىدىن ئۇلار ئاقسۇ، كۇچا تەرەپلەرگە يۈرۈش قىلدى، نەتىجىدە جەنۇبىي شىنجاڭدا يەنە ئۇرۇش باشلى-نىپ كەتتى.

قۇمۇلدىكى يولۋاس ماۋتىنىڭ ئادەملىرىنىڭ قوزغىلىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ ئۇلارغا ئاۋاز قوشتى. بۇ چاغدا جۇڭگو ئىشچى - دېھقان قىزىل ئارمىيە 4 - يول ئارمىيىسىنىڭ سول قانات قوشۇنى شىنجاڭغا كىردى. شېڭ شىسەي ستالىن تاپشۇر-غان ۋەزىپە بويىچە يولۋاسنى يوقىتىشقا ئاتلاندى. بىرنەچچە يىل-دىن بۇيان، شېڭ شىسەي يولۋاسنىڭ قوشۇنىنى پارچىلاشقا باش-لىغاچقا، ئۇنىڭ ئەسكىرىي كۈچى ئاجىزلاپ قالغانىدى. شۇڭا، ئىككى قوشۇن تۇتۇشقاندا يولۋاسنىڭ قوشۇنى بىرونېۋىك، زەمبە-رەكلەر بىلەن قوراللانغان شېڭ شىسەي قوشۇنى تەرىپىدىن مەغ-لۇپ بولۇپ باغداشنىڭ ئىچىگە چېكىندى. ئاخىر قوشۇنغا قو-ماندانلىق قىلىش ئىمكانىيىتى قالمىغان يولۋاس يول بويى دۆكان-لارنى، بانكىلارنى بۇلاپ يۇرۇپ گەنسۇغا بېرىۋالدى، كېيىن نەنجىڭگە قېچىپ كەتتى. بۇ چاغدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شېڭ شىسەيگە قارشى كۈچلەرنى توپلاپ شىنجاڭغا سىڭىپ كىرىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتقان بولغاچقا، يولۋاسقا ھەربىي ئىشلار كومى-تېتىنىڭ جۇڭجياڭ دەرىجىلىك كېڭەش ئەزاسى دېگەن پەخرىي نامنى بەردى ۋە ئۇنىڭ قۇمۇلنىڭ ئامانلىقىنى قوغداش قوماندان-لىق ئەملىنى ساقلاپ قالدى.

ما خۇشەن بىلەن ماۋتىنىڭ توپىلاڭچى قوشۇنى شەرققە قاراپ
يۈرۈش قىلغاندا شېڭ شىسەي ئۇلارغا بەرداشلىق بېرەلمىدى،
ئۇنىڭ شەرقىي ۋە غەربىي سەپلەردە ئۇرۇشقا قاتناشتۇرالايدىغان
ئادىمى ئاران 4 مىڭ 500 لا بولغانلىقتىن، غەربىي مەكتەپنىڭ
ئوقۇغۇچىلىرىنىمۇ ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى ۋە يەنە
بىر قېتىم سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئەسكەر كىرگۈزۈشنى تەلەپ
قىلدى.

1937 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا، سوۋېت
ئىتتىپاقى كونستانتىنوفنىڭ قوماندانلىقىدا، شاكىرنىڭ تۆەنجاڭ-
لىقىدىكى 5 مىڭ كىشىلىك ماشىنىلاشقان قىسمىنى 40 ئايروپى-
لان، 20 تانكا بىلەن شىنجاڭغا كىرگۈزدى. ئۇلار شىنجاڭغا
ئۇلۇغچات ناھىيىسى چېگرىسى ئىچىدىكى تۇرغات تاغ ئېغىزىدىن
كىرىپ ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ ماڭدى. بىر يولدىكىلەر ئۇدۇل
مارالبېشىغا بېرىپ ما خۇشەننىڭ 36 ـ شىسى بىلەن ماۋتىنىڭ
6 ـ شىسىنى ئىككىگە بۆلۈۋېتىپ، شەرق تەرەپتىكىسىنى ئۆلكە
ئارمىيىسى، غەرب تەرەپتىكىسىنى سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى بىر
تەرەپ قىلدى، يەنە بىر يول ئۇدۇل قەشقەرگە يول ئالدى.

توپىلاڭچى قوشۇن بۇ ئۇرۇشتا بەرداشلىق بېرەلمەي
ئارقا ـ ئارقىدىن تەسلىم بولدى. ما خۇشەن ھىندىستانغا قېچىپ
كەتتى. ئۆلكە ئارمىيىسى خوتەننى ئىگىلەپ، شۇنىڭدىن ئېتىبا-
رەن پۈتۈن شىنجاڭ تولۇق بىرلىككە كەلدى. ئىككى توپىلاڭچى
قوشۇننىڭ 10 مىڭدىن ئارتۇق ئادىمىنى سوۋېت قىزىل ئارمىيە-
سى بىلەن شېڭ شىسەي مەخپىي قىرىپ تاشلىدى، بەزىلىرىنى
تىرىك كۆمۈۋەتتى، بەزىلىرى دېرەكسىز يوقاپ كەتتى. نۇرغۇن
بىگۇناھ پۇقرالار «باندىتلار بىلەن مۇناسىۋىتى بار» دېگەن جىنا-
يەتلەر بىلەن تۈرمىلەرگە تاشلاندى، نۇرغۇنى ئۆلتۈرۈلدى. سو-
ۋېت ئىتتىپاقى قوشۇنى شۇ يىلى 10 ـ ئايدا ئاندىن چىقىپ
كەتتى. 1938 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، شېڭ شىسەينىڭ تەكلىپى بىلەن

سوۋېت ئىتتىپاقى ئارمىيىسىنىڭ 8 ـ تۆەنى قۇمۇلغا كېلىپ تۇردى. ماشىنىلاشقان بىر لىۋىگە تەك بۇ قوشۇن قۇمۇلدا ئالتە يىل تۇرۇپ، شېڭ شىسەي ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئارىلىشىشى بىلەن ئاندىن چىقىپ كەتتى.

«ئۇنى تۇت دېگەندىكىن تۇتامسىز!»

1935 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن 20 نەپچە كادىر كەلگەندى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە 36 ياشلاردا بار، چىرايلىق، يېقىننى كۆرىدىغان كۆزەينەك تاقىغان، تەمكىن، ئىشقا پىشقان، يەر ئاستى خىزمىتى ئىشلەش تەجرىبىسى بار، جېجياڭ تەلەپپۇزىدا سۆزلەيدىغان بىر ئادەم بار ئىدى. ئۇ دەل جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە جۇڭگو ياشلار ئىتتىپاقىنى قۇرغۇچىلارنىڭ بىرى بولغان يۇ شيۇسۇڭ ئىدى.

بۇ 20 نەپەر كومپارتىيە ئەزالىرى كېلىپلا «ئون چوڭ دوكتور» نىڭ ئىشلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى، شىنجاڭ ئىنستىتوتى، شىنجاڭ گېزىتى ئىدارىسى، تاشقى ئىشلار پەۋقۇلئاددە خادىمى مەھكىمىسى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىك ئورۇنلىرىغا چىقتى، بەزىلىرى قەشقەر، خوتەن ۋىلايەتلىرىگە ۋالىي بولدى.

يۇ شيۇسۇڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئىچىدىكى ئورنى شېڭ شىسەينى ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بېرىدىغان ھەم ئالاھىدە قارايدىغان قىلىپ قويغانىدى. يۇ شيۇسۇڭ كېلىشىگىلا شېڭ شىسەي ئۇنى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىغا باش كاتىپ قىلدى، يەنە ھەيئەت مۇدىرى خې يۈجۇنىڭ ئورنىغا «جاھانگىرلىككە قارشى سەپ» نىڭ خىزمەتلىرىنى تۇتۇشقا، ئۆزىنىڭ «ئالتە

يۈ شيۇسۇڭ جاھانگىرلىككە
قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىدا

بۈيۈك سىياسەت» نى بېكىتىش، تەشۋىق قىلىشقا ياردەملىشىشكە قويدى. شېڭ شىسەي ئۇنى يەنە دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ سىياسىي مەشغۇلات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشقارما باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. بۇ باشقارمىنىڭ باشلىقى ئۆرۈمچىگە كەلگىنىگە ئۇزۇن بولمىغان يۇرتدىشى سۇڭ فۇياۋ ئىدى.

شېڭ شىسەي سۇڭ فۇياۋغا شۇنداق دېدى: «سىز ئاۋۋال سىياسىي مەشغۇلات باشقارمىسىنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى باشقۇرۇپ تۇرۇڭ، كېيىنچە سىزنى باشقا يەرنىڭ شاۋجياڭ دەرىجىلىك باشلىقلىقىغا تەيىنلەيمەن. سىزگە يەنە شۇنىمۇ دەپ قوياي، پات ئارىدا ۋاڭ شۇچېڭ ئىسىملىك بىر ئەپەندى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى بولۇپ كېلىدۇ. ئۇنى موسكۋا ئەۋەتكەن، ۋاڭ شۇچېڭ ئۇنىڭ تەخەللۇسى، ھەقىقىي ئىسمى يۈ شيۇسۇڭ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، پارتىيىنى قۇرغۇچىلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ سالاھىيىتى ئەڭ كونا، ستالىننىڭ ئىشەنچىسىگە تولۇق ئېرىشكەن ئادەم. سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ بىلەن خېلى سۆزلىشىپ، ئاخىر ستالىننىڭ قوشۇلۇشى بىلەن بىزگە كەلدى. ئۇ ماركسىزمنى چوڭقۇر تەتقىق قىلغان، ئىدىيە ۋە پەزىلىتى ئىنتايىن ياخشى ئادەم، كەلگۈسىدە جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ خىزمەتلىرىگە ئاساسەن شۇ ئادەم مەسئۇل بولىدۇ، سىياسىي مەشغۇلات باشقارمىسىغىمۇ مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى بولىدۇ. سىز ھەرقانداق ئىشتا ئاۋۋال ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى، كۆرسەتمىسىنى ئېلىڭ. بىز شۇنداق قىلىدىغانلا بولساق ئۆزىمىزنىڭ ھەقىقىي تۈردە ھەمكارلىشىۋاتقانلىقىمىزنى

ئېپادىلەپ بېرەلەيمىز، ستالىنمۇ بىزدىن خاتىرجەم بولىدۇ. بۇنى چوقۇم شۇنداق قىلىشىمىز كېرەك، ئازراقمۇ بىخۇدلۇق قىلىشقا بولمايدۇ.» مۇشۇ گەپلەردىن يۇ شيۇسۇڭنىڭ شىڭ شىسەيىنىڭ كۆڭلىدىكى ئورنىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇ.

يۇ شيۇسۇڭ كەمتەر، مۇلايىم، قىلچە چوڭچىلىقى يوق ئادەم ئىدى، ئادەتتە ماركسىزمنى كۆپ سۆزلىمەيتتى، كۆپرەك شىنجاڭنىڭ كۆپ مىللەتلىك رايون ئىكەنلىكىنى، چوقۇم مىللەتلەر باراۋەر بولۇشى كېرەكلىكىنى تەكىتلەيتتى. «ئالتە بۈيۈك سىياسەت»تىكى مىللەتلەر باراۋەر بولۇش دېگەن گەپ شۇنىڭ تەكلىپى بىلەن قوشۇلغانىدى. ئۇ يەنە شىڭ شىسەيگە ماددىي جەھەتتىن يەنئەننى كۆپرەك قوللاپ بېرىشنى ئېيتقانىدى.

شىڭ شىسەي يۇ شيۇسۇڭنى ستالىن بىلەن ئالاقىلىشىشنىڭ كۆۋرۈكى دەپ بىلەتتى، شۇڭا ئۇنى مۇھىم ۋەزىپىلەرگە، يەنى باش كاتىپلىقتىن مۇئاۋىن باشقارما باشلىقلىقىغا ئۆستۈردى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ مۇدىرلىقىغا (بۇ ئىشتىمۇ ئۇ خې يۈجۇنىڭ ئورنىغا چىققانىدى)، ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرلىقىغا، ئاۋىئاتسىيە مەكتىپى بىلەن ھەربىي مەكتەپنىڭ سىياسەت ئوقۇتقۇچىلىقىغا ھەتتا مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلىگەنىدى. لېكىن، ئۇ مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى بولۇشنى رەت قىلدى. ئۇ شۇنداق دېدى: «مەن نام ـ شۆھرەت، مەنپەئەت قوغلاشمايمەن، ئەمەلدار بولغۇممۇ يوق، شۇنداق خىيالىم بولغان بولسا بۇرۇنلا جېجياڭغا بېرىپ شۇ يەرنىڭ مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى بولغان بولاتتىم. ھازىر راھەت كۆرىدىغان چاغ ئەمەس، خەلقنىڭ يىغىسىنى يىغلىشىمىز، خەلقنىڭ كۈلكىسىنى كۈلۈشىمىز ھەممىدىن مۇھىم.»

ھۆكۈمەت ئىشلىرىدىن باشقا، يۇ شيۇسۇڭ شىڭ شىسەينىڭ ئوغلى بىلەن قىزىغا خۇسۇسىي ئوقۇتقۇچى بولۇپ، ئۇلارنىڭ

ئائىلىسىنىڭ ئەزىز مېھمىنى بولۇپ قالدى. شېڭ شىسەينىڭ كىچىك سىڭلىسى شېڭ شىتۇڭمۇ بىر چەتتە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلايتتى. ئۇنىڭ ئالىيجاناب پەزىلىتى، مول بىلىمى، ئۆگىتىپ ھارمايدىغان ئوقۇتقۇچىغا خاس خىسلىتى 18 ياشلىق ئۇ قىزدا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئىككىسى بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشۇپ قالدى.

يۇ شيۇسۇڭ بىلەن شېڭ شىتۇڭنىڭ 1936 - يىلىدىكى توي خاتىرىسى

1936 - يىلى يازدا، شېڭ شىتۇڭ بىلەن يۇ شيۇسۇڭ شېڭ شىتۇڭنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ ۋە شېڭ شىسەينىڭ رازىلىقى ھەم ستالىننىڭ تەستىقىدىن كېيىن توي قىلىشتى.

توي قىلىۋاتقانلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ ئەركىن مۇھەببەتلىشىپ قىلىشقان توي بولسىمۇ، ئەمما شېڭ شىسەي ئۈچۈن بۇ بىر سىياسىي توي ئىدى. تويدىن ئىلگىرى ستالىن كونسۇل ئابلىسوف بىلەن ئاندرېيېفقا بىر ساندۇق كىيىم ۋە گىرىم بۇيۇملىرى ئەۋەتىپ، ئۇ نەرسىلەرنى توي قىلغان قىز - يىگىتكە تاپشۇرۇپ بېرىشنى بۇيرۇدى.

توي بولغان كۈنى، سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلخانىسىنىڭ بارلىق خادىملىرى تويغا قاتناشتى ۋە توي ئەھۋالىنى، شىنجاڭنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرىنى فىلىم قىلىپ ئىشلەپ موسكۋاغا ئەۋەتىپ بەردى، شىنجاڭدىمۇ ئۇ فىلىمنى كىنوخانىلاردا كۆپ قېتىم قويدى. كونسۇلخانا يەنە ئۇلارنىڭ توي مەرىكىسىنى قۇتلۇقلاپ ئالاھىدە زىياپەت بەردى، تانسا ئويۇشتۇردى. بۇ پائالىيەتلەر ئىنتايىن داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. توي مەرىكىسىدە يۇ شيۇسۇڭ رۇس تىلى بىلەن ئىككىسىنىڭ تونۇشۇش جەريانىنى سۆز-

لەپ بەردى، ستالىننىڭ غەمخورلۇقىغا ئالاھىدە رەھمەت ئېيتتى، ئۆزىنىڭ ھەر مىللەت خەلقى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ جاھانگىرلىككە ئورتاق قارشى تۇرىدىغانلىقىنى، شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ بەختلىك تۇرمۇشى ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇلارنىڭ توي قىلغانلىقىغا بىر يىل بولغاندا ستالىن ئۇلارغا يەنە بىر سۈرەتكە تارتىش ئاپپاراتى سوۋغا قىلدى.

توي كۈنى شېڭ شىسەي سىڭلىسى بىلەن كۈيئوغلىغا كىچىك بىر ساندۇقچە سوۋغا قىلدى، ساندۇقچىنىڭ ئۈستىدە: «بىلىم بۇلاقلىرىدىن تىنماي جەۋھەر سۈزۈڭلار، بىلىم ئۈچۈن ئوت بولۇپ يانسۇن يۈرىكىڭلار» دېگەن خەتلەر بار ئىدى. نۇرغۇن كىشىلەر ساندۇقچە ئىچىدە شېڭ شىسەي ئامراق سىڭلىسىغا ئاتىغان تويلۇق ئالتۇن - كۈمۈش بار دېيىشتى. ئەمەلىيەتتە، ئۇنىڭ ئىچىدىكىسى قاتتىق مۇقاۋىلىق ماركسىزم - لېنىنىزم كىتابلىرى ۋە باشقا ئىنقىلابىي كىتابلار ئىدى. يۇ شيۇسۇڭ قېيناكىسىنىڭ بۇ پەۋقۇلئاددە سوۋغىسىدىن قاتتىق سۆيۈنۈپ، خانىمىغا: «بۇ كىتابلارنىڭ قىممىتى ئىككى ساندۇق ئالتۇن - كۈمۈشنىڭ قىممىتىدىنمۇ يۇقىرى، بىباھا دېسەممۇ بولىدۇ. سىز بۇ كىتابلارنى ياخشى ساقلاڭ ھەم ئوقۇپ چىقىڭ، ئۇنىڭ ئىچىدىن ئالتۇن - كۈمۈشتىنمۇ قىممەتلىك نەرسىلەرنى تاپالايسىز» دېدى.

بۇ ياش ئەر - خوتۇن تويدىن كېيىن ئاجايىپ بەختلىك ياشىدى، لېكىن يۇ شيۇسۇڭنىڭ تۈز كۆڭۈللۈكى شېڭ شىسەيگە ياقماي قېلىۋاتاتتى. يۇ شيۇسۇڭ شېڭ شىسەينىڭ ھوقۇقى بەكمۇ چوڭ، ھېچكىمنى نەزىرىگە ئىلمايدىغان، ھېچ گەپتىن ھېچ گەپ يوق كىشىلەرنى قولغا ئالىدىغان بىر قىسىم ئادەملىرى ۋە ئۇلارنىڭ قانۇنسىز قىلمىشلىرىغا قاتتىق نارازى ئىدى، دائىم شېڭ شىسەيگە پاكىتنى ئاساس قىلىشنى، تەكشۈرۈشكە ئەھمىيەت بې-

-رىشنى، قالايمىقان ئادەم تۇتماسلىقنى ئېيتىپ تۇراتتى. لېكىن، شېڭ شىسەي بۇ گەپلەرنى قانداقمۇ ئاڭلىسۇن؟ دەسلەپتە ئۇ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئازراق ئاڭلىغاندەك قىلدى، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى بىزار بولۇپ، يۇ شيۇسۇڭنىڭ قولى بەك ئۇزىراپ كېتىۋاتىدۇ، دېدى.

يۇ شيۇسۇڭنىڭ رەزىللىكلەرگە بولغان كۈچلۈك نەپرىتى ئۇنىڭ چيۇ زۇڭجۇن مەسىلىسىدە شېڭ شىسەي بىلەن كۈچلۈك توقۇنۇشۇپ قېلىشىغا سەۋەب بولدى.

چيۇ زۇڭجۇن شېنياڭلىق ئادەم بولۇپ، ئەسلىدە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئىدى، كېيىن جاڭ زولىننىڭ قوشۇنىدا خىزمەت قىلدى. ئۇ كىشىلەرنىڭ چىرايىنى كۆزىتىشكە، خۇشامەتكە ماھىر بولغاچقا، باشلىقىغا ياراپ قېلىپ باۋدىڭ قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئوفىتسېرلار مەكتىپىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەنىدى. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن گو سۇڭلىڭنىڭ قىسمىدا تۇەنجاڭ بولدى. شۇ جەرياندا ئۇ چوڭ قىزى چيۇ يۈفېننى ۋاڭ خۇڭشاۋغا، كىچىك قىزى چيۇ يۈفاڭنى شېڭ شىسەيگە ياتلىق قىلدى. 1929 - يىلى يازدا، چيۇ زۇڭجۇن جاڭ شۆلياڭنىڭ قوشۇنىغا يۆتكىلىپ، خاربىن شەھەرلىك سۇ ئۈستى ساقچى مەھكىمىسىنىڭ مەھكىمە باشلىقى بولدى، بىر يىلدىن كېيىن ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلدى.

1931 - يىلى 18 - سېنتەبىر ۋەقەسىدىن كېيىن، چيۇ زۇڭجۇن شېڭ شىسەينىڭ چوڭ ئىنىسى شېڭ شىيىڭ (كېيىن ئۇ شىنجاڭ ترانسپورت شىركىتى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغان) بىلەن بىللە سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق شىنجاڭغا كەلدى. بۇ چاغدا شېڭ ئائىلىسى بىلەن چيۇ ئائىلىسىنىڭ باشقا ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى كەييۈەن بىلەن شېنياڭدا ئىدى. شېڭ شىسەي شىنجاڭغا دۇبەن بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ھەم ياپونغا قارشى ئىكەنلىكى، ھەم سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئىتتىپاق ئىكەنلىكى يۇرتىغا مەلۇم بولۇپ، ياپون ژاندارمىلىرى ئۇلارغا

زادىلا ئاراملىق بەرمىدى. ئاخىر ئۇلار يۇرتىدا تۇرالماي، ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بېيجىڭغا قېچىپ بېرىۋالدى ۋە شىنجاڭدا يول تاپقان شېڭ شىسەينىڭ يېنىغا بېرىۋېلىش قارارىغا كەلدى. 1935 - يىلى، شېڭ ئائىلىسىدىكىلەر، چيۇ زۇڭجۈننىڭ ئىككى خوتۇنى، ۋاڭ خۇڭساۋنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر، يەنە چيۇ داۋخېڭنىڭ خوتۇنى يۇ شۈسەي قاتارلىقلار جاڭ شۆلياڭنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە بەرگەن ياردىمى بىلەن ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ كۆكخوتتىن يولغا چىقتى. ئۇلار ئۆز ۋاقتىدىكى تۆگە يولى بىلەن مېڭىپ قۇمۇلغا يېتىپ باردى، ئاندىن قۇمۇلدىن شېڭ شىسەي ئەۋەتكەن ئاپتوموبىل بىلەن 5 - ئايدا ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

شېڭ شىسەينىڭ ئائىلىسىدىكىلەر دۇبەن مەھكىمىسىدىكى شەرقىي قورۇدا تۇردى (كېيىن ھۆسەيىن باينىڭ مۇسادىرە قىلىنغان قورۇسىغا كۆچۈپ باردى)، ۋاڭ خۇڭساۋنىڭ ئائىلىسى دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق تەجرىبە مەيدانىدا (ھازىرقى 1 - ئاۋغۇست ئوتتۇرا مەكتەپ ئەتراپى) تۇردى. بۇ تەجرىبە مەيدانى باغ - بوستانلىق، شىپاڭ - كۆللىرى بار، قۇشلار سايراپ تۇرىدىغان ئاجايىپ چىرايلىق باغلىق قورۇ ئىدى.

1936 - يىلى، شېڭ شىسەي قېيناتىسى چيۇ زۇڭجۈننى ئىلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىلىكىگە ئەۋەتتى. ئۇ ئىلىدا ئەسلىدىكى روسىيە دېشىڭ بانكىسىنىڭ ھەشەمەتلىك تۇرالغۇسىدا تۇردى. تۇرالغۇنى ھۆكۈمەت پۇلىغا قايتا رېمونت قىلدۇردى، بېغىغا ھەرخىل مېۋىلىك، مېۋىسىز دەل - دەرەخلەرنى، ھەرخىل گۈل - گىياھلارنى تىكتۈردى، پارنىك ياسىتىپ، قىش - ياز يېڭى كۆكتات، يېڭى مېۋە يەيدىغان بولدى، باغدىكى ئىككى يۇمىلاق ئىشىكنىڭ بېشىغا «سۇبھى»، «كۆركەم دىيار» دېگەن خەتلەرنى ئۇستىلارغا ئويدۇرۇپ ياساتتى. باغدىكى كۆلدە خىلمۇ خىل بېلىقلارنى باقتى، باغنىڭ ئىچىدە يەنە بۇغىلارنى باقتى، بۇغىلار باغ ئىچىدە ئاستا مېڭىپ يۈرۈشەتتى. سۇنئىي

تاغلارنى ياساپ، تاغ ئۈستىگە شىپاڭلارنى سېلىپ، شىپاڭلارغا رەڭلىك ئېلېكتر چىراغلىرىنى تارتقۇزدى.

ئۇ ھۆكۈمەت پۇلىنى سۇدەك ئىشلىتىپ ھەر كۈنى ئادەمگىياھقا ئوخشاش قۇۋۋەت دورىلىرىنى ئىچەتتى، ئىچكى ئۆلكىلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ ئۇ يەرلەردىن ئېسىل يېمەكلىكلەرنى ئالدۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ شېڭ شىسەينىڭ كۈچىگە تايىنىپ خالىغىنىنى قىلاتتى. كىچىك خوتۇنى بىلەن كوچىلارغا چىقسا مەخسۇس ئادەملەر ئالدىدا مۇزىكا، داقا - دۇمباقلارنى چېلىپ مېڭىشاتتى. ئۇ ئومۇمنىڭ مال - مۈلكىنى ئوغرىلايتتى، خىيانەت قىلاتتى، ھەتتا بانكىنى ئۈچ كۈنگىچە تاقىتىپ قويۇپ، بانكىدىكى ئالتۇن - كۈمۈشلەر بىلەن پۇللارنى بۇلاپمۇ كەتكەنىدى. كۈيئوغلى شېڭ شىسەي بىلەن ئىككىسى بىرلىشىپ، مەشھۇر زاتلار ۋە ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ يۇقىرى تەبىقە زاتلىرى، بايلار، سودىگەرلەرنى «توپىلاڭ كۆتۈرۈش سۇيىقەستىدە بولدى» دېگەن تۆھمەت بىلەن قولغا ئېلىپ، ئۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى، ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى، سۈپەتلىك ئېسىل گەزماللىرىنى، گىلەملىرىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى ھەتتا چەت ئەلدە كونسۇل بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىرەيلەننىڭ ئاتا - بوۋىسىدىن قالغان مەرۋايىت يېپىنچىسىنىمۇ بۇلاپ كەتتى.

چيۇ زۇڭجۇن يەنە نۇرغۇن ھۆكۈمەت پۇلى ۋە قانۇنسىز مۇسادىرە قىلىنغان ئاتالمىش «ھارام ماللار» بىلەن غۇلجىدا «مىڭجى شىركىتى» دەيدىغان بىر شىركەتنى ئاچتى، بۇنىڭ بۇ قىلمىشىنى شېڭ شىسەي ئاشكارا قوللىدى.

چيۇ زۇڭجۇننىڭ بۇ خىل خىلمۇخىل زوراۋانلىقلىرى خەلقنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىدى. يۇ شيۇسۇڭ بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھال شېڭ شىسەيگە ئىنكاس قىلدى. «‹ئالتە بۈيۈك سىياسەت›نى قوغداش ئۈچۈن ئۇنىڭغا خىلاپ ئىشلارنى قاتتىق تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش كېرەك، ئۇ

ئادەملەر سىزنىڭ تۇغقانلىرىڭىز بولسىمۇ مەيلى. بۇ ئىشلارنىڭ سىزگە بولغان تەسىرى بەكمۇ يامان بولىدۇ» دېدى ئۇ شېڭ شىسەيگە. شېڭ شىسەي ئاڭلاپ گەپ قىلالماي قالدى.

لېكىن، قانداقلا بولسۇن، شېڭ شىسەي چيۇ زۇڭجۈننىڭ كۆيئوغلى — دە. چيۇ يۇفاڭمۇ دادىسىنىڭ ئىشلىرىنىڭ سەل ھەددىدىن ئېشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىۋاتقان بولسىمۇ، يۇ شيۇسۇڭنىڭ ئىنكاس قىلغان ئىشلىرىنى مەقسەتلىك قۇسۇر ئىزدىگەنلىك، دەپ ئويلىدى. شېڭ شىسەي قېيناتىسىنى ئامال بار قوغداپ چوڭ ئىشنى كىچىكلەتتى، كىچىك ئىشنى يوق قىلدى، ئەمما ئۆزىنى ئاياپ قويمايدىغان قېيىنىنىسى بىلەن بولغان زىددىيىتى بارغانسېرى كەسكىنلەشتى. قايتا — قايتا ئېلىپ بېرىلغان جىددىي مۇنازىرىلەردىن كېيىن، شېڭ شىسەي تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەشكىللەپ، ئىلىغا بېرىپ قېيناتىسىنىڭ ئىشلىرىنى دەلىللەشكە قوشۇلدى.

ۋاڭ خۇڭساۋ بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ خوتۇنى چيۇ يۇفېننى تەكشۈرۈش ئۆمىكىگە مەجبۇرىي كىرگۈزۈپ ئىشنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ چىقىشقا توسقۇنلۇق قىلدى، نەتىجىدە تەكشۈرۈشتىن ھېچنېمە چىقمىدى. ئۇلار، يۇ شيۇسۇڭ قەستەن تۆھمەت قىلغان، دەپ داۋراڭ سېلىشتى. لېكىن، قەغەزدە ئوتنى ساقلىغىلى بولمىغاندەك، چيۇ زۇڭجۈننىڭ قىلغان — ئەتكەنلىرى ئېنىق، خەلقنىڭ غەزىپى كۈچلۈك بولغاچقا، شېڭ شىسەي ئامالسىز ئۇنى خىزمىتىدىن ئېلىپ تاشلىدى.

چيۇ زۇڭجۈن ئىلىدىن كەتكەندە بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش مەھكىمىسىنىڭ بارلىق مال — مۈلكىنى ھەتتا مەھكىمە فۇگۇەنلەر باشقارمىسىنىڭ ئىسكىلاتىدىكى ھەممە لاۋازىمەتلەرنى ماشىنىلارغا بېسىپ ئېلىپ كەتتى ياكى سېتىپ پۇلىنى يانچۇقىغا سالدى. باغدىكى قەپەستە بېقىۋاتقان ئېيىقنى ئۆلتۈرۈپ تېرىسىنى ئېلىپ ماڭدى.

يۇ شيۇسۇڭ ئاشۇنداق بىر جاسارەت بىلەن شېڭ، چيۇ جەمەتىنىڭ كاتتىۋېشىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى، شىنجاڭ خەلقى ئاشۇنداق بىر ۋابانىڭ يوقالغانلىقىدىن قاتتىق خۇرسەن بولدى، ئەمما ئۇ ئىككى ئائىلىنىڭ ئادەملىرى قاتتىق غەزەپلىنىپ يۇ شيۇسۇڭغا ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆچ بولۇپ كەتتى.

چيۇ زۇڭجۇن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى بولدى، ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىغا «نۇرباغ» دا داچا سالدۇردى. نۇرباغنىڭ ئىچىدىكى دەل ـ دەرەخ، گۈل ـ گىياھلارنى سۇغىرىش ئۈچۈن، يېقىن ئەتراپتىكى ئۆستەڭ سۈيىنى باغقا باشلىۋېلىپ، مۇشۇ سۇ بىلەن سۇغىرىلىدىغان ئېتىزلارنىڭ قۇرۇپ كېتىشىگە سەۋەبچى بولدى.

ئەگەر يۇ شيۇسۇڭ شېڭ، چيۇ ئىككى ئائىلىنىلا رەنجىتكەن بولسا، بۇ ئىش بىلەن ئۇنىڭ ئۆلۈمگە مەھكۇم بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇ سادىق كومپارتىيە ئەزاسىنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلغىنى ۋاڭ مىڭ، كاڭ شېڭ ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالىي ھەربىي سوت مەھكىمىسى بولدى.

1937 ـ يىلى 11 ـ ئايدا، ۋاڭ مىڭ بىلەن كاڭ شېڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن دۆلەتكە قايتقاندا ستالىن بىلەن كۆرۈشكەن. ئۇلار بىلەن يۇ شيۇسۇڭ ئوتتۇرىسىدا سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ۋاقتىدىلا لۇشيەن مەسىلىسىدە ئىختىلاپ ئېغىر ئىدى، ھەتتا بۇ ئىختىلاپ شەخسىي ئاداۋەتكە ئايلىنىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىككىسى ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ئۇنى ستالىنغا «يامان ئادەم» دەپ چېقىشتۇرغانىدى.

11 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا، ۋاڭ مىڭ بىلەن كاڭ شېڭ ۋەتەنگە قايتىشىدا ئۈرۈمچىگە كەلدى. شېڭ شىسەي ئۇزۇندىن بۇيان كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتقان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ 3 ـ ئىنتېرناتسىئونالدا تۇرۇۋاتقان بۇ ۋەكىللىرىنى داغدۇغىلىق كۈتۈۋالدى. ئۇلارنى بۇنداق كاتتا كۈتۈۋېلىشىنىڭ

يەنە بىر سەۋەبى، ئۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇشنى خېلىدىن بېرى ئويلاپ كېلىۋاتاتتى. ئالدىنقى يىلى 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئۇ ۋاڭ مىڭغا خەت يېزىپ، ئۆزىنىڭ دۈبەن بولۇشتىن بۇرۇنلا كوممۇنىزمغا ئېتىقاد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىدى. شېڭ شىسەي ئۇلار بىلەن بولغان كۆرۈشكەندە شۇ گەپنى يەنە تەكرارلاپ، 1930 - يىلى شىنجاڭغا كېلىشتىن ئىلگىرىلا كوممۇنىستىك پارتىيىگە ئەزا بولۇشنى ئويلىغانلىقىنى دېدى. ئۇ بۇ گېپىنىڭ راستلىقىغا ئۇلارنى ئىشەندۈرۈش، ئۆزىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا، سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىگە يېقىن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان 20 نەپەر سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىنىڭ سۈرەتلىرىنى ئۇلارغا كۆرسەتتى ۋە ئۇلارنى تونۇيدىغان، تونۇمايدىغانلىقىنى سورىدى.

— مەن ۋەتەنگە قايتىدىغان چاغدا ستالىن بىلەن خوشلاشقىلى كىرسەم، ئۇ مېنى شېڭ دۈبەن بىلەن كۆرۈشۈپ قويۇڭ، دېدى، — دېدى ۋاڭ مىڭ، — سىزنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولماقچى بولغانلىقىڭىز بىز پەخىرلىنىدىغان ئىش. مەن يەنئەنگە بارغاندا بۇ ئىشنى ماۋ زېدۇڭغا ئېيتىمەن، — ۋاڭ مىڭ سۈرەتتىكى ئادەملەرنى كۆرسىتىپ يەنە دېدى، — بۇلارنىڭ ھەممىسى تروتسكىچىلار، — ئۇ يەنە يۇ شيۇسۇڭنى كۆرسەتتى، — ئۇ تروتسكىچىلارنىڭ كاتتىۋېشى، ئۇنىڭ يەنە جياڭ جيېشىنىڭ ئوغلى جياڭ جىڭگو بىلەن مۇناسىۋىتى ياخشى. مەن يەنئەنگە بارغاندىن كېيىن بۇ ئادەملەرنىڭ ماتېرىياللىرىنى سىزگە تېزدىن ئەۋەتىپ بېرىمەن.

ۋاڭ مىڭ ۋەدە قىلغان ماتېرىياللار تېخى يېتىپ كەلمەيلا سوۋېت ئىتتىپاقى ئىچكى ئىشلار كومىتېتى يۇ شيۇسۇڭنى قولغا ئېلىش بۇيرۇقىنى شېڭ شىسەيگە ئەۋەتىپ بەردى. ئۇنىڭ جىنايىتى «تروتسكىچى» ئىدى. پاكىتچۇ؟ پاكىت يوق.

شىڭ شىسەي بۇيرۇقنى ئېلىپ ئارىسالدى بولۇپ قالدى ھەم سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ نېمە ئۈچۈن ھېلى ئۇنداق، ھېلى بۇنداق ئىش كۆرىدىغانلىقىنى چۈشەنمىدى.

— بۇ شيۇسۇڭ مېنىڭ سىڭلىمنىڭ ئېرى بولىدۇ، — دېدى ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە، — ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ شىنجاڭدا نۇرغۇن پايدىلىق ئىشلارنى قىلغان، خاتالىق ئۆتكۈزمىگەن...

ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئايىغى چىقمايلا قارشى تەرەپ كەسكىن تەلەپپۇزدا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى:

— ئۇنى تۇت دېگەندىكىن تۇتامسىز! سىڭلىڭىزنىڭ ئېرىمۇ ياكى باشقا ئادەممۇ، كارىڭىز بولمىسۇن!

شىڭ شىسەي شىنجاڭنىڭ دۇبەنى، ئەڭ ئالىي ھەربىي رەھبەر تۇرۇقلۇقمۇ سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن كەلگەن ھەرقانداق بۇيرۇقنى دەرھال ئىجرا قىلىشى كېرەك ئىدى، بىر ئېغىزمۇ قارشى گەپ قىلالمايتتى. ئۇ بۇ ئىشتىن بەكمۇ ئازابلاندى ھەم ھاقارەت ھېس قىلىپ قالدى.

1937 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، يېرىم كېچە، سوغۇق شامال جاندىن ئۆتەتتى. شىڭ شىتۇڭ چىراغ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ ئېرىنى ساقلىغاچ دەرس تەييارلاۋاتاتتى. ھەر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن، يۇ شيۇسۇڭ بىر بولسا «جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى»غا بېرىپ ھەرقايسى بۆلۈملەرنىڭ يىغىنى ۋە ئۆگىنىش ئەھۋاللىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، بىر بولسا شىنجاڭ ئىنستىتۇتى بىلەن ئۆلكىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ كەچلىك تەكرار ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ كېلەتتى، شىڭ شىتۇڭ ئۇنىڭ بۇ ئىشلىرىغا ئادەتلىنىپ كەتكەنىدى.

ئۇشتۇمتۇت ئاڭلانغان جىددىي ئاياغ تىۋىشى بىلەن ئىشىكنى ئۇرغان ئاۋاز شىڭ شىتۇڭنى چۆچۈتۈۋەتتى، ئارقىدىنلا شىڭ شىسەينىڭ تۆت نەپەر مۇھاپىزەتچىسى ئۆيگە كىرىپ كەلدى،

قوللىرىدا پانۇس بار ئىدى. ئۇلار شىڭ شىتۇڭغا:

— دۇبەننىڭ باش كاتىپ بىلەن كۆرۈشىدىغان مۇھىم بىر ئىشى بار ئىكەن، ھازىرلا كەلسۇن دەيدۇ، — دېدى.

بۇ چاغدا يۇ شيۇسۇڭ تېخى قايتىپ كەلمىگەنىدى.

كەچ سائەت 9 دا يۇ شيۇسۇڭ ئۆيگە قايتىپ كەلدى ۋە ئۆيگە كىرىپلا شىڭ شىسەينىڭ يەنە قالايمىقان ئادەم تۇتۇۋاتقانلىقىنى بىلدى. بۇنىڭدىن تۆت ئاي ئىلگىرىلا ئۇنىڭ قېيناكىسى ھاكىمدەيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىنكى تۇنجى قېتىملىق سىياسىي رەقىبلىرىنى كەڭ كۆلەمدە تازىلاشنى باشلىغانىدى. «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» دېگەن نامدا قولغا ئېلىنغان ئادەملەر يۇقىرىدىن مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى خوجانىياز، بىرقانچە مەمۇرىي رايوننىڭ ۋالىيلىرى، نازىرلار، تۆۋەندىن باي سودىگەرلەر، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تونۇلغان ئەربابلىرى ھەتتا ئۇنىڭ «ئون چوڭ دوكتور»لىرى ئىدى. ئۆلكە مەركىزى بىلەن باشقا جايلاردا بىرلا ۋاقىتتا 800 دىن كۆپرەك ئادەمنى تۇتقان بولغاچقا، تۇتۇلغان ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن تۈرمىلەر يېتىشمەي قالغانىدى. كىم بىلسۇن، ئويلىمىغان يەردىن قېيناكىسىنىڭ كويزىسى بۈگۈن ئۇنىڭ قولىغىمۇ سېلىندى.

يۇ شيۇسۇڭنىڭ تۈرمىگە قامالغىنىغا ئۈچ ئايدىن ئاشتى، بۇ جەرياندا شىڭ شىتۇڭ ھەركۈنى تۈرمىگە بېرىپ ئۇنى يوقلاپ تۇردى ھەم شىڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنى قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى، موسكۋادا ئوقۇۋاتقان تۆتىنچى ئاكىسى شىڭ شىچى (قىزىل ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا)، بەشىنچى ئاكىسى شىڭ شىجى (شەرق ئۇنىۋېرسىتېتىدا)مۇ شىڭ شىسەيدىن سىڭلىسىنىڭ ئېرىنى قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى ھەتتا ئۇنى تۈرمىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقماقچىمۇ بولدى. لېكىن، ھېچقايسىسى كارغا كەلمىدى. يۇ شيۇسۇڭ 1938 - يىلى 3 - ئاينىڭ 9 - كۈنى سوت كوللېگىيىسى تۇنجى قېتىم سوراق قىلغاندا، ئاندىن ئۆزد-

نىڭ ئىككى خىل جىنايەت بىلەن ئەيىبلەنگەنلىكىنى بىلدى.
ئۇنىڭ بىرى، ئۇ ئۆلكە مەركىزىدە توپىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلاپ-
تىمىش؛ يەنە بىرى «تروتسكىچى»مىش ھەم يەنە «جېجياڭ
يۇرتداشلار ئۇيۇشمىسى»نىڭ باشلىقىمىش (بۇ زادىلا قۇرۇلۇپ
باقمىغان ئۇيۇشما ئىدى. لېكىن، ۋاڭ مىڭ، يۇ شيۇسۇڭ سو-
ۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇۋاتقان چاغدا قۇرغان تروتسكىچى تەش-
كىلات، دەپ تۇرۇۋالغان). يۇ شيۇسۇڭ ئەزەلدىن ئوچۇق -
ئاشكارا ئىدى، سۇيىقەست ئىشلىتىشنى بىلمەيتتى، تروتسكى-
چىلار بىلەن تېخىمۇ مۇناسىۋىتى يوق ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇنداق
ئىشنى زادىلا قىلىپ باقمىغانلىقىنى، تۆھمەت قىلغۇچى بىلەن
يۈزتۇرا سۆزلىشىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.
شېڭ شىسەي بۇ مەسىلىدە ئامالسىز قالدى. ئۇ قېيىنىنىسى-
نىڭ ھېچقانداق خاتالىقىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، ئەمما
سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنماسلىققا ھەددى ئەمەس
ئىدى، چوقۇم بويسۇنۇشى كېرەك ئىدى، ئۇلارنىڭ دېگىنى بويى-
چە ئۇنى «تروتسكىچى» دېگەن جىنايەت بىلەن جاۋابكارلىققا
تارتاتتى. بىركۈنى، شېڭ شىتۇڭ ئىككىنچى تۈرمىگە ئېرىنى
يوقلاپ بارغاندا، تۈرمە باشلىقى لى پۇلىندىن:
— سىلەر باش كاتىپنى نېمە ئۈچۈن قولغا ئالدىڭلار؟ ئۇ
زادى نېمە جىنايەت ئۆتكۈزدى؟ — دەپ سورىدى.
لى پۇلىن شېڭ شىسەينىڭ ئون جاللىتىنىڭ بىرى ئىدى.
لېكىن، ئۇ شېڭ شىسەينىڭ بىر تۇغقان سىڭلىسىغا قوپاللىق
قىلالمايتتى، شۇڭا ئۇنىڭغا بوش پىچىرلاپ تۇرۇپ:
— ئىككىنچى خېنىم (شېڭ شىتۇڭنىڭ ئاچىسى شېڭ شى-
فېن مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى پېڭ جىيۇەنگە ياتلىق قىلىن-
غان)، ئېرىڭىزنى دۈبەن تۇتقان ئەمەس، سوۋېت ئىتتىپاقى
بىزنى تۇتۇڭلار، دېگەچكە بىز تۇتۇپ تۇرۇۋاتىمىز، ئۇنىڭ تۇتۇ-
لۇشى بىلەن شىنجاڭنىڭ مۇناسىۋىتى يوق، بىز پەقەت بۇيرۇق

بويىچىلا ئىش قىلدۇق. بۇ گەپنى سىرتقا دېگىلى بولمايدۇ، دېسەڭ بېشىمىز كېتىدۇ، — دېدى.

شېڭ شىتۇڭ بۇ ئىشنى قورسىقىدا 60 يىل ساقلاپ كەلگەنىدى، 1997 ـ يىلى 2 ـ ئايدا ئاپتور ئۇنى زىيارەت قىلغاندا (ئۇ شېڭ شىسەي بىلەن تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈپ، ئانىسىنىڭ فامىلىسى بىلەن ئىسمىنى ئەن جىجيېغا ئۆزگەرتىۋالغان)، 80 ياشقا كىرىپ قالغان بۇ ئايال راست گېپىنى قىلىپ، ئەگەر ئىسلاھات ـ ئېچىۋېتىش يولىغا قويۇلمىغان، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش بويىچە ئىش كۆرۈلمىگەن بولسا بۇ تارىخنىڭ ھەقىقىتى مەڭگۈ كۆمۈلۈپ قېلىپ، شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا يۈز بەرگەن يەنە بىر سىر ئېچىلماي ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتى، دېدى.

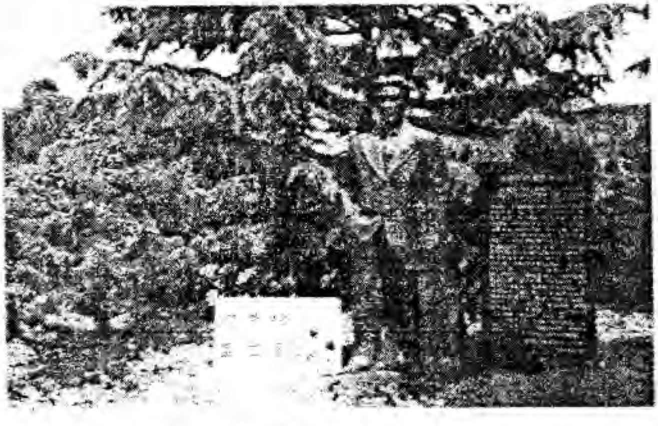

شاڭخەي فۇشۇ باغچىسىغا ئورنىتىلغان يۇ شيۇسۇڭنىڭ ھەيكىلى

1938 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى، ماۋزۇرلار بىلەن قوراللانغان نەچچە ئون نەپەر سوۋېت ئىتتىپاقى ئەسكىرى يۇ شيۇسۇڭ بىلەن ۋەن شيەنيەننى (سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، تاشقى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى) سوۋېت ئىتتىپاقى

ئەۋەتكەن ھەربىي ئايروپىلانغا سالدى، ئايروپىلاندا ۋاڭ لىشياڭ ئولتۇراتتى. ئايرودرومغا ئۇزاتقىلى چىققان شېڭ شىتۇڭ ئازاب ۋە ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە يۇ شيۇسۇڭنىڭ: «تۇڭ سىڭلىم، جا-سارەتلىك بولۇڭ!» دېگەن گېپى بىلەن تەڭلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى.

سەككىز ئايدىن كېيىن، يەنى 1939 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالىي ھەربىي سوتى يۇ شيۇسۇڭنى مەخپىي سوراق قىلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى جىنايى ئىشلار قانۇنىنىڭ 58 ـ ماددا، 6 ـ، 8 ـ، 11 ـ بەلگىلىمە-لىرىگە ئاساسەن ئېتىپ تاشلاش ھەققىدە ھۆكۈم چىقاردى، بار-لىق مال ـ مۈلكى مۇسادىرە قىلىندى ۋە شۇ كۈنىلا ئېتىپ تاشلاندى. جەسىتى موسكۋادىكى دون جەسەت كۆيدۈرۈش ئورنىدا كۆيدۈرۈۋېتىلدى.

ئارىدىن 44 يىل ئۆتۈپ، 1983 ـ يىلى 8 ـ ئايغا كەلگەندە، يۇ شيۇسۇڭنىڭ قولغا ئېلىنغان ۋە ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالى ئاشكارىلاندى.

6. كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىپ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش

«مەن كومپارتىيىگە كىرىمەن»

شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىغا يېقىنلاشقاندىن باشلاپ ئەنجىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن يىراقلىشىشقا باشلىدى. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىغا يېقىنلىشىش، كومپارتىيە بىلەن ھەمكارلىشىش ئارقىلىق گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن مۇستەقىللىق تەلەپ قىلماقچى، ئۆزىنىڭ سىياسىي ئورنىنى مۇستەھكەملىمەكچى بولغانىدى.

گومىنداڭ ئۇنى ئۆزىگە تارتىشنى زادىلا بوشاشتۇرمىدى، چۇنكى، شىنجاڭنىڭ ئورنى ئىنتايىن مۇھىم ئىدى، شىنجاڭنىڭ «قىزىللىشىپ» كېتىشىدىن ئەنسىرەيتتى. 1935 - يىلى 11 - ئاينىڭ 25 - كۇنى، گومىنداڭ مەركىزىي پىرقىسى شېڭ شىسەينى 5 - نۆۋەتلىك مەركىزىي تەپتىش كومىتېتىنىڭ ھەيئەتلىكىگە تەيىنلىدى. شېڭ شىسەي بۇ ئەمەلگە قاراپمۇ قويمىدى. ئۇ سۆڭ فۇياۋغا: «مەن گومىنداڭ ئەزاسى بولمىسام نېمىشقا مېنى تەپتىش ھەيئىتى قىلىپ قويىدۇ» دېدى. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدەك يۆلەنچۈكى بولغاچقا، گومىنداڭنىڭ ئىسكەنجىسىگە بويسۇنمايتتى، مۇستەقىل ئىش تەۋرىتىشنى ئويلايتتى، گومىنداڭمۇ ئۇنى ھېچنېمە قىلالمايتتى.

1936 ـ يىلى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئۇنى قۇرۇقلۇق ئارمىيە جۇڭجياڭلىقىغا تەيىنلىدى ھەم قۇرۇقلۇق ئارمىيە شاڭجىياڭ ئۇنۋانى بەردى. ئۇ بۇ ئەمەل ـ ئۇنۋانلارنى قوبۇل قىلدى. ئەمما، سىرتتا يۈرگەن باتۇرغا بۇيرۇق ئۆتمەس، دېگەندەك، گومىنداڭغا بويسۇنماي ئۆزى بىلگەننى قىلىپ يۈرۈۋەردى.

شېڭ شىسەينىڭ بۇنداق قىلىشىدا مەلۇم ئىدىيىۋى ئاساسى بار ئىدى، بۇرۇندىنلا گومىنداڭ بىلەن جياڭ جيېشىنى تۆۋەن كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى. 1936 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ۋاڭ مىڭغا يازغان بىر خېتىدە ئۇ جياڭ جيېشى بىلەن ۋاڭ جىڭۋېينى تەڭ ئورۇنغا قويۇپ: «ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بىاياشات ياشاشلىرى ئۈچۈن جۇڭگو خەلقىنى سېتىۋەتتى» ئىنقىلابنىڭ «خائىنى» دېدى. جياڭ جيېشىنى، سادىق ئىنقىلابچى ئەمەس، مىلىتارىست، ئۆزىنىڭ نام ـ ئابرۇيىنىلا ئويلايدۇ. كۆرۈنۈشتە دوستلىرىنىڭ نام ـ ئابرۇيىغا كۆڭۈل بۆلگەندەك قىلغان بىلەن، ياپون جاھانگىرلىكى ئۇنىڭ نام ـ ئابرۇيىنى ئازراقلا قوغدايدىغان بولسا جاھانگىرلارنىڭ غالچىسى بولۇشقا تەييارلا تۇرىدۇ ھەم شۇ نام ـ ئابرۇيى بىلەن جۇڭگو خەلقىنى ئالدايدۇ. «ئۇچىغا چىققان مىلىتارىست، خەلقنى قانلىق باستۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ» دەپ تىللىدى. گومىنداڭنى بولسا «گومىنداڭ ئىنقىلابىي پارتىيە ئەمەس، مۇستەبىت پارتىيە»، «دۆلەتنى ساتقان پارتىيە» دېدى. ئۆزىنىڭ نەنجىڭدىن شىنجاڭغا كېتىشىنى «جياڭ جيېشىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەشنى خالىمىغانلىقىم، جياڭ جيېشىنىڭ چىرىك ئىستىلىنى ۋە مىلىتارىستلارغا خاس قىلمىشلىرىنى ياقتۇرمىغانلىقىم ئۈچۈن» دېدى.

ئۇنىڭ گومىنداڭغا بولغان پوزىتسىيىسى شۇنچىلىك قاتتىق ئىكەن، كومپارتىيىگە بولغان پوزىتسىيىسىچۇ؟

ئۇ 1929 ـ ، 1936 ـ، 1937 ـ يىللىرى كۆپ قېتىم جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇشنى تەلەپ قىلدى،

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلىغا ئۆ-زىنىڭ ماركسىزم - لېنىنىزمغا سادىق ئادەم بولۇشنى خالايدىغان-لىقىنى بىلدۈردى، سوۋېت ئىتتىپاقىغا شىنجاڭ ئارقىلىق جۇڭ-گو قىزىل ئارمىيىسىگە بىۋاسىتە ياردەم بېرىش، گەنسۇنى ئىگەل-لەپ، غەربىي شىمالدىكى بەش ئۆلكىنى ئاساس قىلىپ، جۇڭگو ئىنقىلابىنىڭ ئىشەنچىلىك بازىسىنى قۇرۇپ چىقىش، شۇ ئار-قىلىق جۇڭگونىڭ شىمال ۋە جەنۇب تەرەپلىرىگە كېڭىيىپ ئىنقىلابنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش تەكلىپىنى بەردى.

شېڭ شىسەينىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇشنى تەلەپ قىلىشى بىر مەزگىللىك قىزغىنلىقتىن ئەمەس، بەلكى مۇئەييەن ئىدىيىۋى ئاساسى بار ئىدى. ئۇ جاھانگىر دۆلەت-لەر بىلەن مىلىتارىستلارنىڭ قوش ئېكسپىلاتاتسىيىسى ئاستىدى-كى يېرىم مۇستەملىكە ۋە يېرىم فېئوداللىق جۇڭگودا دۇنياغا كەلگەن، ياش ۋاقتىدا شەرقىي شىمال بىلەن ياپونىيىدە ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ رەھىمسىزلىكلىرى ۋە جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن، ياپونىيە-دە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ماركسىزم - لېنىنىزم ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان، « ‹تارىخىي ماتېرىيالىزم› ، ‹قوشۇمچە قىممەت تەلى-ماتى› ، ‹سىنىپىي كۈرەش تەلىماتى› كۆزۈمنى يورۇتۇپ ئېتى-قادىمنى تىكلىشىمگە ياردەم بەردى» دېگەنىدى. شۇڭا، ئۇ 1929 - يىلى بىر يۇرتلۇقى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى-نىڭ ئەزاسى سۇڭ فۇياۋدىن ئۆزىنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتى-يىسىگە تونۇشتۇرۇپ قويۇشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن، ئۇزۇن ئۆتمەيلا سۇڭ فۇياۋ ياپونىيىدە قولغا ئېلىنىپ شېڭ شىسەينىڭ پارتىيىگە كىرىش ئارزۇسى يوققا چىقتى، ئەمما ئۇنىڭلىق بىلەن سىياسىي تەلىپى زادىلا توختاپ قالمىدى. يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، 1933 - يىلى شىنجاڭدا يۈز بەرگەن 12 - ئاپرېل سىياسىي

ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، ئۇ موسكۋاغا ماڭغان چېن دېلى بىلەن
ياۋ شيۇڭدىن ستالىن بىلەن 3 - ئىنتېرناتسىئونالغا خەت ئەۋە-
تىپ، ئۆزىنىڭ ماركسىزم - لېنىنىزمغا ئېتىقاد قىلىدىغانلىقى-
نى، ستالىنىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى
بىلدۈرگەن ۋە شۇ يول بىلەن ئۆزىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن
يېقىن ئۆتۈش، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش تاشقى سىياسىتىنى
ئىپادىلىگەنىدى. 1936 - يىلى 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى، ئۇ
يەنە موسكۋاغا ماڭغان ۋاڭ لىشياڭ ئارقىلىق ۋاڭ مىڭغا خەت
ئەۋەتىپ، ئۆزىنىڭ ماركسىزم، لېنىنىزم، ستالىنىزمنىڭ سا-
دىق مۇرىتى ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم ئىپادىلىدى، جۇڭگو
كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى قوللايدىغانلىقىنى، ھىمايە قىلىدىغان-
لىقىنى بىلدۈردى ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە مەسلى-
ھەت كۆرسىتىپ: 1. «بارلىق ئىمكانىيىتى بىلەن قىزىل ئارمى-
يىنىڭ قوراللىنىشىغا ياردەم بېرىش، ئاساسلىقى قورال - يا-
راغ، ئوق - دورا بىلەن تەمىنلەش، قىزىل ئارمىيىگە ياردەم
بېرىدىغان قورال - ياراغ، ئوق - دورىلارنىڭ گەنسۇغا مەخپىي
يەتكۈزۈلۈشىگە مەسئۇل بولۇش» ؛ 2. «ھاكىمىيەتنى قولغا ئې-
لىشقا تەييارلىنىش»، «جۇڭگونى سوۋېتلەشتۈرۈش» دېگەنلەرنى
ئوتتۇرىغا قويدى. گەرچە خېتىدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە-
سىگە ئەزا بولىدىغانلىقىنى ئېنىق دېمىسىمۇ، ئەمما ئاشۇنداق بىر
كۈچلۈك ئارزۇسىنىڭ بارلىقى روشەن ئىپادىلەنگەنىدى.

1937 - يىلى 11 - ئايدا، ۋاڭ مىڭ بىلەن كاڭ شېڭ
موسكۋادىن يەنئەنگە قايتىش يولىدا ئۈرۈمچىگە كەلگەندە، شېڭ
شىسەي ۋاڭ مىڭغا ئۆزىنىڭ پارتىيىگە كىرىش تەلىپىنى ئوچۇق
ئوتتۇرىغا قويدى ھەم شىنجاڭدا پارتىيىنىڭ كىچىكرەك بىر ئۆل-
كىلىك كومىتېتىنى قۇرۇشنى، بۇ كومىتېت دېڭ فا (جۇڭگو
كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى)،
شۈي مېڭچيۇ (جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى،

مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى) ، خۇاڭ خۇچىڭ (غەربىي يۇنىلىش ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كەلگەن خادىمى، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ باش كاتىپى) ، شېڭ شىسەي ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلىدىن تەركىب تېپىشىنى رەسمىي تەكلىپ قىلدى.

لېكىن، شېڭ شىسەينىڭ پارتىيىسگە كىرىش تەلىپى كوممۇنىستىك ئىنتېرناتسىئونالنىڭ رەت قىلىشىغا ئۇچرىدى. 1938 ـ يىلى 3 ـ ئايدا، رېن بىشى يەنئەندىن موسكۋاغا كېتىۋېتىپ ئۇرۇمچىگە چۈشكەندە شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا شۇنداق دېدى: «كوممۇنىستىك ئىنتېرناتسىئونال بىلەن ستالىننىڭ قارىشىچە، سىز پارتىيىگە كىرىشنىڭ بارلىق شەرتلىرىنى ھازىرلاپ بوپسىز. ئەمما، ئۇلار يەنىلا سىزنىڭ ھازىرچە پارتىيىگە كىرمەي تۇرۇشىڭىزنى توغرا تاپىدىكەن، چۈنكى شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتە خەلقئارادىكى رولى بەكمۇ ئاجىز ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىزنىڭ جۇڭگودىكى سىياسىي ئورنىڭىز بەكمۇ مۇھىم بولغاچقا، پارتىيىگە كىرمەي تۇرغىنىڭىز مۇۋاپىقتەك قىلىدۇ. بۇنى سىزنىڭ توغرا چۈشىنىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز، بۇ ھەرقايسى تەرەپلەرگە پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن چىقىرىلغان قارار. بۇ قارار ھەرگىزمۇ سىز ۋە سىزنىڭ شىنجاڭدا ئىجرا قىلىۋاتقان ئىلغار سىياستىڭىزگە بولغان نارازىلىق ئەمەس.»

ستالىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شېڭ شىسەينى پارتىيىگە قوبۇل قىلىشىغا قوشۇلمىغان بىلەن، ئىككى يىلدىن كېيىن ئۇنى ئۆزى بىۋاستە سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىگە قوبۇل قىلدى. بەزىلەر بۇ ھەقتە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ، ستالىن شېڭ شىسەي بىلەن شىنجاڭنى تېخىمۇ ياخشى كونترول قىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلغان، دېدى.

شېڭ شىسەي گەرچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرەلمىگەن بولسىمۇ، ئەمما پارتىيىنىڭ يايون باسقۇنچد-

لىرىغا قارشى بىرلىك سەپ سىياسىتىنى ئىزچىل قوللاپ كەلدى.

1935 - يىلى، جۇڭگو ئىشچى - دېهقان قىزىل ئارمىيىسى ئۇزۇن سەپەر داۋامىدا مەشهۇر «1 - ئاۋغۇست خىتابنامىسى» نى ئېلان قىلىپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەرساھە خەلقنى ئىتتىپاقلىشىپ، ئىچكى ئۇرۇشنى توختىتىپ بىرلىكتە ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشقا چاقىرىق قىلدى. شېڭ شىسەي «بىر يىلدىن بۇيانقى سىياسەتلىرىمىزنى ئەسلەش» دېگەن نامدا ماقالە ئېلان قىلىپ «1 - ئاۋغۇست خىتابنامىسى» نى قوللىدى، «ئاۋۋال دۆلەت ئىچىنى تىنچىتىپ، ئاندىن سىرتقا قارشى تۇرۇش» تىن ئىبارەت تەسلىمچىلىك سىياسەتكە قارشى تۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ «ئالتە بۈيۈك سىياسەت دەرسلىكى» ناملىق كىتابىنىڭ 2 - قىسمىدا ئاۋۋال ئىچكى ئاپەتنى تۈگىتىپ، ئاندىن سىرتقا تاقابىل تۇرۇشتەك تەسلىمچىلىك سىياسەت دۆلەتنى مۇنقەرز قىلىدىغان سىياسەتتۇر، دېدى. 1936 - يىلى 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئۇ ۋاڭ مىڭغا يازغان خېتىدە: جۇڭگو كومپارتىيىسى ئوتتۇرىغا قويغان «ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى مىللىي بىرلىك سەپ پۈتۈنلەي توغرا»، «ئۇ پۈتۈن جۇڭگودا غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشتىكى بىردىنبىر توغرا سىياسەت بولۇپلا قالماي، بەلكى يەنە جاھانگىرلار ۋە ياپون باسقۇنچىلىرى بىلەن كۈرەش قىلىدىغان، جۇڭگونى ئازادلىققا ئېرىشتۈرىدىغان نۆۋەتتىكى بىردىنبىر توغرا تاكتىكىدۇر» جۇڭگو كومپارتىيىسى «ئەنە شۇ بىرلىك سەپنىڭ يادروسى بولۇشى كېرەك» دېدى.

تۆت ئايدىن كېيىن، يەنى 1936 - يىلى 7 - ئاينىڭ 14 - كۈنى، شېڭ شىسەي گومىنداڭ مەركىزىي پىرقىسىنىڭ ئىجرائىيە كومىتېتىغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، «1 - ئاۋغۇست خىتابنامىسى» نىڭ روھى بىلەن بىردەك بولغان «ۋەتەننى قۇتقۇزۇشنىڭ يەتتە تۈرلۈك پروگراممىسى» نى ئوتتۇرىغا قويدى.

ئۇلار مۇنۇلار ئىدى: بىرىنچى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەرمىل-
لەت، ھەرساھە خەلقى بىرنىيەت، بىرمەقسەتتە ئىتتىپاقلىشىپ
جۇڭگونى قۇتۇلدۇرۇش؛ ئىككىنچى، ئىچكى ئۇرۇشنى قەتئىي
توختىتىپ، ئەڭ كەسكىن كۈرەشلەر بىلەن تاجاۋۇزچىلىققا ۋە
ئۇلارنىڭ جۇڭگونى بۆلۈشۈۋېلىشىغا قارشى تۇرۇش؛ ئۈچىنچى،
پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە خەلقى خائىنلار
بىلەن قەتئىي كۈرەش قىلىش؛ تۆتىنچى، جاھانگىرلىككە قارىتا
قارشىلىق كۆرسەتمەسلىك سىياسىتىنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئەڭ
كەسكىن، ئەڭ كۈچلۈك تاشقى سىياسەت يۈرگۈزۈش؛ بەشىنچى،
چەتنىڭ ئىقتىسادىي تاجاۋۇزى، ئەتكەس ماللارنى توشۇش قىلى-
مىشلىرى بىلەن قەتئىي كۈرەش قىلىش؛ ئالتىنچى، بارلىق
كۈچلەرنى ئىشقا سېلىپ دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىنى، دېھقانچىلىق،
سانائەت ۋە سودىنى راۋاجلاندۇرۇش؛ يەتتىنچى، سۈن جۇڭشەن
ئەپەندىنىڭ ۋەسىيىتىگە قەتئىي ئەمەل قىلىپ، دۇنيادىكى بىزنىڭ
مىللىتىمىزگە باراۋەر مۇئامىلە قىلىدىغان مىللەتلەر بىلەن ئىت-
تىپاقلىشىپ ئورتاق كۈرەش قىلىش، جۇڭگونى مۇقەررەز بولۇش-
تىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى بۇنداق
تەشەببۇسنى يەرلىك كۈچ ۋە مەزھەپلەرنىڭ ئوتتۇرىغا قويالىشى
ھەقىقەتەن ئاز ئۇچرايدىغان ئەھۋال ئىدى.

جياڭ جيېشىنى تۇتۇشنى تەشەببۇس قىلىش

1936 - يىلى 8 - ئايدا، شىئەن ۋەقەسى يۈز بېرىشتىن
تۆت ئاي ئىلگىرى، شىئەندە جياڭ جيېشىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن
«كوممۇنىستلارنى تازىلاش» ئېلىپ بېرىۋاتقان جاڭ شۆليالڭ ئىك-
كى نەپەر ۋەكىلنى شىنجاڭغا شېڭ شىسەي بىلەن ئالاقىلىشىشكە
ئەۋەتتى. ئۇنىڭ مەقسىتى شەرقىي شىمال قىسىملىرىنى يادرو
قىلىپ غەربىي شىمالدا سوۋېت ئىتتىپاقىغا يېقىن بىر ھاكىمى-

يەت قۇرۇش ئىدى. ئىككى ۋەكىلنىڭ بىرى جۇڭگو كومپارتىيە-
سىنىڭ ئەزاسى، ئاشكارا سالاھىيىتى جاڭ شۆلياڭنىڭ شاڭشياۋ
دەرىجىلىك كاتىپى لى يۇۋېن، يەنە بىرى 105 ـ شىنىڭ شاۋشياۋ
دەرىجىلىك شىجاڭى دۇڭ يەنپىڭ ئىدى.

لى يۇۋېن شىنجاڭغا مېڭىشتىن ئىلگىرى جاڭ شۆلياڭ بى-
لەن تۆۋەندىكى سۆھبەت ئۆتكۈزگەن:

لى يۇۋېن: جياڭ جيېشى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇ-
رۇشنى ياقلىمىسا قانداق قىلىش كېرەك؟

جاڭ شۆلياڭ: نەسىھەت قىلىپ باقىمەن.

لى يۇۋېن: نەسىھىتىڭىزگە قۇلاق سالمىسىچۇ؟

جاڭ شۆلياڭ: يەنە نەسىھەت قىلىمەن.

لى يۇۋېن: يەنە ئاڭلىمىسىچۇ؟

جاڭ شۆلياڭ: ئۇ چاغدا ئۇنىڭ مېنىڭ قوشۇنىمغا كەلمىگى-
نى ياخشى.

بۇنىڭدىن 12 ـ ئايدا شىئەندە جياڭ جيېشىنى تۇتۇش ھەرى-
كىتىگە خېلى بۇرۇنلا تەييارلىق بارلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

ئۇ ئىككى ۋەكىل ئىسمىلىرىنى ئۆزگەرتىپ، سودىگەر قىيا-
پىتىدە شىئەندىن يولغا چىقىپ خېشى كارىدورى بىلەن شىڭشىڭشى-
ياغا يېتىپ كەلدى. گەنسۇ تەرەپتىن كەلگەن ھەرقانداق ئادەم
بۇ يەردىكى ساقچىخانىدا ئۆزىنى چوقۇم تىزىمغا ئالدۇرۇشى كې-
رەك ئىدى، ئاندىن ئۇلارنى چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ
تارماق باشقارمىسى تەكشۈرۈپ چىقاتتى. ئەگەر ئادەتتىكى ئادەم
بولسا باشقارما ئاش ـ تامىقىنى بېرىپ يەنە ئۈچ ئاي ئۇلارنى
كۆزىتەتتى، زادىلا مەسىلە چىقمىسا، ئاندىن قۇمۇلغا ئاپىرىپ
قوياتتى. شىنجاڭ چېگرىسىدىن چىقىدىغانلارنىڭ قولىدا «شېڭ
شىسەي» دېگەن خەت ئويۇلغان تامغا بېسىلغان تونۇشتۇرۇش
بولسا قويۇپ بېرەتتى.

لى يۇۋېن بىلەن دۇڭ يەنپىڭ جاڭ شۆلياڭنىڭ ئالاھىدە

ئەلچىلىرى بولغاچقا، شىڭ شىسەي ئەۋەتكەن چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى قومۇل تارماق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى دۇ جياتيەن ئۇلارنى خىلىدىن بېرى شىڭشىڭشيادا ساقلاپ تۇراتتى. ئۇ ئۇلارنى ئۆلكە مەركىزىگىچە ئۇزىتىپ كېلىپ ھەشەمەتلىك بىر تۇرالغۇغا ئورۇنلاشتۇردى.

بۇ قورۇدا ئىككى يۈرۈش ئالاھىدە ئۆي بار ئىدى، ئۇ ئۆيلەرنىڭ قوبۇلخانىلىرى، ھوجرىلىرى، تاماقخانىلىرى، تازىلىق ئۆيلىرى تولۇق، زامانىۋى ئىدى. بىر يۈرۈش ئۆيدە تاشقى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ۋەن شيەنيەن ئولتۇراتتى، يەنە بىر يۈرۈش ئۆي جاڭ شۆلياڭنىڭ ئەلچىلىرىگە بېرىلدى.

ئۇلارنىڭ ھەرىكىتى مەخپىي ئىدى، سىرتقا شىڭ شىسەينىڭ تۇغقانلىرى ھەم تيەنجىندىكى مەلۇم بىر سودا شىركىتىنىڭ دىرېكتورلىرى، شىنجاڭغا تېرە - يۇڭ سودىسى توغرۇلۇق سۆزلەشكىلى كەلگەن، دېيىلدى.

شىڭ شىسەي ئۇلار بىلەن بىر نەچچە قېتىم سۆھبەتلەشتى، ھەر قېتىملىق سۆھبەت مەخپىي ئېلىپ بېرىلدى. ئۇ ئىككىسىنىڭ گەپلىرىدىن كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىپ جياڭ جيېشىغا قارشى تۇرىدىغان بىر ئىتتىپاقداش ئىزدەپ كەلگەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. جاڭ شۆلياڭ غەربىي شىمالدا شەرقىي شىمالنىڭ ئەسكىرىي كۈچى مەركەز قىلىنغان، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتىدىغان بىر ھاكىمىيەت قۇرۇشنى، بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم شىنجاڭ بىلەن ئالاقىلىشىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئويلىغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، شىڭ شىسەي شەرقىي شىماللىق ھەم كونا تونۇش، شىنجاڭ جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غەربىي شىمال قاتناش تۈگۈنىدە، يەنە تېخى شىنجاڭدا شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنى بار... شۇڭا، جاڭ شۆلياڭ مەقسىتىگە يېتىشتە شىڭ شىسەي بىلەن ئالاقىلىشىپ بىرلىكتە ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشنىڭ ئىنتايىن ئاقىلانە پىلان ئىكەنلىكىنى جەزىملەشتۈرگەنىدى.

لى يۈۋېن چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ تەرجىمانى ئاند-رېيېڧ ئارقىلىق شەرقىي شىمال ئارمىيىسىنىڭ ئەھۋالىنى، پۈ-تۈن مەملىكەتنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ۋەزىيىتىنى سو-ۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى ۋە ئۇلاردىن ھەربىي جەھەتتە ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلدى. سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلۇپ پىڭلياڭدا بىر ھەربىي زاۋۇت قۇرۇپ بېرىدىغان بولدى.

1936 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى شىئەن ۋەقەسى يۈز بېرىپ، جاڭ شۆلياڭ بىلەن ياڭ خۇچېڭ جياڭ جيېشىنى تۇتۇۋالدى. شىنجاڭ رادىئو ئىستانسىسى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاتقان كۈنىلا شېڭ شىسەي يۈ شيۈسۈڭغا جاڭ شۆلياڭغا تېلېگراممىا ئەۋەتىشنى بۇيرۇپ، بۇ ھەرىكەتنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شىنجاڭ گېزىتى شۇ كۈنى قوشۇمچە «خۇش خەۋەر» سانى چىقار-دى، بۇ شىنجاڭ گېزىتىنىڭ تارىخىدا تۇنجى قېتىملىق ئىش ئىدى. شېڭ شىسەي يەنە گېزىتخانىدىكىلەرگە كېچىلەپ باش ماقالە يازغۇزۇپ، جاڭ شۆلياڭ بىلەن ياڭ خۇچېڭنى ماختىدى. شۇ كۈنى يەنە ئىككى ئەلچى بىلەن مەخپىي سۆزلىشىپ، جياڭ جيېشىنى «تۇتۇپ قېلىش، قويۇپ بەرمەسلىك» نى تەشەببۇس قىلدى ھەتتا جياڭ جيېشى سۆھبەت شەرتلىرىنى قوبۇل قىلمىسا ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنىمۇ ئېيتتى. شېڭ شىسەي يەنە جاڭ شۆل-ياڭغا تېلېگراممىا يوللاپ، جياڭ جيېشىنى شىنجاڭغا يالاپ كې-لىشنىمۇ دېدى. ئاندرېيېڧ ھاياجىنىنى باسالماي، قائىدىدىن سىرت ھالدا ئىككى ۋەكىلنى زىيارەت قىلدى ۋە ئۇلارغا ئۆزىنىڭ جاڭ شۆلياڭغا بولغان ھۆرمىتىنى يەتكۈزۈپ قويۇشنى تاپىلىدى.

12 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى، جاڭ شۆلياڭ، ياڭ خۇچېڭ ۋەتەن قۇتقۇزۇشنىڭ سەككىز چوڭ تەشەببۇسىنى ئوتتۇرىغا قوي-دى. ئەتىسى شېڭ شىسەي تېلېگراممىا ئەۋەتىپ بۇ ئىشنى قوللاي-دىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە جياڭ جيېشىنىڭ تۇتۇلغانلىقىنى تەب-

رىكلەپ چوڭ يىغىن ئۆتكۈزدى، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش
باشقارمىسى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ كوچىلارغا
شوئارلارنى چاپلاتقۇزدى، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ
ۋەتەننى قۇتقۇزۇش تەشۋىقاتلىرىنى ئېلىپ باردى. بۇ ھەرىكەتلەر
ئاجايىپ داغدۇغىلىق ئېلىپ بېرىلىپ ئۆلكە مەركىزىنى زىلزىلە-
گە سالدى.

شىئەن ۋەقەسىنىڭ خەۋىرى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ ئەتى-
سى شېڭ شىسەي دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ يىغىن زالىدا ھەر-
قايسى ئورگانلارنىڭ ئەمەلدارلىرى بىلەن شاۋجياڭدىن يۇقىرى
ھەربىي ئەمەلدارلار ۋە بۆلۈم باشلىقلىرىدىن يۇقىرى ھۆكۈمەت
خىزمەتچىلىرىنىڭ سۆھبەت يىغىنىنى ئاچتى، يىغىندا ئۇلارغا
سۆزلەيدىغان تېما چىقىرىپ بەردى:

1. جاڭ شۆلياڭنىڭ ھەربىي ھەرىكىتى توغرىمۇ، خاتا؟

2. جاڭ شۆلياڭنىڭ بۇ ھەرىكىتى پېقىر دۇبەننىڭ «يەتتە
تۇرلۇك پروگراممىسى»غا ئاۋاز قوشقانلىقمۇ، ئەمەس؟

3. جاڭ شۆلياڭنىڭ بۇ ھەرىكىتى تۆۋەندىكىلەرنىڭ يۇقىرى-
دىكىلەر ئۈستىدىن ئىسيان كۆتۈرگەنلىكىمۇ، ئەمەس؟

شېڭ شىسەي سۆزلەۋېتىپ دوسكىغا «شىئەن ۋەقەسى»،
«جياڭ جيېشى تۇتۇلدى» دېگەن خەتلەرنى يېزىپ قويدى. ئاندىن
ھەربىر ئادەمگە بىر ۋاراقتىن قەغەز تارقىتىپ بېرىپ ئاشۇ ئۈچ
سوئالغا جاۋاب بېرىشنى، ئاندىن ئىمزايىنى قويۇپ يۇقىرىغا تاپ-
شۇرۇشنى ئېيتتى.

شېڭ شىسەي جاۋابلارنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۈچىن-
چى سوئالغا «توغرا ئەمەس» دەپ جاۋاب بەرگۈچىلەرنى قولۇڭلار-
نى كۆتۈرۈڭلار، دېدى، ئاندىن ئۇلارغا: «سىلەر بىرەر ئەمەلدار-
نى قول ئاستىدىكىلەرنىڭ تۇتۇۋالغانلىقىنى باشلىقنىڭ ئۈستىدىن
ئىسيان كۆتۈرگەنلىك، دەپ قارىماڭلار، بۇ كونا قاراشلار ھازىر
خاتا. ئەگەر مەن بۈگۈندىن كېيىن ئىنقىلابقا قارشى چىقسام

مېنىمۇ شۇنداق قىلساڭلار بولىدۇ» دېدى.

شۇ چاغدىكى ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشى ناھايىتى تېز ئىدى. شىنجاڭ گېزىتى جاڭ شۆلياڭ بىلەن ياڭ خۇچېڭنىڭ ھەرىكىتىنى قوللاپ يازغان باش ماقالىنى يېزىپ بولۇپ تۇرۇشىغا، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بۇ ھەرىكەتنى قوللىمايدىغانلىقى توغرۇلۇق خەۋەر كېلىپ قالدى. ئۇلار دەرھال كونسۇلخانىغا بېرىپ سورىۋېدى، ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ راستتىنلا بۇ ھەرىكەتنى ياقىلمايدىغانلىقىنى ئېيتتى، گېزىتخانىدىكىلەر بۇ ئەھۋالنى يەنە دەرھال شېڭ شىسەيگە يەتكۈزدى. شېڭ شىسەي ئاڭلاپلا تىزىلىپ بولغان باش ماقالىنى چۇۋۇۋېتىشنى، شىئەن ۋەقەسى ھەققىدە ھېچقانداق مۇلاھىزە يۈرگۈزمەسلىكنى بۇيرۇدى. كېيىن يەنە ئاشكارا ھالدا «قاتناشماسلىق، ھېسداشلىق قىلماسلىق» ھەققىدە سۆزلىدى.

شېڭ شىسەي شىئەن ۋەقەسىگە تۇتقان پوزىتسىيىسىنى ناھايىتى تېز ئۆزگەرتىۋالدى ھەم بۇ ئىشنى توغرا بىر تەرەپ قىلغىنىغا خۇشالمۇ بولدى. كېيىن ئۇ باشقىلارغا، شىئەن ۋەقەسىگە ئالدىنىپ قېلىشقا تاسلا قالدىم. سىياسىي رەھبەر بولغان، مۇھىمى ھەربىي ھوقۇق تۇتقان ئادەم بەك ھاياجانلىنىپ كەتسە بولمايدىكەن، جاڭ شۆلياڭ ئەنە شۇنداق ھاياجانلىنىپ كېتىپ، دەسلەپتە جياڭ جيېشىنى تۇتتى، كېيىن يەنە ئۇنى نەنجىڭگە ئۆزى ئاپىرىپ قويدى، نەتىجىدە شۇنچە زور شەرقىي شىمال ئارمىيىسىنى قولدىن بېرىپ قويدى.

12 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى، شىئەن ۋەقەسى تىنچ يول بىلەن ھەل بولدى. جياڭ جيېشى نەنجىڭگە سالامەت يېتىپ بارغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئۆتكەن قېتىم سىناققا قاتناشقانلارنى يەنە چاقىرىۋېلىپ، ئۆتكەندە چىقىرىلغان ئۈچ سوئال مۇنداقلا چىقىرىپ قويغان سوئاللار ئىدى، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھەقتە ھېچقانداق ئادەم گەپ قىلمىسۇن، خىلاپلىق قىلغۇچىلار قاتتىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ، دېدى.

شېڭ شىسەي شىئەن ۋەقەسىنى دەسلەپتە قوللىغانىدى، كې-
يىن ئوتتۇرىدا تۇرۇۋېلىپ بىرمۇنچە ئاۋارىچىلىقلاردىن قۇتۇلۇپ
قالدى. بەش يېرىم يىلدىن كېيىن ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يۈز
ئۆرۈگەندە، سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇنى جياڭ جيېشىغا، ئۆز ۋاقتىدا
جاڭ شۆلياڭنىڭ جياڭ جيېشىنى تۇتۇشىنى قوللىغان ھەتتا جياڭ
جيېشىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنى تەشەببۇس قىلغان، دەپ چاقتى.
شېڭ شىسەي، مەن شىئەن ۋەقەسىگە باشتىن ئاياغ «قاتناشماس-
لىق، ھېسداشلىق قىلماسلىق» مەيدانىدا تۇرۇپ كەلدىم، شۇ
چاغدا ئەۋەتكەن تېلېگراممىلىرىم بۇنىڭغا دەلىل بولالايدۇ، دەپ
تۇرۇۋالدى. جياڭ جيېشى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇنىڭغا ئامال
قىلالمىدى.

1937 - يىلى 1 - ئاينىڭ باشلىرىدا، لى يۇۋېن بىلەن ، ۋاڭ
يەنپىڭ يەنئەنگە قايتقاندا، شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ فۇگۇەنلەر باش-
لىقىغا ئۇلارنى شىئەنگىچە ئاپىرىپ قويۇشنى تاپشۇردى ھەم
ئۇلارغا ئەمەلىي يول كىراسىدىن نەچچە ئون ھەسسە كۆپ يول
كىراسى بەردى.

يېڭى ھەربىي گازارما

1936 - يىلى 10 - ئايدا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە-
سى مەركىزىي كومىتېتى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ
ئىستراتېگىيىلىك باش ۋەزىپىسىنىڭ غەربىي شىمال رايونىدا يا-
پون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ۋەزىيەت يارىتىپ، جياڭ جيېشىنى
ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشقا مەجبۇرلاش، بۇ مەقسەتكە
يېتىش ئۈچۈن قىزىل ئارمىيە نىڭشيا بىلەن گەنسۇنىڭ غەرب
تەرىپىنى ئىگىلەپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن تۇتىشىدىغان بىر
يول ئېچىپ، ئىستراتېگىيىلىك يۆلەنچۈك مەسىلىسىنى ھەل قى-
لىشنى قارار قىلدى.

مەركىزىي كومىتېت شۈي شياڭچيەننىڭ قوماندانلىقىدا، چېن چاڭخاۋنىڭ سىياسىي كومىسسارلىقىدا غەربىي يۈنىلىش ئارمىيىسىنى بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنداشقا ئەۋەتتى.

ناچار تەبىئىي شارائىت ۋە ما جەمەتىنىڭ قالدۇق قوشۇنىنىڭ غالجىرلىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە غەربىي يۈنىلىش ئارمىيىسىنىڭ ئەسلىدىكى 20 مىڭ ئادىمىدىن 1937 - يىلى 4 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئاران 400 لا ئادىمى قالدى. ئۇلار مەركىزىي كومىتېتنىڭ يوليورۇقى بويىچە لى جورەن، لى شيەنىيەن، چېڭ شىسەيلەرنىڭ قوماندانلىقىدا شىنجاڭغا قاراپ يۈرۈش قىلدى.

بۇ قوشۇننىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، چېن يۈن، تېڭ دەييۈەن، فېڭ شۈەن قاتارلىق ئالتە ئادەم ئالمۇتادىن شىنجاڭغا كەلدى.

1937 - يىلى 4 - ئايدا، شىنجاڭ يەنىلا قار - مۇزنىڭ ئىچىدە، هاۋا سوغۇق ئىدى. شېڭ شىسەي بىر مەسلىھەتچىسى بىلەن بىر ماشىنىنى چۆچەككە ئەۋەتتى. ماشىنىدا چېن يۈنلەرنىڭ ھەربىرىگە تەييارلانغان ئىككىدىن جۇۋا بار بولۇپ، بىرى كىيىدىغان، يەنە بىرى سوغۇق شامالدىن دالدىلىنىدىغان جۇۋىلار ئىدى.

چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى چېن پېيشىڭنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن شېڭ شىسەي چېن يۈن بىلەن دۇبەن مەھكىمىسىدە كۆرۈشتى. ئۇ چېن يۈن قاتارلىق ئالتە كىشىنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ شۇنداق دېدى:

— مەن قوشنا دۆلەت بىلەن پارتىيىڭلارنىڭ ئەۋەتكەن تېلېگراممىلىرىنى ئاللىبۇرۇن تاپشۇرۇۋالغان. ئۇلار ماڭا غەربىي يۈنىلىش ئارمىيىسى يېتىپ كەلگەندە ئۇلارنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئېيتقانىكەن. مەن شۇ بويىچە يېرىم ئاينىڭ ئالدىدا ياۋ شيۇڭنى ئىككى تارماق ئەترەت بىلەن 12 ئايروپىلاننى قۇمۇلدىكى

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە-
سىنىڭ شىنجاڭدا تۇرغان تۇن-
جى ۋەكىلى چېن يۈن

يەتتە قۇدۇقتىن شىڭشىڭشيانىڭ سىرتىدى-
كى ئەنشىخېغا بېرىپ قىزىل ئارمى-
يىگە قورال - ياراغ، يېمەك - ئىچمەك
يەتكۈزۈپ بېرىشنى بۇيرۇدۇم. بىر ئايدا
بىر ئايروپىلان ئالتە قېتىم قاتنايدۇ.
ئۇنىڭدىن باشقا چېگرا ئىشلىرى باشقار-
مىسىنىڭ شىڭشىڭشيادا تۇرۇشلۇق ئىش
بېجىرىش ئورنىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ شياۋ-
دىيەننى كۈتۈۋېلىش خىزمىتىگە مەس-
ئۇل قىلدىم. ترانسپورت ئىدارىسىنىڭ
مۇئاۋىن باشلىقى ئىنىم شېڭ شىيىڭنى
40 نەچچە ئاپتوموبىل ماددىي بۇيۇملار
بىلەن شىڭشىڭشياغا ماڭغۇزۇۋەتتىم.
قۇمۇل ئەتراپىدا يولۋاسنىڭ باندىتلىرى بار ئىدى، بىر قوشۇن-
نى ئۇلارنى باستۇرۇشقا ئەۋەتىپ ئۇ يەرلەرنى تىنچلاندۇردۇم،
خاتىرجەم بولساڭلار بولىدۇ.

— شېڭ دۇبەننىڭ شىنجاڭدا ئالتە بۈيۈك سىياسەت يۈرگۈ-
زۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدۇق، — دېدى چېن يۈن جاۋابەن، — بۇ
سىياسەتلەر بىزنىڭ پارتىيىمىزنىڭ ئەڭ تۆۋەن پروگراممىسى
بىلەن ئوخشاش ئىكەن، ئالتە بۈيۈك سىياسەت بىز ئىككى تەرەپ-
نىڭ مىللىي بىرلىك سەپ تۈزۈشىمىز ئۈچۈن سىياسىي ئاساس
يارىتىپ بەردى. دۇبەننىڭ بىزگە شۇنچىلىك كۆپ ياردەم قىلغان-
لىقىغا چىن كۆڭلىمىزدىن رەھمەت ئېيتىمىز.

5 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، چېن يۈنلەر ماشىنىغا ئولتۇرۇپ
شىڭشىڭشياغا بېرىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا ۋاكالىتەن
ئورغۇن جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتقان 400 دىن ئارتۇق قەيسەر
كوماندىر - جەڭچىلەردىن سەممىي ھال سورىدى.

بىرقانچە كۈنلۈك رەتكە سېلىشلاردىن كېيىن، چېن يۈن

قوشۇننى، باشلاپ ئۆلكە مەركىزىگە يېتىپ كەلدى.

5 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى، تولۇق ھەربىيچە كىيىنگەن شىڭ شىسەي سەندۇڭبىدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسىنىڭ بارلىق كوماندىر ـ جەڭچىلىرىنى قىزغىن قارشى ئالدى، يەنە ئۇلارنى ئېلىپ كەلگەن ماشىنىلارنىڭ شوپۇرلىرىنى تەقدىرلەپ، ھەربىرىگە 20 مىڭ سەر كۈمۈشلۈك چەك تارقىتىپ بەردى. ئارقىدىنلا ئۇلارغا بۇ قېتىمقى سەپەر ئەھۋالىنى ھېچقانداق ئادەمگە ئېيتماسلىقنى قاتتىق جېكىلىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ھاۋالىسى بويىچە شىڭ شىسەي كومپارتىيىنىڭ بۇ قوشۇنىغا ئالاھىدە غەمخورلۇق قىلدى.

بۇ 400 نەپەر كوماندىر ـ جەڭچى ئاۋۋال باش كۆۋرۈكنىڭ يېنىدىكى فۇمىن توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا ئورۇنلاشتى، كېيىن يەنە شەرقىي دەرۋازىنىڭ سىرتىدىكى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ھەربىي گازارمىسىغا يۆتكەلدى. شىڭ شىسەي بىر فۇگۇەننى مەخسۇس ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا مەسئۇل قىلدى.

يوتقان ـ كۆرپە، پاخال تەگلىك، كىرلىك، ياغاچ كارىۋاتلارنىڭ ھەممىسى يېڭى ئىدى.

ھەربىر ئادەمنىڭ كۈندىلىك گۆش نورمىسى بىر يېرىم جىڭ ئىدى، يەپ بولالىسۇن، بولالمىسۇن، ھەر كۈنى ئۈزۈلمەي تەمىنلىنىپ تۇراتتى.

كادىرلار بىلەن جەڭچىلەرنىڭ ئايلىق مائاشى 1 مىڭ 500 سەر كۈمۈشتىن 15 مىڭ سەر كۈمۈشكىچە بولدى.

شىڭ شىسەينىڭ تەلىپى بويىچە، ئۇلار ئۈستىدىكى قىزىل ئارمىيە كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، شەپكىلىرىدىكى بەش يۇلتۇزلۇق كاكارلارنى كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئاققۇزۇپ تۇرۇپ ئېلىۋېتىپ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئارمىيىسىنىڭ كىيىملىرىنى كىيدى، «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» كە ۋەكىللىك

قىلىدىغان ئالتە شوئار-
لىق كاكارلارنى شەپكىلى-
رىگە قادىدى.
شېڭ شىسەي چېن
يۈندىن بۇ قوشۇننى نېمە
دەپ ئاتىسا بولىدىغانلى-
قىنى سورىۋېدى، ئۇلار-
نىڭ «ئۇ تەرەپ» تىـن
(يەنئەندىن) كەلگەن
قوشۇن ئىكەنلىكىنى
ھەممە ئادەم بىلگەچكە،
چېن يۈن «‹يېڭى گازارما› دەپ ئاتىساق بولا!» دەپ جاۋاب
بەردى.

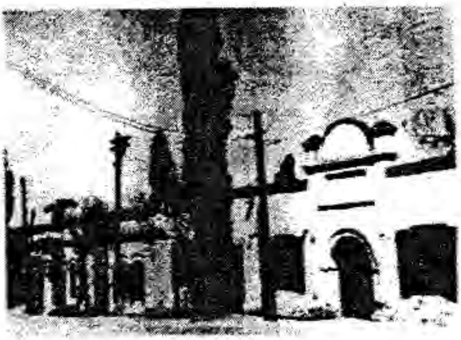

يېڭى گازارمىنىڭ كونا ئورنى (چېن يۈن، لى
شيەننيەنلەر ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ يەردە ئىشلىگەن)

يېڭى گازارمىنىڭ بارلىق خىزمەتلىرىگە جۇڭگو كوممۇ-
نىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شىنجاڭدا تۇ-
رۇشلۇق تۇنجى نۆۋەتلىك ۋەكىلى چېن يۈن مەسئۇل بولدى.
جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى خىزمەتلىرى
سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن شېڭ شىسەي بېكىتكەن كومپارتىيە
ئەزالىق سالاھىيىتىنى ئاشكارىلىماسلىق، پارتىيە تەشكىلاتلىرىنى
قۇرماسلىق، كوممۇنىزمنى تەشۋىق قىلماسلىق پرىنسىپى بويىچە
ئېلىپ بېرىلدى.
بۇ 400 نەپەر ئادەم شېڭ شىسەي ئۈچۈن ھەم قورقۇنچلۇق
ھەم سۆيۈملۈك ئىدى. قورقۇنچلۇقى، ئۇلار قانداقلا بولسۇن
كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى ئۇزۇن ۋاقىتلىق جەڭ سىناقلىرى-
دىن ئۆتكەن قىزىل ئارمىيە ئىدى، 8 - ئارمىيىنىڭ مەشىق
قائىدىلىرى بويىچە مەشىق ئېلىپ باراتتى، كۆپ قىسمى كومپار-
تىيە ئەزالىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۆلكە مەركىزىدە تۇرۇشى شېڭ
شىسەينىڭ كارىۋىتى يېنىغا قەرەللىك بومبا ئورۇنلاشتۇرۇپ قوي-

غاندەك بىر ئىش ئىدى، چۈنكى ھەرقانداق ئىشنىڭ ياخشى، يامان ئىككى تەرىپى بولىدۇ - دە. يېڭى گازارمىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشى ئۇنىڭ گومىنداڭدىن مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىشىدا كۆزۈرلۈك رول ئوينايتتى.

شېڭ شىسەي يېڭى گازارمىدىكىلەرنىڭ سىياسىي قىياپەتلىرى ۋە كەچۈرمىشلىرىنى ئىگىلەش مەقسىتىدە ھەربىر ئادەمنىڭ بىردىن جەدۋەل توشقۇزۇشىنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ سىياسىي قىياپەتلىرىنىڭ قانداقلىقى بەش قولدەك ئېنىق بولدى. لېكىن، خىزمەتلەرگە ئوڭۇشلۇق بولسۇن ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنى جەدۋەلگە يالغان ئىسىملىرىنى يېزىپ قويۇشقانىدى.

ئۇرۇمچىدىكى پۇقرالار يېڭى كەلگەن بۇ ئەسكەرلەرگە ھەيرانلىق ئىچىدە قاراپ قېلىشتى. ئۇلارنىڭ كوماندىر - جەڭچىلىرى ناھايىتى روھلۇق، تۈزۈملىرى چىڭ، ئەدەپ-ئەخلاقلىق ئىدى. ئۇلارنىڭ ياخشى نامى ناھايىتى تېزلا ئۈلكە مەركىزىگە پۇر كەتتى، ھەممە ئادەم ئۇلارنى «ئۇ تەرەپ» نىڭ ئادەملىرى ئىكەنلىكى بىكار ئەمەسكەن» دېيىشتى.

يېڭى گازارما 1937 - يىلى 5 - ئايدا شىنجاڭغا كېلىپ 1940 - يىلى 1 - ئايدا شىنجاڭدىن ئايرىلغىچە ئىككى يېرىم يىل مەۋجۇت بولۇپ تۇردى. شېڭ شىسەي ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت ئۆگىنىشى، ھەربىي مەشقى ئۈچۈن ئوقۇتقۇچى، ئۇسكۈنىلەرنى تەڭكۈزۈپ بەردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 67 كىشى ئاپتوموبىل ھەيدەشنى، 50 كىشى برونېۋىك ھەيدەشنى، 87 كىشى زەمبىرەك ئېتىشنى، 34 كىشى سىمسىز تېلېگراف ئاپپاراتلىرىنى باشقۇرۇشنى، 42 كىشى ئايروپىلانغا ئائىت بىلىملەرنى ئۆگەندى. ئۇنىڭدىن باشقا، ھەربىي دوختۇرلۇق بىلەن ھايۋاناتلار دوختۇرلۇقىنى 11 كىشى ئۆگەندى، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئاخبارات تېخنىكىسىنى ئۆگىنىپ كېلىشكە 20 ئادەم باردى.

1939 ـ يىلى 11 ـ ئايدا، 18 ـ جىتۈەنجۈننىڭ قوماندانى
جۇ دې شىڭ شىسەيگە تېلېگراممىا ئەۋەتىپ، بۇ كوماندىر ـ
جەڭچىلەر ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپكە جىددىي
كېرەك بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى يەنئەنگە قايتۇرۇپ ئە-
كەتمەكچى بولغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

شۇ چاغدا، جياڭ جيېشى كومپارتىيىگە قارشى تۇنجى قېتىم
دولقۇن كۆتۈرگەن بولۇپ، جياڭ جيېشىدىن تارتىپ تۆۋەندىن
ھەربىي بۇيرۇق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى شۇي يۇڭچاڭ، 8 ـ ئۇرۇش
رايونىنىڭ قوماندانى جۇ شاۋلياڭ، بىرىنچى ئۇرۇش رايونىنىڭ
قوماندانى جاڭ دىڭۋېن، چىڭخەي ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى ما بۇفاڭ-
غىچە ھەممىسى بۇ قوشۇننىڭ يەنئەنگە قايتىپ كېتىشىگە توسقۇن-
لۇق قىلىپ، ئۇلار شىنجاڭ يەنئەنگە ئەۋەتكەن ئوقۇغۇچىلار،
شېڭ شىسەي 8 ـ ئارمىيە ئۈچۈن تەربىيىلەپ بەرگەن ماشىنىلاش-
قان قىسىم، يول بىخەتەر ئەمەس، ئۇلارنى يولغا سېلىشقا بولماي-
دۇ، قاتناش قوراللىرى يوق، دېگەندەك خىلـمۇ خىل گەپلەرنى
قىلىشتى، شېڭ شىسەيدىن ئۇ قوشۇننى شىنجاڭدىكى ھەرقايسى
قىسىملارغا تارقىتىپ «جايىدا ھەزىم قىلىۋېتىش»نى تەلەپ
قىلدى.

شېڭ شىسەي نۇرغۇن ئويلىنىپ، جياڭ جيېشىغا توختىماي
تېلېگراممىا ئەۋەتىش ئارقىلىق ھەرقايسى ھالقىلارنى ئەيۋەشكە
كەلتۈرۈپ، ئەڭ ئاخىردا يول بويىدىكى ھەرقايسى ئۆلكىلەرنىڭ
ئەمەلدارلىرىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، 1940ـ يىلى 1 ـ ئاي-
نىڭ 11 ـ كۈنى يېڭى گازارمىنىڭ 329 نەپەر كوماندىر ـ
جەڭچىلىرىنى 30 قارا ماشىنىغا سېلىپ، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ
مەسلىھەتچىسى دىڭ باۋجېننىڭ قوغداپ مېڭىشى بىلەن يولغا
سېلىپ قويدى، جياڭ جيېشىنىڭ ئۇلار «قۇرۇق قول» يولغا
چىقسۇن، دېگەن بۇيرۇقىغىمۇ قۇلاق سالمىدى. ئۇلارنى يول
بويى قوغداپ مېڭىش ۋە جۇ دې باش قوماندان، پېڭ دېخۇەي

8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدىكى ئىش بېجىرىش ئورنى

مۇئاۋىن باش قوماندانغا سوۋغا قىلىش نامى بىلەن مىلتىقتىن 49 نى، ھەرخىل تاپانچىدىن بەشنى، پىلىموتتىن تۆتنى، ھەرخىل ئوقلاردىن 51 مىڭ پاي، دۇربۇندىن بەشنى، ئۇنىڭدىن باشقا دورا، يېمەك - ئىچمەك، شېكەر، تاماكا، تەييار يېمەكلىكتىن بىرنەچچە ساندۇق، 58 مىڭ 230 يۈەن نەق پۇل، ئېغىرلىقى 41.1 سەر كېلىدىغان يامبۇ قاتارلىق تازا كېرەكلىك نەرسىلەرنى يەنئەنگە ئەۋەتىپ بەردى. جياڭ جيېشى بۇ ئىشنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلەندى، ئەمما ئۇنى ھېچنېمە قىلالمىدى. جياڭ دىڭۋېن بىلەن جۇ شاۋلياڭغا: «بۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭ تەرەپتىن كەلگەن ماشىنا، ئادەم ۋە ماددىي بۇيۇملار لەنجۇدا توسالسۇن، لەنجۇدىن ئۆتۈپ كەتمىسۇن» دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى.

3 - مېھمانخانا

1937 - يىلى 7 - ئايدا لۇگۇچياۋ ۋەقەسى پارتلاپ، جۇڭگودا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ئومۇميۈزلۈك باشلىنىپ كەتتى. ئۈچ ئايدىن كېيىن، 8 - ئارمىيە ۋەكىلى جۇ شياۋجۇ ئۈرۈمچىگە كېلىپ شېڭ شىسەي بىلەن 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدىكى ئىش بېجىرىش ئورنىنى قۇرۇش توغرۇلۇق سۆھبەت ئۆتكۈزدى. شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ، نەنلياڭدىكى پىششىق خىش بىلەن ياۋروپا پاسونىدا سېلىنغان ئىككى قەۋەتلىك بىنانى ئىش بېجىرىش ئورنى قىلىپ بەردى. بۇ ئەسلىدە جاۋ دېشۇنىڭ تۇرالغۇسى بولۇپ، شېڭ شىسەي 1937 - يىلى «سۈيد-

قەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» نى ئويدۇرۇپ چىققاندىن كېيىن جاۋ دېشۇنى قولغا ئېلىپ بۇ بىنانى «هارام مال» قاتارىدا مۇسادىرە قىلىپ دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ 3 ـ مېھمانخانىسى قىلىۋالغانىدى. 1938 ـ يىلىنىڭ بېشىدا، 8 ـ ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى كونا ئۆيلەردىن مۇشۇ مېھمانخانىغا يۆتكەلدى.

8 ـ ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدىكى ئىش بېجىرىش ئورنى ۋۇ- خەن، شىئەن، چۇڭچىڭ، تەييۇەن، چاڭشا، گۇيلىن، لەنجۇ قاتارلىق جايلاردا قۇرۇلغاندىن كېيىن قۇرۇلغان سوۋېت ئىتتىپا- قىغا قوشنا ئىش بېجىرىش ئورنى ئىدى. يەنئەن لەنجۇ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئالاقىلىشىش ئورنىدىن بىرنى قۇرۇشقا ئىنتايىن موهتاج ئىدى. بۇ ئىش بېجىرىش ئورنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى قوماندانلىق ۋە ئالاقىلىشىش ئورنى، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يەنئەن ئوتتۇرىسى- دا كادىرلار بېرىپ ـ كېلىپ تۇرىدىغان ئالمىشىش پونكىتى ئىدى. بىرلىك سەپ بۇزۇلۇش ئالدىدا يەنە جۇڭگو كومپارتىيە- سىنىڭ خادىملىرى چېكىنىشكە تەييارلىق قىلغان، ئىستىل تۈ- زىتىش، ئۆگىنىش ئېلىپ بارغان يىغىلىش ئورنى ۋە مەشىق مەيدانى بولدى. جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ نۇرغۇن ئالىي رەھ- بەرلىرى جۇئېنلەي، لىن بياۋ، ۋاڭ مىڭ، كاڭ شېڭ، دېڭ يىڭچاۋ، ياپونىيە كومپارتىيىسىنىڭ باشلىقى گاڭ يېجىن، ۋيېت- نام كومپارتىيىسىنىڭ رەھبىرى خۇ جىمىڭلار مۇشۇ يەردە بىر مەزگىل تۇرۇشقانىدى.

ئۇ چاغلاردا 8 ـ ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ ۋىۋىسكىسى يوق ئىدى، يەنىلا 3 ـ مېھمانخانا دەپ ئاتىلاتتى. ئۇنىڭ قۇرۇلۇشى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن شېڭ شىسەي ئوتتۇرىسىدىكى مىللىي بىرلىك سەپنىڭ رەسمىي قۇرۇل- غانلىقىدىن دېرەك بەردى.

جۇ شياۋجۇ ئۇرۇمچىگە يېتىپ بارغاندا گومىنداڭ هۆكۈمىتى

ئەۋەتكەن چېن لىفۇ شېڭ شىسەي بىلەن مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتىنىڭ شىنجاڭ تارماق كومىتېتىنى قۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردەمگە ئەۋەتكەن ئەسلىھەلىرىنى توشۇش، شىنجاڭدا گومىنداڭنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىنى قۇرۇش توغرۇلۇق سۆھبەتلەشكىلى كەلگەنىدى.

چېن لىفۇ قىلماقچى بولغان بىرىنچى ئىشقا شېڭ شىسەي ئاكتىپ ماسلاشتى. 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى، مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسى قۇرۇلۇپ، شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا قوشۇمچە مۇدىر بولدى. شىنجاڭنىڭ ئىلى، ئۈرۈمچى، قۇمۇل ئۈچ رايونىدىمۇ ئۈچ تارماق كومىتېت، 11 تاشيول كۆتۈۋېلىش ئورنى، بەش ئاۋىئاتسىيە كۆتۈۋېلىش ئورنى قۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئاسماندىمۇ، يەردىمۇ سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگونىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپلىرىگە ياردەم بەرگەن ئەسلىھەلەر ئۈزۈلمەي توشۇلۇپ تۇرىدىغان بولدى. شېڭ شىسەي چېن لىفۇ تەلەپ قىلغان ئىككىنچى مەسىلىنى قەتئىي رەت قىلدى. ئۇ 1933 - يىلى تەختكە چىققاندىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ سابىق ئۆلكىلىك پىرقىسىنىڭ ئەزالىرى قىلىدىغانغا ئىش يوق نەنجىڭگە قايتىپ كەتكەن ياكى شېڭ شىسەي ئۇلارنى بىر ئىشلارنى باھانە قىلىپ كەتكۈزۈۋەتكەن، ئۇلارنىڭ قۇرۇق جازا بولۇپ تۇرۇشىغىمۇ يول قويمىغانىدى. 1935 - يىلى 1 - ئايدا، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى چېن دېلى شېڭ شىسەيگە دوكلات قىلىپ شۇنداق دېدى:

— گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىنىڭ كومىسسارى ساۋ چىۋېن بىلەن لى چيا ئىچكىرىگە قايتىپ كەتسەك دەۋاتىدۇ، دۇبەن جانابلىرى نېمە دەيدىكىن؟ — دېدى.

— ئۇ ئادەملەر هازىر نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى شېڭ شىسەي.

— ئۇلارنىڭ قىلىدىغان ئىشى يوق، — دېدى چېن دېلى

جوڭگو كوممۇنىستىك پار-
تىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرغان
ۋەكىلى، 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى تېڭ دەيۈەن

جاۋابەن، — لۇ شياۋزۇدىن «پالنامە»
ئۆگىنىۋاتسا كېرەك...
— سىز بېرىپ سوۋېت كونسۇلىدىن سوراپ بېقىڭ، ئەگەر قايتىپ كەتسە ھېچ ئىش بولمايدىغان بولسا قايتىپ كەتسۇن، ئەمما بۇنىڭدىن كېيىن گومىنداڭنىڭ بىرمۇ ئەزاسىنى شىنجاڭغا كەلتۇرمەيلى، — دېدى شېڭ شىسەي.

شۇنىڭدىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك پىرقىسى ئۆزلۈكىدىن ئەمەلدىن قالغانىدى. بۇ قېتىم چېن لىفۇ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ۋەزىيىتىدىن پايدىلىنىپ ئۆلكىلىك پىرقىنى ئەسلىگە كەلتۇرۇۋالماقچى بولغانىدى، شېڭ شىسەي ئۇنىمىدى. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە جوڭگو كومپارتىيىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى كۈندىن - كۈنگە ياخشىلىنىۋاتقان چاغدا گومىنداڭنىڭ شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىغا قول تىقىشىنى خالىمىغانىدى.

8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلۇشنىڭ ئالدى - كەينىدە چېن يۈن بىلەن تېڭ دەيۈەن جوڭگو كومپارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق تۇنجى ۋەكىلى بولۇپ (تېڭ دەيۈەن 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق تۇنجى ۋەكىلى) تۇرۇپ، 1937 - يىلى 12 - ئايغىچە شۇ خىزمەتنى ئىشلىدى.

1937 - يىلى 9 - ئايدا، دېڭ فا موسكۋادىن ئۈرۈمچىگە كەلدى. ئۈچ ئايدىن كېيىن ئۇ چېن يۈننىڭ خىزمىتىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ ئىككىنچى قارارلىق ۋەكىل بولدى. 1939 - يىلى 9 - ئايدا يەنئەنگە قايتىپ كەتتى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرغان 2 ـ نۆۋەتلىك ۋەكىلى، 8 ـ ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدىكى ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ مەسئۇلى دېڭ فا

ئۈچىنچى قارارلىق ۋەكىل جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ قۇرغۇچىلىرىدىن بىرى بولغان چېن تەنچيۇ ئىدى. ئۇ 1939 ـ يىلى، موسكۋادىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ 6 ـ ئايدا دېڭ فانىڭ خىزمىتىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. 1942 ـ يىلى 9 ـ ئايدا شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ بىر يىلدىن كېيىن ئۆلتۈرۈلدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئۈچ نۆۋەتلىك ۋەكىللىرىنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ تۇرغان ۋاقتى ئەڭ ئۇزۇن، خىزمىتى ئەڭ جاپالىق، تۇرغان مۇھىتى ئەڭ مۇرەككەپ بولدى.

8 ـ ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدىكى ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي يەنئەنگە ئاكتىپ ياردەم بېرىشكە باشلىدى.

1937 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى، ۋاڭ مىڭ، كاڭ شېڭ، چېن يۈنلەر بىر ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ئۈرۈمچىگە كەلگەندە، شېڭ شىسەي ۋاڭ مىڭغا، بۇ مېنىڭ يەنئەننىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشىغا قىلغان ياردىمىم، قوبۇل قىلىشىڭلارنى سورايمەن، دەپ، 10 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى بەردى.

1937 ـ يىلى 12 ـ ئايدا، تېڭ دەييۈەن، جۇ شياۋجۇ قاتارلىق 15 ئادەم يەنئەنگە ماڭغاندى، شېڭ شىسەي ئۇلارغىمۇ ئايروپىلاندىن ئاتىدىغان 12 پىلىموت، 120 مىڭ پاي ئوق، 3 مىڭ 600 دانە جۇۋا، ھەرخىل غەرب دورىلىرىدىن 400 كىلوگىرام سوۋغا قىلدى. 21 ـ كۈنى تېڭ دەيیۈەندىن ماۋ زېدۇڭغا

بىر پارچە خەت، ئۆزىنىڭ بىر پارچە سۈرىتىنى، ماۋ زېدوڭنىڭ ئۆزىنىڭ كىيىشىگە ئاتاپ بىر دانە جۇۋا ئەۋەتتى. خېتىدە يەنئەن-نىڭ شىنجاڭغا كۆپلەپ كادىر ۋە نەزەرىيىچىلەرنى ئەۋەتىشىنى تەلەپ قىلدى. ماۋ جۇشىدىن باشقا جۇ دېغىمۇ بىر پارچە خەت ئەۋەتتى.

1938 - يىلى 1 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، شېڭ شىسەي يەنئەنگە ئۈچ ماشىنىدا 103 تېگىق جۇۋا، 27 - كۈنى يەنە 10 ماشىنىدا جۇۋا ۋە ھەربىي ئەشيالارنى ئەۋەتتى.

2 - ئايدا، شېڭ شىسەي شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقى ئىئانە قىلغان 2 مىليون يۈەنگە دورا سېتىۋېلىپ يەنئەنگە ئەۋەتىپ بەردى.

2 - ئاينىڭ 4 - كۈنى، ماۋ زېدوڭ شېڭ شىسەيگە جاۋاب خەت يېزىپ، ئۇنىڭ ياردىمى ۋە دوستانىلىقىغا رەھمەت ئېيتتى ھەم شېڭ شىسەيدىن نۆۋەتتىكى دۈشمەنگە قارشى كۈرەش داۋامىدا شىنجاڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەرمىللەت خەلقى ئۈچۈن ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىشقا داۋاملىق تىرىشىشنى، شىنجاڭدىكى مىللەتلەر مەسىلىسىنى ياخشى ھەل قىلىشنى، شىنجاڭنى مۇقىملاشتۇ-رۇپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ خىزمەتلەرنى قىلىشنى تەلەپ قىلدى ۋە بىر قىسىم كادىرلارنى تاللاپ شىنجاڭنىڭ خىزمەتلىرىگە ياردەملىشىشكە ئە-ۋەتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

4 - ئايدا، شېڭ شىسەي شەنشى، گەنسۇ تەرەپلەرنىڭ مالىيىسىدە قىيىنچىلىق بارلىقىنى بىلىپ، شىنجاڭدا ساقلىنىپ تۇرۇۋاتقان بىر قىسىم ئەشيالارنى بېيجىڭ، تيەنجىنلەرگە ئاپى-رىپ سېتىپ، پۇلىنى يەنئەننىڭ ئىشلىتىشىگە بەرمەكچى بولدى.

بۇنىڭغا قاراپ شىنجاڭ باي ئوخشايدۇ، دەپ قالماڭ. شىن-جاڭنىڭ مالىيىسى گەرچە مەسلىھەتچى مىخايلىنىڭ ئۆزى ئۇستى-

ده تۇرۇپ رەتكە سېلىشى بىلەن ئازراق ئوڭشالغان بولسىمۇ، 18 مىڭ 100 ئەسكەرنى ۋە شۇ سان بىلەن تەڭ دېگۇدەك ھۆكۇمەت خادىملىرىنى تەمىنلەش ئۈچۈن 1933 ـ يىلىدىن 1937 ـ يىلىغىچە بولغان بەش يىل ئىچىدە 30 مىليارد سەر كۇمۇشلۇك قەغەز پۇل تارقاتتى، 20 مىليون يۈەندىن ئارتۇق سىرتقى قەرزگە بوغۇلدى، 30 دانە تاش باسما كېچە ـ كۈندۈز پۇل بېسىپمۇ ئۈلگۈرتەلمىدى. كەلسە ـ كەلمەس پۇل تارقىتىش نەتىجىسىدە پۇل پاخاللاشتى، بەش يىل ئىچىدە پۇلنىڭ كۇرسى 100 ھەسسە چۈشۈپ ھەممە ئادەم زار قاقشىدى، ھۆكۇمەت ئامالسىز قالدى.

1938 ـ يىلى 2 ـ ئايدا، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ مالىيە مۇتەخەسسىسى، ماۋ زېدۇڭنىڭ ئىنىسى ماۋ زېمىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ مالىيە نازارىتىگە مۇئاۋىن نازىر، مۇۋەققەت نازىر، خەلق ئىشلار نازارىتىگە مۇئاۋىن نازىر، مۇۋەققەت نازىر، ئۆلكىلىك ھۆكۇمەتنىڭ 2 ـ قارارلىق ئۈچ يىللىق پىلانىنى لايىھىلەش كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، قوشۇمچە مالىيە گۇرۇپپىسىنىڭ گۇرۇپپا باشلىقى بولۇپ، شېڭ شىسەينىڭ مالىيە، پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىنى رەتلەشلىرىگە ياردەم بەردى. ماۋ زېمىن يۈرەكلىك ھالدا ئۆلكىلىك بانكىنى، قەغەز پۇل تۈزۈمىنى ئۆزگەرتتى ۋە يەنئەندىن پۇل مۇئامىلە خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان كادىرلارنى كۆپلەپ يۆتكەپ كېلىپ، ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك باج ۋە مالىيە ئورۇنلىرىنىڭ رەھبەرلىكىگە قويدى. يەنئەندە تۇرۇۋاتقان ماۋ زېدۇڭ شىنجاڭنىڭ مالىيە ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈپ، شىنجاڭدىن يەنئەنگە قايتىپ كەلگىنىگە ئۆزۈن بولمى-

ماۋ زېمىن (1896—1943)

ىخان، مەركەزنىڭ تەشكىلات بۆلۈمىگە باشلىق بولغان چېن يۈن- گە: «ماۋ زېمىن كادىر ئەۋەتكىلى دەپ خەت يېزىپتۇ، بۇ ئىشنى سىز بېجىرسىڭىز. شىنجاڭنىڭ مالىيە ئىشلىرى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ، ياخشى يولغا قويۇلسا ئۇ يەردىكىلەرگىلا ياخشى بولۇپ قالماي بىز گىمۇ پايدىسى تېگىدۇ» دېدى. ماۋ زېمىننىڭ ئىنچىكە باشقۇرۇشى بىلەن شىنجاڭنىڭ مالىيىسىدە نېگىزلىك ئۆزگىرىش- لەر بارلىققا كېلىپ، شېڭ شىسەي بۇنىڭدىن ئىنتايىن رازى بولدى.

1938 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، يەنئەندىن موسكۋاغا بېرىپ داۋال- ىنىپ كەلگەن، ئىككى يۈتىدىن ئايرىلغان ئۇزۇن يىللىق قىزىل ئارمىيە جەڭچىسى شۈي مېڭچيۇ ئۇرۇمچىگە كېلىپ مائارىپ نازا- رىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، مۇۋەققەت نازىر بولۇپ شىنجاڭنىڭ مائارىپ خىزمىتىنى تۇتتى، يەنە هۆكۈمەتنىڭ 2 ـ قارارلىق ئۈچ يىللىق پىلانىنى لايىھىلەش كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى، قوشۇمچە مائارىپ گۇرۇپپىسىنىڭ گۇرۇپپا باشلىقى بولدى. ئۇ خىزمەت ئۆتىگەن (1938 — 1942) چاغلىرىدا ھەر دەرىجىلىك مەكتەپلەر 1 مىڭ 757 دىن 2 مىڭ 463 كە يېتىپ 40 پىرسەنت ئاشتى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى 136 مىڭ 490 دىن 271 مىڭغا كۆپىيىپ 98 پىرسەنت ئاشتى. ئوقۇغۇچىلار دەرسخا- نىلاردىن چىقىپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ۋەتەن قۇتقۇزۇش ۋەتەنپەرۋەرلىك پائالىيەتلەرگە قاتنىشىدىغان بولدى، ئوقۇتۇش سۈپىتى ۋە ئوقۇغۇچــىلارنىڭ ساپاسى زور دەرىجــىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

لىن جىلۇ، گۇاڭدۇڭلۇق، ياش ھەم جۇشقۇن كومپارتىيە ئەزاسى بولۇپ، 1938 ـ يىلى 3 ـ ئايدا يەنئەندىن شىنجاڭغا كەلگەن، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا ئىل- مىي مۇدىر، ئاتسۇ مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، كۇچا ناھى- يىسىنىڭ ھاكىمى، ئۈچتۇرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قاتارلىق

لىن جىلۆ (1916—1943)

ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ يەنئەندىكى
ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇنىۋېر-
سىتېتىنىڭ مەكتەپ باشقۇرۇش تۈزۈ-
مىدىن پايدىلىنىپ شىنجاڭ ئۇنىۋېر-
سىتېتىدا «ئىتتىپاق بولۇش، جىددىي
بولۇش، ئاددىي بولۇش، تېتىك بو-
لۇش» دېگەن مەكتەپ شوئارىنى، «ئو-
قۇش بىلەن ئىشلىتىشنى بىرلەشتۈ-
رۈش» مەكتەپ فاكۇلتېتىنى ئوتتۇرىغا
قويدى، دەرس ئورۇنلاشتۇرۇشلىرىنى
ۋە ئوقۇتۇش مەزمۇنلىرىنى ئۆزگەرتـ-
تى، كومپارتىيە ئەزالىرى بىلەن ئىلغار پىكىرلىك ئەربابلارنى
تەكلىپ قىلىپ ماركسىزم ـ لېنىنىزم ۋە جۇڭگونىڭ ئىنقىلاب
تارىخىدىن دەرس سۆزلەتكۈزدى. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ
ئوقۇغۇچىلىرى ئۇنىڭ تەسىرى بىلەن جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى
تارماقلىرىدىكى ئەڭ جانلىق، ئەڭ جۇشقۇن كىشىلەر توپىغا
ئايلاندى.

كېيىن 1944 ـ يىلىدىن 1949 ـ يىلىغىچە ئېلىپ بېرىل-
غان ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ بىرى بولغان
ئۇيغۇر يىگىتى ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ لىن جىلۇنىڭ بىۋاسىتە
تۇتۇپ ئوقۇتۇشى بىلەن يېتىلگەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇ-
نەۋۋەر ئوغلانى. لىن جىلۇ كۇچادا ھاكىم بولۇپ تۇرغان چاغلىرى-
دا كۆۋرۈك ياسىغان ئىشلىرى ھازىرغىچە كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا
داستان بولۇپ يۇرۇۋاتىدۇ.

خۇاڭ خۇچىڭ، 1937 ـ يىلى 5 ـ ئايدا غەربىي يۈنىلىش
ئارمىيىسى بىلەن بىللە شىنجاڭغا كەلگەن. 1933 ـ يىلى 1 ـ
ئايدا، شېڭ شىسەي دېڭ فانىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ئۇنى جاھاڭ-
گىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ باش كاتىپلىقىغا، قو-

شۇمچە سوت مەھكىمىسىنىڭ مۇدىرلىق ۋەزىپىلىرىگە تەيىنلىدى.
كېيىن ئۇ جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرى-
نىڭ مەشىق سىنىپىغا ئوقۇتقۇچى بولدى. 1939 - يىلى ئاقسۇغا
يۆتكىلىپ مۇۋەققەت ۋالىي بولدى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش
ئۇيۇشمىسىنىڭ سىياسىي پارتىيە خاراكتېرىنى ئالغان تەشكىلاتقا
ئايلىنىشى ئۇنىڭ بۇ ئۇيۇشمىنى ئىسلاھ قىلىغانلىقىدىن بول-
غاندى.

لىۋ شىپىڭ، 1938 - يىلى يەنئەندىن شىنجاڭغا كەلگەن،
قۇمۇل رايونىنىڭ ۋالىيسى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئە-
زاسى بولدى.

پەن بونەن، شىنجاڭغا غەربىي يۈنىلىش ئارمىيىسى بىلەن
كەلگەن. خوتەن ئامانلىق ساقلاش قوماندانى، قوشۇمچە خوتەن
رايونىنىڭ ۋالىيسى، قۇمۇل رايونىنىڭ ۋالىيسى بولدى. ۋەزىپە-
نى ئۆتكۈزۈۋېلىشقا مېڭىشتىن ئىلگىرى، شېڭ شىسەي دۈبەن
مەھكىمىسىدە كاتتا چاي بېرىپ ئۇزىتىپ قويدى.

خۇ جيەن، 1938 - يىلى 3 - ئايدا يېڭى گازارمىدىن پۇلى
چېگرا مۇداپىئە چوڭ ئەترىتىگە جۇڭشياۋ دەرىجىلىك ئەترەت
باشلىقى بولۇپ يۆتكىلىپ، چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ
ئەنگلىيىنىڭ ھەربىي ئىشلىرىغا ئائىت سىياسىي ئاخباراتلارنى
توپلىشىغا ماسلاشتى.

يەنە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ خېلى كۆپ ئەزا-
لىرى شىنجاڭ گېزىتى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى،
تەھرىر - تەرجىمە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، شىنجاڭ گېزىتى
ئىدارىسىنىڭ قەشقەردىكى تارماق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، ئاقسۇ
تارماق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، «خوتەن گېزىتى» تەھرىر بۆلۈ-
مىنىڭ باشلىقى، «جاھانگىرلىككە قارشى سەپ» نىڭ تەھرىر ھەي-
ئىتى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى.

1937 - يىلدىن 1939 - يىلغىچە، جۇڭگو كوممۇنىس-

تىڭ پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى شېڭ شىسەينىڭ تەلىپى بويىچە يېڭى گازارمىدىن، يەنئەندىن ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قايتىشىدا شىنجاڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كادىرلار ئىچىدىن 100 دىن ئارتۇق كادىرنى شىنجاڭدا ئىشلەشكە، ئۆگىنىشكە يۆتكىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 60 تىن ئارتۇقى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت-تە، ئارمىيىدە، مەدەنىيەت - مائارىپ ئورۇنلىرىدا، ئاممىۋى تەشكىلاتلاردا ۋەزىپە ئۆتىدى. بۇ دەۋردە شىنجاڭنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت، مائارىپ، ئاخبارات، مالىيە، پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى بىرقەدەر چوڭ تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى، بۇ نەتىجىلەر ئاشۇ كا-دىرلارنىڭ ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا خىزمەت قىلغانلىقىدىن ئايرىلالمايدۇ.

موسكۋاغا «تاۋاپ» قىلىپ بېرىش

1938 - يىلى 8 - ئايدا، شېڭ شىسەينىڭ ئاشقازان - ئۈچەي كېسىلى بارغانسېرى ئېغىرلاشتى. بۇ كېسەل تاماقنىڭ مۇۋاپىق بولمىغانلىقىدىن پەيدا بولغانمۇ، بۇنى بىلگىلى بولمايت-تى. خانىمى چيۇ يۇفاڭمۇ ئېرىنىڭ كېسىلىنىڭ بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئەنسىرەپ قېلىۋاتاتتى. شېڭ شىسەينىڭ كېسىلى ھەر قېتىم قوزغالغاندا ئاغرىقىغا چىدىماي دومىلىنىپ كېتەتتى، چوڭ تەرەتمۇ نورمال ئەمەس ئىدى، بەزى كۈنلىرى بىر قانچە قېتىم ئىچى سۈرۈپ كېتەتتى. بەزىدە ئۇدا بىر نەچچە كۈن قەۋزىيەت بولۇپ قالاتتى، بارغانسېرى ئورۇقلاپ، چىرايى سارغىيىپ، يۈزىنىڭ تېرىلىرى قورۇشۇپ كېتىۋاتاتتى. 40 ياشتىن ئەمدىلا ئاشقاندا ئىككى چېكىسىدىكى چاچلىرى ئاقى-رىپ كەتكەنىدى.

چيۇ يۇفاڭ ئېرىنىڭ سارغىيىپ كېتىۋاتقان چىرايىغا قاراپ ئىچى ئېچىشىپ، كۆيۈنگەن ھالدا:

— ئۆزىڭىزمۇ تاماقتا دىققەت قىلمايسىز، تاماقنى ئالدىراپ يەيسىز. دوختۇر تاماقنى ئالدىرىماي چايناپ يەڭ، دەپ نەچچە قېتىم ئېيتتى. ھەتتا سىز ئالدىراش بوپكەتكەندە تاماقمۇ يېمەيسىز. مۇھاپىزەتچىنىڭ ئېيتىشىچە، بىر قاچا سۇيۇقئاش ئەتكۈزۈپ ئازراق تۇزلۇق سەي بىلەنلا يېۋالىدىكەنسىز، دائىم بۇنداق بولۇۋەرسە قانداق بولىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە مەنمۇ شۇنچىلىك ئالدىراش. قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ، ئاياللار ئۇيۇشمىسىنىڭ، ساخاۋەتخانىلارنىڭ ئىشلىرىنى تۇتۇشۇم كېرەك، شۇڭا سىزگە قاراشقا ۋاقتىم چىقمايۋاتىدۇ. ھازىر مەن ياخشى خوتۇن بولالماي قېلىۋاتىمەن، — دېدى ۋە سۆزلەپ بولۇپ كۆزلىرىنى ياشلىدى.

شېڭ شىسەي خوتۇنىنىڭ بۇ گەپلىرىگە ئانچە ئېرەن قىلمىدى. كىچىك ۋاقتىدىكى نامراتلىق ۋە ئۇزۇن يىللىق ئەسكىرىي تۇرمۇش ئۇنى تاماق ئىلغىماسلىققا ئادەتلەندۇرۇپ قويغانىدى، ئۇ ئادىتىنى ئۆزگەرتىشمۇ قىيىن ئىدى.

— بىز ئىچىۋاتقان سۇدا مەسىلە بارمىدۇ! — تۇيۇقسىز سوراپ قالدى شېڭ شىسەي، — سۇ ئىچسەملا قورسىقىم كۆپۈپ كېتىدۇ، ياكى بىرەرى قەست قىلىۋاتامدۇ!

— گۇمانخورلۇقىڭىز بارغانسېرى كۈچىيىپ كېتىۋاتىدۇ سىزنىڭ، — دېدى چيۇ يۇفاڭ كۈلۈپ كېتىپ، — ئىچىۋاتقان سۇيىمىز غەربىي خەلق باغچىسىدىكى بۇلاق سۈيى. ئىلگىرى نۇرغۇن ئادەم شۇ بۇلاقتىن سۇ ئېلىپ ئىچىدىكەن، كېيىن مۇھاپىزەتچىلەر ئۇ بۇلاقنىڭ چۆرىسىنى قاشالاپ، قاشانىڭ ئىشىكىگە قۇلۇپ سېلىپ مەخسۇس بىز ئۈچۈن ساقلايدىغان بولدى. ھەر كۈنى ئەتىگەندە مۇھاپىزەتچىلەر تۇڭ باسقان ھارۋا بىلەن شۇ بۇلاقتىن سۇ ئېلىپ كېلىدۇ، شۇڭا سۇدا قىلچە مەسىلە يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ بۇلاق سۈيىدە ھەرخىل مىنېرال ماددىلار بار. مەن ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا بۇلاق سۈيىنى ئىچىپ

بەرسە سالامەتلىككە بەك پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، شۇڭا سىز ئۇ بۇلاقنىڭ سۈيىدىن گۇمان قىلماڭ، دۇبەن بېگىم.
شېڭ شىسەي ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ راستتىنلا ئۆزىنىڭ ئارتۇقچە گۇمان قىلىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. شۇنداقتىمۇ بەزىدە گۇمانخورلۇقتىن خالىي بولالمايتتى، مەسىلەن، چاچ ياسىتىدىغان ئىشنى ئالساق، ئۇنىڭ ساتىرىشى لاۋۋاڭ ئۇنىڭغا، ھازىرقى ئورۇندۇق ياخشى ئەمەس، ساقال ئالغاندا قولايسىز. سىز ئوڭدىسىغا سوزۇلۇپ ياتالايدىغان ئورۇندۇق بولغان بولسا، ساقىلىڭىزنى ئالغاندا سىزمۇ راھەتلىنىپ ياتاتتىڭىز، مەنمۇ ساقىلىڭىزنى راھەتلىنىپ تۇرۇپ ئالاتتىم، دېگەندە، ئۇ، سېنىڭ مەقسىتىڭ زادى نېمە؟ نېمىشقا ئورۇندۇقنى ئالماشتۇرۇشنىلا دەيسەن؟ مەن ساڭا يېتىپ بەرسەم گېلىمغا ئۇستىراڭنى سۇرۇش ئاسان بولىدۇ، دەپ ئويلامسەن يا؟ مېنى ئۆلتۇرمەكچىمۇ سەن؟ دېگەن ۋە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇنى سولىتىۋەتكەن، ئارقىدىنلا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتىممۇ، قانداق دەپ ئويلاپ قالغانىدى.
شېڭ شىسەينىڭ ئاشقازان ـ ئۈچەي كېسىلىگە گىرىپتار بولغىنى راست ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلخانىسىنىڭ ئۇدۇلىدىكى دوختۇرخانىدا كېسەل كۆرىدىغان سوۋېت ئىتتىپاقى دوختۇرلىرىنىڭ سەۋىيىسى ئادەتتىكىدەك بولغاچقا، ئۇ موسكۋاغا بېرىپ داۋالىنىپ كېلىشنى ئويلاپ قالدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ستالىنمۇ ئۇنى موسكۋاغا بىر كېلىپ كەتسىڭىز، دېگەنىدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش باشلانغاندىن كېيىن، ستالىن ياپونىيىنى قەدىمىنى ئۆزى تەرەپكە ئالغۇزماي تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن جۇڭگونىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشىغا ياردەم بېرىشنى ئويلاپ كېلىۋاتاتتى. ئەنە شۇ ياردەملەرنىڭ شىنجاڭ ئارقىلىق ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپكە ئوڭۇشلۇق يېتىپ بېرىشىغا كاپالەتلىك قىلىش شېڭ شىسەينىڭ ئىشى ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، شېڭ شىسەينىڭ ستالىننىڭ ماقۇللۇقىنى

ئالدىغان مۇھىم بىر ئىشمۇ بار ئىدى.

شېڭ شىسەي خانىمى چيۇ يۈفاڭنىڭ ھەمراھلىقىدا مەخپىي ھالدا موسكۋاغا قاراپ يولغا چىقتى، سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلى مانىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ماڭغانىدى. ئۇنىڭ ئالدىدىكى كونسۇل ئابلېسوف شېڭ شىسەي ئويدۇرۇپ چىققان «سۇيىقەستلىك توپى- لاڭ دېلوسى» دىكى ئاساسلىق ئادەم بولغاچقا، سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇنى چاقىرتىپ كەتكەن، كېيىن قولغا ئالغانىدى. كېيىن مانى موسكۋاغا قايتىپ بارغاندا ئۇنىڭ ئېتىپ تاشلانغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى.

پويىزنىڭ ئالدىي ۋاگونىدا ئولتۇرغان شېڭ شىسەي ئاسىيا - ياۋروپانىڭ كەڭرى دالىلىرىدا كېتىۋېتىپ ھەم ستالىن- نىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلىش، ھەم شىنجاڭنىڭ ئۇنىڭ بېقىندى- سىغا ئايلىنىپ قالماسلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈستىدە چوڭقۇر ئويلىنىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ يەنە ستالىنغا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرىش، بۇنىڭ بىلەن ئۇ ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان شىنجاڭنىڭ جۇڭگو ئىنقىلابى ئىچىدىكى ئورنىنى بې- كىتىش توغرۇلۇقمۇ گەپلەشمەكچى ئىدى.

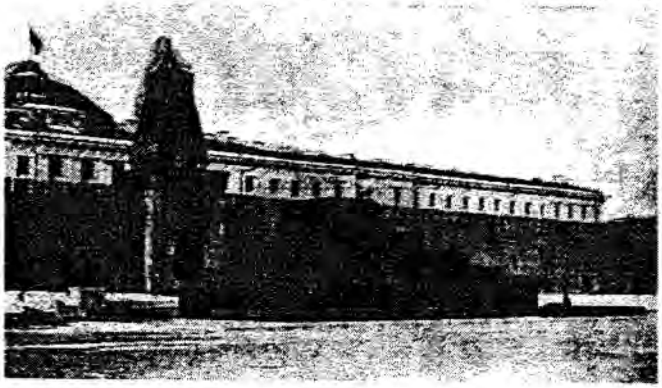

20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدىكى موسكۋا قىزىل مەيدانىدا
قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان لېنىن مۇزېيى

شىڭ شىسەي بىلەن ئۇنىڭ خانىمى ئولتۇرغان پويىز چىراغ يورۇقلىرى بىلەن پارلىنىپ تۇرغان موسكۋا مەركىزىي پويىز ئىستانسىسىغا كىرىپ كەلگەندە، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر قىسىم ئالىي ئەمەلدارلىرى ئۇنى شۇ يەردە كۈتۈپ تۇراتتى. شىڭ شىسەي ئەر - خوتۇن پويىزدىن چۈشۈپ ئالىي دەرىجىلىك بىر پىكاپقا ئولتۇرۇپ شەھەر سىرتىدىكى تىنچ بىر داچىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئەتىسى، شىڭ شىسەي خوتۇنىنىڭ ھەمراھلىقىدا موسكۋادىكى ئەڭ ياخشى بىر دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىلىپ ناھايىتى ئىنچىكە تەكشۈرۈلدى. بۇ چاغدا جۇڭگونىڭ موسكۋادا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىسى شىڭ شىسەينىڭ موسكۋاغا يېتىپ كېلىپ كرېمل سارىيىغا «تاۋاپ قىلىش» ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى.

ئەمەلىيەتتە، بۇ ئىنتايىن مەخپىي ئېلىپ بېرىلغان زىيارەت ئىدى. ستالىن شىڭ شىسەي يېتىپ كېلىپ 24 سائەت ئۆتمەيلا ئۇنى قوبۇل قىلدى. شىڭ شىسەي موسكۋادا خۇددى دۆلەت باشلىقىدەك كۈتۈۋېلىندى، چۈنكى شىڭ شىسەي ستالىنغا لازىم ئىدى.

بۇ ئىشتىن ئىلگىرى، ستالىن شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى توغرىسىدىكى ئەڭ يېڭى ماتېرىياللارنى ئىنچىكە تەتقىق قىلغانىدى، شۇڭا شىڭ شىسەي قانداقلىكى مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويسا، ستالىن ئۇ مەسىلىنىڭ ماھىيىتىنى دەرھال چۈشىنىپ بولاتتى ۋە ئۇ مەسىلىگە بولغان پىكرى ۋە ھەل قىلىش چارىسى تەييار تۇراتتى.

شىڭ شىسەي ستالىنغا ئالدىنبۇرۇن قارار قىلىنغان، ئەمما ھازىرغىچە شىنجاڭغا كىرگۈزۈپ بېرەلمەيۋاتقان سانائەت ئۈسكۈنىلىرىنى يەتكۈزۈپ بېرىشكە بولغان ئۈمىد - ئارزۇلىرىنى دېدى، چۈنكى شىنجاڭ دەل شۇ چاغدا بىرىنچى ئۈچ يىللىق پىلانىنى يۈرگۈزۈۋاتاتتى.

— ئەگەر، — دېدى شېڭ شىسەي، — جۇڭگونىڭ ئەڭ قالاق رايونلىرىنىڭ بىرى بولغان شىنجاڭ ئۆلكىسى سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىلىرى، مۇتەخەسسىسلىرى ۋە تېخنىكا خادىملىرىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن سانائەت ئۈسكۈنىلىرىگە ئېرىشىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان بولسا، بۇ جۇڭگونىڭ غەربىي شىمالىدىكى ئۆلكىلەرنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولۇپلا قالماي، ھىندىستاننىمۇ زىلزىلىگە سېلىپ، 450 مىليون جۇڭگو خەلقى بىلەن 300 مىليون ھىندىستان خەلقى كوممۇنىزمنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشەنگەن، بۇنىڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇقنى تېخىمۇ كۈچەيتكەن بولاتتى. بۇ ئەمەلىيەت يەنە روسىيە خەلقى بىلەن ئۇنىڭ داھىيسى ستالىننىڭ لېنىننىڭ ئاسىيادىكى تەرەققىي تاپمىغان دۆلەت خەلقلىرىگە ياردەم بېرىش ئارزۇسىنى سادىقلىق بىلەن ئىجرا قىلىۋاتقانلىقىنىمۇ ئىسپاتلاپ بېرەتتى.

شېڭ شىسەي بۇ گەپ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ تەلىپىنى ئۇستىلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويدى ھەم ئەمەلىي گەپلەر بىلەن ستالىنغا خۇشامەت قىلىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلدى. چۈنكى، ستالىن شۇ كۈنلەردە دۆلەت ئىچىدە ئېلىپ بېرىۋاتقان ئەكسىيەتچىلەرنى باستۇرۇش، پارتىيىنى تازىلاش ھەرىكىتى پەيدا قىلىۋاتقان، ستالىن تارىختىن بۇيانقى ئەڭ چوڭ مۇستەبىت، دەيدىغان پىكىر ۋەھىمىسى ئىچىدە تۇرۇۋاتاتتى.

شېڭ شىسەي يەنە ئۆزىنىڭ ماركسىزملىق سەۋىيىسىنى، مىللەت ۋە دىن مەسىلىلىرىدىكى قاراشلىرىنى قىلچە قورۇنماي بىلەرمەنلىك بىلەن سۆزلەپ كەتتى.

— ھەرقايسى مىللەتلەر بەختلىك، باياشات تۇرمۇش كۆچۈرىدىغان يېڭى شىنجاڭ دۇنياغا كەلگەندە كوممۇنىزمنىڭ ئىنسانىيەتنىڭ نىجاتكارى ئىكەنلىكى تولۇق ئىسپاتلىنىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان بارلىق گۇرۇھلار، جۈملىدىن

ئىسلام دىنى، بۇددا دىنى مۇخلىسلىرى ئۆزلىرى كېچە ـ كۈندۈز ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتقان جەننەتنىڭ بۈگۈنكى ئىنسانلار ئارىسىدا ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى كۆرۈپ يېتىدۇ. شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 80 پىرسەنتىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلەيدىغان دىنىي ئادەملەر شۇ چاغدا ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى قوللاپ، شىنجاڭنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەشنىڭ ئالدىنقى سېپىگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىشنى خالايدىغان بولىدۇ.

شېڭ شىسەي بۇ گېپى ئارقىلىق، ئەگەر سەن ستالىن مېنى ۋە شىنجاڭنى قوللىمايدىغان بولساڭ، شىنجاڭنى جاھانگىرلىكنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلىدىغان ئالدىنقى سېپىگە ئايلىنىپ كەتمەيدۇ دېگىلى بولمايدۇ، دېمەكچى ئىدى.

ستالىنىنىڭ شېڭ شىسەينىڭ ماركسىزم ـ لېنىنىزملىق سەۋىيىسىنىڭ قانچىلىكلىكىگە قارىتا كۆڭلىدە سان بار ئىدى. ئۇ شىنجاڭ بىلەن جۇڭگونىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ئۆزىنى ياۋروپادىكى ناتسىستلارنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە كۈچىيىۋاتقان تەھدىتىدىن، ياپونىيە بىلەن بىرلىشىپ ئىككى تەرەپتىن قىستاپ كېلىشىدىن ساقلاپ قېلىشىغا تولىمۇ موھتاج ئىدى.

— سىزنىڭ بۇ قارىشىڭىز بەكمۇ توغرا، — دېدى ستالىن كۈلۈپ تۇرۇپ. ھەر قېتىمقى قوبۇل قىلىشتا بىللە بولىدىغان مولوتوف بىلەن ۋوروشىلوفمۇ بېشىنى لىڭشىتىپ قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇزۇن يىللىق سىياسىي تۇرمۇش قانۇنىيىتى ئۇلارنى ھەرگىز ستالىنىنىڭ پىكرىگە قارشى پىكىر قىلىپ قويماسلىققا ئۆگەتكەنىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۈگۈن شېڭ شىسەينىڭ دېگىنى توغرا گەپ ئىدى.

ستالىن غاڭزىسىدىكى تاماكىسىنى بىرنەچچە قېتىم شورىۋېتىپ، ئاندىن مولوتوفقا قاراپ بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا:

— شېڭ دۇبەن دەۋاتقان سانائەت ئۇسكۈنىلىرىنى شىنجاڭغا

ناھايىتى تېز سۈرئەتتە يەتكۈزۈپ بېرىڭ، — دېدى.

شىڭ شىسەي بۇ پۇرسەتتە يەنە ئىلگىرى ئەۋەتىپ بولالمىغان قورال - ياراغلارنىمۇ قوشۇپ ئەۋەتىپ بېرىشنى ئېيتىۋىدى، ستالىن، بۇ ئىش ئۈستىدە ۋوروشىلوف بىلەن ئايرىم سۆزلىشىڭ، — دېدى.

يەنە بىر قېتىم قوبۇل قىلغاندا، ستالىن جۇڭگونىڭ ۋەزىيىتى ۋە شىنجاڭنىڭ ئورنى ئۈستىدە بىر مۇنچە گەپ قىلىپ، ئاخىرىدا:

— ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە شىنجاڭ تولىمۇ مۇھىم جاي، ھازىرقى ئورنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ يىراقتىكى ئارقا سېپى بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋەزىپىسى مۇشۇ خەلقئارالىق قاتناش لىنىيىسىنى ساقلاپ قېلىش، ھۇجۇمغا ئۆتكەندە ئىشلىتىش. شىنجاڭ جياڭ جېيشى بىلەنمۇ، ماۋ زېدۇڭ بىلەنمۇ يېقىن مۇناسىۋەت ساقلىشى كېرەك.

شىڭ شىسەي بۇ بىرنەچچە ئېغىز سۆزنى ئاڭلاپ خۇددى ئۇيقۇدىن بىردىنلا ئويغانغان ئادەمدەك بولۇپ قالدى. ئۇ ستالىننىڭ ھازىر بىلەن كەلگۈسىنى، پەۋقۇلئاددىلىق بىلەن ئومۇملىقنى بىرلەشتۈرۈش ئىقتىدارىغا ئاپىرىن ئوقۇدى. ستالىننىڭ بۇ سۆزلىرى ئۇنىڭ بىرنەچچە ئايدىن بېرى ھەرقانداق قىلىپمۇ ھەل قىلالمىغان مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ، شىنجاڭنىڭ يەنئەن بىلەن چۇڭچىڭ، جاھانگىرلىك بىلەن كوممۇنىزم ئوتتۇرىسىدا بىر تەڭپۇڭلۇقنى تەڭشەپ تۇرۇش كېرەكلىكىنى كۆرسىتىپ بەرگەنىدى.

ستالىننىڭ بۈگۈنكى كەيپىياتى موسكۋانىڭ ياز كۈنىدەك شۇنچىلىك يېقىملىق ئىدى. كۆرۈشۈشتىن ئىلگىرى ئۇ شىڭ شىسەيگە سالمىقى بار ھەم يۇمۇرلۇق گەپلەرنى قىلدى ھەتتا شىڭ خانىمدىن موسكۋادىكى رۇسچە تاماقلارغا كۆنگەن - كۆنمىگەنلى-

كىنى سورىدى. شېڭ شىسەيىنىڭ قىزىل ئارمىيە ئۈنىۋېرسىتېتى-دا ۋە شەرق ئۈنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان (تۆتىنچى ئىنىسى شېڭ شىچى بىلەن بەشىنچى ئىنىسى شېڭ شىجى) ئىككى ئىنىسىگە قانداق تەلەپلىرى بولسا تارتىنماي ئېيتىشىنى دېدى. يەنە شېڭ شىسەيىنىڭ كېسەل ئەھۋالىنى سورىدى، ئەگەر خالىسا، خانىمى بىلەن مەنزىرىلىك قىرىم ئارىلىغا بېرىپ دەم ئېلىپ كەلسە بولىدىغانلىقىنى، ئۇ يەرنىڭ قۇياش ۋە هاۋاسىنىڭ ئادەمگە ئىنتايىن پايدىلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئاشقازان - ئۈچەي كېسىلىگە تازا ياقىدىغانلىقىنى دوستانە قىياپەتتە ئېيتتى.

شېڭ شىسەي بۇ سۆزلەردىن تولىمۇ تەسىرلەندى ۋە ستالىن-نىڭ كەيپىياتى مۇشۇنداق ياخشى چاغدا ئۆزىنىڭ كومپارتىيىگە ئەزا بولۇش ئارزۇسىنى ئېيتىپ ئۆتتى. ئۇ بۇنىڭدىن بۇرۇن ئۆزىنىڭ بۇ تەلىپىنىڭ ستالىن بىلەن 3 - ئىنتېرناتسىئونال تەرىپىدىن بىرقانچە قېتىم رەت قىلىنغانلىقىنى بىلمەيتتى.

— مەن ماركسىـزم - لېنىنـىزمنىڭ سادىق ئىخلاسمە-نى، — دېدى ئۇ تولىمۇ سەمىمىي تەلەپپۇزدا، — 1934 - يىلى مەن سوۋېت كومپارتىيە ئەزالىرى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىدى-كى مۇناسىۋەتلىك تەرەپلەرگە بۇ تەلىپىمنى ئېيتقانىدىم. 1937 - يىلى ۋاڭ مىڭ، كاڭ شېڭ، دېڭ فا قاتارلىقلارغىمۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىگە ئەزا بولۇشۇمنى تەستىقلاشلىرىنى سورى-دىم. ماۋ زېدۇڭ، جۇ دې، جۇ ئىنلەي، رېن بىشى قاتارلىق رەهبەرلەر مېنىڭ بۇ ئىلتىماسىمنى تەستىقلىدى، ئەمما 3 - ئىنتېرناتسىئونال بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، ئاندىن رەسمىيەتنى بېجىرىپ بېرىدىغانلىقىنى دېدى، — ئاندىن ئۇ رېن بىشىنىڭ، هازىرچە پارتىيىگە كىرمەي تۇرغىنىڭىز ياخشى، دې-گەنلىكىنى سۆزلەپ كېلىپ، ئاخىرىدا، — مەن ئەمدى سىزنىڭ مېنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرىشىمگە قانداق قارايدىغانلىقىڭىزنى بىلمەكچى، چۈنكى مەن دەررۇ پارتىيىگە كىرىپ ئۇنىڭ تەربىيىسىنى قوبۇل قىلىشنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلىمەن.

شېڭ شىسەينىڭ ھەيران قالغىنى، ئۆزىنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان سۆرۈلۈپ كېلىۋاتقان بۇ تەلىپىگە ستالىننىڭ شۇئان ئېنىق جاۋاب بەرگىنى بولدى.

— سىز ھازىرلا پارتىيىگە كىرسىڭىز بولىدۇ، — دېدى ستالىن ئېنىق جاۋاب بېرىپ، — سىز شىنجاڭغا قايتىشتىن ئىلگىرى مەن سىز بىلەن مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە يەنە سۆزلىشىمەن.

ستالىننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، شېڭ شىسەي دۆلەتكە قايتىشتىن بىر كۈن ئىلگىرى بىر نەپەر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كومپارتىيە ئىشلىرى ئەمەلدارى ستالىننىڭ پىكرىنى ئۇنىڭغا يەتكۈزدى. ستالىن شېڭ شىسەيگە ئالاھىدە ئېتىبار بېرىپ ئۇنىڭ سوۋېت كومپارتىيىسىگە كىرىشنى تەستىقلىغان ۋە شۇئان پارتىيىگە كىرىش قەسەمنامىسىگە قول قويۇپ بېرىشنى ئېيتقانىدى. كەلگەن ئادەم ئۇنىڭ تەشكىلىي مۇناسىۋىتى موسكۋادا بولىدىغانلىقىنى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇ جۇڭگولۇق بولسىمۇ سوۋېت كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولغانلىقىنى، كەلگۈسىدىكى بىر كۈنلەردە ئۇنىڭ جۇڭگو كومپارتىيىسىگە ئەزا بولۇشىغا «رۇخسەت قىلىنىدۇ» غانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىق كىنىشكا نومۇرى 1859118 ئىدى.

شېڭ شىسەينىڭ موسكۋاغا قىلغان مەخپىي سەپىرى بەكمۇ غەلىبىلىك بولدى، بۇنىڭدىن ئۇ تولىمۇ خۇشال ئىدى. ئۇ كېيىن يازغان ئەسلىمىسىدە شۇنداق دېگەن: «مەن ستالىننى بىر قېتىم ئەمەس ئۈچ قېتىم كۆردۈم. مېنى كرېملىنىڭ بىرنەچچە مۇھىم ئەمەلدارى تەرەققىي قىلمىغان شىنجاڭنىڭ دۇبەنى ئەمەس، جۇڭگونىڭ دۆلەت باشلىقىدەك كۈتۈۋالدى. بىز ئالتە يىل سۆرۈلۈپ كەلگەن قورال ـ ياراغ، ئوق ـ دورا مەسىلىسىنى ھەل قىلدۇق. بىز ئۈچ يىللىق پىلان قۇرۇلۇشى ئۈچۈن مۇستەھكەم ئىقتىسادىي ئاساس سېلىپ، ئۈچ يىللىق پىلاننىڭ كەلگۈسىدە شىنجاڭدەك مۇشۇنداق بىر قاقاس چارۋىچىلىق رايوننىڭ جۇڭگونىڭ كەلگۈ-

سىدىكى سانائەتلەشكەن بازىسىغا ئايلىنىشىنى تېزلەشتۈردۈق.
ئەڭ مۇھىمى، ستالىنىنىڭ شىنجاڭنىڭ مۇھىملىقىغا بولغان غەم-
خورلۇقى، مېنىڭ شىنجاڭغا داۋاملىق رەھبەرلىك قىلىشىمغا
بولغان ئىشەنچىسى بولدى.» بۇنىڭ ھەممىسى ياخشى ئىشلار
ئىدى.

20 ـ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىدىكى موسكۋا كوچىلىرى

شېڭ شىسەينىڭ موسكۋا سەپىرى ماددىي ۋە روھىي جەھەت-
لەردە زور قانائەتلىنىشلەرنى ئېلىپ كەلدى. لېكىن، شېڭ شى-
سەي كېيىن شۇنداق دېدى: كېيىنكى پاكىتلار ماڭا شۇنى ئۇق-
تۇردىكى، ستالىنىنىڭ مېنى سوۋېت كومپارتىيىسىگە ئەزا قى-
لىشتىن «مەقسىتى جۇڭگونى ئۇنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىدىن ئايرى-
ۋېتىش، جۇڭگو خەلقىنى جۇڭگو خەلقىدىن ئايرىۋېتىش، كوم-
پارتىيە ئەزالىرىنى كومپارتىيە ئەزالىرىدىن ئايرىۋېتىش…
ئاخىرىدا رەقىبلىرىنى ئۆزىنىڭ ھوقۇقىغا تەھدىت يەتكۈزىدىغان
مەركەز بولۇپ شەكىللىنەلمەيدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويۇش
ئىكەن.» بۇ گەپنى چۈشەنمەك بىر ئاز قىيىنراق. ئۇنىڭ دېمەك-
چى بولغىنى، ئېھتىمال، ستالىن مېنىڭ سىياسىي ئورنۇمنى
بەكمۇ كۆتۈرۈۋەتتى، مەندىن پايدىلىنىپ كومپارتىيە بىلەن گو-
مىنداڭنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاپ تۇرماقچى، دېگەن بولسا كې-

ـرەك. ئۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىگە ئەزا بولۇشنى تەلەپ قىلسا، ئاخىر بېرىپ سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىگە ئەزا بولۇشى تەستىقلانغاندى. بۇنىڭدىن شېڭ شىسەي ستالىننى ئۆزىنى شاھـ ـمات ئۇرۇقىدەك ئىختىيارىچە ئۇيان ـ بۇيان يۆتكەپ يۈرىدىغاندەك ئويلاپ قالدى. شېڭ شىسەي يەنە ستالىننىڭ ئۆزىنى پارتىيىگە قوبۇل قىلىشىنى «قىزىل سىرتماق»نى بوينىغا سېلىپ قويۇپ شىنجاڭنى ئۆزىنىڭ مۇستەقىل تەسىر كۈچىگە كىرگۈزۈۋېلىپ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى پايدىسىز ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويۇش ئۈچۈنمىكىن، دەپمۇ ئويلىدى. شېڭ شىسەي بۇرۇندىن تارتىپ شىنجاڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تالىشىپ كېلىۋاتقان ئورۇن، ئۇلارنىڭ زىددىيىتى ۋە كۈرىشى مۇشۇ يەردىن باشلىنىدۇ، دەپ ھېسابلاپ كېلىۋاتاتتى.

موسكۋادىن ئايرىلىش ھارپىسىدا، شېڭ شىسەي ئەر ـ خوـ تۇن ئىككىسى ستالىن ئەۋەتكەن يەتتە بولاق ھەرخىل بۇيۇم بىلەن بەش يۈلتۇزلۇق بىر ئوردېننى تاپشۇرۇۋالدى. بىر بولاقتا ئالـ ـماستىن كۆز قويۇلغان ئاق ئالتۇن بىلەزۈك بارئىدى، ئاجايىپ جۇلالىنىپ تۇراتتى، شېڭ شىسەي ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى كۆزـ لىرىنى يېرىم يۇمۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭ جۇلاسىدىن ھوزۇرلاندى. سوۋغاتلار ئۇ ئىككىسىنى بۆلەكچىلا خۇشال قىلىۋەتتى، ئۇلار ئېلىپ بارغان شىنجاڭنىڭ ئالاھىدە يەرلىك مەھسۇلاتلىرى ئۇ سوۋغاتلارنىڭ ئالدىدا ھېچنېمە ئەمەس ئىدى.

1938 ـ يىلى — كومپارتىيە بىلەن ئۆتكەن «شېرىن ئايلار»

شېڭ شىسەي موسكۋادىكى داچىلارنىڭ خۇش پۇراقلىرىنى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى ۋە كېلىپلا شىنجاڭنىڭ 3 ـ نۆۋەتلىك ئاۋام خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىنى ئېچىشنىڭ تەييارـ لىق خىزمەتلىرىگە كىرىشىپ كەتتى.

ئۆتۈپ كەتكەن بەش يىل ئىچىدە، شىڭ شىسەي ئىككى
نۆۋەتلىك پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئاۋام خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىنى
ئاچتى. 1 ـ نۆۋەتلىكى 12 ـ ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشنىڭ
يۈز بەرگىنىگە بىر يىل بولغان چاغدا، 2 ـ نۆۋەتلىكى
1935 ـ يىلى ئېچىلدى. ھەر نۆۋەتلىك قۇرۇلتاي ئېچىلىپ
بولغاندىن كېيىن، شىڭ شىسەيىنىڭ ئىناۋىتى بىر بالداق ئۆسۈپ
ماڭدى. ئۆتكەن نۆۋەتلىك ئاۋام خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ئېچىلغىنى-
غا ئىككى يىل بولدى. بۇ ئىككى يىل ئىچىدە ئۇنىڭ روھى
داۋالغۇپ تۇردى، خۇددى بىرى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىغاندەك،
ھاكىمىيىتىنى تارتىۋالىدىغاندەك تۇيۇلۇپ، كەسكىن تەدبىر قول-
لىنىپ قالايمىقان ئادەم تۇتۇشقا، قالايمىقان ئادەم ئۆلتۈرۈشكە
باشلىغان، بەختىگە سۈيىقەستلەر يىمىرىلىپ، ۋاقىتلىق دېمىنى
ئېلىۋالغانىدى. موسكۋادىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ
كەيپىياتى ئىنتايىن ياخشى تۇردى. بۇ يالغۇز سوۋېت ئىتتىپاقى-
نىڭ ئۇنىڭغا تولۇق ئىشەنگەنلىكىدىن، ئۇنىڭ شىنجاڭدىكى ھېچ-
كىم ئورنىغا دەسسىيەلمەيدىغان ئورنىنى مۇئەييەنلەشتۈر-
گەنلىكىدىنلا ئەمەس ئىدى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىمۇ
ئۇنى ۋە ئۇ ئىجرا قىلىۋاتقان «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نى، ئۇنىڭ
ھۆكۈمىتىنى قوللاۋاتاتتى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ھەيۋىسى تېخىمۇ
ئۆسۈپ، ھېكچىمنى نەزىرىگە ئالمايدىغان، ھەممىنىڭ ئۈستىدە
تۇرىمەن دەيدىغان بىرخىل روھىي ھالەت كۆتۈرۈلۈپ قېلىۋاتات-
تى. ھەربىي فورما كىيگەن، بۇرۇتى بار سۈرىتى سېپىل دەرۋا-
زىلىرىنىڭ بېشىغا، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ بېشىغا ئېسىپ قويۇل-
غانىدى، چوڭ يىغىنلاردا نامايىشچىلارنىڭ ئارىسىدىمۇ كۆز-
لەرگە تاشلىنىپ تۇراتتى، «ئۇلۇغ داھىمىز شىڭ دۇبەن!»
«ياشىسۇن شىڭ دۇبەن، تۈمەنمىڭ يىللار ياشىسۇن!» دېگەن
شوئارلار ھەر قېتىملىق چوڭ يىغىنلاردا ئۈرۈمچى ئاسمىنىدا
ياڭراپ تۇراتتى. چوڭ يىغىنلاردا سۆز قىلغاندا گۇلدۇراس

ئالقىشلار ئۇزۇلمەيتتى.

1938 - يىلى 9 - ئايىنىڭ 30 - كۈنىدىن 10 - ئاينىڭ
11 - كۈنىگىچە ئۇرۇمچى 12 كۈن قاينام - تاشقىنلىققا چۆمۈل-
دى. ھەرخىل مىللەتلەرنىڭ كىيىملىرىنى كىيىشكەن، ئۆز تىل-
لىرىدا سۆزلىشىۋاتقان ھەرمىللەت ۋەكىللىرى تەنتەربىيە تاغىنىڭ شى-
مالىي ۋە جەنۇبىدىن ئاپتوموبىللارغا ئولتۇرۇپ ئۆلكە مەركىزىگە
كېلىپ، شىنجاڭ تارىخىدىكى ئەڭ سەلتەنەتلىك يىغىنغا قاتنىشى-
ۋاتاتتى. شېڭ شىسەي «يېڭى شىنجاڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا
قارشى مۇستەھكەم ئارقا سەپ» دېگەن شوئارنى پۈتۈن مەملىكەتكە
بىلدۈرۈش ئۈچۈن، مەملىكەتتىكى ئەڭ كۈچلۈك تەسىرگە ئىگە
گېزىتلەرنىڭ بىرى بولغان «ئاۋام گېزىتى» نىڭ باشلىقى جاڭ
جىلۇەننى قۇرۇلتايغا مەخسۇس تەكلىپ قىلغانىدى، جاڭ جىلۇەن-
نىڭ ئىشى چىقىپ قېلىپ ئورنىغا شۇ گېزىتنىڭ مۇخبىرى چېن
جىيىڭنى ئەۋەتتى. چېن جىيىڭ ئۈرۈمچىدە قۇرۇلتاينىڭ بارلىق
پائالىيەتلىرىگە قاتناشتى ۋە شېڭ شىسەي بىلەن كۆپ قېتىم
سۆھبەتلەشتى. قۇرۇلتاي داۋامىدا قۇرۇلتاينىڭ ئەھۋالىنى بىر-
دىنبىر چوڭ خەۋەر ئورنىدا «ئاۋام گېزىتى» دە ھەر كۈنى خەۋەر
قىلىپ تۇردى، بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭمۇ نامى چىقتى. ئۇ قايتىپ
بارغاندىن كېيىن قۇرۇلتاي ئەھۋالىنى كىتاب قىلىپ يېزىپ
«شىنجاڭدا كۆرگەنلىرىم» دېگەن نام بىلەن ئېلان قىلدى. بۇ
كىتاب دۇ جۇڭيۈەننىڭ «شېڭ شىسەي ۋە يېڭى شىنجاڭ» دېگەن
كىتابىغا ئوخشاش شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن دەسلەپ-
كى يىللار (1933 — 1938) تونۇشتۇرۇلغان كىتاب بولۇپ،
تەسىرى ئىنتايىن چوڭ بولغانىدى. كۆپ ئادەملەر (ماۋدۇن قا-
تارلىقلارمۇ شۇلارنىڭ ئىچىدە) مۇشۇ ئىككى كىتابنىڭ تەسىرىگە
ئۇچراپ، ئۈرۈمچىنى يەنە بىر يەنئەن ئىكەن، دەپ ئويلاپ،
ئۈرۈمچىگە بېرىپ شىنجاڭنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى قۇ-
رۇلۇش ئىشلىرىغا بارلىقىنى بېغىشلىدى.

1939 ـ يىلى نەشر قىلىنغان «شىڭ شىسەي نۇتۇقلىرى» نىڭ مۇقاۋىسى

شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىغا زىيارەتكە بارغان ئون كۈن ئىچىدە زا- دىلا بىكار قالمىدى. شۇ يەردىكى چاغدا يازغان، كېيىن «ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەت- تىكى مۇھىم ۋەزىپىلىرى» (2 ـ قى- سىم) دېگەن نام بىلەن چىقىرىلغان كىتابچىدا ئۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى بىرلىك سەپنى ياپون باسقۇنچىلىرىنى يېڭىدىغان بىر- دىنبىر ھالقا، «ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى مىللىي بىرلىك سەپ ھازىرقى جۇڭگونىڭ ئوبيېكتىپ ۋەزىيىتىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان بىردىنبىر توغرا تاكتىكا، شۇنداقلا پۈتۈن خەلق ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرىدىغان مۇقەددەس مىللىي ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ بىردىنبىر ئىستراتېگىيىسى ۋە تاكتى- كىسى... جۇڭگونى قۇتۇلدۇرىدىغان بىردىنبىر ئىستراتېگىيە ۋە تاكتىكا» دەپ قارىغانىدى.

3 ـ نۆۋەتلىك ئاۋام خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىنىڭ باشلى- نىش نۇتقىدا ئۇ 510 نەپەر ھەر مىللەت، ھەر ساھە ۋەكىللىرىگە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قار- شى مىللىي بىرلىك سەپ سىياسىتىگە يۇكسەك باھا بەردى ۋە بۇ سىياسەتنى قەتئىي قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ھەممىمىزگە مەلۇم، جۇڭگودا 450 مىليون نوپۇس بار، مۇشۇنچىلا كۆپ ئادەمنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئىرادىسىنى بىر- لىككە كەلتۈرۈپ، قەدىمىنى ماسلاشتۇرۇپ ياپون جاھانگىرلىرى- نىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش ئۇرۇشىنى ئېلىپ بېرىش ئىنتا- يىن قىيىن ئىش. ماۋ زېدۇڭ ئەپەندى ئاساسلىق كۈچنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئومۇمىيۈزلۈك ئېلىپ بېرىلىدىغان ئۇرۇش

سىپىگە ئىشلىتىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى مىللىي بىرلىك
سەپ سىياسىتىنى ئوتتۇرىغا قويىدى.»

ئەلۋەتتە، شىڭ شىسەي ستالىنىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىنى ئۇز-
تۇماي، جياڭ جيېشى بىلەن ماۋ زېدۇڭغا بولغان قاراشتا تەڭ-
پۇڭلۇقنى ساقلاپ كېلىۋاتاتتى، شۇڭا قۇرۇلتاينىڭ يېپىلىش
نۇتقىدا: «جياڭ ۋېيىۋەنجاڭ ئوتتۇرىغا قويغان ياپون باسقۇنچىلى-
رىغا قارشى تۇرۇش، دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىش پروگراممىسى
ئىنتايىن توغرا، ماۋ زېدۇڭ ئەپەندى ئوتتۇرىغا قويغان ياپون
باسقۇنچىلىرىغا قارشى مىللىي بىرلىك سەپ قۇرۇش تەشەببۇسى
ئىنتايىن توغرا» «كۆپچىلىك ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇ-
رۇش، دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىش پروگراممىسى بىلەن ياپون باس-
قۇنچىلىرىغا قارشى مىللىي بىرلىك سەپ قۇرۇش تەشەببۇسىنى
زور كۈچ بىلەن قوللاشلىرى كېرەك» دېدى.

شىڭ شىسەي يەنە ئۆزىنى پەردازلاشنىمۇ ئۇنتۇماي، «ئالتە
بۈيۈك سىياسەت» نى كۆككە كۆتۈرۈپ: «پۈتۈن دۇنيادىكى ئېزى-
لىۋاتقان كىشىلەرنى ئازادلىققا چىقىرىشنىڭ ئەڭ نۇرلۇق مايا-
كى» دېدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ
سىياسىتى پەقەت جۇڭگونىڭ مەسىلىسىنىلا ھەل قىلالايتتى، ئۇ-
نىڭ سىياسىتى بولسا پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ مەسىلىسىنى ھەل
قىلاتتى. ئۆزىنىڭ سىياسىتىنى بۇنچىلىك دەرىجىدە ماختاپ كې-
تىشى ئۇنىڭ «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» سىياسىي گۇرۇھىنىڭ
ئۇلۇغ داھىيسى بولۇشقا جامائەت پىكرى توپلىغانلىقى ئىدى. ئۇ
ئۆزىنى باشقىلارنىڭ ئاستىغا قويىدىغان ئۇنداق ئەخمەقلەردىن
ئەمەس، مانا بۇ شۇنىڭ ئىسپاتى ئىدى.

«ياشىسۇن ماۋ زېدۇڭ!» قۇرۇلتاينىڭ سىياسىي شوئارلى-
رىنىڭ بىرى بولدى؛ جۇ دې قۇرۇلتاينىڭ پەخرىي جۇشىتۇەنلى-
كىگە سايلاندى؛ قۇرۇلتاي يەنە ماۋ زېدۇڭغا مەخسۇس تېلېگراما
يوللىدى، قۇرۇلتاي خاتىرە دەپتىرىنىڭ بىرىنچى بېتىگە ماۋ
زېدۇڭ بىلەن جۇ دېنىڭ سۈرىتى بېسىلدى.

قۇرۇلتاي داۋامىدا، ئۇرۇمچىدىكى 20 مىڭ ئامما پانۇس مەرىكىسى ئۆتكۈزۈپ قۇرۇلتاينى قىزغىن تەبرىكلىدى ھەم ئىئانە توپلاپ 10 ئايروپىلان، 100 مىڭ يۇرۇش قىشلىق كىيىم سېتىۋېلىپ ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىپ بېرىشنى قارار قىلدى. بىر يىلدىن كېيىن، قاناتلىرىغا ئالتە قىرلىق (ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ سىمۋولى) بەلگە سېلىنغان «شىنجاڭ» ناملىق ئون يېڭى قىرغۇچى ئايروپىلان ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىپ بېرىلدى، چۇڭچىڭدا بۇ ئايروپىلانلارغا نام بېرىش يۈزىسىدىن كاتتا مۇراسىم ئۆتكۈزۈلدى.

1938 - يىلى 11 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، شىنجاڭ خەلق بىرلەشمىسى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەش ئۈچۈن پۈتۈن شىنجاڭدا ئۈچ كۈن ئالتۇن ئىئانە قىلىش پائالىيىتى ئېلىپ باردى. شۇ كۈنى شېڭ شىسەي ئەنمېنگە قۇرۇلغان ئالتۇن ئىئانە قىلىش سۇپىسىغا چىقىپ، ئۆزىنىڭ قورال تاسمىسىدىكى 51 دانە ئالتۇن بۇيۇملارنى نەق مەيداندا ئېلىپ ئىئانە قىلدى، ئۇ ئالتۇنلار يەتتە سەر بىر مىسقال 3 فۇڭ چىقتى. چيۇ يۇفاڭ ئاياللارغا ۋەكىل بولۇپ سەھنىگە چىقىپ ئۆزىنىڭ بىر سەر ئۈچ مىسقال كېلىدىغان بىر دانە بىلەزۈكىنى، تۆت دانە يىلپىز تېرىسى، بىر دانە ئەلتىرە پەلتۇسىنى ئىئانە قىلدى. ئۆلكە رەئىسى لى رۇڭ ئۇلارنىڭ كەينىدە قالغۇسى كەلمەي، خانىمىنى قولتۇقلاپ سۇپىغا چىقىپ، 202 سەر كېلىدىغان تۆت دانە يامبۇ، خانىمى سەككىز مىسقال سەككىز فۇڭ كېلىدىغان ئالتۇن بىلەزۈكىنى ئىئانە قىلدى. دۇبەن بىلەن رەئىسنىڭ مەردلىك بىلەن باشلامچى بولۇپ ئىئانە قىلىشى بىلەن ھەر مىللەت خەلقى ئاكتىپلىق بىلەن ئالتۇن ئىئانە قىلىشنى باشلىۋەتتى. 1940 - يىلغىچە شىنجاڭ بويىچە ئىئانە قىلىنغان پۇل 1 مىليون يۈەنگە، ئالدىنقى سەپكە ھال سوراپ ئەۋەتىلگەن خەت - چەكلەر 100 مىڭ پارچىغا يېتىپ، ھەر مىللەت خەلقى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنى قوللىغان كۆڭۈللىرىنى ئىپادىلىدى.

7. ھەمــمە ياپون باسقۇنچىـ لىرىغا قارشى ئۇرۇش ئۇچۇن

ئۇرۇشقا پەقەت 91 ئايروپىلانلا قاتناشتى

1937 ـ يىلى 7 ـ ئايدا، لۇگوچياۋ ۋەقەسى پارتلاپ، جۇڭگونىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشى ئومۇميۈزلۈك باشلاندى.

بۇ ئەسكىرىي كۈچ پەرقى ئىنتايىن چوڭ بىر ئۇرۇش ئىدى، بولۇپمۇ جۇڭگونىڭ ھاۋا ئارمىيىسى ئىنتايىن ئاجىز ئىدى. جاڭ شۆلياڭنىڭ شەرقىي شىمال ئارمىيىسىنىڭ ئايروپىلانلىرى، ئىتالىيە نەنچاڭدا قۇرۇپ بەرگەن ئايروپىلان قوراشتۇرۇش زاۋۇتى قوراشتۇرۇپ چىققان «پىيات» ناملىق كۈرەشچى ئايروپىلانلار، «سافۇياماچت» ناملىق بومباردىمانچى ئايروپىلانلار جۇڭگو ـ ياپونىيە ھاۋا ئارمىيىلىرىنىڭ قىسقا ۋاقىتلىق ھاۋا ئۇرۇشىدا ئاسانلا تۈگىگەنىدى. گەرچە ئاۋىئاتسىيە كومىتېتىنىڭ ئايروپىلان ئارخىپىدا تىزىملانغان ئايروپىلانلارنىڭ سانى 500 بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ ئىچىدە پەقەت 91 ىلا ئۇرۇشقا قاتنىشالايتتى.

تېخىمۇ مەسخىرىلىك يېرى شۇكى، ئەڭ ئالىي قوماندان بولغان جياڭ جيېشىنىڭ بۇ ئىشلاردىن زادىلا خەۋىرى يوق ئىدى. بۇ راست ئەھۋال ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ راستلىقىغا ھەقىقە-

تەن ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى.

7 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، جياڭ جيېشى جۇڭگونىڭ ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ قوراللىنىش ئەھۋالىنى ئومۇميۇزلۇك بىلىپ بې- قىش ئۈچۈن، گۈزەللىكتە تەڭداشسىز لۇشەن تېغىدا ئاۋىئاتسىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ماۋ باڭچۇ بىلەن بۇ كومىتېتنىڭ مەسلى- ھەتچىسى، كېيىن ئامېرىكىنىڭ جۇڭگوغا ياردەم بېرىش ئۇچقۇ- چىلار ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغان گېنېرال چېنناۋلتنى قوبۇل قىلدى. قوبۇلدا يەنە جياڭ جيېشىنىڭ خانىمى سۇڭ مېيلىڭمۇ بار ئىدى.

چېنناۋلت ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە شۇنداق دېگەن:

«ماۋ گېنېرال بىلەن ئىككىمىز تەكلىپ بويىچە لۇشەن تېغىغا جياڭ ۋېييۈەنجاڭ ۋە جياڭ خانىم بىلەن كۆرۈشكىلى باردۇق. تاغنىڭ ئۈستىگە چىققاندا ماۋ گېنېرال بىر تەختىراۋان- نى ئىجارىگە ئالدى، ئىككىمىز شۇنىڭغا ئولتۇرۇپ تاغنىڭ چوق- قىسىغا قاراپ ماڭدۇق. ماۋ گېنېرالنىڭ چىرايىدىن بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشتە بىر ئىش چىقىدىغاندەك ئەندىشە چىقىپ تۇراتتى، خۇددى تەختىراۋاننى ئۆزى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقاندەك، پېشانىسى- دىن ئېقىۋاتقان تەر ئۇنىڭ شۇ خىل روھىي ھالىتىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى.

جياڭ جيېشى بىزنى دېرىزىلىرىگە تور تارتقان بىر قەۋەتلىك ئۆيلەرنىڭ كارىدورى ئالدىدا كۈتۈۋالدى. جياڭ خانىم مېنى تو- نۇشتۇرغاندىن كېيىن ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويدى ۋە غەربلىكلەر- نىڭ ئادىتى بويىچە مەن بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

قىسقىلا ئەھۋال سوراشلاردىن كېيىن، جياڭ جيېشى گەپنى ماۋ گېنېرالغا يۆتكەپ، ئەڭ قاتتىق تەلەپپۇز بىلەن ئۇنىڭدىن جۇڭگونىڭ ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى. جياڭ خانىم ئىككىمىز بىر چەتتە تۇراتتۇق، ئۇ ماڭا ئۇلارنىڭ سۆزىنى تەرجى- مە قىلىپ بېرىۋاتاتتى.

— ئالدىنقى سەپتە ئۇرۇشقا قاتنىشالايدىغان قانچە ئايروپىلان

بار؟ — دەپ سورىدى جياڭ جيېشى ماۋ گېنېرالدىن.

— 91 ئايروپىلان بار، — دەپ جاۋاب بەردى ماۋ گېنېرال.

جياڭ جيېشىنىڭ چىرايى بىردىنلا قىزىرىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ تازا ئاچچىقى كەلدى، دەپ ئويلىدىم. ئۇ شۇئان ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى ۋە خۇددى يىلاننىڭ ۋىشىلدىشىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر ئاۋاز بىلەن جۇڭگوچە بىر نېمىلەرنى دەپ كەتتى.

جياڭ خانىم تەرجىمە قىلىپ بېرىشنى دەرھال توختىتىپ قويدى، ماۋ گېنېرالنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەندى، مىدىر قىلماي قېتىپ تۇراتتى، ئىككى كۆزى قېتىپ قالغاندەك بىر نۇقتىغا يىغىلىپ قالغاندى.

— ۋېيىۋەنجاڭ ئۇنى ئۆلۈمگە بۇيرۇيدىغاندەك قىلىدۇ، — دېدى خانىم بوش ئاۋازدا ماڭا، — ئاۋئاتسىيە كومىتېتىنىڭ ئارخىپىدا ئۇرۇشقا قاتنىشالايدىغان 500 ئايروپىلان بار، دەپ ئەنگە ئېلىنغان.

جياڭ جيېشى بىلەن تونۇشقان بۇ سەككىز يىل ئىچىدە ئۇنىڭ بۇنچىلىك قاتتىق ئاچچىقلانغانلىقىنى تۇنجى كۆرۈشۈم ئىدى. ئۇ ئاچچىقى سەل بېسىلغاندا، كەينىگە قايرىلىپ مەندىن جۇڭگو تىلى بىلەن بىر نېمىنى سورىدى، جياڭ خانىم دەرھال ئۇنىڭ سۆزىنى ماڭا تەرجىمە قىلىپ بەردى:

— سىزنىڭ تەكشۈرۈش نەتىجىڭىز قانداق بولدى؟

— ماۋ گېنېرال دېگەن سان توغرا، — دەپ جاۋاب بەردىم مەن.

جۇڭگو 91 ئايروپىلانى بىلەن بۇ جەڭنى قانداق قىلالايدۇ؟

جياڭ جيېشى گەرچە «ئۆزىنىڭ ئەھۋالى»نى بىلمىگەن بىلەن ياپونىيىنىڭ ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئەمەلىي كۈچىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇ كۈنلەردە ياپونىيە ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ 1 مىڭ 500

ئايروپىلانى بار ئىدى، جۇڭگونىڭ ئارخىپتىكى 500 ئايروپىلانىنى بار ئايروپىلان دېگەندىمۇ، دۈشمەننىڭ ئايروپىلانىنىڭ ئاران 1/3 قىسمىنى ئىگىلەيتتى، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇرۇش قىلالايدىغان ئايروپىلانى ياپونىيىنىڭ ئايروپىلانىنىڭ 1/16 قىسمىنى ئىگىلەيتتى.

جياڭ جيېشى ياپونىيىنىڭ تاجاۋۇزىنى توسۇش ئۈمىدىنى ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكىغا باغلىدى. لېكىن، ئەنگلىيە بارلىق كۈچىنى گېرمانىيىنىڭ ئۆزىگە تاجاۋۇز قىلىش ئېھتىماللىقىغا قارىتىۋاتقان بولغاچقا، ياپونىيە چاڭجياڭ بويلىرىدىكى مەنپەئىتىگە چېقىلمىسىلا ياپونىيە بىلەن سۈركىلىشمەيتتى.

ئامېرىكا ئاسىيانىڭ ئىشلىرىغا چېتىلىپ قېلىشتىن ئۆزىنى تارتاتتى، پەقەت جۇڭگودىكى ئۆزىنىڭ ئادەملىرىنىڭ ھاياتى ۋە مال - مۈلكىنىلا قوغدىسا بولاتتى.

7 - ئاينىڭ ئاخىرى، جۇڭگو ئەنگلىيە بىلەن 36 ئايروپىلان، فرانسىيە بىلەن 36 بومباردىمانچى ئايروپىلان سېتىۋېلىش توغرۇلۇق كېلىشىم تۈزدى. ياپونىيە چەت ئەل قوراللىرىنىڭ جۇڭگوغا كىرىشىنى توسۇش ئۈچۈن دەرھال جۇڭگونىڭ دېڭىز ياقىلىرىنى قامال قىلدى. ھەرقايسى دۆلەتلەر ياپونىيە بىلەن توقۇنۇشۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، ئىلگىرى جۇڭگو بىلەن قورال سېتىپ بېرىش ئۈچۈن تۈزۈشكەن توختاملىرىنى ئارقا - ئارقىدىن بىكار قىلدى.

ھەرقايسى دۆلەتلەر ياپونىيىنىڭ جۇڭگوغا قىلغان تاجاۋۇزىغا قارىتا قول قوۋۇشتۇرۇپ قاراپ تۇرۇۋاتقان چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگوغا ياردەم قولىنى سوزدى.

8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى، «جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى بىر - بىرىگە تاجاۋۇز قىلىشماسلىق كېلىشىمى» تۈزۈلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قورال سېتىۋېلىشقا ئىشلىتىدىغان پۇل قەرز ئېلىش كېلىشىمىدىن ئۈچى ئىمزالاندى.

بۇلار: 1938 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئىمزالانغان 50 مىليون ئامېرىكا دوللىرىلىق، 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئىمزالانغان 50 مىليون ئامېرىكا دوللىرىلىق، 1939 ـ يىلى 6 ـ ئايدا ئىمزالانغان 150 مىليون ئامېرىكا دوللىرىلىق كېلىشىملەر ئىدى. ئۈچ قېتىم قەرز ئېلىنغان 250 مىليون ئامېرىكا دوللىرىنىڭ يىللىق ئۆسۈمى 3 پىرسەنت بولۇپ، جۇڭگو بۇ پۇلنى يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار بىلەن قايتۇرماقچى بولدى.

بۇ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ئەڭ دەسلەپكى چاغلىرىدا چەت ئەلدىن كەلگەن بىردىنبىر ياردەم ئىدى.

سىرلىق تەكشۈرۈش ئۆمىكى

1937 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سەنمۇبۇسىنىڭ مۇئاۋىن سەنمۇجاڭى، قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى ياڭ جيې ئۆمەك باشلىقى، گومىنداڭ ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى جاڭ چۇڭ مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى بولغان ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى قورال سېتىۋېلىش ئۆمىكى (سىرتقا قارىتا ياۋروپا ئىشلىرىنى تەكشۈرۈش ئۆمىكى دەپ ئاتالدى) سوۋېت ئىتتىپاقى ياردەم قىلىدىغان قورال ـ ياراغلارنى سېتىۋېلىش ئىشلىرى ئۈستىدە سۆزلىشىش ئۈچۈن موسكۋاغا بارماقچى بولدى.

ياڭ جيې، جاڭ چۇڭ، خۇاڭ گۇاڭيۇەن (قۇرۇقلۇق ئارمىيە شاۋجياڭى، تەكشۈرۈش ئۆمىكىنىڭ كاتىپى)، ۋاڭ شۇمىڭ (ھاۋا ئارمىيە شاڭجياڭى، تەكشۈرۈش ئۆمىكى ھاۋا ئارمىيە گۇرۇپپىسىنىڭ گۇرۇپپا باشلىقى) قاتارلىق 12 كىشى 27 ـ كۈنى سەھەر سائەت 4 دە نەنچاڭ كولى ئايرودرومىدا ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ غەرب تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپ كەتتى. يول بويى شىئەن، لەنجۇ، ئەنشى، قۇمۇللاردىن ئۆتۈپ، 29 ـ كۈنى

شىنجاڭنىڭ ئۆلكە مەركىزى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

شېڭ شىسەي ئۇلارنىڭ ئۈرۈمچىگە چۈشىدىغانلىقىدىن ئالـ. دىن خەۋەر تاپقانىدى، شۇڭا دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن فۇگۇەنى ۋاڭ يۇشۇغا ئۇلارنى يېتىپ كېلىشىگىلا ئۆلكىلىك مېھـ. مانخانىغا ئورۇنلاشتۇرۇشنى تاپشۇردى. ۋاڭ يۇشۇ شېڭ شىسەيـ. نىڭ ھەربىي مەكتەپتىكى ئەڭ ئىشەنچلىك ئادىمى ئىدى، مەكـ. تەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن رازۋېدكا چوڭ ئەترىتىگە باشلىق بولغان، شۇنىڭدىن باشلاپ شېڭ شىسەينىڭ ئەڭ يارامىلىق ياردەمـ. چىسىگە ئايلانغانىدى. ئالاھىدە خىزمەتكە ماھىر ۋاڭ يۇشۇ شېڭ شىسەينىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، تەكشۈرۈش ئۈمىكىنىڭ بارـ. لىق ھەرىكەتلىرىنى كۆزىتىپ، شېڭ شىسەيگە ۋاقتى ـ ۋاقتىدا مەلۇم قىلىپ تۇردى.

ياڭ جيې بىلەن جاڭ چۈڭ شېڭ شىسەينىڭ گۇمانخورلۇقىنى بىلگەچكە ھەم ئۇلار نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بولغاچقا، تەبىئىي ھوشيار ئادەملەر ئىدى، شۇڭا ئىشلىرىنى بەكمۇ مەخپىي تۇتتى. شېڭ شىسەينى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن ھەم بۇنىڭدىن كېيىنكى نۇرغۇن ئىشلاردا شېڭ شىسەينىڭ ماسلىشىشىغا موھتاج ئىكەنلىكىنى نەزەرگە ئېلىپ، ياڭ جيې بىلەن جاڭ چۈڭ شېڭ شىسەيگە كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى دېدى ۋە سەمىمىي مۇئامىلە قىلدى.

ياڭ جيې نامى بار ھەربىي ئالىم ئىدى. 1913 ـ يىلى ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ھەربىي ئەمەلدارلىرى مەكتىپىنىڭ توپچى كەسپىنى پۈتتۈرگەن، 1920 ـ يىلى ياپونىيىگە يەنە بېرىپ ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىلىم ئاشۇرـ. غانىدى. بىر قېتىملىق ھەربىي مانېۋىردا ئۇ باش قوماندان بولۇپ سايلىنىپ، شۇ مانېۋىرغا ئاجايىپ ياخشى قوماندانلىق قىلغان ھەم ئۆزىگە خاس يېڭىلىق ياراتقان، شۇ نەتىجىسى ئۈچۈن ياپونىيە پادىشاھى ئۇنىڭغا بىر قىلىچ ئىنئام قىلغان، شۇنىڭدىن كېيىن

1928 ـ يىلى كەلگەن جۇڭگو ـ شۋېتسىيە غەربىي شىمال ئىلمىي تەكشۈرۈش ئۆمىكى بىلەن ياڭ زېڭشىننىڭ چۈشكەن سۈرىتى (ئالدىنقى رەت ئوتتۇرىدىكىسى ياڭ زېڭشىن)

«تالانتلىق گېنېرال» دەپ نام ئالغانىدى. شۇ چاغدا فرانسىيە ھەربىي ئالىمى مارشال شافېي شۇ مەكتەپكە ئېكسكۇرسىيىگە بارغاندا مەكتەپ تەرەپ ياڭ جيېنى ئۇنىڭ سورىغان سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىشكە چىقىرىپ بەرگەن. ئۇ شافېي بىلەن بولغان سۆھبەتتە قىلچە دۇدۇقلىماي، ئۆزىنىڭ ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى ئاجايىپ قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ شافېينىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغانىدى. شۇ چاغدا شافېي: «بۇ ئادەم كەلگۈسىدە شەرقىي ئاسىيانىڭ ئاجايىپ تالانتلىق ھەربىي ئالىمى بولۇپ چىقىدۇ» دېگەنىدى. ياڭ جيې تۆت يىلدىن كېيىن ھەربىي ئىستراتېگىيە ئىلمى بويىچە بىرىنچى نەتىجە بىلەن ئۇ مەكتەپنى پۈتتۈرگەنىدى.

ياڭ جيېنى شېڭ شىسەينىڭ ئۇستازى ۋە باشلىقى دېيىشكىمۇ بولاتتى. 1928 ـ يىلى، شېڭ شىسەي مەكتەپ دەرىجىلىك ئوفىتسېر چېغىدا ياڭ جيې جياڭ جيېشىنىڭ گومىنداڭ ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى جىتۇەنجۈنىنىڭ باش سەنمۇجاڭى بولغان، كېيىن يەنە ھەر نۆۋەتلىك ھەربىي كومىتېتلارنىڭ سەنمۇجاڭى، قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى، ئىلمىي مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1937 ـ يىلى 8 ـ ئايدا، شېڭ شىسەي بىلەن ئۇرۇمچىدە كۆرۈشكەندە قۇرۇقلۇق ئارمىيە جۇڭجياڭى بولۇپ، ئىككى ئايدىن كېيىن شاڭجياڭلىققا ئۆسكەن. شېڭ شىسەينىڭمۇ ئامىتى بار، شۇ چاغدا ئۇمۇ

شىنجاڭنىڭ جۇڭجياڭ دەرىجىلىك دۇبەنى ئىدى.

ياڭ جىي شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشكەندە ئاۋۋال ئادەتتىكى پاراڭلارنى قىلىپ ئولتۇرۇشتى، ئۇ ئىككىسىنىڭ نۇرغۇن جەھەتتە پىكىر ئوخشاشلىقى بار ئىدى. بىردەم كونا پاراڭلارنى قىلىپ كۆڭۈللۈك پاراڭلىشىۋالغاندىن كېيىن، ياڭ جىي گەپنى ئاساسلىق تېمىغا يۆتكەپ، شېڭ شىسەيگە شۇنداق دېدى:

— بىزنىڭ بۇ قېتىملىق موسكۋا سەپىرىمىز نامدا ياۋروپا ئىشلىرىنى تەكشۈرۈش، بۇ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى چالغىتىش ئۈچۈن دەۋالغان گەپ. ئەمەلىيەتتە، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياپونغا قارشى ئۇرۇشقا بېرىدىغان قوراللىرى ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزگىلى بارماقچى. قوراللارنى سېتىۋالغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالمۇتا شەھىرىدىن مېڭىپ، ئىلى، ئۈرۈمچى، قۇمۇل ئارقىلىق لەنجۇغا توشۇپ ئاپىرىپ، ئۇ يەردىن ئالدىنقى سەپكە يۆتكەيمىز. بۇ لىنىيە ئىنتايىن مۇھىم، ئۇنى ياپونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ جان تومۇرى دېسەكمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ. سىز ھازىر شىنجاڭنىڭ مۇپەتتىشى ھەم دۇبەنى، بۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭنىڭ بۇ خەلقئارالىق قاتناش لىنىيىسىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن سىزگە ھەممىدىن كۆپ تايىنىدىغان گەپ. بىزنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرىمىزنىڭ ھەقىقىي مەقسىتى سىرتقا ئاشكارىلانمايدۇ، شۇڭا بۇ مەخپىيەتلىكنى قاتتىق ساقلىشىڭىزنى سورايمەن.

شېڭ شىسەي گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن ھەر ۋاقىت ھوشيار تۇرسىمۇ، لېكىن ھۆكۈمەتنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن سېتىۋالىدىغان قوراللارنى شىنجاڭ ئارقىلىق لەنجۇغا يۆتكىمەكچى بولغان ئىشىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، قىلچە سۇسلۇق قىلماي مۇنداق دەپ ئىپادە بىلدۈردى:

— ياپون ئالۋاستىلىرى شەرقىي شىمالدىكى يۇرتۇمنى، ئارقىدىن بېيجىڭنى، شىمالىي جۇڭگونى بېسىۋالدى. ھازىر شاڭ-

خەيدە ئۇرۇش قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ ئورتاق دۈشمىنى. شىنجاڭ گەرچە ئارقا سەپ بولسىمۇ شىنجاڭ خەلقى قوللىرىغا قورال ئېلىپ جەڭگە كىرەلمىسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ تەقدىرى دۆلەت تەقدىرى بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان. بىزنىڭ خىزمەتچى خادىملىرىمىز بىلەن پۇقرالىرىمىزنىڭ ھازىرقى شوئارى: ھەممە ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ئۈچۈن! ھەممە ئالدىنقى سەپ ئۈچۈن! شۇڭا، ئۇلار پۇل چىقىرالايدىغانلىرى پۇل، كۈچ چىقىرالايدىغانلىرى كۈچ چىقىرىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا پايدىلىقلا ئىش بولسا باش تارتماي پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن قوللاپ كېلىۋاتىدۇ. ئالدىنقى سەپكە ئېھتىياجلىقلا بولىدىكەن، بىز ئەڭ زور قۇربانلارنى بېرىشكە تەييار، بۇ شىنجاڭدىكى 4 مىليون خەلقنىڭ مۇقەددەس بۇرچى، باش تارتىپ بولماس مەسئۇلىيىتى.

ياڭ جيې شېڭ شىسەينىڭ بۇخىل ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ، ئىختىيارسىز بېشىنى لىڭشىتىپ ئولتۇردى.

— شىنجاڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن سېتىۋالىدىغان قوراللارنى توشۇشنى ئۈستىگە ئالغانلىقى بەكمۇ چوڭ ئىش، — دېدى شېڭ شىسەي، — شۇڭا، بۇ ئىشقا بىز بالدۇرراق تەييارلىق كۆرۈپ قويۇشىمىز كېرەك. مۇمكىن بولسا بۇ قېتىم سېتىۋالىدىغان قوراللارنىڭ تەپسىلاتىنى ماڭا دەپ بەرگەن بولسىڭىز، بىز شۇنىڭغا قاراپ تەييارلىق قىلساق، كېيىن ئالدىراپ قالىدىغان ئىش بولمىسا.

ياڭ جيې سوۋېت ئىتتىپاقىدىن سېتىۋالىدىغان قورال سۆھبىتىنىڭ چوقۇم مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى، چۈنكى ئىشتىن ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق ئەلچىسى بىلەن نەنجىڭدە سۆھبەت ئۆتكۈزگەندە ئۇ قوشۇلغانىدى. بۇ قېتىمقى موسكۋا سەپىرىدە ستالىن ۋە مارشال ۋوروشى-

لوق بىلەن كۆرۈشۈپ، ئاندىن مۇناسىۋەتلىك تەرەپلەر بىلەن قورال ـ ياراغلارنىڭ تۈرلىرى، سانى، ئۆلچىمى قاتارلىق مەسىلىلەردە سۆزلەشسىلا بولاتتى. جۇڭگوغا ياردەم بېرىلىدىغان قورال ـ ياراغلارنى توشۇش ۋە جۇڭگونىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قورال ـ ياراغلار ئۈچۈن تۆلىنىدىغان رەڭلىك مېتال، يۇڭ، تېرە، چاي قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى شىنجاڭ ئارقىلىق ئۆتىدىغان بولغاچقا، شېڭ شىسەينىڭ ياردىمىسىز بىرقەدەممۇ ماڭغىلى بولمايتتى. شۇڭا، بۇگۇن شېڭ شىسەيگە ئەھۋالنى ئەينەن دەپ بېرىشنىڭ پايدىسى باركى، زىيىنى يوق ئىدى، شېڭ شىسەي بىلسە بالدۇرراق تەييارلىق قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ جاڭ چۇڭغا:

— جاڭ بۇرادەر، جياڭ ۋېيىۋەنجاڭنىڭ تەستىقى بىلەن بىز تەرەپنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە تاپشۇرغان لايىھەمىزنى شېڭ دۇبەنگە قىسقا، چۈشىنىشلىك قىلىپ سۆزلەپ بەرسىڭىز، — دېدى.

جاڭ چۇڭ ئۆلاردىن ئالىدىغان قورال ـ ياراغلارنىڭ مۇندەرىجىسىنى سومكىسىدىن ئالغاچ شېڭ شىسەيگە چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

— ھازىر ئالدىنقى سەپكە ئايروپىلان جىددىي لازىم، ۋېيىۋەنجاڭ مۇشۇ مەسىلىدە كېچە ـ كۈندۈز دېگۈدەك خاتىرجەمسىز. بىز سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە ئەڭ ياخشىسى 350 ئايروپىلان بېرىشىنى تەلەپ قىلماقچى، ئۇ ئايروپىلانلارنىڭ 100ى ئېغىر تىپتىكى بومباردىمانچى ئايروپىلان، 100ى يېنىك تىپتىكى بومباردىمانچى ئايروپىلان، 150 ى قوغلىغۇچى ئايروپىلان.

بىز يەنە سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن ئوقۇتقۇچى، تېخنىك، ئېغىر تىپلىق بومباردىمانچى ئايروپىلان باشقۇرۇشنى ئۆگەتكۈچىلەر بولۇپ 15 ئادەم، يېنىك تىپتىكى بومباردىمانچى ئايروپىلان

ئوقۇتقۇچىسىدىن ئون ئادەم، قوغلىغۇچى ئايروپىلان ئوقۇتقۇچىدىن سەككىز ئادەم، ئۇچقۇچىلار ئوقۇتقۇچىسىدىن يەتتە ئادەم، تېخنىك خادىملاردىن 30 ئادەم تەكلىپ قىلماقچى.

بىز يەنە قارشى تەرەپنى ئايروپىلانغا پىلىموتقا ئوخشاش قورالالارنى، سىمسىز تېلېگرافلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىشكە تەكلىپ قىلماقچى. ئۇنىڭدىن باشقا ئايروپىلان زاپچاسلىرى، بېنزىن، ئاپتولغا ئوخشاش نەرسىلەرنىمۇ ئالىمىز.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا يەنە 82 ھەربىي ئاپتوموبىل سېتىۋېلىپ، شۇ ئاپتوموبىللاردىن بىر يىلىك تەشكىللەيمىز. يەنە زەمبىرەكتىن 138 نى، ئېغىر تىپلىق ئاپتوموبىلدىن ئالتىنى سېتىۋالىمىز.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئايروپىلاندىن تاشلايدىغان 6 مىڭ تونىنا بومبا بىلەن 50 مىلىيون پاي پىلىموت ئوقىنى زاپاس سېتىۋالماقچى...

بۇ بىز تەرەپ تۈزگەن لايىھە، ئاخىردا ئىككى تەرەپ كېڭەشىپ بېكىتىدىغان گەپ، — دېدى جاڭ چۇڭ گېپىنى ئاياغلاشتۇرۇپ.

بۇ چاغدا، مېھمانخانىدا سائەت 12 گە داڭ ئۇردى، يېرىم كېچە بولۇپ قالغانىدى. شېڭ شىسەي ئورنىدىن تۇرۇپ دېدى:

— يېرىم كېچە بولۇپ كېتىپتۇ، ھەرقايسىڭلار ئۇزۇن يول بېسىپ چارچاپ كەتتىڭلار. بۈگۈنچە مۇشۇنچىلىك سۆزلىشەيلى. ئاشپەزلەرگە دەپ كېچىلىك تاماق تەييارلىتىپ قويدۇم، تاماقنى يەپ بولۇپ بالدۇرراق ئارام ئېلىڭلار، ئەتە سىلەرنى شىمىگۇغا ئاپىرىپ ئارىشاڭغا چۇشۇرۇپ كېلىمەن، ھاردۇقىڭلار چىقىدۇ. ئەتە ئاخشاملىققا يەنە داۋاملىق سۆزلىشەيلى، مېنىڭ يەنە سىلەر ئارقىلىق مەركەزگە دەيدىغان ئىشلىرىم بار...

ئەتىسى كەچتە، شېڭ شىسەي ياڭ جيې، جاڭ چۇڭ ئىككىسى بىلەن داۋاملىق سۆھبەتلەشتى.

— ئاخشام ئىككىلىرى ئاشكارىلىغان بۇ قېتىم سېتىۋېلىنىدىغان بۇنچە كۆپ قورال ـ ياراغنى توشۇش ۋەزىپىسى ئىنتايىن قىيىن ئىكەن. بىز قۇرۇقلۇق ۋە ھاۋا ترانسپورتىنى تەڭ ئىشقا سالساق، ئاندىن بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىيالايمىز. شىنجاڭنىڭ يەر شارائىتى ئالاھىدىرەك، پەۋقۇلئاددە ۋە قىل سىغمايدىغان خەلقئارا قاتناش لىنىيىسىنى بەرپا قىلىش ھەم ئۇنىڭ مۇتلەق بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. خۇشاللىنارلىق بىر ئىش، شىنجاڭ ھازىر تاشيول قۇرۇلۇشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. 1934 ـ يىلى بىز ما جۇڭيىڭنى يېڭىلا يېڭىپ، پۈتۈن شىنجاڭ مىقياسىدا ھەربىي ھەرىكەت ئاياغلاشقاندىن كېيىن، دەرھال تاشيول قۇرۇلۇشىغا تۇتۇش قىلدۇق. ئۈچ يىل تىرىشىش ئارقىلىق، بۇ يىل 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئىلىدىن ئۈرۈمچىگە، ئۈرۈمچىدىن قۇمۇلغا سوزۇلغان تاشيول قۇرۇلۇشىنى تاماملىدۇق. بۇ تاشيولنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 1 مىڭ 859 كىلومېتىر، 3 مىليون 230 مىڭ گۇڭ ئىشلەتتۇق، كولاپ چىقىرىلغان توپا 6 مىليون 457 مىڭ كۇپ مېتىرغا يەتتى. قۇمۇل بىلەن شىڭشىڭشيانىڭ ئارىلىقىدىكى تاشيول جىددىي ياسىلىۋاتىدۇ، بۇ يول پۈتسە قورال ـ ياراغلارنىڭ گەنسۇ تەۋەسىگە بىخەتەر يېتىپ بېرىشىدا مەسىلە قالمايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، بۇ قېتىم توشۇلىدىغان قورال ـ ياراغلارنىڭ سانى بەكمۇ كۆپ، ھەربىر ئاپتوموبىلنىڭ توشۇش ئېغىرلىقىمۇ ئاز بولمايدۇ، شۇڭا بەزى كۆۋرۈكلەرنى، يوللارنى، تونېللارنى ۋە بەزى يوللارنىڭ تېگىنى رېمونت قىلىش، چىڭداپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ، يەنە بەزى تارماق يوللارنىمۇ ياساش كېرەك.

بىز قورال ـ ياراغلارنى توشۇيدىغانغا زاپاس ئاپتوموبىللارنى، بېنزىن تەييارلىشىمىز كېرەك، بۇنىڭدا بىزدە قىيىنچىلىق ئىنتايىن چوڭ، يەنىلا سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە مۇراجىئەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، مەن بەزى ئاپتوموبىل ترانسپور-

تىدىن باشقا، ئات ـ ئۇلاغ ترانسپورتىغىمۇ تەييارلىق قىلىپ قويدۇم، تۆگە، ئات، قېچىر، ئېشەك قاتارلىق ئۇلاغلارنى سېتىۋالساق بولىدۇ. بولۇپمۇ بېنزىن توشۇش ئىنتايىن مۇھىم ھالقا. مېنىڭ بىلىشىمچە، بېنزىننى ئايروپىلان بىلەن ئاپتوموبىللاردا توشۇسا گۇڭ كۆتۈرمەيدىكەن. ئاڭلىسام، ئالمۇتادىن لەنجۇغا ئايروپىلان بىلەن ئالتە توننا بېنزىننى توشۇش ئۈچۈن ئايروپىلاننىڭ يېقىلغۇسىغا 28 توننا بېنزىن كېتەرمىش…

شېڭ شىسەي بىر ئاغار قىيىنچىلىقلارنى سۆزلەپ كېلىپ، ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ مەقسىتىنى ئېيتتى:

— قارىغاندا، بىزنىڭ ئۇستىمىزدىكى ۋەزىپە يەڭگىل ئەمەس، 1 مىڭ 800 كىلومېتىرلىق بۇ ئۇزۇن ترانسپورت لىنىيەسىدە نۇرغۇن ئاپتوموبىللار چۈشىدىغان بېكەتلەرنى قۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى ئايروپىلانلىرىنىڭ قونۇپ ـ ئۇچۇشلىرى ئۈچۈن ئاۋئاتسىيە پونكىتلىرىنى سېلىش، ھەرخىل كېرەكلىك ئۈسكۈنىلەرنى تەييارلاش، زاپاس ئايروپىلان زاپچاسلىرىنى تەخلەش كېرەك، بۇلارنىڭ ھەممىسى بولمىسا بولمايدىغان جىددىي ئىشلار. شىنجاڭ چەت رايون، ئىقتىسادى قالاق، مالىيىدە قىيىنچىلىقى بار، شۇڭا بىز مەركەزنىڭ مالىيە جەھەتتە بىزنى قوللىشىغا موھتاج، ھەرقايسىلىرىدىن مۇشۇ ئىشلارنى مەركەزگە يەتكۈزۈپ قويۇشنى تىلەيمەن.

— جانابىڭىزنىڭ بۇ ئىشنى قوللىغانلىقىنىڭ ئۆزى خۇشاللىنارلىق ئىش، — دېدى ياڭ جيې، — مەركەز ئۇزۇنغا قالماي شىنجاڭ بىلەن بىرلىشىپ ترانسپورت كومىتېتى قۇرۇپ، مەخسۇس ترانسپورت ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالماقچى. سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ ئاپتوموبىللىرى قورال ـ ياراغلارنى چېگرىدىن ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئاندىن ئۇ تەرەپكە ئېلىپ ماڭىدىغان رەڭلىك مېتال، يۇڭ، تېرە قاتارلىق ماللارنى ئېلىپ قايتىدۇ. جىددىي كېرەكلىك خىراجەتنى شىنجاڭ تەرەپ ئاۋۋال ئىشلىتىپ تۇرسا،

ئاندىن بىز مەركەزدىن ئۇ خىراجەتنى ئېلىۋالىمىز، بۇ ئىشتىن خاتىرجەم بولغايسىز.

تەكشۈرۈش ئۈمىكىنىڭ ئەزالىرى شىنجاڭدا تۆت كۈن تۇ. رۇپ، 9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن كەلگەن تۆت ماتورلۇق بومباردىمانچى ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ موسكۋاغا قاراپ ئۇچۇپ كەتتى. 3 مىڭ 700 كىلومېتىر يول بېسىپ موسكۋاغا ئۈچ كۈندە يېتىپ باردى. ئۇلار موسكۋادا ستالىن، ۋوروشىلوف بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، سو. ۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي بازىلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى، سېتىۋالماقچى بولغان قوراللارنى كۆزدىن كەچۈردى. 9 ـ ئاينىڭ 9 ـ، 14 ـ كۈنلىرى چۈشتىن بۇرۇن ۋە ئاخشىمى، 17 ـ كۈنى موسكۋانىڭ غەرب تەرىپىدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ ساناتورىيىسىدە سوۋېت ئىتتىپاقى توپچى قىسىم ھەيئىتى بايېف، ھاۋا ئارمىيە ھەيئىتى رانىن قاتارلىقلار بىلەن تۆت قېتىم سۆھ. بەت ئۆتكۈزۈپ، ئاخىر جۇڭگوغا ياردەم بېرىلىدىغان قورال ـ ياراغلار توغرىسىدا كېلىشىم ھاسىل قىلدى.

شۇ چاغدىكى شىنجاڭنىڭ خەلقئارالىق تاشيوللىرىدا قاتناۋاتقان ئاپتوموبىللار

مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، 1937 ـ يىلى 9 ـ ئايدىن 1941 ـ يىلى 6 ـ ئايغىچە سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگونى 904 ئايروپىلان، 82 تانكا، 602 ئالدىن يۈرەر ئاپتوموبىل، 1 مىڭ

516 ئاپتوموبىل، 1 مىڭ 140 زەمبىرەك، 9 مىڭ 720 يېنىك پىلىموت، 50 مىڭ مىلتىق، 180 مىليون پاي ئوق، 31 مىڭ 600 دانە گرانات، 2 مىليون پاي زەمبىرەك ئوقى ۋە باشقا ھەربىي ئەشيالار①بىلەن تەمىنلىگەن. بۇ قوراللارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى جۇڭگونىڭ ئالدىنقى سەپلىرىگە شىنجاڭ ئارقىلىق يەتكۈزۈپ بېرىلگەن، بىر قىسمى پاراخوت ئارقىلىق ۋيېتنامغا توشۇپ ئاپىرىلىپ، ئاندىن ئاپتوموبىللار بىلەن جۇڭگوغا كىرگۈزۈپ بېرىلگەن.

مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتى شىنجاڭ تارماق كومىتېتىنىڭ مۇدىرى

1937 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، شىنجاڭدا مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتىنىڭ شىنجاڭ تارماق كومىتېتى قۇرۇلدى، شېڭ شىسەي بۇ كومىتېتقا قوشۇمچە مۇدىر بولدى. 1943 ـ يىلىدىن كېيىن، گو شىلياڭ، بەي يۈچىلارمۇ بۇ كومىتېتقا مۇدىر بولدى. كومىتېتنىڭ ئىشخانىسى دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ئىچىدە بولۇپ، 100 دىن ئارتۇق ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار ئىدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە ھەربىيلەرگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىناتتى. كومىتېتنىڭ ئاستىدا كاتىبات ئىشخانىسى، خوجىلىق ئىشخانىسى، ترانسپورت، تەمىنات ئىشخانىلىرى بار ئىدى، ھەممىسىگە شېڭ شىسەي بىۋاسىتە رەھبەرلىك قىلاتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن، شېڭ شىسەي كېچە ـ كۈندۈز دېمەي شۇ ئىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئۇ شىنجاڭنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا قوشىدىغان تۆھپىسىنىڭ كۆپرەك

① «ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش تەتقىقاتى» نىڭ 1994 ـ يىللىق 2 ـ سانىدىن.

ترانسپورتتا ئىپادىلىنىدىغانلىقىنى بىلەتتى. بەزى خاتىرىلەردىن قارىغاندا، ئۇ «ھەركۈنى سەھەر سائەت 6 دە ئورنىدىن تۇرۇپ كەچ سائەت 11، 12 گىچە ئىشلەيتتى. تاماقنى ئىشخانىسىدا يەيتتى، مېھمانلارنىمۇ ئىشخانىسىدا قوبۇل قىلاتتى، چوڭ ئىشلار چىقىپ قالسا ۋاقىتقا قارىماي، قاچانغا توغرا كەلسە شۇ چاغدا تەستىقلايتتى.»

شېڭ شىسەي ھەرقايسى جايلارغا، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئىلى، ئۈرۈمچى، قۇمۇل تەرەپلەردە ترانسپورت تارماق كومىتېتلىرىنى قۇرۇش، 11 ئورۇندا كۆتۈۋېلىش پونكىتى (قۇرغاس، يېڭى ئەرتەي، جىڭ، شىخو، ماناس، ئۈرۈمچى، تۇرپان، پىچان، يەتتە قۇدۇق، قۇمۇل، شىڭشىڭشيا)، بەش ئاۋتىئاتسىيە كۆتۈۋېلىش ئورنى (ئىلى، شىخو، ئۈرۈمچى، چىتەي، قۇمۇل) قۇرۇش، ھەرقايسى ئاپتوموبىل بېكەتلىرى بىلەن ئاۋتىئاتسىيە ئورۇنلىرىغا مەمۇرىي باشلىق ياكى ھاكىم مەسئۇل بولۇش، شېڭ شىسەي دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ فۇگۇەنىنى ئەۋەتىپ ئۇ ئورۇنلارنىڭ خىزمەتلىرىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇش، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارنىڭ كۆپىگە شۇ جاينىڭ ئۆزىدىن ئادەم ئېلىپ ئىشلىتىش توغرۇلۇق يوليورۇقلارنى چۈشۈردى.

شېڭ شىسەي ھەربىر فۇگۇەنگە مەخپىي تېلېگرامما نومۇرىنى بېرىپ، ئۇلارنى ھەربىر ئورۇننىڭ ھەر كۈنلۈك ئەھۋالىنى بىۋاسىتە ئۆزىگە دوكلات قىلىپ تۇرۇشنى، ھەرگىز سەل قارىماسلىقنى تاپىلىدى.

شۇ كۈنلەردە شېڭ شىسەينىڭ بۇيرۇقى پادىشاھنىڭ پەرمانىدەك ئۆتكۈر ئىدى، شۇڭا شىنجاڭنىڭ مەمۇرىي خىزمەت ئۈنۈمى خېلى يۇقىرى ئىدى.

ترانسپورت كومىتېتىنىڭ ئىشلىرى مىدىرلاپلا كەتسە پۇل تەلەپ قىلىدىغان ئىشلار ئىدى، شېڭ شىسەي ئۇرۇشقا يارىغان بىلەن مالىيىنى باشقۇرۇشقا ئانچە ياراپ كەتمەيتتى. 1937 -

يىلىنىڭ ئاخىرىدا مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى خۇ شۇكاڭ «سۇيىد-
قەستلىك توپىلاڭ دېلوسى»غا چېتىلىپ تۈرمىگە تاشلانغاندىن
كېيىن، مالىيە نازارىتىدە مالىيە ئىشلىرىنى تۇتىدىغان باش بول-
ماي خىزمەتلەر قالايمىقانلىشىپ كېتىپ، شېڭ شىسەي ئامالسىز
يەنئەندىن مالىيىنى پىششىق بىلىدىغان كادىر ئەۋەتىشنى تەلەپ
قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

1938 - يىلى 2 - ئايدا، ماۋ زېمىن ئۇرۇمچىگە كېلىپ
مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولدى. مالىيە نازارىتى ئەب-
جىقى چىقىپ كەتكەن بىر ئورۇنغا ئايلىنىپ بولغانىدى.
1933 - يىلىدىن 1938 - يىلى 2 - ئايغىچە شىنجاڭ 30
مىليارد سەر كۈمۈش قىممىتىدە قەغەز پۇل باسقان، 20 مىليون-
لۇق تاشقى قەرزگە بوغۇلغانىدى، باج كىرىمى ياخشى، ئەمما
ھەرخىل سەۋەبلەر بىلەن تولۇق يىغىلماي كېلىۋاتاتتى.

ماۋ زېمىن مالىيە باشقۇرۇشنىڭ مۇتەخەسسىسى ئىدى. ئۇ
مالىيە نازارىتىگە باشچىلىق قىلغاندىن كېيىن، مالىيىدىكى نۇق-
سانلارنى نەزەردە تۇتۇپ، «ئىگىلىكنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ باج
مەنبەسىنى يېتىشتۈرۈش، كىرىمنى كۆپەيتىپ چىقىمغا كاپالەت-
لىك قىلىش، كىرىمگە قاراپ چىقىم قىلىپ تەڭپۇڭلۇقنى قولغا
كەلتۈرۈش» فاڭجېنىنى بەلگىلىدى. بۇ فاڭجېنغا ئاساسەن،
شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكىنى ۋە پۇل تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىشقا
باشلىدى.

ماۋ زېمىن مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتىنىڭ ئىشلىرىغا
ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى، تۆۋەندىكىلەرگە، كومىتېتنىڭ مالىيە
نازارىتىگە كەلگەنلىكى ھۆججەتلىرىنى ناھايىتى تېزلىكتە تەستىق-
لاپ بېرىشنى، بېسىپ قويماسلىقنى تاپىلىدى.

ماۋ زېمىن مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتىغا زۆرۈر بولغان
خىراجەتلەرنى ئەڭ ئالدىغا قويۇش، ھەربىي خىراجەتلەرنى ئىك-
كىنچى ئورۇنغا قويۇش، ئۇنىڭدىن قالسا جامائەت خەۋپسىزلىك-

نى باشقۇرۇش باشقارما سىستېمىسىنىڭ ئېھتىياجىنى ئويلى- شىش، ئەڭ ئاخىردا ھەرقايسى نازارەت ۋە ئۆلارغا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ مەمۇريي خىراجىتىنى ئويلىشىش كېرەك، دەپ بې- كىتتى.

ماۋ زېمىن مالىيە ئىسلاھاتىدا شۇنچە چوڭ تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئىشلارنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە تۈپ- تىن ياخشىلاپ كېتىشى قىيىن ئىدى، ھەتتا بەزىدە مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتىنىڭ خىراجەتلىرىگىمۇ كاپالەتلىك قىلال- ماي، پۇل زاۋۇتىغا بېرىپ يېڭىلا بېسىپ چىقىرىلغان پۇللارنى ئېلىپ كېلىپ ئۇلارغا بېرىشكە مەجبۇر بولدى. ھەر قېتىم مۇشۇنداق ئەھۋال يۈز بەرگەندە، ماۋ زېمىن سوۋېت ئىتتىپاقى- نىڭ مەسلىھەتچىسى پونئىچىنقا قاراپ يۇقىرى ئاۋازدا: «پۇلۇخا! پولوخا!» (ياخشى ئەمەس! ياخشى ئەمەس!) دەپ قوياتتى، پونئىچىن بۇ گەپنى ئاڭلاپلا خىراجەت مەسىلىسىدە چاتاق چىققاند- لىقىنى شۇئان بىلەتتى، ئاندىن ئىككىسى ئولتۇرۇپ ھەل قىلىش- نىڭ چارىسى ئۈستىدە ئىزدىنەتتى.

شىنجاڭ مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتىنىڭ خىراجىتى ئۈچۈن تۆلەپ تۇرغان پۇلنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئىككى يول بىلەن قايتۇراتتى: بىرى، بىر قىسىم پۇلنى شىنجاڭنىڭ لەنجۇدا تۇرۇشلۇق گۇشىن يەرلىك ماللار شىركىتىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىغا ئەۋەتىپ بېرەتتى، شىنجاڭ بۇ پۇلغا گەنسۇ، نىڭشىيا، چىڭخەي ئۈچ ئۆلكىدىن دېھقانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بىلەن كۆندىلىك ئىشلىتىلىدىغان بۇيۇملارنى سېتىۋېلىپ شىن- جاڭغا توشۇپ كېتەتتى؛ يەنە بىرى، بىر قىسىم پۇلنى مالىيە مىنىستىرلىقى ئارقىلىق موسكۋا دۆلەت بانكىسىغا ئەۋەتىپ، شىنجاڭنىڭ ھېسابات نومۇرىغا كىرگۈزۈپ قوياتتى، شىنجاڭ بۇ پۇلغا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كېرەكلىك بۇيۇملارنى سېتىۋېلىپ كېلەتتى.

«ئوچىن خاراشۇ!»

شىخۇ ئىلى، ئۈرۈمچى، چۆچەك، ئالتايلارنىڭ قاتناش تۈ-گۈنى ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە نېفىت سانائىتى يېڭىدىن تەرەققىي قىلىۋاتقان بولغاچقا، شىخۇ چېگرىسى ئىچىدە يۈزدىن ئارتۇق سوۋېت ئىتتىپاقى مۇتەخەسسىسلىرى ۋە تېخنىكا خادىملىرى بار ئىدى، شەھەر ئىچىدىمۇ نۇرغۇن سوۋېت ئىتتىپاقى گراژدانلىرى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن جۇڭگو مۇھاجىرلىرى ياشايت-تى. ترانسپورت كومىتېتىنىڭ بۇ يەرنى مۇھىم قاتناش تۈگۈنى قىلغانلىقى بۇ جاينىڭ ئورنىنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىدىن ئىدى. ئەمما، شىخۇنىڭ ھەر تەرەپتىن شارائىتى ياخشى ئەمەس ئىدى، قاتتىق تىرىشچانلىق كۆرسەتمىگىچە خەلقئارالىق قاتناش لىنىيىسى ئىچىدىكى مۇھىم جايلىق ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرغىلى بولمايتتى.

20 ـ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىدا شىخۇ 10 مىڭ نوپۇسى بار كىچىك بىر ناھىيە ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاھالىسىنىڭ يېرىمى دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىناتتى، پۈتۈن ناھىيە بويىچە 50 ئائىلىلىكلا تىجارەتچى بار ئىدى، دۇكانلىرىنى يېرىم كۈنلا ئاچاتتى، قالغان يېرىم كۈندە ئارام ئالاتتى. بەشلا ئورۇندا دەڭ ۋە ئاشخانا بار ئىدى. ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ خادىملىرى 20 گە يەتمەيتتى، ئىشخانىدىن ئاران 30ى بار ئىدى. ھەممىسى نەچچە ئون يىل بولغان كېسەك ئۆيلەر ئىدى، ئىشخانى-لاردا يا تېلېفون، يا ئېلېكتر چىراغ يوق ئىدى، قاتناش قورالى ئورنىدا بەشلا ئات بار ئىدى.

مۇشۇنداق ئاددىي شارائىت ئىچىدە نەچچە ئون ئايروپىلاننىڭ قونۇپ ـ ئۇچۇشلىرى، مىڭلاپ قېتىم ئۈزۈلمەي كېلىپ ـ كې-تىپ تۇرۇۋاتقان ئاپتوموبىللارنىڭ ئوڭۇشلۇق قاتنىشى، نەچچە

مىڭ ئادەمنىڭ ياتاق، تاماق مەسىلىلىرىدىكى قىيىنچىلىقىنىڭ زورلۇقىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس ئەمەس ئىدى.

1937 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى كېچە سائەت 12 دە شەھەر خەلقى تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەندى، شېڭ شىسەي تېخىچە ئىشخانىسىدا ترانسپورت كومىتېتىنىڭ ئىشلىرىنى پۈتۈن زېھنى بىلەن پىلانلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ بوغالتىرلار گۇسىنىڭ گۇجاڭى ۋاڭ دېيۈنى ئىشخانىسىغا چاقىرتىپ ئۇنىڭغا شۇنداق دېدى.

— هازىر ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش باشلىنىپ كەتتى، سوۋېت ئىتتىپاقى دۆلىتىمىزگە ياردەمگە ئەۋەتىدىغان نەرسىلەر پات ئارىدا توشۇلۇشقا باشلايدۇ. ئۇ نەرسىلەر شىنجاڭ ئارقىلىق شىڭشىڭشياغا، ئاندىن ئىچكىرى جايلارغا يەتكۈ- زۈلمەكچى، شۇڭا يول بويلىرىغا ترانسپورت پونكىتلىرىنى قۇ- رۇپ ئۇلارنى كۈتۈۋېلىش كېرەك. ۋاقىت ئاز قېلىۋاتىدۇ. شۇ خىراجەتلەرگە ئىشلىتىش ئۈچۈن 1 مىليون 500 مىڭ سەر كۈمۈش قىممىتىدە قەغەز پۇل تەييارلىدۇق، ئۇ پۇلنى سىز ئەتە ئەتىگەندە شىخۇغا ئېلىپ بېرىڭ، ئۇ پۇلغا شىخۇدا ئايرودروم بىلەن ئاپتوموبىل بېكەتلىرىنى قۇرىمىز. قىيىنچىلىق كۆپ، ئەمما تىرىشىش كېرەك، بۇ ۋەزىپىلەرنى ناهايىتى قىسقا ۋاقىتتا ئورۇندىمىساق بولمايدۇ.

ئەتىسى سەھەر سائەت 5 تە شېڭ شىسەي دۇبەن مەھكىمىسىدە ئۆز قولى بىلەن بىر بۇيرۇقنى يېزىپ، بۇيرۇقتا ئۆزىنىڭ ئۈچ خەتلىك تامغىسىنى بېسىپ ۋاڭ ياۋچىڭغا بەردى. تامغا بېسىلغان بۇ بۇيرۇق شىنجاڭنىڭ ھەرقانداق يېرىدە توسالغۇغا ئۇچرىمايتتى. بۇيرۇقتا شۇنداق دېيىلگەندى:

«تەكشۈرۈشىمىزچە، شىخۇنىڭ هاكىمى سۇڭ بوشياڭ بىلەن مۇئاۋىن هاكىمى سۇڭ يۈگۇ ،باندىتلار، بىلەن بىرلىشىپ سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسىغا قاتناشقان، مەركىزىي ترانس- پورت كومىتېتىنىڭ خادىملىرىنى زادىلا قوبۇل قىلمىغان. شۇ-

ڭا، ئۇ ئىككىسى دەرھال قولغا ئېلىنسۇن! ئۈرۈمچى ئامانلىق
ساقلاش باش ئەمەلدارى ۋاڭ ياۋچىڭ شىخۇ جامائەت خەۋپسىزلى-
كى باشقۇرۇش باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەن-
سۇن! ناھىيىنىڭ ھاكىملىقىنى ۋاڭ دېيۇ ۋاقىتلىق ئۈستىگە
ئالسۇن! ...»

ئارقىدىنلا ئۇ ۋاڭ دېيۇگە:

— سىز جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ ئە-
زاسى، شۇڭا بۇيرۇققا بويسۇنۇشىڭىز، ياپون جاھانگىرلىكىگە
قارشى ئۇرۇشنى قوللىشىڭىز كېرەك. سىزنىڭ نۇقتىلىق ۋەزى-
پىڭىز ترانسپورت كومىتېتىنىڭ ئىشلىرىنى ياخشى قىلىش.
شۇڭا، سىز ئارقا سەپنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشى-
ڭىز، خەلقئارالىق قاتناش لىنىيىسىنى قوغدىشىڭىز، ئامىنى
تەشكىللىشىڭىز، مەشىق قىلدۇرۇشىڭىز، بارلىق ئىمكانىيەتلەر-
دىن پايدىلىنىپ ئالدىنقى سەپكە ياردەم بېرىشىڭىز كېرەك، —
دېدى.

شۇ كۈنى، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن ئۈچ تونىلىق
قارا ماشىنا ۋاڭ ياۋچىڭ، ۋاڭ دېيۇ قاتارلىق ئەمەلدارلارنى ۋە
ئۇن نەپەر مۇھاپىزەتچىنى ئېلىپ شىخۇغا قاراپ ماڭدى. قايتقاندا
سۇڭ بوشياڭ، سۇڭ يۇگۈنى، سانجىنىڭ ھاكىمى ليۇ فۇۋۇنى،
قۇتۇبىنىڭ ھاكىمى جاۋ گۇەنمىننى، مۇئاۋىن ھاكىمى يۇ خۇي-
خېڭنى، ماناسنىڭ سابىق ھاكىمى تاڭ مىڭيۇەننى، مۇئاۋىن
ھاكىمى فەن شىنرۇنى يالاپ ئۈرۈمچىگە ماڭدى.

ۋاڭ دېيۇ ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك
ترانسپورت كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئال-
دى. ئۇ ئاتلىق ئەسكەرلەر ئوتتۇرا ئەترىتى، جاھانگىرلىككە
قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى، ياپونغا قارشى ئارقا سەپ ئۇيۇشمى-
سى، ئۇيغۇر، خۇيزۇ مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسى، سودىگەرلەر ئۇ-
يۇشمىسى قاتارلىق تەشكىلاتلارنىڭ زىچ ھەمكارلىقىدا يەتتە كۈن

ئىچىدە 300 دىن ئارتۇق ئىشلەمچىلەرنى تەشكىللەپ، شىخۇغا 20 كىلومېتىر كېلىدىغان كۆيتۈنغا دائىرىسى ئالتە كۋادرات كىلومېتىر كېلىدىغان ئايرودروم ياسىدى. 1938 - يىلىنىڭ بېشىدا ئاۋىئاتسىيە پونكىتى تولۇق ياسىلىپ بولدى. ئاۋىئاتسىيە پونكىتى ئايرودروم، ئىشخانىلار، ئۇچقۇچىلار دەم ئېلىش ئۆيلىرى، ياتاق، ئاشخانا، بولكىخانا، ئىسكىلات، نېفىت باكلىرى، مۇز گەمىلىرى، ماشىنا ئىسكىلاتلىرى، مۇنچا، ھاجەتخانا قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، دىزېل ماتورلۇق توك چىقىرىش ماشىنىسىمۇ ئورنىتىلىپ توك سىملىرى تارتىلدى، تېلېفونلار ئورنىتىلدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە 2 مىڭ كۋادرات مېتىرلىق ئاپتوموبىل بېكىتى بىر باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ياتاقلىرىنىڭ ئورنىغا سېلىندى. ئەمدى بارلىق تۇرمۇش ئەسلىھەلىرى تولۇق بولغانىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن كېلىدىغان خادىملارنىڭ تۇرمۇشىنىڭ راھەتتە ئۆتۈشى ھەم ئۇلارنىڭ جۇڭگوغا قىلغان ياردىمىگە رەھمىتىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، شىخۇدىكى ھەرمىللەت خەلقى پۈتۈن قان - تەرىنى تۆكۈپ تۇرۇپ ئىشلىدى.

شىنجاڭنىڭ كۆمۈر زاپىسى شۇنچىلىك مول بولسىمۇ، شۇ چاغدا شىخۇدا قالايدىغان كۆمۈر يوق ئىدى، تاماق ئېتىش، سۇ قاينىتىش، ئىسسىنىشلارنىڭ ھەممىسى سۆكسۆك ئوتۇن بىلەن بولاتتى. ئەتراپتىكى قازاقلار يەتتە - سەككىز يۈەنگە لىق بىر ھارۋا سۆكسۆك ئەپكېلىپ بېرەتتى، شۇڭا ترانسپورت كومىتېتىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا سۆكسۆك تاغدەك دۆۋىلىنىپ كېتەتتى.

شىخۇ ئاۋىئاتسىيە پونكىتىنىڭ ئىشلىتىدىغان سۈيىنى ھەل قىلىش بەكمۇ قىيىن ئىدى، تاغدىن ئېقىپ كەلگەن قار سۈيىنى كۆلگە قاچىلىۋېلىپ شۇ سۇنى ئىشلىتەتتى. بۇ سۇنىڭ تازىلىقى ياخشى ئەمەس ئىدى، پادىدىن قايتقان كالىلارمۇ شۇ كۆللەرنىڭ

سۈيىنى ئىچەتتى، ئادەم بىلەن ھايۋان تەڭ ئىچىدىغان بۇنداق سۇ ئادەمنى ئاسانلا كېسەل قىلىپ قوياتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ترانسپورت خادىملىرى كەلگەندىن كېيىن، كۆتۈۋېلىش پونكىتى يوغان باك قاچىلانغان قارا ماشىنىدىن بىرنى چىقىرىپ 20 كىلو- مېتىر نېرىدىكى بۇلاقتىن سۇ ئېلىپ كېلىدىغان بولدى.

سوۋېت ئىتتىپاقى ترانسپورت خادىملىرى ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ كەلگەچكە، ئۇلارنىڭ يۇيۇنۇپ ھاردۇقىنى چىقىرىشىمۇ ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە ئىدى، بۇ مەسىلىمۇ شىنجاڭ خەلقىنى قورقۇتالمىدى. ئۇلار يازدا ئادەتتە ياغاچ ئۆيلەرنى ياساپ، چوڭ بېنزىن تۇڭلىرىنى قارا سىردا سىرلاپ، جۇمەك بېكىتىپ ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە چىقىرىپ قويىدى، تۇڭدىكى سۇ قۇياشنىڭ تەپتىدە ئىللىپ يۇيۇنۇشقا لايىق بولۇپ قالاتتى. قىشتا پار مۇنچىلىرىنى ياساپ، قىش، ياز يۇيۇنۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلدى.

ئاۋئاتسىيە بېكەتلىرى بىلەن ئاپتوموبىل بېكەتلىرىنىڭ تاماقخا ئىشلىتىدىغان گۆشى يىل بويى ئۆكسۈپ باقمىدى، چوشقا گۆشىنى بازاردىن، كالا - قوي گۆشلىرىنى چارۋىچىلاردىن سې- تىۋالاتتى، توخۇ - ئۆردەكلەرنى ئىلى تەرەپتىن چوڭ سېۋەتلەرگە سېلىپ ئېلىپ كېلەتتى، لازىم بولغاندا سويۇپ ئىشلىتەتتى.

باشقا نەرسىلەر، مەسىلەن، ھاراق، تاماكا، گۆش كونسېر- ۋالىرى، مېۋە - چېۋە، پېچىنە - پىرەنىكلەر، قېزا - كالباسا- لارنى مەخسۇس ئۇرۇمچىدىن سېتىۋېلىپ ئەكىلەتتى.

سوۋېتلىكلەرنى ھەممىدىن بەك ھەيران قالدۇرغىنى، باش - كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولۇپ، ئاپئاق داستىخان سېلىنغان ئۈستەلگە تاماققا ئولتۇرغاندا، ھەرخىل رۇس تاماقلىرى مول تەييارلانغاندىن باشقا ئۈستەلدە يەنە تۈرلۈك مېۋىلەرنىڭ، شې- رىن، مۇزدەك ماروژنىلارنىڭ تۆت پەسىلنىڭ ھەممىسىدە ئۈزۈل- مەيدىغانلىقى ئىدى. شۇڭا، ئۇلار خۇشال بولۇپ باش بارماقلىرد- نى چىقىرىپ: «ئوچىن خاراشۇ!» (بەك ياخشى!) دېيىشىپ

كېتەتتى، ئۆزلىرىنىڭ دۆلىتىدىكىگە سىلىشتۇرۇپ، ئاسمان - زېمىن پەرقنى ھېس قىلىشاتتى.

شىخۇدىكى تەمىناتنىڭ بۇنچىلىك ياخشىلىقى بىردىنلا بولغان ئەمەس، ئەلۋەتتە. دەسلەپتە، شىڭ شىسەي فۇگۇەنى ئەۋەتكەن مەخپىي مەلۇماتلاردىن سوۋېتلىكلەرنىڭ جۇڭگونىڭ شىفەن، موما، تۇزلۇق سەي، نان، پىشۇرۇلغان گۆش دېگەندەك تاماقلىرىغا كۆنەلمەيۋاتقانلىقىنى، ئۇ يېمەكلىكلەرنى ئۇستەلگە تولدۇرۇپ تىزىۋەتكەن بىلەنمۇ ئۇلارنىڭ قىلچە ئىشتىھاسىنى ئاچالمايۋاتقانلىقىنى بىلدى. باشقا كۈتۈۋېلىش پونكىتلىرىنىڭ تازىلىقى ياخشى ئەمەس، بەزى ئادەملەر ھەتتا يېگەن تاماقلىرىنى ياندۇرۇۋەتكەن، بەزى تاماقلاردىن چىۋىن، مىخ دېگەندەك نەرسىلەر چىققان، ئەھۋال ئېغىر ئىدى. شىڭ شىسەي بۇ مەلۇماتلارنى ئالغاندىن كېيىن، بۇ دۆلىتىمىزگە ھاقارەت كەلتۈرگەنلىك، دەپ قاتتىق چېچىلدى ۋە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئۇ ئىشلارنىڭ سەۋەبىنى تەكشۈرتكۈزدى، بىر قىسىم مەسئۇل خادىملارنى قولغا ئالدى، ھەربىر كۈتۈۋېلىش پونكىتىدىن كۈتۈۋېلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشنى، تازىلىقنى چوقۇم ياخشىلاشنى، تاماقلارنىڭ سوۋېتلىكلەرنىڭ ئاغزىغا تېتىشى لازىملىقىنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن، ھەرقايسى پونكىتلار غەربچە تاماق ئاشخانىلىرىنى قۇردى، تاماق تازىلىقىنى نازارەت قىلىشقا سوۋېتلىك دوختۇرلارنى تەكلىپ قىلدى، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يېڭىلا قايتىپ كەلگەن جۇڭگو مۇھاجىرلىرىدىن بولكا پىشۇرۇشنى ئۆگەندى، سوۋېتلىكلەرنىڭ كىيىملىرىنى، يوتقان - كۆرپىلىرىنى يۇيۇپ - دەزماللاپ تۇرۇشقا سوۋېتلىك ئاياللارنى ياللاپ ئىشلەتتى، كىرخانىلارنى قۇردى. شىخۇدىكى كۈتۈۋېلىش پونكىتىنىڭ خادىملىرى سوۋېت ئىتتىپاقلىق بىر ئۇچقۇچىنىڭ: «شۇ تۇرقىدا بىر ئىستاكان ماروژنى بولغان بولسا» دېگەن بىر ئېغىز گېپىنى ئاڭلاپلا ماروژنى ياساشنىڭ پىلانىنى تۈزدى.

ئەقىللىق شىنجاڭ خەلقى بۇنىڭمۇ چارىسىنى تېپىپ، چوڭ-
قۇرلۇقنى ئۈچ مېتىر، كەڭلىكىنى ئىككى مېتىر كولاپ، چۆ-
رىسىنى پىششىق خىش بىلەن قوپۇرۇپ، ئۈستىگە قېلىن تاختاي
قويۇپ مۇز ساقلايدىغان گەمە ياسىدى، گەمىنىڭ ئۈستىگە ئۆي
سالدى. بۇنىڭدا گەمە قىش - ياز پەقەتلا كۈن كۆرمەيتتى. قىشتا
ئۇلار دەريادىن يوغان مۇز پارچىلىرىنى چوقۇپ كېلىپ گەمىنى
مۇزغا توشقۇزۇۋېتەتتى. بۇ مۇزلارنى 9 - ئايغىچە ئىشلەتكىلى
بولاتتى. ئۇلار يەنە توخۇ - ئۆردەك گۆشلىرىنى، تۈرلۈك مېۋى-
لەرنىمۇ ئاشۇ گەمىدە يېڭى پېتى ساقلايتتى. ئۈرۈمچى بىلەن
ئىلىدىن ئېلىپ كېلىنگەن پىۋىلارنىمۇ شۇ گەمىدە ساقلاپ ئىشلى-
تەتتى. بۇنىڭ بىلەن شىخۇلۇقلارنىڭ يەرلىك مۇز ساندۇقى بار
بولۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كېلىدىغان مېھمانلارنىڭ ئالاھىدە
ماختاشلىرىغا سازاۋەر بولدى.

ئەڭ چوڭ قۇرۇقلۇق ۋە ھاۋا بېكىتى

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشتىن كېيىن، قۇمۇل
مىسلىسىز قىزىپ كەتتى.
قۇمۇل شىنجاڭنىڭ شەرقىي دەرۋازىسى بولۇپ، گەنسۇ بى-
لەن شىنجاڭنىڭ بىردىنبىر ئۆتىدىغان يولى ئىدى. مىنگونىڭ
دەسلەپكى يىللىرىدا قۇمۇل «شەھەر ئىچىدە يامۇل بىلەن بۇتخانا،
بىرنەچچە دۇكان، پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرىدىن باشقا قۇرۇلۇش يوق
ئىدى، خەنزۇلاردىن بەش - ئالتە يۈزلا ئائىلە بار ئىدى، قالغان-
لىرى ئۇيغۇرلار بىلەن خۇيزۇلار ئىدى.»①
20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىنىڭ باشلىرىدا، قۇمۇل

---

① شىيې بىن: «شىنجاڭ ساياھەت خاتىرىسى» دىن.

شىنجاڭدا يۈز بەرگەن بوران – چاپقۇنلارنىڭ مەنبەسى بولۇپ كەلگەن، ما جۇڭيىڭ، يولۋاسلار قوزغىغان يېغىلىقلار ئەلنى خاراب قىلغانىدى. 1937 – يىلىدىن باشلاپ، قۇمۇل خەلقئارا قاتناشنىڭ مۇھىم تۈگۈنىگە ئايلىنىپ، ئاخىر ئۇنىڭدا جانلىنىش پەيدا بولدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ غەربىي يۈنىلىش ئارمىيىسى ما جەمەتىنىڭ قوشۇنلىرى بىلەن قان كېچىپ جەڭ قىلغاندىن كېيىن شىنجاڭغا چېكىنىپ، شىڭشىڭشىيا بىلەن قۇمۇلدىن ئۆتۈپ، ئاخىر ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

شېڭ شىسەي قۇمۇلنىڭ ئىستراتېگىيىلىك ئورنىنىڭ مۇھىملىقىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى، شۇڭا غەربىي يۈنىلىش ئارمىيىسىنىڭ كۈچى بىلەن يولۋاسنىڭ قالدۇق كۈچلىرىنى يوقىتىپ، كومپارتىيە ئەزالىرى شيۇڭ شياۋيۈەن، ليۇ شىبىڭلارنى ئىلگىرى – كېيىن بولۇپ قۇمۇلنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى، كومپارتىيە ئەزاسى يۈ چېڭفانى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىگە، كومپارتىيە ئەزاسى چى تيەنمىن، جاڭ دۇڭيۈ، شېن لىڭ قاتارلىقلارنى ئايرىم – ئايرىم ھالدا مائارىپ ئىدارىسىگە ئىدارە باشلىقى، مەمۇرىي مەھكىمىگە بۆلۈم باشلىقى، قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىگە مەكتەپ مۇدىرى قىلىپ تەيىنلىدى. بۇ چاغلاردا شېڭ شىسەي جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ كادىرلىرى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» دىنى ئىجرا قىلىشقا تولىمۇ موھتاج ئىدى.

مەركىزىي ترانسپورت كومىتېتىنىڭ قۇمۇل شۆبىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، قۇمۇل سوۋېت ئىتتىپاقى ياردەم قىلغان قورال – ياراغلارنى ۋە جۇڭگو تەرەپ ئۇنىڭ ئورنىغا بېرىدىغان ماددىي ئەشيالارنى ھاۋا ۋە قۇرۇقلۇقتا ئالماشتۇرىدىغان ئەڭ مۇھىم بېكەت، سوۋېت ئىتتىپاقى غەربىي ئايروپىلانلىرىنى قوراشتۇرۇش بازىسى، سوۋېت قىزىل ئارمىيە 8 – تۇەنىنىڭ تۇ-

رۇشلۇق ئورنى، جۇڭچىڭنىڭ قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ تۇرۇشلۇق ئورنى بولۇپ قالدى. بۇ يەردە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي ۋە مەمۇرىي خادىملىرى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى، سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى، گومىنداڭنىڭ ھەربىي ۋە مەمۇرىي خادىملىرى، شىڭ شىسەينىڭ قوغۇنلىرى، چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ ئادەملىرى، ئالاھىدە خىزمەتچىلەر، ئىشقىلىپ، رەڭمۇرەڭ، خىلمۇخىل ئادەملەرنىڭ ھەممىسى تېپىلاتتى. ئەمما، بۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش بايرىقىنىڭ ئاستىدا بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە ئىدى، دۆلەتنىڭ، مىللەتنىڭ مەنپەئەتى ھەممىدىن ئۈستۈن ئىدى، ھەر خىل سىياسىي ئېقىملار، سىياسىي قاراشلارنىڭ پائالىيەتلىرى يوق دېيەرلىك ئىدى.

قۇمۇلدىكى ئاۋىئاتسىيە پونكىتى ئەسلىدىكى ياۋروپا - ئاسىيا ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ ئىككى - ئۈچ ئېغىزلىق كونا كېسەك ئۆيىنىڭ ئورنىغا كېڭەيتىپ سېلىنىدى، ئەمما ئايرودروم ئوڭغۇل - دوڭغۇل ئىدى. دەسلەپتە، سوۋېت ئىتتىپاقى ياردەمگە بەرگەن قوغلىغۇچى، بومباردىمانچى، ھۇجۇمچى ھەربىي ئايروپىلانلار ئالمۇتادا قۇراشتۇرۇلۇپ، ئىلى، شىخو، ئۈرۈمچى ئارقىلىق قۇمۇلغا ئۇچۇپ كېلەتتى، ئاندىن قۇمۇلدىن دۆلىتىمىزنىڭ ئۇچقۇچىلىرى ئۇ ئايروپىلانلارنى ھەيدەپ لەنجۇ، شىئەن، چۇڭچىڭ، ۋۇخەن قاتارلىق جايلارغا ئۇچۇرۇپ باراتتى.

1938 - يىلى يازدىن باشلاپ، ھۇجۇمچى ئايروپىلانلار ئالمۇتادا چۇۋۇپ ساندۇقلارغا قاچىلىنىپ، ئاپتوموبىللار ئارقىلىق قۇمۇلغا ئېلىپ بېرىلىپ قۇراشتۇرۇلۇپ، سىناق قىلىپ ئۇچۇرۇلۇپ باققاندىن كېيىن جۇڭگو تەرەپ تاپشۇرۇۋالىدىغان بولدى. قۇمۇلدا بىرىنچى تۈركۈمدە قۇراشتۇرۇلغان ئايروپىلان 3 - 4 يۈزگە يەتتى، ئىككىنچى تۈركۈمدە قۇراشتۇرۇلغان-

لىرىنىڭ سانى تېخىمۇ كۆپ بولدى. ئايروپىلانلار قوراشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ ئۇچقۇچىلىرى ئىچكىرىگە ئۇ- چۇرۇپ كېتەتتى.

ئايروپىلانلارنى تاپشۇرۇپ بېرىدىغانلار، تاپشۇرۇۋالىدىغانلار، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن گېنېرال ئالېكسېيېۋ، جۇڭگو تە- رەپتىن جۇڭگو ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى گېنېرال ماۋ باڭچۇ ئىدى.

قۇمۇلغا بىر كۈن ئىچىدە كىرىپ - چىقىدىغان ئايروپىلان ئۇچقۇچىلىرى بىلەن ئاپتوموبىل شوپۇرلىرى 200 ئادەم قېتىم- غا، ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ئادەملىرى ئەڭ كۆپ بولغاندا 500 ئادەم قېتىمغا يېتەتتى.

قۇمۇل ئايرودرومى بىلەن ئاۋئاتسىيە پونكىتلىرىنىڭ، ئاپ- توموبىل بېكەتلىرىنىڭ قوغدىلىشى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ چوڭ ئىشلىرى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك ئىدى، شۇڭا شېڭ شىسەي قۇمۇلنىڭ ۋالىيسى شيۇڭ شياۋيۈەنگە، ھاكىم- مى سۇن چىڭۋېنغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئەڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە كېرەكلىك ئۆيلەرنى، ئايروپىلانلارنىڭ ئۇچۇش - چۈشۈش يول- نى ياساپ بولۇشنى، بولمىسا كاللىسى بىلەن جاۋاب قىلىدىغانلى- قىنى ئېيتتى.

ئۇ ئىككىسى بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇ ئىشلارنى ھەممىدىن مۇھىم ئىشلار قاتارىدا تۇتۇپ، كېچە - كۈندۈز ئىش- لەپ پۈتكۈزدى. رايون مەھكىمىسى، ناھىيە مەھكىمىسىدىكى بارلىق خىزمەتچى خادىملار، شەھەر ئاھالىلىرى، دېھقانلار، تى- جارەتچىلەر يەيدىغان - ئىچىدىغانلىرىنى ئېلىۋېلىپ، ئىش مەيدا- نىدىن قايتماي كېچە - كۈندۈز جاپالىق ئىشلىدى، خىراجەت يەتمىسە خەلق ئىئانە قىلدى.

40 - 50 مىڭ ئادەم بىر ھەپتە جاپاغا چىداپ ئىشلەش نەتىجىسىدە كەڭلىكى 80 مېتىر، ئۇزۇنلۇقى مىڭ مېتىر كېلى-

دىغان ئايروپىلان ئۇچۇش - چۈشۈش يولى پۈتۈپ چىقتى، ئۇنىڭ-
دىن باشقا ئالتە مېھمانخانىمۇ سېلىندى. بىر يىلغا قالماي بېنزىن
ئىسكىلاتى، ئوق - دورا ئىسكىلاتى، ئۈسكۈنىلەر ئىسكىلاتى،
يېنىك تىپلىق بومباردىمانچى ئايروپىلانلار تۇرىدىغان ئالتە
لاپاس، كۆرەشچى ئايروپىلانلار تۇرىدىغان 12 لاپاس، رېمونت
زاۋۇتى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ياسىلىپ بولدى، يەنە نېخى
بىر كۆلۈبمۇ سېلىندى. 1939 - يىلىنىڭ بېشىدا، قۇمۇل
ئايرودرومى ئۈسكۈنىلىرى بىرقەدەر مۇكەممەل بولغان ھاۋا ئار-
مىيە بازىسىغا ئايلاندى.

ھەربىي ئايروپىلانلاردىن باشقا، 1939 - يىلى 3 - ئاينىڭ
24 - كۈنى چۆچەك بىلەن قۇمۇلنىڭ ئارىلىقىدا ئاۋىئاتسىيە
يولى ئېچىلدى. بۇ يول بىلەن چۆچەكتىن قۇمۇلغا ئىككى كۈندى-
لا كەلگىلى بولاتتى. شۇ يىلى، جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى
ئاۋىئاتسىيە شىركىتى قۇرۇلۇپ، قۇمۇل بىلەن ئالمۇتانىڭ يولى
ئېچىلدى. بۇ شىركەتنىڭ ئايروپىلانى بىلەن چۆچەكتىن موسكى-
ۋاغا بەش كۈندىلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. بۇ يولنىڭ ئېچىلىشى
ئىككى دۆلەتنىڭ بېرىش - كېلىشىگە نۇرغۇن قولايلىقلارنى ئې-
لىپ كەلدى.

چوڭ گازارما

شېڭ شىسەي قۇمۇلدا يولۋاسنىڭ قالدۇق كۈچلىرى پاراكەن-
دىچىلىك سېلىۋاتىدۇ، دېگەننى باھانە قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقى-
دىن قۇمۇلدا قوشۇن تۇرغۇزۇشنى تەلەپ قىلدى. ئۈرۈمچىدىكى
كونسۇل ئارقىلىقمۇ «شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىنى مۇقىملاشتۇ-
رۇش، جۇڭگوغا بېرىلىۋاتقان ئەمەلىي ياردەملەرنىڭ بىخەتەرلى-
كىگە كاپالەتلىك قىلىش» دېگەن مەزمۇندا سوۋېت ھۆكۈمىتىگە
بايانات ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن، 1938 - يىلى 1 - ئايدا، سوۋېت

ئىتتىپاقى كېڭەيتىلگەن بىر تۈمەن ئەسكەر بىلەن ھاۋا ئارمىيىسى-نىڭ بىر ئەترىتىنى قوماندا تۇرغۇزۇشقا ئەۋەتتى.

بۇ قوشۇن ما جۇڭيىڭنى قوغلىغۇچىش ۋەزىپىسىنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىن دۆلىتىگە قايتماي جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرغۇزۇلۇپ-گەندى، بۇ قېتىم ئۇلار پەقەت ئورۇننى ئالماشتۇردى، خالاس.

بۇ قوشۇننىڭ نامى «روسسىيە ئاتلىق ئەسكەرلەر 8 - تۈمەنى»، تۈمەنجاڭنىڭ ئىسمى ئۇشىنسكىي شاۋجياڭ ئىدى. سىرتقى تىنكىلەردىن يوشۇرۇش ئۈچۈن «ئۆزلەشتۈرۈلگەن ئاتلىق ئەسكەرلەر 8 - تۈمەن» دەپ ئاتىلاتتى (كىشىلەر ئۇلارنى «قىزىل 8 - تۈمەن» دەپ ئاتايتتى). شەپكىسىدىكى كاكار بىلەن كىيىملىرى شىنجاڭنىڭ يەرلىك قوشۇنىدىكىلەرنىڭكى بىلەن ئوخشاش ئىدى، ياقىسىدا بەلگە بار، پاگونى يوق ئىدى، ئەسكەرلىرىنىڭ كۆپى ئۆزبېك، تاجىك ئىدى.

بۇ تۈمەن تۈمەن دەپ ئاتالغىنى بىلەن ئەسكىرىي كۈچ جەھەتتە كۈچەيتىلگەن بىر لۈي بىلەن ئوخشاش ئىدى. يەنە تېخى ھاۋا ئارمىيىسىدىن بىر ئەترەت ئەسكەرمۇ بار ئىدى، ئومۇمىي ئەسكەر سانى 3 مىڭدىن ئارتۇق ئىدى، پىيادە ئەسكىرى 2 مىڭ، ئاتلىق ئەسكىرى 500، ئۇچقۇچىلىرى بىلەن تېخنىك خادىملىرى بىرنەچچە يۈز ئىدى. 29 ئايروپىلانى بار بولۇپ، بومباردىمانچى ئايروپىلانى 10، قوغلىغۇچى ئايروپىلانى 12، مەشىق ئايروپىلانى ئالتە، ئالاقە ئايروپىلانى بىر، ھەر خىل ئاپتوموبىللىرى 150 ـ 160 ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا تانكا، برونېۋىك، دوتىنكىلىت، زەمبىرەكلىرى يېتەرلىك ئىدى. قوماندانى مەركەز تىلىپ، شەرقتە شىڭشىڭشىيا، ئاراتۇرۇككىچە، جەنۇبتا لوپنۇرغىچە، غەربتە يەتتە قۇدۇققىچە (بۇ تۈمەننىڭ بۇ يەردە بىر پولك ئەسكىرى تۇرغان، يەرلىك ئادەملەر بولسا ئاران 40 ـ 50 تۈتۈن ئىدى)، شىمالدا باركۆلگىچە بولغان جايلارنىڭ ھەممىسىنى كونترول قىلغان، قوماندانى خۇددى شىنجاڭنىڭ كانىيىنى بوغۇپ

تۇرغاندەك قىسماققا ئېلىۋالغانىدى.

ياپونىيە ئايروپىلانلىرى لەنجۇنى بومباردىمان قىلغان، جيۇ- چۈەن ئاسمىنىدا رازۋېدكا ئايروپىلانلىرى پەيدا بولۇشقا باشلىغان- دا، قۇمۇل ئايرودرومى دەرھال ھەرىكەتلىنىپ، ئايروپىلانلار تەييار، ئۇچقۇچىلار ھوشيار ھالەتكە ئۆتۈپ، بۇيرۇق چۈشكەن ھامان دۈشمەن ئايروپىلانلىرى بىلەن جەڭ قىلىش ئۈچۈن ئاسمان- غا كۆتۈرۈلەتتى.

قىزىل 8 ـ تۈەن گازارمىسىنىڭ ئورنىنى شەھەرنىڭ شەرق تەرىپىدىكى سۇيى مول يەردىن تاللىدى، دائىرىسى 300 مو كېلەتتى. شېڭ شىسەي گازارما قۇرۇلۇشىنىڭ لايىھىسىنى تەس- تىقلىغاندىن كېيىن، ئۇنى دەررۇ ئىشقا ئاشۇرۇشقا كىرىشىپ، قۇمۇل ناھىيىلىك ھۆكۈمەت بىلەن قىزىل 8 ـ تۈەن يوللىغان لايىھە بويىچە خىراجەت سومىسىنى دۈبەن مەھكىمىسىدىن چىقى- رىپ بەردى. بىر يىلغا يەتمەي، كۆكۈلدىكىدەك سىلىنغان بىر گازارما شەھەرنىڭ شەرق تەرىپىدە قەد كۆتۈردى. قىزىل 8 ـ تۈەن يەنە باركۆل ناھىيىسىنىڭ تەۋەسىدىكى سۇگگۈچتامنى سانا- توريە قىلىشقا تاللىدى. بۇ جاي قېلىن ئورمانلىق ئىدى. ئور- مانلىق ئۇلارنى ياغاچ ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلىسە، ئۇ يەرگە يېقىن سەنداۋۇلنىڭ كۆمۈر كانى كۆمۈر بىلەن تەمىنلەيتتى. سۇگ- گۈچتام بەكمۇ گۈزەل جاي ئىدى، قارىغايلىرى كۆككە تاقىشات- تى، ھەر خىل گۈللەر بەس ـ بەستە ئېچىلىپ تۇراتتى، سۇيىمۇ مول ئىدى. بۇ يەر قىزىل 8 ـ تۈەننىڭ ھەربىي ئات فېرمىسىغا ھەم ئەسكەرلەرنىڭ تومۇزدا دەم ئالىدىغان جايىغا ئايلاندى.

قىزىل 8 ـ تۈەن شىنجاڭغا كىرىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە بىردىنلا غۇلغۇلا باشلىنىپ كەتتى. ئۇلار: ئادەتتىكى بىر ئۆلكە باشلىقىنىڭ مەركەزنىڭ بۇيرۇقىنى كۆزگە ئىلماي بۆرىنى يۇرتقا باشلاپ كىرگىنى قانداق گەپ؟ بۇ ئۇچىغا چىققان باشباشتاقلىق. شېڭ شىسەي ئالتاي ئالتۇن كانلىرىنىڭ

بەدىلىگە سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنى شىجاڭغا باشلاپ كىردى، دېيىشەتتى. چەت ئەللەرنىڭ رادىئولىرى تېخىمۇ قايناپ، شىنجاڭ قىزىللىشىشقا قاراپ ماڭدى، شۇنىڭ بەدىلىگە خەلقئارالىق قاتناش يولىنى راۋانلاشتۇرماقچى، دەپ توۋلىشاتتى.

ئەمەلىيەتتە، بۇ ھەرىكەتنىڭ قاتلامۇقاتلام سەۋەب ـ نەتىجىلىرى بار ئىدى: گومىنداڭنىڭ غەربىي شىمالنى ئېچىش، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئارقا سەپ بازىسىنى قۇرۇش باھانىسى بىلەن شىنجاڭغا سىڭىپ كىرىشىنىڭ، گەنسۇ، نىڭشىيا، چىڭخەيلەردىكى ما جەمەتى قوشۇنلىرىنىڭ شىنجاڭغا بېسىپ كىرىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولاتتى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تەرەپتىن ئېيتقاندا، يەنئەن بىلەن موسكۋاغا بېرىپ ـ كېلىپ تۇرىدىغان پارتىيە رەھبەرلىرى، پارتىيە ئەزالىرى ياكى خەلقئارادىكى دوستلار بۇ يولدا بىخەتەر يۈرەلەيتتى، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ مەخسۇس ئۇلارنى كۈتۈۋالاتتى، ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرىنى مەخپىي تۇتاتتى. شىنجاڭدىن ياردەمگە ئەۋەتكەن ماددىي ئەشيالار مۇشۇ يول بىلەن يەنئەنگە بىخەتەر يېتىپ بارالايتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ياپون قوشۇنلىرىنىڭ چاخار — شىنجاڭ تاشيولى بىلەن شىنجاڭغا كېلىپ، شىنجاڭ ئارقىلىق بىۋاسىتە سىبىرىيىگە ۋە ئوتتۇرا ئاسىياغا تەھدىت سېلىشىدىن كۆڭلۈك مۇداپىئەلەنگىلى بولاتتى. ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، قىزىل 8 ـ تۈەننىڭ قۇمۇلدا تۇرۇشى شىنجاڭ، سوۋېت ئىتتىپاقى، جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە گومىنداڭ ئۈچۈن پايدىلىق ئىدى.

«دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى»

جۇڭگو ھەر خىل تېپتىكى ئايروپىلانلارغا جىددىي ئېھتىياجلىق بولغاچقا، جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ئىككى تەرەپ،

ئۇرۇمچىدە ئايروپىلان زاۋۇتى قۇرۇش كېرەك، شۇ چاغدا ئىشلار تېخىمۇ تېز، تېخىمۇ تېجەشلىك بولىدۇ، دەپ ھېسابلاشتى.

1939 - يىلى 6 - ئايدا، قانۇن تۇرغۇزۇش مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى سۇن كې جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە ۋاكالىتەن سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئايروپىلان زاۋۇتى قۇرۇشنى كېڭەشتى. سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ بۇ قۇرۇلۇشنى ئاكتىپ قوللاپ، يېرىم يىل ئىچىدە زاۋۇتنى پۈتكۈزۈش، يىلىغا قوغلىغۇچى ئايروپىلاندىن 300 نى ئىشلەپ چىقىرىش، كەلگۈسىدە بومباردىمانچى ئايروپىلانمۇ ياساش، بۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگو - سوۋېت بىرلەشكەن بىر شىركەت قۇرۇش، مەبلەغنى ئىككى تەرەپ تەڭ كۆتۈرۈش، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ۋاقتىنچە 25 مىليون رۇبلى چىقىرىش، زاۋۇتنى ئۈرۈمچىنىڭ يېنىدىكى تۇدۇڭخاباغا سېلىش، زاۋۇتنى سىرتقا، دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى، دەپ ئاتاش دېگەندەك تەكلىپلەرنى بەردى.

بۇ قۇرۇلۇش جۇڭگو تەرەپنىڭ، مەبلەغ يېتىشمىدى، دەپ باھانە كۆرسىتىشى بىلەن ئۇزۇنغىچە باشلانمىدى. ئەمەلىيەتتە، جياڭ جيېشى سوۋېت ئىتتىپاقى ئايروپىلانلىرىنى ئىقتىدارى دېگەندەك ئەمەس، دەپ قارىغانىدى. ئۇ 1940 - يىلى 4 - ئاينىڭ 13 - كۈنى سۇن كېغا يازغان خېتىدە: سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن E—16 تىپلىق ئايروپىلاننىڭ سۈرئىتى ئاستا، ھازىر ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كەلمەيدۇ. SB تىپلىق ئايروپىلاننىڭ ئۇچۇش مۇساپىسى بەك قىسقا، بىزنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ ئېھتىياجىغا ماس كەلمەيدۇ. ئەگەر ئايروپىلان زاۋۇتى قۇرىدىغان بولساق ئەڭ يېڭى تىپتىكى ئايروپىلانلارنى ياسايدىغان زاۋۇت قۇرۇش كېرەك، كونا ئايروپىلان ياسايمىز دېسەك، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۇ زاۋۇتنى قۇرمىغان ياخشى، دېدى.

لېكىن، سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگونىڭ ياپونىيىگە قارشى ئەمەلىي كۈچىنى ئاشۇرۇپ، ياپونىيىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا

تەھدىت سېلىش ئىستراتېگىيىسىنى ئاجىزلىتىش ئۈچۈن بۇ زاۋۇتنى قۇرۇشتا چىڭ تۇردى، مەبلەغنى يالغۇز ئۆزلىرى سالىسىمۇ ماقۇل دەيتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى يېسكوفنى بۇ زاۋۇتقا زاۋۇت باشلىقى، پراسگولىن بىلەن سارسېفنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى قىلىپ بەلگىلەپ، 1942 ـ يىلى رەسمىي ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇردى.

بۇ زاۋۇتنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى جۇڭگوغا ياردەم بېرىدىغان ئايروپىلانلارنى قۇراشتۇرۇش، جەڭدە زەخىملەنگەن ئايروپىلانلارنى رېمونت قىلىش ئىدى. لېكىن، شېڭ شىسەينىڭ بەشىنچى ئىنىسى، مەخسۇس ئاخبارات خىزمىتىگە مەسئۇل شېڭ شىجى بۇ ئايروپىلان قۇراشتۇرۇش زاۋۇتىدا 1 مىڭ 500 قىزىل ئارمىيە جەڭچىسى بىلەن ئايروپىلان، تانكىلار بار. بۇ ئەھۋال كىشىنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ باشقا غەرىزى بارمۇ، يوق، دەپ گۇمانلاندۇرۇپ قويىدۇ، دېدى.

زاۋۇت قۇرۇلغان يىلى يالغۇز ۋە قوش ئورۇندۇقلۇق И—16 تىپلىق ئايروپىلاندىن 50 نى، СБ تىپلىق ئايروپىلاندىن 70 نى، ИО153 تىپلىق ئايروپىلاندىن 130 نى قۇراشتۇرۇپ چىقتى.

جياڭ جيېشى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۆزىنىڭ پۇلى بىلەن جۇڭگودا ئايروپىلان زاۋۇتى سالغانلىقىدىن قاتتىق بىئارام بولۇپ، يا پۈتۈن چىقىمنى ئۆزى چىقىرىپ زاۋۇت سېلىشقا ماغدۇرى يەتمەي، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايروپىلانلىرىنىڭ ئىقتىدارى تۆۋەن، دېگەن گەپنى تاپقانىدى. ئايروپىلانلارنىڭ ئىقتىدارىنىڭ قانداقلىقىغا جياڭ جيېشىغا قارىغاندا ئامېرىكا پىدائىيلار ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىنىڭ كوماندىرى، ئامېرىكا 14 ـ ھاۋا ئارمىيە ئەترىتىنىڭ قوماندانى، ئامېرىكىنىڭ 10 ھاۋا ئارمىيە داھىيلىرىنىڭ بىرى بولغان گېنېرال چېنناۋلت ياخشى باھا بېرەلەيتتى.

چېنناۋلتنىڭ قارىشىچە، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۆرەشچى

ئايروپىلانلىرى ئىچىدە И—15 تىپلىق قوش قاناتلىق ئايروپىلان-نىڭ ئىقتىدارى ئادەتتىكى ئايروپىلانلارنىڭكىدىن ئىككى ھەسسە كۈچلۈك ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىدە ئايروپىلاندا پىرقىرىغۇچ بىلەن تەڭ ھەرىكەتكە كېلىدىغان پىلىموتتىن تۆتى بار بولۇپ، ئاكتىئال جەڭلەرگە ماس كېلەتتى. И—16 تىپلىق ئايروپىلان قىسقا مۇسا-پىلىق تاق قاناتلىق ئايروپىلان ئىدى، جىم دۆلىتىنىڭ غەلىتە ھەرە شەكلىدە ياسالغان ئايروپىلانىنىڭ قوپال كۆچۈرۈلمىسى بولۇپ، يۇقىرى تېزلىكتە ئۇچىدىغان ۋەزىپىلەرنى ئورۇنداشقا ئەپلىك ئىدى.

چېناۋلت يەنە، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ СБ—2 ۋە СБ—3 تىپلىق بومباردىمانچى ئايروپىلانلىرىنى كۆپ بومبا ئېلىپ ماڭال-مايدىغان، ئەمما ياپون تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشتا ئورتاق ئالاھىدىلىكى بار ئايروپىلان، دەپ قارايتتى. بۇ خىل ئايروپىلان-لارنىڭ گاز قويۇپ بېرىش تۇرۇبىسى قاناتنىڭ ئۈستىدە ئاسمانغا قاراپ تۇراتتى، ئادەتتىكى ئايروپىلانلارنىڭكىدەك قاناتنىڭ ئاستى-دا ئەمەس ئىدى. بۇنىڭدا ئايروپىلان مەلۇم ئېگىزلىككە كۆتۈرۈل-گەندىن كېيىن دۈشمەن ئايروپىلانى ئۇنىڭ ماتورىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىيالمايتتى. بۇنىڭغا ياپون ئۇچقۇچىلىرىنىڭ بېشى قېتىپ، رادىئولىرىدا: «جۇڭگو ھازىر كۆرۈنمەيدىغان، ئاۋازسىز ئايروپى-لان ئىشلىتىۋاتىدۇ» دېيىشتى.

ھەرەمباغ ئاسمىنىدىكى ناخشا ئاۋازى

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە شىنجاڭ ئېلىمىزنىڭ ئاساسلىق ھاۋا ئارمىيە مەشىق بازىسى بولۇپ قالدى. 1939 - يىلىنىڭ بېشىدا، شىنجاڭ ئاۋىئاتسىيە ئوقۇتۇش ئەترە-تى تەشكىللەپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن جۇڭگو ئاۋىئاتسىيە خادىم-لىرىنى تەربىيىلەپ بېرىشكە مەخسۇس ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىل-

دى. ئۇ ئەترەتنى دەسلەپتە قۇمۇلدا قۇرماقچى بولغانىدى، شىڭ شىسەي قۇمۇلدا قىزىل 8 - تۈەننىڭ بارلىقىنى ئويلاپ ئۇنىڭغا قوشۇلمىدى. كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئادەم ئەۋەتىپ مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق ئۇ ئەترەتنى غۇلجىدىكى ھەرەمباغدا قۇردى.

شۇنىڭدىن تارتىپ ھەرەمباغ ئاسمىنىدا ئاۋىئاتسىيە مەكتىپىنىڭ مەكتەپ مارشى ياڭرايدىغان بولدى.

غۇلجا شەھىرى ئاۋىئاتسىيە مەشقى ئېلىپ بارىدىغان بازا بولۇشقا تازا مۇناسىپ جاي ئىدى. ئالدىنقى سەپتىن يىراق بولغاچقا بەكمۇ بىخەتەر ئىدى، ھاۋاسىمۇ ئۇچقۇچىلارغا ياقاتتى، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن ئۇسكۇنە ۋە تېخنىكا كىرگۈزۈشكىمۇ يېقىن ئىدى. بۇ يەردە يەنە كەڭ ئۆيلەر، سۇ، توك ۋە ئالاقە ئۇسكۇنىلىرى تولۇق ئىدى، ئاز ساندا قوغداش قوشۇنى ۋە قوشۇنغا كېتەرلىك قۇرۇلۇش ئۇسكۇنىلىرىمۇ بار ئىدى.

ئوقۇتۇش ئەترىتىدىكىلەر ئاساسەن قىرغۇچى ئايروپىلانلارنىڭ ئۇچقۇچىلىرىنى تەربىيىلەيتتى، تەربىيىلىنىدىغان ئۇچقۇچىلار ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن ئېلىناتتى. 1941 - يىلى، ھەرەمباغ ئاۋىئاتسىيە مەكتىپىدە 91 نەپەر ئوقۇتقۇچى، 164 نەپەر ئۆگەنگۈچى، 90 نەپەر ئوقۇغۇچى، 118 نەپەر تېخنىكا خادىمى بولۇپ، جەمئىي 463 نەپەر ئادەم بار بولدى.

ئەزرائىل بىلەن ئوينىشىش

سوۋېت ئىتتىپاقى ياردەم بەرگەن ئايروپىلانلار ئۇرۇمچىدە ئادەمنى قورقۇنچقا سالىدىغان بىر ئىشقا دۇچ كەلدى.

1937 - يىلى 10 - ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگوغا ياردەم بەرگەن بومباردىمانچى ئايروپىلان ئەترىتىنىڭ مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى ماچىن باشچىلىقىدا بىر مۇستەقىل ئەترەت СБ تىپلىق 21 بومباردىمانچى ئايروپىلاننى ھەيدەپ ئالمۇتادىن لەنجۇغا

قاراپ ئۇچتى.

ماچىن بىلەن بومباردىمانچى ئايروپىلانلارنىڭ ئۇچقۇچىلىرى بۇ مۇرەككەپ ھاۋا يولىنىڭ تۇنجى تۇركۇم ئۇچقۇچىلىرى ئىدى، شۇنچە كۆپ بومبا ۋە ئادەملەرنى ئېلىپ ماڭغان بۇ ئايروپىلانلار مىڭ كىلومېتىردىن ئارتۇق يول باساتتى، نەچچە ئونلىغان پۇتۇنلەي ناتونۇش ئايرودروملارغا قوناتتى ۋە يەنە ئۇچاتتى. بۇ سەپەر ئۇلارنىڭ ئىرادىسىنى، جاسارىتىنى سىنايدىغان ئەڭ قاتتىق سىناق ئىدى.

ماچىن شۇ چاغنى ئەسلەپ شۇنداق دەيدۇ: «ئايرودروملار بىلەن ھېچقانداق ئالاقە يوق ئىدى، ھاۋا رايى توغرۇلۇقمۇ ھېچقانداق مەلۇمات يوق، پەقەت ئايرودرومنىڭ ئورنىنىلا بىلەتتۇق. بىزنى ئۇ يەردە نېمە كۈتۈۋاتىدۇ، يەرگە قانداق قونىمىز، دېگەندەك قارىتا كۆڭلىمىزدە سان يوق، تەلەيگە قاراپلا ئۇچاتتۇق.»

ماچىن سەپەرگە چىقىشتىن ئازلا ئىلگىرى، بىرىنچى تۇركۇم كۇرەشچى ئايروپىلانلارنى ئېلىپ ماڭغان ئەترەت باشلىقى كورچىموف لياڭجۇ ئايرودرومىغا قونغاندا ئايروپىلان ئوت ئېلىپ كېتىپ ئايروپىلان بىللە كۆيۈپ كەتكەنىدى.

لياڭجۇ ئايرودرومى گەنسۇ چېگرىسى ئىچىدىكى دېڭىز يۈزىدىن 1 مىڭ 900 مېتىر ئېگىز تاغ ئۈستىدە بولغاچقا، ھاۋا شالاڭ ئىدى. ئايروپىلان ئايرودرومغا قونۇشىغا ئوت ئېلىپ كېتىپ، كورچىموف جۇڭگوغا ياردەمگە ماڭغان ئۇچقۇچىلار ئىچىدە تۇنجى قۇربان بولغۇچى بوپقالدى.

ئۇنىڭ قۇربان بولغانلىقى ماچىن ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرىغا قاتتىق تەسىر قىلدى. ماچىن شۇنچىلىك ئېھتىيات قىلاتتى، ئازراقلا دىققەتسىزلىك قىلسا ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ ئىنتايىن يامان بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى، 21 بومباردىمانچى ئايروپىلاننى كىچىك تېپتىكى ئوق - دورا ئىسكىلاتى دېيىشكە بولاتتى، ئۇنىڭدىن

چاتاق چىقىدىغان بولسا پۈتۈن ئۆرۈمچىنى ۋەيران قىلىۋېتەتتى.

1907 ـ يىلى ئىشچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، ئۇچقۇچىلار ئەترىتىنىڭ ئەترەت باشلىقى، كېيىن ھاۋا ئارمىيە جۇڭجياڭى، سوۋېت ئىتتىپاقى قەھرىمانى بولغان ماچىننىڭ تەقدىرى سەپدىشى كورچىموفنىڭكىدىن ياخشى ئىدى. ئايروپىلان توپى ئۆرۈمچىگە بىخەتەر قونغاندىن كېيىن، يەنە قارامىلىق بىلەن لياڭجۇغا قاراپ ئۇچۇپ كەتتى. ئۇچۇشتىن ئىلگىرى ئۇلار دۈبەن مەھكىمىسىگە لياڭجۇ ئايرودرومىغا تېلېفون بېرىپ قويۇشنى، ئۇلارنىڭ ئايرود-رومىنىڭ ئايروپىلان يولىنى رېمونت قىلىپ، تۈزەشتۈرۈپ تەييار بولۇپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلغانىدى. چۈنكى، بۇ قېتىم ئۇ يەرگە قونىدىغىنى СБ تىپلىق ئېغىر بومباردىمانچى ئايروپىلانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە چوقۇم كاپالەتلىك قىلىش كېرەك ئى-دى. كېيىن ئىگىلىنىشىچە، لياڭجۇ ئايرودرومى شىنجاڭنىڭ تەلىپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرھال 1 مىڭ 500 ئادەمنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئايرودرومنىڭ ئايروپىلان يولىنى تۈزلىگەن، تاشلارنى تېرىپ، يەرنى سۈپۈرۈپ تەييار بولۇپ تۇرغان.

ماچىننىڭ بومباردىمانچى ئايروپىلان ئەترىتى ئۆرۈمچىگە قونغاندا شېڭ شىسەي بىلەن ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن كۈتۈۋېلىشىغا ئېرىشتى.

شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇچقۇچىلىرى بىلەن ئاپتو-موبىل ترانسپورت خادىملىرىنىڭ ئىچىدىغان سۈيىنى ئىلگىرى پەقەت ئۇنىڭ ئائىلىسىلا ئىچىپ كېلىۋاتقان غەربىي باغچىدىكى بۇلاقتىن يەتكۈزۈپ بېرىشنى تاپشۇردى. مېھمانلار ئۆرۈمچىدە تۇرغان مەزگىلدە خۇددى ھەر كۈنى زىياپەت بېرىۋاتقاندەك، ھەر ۋاقلىق تاماقتا بىلىق تۇخۇمى كونسېرۋاسى، سېرىق ماي، قەھ-ۋە، كالباسا، سۈت، بولكىلار زادىلا ئۈزۈلمەيتتى.

سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇچقۇچىلىرى ئۆلكە مەركىزىدە ئۈچ ـ تۆت كۈن تۇرۇپ، ئاندىن ئايروپىلانلىرىغا بېنزىن قاچىلاپ يەنە

سەپەرگە ئاتلاندى.

بۇ قېتىمقى ئايروپىلانلارغا ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان ئۇسۇلدا بېنزىن قاچىلاندى.

ئۇ چاغدا ئۇرۇمچىدە ئايروپىلانغا بېنزىن قاچىلايدىغان ئاپتوموبىللار يوق ئىدى، شىڭ شىسەي دۆبەن مەھكىمىسىدىكىلەرگە بىر ئامال قىلىپ قول بىلەن بېنزىن قاچىلاشنى تاپشۇردى.

ماچىن شۇ چاغدىكى ئىشلارنى ئەسلەپ شۇنداق دەيدۇ: «يەرلىك ھۆكۈمەت 200 — 300 چە دېھقاننى 20 لىتىر بېنزىن بارىدىغان چوڭ چېلەكلەر بىلەن ئايروپىلانغا بېنزىن قاچىلاشقا ئەۋەتىپتۇ. بۇ قائىدىگە زادىلا سىغمايدىغان بىر ئىش ئىدى، ھەتتا ماي سۇزىدىغان سۈزگۈچمۇ يوق ئىدى. ھەربىر ئايروپىلانغا قاچىلىنىدىغان 1 مىڭ 200، 1 مىڭ 500 لىتىر بېنزىننى چېلەك بىلەن توشۇپ قاچىلاپ بولۇش ئاسان ئەمەس ئىدى. بىز جۇڭگولۇقلار بىلەن قول ئىشارىسى ۋە چىراي ئىپادىمىز ئارقىلىقلا پاراڭلىشاتتۇق.

ئايروپىلانلاردا يەنە نورمىدىن ئارتۇق بومبا ۋە ئادەملەر بار ئىدى، ئىلگىرى ئايروپىلاندا بومبا بار ئەھۋالدا يەرگە قونۇپ باقمىغاندۇق، ئەمدى ھازىر بارلىق مۇساپىنى ئۇ نەرسىلەر بىلەن بىللە ئۇچۇپ تۈگىتىشىمىز كېرەك ئىدى، ئازراقلا بىخەستەلىك قىلىنسا ئېغىر ئاقىۋەت كېلىپ چىقاتتى.»

بۇ ھەرقانداق ئادەمنى قورقۇنچقا سالىدىغان، ئەزرائىل بىلەن ئويناشقان ئىش ئىدى.

ئەزرائىل بىلەن ئويناشقىنىز كىم بىلىدۇ، بىر كۈنلەردە ئۇنىڭغا تۇتۇلۇپ قالامسىز تېخى.

1939 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ ئىچىدە، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر ترانسپورت ئايروپىلانى 20 نەچچە ئادەمنى ئېلىپ ئالمۇتادىن ئۇرۇمچىگە قاراپ ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ، ئىلقا بىلەن شىخۇنىڭ ئارىلىقىدىكى بىر تاغنىڭ ئۇستىگە كەلگەندە تۇماندا قېلىپ 4

مىڭ مېتىر ئېگىز بىر تاغقا سوقۇلۇپ كەتتى. يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئىزدەپ ئايروپىلان چۈشۈپ كەتكەن يەرنى تېپىپ، ئامان قالغان ئۈچ ئادەمنى قۇتۇلدۇرۇۋالدى.

1940 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا، ئېغىر تىپلىق بىر بومباردىمانچى ئايروپىلان ئۇرۇمچىدىن شىخۇغا قاراپ ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ، شىخۇغا كەلگەندە تۇماندا قونالماي ئىككى سائەتكىچە ئايرودرومنىڭ ئۈستىدە ئايلىنىپ يۈرۈپ ئاخىر كۈيتۇڭغا قاراپ كەتتى. لېكىن، ئۇ يەرگىمۇ قونالماي يەنە شىخۇ ئاسمىنىغا قايتىپ كەلدى. بۇ چاغدا ئايروپىلاندا بېنزىن قالمىغانىدى. ئاخىر شىخۇ خەلقىنىڭ ھەممىسى ھەرىكەتكە كېلىپ، ئايرودرومنىڭ ئايروپىلان يولىنىڭ ئىككى چېتىگە نۇرغۇن ئوتۇن دۆۋىلەپ ئوت يېقىپ، ئادەملەر ئاسمانغا قارا توۋلىشىپ ئايروپىلانغا بەلگە بېرىپ ئايروپىلاننى سالامەت ئايرودرومغا قوندۇرۇۋالدى.

1941 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر كۆرەشچى ئايروپىلانى شىخۇدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ كېتىۋېتىپ، سايرام كۆلىگە يېتىپ كەلگەندە يوقاپ كەتتى.

1942 ـ يىلى باھاردا، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ياندۇرۇپ كېتىۋاتقان 36 ئايروپىلاننىڭ بىرى دېرەكسىز يوقاپ كەتتى...

سوپۇندىن ئەپچىل پايدىلىنىش

1937 ـ يىلى 8 ـ ئايدا شاڭخەي ئۇرۇشى باشلانغاندا، شېڭ شىسەي دەرھال ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۇرۇشقا ياردەمگە ئەۋەتىدىغان ئەسلىھەلەرنى توشۇش ئۈچۈن 3 مىڭ 500 تۆگە، 2 مىڭ ئات ھارۋىسى، 40 قارا ماشىنا تەييارلىدى.

ئات ـ ئۇلاغلاردا ئاساسەن بېنزىن توشۇلاتتى. يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۇق، ئۇرۇشتا ئىشلىتىلىدىغان بېنزىن، سالدۇلارنى ئايروپىلاندا توشۇغاندا، توشۇش جەريانىدا ئايروپىلاننىڭ

يېقىلغۇسىغا توشۇغان بېنزىندىن ئارتۇق بېنزىن كېتىپ ئۆتىدىغان ھېچقانداق ئەھمىيىتى قالمايتتى. ئەڭ ئەرزان، ئەڭ ئەپچىل ئۇسۇل ئات - ئۇلاغلار بىلەن توشۇش ئىدى، ئۇلارغا پەقەت ئوت - سامانلا كېتەتتى، ئەمما ئېلىپ ماڭغان ئادەملەر قاتتىق جاپا تارتاتتى.

خاتىرىلەردە يېزىلىشىچە: «سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئېلىپ كېلىنگەن بېنزىن بىلەن سالىدۇل غۇلجا شەھىرىگە توپلىنىپ قالغانىدى، ئۇنى ئۈرۈمچىگە توشۇش ئۈچۈن مەركىزىي ترانس- پورت كومىتېتىنىڭ ئىلى تارماق كومىتېتى نەچچە ئون ئادەمدىن تەشكىللەنگەن بىر ترانسپورت گۇرۇپپىسى تەشكىللىدى، دۆبەن مەھكىمىسىنىڭ بىر فۇگۇەنى گۇرۇپپا باشلىقى بولدى، ترانس- پورت قورالى «تارانچى» ھارۋىسى دەپ ئاتىلىدىغان ھارۋىلار ئىدى. بىر ھارۋىكەش بەش ھارۋىنى ھەيدەيتتى، ھەربىر ھارۋىغا كىچىكرەك تۆگىدىن 30 ى قاچىلىناتتى، 30 تۇڭ بېنزىننىڭ ئېغىرلىقى 300 — 400 كىلوگرام كېلەتتى.

توشۇش ۋەزىپىسىگە مەسئۇل يەنە بىر تۆگە ئەترىتى بار ئىدى، بىر تۆگىگە 100 كىلوگرام بېنزىن ئارتقىلى بولاتتى. بەزىدە تۆگىلەر كېتىۋېتىپ چېشلىشىپ قالسا ئۈستىدىكى تۇڭلار يەرگە چۈشۈپ كېتىپ يېرىلىپمۇ كېتەتتى، شۇڭا تۆگە يېتىلى- گەنلەر سوپۇندىن ئايرىلمايتتى. شۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىپ قالسا تۇڭنىڭ يېرىقىغا سوپۇننى قاتتىقراق سۈركەپ قويسا يېرىق ۋاق- تىنچە ئېتىلىپ قالاتتى، چوڭ بېكەتلەرگە بارغاندا يېرىلغان تۇڭلارنى پاياتلىۋالاتتى.

قورغاس بىلەن شىخۇشىيانىڭ ئارىلىقى مىڭ كىلومېتىر- دىن ئاشاتتى، بىر كۈندە 30 — 40 كىلومېتىر يول يۈرسە، بېرىشنىڭ ئۆزىگىلا ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت كېتەتتى. ئات - ئۇلاغ ترانسپورت ئەترىتى ئادەتتە دالادا ياتاتتى، قونالغۇغا يېتىپ كەلگەندە ھارۋىكەشلەر بىلەن تۆگىچىلەر ئات - تۆگىلەرنى

هارۋىلارغا باغلاپ قويۇپ ئۆزلىرى شامالدىن دالدا جايدا تاماق ئېتىپ يەيتتى، تاماقلىرىنى يەپ بولۇپ دالادىلا يېتىپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئەنە شۇنداق جاپالىق ئىدى، سەپەردىن قايتىپ كېلىشكەنلىرىدە يۈزلىرى قارىداپ، يۈزلىرىنىڭ تېرىسى چۈشۈپ باشقىچىلا ئادەم بولۇپ قېلىشاتتى ...

يول بويلىرىدا ئاپتوموبىل بېكەتلىرى تولۇق قۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاپتوموبىل ئەترىتى بىنزىن توشۇش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى.

8. «بەزىلەر مېنى ئۆلتۈرمەكچى»

1937 - يىلىدىكى «سوۋېتقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى»

ئەستايىدىل كىتابخانلىرىمىز يۇقىرىدا شېڭ شىسەي ئويدۇرۇپ چىققان «سوۋېتقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» نى بىرقانچە قېتىم ئوتتۇرىغا قويغىنىمىزدىن ئۇ ئىشنىڭ قانداق بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ئازراق چۈشەنگەن بولسا كېرەك.

شېڭ شىسەي ئۆزى ئويدۇرۇپ چىققان «سوۋېتقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» دېگەن يالغان دېلولار ئارقىلىق سىياسىي دۈشمەنلىرىنى خۇددى كۈدە ئورۇغاندەك ئارقا - ئارقىدىن تۈركۈملەپ كۆزدىن يوقاتتى.

ئۇنىڭ كۆرسەتكەن باھانىلىرى بىرىدىن بىرى كۈلكىلىك ئىدى: شىنجاڭ جاھانگىرلارنىڭ تالىشىدىغان جايى بولغاچقا، ھەممىسىلا بۇ يەرنى بېسىۋالسام، شىنجاڭنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلىشنىڭ بازىسىغا ئايلاندۇرسام، دەپ ئويلايدۇ، شۇڭا شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە دۈشمەن بار؛

شىنجاڭدا مىللەتلەر بەك مۇرەككەپ، جاھانگىرلار ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى فېئودال يۇقىرى تەبىقىدىكىلەردىن پايدىلىنىپ ماڭا قارشى تۇرىدۇ؛

شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ ئىچىدە ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد

قىلىدىغانلار بەكمۇ كۆپ، ياپونىيە، ئەنگلىيە، گېرمانىيىلەر ئىسلام دىنىدىن پايدىلىنىپ بۆلگۈنچىلىك قىلىۋاتىدۇ، مۇستەقىللىقنى تەرغىب قىلىۋاتىدۇ؛

جاھانگىرلارغا سېتىلغان دۈشمەن كۈچلەر خوجايىنلىرىنىڭ مەقسىتى بويىچە دۆبەننى ئۆلتۈرۈپ، «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نى يۇرگۈزۈۋاتقان ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ جۇڭگونى پارچىلاش، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇش مەقسىتىگە يەتمەكچى. شۇڭا، شىنجاڭنىڭ جۇڭگونىڭ قوينىدىن مەڭگۈ ئايرىلىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇ سۈيىقەستچىلەرنى يوقىتىپ، ئۇلارنىڭ «توپىلاڭ كۆتۈرۈش» سۈيىقەستىنى تارمار قىلىش كېرەك.

شىنجاڭنىڭ تارىخى، مۇھىتى ۋە شېڭ شىسەينىڭ ئالدىدىكىلەرنىڭ ئاقىۋەتلىرى ئۇنى قاتتىق ساراسىمىگە سېلىپ تۇراتتى. «مەن مېنىڭ ئالدىمدىكى ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېنلارنىڭ تەقدىرىدىن دائىم ساۋاق ئېلىپ تۇرىمەن — دەيتتى ئۇ، — ياڭ زېڭشىن يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈلدى، جىن شۇرېنمۇ شۇنداق تەقدىردىن قۇتۇلالمىدى، شۇڭا مەن ئائىلەم ۋە ئۆزۈمنىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن ئويلانمىسام، باشقىلارنىڭ مېنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈۋېتىشىدىن قاتتىق ساقلانمىسام بولمايدۇ.»

دۆبەننىڭ بۇ خىل گۇمانخورلۇقىنىڭ ئازراق ئاساسى بار بولسىمۇ، ئەمما ئەھۋال ئۇ دەرىجىدە ئېغىر ئەمەس ئىدى. يېڭى دۆبەن بولغاندا ئۆزىنىڭ ئاددىي بىر ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن مۇھاپىزەتچىلىرى بىلەن خۇددى ئۇلارنىڭ دوستىدەك ناھايىتى خۇشال ھالدا ۋاسكېتبول ئوينىغان، ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ئاددىي - ساددا روھىي ھالىتىنى كىشىلەر يىراقتىن كۆرۈپ تۇرغانىدى.

كېيىن ئۇ تەختكە چىقىشتىن ئىلگىرى ياڭ زېڭشىننىڭ ئوقتا ئۆلگەنلىكىنى، جىن شۇرېننىڭ تامدىن ئارتىلىپ قاچقانلى-

قىنى، تەختكە چىققاندىن كېيىن يۈز بەرگەن ئىككىنچى قېتىم-لىق سىياسىي ئۆزگىرىشنى، لىۋ ۋېنلۇڭنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرمەكچى بولغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. بۇ راست ھەم يالغان ئىشلار كۆز ئالدىدىن ئۆتۈۋەرگەچكە، بەزىدە سەگەكلىشىپ، بەزىدە گاراڭلىشىپ يۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇنىڭ گۇمانخورلۇقى ئېغىرلىشىپ، ئاخىردا يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولمايدىغان ئەھۋالغا كېلىپ قالدى. قىلغان يامان ئىشلىرى بەك كۆپ بولغاچقىمۇ ياكى خىيالىي تۇيغۇمۇ، دائىم قورقۇپ، ئەنسىرەپلا يۈرىدىغان بولدى. ئەتراپىدىكى ئادەملەر مەيلى دوستلىرى ياكى تۇغقانلىرى، يۈرتلۇقلىرى بولسۇن، بىر كۆزىنى يۇمسا يەنە بىر كۆزىنى ئوچۇق قويۇپ ئۇلاردىن ھوشيار تۇرىدىغان بولدى.

ئۇرۇمچىنىڭ يۇقىرالىرى بارغانسېرى سىياسىي كەيپىياتىنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. بەزىدە دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ماۋزۇر، مىلتىق ئاسقان، قوللىرىغا قىلىچ ئېلىۋالغان ئون نەچچە ئاتلىق مۇھاپىزەتچىلىرى ئىتتىك چېپىپ ئۆتۈپ كېتەتتى، كەينىدىنلا دۇبەننىڭ قارا پىكاپى كۆرۈنۈپ، ئۇمۇ جىددىي ئۆتۈپ قالاتتى، كىشىلەر شۇئان ھەرىكەتلىرىدىن توختاپ ئۆزلىرىنى چەتكە ئالاتتى ۋە ھەيران بولۇپ قارىشىپ قالاتتى.

شېڭ شىسەي ھەربىي گازارمىغا ياكى مەكتەپلەرگە بارسۇن، مەنزىرىلىك شىمىگۇ ئارىشاڭىغا سۇغا چۆمۈلگىلى بارسۇن ياكى خۇڭشەن تېغىغا مەنزىرە كۆرگىلى چىقسۇن، ياكى نەنلىياڭدىكى سوۋېت كونسۇلخانىسىغا بارسۇن، ئەنە شۇنداق ھەيۋە بىلەن ماڭاتتى. كۆزلىگەن جايغا بارغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي پىكاپىدىن چۈشۈپ بولغۇچە ئەتراپتىكى ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىلىرى مۇھاپىزەتچىلەر بىلەن توشۇپ كېتەتتى، پىلىموتلار تىكلىنىپ بولاتتى، يول بويلىرى يوشۇرۇن ساقچىلارغا توشۇپ كېتەتتى، قاراۋۇل-

شېڭ شىسەي ئىشخانىسىدا

لۇقتاتۇرغان مۇھاپىزەتچىلەر دۇبەنگە كەينىنى قىلىپ تۇرۇپ، خۇددى ئاپشاركىلارغا ئوخشاش ئۆتكەن - كەچكەن ھەربىر ئادەمگە نەشتەردەك قادىلىپ قالاتتى. ئۇلار يۇكسەك دەرىجىدە جىددىي ھالەتتە تۇراتتى، ئازراقلا غەيرىي ئەھۋال سەزسە شۇئان ئۆزىنى ئېتىپ بىردەمدىلا ئۇنى بىر تەرەپ قىلىپ بولاتتى.

شېڭ شىسەينىڭ تۇرالغۇسى بىلەن ئىشخانىسىنىڭ ئەتراپىدا 24 سائەت مۇھاپىزەتچى ئۈزۈلمەيتتى، مېڭىپلا يۈرەتتى، پارولنى كۈندە بىرنەچچە قېتىم ئۆزگەرتىپ تۇراتتى.

مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى ئىشىكتىن كىرىشتىن ئىلگىرى پەلەمپەيدە تۇرۇپ «رۇخسەتمۇ!» دەپ توۋلايتتى، شېڭ شىسەينىڭ «كىرىڭ!» دېگەن جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئاندىن كىرەتتى، ئاڭغىچە شېڭ شىسەي تارتمىسىدىن ئۆزىنى قوغدايدىغان تاپانچىسىنى ئېلىپ ئىشىككە قاراپ تۇراتتى، بۇ ئۇنىڭ تۇيۇقسىز كىرىپ كېلىدىغان قاتىلدىن ئۆزىنى قوغداشقا تەييار تۇرغىنى ئىدى. مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى ئىشلارنى مەلۇم قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىشىككىچە مېڭىپ، ئاندىن كەينىگە بۇرۇلۇپ ئىشىكنى يېپىپ قويۇپ چىقىپ كېتەتتى.

ئۇنىڭ ئۈستەلىنىڭ يان تەرىپىدە بىرنەچچە قوڭغۇراق كۇنۇپكىسى بار ئىدى، ئەھۋال كۆرۈلگەن ھامان كۇنۇپكىنى باسسا، تولۇق قوراللانغان مۇھاپىزەتچىلەر بىردەمدىلا يوپۇرۇلۇپ كىرەتتى، قاتىلنىڭ قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس

ئىدى.

ھۆجرىسىدىكى كارىۋىتى بىر ئورۇنغا بېكىتىۋېتىلگەن ئە-مەس ئىدى. ئۆزىنى قەستلەپ كىرگەن ئادەمدىن مۇداپىئەلىنىش ئۈچۈن كارىۋاتنى ئۈستىدە تۇرۇپ ئۇيان ـ بۇيان سۈرگىلى بولات-تى. ئائىلىسىدىكى ھەربىر ئۆيىنىڭ ئالاھىدە ئاچقۇچلىرى بار ئىدى، ئۇ ئاچقۇچلارنىڭ ھەممىسىنى شىنىڭ شىسەي ئۆزى تۇتات-تى، ھەرگىز باشقىسىغا بەرمەيتتى، ھاجەتخانىنىڭ ئىشىكىنىڭ ئاچقۇچىمۇ ئۆزىدە بولاتتى.

ئۇنىڭ ھۆجرىسىدا نۇرغۇن سىرلىق يەرلەر بار ئىدى. ئۇ-نىڭ بىرى قوش تام ئىدى، بىرەر ئىش يۈز بەرسە قوش تامنى بىر تەرەپكە سۈرسە يەر ئاستىغا چۈشىدىغان بىر ئىشىك پەيدا بولاتتى، شۇ ئىشىك ئارقىلىق يەر ئاستى ئۆيىگە چۈشۈپ شۇ يەردىن بىخەتەر جايغا بېرىۋالاتتى.

مەيلى ھۆجرىسى ياكى ئىشخانىسىدا بولسۇن، ئون نەچچىدىن تېلېفون بار ئىدى، شۇ تېلېفونلار ئارقىلىق قانداق چاغدا بولسۇن دۇبەن مەھكىمىسى، ھەرقايسى نازارەتلەر، ھەرقايسى رايون، ناھىيىلەرنىڭ جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىلىرى بىلەن ئالاقىلى-شالايتتى، ئەسكەر يۆتكىيەلەيتتى ۋە ئۇلارغا قوماندانلىق قىلالايتتى.

دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئىك-كى زەمبىرەك تىكلەكلىك تۇراتتى، كەچ كىرىشى بىلەنلا ئۇ زەمبىرەكلەرنىڭ يېپىنچىلىرى ئېلىپ تاشلىنىپ، ھەر ۋاقىت ئېتىلىشقا تەييار تۇراتتى.

ئۇنىڭ ئائىلىسى دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ غەربىي بىناسىدا ئىدى، ئۆيىدىكى ئەر ـ ئايال خىزمەتچىلەرنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ سىرت بىلەن ئالاقە قىلىشىغا يول قويۇلمايتتى. ئاشپەز، فو-گۇەن، شوپۇرلارنىڭ ھەممىسىنى لى يىڭچى كۆرسىتىپ، شىڭ شىسەي ھەر تەرەپلىمە تەكشۈرۈپ چىققاندىن كېيىن ئاندىن ئىش-

لىتەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۇلارغا تازا ئىشىنىپ كەتمەي داۋاملىق تەكشۈرۈپ ۋە پات - پات ئالماشتۇرۇپ تۇراتتى.

شېڭ ئائىلىسى غەربىي باغچىدىكى مەخسۇس بۇلاقنىڭ سۈيىنى ئىچكەندىن باشقا، ھەر كۈنى ئىشلىتىدىغان كۆكتات، گۆش، تۇز قاتارلىق نەرسىلەرنىمۇ بېكىتىپ قويۇلغان دۇكاندىن مەخسۇس بىر ئادەم بېرىپ ئېلىپ كېلەتتى، ھېچقانداق مەسىلە يوقلۇقىغا ئىشەنچ قىلغاندىن كېيىن ئاندىن ئاشپەزگە تاپشۇرۇپ بېرەتتى. گازلىق سۇ، ھاراق، كونسېرۋاغا ئوخشاش ئىچىملىك، يېمەكلىكلەرنىڭ ئاغزىنى شېڭ شىسەينىڭ ئۆزى ئاچاتتى، يەپ ئېشىپ قالغىنىنى تۆكتۈرۈۋېتەتتى.

بىر قېتىم ئۇنىڭ كىچىك قىزى ئاشخانىغا كىرىپ تەرخەمەككە ئوخشاش بىر كۆكتاتنى يەيمەن دەپ ئۇنى تۇتقاندا، ئاشپەز ئۇنى ئالداپ، بۇنىڭدا زەھەر بار، يېگىلى بولمايدۇ، دەپ قويغان. ئۇ قىز يۈگۈرۈپ كىرىپ بۇ گەپنى دادىسىغا دېگەن، دادىسى قورقۇپ كېتىپ ئاشپەزنى زەھەرنى تاپشۇر دەپ قىستىغان. ئاشپەز نەدىكى زەھەرنى تاپشۇرسۇن؟ شۇنىڭ بىلەن شېڭ شىسەي ئاشخانىنىڭ ئىشلىرىغا مەسئۇل تاغىسىنى چاقىرتىپ كىرىپ كۆتىگە بىرنەچچىنى تەپكەن، شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىش بولدى قىلىنغان.

شېڭ شىسەينىڭ كاللىسىدا تەسەۋۋۇردىكى دۈشمەنلىرى ۋە «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» ئاستا - ئاستا راستقا ئايلىنىشقا باشلىدى.

ئۆلكە مەركىزىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە تەييارلىنىۋاتقان بىر تەشكىلات مەۋجۇت، ئۇنىڭ تەركىبىدە جۇڭگولۇقمۇ، چەت ئەللىكمۇ، خەنزۇمۇ، ئاز سانلىق مىللەتمۇ، سوۋېت ئىتتىپاقىلىق كوممۇنىستلارمۇ، ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلارمۇ، ھەر ساھەدىكى مەشھۇر ئەربابلارمۇ بار. ئۇلار ئىچكى - تاشقى جەھەتتىن بىر - بىرىگە ماسلىشىپ، يا چەت رايونلاردا توپىلاڭ كۆتۈرمەك-

چى، يا ئۆلكە مەركىزىدە توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى. ئۇلارنىڭ پىلا-
نى: توپىلاڭ كۆتۈرۈپ «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» بويىچە ئىش
تۇتۇۋاتقان ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، قالايمىقانچىلىق ئە-
چىدە دۆبەننى ئۆلتۈرۈۋېتىش. ئۇلارنىڭ ئارقا تىرىكى ياپون
جاھانگىرلىكى ياكى ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى ياكى «تروتىسكىچى»
لار بولۇشى مۇمكىن.

شۇنىڭدىن كېيىن، شىڭ شىسەي زور كۆلەمدە ئادەم تۇتۇشقا
باشلىدى، تۈرمىلەر ئادەمگە توشۇپ كېتىپ يېڭى تۈرمىلەر سېلى-
نىشقا باشلىدى. شىڭ شىسەي بىلەن ئۇنىڭ گۇماشتىلىرى، ئاشۇ
ئادەم شۇ، دېسىلا، ئۇلارنى ھەر خىل ئۇسۇل بىلەن تىز پۈكتۈ-
رۈپ سۈيىقەستچىلەرنى ياساپ چىقىرىۋېرەتتى.

ئادەمنى تۇتۇپ كەتكەندىن كېيىنلا ئۆيىنى ئاختۇرۇش باشلى-
ناتتى، ئۆيىنىڭ ھېچنېمىسىنى قويماي ئەپكېتىپ ئۇ ئائىلىنى
ۋەيران قىلىۋېتەتتى. مال ـ مۈلۈكلەر «ھارام مال» سانىلىپ
ئومۇمنىڭ بولۇپ كېتەتتى ياكى شىڭ جەمەتىنىڭ، چيۇ جەمەتى-
نىڭ يانچۇقىغا كىرىپ كېتەتتى، «توپىلاڭچىلارنىڭ ئائىلىسىدى-
كىلەر» يىراقلارغا سۈرگۈن قىلىناتتى.

شۇنىڭ بىلەن، سىياسىي دۈشمەنلەر بىر ـ بىرلەپ يوقىتى-
لىپ، تەرتىپ ياخشىلىنىپ، ئايرىم ئادەملەر بېيىپ، «جاھان-
گىرلىككە قارشى تۇرۇش»، «سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن
ئۆتۈش» سىياسىتىنىڭ توغرىلىقى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاندى،
بىر چالمىدا ئىككى پاختەك سوقۇلدى. شۇڭا، شىڭ شىسەينىڭ
ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى، چارچاش ھېس قىلمىدى. بۇ ئويۇن
قايتا ـ قايتا ئوينىلىش داۋامىدا، بىرىنچى قېتىملىق «سۈيى-
قەستلىك توپىلاڭ دېلوسى»نىڭ كەينىدىن ئىككىنچى قېتىملىق
«سۈيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى»، «11 ـ ئاۋغۇست خۇاڭ
رۇجېن ـ لىن جيۈڭ دېلوسى» قاتارلىق دېلولار چىقىشقا
باشلىدى. ئۇ دېلولارنىڭ كەينىدىن يەنە نۇرغۇن ئۇششاق دېلولار-

مۇ پەيدا بولۇپ، بۇ دېلولار بىر ـ بىرىگە زەنجىرسىمان باغلىنىپ كەتتى. نەتىجىدە، ئادەم ئۆلتۈرۈش ئادەتتىكى ئىشقا ئايلىنىپ قالدى، ئۆۋالچىلىقلار زېمىننى قاپلىدى.

تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبى بىلەن شىمالىنى ۋەھىمە قاپلاپ كەتتى. ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرى كۈندۈزى بېشىنى كۆتۈرمەي، بىر ـ بىرىگە ئارىلىشىشتىنمۇ قورقۇپ ئىشلەيتتى، چۈنكى ئىشداشلىرىنىڭ قايسىبىرىنىڭ بىرەر سىياسىي ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغانلىقىنى بىلىپ بولمايتتى. ئۇلار ئارىسىدا بولۇنغان ئادەتتىكى بىر ئېغىز گەپمۇ ئاخباراتقا ئايلىنىپ ئارخىپقا سېلىنىشى مۇمكىن ئىدى. ھېچكىم بىر ـ بىرىنى نازارەتچى ئەمەسمەن دېيەلمەيتتى، ھەممىلا ئادەم يوشۇرۇن تىڭچى ياكى يوشۇرۇن نازارەتچى بولۇشى مۇمكىن ئىدى.

خىزمەتتىن چۈشكەندىن كېيىن، ھەممىلا ئادەم ئۆيىگە ئالدىرايتتى، بۇرۇنقىدەك مېھمان چاقىرىش، مېھمانغا بېرىش، قارتا ئويناش، شىشخال ئويناش، قىمار ئويناشلار يوق، تامىقىنى يەپ بولۇپلا چىراغلىرىنى ئۆچۈرۈپ ئۇخلاشقا ياتاتتى، خۇدادىن ئۆزلىرىگە بىر كۈن بولسىمۇ ئارتۇق ئۆمۈر بېرىشنى تىلەيتتى. بۇگۈن ئاخشام سېلىنۇۋاتقان ئايىغىنى ئەتە يەنە كىيەلىشىگە ھېچكىمنىڭ كۆزى يەتمەيتتى.

كىشىلەر ئارىسىدا، ئەمەلدارلار نازىر بولغۇچە، ئەسكەرلەر تۇەنجاڭ بولغۇچە ھۆكۈم سۈرىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ بېشىغا بالا ـ قازا كېلىدۇ، دېگەن گەپ تارقىلىپ كەتتى.

كىشىلەرنىڭ ھەممىدىن بەك قورقىدىغىنى «دۇبەن سىزنى سۆھبەتكە چاقىردى» دېگەن گەپ ئىدى، بۇنى ئاڭلىغان ئادەم خۇددى ئەزرائىل ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغاندەك تىترەپ پۇت ـ قولىدا جان قالمايتتى، چىرايلىرى تاتىرىپ ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كېتىشكە تاس قالاتتى.

1937 يىلى 8 ـ ئايدىن ئىلگىرى، شېڭ شىسەي ئاز كۈندە

پاش قىلىنىدىغان «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» نىڭ ئومۇمىي ھالىتىنى پىلانلاپ بولغانىدى. بۇ مىسلىسىز، دائىرىسى ئاجايىپ زور، خەلقئارالىق تۈس ئالغان سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى ئىدى. توپىلاڭنىڭ مەقسىتى دۇبەنىنى ئۆلتۈرۈپ «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» بويىچە ئىش تۇتىۋاتقان ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش، شىنجاڭنى جۇڭگودىن ئايرىپ چىقىپ جاھانگىرلارنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلاندۇرۇش. قەدەم باسقۇچلىرى: مامۇت، ما خۇشەنلەر جەنۇبىي شىنجاڭدا توپىلاڭ كۆتۈرۈش، خوجانىياز، جاڭ شىن، ما جاۋۋۇلار ئۆلكە مەركىزىدە تۇرۇپ ئۇلارغا ماسلىشىش، بىر ۋاقىتنىڭ ئىچىدە ئىلى، چۆچەك، قۇمۇل، ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەن، ئالتاي قاتارلىق جايلاردىمۇ توپىلاڭ كۆتۈرۈپ ئۇلارغا ماسلىشىش. بۇ تەشكىلات يەنە تروتسكىچىلار بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ئاپلېسوفنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن، شىنجاڭغا كەلگەن سوۋېت ئىتتىپاقلىق كومپارتىيە ئەزالىرىمۇ بۇ تەشكىلاتقا قاتناشقان. بۇ ئەكسىيەتچىلەر بۇنىڭ بىلەنلا قالماي يەنە توكيو، بېرلىن، تيەنجىندىكى ياپونىيە كونسۇللىرى، شەرقىي خېبېيدىكى قورچاق تەشكىلاتلار، قورچاق مانجۇرىيىدىكى، ئەرەب دۆلەتلىرىدىكى ياپونىيە جاسۇسلىرى، ياپونىيە شىنجاڭغا ئەۋەتكەن جاسۇسلار بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتقان. ئۇلار خائىنلار، تروتسكىچىلارنىڭ قولى، ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى شىنجاڭ سودا سارايلىرى ئارقىلىق ياپونىيە ۋە باشقا جاھانگىر دۆلەتلەردىن پۇل ياردەم ئالغان، يەنە مەلۇم بىر دۆلەتنىڭ دىپلوماتىيە خادىملىرى، مىسسىئونېرلار بىلەن مۇناسىۋەت باغلاپ ئۇلاردىنمۇ پۇل ئالغان.

«ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نى يولغا قويغان ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەش، شىنجاڭنىڭ مەملىكىتىمىزنىڭ زېمىنىنىڭ ئورنىنى مەڭگۈ قوغداپ قېلىش ئۈچۈن، ئۇ سۇيىقەستچى ئۇنسۇرلارنى بىرىنى قويماي قولغا ئېلىش كېرەك.

1937 ـ يىلى 8 ـ ئايدا، زور كۆلەملىك قولغا ئېلىش
رەسمىي باشلاندى.

ئالدى بىلەن، شېڭ شىسەي ئىشنى مۇھاپىزەتچىلىرىگە، بىر
ئاممىۋى يىغىندا چاچلىرى چۇۋۇلۇپ كەتكەن بىر ئادەم سەھنىگە
يۇگۇرۇپ چىقىپ شېڭ دۇبەننى ئۆلتۈرمەكچى بولغاندا ئۇنى بىز
تۇتۇۋالدۇق، دېگەن گەپنى تارقاتقۇزۇشتىن باشلىدى. شۇنىڭدىن
كېيىن سۈيىقەستلىك ئويۇننىڭ پەردىسى تولۇق ئېچىلدى.

قائىدە بويىچە بولغاندا، بۇنداق قورقۇنچلۇق ۋەقەنى يىغىن
مەيداندىكىلەرنىڭ ھەممىسى كۆرۈشى كېرەك ئىدى، لېكىن
ئۇنى كۆرگەن بىرمۇ ئادەم چىقمىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ھۆكۈمەت
مائارىپ نازارىتىنىڭ كاتىبات باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى جاڭ جيۇ-
گاۋنى قولغا ئالدى ۋە ئامانلىقنى ساقلاش باشقارمىسىنىڭ
قىيىن ـ قىستاققا ئېلىشى بىلەن جاڭ جيۇگاۋ مائارىپ نازارىتى-
نىڭ نازىرى جاڭ شىننىڭ مەخپىي تەشكىلات قۇرغانلىقىنى،
تەشكىلاتنىڭ زىياپەتتە قاتناشقانلار ئۇنىڭ ئەزالىرى ئىكەنلىكى-
نى، جاڭ شىننىڭ قاراشەھەرنىڭ موڭغۇل قەبىلە باشلىقى شى-
لىڭ ۋە ۋاڭى بەندى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، موڭغۇل ئاتلىق
ئەسكەرلىرىنىڭ كۈچى بىلەن دۇبەننى ئۆلتۈرۈپ ھاكىمىيەتنى
تارتىۋالماقچى بولغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى سۈيىقەستلىك
توپىلاڭنىڭ باش پىلانلىغۇچىسى ئىكەنلىكىنى ئىقرار قىلدى.

شېڭ شىسەي نېمە ئۈچۈن ئىشنى جاڭ شىندىن باشلايدۇ؟
بۇنىڭ سەۋەبى بار ئىدى.

26 ـ ئىيۇن تاۋ مىڭيۆ، لى شياۋتيەن، چىن جۇڭ ئۈچە-
نىڭ شېڭ شىسەينى قەستلەش ۋەقەسىدىن كېيىن، جاڭ شىن
ئۇلارغا ئېچىنىپ، يىغىن مەيدانىدا گەپ قىلالماي ئۆيىگە قايتىپ
بارغاندىن كېيىن غەزەپ بىلەن جوزىغا ئۇرۇپ تۇرۇپ: «يېڭى
ھۆكۈمەتمۇ شۇ! بۇ ھۆكۈمەتتە دېموكراتىيە قېنى؟ كىشىلىك
ھوقۇق قېنى؟ قانۇن زادى قەيەردە؟ ھەربىي ئەمەلدار بولغان

ئادەم مەمۇرىي باشلىقلارنى ئىختىيارىچە قولغا ئالسا، ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى ئۆز مەيلىچە ئېتىۋەتسە بولامدۇ؟» دەپ ۋارقىراپ كەتكەنىدى. ئۇ ئەتىسى ئۆزىنى باسالماي، ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىدىگە، يېشىنىڭ چوڭلۇقىغا ئىشىنىپ شېڭ شىسەيدىن، ئۇ ئۈچى زادى نېمە جىنايەت ئۆتكۈزدى؟ پاكىت بارمۇ؟ نېمە ئۈچۈن ئۇلارنى قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلمايمىز؟ دەپ سورىغان، شېڭ شىسەي خاپا بولماي، ئەكسىچە كۆرەڭلىك بىلەن: «ماڭا قارشى تۇرغانلىڭ ئۆزى جىنايەت. مەن ئۇلارنى ئۆلتۈرمىسەم ئۇلار مېنى ئۆلتۈرىدۇ. سىزنىڭ بۇ ئىشلار بىلەن كارىڭىز نېمە؟» دېگەنىدى.

ليۇ ۋېنلۇڭ نەزەربەند قىلىنغاندىن كېيىن، جاڭ شىن، شېڭ شىسەي بۇ ئىشنى توغرا قىلمىدى، بۇنداق قىلىشى قانۇنغا خىلاپ دەپ ئويلاپ، شېڭ شىسەيگە يەنە مۇنداق دېگەنىدى: «ليۇ ۋېنلۇڭ ياخشى ئادەم ئىدى. مەن سىلەرنىڭ ما جۇڭيىڭ مەسىلىسىدە پىكىر ئىختىلاپىڭلارنىڭ بارلىقىنى بىلىمەن. ئۇ مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى، يۈزتۈرا سۆزلىشىشنى، قورالنى تاشلاپ ئاتلارنى نەنشەنگە قويۇۋەتسەكلا ھەممىمىز خاتىرجەم ياشىغان بولاتتۇق، دېگەننى تەشەببۇس قىلىدۇ. بۇ قاراش سىزنىڭ تىنچلىق سىياسىتىڭىز بىلەن تامامەن ئوخشاش ئىدى. كېيىن نېمە ئۈچۈن شۇ دەرىجىدە زىددىيەتلىشىپ كەتكىنىڭلارنى بىلەلمىدىم. كونا ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغىنىمىزغا يېرىم يىل بولا ـ بولمايلا ئۆلتۈرىدىغاننى ئۆلتۈرۈشكە، سولايدىغاننى سولاشقا باشلىدۇق، پۇقرالار ئەندىشىگە پاتتى، — جاڭ شىن بىردىنلا، مۇشۇنداق سۆزلەۋەرسەم ئۇ بالا ـ قازا مېنىڭ بېشىمىغىمۇ كەلمىسۇن يەنە، دەپ ئويلاپ قالدى. لېكىن، قورسىقىنى بوشىتىۋېلىشنى ئويلىدىمۇ، شېڭ شىسەينىڭ چىرايىنىڭ ئۆزگىرىپ كېتىۋاتقىنىنى بىلەلمۇ چاتىقى يوق، يەنە سۆزلەۋەردى، — ليۇ ۋېنلۇڭنىڭ جىنايىتى بار بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ نەنجىڭ

ھۆكۈمىتى تەيىنلىگەن ئۆلكە رەئىسى، ئاشۇنداق ئادەمگە بۇنداق جازا بېرىشىڭىز...» ئۇنىڭ ئاخىردا نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكى ئېنىق. ئۇ، نەزىرىڭىزدە مەركىزىي ھۆكۈمەت يوق، دېگەن مۇشۇ سۆزنى دېمەكچى ئىدى، لېكىن ئەمەلدارلار سورۇنىدا نەچچە ئون يىل يۈرگەن، تەجرىبىلىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە شېڭ شىسەينىڭ قانداق ئادەملىكىنى بىلىدىغان بولغاچقا ئۇ گەپنى دېمىدى، يۇقىرىدىكى گەپلىرىنىڭ ئۆزىلا «ئەجدىھانىڭ بۇرۇتى»نى مىدىرلىتىپ قويغانىدى. شېڭ شىسەي ئاچچىقىنى زورغا بېسىۋېلىپ، چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈتۈپ ئولتۇراتتى.

شېڭ شىسەي جاڭ شىننىڭ بۇنداق ئەيىبلەشلىرىنى بىرنەچچە قېتىم ئاڭلاپ، ئاخىر ئۇنى ئۆزىنىڭ سىياسىي دۈشمەنلىرى قاتارىغا كىرگۈزگەنىدى، ئەمما ۋەزىيەت ئۇنىڭغا ئالدىراپ كەتمەسلىكنى سۆزلەپ تۇراتتى. يەنە بىر تەرەپتىن، جاڭ شىننىڭ كونا ئەمەلدارلار ئىچىدىكى تەسىرىمۇ خېلى چوڭقۇر ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ 12 - ئاپرېل (شېڭ شىسەي ئۇنى 12 - ئاپرېل ئىنقىلابى دەپ ئاتايدۇ) سىياسىي ئۆزگىرىشىدە خىزمەت كۆرسەتكەن ئادەم ئىدى، شۇڭا تاۋ مىڭيۈ، لى شياۋتيەن، چېن جۇڭلارنى ئۆلتۈرۈپ، ئارقىدىن ئۆلكە رەئىسىنى نەزەربەند قىلىپ قويغان بولغاچقا، كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى ئەيىبلىشىدىن، ئۆزىدىن نارازى بولۇشىدىن ئەنسىرەپلا جاڭ شىنغا قول سالالماي يۈرەتتى.

شېڭ شىسەي جاڭ شىننى يېنىغا تارتىپ ئۆزى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشنى ئويلىدى.

بىر كۈنى كەچتە، شېڭ شىسەي ئىككى مۇھاپىزەتچىسىنى ئەگەشتۈرۈپ جاڭ شىننىڭ ئۆيىگە كەلدى. جاڭ شىن بۇنىڭغا ھەيران قالدى، لېكىن يەنە ئۇنى ياخشى مەقسەتتە كەلگەن ئەمەس، دەپ ئويلاپ كاللىسىدا تەييارلىقمۇ قىلىپ قويدى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ كېلىشتىكى مەقسىتىنى

دېدى:

— لىۋ رەئىس ياشنىپ قالدى، ئۇنى دەم ئالسۇن دېگىنىمـ
مۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ئويلىغىنىم. لىۋ رەئىس ئەمدى ئۆمرىنىڭ
ئاخىرىغىچە ئارام ئېلىپ ياشىسا بولىدۇ، ئەمما ئۆلكە بىر كۈن
رەئىسسىز تۇرۇشقا بولمايدۇ. مەن نۇرغۇن ئويلاندىم، ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى ئىچىدە سالاھىيەت، قابىلىيەت ھەم ئىنقىـ
لابقا سادىقلىق جەھەتلەردە سىزگە يېتىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق
ئىكەن، شۇڭا مېنىڭ تەلىپىمنى رەت قىلمىسىڭىز، بىللە ھەمـ
كارلىشىپ شىنجاڭنىڭ پۇقرالىرى ئۈچۈن ئاز - تولا ئىش
قىلىپ بەرسەك، — ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ مۇھاپىزەتچىسىگە
شەرەت قىلىۋېدى، مۇھاپىزەتچى ئۆلكىنىڭ چوڭ تامغىسىنى
ئۈستەلگە قويدى.

جاڭ شىن قىزىل تاۋارغا ئورالغان تامغىغا قاراپ قويۇپ،
كۆڭلىدە: «بۆرە بىلەن بىر ئۆيدە تۇرىمەنمۇ؟ سەن شېڭ شىسەي
ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەتنى ئايرىۋېتىمىز دېگىنىڭ بىلەن، ئەمەلـ
يەتتە ھۆكۈمەتنىڭ ئورنىغا ئارمىيىنى تىكلەيسەن. ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەت قۇرۇق جازا. جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ
ئادەملىرىدىن تارتىپ نازىر، باشقارما باشلىقلىرىغىچە سەندىن
قورقىدىغان تۇرسا. لىۋ ۋېنلۇڭ ئورنىدا تەيىنلىگەن ئەمەلدار ئىـ
دى، ئۇنىمۇ بوش قويماي تۇتۇپ سولىدىڭ. سېنىڭ ماڭا تامغىنى
بەرمەكچى بولغىنىڭ مېنى ئىككىنچى لىۋ ۋېنلۇڭ قىلماقچى
ئىكەنلىكىڭ ئەمەسمۇ؟ مېنىڭ يەنىلا خاتىرجەم ھالدا مائارىپ
بىلەن شۇغۇللانغىنىم ياخشى، بىرنەچچە مەكتەپنى ئارتۇق قۇـ
رۇپ، ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىدىن كېرەككە كېلىدىغانلىرىنى
كۆپرەك تەربىيىلەپ چىقسام بېشىمنىڭ ئاقارغانلىقىغا لايىق ئىش
قىلغان بولىمەن» دېگەنلەرنى ئويلاپ كەتتى.

— دۇبەننىڭ ياخشى كۆڭلى ماڭا تېگىل بولدى. مەن قېرىپ
قالدىم، تېنىم ئاجىز، بولۇپمۇ كۆزۈم ياخشى ئەمەس. سىزدىن

يوشۇرمايمەن، هازىر كىتاب كۆرمەيمەن، كىتابنى پۇرايمەن، كىتابنى كۆزۈمگە چاپلاپ دېگۈدەك يېقىن تۇتمىسام كۆرەلمەي-مەن. مەن 12 - ئاپرېل ئىنقىلابىغا قاتنىشىپ ئازراق ئىش قىلدىم، مەقسىتىم شىنجاڭنىڭ سىياسىتىنى ئۆزگەرتىپ خەلقنى ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشتۈرۈش ئىدى، رەئىس بولىمەن، دېگەن خىيال مەندە بولمىغان. ئەگەر رەئىس بولۇشنى ئويلىغان بولسام ليۇ ۋېنلۇڭ رەئىس بولۇشتىن ئىلگىرى كىشىلەر مېنى رەئىس-لىككە كۆرسەتكەن چاغدىلا بولغان بولاتتىم، ئەمما بولمىدىم. ليۇ ۋېنلۇڭنى مەركەز تېخى رەئىسلىكتىن ئېلىۋەتمىگەن ئەھۋالدا مەن تېخىمۇ رەئىس بولمايمەن...

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىككىسى خېلى تالاشتى، ئاخىردا جاڭ شىن:

— ئەگەر رەئىس بول دەپ چىڭ تۇرۇۋالسىڭىز ئەتىلا ئۆل-كىلىك هۆكۈمەتنىڭ هەيئەتلىكىدىن، مائارىپ نازارىتىنىڭ نا-زىرلىقىدىن ئىستېپا سورايمەن. مەكتەپكە بېرىپ دەرس ئۆتۈشكە رازىمەن، — دېدى.

شېڭ شىسەي ئامالسىز، تامغىنى مۇهاپىزەتچىسىگە كۆتۈرت-كۈزۈپ قايتىپ كەتتى.

1934 - يىلى ئەتىيازدا، شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى-دىن ئون مىڭ ئەسكەرنى كىيىندۈرگىلى، قوراللاندۇرغىلى قورال - ياراغ بىلەن هەربىي كىيىم ياردەم سوراپ، بۇ ۋەزىپىنى 1930 - يىلىنىڭ بېشىدا شىنجاڭغا كىرگەن سوۋېت كومپارتىيە ئەزاسى جاڭ يىۋۇغا تاپشۇرغانىدى. جاڭ يىۋۇ 1931 - يىلى چۆچەكتە ئاتلىق ئەسكەرلەر ليەنىنىڭ ليەنجاڭى بولغان، 1933 - يىلىدىكى ئاپرېل ئىنقىلابىدىن كېيىن شېڭ شىسەي ئۇنى ئۇرۇمچىگە چاقىرتىپ، ئەسكەر باشلاپ بېرىپ ما خېيىڭ بىلەن جەڭ قىلىپ چۆچەكنى مۇهاسىرىدىن قۇتۇلدۇرۇش-قا ئەۋەتكەن، ئۇنىڭدىن كېيىن قوشۇننى تەرتىپكە سېلىشقا يار-

دەملەشتۈرگەندى. جاڭ يىۋۋ جاڭ شىن بىلەن فامىلىداش ھەم
يۇرتداش ئىدى، ئۆلكە مەركىزىگە كەلگەندىن كېيىن ئىككىسى-
نىڭ مۇناسىۋىتى ئالاھىدە يېقىن بوپكەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ
جاڭ شىننىڭ ئۆيىدە تۇرغانىدى. جاڭ شىننىڭ خوتۇنى تېخى
جاڭ يىۋۋغا بىر قىزنى تونۇشتۇرغان، ئۇلار توي قىلغاندىن
كېيىن جاڭ شىننىڭ ئۆيىدە ئۆي تۇتۇشقانىدى، بۇنىڭدىن ئۇلار-
نىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ ئادەتتىكى مۇناسىۋەت ئەمەسلىكىنى بىلگىلى
بولاتتى. جاڭ يىۋۋ شېڭ شىسەينىڭ بۇيرۇقىنى ئالغاندىن كې-
يىن، ئۇ يەرگە بېرىشتىكى ھەقىقىي مەقسەتنى يوشۇرۇشقا بىرەر
ئىشنى باھانە قىلىشنى ئويلاپ يۈرگەندە، بىردىنلا جاڭ شىننىڭ
كۆزىنىڭ ئاجىزلاپ قارىغۇ بولاي دەپ قېلىۋاتقانلىقى ئېسىگە
كېلىپ، شېڭ شىسەيگە دېگەنىدى، شېڭ شىسەي جاڭ شىننىڭ
بىللە بېرىشىغا قوشۇلۇپ، شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى بىللە سوۋېت
ئىتتىپاقىغا كەتتى.

جاڭ شىن كۆزىنى داۋالاتقان يېرىم يىل ئىچىدە موسكۋا،
تاشكەنت قاتارلىق جايلاردا مەكتەپلەرنى زىيارەت قىلىپ ئىدىيە-
سىدە خېلى چوڭ ئۆزگىرىش ياسىدى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ
سوتسىيالىزم تۈزۈمىنى ياقتۇرۇپ قالدى، شېڭ شىسەينىڭ مۇس-
تەبىتلىكىگە، بولۇپمۇ ئۆلكىلىك ھەيئەت رىياسىتىنى نەزىرىگە
ئالمايدىغانلىقىغا تېخىمۇ ئاچچىقى كەلدى ۋە بۇ كەيپىياتىنى
سۆز - ھەرىكەتلىرىدە بىلىندۇرۇپ قويدى ھەتتا شېڭ شىسەي
بىلەن تېلېفوندا سۆزلەشكەندە ئۇنىڭ بىلەن گەپ تالىشىپمۇ قالغا-
نىدى. مانا مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى شېڭ شىسەينىڭ ئىشنى جاڭ
شىندىن باشلىغانلىقىنىڭ سەۋەبلىرى ئىدى. شېڭ شىسەينىڭ
نەزىرىدە جاڭ شىن 12 - ئاپرېل ئىنقىلابىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى
: سىرى، كۈچلۈك شەخس، كونا ھاكىمىيەتنىڭمۇ ئەڭ ئاخىرقى
ئەمەلدارى ئىدى.

شېڭ شىسەي ئوۋ نىشانىغا ئېتىلىشتىن ئىلگىرى، ئاۋۋال

تىرناقلىرىنى يىغىۋېلىپ چىرايىغا ساختا رەھىمدىللىك بېرەتتى، ھەتتا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىنى يالغاندىن ماختاپ ئۇنىڭ ھوشيارلىقىنى بوشاشتۇرۇۋېتىپ، ئاندىن پۇرسەت كەلگەندە ئۇ-نىڭغا ئېتىلاتتى.

شۇ يىلى 12 - ئاپرېل ئىنقىلابىنىڭ تۆت يىللىقىنى خاتىرى-لەش يىغىنىدا ئۇ نۇتۇق سۆزلەپ شۇنداق دېدى: «بەزى ئادەم-لەر، ھۆكۈمەت جاڭ شىننى، جاۋ دېشۇنى ياخشى كۆرىدۇ، دېيىشىدۇ. راست شۇنداق، چۈنكى ئۇلار بىزنىڭ ئۇلۇغ ئاپرېل ئىنقىلابىمىزنىڭ قوزغىغۇچىلىرى، ئۇلارنىڭ بۇ ئىنقىلابقا قوشـ-قان تۆھپىسى زور... شۇنى بىلىپ قېلىڭلاركى، ئاپرېل ئىنقىلا-بىنى يولداش جاڭ شىن بىلەن جاۋ دېشۇلار قوزغىغان ھەم ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلغان...» لېكىن، شۇ سۆزنى قىلىپ بەش ئايدىن كېيىن ئۇ جاڭ شىن بىلەن جاۋ دېشۇنى (جاۋ دېشۇ چۆچەكتە ۋاپاسى بولۇپ تۇرۇۋاتاتتى) ئىلگىرى - كېيىن تۇتۇپ تۇرمىگە تاشلىدى.

مائارىپ نازارىتىنىڭ كاتىبات باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى جاڭ جيۇگاۋ تۇيۇقسىز قولغا ئېلىنغاندا جاڭ شىن بۇ ئىشنىڭ ئۆزى-نىڭ بېشىغىمۇ كېلىپ قالغانلىقىنى بىلگەنىدى. ئۇ شۇئان شېڭ شىسەيگە تېلېفون بېرىپ جاڭ جيۇگاۋنىڭ نېمە ئۈچۈن قولغا ئېلىنغانلىقىنى سورىدى ۋە:

— بۇ ئادەمنى مەن ناھايىتى ياخشى چۈشىنىمەن، ئۇنىڭ تاپتىن چىققان ھېچقانداق ھەرىكىتى يوق، ئۇنىڭغا ھۆددە قىلالاي-مەن، شۇڭا دۇبەنىڭ بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئۇنى قويدۇرۇۋېتىشى-نى سورايمەن، — دېدى.

شېڭ شىسەي تېلېفوندا سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ:

— جاڭ ئاكا، سىزنىڭ بۇ ئىشقا ئارىلىشىشىڭىز مۇشۇ يەر-گىچە بولسۇن! — دەپ تېلېفوننى قويۇۋەتتى.

جاڭ شىن بىردىنلا بوشىشىپ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپلا قالدى

ۋە چوڭقۇر تىنىپ قويۇپ، ھەسرەت بىلەن: «قارىغاندا، ئەمدى ئۇ زەھەرلىك قولىنى ماڭا سالىدىغان ئوخشايدۇ» دېدى.

1937 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى، تاۋۇز چاغنى بولۇپ ئىككى كۈندىن كېيىن يېرىم كېچە سائەت 2 دە، شېڭ شىسەينىڭ بىر توپ مۇھاپىزەتچىلىرى تۇيۇقسىز جاڭ شىننىڭ تۇرالغۇسىنى قورشىۋېلىپ دەرۋازىنى قاتتىق ئۇرۇشقا باشلىدى. خىزمەتكار دەرۋازىنى ئېچىشىغا مۇھاپىزەتچىلەر ھويلىغا باستۇ-رۇپ كىرىپ جاڭ شىننىڭ ئۆيىدىكىلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۇتۇپ-خانىغا يىغدى، ئاندىن مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى شېڭ شىسەينىڭ ھۇجرىسىغا تېلېفون بېرىپ:

— دۇبەن جانابلىرىنىڭ يوليورۇقى بويىچە 20 بۇرادىرىمنى ئېلىپ ماشىنا بىلەن جاڭ ئازىرىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدۇق، ئەمدى قانداق قىلىشىمىز توغرۇلۇق يوليورۇق بېرىشىڭىزنى سو-رايمىز، — دېدى.

شېڭ شىسەي تېلېفوندا بىرنېمىلەرنى دېدى. مۇھاپىزەتچى-لەر باشلىقى تېلېفوننى قويۇپ، جاڭ شىنغا:

— بايا دۇبەندىن يوليورۇق كەلدى، چوڭ ـ كىچىك ھەم-مەڭلارنى ليۇ رەئىسنىڭ تۇرالغۇسىنىڭ تاشقى ھويلىسىدا بىر مەزگىل تۇرۇپ تۇرسۇن، دەيدۇ. سىرتتا ماشىنا بار، نەرسە ـ كېرەكلىرىڭلار بىلەن كۈندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرىڭلارنىڭ ھەم-مىسى پاتىدۇ، ئاشپىزىڭلارنى ئېلىۋالساڭلارمۇ بولىدۇ، — دېدى.

— بۇ نېمە ئۈچۈن؟ — دەپ سورىدى جاڭ شىن، — مەن نېمە جىنايەت ئۆتكۈزدۈم.

— مەن بۇيرۇق بىلەن ئىش قىلىۋاتىمەن، — دېدى مۇھاپى-زەتچىلەر باشلىقى، — شۇڭا مەندىن كۆپ گەپ سورىماڭ، مەن ھېچنېمە بىلمەيمەن!

شۇ كۈندىن باشلاپ جاڭ شىن ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن شەھەر

ئىچىدىكى 8 ـ كوچىغا جايلاشقان لىۋ ۋېنلۇڭنىڭ تۇرالغۇسىنىڭ
تاشقىرىقى هويلىسىدىكى ئۈزۈنغىچە ئادەم ئولتۇرۇپ باقمىغان
ئۈچ ئېغىزلىق ئەسكى ئۆيلىرىگە نەزەربەند قىلىندى. بۇ ئۆيلەر-
نىڭ تورۇسلىرىدىن ئاسماننى كۆرگىلى بولاتتى، لىملىرى ئۈس-
تىگە قارلىغاچلار ئۇۋا سالغان، كامارلىرىدا قۇشقاچلار ئۇۋىلىغا-
نىدى. بۇ قورۇدا پەقەت ئاشۇ قۇشقاچلار بىلەن قارلىغاچلارلا
ئەركىن ئىدى. تاملىرىنى ئۆمۈچۈك تورلىرى قاپلاپ كەتكەن،
ئىشىك ـ دېرىزىلەردىن پەقەت كىشەكلىرىلا قېپقالغان، كېچە ـ
كۈندۈز ئوچۇق ئىدى، 24 سائەتكىچە ئىشىكتە ئەسكەرلەر قارا-
ۋۇللۇقتا تۇراتتى.

كېيىن جاڭ شىننىڭ ئائىلىسىدىكىلەر دۆلەت مەھكىمىسى-
نىڭ سول تەرىپىدىكى كىچىكرەك بىر قورۇغا كۆچۈرۈلدى، بۇ
بىر ئالاھىدە تۈرمە ئىدى. ئۈزۈن ئۆتمەي جاڭ شىننى ئەسكەرلەر
ئېلىپ كەتتى. بىر كۈنى شېڭ شىسەي جاڭ شىننىڭ خوتۇنى
بىلەن قىزىنى چاقىرتىپ جاڭ شىن بىلەن كۆرۈشتۈردى، بۇ
ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۆرۈشۈشى ئىدى. ئۇلار كۆرۈشۈۋاتقاندا
شېڭ شىسەي ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى:

— جاڭ نازىرنىڭ 12 ـ ئاپرېل ئىنقىلابىدا تۆھپىسى بار،
ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس، شۇڭا سىزنىڭ خاتالىقىڭىزنى كەچۈرۈۋەت-
سەممۇ بولىدۇ. ئەمما، سىز ماڭا شېرىكلىرىڭىزنى، سۇيىقەست-
لىك پىلانىڭىزنى دەپ بېرىشىڭىز كېرەك، شۇ چاغدا سىزنى
ئائىلىڭىزگە قايتۇرىمەن. ئۆزىڭىزمۇ بىرقانچە قېتىم خىزمىتىمى-
دىن ئىستېپا بېرىپ يۇرتۇمغا كەتسەم دېگەنغۇ؟

— دۆلەت جانابلىرىنىڭ ماڭا ئىشىنىشىنى سورايمەن، —
دېدى جاڭ شىن، — مېنىڭ بەزى مەسىلىلەرگە قارىتا ئوخشىماي-
دىغان قاراشلىرىم بار ئىدى، ئۇنى سىزگە ئوچۇق دېگەن، بەزىدە
ھەتتا ئىككىمىز مۇنازىرىلىشىپمۇ قالغان، ئەمما مۇشۇ كەمگىچە
سۇيىقەست پىلانلاپ باقمىدىم...

شېڭ شىسەي قەدىمىنى توختىتىپ، جاڭ شىنغا:
— سىز ئۆزىڭىزنى، تاز كۆڭۈلمەن، دەيسىز، ئەمما مەن سىزنى «چوڭ سۇيىقەستچى» دەيمەن. ياڭ زېڭشىننىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى بىلەن سىزنىڭ بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىڭىز ئېنىق. سىڭىزدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەندۇ؟ جىن شۇرېننىڭ ئاغدۇرۇلۇشىدىمۇ سىزنىڭ قولىڭىز بار... بولدى، بۇ گەپلەرنى دېيىشمەيلى، خوتۇنىڭىز، قىزىڭىز بىلەن ئوبدان پاراڭلىشىۋېلىڭ، كېيىن بۇنداق پۇرسەت كەلمەسلىكى مۇمكىن، — دېدى ـ دە، چىقىپ كەتتى.
شۇنىڭدىن كېيىن جاڭ شىن ئۆيىدىكىلىرىنى ئىككىنچى كۆرمىدى.
جاڭ شىننىڭ ئايالى نەزەربەندتە تۇرغاندا كېسەل بولۇپ قېلىپ، شېڭ شىسەي ئەۋەتكەن سوۋېت ئىتتىپاقىلىق بىر ئايال دوختۇر كېلىپ ئوكۇل سېلىپ قويغاندى، شۇ كېچىسى سائەت 2 دە ئۇ دۇنياغا كەتتى، شۇ يىلى ئۇ 36 ياشقا كىرگەندى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئائىلىدە چوڭلار يوق، بىرنەچچە بالىسى تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە كەتتى. جاڭ شىننىڭ ئۆيى ئىككى قېتىم ئاختۇرۇلۇپ، ئۇزۇندىن ساقلاپ كېلىۋاتقان ھۆسنخەت، رەسىم دېگەندەك نەرسىلەر بۇلاپ كېتىلدى.
تۆت يىلدىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ غالچىسى، مەخپىي سوت كوللېگىيىسىنىڭ مۇئاۋىن كوللېگىيە باشلىقى، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ سىياسىي مەشغۇلات باشقارمىسىنىڭ، جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لى يىڭچىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» نىڭ باش پىلانلىغۇچىسى ۋە غوللۇق ئادەملىرىدىن جاڭ شىن، ما شاۋۋۇ، شىشچاڭ، چېن دېلى، فېڭ لياڭ ۋە خوجانىياز قاتارلىق 140 ئادەمنى مەخپىي ئۆلتۈرۈۋەتتى، ئۆلتۈرۈش ئۇسۇللىرى ئىنتايىن قەبىھ بولدى، بەزىلىرىنى يوغان مىخلار بىلەن تامغا مىخلاپ،

بەزلىرىنى ئارغامچا بىلەن بوغۇپ، بەزلىرىنى سېرىق قەغەزنى يۈزىگە چاپلاپ ئۈستىگە هاراق پۈركۈپ، سېرىق قەغەزنى يەنە چاپلاپ ئۈستىگە يەنە هاراق پۈركۈپ تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈردى. مەهبۇسلار 2 ـ تۈرمىنىڭ كىچىك ئىككى ئېغىزلىق ئۆيىدە ئۆلتۈرۈلدى. هەر كۈنى 10 دىن 20 گىچە ئادەم ئۆلتۈرۈلدى، جەسەتلەرنى قارا ماشىنىغا بېسىپ ليۇداۋان قاتارلىق جايلارغا ئاچىقىپ كۆمۈۋېتەتتى. 1944 ـ يىلى 10 ـ ئايدا، ۋۇ جۇڭ-شىن شىڭ شىسەينىڭ ئورنىغا شىنجاڭغا رەئىس بولغاندىن كې-يىنلا ئائىلىسىدىكىلىرى ئۇلارنىڭ ئاللىبۇرۇن ئۇ دۇنياغا كەت-كەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى ۋە ليۇ داۋانغا چىقىپ جەسەتلىرىنى ئىزدەشتۇردى. لېكىن، جەسەتلەرنى تونۇش مۇمكىن ئەمەس ئى-دى. ئامالسىز، ئالدىغا ئۇچرىغان جەسەتنى ئۆزىنىڭ ئادىمى كۆرۈپ دەپنە قىلىپ كۆڭۈللىرىنى تىندۇردى.

جاڭ شىن ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغۇچىلارنىڭ بىرى، خالاس. ئۇنىڭغا ئوخشاش يوق بەتنامىلار بىلەن تۈرمىگە سولانغانلارنىڭ سانى يوق ئىدى. شىڭ شىسەي يەنە دۆلەت مەھكىمىسىنىڭ هەر-بىي قانۇن باشقارمىسىنىڭ باشلىقى فېڭ لياڭنى يەمچۈك قىلىپ تۇرۇپ نۇرغۇن ئادەمنى قولغا ئالدى.

فېڭ لياڭ شىڭ شىسەينىڭ نەزىرى چۈشكەن، نومۇسنى بىلمەيدىغان، قورقۇنچاق، ئادەم قاتارىدا كۆرگىلى بولمايدىغان بىر ئادەم ئىدى. ئۇ شىڭ شىسەينىڭ مەخپىي بۇيرۇقى بويىچە قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى چېن شياۋجۇ، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى لەن يەنشۇلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇلارنى هۆكۈمەتكە قارشى تەشكىلاتقا قاتناشقانلىق مەسە-لىسىنى ۋە ئەكسىيەتچى تەشكىلاتنىڭ ئىچكى سىرىنى تاپشۇرۇشقا دەۋەت قىلدى هەمدە ئۇلارغا بۇ تەشكىلاتنى ياپون جاهانگىرلىكى بىلەن گومىنداڭ دائىرىلىرى پىلانلىغانلىقىنى، بۇ تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى كۆپ، نۇرغۇن ياردەمگە ئېرىشكەنلىكىنى، ئۇلار مەسە-

لە تاپشۇرسىلا دۆبەن چوقۇم ئۇلارغا كەڭچىلىك قىلىدىغانلىقىنى
ئېيتتى. چېن شياۋجۇ بىلەن لەن يەنشۇ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ
هەيران قالدى. 9 ـ ئاينىڭ كېيىنكى يېرىمىدا جاڭ شىن بىلەن
فېڭ لياڭ قولغا ئېلىندى. فېڭ لياڭ تۈرمىدە شېڭ شىسەي
توقۇپ چىققان دېلو ئەھۋالىنى ئىقرار قىلدى ۋە ئارقا ـ ئارقىدىن
قولغا ئېلىنغانلار بىلەن يۈزلىشىپ، ئۇلار سۇيىقەستلىك تەشكى-
لاتقا قاتناشقانلىقىنى ئىقرار قىلغانغا قەدەر گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى.
شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا ئەگەر ئۆزىنىڭ دېگىنىدەك قىلىدىغان بولسا
ئۇنى ئۆلتۈرمەيلا قالماي، خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئالىدى-
غانلىقىنى ئېيتقانىدى. فېڭ لياڭ شېڭ شىسەينىڭ قورالىغا
ئايلىنىپ شۇنچە كۆپ ئادەمنى تۇتۇپ بەرگىنى بىلەن ئاخىردا
شېڭ شىسەي تەرىپىدىن بەرىبىر ئۆلتۈرۈۋېتىلدى.
شېڭ شىسەي جاڭ شىندىكى ئاتالمىش «توپىلاڭچىلار» تى-
زىملىكى ۋە فېڭ لياڭنىڭ تۆھمەتلىرىگە ئاساسەن كەڭ كۆلەمدە
قولغا ئېلىشنى باشلىۋەتتى، «جىنايەتچىلەر» قارنىڭ دومىلىشىغا
ئوخشاش بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى. جامائەت خەۋپسىزلى-
كى باشقارمىسى بۇيرۇق بويىچە ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ هەيئەت
ئەزاسىدىن تۆۋەن ئەمەلدارلار، مائارىپچىلار، كوماندىرلار، چوڭ
سودىگەرلەر بولۇپ 100 دىن ئارتۇق ئادەمنى تولغا ئالدى. بۇ
ئادەملەرنىڭ بەزىلىرى يېرىم كېچىلەردە دۆبەننىڭ «سۆهبىتىگە»
چاقىرىلاتتى ياكى ئەۋەتكەن پەيتۇنلار بىلەن ئېلىپ كېتىلەتتى،
بەزىلىرى يولدا كېتىۋېتىپ تۇيۇقسىز بىر كىملەر تەرىپىدىن
تۇتۇلۇپ كېتەتتى، بەزىلىرى بۇيرۇق بويىچە بىرەر ئادەمنى ساق-
چىغا ئېلىپ كېتىۋېتىپ ئۆزىمۇ بىللە قامىلىپ كېتەتتى.
شۇ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي چېن
لىفۇنى ئۇزىتىش زىياپىتىدىن كېيىن، يەنە خوجانىياز، ئۆلكى-
لىك هۆكۈمەتنىڭ هەيئەت ئەزاسى مەنچۇكزاپ (موڭغۇللارنىڭ
تۇرغاۋۇت قەبىلىسىنىڭ جەنۇبىي ئايماق باشلىقى) قاتارلىقلارنى

قولغا ئالدى. شىڭ شىسەينىڭ قارىشىچە، ئۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى بۇزۇقلار ئىدى.

ئارقىدىنلا خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى ما شاۋۇ، دېھقانچىلىق ــ كانچىلىق نازارىتىنىڭ نازىرى يۈ ۋېنبىڭ، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى شى شىچاڭ، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى خۇ شۇكاڭ، شەرقىي شىمال ئارمىيىسىنىڭ كوماندىرى، قوشۇمچە ئالتۇن كان ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ليۇ ۋۇ، ئالىي سوتنىڭ باشلىقى شىڭ شىسەينىڭ «شەپقەتچىسى» لۇ شياۋزۇ، موڭغۇللارنىڭ ئايماق باشلىقى شىلىڭ، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بايان موللا، يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ دىرېكتورى بۇرھان، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى خۇاڭ خەنجاڭ، تاشكەنتتە تۇرۇشلۇق كونسۇل گۇاڭ لۇ، «ئون چوڭ دوكتور» ئىچىدىكى ۋاڭ لىشى، ئىلى رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ۋاڭ يەنلىڭ، ئۈرۈمچى يەرلىك سوتنىڭ باشلىقى چېڭ دۇڭبەي، شىخۇنىڭ ھاكىمى سۇڭ فۇياۋ، قەشقەر يەرلىك سوتنىڭ باشلىقى لاۋ داۋخېڭلارمۇ ئارقا ــ ئارقىدىن قولغا ئېلىندى.

لۇ شياۋزۇ تۈرمىدە سەككىز يىل ياتتى، 50 — 60 ئېغىزلىق ئۆيى بار چوڭ قورۇسى «ھارام مال» دەپ قارىلىپ مۇسادىرە قىلىنىپ، ئاياللار ئۆيۈشمىسىنىڭ ئىش ئورنى قىلىندى. ئۇنىڭ تەقدىرى ھەر ھالدا يامان ئەمەس بولۇپ، ئۆلۈمگە بۇيرۇلمىدى، پەقەت يەتتە ــ سەككىز تۈرمىگە ئالماشتۇرۇلدى، 2 ــ تۈرمىنىڭ ئۆزىدە ئۈچ يىل ياتتى. بۇ تۈرمىنىڭ كامېرلىرى تار ھەم زەي ئىدى، ئاشقازان كېسىلى قوزغىلىپ مېڭىشىمۇ تەسلىشىپ كەتتى. تۈرمىدىكى تۇرمىداشلىرى ئۇنى، سەن ئادەم ئەمەس، يىرتقۇچ بۆرىنى باشلاپ كەپتىكەنسەن، ئاخىر ئۆزۈڭمۇ مۇشۇ كۈنگە قالدىڭ. ھەر ھالدا «سەن دۇبەنىنىڭ شەپقەتچىسى بولغاچقا، كامېرىڭنىڭ ئىشىكىنى قۇلۇپلىمايدۇ، يەيدىغىنىڭمۇ بىزنىڭكىدىن ياخشى» دەپ ئەيىبلەپ كەتتى. لۇ شياۋزۇ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ

يا كۈلۈشنى، يا يىغلىشنى بىلمەي، غەزەپ بىلەن: «كۆزۈم قارىغۇ بولۇپ قېلىپ بىر قاراقچىنى باشلاپ كەپتىكەنمەن. ئۇ ھەرقايسىڭلارنى خانىۋەيران قىلىۋەتتى. ئەمدى پۇشايمان قىلغان بىلەنمۇ بىكار. قۇرۇپ كەتسۇن ماڭا قىلغان ئېتىبارلىرى. مەن ئۇنىڭ دۈبەن بولۇۋېلىپلا ياخشىلىققا يامانلىق قىلىپ، سەۋەبسىزلا مېنى تۈرمىگە تاشلاپ بۇ قاراڭغۇ كامېرغا شۇنچە ئۇزۇن سولاپ قويىدىغانلىقىنى ئويلىماپتىكەنمەن. ئۇ نەدىمۇ ‹ئۇلۇغ›، ‹دانا› بولسۇن، چىلبۆرىنىڭ ئۆزى» دېدى جاۋابەن. ئۇ 1944 ـ يىلى 10 ـ ئايدا ۋۇ جۇڭشىن شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن تۈرمىدىن چىقىپ، قايتۇرۇپ بېرىلگەن قورۇسىنى سېتىپ يۇرتى گەنسۇغا قايتىپ كەتتى.

كەڭ كۆلەمدە قولغا ئېلىش ئۈرۈمچى ۋە باشقا جايلاردا تەڭ باشلاندى. 10 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، ئىلىنىڭ ۋالىيسى چىن دېلى ۋە ھەر ساھە زاتلىرىدىن 60 نەچچە كىشى؛ تارباغاتاينىڭ ۋالىيسى جاۋ دېشۇ ۋە ھەر ساھە زاتلىرىدىن 60 نەچچە كىشى؛ قۇمۇلنىڭ ۋالىيسى شيۇڭ شاۋيۈەن (سوۋېت كومپارتىيە ئەزاسى) ۋە ھەر ساھە زاتلىرىدىن 30 نەچچە كىشى؛ ئاقسۇنىڭ ۋالىيسى سالى (ئۇيغۇر) ۋە ھەر ساھە زاتلىرىدىن 100 نەچچە كىشى؛ قەشقەرنىڭ ۋالىيسى ۋەن شيەنتاڭ، خوتەننىڭ مۇۋەققەت ۋالىيسى جېڭ يىجۇن (سوۋېت كومپارتىيە ئەزاسى) ۋە ئەر ـ ئايال ھەر ساھە زاتلىرىدىن 300 نەچچە كىشى؛ تۇرپان ئاستانىدىكى (مامۇتنىڭ يۇرتى) نەچچە ئون پومېشچىك، دېھقانلار تۇتقۇن قىلىندى.

1938 ـ يىلى 2 ـ ئايدا، ئىلى مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى پولىنوف قاتارلىق 30 نەچچە رۇس، باشقا جايلاردىن 40 نەچچە رۇس قولغا ئېلىندى. شېڭ شىسەي ئۇلارنى قولغا ئېلىشتىن ئىلگىرى خاتىرجەم قىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن پولىنوفقا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، رۇسلاردىن بىرمۇ ئادەمنىڭ «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى»غا قاتناشمىغانلىقىنى ماختىغاندى.

شۇ يىلى 6 ـ ئايدا يەنە ئالتايدا مەنكەي باشچىلىقىدىكى 30 نەچچە قازاقنى تۇتقۇن قىلدى.

هۇسەيىن بايۋەچچە، يۇمەنباي، تۇرسۇنباي قاتارلىق بەش كىشىمۇ قولغا ئېلىندى.

يۇ شيۇسۇڭمۇ مۇشۇ چاغدا قولغا ئېلىنىپ، كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۆلتۈرۈلدى.

ئەڭ ئاخىردا، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ئابلېسوفقا، تروتىسكىچى سۇيىقەستچىلەرنى مەس-لىھەتچىلەر ئۆمىكىدىكى مۇھىم ئورگانلارغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ھەربىي داھىيسىنى ئۆلتۈرمەكچى ۋە ھا-زىرقى ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرماقچى، شىنجاڭ بويىچە قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى بولدى، دەپ بوھتان چاپلىدى. ئابلېسوف بۇ سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسىغا باشچىلىق قىلغانىكەن، ئەل-ۋەتتە سوۋېت كوممۇنىستلىرىمۇ تازىلاش ئوبيېكتى بولۇشتىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى.

1937 ـ يىلى 9 ـ ئايدىن ياندۇرقى يىلى 11 ـ ئايغىچە 2 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم تۇتقۇن قىلىندى، ئۈرۈمچىگە 800 دىن كۆپ ئادەم يالاپ كېلىندى.

بۇنچىۋالا كۆپ ئادەمنى نەگە سولايدۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن يېڭى-دىن تۈرمە سېلىش كېرەك.

ئۈرۈمچىدىكى 1 ـ تۈرمىنىڭ كونا ئورنى

ئۈرۈمچىدىكى 4 ـ تۈرمىنىڭ كونا ئورنى

شېڭ شىسەي 1935 — 1936 ـ يىللىرىدا نەنجىڭدىكى كونا تۈرمىنى سىياسىي مەھبۇسلار تۈرمىسىگە ئۆزگەرتتى، ئۇ 1 ـ تۈرمە بىلەن غەربىي دەرۋازا تەرەپتىكى ھەربىي ئەشيالار ئىسكىلاتىنى ئۆزگەرتىپ سالغان 2 ـ تۈرمىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. 1937 ـ يىلىدا ئېلىپ بېرىلغان كەڭ كۆلەمدە تۇتقۇن قىلىشتىن كېيىن، جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ قورۇسى ئىچىدىكى ماشىنا ئىسكىلاتى ۋاقىتلىق 3 ـ تۈرمە قىلىندى، ئۇنىڭدىن كېيىن شەھەر مەركىزىدە 4 ـ تۈرمىنى سالدى. 1939 ـ يىلى ليۇ ۋېنلۇڭنىڭ تۇرالغۇسى ئىككىنچى تارماق تۈرمە قىلىندى. 1941 ـ يىلى، مەنچۈكزاپىنىڭ ئوردىسى 5 ـ تۈرمىگە ئۆزگەرتىلدى. 1942 ـ يىلى 2 ـ تۈرمىنى كېڭەيتىپ ئىسمىنى يېڭى تۈرمىگە ئۆزگەرتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، دۇبەن مەھكىمىسىدە يەنە ئالاھىدە بىر تۈرمە بار بولۇپ، ئۇنىڭغا مۇھىم دەپ قارالغان نۇرغۇن جىنايەتچىلەر قامالغانىدى.

شېڭ شىسەي بۇ ئادەملەرنى سوراق قىلىش ئۈچۈن، 1938 ـ يىلى 3 ـ ئايدا لى پۇلىن باشچىلىقىدا مەخپىي سوت كوللېگىيىسى تەشكىللىدى. لى پۇلىن شىنجاڭغا كېلىشتىن بۇرۇن لى دۇنىڭ قول ئاستىدىكى 5 ـ يۆنىلىش قوشۇنىنىڭ باش كوماندىرى ئىدى. 1933 ـ يىلى شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەينىڭ كۆزى چۈشۈپ ئۇنى مالىيە تەپتىش كومىتېتىنىڭ مۇدىرى قىلدى. ئۇ يەنە شېڭ شىسەينىڭ مەخپىي ئالاقىچىسى بولۇپ، شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىنىڭ ئەھۋالى توغرۇلۇق ئۇنىڭغا مەخپىي دوكلاتلارنى بېرىپ تۇرۇپ شېڭ شىسەينىڭ ئالاھىدە ئىشەنچىسىگە ئېرىشتى. كېيىن يەنە قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى، «ئاسىيلارنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرى» (ھارام ماللارمۇ دېيىلىدۇ) نى بىر تەرەپ قىلىش كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولدى.

شېڭ شىسەي ئادەم تۇتقاندا لى يىڭچىنىڭ جامائەت خەۋپسىز-

لىكى باشقارمىسىغا تايىناتتى. ئۇ باشقارمىنىڭ سابىق باشقارما باشلىقى شېڭ شىسەينىڭ فۇگۇەنى، شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىنىڭ خادىمى جاۋ جيەنفېڭ بىرقەدەر تۇز كۆڭۈل ئادەم بولۇپ، شىنجاڭدىن بۇنچىۋالا كۆپ يامان ئادەمنىڭ چىقىدىغانلىقىنى كاللىسىدىن زادىلا ئۆتكۈزەلمىدى. شۇڭا، شېڭ شىسەيگە خىزمەت ئىشلەپ: «دۇبەن جانابلىرىنىڭ ئوبدانراق ئويلىنىپ بېقىشىنى سورايمەن، ئەكسىيەتچىلەرنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قالمايلى يەنە. فېڭ لياڭ، خۇاڭ خەنجاڭلار يېزىپ بەرگەن تۇنجى تىزىملىكتە 80 دىن ئارتۇق ئادەم بار ئىكەن، دۇبەنگە راستىنلا شۇنچە كۆپ ئادەم قارشى تۇرارمۇ؟ ھەرقاچان ئۇلار ياخشى ئادەملەرگە ئۇۋال قىلىش ئارقىلىق بىزنىڭ ئىچىمىزنى قالايمىقانلاشتۇرۇشنى ئويلاۋاتىدۇ» دېگەندە، شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا ئالىيىپ قويۇپ باشقا گەپ قىلمىغانىدى.

ئەتىسى ئۇ جاۋ جيەنفېڭنى خىزمىتىدىن ئېلىپ تاشلاپ چۆچەككە ۋالىي قىلىپ ئەۋەتتۇەتتى، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى لى يىڭچىنى جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىغا باشلىق قىلدى.

لى يىڭچىمۇ شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنىنىڭ ئادىمى ئىدى. شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا بۇ قوشۇننىڭ ئەھۋالىدىن ئۆزىگە مەلۇمات بېرىپ تۇرۇشنى تاپشۇرغاندا ئۇ ياخشى ئىشلەپ شېڭ شىسەينىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەنىدى. 1937 ـ يىلى ئۇ دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ئىشخانا مۇدىرلىقىدىن سىياسىي مەشغۇلات باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈلدى. جاۋ جيەنفېڭ كۆڭلى يۇمشاق ئادەم ئىدى، لى يىڭچى بولسا رەھىمسىز ئادەم بولۇپ، شېڭ شىسەينىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقاتتى.

ئۇ ئىككىسى شېڭ شىسەينىڭ ئوڭ، سول قوللىرى بولۇپ، بىرى ئادەم تۇتاتتى، يەنە بىرى ئادەم سوراق قىلاتتى، قوللىرىدا شېڭ شىسەينىڭ «ئۆلسە ئۆزىگە» دەپ يېزىپ بەرگەن خېتى بار

ئىدى، ئۇ خەتنىڭ ئاستىغا ئۇنىڭ ئۈچ خەتلىك يوغان تامغىسى بېسىلغانىدى، خەت سوراقخانىنىڭ تېمىغا ئېسىقلىق ئىدى. لى پۇلىن بىلەن جاڭ گۇاڭچېيەن (شېڭ شىسەينىڭ ئون چوڭ جاللات-تىنىڭ بىرى) خوجايىنىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە سوراق قىلىنغانلار-نى قاتتىق قىيىن - قىستاققا ئالاتتى، ئۇرۇپ بىردەمدىلا تېرىلى-رىنى تىلىم - تىلىم قىلىپ يا ئۆلمەيدىغان، يا تىرىك ياشىيالماي-دىغان قىلىپ قوياتتى. جازالاش تەدبىرلىرى جۇڭگو - چەت ئەللەردىمۇ كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە كۆپ ھەم خىلمۇخىل ئىدى. شېڭ شىسەينىڭ تېلېفونى 2 - تۈرمىنىڭ سوراقخانىسىغا ئۇلاقلىق بولۇپ، ئۇ ھەرقانداق چاغدا كىمنى سوراق قىلىش، نېمىگە ئىقرار قىلدۇرۇش توغرۇلۇق كۆرسەتمە بېرىپ تۇراتتى. خوجايىنىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۇ كاللا كېسەرلەر كۈندۈزى ئۇخلاپ، قورساقلىرىنى توقلاپ جازالاشنى كېچىسى ئېلىپ باراتتى. قوللىرىدا «ئۆلسە ئۆزىگە» دەيدىغان پەرمان بولغاندىكىن ئۇلار نېمىدىن ئەنسىرەيتتى؟ شۇڭا، شېڭ شىسەيگە قانداق ئىقرار لازىم بولسا دەرھال شۇنىڭغا ئېرىشەلەيتتى، ئەمما ئۇ ئىقرارلار-نىڭ ھېچقايسىسىنىڭ ماددىي ئىسپاتى يوق، قۇرۇق، ياسىغان ئىقرارلار ئىدى.

سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى چەت ئەلگە تەۋە ئادەم-لەر بولغاچقا، لى پۇلىن ئۇلارنى سوراق قىلىشتا سەل ئەنسىرەپ قېلىپ، شېڭ شىسەيگە، ئۇلارنى سوراق قىلغاندا سوۋېت ئىتتى-پاقىنىڭ ئۆزىنىڭ ئادەملىرى ئۇستىدە تۇرۇپ بەرسە ياخشى بولات-تى، دەپ مەسلىھەت بەردى. نەتىجىدە، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ سىمىنوف، ياقۇپ ئىسىملىك ئىككى ئادەمنى ئەۋەتتى. ئۇلار بۇ دېلونىڭ غەلىتىلىكىنى، بىرمۇ پاكىتنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ شېڭ شىسەيگە ئۆزلىرىنىڭ گۇمانلىرىنى دېدى.

شېڭ شىسەينىڭ بۇنىڭغا قاتتىق ئاچچىقى كېلىپ ستالىنغا ئەرز قىلدى. «ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆزلىرىگە

تاپشۇرغان شىنجاڭغا ياردەم بېرىش ۋەزىپىسىدىن چەتنەپ، ترو-
تىسكىچىلارنىڭ ئەپت - بەشىرىسى ئېچىلاي دەپ قالغاندا يېڭى
ھۆكۈمەت بىلەن قارشىلىشىپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە
قارشى مەخپىي ھەرىكەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى، تار
مەھكىمىچى يەرلىك مىللەتچىلەرنى ۋە ئەنگلىيە جاھانگىرلىكىنىڭ
غالچىلىرىنى يېنىغا تارتتى» دېدى ئۇ.
شېڭ شىسەي ئاشۇنداق دېلولارنى پىلانلاش ئارقىلىق نۇرغۇن
سىياسىي دۈشمەنلىرىنى تازىلاپلا قالماي، بەلكى يەنە نۇرغۇن
«ھارام مال» لارغىمۇ ئىگە بولدى.
شېڭ شىسەينىڭ بۇ غالچىلىرى چوڭ سودىگەر فۇ جيانى
قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئاۋۋال ئۇنى قىيىن - قىستاققا ئېلىپ
«سۈيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» غا قاتناشقانلىقىغا ئىقرار قىلى-
دۇردى، ئاندىن ئۇنىڭ بارلىق مال - مۈلكىنى ئېنىقلاپ چى-
قىپ، ئۇ نەرسىلەرنى بۇ قېتىمقى توپىلاڭنىڭ راسخوتىغا ئىشلەت-
مەكچى، دېگەنگىمۇ ئىقرار قىلدۇردى. بۇ ئىشلار تۈگىگەندىن
كېيىن، ئۇ ئادەمنى شېڭ شىسەينىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. شېڭ
شىسەي ئۇنىڭغا: «مەن سېنىڭ ھاياتىڭنى قۇتقۇزۇپ قالىمەن،
لېكىن سەن تاپشۇرۇۋالغان بارلىق پائالىيەت خىراجەتلىرىنى (ئۇ
مال - مۈلۈكلەر ئۇ ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ ئىدى) تولۇق تاپشۇرۇپ
سەممىيلىكىڭنى يۈزدەيۈز ئىپادىلىشىڭ كېرەك، شۇ چاغدا ھۆ-
كۈمەتمۇ ساڭا يۈزدەيۈز كەڭچىلىك قىلىدۇ. ئەگەر ئازراقلا سە-
مىمىيەتسىزلىك قىلىدىكەنسەن، ھۆكۈمەت يېرىم كەڭچىلىكنى
قىسقارتىۋېتىدۇ» دېدى. ھەرقانداق ئادەم بۇنداق تەھدىتكە چىدى-
ماي، شېڭ شىسەينىڭ دېگىنى بويىچە پۇل، مال تاپشۇرۇپ
جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالىدۇ، ئەلۋەتتە.
بارلىق مەقسەتكە يەتكەندىن كېيىن، تۇتقۇن قىلىنغان ئۇ
ئادەم يا باشقا يەرگە مەخپىي يۆتكىۋېتىلىدۇ ياكى ئۆلتۈرۈۋېتىلى-
دۇ، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بۇ ئىشلاردىن خەۋەرسىز يۈرۈۋې-

رىدۇ، ئاندىن هارام ماللارنى بىر تەرەپ قىلىش كومىتېتى ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى: ئۆي ـ جاي، يەر، ئۆي جاھازىلىرى، كىيىم ـ كېچەكلىرى، پۇللىرىنى ئاشكارا مۇسادىرە قىلىدۇ. ئۇ مال ـ مۈلۈكلەرنى تىزىملىغاندا ئەرزىمەيدىغان، قىممىتى يوق نەرسىلەرنى تىزىملاپ، قانۇنسىز ئۆي ئاختۇرۇشنى قانۇنلۇق مۇسادىرىگە ئايلاندۇرۇۋالىدۇ، ئالتۇن ـ كۈمۈشكە ئوخشاش قىممەتلىك جاۋاھىرلار بولسا شېڭ شىسەي ۋە ئۇنىڭ چوماقچىلىرىنىڭ يانچۇقلىرىغا كىرىپ كېتىدۇ.

قەشقەردىكى ئۆمەر باينىڭ ئەجدادىدىن تارتىپ 200 يىل يىغقان نۇرغۇن مال ـ دۇنياسى بار ئىدى، بارلىق مال ـ دۇنياسىنى بىر تال ياغىچىنى قالدۇرماي شېڭ شىسەي مۇسادىرە قىلدۇرۇۋالدى، جەمەتىدىن ئون نەچچە ئائىلە ئۇنىڭغا چېتىلىپ 30 نەچچە كىشى قولغا ئېلىندى.

قەشقەردىكى هاكىم هاجىنىڭ 60 ساندۇق ئالتۇن ـ كۈمۈشىنى مۇسادىرە قىلدى.

باي ناھىيىسىدىكى ئۇيغۇر سودىگەر مۇھەممەت رېھىم قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، 800 يامبۇ تاپشۇرۇپ تۈرمىدىن چىقتى.

چېن دېلى قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، بىر سارىيى مۇسادىرە قىلىندى، قىممەت باھالىق زەر كەشتىلىك تونىنى شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى.

مۇئاۋىن رەئىس خوجانىياز قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۇرۇمچى، تۇرپان، قۇمۇل، ئۇچتۇرپان، كۇچا قاتارلىق جايلاردىكى يەر ـ زېمىنى، قورۇ ـ جايلىرى، كارىزلىرى، ماشىنىلىرى ۋە نۇرغۇن مال ـ چارۋىلىرىنى مۇسادىرە قىلىپ، ئائىلىسىدىكىلەرنى خانىۋەيران، جان باقالماس قىلىۋەتتى.

شېڭ شىسەي كىتابقا ئامراق ئىدى، باشقىلارنىڭ كىتابلىرىنى تېخىمۇ ياخشى كۆرەتتى، مۇسادىرە قىلىنغان نەرسىلەرنىڭ ئىچىدە ياخشى كىتابلار بولۇپ قالسا ئۆزىنىڭ كۇتۇپخانىسىدىكى

كىتاب جازىسىغا تىزىۋالاتتى. چېن جۇڭ ئۆلگەندىن كېيىن،
ئۇنىڭ بىر قىسىم ماركسىزم - لېنىنىزم كىتابلىرىنى ئۆزىنىڭ
قىلىۋېلىپ، سوۋېت كونسۇلىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى خېلى بۈرۈنلا
ماركسىزم - لېنىنىزمنى تەتقىق قىلغان ئادەم قىلىپ كۆرسەت-
تى. لۇ شياۋزۇنىڭ ئۆيىدىكى قىممەتلىك ھۆسنخەتلەرمۇ، رە-
سىملەرمۇ ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلىرىگە ئايلاندى.
كونا ئاغىنىسى سۇڭ فۇياۋنىڭ نۇرغۇن لۇغەتلىرى، كىتابلىرىمۇ
ئۇنىڭ كىتاب جازىسىدىن ئورۇن ئالدى.
ئۇرۇمچىدىكى تاتار باي ھۇسەيىن ئۇرۇمچىدە جىشياڭ بانكى-
سىنى ئاچقان، دۇنياسى ئىنتايىن كۆپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە
يېرىدە دۇكانلىرى بار، شىنجاڭدا بىرىنچى دەرىجىلىك باي ھې-
سابلىنىدىغان ئادەم ئىدى. قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ
27 ماي تۇڭىغا قاچىلانغا ئالتۇن - كۈمۈشلىرى، نۇرغۇن
مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىندى، ئەنلىياڭدىكى، ئەنمېندىكى
چوڭ قورۇلىرى مۇسادىرە قىلىنىپ، ئۇ قورۇلاردا شېڭ شىسەي-
نىڭ ئاتا - ئانىسى، قېرىنداشلىرى ئولتۇردى.
شېڭ شىسەي يەنە ھارام ماللارنى بىر تەرەپ قىلىش كومىتې-
تىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، قىممەت باھالىق نەرسىلەر قاچىلانغان
ساندۇقلارنى ئەن سېلىپ بانكىغا تاپشۇرۇشنى بۇيرۇپ، ئۆزۈن
ئۆتمەيلا دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ئىسكىلاتىغا ئالدۇرۇۋالدى. ئار-
خىپتا يېزىلىشچە، بىرىنچى نومۇرلۇق ساندۇقتىن 100 -
نومۇرلۇق ساندۇقچە بولغان مال - دۇنيا تىزىملىتىلماي شېڭ
شىسەي ئەۋەتكەن ئادەملەر تەرىپىدىن ئېلىپ كېتىلگەن؛ 101 -
نومۇرلۇق ساندۇقتىن 150 - نومۇرلۇق ساندۇقچە تىزىملىتىل-
غان، ئەمما ئۇ ساندۇقلاردىكى نەرسىلەرنىڭ باھاسى ئىنتايىن
تۆۋەن باھادا باھالىنىپ يەنە شۇلارنىڭ خۇسۇسىي مۈلكىگە ئايلى-
نىپ كەتكەن؛ 150 ساندۇق قىممەت باھالىق ئېسىل نەرسىلەرنى
شېڭ شىسەي سىڭلىسىنىڭ ئېرى ئارقىلىق ئىچكىرىگە ماڭدۇرۇ-

ۋەتكەن.

مۇسادىرە قىلىنغان ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن سودىگەرلەرنىڭ ماللىرىنىڭ سانى يوق، ھەممىسىنى شېڭ شىسەيلەر بۆلۈشۈۋالدى، بىر قىسمىنى بازارغا سېلىپ ساتتى، ئۇزۇن يىللارغىچە سېتىپمۇ تۈگىتەلمىدى. ئۇ مال - مۈلۈكلەرنىڭ سانىنىڭ كۆپلۈكى ئادەمنى تاڭ قالدۇرىدۇ.

ھەممىدىن نومۇسسىز يېرى شۇكى، شېڭ شىسەي بىلەن لى يىڭچى يالغان دېلو ياساپ، كىشىلەرنى ئېچىنىشلىق ئۆلتۈرگەن جىنايەتلىرىنى جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىغا دۆڭگەپ قويدى. شېڭ شىسەينىڭ ئۈستىدىن قىلىنغان بىر «شىكايەتنامە» دە شۇنداق دېيىلىدۇ: «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» غا قاتناشقانلىق جىنايىتى بىلەن 600 دىن ئارتۇق ئادەم (ئىزاھات: بۇ سان توغرا ئەمەس، ئەمەلىي سان ئۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىدۇ) قولغا ئېلىندى. بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ئاچلىقتىن، سوغۇقتىن، قاتتىق قىيىن - قىستاقتىن، ھاقارەت - خورلۇقتىن ئۆلگەنلەر، مەخپىي ئۆلتۈرۈلگەنلەر 500 دىن ئاشىدۇ. 1943 - يىلى باھاردا ئۇ ئادەملەردىن پەقەت 20 سىلا ھايات قالغان.

شېڭ شىسەي ھايات قالغانلارنى تۈرمىدىن ئاچىقىپ «مەھبۇس خىزمەتچى» لىككە سېلىپ كېرەكسىز بەزى ھۆججەتلەرنى رەتلەتكۈزدى. مەسىلەن، ساقچىلارنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىش ئېلىپبەلىرىنى تۈزگۈزدى، يېزىق تەرجىمانلىقىنى قىلدۇردى، ھۆججەتلەرنى كۆچۈرتكۈزدى، ھېساباتلارنى تۈزگۈزدى. ساقچى باشقارمىسى (ئىلگىرى جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسى ئىدى) نىڭ مۇئاۋىن باشلىقى لى چېڭدې ئۇ «مەھبۇس خىزمەتچى» لەرگە شۇنداق دېگەن: «سىلەر كۈن نۇرىنى كۆرەلىگىنىڭلار ئۈچۈن شېڭ دۇبەن جانابلىرىغا رەھمەت ئېيتساڭلار بولىدۇ. ئەمدى سىلەرنىڭ دېلويىڭلار پات ئارىدا بىر تەرەپ بولىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ھەربىرىڭلار ئىقرارنامە يېزىپ توپىلاڭغا قاتناشقان جىنا-

يەتلىرىڭلارغا ئىقرار بولۇشۇڭلار ھەم xx ، xx ، xx لارنىڭ شىد-رىكلىرىڭلار ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىشىڭلار كېرەك. ئىقرار-نامەڭلەرگە ھازىرنى ئەمەس، تۈرمىگە يېڭى كىرىپ سوراق قىد-لىنغان ۋاقتىڭلارنى يازسىلەر.»

ئۇلارنىڭ بەزىلىرى شۇنداق قىلساق ئامان قالىدىكەنمىز، دەپ ئويلاپ، ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا ئاشۇنداق ئىقرارنامىلەرنى يېزىپ بەردى. لى پۇلىن بىلەن لى يىڭچى ھازىرغىچە ھايات ياشاۋاتقان ئاشۇ ئادەملەرنىڭ ئىقرارنامىلىرى ئارقىلىق بىگۇناھ ئۆلۈپ كەتكەن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ جىنايىتىنى ئىسپاتلايدىغان نۇرغۇن يالغان دېلولارنى ياساپ چىقتى. بۇ يالغان دېلولارنى ياساش بىر يىل داۋاملاشتى. 1944 ـ يىلى 9 ـ ئايدا شىڭ شىسەي شىنجاڭدىن ئايرىلغان چاغدا تېخى تولۇق ياساپ بولۇنمىغانىدى.

لى يىڭچى بۇ ئىشنىڭ ئادەمنىڭ ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىنتايىن چوڭ مەسىلە ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، بىگۇناھ ئادەم ئۆلتۈرگەن، دېگەن جىنايەتنى ئۈستىگە ئېلىشنى، ئەلۋەتتە خالى-مايتتى، شۇڭا ئۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى خۇاڭ مىن-فۇنىڭ 1938 ـ يىلى بىر مەزگىل سوت كوللېگىيىسىنىڭ باشلى-قى بولغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. خۇاڭ مىنفۇ 1940 ـ يىلى 9 ـ ئايدا يەنئەنگە قايتىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال ساقچى باشقارمىسىنىڭ خادىمى شى يۈەنلىن بىلەن ليۇ جىجۇڭ ئىككىسىنى خۇاڭ مىنفۇنىڭ تامغىسىنى ياساپ چىقىشقا بۇيرۇ-دى، ئاندىن چيۇ زۇڭجۈننىڭ قولىدىن «شىڭ شىسەينىڭ تامغى-سى» دېگەن خەتلەر ئويۇلغان تامغىنى (شىڭ شىسەي كېتىدىغان چاغدا، ئىشلارنى ئۆتكۈزگەندە ئىشلىتىش ئۈچۈن بۇ تامغىسىنى قېيناتىسىغا قويۇپ قويغان) ئېلىپ، ئىككى تامغىنى ياساپ چىق-قان ھۆكۈمنامە ئۈستىگە بېسىپ دېلو ئارخىپىنىڭ ئائىزىنى چاپلىۋەتتى.

ئۆزىنى ئۇچىنچى سىياسىي گۇرۇھ دەپ ئاتىۋېلىش

شەيئىلەر ئاخىرقى چېكىگە يەتكەندە ئەكسىگە قايتىدۇ.

شېڭ شىسەي 1939 - يىلىدىن باشلاپ كومپارتىيە ئەزالىرى-نى چەتكە قېقىشقا باشلىدى.

شېڭ شىسەي خىزمەتتە كۆرۈنەرلىك نەتىجە قازانغان بىر تۈركۈم كومپارتىيە ئەزالىرىنى نامدا «يۆتكەپ ئۆستۈرۈپ» ئۆلكە مەركىزىدىن جەنۇبىي شىنجاڭغا يۆتكىدى. مەسىلەن، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئىلمىي مۇدىرى لىن جىلۇنى ئاقسۇ مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇ-يۇشمىسىنىڭ باش كاتىپى خۇاڭ مىنفۇنى ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ مۇۋەققەت مەمۇرىي باشلىقلىقىغا ئۆستۈردى. ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئۇلارنىڭ خىزمەتتىكى ئاكتىپلىقى، تەسىرىنىڭ كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئەنسىرەپ، ئۇلارنىڭ كۈچلۈك تە-سىرىنى ئۈزۈل - كېسىل يوقىتىش ئۈچۈن، تىلى، ئۆرپ - ئادىتى، دىنىي ئېتىقادى يات بولغان ئاز سانلىق مىللەتلەر ئولتۇ-راقلاشقان رايونلارغا خىزمەت قىلالمىسۇن، دېگەن مەقسەتتە ئە-ۋەتكەنىدى.

شېڭ شىسەي كومپارتىيە ئەزالىرى بىرقەدەر كۆپرەك بول-غان شىنجاڭ گېزىتخانىسىدا ئىشپىيونلۇق ئىشلىرىنى كۈچەيتى-ۋەتتى. گېزىتخانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئۇ-نىڭ ئىشپىيونى ئىدى. ئۇ ئادەمنىڭ ھوقۇقى تەھرىر ئىشخانىلى-رىنىڭ مەرقانداق مۇدىرىنىڭكىدىن چوڭ ئىدى، گېزىتنى چىقى-رىمەن دېسە چىقىراتتى، چىقارمايمەن دېسە چىقارمايتتى، بېسىپ چىقىرىلغان گېزىتلەرنى تارقىتىش - تارقاتماسلىق ھوقۇقىمۇ شۇنىڭ قولىدا ئىدى، شېڭ شىسەيگە شۇ ئادەم بىۋاسىتە مەسئۇل

ئىدى.

مۇئاۋىن گېزىتخانا باشلىقى سۇڭ جۇنكۇيمۇ شېڭ شىسەينىڭ بىۋاستە باشقۇرۇشىدىكى ئىشپىيون ئىدى، ھۇجرىسىدا شېڭ شىسەينىڭ ئىشخانىسىغا ئۇلانغان مەخسۇس تېلېفون بولغاچقا، گېزىتخانىنىڭ كۈندىلىك ئەھۋالىنى ئۇنىڭغا كۈندە مەلۇم قىلىپ تۇراتتى، كىشىلەر ئۇ تېلېفوننى «سۇڭنىڭ مەخسۇس لىنىيىسى» دېيىشەتتى.

تەھرىر جۇڭ يىڭ چولاق (بىر قولى يوق ئىدى) مەخسۇس جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىغا مەلۇمات يوللاپ جان باقاتتى.

1939 - يىلى 4 - ئاينىڭ 23 - كۈنى، «شىنجاڭ گېزىتى» دە دۇبەن مەھكىمىسى بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ دۇبەن مەھكىمىسى كاتىبات باشقارمىسىنىڭ شاڭشياۋ دەرىجىلىك چوڭ ئەترەت باشلىقى شېڭ خېچاۋ، دۇبەن مەھكىمىسى فۇگۇەنلەر باشقارمىسىدىكى جۇڭشياۋ دەرىجىلىك فۇگۇەن ۋاڭ پېيگاڭ، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش كومىتېتىنىڭ جۇڭشياۋ دەرىجىلىك چوڭ ئەترەت باشلىقى شاۋ يىڭشياۋ قاتارلىق سەككىز ئادەمنى، قىمار ئوينىغان، دېگەن جىنايەت بىلەن خىزمىتىدىن ئېلىپ تاشلاش، يېرىم يىلغىچە ھېچقانداق ئىشقا قويماسلىق توغرىسىدىكى بۇيرۇقى ئېلان قىلىندى. ئەتىسى كومپارتىيە ئەزاسى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ۋاڭ شياۋچۈن (ۋاڭ شياۋچۈەن) «خىزمەتتىن ئېلىپ تاشلانغانلاردىن باشلانغان سۆز» سەرلەۋھىلىك بىر باش ماقالە يېزىپ، ئالدىنقىلارنى جازالاپ كېيىنكىلەرگە ئىبرەت قىلىش، كېسەلنى داۋالاپ ئادەم قۇتقۇزۇش پرىنسىپى بويىچە قىمار ئوينىغان ئۇ ئادەملەرنى يارنىڭ لىۋىدىن ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى تارتىشقا، باشقىلارنى ئۇلاردىن ئىبرەت ئېلىشقا، ئەخلاقلىق، ئادىل خىزمەتچى بولۇشقا چاقىردى. بۇ باش ماقالىنىڭ مەزمۇنى توغرا، ئەيىبلىگۈدەك ھېچقانداق يېرى يوق، شېڭ شىسەي تەشەببۇس

قىلىپ كېلىۋاتقان پاك بولۇش چاقىرىقىغا تامامەن ئۇيغۇن ئىدى.

لېكىن، ئويلىمىغان يەردىن، ئالتە كۈندىن كېيىن، يەنى 4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي دۇبەن مەھكىمىسى نامىدىن «شىنجاڭ گېزىتى»دە بىر بۇيرۇق ئېلان قىلىپ: «بۇ باش ماقالىنىڭ نۇرغۇن يېرىدە مەزمۇن خاتالىقلىرى مەۋجۇت، ھەرقايسى جەھەتلەردە سىياسىي خاتالىقلىرىمۇ بار. ئەسلىدە ئاپ-تورنى ئېغىر جازاغا تارتىش كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ خىز-مەتتىكى نەتىجىلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىشنى ئويلاشتۇق: بىر قېتىم چوڭ خاتالىق سادىر قىلغان، دەپ ئەنگە ئېلىنسۇن، بىر ئايلىق مائاشى تۇتۇپ قېلىنسۇن. گېزىتخانىنىڭ باشلىقى ۋاڭ يۇخەن بۇنىڭدىن كېيىن باش ماقالى-لەرنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ بېكىتىپ، ئاندىن ئېلان قىلسۇن. بۇنداق ئەھۋال قايتا تەكرارلانمىسۇن، بولمىسا ئۇنىڭ جەمئىيەتكە بولغان تەسىرى يامان بولىدۇ» دېدى.

ئۇ ھېچقانداق پاكىتى يوقلا، «ھەرقايسى جەھەتلەردە سىيا-سىي خاتالىقلىرىمۇ بار» دېگەن چۈشىنىكسىز بىر قالپاقنى كىي-دۈرگەنىدى. ھەم «ھەرقايسى جەھەتلەردە»، ھەم «سىياسىي جەھەتتە»، زادى قايسى جەھەتتە؟ قانداق سىياسىي خاتالىق ئۆت-كۈزدى؟ بۇ توغرۇلۇق شېڭ شىسەي بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىغان ھەم گەپمۇ قىلالمايتتى.

ئەڭ ئاساسلىق سەۋەب، گېزىتتە ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئېلان قىلماسلىق، ئېلان قىلسىمۇ ئۇ ھەقتە باش ماقالە باسماسلىق كېرەك ئىدى. گېزىتتە كىچىك ئىشنى يوغىنىتىشتىن مەقسەت مىن دۇبەننى سېستىش ئەمەسمۇ؟ ئەمما، ئۇ بۇ گەپنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ چىقالمايتتى. پەقەت ئىشلىتىپ ئۆگەنگەن ئۇسۇلى بويىچە قالپاقنىڭ چوڭىنى كىيگۈزۈپ، بىر ئايلىق مائاشىنى تۇتۇپ، خاتالىق ئۆتكۈزدى دەپ ئەنگە ئالدۇرۇپ، مەسىلىنى «كەڭچى-لىك» بىلەن، «يەڭگىل» ھەل قىلغان بولۇپ تۇگەتمەكچى

بولغانىدى.

ئۇ چاغدا نابورچىكلار بىلەن كوررېكتورلارنىڭ ساپاسى تۆۋەنرەك، قوغۇشۇننىڭ سۈپىتى ناچار بولغاچقا، خەتلەر سۇس، خاتالىقلار كۆپ ئىدى، شېڭ شىسەي ئۇ خاتالىقلارنىڭ ھېچقايسىسىنى سۈرۈشتۈرمىگەنىدى. ئەمما، 5 ـ ئاينىڭ (1939 ـ يىلى) 29 ـ كۈنى «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى تونۇگۇن دراما مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى» دېگەن ماقالىدىكى «دۈبەن» دېگەن سۆز «دۈبيەن» دەپ خاتا تىزىلىپ قېلىپ، نەتىجىدە ۋاڭ شياۋچۈن بىلەن تەھرىر بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لى شياۋپىڭ (كومپارتىيە ئەزاسى) ئىككىسىگە مائاشىنى تۇتۇپ قېلىش جازاسى بېرىلدى. مۇشۇنداق ئىشلار بىرقانچە قېتىم بولۇۋەرگەندىن كېيىن، ۋاڭ شياۋچۈن گېزىتخانىدا ئىشلەشكە ئامالسىز قېلىپ، دادامنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ قاپتۇ، دېگەن باھانە بىلەن 12 ـ ئايدا ئۆزۈن مۇددەتلىك رۇخسەت بىلەن يەنئەنگە قايتىپ كەتتى.

5 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي يەنە دۈبەن مەھكىمىسى بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ نامىدا ھەرقايسى ھەربىي ئورگانلارغا، ھەرقايسى قىسىملارغا، مەكتەپلەرگە ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ شۇنداق دېدى: «تەكشۈرۈشىمىزچە، يېقىندىن بۇيان ئايرىم خىزمەتچى خادىملار ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق تەدبىرلىرىنى خالىغانچە تەنقىدلەۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ گەپلىرى بۆلگۈنچىلىك پەيدا قىلىدىغان، ئاق ـ قارىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىدىغان، سىياسەتكە خىلاپ گەپلەر، ئەگەر بۇ گەپ ـ سۆزلەرنىڭ ئالدى ئېلىنمايدىكەن، ئۇنىڭ سىياسىي جەھەتتە كەلتۈرىدىغان زىيىنى ئىنتايىن زور بولىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن... شۇنداق ئىشلار تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىپ قالىدىكەن، قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.» شېڭ شىسەي بۇنىڭ بىلەنلا قالماي «جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىغا شۇنداق ئىشلارنى تەكشۈرۈپ قاتتىق بىر تەرەپ قىـ

لىش» نى تاپشۇردى.

ئۇنىڭ بۇ ئۇقتۇرۇشىنىڭ كومپارتىيە ئەزالىرى بىلەن ئىلـ-غار زاتلارغا قارىتىلغانلىقىنى قاراپلا بىلگىلى بولاتتى. پىكىر بەرسىلا «ئۆزى بىلگەنچە تەنقىد قىلغان» بولامدۇ؟ ئىشقىلىپ، شېڭ شىسەيدە پۇل بار، تىڭچىلارنى سېتىۋېلىپ ئۆزى بىلگەنچە جىنايەتلەرنى توقۇپ چىقىرىۋېرىدۇ ــ دە.

1939 ــ يىلى 5 ــ ئاينىڭ ئاخىرى، چېن تەنچيۇ موسكۋا-دىن قايتىشىدا ئۈرۈمچىگە كەلگەندە شېڭ شىسەي بىلەن دېڭ فانىڭ مۇناسىۋىتى يامانلىشىپ كەتكەنىكەن. شۇنىڭ بىلەن شېڭ شىسەي چېن تەنچيۇنى كەلدى دەپ دېڭ فانى يەنئەنگە قايتۇرۇۋې-تىشنى تەلەپ قىلدى. تۆت ئايدىن كېيىن، مەركىزىي كومىتېت ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى جۇ ئېنلەي شېڭ شىسەي بىلەن تۆت قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزدى، ئىككى قېتىمقى-سىدا دېڭ فانى قاتناشتۇرماي ئىككىسى ئايرىم سۆزلەشتى.

شېڭ شىسەي سۆھبەتتە دېڭ فادىن نارازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، «دېڭ فا بۇ يەردە تۇرمىسۇن» دەپ تەلەپ قىلدى. يەنە تېخى دېڭ فانى، ماۋ زېدۇڭنىڭ «دىئالېكتىكا» ناملىق ئەسىرىدە نۇرغۇن خاتالىقلار بار، دېدى، دەپ جۇ ئېنلەيگە چاق-تى. بۇ باشقىلارغا باشقىلارنىڭ ئالدىدا ھۇجۇم قىلىش بولۇپ، زادىلا بولۇشقا تېگىشلىك ئىش ئەمەس ئىدى. ئۇ ئەنە شۇنداق ئۇسۇل بىلەن كومپارتىيىنى دېڭ فانى جازالاشقا كۈشكۈرتتى.

شېڭ شىسەي مەقسەتلىك ھالدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىد-يىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بۇزۇشقا ئۇرۇنۇپ، دېڭ فاغا مەسئۇلىيەتنى ئارتىۋەرگەچكە، دېڭ فا ئامالسىز شىنجاڭدىن كې-تىشكە مەجبۇر بولدى، بۇ ئىش يەنە ئىككى تەرەپ مۇناسىۋىتى-نىڭ يامانلىشىشىدىكى مۇھىم سەۋەب بولۇپ قالدى.

بىز 60 يىلدىن كېيىن شۇ دەۋردىكى تارىخنى ۋاراقلاپ كۆرۈپ، شېڭ شىسەينىڭ بۇنداق قىلىشى قانات ــ قۇيرۇقى

يېتىلىپ، ئۇچىنچى بىر سىياسىي گۇرۇھ بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقىشىنى، كومپارتىيە، گومىنداڭ بىلەن ئۈچ تەرەپ بولۇپ بىر ئۇستەلدە تەڭ ئولتۇرۇشنى مەقسەت قىلغانلىقىدىن ئىكەنلىكىنى بىلدۇق.

شېڭ شىسەينىڭ قارىشىچە، سوۋېت ئىتتىپاقىدا كوممۇنىزم، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىدە يېڭى دېموكراتىزم، گومىنداڭدا ئۈچ مەسلەك، ئۆزىدە «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» بار ئىدى، يەنە تېخى ئۆزىنىڭكى قالغان ئۈچىنىڭكىگە قارىغاندا تېخىمۇ ئۇلۇغۋار ئىدى. 1938 ـ يىلى 10 ـ ئايدا ئېچىلغان ئۈچىنچى نۆۋەتلىك ئاۋام خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا ئۇ: «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نىڭ نەزەرىيىۋى ئاساسى «بىر تەرەپتىن دۇنيانىڭ نۆۋەتتىكى ھالىتى، جۇڭگونىڭ ئەھۋالى ۋە شىنجاڭنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا، يەنە بىر تەرەپتىن، جەڭگىۋار روھقا ئىگە ئىجتىمائىي پەن ۋە يېڭى پەلسەپە (شۇ چاغدا ماركسىزم ـ لېنىنىزم شۇنداق ئاتىلاتتى — ئاپتور) نىڭ توغرا نەزەرىيىسىگە ئاساسەن مەيدانغا كەلگەن.» كۆپ يىللىق ئەمەلىيەت تەجرىبىلىرى شۇنى ئىسپاتلىدىكى، «توغرا (ئالتە بۈيۈك سىياسەت، مۇستەملىكە، يېرىم مۇستەملىكە دۆلەتلەرنىڭ، ئېزىلىۋاتقان مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىنى، ئازادلىقىنى قولغا كەلتۈرۈشىدىكى بىردىنبىر توغرا ئىستراتېگىيە ۋە توغرا سىياسەت» ئۇ «يالغۇز شىنجاڭدىكى 4 مىليون ھەر مىللەت خەلقىنى ئازادلىققا چىقىرىشنىڭ، جۇڭگودىكى 400 مىليون 500 مىڭ خەلقنى ئازادلىققا چىقىرىشنىڭ نۇرلۇق ماياكى بولۇپلا قالماي، بەلكى يەنە پۈتۈن دۇنيادىكى ئېزىلىۋاتقان ئىنسانىيەتنى ئازادلىققا چىقىرىشنىڭمۇ نۇرلۇق ماياكى» دەپ جاكارلىدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزى بويىچە بولغاندا، شېڭ شىسەي ئىنسانىيەتنى ئازادلىققا ئېرىشتۈرۈشنىڭ ئۇلۇغ نەزەرىيىسىنى ئىجاد قىلغان دانىشمەن ئىدى.

ئەمدى ئۇ يىراقتىكى چەت بىر چېگرا رايوندا ئۆزى بىلەن

ئۆزىلا بولۇپ كېلىۋاتقان ئادەم ئەمەس ئىدى.

1939 ـ يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىلىدا ئۇ رەسمىي ھالدا: «شىنجاڭ گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىگە بېقىنمايدىغان «ئۇچىنچى بىر سىياسىي گۇرۇھ» يەنى «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» كە ئىگە سىياسىي گۇرۇھ، پېقىر شۇ گۇرۇھنىڭ داھىيسى، دەپ ئېلان قىلدى.

گومىنداڭنىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى گۈللەندۈرۈش پروگراممىسى بار، كومپارتىيىنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى بىرلىك سەپى بار، شىنجاڭنىڭ «ئالتە بۈيۈك سىياسەت»ى بار. بۇ ئۇچى «جۇڭگو ئىنقىلابىنىڭ ھازىرقى باسقۇچتىكى ئەڭ توغرا ئىستراتېگىيىسى ۋە تاكتىكىسى.»

1939 ـ يىلى 9 ـ ئايدا، گېرمانىيە پولشانى بېسىۋالدى، ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى، شۇنىڭدىن كېيىن 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى پارتلاپ گىتلېر تېخىمۇ غالجىرلاشتى. خەلقئارا ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن شېڭ شىسەينىڭ سىياسىي پوزىتسىيىسى تېخىمۇ قاتتىقلىشىشقا باشلىدى.

بىر قېتىم ھەربىي كادىرلارنىڭ مەشغۇلات سىنىپى ئوقۇش پۈتتۈرگەن مۇراسىمدا ئۇ شۇنداق دېدى: «كومپارتىيە دۆلەت ئىچىدە لازىم، شىنجاڭدا ھەرگىز لازىم ئەمەس. ئەگەر سىلەرنىڭ بىرى كومپارتىيىگە تونۇشتۇرماقچى بولغان بولسا، ئۇ چوقۇم تروتسكىچى، ئۇنداق ئادەملەرنى دەرھال يۇقىرىغا مەلۇم قىلىشىڭلار كېرەك. «ئالتە بۈيۈك سىياسەت»تىن گۇمانلىنىدىغان ئادەملەرنى بايقىساڭلارمۇ يۇقىرىغا مەلۇم قىلىڭلار» دېدى.

جەنۇبىي شىنجاڭ جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىلىرىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن زور تۈركۈم خادىملار خىزمەتتىن بوشىتىلىپ، ئادەتتىكى ئىشلارغا يۆتكىۋېتىلدى. شېڭ شىسەي جەنۇبىي شىنجاڭغا يۆتكىۋەتكەن كومپارتىيە ئەزالىرىنى ساقچىلار بوزەك قىلدى، زىيانكەشلىك قىلدى، ئازارەت قىلدى، بەزىلىرى-

نى خىزمىتىدىن قوغلىدى، بەزىلىرىگە تۆھمەت چاپلىدى، بەزى-لىرىنى قولغا ئالدى.
شېڭ شىسەي كوممۇنىستىك پارتىيىگە ئاقابىل تۇرۇش ئۈ-چۈن، 1940 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى بىر قانۇن چىقىرىپ، ئۇ قانۇندا: ھەرقايسى ئورگانلارنىڭ باشلىقلىرى، ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرى شۇ جايدىكى جامائەت خەۋپ-سىزلىكى ئىدارىلىرىنىڭ تەكشۈرۈشلىرىنى قوبۇل قىلىشلىرى، سەۋەب كۆرسىتىپ رەت قىلماسلىقلىرى كېرەك. شۇنداقلار چى-قىپ قالسا قانۇن بويىچە قاتتىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ، دېدى. 5 ـ ئايدا يەنە بىر قانۇن چىقىرىپ «دۈشمەن تىڭچىلىرى، خائىنلار، تروتىسكىچىلار»نى شېڭ شىسەيگە بىۋاستە مەلۇم قىلىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ، دېدى.
شۇنىڭ بىلەن، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەرقايسى ئورگانلارغا يامراپ كەتكەن جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىلىرىنىڭ ئىشپىيون-لىرى تولۇق ھەرىكەتكە كېلىپ، «دۈشمەن ئەھۋالى» پەيدا قى-لىپ خىزمەت كۆرسىتىش ئارقىلىق مۇكاپات ئېلىشقا ئالدىرىدى. ئۇ ئىشپىيونلار بىر مەلۇمات يوللىسا بەش مو، بىر يۈەن، ئىككى يۈەن مۇكاپات ئالاتتى، سوت كوللېگىيىسى ئالدىن دېلو ياساپ چىقىپ قولغا ئېلىنغانلارنى بىر ـ بىرلەپ سوراق قىلاتتى. ئەگەر جىنايەتچى ئىقرار قىلمىسا قاتتىق قىيىن ـ قىستاققا ئېلىناتتى، مەجبۇرىي ئىقرار قىلدۇرۇلغاندىن كېيىن ئىقرارنامىسىگە بارمى-قىنى باستۇرۇۋالاتتى.
مۇشۇنداق ئەھۋالدا، چېن تەنچيۇ 1940 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى مەركىزىي كومىتېتقا دوكلات يوللاپ: «شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ سىياسىتى چوڭقۇر كرىزىس ئىچىگە پېتىپ قالدى. ئەگەر ئۇ تېزلىكتە قۇتۇلدۇرۇۋېلىنمىسا كەلگۈسى ئىنتايىن خە-تەرلىك بولىدۇ» دېدى.
شۇنداقتىمۇ مەركىزىي كومىتېت مىللەتنىڭ چوڭ ئىشلىرى-

نى كۆزدە تۇتۇپ، پارتىيە ئەزالىرىدىن بارلىق توسالغۇلارنى يىمىرىپ تاشلاپ، شىنجاڭنىڭ باشتىن - ئاخىر جۇڭگونىڭ زېمىنىنىڭ ئورنىنى، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى چوڭ ئارقا سەپنىڭ ۋە خەلقئارادىكى مۇھىم يوللۇق ئورنىنى ساقلاپ قېلىشنى، جەمئىيەتنى ئىلگىرى سۈرۈشنى، «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نى قەتئىي ھىمايە قىلىشنى ۋە ئىجرا قىلىشنى، «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نى ئاساس قىلغان ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەشنى تەلەپ قىلدى. شۇڭا، شېڭ شىسەي جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى مەقسەتلىك ھالدا بۇزۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭنىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى مىللىي بىرلىك سېپى تېخى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىمىغانىدى.

«مېنى دۇبەنلا قۇتۇلدۇرالايدۇ»

شېڭ شىسەينىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىگە بولغان دوستلۇقى ئۆلارغا بولغان گۇمانغا، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئايرىم ئەزالىرىغا بولغان ئىشەنمەسلىكى جۇڭگو كومپارتىيىسىگە بولغان ئىشەنمەسلىككە تەرەققىي قىلىشقا باشلىدى.

ئۇ زىددىيەتلەر ئىچىدە تۇرۇۋاتاتتى: كومپارتىيىدىن گۇمانلىناتتى، لېكىن يەنە كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئۆزىگە داۋاملىق خىزمەت قىلىپ بېرىشىگە موھتاج ئىدى. كومپارتىيە ئەزالىرىدىن نارازى ئىدى، لېكىن ئۇلارنى ھەيدىۋېتەلمەيتتى، بۇنىڭ بىلەن زىددىيەت تېخىمۇ كەسكىنلىشىپ كېتىۋاتاتتى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ زەربە بېرىش نىشانىنى دۇ جۇڭيۈەنگە قارىتىپ، شۇ ئارقىلىق كومپارتىيىنىڭ شىنجاڭدىكى خادىملىرىنى سەگىتىپ قويماقچى بولدى، بۇ ئۇنىڭ كومپارتىيە ئەزالىرىغا زەربە بېرىشىنىڭ باشلىنىشى ئىدى.

1940 ـ يىلى، شېڭ شىسەي يەنە بىر قېتىم «سوۋېتقەستـ-
لىك توپىلاڭ دېلوسى»نى ئويدۇرۇپ چىقىپ، ئۆزىنىڭ سىياسىي دۈشمەنلىرى بىلەن دېموكراتىك ئىلغار زاتلارغا يەنە بىر نۆۋەت زەربە بەردى. ئەمەلىيەتتە، بۇ ئىشمۇ سوۋېت ئىتتىپاقى كومپار-
تىيىسى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىگە قارىتىلغان ھەرىكەت ئىدى.

1940 ـ يىلدىكى ئاتالمىش «سوۋېتقەستلىك توپىلاڭ دېلو-
سى»دا دۇ جۇڭيۈەننى ئاساس قىلدى، قۇربان نىياز، شەرىپقان، چېن ۋۇ، سۇي رۇڭجاڭ دېلولىرىنىمۇ ئارىلاشتۇردى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە 1937 ـ يىلىدا ئوتتۇرىغا چىقارغان «سوۋېتقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى»غا ئوخشاش سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئورۇمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ئودىيانكىنىنىمۇ زەربە بېرىش دائىرىسىگە كىرگۈزۈۋالدى.

شېڭ شىسەي 1943 ـ يىلى جياڭ جيېشىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقاندىن كېيىن، بۇ دېلولار ھەققىدە مۇنداق چۈشەندۈ-
رۈش بەردى:

«بۇ دۇجۇڭيۈەن باشچىلىقىدىكى خائىن پارتىيە (كومپارتىـ-
يىنى دېمەكچى)، ساتقىنلاردىن تەشكىللەنگەن، خەلقئارالىق ئارقا كۆرۈنۈشكە ئىگە 18 ـ سېنتەبىر توپىلاڭ دېلوسى. بۇ توپىلاڭ گەرچە 26 يىلدىن بۇيانقى توپىلاڭلارنىڭ داۋامى بولمىـ-
سىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ كۆتۈرۈپ چىققىنى باشقا مەقسەت، يەنى جۇڭگو زېمىنىنى پارچىلاپ قورچاق ھاكىمىيەت تىكلەپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى چوڭ ئارقا سەپكە بۇزغۇنچىلىق قىلىش. بۇ تەشكىلات ئۆزىنىڭ چوڭلۇقى، تەشكىلىي تۈزۈلمىسىنىڭ قاتـ-
تىقلىقى، ۋاستىسىنىڭ رەزىللىكى، سېتىۋالغان قاتىللىرىنىڭ كۆپلۈكى بىلەن ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. بۇ سوۋېتقەستلىك توپىلاڭغا قاتناشقۇچىلارنىڭ ئىچىدە خەنزۇلاردىن دۇ جۇڭيۈەن (شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ مۇدىرى)، جاڭ خوڭيۇ (مالىيە نازا-

رىتىنىڭ نازىرى) ، لى پېيكې (دېھقانچىلىق دورىلىرى شىركى‌-
تىنىڭ دىرېكتورى) ، ۋاڭ ياۋچىڭ (شەھەر مۇداپىئە گارنىزونى‌-
نىڭ يېڭجاڭى) ، ياۋ شيۇڭ (ئىلى مۇداپىئە گارنىزونىنىڭ قو-
ماندانى، قوشۇمچە ۋالىيسى) ، چېن پېيشېڭ (چېگرا ئىشلىرى
باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى) ، سۇي رۇڭچاڭ (تۇەن‌-
جاڭ) ، ياڭ دېچۈن (ئالتاي مۇداپىئە گارنىزونىنىڭ قوماز‌-
دانى) ، جياڭ زوجۇ (ئوتتۇرا مەكتەپ مۇدىرى) ، ليۇ گۇيبىن،
شىڭ گوۋېن؛ ئۇيغۇرلاردىن ئابدۇللا داموللا (قۇرۇلۇش نازارى‌-
تىنىڭ نازىرى) ، قۇربان نىياز (جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقار-
مىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى) ؛ قازاقلاردىن شەرىپقان (ئالتاينىڭ
ۋالىيسى) ، ئەلىن ۋاڭ؛ خۇيزۇلاردىن لەن يەنشۇ (مۇئاۋىن
نازىر) (ئىنزاھات: شېڭ شىسەي لەن يەنشۇنى 1937 - يىلى
قولغا ئالغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغان) ، روسىيىدىن كېلىپ ئولتۇ-
راقلىشىپ قالغان تېيىپ بەگ (تاشيول ئىدارىسىنىڭ باشلىقى)
قاتارلىقلار بار.

بۇ تەشكىلاتتىكىلەر 18 - سېنتەبىرنى خاتىرىلەش چوڭ
يىغىنىدا توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى، ئۇ كۈنى مەقسىتىگە يېتەلمىسە
1941 - يىلى 12 - ئاپرېل كۈنى توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى بولغان.
توپىلاڭ كۆتۈرۈشتىن ئىلگىرى، تەشكىلاتنى كېڭەيتىش، ھەرقاي-
سى مىللەتلەردىن قاتىللارنى سېتىۋېلىش، ئۆلكىدىكى ئالىي ئە-
مەلدارلارنى ئۆلتۈرۈشنى پىلانلاش، پىتنە - ئىغۋا تارقىتىپ
ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىشقا ئوخشاش ئىشلارنى قىلغاندىن باشقا،
سىرتلاردىمۇ، بولۇپمۇ ئالتاي، تۇرپان، چىتەي قاتارلىق جايلاردا
ھەدەپ ھەرىكەت ئېلىپ بېرىپ، ئالدى بىلەن شۇ جايلاردا توپىلاڭ
كۆتۈرۈپ، ئۆلكە مەركىزىدىكى ئەسكەرىي كۈچلەرنى بۆ-
لۈپ، 18 - سېنتەبىردىكى چوڭ توپىلاڭنى ئاسانلاشتۇرماقچى
بولدى. شۇ چاغدىكى كۆكتوقاي بىلەن چىڭگىلدىكى توپىلاڭنى
مۇشۇ تەشكىلات قوزغىغان.

سوراق قىلىش جەريانلىرىدا ئۇلارنىڭ بىر قىسىم پىلانلىرى-
نى قولغا چۈشۈردۇق. تەدرىجىي قولغا ئېلىش، سوراقنى داۋام-
لاشتۇرۇش جەريانىدا يەنە توپىلاڭنىڭ پۈتكۈل پىلانىنى، خائىن
پارتىيىنىڭ توپىلاڭ كۆتۈرۈش مەقسىتىنى ئىگىلىدۇق.»

كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىكى، شېڭ شىسەي ھەرقايسى
دېلولارنىڭ مەزمۇنلىرى ۋە ئاساسلىق جىنايەتچىلەرنىڭ «جىنا-
يەت»لىرىنى ۋەزىيەتكە قاراپ كۆپەيتىپ، قىسقارتىپ تۇرغان.
شېڭ شىسەيدە ئاشۇنداق ماھارەت بار ئىدى، ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگى-
رىشىگە قاراپ يېڭىدىن يېڭى نەرسىلەرنى توقۇپ چىقىرىۋېرەتتى.

دۇ جۇڭيۈەن (1898 — 1943) جىلىن خۇەيدېلىق مەشھۇر
سودىگەر ۋە ۋەتەنپەرۋەر زات، شېڭ شىسەينىڭ ساۋاقدىشى،
يۇرتدىشى ئىدى. 1935 - يىلى 5 - ئايدا، ئۆزى باش مۇھەر-
رىر، قوشۇمچە تارقاتقۇچى بولۇپ شاڭخەيدە چىقىرىۋاتقان «يېڭى
ھايات ھەپتىلىك ژۇرنىلى»نىڭ 15 - سانىدا يى شۈينىڭ «پادى-
شاھ ھەققىدە قۇرۇق پاراڭ» ناملىق ماقالىسىنى بېسىپ ياپونىيە
ھۆكۈمىتىنىڭ نارازىلىقىنى قوزغىغان، ياپونىيە مۇشۇ ئىش بى-
لەن ۋەقە چىقارغان، 7 - ئايدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى دۇ جۇڭ-
يۈەننى قولغا ئېلىپ بىر يىل ئىككى ئاي قاماپ قويغانىدى.

1937 - يىلى 10 - ئايدا، دۇ جۇڭيۈەن تۆمۈريول مىنىس-
تىرلىقىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن شىنجاڭنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق
ۋەكىلى جاڭ يۈەنفۇ بىلەن بىللە ئۈرۈمچىگە كېلىپ، شېڭ شى-
سەي بىلەن غەربىي شىمال تۆمۈريولىنى ياساش توغرىسىدا سۆز-
لەشتى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەنلەرنىڭ ئىچىدە شېڭ شىسەي
بىلەن 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش
ئورنىنىڭ قۇرۇلۇشى توغرۇلۇق سۆزلەشكىلى كەلگەن 8 - ئار-
مىيە ۋەكىلى جۇ شياجۇمۇ بار ئىدى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ بۇ كونا تونۇشىنى قىزغىن كۈتۈۋال-
دى ھەم ئۇنى شىنجاڭدا ئىشلىگىن دەپ خېلى تۇتتى. لېكىن،

دۇ جۇڭيۇەن ۋەتەننىڭ تەقدىرىدىن قاتتىق ئەنسىرەپ تۇرۇۋاتقاچ-قا، شىنجاڭدا ئىككى ھەپتە تۇرۇپلا ئىچكىرىگە قايتىپ كەتتى. بۇ ئۇنىڭ شىنجاڭغا تۇنجى كېلىشى ئىدى.

1938 ـ يىلى 4 ـ ئايدا، تۇرمۇش نەشرىياتى ئۇنىڭ «شېڭ شىسەي ۋە يېڭى شىنجاڭ» ناملىق كىتابىنى نەشر قىلدى. بۇ كىتابتا شېڭ شىسەي بىلەن شىنجاڭنىڭ شۇ چاغدىكى ئومۇمىي قىياپىتى تۇنجى قېتىم پۈتۈن مەملىكەتكە تونۇشتۇرۇلغانىدى. بۇ كىتابنىڭ تەسىرى ئىنتايىن چوڭ بولۇپ، نۇرغۇن ياشلار تەڭرىتاغنىڭ جەنۇب ۋە شىمالىغا بېرىپ ئۆزلىرىنىڭ ياشلىق باھارىنى شۇ يەرنىڭ ئىشلىرىغا بېغىشلاشنى نىيەت قىلىشتى ھەتتا ئاتاقلىق يازغۇچى ماۋدۇنمۇ بۇ كىتابنى كۆرگەندىن كېيىن ھاياجانلىنىپ: «بۇ كىتاب مەندە شىنجاڭغا بېرىپ ئاز ـ تولا ئىش قىلىش ئىستىكىنى قوزغىدى» دېدى. كېيىن دېگەندەكلا دۇ جۇڭيۇەن بىلەن سا كۇڭلياۋنىڭ تەكلىپى بىلەن شۇنچە ئۇزۇن يولنى بې-سىپ شىنجاڭغا كەلدى.

لېكىن، بۇ كىتابتا شېڭ شىسەيگە قارىتا ئارتۇقچە يۇقىرى باھا بېرىلىپ كەتكەنىدى. دۇ جۇڭيۇەن سېپى ئۆزىدىن زىيالىي ئادەم بولغاچقا، ئاق كۆڭۈل، ساددىلىقى بىلەن شېڭ شىسەينىڭ سىياسىي غەرىزىنى بىلىپ يېتەلمىگەنىدى. يېقىن ئاغىنىسى، كېيىن ئۇنىڭ تەكلىپى بىلەن شىنجاڭغا بېرىپ شىنجاڭ گېزىتى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان سا كۇڭلياۋ دۇ جۇڭيۇەننى سەمىمىي تەنقىد قىلىپ مۇنداق دېدى:

— كىتابىڭنىڭ بىر يېرىدە شېڭ شىسەينىڭ تاماققا تەكلىپ قىلغانلىقىنى، بىللە ئولتۇرغانلارنىڭ ئىچىدە ھەرقايسى نازارەت-لەرنىڭ نازىرلىرى بىلەن مۇئاۋىن ئۆلكە رەئىسى خوجانىيازنىڭ بارلىقىنى، ئەتىسى ئەتىگەندە گېزىتتىن سەن بىلەن بىللە ئولتۇ-رۇپ تاماق يېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ قولغا ئېلىنغانلىقىنى يې-زىپ، شېڭ دۇبەن دېلولارنى شۇنچىلىك تېز بىجىرىدىكەن، دەپ ماختاپسەن. بۇ دېلولارنى تېز بىجىرگەنلىكمۇ؟ ياق، سۈيىقەست

ئىشلەتكەنلىك!

دۇ جۇگيۇەن بۇ گەپكە ئازراق قايىل بولسىمۇ، ئەمما ئاغزىدا:

— مەن شېڭ شىسەي بىلەن بىر يۇرتلۇق، باشلانغۇچ مەكتەپ بىلەن ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقدىشىم ھەتتا بىز ياپونىيىدىمۇ بىللە ئوقۇغان، ئىككىمىز ئۆمۈرلۈك ئاغىنىلەردىن. شۇنداق بىر ئادەم ماڭا ئاشۇنداق ھىيلە ئىشلىتەمدۇ؟ — دېدى.

1938 ـ يىلى 6 ـ ئاي بىلەن 10 ـ ئاي ئىچىدە، يەنى شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىشتىن ئىلگىرى ۋە قايتىپ كەلگەن كۈنلەردە دۇ جۇگيۇەن شىنجاڭغا يەنە ئىككى قېتىم كەلدى. 10 ـ ئايدا 3 ـ نۆۋەتلىك ئاۋام خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىغا تەكلىپ قىلىندى. دۇ جۇگيۇەن يىغىندا «3 ـ نۆۋەتلىك ئاۋام خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى ۋە دۇنيا تىنچلىقى» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى، ھەرقايسى ۋەكىللەرنى زىيارەت قىلدى، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ خەلقنى رىغبەتلەندۈردى.

بۇ نۆۋەتلىك قۇرۇلتايدىن كېيىن، ئۈرۈمچى خەلق مائارىپ سارىيى قۇرۇلدى. قۇرۇلۇش يىغىنىغا ھەرقايسى ئورگانلارنىڭ باشلىقلىرىدىن ۋە مېھمانلاردىن بولۇپ 50 — 60 ئادەم قاتناشتى، شېڭ شىسەيمۇ كەلدى. ئەمما، مائارىپ سارىيىنىڭ دىرېكتورىنى تۆۋەن كۆردى بولغاي، رەئىس سەھنىسىگە چىقماي پەستىكى بىرىنچى رەتتە «ئاۋام گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى چېن جىيىڭ بىلەن دۇ جۇگيۇەننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇردى.

سۆز قىلىش نۆۋىتى دۇ جۇگيۇەنگە كەلگەندە، ئۇ سەھنىگە چىقىپ خەلق مائارىپ سارىيىنىڭ ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش، ئاۋامنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش، ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنى كۈچەيتىشتىكى رولىنى ماختاپ بىرمۇنچە گەپلەرنى قىلغاندىن كېيىن: «بۇ قېتىم مەن قايتىپ بېرىپ، شىنجاڭنىڭ قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن زور بىر تۈركۈم ئادەملەرنى شىنجاڭدا خىزمەت قىلىشقا باشلاپ كېلىمەن...» دەپ تۇراتتى، شېڭ شىسەي يېنىدا ئولتۇرغان چېن جىيىڭنى جەينىكى بىلەن

تۇرتۇپ:

— بۇ ئۇنىڭ نېمە دېگىنى؟ بىزنىڭ خادىملىرىمىز بۇ گەپنى ئاڭلىسا، بىز يارىمايدىغان ئوخشايمىز، دەپ قالامدۇ؟ — دېدى. شىڭ شىسەي ئەزەلدىن ئۆزىگە قاتتىق ئىشىنەتتى، تەنقىدنى ئاززاقمۇ قوبۇل قىلمايتتى. ئۇنىڭ بۇ ئاغىنىسىنىڭ شۇنچە ئادەمنىڭ ئالدىدا شىنجاڭنى «قالاق»، «ئۆزگەرتىمەن» دېگىنى نېمىسى؟

ئەمەلىيەتتە، دۇ جۇڭيۈەن ناھايىتى سەمىمىي گەپ قىلغانىدى، سۆزىدە ئاززاقمۇ يامان نىيەت يوق ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭ گېپى، بولۇپمۇ «زور بىر تۈركۈم» ئادەم باشلاپ كېلىمەن، دېگىنى شىڭ شىسەيگە قاتتىق تەھدىت بولۇپ تۇيۇلدى.

شۇنداق بولسىمۇ، شىڭ شىسەي دۇ جۇڭيۈەن بىلەن ساۋ كۇڭلياۋنى شىنجاڭدا ئىشلەپ قېلىشقا خېلى زورلىدى.

— سەن ياپونىيە ئالىي مۇنەر - سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئەلاچى ئوقۇغۇچىسى ئىدىڭ، دۆلەتكە قايتىپ كېلىپ شەرقىي شىمالدا فارفور بۇيۇملار شىركىتىنى قۇرۇپ چوڭ - چوڭ ئىشلارنى قىلدىڭ، شۇڭا شىنجاڭدا ئىشلەپ قالغىن. قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى بولۇپ شىنجاڭنىڭ تەرەققىياتىدا بىزگە ياردەم قىلغىن، — دېدى ئۇ دۇ جۇڭيۈەنگە.

ئويلىمىغان يەردىن، دۇ جۇڭيۈەن مازىر مېنىڭ قىزىقىشىم ئۆزگەردى. مەن مۇخبىر، مائارىپ جەھەتتە قابىلىيىتىمنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرالايمەن، دەپ، شىڭ شىسەينىڭ قۇرۇلۇش نازارىتىگە نازىر بولۇش تەكلىپىنى رەت قىلدى. ئەمما، شىڭ شىسەينىڭ يەنە بىر تەكلىپى، يەنى مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى بولۇش، يا شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ مۇدىرى بولۇش تەكلىپى ئۈچىدىن مۇدىر بولۇشنى تاللىۋالدى.

دۇ جۇڭيۈەنىنىڭ بۇ تاللىشى شىڭ شىسەيدە ھەيرانلىق ۋە گۇمان قوزغاپ قويىدى. ئۇ چېن جىيىڭغا:

— ... مەن ئۇنىڭغا نازىرلىق بىلەن مۇدىرلىقتىن بىرىنى تاللىۋالغىن دېسەم، ئۇ، ئىشخانىدا ئولتۇرۇش، مەجلىس ئېچىش دېگەندەك ئىشلارغا ئانچە قىزىقمايمەن، مۇدىر بولاي، دەپ نازىر-

لىقنى تاشلاپ مۇدىرلىقنى تالىلىۋالدى، بىۇ ئۇنىڭ نېمە قىلغىنى؟ — دېدى. چېن جىيىڭ ئۇنىڭ بۇ گېپىگە ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمىگەندىن كېيىن، يەنە ئۆزىگە ئۆزى سۆزلىگەندەك قىلىپ، — دۇ جوڭيۈەن مەكتەپ مۇدىرلىقىغا زايا كېتىدۇ. نېمىشقا شۇنچە ئۇزاق چۆچۈگەندىن كېلىپ ئاشۇ ئەھمىيەتسىز ھەم بەكىمۇ مۇھىم ئەمەس خىزمەتنى تاللىۋالىدىغاندۇ؟ — دېدى.

دۇ جوڭيۈەن (1898—1943)

شۇنىڭدىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ بۇ يېقىن ئاغىنىسىنىڭ كەينىگە ئادەم سېلىپ قويدى. دۇ جوڭيۈەننىڭ تۇرالغۇسى بىلەن مەكتەپنىڭ ئەتراپىغا تەنزىكەشلەر قويۇلۇپ ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى نازارەت قىلىشقا باشلىدى. باشلىرىغا چۆكۈرۈپ شىلەپە كىيىۋالغان غەلىتە ئادەملەر شۇ ئەتراپتا يۈرۈپ دۇ جوڭيۈەننىڭ ھەرىكەتلىرىنى، كىملەرنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بېرىش - كېلىش قىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى ۋاقتى - ۋاقتىدا يۇقىرىغا مەلۇم قىلىپ تۇردى. شېڭ شىسەي يەنە جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىغا ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىن تۆت ئوقۇغۇچىنى تاللاپ، دۇ جوڭيۈەننىڭ گەپ - سۆزلىرىنى، ئوقۇغۇچىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى قەرەللىك مەلۇم قىلىپ تۇرۇشقا ئورۇنلاشتۇرۇشنى بۇيرۇدى.

11 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا، دۇ جوڭيۈەن چۆچۈگىگە قايتىپ بېرىپ، شىنجاڭدىكى ھەرقايسى ئورگانلار، تەشكىلاتلار ۋە مەكتەپلەر بەرگەن تىزىملىك بويىچە كىتابخانىلارنى ئارىلاپ ئۈچ ماشىنىغا لىق كەلگۈدەك كىتاب سېتىۋالدى. يەنە شياڭگاڭغا بېرىپ «مەدەنىيەت ئىستىھكامى» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى ماۋدۇن بىلەن ئاتاقلىق ئالىم جاڭ چۇڭشىنى شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا دەرس ئۆتۈپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى.

1939 - يىلى 1 - ئاينىڭ باشلىرىدا، دۇ جوڭيۈەن قاتتىق سوغۇقتا قارىماي ئايالى خۇ شيېجى، قىزى دۇيى، قېيىنىنىسى

«يېڭى نۇر» — شىنجاڭ ئىنستىتۇتى-
نىڭ مەكتەپ ژۇرنىلى، 1939 -
يىلى 7 - ئايدا نەشر قىلىنغان

خۇ لىدانى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە تۆتىنچى قېتىم كەلدى. ئۇ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئىلمىي مۇدىرى گو جېنشيەن (گو چۇنزې، كومپارتىيە ئەزاسى) بىلەن ياخشى ھەمكارلىشىپ، ئوقۇغۇچى تەربىيىلەشتە نۇرغۇن ئەجىر قىلدى، مەخسۇس بىرلىك سەپ ھەققىدە دەرس تەسىس قىلىپ بۇ دەرسنى ئۆزى ئۆتتى، ئۇزۇنغا قالماي ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشتى. 2 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىدا ماۋ دۇن يېتىپ كېلىپ مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرلىقىنى ئۈستىگە ئالدى، قوشۇمچە پەلسەپە، سىياسىي ئىقتىساد ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات تارىخىدىن دەرس ئۆتتى.

8 ـ ئاينىڭ ئىچىدە، جاۋ دەن قاتارلىق ئاتاقلىق ئارتىسلارمۇ ئۈرۈمچىگە كېلىپ تەجرىبە دراما ئۆمىكى قۇردى ۋە «ياشىسۇن يېڭى شىنجاڭ» قاتارلىق درامىلارنى ئوينىدى. ئۇلارنىڭ ئۇستۇن ماھارەت بىلەن ئويناپ چىققان ئويۇنلىرىنى ھەر مىللەت خەلقى ئاجايىپ قىزىقىش بىلەن كۆردى.

1939 ـ يىلى 7 ـ ئايدا، دۇ جۇڭيۈەن «شىنجاڭ ئىنستىتۇتى يازلىق تەتىللىك ئىلىغا ساياھەت قىلىش ئۆمىكى» تەشكىللىدى. ئۆمەكتىكى 200 دىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلار 12 قارا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئۈرۈمچىدىن يولغا چىقىپ مايتاغ، ماناس، شىخۇ، جىڭ، كۈرە، سۈيدۇڭ، غۇلجا قاتارلىق جايلاردا بىر ئايغا يېقىن ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تەشۋىقات ئېلىپ باردى. شېڭ سىسەي شۇ چاغدا بۇ پائالىيەتنى قوللىغان ۋە 4 مىڭ يۈەن راسخوت ئاجرىتىپ بەرگەن، يەنە تېخى كىچىك ماشى-

ىندىن بىرنى ئۇلارنىڭ ئىشلىتىشىگە بەرگەن، ئىلىنىڭ ۋالىيسى
ياۋ شيۇڭ 10 چاقىرىم يەرگىچە بېرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ
قىزغىن كۈتۈۋالغانىدى. يەرلىك خەلقلەر بۇنداق داغدۇغىلىق
ھەرىكەتنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغان بولغاچقا ھەيران قېلىشقان،
دۇ جۇڭيۇەننىڭ شۇنىڭدىن كېيىن ئابرۇيى ئېشىپ كەتكەنىدى.

دۇ جۇڭيۇەن ئوچۇق كۆڭۈل، كۆڭلى تۈز، ئاغزى ئىتتىك،
گېپى بولسا دەۋەتكىچە ئالدىراپ كېتىدىغان ئادەم ئىدى، شۇڭا
دائىم باشقىلارنى رەنجىتىپ قوياتتى. 6 ـ ئايدا ئۇنىڭ ئۈستىدىن
ئەرز قىلىدىغان ئادەملەر بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلاپ، ئەرز-
لەر شىڭ سىسەينىڭ ئۈستىلى ئۈستىگە دۆۋىلىنىپ كەتتى. لې-
كىن، تالىپ مىجەز دۇ جۇڭيۇەننىڭ بۇ ئىشتىن زادىلا خەۋىرى
يوق ئىدى. ئەگەر ئەرز قىلغان ئىشلار ئادەتتىكى ئۇششاق ئىشلار
بولغان بولسا ئۇنىڭ كارايىتى چاغلىق ئىدى، ئەمما ئۇنداق بولمى-
دى. ساياھەت ئۆمىكى ئىلى تەرەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كې-
يىن، بەزىلەر، دۇ جۇڭيۇەننىڭ مۇددىئاسى شىڭ سىسەينىڭ
ئورنىغا دۇبەن بولۇش ئىكەن، دەپ گەپ تارقاتتى ھەم ئەرزلەرنى
سۇندى، بۇنىڭ بىلەن خېلى بۇرۇنلا، دۇ جۇڭيۇەننى نىيىتى
دۇرۇس ئەمەس، دەپ گۇمانلىنىپ يۈرگەن شىڭ سىسەي ئۇنىڭغا
تېخىمۇ ئۆچمەنلىك قىلىشقا باشلىدى.

دۇ جۇڭيۇەن ئاق كۆڭۈل ئادەم بولغاچقا، ئىشپىيونلارنىڭ
ئۆزىگە قىلغان بەزى تۆھمەتلىرىنى ئاڭلاپمۇ ئۇنىڭغا ئىشەنمىدى،
كونا ساۋاقدىشىنىڭ ئۇنداق گەپلەرگە ئىشىنىپ كېتىدىغانلىقىغا
تېخىمۇ ئىشەنمىدى. «ئەگەر، — دېدى ئۇ بىر قېتىم، —
بەزىلەر شىڭ دۇبەننىڭ ئالدىدا مېنىڭ يامان گېپىمنى قىلسىمۇ،
شىڭ دۇبەن ئىككىمىزنىڭ پەۋقۇلئاددە مۇناسىۋىتىمىزنىڭ يۈزى
ئۈچۈن بولسىمۇ ئۇ ئۇنداق گەپلەرنى ماڭا دەپ ئۆزۈمنى ئاقلى-
شىمغا پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ.»

ئۇ بەزى ئادەملەرنىڭ شۇنچە كۆپ ئىغۋالارنى توقۇغانلىقى-

نى، ئىشپىيونلارنىڭ ئۇ ئىغۋالارنى كۆپتۈرۈپ يۇقىرىغا مەلۇم قىلغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، شېڭ شىسەي بىلەن بولغان كۆپ يىللىق ئاغىنىدارچىلىقىغا ئىشىنىپ ئۇنىڭغا 6 مىڭ خەتلىك ئۇزۇن بىر پارچە خەت يازدى. خەتتە ئۇ ئۆزىنى ئاقلىدى، گەپ ئارىلىقلىرىدا شېڭ شىسەيگە، شۇ گەپلەرگە ئىشىنىپسەن، دېگەندەك قىلىپ ئانچە - مۇنچە تەگكۈزۈپمۇ قويدى.

شېڭ شىسەي كۆرۈنۈشتە ھېچقانداق بولمىغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە لى يىڭچىنى يەنە ئۇنىڭ كەينىگە ئادەم سېلىپ ھەربىر سۆز - ھەرىكىتىنى نازارەت قىلىشقا بۇيرۇدى.

1939 - يىلى 9 - ئايدا، سا كۇڭلياۋ ئىچكىرىدىن گېزىت چىقىرىشقا كېتەرلىك بۇرغۇن ئۈسكۈنىلەرنى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا دۇ جۇڭيۈەن نەزەربەند قىلىپ قويۇلغانىدى. سا كۇڭلياۋ شېڭ شىسەينىڭ رۇخسىتى بىلەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. دۇ جۇڭيۈەن ئۇنىڭغا شېڭ شىسەينى تەنقىد قىلىپ خەت يازغانلىقىدا پۇشايمان قىلغانلىقىنى دېدى، لېكىن ئەمدى ۋاقتى ئۆتكەنىدى.

10 - ئايدا، دۇ جۇڭيۈەنگە زىيانكەشلىك قىلىش ئۈچۈن يېپىلغان تور يىغىلىشقا باشلاپ، شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ سىياسىي فاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتقان خۇ لەنرا قولغا ئېلىندى. ئۇ، «جاھانگىرلىككە قارشى سەپ» ژۇرنىلىدا پۇ يۇڭ دېگەن نامدا ئېلان قىلىنغان ماقالىنى ئەسلىدە دۇ جۇڭيۈەن ئۆزى يازغان، دېگەنلىكى ئۈچۈن قولغا ئېلىنغانىدى. ئارقىدىنلا دۇ جۇڭيۈەننىڭ كاتىپى سۇن قولغا ئېلىنىپ، دۇ جۇڭيۈەن خىزمەت قىلالمايدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى.

10 - ئاينىڭ 28 - كۈنى، دۇ جۇڭيۈەن شېڭ شىسەيگە رېماتىزم كېسىلىنىڭ قوزغىلىپ قالغانلىقى، ھازىرغىچە ياخشى بولمايۋاتقانلىقى، ئاشقازان، بوۋاسىر دېگەندەك كېسەللىرىنىڭمۇ

قوزغىلىپ تۇرۇۋاتقان خىزمەت قىلالمايۋاتقانلىقى، شۇڭا خىزمىتىدىن ئىستېپا سورايدىغانلىقى ھەققىدە خەت يازدى. ئۈچ كۈندىن كېيىن شىڭ شىسەي ئۇنىڭ ئىستېپاسىنى تەستىقلاپ، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنى ئۆزىنىڭ ئۆيىدە نەزەربەند قىلىپ قويدى.

دۇ جۇڭيۈەن شىڭ شىسەيگە كۆپ قېتىم خەت يېزىپ، ئۆزىنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى، شىڭ شىسەينى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. 1939 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى يازغان ئۇزۇن بىر پارچە خېتىدە ئۆزىنىڭ ئاتالمىش «قارا نىيەتى» نى نۇقتىلىق چۈشەندۈردى:

«ئەگەر ئىنىڭىزنىڭ نىيىتى يامان بولىدىغان بولسا سىز ئاكىمىزغا ئۇنچىلىك ساداقەتلىك كۆرسەتمىگەن بولاتتىم. پېقىرنىڭ ھەربىي ئىشلاردىن خەۋىرىم يوق، قولۇمدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقىمۇ ھەم يوق. ناۋادا سىز ھۆكۈمەتنىڭ ئىشلىرىنى ماڭا تۇتقۇزۇپ قويسىڭىز مەن ئۇنى باشقۇرۇپ كېتەلەمدىمەن؟ بۇ ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. پېقىرنىڭ قارىشىچە، ئىككىمىزنىڭ ئارىسىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىۋاتقان ئۇچىنچى بىر شەخس بار، ئۇنىڭ مەقسىتى ماڭا زىيانكەشلىك قىلىش ياكى جەمئىيەتنى قالايمىقانلاشتۇرۇش، بۇنىڭغا سىز ئاكىمىزنىڭ ئالاھىدە دىققەت قىلىشىنى سورايمەن.»

دۇ جۇڭيۈەن بۇ گەپنى ناھايىتى ياخشى دېگەندى. راست، دۇ جۇڭيۈەننىڭ توخۇنى قوغلاپ تۇتقۇدەكمۇ مادارى يوق، ئەسكەرمۇ باشلاپ باقمىغان، شۇڭا ئەلنى ئىدارە قىلالىشى يوق گەپ، سۇيىقەست پىلانلىدى، دېگەندىن تېخىمۇ سۆز ئاچقىلى بولمايتتى.

دۇ جۇڭيۈەن خېتىدە يەنە مۇنداق دېدى: «پېقىرنىڭ شىنجاڭغا كەلگەن بىر يىلدىن بۇيان سىزنىڭ ئىشلىرىڭىزنى قوللىمىغان بىر كۈنىمۇ بولمىدى.» «ئادەم ئۈچۈن ساداقەت كۆرسىتىۋېتىپ تۆھمەتكە قېلىشتىن، ئىشەنچكە ئېرىشەلمەسلىكتىن، دەردىنى دەيدىغان يەر تاپالماسلىقتىن ئازابلىق ئىش يوق ئى-

كەن.» «پېقىر ئەگەر يەنە شۇنداق تۆھمەتكە قېلىۋېرىدىغان بول-سام بۇ دۇنيادا ئۆزۈمنى قويىدىغان جاي تاپالمايمەن.»

ئەڭ ئاخىردا ئۇ «ئارىدىكى ئۇقۇشماسلىقلارنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى» نى ئۈمىد قىلىپ: «بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق ئىشتا سىز ئاكامنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش قىلىمەن» دېدى.

دۇ جۇڭيۈەن ئاق كۆڭۈللۈكتە گۆدەك بالىلاردىنمۇ ئېشىپ كېتىپ، بۇنىڭدىن كېيىن يەنە شېڭ شىسەي بىلەن داۋاملىق بىللە ئىشلەشنى ئويلىغانىدى.

جۇڭگو كومپارتىيىسى تەرەپ دۇ جۇڭيۈەننىڭ ئەھۋالىغا بەكمۇ كۆڭۈل بۆلدى. 1940 - يىلى 2 - ئايدا، جۇ ئېنلەي سوۋېت ئىتتىپاقىدا يارىسىنى داۋالىتىپ قايتقاندا، دېڭ يىڭچاۋ، رېن بىشىلار بىلەن بىللە ئۈرۈمچىگە چۈشتى. جۇ ئېنلەي شېڭ شىسەي ئۆزى ئۈچۈن بەرگەن زىياپەتتە دۇ جۇڭيۈەننى ئۆزى چۈشكەن ئايروپىلاندا چۇڭچىڭغا ئېلىپ كېتىشنى ئېيتقاندا، ئۇ جۇ ئېنلەينىڭ تەلىپىنى رەت قىلىشنى بىئەپ كۆرۈپ: «كېلەر نۆۋەتلىك ئايروپىلاندا يولغا سېلىپ قوياي» دېدى. ھەممىنى كۆرۈپ يېتەلەيدىغان جۇ ئېنلەي شېڭ شىسەينىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپلا دۇ جۇڭيۈەننىڭ شىنجاڭدىن مەڭگۈ كېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلدى.

جۇ ئېنلەي تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرنىڭ شېڭ شىسەينىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ كېتىشى ئۈچۈن، زىياپەتتىن كېيىن شۇي مىڭچيۇغا ماۋ دۈن، جاڭ جۇڭشى قاتارلىق كىشىلەرگە يەنئەنگە بارسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. ئۇزۇن ئۆت-مەي ئۇ ئىككىسى تۇغقانلارنىڭ ئىچىدە ئۆلۈم ئىشى بولۇپ قال-دى، دەپ شېڭ شىسەيدىن يۇرتىغا بېرىپ كېلىش توغرۇلۇق رۇخسەت سورىغانىدى، شېڭ شىسەي ئۇلارغا رۇخسەت قىلدى. ئۇلار ماۋ زېمىن ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىدىكىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن 5 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ قومۇلغا باردى. شۇ ئارىلىقتا شىڭ شىسەي ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىپ قىلىپ قومۇل جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىكىلەرگە ئۇ ئىككىسىنى ماڭغۇزماي تۇتۇپ قىلىش توغرۇلۇق تېلېگرامما بەرگەنىدى، ئۇ تېلېگراممىنى بىر كومپارتىيە ئەزاسىنىڭ قولىغا تېگىپ قالدى. ئۇ شۇئان ئۇلار ئولتۇرغان ئايروپىلاننىڭ ئاللىبۇرۇن ئۇچۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ شىڭ شىسەيگە جاۋاب تېلېگراممىنى يوللىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىككىسى قۇتۇلۇپ قېلىپ، كېيىن يەنئەنگە باردى.

ماۋ دۇن بىلەن جاڭ جۇڭشىنىڭ ئامىتى كەلدى، ئەمما دۇ جۇڭيۈەننى ئەس باستى. ئۇ ئىككىسى كېتىپ ئىككى ھەپتىدىن كېيىن، شىڭ شىسەينىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى، شىڭ دۇبەن مۇدىر بىلەن سۆزلەشمەكچى، دېگەن نام بىلەن دۇ جۇڭيۈەننى ئۆيىدىن ئاچىقىپ تۈرمىگە تاشلىدى. بۇ خەۋەر ئىچكىرىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، بەش ئاينىڭ ئالدىدا ھۆكۈمەت ئىشىنى باھانە قىلىپ كېتىۋالغان سا كوڭلياۋ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇن يول ماڭدى؛ جۇ ئېنلەي ئەھۋالنى بىلىش ئۈچۈن شىڭ شىسەيگە تېلېگراممىنى ئەۋەتتى؛ شېن جۇنرۇ، مۇ دېخۇي، جاڭ يەن، خۇاڭ يەنپېي قاتارلىق بىرنەچچە مويسىپىت بىلەن ئالاقىلىشىپ، بىرلىكتە شىڭ شىسەيگە دۇ جۇڭيۈەننى قويۇپ بېرىش ھەققىدە تېلېگراممىنى يوللىدى؛ گاۋ چۇڭمىنمۇ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇشقا كۆپ ھەرىكەت قىلدى. شىڭ شىسەي ھەممىسىگە دۇ جۇڭيۈەننى قويۇپ بېرىشكە ماقۇل بولدى، ئەمما ئاخىردا يەنىلا قويۇپ بەرمىدى.

دۇ جۇڭيۈەننىڭ جىنايىتى كۈندىن - كۈنگە كۆپىيىشكە باشلىدى. دەسلەپتە خائىن ۋاڭ جىڭۋېينىڭ شىنجاڭدىكى گۇماشتىسى، ئۇنىڭ بۇيرۇقى بىلەن شىنجاڭدا ئاغدۇرمىچىلىق قىلىشقا كەلگەن ھەم ئۇ تروتسكىيچى، دېگەن جىنايەتلەرنى ئارتقاندى. 1942 - يىلى شىڭ شىسەي سىياسىي جەھەتتە بۇرۇلۇش ياسىغاندىن كېيىن، دۇ جۇڭيۈەننى كومپارتىيىنىڭ كۆرسەتمىسى

بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن «ئىشپىيون» ، «كومپارتىيىنىڭ شىن-
جاڭدىكى ۋەكىلى» دېدى. ئۇ تەيۋەنگە بارغاندىن كېيىن يازغان
ئەسلىمىسىدە يەنە دۇ جۇڭيۇەن كومپارتىيە ئەزاسى، شىنجاڭغا
جۇ ئېنلەينىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن كەلگەن، جۇ ئېنلەينىڭ ئىش-
پىيونى، دېدى. ھەتتا دۇ جۇڭيۇەننىڭ تەكلىپى بىلەن كەلگەن،
شېڭ شىسەي ئۆزى 20 كىلومېتىر يەرگىچە ئالدىغا چىققان
ماۋدۇن بىلەن جاڭ جۇڭشىنىمۇ «كومپارتىيىنىڭ، مەدەنىيەت
خىزمەتچىسى، دېگەن قالپاق بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن ئىشپىيون-
لىرى» دېدى.
ئەمەلىيەتتە، دۇ جۇڭيۇەن ۋاڭ جىڭۋېينىڭ ئادىمىمۇ ئە-
مەس، تروتىسكىچىمۇ ئەمەس، كومپارتىيە ئەزاسىمۇ ئەمەس،
سىياسىي يۆلەنچۇكىمۇ يوق ئادەم ئىدى. شۇنداق بولغانلىقى ئۇ-
چۇن، شېڭ شىسەي ئىشنى شۇنىڭدىن باشلاشقا جۇرئەت قىلىپ،
ئۇنى ناھەق دېلولارنىڭ باش قەھرىمانى قىلدى.
دۇ جۇڭيۇەن نەزەربەندتىكى چاغدا، خائىن ۋاڭ جىڭۋېيدىن
پائالىيەت خىراجىتى ئۇچۇن 20 مىڭ يۇەن تاپشۇرۇۋېلىپ شىن-
جاڭغا بۇزغۇنچىلىق پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشقا كەلگەن؛ جاۋ
دەن، جاڭ جۇڭشى، ماۋ دۇن قاتارلىقلار تروتىسكىچىلار بولۇپ،
دۇ جۇڭيۇەننىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قاتناشقان؛ دۇ
جۇڭيۇەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى
ئودىيانكى بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ ھۆكۇمەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلى-
ماقچى، ئۇنىڭ ئورنىغا تروتىسكىچىلارنىڭ ھاكىمىيىتىنى تىكلى-
مەكچى بولغان؛ توپىلاڭنى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۇرۇش ئۇ-
چۇن، ئالدى بىلەن چەت رايونلاردا توپىلاڭ كۆتۇرۇپ، ئۆلكە
مەركىزىدىكى قوشۇنلارنى شەھەردىن ئالداپ ئاچىقىپ شەھەرنى
بوش قالدۇرۇپ قول سېلىشقا ئوڭايلىق يارىتىشنى تەشەببۇس
قىلغان، دېگەندەك تۆھمەتلەرنى قىلدى. ئۇنىڭ ئاتالمىش چەت
جايلاردىكى توپىلاڭ دېگىنى، بىرى، ئالتاي رايونىدىكى قازاقلار-

نىڭ قوزغىلىڭىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ پىلانلىغۇچىسى شەرىپقان ئىدى. 1940 ـ يىلى 2 ـ ئايدا، كۆكتوقايدىكى قازاق چارۋىچىلار قوزغىلىپ، قوزغىلاڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندىن كېيىن، موڭغۇل ـ قازاق بىرلەشمە ھۆكۈمىتى قۇرۇلغانىدى. يەنە بىرى، قەشقەر، يەكەن، خوتەن، ئاقسۇلاردىكى ئاتالمىش ئۇيغۇرىستان قۇرۇش مۇستەقىللىق ھەرىكىتى ئىدى. دۇ جۇڭيۈەن بۇ ھەرىكەتنى قوللاپ، ئۈرۈمچىدىكى جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قۇربان نىياز، مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى قۇربان سېيىتوف، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ئابدۇللا داموللا بىلەن ئالاقە قىلغان، دېيىلدى.

شېڭ شىسەينىڭ دېيىشىچە، ئەگەر بۇ سۇيىقەست ئەمەلگە ئېشىپ قالسا، دۇ جۇڭيۈەن شىمالىي شىنجاڭدىكى موڭغۇل ـ قازاق بىرلەشمە ھۆكۈمىتى بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر جۇمھۇرىيىتىنىڭ باشلىقى بولماقچى. بۇ ئىككى ھۆكۈمەت ۋاقتىچە سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن بولماقچى، كۈچىيىۋالغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ ۋاڭ جىڭۋېي بىلەن ياپونىيىگە يېقىنلاشماقچى. توپىلاڭنىڭ خىراجىتى ئۈچۈن بانكا باشلىقى جاڭ خۇڭيۇ 100 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىپ بەرمەكچى، ئالتۇننىڭ باھاسىنى ئۆستۈرۈپ، ئىككى تارقىتىلغان پۇلنىڭ كۈرسىنى چۈشۈرۈش ئارقىلىق ھۆكۈمەتنىڭ پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلماقچى بولغان.

بۇ ئۆتۈپ كەتكەن بىمەنىلىك ھەم ئۇچىغا چىققان زىيانكەشلىك قىلمىشى ئىدى.

دۇ جۇڭيۈەن قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، قاتتىق قىيىن ـ قىستاقلارغا ئېلىندى ھەتتا جازانىڭ قاتتىقلىقىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭالماي گۈندىپايلار زەمبىلگە سېلىپ سوراقخانىدىن كامېرغا ئەكىرىپ قوياتتى. شېڭ شىسەي ئۇنى «ئىسيان» كۆتۈرگەنلىكىگە، تروتسكىچى ئىكەنلىكىگە ئىقرار قىلدۇرماقچى ئى-

دى. 1941 ـ يىلى، دۇ جۇڭيۇەن تۇرمىدىكى بىر قېتىملىق سوراقتا مۇنداق دېدى:

«مەن تروتسكىچى ئەمەس، مېنى زادى سەن تروتسكىچى دەپ تۇرۇۋالساڭلار، دۇنيادا مەن ئۇچۇن بۇنىڭدىنمۇ ئۆتە ئازابلىق ئىش بولمايدۇ. ھەيران قالدىغىنىم، سىلەر مېنى ئۆزۈمدىنمۇ بەك چۈشىنىدىكەنسىلەر، ئەمما مەن ئۆزۈمنى سىلەردىنمۇ بەكرەك چۈشىنىمەن. مېنى نېمە ئۇچۇن تروتسكىچى، خائىن دەيدىغىنىڭلارنى زادىلا چۈشەنمىدىم. ماڭا تروتسكىچى، خائىن دېگەن قالپاقلارنى كىيدۈرۈۋاتىسىلەر، ئەمما قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمنى پەقەت ئۆزۈملا بىلىمەن. ئۇ گەپلەرنى سىلەرگە دېگىلى بولمايدۇ، دېسەم مېنى ئىقرارىڭنى ئاغدۇردۇڭ، دەيسىلەر. مەن ھەرگىز ئاغدۇرمايمەن. مەن ئۇ ئىقرارىمنى قانداق يازغان بولغىنىم!»

قانداق يازغان بولغىدى؟ ئەلۋەتتە، قاتتىق قىيىن ـ قىستاقلارغا چىدىماي يازغان. كونىلاردا: «يۈرەك تۆمۈرگە ئوخشايدۇ، ئەمما ئۇ تۆمۈر ئەمەس، سوتچى ئوچاققا ئوخشايدۇ، نەق ئوچاقنىڭ ئۆزى» دېگەن گەپ بار. قاتتىق قىيىن ـ قىستاق ئاستىدا ئادەم نېرۋىلىرى بۇزۇلۇپ ئۆزىنىڭ ئۆلۈمىنى تىلەيدىغان، قارشى تەرەپ نېمىنى تەلەپ قىلسا شۇنى يازىدىغان بولۇپ قالىدۇ. شېڭ شىسەيىنىڭ جاللاتلىرىنىڭ بىرى بولغان فۇ باۋلىيەن بۇ ھەقتە شۇنداق دېگەن: «سەن ئۆلۈپ كېتىشنى ئويلىساڭمۇ شېڭ دۇبەن سېنى ئۆلگىلى قويمايدۇ. سېنىڭ ھەقىقىي ئىشلارنى دېمەي بالدۇرراق جان ئۈزسەم دېيىشىڭ ئۇخلاپ چۈشۈڭ. جېنىڭغا سەن ئۆزۈڭ ئىگە بولالمايسەن. قىينالمىسام، بۇ ئازابلاردىن ئۆلۈپلا قۇتۇلۇپ كەتسەم دېگىنىڭمۇ بىكار. ئۆلۈپ كەتسەڭمۇ بەرىبىر ئۇ قەغەزگە بارمىقىڭ بېسىلىدۇ.»

دۇ جۇڭيۇەن ئۆلۈپ كېتىشتىن ئىلگىرى شېڭ شىسەي بىلەن بىر قېتىم كۆرۈشكەنمۇ بولدى. ئۇ 1943 ـ يىلى 6 ـ

ئاي بولۇپ، ئۇ چاغدا شېڭ شىسەي گومىنداڭغا بېقىنىپ بولغاندى. جياڭ جيېشى ۋاڭ دېخۇ (جۇڭجياڭ، ھەربىي سوتچى)، جۇ شۇشېڭ (شاۋجياڭ، ھەربىي سوتچى) قاتارلىقلارنى شىنجاڭدىكى بېسىلىپ تۇرغان دېلولارنى قايتا تەكشۈرۈشكە ئەۋەتكەنىدى.

جۇ شۇشېڭ شېڭ شىسەينىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ئىچىدىكى ئالاھىدە تۈرمىگە دۇ جۇڭيۈەن بىلەن كۆرۈشكىلى كىردى. ئۇ چاغدىكى دۇ جۇڭيۈەن شېڭ شىسەيدىن قاتتىق قورقۇپ كەتكەن بولغاچقا: «مېنى پەقەت شېڭ دۇبەنلا ئۆلتۈرەلەيدۇ» دېگەن گەپنى تەكرارلاۋەردى.

جۇ شۇشېڭ ئامال قىلالماي، شېڭ شىسەي بىلەن مەخسۇس لىنىيە ئارقىلىق سۆزلىشىپ، ئاندىن دۇ جۇڭيۈەننى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتۈرۈش ئۈچۈن مەھكىمىنىڭ قوبۇلخانىسىغا ئېلىپ كىردى. شېڭ شىسەي كۆلۈپ تۇرۇپ ھەم قىزغىن كەيپىياتتا ئۇنىڭغا: «ئىككىمىز ئاكا ـ ئۇكىلاردىن، سىنى ھەرگىز زىيان تارتقۇزمايمەن، مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىساڭلا ھېچ گەپ يوق» دېۋىدى، دۇ جۇڭيۈەن ئۇنىڭ گەپلىرىدىن تەسىرلىنىپ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ كەتتى. كېيىن شېڭ شىسەي ۋاڭ دېخۇلار بىلەن بىرلىشىپ ئۇنى ئۆلۈم جازاسىغا بۇيرۇدى.

شېڭ شىسەي ئاخىر دۇ جۇڭيۈەننى دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ تېببىي باشقارمىسىنىڭ باشلىقى خۇ رۇبىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ زەھەرلەپ ئۆلتۈرگۈزۈۋەتتى. دۇ جۇڭيۈەننىڭ خوتۇنى خۇ شيېجى 1946 ـ يىلى 12 ـ ئايدا ھەربىي كومىتېتنىڭ «ئالاھىدە سوت كوللېگىيىسى» گە يازغان ئەرزنامىسىدە مۇنداق دېگەن:

«گو شىلياڭ، لى يېيكې قاتارلىقلارنىڭ دېيىشىچە، دۇ جۇڭيۈەن قىيىن ـ قىستاقتا ئېلىنىۋاتقان كۈنلەردە ئۇلار قارشى تەرەپتىكى كامېردا تۇرۇپ شېڭ شىسەينىڭ دۇجۇڭيۈەننى ئۆزى سوراق قىلغانلىقىنى، دۇ جۇڭيۈەننىڭ قاتتىق يىغان چەككەنلى-

كىنى ئاڭلاپتۇ. سوراق 16 كۈن داۋاملىشىپتۇ. دۇ جۈڭيۈەن بىلەن بىر كامېردا ياتقان لى يىئۇنىڭ دېيىشىچە، 1942 ـ يىلى (1943 ـ يىلى بولۇشى مۇمكىن) 7 ـ ئاينىڭ ئىچىدە شېڭ شىسەي دۇ جۈڭيۈەننى ئۆيىگە ئاچىقتۇرۇپ پېچىنە ـ پىرەنىك، مېۋە ـ چېۋىلەر بىلەن مېھمان قىلغان. دۇ جۈڭيۈەن كامېرغا قايتىپ كىرگەندىن كېيىن قاتتىق يۆتىلىپ ياندۇرۇۋەتكەن، چوڭ تەرەتتى قان ئارىلاش كەلگەن، گۈندىپاي تۈرمە باشلىقىغا مەلۇم قىلسا ئۇنىڭ كارى بولمىغان. بەش ـ ئالتە كۈندىن كېيىن، ھەربىي تېببىي باشقارمىنىڭ باشلىقى خۇ رۇبى تۇيۇق-سىز تۈرمىگە كېلىپ دۇ جۈڭيۈەنگە: سېنىڭ كېسىلىڭنى مەن داۋالىيالايمەن، كۆرمىسەممۇ بولىدۇ، دورىنى ئەكېلىپ بەرسەم (تۈرمىدىكىلەرنىڭ دېيىشىچە، خۇرۇبىنىڭ ئەكەلگىنى زەھەرلىك دورا ئىكەن) ئىچسەڭلا بولىدۇ، دېگەن. ئىككى كۈندىن كېيىن ئۇنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ كەتكەن. شېڭ شىسەي تۈرمىگە ئۆزى كېلىپ، تۈرمە باشلىقىغا: «شۇ بويىچە قىلىڭلار! شۇ بويىچە قىلىڭلار!» دېگەن. ئارقىدىنلا ئۇلار دۇ جۈڭيۈەننى كۆ-تۈرۈپ ماشىنىغا سالغان. ئەتىسى بىرى تۈرمىگە كېلىپ ئۇنىڭ نەرسىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ كەتكەن. دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ شەر-قىي قورۇسىنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى جاۋ چاڭشەن، دۇ جۈڭيۈەننى شەرقىي قورۇغا ئېلىپ كەلگەندە ئۇنىڭغا فەن چې-گۋاڭ، ۋۇ لىيەنشېڭ ئۇچىمىز قارىدۇق. شۇ چاغدا خۇ رۇبى بىر بوتۇلكا ئوكۇلنى ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭغا سالدى، يېرىم كېچىگە بارمايلا ئۇ ئۆلۈپ قالدى. جەسىتىنى ئارغامچىغا باغلاپ پەسكە چۈشۈرۈپ بەردۇق، شۇ يەردىن بىر كىملەر كېلىپ ئېلىپ كەت-تى. تېخىمۇ تەپسىلاتىنى شۇ چاغدا ئالاھىدە تۈرمىنىڭ باشلىقى بولغان تاڭ شىچاڭ بىلىدۇ، دېدى.

1943 ـ يىلى 9 ـ ئايدا دۇ جۈڭيۈەن بىگۇناھ ئۆلتۈرۈلدى. ئۆلگەندىن كېيىن قورسىقى كۆپۈپ كەتسە، شېڭ شىسەينىڭ

ئادەملىرى قورسىقىنى پىچاق بىلەن يېرىپ ئىششىقىنى ياندۇر-
ماقچى بولدى.
شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى كۈچلىرى-
گە زەربە بېرىش، چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ هوقۇقىنى
تارتىۋېلىش ئۈچۈن «چېن پېيشېڭ، ۋۇ زوجۇن دېلوسى»نى
ئويدۇرۇپ چىقتى.
چېن پېيشېڭ بىلەن ۋۇ زوجۇن چېگرا ئىشلىرى باشقارمى-
سىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىرى ئىدى. بۇ باشقارما سوۋېت ئىتتىپا-
قى ئۈچۈن تۈرلۈك ئاخباراتلارنى توپلايتتى، شۇڭا ئۇلار شېڭ
شىسەينىڭ نۇرغۇن مەخپىيەتلىكلىرىنى بىلەتتى. غەربىي يۈنى-
لىش ئارمىيىسى شىنجاڭغا كىرگەن، يەنئەنگە ماددىي ياردەملەر-
نى ئەۋەتكەن، جاڭ شۆلياڭ شىنجاڭغا ئادەم ئەۋەتىپ، سوۋېت
ئىتتىپاقى بىلەن بىرلىشىپ گومىنداڭغا قارشى هەرىكەتلەر بىلەن
شۇغۇللانغان ئىشلارنىڭ هەممىسىگە چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى
ئارىلاشقانىدى، شۇڭا شېڭ شىسەي بۇ باشقارمىنى ئۆز كونترول-
لۇقىغا ئېلىشنى ئۇزاقتىن بۇيان ئويلاپ يۈرەتتى.
ئۇ بۇ مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئىشنى ئالدى بىلەن چېن
پېيشېڭنى ئۆزىگە تارتىشتىن باشلىدى.
1938 - يىلى قىش كۈنلىرىنىڭ بىر كۈنى ئەتىگەندە، شېڭ
شىسەي چېن پېيشېڭغا ئۇشتۇمتۇت تېلېفون بېرىپ ئۆزىنىڭ
يېنىغا كېلىشنى دېدى. شېڭ شىسەي ئادەتتە مېهمانلارنى ئىشخا-
نىسىدا قوبۇل قىلمايتتى، شۇڭا ئۇنىڭغا قوبۇلخانىغا كىرىشنى
ئېيتتى.
چېن پېيشېڭ ئىككى قاراۋۇلدىن ئۆتۈپ شېڭ شىسەينىڭ
هۇجرىسىنىڭ شەرق تەرىپىدىكى قوبۇلخانىسىغا كىردى. ئۇ تېخى
ئولتۇرا - ئولتۇرمايلا ئۈچىسىغا گومىنداڭنىڭ شاڭجياڭ دەرىجە-
لىك هەربىي فورمىسىنى كىيگەن، يېنىغا خەنجەر ئاسقان شېڭ
شىسەي چىرايىغا مەجبۇرىي كۈلكە يۈگۈرۈتكەن هالدا قوبۇلخانىغا

كىرىپ كەلدى ۋە قولىدىن ئاق پەلىيىنى ئالغاچ كەينىدىن كىر-
گەن مۇھاپىزەتچىسىگە چىقىپ كەت، دەپ قولى بىلەن شەرەت
قىلىپ، ئاندىن ئولتۇرۇپ چېن پېيشېڭ بىلەن «پاراڭ» غا چۈ-
شۈپ كەتتى.
— سىز كۆپ قېتىم ماڭا خىزمەتلەردىن دوكلات بەرمەكچى
ئىكەنلىكىڭىزنى دېگەن، لېكىن بەك ئالدىراش بولۇپ كېتىپ
بۇگۈنگە سوزۇلۇپ كەتتى. سالامەتلىكىڭىز ياخشىمۇ؟ بالىلارنىڭ
ئەھۋالى قانداق؟ ھەممىسى سالامەت تۇرۇۋاتامدۇ؟ خانىمىڭىز
لۇس چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى رادىئو ئىستانسىسىنىڭ باشلى-
قى بولغاندىن كېيىن، گېرمانىيىلىك ھېلىقى مۇتەخەسسىس بى-
لەن ياخشى ئۆتۈۋاتامدۇ؟
چېن پېيشېڭ ئۇنىڭ سوربغانلىرىغا بىر - بىرلەپ جاۋاب
بېرىپ، رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئىشلىرىنىڭ نورمال ئىكەنلىكى-
نى، لۇسىنىڭ گېرمانىيىلىك مۇتەخەسسىس بىلەن ياخشى كېتى-
ۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.
— بىزنىڭ رادىئو ئىستانسىمىزغا چەت ئەللىكلەرنىڭ باش-
لىق بولغىنى نورمال ئەھۋال ئەمەس، ئۇ جاينى ئاللىبۇرۇن بىز
جۇڭگولۇقلار قولىمىزغا ئېلىشىمىز كېرەك ئىدى. خانىمىڭىز بۇ
جەھەتتە مۇتەخەسسىس بولغاندىكىن، ئۇ ۋەزىپىنى بۇرۇنلا ئۈس-
تىگە ئالغان بولسا بولاتتى، لېكىن ئۇنى ئۇ خىزمەتكە بەك
كېچىكىپ تەيىنلىدۇق.
چېن پېيشېڭ شېڭ شىسەينىڭ ئەر - خوتۇن ئىككىسىگە
سوۋېت ئىتتىپاقىلىقلاردىنمۇ بەكرەك ئىشىنىپ كېتىۋاتقانلىقى-
نىڭ سەۋەبى نېمە ئىكەنلىكىنى ئويلاپ ئولتۇرۇپ كەتتى.
— سىزنىڭ شىنجاڭغا كېلىپ ئىشلەۋاتقىنىڭىزغا ئۈچ يىل-
دىن ئاشتى، — دېدى شېڭ شىسەي سۆزىنى داۋام قىلىپ، —
مەن سىزدىن تولىمۇ خاتىرجەم. سىز شەخسىي ئىشلىرىڭىزنى
قىلمايسىز، بۇ ياخشى ئىش، — شېڭ شىسەي گېپىنى باشقا

تېمىغا يۆتكىدى، — موسكۋادىن كەلگەنلەرنىڭ ئىنتىزامچانلىقى كۈچلۈك، يەنئەندىن كەلگەنلەرگە ئوخشاش سۆرەلمە ئەمەس. ئۇلار ياش ئوقۇغۇچىلار بىلەن كۆپ پاراڭلىشىدۇ، ئۆزلىردىمۇ پات - پات يىغىلىشىپ بىر ئىشلار توغرۇلۇق سۆزلىشىدۇ، نېمە دېيىشىدىغانلىقلىرىنى بىلىپ بولمايدۇ، — ئۇ شۇ گەپنى قىلىپ بولۇپ قوشۇمىسىنى تۈردى.

چېن پېيشېڭ شىيەن شىسەينىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدى. چەت ئەللىكلەرگىمۇ ئىشەنمىسە، يەنئەندىن كەلگەنلەرگىمۇ ئىشەنمىسە، زادى غەرىزى نېمىدۇ؟

— شىنجاڭ ئىشنى پۇختا قىلىدىغان بىر قىسىم ئادەملەرگە موھتاج، — شىيەن شىسەينىڭ گېپى چېن پېيشېڭنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى، — سىز شىنجاڭدا ئىشلەشكە ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدىغان ئادەم، سىزنىڭ شىنجاڭنى باشقىلار قىزىللىشىپ كەتتى، دەپ ئەيىبلىيەلمەيدىغان ھالدا باشقۇرۇشىمغا ياردەملىشىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. مەن يەنئەندىن كەلگەنلەرنىڭ ئىشلارنى پۇختا قىلماسلىقىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيمەن. ئۇلارنىڭ ئاستىرتىن قىلىدىغان ھەرىكەتلىرى بەك تولا، ئۇلارنىڭ ھەرىكەتلىرىگە دائىم كۆز - قۇلاق بولۇپ ۋاقتى - ۋاقتىدا ماڭا مەلۇم قىلىپ تۇرۇشىڭىزنى سورايمەن.

چېن پېيشېڭنىڭ چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىدا ئىشلىگەن ئۈچ يىلدىن بۇيان ئۆزىنى ئاشكارا ھالدا نومۇسسىز ئىشپىيونلۇق ئىشىغا تارتىۋاتقان ئىشنى ئاڭلىشى تۇنجى قېتىم ئىدى. ئۇ بۇنى ئۆزىگە قىلىنغان ھاقارەت دەپ بىلدى ھەم شىيەن شىسەينىڭ ساختا قىياپىتىنى تۇنجى قېتىم كۆردى. كېيىن ئۇ بۇ ئىشنى خەلقئارا ئىنتېرناتسىئونالنىڭ ئاخبارات ئىدارىسىگە دوكلات قىلغانىدى، ئۇلار ئۇنىڭغا شىيەن شىسەي بىلەن مۇناسىۋەتنى بۇزۇۋەتمەسلىكنى، ئۇنىڭ يەنە نېمە ئىشلارنى قىلىدىغانلىقىغا قاراپ بېقىشنى ئېيتتى.

ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى. شىڭ شىسەي چېن پېيشىڭنىڭ ئۆزىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش قىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئۆلكىلىك بانكىنىڭ باشلىقلىقىغا يۆتكىۋەتتى. يۆتكەيدىغان چاغدا ئۇنىڭغا:

— شىنجاڭنىڭ كونا پۇلى قەغەزگە ئايلىنىپ كەتتى، يېڭى پۇلنىڭ تارقىتىلغىنىغا ئۇزۇن بولمىدى، خەلق چوقۇم يېڭى پۇلغا ئىشىنىدىغان بولۇشى كېرەك. سىز ئىقتىساد ئوقۇغان، بانكىغا باشلىق بولسىڭىز چوقۇم ياخشى ئىشلەپ كېتىسىز، — دېدى.

— مېنى خەلقئارالىق تەشكىلات چېگرا ئىشلىرىنى ئىشلەشكە ئەۋەتكەن، شۇڭا خىزمىتىمنى يۆتكەشكە توغرا كەلسە ئۇلارنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىش كېرەك. ئەگەر چېگرا ئىشلىرى خىزمىتىگە لايىق كەلمەي قالغان بولسام موسكۋاغا قايتىپ كەتسەممۇ بولىدۇ، — دېدى چېن پېيشىڭ.

1940 ـ يىلى يازدا، شىڭ شىسەي تۇيۇقسىز چېن پېيشىڭنى خىزمىتىدىن توختىتىپ، موسكۋاغا قايتىپ سىياسىي تەكشۈرۈشنى قوبۇل قىلىش توغرۇلۇق ئۇقتۇرۇش چىقاردى. 10 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا چېن پېيشىڭ موسكۋاغا بارغاندىن كېيىن، ئاندىن شىڭ شىسەينىڭ ئۆزىنى «تروتسكىچى»، ياپونىيىنىڭ شىنجاڭدىكى ئىشپىيونلۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ كاتتىۋېشى، دەپ چاققانلىقىنى بىلدى. بۇنىڭ ئاتالمىش گۇۋاھچىسى ياش ئوقۇغۇچى ۋېڭ شيەنزېڭ بولۇپ، ئۇ تيەنجىندە ئوقۇۋاتقان چاغدا مۇئەللىمى چېن پېيشىڭنىڭ ئۆزىگە ياپونلارنىڭ ئىشپىيونلۇق تەشكىلاتىغا كىرىشنى ئېيتقانلىقىنى، بۇ تەشكىلاتنىڭ ياپون جاھانگىرلىكى بىلەن تروتسكىچىلارنى ئارقا تىرەك قىلىپ شىنجاڭدا شىنجاڭ ھۆكۈمىتىنى ئاغدۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇش «سۇيىقەستلىك» ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىنى پاش قىلغانمىش.

شېڭ شىسەي يەنە ئالتاي رايونىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى چۇ فېڭمىڭنى قولغا ئېلىپ، چېن پېيشېڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا، ھۆكۈمەتكە قارشى قۇتراتقۇلۇق قىلغانلىقىنى، چېن پېيشېڭنىڭ قوماندانلىقىدا ئۇرۇمچىدىن 43 كىشى، ئالتايدىن 37 كىشى بۇ تەشكىلاتقا ئەزا بولۇپ كىرگەنلىكىنى ئىقرار قىلىشقا قىستىدى. شېڭ شىسەي يەنە جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ كاتىپى، تاشقى ئىشلار مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ۋاڭ يۇخەنىمۇ بۇ ئىشنىڭ ئىچىگە سۆرەپ كىرىپ، ۋاڭ يۇخەنمۇ تاشقى ئىشلار مەھكىمىسىدىكىلەرنى چېن پېيشېڭنىڭ ئەكسىيەتچى تەشكىلاتىغا تونۇشتۇرغان، دېدى.

چېن پېيشېڭ موسكۋاغا كەتكەندىن كېيىن، نۆۋەت ۋۇ زوجۇنگە كەلدى. ئۇ خېيلوڭجياڭ ئۆلكىسىنىڭ نىڭئەن ناھىيىسىدىكى كالۇنتۇن دېگەن جايدىن بولۇپ، 1913 - يىلى تۇغۇلغاندى. 1931 - يىلى 18 - سېنتەبىر ۋەقەسىدىن كېيىن، شەرقىي شىمال ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى پىدائىيلار ئارمىيىسىگە قاتناشقان، كېيىن قىسىم بىلەن بىللە شىنجاڭغا كەلگەن، برونېۋىك قىسمىدا ۋەزىپە ئۆتىگەندى. 1936 - يىلى چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى قۇرۇلغاندا شېڭ شىسەينىڭ كۆزى چۈشۈپ مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى قىلىپ قويغانىدى. ئۇ شېڭ شىسەينىڭ ساختا قىياپىتىگە مەھلىيا بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاجايىپ بىر قەھرىمان قاتارىدا چوقۇنۇپ كەلگەنىدى. 1941 - يىلى 6 - ئايدا، ۋۇ زوجۇن رەسمىي قولغا ئېلىنىپ كېيىن تۈرمىدە ئۆلۈپ كەتتى. چېن پېيشېڭ ئەر - ئايال ئىككىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئارىلىشىشى بىلەن ئامان قالدى.

1941 - يىلى يازدىن 1943 - يىلى ئەتىيازغىچە چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ ئاز سانلىق خادىملىرىدىن باشقا 100 دىن ئارتۇق ئادىمى قولغا ئېلىندى.

1942 - يىلى 5 - ئايدا، شېڭ شىسەي يەنە ژاڭ يۇچيەن

بىلەن قۇمۇل رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى يۇ چېڭفانى موسكۋاغا يولغا سېلىپ قويۇپ، شۇنىڭ بىلەن 1935 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن سوۋېت كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسىنى تازىلاپ تۈگەتكەن بولدى. سوۋېت ئىتتىپاقى شېڭ شىسەينىڭ تروتسكىچىلاغا قارشى تۇرۇش باھانىسى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ ئامالسىز قالغانىدى. چۈنكى، شۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقى تروتسكىچىلارغا قارىتا، تروتسكىچىلارنى يوق دېگەندىن بار دېگەن ئىشەنچلىكرەك، دېگەندەك پوزىتسىيە تۇتۇپ كەلگەنىدى.

ئۇيغۇرلارنىڭ سۇيىقەستلىك تەشكىلاتىدىكىلەرنى سوراق قىلغاندا، شېڭ شىسەي قۇربان نىياز قاتارلىق كىشىلەرنى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ئودىيانكى بىزنىڭ تەشكىلاتتا بار، سۇيىقەستلىك پىلاندا مۇھىم رول ئوينىغان، دەپ ئىقرار قىلىشقا قىستىدى. ئودىيانكىنىڭ جىنايىتىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، شېڭ شىسەي ستالىن قاتارلىقلارغا ئۇنىڭ جىنايەتلىرىنى خەت، تېلېگرامما ئارقىلىق ئۈزۈلدۈرمەي ئەۋەتىپ تۇردى.

1940 - يىلى 6 - ئاينىڭ 19 - كۈنى، شېڭ شىسەي ئۆز قولى بىلەن ستالىنغا خەت يېزىپ شۇنداق دېدى:

1. ئۇيغۇرلارنىڭ سۇيىقەستلىك ھەرقايسى تەشكىلاتلىرىنىڭ كاتتىۋاشلىرىنى سوراق قىلىش ئارقىلىق ئودىيانكىنىڭ ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى شىنجاڭدا قوزغىغان سۇيىقەستلىك توپىلاڭلارنىڭ ئاساسلىق تەشكىللىگۈچىلىرى ۋە رەھبەرلىرىگە ياردەم بەرگەنلىكى مەلۇم بولدى.

2. مەن ماركسىزم - لېنىنىزمغا، ستالىنىزمغا ئەڭ سادىق، شۇڭا مەن ئىگىلىگەن ماتېرىياللاردا قىلچە ساختىلىق يوق، ھەممىسى راست. ئودىيانكىغا قىلچە ئۇۋال قىلىنمىدى، بولمىسا مەن سىزگە بۇ ئىشنى دوكلات قىلمىغان بولاتتىم.

3. ئۇنىڭ ماتېرىياللىرىنى موسكۋا قىزىل ئارمىيە ئۇنىۋېر-
سىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ئىنىم شىڭ شىچىغا ئەۋەتىپ بەردىم، مار-
شال ۋوروشىلوف ياكى مولوتوفنىڭ تېزلىكتە ئىنىم بىلەن كۆرۈ-
شۈپ ئۇ ماتېرىياللارنى تاپشۇرۇۋېلىشىنى سورايمەن.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى
تەرەپتىن ئۇلارنى سوراق قىلىشقا قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن مەخسۇس
ئادەم ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى.

1940 - يىلى 6 - ئاينىڭ بېشىدا، سوۋېت ئىتتىپاقى بۇ
ئىشنى چوڭ ئىش دەپ قاراپ، ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىقىدىكى
گروۋژىن بىلەن چاكروۋژىننى سوراققا قاتنىشىشقا ئەۋەتتى. سوراق
نەنمېندىكى كاتولىك دىنى چېركاۋىدا ئېلىپ بېرىلدى. بۇ جاي
1940 - يىلى جىنايەتچىلەرنى سوتلاش ئورنىغا ئايلانغانىدى.
جىنايەتچىلەرنى شېڭ شىسەينىڭ مۇددىئاسى بويىچە قىيىن -
قىستاققا ئېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە شېڭ شىسەي بىلەن بىۋاستە
سۆزلىشىپ تۇرىدىغان تېلېفونمۇ ئورنىتىلغان، جازا قوراللىرى
تولۇق ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. تېلېفون نومۇرى 137 ئىدى. شۇ-
نىڭدىن كېيىن 137 دېگەن بۇ نومۇر شېڭ شىسەينىڭ تېررورلۇق
بىلەن سوراق ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان سىمۋوللۇق
سانغا ئايلىنىپ قالدى.

گروۋژىن بىلەن چاكروۋژىن سوراق جەريانىدا بارلىق ئىق-
رارلارنىڭ قاتتىق قىيناش نەتىجىسىدە مەجبۇرىي ئېلىنغان ئىق-
رارلار ئىكەنلىكىنى، ئازراقمۇ پاكىتىنىڭ يوقلۇقىنى، بۇ دېلو-
نىڭ سوت كوللېگىيىسىنىڭ باشلىقى لى پۇلىن، جامائەت خەۋپ-
سىزلىكى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لى يىڭچى، تەپتىش بۆلۈمى-
نىڭ باشلىقى لىيۇ چېڭدېلارنىڭ ھۆكۈمەتنى ئالداپ پەيدا قىلغان
دېلو ئىكەنلىكىنى، ئۇيغۇرلارنىڭ سۇيىقەستلىك توپىلاڭ كۆتۈ-
رۈش دېلوسىنىڭ پۈتۈنلەي ئويدۇرۇپ چىقىلغان دېلو ئىكەنلىكى-
نى بايقىدى.

شىڭ شىسەي بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، 6 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى ستالىنغا ئىككىنچى پارچە خەت يېزىپ، ئۇ ئىككىسىگە: «پىلانلىق ھالدا ناتوغرا ۋە قورقۇنچلۇق سۆزلەر بىلەن گۇناھكارلارنى ئىقرارىدىن يېنىۋېلىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلدى.» «تروتسكىچى باندىتلارنىڭ قالدۇقلىرىنىڭ قوللىشى بىلەن سوراق ئىشىغا بۇزغۇنچىلىق قىلدى» دەپ تۆھمەت قىلدى. ئىشقىلىپ، كىم ئۇنىڭ پىكرىدىن چەتنىسە شۇنىڭ بېشىغا ئاشۇنداق بىرمۇنچە قالپاقلارنى كىيگۈزدى. خېتىنىڭ ئاخىرىدا ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىن سوراققا قاتنىششقا يەنە ئادەم ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى.

سوۋېت ئىتتىپاقى بۇ ئىشنىڭ راست ـ يالغىنىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن يەنە نېسكى قاتارلىق ئۈچ كىشىنى ئەۋەتتى. ئۇلار تەكشۈرۈش، ئارقىلىق گروزىن بىلەن چاكروۋژىنىنىڭ ئۇتتۇرىغا قويغان پىكرىنىڭ توغرىلىقىنى، لى پۇلىن بىلەن لى يىڭچى باشچىلىقىدىكى سوت كوللېگىيىسىنىڭ قاتتىق قىيىن ـ قىستاق ئارقىلىق مەھبۇسلارنى يالغان ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر قىلغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭنىڭ مۇناسىۋىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئۈچۈن، يالغان ئىقرار ئويدۇرۇپ چىقىپ جاھانگىرلارغا غالچا بولغانلىقىنى ئىسپاتلىدى.

نېسكى قاتارلىق كىشىلەر ئۇنى قوللىمايلا قالماي، يەنە ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن جاپارمەنلىرىنىمۇ تىللىغانىدى. ئۇلارنى تىللىغانلىق دۇبەنىنى تىللىغانلىق ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ تېخىمۇ غەزەپلىنىپ ستالىنغا يەنە خەت يازدى. خېتىدە نېسكى گروزىنلاردىنمۇ قەبىھ ئىكەن. مېنىڭ بۇ دېلونى پاش قىلىشىم «ماركسىزم ـ لېنىنىزم، ستالىنىزمغا بولغان سادىقلىقىم ئىدى، چۈنكى مەن ماركسىزم ـ لېنىنىزمنىڭ شاگىرتى. بۇنداق سۇيىقەستچى توپىلاڭچىلارغا قارشى تۇرۇش ستالىن ئەپەندى باشچىلىقىدىكى دۇنيا پرولېتارىيات ئىنقىلابىنىڭ كەلگۈسىنى، جۇڭگو-

نىڭ كەلگۈسىدىكى ئىنقىلابىي ئىشلىرىنى، جۇڭگونىڭ ياپون باس-قۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشىدىكى مۇھىم ئارقا سەپنى، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرىنى قوغدىغانلىق» دېدى.

شېڭ شىسەي يەنە قەسەم قىلىپ: «مەن سىلەرگە يوللاپ بەرگەن گۇناھكارلارنىڭ ئىقرارلىرىنىڭ پولاتتەك پاكىتى بارلىقى-غا ھەرقانداق چاغدا مەسئۇل بولىمەن. ئەگەر ئۇدىيانكى قاتارلىق-لارغا ئۇۋال قىلىندى دېيىلىدىغان بولسا، مەن ماركسىزم - لېنىنىزم ۋە ستالىنىزمنىڭ شاگىرتى بولۇش سۈپىتىم بىلەن پۈتۈن دۇنيا پرولېتارىياتىنىڭ داھىيسى ستالىن ئەپەندى ئالدىدا ھەرقانداق ئېغىر جازانى قوبۇل قىلىشنى خالايمەن» دېدى. بۇ نېمىدېگەن «سەمىمىي - سادىقلىق» ھە!

لېكىن، ستالىن شېڭ شىسەينىڭ بۇ قەسەملىرىگە ئىشەن-مەي، ئۇنىڭدىن سوراق قىلىشنى ۋاقىتلىق توختىتىپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. 1940 - يىلى 7 - ئاينىڭ 5 - كۈنى، شېڭ شىسەي ستالىن قاتارلىقلارغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا: «مەن لى پۈلىن، لى يىڭچىلارنىڭ ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ سادىق جەڭچىلىرى، يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ سادىق كادىرلىرى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن ... نېسكى قاتارلىق كىشىلەرنىڭ شىنجاڭنىڭ سوت كوللېگىيىسىنىڭ ئەڭ مۇھىم رەھبەرلىرى تۇرۇپ مۇشۇنداق ئىشەنمەسلىك پوزىتسىيىسىدە تۇرۇشى سوراق خىزمىتىنى بىر-لىكتە داۋاملىق ئېلىپ بېرىش ئىرادىمىزنى تەۋرىتىپ قويىدى. شۇڭا، سوراق ئىشلىرىنى ھازىرچە توختىتىپ تۇرمىساق بولمى-غىدەك» دېدى.

1941 - يىلى 1 - ئايدا، شېڭ شىسەي بۇ غەلىتە سۈيىقەست-لىك توپىلاڭ دېلوسىنى ئويدۇرۇپ چىققاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۆزىگە ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئۆزىدىن ئۆچ ئېلىشى مۇمكىنلىكىنى ئېنىق ھېس قى-لىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ياخشىچاق

بولۇش ئۈچۈن، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە، شىنجاڭنى جۇڭگودىن ئايرىپ چىقىپ شىنجاڭ سوۋېت رېسپوبلىكىسى قۇرۇپ سىلەرگە قوشۇلماقچىمىز، دېگەن ئىنتايىن بىمەنە بىر تەكلىپنى بەردى. بۇ ئۇنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۈچىنچى قېتىم مۇشۇنداق تەلەپنى قويۇشى ئىدى. ئۇ سوۋېت ھۆكۈمىتىگە: «ھازىر شارائىت پىشىپ يېتىلدى، ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى بىلەن جياڭ جيېشىنىڭ شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلاشقۇدەك قۇدرىتى يوق.» «شىنجاڭ سوۋېتلەشسە ئۇ پۈتۈن جۇڭگونىڭ سوۋېتلىشىش يولىغا مېڭىشىغا تۈرتكە بولىدۇ» دېدى. سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ئۇنىڭ بۇ تەكلىپىنى قەتئىي رەت قىلدى.

كېيىن شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرۈگەندە سوۋېت ئىتتىپاقى بۇ ئىشنى جياڭ جيېشىغا يەتكۈزگەنىدى، شېڭ شىسەي ئۆزىنى ئاقلاپ، مەن بۇ گەپنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭنى بېسىۋېلىش خىيالىنىڭ بار - يوقلۇقىنى، ماركسىزمنى ئىجرا قىلىش - قىلماسلىقىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن دېگەن، دەپ تۇرۇۋالدى. ،

1942 - يىلى 2 - ئايدا، شېڭ شىسەي يەنە نەيرەڭ ئىشلىتىپ، ماۋ زېمىن، ۋاڭ باۋچيەنلەردىن 1940 - يىلىدىكى «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» نى قايتا تەكشۈرۈش خىزمىتىگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى. چېن تەنچيۇ ئۇنىڭ يامان نىيىتىنى ئېچىپ تاشلاپ: «ئۇنىڭ ۋاڭ باۋچيەن بىلەن ماۋ زېمىننى بۇ قېتىمقى سوراققا قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلىشى ئۇلارغا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن كونسۇلىنىڭ (مۇۋەققەت باش كونسۇلى دېيىلىشى كېرەك ئىدى) ھۆكۈمەتكە قارشى سۇيىقەستىنى ئىسپاتلاتقۇزۇش ئۈچۈندۇر» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن: «ۋاڭ باۋچيەن بىلەن ماۋ زېمىن، بولۇپمۇ ماۋ زېمىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرغۇچىلار بىلەن بىللە سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى سۇيىقەستنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشىغا بولمايدۇ. شۇ-

ئا، سوراق ئاخىرلىشىپ سوراق خاتىرىسىگە قول قويىدىغان چاغدا: بۇ دېلودىكى ئىقرارلارنىڭ ھەممىسى ئاغزاكى ئىقرارلار، ھەرقانداق ھەقىقىي ئىسپات يوق، دېگەن گەپنى يېزىپ قويۇش كېرەك» دەپ قارار چىقىرىلدى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ سۇيىقەستىنىڭ ئەمەلگە ئاشمىغانلىقىدىن غەزىپى كېلىپ، ماۋ زېمىننى: «ھۆكۈمەتكە سادىق ئەمەس» دەپ قاتتىق ئەيىبلىدى ۋە «نېمەڭگە تايىنىپ بۇنداق قىلدىسەن؟» دەپ سوراق قىلدى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە، شۇ قېتىمقى توپىلاڭغا جەمئىي 481 ئادەم قاتناشتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى 59 ئادەمگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى، دېدى. ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس، قولغا ئېلىنغانلارنىڭ سانى 1 مىڭ 200 دىن ئاشاتتى.

9 . سىياسەتنىڭ ئۆزگىرىشى

يېڭى سىرتماق

شىڭ شىسەينىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرغىنىغا سو-ۋېت ئىتتىپاقى ئىنكاس قايتۇرماي قالمايتتى.

سوۋېت ئىتتىپاقى شىڭ شىسەينىڭ ئالتايدىكى چارۋىچىلارغا قاراتقان ئەكسىيەتچى سىياسىتىدىن پايدىلىنىپ، قازاق چارۋىچى-لارنىڭ قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشىنى پىلانلىدى.

قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قىزىل 8 - تۇەنى ئۇرۇمچى بىلەن قۇمۇلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تاشيولنى، كۆۋرۈك-لەرنى رېمونت قىلىپ، ئۇرۇمچىگە قارىتا ھەرىكەت قوللىنىشىنىڭ تەييارلىقىنى قىلدى.

ئۇرۇمچىدىكى تۇدۇڭخابا دېھقانچىلىق سايمانلىرى (ئايروپى-لان قۇراشتۇرۇش) زاۋۇتىدا تۇرۇشلۇق 500 كىشىلىك سوۋېت ئارمىيىسى سەككىز تانكا، بىرقانچە ئون ئايروپىلان بىلەن ئۈ-رۇمچىگە ھۇجۇم قىلىش تەييارلىقىدا تۇراتتى.

ئاقسۇ، ئىلى، چۆچەك، ئالتاي قاتارلىق چېگرا رايونلارنىڭ ئاسمىنىدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايروپىلانلىرى دائىم ئۇچۇپ يۈرىدىغان بولدى.

بىر قاتار ئالامەتلەر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىڭ شىسەينىڭ خائىنلىقىغا چىداپ تۇرالمايۋاتقانلىقىنى بىلدۈرەتتى.

1940 ـ يىلى 11 ـ ئايدا، كرېمل سارىيىدا شېڭ شىسەي-
نىڭ بويىنىغا يەنە بىر سىرتماقنى سېلىش پىلانلىنىۋاتاتتى.
ستالىن ئەۋەتكەن باكولىن باشچىلىقىدىكى ئۈچ نەپەر مەخ-
پىي ئەلچى دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ قوبۇلخانىسىدا شېڭ شىسەي
بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭغا سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ تۈزگەن
«شىنجاڭنىڭ قەلەي كانلىرىنى ئىجارىگە ئېلىش كېلىشىمى» نى
تاپشۇردى ۋە بۇ كېلىشىمگە بىر خېتىنىمۇ ئۆزگەرتمەي قول
قويۇشنى ئېيتتى.
— بىز يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى، — دېدى باكولىن شېڭ
شىسەيگە گەپنى ئوچۇقلا ئېيتىپ، — يولداش ستالىن بىزگە
سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭنىڭ قەلەي كانلىرىنى ئىجارىگە ئېلىش
توغرىسىدىكى بۇ مەخپىي كېلىشىمنىڭ مەزمۇنىنى شېڭ شىسەي-
دىن باشقا بىرمۇ ئادەم بىلمەسلىكى كېرەك. شېڭ دۈبەن شەرتنا-
مىگە قول قويسۇن، دەپ تاپىلىدى. شۇڭا، بۇ كېلىشىمنى ئۆل-
كىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەرقانداق بىر ئەمەلدارىغا كۆرسىتىشكە
بولمايدۇ، مەركىزىي ھۆكۈمەتكە يوللاشقىمۇ بولمايدۇ. ئىككى
تەرەپ كېلىشىمگە ئەتە قول قويۇشىمىز كېرەك، ئەڭ كېچىككەن-
دىمۇ ئۆگۈنلۈكتىن قالمىسۇن. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىد-
ە تۇرۇشلۇق كونسۇلى كېلىشىمنى خەنزۇچە، رۇسچە ئىككى
نۇسخا كۆپەيتىپ بېسىپ چىقىدۇ.
شېڭ شىسەي كېلىشىمنى قولىغا ئېلىپ ئەستايىدىل كۆرۈپ
چىقتى.
كېلىشىم 17 ماددىدىن تەركىب تاپقانىدى، مۇقەددىمىسىدە
شىنجاڭ تەرەپ سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچى-
قىرىش كۈچلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ياردەم بېرىشنى تە-
لەپ قىلغانلىقى ئۈچۈن، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئۆلارنىڭ تەلى-
پىگە قوشۇلۇپ بۇ كېلىشىمنى تۈزگەنلىكى يېزىلغانىدى.
1 ـ ماددا، شىنجاڭ تەرەپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا شىنجاڭ

تەۋەسى ئىچىدە قەلەي كانلىرىنى، قوشۇمچە كان مەھسۇلاتلىرى-نى ئېچىش، قىدىرىش ئالاھىدە ھوقۇقىنى بېرىدۇ (ئەمەلىيەتتە بۇ ھوقۇق بېرىلگەن ئەمەس، بېرىشكە مەجبۇر قىلىنغان — ئاپتور).

2 ـ مادda، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى شىنجاڭ چېگرى-سى ئىچىدە بىر تۈرلۈك ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئىگە. بۇنىڭ ئىچىدە يەنە كان بايلىقلىرىنى قىدىرىش، رۇدا ئېرىتىش، ئىسكىلاتلار-نى، زاۋۇتلارنى، دوختۇرخانىلارنى، مەكتەپلەرنى سېلىش، بار-لىق تەبىئىي بايلىقلاردىن پايدىلىنىش، سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلى-رىنى قۇرۇش، ھەرخىل ترانسپورت سايمانلىرىدىن، ھەرخىل ئالاقە قوراللىرىدىن پايدىلىنىش، قۇرۇلۇشقا كېرەكلىك بارلىق ماشىنا ئۈسكۈنىلىرىنى ئېلىپ كىرىش، ئاچقىپ كېتىش، باج-دىن كەچۈرۈم قىلىنىش، ھەرقانداق قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى سېتىۋېلىش، ئەركىن ئولتۇراقلىشىش، يېمەكلىكلەر ۋە كۈندى-لىك بۇيۇملارنى ئېلىپ كىرىش، ئۆزىنىڭ سودا تۈرلىرىدىن سوۋېتلىكلەرنى بەھرىمەن قىلىش قاتارلىق ھوقۇقلىرىمۇ بار (بۇ كېلىشىم بويىچە شىنجاڭ پۈتۈنلەي دېگۈدەك سوۋېت ئىتتىپاقى-نىڭ زېمىنىغا ئايلىنىپ قالغان — ئاپتور).

3 ـ مادda، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ كان مەھسۇلاتلىرىنى توشۇپ كېتىش، باجدىن كەچۈرۈم قىلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە.

4 ـ مادda، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ شىنجاڭدا «شىنجاڭ قەلەي شىركىتى» قۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ قەلەي كانلىرىنى ئې-چىش، تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى مونوپول قىلىدۇ، ھەرقايسى ھو-قۇقلىرىنى ئەركىن يۈرگۈزىدۇ، «شىنجاڭ قەلەي شىركىتى» نىڭ پائالىيەتلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قانۇنىنى ئاساس قىلى-دۇ. شىركەت يەنە شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا تارماق شىر-كەتلەرنى قۇرۇش ھوقۇقىغىمۇ ئىگە («شىنجاڭ قەلەي شىرك-تى» سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىغا ئارىلىشىدى-

غان ۋاكالەتلىك ئورگانغا ئايلىنىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنـ
جاڭدا ئۆزىنىڭ قانۇننى يۈرگۈزۈشكە يول ئېچىپ بەرگەن —
ئاپتور) .
5 ـ ماددا، شىنجاڭ ھۆكۈمىتى «شىنجاڭ قەلەي شىركىـ
تى»نىڭ پائالىيەتلىرىگە كېرەكلىك يەر، ئورمانلارنى ئىشلىتىـ
شىگە، كۆمۈر كانلىرىنى ئېچىشىغا كاپالەتلىك قىلىدۇ، لازىم
قىلىنىدىغان قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بار جايلارنىڭ ئاھالىلىرىـ
نى كۆچۈرۈشكە مەسئۇل بولىدۇ.
6 ـ ماددا، شىركەت ئۆزىگە كېرەكلىك يەرلەرنى ئىگىلىـ
گەندىن باشقا، ئۆي، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، ئىسكىلات قاتارـ
لىقلارنى سېتىۋېلىپ ئۆزىنىڭ مۈلكى قىلىشقا ياكى ئىجارىگە
ئېلىپ ئىشلىتىشكە ھوقۇقلۇق. ئۇنىڭدىن باشقا دېھقانچىلىق،
چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشقا لازىم يەرلەردىنمۇ پايدىلىنالايـ
دۇ. شىركەت يەنە دەريا ـ كۆللەردە، ساسلىقلاردا بېلىق تۇتۇشقا
ھوقۇقلۇق (سوۋېتلىكلەر شىنجاڭنىڭ تاغ، دەريا، كۆللىرىنى
تولۇق ئىگىلىۋالغان، ئەمما جۇڭگولۇقلارنى كېرەك قىلمىغان —
ئاپتور) .
7 ـ ماددا، بىرىنچى بەش يىل ئىچىدە، «شىنجاڭ قەلەي
شىركىتى» شىنجاڭ تەرەپكە بەش پىرسەنت، قالغان يىللىرى
ئالتە پىرسەنت كان مەھسۇلاتلىرى تاپشۇرىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقى
تەرەپ قەلەي ۋە باشقا كان مەھسۇلاتلىرىنى شىنجاڭدىن ئىختىياـ
رىي ئاچىقىپ كېتىش ھوقۇقىغا ئىگە، ھەرقانداق باجنى تۆلىمەيـ
دۇ (ئاشكارا بۇلاڭچىلىق — ئاپتور) .

……

9 ـ ماددا، شىنجاڭ ھۆكۈمىتىنىڭ «شىنجاڭ قەلەي شىرـ
كىتى»نىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى، مالىيىسىنى، سودا
ئىشلىرىنى تەكشۈرۈش، نازارەت قىلىش، دەخلىلىشىگە بولمايدۇ
(مۇستەقىل پادىشاھلىق — ئاپتور) .

......

12 ـ ماددا، «شىنجاڭ قەلەي شىركىتى» ئۆي، ئىسكىلات قاتارلىق بىخەتەر توشۇشقا كاپالەتلىك قىلىنىدىغان ئورۇنلار دائىرىسىدە قوراللىق قاراۋۇل قويۇشقا ھوقۇقلۇق (بۇ ئەسكەر تۇرغۇزغان بىلەن باراۋەر — ئاپتور).

......

بۇ كېلىشىم 50 يىلغىچە كۈچكە ئىگە ئىدى، كۈچىدىن قالغاندىن كېيىن، ئىجارىگە ئېلىنغان ئىمارەت ۋە ئۈسكۈنىلەر شىنجاڭ ھۆكۈمىتىگە قايتۇرۇلۇپ بېرىلەتتى. ئەمما، شىنجاڭ تەرەپ ئۇ نەرسىلەرنى ھەرقانداق چەت ئەللىككە بەرمەسلىككە، ھەرقانداق بىر چەت ئەل مەبلىغىنىڭ شىنجاڭدا قەلەي ۋە باشقا قوشۇمچە كان مەھسۇلاتلىرىنى ئېچىشىغا يول قويماسلىققا كاپالەتلىك قىلىشى شەرت ئىدى.

تەپسىلىي كۆرۈپ چىقمىسىمۇ، بىرلا قاراپ بۇ كېلىشىمنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭنى ئۆزىنىڭ تەسىر دائىرىسىگە كىرگۈزۈۋېلىش، شىنجاڭنىڭ كان مەھسۇلاتلىرى بىلەن تەبىئىي بايلىقىنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش ئۈچۈن تۈزۈلگەنلىكىنى، جۇڭگونىڭ شىنجاڭدىكى ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ ئېغىر دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغانلىقىنى ۋە دەپسەندە قىلىنغانلىقىنى بىلىۋالغىلى بولاتتى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى ئويلىغاندىمۇ بۇ كېلىشىمگە قول قويۇشقا ئۇنىمايتتى. ئۇ باشقا ئامال تاپالماي، ئويلىنىپ بېقىشنى ئېيتىپ ۋاقىتنى كەينىگە سۈرمەكچى، شۇ ئارقىلىق ئۆزىگە پايدىلىق بىرەر پۇرسەتنىڭ كېلىپ قېلىشىنى كۈتمەكچى بولدى. ئۇ ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بىلەن تاشقى ئىشلار باشقارمىسىدا باش قوشۇۋېلىشنى ئويلىدى. بۇ كېلىشىمنى ئۇلاردىن ھېچكىمنىڭ قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى ئۇ بىلەتتى. ئاندىن مەركىزىي ھۆكۈمەتكە يوللىسا، شۇ

ئارىلىقتا بۇ ئىش ئۇزۇنغىچە بېسىلىپ تۇرۇۋېرەتتى.

شۇنىڭ بىلەن، باكولىنلار ئۇنىڭ قوبۇلخانىسىغا يەنە بىر قېتىم كەلگەندە، ئۇ ئۇلارغا مۇنداق دېدى:

— مەن كېلىشىمنى بىرقانچە قېتىم ئوقۇپ چىقتىم، ئۇنىڭ-غا قول قويالمايمەن، چۈنكى ئۇنىڭ مەزمۇنى شىنجاڭنىڭ كان بايلىقلىرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەن، شۇڭا ئۇنى چوقۇم ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەتلىرى كۆرۈپ تەستىقلىشى كې-رەك. ئۇنىڭدىن باشقا، بۇ ئىش چەت ئەل بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى-نىڭ قوشۇلۇشىدىن ئۆتۈشى كېرەك. يەنە بىر ئىش، بۇنى تەس-تىقلاش شىنجاڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھوقۇق دائىرىسىدىكى ئىش ئە-مەس، چوقۇم مەركىزىي ھۆكۈمەتكە تەستىقلىتىش كېرەك، مەن شۇ چاغدىلا بۇ كېلىشىمگە قول قويالايمەن.

ئۇنىڭدىن باشقا، بۇ كېلىشىمنىڭ بەزى جايلىرىغا ئۆزگەر-تىش كىرگۈزۈش كېرەك. مەسىلەن، كېلىشىمنىڭ كىرىش قىسمىدا: «سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى كۆزدە تۇتۇپ، تۆۋەندىكى ماددىلار بويىچە شىنجاڭ چېگرىسى ئىچىدىكى قەلەي كانلىرى ۋە باشقا قوشۇمچە كان مەھسۇلاتلىرىنى قىدىرىش، تەكشۈرۈش ۋە ئېچىشقا قوشۇلدى» دېگەن ئابزاستىكى «سوۋېت ھۆكۈمىتى قو-شۇلدى» دېگەن سۆزنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟ ئەمەلىيەتتە، بۇ كېلىشىمنى ماڭا تاپشۇرۇشتىن ئىلگىرى شىنجاڭ ھۆكۈمىتى بىلەن مېنىڭ ئۇنىڭدىن قىلچە خەۋىرىمىز يوق. بۇ گەپتىن شىن-جاڭ ھۆكۈمىتى ئۇ تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويغان، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ شىنجاڭنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلغاندەك مەنە چىقىپ قاپ-تۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئىش بولۇپ باقمىغان.

باكولىن گەپ قىلماي، قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ئولتۇرۇپ قەھۋەدىن بىر ئوتلام ئىچىپ قويدى. شېڭ شىسەي سۆزىنى داۋام

قىلدى:
— بىرىنچى، كېلىشىمنىڭ كۈچكە ئىگە بولۇش ۋاقتى كې-
لىشىمدە ئېيتىلغاندەك 50 يىل ئەمەس ئۈچ يىل، كېچىككەندىمۇ
2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلاشقانغا قەدەر بولۇشى كېرەك.
ئىككىنچى، كېلىشىمدە «شىنجاڭ قەلەي شىركىتى» بىرىن-
چى بەش يىل ئىچىدە شىنجاڭ تەرەپكە كان مەھسۇلاتلىرىنىڭ
بەش پىرسەنتىنى بېرىدۇ، دېيىلىپتۇ. مېنىڭچە، مېنىڭ ھۆكۇ-
مىتىم ئۇ شىركەتكە پاي قاتمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ شىركەتنىڭ
بىزگە بېرىدىغىنى 20 پىرسەنتتىن كەم بولماسلىقى كېرەك.
ئۈچىنچى، شىنجاڭ ھۆكۈمىتى «شىنجاڭ قەلەي شىركى-
تى» نىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى، مالىيىسىنى، سودا ئىش-
لىرىنى تەكشۈرۈش، نازارەت قىلىش، دەلىللەشكە بولمايدۇ،
دېگەن ماددىنى چىقىرىۋېتىش كېرەك. يەنە بىر ئىش ...
شېڭ شىسەي داۋاملىق سۆزلىمەكچى ئىدى، باكولىن سەۋر
قىلالماي، مۆتىۋەرلەردەك ئولتۇرغان قىياپىتىنى بۇزۇپ، قوپال-
لىق بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى.
— بەس! گەرچە بىزنىڭ بۇ كېلىشىمگە بولغان قاراشلىرى-
ڭىزنى بەكمۇ ئاڭلىغىمىز بولسىمۇ، سىز دىققەت قىلىشقا تېگىش-
لىك بىر مەسىلىنى ئېسىڭىزگە سېلىپ قويۇشنى لايىق تاپتۇق:
بىز بۇ ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋالغان چاغدا يولداش ستالىن بىزگە،
شېڭ دۇبەن بۇ كېلىشىمگە سۆزسىز قول قويۇشى كېرەك،
كېلىشىمدىكى بىر خەتنىمۇ ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ، دېگەن.
شېڭ شىسەي ئەمدى غەزىپىنى باسالماي باكولىنغا شۇنداق
دېدى:
— بۇ كېلىشىمنى ياپونلار يۈەن شىكەيگە مەجبۇرلىغان سې-
سىق نامى پۇر كەتكەن 21 ماددىلىق كېلىشىمگە ئوخشاتقىلى
بولىدۇ. مەن سوۋېت ئىتتىپاقىنى ئەزەلدىن خەقلەر ئېيتقاندەك
قىزىل تاجاۋۇزچى ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دۇنيادىكى ئېزىلگەن

خەلق ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغان ماركسىزملىق سوتسىيالىستىك دۆلەت دەپ ئويلايتتىم. مەن ھازىرمۇ يولداش ستالىننىڭ ھاقارەت خاراكتېرلىك بۇ كېلىشىمنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكىگە ھەم بىر خېتىنىمۇ ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ، دېگەنلىكىگە ئىشەنمەيمەن، شۇڭا يولداش ستالىن بىلەن بىۋاستە سۆزلىشىشىم كېرەك. سىلەرنىڭ مېنىڭ جاۋابىمنى كۈتۈشىڭلارنى سورايمەن.

باياتىندىن بېرى گەپ قىلماي ئولتۇرغان كاربوف قارشى تەرەپكە تەسەللى بەرمەكچى بولۇپ، باشقا بىر نۇقتىدىن گەپ قىلدى.

— شېڭ دۇبەن، سىز خاتا چۈشىنىپ قالدىڭىز، — دېدى ئۇ، — سوۋېت ئىتتىپاقى تاجاۋۇزچى دۆلەت ئەمەس. بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ قەلەي كانلىرىنى ئىجارىگە ئېلىشىمىزدىن مەقسەت فاشىستلارنىڭ تاجاۋۇزىغا زەربە بېرىش. يەنە بىر گەپ، سىز سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، شۇڭا پارتىيىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشىڭىز كېرەك. ئېسىڭىزدە باردۇ، ما جۇڭيىڭنىڭ توپىلىڭىنى بېسىقتۇرغاندا سوۋېت خەلقى شىنجاڭدا نۇرغۇن قان تۆككەن، ئۇنىڭ ھېسابىنى بىز ھازىرغىچە قىلىشمىدۇق.

«بىر بالاسى بولمىسا، قۇيرۇق ياتامدۇ تاشتا» دېگەن گەپنىڭ ئۆزى بولدى ـ دە.

— سىز سوۋېت ئىتتىپاقى تاجاۋۇزچى دۆلەت ئەمەس دېدىڭىز، — دېدى شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىپ، — باشقا جاھانگىر دۆلەتلەر جۇڭگونىڭ نۇرغۇن پورتلىرىنى ئىجارىگە ئالغان، بەزىلىرىنىڭ ۋاقتى 99 يىلغا يەتكەن، ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ 50 يىللىق مۆھلەتنى دەۋاتىدۇ. خوش، 99 يىل بىلەن 50 يىلنىڭ ماھىيەتلىك پەرقى نەدە؟

سىز يەنە قەلەي كانلىرىنى ئىجارىگە ئېلىشتىن مەقسەت فاشىستلارغا زەربە بېرىش ئۈچۈن، دېدىڭىز. بۇ گېپىڭىزچە بولغاندا! فاشىزمغا قارشى ئۇرۇش 50 يىل داۋاملىشامدۇ؟ سىز

يەنە سوۋېت كومپارتىيە ئەزالىرى سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلىشى كېرەك دەۋاتىسىز، بۇ گەپ ئاغزىڭىزدىن قانداق چىقتى؟ مەن ماركسىزمنىڭ سادىق مۇرىتى، كومپارتىيىگە قاتنىشىشىم جۇڭگونىڭ ۋە پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن، شىنجاڭنى، دۆلىتىمىزنىڭ مەنپەئىتىنى باشقا بىر دۆلەتكە سېتىۋېتىش ئۈچۈن ئەمەس.

سىز يەنە سوۋېت ئىتتىپاقى خەلقى شىنجاڭدا قان تۆكۈپ ئۇنىڭ بەدىلىگە ھېچنېمە ئالغىنى يوق، دېدىڭىز. توغرا، ما جۇڭيىڭ توپىلاڭ كۆتۈرگەن چاغلاردا قىزىل ئارمىيە شىنجاڭنى قوللىدى، بۇنى شىنجاڭدىكى 4 مىليون خەلق ۋە مەن ئۇنتۇپ قالغىنىمىز يوق، بۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمىز. سوۋېت ئىتتىپاقى خەلقى قان تۆككەنلىكى ئۈچۈن توپىلاڭ تىنچىتىلدى، ئۈرۈمچى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدى. ئەمما، مەن سىلەرنىڭ سەمىڭلارغا بىر ئىشنى سېلىپ قويمىسام بولماس، قىزىل ئارمىيىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشتىن مەقسىتى يالغۇز توپىلاڭنى تىنچىتىش ئۈچۈنلا ئەمەس، يەنە بىر مەنىدىن ئېيتقاندا، ئۆزىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن. ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ غالچىسى ما جۇڭيىڭنىڭ قوراللىق كۈچلىرىنى يوقىتىش، ئەمەلىيەتتە ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ شىنجاڭدىكى تاجاۋۇزچى كۈچلىرىنى يوقاتقانلىق، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ چېگرىسىغا كېلىدىغان تەھدىتنى يوقاتقانلىق. ئۇنىڭدىن باشقا، قىزىل ئارمىيە شىنجاڭ ھۆكۈمىتىنىڭ قوشۇلۇشىنى كۈتمەيلا ئۆزلۈكىدىن شىنجاڭغا كىرگەن، شىنجاڭ ئۇلارنىڭ بۇ ياردىمىنى ئەزەلدىن تەلەپ قىلىپ باقمىغان.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ باكولىنىنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىدى.

— سىز بىلەن ئىدىيە مەسىلىلىرىنى سۆزلىشىپ ئولتۇرۇشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق، — دېدى ئۇ مۇتتەھەملىك بىلەن، —

يولداش ستالىن بىزنى شىنجاڭغا ئىدىيە مەسىلىلىرىنى سۆزلەش-كىلى ئەۋەتمىگەن، ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلغىلى ئەۋەت-كەن، بولمىسا بىز بىلەن نەزەرىيىچىلەر بىللە كەلگەن بولاتتى. سىز دېگەن ئۇ مەسىلىلەرنى كېيىن ستالىن بىلەن كۆرۈشكەن چېغىڭىزدا ئۆزىگە دېسىڭىز ياكى ئۇنىڭغا خەت يازسىڭىز ئۇ سىزگە چۈشەندۈرۈپ قويىدۇ، — ئارقىدىن ئۇ تېخىمۇ زەھەرلىك گەپلەر بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى، — دۇبەنىنىڭ بىزنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھازىرقى ھالىتىگە بولغان چۈشەنچىسى بەكمۇ تۆ-ۋەن ئوخشايدۇ ھەم يولداش ستالىنىنىڭ ئابرۇيىغا قارىتامۇ تولۇق چۈشەنچىدە ئەمەس ئوخشايسىز. بىزنىڭ مۇھىم دۆلەت ئىشلىرى-مىزنى، بولۇپمۇ تاشقى ئىشلارغا ئائىت ئىشلىرىمىزنىڭ ھەممى-سىنى ستالىن قارار قىلىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا كىممۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ نامى بىلەن بۇنداق كېلىشىمنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا جۈرئەت قىلالىسۇن؟ سىزگە شۇنى دەپ قوياي، بۇ كېلىشىمنى ئۇ بىزگە ئۆز قولى بىلەن تاپشۇرغان. ئۇ قارار قىلغان ھەرقانداق ئىش توغرا، ھېچقانداق ئادەم ئىدىيىۋى مەيدان جەھەتتە تەنقىد قىلالمايدۇ ياكى ئۇنىڭغا سوئال قويالمايدۇ. مەن بىلىدىغان ئادەم-لەرنىڭ ئىچىدە سىز شۇنداق قىلىشقا پېتىنغان تۇنجى ئادەم، — باكولىن ئەڭ ئاخىردا شۇنداق دېدى، — سىز تاقابىل تۇرماق قېيىن بىر ئادەم، بۇنى بىز بىلىمىز. بىز موسكۋادىن يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى يولداش ستالىندىن، ناۋادا ئۇ كېلىشىمگە قول قويۇشتىن باش تارتسا قانداق قىلىمىز؟ دەپ سورىساق، ستالىن قولىنى سىلكىپ: «ئەگەر شېڭ شىسەي قول قويۇشنى رەت قىلسا قايتىپ كېلىڭلار» دېگەنىدى. سىز بىزنى بىزنىڭ كونسۇلىمىز بىلەن بىللە مەشەدە ساقلاپ تۇرۇڭلار، دەۋاتىسىز. بۇ گېپىڭىزنى ھەرقانداق چاغدا قوبۇل قىلغىلى بولمايدۇ. سىز-نىڭ ئويلىشىڭىزغا بىر كېچىلا مۆھلەت بېرەلەيمىز، ئەتە چۈش-تىن كېيىن سائەت 2 گىچە. ئاندىن ماشىنىكىدا ئۇرۇپ تەييارلاپ-

غان ھۆججەتنى قېشىڭىزغا يەنە ئېلىپ كېلىمىز. شۇ چاغدا كېلىشىمگە قول قويامسىز، قويمامسىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى. ئەگەر «ياق» دەپ جاۋاب بەرسىڭىز، كېلىشىمنىڭ ئۈستىگە شۇ گەپنى يېزىپ قويىسىز، بىز ئۇنى ئاپىرىپ يولداش ستالىنغا تاپشۇرۇپ بېرىمىز. بۇگۈن سىزگە قىلىدىغان ئارتۇق سۆزىمىز يوق، سىزنىڭ شىنجاڭنىڭلا ئەمەس، ئۆزىڭىزنىڭ ئىستىقبالىغىمۇ زور تەسىرى بولىدىغان بۇ ئىش ئۈستىدە ئەقلىڭىز بىلەن سالماقلىق ئويلىنىپ بىر قارارغا كېلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز.①

يەنە رەھىمسىزلىك بىلەن بېرىلگەن بىرمۇنچە ئاگاھلاندۇرۇشلاردىن كېيىن، ئۇچەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ شىڭ شىسەينىڭ قوبۇلخانىسىدىن چىقىپ كەتتى.

شىڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە، ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بىلەن كېلىشىمگە قول قويغانلىقىنى، ئەگەر قول قويۇشنى رەت قىلسا شىنجاڭ ھەم ئۆزىنىڭ ئىستىقبالىغا قارا سايە تاشلىنىدىغانلىقىنى يازغان. ئۇ چاغدا شىنجاڭنىڭ مۇداپىئە كۈچى ئىنتايىن ئاجىز بولۇپ، پىيادە، ئاتلىق ئەسكەرلەرنى قوشقاندا ئاران 10 مىڭ ئەسكىرى بار ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئەسكەرلەر شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە تارقىلىپ كەتكەنىدى، ناۋادا ئالتاي بىلەن باشقا جايلاردا توپىلاڭ كۆتۈرۈلۈپ قالسا ئۇنىڭ قوشۇنى بەرداشلىق بېرەلمەيتتى. كېيىن ئۇ (1946 - يىلى 11 - ئاينىڭ 24 - كۈنى) جياڭ جيېشىغا يازغان خېتىدە: «چوڭ ئىش دۆلەت زېمىنىنى ساقلاپ قېلىش، شۇ يولدا قالغان ئىشلاردىن ۋاز كېچىشكە بولىدۇ، دېگەن مىزانىم بويىچە، ئىچىمنى ئۆرتەپ تۇرغان ئازابقا چىداپ تۇرۇپ كېلىشىمگە شەخسىي نامىم بىلەن قول قويدۇم» دېگەن.

① ئاللىن ۋالىنگ، شىڭ شىسەي: «شىنجاڭ: غالچىمۇ؟ تۇگۇنمۇ؟» جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى مىللەتلەر تەتقىقات ئورنىنىڭ تەرجىمە ئورىگىنالى. بۇ كىتابنىڭ بەزى جايلىرىدا شىڭ شىسەي «ئەسلىمىلىرى» دەپ ئېلىنغان.

شىڭ شىسەينىڭ بې-
غىشلىمىسى

1940 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى، شىڭ شىسەي كېلىشىمگە قول قويۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ قەلەمنى قويۇپ قويغاندىن كېيىن، باكولىن ئۇنىڭدىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن شىنجاڭ چېگرا مۇداپىئە دۇبەن مەھكىمىسى-نىڭ تامغىسىنىمۇ بېسىش كېرەكلىكىنى ئېيتقاندا، شىڭ شىسەي كۆڭۈلسىدە سان بار ھالدا باكولىنغا:

— مەن ئۇ ئىككى تامغىنى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ھوقۇقىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ، دەپ ئويلايمەن، شۇڭا جۇڭگونىڭ تەرەپىنىڭ ھا-ۋالىسى بولمىسا تامغىلارنى ھەرقانداق ئادەم، ھەتتا مەنمۇ بې-سىپ بېرەلمەيمەن، — دېدى.

باكولىنلار ئىشنىڭ نەتىجىسىنى يۇقىرىغا مەلۇم قىلىشقا ئالدىراپ تۇرغاچقا، ئۇنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپ، چىرايلىرىدا غەلى-بە كۈلكىسى، خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى.

سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمەت تامغىسى بېسىلمىغان ھەرقان-داق ھۆججەتنىڭ ئىناۋەتسىز ئىكەنلىكىنى بىلىسىمۇ، يەنىلا شۇ كېلىشىم بويىچە شىنجاڭغا زور بىر تۈركۈم گېئولوگىيە خادىملى-رىنى كان بايلىقلىرىنى تەكشۈرۈشكە كىرگۈزدى. 1943 ـ يىلى شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئۇزۇل ـ كېسىل يۈز ئۆرۈ-گەندىن كېيىنلا سوۋېت تەرەپ گېئولوگىيە خادىملىرىنىڭ ھەم-مىسىنى ئاچىقىپ كەتتى.

شىڭ شىسەي بۇ مەخپىي كېلىشىمدىن شۇنچىلىك نەپرەتلەن-گەندى. ئۇ شۇنداق دەيدۇ: «مۇشۇ ئىشتىن مەن ستالىننىڭ شىنجاڭغا مەردلىك بىلەن ياردەم قىلىشتىكى مەقسىتىنى چۈشە-نىپ يەتتىم. قالاق دۆلەتلەردىكى ئېزىلگەن خەلقلەر ئۆزلىرىنى ئېزىۋاتقانلارغا قارشى كۆرەشلىرىدە روسىيەدىن ياردەم ئالسا، بۇ

يەنە بىر ئەزگۈچىنى شىللىسىگە مىندۇرۇۋالغان بىلەن باراۋەر ئىكەن.»

بۇ ئىشنىڭ شېڭ شىسەيگە بولغان تەسىرى بەكمۇ كۈچلۈك بولۇپ، ئۇنىڭ سىياسىتىنى ئۆزگەرتىشكە سەۋەب بولغان مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. لېكىن، بۇ چاغدا شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇناسىۋىتى تېخى بۇزۇلمىغانىدى.

جەنۇبىي قورۇدىكى ئوق ئاۋازى

1942 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى كېچىدە، ئۈرۈمچىدىكى جىمجىت جەنۇبىي قورۇدا سىرلىق بىر ئوق ئاۋازى ئاڭلاندى. ئوق ئاۋازى بىلەن تەڭ شېڭ شىسەينىڭ ئىنىسى شېڭ شىچى ئۆز ئۆيى ئىچىدە ئوغدىسىغا يىقىلىپ ياش ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن شېڭ شىسەي بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى، جۇڭگو كومپارتىيىسى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئۈزۈل ـ كېسىل بۇزۇلدى.

شېڭ شىچى ئىلگىرى ياپونىيىنىڭ ئوفىتسېرلار ۋە ئاتلىق ئەسكەرلەر مەكتىپىدە ئوقۇغان، 1933 ـ يىلى شىنجاڭدىكى ئاكىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئىككىنچى يىلى دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغانىدى. ئۇ 1937 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى قىزىل ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا باردى. شۇ يىلى 12 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا سىڭلىسىنىڭ ئېرى يۈ شيۇسۇڭ قولغا ئېلىنىدى. موسكۋا شەرق ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ئىنىسى شېڭ شىجى ئىككىسى ئاكىسى شېڭ شىسەي بىلەن مۇنازىرىلىشىپ سىڭلىسىنىڭ ئېرىنى قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى، ھەتتا ئىككىسى بىرلىشىپ يۈ شيۇسۇڭنى تۈرمىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقماقچىمۇ بولدى. لېكىن، تەييارلىقى پۇختا بولماي ئۇ ئىشلىرى ئەمەلگە ئاشمىدى.

شېڭ شىچى شېڭ شىسەينىڭ «ئون چوڭ دوكتور» نى ئارقا - ئارقىدىن قولغا ئالغانلىقىغىمۇ قارشى ئىدى. ئۇ ئاكىسىغا: «بۇ سېنىڭ ئۆزۈڭنىڭ قولىنى ئۆزۈڭ كەسكىنىڭ» دېگەن گەپنىمۇ قىلغانىدى. لېكىن، ئۇ شېڭ شىسەينىڭ ئەتراپىدا ئۇنداق تۇراقسىز ئادەملەرنىڭ تۇرۇۋېرىشىدىن سوۋېت ئىتتىپاقى خاتىرجەم بولالمىغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى چۈشەنمەيتتى.

1941 - يىلى قىشتا، شېڭ شىچى قىزىل ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈردى. دۆلەتكە قايتىشتىن ئىلگىرى ستالىن ئۇنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا بىر دانە تاپانچا بىلەن قىزىل ئارمىيىنىڭ شەپكىسىدىكى كاكاردىن بىرنى خاتىرە ئۈچۈن سوۋغا قىلدى.

ئۇ دۆلەتكە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي زور ئۈمىد باغلاپ ئۇنى ماشىنىلاشقان لۈينىڭ لۈيجاڭلىقىغا تەيىنلىدى.

ئۇ ئىدىيىسى ئىلغار، تۈز كۆڭۈل ئادەم ئىدى. 1940 - يىلى شېڭ شىسەي ئاتالمىش «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» نىڭ ماتېرىياللىرىنى ئۇ ئارقىلىق ستالىنغا ئەۋەتكەندە، شېڭ شىچى بۇ دېلونىڭ قۇرۇق، پاكىتسىز، ئەمەلىيەتكە ماس كەلمەيدىغان، بىر - بىرىگە زىت نەرسىلەر كۆپ بىر دېلو ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان ۋە ئاكىسىنىڭ پاكىت يوق ئەھۋال ئاستىدا گۇمانغا تايىنىپلا نۇرغۇن بىگۇناھ ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈۋاتقانلىقىدىن نارازى بولغانىدى. شۇ چاغدا شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا خەت يېزىپ، بۇ بىر ئىنقىلابىي ۋاسىتە، سەن بۇ ئىشلارغا ئارىلاشما، دېگەنىدى.

ئەگەر ئۇنى ھەقىقىي ئارىلاشتۇرمىغان بولسا يەنە بولاتتى، لېكىن ئۇنداق قىلمىدى. شېڭ شىچى موسكۋادىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شېڭ شىسەي ئۇنى ئاتالمىش «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» نىڭ سوراقلىرىغا قاتناشتۇردى. توپچىلار تۇەنىنىڭ

تۆەنجاڭى ۋۇ يۈڭخەي دۇ جۇڭيۇەن دېلوسىغا چېتىلىپ قولغا ئېلىنغانىدى. سوراق جەريانىدا شېڭ شىچى ئۇنىڭ ئىقرارلىرىنىڭ تامامەن يالغان، بىرمۇ پاكىتنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ سوراقخانىدىن قايتىپ چىقتى ۋە نارازىلىق بىلدۈرۈپ سوراققا ئىككىنچى قاتناشمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. شېڭ شىسەينىڭ بىگۇناھ كىشىلەرگە قىلىۋاتقان بۇ خىل زىيانكەشلىكلىرى ئۇنىڭغا قاتتىق تەسىر قىلغانىدى. ئۇ شېڭ شىسەينىڭ سىياسىتىنى ئۆزگەرتىۋاتقىنىغا بۇرۇنمۇ گەپ قىلغان، ئەمما پايدىسى بولمىغان، ئەكسىچە ئۇنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ قويغانىدى. شۇڭا، شېڭ شىچى قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تولىمۇ بىئارام يۈرەتتى، دائىم ئاغار زاتلار بىلەن پاراڭلىشىپ تۇراتتى. 1941 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۇ ئۈرۈمچىدە تۇرۇۋاتقان لىن بياۋ ۋە چېن تەنچيۇ بىلەن بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكەن، 1942 - يىلى ئېتىلىپ كېتىشتىن ئىلگىرى ئاكىسىنىڭ رۇخسىتى بىلەن نەنلىياڭدىكى 3 - مېھمانخانىدا چېن تەنچيۇ بىلەن ئۈچ قېتىم سۆھبەتلەشكەن، ھەر قېتىم سۆھبەتلەشكەندە شۇنچىلىك خۇشال بولغانىدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ قاراشلىرىنىڭ كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ قاراشلىرى بىلەن بىردەك ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.

شېڭ شىچى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانمۇ ياكى باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنمىدۇ؟ ئەگەر باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن بولسا قاتىل كىم؟ بۇ ئەھۋال شۇ چاغدا بىر سىر ئىدى. 60 يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندىمۇ بۇ سىر ئۈزۈل - كېسىل يېشىلگىنى يوق.

شېڭ شىسەي بىلەن مۇناسىۋىتى ئەڭ يېقىن سۇڭ فۇياۋنىڭ قارىشىچە، شېڭ شىچىنى شېڭ شىسەي ئۆلۈۋېلىشقا مەجبۇر قىلغان. ئۇ بۇنىڭغا مۇنداق ئۈچ ئىشنى مىسالغا ئالىدۇ.

بىرىنچى ئىش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن گېرمانىيە ئۇرۇشى مەزگىلىدە سوۋېت ئىتتىپاقى ترانسپورت قوراللىرىدىن قىي-

شېڭ شىچى بىلەن چېن شيۇيىڭنىڭ 1934 - يىلى ئۈرۈمچىنىڭ شىمىگو دېگەن يېرىدە چۈشكەن توي سۈرىتى

نىلىپ شىنجاڭ-
دىن 50 مىڭ تۆ-
ياق ئات ياردەم
قىلىشنى تەلەپ-
قىلغان. شېڭ
شىسەي ئامال-
سىز ياردەم بې-
رىشكە قوشۇل-
غاندا، شېڭ
شىچى، سوۋېت
ئىتتىپاقى تە-
لەپ قىلغان ئات-
لارنىڭ سانى بەك كۆپ، ھەممىسىنى بەرسەك شىنجاڭنىڭ
ئەمەلىي كۈچى ئاجىزلاپ كېتىدۇ، چۈنكى شىنجاڭنىڭ دائى-
رىسى بەك كەڭرى، قورۇقلۇق قاتنىشى، ھەربىي ھەرىكەت ۋە
ترانسپورتنىڭ مۇتلەق كۆپ ئىشلىرىدا ئاتقا تايىنىمىز. ئۇنىڭدىن
باشقا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۇ ئاتلارنى تۆۋەن باھادا سېتىۋالسا
چارۋىچىلار نارازى بولۇپ قالايمىقانچىلىق ھەم خاتىرجەمسىزلىك
پەيدا بولىدۇ، دېگەن. بۇنىڭ بىلەن ئاكا - ئىنى ئوتتۇرىسىدا
نۇرغۇن تالىشىشلار بولۇپ، ئاخىردا سوۋېت ئىتتىپاقىغا تۆۋەن
باھادا 5 مىڭ تۇياق ئات سېتىپ بېرىشكە كېلىشكەن. مۇشۇ
ئىشتىن كېيىن شېڭ شىسەي ئىنىسىنىڭ كۆپ ئىشلاردا ئۆزىگە
ئىتائەت قىلمايدىغانلىقىنى، ئۇنى باشقۇرۇشنىڭ قىيىنلىقىنى
ھېس قىلغان.

ئىككىنچى ئىش، شېڭ شىچىنىڭ سوراقخانىدىن تۇيۇقسىز
چىقىپ كېتىشى شېڭ شىسەيگە قاتتىق تەسىر قىلغان.

ئۈچىنچى ئىش، شېڭ شىچىنىڭ خوتۇنى چېن شيۇيىڭنىڭ
بەزى ئىشلىرى خىلمۇخىل گەپ - سۆزلەرنىڭ تارقىلىشىغا سە-

ۋەب بولۇپ، شىڭ شىنسەي ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى شۇ گەپ ـ سۆزلەر تۇپەيلى ناھايىتى زور روھىي بېسىم ئىچىدە قالغان.

چېن شيۇيىڭ چيۇ يۇفاڭنىڭ ئۇرۇمچى قىزلار مەكتىپىنىڭ مۇدىرى بولغان چاغدىكى ئوقۇغۇچىسى ئىدى. ئۇنىڭ دادىسى بىر ناھىيىنىڭ ھاكىمى ئىدى. چېن شيۇيىڭ چىرايلىق، مىجەزى ئوبدان قىز ئىدى. 1934 ـ يىلى شىڭ شىچى بىلەن توي قىلدى، 1937 ـ يىلى ئېرى بىلەن بىللە سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كەتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى بەش يىللىق ھايات ئۇنى پۈتۈنلەي رۇسلاشتۇرۇۋەتتى. ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان بارلىق نەرسىلەرگە قويغان تەلىپى بەكمۇ يۇقىرى بولدى. مەسىلەن، گىرىم بۇيۇملىرى چوقۇم يۇشىن يەرلىك ماللار شىركىتىنىڭ ياكى سوۋېت ئىتتىپاقى سودا شىر-كىتىنىڭ بولۇشى شەرت ئىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۇ شىركەت-لەرنىڭ دىرېكتورلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى يېقىنلاشتى، سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىلىرىنىڭ ئائىلىلىرى بىلەن بولغان باردى ـ كەلدىسى قويۇقلاشتى. بۇ خىل ئادەتنى شۇ چاغدىكى جەمئىيەت كۆتۈرەلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن، چېن شيۇ-يىڭ پاك خوتۇن ئەمەس دەيدىغان گەپلەر تارقىلىشقا باشلىدى. چيۇ يۇفاڭ ئۇنىڭغا ئاددىي يۇرۇش، كىشىلەر بىلەن قالايمىقان ئارىلاشماسلىق توغرۇلۇق كۆپ قېتىم نەسىھەت قىلدى، لېكىن چېن شيۇيىڭ ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىماي ئۆزى بىلگەننى قىلىپ يۈرۈۋەردى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىتتىپاق-سىزلىق پەيدا بولدى، شىڭ شىسەيمۇ ئىنىسىنىڭ خوتۇنىدىن نارازى بولۇشقا باشلىدى، بۇ نارازىلىق جەمەت ئىچىدە خېلى داۋالغۇشلارنى پەيدا قىلدى.

ۋەقە يۈز بېرىشتىن بەش كۈن بۇرۇن، يەنى 1942 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى، شىڭ شىچى ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى بالىسىنى ئېلىپ سىرتتا تۇرۇۋاتقان يېرىدىن جەنۇبىي قورۇغا

كۆچۈپ كېلىپ ئانىسى بىلەن بىللە تۇرۇشقا بۇيرۇلدى، بۇ يامان ئىشلارنىڭ كېلىپ چىقىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قوللانغان چارە ئىدى. بۇ ئىشنىڭ كىمنىڭ خىيالى بىلەن مۇشۇنداق قارار قىلىنغانلىقىنى سىرتتىكىلەردىن بىرمۇ ئادەم بىلمەيتتى. ئەمما، بىر ئىش شېڭ شىچىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىدى. شېڭ شىچى ئەر - خوتۇن ئىككىسى ئۇ يەرگە كۆچۈپ بارغاننىڭ بەشىنچى كۈنى چۈشتە، شېڭ شىسەي جەنۇبىي قورۇغا بېرىپ ئاتا - ئانىسى ۋە شېڭ شىچى بىلەن سۆزلەشكەن، خېلى ئۇزۇنغىچە قايتمىغان. شېڭ شىچى قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ئىنى - سىڭىللىرى بىلەن ئۇزاق سۆزلەشكەن، ئاندىن يەنە ئانىسىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ ئانىسى بىلەن ئۇزۇن پاراڭلاشقان. كېيىن ئۇ يەردىن ناھايىتى خاپا، روھسىز، يىغلىغان پېتى چىققان. ھاجەتخانىغا ئىككى قېتىم كىرگەن. يەنە ياتماي تاپانچىسىنى چىقىرىپ قىزى بىلەن خوتۇنىغا تەڭلىگەن، مەقسىتى خوتۇنى بىلەن بىللە ئۆلۈۋېلىش بولۇشى مۇمكىن. خوتۇنى قورقۇپ كېتىپ قىزىنى ئېلىپ ئۆيدىن قېچىپ چىققان. ئۇزۇن ئۆتمەي ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىپ، ئوق ئاۋازى بىلەن تەڭ ئۇ يەرگە يىقىلىپ جان ئۈزگەن. ئوق ئۇنىڭ ئوڭ قولىقىدىن ئېتىلغان.

چېن شيۇيىڭنىڭ ئاكىسى چېن يۈجاڭمۇ، شېڭ شىچىنى ئۆلۈۋېلىشقا شېڭ شىسەي مەجبۇر قىلغان. ئۇنىڭ شېڭ شىسەي بىلەن «سىياسىي قاراشلىرى ئوخشاش بولمىغان»، ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى بۇزۇلۇپ، شېڭ شىچى ئاخىر ئاكىسىنىڭ قىلىۋاتقانلىرىغا چىدىماي نېرۋىسى قاتتىق چېچىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا، شېڭ شىسەي بەشىنچى ئىنىسى شېڭ شىجى بىلەن ئىككىنچى سىڭلىسى شېڭ شىتۇڭنى (ئۇ يۈ شيۇسۇڭ قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن چوڭ ئاكىسى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ ئانىسىنىڭ فامىلىسىنى قوللىنىپ ئىسمىنى ئەن جىجيېگە ئۆزگەرتكەن) شېڭ

شىچىنىڭ ئالدىدا خوتۇنىڭ سىرتتا بۇزۇقچىلىق قىلىۋاتىدۇ،
خوتۇنىڭ دىيانەتلىك خوتۇن ئەمەس، دەپ تىللاتقۇزغان. بۇ ئىش-
مۇ شېڭ شىچىغا قاتتىق زەربە بولغان. دېمەك، شېڭ شىچىنىڭ
ئۆلۈۋېلىشىغا ئاشۇ ئىككى ئىش سەۋەب بولغان، دەپ قارىغان.
ۋەقە يۈز بەرگەن شۇ كۈندىكى ئەھۋال توغرىسىدا چېن
يۈجاڭ بىلەن سۇڭ فۇياۋنىڭ دېگەنلىرى ئاساسەن ئوخشاش، يەنى
شېڭ شىسەي شۇ كۈنى چۈشتە جەنۇبىي قورۇغا بېرىپ ئاتا -
ئانىسى، ئىنى - سىڭىللىرى بىلەن ئۇزاق سۆزلەشكەن، شۇ
قېتىمقى سۆزلىشىش شېڭ شىچىغا تەھدىت پەيدا قىلغان. شۇ
كۈنى كەچتە شىجى، شىتۇڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئانىسى شىچى بىلەن
چوقۇم چېن شيۇيىڭ توغرۇلۇق سۆزلەشكەن، ئۇلار ئۇنى سىرتتا
بىرى بىلەن ئويناۋاتىدۇ، دېگەن بولۇشى مۇمكىن. بۇ گەپلەرگە
چىدىمىغان شېڭ شىچى كۆزلىرى ياش، ئۇلارنىڭ قېشىدىن چى-
قىپ ئۆزىنىڭ ئۆيىگە كىرگەن، ئۇ يەردىن ھاجەتخانىغا كىرگەن،
ئۇ يەردىمۇ ئۇزۇن ئولتۇرماي ھۇجرىسىغا كىرىپ تاپانچىسىنى
قولىغا ئېلىپ سىڭلىسىغا تاپانچىنىڭ كېلىش مەنبەسىنى دەپ
بەرگەن (تاپانچىنى ئۇنىڭغا ستالىن سوۋغا قىلغان)، ئاندىن
قىزى لىۋاغا تاپانچىنى سىڭلىسىغا تەڭلەشنى بۇيرۇغان. سىڭلى-
سى قورقۇپ كېتىپ لىۋانى ئېلىپ ئۆيدىن قېچىپ چىققان،
ئىشىكتىن ئەمدىلا چىقىپ تۇرۇشىغا ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىپ سىڭ-
لىسى قورقۇپ كەتكەن. خىزمەتكارى جاۋ رۇشياڭ ئۇ چاغدا
قورۇنىڭ سىرتىدا ئىكەن، ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ يۈگۈرۈپ كىر-
سە، شېڭ شىچى يەردە قانغا مىلىنىپ يېتىپتۇ.

چېن يۈجاڭ چېن شيۇيىڭنىڭ تۇرمۇش ئىستىلى توغرۇلۇق
مۇنداق دېگەن: «بىز ئىنتايىن قاتتىق ئائىلە تەربىيىسىدە چوڭ
بولغان. سىڭلىم كىچىكىدىن ئەدەپلىك قىز ئىدى، بۇنى ھەممە
ئادەم بىلىدۇ. شېڭ شىچى بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار
بىر - بىرىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرۈشتى. سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى

ۋاقتىدا ئۇ ئېرىدىن زادىلا ئايرىلماي سادىقلىق بىلەن ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلغان، سىرتتا باشقىلار بىلەن ئارىلىشىپتۇ، دېگەن گەپلەرنىڭ ھەممىسى ئىغۋا، شېڭ شىچىنى ئۆلۈۋېلىشقا مەجبۇرلاش ئۈچۈن تاپقان گەپلەر.»

شېڭ شىسەينىڭ چوڭ قۇرۇقلۇقتا قالغان بىردىنبىر سىڭلىسى ئەن جىجيېنىڭ شۇ چاغدىكى شۇ ئىشلار توغرۇلۇق نېمە دېگەنلىكىگە قۇلاق سېلىپ باقايلى.

1997 - يىلى 4 - ئايدا، مەن ئۇنىڭ شاڭخەي پۇدۇڭدىكى ئېگىز بىر بىناغا جايلاشقان ئولتۇراق ئۆيىگە ئۇنى زىيارەت قىلىپ بارغىنىمدا، ئۇ ماڭا 2 مىڭ خەتچە كېلىدىغان «شېڭ شىچىنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدا» دېگەن بىر ماتېرىيالنى تۇتقۇزۇپ قويدى. بۇ ماتېرىيالنى يۇ شيۇسۇڭنىڭ ئىنىسى، ئەن جىجيېنىڭ ئېرى يۇ شۇساڭ ئەپەندى يازغانىكەن. بۇ ماتېرىيالدا دېيىلگەن گەپلەر بىلەن ئادەتتە سۆزلىنىپ يۈرگەن گەپلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرقانچە تەرەپتىن روشەن ئوخشىماسلىق بار ئىكەن. بىرىنچى، شېڭ ئاكا - ئۇكىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سىياسىي ئىختىلاپلار يېزىلمىغان؛ ئىككىنچى، چېن شيۇيىڭنىڭ بۇزۇلغانلىقى راست دېيىلگەن؛ ئۈچىنچى، شېڭ شىچى ئۆزى ئۆلۈۋالمىغان، باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن، دېيىلگەن. بۇ ماتېرىيالدا دېيىلگەنلەر بويىچە تەھلىل قىلغاندا، شېڭ شىچىنى چېن شيۇيىڭ ئۆلتۈرگەن، ئۆلتۈرۈشنى سوۋېتلىكلەر پىلانلاپ بەرگەن.

ئەن جىجيې چېن يۇجاڭنىڭ گومىنداڭ ھەربىي كومىتېتىنىڭ شىنجاڭدىكى ئالاھىدە دېلولارنى تەكشۈرۈش ئۆمىكىگە يوللىغان ماتېرىيالدىن ئىنتايىن بىزار ئىكەن. ئۇ ماتېرىيالنىڭ بىرقانچە يېرىنى ئۇ قاتتىق سۆكۈپ كەتتى.

ئەن جىجيې ئۆزىنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان قۇلۇپلاقلىق تۇرغان ئەسلىمە دەرۋازىسىنى مۇنداق گەپلەر بىلەن ئاچتى:

1941 - يىلى تۆتىنچى ئاكام (شېڭ شىچى) سوۋېت ئىتتى-

پاقىدىكى قىزىل ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرۈپ 8 ـ ئايدا
ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى. بىز تۆتىنچى ئاكام، دادام، ئاپام،
بەشىنچى ئاكام (شېڭ شىجى) جەنۇبىي قورۇدا بىللە تۇردۇق،
تۆتىنچى ئاكام شىنجاڭ ماشىنىلاشقان لۈينىڭ لۈيجاڭى بولدى.

شۇ يىلى قىشتا، تۆتىنچى يەڭگەم چېن شيۇيىڭ ئۈشتۈمتۇتلا
شىخابادىكى شياۋ زۇشىنىڭ بوش تۇرۇۋاتقان ئىككى ئېغىزلىق
ئۆيىگە كۆچۈپ كېتىدىغانلىقىنى دېدى. بۇنىڭغا شۇ چاغدا ھەممى-
مىز قوشۇلمىدۇق. ئۇ مۇھىت ئالماشتۇرۇپ باقماقچىمىز، دەپ
گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى. ئەمەلىيەتتە، بىز ئولتۇرۇۋاتقان جەنۇ-
بىي قورۇ كۈن ئوبدان چۈشىدىغان باغلىق قورۇ ئىدى، ھاۋاسىمۇ
ياخشى، ئۆيلىرى كەڭرى، ئۇ يەردىكى كۈن چۈشمەيدىغان كونا
ئۆيلەردىن نەچچە باراۋەر ياخشى ئىدى. تۆتىنچى ئاكام ئامال
قىلالماي، ئىككى بالىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭ كەينىدىن كەتتى.

تۆتىنچى ئاكام شۇ چاغلاردا بەكمۇ ئالدىراش ئىدى، ئەتىدىن
كەچكىچە 12 ـ ئاپرېل ھەربىي پاراتقا قاتناشتۇرۇلىدىغان ئەس-
كەرلەرنىڭ مەشقى بىلەن ئاۋارە ئىدى، ئۆيگىمۇ بەك كەچ قايتات-
تى، چاغانلاردىمۇ بىزنىڭ قېشىمىزغا كېلىپ چاغاننى بىللە ئۆت-
كۈزۈشكە ۋاقتى چىقمايتتى.

3 ـ ئاينىڭ بېشىدا، تۆتىنچى يەڭگەم جەنۇبىي قورۇغا
قايتىپ كەلمەكچى بولغانلىقىنى دېدى، مەن ماشىنا ئەۋەتىپ
ئۇلارنى ياندۇرۇپ كەلدىم.

ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، پات ـ پات دەرۋازىنىڭ
ئالدىدىكى مۇھاپىزەتچىلەر ئىشخانىسىغا چىقىپ تېلېفون ئۇرىدى-
غان بوپقالدى، تېلېفوننى پەقەتلا ئۆيدە ئۇرمايتتى. بەزىدە يەرلىك
مەھسۇلاتلار شىركىتىگە باراتتى. بىرقانچە قېتىم ئاكام ئىشتىن
كەلگەندە ئۇ ئۆيدە يوق بولغاچقا گۇمانلىنىپ، بىزدىن ئۇنىڭ نەگە
كەتكەنلىكىنى سورىغانىدى. مەن يەڭگەمنىڭ سىرتقا قاراپ قال-
غانلىقىنى سەزگەن بولسامۇ، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىگە تەسىر

يەتمىسۇن دەپ، راست گەپنى قىلماي، سىرتقا بىر نەرسە سېتىۋالغىلى چىقىپ كەتتى، دەپ قوياتتىم. تۆتىنچى يەڭگەم ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى بەكمۇ ياخشى ئىدى.

1942 - يىلى 3 - ئاينىڭ 19 - كۈنى، تۆتىنچى يەڭگەم تۆتىنچى ئاكامغا تېلېفون بېرىپ، دۇفۇ قورۇپ قويدۇم، يەپ كېتىڭ (ئاكام دۇفۇنى ياخشى كۆرەتتى) دېدى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن، ئادىتىمىز بويىچە تۆتىنچى، بەشىنچى ئاكام ئۈچىمىز ئانامنىڭ قېشىغا كىرىپ پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق. ئارىلىقتىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتە - ئۆتمەيلا، تۆتىنچى ئاكامنىڭ چوڭ قىزى لىۋا يۈگۈرۈپ كىرىپ، ئانام سىزنى ئەتە سىياسىي دەرسىم بار، ئۆيگە قايتىپ چىقسۇن دەيدۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ھەممىمىز تارقىلىپ كەتتۇق.

ئون مىنۇت ئۆتمەيلا لىۋا قېشىمغا يىغلاپ كىرىپ: «ھامما، دادامنىڭ تاپانچىسىدىن ئوق چىقىپ كەتتى!» دېدى. شۇ چاغدا لىۋا ئالتە ياشتا ئىدى. مەن يۈگۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كىرسەم، ئاكام كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقتا خۇددى يېڭىلا قىزىل چىققان ئوغلى كېمۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتقاندەك ئولتۇرۇپتۇ، بېشى ساڭگىلاپ قاپتۇ، يۈز - كۆزى قان. مەن: «ئاكا، نېمە بولدۇڭ، سېنى كىم ئاتتى؟» دەپ ۋارقىراپ كەتتىم.

ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى، ئاللىقاچان گەپ قىلالمايدىغان بولۇپ قالغانىكەن.

مەن دەرھال بەشىنچى ئاكامنى چاقىردىم، شېڭ شىسەيگە:

— تۆتىنچى ئاكامنى بىرى ئېتىۋېتىپتۇ، دەرھال ماشىنا ئەۋەت، دوختۇرخانىغا ئاپارمىساق بولمايدۇ، — دەپ تېلېفون بەردىم. شېڭ شىسەي:

— ئۇنى كىم ئېتىۋېتىپتۇ؟ ئۆيدە باشقا ئادەم بارمىكەن؟ — دەپ سورىدى.

— يەڭگەم بىلەن لىۋا بار ئىكەن، كېمۇ ئاغرىق! — دەپ

جاۋاب بەردىم مەن ۋە ئۇنى تېز ماشىنا ئېلىپ دەرھال كەلگىن دەپ ئالدىراتتىم. ئاندىن ئىككىنچى ئاكام شېك شىپىگنى، ئۇ- چىنچى ئاكام شېك شىجۇننى چاقىرىپ كېلىپ تۆتىنچى ئاكامنى ئاۋايلاپ كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا ئالدۇق.

باشقا ئادەملەرگە بۇ ئىشنى مەلۇم قىلمىدۇق.

ئۇشتۇمتۇت، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەر - ئايال ئىككى دوختۇرى كىرىپ كېلىپ، بىزدىن ھېچقانداق گەپ سورىمايلا تۆتىنچى ئاكامنىڭ يۈز - كۆزىنى بېشى بىلەن قوشۇپ ئاق داكا بىلەن تېڭىشقا باشلىدى، ھەتتا بۇرنىنىمۇ چىڭ ئورىۋەتتى.

مەن چىداپ تۇرالماي يۈزىگە ئورالغان داكىنى ھەدەپ تۆۋەنگە تارتىپ ئاكامنىڭ بۇرنىنى ئېچىۋېتىشكە ئۇرۇندۇم، دوختۇر يەنە- لا ئۆزىنىڭ بىلگىنىدەك ئوراۋاتاتتى. ئاخىر چىدىماي تۆتىنچى يەڭگەمگە:

— دوختۇرغا دەڭ، بۇرنىنى تېڭىۋەتمىسۇن، بولمىسا تۇنۇ- جۇقۇپ قالىدۇ، — دېدىم. يەڭگەم گەپ قىلماي تۇرۇۋەردى.

ئۇزۇن ئۆتمەي، شېڭ شىسەي كېلىپ، ئىنىلىرى بىلەن بىللە تۆتىنچى ئاكامنى ماشىنىغا سېلىپ ئىتتىپاق 1 - دوختۇرخا- نىغا ئېلىپ ماڭدى. ئۇ ئىككى دوختۇرمۇ ئۆزلىرىنىڭ ماشىنىسى- غا ئولتۇرۇپ دوختۇرخانىغا بىللە كەلدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دوختۇرى مېڭىسىنى ئوپېراتسىيە قى- لىپ ئوقنى ئالىمىز، دېيىشتى، ئىككىنچى ئاكام: «ئوق مېڭىنى تېشىپ ئۆتۈپ يەرگە چۈشكەن تۇرسا، مېڭىسىدىن قايسى ئوقنى ئالاتتىڭ» دېدى.

ئۇ دوختۇر نەدىمۇ ئىككىنچى ئاكامنىڭ گېپىنى ئاڭلىسۇن؟ پىچاق بىلەن تۆتىنچى ئاكامنىڭ مېڭىسىنى قوچۇپ يوغان بىر تۆشۈك ئېچىپ قويدى، ئارقىدىن ئوكۇلدىن بىرنى سالدى، تۆ- تىنچى ئاكامنىڭ تىنىقى شۇئان توختاپ كەتتى.

كەچ سائەت 7 دە ۋەقە يۈز بېرىپ جان ئۈزگىچە بولغان

ئارىلىقتا بىر سائەت ۋاقىت ئۆتتى.

تۆتىنچى ئاكام جان ئۈزگەندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئىككى دوختۇرى تۆتىنچى يەڭگەمنىڭ ھۇجرىسىغا كىردى، مەنمۇ شۇ يەردە ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇراتتىم. دوختۇرلار ئۇنىڭغا رۇس تىلىدا 15 مىنۇتچە بىر نېمىلەرنى دېدى، چىرايلىرى بىر قىسما ئىدى، ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشكەنلىكىنى بىلەلمىدىم. تۆتىنچى يەڭگەم بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، ئىككى قولى بىلەن پاچىقىنى تۇتۇپ، يىغلاپمۇ قويماي، كۆزلىرىدە ياش دىدارى يوق ئولتۇراتتى.

تۆتىنچى ئاكامنىڭ جەسىتى غەربىي باغچىنىڭ دەنجىڭچاۋ زالىغا قويۇلدى، شىڭ شىسەي ياخشى ياغاچتىن گۈەنسەي ياساتتى. ئەتىسى مەن تۆتىنچى يەڭگەمگە ھەمراھ بولۇپ ئاكامنىڭ يۈزىنى كۆرۈۋالغىلى باردۇق. يەڭگەم زالنىڭ سىرتىدا تۇردى، شۇ چاغدىمۇ كۆزىدە بىر تامچە ياش كۆرۈنمىدى.

كېيىن ئۇنى تۇرمىنىڭ بىر ئۆيىدە نەزەربەند قىلىپ قوغداۋاتقۇدەك دەپ ئاڭلىدىم. مۇھاپىزەتچىلەر تۈەنجاڭنىڭ خانىمى ياڭ خېنىم ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ تۇرۇۋېتىپتۇ. يەڭگەم چىرايلىق يۇرۇشكە ئامراق بولغاچقا، كىيىملىرى يېلىڭ ئىكەن، بۇنى ئاڭلاپ پاختىلىق جۇيازامىنى، ئەدىيال كىرگۈزۈپ بەردىم. مەن بىلەن كۆرۈشۈپ ئىچىدىكى گەپلىرىنى دەپ بەرگۈسى بار ئىكەن، ئۇنىڭغا نىسىپ بولمىدى.

— جەنۇبىي قورۇننىڭ مۇھاپىزىتى بەك چىڭ، ئۇ يەرگە ئۇچارقاناتلارمۇ كىرەلمەيدۇ، —دېدى ئەن جىجيې موماي ماڭا، — 3 ـ ئايدا خېلى سوغۇق بولاتتى. ئىككىنچى قەۋەتتىكى ئىشىك ـ دېرىزىلەردە ئوقنىڭ ئىزى يوق، ئەينەكمۇ سۇنمىغان. شۇنىڭغا قارىغاندا ئوق سىرتتىن ئېتىلغان ئەمەس. ئەگەر بىرى ئۆيگە باستۇرۇپ كىرگەن بولسا تۆتىنچى يەڭگەم ۋارقىراپ كەتكەن، ھەتتا ئۇنى تۇتۇۋالغان بولاتتى.

— ئۇنداق بولسا ئۇنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش ئېھتىمالى بارمۇ؟ — دەپ سورىدۇم مەن.

— ئۇ مۇمكىن ئەمەس، —دېدى ئەن جىجيې موماي كەسكىن رەت قىلىپ، — ئوق ئوڭ قۇلاقنىڭ كەينىدىن ئېتىلىپ سول چېكىدىن چىقىپ كەتكەن. ئۆزىنى ئېتىۋالغان بولسا ئوق ھەرگىز ئۇ يەردىن ئېتىلمايدۇ. تۆتىنچى ئاكام ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، يېڭى ئانام (شىڭ شىسەيىنىڭ دادىسى شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن لۇ شىنخۇا ئىسىملىك بىر خوتۇننى ئالغان، ئۇنىڭدىن بىر ئوغۇللۇقمۇ بولغانىدى. شىڭ شىسەيلەر ئۇنى «يېڭى ئانىمىز» دېيىشەتتى) لىۋادىن، ئوق ئېتىلغاندا سىز نەدە ئىدىڭىز؟ دەپ سوراپتىكەن، لىۋا: «ئاپامنىڭ قورسىقىغا يۇزۇمنى يېقىپ ئولتۇراتتىم، بىردىنلا ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىپ دادامنىڭ بېشىدىن قان ئېقىشقا باشلىدى. ئاپام، داداڭنىڭ تاپانچىسىدىن ئوق چىقىپ كېتىپتۇ، چاپسان بېرىپ ھاماڭنى چاقىرىپ كەلگىن، دېدى» دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. پاكىت پەقەت مۇشۇلا. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز تۆتىنچى ئاكامنىڭ كەيپىياتىدىمۇ ھېچقانداق بىر غەيرىي ئەھۋالنى بايقىمىغان. ئەگەر ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان بولسا يەڭگەم قاتتىق ئازابلانغان بولاتتى، نېمىشقا ئۇنىڭ كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش چىقمايدۇ؟ بۇمۇ بىر گۇمانلىق ئىش.

— سىزنىڭ چېن يۇجاڭ يوللىغان ماتېرىيالغا قارىتا قانداق ئوخشىمىغان قارىشىڭىز بار؟ — دەپ سورىدىم مەن، — قارىغاندا، سۇڭ فۇياۋنىڭ ئەسلىمىسى چېن يۇجاڭنىڭ ماتېرىيالىدىن كەلگەندەكمۇ قىلىدۇ.

— چېن يۇجاڭ يوللىغان ماتېرىيالدا پاكىت بىلەن ئوخشىمايدىغان تەرەپلەر بار، — دېدى شىز چاغدىكى نەق مەيداننى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ئەن جىجيې موماي، — بىرىنچى، ۋەقە بولغان كۈنى شىڭ شىسەي جەنۇبىي قورۇغا كەلمىگەن، باشقا قېرىنداشلىرى بىلەن پاراڭلاشقان ئىشمۇ يوق ئىش. ئىككىنچى،

ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى ئوتتۇرىسىدا سىياسىي ئىختىلاپ مەۋجۇت ئىدى، دېگەن گەپنىڭ ئاساسى يوق، خەقنىڭ تاپقان گېپى. تۆتىنچى ئاكام روھلۇق، ئۈمىدۋار ئىدى، ھەر كۈنى ئاپامنىڭ يېنىغا كىرىپ قىزىق گەپلەر بىلەن ئۇنى كۈلدۈرۈپ تۇراتتى. پاراتنىڭ ئىشى بىلەن ئالدىراش بولۇپ شېڭ شىسەي بىلەن دائىم كۆرۈشۈپ تۇرمىغان بىلەن ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى ناھايىتى ياخشى ئىدى. بىزنىڭ ئۆيدە خىزمەتچى بولۇپ تۇرغان ياڭ ئاندىمىز قىزى ياڭ چىڭخۇيغا شۇنداق دېگەن: كېيىسىپ ئېپىتالايمەنكى، شېڭ شىچىنى چوڭ ئاكىسى ئۆلتۈرگەن ئەمەس، چۈنكى ئۇنى شېڭ شىسەي ئۆز قولى بىلەن تەربىيىلىگەن، ياپونىيىگە ئوقۇشقا ئەۋەتكەن. شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن يەنە ئۇنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قىزىل ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا ئەۋەتتى، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن لۈيجاڭ قىلىپ شىنجاڭنىڭ ھەربىي ھوقۇقىنى تۇتقۇزدى، ئۆزىگە ياردەمچى قىلدى. مەن ئۇلارنىڭ بالىلىرىغا قارىغان چاغلىرىمدا ئۇلارنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى، سۆزلىرىنى بىلىپ تۇراتتىم، ئۇلار بىر تۇغقانلار بەكمۇ ئەپ ئۆتەتتى. يەنە بىر ئىش، شېڭ شىچىنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزىتىدىغان چاغدا شېڭ شىسەي ئۇنىڭ گۆھىنىسىي ئۈستىگە يېتىۋېلىپ ھۆركىرەپ يىغلاپ كەتتى. بۇ ئېچىنىشلىق مەنزىرە ھەرقانداق ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئېزىۋېتىدۇ. بۇ يالغان دېيىلسە، بۇنداق يالغانچىلىقنى شېڭ شىسەي ئەمەس، ھەرقانداق داڭلىق ئارتىسمۇ قاملاشتۇرالمايدۇ. مۇشۇنىڭدىنمۇ شېڭ شىسەينىڭ ئىنىسىنىڭ ئۆلۈمىگە ھەقىقىي قايغۇرغانلىقى چىقىپ تۇرىدۇ.

ئەن موماي ناھايىتى تېتىك ئىدى، 80 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ مەن بىلەن پاراڭلاشقان بىر سائەت ئىچىدە قىلچە چارچاش ھېس قىلماي سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى:

— يەنە بىر ئىش، بىز چېن شيۇيىڭنىڭ ئىشلىرىنى تۆتىنچى ئاكامغا زادىلا بىلىندۇرمىگەن. چېن يۇجاڭ بىزنىڭ ئائىلە-

نىڭ ئادىمى بولمىسا «بۇ ئىچكى ئىشلار» نى نەدىن بىلىدۇ؟ دېمەك، ئۇنىڭ دېگەنلىرى توقۇلغان نەرسىلەر. گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، چېن شيۇيىڭنىڭ ئاشۇ بولمىغۇر ئىشلىرىنى تۆتىنچى ئاكامغا بالدۇرراق دەپ قويغان بولساق، ئۇ يەڭگەمدىن قۇتۇلۇپ كەتكەن بولسا بۇ كۆڭگىمۇ قالمايتتى، دەپمۇ ئويلايمەن.

يېرىم ئەسىر ئۆتكەندىن كېيىنمۇ ئەن جىجيې شۇ چاغدىكى ئىشلارنى ھاياجان بىلەن ئەينەن بايان قىلىپ ئاكىسىغا بولغان مۇھەببىتىنى ئىپادىلەپ بېرىۋاتاتتى.

— چېن يۈجاڭ ئوق ئاۋازىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ئۇ ئۆيدە يوق تۇرسا، — دېدى ئەن جىجيې سۆزىنى داۋام قىلىپ، — «شېڭ شىچى ھۇجرىسىغا قايتىپ كىرگەندە ئۆلۈۋېلىشنى ئويلىغان، ھاجەتخانىدا ئۆلۈۋالاي دەپ ھاجەتخانىغا كىرگەن، كېيىن يەنە ئۇ يەردىن چىقىپ كەتكەن، زادىلا بىر قارارغا كېلەلمىگەن» لىكىنى قانداق بىلدى؟ چېن يۈجاڭ جەنۇبىي قورۇغا زادىلا بېرىپ باقمىغان، بۇ ئىش يۈز بەرگەندىن كېيىنمۇ بارمىدى. مەن ئاكام ئۆلۈپ كېتىپ تۆت كۈنگىچە يەڭگەمگە ھەمراھ بولۇپ ئولتۇردۇم، يېنىدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلمىدىم. ئەگەر ئۇ كەلگەن بولسا مەن بىلمەتتىمۇ؟ بىلمەسلىكىم مۇمكىنمۇ؟ — ئەن جىجيې ئاخىردا مۇنداق دېدى، —تۆتىنچى ئاكام ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالمىغان، شېڭ شىسەينىڭ ئۇنى ئۆلۈۋېلىشقا مەجبۇر قىلغان ياكى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىگە ھېچقانداق پاكىتمۇ يوق. شۇڭا، ئۇنى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان دېگەن يەكۈننى چىقارمىغان ياخشى.

شېڭ شىچى ئۆلۈپ ئەتىسى «شىنجاڭ گېزىتى» «خەلقئارالىق چوڭ سۇيىقەست» دەپ چوڭ خەت بىلەن ماۋزۇ قويۇپ بۇ شۇم خەۋەرنى ئېلان قىلدى. ئەتىگەن سائەت 7 دە شېڭ شىسەي يېقىنلىرى ۋاڭ خۇڭساۋ، لى يىڭچى، ليۇ جېڭشىن، شېڭ شىدجى، پېڭ جىيۇەن قاتارلىقلارنى يىغىپ يىغىن ئاچتى. يىغىندا شېڭ شىسەي: «ھەرخىل گۇمانلىق نۇقتىلاردىن قارىغاندا، ئەڭ

چوڭ گۇمان چېن شيۈيىڭدا. تەكشۈرۈشمىزچە، ئۇنىڭ شوپۇر جۇ خۇڭشەن بىلەن مۇناسىۋىتى بار ئىكەن. شۇڭا، جۇ خۇڭشەن ماشىنىدا ئادەم باستۇرۇۋېتىپ سوتقا تارتىلغاندا چېن شيۈيىڭ ئۇنى بىرقانچە قېتىم يوقلاپ بارغان ... مۇشۇ بىر ئىش بىلەن چېن شيۈيىڭنى تەكشۈرىدىغان بولساقلا ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرغىلى بولىدۇ» دېدى.

ئۇ ئادەملەر شېڭ شىسەينىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن شۇ كۈنى كەچ سائەت 2 دە كاتۇلىك دىنى چېركاۋىغا بېرىپ چېن شيۈيىڭنى سوراق قىلىپ ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى. 4 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى، ئۇنى ئون چوڭ جاللاتنىڭ بىرى بولغان فۇ باۋلىيەن بىلەن ليۇ خەنشېڭنىڭ سوراق قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇ ئىككىسى ئۇنى ئىقرار قىلمىسىلا ئۇرۇپ قىينىغان.

4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى، چېن شيۈيىڭ «ئۆز قولى بىلەن يېزىلغان ئىقرارنامە» سىنى تاپشۇرۇپ، يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن دېرىكتورى شياۋ زوشىن بىلەن دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ھەربىي ئىشلار باش مەسلىھەتچىسى راتوفنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن ئېرىنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى، شېڭ شىچەينىڭ تەزيىە مۇراسىمىدا شېڭ شىسەينى ئۆلتۈرۈپ ھاكىمىيەتنى تارتىۋالماقچى بولغانلىقىنى ئىقرار قىلدى. بۇ جەرياندا ئاجىز بىر ئايالنىڭ قانچىلىك قىيىن ـ قىستاقلارغا ئېلىنغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس بولمىسا كېرەك. دەسلەپتە جىنسىي يولىغا لامپۇچكىنى كىرگۈزۈپ توك قويۇپ بېرىپ، ئاندىن جىنسىي يولىدىن باشلاپ ھەرىدەپ ئىككى پارچە قىلىۋەتتى. نەتىجىدە، ئۇ قەدىمدىن ھازىرغىچە كۆرۈلۈپ باقمىغان ئەڭ قەبىھ جازا بىلەن جازالىنىپ ئېچىنىشلىق ئۆلۈپ كەتتى.

چېن شيۈيىڭ ئۆلگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي ستالىن بىلەن مولوتوفقا خەت يېزىپ، چېن شيۈيىڭ شياۋ زوشىن ۋە راتوف بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن، ئارقىدىن ئۇ ئىك-

كىشىنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن ئېرىنى ئۆلتۈرگەن. ئۇنىڭدىن
باشقا، يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ دىرېكتورى ما جىياۋ،
يەنى چيۇ زۇڭجۇننىڭ بېقىۋالغان ئوغلى چيۇ زۇڭجۇننىڭ كىچىك
خوتۇنى ياۋ جىجۇڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولغان ھەم ياۋ
جىجۇڭ ئارقىلىق ھۆكۈمەتنىڭ مەخپىيەتلىكلىرىنى، شېڭ شى-
سەي قاتارلىقلارنىڭ ھەرىكىتىنى نازارەت قىلغان. ئۇلارنىڭ ما-
لىيە نازارىتىنىڭ نازىرى زاڭ گوفېڭنىڭ باشچىلىقىدا قۇرۇلغان
500 كىشىلىك سۇيىقەستلىك تەشكىلاتى 1942 - يىلى 4 -
ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۆلكە مەركىزىدە توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى بول-
غان. ھۆكۈمەت ئۇلارنىڭ سۇيىقەستىنى بايقاپ قالغاندىن كې-
يىن، مۇددەتتىن بۇرۇن كۆتۈرۈلمەكچى ۋە شېڭ شىچىنىڭ
تەزيىيە مۇراسىمىدا شېڭ دۇبەننى ئۆلتۈرۈپ ھاكىمىيەتنى تارتى-
ۋالماقچى بولغان، دېدى. شېڭ شىسەي بۇ دوكلاتنى سوراقتا
ئېلىنغان ئىقرارلارغا قوشۇپ ئىككىنچى ئىنىسى شېڭ شىيىڭ
بىلەن ئالىي سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ليۇ خەنشېڭدىن ئايرو-
پىلان بىلەن موسكۋاغا ئەۋەتتى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئەسلىمىسىدە مۇنداق يازغان: چېن
شيۇيىڭ «سوۋېت كومپارتىيىسى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسى-
نىڭ كۆرسەتمىسى» بىلەن ھەرىكەت ئېلىپ بارغان. ئۇنىڭ دېلو-
سى شىنجاڭنىڭ تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ سۇيىقەستلىك دېلو، ئارقا
تىرىكى موسكۋا بىلەن يەنئەن. ئاساسلىق سۇيىقەستچىلەرنىڭ
ئىقرارىدىن قارىغاندا، بۇ قېتىمقى توپىلاڭغا قاتناشقانلار: سوۋېت
ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى باكولىن، ھەربىي
ئىشلار مەسلىھەتچىسى راتوف، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى زاڭ
گوفېڭ، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى لى يىئو، خەلق ئىشلار
نازارىتىنىڭ نازىرى جۇ لىن، خوتەن شەھەر مۇداپىئە گارنىزونى-
نىڭ قوماندانى پەن بۇنەن، ۋالىيسى لۇ يۇچى، قەشقەرنىڭ ۋالىي-
سى چېن فاڭبۇ، قارا شەھەرنىڭ ۋالىيسى يۇ دېيى، چۆچەكنىڭ

ۋالىيسى جاۋ جيەنفېڭ، قۇمۇلنىڭ ۋالىيسى ليۇ شېڭ، شىنجاڭ گېزىتى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى يۇ باۋچيەن، شىنجاڭ تەھرىر - تەرجىمە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى مېڭ يىمىڭ، مالىيىنى تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ چىشۇن، ھەربىي مەكتەپنىڭ سەنمۇجاڭى گو دېچى، يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ دىرېكتورى ما جياۋ، مۇئاۋىن دىرېكتورى شياۋ زوشىن، ماشىنىلاشقان لۇيىنىڭ سەنمۇجاڭى پېڭ خۇەنشۇ، تۇەنجاڭ جاۋ چىڭتاڭ. شېڭ شىسەي بۇ يەردە چېن تەنچيۇنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالمىغان، چۈنكى ئۇ ھۆكۈمەت تەركىبىدىكى ئادەم ئەمەس - دە.

شېڭ شىسەي بىلەن ئۇنىڭ قولچۇماقلىرىنىڭ سوراقلىرى بەزىدە بىۋاسىتە ئۇلىنىدىغان تېلېفون ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلدى.

1942 - يىلى 5 - ئاينىڭ ئاخىرىدا، لى يىئو ئىككى قېتىم سوراق قىلىندى، ئىككىلا قېتىمدا قىيىن - قىستاقتا ئېلىندى. شۇ كۈنى شېڭ شىسەي تېلېفون ئارقىلىق ئۇنى ئۈچ قېتىم سوراق قىلدى.

— سەن ھۆكۈمەتنىڭ ساڭا ئىشىنىدىغانلىقىنى بىلەمسەن، — دېدى شېڭ شىسەي، — سەن بىزنىڭ ھۆكۈمىتىمىز ئۆستۈرگەن نازىر، مائارىپنى باشقۇرىسەن، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە نازىر دېگەن ناھايىتى چوڭ ئەمەل، شۇنداق تۇرسا سەن يەنە شۇنىڭغا رازى بولمامسەن؟

— دۆبەننىڭ شەپقىتىگە رەھمەت، پېقىر سىزگە قارىتا ھېچقانداق يامان نىيەتتە بولغىنىم يوق، — دېدى لى يىئو جاۋابەن.

— ھۆكۈمەتنىڭ سېنى نېمىشقا قولغا ئالغانلىقىنى بىلەمسەن؟

— پەقەتلا بىلەلمىدىم، دۆبەننىڭ دەپ بېرىشىنى سورايمەن.

— بۇ ئىشتا سەن ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭلا قۇتۇلدۇرالايسەن. ئەگەر سەمىمىي ئادەم بولساڭ مەن سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزىمەن.

مەن بۇ ئىشلارنى سىنىڭ پىلانلىمىغانلىقىڭنى بىلىمەن، سەن پەقەت ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگەشكەن، خالاس.

— دۇبەن، ئېنىقراق دېسىڭىز، بارغانسېرى گاڭگىراپ قې- لىۋاتىمەن.

— ئاخىر بىلىپ قالىسەن. ئەگەر سەمىمىي بولمىساڭ، مەن تامغا چاپلىتىپ قويغان «ئۆلسە ئۆزىگە» دېگەن سۆزدىن رەنجىپ يۈرمە. ئېسىڭدە بولسۇن، قېرى ئاتا ـ ئاناڭ، ئۇششاق بالىلى- رىڭ بار ئادەم سەن. بۇ مېنىڭ سەن بىلەن ئاخىرقى قېتىم سۆزلىشىشىم.

ئەتىسى شېڭ شىسەي لى يىئۇنى تېلېفوندا يەنە بىر قېتىم سوراق قىلىپ:

— يەنە بىر كۈن ئۆتۈپ كەتتى، ئويغىنىدىغان ۋاقتىڭ بولدى. ئېيتە، بۇ يىل 2 ـ ئايدا كونسۇلخانىغا باردىڭمۇ، يوق؟

— باردىم.

— نېمە قىلغىلى باردىڭ؟

— ئۇلاردىن بەزى ئوقۇش ماتېرىياللىرىنى سوراپ باردىم.

— بارغىنىڭ ئۇنداق ئاددىي ئىش ئۇچۇن ئەمەستۇ؟ سەندىن سوراپ باقاي، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئادەملىرى ئۇ يەردە يىغىن ئېچ-ۋېتىپتىكەنمۇ؟ ئۇلار نېمە ئىش قىلماقچىكەن؟

— بۇ ئىشنى مەن ئالدىنقى ئىككى قېتىملىق سوراقتا دەپ بولغان، ئۇنداق ئىش زادىلا يوق.

— ئەمىسە ئۆزۈڭ بىل، يولنى سەن ئۆزۈڭ ماڭىسەن، — شېڭ شىسەي شۇنداق دەپلا تۇرۇپكىنى پاققىدە قويۇۋەتتى.

لى يىئو ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ، شېڭ شىسەينىڭ ئۆزىدىن نېمىنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەندەك بولۇپ، شېڭ شىسەينىڭ مۇددىئاسى بويىچە كېچىلەپ ئىقرارنامە يېزىپ چىقتى. شېڭ شىسەي ئۇنىڭ ئىقرارنامىسىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا تېلېفوندا يەنە يوليورۇق بەردى.

— سەن خېلى غەرەز ئۇقۇدىغان ئادەم ئوخشايسەن، بەزى ئىشلارنى يېزىپسەن، لېكىن يەنىلا تەلەپتىن يىراق. سەندىن سوراپ باقاي، سەن كونسۇلخانىدا مەجلىس ئاچقاندا باش كونسۇل يىغىنغا قاتناشماي قالارمۇ؟ شۇ جىي بىلەن جۇلىنچۇ؟ سىنىڭ «توپىلاڭ كۆتۈرۈش پىلانى» ڭنى تاپشۇرۇشۇڭ يەنە تېخى تەپسىدلىي ئەمەس، يەنىمۇ ئوبدان ئويلىنىپ باق. ئۇزۇل - كېسىل سەممىي بولۇش ھاياتىڭ بىلەن مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىش.

شۇنداق قىلىپ، لى يىئو جېنىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ۋىجدانىنى ساتتى، شېڭ شىسەيمۇ شامال كىرىگۈدەك دەرىجىدە ياساپ چىقىلغان ئىقرارنامىگە ئىگە بولدى.

شېڭ شىچىنىڭ ئۆلۈمى شېڭ شىسەي ئۈچۈن ئىنتايىن چوڭ زىيان ھەم قايغۇلۇق ئىش بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئۆلۈمى «دۈشمەننىڭ ئالتە بۈيۈك سىياسەتلىك ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇش، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئارقا سەپكە بۇزغۇنچىلىق قىلىش، جۇڭگونىڭ زېمىنىنى پارچىلاش سۈيىقەستلىرىنى پاش قىلىپ ۋە ئاشكارىلاپ چېگرا رايوننىڭ بىخەتەرلىكىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئارقا سەپنى مۇستەھكەملىدى. شىنجاڭنىڭ جۇڭگونىڭ مەڭگۈلۈك زېمىنى ئىكەنلىكىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى، چېگرا رايون خەلقلىرىنى قانلىق پاجىئەلەردىن ساقلاپ قالدى، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى غەرب تەرەپتىن خاتىرجەم قىلدى. بۇ ھەقىقەتەن بەختسىزلىك ئىچىدىن بەخت پەيدا بولغانلىق.»

«دوكتور» لار تۈرمىدىن چىقتى

شېڭ شىسەي بىر تۈركۈم كادىرلارنى ئۇرۇپ چۈشۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، «ئون چوڭ دوكتور» نى ئەسلەپ قالدى.

1942 - يىلى 3 - ئاينىڭ ئاخىرى، شېڭ شىچى ئۆلۈپ

ئۇن كۈندىن كېيىن، قارا چاپانلىق بىرنەچچە ئادەم 5 ـ تۈرمە-
نىڭ كامېرىنى ئېچىپ، سۇڭ فۇياۋنى دەرھال نەرسە ـ كېرەك-
لىرىنى يىغىشتۇرۇپ باشقا تۈرمىگە ئالمىشىشقا بۇيرۇق قىلدى،
ئاندىن ئۇنى ئىتتىرىپ مەھبۇس ماشىنىسىغا چىقاردى. بىرئاز
مېڭىپ بىرنەچچە كوچىنى ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن ماشىنىدىن
چۈشۈرۈپ، بېشىغا قارا يامغۇرلۇق چاپاننى ئوراپ، ئاندىن ئىت-
تىرىپ، سۆرەپ دېگۈدەك ئېلىپ مېڭىپ، تېخىمۇ قاراڭغۇ،
تېخىمۇ دەھشەتلىك ئالاھىدە تۈرمىگە ئېلىپ كەلدى.
بۇ تۈرمە دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ بىر چېتىگە جايلاشقان، ئات
ئېغىلىنى ئۆزگەرتىپ ياسىغان تۈرمە ئىدى. تۆمۈر ئىشىكتىن
كىرگەندىلا سۇپىلىق ئۆي ئىدى، دېرىزىلىرى كېسەك بىلەن
ئېتىۋېتىلگەن، قاپقاراڭغۇ ئىدى، ئىككىياندا ئىككى ئۆي، بىرى
يورۇق، بىرى قاراڭغۇ ئىدى، يورۇقىدا گۈندىپاي ئولتۇراتتى.
بۇ باشقۇرۇشى ئىنتايىن قاتتىق، دوزاختەك قاراڭغۇ تۈرمە ئى-
دى، دۇ جۈگيۈەننى مەشەدىن ئاچىقىپ كېتىشكەنىدى. شېڭ
شىسەينىڭ بۇ يەرگە بۇ تۈرمىنى پەيدا قىلىشى ئۆزىنىڭ مەھبۇس-
لارنى سوراق قىلىشىغا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن ئىدى.
بىر كۈنى يېرىم كېچىدە، گۈندىپايلار سۇڭ فۇياۋنى بېشىنى
يامغۇرلۇق چاپان بىلەن ئوراپ يەنە ئېلىپ ماڭدى. بىرمۇنچە
يەرلەرنى ئايلىنىپ، پەلەمپەيلەردىن كۆتۈرۈلۈپ بىر يەرگە كەل-
گەندە: «شېڭ دۈبەن سەن بىلەن سۆزلەشمەكچى» دېگەن بىر
ئاۋاز ئاڭلىنىپ، بېشىدىكى چاپان ئېلىۋېتىلىپ بىر ئىشىكتىن
كىرگۈزۈۋېتىلدى. سۇڭ فۇياۋ ئىشىكتىن كىرىپلا ئۇدۇلدىكى
ئۈستەلدە ئۆزىنى خېلىدىن بېرى ساقلاپ ئولتۇرغان شېڭ شىسەي-
نى كۆردى.
سۇڭ فۇياۋ ئۇنىڭ يۈزىگە سۈرۈۋالغان ئاپئاق نەرسىنى،
ئاقىرىپ كەتكەن چىكە چاچلىرىنى، قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرى-
نى، ئالۋاستىغا ئوخشاش سۈرلۈك تۇرقىنى كۆرۈپ قورققىنىدىن

ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىيالمىدى.

— كۆرۈشمىگىنىمىزگە بىرنەچچە يىل بوپتۇ، — دېدى شېڭ شىسەي گەپكە ئارانلا ئېغىز ئېچىپ، — مېۋىلەردىن ئىختىيار قىلغىنىڭىزنى ئېلىپ يەڭ، — ئۇ شۇنداق دەپ، ئارقىدىن بىر ۋازا مېۋىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويدى.

— دۇبەنىنىڭ يۈزىنىڭ تېرىسى ياخشى ئەمەسمۇ، قانداق؟ — قورقۇمسىراپ سورىدى سۇڭ فۇياۋ.

— يۈزۈم قىچىشىپلا تۇرىدۇ، شۇڭا ئاق دورا چېپىۋالغان، — شېڭ شىسەي بىر ئىشتا سەل ئىككىلىنىپ قالغاندەك بىردەم تۇرۇپ قېلىپ، ئاندىن دېدى، — شېڭ لۈيجاڭ قەست بىلەن ئۆلۈپ كەتتى، ئۇنى ئەكسىيەتچىلەر ئۆلتۈرۈۋەتتى.

سۇڭ فۇياۋ شېڭ شىسەينىڭ ئىنىلىرى ئىچىدە شېڭ شىچى بىلەن ئەڭ ياخشى ئۆتەتتى، شۇڭا ئىختىيارسىز كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى.

— قاتىل كىم؟ تۇتۇلدىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

— ھەممىسى تۇتۇلدى، — دەپ جاۋاب بەردى شېڭ شىسەي بوش گەپ قىلىپ، — بۇ دېلو سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەسلىھەتچىلىرى ۋە كوممۇنىستلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ چىقتى، — شېڭ شىسەي ئۈزۈمنىڭ شۆپۈكىنى ئالدىرىماي ئاقلاپ ئولتۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — مەلۇم بىر تەرەپ بۇ سۇيىقەستكە ئارىلاشقان. مەن خېلى بۇرۇنلا تۇدۇڭخابادىكى رۇسلارنىڭ دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتىدا قورال بارلىقىدىن گۇمان قىلىپ كەلگەنىدىم. ئۇ يەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىمەن دەپ بارسام كىرگۈزۈشمىدى، ئاخىر ئەسكەر باشلاپ بېرىپ مەجبۇرىي كىردىم. بۇ ئىش سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپنى خاپا قىلىپ قويدى بولغاي، ئۇلار ماڭا نارازىلىق بىلدۈردى. ئۇ يەردە قوراللىق ئادەملەر ھەم ئايروپىلان بار ئىكەن. بىرەر ئىش بولىدىغان بولسا ئۇلار شۇئان ھەرقانداق ئىشنى قىلالايدىكەن.

— شىنجاڭنىڭ يەر شارائىتى تولىمۇ مۇرەككەپ، — دېدى سۇڭ فۇياۋ، — ئەگەر شەرق، غەرب ئىككى تەرەپتىن دۈشمەنلىك بولۇپ قالساق ئەھۋالىمىز چاتاق بولىدۇ، شۇڭا چوقۇم بىر تەرەپتىن چىقىش يولى تېپىشىمىز كېرەك، بۇنىڭغا دۇبەن نېمە دەيدىكىن؟

— بىرنەچچە كۈن بولدى، ئويقۇم ئويقۇ، تامىقىم تاماق ئەمەس، نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلىدىم، بۈگۈن سىز بىلەن كۆرۈشۈشۈمۇ مۇشۇ ئىش ئۈچۈن. ئالدىنقى كۈنى خۇڭساۋ، يىڭچى، پۇلىن، شىجى، جيۇەنلەر بىلەن يىغىن ئېچىپ مۇزاكىرە قىلىپ، بۇنىڭدىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن ھەمكارلىشىشقا ئامالسىز قېلىۋاتىمىز، يولىمىزنى ئۆزگەرتىپ گومىنداڭغا يېقىنلاشمىساق بولمىغۇدەك، دېگەن قاراشقا كەلدۇق. ئەمما، ھازىرچە ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈشكە بولمايدۇ. سىزنىڭچە، ھازىرلا ئۈچ مەسلەكنى ئىجرا قىلىمىز، دەپ جاكارلىساق قانداق بولا؟

— مەركىزىي ھۆكۈمەت، ئەلۋەتتە، بۇ قارارىمىزنى قارشى ئالىدۇ، — دېدى سۇڭ فۇياۋ، — ئەمما، سىرتتىن مۇداپىئە كۆرمىسەك بولمايدۇ.

— بۇرۇندىن شۇنداق بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، شۇڭا مەن بۇنىڭغا تەييارلىق كۆرۈپ قويدۇم. ئەمما، مەركەزگە ئۈچ مەسلەككە ئېتىقاد قىلىدىغانلىقىمىزنى بىلدۈرۈشتە يەنە ئەستايىدىل تەييارلىق قىلىشىمىز كېرەك. سىز ھازىرچە كېتىپ تۇرۇڭ، كېيىن يەنە پاراڭلىشىمىز، — دېدى شېڭ شىسەي.

شۇ ئىشتىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەي، سۇڭ فۇياۋ ئالاھىدە تۇرمىدىن چىقىرىلىپ، شەرقىي قورۇدىكى ۋاقىتلىق قۇرۇلغان مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇ مېھمانخانا شېڭ شىسەي تۇرۇۋاتقان غەربىي بىنانىڭ شەرق تەرىپىدە ئىدى. ئۇ يەرگە ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، تاماق، يېتىپ-قوپۇش شارائىتلىرى ئالاھىد-

دە ياخشى بولدى. «ئون چوڭ دوكتور» لار بىلەن ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرمۇ ئارقا ـ ئارقىدىن بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىشكە باشلىدى. شېڭ شىسەي ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى بۇ كونا ساۋاق-داشلىرى، يۇرتلۇقلىرىنى ئۆيىدىكىلىرى بىلەن قوشۇپ زىياپەت بېرىپ كۈتۈۋالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، بۇ ئادەملەر غەربىي باغچىنىڭ ئىچىدىكى موڭغۇل ـ قازاق مەكتىپىنىڭ ئىچىگە كۆچۈپ كەلدى ۋە بۇيرۇق بويىچە باغچىنىڭ ئىچىدە ئىختىيارىي ئايلىنىپ يۈرەلەيدىغانمۇ بولدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي، شېڭ شىسەي «ئون چوڭ دوكتور» نى يەنە يىغىپ ئۇلارغا دەردىنى تۆكۈپ كەتتى:

— بۇرۇن سىلەرنى ئۆز ئىختىيارلىقىم بىلەن تۇتۇپ سولى-غان ئەمەس، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ مېنى شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلغان. بۇمۇ بىر ھېسابتا ياخشى بولدى، بولمىسا ئامان قالمايتتىڭلار، ئەمەلىيەتتە سىلەرنى ساقلاپ قالدىم دېسەممۇ بو-لىدۇ. ھازىر مېنىڭ سىياسىتىم ئۆزگەردى، ئۈچ مەسلەككە ئېتىقاد قىلماقچىمەن. ئەگەر ماڭا ئەگەشسەڭلار خىزمەتلىرىڭ-لارنى ئەسلىگە كەلتۈرىمەن، بولمىسا مەندىن رەنجىمەڭلار.

كۆپچىلىك كۆڭلىدە بىر ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان بۇ ئادەمنىڭ يەنە نېمە ئويۇن ئويناۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قويدى. بىرىنچى بولۇپ شۈي لىيەن گەپ قىلدى.

— بىز ئەسلىدە بۇ يەرگە سىزنى دەپ كەلگەن، شۇڭا دۇبەن قايسى يولغا ماڭسا بىزمۇ شۇ يولغا ماڭىمىز، — دېدى ئۇ.

— ياخشى! — دېدى شېڭ شىسەي ئاڭلاپ بولۇپ، — ئەمىسە گېپىمىز گەپ بولسۇن. بىراق، ھەر قايسىڭلار بۇرۇن خېلى يۈز ـ ئابرۇيلۇق ئادەملەردىن ئىدىڭلار، ئەمدى ھازىر خىزمەتلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلسا بولسۇن ئۈچۈن ئىسىم ـ شەرىپىڭلارنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدۇ. ئۆزگەرتىپ چىققاندىن كېيىن ماڭا

بىر كۆرسىتىۋېتىڭلار.

شۇنىڭ بىلەن، شېڭ شىسەي قوشۇلغاندىن كېيىن، سۇڭ فۇياۋ ئىسمىنى سۇڭ نيەنسىگە، خې يۇجۇ خې گېڭگۇاڭغا، شۇي ليەن شۇي بوداغا، كاڭ بىڭلىن كاڭ مىڭداغا، ۋاڭ لىشى ۋاڭ نەيجۇڭغا، چېڭ چىمىڭ چېڭ دۇڭبەيگە ئۆزگەرتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇلارنىڭ ھەممىسى باشقىدىن يېڭى رەھبەرلىك ئورۇنلىرىغا قويۇلدى.

سۇڭ نيەنسى (قولغا ئېلىنىشتىن ئىلگىرى شىخۇنىڭ ھاكىمى ئىدى) بىلەن لاڭ داۋخېڭ (قولغا ئېلىنىشتىن ئىلگىرى تەھرىر ـ تەرجىمە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئىدى) شىنجاڭ گېزىتى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولدى. شېڭ شىسەي ئۇلارغا بىرقانچە قېتىم: «سوۋېت كونسۇلخانىسىدىكىلەرنىڭ بىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن نەنلياڭ تەرەپكە ھەرگىز ئۆتمەڭلار. شىنجاڭ گېزىتى ئىدارىسى بەك مۇھىم ئورۇن، ئازراقمۇ سەۋەنلىك كۆرۈلمىسۇن» دەپ تاپىلىدى. ئۇلار گەرچە بىر ئىدارىنىڭ باشلىقى بولسىمۇ، ئەمما شېڭ شىسەينىڭ ئىشپىيونلىرىنىڭ نازارىتى ئاستىدا ئىشلەيتتى. شۇي بودا ئىلگىرى ئۈرۈمچى رايونىنىڭ مەمۇرىي باشلىقى ئىدى، تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن كونا خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. خې گېڭگۇاڭ قولغا ئېلىنىشتىن ئىلگىرى تارباغاتاي مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئىدى، تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇدىرى بولدى، 1943 ـ يىلى گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىگە ھەيئەت ئەزا بولدى. كاڭ مىڭيۈەن يەكەنگە ھاكىملىققا تەيىنلەندى. گو شىلياڭ قولغا ئېلىنىشتىن ئىلگىرى دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ ترانسپورت باشقارمىسىنىڭ باشقارما باشلىقى ئىدى، ھازىر مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى بولدى. ۋاڭ نەيجۇڭ ئەسلىدە ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇش باشقارمىسىنىڭ باشقارما باشلىقى ئىدى. شېڭ شىسەي ئۈچۈن شىنجاڭ بويىچە

ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان دۆلەت مەھكىمىسىنىڭ غەربىي بىناسىنى، مالىيە بىناسىنى ياساپ بەرگەن بولغاچقا، قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن شەھەرلىك قۇرۇلۇش كومىتېتىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى. چېن دۇڭبەي ئەسلىدە ئۈرۈمچى يەرلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ئىدى، قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى بولدى.

شىڭ شىسەي مىلتىقنىڭ ئۇچىنى ئالدىبۇرۇن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى چېن تەنچيۇ بىلەن شىنجاڭدا تۇرۇۋاتقان بىر تۈركۈم كىشىلەرگە قاراتقانىدى. چېن تەنچيۇ ۋەزىيەتنىڭ ئىنتايىن ئېغىر ئىكەنلىكىنى بۇرۇنلا بايقاپ، شىڭ شىچىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى «پۇرچاق بىلەن شازىنى بىللە قورۇغانلىقنىڭ نەتىجىسى» دەپ كۆرسىتىپ، شىڭ شىسەينىڭ بۇ دېلونى تەكشۈرۈش كومىتېتى قۇرغانلىقى كىشىلەرنىڭ نەزىرىنى چالغىتىش ئۈچۈن، «ئەمەلىيەتتە، بۇ كومىتېت ئىچىدە شىڭ شىچىنى ئۆلتۈرۈشكە باش بولغان ئادەم بار. ئۇلار ۋەقەنىڭ ھەقىقىتىنى ئېنىقلىمايلا قالماستىن، ئەكسىچە يەنە بىر تۈركۈم ئادەملەرگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ. ھەربىي مەسلىھەتچىلەرنىڭ خىزمىتىدىن قالدۇرۇلۇشى، شىڭ شىچىنىڭ خوتۇنىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇش سۇيىقەستى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. شىڭ شىچى ئۇلارنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە قارشى ھەرىكەتلىرىنىڭ تۇنجى قۇربانىغا ئايلاندى» دېدى.

كومپارتىيە ئەزالىرىنى بىر يولىلا يوقىتىشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، شىڭ شىسەي ھەرقايسى جايلاردىكى كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆلكە مەركىزىگە يىغىپ، ئاندىن ئۇلارنىڭ ۋەزىپىلىرىنى ئېلىپ تاشلىدى. چېن تەنچيۇ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى بىرنەچچە قېتىم تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، شىڭ شىسەي ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى رەت قىلدى. چېن تەنچيۇ،

نېمىشقا كومپارتىيە ئەزالىرىنى ئۆز ئالدىڭىزغا يۆتكەيسىز ، دەپ سورىۋىدى، ئۇ، بۇ نورمال يۆتكەش، ۋەزىپىلىرىنى ئېلىپ تاشلىغانلىق قولغا ئالغانلىق ئەمەس، دەپ جاۋاب بەردى. چېن تەنچيۇ ئەمدى شىنجاڭدا ئىشلىگىلى بولمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى.

1942 - يىلى 7 - ئايدا، يەنى 17 - مارت دېلوسى يۈز بېرىپ ئۈچ ئايدىن كېيىن، شېڭ شىسەي يەنئەنگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان جۇڭگو كومپارتىيىسى ئەزالىرى «توپىلاڭ كۆتۈرۈش سۈيىقەستىدە بولدى» دېدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي قېپقېلىشنى تەلەپ قىلغان تۆت ئادەمدىن باشقا، چېن تەنچيۇنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 136 نەپەر ئادەمنى قايتۇرۇپ كېتىشنى قارار قىلدى ھەم بۇ قارارنى شېڭ شىسەيگە ئۇقتۇرۇپ قويماقچى بولدى.

« پېقىر سىزنى قوللايمەن »

1942 - يىلى 19 - مارت ۋەقەسىدىن تارتىپ 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنىگىچە چېن تەنچيۇ قاتارلىقلار لاۋمەنچېڭدىكى چيۇ ئائىلىسىنىڭ تۇرالغۇسىغا نەزەربەند قىلىپ قويۇلدى. بۇ يېرىم يىل ئىچىدە شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىدە زور ئۆزگىرىشلەر بولدى، گومىنداڭ شىنجاڭغا كىرىشكە ئاكتىپ تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى.

شېڭ شىچىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى بىلەن شېڭ شىسەينىڭ سىياسىتىدىكى بۇرۇلۇشتىن خەۋەر تاپقان جياڭ جيېشى شىنجاڭنى قولغا ئېلىشنىڭ پۇرسىتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، شىنجاڭنىڭ چوڭچىڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى جاڭ يۈەنفۇنى

ئۈچ قېتىم قوبۇل قىلىپ، ئۇرۇمچىگە بېرىپ كونا دوستلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىشكە بۇيرۇدى. يەنە ئۇنىڭغا: شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا يەتكۈزۈپ قويۇڭ، «مەركەز ئۇنىڭ سەمىمىي ساداقىتىنى قوبۇل قىلىدۇ. ئەمما، گومىنداڭ شىنجاڭغا ئۈچ شى ئەسكەر ئەۋەتىدۇ، خۇ زۇڭنەن ما جەمەتىنىڭ قوشۇنىنىڭ مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قۇمۇلدىكى قىزىل 8 ـ تۇەنى چوقۇم چىقىپ كېتىشى، كومپارتىيىنىڭ كۈچلىرى تازىلىنىشى كېرەك. سىز ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئەھۋالنى ئىگىلەپ بېقىڭ. ئەگەر شېڭ دۇبەن خالىسا، مەن مەخسۇس ئايروپىلان ئەۋەتىمەن، ئۇ چۇڭچىڭغا كېلىپ بىز بىلەن سۆھبەتلەشسۇن» دېدى.

شېڭ شىسەي قارامىلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى، ئەمما مەركەزگە ئۆزىنىڭ ساداقىتىنى بىلدۈرۈپ تۇردى. ئۇ ئۇرۇمچىگە كەلگەن جاڭ يۈەنفۇغا ئۆزىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىدىن ئايرىلماقچى بولغانلىقىنى ئېيتىپ: «ھازىر مېنى پەقەت ۋېييۈەنجاڭلا قۇتقۇزالايدۇ. مەركەز مېنىڭ ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئالالىسىز يېقىن ئۆتكەنلىكىمنى كەچۈرۈۋەتسە، ھەممە ئىشنى سىزگە تاپشۇردۇم» دېدى ۋە ئۆزىنىڭ ساداقىتىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، بەشىنچى ئىنىسى شېڭ شىجىنى جاڭ يۈەنفۇغا قوشۇپ جياڭ جيېشى بىلەن كۆرۈشۈشكە ۋە مەركىزىي مەشىق تۈەنىدە مەشىق ئېلىپ بېرىشقا ئەۋەتتى. جياڭ جيېشى شېڭ شىجىنى قوبۇل قىلدى ۋە زىياپەت بېرىپ كۈتۈۋالدى.

— سىز قايتىپ بارغاندا شېڭ شىسەيگە دەپ قويۇڭ، — دېدى ئۇ شېڭ شىجىغا، — ئۇنىڭ شىنجاڭدا مۇشۇ كۈنگىچە پۇت دەسسەپ تۇرمىقى ئاسان ئەمەس. بۇرۇنقى ئىشلارغا سالاۋات، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭغا مەركەز ئىگە بولىدۇ.

ئاندىن جياڭ جيېشى ئۆزۈن سەپەردىن ئامان ـ ئېسەن

قايتىپ كەلگەن جاڭ يۈەنفۇدىن چاي بېرىپ ھاردۇق سورىدى. ئۇ شىڭ شىسەينىڭ كوممۇنىستلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنىڭ ھازىر قانداقلىقىنى سورىغانىدى، جاڭ يۈەنفۇ مەيدىسىگە مۇشتـ. لاپ: «مۇتلەق بىر يولدا ئەمەس!» دەپ جاۋاب بەردى.

شىڭ شىسەي چۇڭچىڭ بىلەن بىرلىشىۋالغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا پۈت ئېتىشقا باشلىدى. 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، شىڭ شىسەي ستالىن بىلەن مولوتوفقا خەت يېزىپ، باكولىن، روتوف ۋە كونسۇلخانىنىڭ شىنجاڭدىكى باشقا خادىملىـ. رىنىڭ سۇيىقەستلىك ھەرىكەتلەرگە قاتناشقانلىقىنى ئەيىبلىدى ۋە ئۇلاردىن ئادەم ئەۋەتىپ بۇ ئىشنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشنى تەلەپ قىلدى.

سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئۇزۇنغىچە بۇ خەتكە جاۋاب بەرمە. دى. ئۇلار شىڭ شىسەيگە قانداق تاقابىل تۇرۇشنىڭ چارىسى ئۈستىدە ئويلىنىۋاتاتتى. شىڭ شىسەي ئۆزلىرىدىن يۈز ئۆرۈگەنـ. كەن، ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ دېگەندەك، ئۇلارمۇ ئۇنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئۆزلىرى بىلەن يېقىن بولۇپ جياڭ جيېشىغا قانداق قارشى تۇرغانلىقىنى ئۇنىڭغا بىلدۈرۈپ قويۇشى كېرەك. بۇنىڭـ. دىن مەقسەت، جياڭ جيېشىنى شىڭ شىسەيگە ئىشەنمەيدىغان قىلىپ قويۇش ئىدى.

6 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى، مولوتوف شىڭ شىسەيگە تېلېگـ. راما ئەۋەتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىر- لىقىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى دېكانوزوفنى شىنجاڭغا «مەخسۇس مايتاغ نېفىتلىكى بىلەن باشقا مۇھىم مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا ئەۋەتىدۇ» غانلىقىنى ئېيتتى.

شىڭ شىسەي ئۇلارنىڭ مايتاغ نېفىتلىكىنىڭ ئىشى توغرۇ- لۇق بارىدۇ، دېگىنىنىڭ بىر قالقان ئىكەنلىكىنى، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرىنىڭ ئالاھىدە كېلىشىدە چوقۇم بىر سەۋەبنىڭ بارلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇ چوقۇم بىر

«مۇھىم مەسىلە» توغرۇلۇق كېلىدۇ. بۇ مۇھىم مەسىلە زادى
نېمە مەسىلىدۇ؟ ئۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرۇش كېرەك؟ ئۇ بىر
نۇقتىغا كېلەلمەي، ۋېيپۇەنجاڭدىن ياردەم سوراشقا مەجبۇر
بولدى.

ئەتىسى ئۇ چۇڭچىڭدىكى جياڭ جيېشىغا مۇنداق مەزمۇندا
مەخسۇس تېلېگراممىا يوللىدى:

«بىرىنچى، مۇئاۋىن مىنىستىر دىكانوزوف سوۋېت ئىتتىپا-
قى ھۆكۈمىتىدە مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغان ئادەم، شىنجاڭدىكى
12 - ئاپرېل ئىنقىلابىدىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىن-
جاڭغا ئۇنداق مۇھىم ئەمەلدارنى ئەۋەتىشى تۇنجى قېتىم.

ئىككىنچى، مايتاغ نېفىتلىكى مەسىلىسى توغرىسىدا سۆز-
لەشكىلى ئىقتىساد مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى ۋېڭ ۋېنخاۋ
ئەپەندى ئەۋەتىلسە، ئۇلار بىلەن بالدۇرراق توختام تۈزۈشكە ئا-
سان بولاتتى.

ئۈچىنچى، لەنجۇدا تۇرۇشلۇق 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قو-
ماندانى جۇ شاۋلياڭ ۋېڭ ۋېنخاۋ بىللە كەلسە. چۈنكى،
جۇ شاۋلياڭ مېنىڭ كونا باشلىقىم ھەم كونا دوستۇم. ئۇنىڭدىن
باشقا، پېقىر نۇرغۇن مۇھىم مەسىلىلەردە ئۇنىڭ بىلەن مەسلى-
ھەتلەشمەكچى ھەم بەزى ئىشلارنى مەركەزگە دوكلات قىلىشىمىز
شۇ ئادەم ئارقىلىق بولسا ئەپلىك بولاتتى.

تۆتىنچى، قاتناش مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى جاڭ جيا-
ئاۋ، ھاۋا ئارمىيە قوماندانى ماۋ باڭچۇ، غەربىي شىمال تاشيول
ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خې جىڭۋۇ شىنجاڭغا كېلىپ، شىنجاڭ
بىلەن غەربىي شىمالنىڭ قاتناش - ترانسپورت مەسىلىسى، شىن-
جاڭ بىلەن ھىندىستاننىڭ ھاۋا يولى مەسىلىسى قاتارلىق مەسى-
لىلەرنى ھەل قىلىشىپ بەرگەن بولسا.

شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن مۇناسىۋەت بۇزۇلغان-

دىن كېيىن، خەلقئارا ھاۋا يولىنىڭ ئېتىلىپ قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ، يېڭىدىن بىر يول ئېچىشنى ئويلىغانىدى.

جياڭ جيېشى تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، كۆك قېرىنداش بىلەن تېلېگراممىنىڭ ئۇستىگە: «بۇ تېلېگراما دەرھال ئىككى نۇسخا كۆپەيتىلىپ چېن باش كاتىپ بىلەن كۇڭ مۇئاۋىن پالاتا باشلىقىغا يەتكۈزۈپ بېرىلسۇن. ئەتە مەمۇرىي پالاتانىڭ يىغىنىدىن كېيىن، مۇناسىۋەتلىك مىنىستىرلىق ۋە كومىتېتلارنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرى بىر يەرگە يىغىلىپ بۇ مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىپ پىكىرلىرىنى ئېلىپ چىقسۇن» دەپ تەستىق سالدى.

7 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى، جياڭ جيېشى خەلق ھۆكۈمىتى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئىش قەغىزىگە موي قەلەم بىلەن خەت يېزىپ شېڭ شىسەينىڭ تېلېگراممىسىغا جاۋاب بەردى.

«ئىنىمىز شېڭ دۇبەننىڭ مەكتۇبىدىن ۋاقىپلاندىم. ۋېڭ مىنىستىر بىلەن ماۋ قوماندان ئاز كۈندە ئۈرۈمچىگە يېتىپ بارغۇسى. جۇ قوماندان لەنجۇدا ئۇلارنى ساقلاپ تۇرۇپ بىللە يولغا چىقىدۇ. دۆلەتنىڭ ياكى ئۆزىڭىزنىڭ شەخسىي ئىشى بولسۇن، جۇ شاۋلياڭغا تارتىنماي ئېيتىڭ. دۆلەتنىڭ ھايات ـ ماماتى ھالقىلىق پەيتكە كەلگەندە ئۆزىڭىزنىڭ ئىشلىرىنى قويۇپ دۆلەتنىڭ مەنپەئەتىنى ئويلىدىڭىز، قىلغان ئىشلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى دۆلەت ئۈچۈن بولدى. پېقىر سىزنى قوللايمەن، ھەر-قانداق قىيىنچىلىقىڭىزغا ياردەم بېرىشكە تەييارمەن. قالغان گەپ-لەرنى ۋېڭ مىنىستىر بىلەن باڭچۇ ئىنىمىز بىلەن كۆرۈشكەندە ئاڭلارسىز.

سىزگە ئېھتىرام بىلدۈرۈپ: جياڭ جېڭجۇڭ

7 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى»

جياڭ جيېشى 100 خەتچە كېلىدىغان بۇ گەپلەرنى تۆت ۋاراق قەغەزگە يېزىپ، ئاندىن يوغان سېرىق كونۋېرتقا سالدى، ئۈستىگە: «شېڭ دۇبەننىڭ ئۆز قولىغا تەگسۇن» دېگەن خەتلەرنى يېزىپ، خەتنى ۋېڭ ۋېنخاۋنىڭ تۇرالغۇسىغا ئەۋەتىپ بەردى.

ئايروپىلان لەنجۇغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ۋېڭ ۋېنخاۋ ئۇ خەتنى جۇ شاۋلياڭغا بېرىپ شېڭ شىسەيگە ئۆز قولى بىلەن تاپشۇرۇپ بېرىشنى ئېيتتى. جياڭ جيېشى شۇ كۈنلەردە شېڭ شىسەينىڭ نۇرغۇن دەردى بارلىقىنى، مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ قوللىشىغا ئەڭ موھتاج ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. شۇڭا، خېتىدە: «پېقىر سىزنى قوللايمەن» دېگەن گەپنى قوشۇپ، شېڭ شىسەيگە خاتىرجەم ھەم دادىللىق بىلەن ئىشلە، كەينىڭدە مانا مەن بار، دەپ مەيدىسىگە ئۇرغانىدى.

جۇ شاۋلياڭ غەربىي شىمالدا ئۇزۇن ۋاقىت تۇرغان ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ جياڭ جيېشى بىلەن شېڭ شىسەينىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر - بىرىگە خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇرىدىغان خەۋەرچىلىك ۋە كۆۋرۈكلۈك رول ئويناۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبى بار ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا ئۇ گومىنداڭ ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىق شتابىدا سەنمۇجاڭ بولۇپ تۇرۇۋاتقاندا شېڭ شىسەي ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى شاڭشياۋ دەرىجىلىك سەنمۇ ئىدى، ئۇنىڭ بالىلىرىغا خۇسۇسىي ئوقۇتقۇچىمۇ بولغانىدى. جۇ شاۋلياڭ ئۇنى شاۋجياڭلىققا ئۈستۈرۈشكە يوللىغان، لېكىن ئۇ تەكلىپى ئەمەلگە ئاشمىغانىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ئىش ئىككىسىنىڭ ئاغىنىدارچىلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرغانىدى. جۇ شاۋلياڭ 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى بولغاندىن كېيىن، ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بېرىش - كېلىشلەر تېخىمۇ كۆپەيدى. جياڭ جيېشى جۇ شاۋلياڭنى بۇرۇندىن ئەتىۋارلايتتى، شۇڭا غەربىي شىمالنى قوغداشتەك مۇھىم ۋەزىپىنى ئۇنىڭغا يۈكلىگەنىدى. يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى جياڭ جيېشى ئۇنىڭغا: «شېڭ شىسەينى سىز قويۇۋەتكەن،

ئەمدى ئۇنى ئۆزىڭىز قايتۇرۇپ كېلىسىز. شىنجاڭ مەسىلىسى بىر كۈن ھەل بولمايدىكەن، سىز غەربىي شىمالدىن بىر كۈن ئايرىلمايسىز» دېگەنىدى. كېيىن شېڭ شىسەي شىنجاڭدىن ئاي-رىلىپ چۇڭچىڭدا دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى بولۇشقا مەجبۇر بولغاندا، جۇ شاۋلياڭ بىر مەزگىل شىنجاڭ ئۆلكىسىگە رەئىس بولۇپ تۇردى.

7 - ئاينىڭ 3 - كۈنى، جۇ شياۋلياڭ، ۋېڭ ۋېنخاۋ، ماۋ باڭچۇ قاتارلىق 15 ئادەم لەنجۇدا ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ئۈرۈمچى-گە يېتىپ كەلدى. شېڭ شىسەيدىن باشقا ۋاڭ خۇڭساۋ، شېڭ شىجى باشچىلىقىدىكى قەلەمدار، ئەلەمدار ئەمەلدارلارنىڭ ھەممى-سى ئايرودرومغا چىقىپ ئۇلارنى كۈتۈۋالدى ۋە ئايروپىلاننى ئارقا كۆرۈنۈش قىلىپ ئۇلار بىلەن بىللە سۈرەتكە چۈشتى.

شۇ كۈنى كەچتە، شېڭ شىسەي ئۇلارنىڭ شەرىپىگە زىياپەت بەردى. ھەربىي ئوركېستىر زىياپەت باشلىنىپ تۇگىگىچە مۇزىكا ئورۇنداپ تۇردى. زىياپەت باشتىن - ئاخىر قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە ئۆتتى. جۇ شاۋلياڭ زىياپەتتە شىنجاڭنى، شېڭ شىسەينى مەدھىيىلەپ شېئىر ئوقۇدى.

شېڭ شىسەي جۇ شاۋلياڭغا ئىلگىرى ئۆزىنىڭ باشلىقى بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئەمەس، تېخىمۇ مۇھىمى شىنجاڭغا جياڭ جېيېشىنىڭ ئەلچىسى بولۇپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن بەكمۇ ھۆرمەت كۆرسىتىپ كەتتى. ئۇ، جۇشاۋلياڭ جياڭ جېيېشىنىڭ ئالدىدا ئىككى ئېغىز ياخشى گېپىمنى قىلىپ قويسىكەن، دېگەن ئۈمىدتە تۇرۇۋاتقاچقا، بۇ پۇرسەتنى بوشقا ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ دەمسىز؟ شۇ-ڭا، ئۇ ھەر كۈنى جۇ شاۋلياڭدىن ئەھۋال سوراپ تۇردى، ئۇچ ۋاق تاماقتا بىللە بولدى، ھەتتا كەچتە ياتىدىغان چاغدا خىزمەتچى-لەر جۇ شاۋلياڭغا ئورۇن راسلايدىغان چاغدىمۇ ئۇستىدە تۇردى. ئۇلار سىرتلارغا ساياھەتلەرگە چىقسا ئەتراپىغا پۇقراچە كىيىنگەن نۇرغۇن مۇھاپىزەتچىلەرنى ئورۇنلاشتۇردى. ئىشقىلىپ، جۇ

شاۋلياڭغا قىلمىغىنى قالمىدى. ئۇلار قايتىدىغان چاغدا، ھاراققا ئامراق جۇ شاۋلياڭغا سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن گىلاس ھارىقىنى يەشكىلەپ سوۋغا قىلدى.

شېڭ شىسەي بىلەن جۇ شاۋلياڭ كۆپ قېتىم مەخپىي سۆزلەشتى. جۇ شاۋلياڭ قايتىدىغان چاغدا بىر تاغار ھۆججەتلەرنى چۆگچىكىگە ئېلىپ ماڭدى. بىرقانچە كۈندىن كېيىن، بۇيرۇق بويىچە ئۈرۈمچىگە يەنە كېلىپ شېڭ شىسەيگە جياڭ جيېشىنىڭ كۆرسەتمىسىنى يەتكۈزدى.

مولوتوف ئۆزىنى كۆرسەتتى

جۇ شاۋلياڭلار ئۈرۈمچىدە قىسقا ۋاقىت تۇرغان شۇ مەزگىل ئىچىدە دىكانوزوفمۇ ئۆلكە مەركىزىگە يېتىپ كېلىپ، مولوتوفنىڭ 7 - ئاينىڭ 3 - كۈنى شېڭ شىسەيگە يازغان جاۋاب خېتى بىلەن مايتاغ نېفىتلىكى توغرىسىدىكى ھۆججەتلەرنى شېڭ شىسەيگە تاپشۇردى.

شېڭ شىسەي ئويلىغاندەك، بۇ مۇئاۋىن مىنىستىر نېفىتلىكنىڭ ئىشلىرىغا ئانچە قىزىقمىدى، ئاساسلىقى شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدە كۆپرەك توختالدى.

— سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ كۈندىن - كۈنگە يامانلىشىپ كېتىۋاتقانلىقى پۈتۈنلەي ئۇقۇشماسلىقتىن بولۇۋاتىدۇ، — دېدى ئۇ، — شۇڭا، بىز ئۆز ئارا بىر - بىرىمىزنى كەچۈرۈشىمىز كېرەك. سىز سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، شۇڭا ماركسىزمغا بولغان ئىشەنچىڭىزنى داۋاملىق ساقلىشىڭىز، ھەرقانداق چاغدا ئېتىقادىڭىزدىن تەۋرەنمەسلىكىڭىز كېرەك.

شۇ كۈنلەردە شېڭ شىسەي ماركسىزمنىڭ گېپى چىقسىلا ئاچچىقى كېلىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

— مېنىڭ ماركسىزمغا بولغان ئېتىقادىم توغرۇلۇق سىزگە شۇنى دەپ قوياي، — دېدى شېڭ شىسەي دىكازونوفقا، — مەن ھازىر ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلمايدىغان بولۇپ قالدىم. نېمە ئۈچۈن ستالىن بىلەن ماۋ زېدۇڭ ئائىلەمدىكىلەر بىلەن مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن مەن بىلەن مەسلىھەتلەشمەيلا قەلەي كانلىرىنى ئىجارىگە ئالىمىز دەپ كېلىشىمگە قول قويۇشقا مەجبۇرلايدۇ؟ مۇشۇ پاجىئەلىك ۋەقەلەرنى تولا ئويلاپ، ئاخىر ماركسىزمغا ئىشەنمەيدىغان، ستالىن بىلەن ماۋ زېدۇڭغا ئەگەشمەيدىغان بولۇپ قالدىم. ئودىيانكى، باكولىن، ماۋ زېدۇڭ، ئۇ جيې، دۇ جۇڭيۈەنلەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ خەلقىمگە قارشى چىقتى، مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى. مەن باشقىلار مېنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىمنى ئۇنتۇغاندىن كېيىنلا ئۇچ مەسلەكنى ئۆزگەرتىشكە باشلىدىم، ئۇچ مەسلەكنى ئۆزگەرتىشىمنىڭ سەۋەبى شۇنىڭدىن.

— سىزنىڭ بۇ ئەيىبلەشلىرىڭىز پۈتۈنلەي ئۇقۇشماسلىقتىن كېلىپ چىققان، — دېدى دىكازونوف شېڭ شىسەينى ئاگاھلاندۇرۇپ، — مەن سىز ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم، مېنىڭ شىنجاڭغا زىيارەتكە كېلىشىم شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى بىلەن بەكمۇ مۇناسىۋەتلىك. بۇ شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ، ستالىن بىلەن جانابىڭىزنىڭ مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى پۇرسىتى.

دىكازونوف شېڭ شىسەينى يەنە بىر قېتىم زىيارەت قىلغاندا، شېڭ شىسەي:

— مەن ئۇ سۇيىقەستچىلەرنىڭ ھەممىسىنى تۇتىمەن ھەم ئۇلارنى تازىلايمەن. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ سىياسىتىگە كەلسەم، مەن ئۇچ مەسلەكنىڭ سادىق ھىمايىچىسى، شىنجاڭدا ئۇچ مەسلەكنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى تىكلىمەكچىمەن، — دېدى.

— مەن سىزگە ئېنىق گەپنى دەپ قوياي، —دېدى دىكازو-

نوق تەھدىت سېلىپ، — ئوتتۇرا يولدا ئېتىقادىنى ئۆزگەرتكەن بارلىق ئادەملەر ئاۋارىچىلىقلارغا يولۇقماي قالمايدۇ. پۈتۈن دۇنيادىكى ماركسىزمچىلار ئۆزلىرىنىڭ ئەزالىرىنىڭ، بولۇپمۇ سىزگە ئوخشاش مۇھىم ئەزالىرىنىڭ پارتىيىدىن ئۆزلۈكىدىن ئايرىلىشىغا ھەم ماركسىزمغا خالىغانچە ھۇجۇم قىلىشىغا ھەرگىز يول قويمايدۇ.

— ئەمدى سىلەر كېچىكتىڭلار! — شېڭ شىسەي شۇ گەپتىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئاللىبۇرۇن گومىنداڭغا ئەزا بولغانلىقىنى، جياڭ جيېشى بىلەن شەخسىي مۇناسىۋەت ئورنىتىپ بولغانلىقىنى سۆزلەپ كەتتى ۋە ئۆزى بىلەن جياڭ جيېشىنىڭ مۇناسىۋىتىنى چۈنچيۇ دەۋرىدىكى سىياسىئون گۈەن جۇڭ بىلەن چى خېڭگۇڭنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئوخشىتىپ شۇنداق دېدى، — ئۆزىنىڭ دۈشمەنلىرىنى كەچۈرۈش جۇڭگو جەمئىيىتىنىڭ ئەنئەنىسى. دەسلەپتە گۈەن جۇڭ چى خېڭگوڭغا قارىتىپ ئوقيا ئاتقان. كېيىن گۈەن جۇڭ سىياسىي مەيداننى ئۆزگەرتىپ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن چى خېڭگوڭنى قوللىغانىدى چى خېڭگوڭ ئۇنى كەچۈرۈپلا قالماي يەنە تېخى ئۆزىگە ۋەزىر قىلىۋالدى.

مولوتوفنىڭ شېڭ شىسەيگە يازغان جاۋاب خېتى ئۇنىڭغا قاتتىق زەربە بولدى. خەتتە، شېڭ شىسەينىڭ باكولىن، روتوفلارنى ئەيىبلەشلىرى تۆھمەت. «شېڭ شىچىنى دۈبەن ئۆزى ئۆلتۈرگەن»، «دۈبەن شېڭ شىچىنى كەلگۈسىدە شىنجاڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى مەندىن تارتىۋېلىشى مۇمكىن دېگەن ئوي بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتكەن» دېيىلگەنىدى. بۇ چېن تەنچيۇنىڭ «پۈرچاق بىلەن شازىنى بىللە قورۇغانلىقنىڭ نەتىجىسى» دېگەن گېپى بىلەن ئوخشاش ئىدى.

شېڭ شىسەينىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە دېگەن «سۆيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» نى ئادەم ئەۋەتىپ تەكشۈرۈش توغرىسىدىكى تەلىپىگە قارىتا مولوتوف، ئۇ شىنجاڭنىڭ ئۆزىنىڭ

ئىچكى ئىشى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇنىڭغا ئارىلىشىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ جاۋابكارلارنىڭ ھەممىسى گۇناھسىز، تۆھمەت بىلەن ئۇلارنى قانۇنىي جازاغا تارتقىلى بول- مايدۇ، دەپ جاۋاب بەرگەن.

جاۋاب خەتتە يەنە شۇنداق دېيىلگەن: «شىنجاڭدا ھازىر يۈرگۈزۈلۈۋاتقىنى ئېزىش سىياسىتى. شىنجاڭ ھۆكۈمىتى ئىچىد- دىكى ئەمەلدارلارنى ئەمەلدىن ئېلىۋەتمەي تۇرۇپ قولغا ئېلىش ئومۇمىيۈزلۈك ھەم ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋال.» شېڭ شىسەي- نىڭ ئەتراپىدا ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ سۇيىقەستچىلىرى بولغاچ- قا ئاشۇنداق ئەھۋاللار يۈز بېرىۋاتىدۇ.

ئەڭ ئاخىردا مولوتوف شېڭ شىسەيىنىڭ تۆۋەندىكى ئۈچ مەسىلە ئۈستىدە «زۆرۈر يەكۈن چىقىرىشى ھەم ئۇ مەسىلىلەرنى توغرا ھەل قىلىشى» نى تەلەپ قىلغان. دېمەك، سوۋېت ئىتتىپا- قى ئەمدى ئۆزىنى كۆرسىتىشكە باشلىغانىدى.

(1) 1934 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا شىنجاڭ چېگراسى ئىچىدە كوممۇنىزمنى تېز ئەمەلگە ئاشۇرۇش، گەنسۇ، شەنشى- لەرنىڭ كەينىدە قالماسلىق توغرىسىدا تەكلىپ بەرگەن ھەم جياڭ جيېشى رەھبەرلىكىدىكى مەركىزىي ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇپ تاش- لاش جۇڭگونى، جۈملىدىن شىنجاڭنى ئازاد قىلىشنىڭ بىردىنبىر يولى، دېگەن؛

(2) 1936 ـ يىلى 12 ـ ئايدا يۈز بەرگەن شىئەن ۋەقەسىدە جاڭ شۆلياڭنى شەرتسىز قوللىغان ھەم شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ جاڭ شۆلياڭنىڭ زوراۋانلىقىنى قوللىغان باياناتىنى جاكارلىغان؛

(3) 1941 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقىغا شىنجاڭ- نى جۇڭگودىن ئايرىپ چىقىپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىتتىپاق- داش رېسپۇبلىكىسى قىلىش تەكلىپىنى بەرگەن.

مولوتوف شېڭ شىسەيىنىڭ بۇ خەتنىڭ مەزمۇنىنى باستۇرۇپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، 7 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى-

ـنىڭ جۇڭگودىكى باش ئەلچىسى پەن يۇشىن ئارقىلىق بۇ خەتنى جياڭ جيېشىغا تاپشۇرۇپ بەردى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەقسىتى شېڭ شىسەي بىلەن جياڭ جيېشىنىڭ ئوتتۇرىسىغا زىددىيەت سېلىش ئىدى. بولۇپمۇ ئۇچىنچى ئىش شېڭ شىسەينىڭ گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىگە، جياڭ جيېشىغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى ساتقانلىقىنىڭ پولاتتەك پاكىتى ئىدى. سەن جياڭ جيېشى مۇشۇنداق ئادەمگە يەنە ئىشىنەمسەن؟ بۇ ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقى شېڭ شىسەينى يېتىم قالدۇرماقچى، ماڭارغا يول تاپالمايدىغان ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويماقچى ئىدى.

جياڭ جيېشى مولوتوفنىڭ مەقسىتىنى، ئەلۋەتتە بىلەتتى، شۇڭا باش ئەلچى پەن يۇشىنغا:

— ئىلگىرىكى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلار ئىككى تەرەپنىڭ ئۇچرىشىشى بىلەن بولغان، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار شىنجاڭغا مۇناسىۋەتلىك ھەرقانداق ئىشنى دۆلىتىمىزنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى ئارقىلىق بېجىرسۇن، شېڭ دۇبەن بىلەن سۆزلەشسە بولمايدۇ، — دەپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭنىڭ تاشقى ئىشلار مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈپ تاشلىدى.

شېڭ شىسەي پەقەت ئۆزىنى ئاقلاشقىلا مەجبۇر بولدى.

1942 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي جياڭ جيېشىنىڭ 7 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنىدىكى خېتىگە جاۋابەن ئۇزۇن خەت يېزىپ، مولوتوف ئوتتۇرىغا قويغان، ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىستىقبالىغا تەسىر يېتىدىغان بىرقانچە زور مەسىلىلەر ۋە شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتىكى ۋەزىيىتى ئۈستىدە تەپسىلىي توختالدى. خەت بەك ئۇزۇن ئىدى، بۇ يەردە بىز ئۇنىڭ ئازراق قىسمىنى يېزىپ، شېڭ شىسەينىڭ ئۆزىنى قانداق ئاقلىغانلىقىغا قاراپ باقايلى.

شېڭ شىسەي جياڭ جيېشىغا يازغان خېتىدە شۇنداق دېگەن:

مەن بىر مەزگىل ماركسىزمغا ئېتىقاد قىلدىم. لېكىن، ئون نەچچە يىل سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن، جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن يېقىن ئۆتكەن بولساممۇ، ئاخىردا ئۇلار ياخشىلىققا ياماندلىق قىلىپ ئورغۇن توپىلاڭلارنى پىلانلىدى. بولۇپمۇ 19 ـ مارت ۋەقەسىدە ئىنىمنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا مېنىمۇ ئۆلتۈرمەكچى، ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ قانىتى ئاستىدىكى جۇڭگونىڭ خەرىتىسىدىن ئايرىلغان ئىتتىپاقداش سوۋېت رېسپوبلىكىسىنى قۇرماقچى بولدى. سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان بارلىق خادىملىرى بۇ سۇيىقەستلىك پىلانغا قاتناشتى.

مەن بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ يالغان ماركسىزمى بىلەن ھەمكارلاشمايمەن. ۋېيبۇەنجاڭنىڭ، گومىنداڭنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىشقا ۋەدە بېرىمەن.

«1934 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە شىنجاڭدا كوممۇنىزمنى ئىشقا ئاشۇرۇش تەكلىپىنى بەرگەن» لىكىم ماجۇڭيىڭ ئۇرۇمچىنى قورشىۋېلىپ ئامالسىز قالغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇۋاتقان باش كونسۇلى ئابلېسوف مەجبۇرلىغان ئەھۋالدا دېيىلگەن گەپ ئىدى، شۇ چاغدا شۇنداق دېمەيمۇ ئامال يوق ئىدى. دۆلەت ئۈچۈن، مىللەت ئۈچۈن، دۆلەت زېمىنىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن شۇ يول بىلەن ئۇلارنىڭ ياردىمىگە ئىگە بولۇپ ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ھەممىدىن زۆرۈر ئىدى.

ئۇلار مېنى «جاڭ شۆلياڭنى قوللىغان، ھىمايە قىلغان» دەپتۇ. بۇ پۈتۈنلەي تۆھمەت، مەن بىلەن مەركەز ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت پەيدا قىلىش ئۈچۈن توقۇپ چىقىلغان رەزىل توقۇلما. ئۇ چاغدىكى مېنىڭ مۇئامىلەم «ھەم ئارىلاشماسلىق، ھەم ھېسداشلىق قىلماسلىق» بولغان، بۇنىڭغا شۇ چاغدىكى تېلېگراممىلار

گۇۋاھ. مەن شۇ چاغدا شىئەن ۋەقەسىنى قوللىغان بولساممۇ ئۇنىڭغا ھەرگىز مەسئۇل بولمايمەن، چۈنكى مەن ئۇ چاغدا كوممۇنىزمچى، كوممۇنىزمغا ھېسداشلىق قىلىدىغان ئادەم - دە.

1941 - يىلى «سوۋېت ئىتتىپاقىغا شىنجاڭنى جۇڭگودىن ئايرىپ چىقىپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىتتىپاقداش رېسپوبلىكىسى قىلىش تەكلىپىنى بەرگەن» دېگەن گەپكە كەلسەك، شۇ چاغدا مەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭنى بېسىۋېلىش نىيىتىنىڭ بار - يوقلۇقىنى، ئۇلارنىڭ ھەقىقىي ماركسىزمچى ياكى ئەمەسلىكىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن شۇنداق دېگەن.

شېڭ شىسەي خېتىنىڭ ئاخىرىدا شۇنداق دېگەن: «يۇقىرىدىكى ئەھۋاللارنى يىغىنچاقلىغاندا، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ بىر تەرەپتىن ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالسا، يەنە بىر تەرەپتىن پېقىر بىلەن ۋېيىۋەنجاڭنىڭ يېقىنلىشىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن، بۇ ھەممىگە مەلۇم ئىش.» ئۇ ئۆرۈلۈپلا جياڭ جيېشىنى ئۇلارنىڭ ئالدىمىغا چۈشۈپ قالماسلىققا ئۈندىگەن.

ئۇنىڭ بۇ خېتىنى جۇ شاۋلياڭ شىنجاڭدىن ماڭىدىغان چاغدا ئالغاچ كېتىپ جياڭ جيېشىغا تاپشۇرۇپ بەردى.

ئون كۈندىن كېيىن، جياڭ جيېشى دۈبەن ئىنىسىغا ئىككىنچى پارچە خەت يازدى ۋە شىنجاڭغا 100 دانە پىلىموت ئەۋەتىپ شېڭ شىسەيگە مەدەت بەردى.

ئۈچ كۈندىن كېيىن، يەنى 7 - ئاينىڭ 20 - كۈنى، جۇ شاۋلياڭ ئۈرۈمچىگە يەنە ئۇچۇپ بېرىپ، شېڭ شىسەيگە: «ۋېيىۋەنجاڭغا كۆرسەتكەن بۇنچىلىك چوڭقۇر ساداقىتىڭىز ئۇنى تەسىرلەندۈرۈپ، بۇرۇنقى ئىشلىرىڭىزنى سۈرۈشتۈرمەيدىغان، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىپادىڭىزگە قارايدىغان بولدى» دەپ، ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم مەدەت بەردى. شېڭ شىسەي بۇ گەپنى ئاڭلاپ «كۆزلىرىگە ياش ئالدى، ئىچ - ئىچىدىن رازى بولدى.»

«تەخىرى يولىدا ئىش قىلىشقا مەن تەييار»

چۇڭچىڭ، جياڭ جيېشىنىڭ قورۇسى.

ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ سەنمۇجاڭى خې يىڭچىن بىلەن جياڭ جيېشى دەرەخلىك ئىچىدىكى چىغىر يولدا پاراڭلىشىپ ئاستا كېتىۋاتىدۇ، ئىككى مۇھاپىزەتچى ئۇلارنىڭ كەينىدىن قال-ماي كېلىۋاتىدۇ.

— يىڭچىن، — دېدى جياڭ جيېشى، — ھازىر شىنجاڭدى-كى شېڭ دۇبەن سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن كوممۇنىستلاردىن يۈز ئۆرۈپ ئۇچ تەرەپ جېدەل - ماجىرادا. ئاۋۋال ئۇلار ماجىرالى-شىپ باقسۇن. شېڭ شىسەيمۇ ھەددىدىن ئېشىپ مەركەزنى كۆز-گە ئىلماي كەتكەنىدى، — جياڭ جيېشى ھاسىسى بىلەن يەرنى بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇپ قويدى، — ئون يىلنىڭ ئالدىدا مەن ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ، مەركەزگە يېقىنلاش، شىنجاڭدا تۇرۇۋاتى-سەن، رۇسلار بىلەن كۆرۈنۈشتە يېقىن ئۆتسەڭ بولىدۇ، ئەمما ئۇلار بىلەن جۇڭگونى مەركەز قىلىپ تۇرۇپ مۇناسىۋەت قىل، ئۇلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن يېقىنلاشما. ئالدى دەرۋازاڭنى مەھكەم ئېتىۋېلىپ ئارقا دەرۋازاڭنى كەڭ ئېچىۋېتىدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلما، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى رەت قىلما، دېگەنىدىم. ئۇ چاغدا ئۇ مېنىڭ گېپىمنى زادىلا ئاڭلىمىدى، سوۋېت ئىتتىپا-قى بىلەن كوممۇنىستلارغا تايىنىپ مەندىن مۇستەقىللىق تەلەپ قىلدى، — جياڭ جيېشى بىر دەم تۇرۇۋېلىپ يەنە سۆزلەپ كەتتى، — بولدىلا، بۇرۇنقى ئىشلارنى تەگەپ ئولتۇرمايلى، ھازىر بولسىمۇ ھوشىنى تېپىپ مەركەزدىن ياردەم سوراۋاتىدۇ، ئۇنىڭغا چوقۇم ياردەم قىلىشىمىز كېرەك. شىنجاڭ 16 جېجياڭ-چىلىك كېلىدىغان جاي، يېرى كەڭرى، ئاھالىسى شالاڭ، كان بايلىقلىرى مول. مەن بۇرۇنلا دۆلەتنىڭ ئاساسىنى غەربىي شى-

مالغا، دۆلەت قۇرۇشنىڭ ئاساسىنىمۇ غەربىي شىمالغا قويۇش كېرەك، دېگەنىدىم. شىنجاڭنى رۇسلار تارتىۋالمىسۇن، ھازىر شىنجاڭنى قايتۇرۇۋېلىشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى.

— بۇ سىزنىڭ يىراقنى كۆرگەنلىكىڭىز، — دېدى خې يىڭچىن، — ۋېڭ ۋېنخاۋ بىلەن جۇ شاۋلياڭنىڭ شىنجاڭغا قىلغان سەپىرى نەتىجىلىك بولدى، ھېچبولمىغاندا شېڭ شىسەي ئون يىل تاقىۋالغان دەرۋازا ئېچىلدى.

— بۇمۇ مەركەزنىڭ جىددىي تەدبىرىدىن بولدى، — دېدى جياڭ جيېشى، — شىنجاڭ مەسىلىسىنى ئەتراپلىق پىلانلايلى. سىز بىر نەرسە يېزىپ چىقىڭ، ئوبدانراق پىلانلاڭ، بولۇپمۇ ھەربىي جەھەتتىكى، تاشقى ئىشلار جەھەتتىكى ئىشلار ئۈستىدە كۆپرەك كاللا قاتۇرۇڭ. شېڭ دۇبەننى ھازىرچە مىدىرلاتمايلى، ئۇنىڭدىن يەنە پايدىلىنىمىز، ھازىرچە «يەرلىك خاقان» چۈشىنى چۈشەپ تۇرسۇن.

ۋېييۈەنجاڭنىڭ ئاغزاكى بۇيرۇقىنى ئالغاندىن كېيىن، خې يىڭچىن دەرھال ئادەملىرىنى يىغىپ كېچىلەپ ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. 7 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى مۇئاۋىن باش سەنمۇجاڭ چېڭ چيەن، ھەربىي بۇيرۇق بۆلۈمىنىڭ باشلىقى شۈي يۇڭچاڭ، سىياسىي بۆلۈمنىڭ باشلىقى جاڭ جىجۇڭ، ئاۋىئاتسىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى جۇ جىرۇ قاتارلىقلار بىلەن تەپسىلىي مەسلىھەتلەشتى. ئەتىسى ئۇلار تۈزۈپ چىققان «شىنجاڭنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى قايتۇرۇۋېلىش پىلانى» جياڭ جيېشىغا يوللاپ بېرىلدى.

جياڭ جيېشى يېقىندىن بېرى سەل چارچاپ قالغانىدى، شۇڭا سافادا ئولتۇرغان خې يىڭچىنغا:

— پىلانىڭلارنىڭ مۇھىم جايلىرىنى قىسقىچە سۆزلەپ بېرىڭ، — دېدى.

— بولىدۇ، — خې يىڭچىن گېلىنى قىرىپ قويۇپ، ئېغىر گۇيجۇ تەلەپپۇزىدا سۆزلەشكە باشلىدى، — بۇ «پىلان» ۋېييۈەن-

جاڭنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن تۈزۈپ چىقىلدى. ئۈچ بۆلەككە بۆلۈنگەن: بىرىنچى بۆلەكتە شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىگە بولغان تەھ-لىل، ئىككىنچى بۆلەكتە فاڭجېن، ئۈچىنچى بۆلەكتە يولغا قو-يۇلىدىغان تەدبىرلەر سۆزلىنىدۇ.

جياڭ جيېشى ئۇنىڭ سۆزلىگەنلىرىدىن رازى بولۇپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— بىرىنچى بۆلەك توغرۇلۇق، — دېدى خې يىڭچىن سۆزىـ نى داۋام قىلىپ، — سەنمىنبۇنىڭ پىكرى، سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭنى يۇتۇۋېلىش سۇيىقەستىدە بولۇۋاتقان، ئۇنىڭغا يېتەر-لىك قۇدرەتكە ئىگە بولغان بولسىمۇ، ئەمما نۆۋەتتىكى خەلقئارا ۋەزىيەتتە ئاشكارا ھالدا شىنجاڭنى قوراللىق بېسىۋالىدىغان بول-سا، ئۇ چاغدا جۇڭگوغا ئاشكارا تەجاۋۇز قىلغان نىيىتى ئاشكارد-لىنىپ ئىستراتېگىيە ۋە تاكتىكا جەھەتتە ئۇتتۇرۇپ قويۇشتىن قورقۇۋاتىدۇ. شۇڭا، ئۇلار ھازىرچە شېڭ شىسەي بىلەن مەركەز-نىڭ ئوتتۇرىسىغا زىددىيەت سېلىپ ئوتتۇرىدىن پايدىلانماقچى، شېڭ شىسەينى خەتەرگە ئىتتىرىپ، ئاندىن ئۇنى يوقاتماقچى، ئورنىغا باشقا قورچاقنى تىكلەپ شىنجاڭدىكى مەنپەئىتىنى قوغ-داپ قالماقچى.

شېڭ شىسەي سىرتىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تەھدىتىدىن، ئىچىدىن خائىنلارنىڭ توپىلىڭىدىن قورقىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭغا مەر-كەزگە تايانماقتىن باشقا ئامال يوق، بىزدىن ياردەمگە ئېرىشسە، ئاندىن ئۆزىنى ئوڭشىۋالالايدۇ.

ناۋادا شېڭ شىسەي بەرداشلىق بېرەلمەي قالسا، شىنجاڭ كوممۇنىستلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كېتىشىمۇ مۇمكىن.

بۇ گەپ جياڭ جيېشىنى خېلىلا چۆچۈتتى، بۇ ئۇ ئاڭلاشنى ئەڭ خالىمايدىغان گەپ ئىدى، بۇ گەپنىڭ داۋلىسىنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلماي قالمايتتى. شۇڭا، ئۇ خې يىڭچىننىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتمەي داۋاملىق ئاڭلىدى.

— شۇڭا، — دېدى خې يىڭچىن سۆزىنى داۋام قىلىپ، — بىزنىڭ فاڭجېنىمىز شىنجاڭنى قايتۇرۇۋېلىش. لېكىن، ئىلگە- رى مەركەزنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەييارلىقى تولۇق بولمىغان، ھا- زىرمۇ بىزدە ئۇ جاينى كونترول قىلالىغۇدەك كۈچ يوق، شۇڭا نۆۋەتتە بىز بىر تەرەپتىن، شېڭ شىسەيىنىڭ ئورنى ۋە كۈچىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى يۆلەپ تۇرۇشىمىز ھەم ئۇنى ئاستا - ئاستا مەركەزگە قارىتىشىمىز، يەنە بىر تەرەپتىن، سوۋېت ئىتتىپاقى- نىڭ بىرەر ھەرىكەت قوللىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا يۇمە- شاقراق پوزىتسىيىدە بولۇشىمىز كېرەك.

جياڭ جيېشى بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەررۇ سۆز قىستۇردى:

— يالغۇز شىنجاڭ بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايلى، دائىرىنى كېڭەيتىپ گەنسۇ، چىڭخەي، شىزاڭغا تېز سۇرئەتتە ئىچكىرىلەپ كىرىشنىڭ تەييارلىقىنىمۇ قىلايلى.

خې يىڭچىن جياڭ جيېشىنىڭ بۇ يوليورۇقىنى تېز سۇرئەتتە خاتىرىلىۋېلىپ سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى:

— يولغا قويىدىغان تەدبىرلەر ئۈستىدە سەنمۇبۇنىڭ پىكرى مۇنداق: ئىشلارنى ئىككى باسقۇچقا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىش. بىرىن- چى باسقۇچ ئۆتكۈنچى باسقۇچ؛ ئىككىنچى باسقۇچ ئىگىلىك ھو- قۇقنى قايتۇرۇۋېلىش باسقۇچى. بىرىنچى باسقۇچتا ھالقىلىق ئۈچ مەسىلە بار، يەنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا، شېڭ شىسەيگە تاقابىل تۇرۇش، ھەربىي جەھەتتە تەييارلىق قىلىش.

سوۋېت ئىتتىپاقىغا تاقابىل تۇرۇشتا ئۇلارنىڭ شىنجاڭغا قارىتا كەسكىن تەدبىر قوللانماسلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش. بۇنىڭ ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىد- پاقىنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ بۇگۇنكىدەك مۇرەككەپلىشىپ كېتىشى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭنىڭ بىۋاسىتە مۇناسىۋەت ئورنات- قانلىقىدىن بولغانلىقىنى، بۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭغا مۇناسىۋەت- لىك ھەرقانداق ئىشنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت ئارقىلىق بولىدى-

غانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ قويۇش كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا، ئەنگلىيە، ئامېرىكا خرىستىئان دىنى مۇرىتلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى دىن تەشۋىقاتىنى ئازراق چەكلەپ قويۇش زۆرۈر.

شېڭ شىسەيگە تاقابىل تۇرۇشتا ساقلاپ قېلىش، پايدىلىنىش، قوللاشنى ئاساس قىلىش كېرەك. مۇھىم ھەربىي، مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى ئەۋەتىپ ئۇنىڭ بىلەن زىچ مۇناسىۋەت ئورنىتىش، شىنجاڭ ھۆكۈمىتىنى تەدرىجىي ئۆزگەرتىش، مۇنەۋۋەر ھەربىي، مەمۇرىي كادىرلار بىلەن پەۋقۇلئاددە خىزمەتچىلەرنى شىنجاڭدا ئىشلەشكە مەخپىي كىرگۈزۈش، ئىقتىسادىي جەھەتتە زۆرۈر ياردەملەرنى بېرىش، تاشقى ئىشلار ئالاھىدە خادىملىرىنى ئەۋەتىپ شېڭ شىسەيگە چۈشۈۋاتقان بېسىمنى ئازايتىش كېرەك.

خې يىڭچىن مۇھاپىزەتچى ئەپكىرگەن قايناق سۇدىن بىر ئوتلام ئىچىپ قويۇپ سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى:

— ھەربىي جەھەتتە، خېشى تەرەپتىكى ھەربىي كۈچنى كۈچەيتىش ئۈچۈن خىل قوراللانغان بىر شى ئەسكەرنى يۆتكەش، جەنۇبىي شىنجاڭ ئايرودرومىنىڭ مۇداپىئەسىگە بىر شى ئەسكەر ئەۋەتىپ، جەنۇبىي شىنجاڭنى بىر شى بىلەن باشقۇرۇش رايونىغا ئايلاندۇرۇش، چىڭخەيدىكى ئاتلىق بەشىنچى جۈننى سەيدام بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىغا يۆتكەش، شىزاڭنىڭ كۈچىنى ئاشۇرۇپ شىنجاڭغا ماسلاشتۇرۇش كېرەك.

يۇقىرىقى تەدبىرلەر ئىشقا ئاشۇرۇلسا، ئاندىن شىنجاڭنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى قايتۇرۇۋېلىشتىن، شىنجاڭغا قوراللىق كىرىشتىن گەپ ئاچقىلى بولىدۇ. لېكىن، يەنە شۇ چاغدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىغا قارىمايمۇ بولمايدۇ.

جياڭ جيېشى ئادىتى بويىچە تاقىر بېشىنى سىيلاپ قويۇپ:

— «پىلان» ئەتراپلىق تۈزۈلۈپتۇ، مېنىڭ دېمەكچى بولغان-

لىرىمنىڭ ھەممىسى كىرگۈزۈلۈپتۇ، شۇ بويىچە ئىشلەڭلار، — دېدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئاستا مېڭىپ ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ شىنجاڭغا شېڭ شىسەي بىلەن ئاخىرقى قېتىم سۆزلەشىشكە كىمنى ئەۋەتىشنى ئويلاپ تېخى بىر قارارغا كەلمىگەنىدى.

مۇشۇنداق بىر چوڭ دۆلەتنىڭ باشلىقى بولغان جياڭ جيېشى پەقەت شىزاڭ بىلەن شىنجاڭغىلا بېرىپ باقمىغانىدى. شىنجاڭغا بېرىپ دۇبەن ئىنىسى بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىشنىمۇ ئويلىغان، لېكىن ئاخبارات خادىملىرىنىڭ شىنجاڭنىڭ ئايرودرومىنى بىرنەچچە يۈز نەپەر سوۋېت ئىتتىپاقلىق ئەسكەر قوغداپ تۇرىدۇ، دېگەنلىكى ئۇچۇن ھازىرچە بېرىشنى لايىق تاپمىغانىدى.

جياڭ جيېشى كىمنى ئەۋەتىشنى بىلەلمەي قىينىلىپ تۇرغاندا سۇڭ مېيلىڭ كىرىپ كەلدى. ئۇ ئېرىنىڭ مۇشۇ ئىش توغرۇلۇق غەمگە پېتىپ ئولتۇرغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، كۈلۈپ كېتىپ:

— تەڭرىنىڭ ئەلچىسى بولۇپ تەڭرى يولىدا ئىش قىلىشقا مانا مەن تەييار، سىزچە قانداق؟ — دېدى.

جياڭ جيېشى بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇشال بولدى ۋە ئۇنى قولتۇقلاپ، قاشتېشىدەك سۈزۈك قولىغا مېھرى بىلەن بوش ئۇرۇپ قويدى.

1942 - يىلى 8 - ئاينىڭ 28 - كۈنى، جياڭ جيېشى سۇڭ مېيلىڭ بىلەن ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ چاڭچىڭ سېپىلىنىڭ غەربىدىكى جيايۇگۇەنگە يېتىپ كەلدى. 30 - كۈنى، سۇڭ مېيلىڭنى غەربكە قاراپ ئۇچىدىغان ئايروپىلانغا ئۇزىتىپ قويدى.

بۇ ئامېرىكىنىڭ ترانسپورت ئايروپىلانى ئىدى، ئايروپىلاننى دائىم سۇڭ مېيلىڭ ئولتۇرىدىغان ئايروپىلاننى ھەيدەيدىغان ھاۋا ئارمىيە پولكوۋنىكى نېۋئېن ھەيدەيدى. ئايروپىلاننىڭ ئىچىدە سافا يوق، ئىككى قاتار ئۇزۇن بەندىڭ قويۇلغان، ئوتتۇرىسىغا سۇڭ

مېيلىڭ ئۈچۈن تەۋرەنمە ئورۇندۇق ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. سۇڭ مېيلىڭ ئۈچىسىغا گۈللۈك رەختتىن تىكىلگەن تار كۆڭلەك، پۇتىغا نېپىز ئۇزۇن پايپاق، قارا ئېگىز پاشنىلىق توپلەي، كۆڭلەكنىڭ ئۈستىگە قىسقا قارا پىنجىك كىيىۋالغان، لەۋلىرىگە قېنىق قىزىل لەۋ سۇرۇخ سۇرۇۋالغان، قۇلاقلىرىغا كىيىمگە ماسلاشتۇرۇپ چىرايلىق هالقا تاقىۋالغانىدى، بەكمۇ لاتاپەتلىك كۆرۈنەتتى.

سۇڭ مېيلىڭنىڭ كۆپ قىسىم ئادەملىرى ئالدىن ماڭغان بولۇپ، ئۇنى ئۈرۈمچىدە ساقلاۋاتاتتى. بۈگۈن ئۇنىڭغا هەمراھ بولۇپ ماڭغانلار مەركىزىي هۆكۈمەتنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق تاشقى ئىشلار پەۋقۇلئاددە خادىمى ۋۇ زېشياڭ، گومىنداڭ سىياسىي ئىشلار بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى لياڭ خەنساۋ، مەركەزىي ئاگىنتلىقنىڭ باشلىقى چېن ۋەنلى، يەنە بىر دوختۇر، بىر مۇھاپىزەتچى، ئىككى ئايال خىزمەتچى ئىدى.

سۇڭ مېيلىڭ ئايروپىلانغا چىققاندىن كېيىن، بىللە ماڭغان چوڭ ئەمەلدارلارغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئاندىن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، ئۆزىگە تەييارلانغان تەۋرەنمە ئورۇندۇقتا كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ ئولتۇردى.

چۈشتىن كېيىن سائەت 1 دە، ئالتە سائەت ئەتراپىدا ئۇچقان ئايروپىلان ئۈرۈمچى ئايرودرومىغا سىلىق قوندى. ئايرودرومنى هەربىي مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن شېڭ شىسەي ئورۇنلاشتۇرغان، تولۇق قوراللانغان قىسىم مەھكەم ئوراپ تۇراتتى.

ئايروپىلاننىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، بىرىنچى بولۇپ سۇڭ مېيلىڭ ئايروپىلاندىن چۈشتى ۋە بىر ئۇيغۇر قىزى سۇنغان گۈلدەستىنى قوبۇل قىلدى. بېشىغا شىلەپە، ئۈچىسىغا قوش تۈگمىلىك قارا كاستۇم كىيگەن شېڭ شىسەي، بېشىغا چىرايلىق گۈللۈك باشنىك، رۇس پاسونىدا تىكىلگەن ئىنچىكە بەللىك ئۇزۇن كۆڭلەك كىيگەن، بىلىكىگە نەپىس تىكىلگەن سومكا

ئېسىۋالغان چيۇ يۇفاڭ، باشتىن ئاياغ ھەربىي فورما كىيگەن، يېنىغا قىلىچ ئېسىۋالغان جۇ شاۋلياڭ، ئۈستىگە جۇڭشەن فور-
مىسى كىيگەن ۋۇ جۇڭشىن قاتارلىق كىشىلەر ئايرودرومغا چى-
قىپ سۇڭ مېيلىڭنى قىزغىن قارشى ئالدى.
سۇڭ مېيلىڭ قوللىرىغا گۈلدەستىلەرنى، بايراقلارنى ئې-
لىپ قىزغىن كەيپىياتتا تۇرۇشقان ئون مىڭغا يېقىن ئوقۇغۇچى،
ئىدارە - ئورگان كادىرلىرىغا قاراپ قولىنى پۇلاڭلىتىپ ھۆرمەت
بىلدۈردى ۋە ئەمەلدارلار بىلەن ئايروپىلاننىڭ يېنىدا تۇرۇپ سۈ-
رەتكە چۈشتى.

شېڭ شىسەي ئەر - ئايال ئۈرۈمچى ئايرودرومىدا سۇڭ مېيلىڭ بىلەن خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى

سۇڭ مېيلىڭ
شېڭ شىسەي ئەر -
خوتۇن ئىككىسى
بىلەن قىزغىن پا-
راڭلاشقاچ دەم ئې-
لىش ئۆيىگە كې-
لىپ بىردەم ئا-
رام ئالدى. سەلدىن
كېيىن، سوۋېت
ئىتتىپاقىدا ئىشلەن-
گەن يوغان بىر قارا
پىكاپقا ئولتۇرۇپ، شېڭ شىسەي ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ
ھەمراھلىقىدا دۇبەن مەھكىمىسىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.
پىكاپ ئەمدىلا قوزغىلىشىغا، قوللىرىغا ماۋزۇر ئالغان ئىك-
كى ئەسكەر پىكاپنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئىشىكنىڭ تەكچىسىگە
لىكلا قىلىپ چىقىۋېلىپ، بىر قولىدا ماۋزۇر، بىر قولىدا ئى-
شىكنىڭ ئىچىدىن تۇتقان ھالدا ھەيۋە كۆرسىتىپ ماڭدى. پىكاپ-
نىڭ ئالدىدا بويۇنلىرىغا ئوقلانغان ماۋزۇر ئاسقان يۈزدىن ئارتۇق
ئاتلىق ئەسكەر يول ئېچىپ ماڭدى. پىكاپنىڭ كەينىدە ئۈستىدە

خۇددى چوڭ دۈشمەنگە دۈچ كەلگەندەك قوراللىرىنى يالىڭاچلىۋالغان سۈرلۈك ئەسكەرلەر ئىككى قاتار بولۇپ ئولتۇرغان ئىككى بىرونېۋىك قوغداپ كېلىۋاتاتتى.

سۇڭ مېيلىڭ دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ئىچىدىكى شېڭ شىسەينىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئىچكىرى ـ تاشقىرى چوڭ ھۇجرىنىڭ يوغان دېرىزىلىرىنىڭ پەردىلىرى چىرايلىق قېلىن پەردىلەرگە ئالماشتۇرۇلغان، سافانىڭ قول قويىدىغان ئىككى تەرىپى، سافا ئۈستىدىكى، ئىشقىلىپ ئاۋاز چىقىدىغانلىكى جايلارنىڭ ھەممىسىگە سۇس يېشىل رەختتە تىكىلگەن قاپلىمىلار قاپلىۋېتىلگەن، يەرگە قىممەت باھالىق خوتەن گىلەملىرى سېلىۋېتىلگەن، ئۈستەل ئۈستىگە قوغۇن ـ تاۋۇز، نەشپۈت، ئەنجۈر، ئۈزۈم قاتارلىق مېۋىلەر تىزىۋېتىلگەن، بۇ مېۋىلەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى ئۆينى بىر ئالغانىدى. ئادەتتە ھەممە نېمىدىن ئېۋەن تېپىپ تۇرىدىغان سۇڭ مېيلىڭ بۇ ئورۇنلاشتۇرۇشلاردىن رازى بولۇپ، كۈلگەن ھالدا چيۇ يۇفاڭغا: «جاپا تارتىپسىز!» دەپ قويدى.

سۇڭ مېيلىڭ بىلەن بىللە كەلگەنلەرنى شېڭ شىيىڭ شەرقىي قورۇغا ئورۇنلاشتۇردى.

شەرقىي قورۇ دەل ـ دەرەخلىك، گۈل ـ گىياھلار ئېچىلىپ، خۇش پۇراق چېچىپ تۇرىدىغان چىرايلىق قورۇ ئىدى. ئالدى تەرەپ چوڭ قوبۇلخانا، ئارقا تەرەپ ئىچكىرى ـ تاشقىرى ھۇجرىلار، كارامەت ھەيۋەتلىك ئىدى. ئۈستەللەرگە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پېچىنە ـ پىرەنىكلىرى، تاماكىلىرى، ھەرخىل مېۋىلەر تىزىۋېتىلگەنىدى. 8 ـ ئاي شىنجاڭنىڭ ھەممە مېۋىلىرى پىشقان، ھەممىلا يەر گۈللەرنىڭ، مېۋىلەرنىڭ خۇش پۇراقلىرىغا تولغان مەزگىلى ئىدى.

خىزمەتچىلەر ئاق كىيىم كىيگەن ئەرلەر بولۇپ، ھەممىسى لى يىڭچى تاللاپ كەلگەن ئالاھىدە خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

غان ياش، چېۋەر، ئەدەپلىك ياشلار ئىدى، يانلىرىدا تاپانچا بار ئىدى. ئۇلار كەلگەن مېھمانلار بىلەن ھەرخىل يوللار بىلەن قىزغىن پاراڭلىشاتتى، ئاندىن بولۇنغان گەپلەرنى شېڭ شىسەيگە يەتكۈزۈپ تۇراتتى، ھەتتا مېھمانلار سىرتلارغا چىقىپ كەتكەندە نەرسە - كېرەكلىرىنى، كۈندىلىك خاتىرىلىرىنى ئاختۇرۇپمۇ تۇراتتى.

شۇ كۈنى كەچتە، شېڭ شىسەي ئەر - خوتۇن ئىككىسى مېھمانلارغا ھاردۇق چېيى بەردى. زالغا ئالتە ئۈستەل راسلاندى. زىياپەتكە لياڭ خەنساۋ، ماۋ باڭچۇ، ۋۇ جۇڭشىن، جۇ شاۋلياڭ قاتارلىق چوڭ ئەمەلدارلار، شىنجاڭ تەرەپتىن شېڭ، چيۇ جەمەتىدىكىلەرنىڭ ئاساسلىق ئادەملىرى، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ سەككىز چوڭ باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىرى، ئىشپىيونلار باشلىقى لى يۇڭچى قاتارلىق نەچچە ئون كىشى قاتناشتى.

زىياپەت ئارىلىقىدا سۇڭ مېيلىڭ بىرقانچە مىنۇت سۆز قىلدى. ئۇ سۆزىدە ئۆزىنىڭ بۇ قېتىم شىنجاڭغا مەركەزنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن كېلىپ ناھايىتى خۇشال بولغانلىقىنى، شېڭ شىسەي ئەر - خوتۇن ئىككىسىدىن مىننەتدار بولغانلىقىنى، شىنجاڭنىڭ دۇبەنىنىڭ شىنجاڭنى ئىدارە قىلىشتا چوڭ نەتىجىلەرنى قازانغانلىقىنى، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تىرىشىپ ئىشلەپ، ئۈچ مەسلەكنى ئاساس قىلىپ، شىنجاڭنى تېخىمۇ ياخشى قۇرۇپ چىقىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ ئۆتتى.

شىنجاڭدا، شېڭ شىسەينىڭ ئالدىدا ھەدەپ ئۈچ مەسلەك توغرۇلۇق سۆزلىگەننىڭ ئۆزى ئىشنىڭ پىشىپ بولغانلىقىنى بىلدۈرەتتى. بۇنىڭدىن بىر ئاي ئىلگىرى، جۇ شاۋلياڭ شېڭ شىسەينى جياڭ جېيشىغا بېقىندۇرۇش ئۈچۈن بارلىق يوللارنى ھازىرلاپ بولغانىدى. مانا مۇشۇ زالدا بىر ئاي بۇرۇن شېڭ شىسەي كاتتا يىغىن ئۆتكۈزگەن، ۋېڭ ۋېنخاۋ مەركەزگە ۋاكالىتەن يىغىندا سۆز قىلغان، يىغىن مەيدانىنىڭ رەئىس سەھنىسىگە

ئون يىل ئېسىلىپ كەلگەن ئالتە شوئارلىق بايراقنىڭ ئورنىغا گومىنداڭنىڭ دۆلەت بايرىقى بىلەن پارتىيە بايرىقى ئېسىلغانىدى. شۇ كۈنى ئۈرۈمچىنىڭ ھەممە يېرىدە پوجاڭزىلار ئېتىلىپ، داقا - دۇمباقلار چېلىنىپ، شىنجاڭنىڭ بايرىقىنىڭ ئالماشقانلىقى قىزغىن تەبرىكلەنگەنىدى. يەنە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئەسكىرىي ۋە مۇلكىي ئەمەلدارلىرىنى باشلاپ قەسەم بېرىپ گومىنداڭغا ئەزا بولغانىدى.

سۇڭ مېيلىڭنىڭ بۇ قېتىم دۆلەت باشلىقىغا ۋەكىل بولۇپ شىنجاڭغا تۇنجى كېلىشى شېڭ شىسەينى ئالەمچە خۇشال قىلىۋەتتى. زىياپەتتە ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ شۇنداق دېدى: «جياڭ خانىمنىڭ بۇ سۆزلىرى پېقىرنى قاتتىق ھاياجانغا ھەم خىجىلچىلىققا سالدى. جياڭ ۋېييۈەنجاڭ بىلەن خانىمنىڭ ماڭا شۇنچىلىك ھۆرمەت بىلدۈرگەنلىكى مېنى ھاياجانغا سالغان بولسا، چېگرا رايوندىكى ئىشلارنىڭ مۇرەككەپلىكى تۇپەيلىدىن ھەرقايسىلىرىنىڭ ئالدىلىرىغا ئۆزۈم بېرىپ تەلىملىرىنى ئالالمىغانلىقىمدىن خىجىل بولدۇم. خانىمنىڭ بۇ قېتىم ئۇزاق يوللارنى بېسىپ كېلىشى ئەر - خوتۇن ئىككىمىزنى قاتتىق خۇشال قىلىپلا قالماستىن، يەنە بىزنىڭ پىرقە دۆلىتىمىزگە بولغان ساداقىتىمىزنى، ۋېييۈەنجاڭ ئۈچۈن جېنىمىزنى پىدا قىلىش ئىشەنچىمىزنى تېخىمۇ چىڭىتتى ...

سۇڭ مېيلىڭ شېڭ شىسەينىڭ كۆزلىرىدە لىغىلداپ تۇرغان ياشنى ئېنىق كۆردى.

سۇڭ مېيلىڭ ئۈرۈمچىدە ئۈچ كۈن تۇرۇپ تۆت مەسىلىدە بىرلىككە كەلدى: بىرىنچى، گەنسۇ تەۋەسىدىكى ھۆكۈمەت قوشۇنى لەنجۇدىن ئەنشى، يۈمىن تەرەپكە كېلىپ ئورۇنلىشىپ، قۇمۇلدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى قوشۇنىنى ئىسكەنجىگە ئېلىش؛ ئىككىنچى، شىنجاڭغا تاشقى ئىشلار پەۋقۇلئاددە خادىمى ئەۋە-

تىپ، تاشقى ئىشلار ھوقۇقىنى مەركەز ئۆتكۈزۈۋېلىش؛ ئۈچىن-
چى، شىنجاڭدىكى كوممۇنىستلارنى تازىلاش؛ تۆتىنچى، رۇسلار-
نى شىنجاڭدىن چىقىرىۋېتىش.

شېڭ شىسەي مەركەزنىڭ ئارمىيىسى شىنجاڭغا كىرگەندە
ئۆزىنىڭ ئەمىلىنىڭ ئېلىپ تاشلىنىپ جازالىنىپ قېلىشىدىن
ئەڭ قورقاتتى. جياڭ جيېشى ئۆزىگە يازغان خېتىدە ئۇنىڭ
مەنپەئىتىگە چېقىلماسلىق توغرىسىدا ۋەدە بەرگەن بولسىمۇ،
شېڭ شىسەي يەنىلا خاتىرجەم بولالمايۋاتاتتى. سۇڭ مېيلىڭ شېڭ
شىسەينىڭ بۇ خىيالىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم ۋەدە
بەردى: «مەركەز بىلەن ۋېيپۇەنجاڭ سىزگە قاتتىق ئىشىنىدۇ.
كەلگۈسىدە شىنجاڭنىڭ خىزمەتلىرىگە مەركەزنىڭ ياردىمىنى كې-
رەك قىلىش ـ قىلماسلىق پۈتۈنلەي شېڭ دۇبەننىڭ ئۆزىگە
باغلىق.» شېڭ شىسەي بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇددى پادىشاھتىن
يارلىق ئالغاندەك بولۇپ، ئۇ خىل ئەندىشىلەردىن تولۇق خالاس
بولدى.

سۇڭ مېيلىڭ كېلىپ ئەتىسى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت،
ھەر ساھە خەلقى كاتتا قارشى ئېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى.
«شىنجاڭ گېزىتى» گە «جۇڭگودىكى ئىككى ئايال داھىينىڭ
ئۇچرىشىشى» دېگەن چوڭ خەتلىك تېما ئاستىدا سۇڭ مېيلىڭ
بىلەن چيۇ يۇفاڭنىڭ چوڭايتىلغان سۈرىتى بېسىلدى. بۇنى كۆ-
رۈپ سۇڭ مېيلىڭنىڭ قاپىقى سەل تۈرۈلۈپ قالدى.

سۇڭ مېيلىڭ قىزلار ئىنستىتۇتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشنى
تەلەپ قىلدى. ئۇ چاغدا بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ كۆپى
«ئاسىيلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرى» بولغاچقا، مەكتەپ مۇدىرى بول-
غان چيۇ يۇفاڭ سۇڭ مېيلىڭنىڭ بۇ تەلىپىدىن سەل قورۇنۇپ
قالدى، لېكىن ماقۇل دېمەسلىككە بولمايتتى. ئاخىر ئۇلارنىڭ
ئاغزىغا كەلگەننى دەپ بىلجىرلىماسلىقلىرى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئا-

دەملىرىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ سۇڭ مېيلىڭنى مەك-تەپكە باشلاپ باردى.

نېمىدىن قورقساڭ شۇ ئالدىڭغا ئۇچرايدۇ، دېگەندەك، ئاتاق-لىق كىنو ئارتىسى جاۋ دەن قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، ئايالى يې لۇشى ئۇنى تۈرمىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن نۇرغۇن يول مېڭىپ مەقسىتىگە يېتەلمەي يۈرەتتى. شۇ كۈنى ئۇ گېزىت-تىن سۇڭ مېيلىڭنىڭ شىنجاڭغا كەلگەنلىكى ھەققىدىكى ئالاھىدە خۇش خەۋەرنى ئوقۇپ، دەررۇ بىر ئەرزنامە يېزىپ، سۇڭ مېي-لىڭنى قارشى ئېلىشقا چىققانلارنىڭ قاتارىدا پۇرسەت كۈتۈپ تۇردى.

سۇڭ مېيلىڭ مەكتەپنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ بولۇپ قاي-تىش ئۈچۈن ماشىنىغا چىقىپ ماڭاي دەپ تۇرغان شۇ بىر دەقىقە ئىچىدە يې لۇشى توپنىڭ ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىپ ئۆزىنى ماشى-نىغا ئاتتى.

ماشىنا توختاشقا مەجبۇر بولدى. سۇڭ مېيلىڭ ئۆزىنىڭ ماشىنىسىنىڭ بىر ئايالنى سوقۇۋەتكەنلىكىنى بىلىپ دەررۇ ما-شىنىدىن چۈشۈپ ئۇ ئايالنى يۆلىدى. يې لۇشى شۇ ئارىلىقتا يېزىپ تەييارلاپ قويغان ئەرزىنى سۇڭ مېيلىڭنىڭ قولىغا تۇتقۇ-زۇپ قويدى. لېكىن، ئەرزنىڭ ئۈزۈنغىچە جاۋابى بولمىدى. سۇڭ مېيلىڭ بىر ئارتىسنى دەپ ئېخىمۇ پايدىلانماقچى بولۇۋاتقان شېڭ شىسەيگە بىر نېمە دېمەيدۇ - دە.

بۇ بىرنەچچە كۈن ئىچىدە سۇڭ مېيلىڭنىڭ ھەمراھلىرى بىكار ياتماي بازارغا بېرىپ، بار - يوقى بىر نەچچىلا ماگىزىندىن نەرسە - كېرەكلەرنى تالىشىپ سېتىۋېلىشقا باشلىدى. ئۇرۇش-تىن ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلگەن دورا، سوكنو رەختلەر، كونسېرۋا، پېچىنە - پىرەنىك، فوتو ئاپپارات، سائەت قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ تالىشىپ سېتى-

ۋالىدىغان نەرسىلەرگە ئايلانغانىدى.

9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى، سۇڭ مېيلىڭ جيايۇگۇەنگە قايتتى. مېڭىشتىن ئىلگىرى شېڭ شىسەي سۇڭ مېيلىڭغا:

— خانىمنىڭ بۇ قېتىم شىنجاڭغا كېلىشى ۋېيىۋەنجاڭنىڭ شىنجاڭغا ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنىڭ، يەنە بىز ئەر ـ خوتۇن ئىككىمىزگە ئىشەنگەنلىكى ۋە غەمخورلۇق قىلغانلىقىنىڭ ئىپادىسى. مېنىڭ ئون نەچچە يىلدىن بېرى نۇرغۇن جاپالارنى چېكىپ دۆلەت ئۈچۈن، مىللەت ئۈچۈن جان دىلىم بىلەن خىزمەت قىلغانلىقىمنى، مەركەزنى قوللايدىغانلىقىمنى، پىرقە دۆلەتكە سادىق ئىكەنلىكىمنى، داھىيمىزغا سەممىي ـ سادىقلىقىمنى ۋېيىۋەنجاڭغا يەتكۈزۈپ قويۇشىڭىزنى چىن دىلىمدىن ئۈمىد قىلىمەن، — دېدى.

چۈشتىن كېيىن، سۇڭ مېيلىڭ ئولتۇرۇپ كەلگەن ئايروپىلان جيايۇگۇەن ئايرودرومىغا قونغاندا، ئۇنىڭ يولىغا قاراپ كۆزلىرى تېشىلىپ كېتەي دەپ قالغان جياڭ جيېشى ئايروپىلان شوتىسىدىن چۈشۈۋاتقان سۇڭ مېيلىڭنىڭ ئالدىغا ئىتتىك بېرىپ:

— خانىم، جاپا تارتتىڭىز، شىنجاڭنىڭ قايتىپ كېلىشى ھۆكۈمىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن قولغا كەلتۈرگەن ئەڭ چوڭ مۇۋەپپەقىيىتىمىز. خانىم، دۆلەت ئۈچۈن خىزمەت كۆرسەتتىڭىز، — دېدى.

— ئۇنچىلىكمۇ ئەمەس، دالىڭ. ئىنجىلدا «كەلگۈسىدە ئاياللار ئەرلەرنى قوغدايدىغان بولىدۇ» دەيدىغان بىر گەپ بار. مەن تەڭرى يولىدا ئازراقلا ئىش قىلدىم شۇ، — دېدى سۇڭ مېيلىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋابەن.

1942 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەمۇرىي پالاتا باشلىقى ۋۇ زېشياڭنى تاشقى ئىشلار مىنىس-

تىرلىقىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق پەۋقۇلئاددە خادىملىقىغا تەيىن-
لەپ، شىنجاڭنىڭ تاشقى مۇناسىۋەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا ئە-
ۋەتتى ھەم ئىلگىرى شىنجاڭ باشقۇرۇۋاتقان سوۋېت ئىتتىپاقى
چېگرىسى ئىچىدىكى بەش كونسۇلخانىنى مەركەزنىڭ باشقۇرۇشىغا
ئۆتكۈزۈۋالدى. 11 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى، شېڭ شىسەينى
قوشۇمچە 8 ـ ئۇرۇش رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانلىقىغا تەيىن-
لەپ، شىنجاڭنى جۇ شاۋلياڭنىڭ باشقۇرۇشىدىكى ئۇرۇش رايونى
ئىچىگە كىرگۈزۈۋەتتى. شىنجاڭنىڭ مەمۇرىي ھوقۇقىمۇ مەر-
كەزگە تەۋە بولدى. جياڭ جيېشى بۇ نەتىجىلەرگە ئىنتايىن يۇقى-
رى باھا بەردى. ئۇ 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنىدىكى يېڭى يىللىق
نۇتقىدا شۇنداق دېدى: «شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى، قوشۇم-
چە دۇبەنى شېڭ شىسەي 7 ـ ئايدا ئاشكارا ھەقىقەتكە قايتقاندىن
كېيىن، خېشى كارىدورىدىكى ما بۇچىڭنىڭ قوشۇنلىرى پۈتۈنلەي
دېگۇدەك چىڭخەيگە قايتىپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن لەنجۇنىڭ غەربى-
دىن ئىلىغىچە بولغان 3 مىڭ كىلومېتىرلىق كەڭرى زېمىن
تولۇق قايتۇرۇپ كېلىندى. بۇ گومىنداڭ ھۆكۈمىتى قۇرۇلغان-
دىن كېيىنكى ئەڭ چوڭ مۇۋەپپەقىيەت، بۇ زېمىننىڭ چوڭلۇقى
شەرقىي شىمالدەك ئۈچ زېمىنغا باراۋەر.»

«شىنجاڭغا بارىمىز»

1943 ـ يىلى، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۇرۇش ئال-
تىنچى يىلىغا قەدەم قويدى. شۇ يىلى شېڭ شىسەي 50 ياشقا
قەدەم قويۇپ «قىرانىغا يەتكەن» ئىدى.

گومىنداڭمۇ شۇ يىلى سىياسىي، ئىقتىساد، ھەربىي، تاشقى
ئىشلار، مەدەنىيەت ـ مائارىپ، پىرقە ئىشلىرى قاتارلىق جەھەت-
لەردە شىنجاڭغا كەڭ كۆلەمدە يۈرۈش قىلىشقا باشلىغانىدى.

1942 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى، مىلاد بايرىمىغا

بىرنەچچە كۈنلا قالغانىدى. جياڭ ۋېيپۇەنجاڭ تۇيۇقسىز، شىنجاڭغا مېڭىش ئالدىدا تۇرغان گومىنداڭنىڭ پىرقە ئىشلىرى خىزمەتچىلىرىگە سۆز قىلماقچى بولۇپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى خادىملارغا جىددىي يىغىلىش توغرۇلۇق ئۇقتۇرۇش قىلىندى.

جياڭ جېيشى رەئىس سەھنىسىدە تۇرۇپ، ئالدىدا بىر ئىستاكان قايناق سۇ، يىغىنغا كەلگەن يۈزگە يېقىن ئادەمگە سۆز قىلدى:

— بۇ قېتىم شىنجاڭغا ئەۋەتىلىدىغان يولداشلار ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ غوللۇق ئادەملىرى. ھەرقايسىڭلار پىرقە ئىشلىرىدىمىز ئۈچۈن چېگرا رايونغا تۇنجى قېتىم ئاتلىنىۋاتىسىلەر. بۇ قېتىمقى سەپىرىڭلارنىڭ ئوڭۇشلۇق ياكى ئوڭۇشسىز بولۇشى پىرقە دۆلىتىمىزنىڭ ئىستىقبالى بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

شىنجاڭغا بارىدىغان يولداشلارنىڭ بارلىق سۆزلىرى، ھەرىكەتلىرى، تەشەببۇسلىرى، پوزىتسىيىلىرى پىرقىمىزنىڭ تەشەببۇسلىرى بىلەن بىردەك بولۇشى، پىرقىمىزنىڭ قارارلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى، پىرقىمىزنىڭ رەھبەرلىكىگە بويسۇنۇشى كېرەك.

سىلەر شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن، گۇرۇپپا بولۇپ ئۇيۇشۇپ پىرقە خىزمەتلىرىنى ئىجرا قىلىڭلار. قىسقىسى، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئىدىيىسىنى ئۈچ مەسىلەكنىڭ توغرا يولىغا يېتەكلەڭلار، شىنجاڭ خەلقىگە يېتەكچىلىك قىلىپ پىرقىمىزنىڭ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىڭلار، بۇ مەركەزنىڭ سىلەردىن كۈتىدىغان ئەڭ چوڭ ئۈمىدى.

ھازىر شېڭ دۇبەن مەركەزگە تولىمۇ سادىق، شۇنداقتىمۇ شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن ھەممە ئىشتا ئېھتىيات قىلىڭلار، قارىغۇلارچە ئىش قىلماڭلار.

ئارقىدىن گومىنداڭ مەركىزىي تەشكىلات مىنىستىرلىقى-

نىڭ مىنىستىرى جۇ جياخۇا جياڭ جېيشىنىڭ سۆزىگە قوشۇمچە قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ئۇرۇمچىگە بارغاندىن كېيىن، چوقۇم شىڭ شىسەي بىلەن ياخشى ئۆتۈڭلار، ئاراڭلاردا سۈركىلىش يۈز بەرمىسۇن، ھەممىدە شىڭ شىسەينى ھۆرمەت قىلىڭلار، ئۇنىڭغا تايىنىڭلار.

مەركەز شىنجاڭغا بارىدىغانلارغا ئورۇنلىشىش پۇلىدىن باشقا يەنە تەمىنات خىراجىتى بېرىدۇ. سىلەر شىنجاڭدا ھەرقانداق قىيىنچىلىققا يولۇققان ئەھۋالدىمۇ ئۆز بۇرچىڭلارنى ئادا قىلىشىڭلار كېرەك.

كۆرۈنۈشتە شىڭ شىسەينى ھۆرمەت قىلىپ، ئۇ يەرلىك خاقانىنىڭ ئامال بار چىشىغا تەگمەي، يوشۇرۇن سىڭىپ كىرىپ، گومىنداڭنىڭ تايانچ خادىملىرىنى ھەرقايسى مۇھىم ئورۇنلارغا تېز ئارىدا كىرگۈزۈۋېتىش جياڭ جېيشى بىلەن جۇ جياخۇانىڭ سۆزلىرىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن، گومىنداڭنىڭ تۈركۈم - تۈركۈم كادىرلىرى، يەنە بىرنەچچە يۈز ياش «غەربىي شىمالنى ئېچىش»، «دۆلەت قۇرۇشنىڭ ئاساسى غەربىي شىمالدا» دېگەن شوئارلارنىڭ تۈرتكىسى بىلەن شىنجاڭغا قاراپ ئېقىشقا باشلىدى. «شىنجاڭغا بارايلى!» دېگەن شوئار چۇڭچىڭدا بىر مەزگىل تازا ئەۋج ئالدى.

شىنجاڭغا بارغانلارغا بېرىلىدىغان ئېتىبار بەكمۇ يۇقىرى ئىدى: چۇڭچىڭ بىلەن شىنجاڭدا قوشلاپ مائاش ئالاتتى، خىزمەت قىلغىنىغا ئۈچ يىلدىن ئاشقانلارغا يېرىم يىللىق مائاش مۇكاپات قىلىپ بېرىلەتتى ھەم ئۆيىگە تۇغقان يوقلاپ بارسا يول كىرالىرى بېرىلەتتى. بۇ مال باھاسى تولىمۇ يۇقىرى بولغان چۇڭچىڭدىكى ھۆكۈمەت خادىملىرى ئۈچۈن تولىمۇ جەلپ قىلارلىق ئىش بولغاچقا، شىنجاڭغا بېرىشقا تىزىملاتقانلارنىڭ سانى 5 مىڭ كىشىدىن ئېشىپ كەتتى.

1943 - يىلى 3 - ئاينىڭ 22 - كۈنى نەشر قىلىنغان «يېڭى شىنجاڭ» ژۇرنىلىنىڭ تۇنجى سانىنىڭ مۇقاۋىسى

شۇ يىلىنىڭ بېشىدا، گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك پىرقىسى بىلەن گومىنداڭنىڭ پەۋقۇلئاددە پىرقىسى (يەنى ئارمىيە پەۋقۇلئاددە پىرقىسى) قۇرۇلدى. شېڭ شىسەي شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئە دۇبەن مەھكىمىسى پەۋقۇلئاددە پىرقىسىنىڭ پەۋقۇلئاددە ھەيئەت ئەزاسى، شىنجاڭ پىرقە ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىر ھەيئىتى بولدى.

شىنجاڭ خەلقىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى بىرلەشمە ئۇيۇشمىسىنىڭ سەككىز يىل ئېسىلغان ۋىۋىسكىسى ئېلىپ تاشلىنىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا جۇڭگو گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىنىڭ ۋىۋىسكىسى ئېسىلدى.

«جاھانگىرلىككە قارشى سەپ» نەشردىن توختاپ، ئورنىغا ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «يېڭى شىنجاڭ» ژۇرنىلى نەشر قىلىندى. ژۇرنالنىڭ سىرتىغا گومىنداڭنىڭ پارتىيە بەلگىسى سىزىلدى، ئالتە شوئارنىڭ ئورنىنى 12 شوئار ئىگىلىدى، ئارقىدىنلا «ئالتە بۇيۇك سىياسەت» ئەمەلدىن قېلىپ ھەممە يەرنى «ئۈچ مەسلەك» قاپلاپ كەتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي، ھەممىلا يەردە كۆرگىلى بولىدىغان «ئۇلۇغ، دانا داھىمىز شېڭ دۇبەن» دېگەن لوزۇنكىلار ئېلىپ تاشلىنىپ «ئۇلۇغ داھىمىز جياڭ ۋېيۈەنجاڭ» دېگەن لوزۇنكىلار ئېسىلدى، شېڭ شىسەينىڭ ھەربىي كىيىملەر بىلەن چۈشكەن ئۆلچەملىك سۈرىتى چۈشۈرۈلۈپ جياڭ جېيشىنىڭ سۈرىتى ئېسىلدى.

تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق پەۋ-

قۇلئاددە خادىمىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىنىڭ ۋۇۋىسكىسى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق مەھكىمە-سىگە ئۆزگەرتىلىپ، ئەنگلىيە، ئامېرىكاپەرەس ۋۇ زېشياڭ پەۋ-قۇلئاددە خادىمىنىڭ ئىشخانىسىدىكى يۇمشاق كرېسلودا ئولتۇرۇش-قا مۇشەررەپ بولدى. ئەنگلىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىلىرى قۇرۇلدى. ۋۇ زېشياڭ ئەنگلىيىنىڭ تۇنجى كونسۇلى دياۋ رۇلې، ئامېرىكا كونسۇلى كې لېبولار بىلەن سىگارت چېكىپ، شامپان ئىچىپ ئولتۇرۇپ سۆھبەتتە بولدى.

20 ـ ئەسىرنىڭ 40 ـ يىللىرىدىكى گومىنداڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق پەۋقۇلئاددە خادىمى مەھكىمىسى

1943 ـ، 1944 ـ يىللىرى جياڭ جېيشىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، 29 ـ جىتۇەنجۇن لى تيېجۈننىڭ قوماندانلىقىدا جيۇچۇەندىن قۇمۇلغا يۆتكەلدى. ئۇنىڭ 18 ـ ئارىلاشما لۇيى، 45 ـ، 46 ـ، 48 ـ شىلىرى، زاپاس 7 ـ شىنىڭ تۇەنلىرى بۆلۈنۈپ قۇمۇل، باركۆل، چىتەي، ئۈرۈمچى ئەتراپى، ئالتاينىڭ دابىسىن، ئۇلۇڭگۇر دەرياسى قاتارلىق جايلارغا ئورۇنلىشىپ، شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى ئىستراتېگىيىلىك مۇھىم جايلىرىنى ئىگىلىدى.

شىنجاڭ ھەربىي مەكتىپى گومىنداڭ ھەربىي مەكتەپلىرى

قاتارىغا كىرگۈزۈلۈپ مەركىزىي ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ 9 ـ تارماق مەكتىپىگە ئۆزگەرتىلدى، ئەسلىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قىزىل ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دەرسلىكلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، گېرمانىيىچە ھەربىي ئىشلار پروگراممىسى بويىچە دەرس ئۆتۈلىدىغان بولدى.

شىنجاڭ ئەدلىيە مەھكىمىسى قۇرۇلۇپ، چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان مەركىزىي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى لوجيالۇن ئەدلىيە مۇپەتتىشى، ۋاڭ جىتيەن مۇئاۋىن مۇپەتتىش بولدى. بۇ ئورۇن ئاتىلىشتا مەركەزگە ۋاكالىتەن شىنجاڭنىڭ ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى نازارەت قىلىدىغان ئورگان ئىدى. لېكىن، لو جيالۇن دېگەن بۇ تالىپ مىجەز ئادەم قورال تۇتۇپ كېلىۋاتقان شېڭ شىسەيگە تەڭ كېلەلمەيتتى، ئۆزىنى ئەزەلدىن «ئۇلۇغ» دەپ ئاتاپ كېلىۋاتقان شېڭ شىسەي گەرچە ئۇ شەرەپلىك نامدىن قۇرۇق قالغان بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا مېنىڭ دېگىنىم ھېساب دەپ يۈرۈۋاتاتتى، لو جيالۇننى كۆزىگە ئىلىپمۇ قويمايتتى. تاسادىپىي ھالدا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى بېرىپ قالسا، تولۇق قوراللانغان مۇھاپىزەتچىلىرى ئەدلىيە مەھكىمىسىگە ئالدىن بېرىپ، ئۆگزىلەردىن تارتىپ مەھكىمىنىڭ ئەتراپىدىكى كوچىلارغىچە خۇددى چوڭ بىر دۈشمەن قوشۇنى كېلىدىغاندەك، قاراۋۇللۇقتا تۇرۇپ ھەيۋىسىنى كۆرسىتەتتى.

جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ يامان نامى ھەممە يەرگە تارقىلىپ ھەممە ئادەم نەپرەتلىنىدىغان بىر جايغا ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۇ ئورۇن ئەمدى جامائەت خەۋپسىزلىك ئىشلىرى باشقارمىسىغا ئۆزگەرتىلدى، باشقارما باشلىقى يەنىلا شېڭ شىسەينىڭ يېقىنى لى يىڭچى بولۇپ، نامى ئۆزگەرگەن بىلەن ئادىمى ئۆزگەرمىدى. ئۇ ئورۇن بىلەن لى يىڭچىنىڭ ئىسمى چىقسا ئۈرۈمچى خەلقى دىر ـ دىر تىترەيتتى.

شىنجاڭ ئۆلكىلىك بانكا بارلىق پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىنى

شېڭ شىسەي يازغان «ئالتە بۈيۈك سىياسەت دەرسلىكى» نىڭ 1 - قىسمىنىڭ مۇقاۋىسى

باشقۇرىدىغان ئىش ئەمەلدىن قېلىپ، مەركىزىي بانكا بۇ يەردە تارماق بانكا ئاچتى، شىنجاڭ پۇلىلا ئۆتىدىغان ئەھۋال پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىلىپ، ئىچكىرىنىڭ ۋە چەت ئەللەرنىڭ پۇللىرىنىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدىغان بولدى.

ئارقىدىنلا ئۇرۇمچىدە شىنجاڭ تاموژنا ئىدارىسى قۇرۇلدى، مەملىكەتلىك باش تاموژنا ئىدارىسى باج مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن مەھكىمە باشلىقى دىڭ گۇيتاڭ قوشۇمچە تاموژنا ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولدى.

شىنجاڭ ھەربىي رايون سىياسىي بۇسىنىڭ ئائىلىلىكلەر قورۇسى مەركىزىي مەشىق تۇەنىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق تارماق تۇەنىنىڭ مەشىق ئېلىپ بېرىش ئورنى قىلىندى. شېڭ شىسەي دائىم بۇ يەرگە كېلىپ دەرس سۆزلەپ، جياڭ جيېشىنىڭ نامىدا يېزىلغان «جۇڭگونىڭ تەقدىرى» ناملىق كىتابىنى ماختاپ كۆككە كۆتۈرەتتى.

ماركسىزم - لېنىنىزم كىتابلىرى چەكلەندى، ئىلگىرى ھۆكۈمەت كادىرلارغا ئوقۇشنى تەۋسىيە قىلىدىغان «ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەتتىكى ۋەزىپىلىرى»، «ئالتە بۈيۈك سىياسەت دەرسلىكى» دېگەن كىتابلارمۇ چەكلەنگەن كىتابلار قاتارىغا كىرگۈزۈۋېتىلدى، «ئۈچ مەسلەك»، «ۋېيبۈەنجاڭنىڭ سۆزلىرى»، «يېڭى تۈزۈمۈش ھەرىكىتىنىڭ پروگراممىلىرى» دېگەن كىتابلار پۇلنىڭ كۆزىگە قارالماي زور ساندا بېسىلىپ، ھەرقايسى ئىدارە - ئورگانلارنىڭ ئوقۇپ مۇزاكىرە قىلىشلىرى ئۈچۈن تارقىتىپ بېرىلدى.

«شىنجاڭ گېزىتى» دە يەنئەن بىلەن شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ

خەۋەرلىرى، تېلېگراممىلىرى كۆرۈنمەيدىغان بولدى، چېن ۋەنلى مەركەز ئاگېنتلىقىنىڭ شىنجاڭ تارمىقىنىڭ مۇدىرى بولدى. ئۇلار مەركەز ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەرلىرىنى قوبۇل قىلغاندىن باشقا، شېڭ شىسەينىڭ پائالىيەتلىرىگە ئائىت ئاخباراتلارنى باش ئىدارىگە مەلۇم قىلىپ تۇراتتى.

شېڭ شىسەينىڭ تېنى جياڭ جيېشىنىڭ تېنى بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ كاللىسىنى چۇڭچىڭ تېخى ئۆزگەرتىپ بولالمىغانىدى. ئۇ بىر مەزگىل كۆككە كۆتۈرگەن «ئالتە بۈيۈك سىياسەت»نى قانداق قىلىپ ئۈچ مەسلەككە ئۆزگەرتىش مەسىلىسى ئۇنىڭ ئالدىدىكى قىيىن بىر مەسىلە ئىدى.

ئايلانغاندا ئاستا - ئاستا ئايلىنىش كېرەك، جىددىي ئايلانغاندا ماشىنا ئۆرۈلۈپ كېتىدۇ، بۇ ھەقىقەت.

1943 - يىلى، گومىنداڭنىڭ ئۆلكىلىك پىرقىسى قۇرۇلغاندا، شېڭ شىسەي شىنجاڭ ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ ھەيئەت مۇدىرلىق سالاھىيىتى بىلەن يىغىندا سۆز قىلىپ: «گومىنداڭ دۆلەتنى قۇتقۇزىدىغان پارتىيە، ئۈچ مەسلەك دۆلەتنى قۇتقۇزىدىغان، دۇنيانى قۇتقۇزىدىغان مەسلەك، نىجاتلىق مەسلەك» دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق تاتلىق گەپلەر تېخىمۇ كۆپەيدى.

«‹ئالتە بۈيۈك سىياسەت›نىڭ نەزەرىيىسى ئۈچ مەسلەك نەزەرىيىسىنىڭ تەركىبىي قىسمى، ئۈچ مەسلەكنىڭ ئالاھىدە مۇھىتتا تەتبىق قىلىنىشى، شۇڭا ‹ئالتە بۈيۈك سىياسەت›نى يولغا قويۇش ئۈچ مەسلەكنى يولغا قويغانلىقتۇر.»

«ئۇلۇغ ئۈچ مەسلەك جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىلا ئازادلىققا چىقىرىپ قالماي پۈتۈن دۇنيادىكى ئىنسانلارنىمۇ ئازادلىققا چىقىرىدۇ. ئۇ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش، دۆلەتنى قۇرۇش مۇساپىسىدىكى ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى مۇقەددەس ئىشلىرىمىزنى غەلىبىگە ئېرىشتۈرىدىغان نۇرلۇق ماياك، دۇنيانىڭ تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۇلۇغ كۆرەشلىرىنى غەلىبىگە ئېرىشتۈرىدۇ.

غان نۇرلۇق ماياك (بۇرۇن بۇ ماياك «ئالـتە بۈيـۈك سىياسەت»
ئىدى) . »
«‹ئالتە بۈيۈك سىياسەت› ئۈچ مەسىلىنىڭ كۆزۈركى.»
شېڭ شىسەي يەنە ئىلگىرى ئۆزى ئېتىقاد قىلغان ماتېرىيا-
لىستىك تارىخىي قاراشلار ھەققىدىمۇ ئىلگىرى ئۆزى دېگەنلەرگە
پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان گەپلەرنى قىلدى: «ماتېرىيالىستىك تا-
رىخىي قاراش پۈتكۈل تارىخنىڭ ۋە جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ
قانۇنىيىتىنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيدۇ.»
شېڭ شىسەي ئاخىر «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» تىن ئۈچ مەس-
لەككە ئۆتۈش، ماركسىزمنىڭ مۇرتىدىن ئۈچ مەسىلىنىڭ مۇ-
رتىغا ئايلىنىش جەريانىنى تولۇق ئورۇنداپ بولدى.
گومىنداڭنىڭ شىنجاڭغا ئوڭۇشلۇق كىرىشى شېڭ شىسەي-
نىڭ سىياسىتىنىڭ ئۆزگەرگەنلىكىدىن بولغانىدى. گومىنداڭمۇ
ئۇنىڭغا يامان قىلمىدى، دۇبەن بىلەن رەئىسلىكتىن باشقا 8 -
ئۇرۇش رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ ھەي-
ئەت مۇدىرى، دۇبەن مەھكىمىسى پەۋقۇلئاددە پىرقىسىنىڭ پەۋ-
قۇلئاددە خادىمى، مەركىزىي مەشىق تۈەنى شىنجاڭ تارماق تۈەنى-
نىڭ مۇدىرى، مەركىزىي ھەربىي مەكتەپ شىنجاڭ شۆبە مەكتى-
پىنىڭ مۇدىرى، غەربىي شىمال ترانسپورت كومىتېتىنىڭ مۇئا-
ۋىن مۇدىر ھەيئىتى قاتارلىق سەككىز چوڭ مەنسەپكە ئېرىشتى.

ۋېيىۋەنجاڭغا قىلىنغان سوۋغا

شېڭ شىسەينىڭ قارىشىچە، ئۇنىڭ جىياڭ جېيشىغا قىلغان
ئەڭ ياخشى سوۋغىسى كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ بېشى ئىدى.
سۇڭ مېيلىڭ شىنجاڭغا كېلىپ - كەتكەننىڭ ئالدى -
كەينىدە، شېڭ شىسەي قول سېلىشقا ئوڭاي بولسۇن ئۈچۈن،
مۇتلەق كۆپ قىسىم كومپارتىيە ئەزالىرىنى شىنجاڭنىڭ ھەرقاي-

سى جايلىرىدىن ئۆلكە مەركىزىگە ئەكېلىنىۋالغان، چېن تەنچيۇنىڭ ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالغانىدى. 1942 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى، چېن تەنچيۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەر- كىزىي كومىتېتىغا تېلېگرامما يوللاپ: «بىز ھازىر ھېچقاياققا قىمىرلىيالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدۇق، ھەتتا ئۇلار بىزگە زەھەرلىك قوللىرىنى سېلىشىمۇ مۇمكىن» دېدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە دىمىتروفقىمۇ تېلېگرامما يوللاپ 3 ـ ئىنتېرناتسىئونالىنىڭ ئۆزلىرىگە ياردەم قىلىشىنى تەلەپ قىلدى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، يەنى 9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، چېن تەنچيۇ يەنئەنگە ئەڭ ئاخىرقى تېلېگراممىسىنى يوللاپ: «دۇبەن بىزگە ئەگەر بىزنى گومىنداڭ بايقاپ قالسا ئۆزىنىڭ ئامال قىلالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ خەقنىڭ قولى بىلەن ئادەم ئۆلتۈرۈش... بىزنىڭ ئەھۋالىمىز كۈندىن ـ كۈنگە قىيىن ھەم خەتەرلىك بولۇۋاتىدۇ، يىراقتىكىلەر (سوۋېت ئىتتىپاقى) نىڭ بۇ يەردىكى بارلىق خادىملارنىڭ ئىشىنى تېزدىن بىر تەرەپ قىلىپ بېرىشىنى سورايمىز، بولمىسا ئۆلگۈرگىلى بولمايدۇ» دېدى.

دېگەندەك، ئۇ ئىشقا ئۆلگۈرگىلى بولمىدى.

9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى، شېڭ شىسەينىڭ ئىشپىيونلىرى كومپارتىيە ئەزالىرى يىغىلىپ تۇرۇۋاتقان باخۇلياڭنى تۇيۇقسىز قورشىۋېلىپ، «سىلەرنى شېڭ دۇبەن سۆھبەتكە چاقىردى» دې- گەن نام بىلەن چېن تەنچيۇ، ماۋ زېمىن قاتارلىقلارنى تۇتۇپ كەتتى.

1943 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، كومپارتىيە ئەزالىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرى بولۇپ 128 ئادەم ليۇ ۋېنلوڭنىڭ قورۇسى، سەنجياۋدى، باخۇلياڭ، دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ئارقا قورۇسىدى- كى ھەربىي ئوقۇتقۇچىلار ئەترىتى قاتارلىق جايلاردا نەزەربەند قىلىندى.

1 - نەزەربەندخانا — ليۇ گۇڭگۇەن　　2 - نەزەربەندخانا — سەنجياۋدى

كومپارتىيە ئەزالىرى نەزەربەند قىلىنغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن خېلى كۆپ تىرىشتى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ باش كونسۇلى شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشۈپ جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى، ئۇلارنىڭ يەنئەنگە قايتىپ كېتىشىگە رۇخسەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى ۋە: «سوۋېت ھۆكۈمىتى بىلەن ستالىن چېن تەنچيۇ بىلەن ماۋ زېمىننىڭ قويۇپ بېرىلىشىگە بەكمۇ كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ» دېدى. ئاللىبۇرۇن ئۇلاردىن يۈز ئۆرىگەن شېڭ شىسەي ئەمدى ستالىننىڭ سۆزىنى ئىلىك ئالامدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە كوممۇنىستلارنى قويۇۋەتسە جياڭ جيېشىغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىدۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەدەپ بىلەن، ئەمما سوغۇق تەلەپپۇزدا: «مېنىڭ قولغا ئالغىنىم جۇڭگونىڭ پۇقرالىرى، ئۇلار قانۇنغا بويسۇنۇشلىرى كېرەك. سوۋېت تەرەپ، ئەڭ ياخشىسى، جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشمىسۇن» دېدى. تاشقى ئىشلار سىياسىتى تۈپەيلىدىن باش كونسۇل باشقا گەپ قىلالمىدى، شۇنىڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن قىلغان تىرىشچانلىقلىرى مەغلۇپ بولدى.

1943 - يىلى 2 - ئاينىڭ ئاخىرىدا، جياڭ جيېشى ئۈرۈم-

3 ـ نەزەربەندخانا — باخۇلياڭ

چىگە بارماقچى بولۇۋاتقان مۇدىر دەرىجىلىك ھەربىي سوتچى ۋاڭ دېپۇنى تۇرالغۇسىدا قوبۇل قىلىپ ئۇنىڭغا شۇنداق دېدى:

— شىڭ دۇبەندىن تېلېگرامما كەلدى، ئۇ كومپارتىيىنىڭ ۋەكىلى چېن تەنچيۇ قاتارلىقلارنى تۇرمىگە ئاپتۇ. ئۇ يەنە «بىر قاتار توپىلاڭ دېلولىرىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش كومىتې-تى» قۇرۇپ، مەركەزدىن شىنجاڭغا چوڭراق بىر ئەمەلدارنى ئەۋەتىپ سوت ئەھۋالىنى نازارەت قىلىشنى تەلەپ قىپتۇ. مەن سىزنىڭ «ھەربىي كومىتېت قارىمىقىدىكى ھەربىي قانۇننى ئىجرا قىلىش باش نازارەت ئورنىنىڭ شىنجاڭغا بېرىپ خىزمەت قىلىش گۇرۇپپىسى» تەشكىللەپ، ئۈرۈمچىگە بېرىپ ئاشۇ دېلولارنى بىر تەرەپ قىلىپ كېلىشىڭىزنى، ئاساسلىقى كوممۇنىستلارنى تازىلا-شىڭىزنى بۇيرۇيمەن، — جياڭ جيېشى يەنە مەنىلىك قىلىپ شۇنداق دېدى، — مەن مەركەزگە ۋاكالىتەن سىزگە ئىشىنىدىغان-لىقىمىزنى بىلدۈرىمەن. سىز مېنىڭ ئەڭ يېقىن ئەمەلدارلىرىم-نىڭ بىرى، بۇ ۋەزىپىنى چوقۇم ئورۇنداپ كېلىڭ. كومپارتىيە-نىڭ مۇھىم خادىملىرىغا چوقۇم ئۆلۈم جازاسى بېرىلسۇن، باشقا مۇھىم ئادەملىرىمۇ قاتتىق جازالانسۇن. كومپارتىيىنىڭ شىن-جاڭدىكى كۈچلىرىنى چوقۇم تازىلاش كېرەك.

ۋاڭ دېپۇ، لى يۈەنپۇ (شاۋجياڭ دەرىجىلىك ھەربىي سوت-

چى) ، جۇ شۇشېڭ (شاۋجياڭ دەرىجىلىك ھەربىي سوتچى) ،
جېڭ دالۇن (شاۋشياۋ دەرىجىلىك ھەربىي سوتچى) قاتارلىقلار
ئۇرۇمچىگە يېتىپ بارغاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ۋاڭ خۇڭساۋ چىقتى.
مېھمانخانىغا ئورۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئۇلار
بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى. ئادەت بويىچە تولۇق قوراللانغان
نەچچە ئون مۇھاپىزەتچى ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئەتراپتىكى
ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىلىرىگە، تاملارغا سەكرەپ چىقىشىپ جىددىي
ھالەتتە تۇردى. شېڭ شىسەي ئۇلاردىن ئايرودرومغا چىقالمىغان.
لىقى ئۈچۈن كەچۈرۈم سورىدى ھەم چۈشەندۈرۈپ: «ھازىر پەۋ.
قۇلئاددە چاغ بولغاچقا، ئېھتىيات قىلمىسام بولمايدۇ» دېدى.
كەچتە، شېڭ شىسەي دۇبەن مەھكىمىسىدىكى چوڭ زالدا
ئۇلارغا زىياپەت بەردى. زىياپەت جىددىي كەيپىيات ئىچىدە ئۆت.
تى. زىياپەتنىڭ ھەشەمەتلىكى، ئۇستەللەرگە تىزىلغان نەرسى.
لەرنىڭ كۆپلۈكى، ئېسىللىقى مېھمانلارنى ھەيران قالدۇردى.
ۋاڭ دېپۇ كەلگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي «ۋاقىتلىق
سوراق قىلىش - تەكشۈرۈش كومىتېتى»نى قايتا قۇرۇپ چى.
قىپ، ئۇنىڭغا ھۆكۈمەتنىڭ كاتىپى ليۇ شياۋلىنى مۇدىر، ۋاڭ
دېپۇنى مۇئاۋىن مۇدىر قىلىپ بېكىتتى. ئۇرۇمچى بىلەن چۆچ.
ەك تەرەپ بىرلىشىپ بۇ دېلولارنى تەكشۈرۈشكە باشلىدى.
كېيىن ۋاڭ دېپۇ ئەسلەپ شۇنداق دەيدۇ:
«دېلو ئارخىپلىرىنى كۆرۈپ چىقىپ، شىنجاڭدا ھەر يىلى
4 - ئاي ئىچىدە ئاتالمىش «سۇيىقەستلىك توپىلاڭ» لارغا ئوخشاپ
كېتىدىغان سىياسىي ئۆزگىرىشلەرنىڭ يۈز بېرىپ تۇرىدىغانلىقى.
نى بايقىدۇق. ھەربىي، مەمۇرىي چوڭ ئەمەلدارلارنىڭ ئىچىدە
ئۇنىڭغا چېتىلمايدىغانلىرى ناھايىتى ئاز ئىكەن. ئاڭلىساق، ئۇ
توپىلاڭلارنىڭ كۆپىنى سوۋېت كومپارتىيىسى پىلانلىغان بولۇپ،
مەقسىتى ھاكىمىيەت ئالماشتۇرۇش ياكى تېررورلۇق پەيدا قى.
لىش، شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ شىنجاڭغا بولغان كونتروللۇقىنى

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرغان 3 ـ قېتىملىق ۋەكىلى، 8 ـ ئارمىيە. نىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئور. نىنىڭ مەسئۇلى چېن تەنچيۇ

كۆچەيتىش ئىكەن. ھەممە دېلولاردا جا. ۋابكارنىڭ ئىقرارلىرىلا ئاساس قىلىن. غان، قوشۇمچە پاكىتلار يوق، يازما ئىقرارلار جىنايەت بېكىتىشتە ئاساس قىلىنغان. ئىقرارلارنىڭ كۆپىنى جاۋاب. كارلار ئۆز قەلىمى بىلەن يازغان، بەك. مۇ ئۆزۈن، خۇددى ھېكايە سۆزلەۋاتقان. دەك بارلىق ئىنچىكە تەپسىلاتلار ئەينەن يېزىلغان، تۇپلىسە قېلىن بىر كىتاب بولىدۇ. مەسىلەن، مائارىپ نازارىتى. نىڭ سابىق نازىرى لى يىئو، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى (شىنجاڭ ئىنستى. تۇتىنىڭ مۇدىرى دېيىش كېرەك) دۇ جۇڭيۇەن قاتارلىقلارنىڭ ئىقرارلىرى ئەنە شۇنداق. شۇنىڭ بىلەن بىللە، شىنجاڭنىڭ جىنايەتچىلەرنى قىيىن ـ قىستاققا ئېلىشتىن باشقا چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئىقرار قىلدۇرۇش، ئالداپ ئىقرار قىلدۇرۇش، ئىقرار قىلغانلىرى سو. راقچىلارنىڭ مۇددىئاسىغا ئۇيغۇن كېلىشمۇ مۇھىم ھېسابلىنىدى. كەن، شۇ چاغدىلا خاتىرە قالدۇرغۇچىنىڭ خاتىرىلىشىگە يول قويۇلىدىكەن، ياكى جاۋابكار ئۆز قولى بىلەن يېزىپ بېرىدىكەن، مەزمۇنى خىلمۇخىل بولىدىكەن. راست ـ يالغان مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسى يېزىلىدىغان بولغاچقا، قايسىسىنىڭ راست، قايسىسى. نىڭ يالغان، پەرقلەندۇرۇش قىيىن ئىكەن.»

جۇڭچىڭ خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ ئاساسلىق مەق. سىتى كوممۇنىستلارنى ئۆلتۈرۈش ئىدى.

چېن تەنچيۇ تۈرمىگە كىرگەندىن كېيىن، 1943 ـ يىلى 4 ـ ئايدىن باشلاپ سوراق قىلىنىشقا باشلىدى. شېڭ شىسەي بىلەن جياڭ جيېشى بىرلىشىپ قۇرغان «ۋاقىتلىق سوراق قى.

لىش ـ تەكشۈرۈش كومىتېتى» چېن تەنچيۇنى جۇڭگو كومپارتىيىسى شىنجاڭدا «مەخپىي پائالىيەتلەر» دە بولغان، «توپىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلىغان» دېگەنلەرگــە ئىقرار قىلــدۇرماقچى بولغاندا، چېن تەنچيۇ ئۇلارغا كۈچلۈك رەددىيە بەردى.

4 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنــى، لى يۈەنپۇ چېن تەنچيۇدىن:

— سىلەر مەخپىي ھەرىكەتلىرىڭلارنى قانداق ئېلىپ باردىڭلار؟ — دەپ سورىدى.

— بىزنىڭ ھېچقـانداق مەخپــىي ھەرىكەتلىرىمىز بولمىغان! — دەپ جاۋاب بەردى چېن تەنچيۇ.

— سىلەرنىڭ شىنجاڭدا ئەكسىيەتچى پائالىيىتىڭلار بارمۇ، يوق؟

— كومپارتىيە ساختىلىق قىلمايدۇ. سىزگە يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ قوياي، بىز ھۆكۈمەتكە زىيان كەلتۈرىدىغان ھېچقانداق ھەرىكەتلەردە بولمىدۇق، ئالتە بۈيۈك سىياسەتكە مۇخالىپ ئىشلارنى تېخىمۇ قىلمىدۇق، ئالتە بۈيۈك سىياسەتكە چىن دىلىمىزدىن سادىق بولدۇق.

— سىلەر كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ بۇ يەردە مەخپىي ھەرىكەتلىرى بار ئىكەن، سېنىڭ ئۇنى ئىقرار قىلغۇڭ كەلمەيۋاتامدۇ، قانداق؟

— جۇڭگو كومپارتىيىسى سۈيىقەست بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىچىك بىر گۇرۇھ ئەمەس، شىنجاڭدا پارتىيىنىڭ پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىمىز دەپ پارتىيىنىڭ سىياسىتىگە خىلاپلىق قىلمايمىز.

4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى، ئۇلار چېن تەنچيۇنى يەنە سوراق قىلدى:

— كونسۇلخانىدىكىلەر نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ باشلىقلىرىمىزنى ئۆلتۈرمەكچى بولىدۇ؟

— ئۇنداق ئىش بولۇپ باقمىغان.

— ئەگەر سەنمۇ شۇلارنىڭ ئىچىدە بوپقالغان بولساڭ قانداق قىلىسەن؟

— بۇنداق ئىشمۇ مۇتلەق يوق.

— ماددىي ئىسپات ھەم گۇۋاھچىغا ئىشىنەمسەن؟

— ئىشەنمەيمەن، بەلكىم ئۇ سوۋېت ھۆكۈمىتىگە قارشى كىشىلەرنىڭ ئىسپاتىدۇ. ئىقرار دېگەننى ياسىغىلى بولىدۇ.

— ماددىي ئىسپات كۆرسەتسەك، گۇۋاھچىنى ئالدىڭغا ئېلىپ كەلسەك، ئۇ چاغدا ئۆزۈڭنى قانداق ئاقلايسەن؟

— ماددىي ئىسپاتنىمۇ، گۇۋاھچىنىمۇ يالغاندىن پەيدا قىلىغىلى بولىدۇ.

5 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى، دۈشمەن چېن تەنچيۇنى يەنە سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇش سۇيىقەستىدە بولغانلىقىغا ئىقرار بولۇشقا قىستىدى.

— مەن ئۇنداق پاكىستىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيمەن، — دېدى چېن تەنچيۇ ئۇلارغا كۈچلۈك رەددىيە بېرىپ، — كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىچىدە ئۇنداق ئىشلارغا قاتنىشىدىغانلارنىڭ چىقىشىغىمۇ ئىشەنمەيمەن. مېنى ئۇلارغا كۆرسەتمە بەرگەن دېگەن سۆز پۈتۈنلەي ئويدۇرۇپ چىقىلغان. بۇ گېپىمگە ئىشەنمىسەڭلار، مەن كۆرسەتمە بەرگەن شۇ كىشىنى ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار.

ئەتىسى، ۋاڭ دېيۇ بىلەن جى يۈەنپۇ راستىنىلا بۇرۇن خائىن بولۇپ كەتكەن پەن تۇڭ، ليۇ شىپىڭ، لى يىئو، زاڭ گۇيپىڭلارنى ئېلىپ كېلىپ چېن تەنچيۇ بىلەن «يۈزلەشتۈردى». ئۇلار «يۈزلىشىش» كە جۈرئەت قىلالمىغاچقا، ئۇلارنى پەردىنىڭ كەينىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئاللىبۇرۇن تەييارلىۋالغان ئىقرارنامىنى ئۇلارغا ئوقۇتتى، ئوقۇتۇپ بولۇپلا يالاپ ئاچىقىپ كەتتى. ئۇلار چېن تەنچيۇ ئەمدى ئېغىز ئاچالمايدۇ، دەپ ئويلىغانىدى، چېن تەنچيۇ ئۇلارنى، نومۇسسىز، رەزىل

ئادەملەر ئىكەنسىلەر، دەپ قاتتىق تىللىدى.

— ليۇ شىپىڭ، پەن بونەن (يەنى پەن تۇڭ)، لى يىئو، زاڭ گۇپېڭلارنىڭ گەپلىرىنىڭ ھەممىسى توقۇلغان، ئۇلار ۋىجدا- نىنى سېتىپتۇ، — دەپ ۋارقىراپ كەتتى چېن تەنچيۇ.

ۋاڭ دېپۇ يۈزىنى داپتەك قىلىپ چېن تەنچيۇغا:

— توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى بولغان سۇيىقەستچىنىڭ پاكىتلى- رىنى بىرىنى قويماي تولۇق سۆزلە، ساڭا بىرنەچچە مىنۇت ئويلىنىشقا ۋاقىت بېرىمىز، — دېدى.

— توپىلاڭ كۆتۈرۈش سۇيىقەستىدە بولغان ئىش زادىلا يوق، ئويلىنىدىغان ھېچقانداق ئىشىمۇ قىلمىدۇق! — دەپ جاۋاب بەردى چېن تەنچيۇ.

چۈشكىچىكىدىن كەلگەنلەر سوراق قىلغاندىن باشقا، شېڭ شى- سەيمۇ چېن تەنچيۇنى تېلېفوندا سوراق قىلغانىدى، چېن تەنچيۇ تېلېفوندا شېڭ شىسەينى ياخشىلىقنى ئۇنتۇغان مەلئۇن، دەپ تىللاپ، تېلېفون تۇرۇپكىسىنى يەرگە ئېتىپ پاچاق - پاچاق قىلىۋەتتى. بىر قېتىم شېڭ شىسەي چېن تەنچيۇنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدا قىلغان خىلمۇخىل سۇيىقەستلىرىنى ئىقرار قىلساڭ خوتۇن - بالىلىرىڭ بىلەن بىللە ياخشى تۇرمۇش كەچۈرىسەن، دېگەندە، چېن تەنچيۇ شېڭ شىسەينى قاتتىق تىللاپ تۇرۇپكىنى قويۇۋېتىپ نېرى كەتكەنىدى. شېڭ شىسەي يەنە تېلې- فوندا ئۇنىڭغا تەھدىت سېلىپ، ئەگەر گەپ ئاڭلىمايدىغان بولساڭ ساڭا ھايات يولى يوق، دېگەندە، چېن تەنچيۇ: «بىز كومپارتىيە ئەزالىرى بېشىمىزنىڭ كېتىشىدىن، قېنىمىزنىڭ ئېقىشىدىن قورقمايمىز، جاسارىتىمىزدىن يانمايمىز» دەپ جاۋاب بەردى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، دۈشمەن ماۋ زېمىنىنىمۇ قاتتىق قىيىن - قىستاققا ئېلىپ سوراق قىلدى. سوراق مەركەزلىك ھالدا سۇيىقەستلىك توپىلاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە بولدى.

4 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، جى يۈەنپۇ قاتارلىقلار:

— كونسۇلخانا بىلەن قانداق مۇناسىۋىتىڭ بار؟ — دەپ سورىدى ماۋ زېمىندىن.
— ھېچقانداق مۇناسىۋىتىم يوق، ئومۇمىنىڭ ئىشى بىلەن ئالاقىلەشتىم، ئەمما خۇسۇسىي ئىش بىلەن بىر قېتىممۇ كۆرۈ-شۈپ باقمىغان.
— مەسلىھەتچىلەر سىلەرگە بىرەر ئەھۋالنى ئېيتمىغانمۇ؟
— ياق.
5 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى، دۇشمەن ماۋ زېمىننى يەنە سوراق قىلدى:
— سوۋېت ئىتتىپاقى نېمە ئۈچۈن شىنجاڭدا ئۇيغۇرلار بى-لەن قازاقلارنىڭ توپىلىڭىنى پىلانلايدۇ؟
— شىنجاڭدىكى ھەر قېتىملىق توپىلاڭلارنى سوۋېت ئىتتى-پاقى باستۇرۇپ بەرگەن. ئەگەر سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسى شۇ توپىلاڭلارغا ئارىلىشىدىغان بولسا مەن بىرىن-چى بولۇپ قارشى چىقاتتىم، ئۇنداق ئىش پەقەتلا بولۇپ باقمىغان.
— ئەگەر سىلەرنىڭ شىنجاڭدا توپىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلى-غان ئىشىڭلار بولۇپ قالسا قانداق قىلىسەن؟
— ئەگەر شۇنداق ئادەم بولۇپ بولسا ئۇ مىللەتنىڭ خائىنى، گۇناھكارى، ئۇنى دۆلەت قانۇنى بويىچە جازالاش كېرەك. ئەمما، كومپارتىيە ئەزالىرى ئۇنداق ئىشنى ھەرگىز قىلمايدۇ. شۇنداق ئىشنى قىلغان بولسا ئۇ مىللەتنىڭ خائىنى، سىياسىي مۇناپىق. دۆلەت ئۇنداق ئادەمنى ھەرگىز بوش قويۇۋەتمەسلىكى كېرەك.
مەن ھەرقانداق ئىشنى دۆلەتنىڭ، مىللەتنىڭ مەنپەئىتىنى دەپ قىلدىم، ئۇ مەنپەئەتكە خىلاپلىق قىلمىدىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە پۈتۈنلەي دېگۈدەك دۆلەت، مىللەتنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ خىزمەت قىلدىم. سىلەرنىڭ بىزگە دەۋاتقان، سۇيىقەستلىك ھەرىكەتلەردە بولدۇڭلار، دېگەن گەپلىرىڭلار بىزگە قىلىنغان بىر خىل

ھاقارەت... مەن شىنجاڭدا ۋىجدانىم بىلەن، سەممىي ساداقىتىم بىلەن ئىشلەپ كەلدىم.
— سوۋېتلىكلەر نېمە ئۈچۈن شېڭ لۇيجاڭنى ئۆلتۈرۈۋەتتى؟
— ئۇ گەپكە ئىشەنمەيمەن. بۇ ئەمەلىيەتتىن پۈتۈنلەي چەتنىگەن گەپ.
— ئەگەر سەن «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» كە قارشى تۇرغان بولساڭ، ئۇنىڭغا نېمە دەيتتىڭ؟
— مەن «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» كە مۇتلەق قارشى تۇرۇپ باقمىدىم، چۈنكى «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» ئىلغار ھەم شىنجاڭغا ماس كېلىدىغان سىياسەت.
— ناۋادا «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» كە قارشى تۇرغانلىقىڭغا، سۈيىقەست ئىشلەتكەنلىكىڭگە پاكىتلار تولۇق بولسا، بۇ سېنىڭ گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىگە قارشى تۇرغانلىقىڭ بولامدۇ؟
— كومپارتىيىنىڭ مەيداندا تۇرغاندىمۇ، گومىنداڭنىڭ مەيداندا تۇرغاندىمۇ ئوخشاشلا «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» كە قارشى تۇرۇشقا بولمايدۇ. بۇنداق ئىشقا پەرەزنى قوشقىلى بولمايدۇ، چۈنكى بۇنداق ئىش زادىلا بولۇپ باقمىغان.
5 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى، دۈشمەن پۈتۈن ئەس ـ يادى بىلەن ماۋ زېمىننى پارتىيىدىن چىقىپ كېتىشكە قىستىدى.
— سەن كومپارتىيىدىن ئايرىلساڭ بولامدۇ؟
— مەن ئۈچ مەسلەك ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى خالايمەن، ئەمما كومپارتىيىدىن ئايرىلىشىم مۇمكىن ئەمەس.
— كومپارتىيىدىن ئايرىلساڭ زادىلا بولمامدۇ؟
— بۇ مۇمكىن ئەمەس. كومپارتىيە ئەزالىرى نەگىلا بارسا دۆلەت ئۈچۈن، مىللەت ئۈچۈن ياشايدۇ.
شۇنىڭدىن كېيىن، ۋاڭ دېيۇ قاتارلىقلار ئوت كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ «سۈيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى» مەسىلىسىنى

ھەل قىلماقچى بولۇپ، خائىنلارنى يۈزلەشتۈرۈش ئارقىلىق بۇ-
سۇش ئىغىزى ئاچماقچى بولدى. بۇمۇ ئوخشاشلا ئەخمەقلىق ھەم
ئاۋارىچىلىق ئىدى.

— توپىلاڭ كۆتۈرۈش، كونسۇلخانىدا يىغىن ئېچىش، توپى-
لاڭ پىلانى قاتارلىق پاكىتلارغا قانداق قارايسەن؟

— ئۆكتەبىر ئىنقىلابى بايرىمى، 1 - ماي ئەمگەكچىلەر
بايرىمى كۈنىدىن باشقا چاغلاردا مەن كونسۇلخانىغا يىغىنغا بېرىپ
باقمىغان.

— ئەمىسە سەن سۈيىقەستلىك توپىلاڭغا قاتناشقانمۇ؟

— ئۇنداق ئىش زادىلا بولۇپ باقمىغان، لى يىئونىڭ دېگەن-
لىرى پۈتۈنلەي يالغان.

— سەن ئۇنىڭ پاكىت ئەمەسلىكىگە ئىسپات كۆرسىتىپ
بېرەلەمسەن؟

— 8 - ئارمىيىنىڭ نەنلياڭدىكى ئىش بېجىرىش ئورنى
بىلەن فۇگۇەنلەر باشقارمىسىدىكى ئادەملەردىن باشقا ھېچقانداق
ئادەم ئۇ يەرگە بارمايدۇ. ليۇ شىپىڭ بىلەن پەن بونەنلەر خائىن،
ئۇلارنىڭ كونسۇلخانىغا مەجلىسكە بارغان ئىشى ئەڭ ئاددىي
مەنىدىن ئېيتقاندىمۇ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس.

— سېنىڭ پاكىتلارنى سەممىيلىك بىلەن سۆزلىشىڭنى
ئۈمىد قىلىمىز.

— ھېچقانداق پاكىت يوق.

چېن تەنچيۇ بىلەن ماۋ زېمىن، بۇ ئىككى نەپەر سادىق
كومپارتىيە ئەزاسى قاتتىق قىيىن - قىستاقلارغا ئۇچرىدى. چېن
تەنچيۇنى «ئايروپىلان»غا، «تانكا»غا ئولتۇرغۇزدى، ئۇچلۇق
تۆمۈرلەرنىڭ ئۈستىدە تۇرغۇزۇپ قويدى، داشقاللارنىڭ ئۈستىگە
ئۈچ كۈن تىزلاندۇرۇپ قويدى. ئىككى قولىنى ئۈزۈن تاياققا
توغرىسىغا باغلاپ قويۇپ، سۇغا چىلانغان قامچا بىلەن ئۇرۇپ
پۈتۈن بەدىنىنى تىلىۋەتتى. ماۋ زېمىنىنىڭ ئالىقانلىرى تىتىلىپ

كەتتى، ئاغرىق ئازابىدا كالپۇكىنى چىشلەپ قانىتىۋەتتى، كىر-
يىملىرىنى چىشلەپ يىرتىۋەتتى. جازالاش جەريانىدا ئۇلارنى يەنە
يەتتە كېچە - كۈندۈز ئۇخلاتمىدى.

6 - ئاينىڭ 5 - كۈنى، جېڭ دالۇن ياساپ چىققان «شۇي
جيې قاتارلىقلارنىڭ دۆلەت مەنپەئىتىگە زىيان كەلتۈرگەن دېلو-
سىنى سوراق قىلىشتىن خاتىرە» گە 79 ئادەمنىڭ سوراق خاتىرى-
سى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ 15 ى كومپارتىيە ئەزاسى
ئىدى. ئۇنىڭدا چېن تەنچيۇ، ماۋ زېمىن، لىن جىلۇ ئۇچىگە
ئۆلۈم جازاسى بېرىلسۇن، سىياسىي هوقۇقىدىن مەڭگۇ مەھرۇم
قىلىنسۇن» دېيىلگەن، ئەمما ئازراقمۇ پاكىت يوق ئىدى. ۋاڭ
دېپۇ بىلەن شېڭ شىسەي شۇي مېڭچيۇ، پەن تۇڭ، ليۇ شىپىڭ
قاتارلىق بىرنەچچە خائىننى «سوراق» قىلىپ ئىش چىقارغاندىن
باشقا، كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ بىر ئادىمىدىنمۇ هېچ نەرسىگە
ئىگە بولالمىدى.

ۋاڭ دېپۇ 6 - ئايدا چۇڭچىڭغا قايتقاندا، شېڭ شىسەي
ئۇنىڭغا مەھكەم پېچەتلەنگەن بىر چامادانني جياڭ جيېشىنىڭ ئۆز
قولىغا تاپشۇرۇپ بېرىڭ، دەپ بەردى. چامادانىدىكىسى شېڭ شى-
چىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىك دېلوسىغا، ئالتاي توپىلىڭىغا، دۇ جۇڭ-
يۈەن دېلوسىغا ئائىت 18 پارچە ماتېرىيال ئىدى. جياڭ جيېشى
بۇ ماتېرىياللارنى 2 - باشقارمىنىڭ باشقارما باشلىقى چېن بۇلېي-
غا كۆرۈپ چىقىشقا تاپشۇرۇپ بەردى، چېن بۇلېي شۇ باشقارمى-
نىڭ 6 - گۇرۇپپىسىدىكى مەخسۇس ئاخباراتلارنى رەتلەيدىغان
تاڭ زۇڭغا تاپشۇرۇپ، ھەربىر دېلونى تەكشۈرۈش ۋە ھەل قىلىش
تەدبىرىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ چىقىشنى بۇيرۇدى.

تاڭ زۇڭ ئۇ ماتېرىياللارنى ئىككى كېچە - كۈندۈز ئىچىدە
ئاران كۆرۈپ بولدى. ئۇ 1943 - يىلى 6 - ئاينىڭ 21 -
كۈندىكى كۈندىلىك خاتىرىسىگە مۇنداق يازغان: «شىنجاڭدا يۈز
بەرگەن دېلولارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ چىقتىم، ھەربىر دېلو-

نىڭ ئىچىدە 100 دىن ئارتۇق ئادەم بار، شۇنچىلىك قېلىن، ئىككى كېچە ـ كۈندۈزدە ئاران كۆرۈپ بولدۇم. شۇي جيې سۈيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسىغا قاتناشقانلار نازىردىن ئۈچ، ھەر-بىي ئىچىدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلاردىن 20، تۇەنجاڭ-دىن سەككىز، يۇقىرى دەرىجىلىك مەمۇرىي خادىملاردىن 14 ئادەم بار ئىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا، شېڭ شىچەينىڭ خوتۇنى چېن شيۇيىڭنىڭ شياۋ زوشىن بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن-دىن كېيىن ئېرىنى ئېتىۋەتكەنلىكى توغرۇلۇق ـ ماتېرى-ياللار بار... ھەممە دېلولاردا جاۋابكارلارنىڭ ئىقرارلىرىلا خاتىرى-لەنگەن، بىرسىنىڭمۇ پاكىتى يوق، شېڭ دۇبەننىڭ مۇددىئاسى بويىچىلا سوراق قىلىپ بېكىتىلگەن.» بۇ خاتىرىدىكى گەپلەر شېڭ شىسەينىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدى-كى كادىرلىرىغا قانداق زىيانكەشلىك قىلغانلىقىنى، قانداق تۆھ-مەت قىلغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاپ بەردى.

1943 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي چيۇ يۈشيۇڭدىن ھەربىي كومىتېتنىڭ چېن تەنچيۇ، ماۋ زېمىن، لىن جىلۇلارنى ئۆلۈمگە بۇيرۇپ تەستىقلىغان تەستىقنامىسىنى ساقچى ئىدارىسىغا ئەۋەتىپ ئۇلارنى جازانى ئىجرا قىلىشقا ئالدى-راتتى. چيۇ يۈشيۇڭ لى يىڭچىغا: «شېڭ دۇبەن ئىككى ـ ئۈچ كۈننىڭ ئىچىدە چۆچەكگە يىغىنغا بارماقچى، شۇڭا چېن تەنچيۇ-لارنىڭ ئۆلۈم جازاسىنى ئىجرا قىلدۇرۇپ جياڭ ۋېييۈەنجاڭغا دوكلات قىلدىغان ئوخشايدۇ» دېدى. شۇنىڭ بىلەن چيۇ يۈش-يۇڭ، لى يىڭچى قاتارلىقلار ئۇ ئۈچى ياتقان 2 ـ تۈرمىگە بېرىپ، تۈرمە باشلىقى جاڭ سىشىن بىلەن بىللە چېن تەنچيۇ، ماۋ زېمىن، لىن جىلۇلارنى بىر ـ بىردىن چاقىرىپ چىقىپ باشلىرىنى قارا لاتا بىلەن ئوراۋەتتى. تۈرمە ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە لى يىڭچى ئۇلارنىڭ باشلىرىدىكى قارا لاتىلارنى بىر ـ بىرلەپ ئېلىپ ئۇلارنى يەنە بىر قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈۋەت-

كەندىن كېيىن: «سىلەرنى شېڭ دۇبەن چاقىرىۋاتىدۇ!» دەپ، قارا لاتىلار بىلەن ئۇلارنىڭ باشلىرىنى يەنە ئورىۋېتىپ، ئاندىن ئىشخانىغا سۆرەپ كىرىپ، پۇت - قوللىرىنى بېسىپ تۇرۇپ بويۇنلىرىغا سىرتماق سېلىپ كۈچەپ تارتىپ، ئۇچىنى بوغۇپ ئۆلتۈردى. ئاندىن جەسەتلەرنى ئەدىياللارغا ئوراپ ماشىنىغا بېسىپ ليۇداۋانغا ئاچىقىپ ئورا كولاپ كۆمۈۋەتتى.

شۇ يىلى 10 - ئايدا، شېڭ شىسەي چۇڭچىڭدا ئېچىلغان گومىنداڭنىڭ 15 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ 1 - ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىپ قايتىپ كېلىپ، چيۇ يۈشيۇڭغا ئۇ ئۇچەيلەننى كۆمۈپ قويغان يەرنى ئاچقۇزۇپ جەسەتلىرىنى سۈرەتكە تارتقۇزۇپ جياڭ جيېشىغا ئەۋەتىپ بەردى.

شېڭ شىسەي ئاخىر كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ بېشىنى جياڭ جيېشىغا سوۋغا قىلدى.

خەير خوش، قىزىل 8 - تۈەن

جياڭ جيېشىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى تەسىرىنى چوقۇم تازىلىشى كېرەك ئىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قومۇلدا تۇرۇۋاتقان قىزىل 8 - تۈەننى كەتكۈزۈۋېتىش كونىلارنىڭ: «مېھماننى چىللىماق ئاسان، ئۇزاتماق تەس» دېگەن گېپىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلىدى.

1942 - يىلى 10 - ئايدا، شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى پۇشكىن بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا بىر باياناتنامە تاپشۇرۇپ، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق بارلىق تېخنىك خادىملارنى، ھەربىي خادىملارنى ئۈچ ئاي ئىچىدە تولۇق چېكىندۈرۈپ كېتىشنى ئېيتتى. چۈنكى، جياڭ جيېشى ئۇنىڭغا گومىنداڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىنىڭ 1943 - يىلى 1 - ئاي ئىچىدە

چوقۇم قۇرۇلىدىغانلىقىنى، كېچىكتۇرۇشكە بولمايدىغانلىقىنى
ئېيتقان، ئۇنىڭ ئۇستىگە گېرمانىيە ئارمىيىسى ستالىنگرادنى
مۇھاسىرىگە ئېلىۋالغانىدى، بۇ سوۋېتلىكلەرنى شىنجاڭدىن ھەي-
دەشنىڭ ياخشى پۇرسىتى ئىدى.

ئويلىمىغان يەردىن باش كونسۇل پۇشكىننىڭ پوزىتسىيىسى
بەكمۇ قاتتىق بولدى.

— بىزنىڭ ھۆكۈمىتىمىز شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان خادىملىر-
نى ھەرگىز چېكىندۇرۇپ كەتمەيدۇ، قۇمۇلدا تۇرۇۋاتقان قىزىل
8 - تۈەنمۇ شۇلارنىڭ ئىچىدە، — دېدى ئۇ.

10 - ئاينىڭ 26 - كۈنى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كىچىك
تىپلىق 20 نەچچە تانكىسى ئىلى چېگرىسىدىن ئۆتۈپ جىڭ بىلەن
شىخۇغا كېلىپ شېڭ شىسەيگە تەھدىت سالدى. ئەتىسى شېڭ
شىسەي قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرگەندىن كېيىن تانكىلار ئىلگىر-
لەشتىن توختىدى.

شېڭ شىسەي پۇشكىننى يەنە بىر قېتىم قوبۇل قىلىپ:

— ستالىنغا يەتكۈزۈپ قويۇڭ، 4 مىليون خەلق ئىگىلىك
ھوقۇقىنى، زېمىن پۈتۈنلۈكىنى قوغداش ئۈچۈن جان تىكىپ
ئېلىشىدۇ. ئەگەر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى ئادەملىرى
چىقىپ كەتمەيدىغان بولسا شىنجاڭ تەرەپ ئۇلارنىڭ بىخەتەرلىكى-
گە كاپالەتلىك قىلالمايدۇ. مەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بۇ قىلمى-
شىنى پۈتۈن دۇنياغا جاكارلايمەن، — دېدى.

1943 - يىلى 3 - ئايدا، شىنجاڭ ئەتىيازلىق چوڭ پارات
ئۆتكۈزدى. شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىلىق مەسلىھەتچى ۋا-
سىلىيغا:

— 8 - ئۇرۇش رايونى شىنجاڭ ئۆلكىسىگە قىسىملارنىڭ
ئەھۋالىنى تەپسىلىي دوكلات قىلىشنى بۇيرۇدى. قۇمۇلدىكى قى-
زىل 8 - تۈەننى قانداق مەلۇم قىلساق بولار؟ — دېدى.

بۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ گېرمانىيە بىلەن بولغان

ئۇرۇش ۋەزىيىتىدە ياخشىلىنىش كۆرۈلۈۋاتاتتى. 1943 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى قارا دېڭىز بويىدا، 2 ـ ئايدا ئازوۋ دېڭىزى بىلەن ئوكرائىنادا ھۇجۇم قوزغىغان، كۇرسكى بىلەن روستوۋ، ۋوروشىلوفگرادلارنى قايتۇرۇۋالغانىدى.

4 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى، باش كونسۇل پۇشكىن كونسۇلخانىنىڭ كاتىپى بىلەن بىللە دۇبەن مەھكىمىسىگە كېلىپ شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشۈپ، شىنجاڭ ھۆكۈمىتىگە تۆۋەندىكىدەك ئاغزاكى ئۇقتۇرۇش قىلدى.

1. شىنجاڭدىكى بارلىق گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ خىزمىتى توختايدۇ، بارلىق خادىملار بىردەك دۆلەتكە قايتىدۇ، بارلىق ماشىنا ۋە ئۈسكۈنىلەر ئېلىپ كېتىلىدۇ. شىنجاڭ ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ ئىشلارغا ئوڭايلىق يارىتىپ بېرىشىنى سورايمىز.

2. قۇمۇلدا تۇرۇۋاتقان قىزىل 8 ـ تۇەن دۆلەتكە قايتىدۇ.

3. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قۇمۇلدا تۇرۇۋاتقان ئۇچقۇچىلار ئەترىتى دۆلەتكە قايتىدۇ.

4. ئايروپىلان زاۋۇتى ئەمەلدىن قالىدۇ.

5 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى، قىزىل 8 ـ تۇەن چېكىنىشنى باشلىۋەتتى. ئۇلارنىڭ تانكا، توپچى، موتسىكلىت قىسمى ئۇرۇمچىدىن ئۆتكەندە شېڭ شىسەي ئىنتايىن جىددىيلىشىپ، قىسىملىرىغا ھەربىي ھالەتتە تۇرۇش بۇيرۇقى چۈشۈردى، سوۋېت ئىتتىپاقى ئەسكەرلىرىنىڭ شەھەرگە كىرىشىنى قاتتىق چەكلىدى، گازارمىسىنى تاغ باغرىغا قۇرۇشنى بۇيرۇدى. بۇ تۇەن قورغاستىن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن ئالمۇتادا تۇرۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ قوماندانلىق مەركىزىگە ئايلىنىپ قالدى. قىزىل 8 ـ تۇەننىڭ ئاز بىر قىسىم ئادىمى شۇ چاغدا قۇمۇلدىن چىقىپ شىمال تەرەپكە يۈرۈش قىلىپ، سۇڭگۇچتام، قۇلىنچەرى

ئارقىلىق ئالتاي رايونىغا ئۆتۈپ كەتتى. كېيىن سوۋېت ئىتتىپا-قى ئۇلارنى «قاچاق ئەسكەرلەر» دەپ ئاتىغاچقا، ئالتايدىكى قازاق-لارنىڭ شېڭ شىسەيگە قارشى قوراللىق كۆچلىرىگە ئايلىنىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن.

شۇ يىلى 10 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا، قىزىل 8 ـ تۈەننىڭ قۇمۇلدىكى ئەڭ ئاخىرقى 200 ئادىمى 10 ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ غەرب تەرەپكە كەتتى. جۇڭگو تەرەپ ئۇلارنىڭ گازارمىسىنى 2 مىليون شىنجاڭ پۇلىغا سېتىۋالدى، ئۇ گازارمىغا 18 ـ ئارىلاش-ما لۇيىنىڭ شۇي رۇچېڭ قىسمى كۆچۈپ باردى.

قېپقالغان كونسۇلخانا خادىملىرىنىڭ كۆنىمۇ ياخشى ئەمەس ئىدى، ماشىنىغا ئولتۇرۇپ سىرتقا چىقسىلا شېڭ شىسەينىڭ ئىشپىيونلىرى ماشىنا بىلەن كەينىدىن قوغلايتتى، كونسۇلخانىغا كىرگەنلىكى ئادەملەرنى قولغا ئالاتتى، سودىگەرلەر ئۇلارغا تۇر-مۇش لازىمەتلىكلىرىنى، يېمەك ـ ئىچمەكلەرنى ئەكىرىپ بېرىش-تىن قورقاتتى. قەشقەر، تارباغاتاي، غۇلجا تەرەپلەردىمۇ ئەھۋال ئاساسەن شۇنداق ئىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ گېئولوگىيە خادىملىرى بىلەن ئۇس-كۇنىلەرنى ئېلىپ كېتىۋاتقانلارمۇ تۇرلۇك توسقۇنلۇقلارغا، قى-يىنچىلىقلارغا ئۇچرىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىدا نەشر قىلىنغان كىتابلار، شىنجاڭغا كىرگۈزۈلگەن فىلىملەرنىڭ ھەممىسى چەكلەندى.

1942 ـ يىلى 2 ـ ئايدا، مايتاغ نېفىتلىكىنىڭ بارلىق نېفىت قۇدۇقلىرىنى ئۇسكۇنىلىرى بىلەن قوشۇپ، نۇرغۇن باھا تالىشىشلار ئارقىلىق جۇڭگو تەرەپ 1 مىليون 700 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىغا سېتىۋالدى. 5 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى، جۇڭگو تەرەپ تۇدۇڭخابادىكى دېھقانچىلىق سايمانلىرى (ئايروپىلان قۇراشتۇ-رۇش) زاۋۇتىنى بارلىق ئۇسكۇنىلىرى بىلەن 4 مىليون 200

مىڭ ئامېرىكا دوللىرىغا سېتىۋالدى. 6 ـ ئايدا، سوۋېت ئىتتىـ
پاقى شىنجاڭدىكى بارلىق خادىملىرىنى، ئاپتوموبىللىرىنى، قىـ
زىل 8 ـ تۇەننىڭ تانكا ـ برونېۋىكلىرىنى تولۇق ئاچىقىپ
كەتتى. بۇ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ پارتلىشىغا ئۈچ ئاي قالغان
چاغ ئىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۆچى ئۆلكە مەركىزىدە ئاخىرلاشقان
بولسىمۇ، ئەمما ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەتتە ئىنتايىن
جانلىنىپ، ئەڭ ئاخىردا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىدى.

10. توزۇغان گۈلگە ئامال يوق

كېلىشتۇرۇش قىيىن زىددىيەت

شىنجاڭغا گومىنداڭنىڭ كۆچى كىرىپ شېڭ شىسەينىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا بىۋاسىتە تەھدىت يەتكۈزدى.

ئىلگىرى يىغىن ئېچىلىشتىن بۇرۇن شېڭ شىسەينىڭ چوڭايتىلغان سۈرىتىگە ئۈچ قېتىم باش ئۇرۇلاتتى، ئەمدى ھازىر مەرھۇم زۇڭلى بىلەن زۇڭسەينىڭ (1943 - يىلى 9 - ئايدىن كېيىن جياڭ جيېشى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى، قوشۇمچە گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ زۇڭسەيى بولدى) سۈرىتىگە باش ئۇرۇلىدىغان بولدى. ئىلگىرى چوڭ يىغىنلاردا «ئۇلۇغ داھىمىز شېڭ دۇبەن» دېگەن گەپ ئېغىزدىن چىقىش بىلەن تەڭ ھەممە ئورنىدىن تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈرەتتى، ھازىر بولارنىڭ ھەممىسى بىكار قىلىندى.

باشلىرىغا شىلەپە، ئۇچىسىغا قارا كاجىدىن جۇڭشەن چاپان كىيىۋالغان، مەيدىلىرىگە گومىنداڭنىڭ بەلگىسى چۇشۇرۇلگەن ئىزناكلارنى تاقىۋالغان ئەمەلدارلار دەسلەپتە جياڭ جيېشىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن شېڭ شىسەيدىن ئېھتىيات قىلىپ، شىنجاڭنىڭ بۇ خاقانىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇشتىن ساقلىنىپ يۇرۇشكەندى، ئۇزۇن ئۆتمەيلا چۇڭچىڭدىكى ئادىتىنى قىلىپ، كەينىدە قوللايدىغان مەركىزىي ھۆكۈمەت بولغاچقا، چوڭ ئەمەلدارلىق كېبىرىنى كۆرسىتىپ شېڭ شىسەينى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇش-

تى.
گومىنداڭنىڭ تەسىرىنى تېز سۇرئەتتە كېڭەيتىش ئۈچۈن، 1943 ـ يىلى 2 ـ، 3 ـ ئايلاردا لياڭ خەنساۋ گومىنداڭنىڭ ئۆلكە پىرقىسىنىڭ كاتىپى خۇاڭ رۇجىن، ھەيئەتتى جاڭ جىجى قاتارلىقلارنى باشلاپ جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باردى. ئۇلار بارغانلىكى يەرىدە گومىنداڭنىڭ تۇتقان يولىنى تەشۋىق قىلدى، گومىنداڭ تونۇشتۇرۇلغان كىتابلارنى، جياڭ جېيشىنىڭ سۈرىتىنى تارقاتتى. ئۇلارنىڭ كۆندىلىك ھەرىكەتلى-رى شۇ يەردىكى ساقچى ئىدارىسى ۋە مەخپىي خادىملار ئارقىلىق شېڭ شىسەيگە تەپسىلىي يەتكۈزۈلۈپ تۇردى. شېڭ شىسەي ئۇ-لارنى بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، ماڭىمۇ دەپ قويماي كېتىش-كىنىنى قارا، دەپ خاپا بولدى.

مەركەزنىڭ چوڭ ئەمەلدارلىرى گومىنداڭنىڭ ئىچكى يى-غىنلىرىدا تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ، شېڭ شىسەينى ئۆتۈپ كەتكەن گۇمانخور دەپ ئاشكارا ئەيىبلەيدىغان بولدى. ئەزەلدىن مۇستەبىت، چۈشكۈرۈپ قويسا جاھان تىترەپ كېتىدىغان شېڭ شىسەي بۇ ئىشلارغا قانداق چىداپ تۇرالىسۇن؟

بىر قېتىم ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ يىغىنىدا گومىنداڭنىڭ يېڭى ئەزالىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىشى مۇزاكىرە قىلىندى. CC گۇرۇھىنىڭ چاپارمەنلىرىنىڭ بىرى، پىرقە ئىشلىرىدا قات-تىق قول سانىلىدىغان جاڭ جىجى، زور تۈركۈمدە يېڭى ئەزا قوبۇل قىلىش كېرەك، ھەرقايسى ناھىيىلەر پىرقە قۇرۇپ، ئەزالارنى بىۋاستە تەرەققىي قىلدۇرسا بولىدۇ، دېگەنىدى، شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا قوشۇلماي:

— ئۇنداق قىلساق بەك يەڭگىللىك قىلغان بولىمىز. پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىسمىلىكىنى ئالدى بىلەن ساقچى ئىدارىلىرى تۇر-غۇزۇپ چىقىپ، ئاندىن ئۆلكىلىك پىرقىگە تەستىقلاشقا ئەۋەت-سۇن، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سانى مەلۇم سانغا كۆپەيگەندىن كې-يىن، ئاندىن ناھىيىلىك پىرقە قۇرۇلسۇن، — دېدى.

شېڭ شىسەي كۆرۈنۈشتە پارتىيە ئەزالىرىنىڭ سۈپىتىگە بولغان قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە لياڭ خەنساۋ، خۇاڭ رۇجىن قاتارلىقلارنىڭ پارتىيىنىڭ كۆچىنى كۆ-چەيتىشكە كۆچەپ كېتىۋاتقانلىقىدىن نارازى ئىدى. ساقچى ئىدا-رىسى تىزىملىك تۇرغۇزۇش كېرەك، دېگىنى، لى يىڭچىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈشى كېرەك، دېگەن گەپ بولۇپ، بۇ گەپ ئارقىلىق كىمنىڭ پارتىيىگە كىرىشىنى شېڭ شىسەي كۆرسىتىشى ھەم تەستىقلىشى كېرەك، دېمەكچى ئىدى.

جاڭ جىجى جاھىل ئادەم ئىدى، شېڭ شىسەينىڭ ئىشلىرى-نى كۆزىگە سىغدۇرالماي يۈرەتتى، شۇڭا يىغىندا شېڭ شىسەيگە ئاشكارا قارشى چىقىپ ئۇنى ئەيىبلىدى.

— شېڭ مۇدىرنىڭ دېگىنى بويىچە بولسا، پارتىيە ئەزالىرى-نى ئەمـــەس، ساقـچىلارنى قـوبۇل قىلساق بولىدۇ، — دېدى ئۇ، — بۇ ساقچى دۆلىتىنىڭ قىلىقى.

شېڭ شىسەي ئۆزىگە مۇنداق ئاشكارا قارشى چىققان ئادەمنى ئۆمرىدە تۇنجى كۆرۈشى ئىدى، بۇنىڭغا ئۇ چىداپ تۇرالىسۇنمۇ؟ شۇئان ئۇستەلنى مۇشتلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— جاڭ ھەيئەت بۇ گېپى بىلەن سىياسەت خاراكتېرلىك خاتـالىق ئۆتـكۈزدى، — دېدى ئۇ ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىپ، — پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققىي قىلدۇرغاندا ئېھتىياتچان بولۇش كېرەك، بۇنى قانداقمۇ ساقچى دۆلىتىگە ئوخشاتقىلى بولسۇن؟

ئىككى تەرەپ قاتتىق تىركىشىپ يىغىننى داۋاملاشتۇرۇش مۇمكىن بولمىدى.

بۇ ئۇ ئىككىسىنىڭ تۇنجى تۇتۇشۇشى ئىدى. 1944 - يىلى ئېچىلغان بىر قېتىملىق پىرقە ئىشلىرى يىغىنىدا ئىككىسى يەنە بىر قېتىم قاتتىق تۇتۇشۇپ قالدى. يىغىن ئېچىلىشى بىلەنلا شېڭ شىسەي:

— بەزى ئادەملەر ئېغىر سىياسىي خاتالىق ئۆتكۈزدى، — دەپ ئېلان قىلدى. ھەممە ئادەم ئۇنىڭ كىمنى دەۋاتقانلىقىنى

بىلەلمەي ھەيران قېلىشتى. شېڭ شىسەي جاڭ جىجىنى كۆرسىتىپ، — ئۇ ئادەم دەل سىز! — دېدى.

جاڭ جىجى ئۇنىڭغا قايىل بولماي:

— ھەيئەت مۇدىر، گەپ قىلغاندا ئاساس بىلەن قىلىڭ. مەن ئۆزۈمنىڭ قانداق ئېغىر سىياسىي خاتالىق ئۆتكۈزگىنىمنى بىلمىدىم، شۇڭا پاكىت بىلەن سۆزلەڭ، بولمىسا بۇ گېپىڭىزنى قەتئىي قوبۇل قىلمايمەن ھەم ئېتىراپمۇ قىلمايمەن. ئەڭ ياخشىسى، سىياسىي خاتالىق ئۆتكۈزدى دېگەن گېپىڭىزنى قايتۇرۇۋېلىڭ، — دېدى.

شېڭ شىسەي بۇ گەپكە ھاڭ-تاڭ قېلىپ، ئاچچىقى بىلەن:

— سىز ئۆزىڭىزنىڭ مەسئۇلىيەت دائىرىڭىزدىن بەكلا چەتنەپ كەتتىڭىز. مەن شىنجاڭنىڭ مۇھىتىنىڭ ئالاھىدە ئىكەنلىكىنى كۆپ قېتىم تەكىتلەپ كەلدىم. نۇرغۇن جايلاردا گومىنداڭنىڭ چارىسى بىلەن ئىش قىلغىلى بولمايدۇ، بۇ كۆپچىلىككىمۇ ئايان. سىزدىن سوراپ باقاي، سىز نېمىشقا شۇنچە كۆپ دۆلەت بايرىقى، دۆلەت ئاتىسىنىڭ، زۇڭسەينىڭ شۇنچە كۆپ سۈرىتىنى باستۇرۇپ جەنۇبىي شىنجاڭدا قالايمىقان تارقىتىسىز؟ يا ماڭا بىر ئېغىز گەپ قىلىپ قويمىدىڭىز، — شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ شىنجاڭدىن شەپىسىزلا ئايرىلىپ قېلىشىدىن بەك قورقاتتى.

— ھەيئەت مۇدىر، — دېدى جاڭ جىجى ئۇنىڭغا رەدىيە بېرىپ، — دەيدىغان گېپىمنى ئالدىڭىزدا دەۋېرەي، مەن سىزنىڭ زۇڭسەينىڭ مەقسىتى بويىچە بىزنىڭ پىرقە ئىشلىرىنى ياخشى ئىشلىشىمىزگە رەھبەرلىك قىلىشىڭىزنى ئارزۇ قىلىمەن. مەن دۆلەت بايرىقى بىلەن داھىيلىرىمىزنىڭ سۈرەتلىرىنى تارقىتىشنىڭ نەرى خاتا ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدىم. شىنجاڭنىڭ پارتىيىمىزنىڭ تۇتقان يولىنى قوبۇل قىلالمىغۇدەك قانداق ئالاھىدە جايلىرى باركىن تاڭ، ئىلگىرىكىدەك دۇبەننىڭ سۈرىتىنى ھەممە يەرگە تارقىتىشىمىز كېرەكمىدى-يا؟

شىڭ شىسەينىڭ جاڭ جىجىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئاغزى تۇۋاقلىنىپ قالدى، بۇ گەپلەر ئۇنىڭ يېغىرىغا تەگكەنىدى. ئاخىر ئۇ چىداپ تۇرالماي ئورنىدىن تۇرۇپ پېشىنى قېقىپ چىقىپ كەتتى.

شىڭ شىسەي بۇ ئىشنى كۆپ ئويلاندى، ھازىر ئىلگىرىكىگە ئوخشىمايتتى، بۇنداق كېتىۋەرسىمۇ ئۆزىنىڭ ئابرۇيىغا ياخشى ئەمەس ئىدى. يىگىت ئۇچۇن ئۆچ ئېلىش ئون يىلدىن كېيىنمۇ كېچىكمەيدۇ، دېگەن گەپمۇ بارغۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر كۈنى جاڭ جىجىنى يالغۇز تاماققا تەكلىپ قىلىپ، تاماق ئارىلىقىدا ئۇنىڭغا:

— مەن ھەربىي ئادەم، شۇڭا گەپلىرىم قوپال، ئۆتكەندە سىزنى رەنجىتىپ قويغان گەپلەرنى قىلغان بولسام كەچۈرۈۋېتىشىڭىزنى سورايمەن، — دېدى. تاماق يەپ بولۇپ قايتىدىغان چاغدا يەنە، — بۇنىڭدىن كېيىن بىر - بىرىمىزنى كەچۈرۈپ، ياخشى ھەمكارلىشىپ شىنجاڭ ئۈچۈن كۆپرەك ئىش قىلايلى، — دېدى.

لى يىڭچى شىڭ شىسەيگە ئاخبارات يەتكۈزۈپ:

— جاڭ جىجى دېگەن ئۇ ئەبلەخ زادىلا جىم ياتمايدىكەن، ھەممىلا يەردە ئوت قۇيرۇقلۇق قىلىپ يۈرىدۇ. ئىشەنچلىك ئاخباراتلاردىن قارىغاندا، ئۇ ئاخبارات، پىرقە ئىشلىرى، خەۋەر، مەشىق قاتارلىق سىستېمىلاردا بىر قىسىم ئادەملەرنى ئۆزىگە تارتىپ: «ئېسىل ئەنئەنىمىزنى ساقلاپ قېلىشىمىز كېرەك» دەپ يۈرۈپتۇ. بۇ دۇبەن جانابلىرى بىلەن قارشى مۇقام تۇۋۇلىغانلىق، ئۆزىنى سىزنىڭ قارشى تەرىپىڭىزگە قويغانلىق ئەمەسمۇ؟

شىڭ شىسەي بۇ گەپنى چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ ئاڭلىدى، ئەمما گەپ قىلمىدى، ئىچىدە: «بۇ خۇمپەر ھامان بىر كۈنى مېنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمنى بىلىپ قالىدۇ» دەپ ئويلىدى.

شىڭ شىسەي كۆپ سانلىق گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىنى ئامال

بار ئۆزىگە تارتىشقا تىرىشتى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئامبىرىدا
ھەر خىل يېمەكلىكلەر، لازىمەتلىكلەر تاغدەك دۆۋىلىنىپ تۇرۇپ-
تۇ، شۇلارنى ئاچىقىپ كىشىلەرنى ئۆزىگە قارىتىشقا ئىشلەتسە
بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ جۇ شاۋلياڭ ھاراقنى ياخشى كۆرىدىكەن، پۇر-
سەت تېپىپ ئۇنىڭغا يەشىكى بىلەن لەنجۇغا ئەۋەتىپ بەرسىمۇ
بولىدۇ. ئادەتتىمۇ ئۇ گومىنداڭنىڭ ئەمەلدارلىرىنى مېھمان قى-
لىپ تۇراتتى. دەسلەپتە ئۇلار بۇ مېھماندارچىلىقتا، ئۇزۇن بول-
دى كۆرۈشەلمىدۇق، مۇشۇ پۇرسەتتە ئازادە پاراڭلىشىپ ئولتۇ-
رىدىغان بولدۇق، دەپ ئويلاپ خۇشال بېرىشقانىدى. كېيىن ئۇلار
شېڭ شىسەينىڭ زىياپىتىنى يېيىشنىڭ ئازابلىق ئىش ئىكەنلىكى-
نى بىلىپ قېلىشتى. تاشقى ئىشلار پەۋقۇلئاددە خادىمىنىڭ مەھ-
كىمىسىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى ئىشلىرى بۆلۈمىنىڭ بىر بۆلۈم
باشلىقى مۇنداق دېدى: «شېڭ شىسەينىڭ زىياپىتىدە خىزمەت
قىلىدىغانلارنىڭ ھەممىسىدە يان قورال بار ئىكەن. شېڭ شىسەي
بىلەن بىللە تاماق يېسىڭىز ئىككى قولىڭىز جەزمەن ئۈستەل
ئۈستىدە تۇرۇشى، تاماق يېگەندىن باشقا ھەرىكەتلەردە بولماسلىقى
كېرەك ئىكەن، ئازراقلا ئېھتىيات قىلمىسىڭىز ئۇ خىزمەتچىلەر
يېنىڭغا ئېسىقلىق يان قورالىنى بەدىنىڭىزگە تەگكۈزۈپ قويۇپ
سىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويىدىكەن» دېدى. بۇ بىللە تاماق يېيىش
ئەمەس زەھەر يېيىشقۇ!

شېڭ شىسەي داڭلىق ھاراق، داڭلىق تاماكا سوۋغا قىلىش-
تىن باشقا يەنە بوك ماركىلىق ئالتۇن قەلەم، شۋېيتسارىيىنىڭ
سائىتى، قىممەت باھالىق تېرە، بۇغا مۈڭگۈزى، بۆكەن مۈڭگۈ-
زى، يۇڭ رەخت قاتارلىق نەرسىلەرنىمۇ سوۋغا قىلىپ تۇردى،
ھەتتا بويتاقلارغا لايىق تېپىپ بېرىش يولى بىلەنمۇ كىشىلەرنى
ئۆزىگە تارتتى.

شېڭ شىسەينىڭ ئەڭ خاتىرجەم بولالمايدىغىنى گومىنداڭ-
نىڭ ئارمىيىسى ئىدى. 1943 - يىلى 4 - ئايدا، جۇ شاۋلياڭ
ئالتە تۈەن ئەسكىرىنى شېڭ شىسەينىڭ مەشىق قىلدۇرۇپ بېرى-

شىگە بەردى. شېڭ شىسەي بۇ ئادەملەرنى مەشىقنى تۈگىتىپ ھەربىي ماھارەتتە يېتىشىۋالغاندىن كېيىن باشقۇرالماي قېلىشىدىن قورقۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوشۇنىنىڭ تەركىبىگە كىرگۈزمەي ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تۆۋەن دەرىجىلىك بىر تۈركۈم ئوفىتسېرلارنى دۇبەن مەھكىمىسىگە ياكى ھەربىي ئورگانلارغا مۇلكىي ئىشلارنى قىلىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى.

لاۋمەنچېڭدا گومىنداڭنىڭ 7 - شىسى تۇراتتى، ۋەزىپىسى شېڭ شىسەينىڭ مەركەزگە پايدىسىز ئىش قىلىپ قويۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنى نازارەت قىلىپ تۇرۇش ئىدى. شېڭ شىسەي بۇنى بايقاپ، 128 - شىنى ئۇلارنىڭ ھەرىكەتلىرىنى نازارەت قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. ئەگەر 7 - شىنىڭ تاپتىن چىققان ھەرىكەتلىرىنى سەزسەڭلار دەرھال قورشىۋېلىپ قورال تاپشۇرۇشقا مەجبۇر قىلىڭلار، دەپ يوليورۇق بەردى. شېڭ شىسەينىڭ گومىنداڭغا تاقابىل تۇرۇشتىكى يەنە بىر چارىسى ھەربىي ئاشلىقنى كونترول قىلىپ، ھەرقايسى قىسىملارنىڭ زاپاس ئاشلىقىنى ئۈچ كۈندىن ئاشۇرماسلىق ئىدى. ئەسكەرلەر ئاشلىق بولمىسا بىر قەدەممۇ مىدىرلىيالمايدۇ - دە.

شۇ يىلى شېڭ شىسەي ئەلنى خاتىرجەم قىلىش باھانىسىدە قوشۇننى كېڭەيتىپ، ئومۇمىي ئەسكەر سانىنى 28 مىڭغا يەتكۈزدى. بۇ 1934 - يىلىدىكى ئەسكەر سانىدىن بىر ھەسسە كۆپ سان ئىدى.

1943 - يىلى 9 - ئايدا، شېڭ شىسەي گومىنداڭنىڭ 5 - نۆۋەتلىك 1 - ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن چۇڭچىڭغا باردى. بۇ قېتىممۇ ئۇ مەركەزدىكى چوڭ ئەمەلدارلارغا شىنجاڭنىڭ قىممەتلىك نەرسىلىرىدىن سوۋغا تەييارلىدى. بۇ ئۇنىڭ ئون يىلدىن بېرى چۇڭچىڭغا بىرىنچى قېتىم بېرىشى ئىدى. جياڭ جيېشى ئۇنى ئالاھىدە قوبۇل قىلدى ۋە خوتۇنى چيۇ يۇفاڭ ئىككىسىگە چاي بەردى.

شېڭ شىسەي چۇڭچىڭدىن قايتىپ كېلىپ ئەتىسى كەچتە سۇڭ نيەنسى، شۇي بودا، خې گېڭگۇاڭ، چېڭ دۇڭبەي، لاڭ داۋخېڭ، ۋاڭ نەيجۇڭ قاتارلىق بىرقانچە يۇرتلۇقلىرىنى ئىككىنچى قەۋەتتىكى كىچىك يىغىن زالىغا چاقىرىپ يىغىن ئاچتى. يىغىندا ئۇ بۇ قېتىمقى ئومۇمىي يىغىن جەريانىدا كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىنى، ئۆزىنىڭ تەسىراتلىرىنى سۆزلىدى. ئالاھىدە تەكىتلەپ يەنە شۇنداق دېدى:

— دۆلىتىمىز ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش قىلغان بۇ بىرقانچە يىل ئىچىدە نەتىجە ئاز، پارتىيە ئىچىدە مەزھەپ كۈرىشى ئېغىر، سىياسىي جەھەتتە چىرىكلىشىش كۆرۈنەرلىك ئىكەن. بىز مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئۆز ئالدىمىزغا بىر ئىش قىلمىساق، ئۆزىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرمىساق بولمايدۇ...

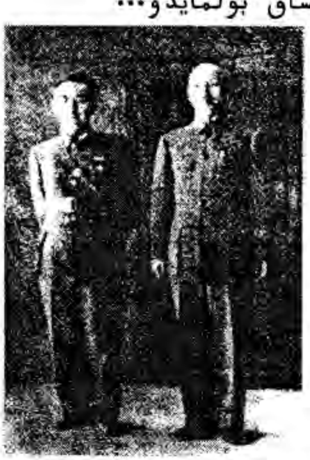

1943 ـ يىلى شېڭ شىسەينىڭ چۇڭچىڭغا يىغىنغا بارغاندا جياڭ جيېشى بىلەن چۈشكەن سۈرىتى

شېڭ شىسەي سۆزلەپ بولۇپ كۆپچىلىكنىڭ پىكرىنى سورىدى. شېڭ شىسەي بىلەن بىر يۇرتلۇق بولغىنىغا تويغان بۇ «دوكتورلار» ئاللىبۇرۇن ئۇنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ گومىنداڭغا ئۆزىنى ئېتىشنىڭ كويىدا يۈرۈۋاتقان تۇرسا، ئۇنىڭ ئۆز ئالدىمىزغا ئىش قىلساق دېگىنىگە ماقۇل دەمدۇ؟ ئەمما، ئۇلار قورقۇنچاق ئىدى، خېلىغىچە زۇۋان سۈرمىدى. بىر ھازادىن كېيىن سۇڭ نيەنسى سۆز قىلىپ:

— بىز مەركەز بىلەن تېخى يېڭىلا مۇناسىۋەت ئورناتتۇق، شۇڭا ئايرىم ئىش قىلىمەن دېگەن گەپنى ھەرگىز قىلمىساق، بولمىسا مەركەز بىزدىن گۇمانسىراپ قالىدۇ، — دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، شېڭ شىسەي بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمى-دى، قاپاقلىرى تۈرۈلۈپ كەتتى ۋە بۇرۇلۇپلا ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى، ئولتۇرغانلار ھەيران قېلىپ نېمە قىلىشلىرىنى بىلمەي قالدى. 9 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا، شېڭ شىسەي پىرقە ئىشلىرىنى تەكشۈرۈپ كەلسۇن دەپ، سۇڭ نيەنسىنى جەنۇبىي شىنجاڭغا ئەۋەتتى، ئىككىنچى يىلى يەنە گېزىتخانىنىڭ باش-لىقى قىلىپ قويدى.

1943 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1944 ـ يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىغىچە بولغان مۇشۇ ۋاقىت ئىچىدە خەلقئارا ۋەزىيەتتە نې-گىزلىك ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى. سوۋېت ئىتتىپاقى قىزىل ئارمىيىسى گىتلېرنىڭ ئارمىيىسىنى ئۆز تۇپرىقىدىن پۈتۈنلەي قوغلاپ چىقىرىپ، گېرمانىيە فاشىزمى ئۈستىدىن ھەل قىلغۇچ غەلىبە قازاندى. لېكىن، ياپون جاھانگىرلىكى بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان گومىنداڭ ئارمىيىسى يۈشياڭدا قاتتىق مەغلۇپ بول-دى. بۇ چاغدا شېڭ شىسەي يەنە سوۋېت ئىتتىپاقىغا يۆلىنىشنى ئويلاپ قالدى، ئەمما يەنە چېگرىدا توختىماي ۋەقە تۇغدۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىنى بۇزۇپمۇ تۇردى. بۇ ئۇنىڭ سوۋېت ئىت-تىپاقىغا مۇشۇنداق ئۇسۇل بىلەن يېقىنلىششنى ئويلاۋاتقىنىمۇ، بىلگىلى بولمايتتى.

جياڭ جيېشى بىلەن شېڭ شىسەي ئوتتۇرىسىدىكى يوشۇرۇن كۈرەش بارغانسېرى روشەنلىشىشكە باشلىدى. شېڭ شىسەي بۇ-رۇنقى ئىشلىرىنى يەنە تەكرارلاپ، يېڭىدىن «سۈيىقەستلىك توپى-لاڭ دېلوسى»نى ئويدۇرۇپ چىقىپ، يەنە بىر قېتىم سىياسىي پۈرسەتپەرەسلىك قىلىشقا ئۇرۇندى.

1944 ـ يىلى 2 ـ ئايدىن باشلاپ، شېڭ شىسەي ناھايىتى ئاز كۆرۈنىدىغان بولدى، مىجەزىمۇ ئۆزگىرىپ كەتتى، ئۆلكىلىك پىرقە بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ دائىملىق يىغىنلىرىغا قات-ناشمايدىغان، ئامىۋى يىغىنلارغىمۇ بارمايدىغان بولۇۋالدى، بۇ

ئارقىلىق ئۇ ئەتراپىدىكىلەرگە باشقىلارنىڭ ئۆزىگە قەست قىلىپ
قويۇشىدىن قورقۇۋاتقاندەك تۇيغۇ بەرمەكچى ئىدى. ئۇ ئۆزىمۇ،
كېسىلىم بار، يىغىنلارغا بارالمايمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆلكىلىك
پىرقە ھەيئەتلىرى بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى ئىچى-
دىكى بەزى ئادەملەرنىڭ گەپ - سۆزلىرىدىن ئەنسىرەپ قالدىم،
باشقىچە ئويلىرى بارمىكىن دەپ ئويلايمەن، شۇڭا ئېھتىيات قىلى-
مىسام بولمايدۇ. ھازىرچە يىغىنلارغا قاتناشماي تۇراي، دېگەن-
دى. بۇ ئۇنىڭ ئادەتلىنىپ كەتكەن ۋاستىسى بولۇپ، ھەربىر
قېتىملىق «سۈيىقەستلىك توپىلاڭ دېلوسى»نى ئويدۇرۇپ چى-
قىشتىن ئىلگىرى مۇشۇنداق قىلاتتى.

3 - ئايدا، شىنجاڭنىڭ ئالتاي رايونىدىكى قازاقلار سوۋېت
ئىتتىپاقى ۋە تاشقى موڭغۇلىيىنىڭ قوللىشى بىلەن قوزغىلاڭ
كۆتۈردى، گومىنداڭ مۇشۇ پۇرسەتتە ئەسكىرىي كۈچىنى كۈ-
چەيتتى. جياڭ جيېشى جۇ شاۋلياڭغا ئۆلكە مەركىزىگە بېرىپ
توپىلاڭنى تىنچىتىشقا قوماندانلىق قىلىشنى، ئۈچ شى ئەسكىرى-
نى شىنجاڭغا يۆتكەشنى بۇيرۇدى ۋە قورال - ياراغلارنى تولۇقلاپ
بەردى. بۇ شېڭ شىسەي ئۈچۈن كۈچلۈك تەھدىت ئىدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقلارنىڭ قوزغىلىڭىنى قوللاشتىن
مەقسىتى شېڭ شىسەينى ئاغدۇرۇۋېتىش ئىدى، ئەمما شېڭ شى-
سەي ئۇنى، زەربە بېرىش ئارقىلىق مېنى ئۆزىگە تارتماقچى
بولۇۋاتىدۇ، دەپ خاتا ئويلاپ يۈرۈۋاتاتتى. شۇڭا، سوۋېت ئىتتى-
پاقى بىر تەرەپتىن 2 مىڭچە كېلىدىغان قازاق قوزغىلاڭچىلىرىنى
قوراللاندۇرۇپ شېڭ شىسەيگە قارشى ئۇرۇشقا سالسا، يەنە بىر
تەرەپتىن موڭغۇلىيە تەرەپتىن ئايروپىلان كىرگۈزۈپ چىڭگىل،
بۇرچىن قاتارلىق جايلارنى بومباردىمان قىلدى، ئوققا تۇتتى.
ئۇنىڭدىن باشقا، موڭغۇلىيە قوشۇنلىرىدىن 1 مىڭ 500 ئەسكەر-
نى، قازاقلاردىن 1 مىڭ 500 ئادەمنى شىنجاڭ بىلەن موڭغۇلىيە-
نىڭ چېگرىسىغا توپلاپ، ئاۋۋال كۆكتوقاي، ئاندىن پۈتۈن ئال-

تاي رايوننى بېسىۋالماقچى بولدى. لېكىن، شېڭ شىسەي بۇنى
رۇسلارنىڭ مېنى كونا يولۇمغا قايتىپ كېلىشكە مەجبۇرلاۋاتقىـ
نى، گومىنداڭنى شىنجاڭدىن قوغلىۋېتەلىسەملا ئۇلار بۇرۇنقىـ
دەك ماڭا قۇچىقىنى كەڭ ئېچىپ مېنى قىزغىن قۇچاقلايدۇ،
دەپ ئويلىدى.

بىر قېتىم ئۇ خۇاڭ رۇجىن، جىن شاۋشيەن (ئۆلكىلىك
پىرقە ھەيئىتى) قاتارلىق كىشىلەرنى تاماققا چاقىرتىپ:

— ھازىر ئالتاينىڭ ۋەزىيىتى جىددىيلىشىپ قالدى، بۇ
چوقۇم رۇسلارنىڭ ئىشى، مېنى ئۆزلىرى بىلەن ياخشى بولۇپ
قېلىشقا مەجبۇرلاۋاتىدۇ، — دېدى.

خۇاڭ رۇجىن بىلەن جىن شاۋ شيەن شۇئان، شېڭ شىسەي
ئورنىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، چۇڭچىڭدىن كەلگەنلەرگە قول
سېلىش، شۇ يول بىلەن قايتىدىن سوۋېتلىكلەرنىڭ قوينىغا ئۆزىـ
نى ئېتىش نىيىتىگە كەلگەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى.
ئۇلار شۇنداق ئويلىغىنى بىلەن ئامال قىلالمايتتى، قولىدىن
پەقەت چۇڭچىڭغا بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلىشلا كېلەتتى. شۇنىڭ
بىلەن، خۇاڭ رۇجىن چۇڭچىڭ تەرەپتىن ئايروپىلان كەلسىلا
چۇڭچىڭغا خەت ئەۋەتىپ (خەتنى پوچتىدىن سالغىلى بولمايتتى)
مەركەزنىڭ كۆپرەك ئەسكەر ئەۋەتىپ ئۈرۈمچىنى ھەربىي جەھەتتە
كونترول قىلىشنى تەلەپ قىلدى. 1944 ـ يىلى 6 ـ ئايدا،
ئامېرىكىنىڭ مۇئاۋىن زۇڭتۇڭى ۋاللاتسې شىنجاڭغا كەلگەندە،
تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ۋاڭ شىجيې ئۇنى قارشى ئالغىلى
ئۈرۈمچىگە كەلدى. جاڭ جىجى، خۇاڭ رۇجىن ئىككىسى ئۆلكىـ
لىك پىرقە ھەيئەتلىرىنىڭ تاپشۇرۇشى بىلەن ۋاڭ شىجيې بىلەن
كۆرۈشۈپ، شېڭ شىسەينىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يېقىنلىـ
شىش كونا كېسىلىنىڭ قوزغىلىپ قالغانلىقىنى، بۇنىڭ ئىپادىـ
لىرىنىڭ ناھايىتى ئېنىق ئىكەنلىكىنى، بۇ ئەھۋالنى جياڭ جېيـ
شىغا مەلۇم قىلىپ قويۇشنى، شېڭ شىسەيگە ئىشەنمەسلىكنى،

تېز سۈرئەتتە ھەربىي ھەرىكەت قوللىنىپ بالا ـ قازاننىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەكلىكىنى، شۇ چاغدىلا شىنجاڭدا ئۇزۇن مۇددەتلىك تىنچلىق ئورناتقىلى بولىدىغانلىقىنى دوكلات قىلدى.

ئەڭ ئاخىرقى قارا ئاپرېل

1944 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، ئىككى ئايدىن بېرى كىشىلەرگە كۆرۈنمەي كەلگەن شېڭ شىسەي دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ غەربىي بىناسىدا ئېچىلغان ئاپرېل ئىنقىلابىنىڭ 11 يىللىقىنى خاتىرىلەش چوڭ يىغىنىدا ئۆزىنى كۆرسەتتى. ئۇ 40 — 50 نەپەر ماۋزۇر بىلەن قوراللانغان مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ قوغدىشى بىلەن يىغىن زالىغا كىرىپ كەلدى. رەئىس سەھنىسىدىن ئورۇن ئالغاندىن كېيىن، بىر ئالدىدىكى دەپتەرگە، بىر پەستىكىلەرگە قاراپ دەپتەرگە قولىدىكى قىزىل قېرىنداش بىلەن بەلگە قويۇپ ئولتۇردى. يىغىنمۇ چالا ـ پۇلا ئېچىلىپ يىغىشتۇرۇلدى، بۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ ئارامى يوقلۇقىنى بىلدۈرەتتى.

4 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي تۇيۇقسىز بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى بىلەن «ئۇن چوڭ دوكتور»نى قولغا ئالدى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 2 دە سۇڭ نيەنسى گېزىتخانىدىكى ئىشخانىسىدا ئىدى، تۇيۇقسىز قارا كىيىملىك بىر ساقچى كىرىپ: «بىزنىڭ لى باشقارما باشلىقى (لى يىڭچى) سىزنى مەجلىسكە چاقىرىۋاتىدۇ!» دېدى. ئۇزۇن ئۆتمەي مۇئاۋىن گېزىتخانا باشلىقى لاڭ داۋخېڭنىمۇ چاقىرىپ چىقىپ ئىككىسىنى ماشىنىغا سالدى ـ دە، يۈرۈپ كەتتى.

شىنجاڭ گېزىتخانىسى شەھەرنىڭ غەربىي دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدا بولۇپ، شەھەرگە غەربىي دەرۋازىدىن كىرسە ئۇزۇن ماڭمايلا ساقچى باشقارمىسىغا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. لېكىن، ماشىنا شىمالىي دەرۋازىدىن كىرىپ، شەھەر ئىچىگە كىرگەندىن

كېيىن جەنۇبىي دەرۋازا تەرەپكە قاراپ ماڭدى. سۇڭ نيەنسى گۇمان قىلىپ، ساقچىدىن:

— ساقچى ئىدارىسىگە يىغىنغا باراتتۇقۇ؟ ھازىر نەگە كېتىۋاتىمىز؟ — دەپ سورىدى. بۇ سوئالغا جاۋاب چىقىپ بولغۇچە ماشىنا تار بىر كوچىغا كىرىپ بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىدا توختىدى. ماشىنا توختىغاندىن كېيىن، قارا كىيىملىك ساقچى:

— كېلىدىغان يېرىمىز مەشە! — دېدى.

ئىككىيلەن ماشىنىدىن چۈشۈرۈلۈپ، دېرىزىلىرىنىڭ قەغەزلىرى يىرتىلىپ كەتكەن، تام - تورۇسلىرىنى ئۆمۈچۈك تورلىرى قاپلاپ كەتكەن بىر ئۆيگە ئېلىپ كىرىلدى. قارا كىيىملىك كىشى ئۇ ئىككىسىنى ئۆيگە ئىتتىرىپ كىرگۈزۈۋەتكەندىن كېيىن، ئۆزى بوسۇغىدىلا ئولتۇردى. لاڭ داۋخېڭ سۇڭ نيەنسىدىن:

— بۇ نېمە ئىش! — دەپ سورىدى.

— يەنە بىر يېڭى ئويۇن ئويناۋاتقان ئوخشايدۇ، — دېدى سۇڭ نيەنسى. بىرئازدىن كېيىن قارا كىيىملىك كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ ئىككىسىنىڭ بەلۋېغىنى، سائەتلىرىنى، قەلەملىرىنى ۋە باشقا ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئېلىۋېلىپ، ئاندىن ئايرىم - ئايرىم سولاپ قويدى. بۇ ئۆيدە تۇرۇۋاتقانلارنىڭ دېيىشىچە، بۇ يەر ليۇ ۋېنلۇڭنىڭ قورۇسى ئىكەن. ئەتىسى، سۇڭ نيەنسىنى كېچە - كۈندۈز داد - پەرياد ساداسى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان، ئىنتايىن مۇستەھكەم بىر ئۆيگە سولىدى، ئۇنىڭغا پەقەت سېسىق پۇراق چىقىپ تۇرغان تەرەت تۇڭىلا ھەمراھ ئىدى. مانا بۇ دۇنيانىڭ دوزىخى دېگەن مەشھۇر نامى بار كاتولىك دىنى چېركاۋى ئىدى.

سۇڭ نيەنسى بۇ يەردە 70 نەچچە كۈن سولىنىپ ياتتى. ئۇ تۈرمىنىڭ ئازابىنى تازا تارتىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىر كېچىسى، ئۇشتۇمتۇت ئىككى گۇندىپاي كىرىپ ئۇنىڭ بېشىنى قارا لاتا

بىلەن ئوراپ، ئۆدۆلدىكى چوڭ بىر سوراقخانىغا ئېلىپ كىردى. سوراقخانىنىڭ ئۆدۆل تېمىغا: «دۆبەننىڭ بۆيرۇقى: ‹سوراق ئاخىرىغىچە ئېلىپ بېرىلسۇن، سوراقتا ئۆلگەنلەر ئۆزىگە›» دې-گەن يوغان خەتلەر چاپلاقلىق ئىدى، سوراق سەھنىسىدە شىڭ شىسەينىڭ ئۆزىنى سوتچى دەپ ئاتىۋالغان ئون چوڭ جاللاتنىڭ بىرى بولغان فۇ باۋليەن ئولتۇراتتى.

فۇ باۋليەن قولى بىلەن شەرەت قىلىپ تۇرۇپ:

— سەن ئۇزۇنىسىغا (ئىككى قولىنىڭ بىرىنى يۇقىرىغا، بىرىنى تۆۋەنگە قىلىپ)، توغرىسىغا (ئىككى قولىنى ئىككى تەرەپكە كېرىپ) مۇناسىۋەتلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى تاپشۇر، راست گەپ قىل. بۇ يەرنىڭ قانداق جاي ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟ تامدىكى دۆبەننىڭ بۆيرۇقىنى ئوقۇدۇڭمۇ؟ سەنلا ئەمەس، بۇ يەرگە كىرگەن ھەرقانداق باتۇر بولسىمۇ راست سۆزىنى ئېيتماي، مەسىلىسىنى تاپشۇرماي قالمايدۇ، بولمىسا ئۇنىڭغا ھاياتلىق يوق، — دېدى.

— مېنىڭ ئۇزۇنىسىغا مۇناسىۋىتىم جياڭ ۋېيبوەنجاڭ بىلەن باش كاتىپ، تەشكىلات مىنىستىرلىقى، ئۆلكىدە ھەيئەت مۇدىر بىلەن شۇجى، تۆۋەندە...

— سېنىڭ چەت ئەل بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭچۇ؟ — دېدى فۇ باۋليەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ.

— مېنىڭ ھەرقانداق بىر چەت ئەل بىلەن مۇناسىۋىتىم يوق.

— سەن شۇنچىلىك پاكىز ئادەممۇ؟ بىز سېنى بىلىمىز، سەن مەلۇم بىر تەشكىلاتنىڭ باشلىقى.

— ئۇنداق ئىش مۇتلەق مەۋجۇت ئەمەس.

— ماقۇل، سەن ھازىرچە قايتىپ كېتىپ ياخشى ئويلان، كېلەر قېتىم كەلگەندە بارلىق سۇيىقەستلىك ھەرىكەتلىرىڭنى بىرىنى قويماي تاپشۇرىسەن.

ئەتىسى، شېڭ شىسەي سۇڭ نيەنسىنى تېلېفوندا ئۆزى سوراق قىلدى.

— مەن سىزنى ئۆزۈڭ يىللىق مۇناسىۋىتىمىزنىڭ يۈزى ئۈچۈن قىيىن - قىستاققا ئالغۇزمىغان تۇرسام، سىز نېمە ئۈچۈن سەمىمىيلىك قىلمايسىز؟ نېمە ئۈچۈن مەسىلىڭىزنى تاپشۇرمايسىز؟ — دېدى شېڭ شىسەي، — تەشكىلاتىڭىزنىڭ ھەرىكەت ئەھۋالىنى دەرھال تاپشۇرۇڭ، ھەرقانچە ھىيلىگەرلىك قىلىسىڭىزمۇ قۇتۇلۇپ كېتەلمەيسىز. باشقىلار تاپشۇرۇپ بولدى، پەقەت سىزلا سەمىمىي بولمايۋاتىسىز.

چېڭ دۇڭبەي قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن قاتتىق تاياق يەپ، تاياقنىڭ زەربىسىگە چىدىماي يالغاندىن ئىقرار قىلدى. لېكىن، فۇ باۋلىيەن ئۇنىڭ ئىقرارىدىن رازى بولماي، ھۇ خۇمپەر، گەپنىڭ جان يېرىنى دېمەيۋاتىسەن، دەپ، كوممۇنىستلارنىڭ پائالىيەتلىرىنى پاش قىلىشقا قىستىدى. چېڭ دۇڭبەي ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە، كوممۇنىستلار ئۇرۇمچىدە ھەرىكەت ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، دېدى.

فۇ باۋلىيەن ئىختىيارسىز كۈلۈپ كېتىپ:

— ئەمدى مېڭەڭ ئېچىلدى. خوش، پارتىيىڭلارنىڭ شېرىكلىرىچۇ؟ — دېۋىدى، چېڭ دۇڭبەي ھېچنېمىنى ئويلىماي، سول ئىدىيىسى كۈچلۈك ئادەملەر بىلەن ئىلگىرى كومپارتىيىگە ئەزا بولۇپ كىرگەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى پاش قىلدى.

— كومپارتىيە يالغۇز مۇشۇ ئادەملەرگىلا تايانسا چوڭ ئىشلارنى قانداق ۋۇجۇدقا چىقىرالايدۇ؟ سەن تارازىدا تۇرمايدىغان ئادەتتىكى ئادەملەرنى پاش قىلىپ باشلىقلىرىڭنى يوشۇرۇۋاتىسەن، سەن ئۇلارنى نامى بار ئادەملەر، شىنجاڭ ئۇلارنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ، دەپ ئويلىما، — دېدى فۇ باۋلىيەن يەنە.

چېڭ دۇڭبەي، نامى بار ئادەملەر، دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا، گومىنداڭنىڭ شۇجىسى خۇاڭ رۇجىن، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ

نازىرى لىن جيۇڭ قاتارلىق گومىنداڭنىڭ پارتىيە ـ ھۆكۈمەت
ئەمەلدارلىرىنى بىر ـ بىرلەپ پاش قىلدى. فۇ باۋلىيەن خۇاڭ
رۇجىن بىلەن لىن جيۇڭنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ
كېتىپ:

— نېمىدېگەن گالۋاڭ ئادەم سەن، سەندىن پايدىلانغان ئادەم-
لەر ئۈچۈن بۇ يەردە تاياق يەپ مۇشۇنچىلا جاپا تارتىپ
يۈردۈڭمۇ؟ — دېدى.

بۇ 8 ـ ئايدا قولغا ئېلىنىدىغان گومىنداڭنىڭ خۇاڭ رۇ-
جىن، لىن جيۇڭ باشچىلىقىدىكى ئەمەلدارلىرىنى تۈرمىگە تاش-
لاشنىڭ باھانىسى بولغانىدى.

شېڭ شىسەي ئۇ ئادەملەرنى قولغا ئېلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا
يەنە 4 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى جياڭ جيېشىغا خەت يېزىپ،
ئۇلارنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ رەھبەرلىكىدىكى پارتىزانلار بىلەن
كوممۇنىستلارنىڭ مەخپىي تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرى، ئۇلارنىڭ
ھەربىي تاكتىكىسى قازاقلارنى قوراللاندۇرۇش، سىياسىي تاكتى-
كىسى ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىش پىلانىنى ئىشقا ئاشۇرۇش،
دېدى.

شېڭ شىسەي يەنە بۇ ئادەملەرنىڭ جىنايەتلىرىنى مۇقىملاش-
تۇرۇش ئۈچۈن، ئۇلارنى چۈنچىڭدا مەشىق قىلىۋاتقان چاغدا جۇ
ئېنلەي بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭدىن شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن
گومىنداڭنىڭ شىنجاڭغا بارغان خادىملىرى بىلەن بىرلىشىپ
شېڭ شىسەينى ئاغدۇرۇپ ھاكىمىيەتنى تارتىۋېلىش بۇيرۇقى ئال-
غان، دېگەننى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر قىلدى. شېڭ شىسەي
سۇڭ نيەنسىنى سوراق قىلغاندا، ئۇنىڭدىن:

— سەن چۈنچىڭدىكى ۋاقتىڭدا كومپارتىيە ساڭا قانداق
ۋەزىپە تاپشۇرغان؟ قانداق سۇيىقەست ئىشلەتمەكچى بولغان؟ ماڭا
قانداق قەست قىلىشنى ئورۇنلاشتۇرغان؟ قانداق ئىسيان كۆتۈر-
مەكچى بولغان؟ — دەپ سورىدى.

— بۇنىڭ ھەممىسى تۆھمەت، توقۇلغان گەپلەر! — دېدى سۇڭ نيەنسى.

— مەن يالغان گەپلەرگە ئىشەنمەيمەن، ئۆزۈم شۇنداق بايقىدىم، — دېدى شېڭ شىسەي، — مەن سېنىڭ ياخشى ئادەم ئەمەسلىكىڭنى چۈڭچىڭدىن كەلگەن ۋاقتىڭدىلا بىلگەن. سەن يەنە ئۆزۈڭنى ئاقلىماقچىمۇ؟ ساڭا دەپ قوياي، سېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ بولسىمۇ ئىقرار قىلدۇرماي قويمايمەن. سەن ئەمەس، ھەرقانداق مېنىڭ ئالدىمدا قىلغانلىرىغا ئىقرار قىلماي قالمايدۇ. قاخازا ىڭنى ھۆكۈمەتتىن يوشۇرىمەن دەپ ئويلىما، سەممىيلىك بىلەن ھەممىنى تاپشۇر.

ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئادەملەر چۈڭچىڭدىكى مەشىق تۈەنىدە ئەتىگەندىن كەچكىچە روھىي مەشىق، كەسپىي دەرس، پارتىيە ئىشلىرى پائالىيەتلىرى، ھەربىي مەشىق، دەرستىن سىرتقى پائالىيەت قاتارلىق ئىشلاردىن باش كۆتۈرەلمەيتتى، كېچە - كۈندۈز ئالدىراش ئۆتەتتى، ئەركىن يۈرىدىغان، ئەركىن پىكىر قىلىدىغانغا زادىلا ۋاقتى يوق ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، شىنجاڭنىڭ چۈڭچىڭدىكى ئىش بېجىرىش ئورنىدىكى ئىشپىيونلارنىڭ نازارىتىدىن نېرى ئەمەس ئىدى، شۇڭا ئۇلارنىڭ كومپارتىيە تەرەپ بىلەن ئۇچرىشىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، شېڭ شىسەي دەۋاتقان ۋاقىتمۇ ئۇنىڭغا توغرا كەلمەيتتى. چېڭ دۈڭىي قاتارلىقلارنىڭ مەشىق ۋاقتى 1943 - يىلى 7 - ئاينىڭ 11 - كۈنى توشقان، جۇ ئېنلەي بولسا 6 - ئاينىڭ 28 - كۈنى شەنشىگە قايتىپ كەتكەنىدى. شېڭ شىسەي يۇرتداشلىرى، كونا ساۋاقداشلىرى شېڭ شىسەيدىن قۇتۇلۇشنىڭ باشقا يوللىرى ئۈستىدە ئىزدىنىۋاتقان بولغاچقىلا ئىشنى شۇلاردىن باشلىغانىدى.

شېڭ شىسەينىڭ ھەقىقىي گومىنداڭ ئەزالىرىنىڭ بېشىغا كومپارتىيە قالپىقىنى كىيدۈرۈشى چۈڭچىڭ تەرەپكە زەربە بولغانىدى ھەم ئۇلار بۇ توغرۇلۇق ئېغىز ئاچالماي قېلىۋاتاتتى. شېڭ

شىسەي بولسا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن مۇناسىۋىتىنى ياخشىلىۋى-لىش ئۈچۈن ئۆزىنى ئۇلارغا كۆرسىتىۋاتاتتى.

«ئۆزىنى مەلۇم قىلىش دېگەن نېمە گەپ؟»

1944 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي ئۈرۈمچىدىكى مائارىپ ساھەسىدىكى كىشىلەر بىلـەن ئوقۇغۇ-چىلارنى قولغا ئېلىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى. كىشىلەر 11 يىلنىڭ ئالدىدىكى ئاشۇ كۈننى ئېسىدىن زادىلا چىقىرالمايدۇ. شۇ كۈنى شېڭ شىسەي دۈبەن مەھكىمىسىدىكى شەرقىي قورۇدا تاۋ مىڭيۈ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەن ئۈچەيلەننى ئېتىپ تاشلىغانىدى.

6 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ئەتىگەندە، دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ غەربىي بىناسى ئالدىدا پىلىموتلار تىكلىنىپ كەتكەن، ماۋزۇر تۇتقان ئون نەچچە مۇھاپىزەتچى ئەتراپقا ھوشيارلىق بىلەن قاراپ تۇرۇشقانىدى. مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى ليۇ يۈشياڭ 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ، 1 ـ دارىلمۇئەللىمىن ۋە شىنجاڭ ئىنستىتۇتى-نىڭ بولۇپ 100 دىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلىرىنى دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ ھويلىسىغا يىغقانىدى. ئۈچىسىغا ھەربىي فورما كىيگەن شېڭ شىسەي قورۇغا كىرىپ كەلدى، قورۇنىڭ ئىچىدە بىرمۇ ئاۋاز يوق، ھەتتا سىرتتىكى يولدا ئادەم ۋە هارۋىلا-رنىڭ مېڭىشىمۇ چەكلەنگەنىدى.

شېڭ شىسەي ئالدى بىلەن ئاپتاپقا قاقلىنىپ تۇرۇپ خەلقئارا ۋەزىيەت توغرۇلۇق توپتوغرا ئۈچ سائەت سۆزلىدى، ئاندىن شىنـ-جاڭنىڭ ۋەزىيىتىگە كۆچتى.

— شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدىكى پروفېسسورلاردىن تارتىپ ئو-قۇغۇچىلارغىچە، — دەپ سۆزلەپ كەتتى شېڭ شىسەي زەھەرخەنـ-دىلىك بىلەن، — 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ بىلەن 1 ـ دارىلمۇئەللىـ-

مىنىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىدىن تارتىپ ئوقۇغۇچىلىرىغىچە ھەممىسى-
لا شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ھالىتىدىن نارازى، باشقىلارغا ئالدى-
نىپ، چېڭ دۇڭبەي قاتارلىقلار تەشكىللىگەن توپىلاڭ كۆتۈرۈش
تەشكىلاتىغا قاتنىشىپ، ئۈچ مەسلەكلىك ھاكىمىيەتنى ئاغدۇ-
رۇشقا ئۇرۇندى. بۇ تەشكىلاتنىڭ كۆلىمى چوڭ، ۋاستىسى
زەھەرلىك، بۈگۈنگىچە كۆرۈلۈپ باقمىغان تەشكىلات. بۈگۈن بۇ
يەردە ئولتۇرغان (ئەمەلىيەتتە ھەممە ئادەم ئۆرە تۇرغان) ئوقۇت-
قۇچى - ئوقۇغۇچىلار ئاشۇ تەشكىلاتقا قاتناشقانلار. مەن سىلەر-
نىڭ دۇبەنىڭلار بولغاچقا، سىلەرنىڭ بۇ ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيۈپ
كېتىشىڭلارغا قاراپ تۇرالمىدىم، شۇڭا ھەممىڭلار ئۆزۈڭلارنى
مەلۇم قىلىڭلار، ئۆزۈڭلارنى مەلۇم قىلساڭلار، ئاندىن مەن
سىلەرنى قۇتۇلدۇرالايمەن...

ھېرىپ ھالى قالمىغان ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار بۇ گەپنى
ئاڭلاپ بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى. يېشى كىچىك ئوقۇغۇچى-
لار بىر - بىرىدىن بوش ئاۋازدا: «ئۆزىنى مەلۇم قىلىش دېگەن
نېمە گەپ؟» دەپ سوراشقا باشلىدى.

قورۇنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئون نەچچە ئۈستەل تەييارلاپ
قويۇلغان، ئۈستەللەرنىڭ ئۈستىدە قەغەز - قەلەملەر قويۇپ
قويۇلغانىدى. شېڭ شىسەي كۆپچىلىكنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى
بىلگەندەك:

— ئىقرار قىلىشنى خالىغان ئادەملەر قەغەزگە ئىسمىنى،
ئىسمىنىڭ ئاستىغا «ئۆزۈمنى مەلۇم قىلدىم» دېگەن گەپنى يې-
زىپ قويسىلا بولىدۇ، ھۆكۈمەت ئۇلاردىن باشقا ھەرقانداق ئىش-
نى تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ، — دېدى.

يېرىم سائەتچە ۋاقىت ئۆتتى، ھېچكىم بېرىپ قەغەزگە «ئۆ-
زۈمنى مەلۇم قىلدىم» دېگەن گەپنى يازمىدى. شېڭ شىسەي
ھېچكىمنىڭ مىدىرلىمىغانلىقىنى كۆرۈپ، چىرايىنى تۈرۈپ ئاچ-
چىقى بىلەن:

— كۆپچىلىك ئۆزىنى مەلۇم قىلىشنى خالىمىسا مېنىڭمۇ ئامالىم يوق، ئىسمىنى ئاتايمىز، ئىسمى ئاتالغانلار ئاۋۇ تەرەپكە (شەرقىي بىنانىڭ ئالدىدىكى بوش يەرگە) يىغىلسۇن، — دېدى.

نەتىجىدە، 100 دىن ئارتۇق ئادەمنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىسمى ئاتالدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە خېلى كۆپى 14 — 15 ياشلاردىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىدى، ھەتتا بىر ئاينىڭ ئالدىدا سوغا چۆكۈپ ئۆلۈپ كەتكەن بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئىسمىمۇ ئاتالدى. بىر ئوقۇغۇچى ئىسمى ئاتىلىپ، ئۆزى كەلمىگەن بولغاچقا بۇ بالايىئاپەتتىن قۇتۇلۇپ قالدى، قالغانلارنىڭ ھەممىسى قارا ماشىنىغا ئىتتىرىپ چىقىرىلدى.

بۇ ئادەملەر بىكاردىن بىكار 100 كۈندىن ئارتۇق قامىلىپ، 10 - ئايدا ۋۇ جۇڭشىن شىنجاڭغا رەئىس بولغاندىن كېيىنلا قويۇپ بېرىلدى.

«خۇاڭ رۇجىن - لىن جىيۇڭ دېلوسى» — گومىنداڭ قانداق بولۇپ كومپارتىيە بولۇپ قالدى؟

1944 - يىلى 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى، شېڭ شىسەي گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى سىياسىي ئەمەلدارلىرىغا رەسمىي ئوت ئاچتى. شۇ كۈنى كېچىسى ئۇ جىددىي يىغىن ئېچىش نامى بىلەن ساقچى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى خۇاڭ رۇجىن، لىن جىيۇڭ، لىن بۇيا (ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ ئىجرائىيە ھەيئىتى)، تۇڭ شىچۇەن (ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ ئىجرائىيە ھەيئىتى)، جاڭ جىجى، قاتناش مىنىستىرلىقىنىڭ شىنجاڭ توشۇش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى گۇ گېڭيې، تاشقى ئىشلار پەۋقۇلئاددە خادىمى مەھكىمىسىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى دىڭ ۋېيسى ۋە ناھىيىلىك پىرقىنىڭ شۇجىسى قاتارلىق كىشىلەرنى بىر - بىرلەپ قولغا ئالدى، قولغا ئېلىنغانلار 400 — 500

ئادەمگە يەتتى. ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ تامغىسى مۇسادىرە قىلىندى، خىزمەتلىرى پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى.

ئەتىسى، شېڭ شىسەي ۋاڭ خۇڭساۋنى لو جيالۇننىڭ قېشىغا ئەۋەتىپ، خۇاڭ رۇجىن، لىن جىيۇڭ قاتارلىقلارنى كوممۇنىست، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدىكى كونسۇلخانىسى بىلەن قويۇق مۇناسىۋىتى بار، دېدى. ئارقىدىن يەنە 128 - شىنىڭ شىجاڭى ليۇ جىڭشىن، ۋاقىتلىق 3 - شىنىڭ شىجاڭى تاڭ جىچۇەن، ئاتلىق ئەسكەرلەر 11 - شىنىڭ شىجاڭى ۋۇ شىجى، ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - شىنىڭ شىجاڭى چۈي يىڭچۇەن قاتارلىقلارنى قولغا ئالدى. بۇ قېتىمقى دېلونىڭ ئاساسىي رولچىلىرى خۇاڭ رۇجىن، لىن جىيۇڭ ئىككىسى بولغاچقا، بۇ دېلو خۇاڭ رۇجىن - لىن جىيۇڭ دېلوسى دەپ ئاتالدى.

«11 - ئاۋغۇست دېلوسى» توغرۇلۇق مۇنداق بىر ۋەقە توقۇپ چىقىلدى: «خۇاڭ رۇجىن، لىن جىيۇڭ قاتارلىقلار گومىنداڭغا سۇقۇنۇپ كىرىۋالغان كوممۇنىستلار، شىنجاڭغا ئەۋەتىلگەن خادىملار سېپىگە قوشۇلۇپ كەلگەن، پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ توپىلاڭ كۆتۈرگەن، توپىلاڭنىڭ باشلىقى لياڭ خەنساۋ. ئۇ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇل بىلەن كېلىشىم تۈزگەن. توپىلاڭغا سوۋېت كونسۇلخانىسى رەھبەرلىك قىلغان، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ پەۋقۇلئاددە خادىمى مەھكىمىسىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى دىڭ ۋېيسى ئالاقىلىشىشقا، خۇاڭ رۇجىن، لىن جىيۇڭلار قوماندانلىق قىلىشقا، جاڭ جىجى، لىن بۇيا، تۇڭ شىچۇەن قاتارلىقلار تەشكىلىي خىزمەتكە، چېڭ دۇڭبەي ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئالاقە باغلاشقا مەسئۇل بولغان، باسما زاۋۇتنىڭ باشلىقى چيۇ خۇاچىڭ خىراجەت بىلەن تەمىنلىمەكچى (بۇ زاۋۇتتا قەغەز پۇل بېسىلاتتى) بولغان. 128 - شىنىڭ شىجاڭى ليۇ جىڭشىن شىنجاڭنىڭ قوشۇنى بىلەن مۇناسىۋەت باغلاپ، گومىنداڭنىڭ شۇ چاغدىكى خادىملىرى (قولغا

ئېلىنغانلارنىڭ ھەممىسى كوممۇنىست) نى تايانچ قىلىپ، يەرلىك زاتلارنى سەپەرۋەر قىلىپ شىڭ شىسەي ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇۋەتمەكچى بولغان.

بۇ كىشىلەرنىڭ ئىچىدىكى ئاساسلىق ئادەملەر ئالاھىدە تۈرمىگە قامالدى ۋە قاتتىق قىيىن - قىستاققا ئېلىنىپ، شىڭ شىسەينىڭ تەلىپى بويىچە ئىقرارنامە يېزىشقا مەجبۇرلاندى.

بۇ قېتىم شىڭ شىسەي جاڭ جىجىدىن ئۆچىنى ئېلىپ ئۇنى تۈرمىگە تاشلىدى. ئۇ ئۇنى تېلېفوندا سوراق قىلغاندا:

— مەن سېنىڭ ئەقىللىق ئادەم ئىكەنلىكىڭنى بىلىمەن، بۇ دېلونىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى بىلىدىغانسەن؟ — دېدى.

— ئازراقمۇ بىلمەيمەن، كۆرسەتمىڭىزگە موھتاجمەن.

— سەن خۇاڭ رۇجىن، لىن جيۇگلار بىلەن بىرلىشىپ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن مەخپىي تىل بىرىكتۈرۈپ، شىنجاڭنى شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش سىياسىي مەقسىتىڭگە يەتمەكچى بولدۇڭ. مەن ساڭا بۇرۇنلا دىققەت قىلىشقا باشلىغان، سىلەرنىڭ كومپارتىيىنىڭ مۇرتلىرى ئىكەنلىكىڭلارنى بىلەتتىم. سەن لياڭ خەنساۋنى ئۆزۈڭگە نىقاب قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭنى ئايلىنىپ سۇيىقەستلىك پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللاندىڭ. ئارقىدىن شىمالىي شىنجاڭغا بېرىپ قۇتراتقۇلۇق قىلدىڭ، سېنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىڭ مېنىڭ نەزىرىمدىن قېچىپ قۇتۇلالمىدى. ھازىر مەن سەندىن مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ئۈچۈن خىزمەت قىلغىنىڭنى ئىقرار قىلساڭ مەن سېنى ئۆلتۈرمەيمەن، بولمىسا سەن ئۈچۈن ئۆلۈشتىن باشقا يول يوق، ئۇقتۇڭمۇ؟

جاڭ جىجى ئىنتايىن ئەقىللىق ئادەم ئىدى، دەرھاللا:

— ئۇقتۇم، ماقۇل، ھاياتلا قالىدىغان بولسام ئىقرار قىلاي، — دېدى.

8 - ئاينىڭ ئاخىرىدا جياڭ جيېشى قاتناش مىنىستىرلىقى-

ىنىڭ سىجاڭى شۇ ئېنزېڭ بىلەن جۇ شاۋلىياڭنى شىنجاڭغا بېرىپ بۇ دېلونى تەكشۈرۈپ كېلىشكە بۇيرۇدى. شۇ ئېنزېڭ جاڭ جىجى-نى سوراق قىلدى، يېنىدا شېڭ شىسەيمۇ بار ئىدى. جاڭ جىجى مەركەزدىن كەلگەن چوڭ ئەمەلدارلارنى كۆرۈپ شېڭ شىسەينى مەركەزگە خائىنلىق قىلغان خائىن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا سېتىل-غان، دەپ قاتتىق تىللاپ كەتتى. شېڭ شىسەي بۇ ئاھانەتلەرگە چىدىماي تاپانچىسىغا قولىنى ئۇزاتقانىدى، شۇ ئېنزېڭ شۇئان توۋلاپ:

— مەن ھازىر جياڭ ۋېييۈەنجاڭنىڭ ئورنىدا بۇيرۇق چۈشۈ-رىمەن: شىنجاڭ جاڭ جىجىنىڭ بىر تال مويىغىمۇ تەگمەسلىكى كېرەك، چۈنكى ئۇ مۇھىم جىنايەتچى، تېخىمۇ چوڭ دېلولارغا چېتىلىدىغان مۇھىم جىنايەتچى، — دېدى.

شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا قورال ئىشلىتەلمەي، ئادەملىرىگە ۋارقىراپ جىددىي بۇيرۇق چۈشۈردى:

— گۇناھىغا ئىقرار قىلمىغان بۇ كوممۇنىستنى ئاچچىق «يۇيۇۋېتىڭلار!»

بۇ بۇيرۇقنى ئاڭلاپ شۇ ئېنزېڭ يەنە بىر قېتىم قاتتىق توۋلىدى:

— باش سوراقچى، دىققەت قىلىڭ، مەن جاڭ جىجىنى سىزگە تاپشۇرىمەن، بۇ ئادەمنىلا ئەمەس، مەركەز ئەۋەتكەن، ھازىر سوراق ئۈستىدە تۇرۇۋاتقان بارلىق ئادەملەرنىمۇ ھەم. بۇ ۋېييۈەنجاڭنىڭ ئالاھىدە يولىيورۇقى. ئەگەر مەن يەتكۈزگەن ۋېي-يۈەنجاڭنىڭ بۇ بۇيرۇقى «شىنجاڭنىڭ قانۇنى»غا مۇخالىپ كې-لىدىغان بولسا مېنىمۇ تۇتۇپ سولاڭلار.

شېڭ شىسەي شۇندىلا ئاچچىقىدىن ياندى.

تۈرمىدە دىڭ ۋېيسىنىڭ بويىنىغا يوغان كرېست ئاستى، يولۋاس ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزدى، شاخارنىڭ ئۈستىدە تىزلاند-دۇردى، ئوقنىڭ ئۇچى بىلەن بېقىنىنى قىردى، بەدىنىگە پىستان

پاتۇردى، بۇرنىغا لازا سۇيى قۇيدى، سول قولى تاياقتىن تېتىلىپ كەتتى، يارىلىرىغا تۇز سېپىلدى. سوراق جەريانىدا باش سوراقچى شېڭ شىسەيگە تېلېفون ئارقىلىق سوراق ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىپ تۇردى، شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا ئۇنى قانداق سوراق قىلىش، جازا قوراللىرىنى ئىشلىتىش ـ ئىشلەتمەسلىك ھەققىدە يوليورۇقلارنى بېرىپ تۇردى.

فۇ باۋليەن سوراق قىلىنغۇچىغا شۇنداق دېدى:

— شېڭ دۇبەننىڭ جىنايەتچىلەرنى ئىقرار قىلدۇرۇش چارىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقى، گېرمانىيە، ياپونىيەلەرنىڭ ئىقرار قىلدۇرۇش تېخنىكىلىرىدىن ئېلىنغان، ھەر قانداق ئادەمنى 15 مىنۇت ئىچىدە ئۆزىنىڭ جىنايىتىگە ئىقرار قىلدۇرىدۇ، ئۇلار شېڭ دۇبەننى ئالداپ بولالمايدۇ. شېڭ دۇبەن ئون مىنۇتتا ئىقرار قىلدۇرىمەن دېسە، سەن 11 مىنۇتقا بارمايلا ئىقرار قىلىپ بولىسەن.

ئۇ ئادەملەر بۇنداق ئېغىر تەن جازاسىغا چىدىماي، راستىنىلا تېز ئارىدىلا شېڭ شىسەينىڭ پىلانى بويىچە ئىقرارنامىنى ياساپ چىقاتتى.

شىجاڭ ليۇ جېڭشىن چيۇ يۇفاڭنىڭ تۇغقىنى بولۇپ، ئۆزىنىڭمۇ شېڭ شىسەينىڭ تۇرمىسىگە چۈشۈپ قالارىنى زادىلا ئويلاپ باقمىغانىدى. ئەسلىدە شېڭ شىسەي گومىنداڭنىڭ ئادەملىرىنى قولغا ئالغاندا لاۋمەنچېڭدا تۇرۇۋاتقان زاپاس 7 ـ شىنىڭ ئىشىنىمۇ بىر يولىلا بىر تەرەپ قىلىۋەتمەكچى بولغانىدى. شۇڭا، ئۇ ئۆزىگە قاراشلىق شىنىڭ شىجاڭى ليۇ جېڭشىن، تاڭ جىچۇەن، سۇي يىڭجۇن، جياڭ دېيۇ قاتارلىقلارنى چاقىرىپ يىغىن ئېچىپ ھەرىكەت پىلانىنى ئورۇنلاشتۇردى. ليۇ جېڭشىن بۇنداق ئىش قىلسا ئاخىردا ئۆزىنىڭ بالاغا قېلىپ ھاياتىدىن ئايرىلىپ قېلىشىدىن قورقۇپ، شېڭ شىسەيدىن بۇنداق تەۋەككۇلچىلىكنى قىلماسلىقنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورىدى. شېڭ شىسەي بۇ ئادەملەر-

گومىنداڭ ھۆكۈمىتى تەيىنلى-
گەن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ
سابىق رەئىسى ۋۇ جۇڭشىن
(1884 — 1959)

نىڭ تەۋرىنىپ قېلىپ سىرىنى ئاشكارىلاپ قويۇپ ئۆزىنىڭ ئىشنى بۇزۇپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، شۇ كېچىسىلا ھەممىسىنى تۈرمىگە تاشلىدى.

لېكىن، قاماقتا ياتقانلارنىڭ ھەممىسى بىگۇناھ ئادەملەر بولغاچقا، ئۆزلىرىنىڭ ئىقرارىنى يازغان قەغەزنىڭ چۆرىسىگە «ئەمەلىيەتتە بۇنداق ئىش يوق»، «تاياقنىڭ ئازابى بىلەن ئىقرار قىلغان» دېگەندەك خەتلەرنى چاندۇرماي يېزىپ قويدى.

8 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، شېڭ شىسەي دېلو ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىپ جياڭ جيېشىغا ئىككى پارچە تېلېگرامما يوللىدى ۋە ئادەم ئەۋەتىپ تەكشۈرۈپ بېقىشنى تەلەپ قىلدى. بىر تېلېگراممىدا مۇنداق دېيىلگەن: «يېقىندىن بېرى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن كومپارتىيە نۇرغۇن پۇل خەجلەپ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ پارتىيە ۋە مەمۇرىي خادىملىرىنى سېتىۋېلىپ، توپىلاڭ كۆتۈرۈپ قورچاق سوتسىيالىزم ھاكىمىيىتى قۇرماقچى بولغان، — ئارقىدىن ئۇ نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ ئىسمىلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتى. ئەڭ ئاخىردا، — كوممۇنىستلار مېنىڭ ئاشپەزىم بىلەن فۇگۇەنمىنى (شېڭ شىسەينىڭ ئۆزىنىڭ تاغىسى) سېتىۋېلىپ مېنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرمەكچى بولدى. يېنىمدىكى مۇھاپىزەتچىمنىمۇ سېتىۋېلىپ مېنى قەستلىدى.»

شېڭ شىسەي شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا «11 - ئاۋغۇست خۇاڭ رۇجىن — لىن جيۇڭ دېلوسى»نى ستالىنغىمۇ دوكلات قىلدى. لېكىن، دېلودىكى ئادەملەرنى «كوممۇنىستلار» دېمەي، ياپونىيە جاسۇسلىرى دەپ ئاتىدى.

جياڭ جيېشى تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەينىڭ يەنە ئويۇن ئويناۋاتقانلىقىنى بىلدى ۋە ئۆزىنىڭ ئىشەنچلىك، سادىق ئۇ ئادەملىرىنىڭ كوممۇنىست بولۇپ كېتىدىغانلىقىغا ئىشەنمىدى.

ستالىن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، شېڭ شىسەينىڭ يەنە بىرمۇنچە شۇملۇقلارنى ئويدۇرۇپ چىققانلىقىنى بىلدى. ئۇ ئۇنىڭ تۇراقسىز، ئىككى يۈزلىمە ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇنىڭ تېلېگراممىسىنى چۈشچىگە ئەۋەتىپ بەردى. ستالىن شېڭ شىسەينىڭ خائىنلىقىغا يول قويالمايتتى، خېلى بۇرۇنلا ئۇنى كۆزدىن يوقىتىشنى ئويلاپ يۈرەتتى، شېڭ شىسەي ئويلىغاندەك ئۇنى ئۆزىگە تارتىش خىيالى يوق ئىدى. 6 ـ ئايدا، ئامېرىكىنىڭ مۇئاۋىن زۇڭتۇڭى ۋاللاتسې موسكۋاغا زىيارەتكە بارغاندا ستالىن ئۇنىڭغا: «شىنجاڭنىڭ ئالتاي رايونىدىكى قازاقلارنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشى شىنجاڭدىكى ئاساسلىق ھاكىمىيەت ئۈستىدە تۇرغانلارنىڭ خىلمۇخىل زۇلۇملىرىدىن بولغان، شېڭ شىسەي يوقىتىلسىلا ئۇلارمۇ تىنجىيدۇ» دېدى. ستالىننىڭ مۇددىئاسى ئېنىق ئىدى، شېڭ شىسەي بىر كۈن مەۋجۇت بولۇپ تۇرسا شىنجاڭغا بىر كۈن خاتىرجەملىك يوق ئىدى، شۇڭا ھەر تەرەپتىن تەييارلىق قىلىپ قويغانىدى، شۇ چاغدا شېڭ شىسەي كەتمەيمەن دېسىمۇ كەتمەي قالمايتتى. ۋاللاتسې موسكۋادىن قايتىپ ئۈرۈمچىگە كەلگەندە، شېڭ شىسەينىڭ خەلقنىڭ ھىمايىسىدىن مەھرۇم قالغانلىقىنى كۆزىتىش ئارقىلىق بىلىپ، جياڭ جيېشىغا ئۇنى تەڭشىۋېتىش تەكلىپىنى بەردى، بۇ تەكلىپ جياڭ جيېشىنىڭ ئويلىغان يېرىدىن چىققانىدى.

8 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، جياڭ جيېشى چۈشچىگدىكى خۇاڭشەن تېغىدىكى تۇرالغۇسىدا موڭغۇل ـ زاڭزۇ كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋۇ جۇڭشىن بىلەن كۆرۈشۈپ:

— شېڭ شىسەي شىنجاڭدا تۇرالمايدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ

قالدى. خىزمىتىدىن ئىستىپا بەرمىسە بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا سىزنى ئەۋەتىش خىيالىم بار، — دېدى.

ۋۇ جۇڭشىن ئەنخۇي خېفېيلىق ئادەم ئىدى. 1884 ـ يىلى 3 ـ ئايدا تۇغۇلغان، 1959 ـ يىلى 12 ـ ئايدا تەيۋەندە ئاغرىپ ئۆلگەن. ئۇ خېلى بۇرۇنلا تۇڭمىڭخۇيغا قاتناشقان، نەنجىڭدا بىرقانچە يىل ساقچى ئىدارىسىگە باش نازارەتچى، سۇڭخۇ ساقچى نازارىتىگە نازىر، ئەنخۇي ئۆلكىسىگە رەئىس، گۇيخۇا ئۆلكىسىگە رەئىس، موڭغۇل ـ زاڭزۇ كومىتېتىغا مۇدىر بولغانىدى. ئۇ يەنە ما بۇفاڭغا مەركەزگە بېقىنىپ خېشى كارىدورىنى بىكارلاپ بېرىپ، گومىنداڭ قوشۇنىنىڭ شىنجاڭغا ئوڭۇشلۇق كىرىشىگە يول بېرىش ھەققىدە خىزمەت ئىشلەپ تۆھپە ياراتقان، شۇ ئىش بىلەن جياڭ جيېشىنىڭ تېخىمۇ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەنىدى.

زوراۋاننىڭ ئاقىۋىتى

1944 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى، جياڭ جيېشى جۇ شاۋلياڭنى قوبۇل قىلىپ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ئۇزۇل ـ كېسىل ھەل قىلماقچى ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇردى. جۇ شاۋلياڭ شۇ كۈنلەر ـ دە پۇتىنىڭ ئاغرىقى قوزغىلىپ قېلىپ يول مېڭىشى تەسلىشىپ قالغانىدى. جياڭ جيېشى ئۇنىڭغا تەختىراۋان ئەۋەتىپ خۇاڭشەن تېغىغا كۆتۈرتكۈزۈپ ئاچىقتى ۋە ئۇ يېتىپ چىققاندا مېھمانخانى ـ نىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇنى كۈتۈۋالدى. ئۇ بۇرۇن ھېچكىمگە بۇنداق قىلىپ باقمىغانىدى. ئىككىيلەن شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە ئۈچ ـ تۆت سائەتچە مەخپىي پاراڭلاشتى. لو جيالۈن شۇنداق دەيدۇ: «ۋېييۈەنجاڭ جۇ شياۋلياڭ بىلەن يېقىن ئولتۇ ـ رۇپ پاراڭلاشتى، بەزىدە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ، پۇتلىرىغا ئۇرۇپ قوياتتى، بالىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى، ئۇلارنىڭ ياشلىرىنى سوراپ كېتەتتى.» ئاخىردا جياڭ جيېشى جۇ شاۋلياڭغا شۇنداق دېدى:

— سىز بۇ قېتىم شىنجاڭغا بارغاندا شېڭ شىسەيگە گەپنى
ئوچۇق قىلىپ، شىنجاڭدا ئون نەچچە يىل ئىشلەپ كۆپ جاپا
تارتتىڭ، ئەمدى ئارام ئالساڭمۇ بولىدۇ، دەڭ. مەن ئۇنى دېھقان-
چىلىق - ئورمانچىلىق مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى قىلماق-
چى، ئۇ ئۆزىمۇ دېھقانچىلىقتا ئوقۇغان، شۇ يەردە قابىلىيىتىنى
جارى قىلدۇرالايدۇ. پەقەت ئۇ شىنجاڭدىن كەتسىلا قالغان ئىشلار
ئاسان.

ئۈچ كۈندىن كېيىن، جۇ شاۋلياڭ بۇيرۇق بويىچە ئۈرۈمچى-
گە يېتىپ باردى ۋە شېڭ شىسەيگە شەرقىي قورۇدا جياڭ جيېشى-
نىڭ ئاغزاكى بۇيرۇقىنى يەتكۈزدى. ئۇ جياڭ جيېشى بىلەن
ھەرقانداق چاغدا ئالاقىلىشىپ تۇرۇش ئۈچۈن سىمسىز تېلېگراف-
تىن بىرنى ئالغاچ كەلگەنىدى، بىرنەچچە ھەربىي ئايروپىلاننى
جيۇچۈەن ئايرودرومىدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ-
.ۇ قويغانىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، غەربىي شىمال ئۇرۇش رايونىغا
مەسئۇل قوماندانلارنىڭ بىرى بولغان لو جىمۇ جۇ شاۋلياڭ بىلەن
بىر ئايروپىلاندا قۇمۇلغا كېلىپ شۇ يەردە بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇۋا-
تاتتى. لاۋمەنچېڭدىكى زاپاس 7 - شى بىلەن قۇمۇلدىكى شۇي
رۇچېڭنىڭ لۇيىمۇ جەڭگە تەييارلىنىپ تۇرۇشاتتى.

جۇ شاۋلياڭنىڭ بۇ قېتىمقى ئۈرۈمچى سەپىرى توغرۇلۇق
شىنجاڭنىڭ مۇپەتتىشلىكىگە تەيىنلەنگەن لو جيالۇن مۇنداق خا-
تىرە قالدۇرغان:

«1944 - يىلى 8 - ئاينىڭ 15 - كۈنى چۈشتىن كېيىن،
جۇ شاۋلياڭ ئولتۇرغان ئايروپىلان ئۈرۈمچى ئايرودرومىغا يېتىپ
كەلدى. ئەتراپ قاتتىق ھەربىي ھالەتتە ئىدى، قەدەمدە بىر
ئەسكەر قوراللىق تۇراتتى. شېڭ شىسەي ئايرودرومغا كەلمىدى.
شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىدىن ئازلا ئادەم كەلگە-
نىدى. مەركەزدىن كېلىدىغانلار بۇرۇن بىر توپ بولسا، بۇ قېتىم
پەقەت بىرلا ئادەم كەلگەنىدى. جۇ شاۋلياڭنىڭ پۈتى ئاغرىق

بولغاچقا، يول مېڭىشى قىيىنراق ئىدى. ئايروپىلاندىن چۈشۈپلا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئۆدۈل شەرقىي قورۇغا باردى. دەرۋازىدىن كىرىپلا تۆت ئەتراپقا پىلىموتلارنىڭ تىكلىنىپ كەتكەنلىكىنى، برونېۋىكنىڭ ئىستوۋۇلى قارىغا ئېلىنىپ تۇرغاندەك ھالەتتە تۇر- غانلىقىنى كۆردۇق، قورۇنىڭ ئىچى خۇددى چوڭ دۈشمەن كېلى- دىغاندەك كۆرۈنۈش ئالغانىدى. بىز بىر - بىرىمىزگە قاراپ سوغۇق كۈلۈشۈپ قويدۇق، شەرقىي قورۇ دۇبەن مەھكىمىسى- نىڭ بىر قىسمى بولۇپ، قىممەتلىك مېھمانلار كەلسە مەشەگە ئورۇنلاشتۇرۇلاتتى. چوڭ زالغا كىرىپلا تۆت بۇلۇڭدا قوراللىق تۇرغان مۇھاپىزەتچىلەرنى كۆردۇق، ھەربىر بۇلۇڭدا ئىككىدىن تۇرۇپتۇ، مىلتىقلىرىنىڭ ئىشتىكلىرى چىقىرىلغان ھالەتتە ئى- دى. زالنىڭ ئالدىدىكى پەلەمپەيدىمۇ ئالتە قوراللىق ئادەم تىك تۇراتتى. سىرتتىمۇ ئەسكەرلەر، ھەممىسىنىڭ قوللىرىدا يالتى- راپ تۇرغان قۇرال، بۇنىڭدىن بۇ يەردىكى قوغداشنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە قاتتىق ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولاتتى.

جۇ شاۋلياڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ بىرئاز ئارام ئالغاندىن كېيىن، پىل چىشىدىن ياسالغان شاھمىتىنى چىقىرىپ، كىچىك ئۈستەلنى ئۆينىڭ بوش بىر يېرىگە قويۇپ شاھمات ئۇرۇقلىرىنى تىزىشقا باشلىغان. ئۇ مۇھىم بىر ئىشلارغا دۇچ كەلگەندە ياكى خىزمەت ئارىلىقلىرىدىكى بوش ۋاقىتلىرىدا ئۆزى بىلەن ئۆزى شاھمات ئويناپ زور مەسىلىلەر ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزەتتى. بۇگۈنمۇ ئۇ ئادىتى بويىچە شۇنداق قىلىپ، شېڭ شىسەينى قانداق قىلىپ شىنجاڭدىن ئېلىپ كېتىش ئۈستىدە ئويلانغان. مەن بۇ قېتىمقى قارارنىڭ ئىنتايىن توغرا ئىكەنلىكىنى بىلسەممۇ، ئەمما ئۇنىڭغا قايتۇرۇلىدىغان ئىنكاسنىڭ كۈچلۈك بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتىم. شۇنداقتىمۇ خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ بۇيرۇقنى ئىج- را قىلىش كېرەك ئىدى. شۇڭا، جۇ شاۋلياڭنىڭ بۇ قېتىم ئويناۋاتقان شاھمىتى ئادەتتىكى شاھمات ئەمەس ئىدى. سائەت 6

يېرىمدا شېڭ شىسەي شەرقىي قورۇغا كېلىپ تۇيۇقسىزلا ياتاققا كىرىپ كەلگەن ۋە كىرىپلا ئازراق ئەھۋال سورىغاندىن كېيىن، شىنجاڭدا يۈز بېرىۋاتقان سۇيىقەستلىك توپىلاڭ دېلولىرىنىڭ خاراكتېرىنىڭ ئىنتايىن ئېغىرلىقىنى توختىماي سۆزلەپ كەتكەن. سۆزلىگەندە چىرايىمۇ ئۆزگىرىپ، ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن. بىر سائەتچە سۆزلەپ ئاندىن چىقىپ كېتىپتۇ. كەچتە زىياپەت بەرگەندە، ئادەتتە يېنىدىن ئايرىلمايدىغان ئۈچ نەپەر فۇگۇەنى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئورنىدا شېڭ شىسەينىڭ ئىنىسى خىزمەت قىلىپ يۈرەتتى. مەن ئىنتايىن تەمكىن ئولتۇرۇپ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگەن بەش يۇلتۇزلۇق ۋىنونىڭ بوتۇلكىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىشقا باشلىدىم. بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋاتىمەن، ئەمما خىيالىم 1933 - يىلى 6 - ئايدا مەركەز شىنجاڭغا مۇپەتتىشلىككە ئەۋەتكەن خۇاڭ مۇسۇڭدا ئىدى. ئۇمۇ شىنجاڭغا كەلگەندە مۇشۇ ياتاقتا ياتقانىكەن. خۇاڭ مۇسۇڭ مۇشۇ ئۆيدە تۇرسا، شېڭ شىسەي پەستە بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، قولىدا يەلپۈگۈچ، شىنجاڭنىڭ سىياسىي ئۆزگىرىشىنىڭ رەھبەرلىرىدىن چېن جۇڭ، لى شياۋلىيەن، تاۋ مىڭيۈ ئۈچىنى مۇھاپىزەتچىلىرىگە تۇتقۇزۇپ، سوراق قىلمايلا ئارقا ھويلىغا ئاچىقىپ ئېتىپ تاشلاشنى بۇيرۇق قىلغان. ئۇلار ئېتىلغان جاي دەل مۇشۇ ئۆينىڭ بېمىنى. شېڭ شىسەينىڭ ئۇ ئۈچىنى خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ كۆزىچە ئېتىپ تاشلىشى خۇاڭ مۇسۇڭغا، ئاساسلىقى مەركەزگە ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئىدى. زىياپەتتىن كېيىن ئۇ: «يولدا قاتتىق چارچىدىڭلار، ئەمدى ئارام ئېلىڭلار!» دەپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

ياتاققا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، جۇ شاۋلياڭ ئەتىكى ئىشلارنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئويلاپ كېچىچە ئۇخلىيالمىغان. ئاخىر بولماي، كىتاب ئوقۇپ ئۇخلاپ قېلىش ئۈچۈن «جۇاڭزى» دېگەن كىتابنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىغان. بىر چاغدا، شېڭ

شىسەي ئۆڭسۆلى يوق، تۇيۇقسىز كىرىپ كەلگەن ۋە كىرىپلا جۇ شاۋلياڭدىن قانداق كىتاب ئوقۇۋاتقانلىقىنى سورىغان، جۇ شاۋلياڭ «جۇاڭزى» دەپ جاۋاب بەرگەن. شېڭ شىسەي ئاڭلاپلا: «ئۇنداق بولمىغۇر كىتابنىمۇ ئوقۇمسىز؟» دېگەن. جۇ شاۋلياڭ: «بۇ كىتابنىڭ مەزمۇنى بەك قىزىق» دەپ جاۋاب بەرگەن. شېڭ شىسەي ئولتۇرمايلا يەنە چىقىپ كەتكەن. روھىي ھالىتى ياخشى ئەمەس، كۆرۈنۈشى پاراكەندە، ئۇيقۇسى قاچقان ھالەتتە ئىكەن. جۇ شاۋلياڭنىڭمۇ ئۇيقۇسى قېچىپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە چىراغنى ئۆچۈرۈپ ئەمدىلا يېتىشىغا، دېرىزىدىن قورۇدا مېڭىپ يۈرگەن قۇراللىق قاراۋۇللار كۆرۈنۈپ تېخىمۇ ئۇيقۇسى كەلمەپتۇ. ئۇنداق ئەھۋالنى كۈندۈزى كۆرسىمۇ ئادەمنى قورقۇنچ باسىدۇ، بۇ دېگەن كېچىدە. ئەتىسى ئۇ كېچىچە بولغان ئىشلارنى ماڭا سۆزلەپ بەردى، ئىككىمىز قاتتىق كۈلۈشتۇق.»

16 ـ كۈنى، جۇ شاۋلياڭ جياڭ جېيشىنىڭ شېڭ شىسەينى يۆتكەپ كەتمەكچى بولغانلىقىنى سىلىق، ئەمما كەسكىن تەلەپپۇزدا شېڭ شىسەيگە ئۇقتۇردى، شېڭ شىسەي ئاڭلاپ تەرلەپ كەتتى، قارشىلىق كۆرسىتىشتىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ ئولتۇردى. شۇنداقتىمۇ، شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى جىددىي، ھازىر ئايرىلسام بولمايتتى، بىر مەزگىل تۇرۇپ ۋەزىيەت پەسەيگەندە، ئاندىن كەتسەم، دەپ باقتى. ئۇ گەپكە قۇلاق سېلىنمىغاندىن كېيىن، رەئىسلىكىمنى ئېلىۋەتسە مەيلى، دۇبەنلىكىمنى، ھەربىي ھوقۇقۇمنى ساقلاپ قالسام، دېدى. جۇ شاۋلياڭ جياڭ جېيشىنىڭ بۇيرۇقىغا سۇسلۇق قىلماي، شېڭ شىسەيگە پەقەتلا يول قويمىدى. شېڭ شىسەي گومىنداڭنىڭ ھاۋا ئارمىيىسى بىلەن پىيادە ئەسكەرلىرىنىڭ ھەرىكەت قوللىنىشقا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ۋەزىيەتنىڭ ئۆزىگە پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، ئامالسىز بۇيرۇققا بويسۇندى. جۇ شاۋلياڭ شېڭ شىسەينىڭ يۈزىنى قىلىپ ئۇنىڭغا ئىستېپانامە يېزىپ تاپشۇرۇشـ

نى ئېيتتى.

شېك شىسەي شۇندىلا ئۆزىنىڭ شىنجاڭدا خاقان بولۇپ تۇر- غان كۈنلىرىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى بىلدى. بۇنىڭدىن كېيىنكى تەقدىرى ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىش بولمىسىمۇ، ئەمما ماڭدامدا بىر يامانلىشىپ ماڭىدىغانلىقى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئايان ئىدى.

شېك شىسەي هاياتىدا هازىرقىدەك ئەنسىزچىلىكتە قالمى- غان، خاتىرجەمسىزلەنمىگەن، ئۈمىدسىزلەنمىگەن، بىر كۈننى بىر يىلدەك ئۆتكۈزۈپ باقمىغان، ئازابلىنىپ باقمىغانىدى. بىر كۈننىڭ ئىچىدىلا روهىي جەهەتتە تۈگىشىپلا كەتتى، ئون نەچچە يىل جاپالىق ئىشلەپ ئاخىرىدا مۇشۇ كۈنگە قالغىنى ئۇنىڭغا بەك ئەلەم قىلغانىدى، ئىختىيارسىز كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش قۇ- يۇلدى. مېنى تەختتىن چۈشۈرۈۋېتىشى ئېنىق تۇرۇپ يەنە نې- مىشقا ماڭا ئىستېپانامە يازغۇزىدۇ؟ مەن قاچان ئورمانچىلىق - دېهقانچىلىق مىنىستىرى بولىمەن دەپ ئىلتىماس يېزىپ باققان؟ خورازنىڭ تاجىسى بولۇشقا رازىمەنكى ئۆكۈزنىڭ قۇيرۇقى بولۇش- نى خالىمايمەن. مىنىستىر گەرچە ئوخشاش دەرىجە بولسىمۇ، ئەمما مېنى ئۇ يەرگە قويغانلىقى سوغۇق ئوردىغا كىرگۈزۈۋەتكەن- لىكى. كۆك كۆزلەر بىلەن جياڭ جيېشى مېنى مۇشۇنداق قىلىپ قويدى.

شېك شىسەي شۇ كېچىسى ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىدى، ئۇياققا ئۆرۈلەتتى، بۇياققا ئۆرۈلەتتى، چوڭقۇر تىناتتى، يۈرىكى تۇرۇپ سىقىلاتتى، تۇرۇپ قاتتىق سىلىپ كېتەتتى، پۇت - قوللىرى كۆيۈشۈپ قالاتتى. بىر چاغلاردا ئازراق كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىنغان- دەك بولدى، لېكىن قارا بېسىپ بىئارام بولدى. چۈشىدە تاڭ مىڭيۈ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەر يۈگۈرۈپ كېلىپ گېلىنى بوغۇپ خۇن تەلەپ قىلاتتى. چاچلىرى چۇۋۇلۇپ كەتكەن بىر توپ ئەر - ئاياللار كەينىدىن توختىماي قوغلايتتى، ئۇ جېنىنىڭ بارىچە قاچماقچى بولاتتى، لېكىن قەدىمىنى ئالالمايتتى. قاتتىق

قورقۇپ كېتىپ، قۇتۇلدۇرۇڭلار، دەپ بىر توۋلاپلا ئويغىنىپ كەتتى، پۈتۈن بەدىنى چىلىق ـ چىلىق تەرلەپ كەتكەنىدى.

ئۇنىڭ ئاشقازان كېسىلى ئېغىر ئىدى، يۈرىكىمۇ ياخشى ئەمەس، دائىم يىپ ئالالاپ تۇراتتى، قان بېسىمى يۇقىرى ئىدى. بۇ ئالامەتلەر ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنى تېخىمۇ قاچۇراتتى. سالامەتلىكى بارغانسېرى ناچارلاپ، ئەمدىلا 50 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ كۆزلىرىنىڭ ئاستى ئىششىپ، چىرايى سارغىيىپ، چېكە چاچلىرى ئاقىرىپ كەتكەن، ئىككى قولىمۇ تىترەيدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ئۇ دائىم كېچىچە ئۇخلىماي تورۇسقا قاراپ خىيال بىلەن ياتاتتى، كاللىسى خۇددى ماشىنىنىڭ چاقىدەك توختىماي ھەرىكەتلىنىپ تۇراتتى، ھەممە نەرسىگە ھەسرەت چېكەتتى، دۇنيانىڭ ۋاپاسىزلىقىدىن ئاغرىناتتى.

چىۋ يۇفاڭ ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ـ كۆڭگە ئورۇقلاپ، روھىي ھالىتىنىڭ، سالامەتلىكىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە ناچارلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىچى ئېچىشاتتى، توختىماي نەسىھەت قىلاتتى.

— ئۆتكەن ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى، بۇنىڭدىن كېيىن "ئانداق قىلمىز، شۇنى ئويلاڭ، — دېدى ئۇ ئۇنىڭغا.

بۇ گەپ شىڭ شىسەيىنى سەگەكلەشتۈردى. بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىش كېرەك؟ بىگۇناھ ئۆلتۈرۈلگەن، سولانغان، ئۆيلىرى ئاختۇرۇلغان ئادەملەر ۋە ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكىلىرى مېنى بوش قويۇۋېتەمدۇ؟ چۇڭچىڭدىن كېلىدىغانلار جىنايەتچىلەرنى سوراق قىلسا ئۇلار ئىقرارلىرىنى ئاغدۇرۇۋېتەمسۇ؟ مەن كەتسەم كىم ماڭا بىرنېمە دېيەلەيدۇ؟ چۇڭچىڭغا بارغاندىن كېيىن ئەمەلدارلار سورۇنلىرىدىكى قورساق سوقۇشتۇرۇشلارغا تاقابىل تۇرالايمەنمۇ؟ شىنجاڭدىكىلەر بىرلىشىپ ئۈستۈمدىن ئەرز قىلسا قانداق قىلىمەن؟ ھازىرقى ئەڭ مۇھىم ئىش، جياڭ جيېشىدىن ئىبارەت بۇ چوڭ دەرەخكە مەھكەم ئېسىلىش . ئۇ ئۆزىمۇ مېنىڭ

بارلىق ئىشىمغا مەسئۇل بولىدىغانلىقىنى ئېيتقان، دېگەن گېپى-
دىن يېنىۋالمايدىغاندۇ؟ ئۆلكە خەزىنىسىدە ئالتۇن ـ كۈمۈش،
ئۈنچە ـ مەرۋايىتلاردىن باشقا 50 مىڭ سەر ئالتۇن، 600 مىڭ
ئامېرىكا دوللىرىلىق زايوم بار، شۇلارنى مەركەزگە سوۋغا قىلى-
سام جياڭ جيېشى مېنى قوغداپ قېلىشى مۇمكىن. ئازراق
نەرسىنىڭ مەرىدىن كەچمىسەممۇ بولمايدۇ. ئاشۇ ئالتۇن ـ كۈ-
مۈشلەر، ئامېرىكا دوللىرى پۈتۈن ئائىلەمدىكىلەرنىڭ هاياتىنى
قوغداپ قالالايدۇ. مۇشۇلارنى ئويلاپ، شېڭ شىسەينىڭ ئەندىشى-
لىك كۆڭلى ئازراق ئورنىغا چۈشكەندەك بولدى.
8 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى، شېڭ شىسەي خىزمىتىدىن ئىستې-
پا بېرىشكە مەجبۇر بولدى. ئىستېپانامىسىدە مۇنداق دېدى: «بۇ
قېتىمقى سۇيىقەستلىك توپىلاڭ نېرۋامغا قاتتىق تەسىر قىلدى.
هازىرقى مۇشۇ روهىي هالىتىم بىلەن هەربىي ۋە مەمۇرىي ئىش-
لارنى باشقۇرسام بىرەر خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويۇپ داهىيمىزنىڭ
مەندىن كۈتكەن ئۈمىدىنى ئاقلىيالماي قالارمەنمۇ، دۆلەت ۋە
خەلقنىڭ ئىشەنچىسىنى يەردە قويۇپ قويارمەنمۇ، دەپ ئەنسىرەپ
قالدىم. نۇرغۇن ئويلاپ، ئاخىر خىزمەتلىرىمدىن ئىستېپا بېرىش-
نى لايىق تاپتىم.» ئىككى كۈندىن كېيىن، جۇ شاۋلياڭ شېڭ
شىسەينىڭ ئىستېپانامىسىنى ئېلىپ چۇڭچىڭغا قايتتى. شېڭ
شىجى ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭدى. باش مۇپەتتىش لو جيالۇن
نەچچە كۈندىن بېرى قاتتىق ئەندىشە ئىچىدە بىر كۈننى بىر
يىلدەك ئۆتكۈزگەندى، ئەمدى ئۇمۇ خاتىرجەم بولۇپ، ئايروپى-
لاندا جۇ شاۋلياڭ بىلەن بىللە قايتتى.
8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى، جياڭ جيېشى شېڭ شىسەيگە
ئۈچىنچى قېتىم خەت يازدى. ئۇ خېتىدە مۇنداق دېدى: «سىند-
مىز دۆلەت ئۈچۈن چېگرا رايونىدا ئون يىل ئامان ـ ئېسەن
ساقلاپ كەلدىڭىز، بۇ جەرياندا نۇرغۇن جاپالارنى تارتتىڭىز،
نۇرغۇن ئەجىرلەرنى سىڭدۈردىڭىز، قىلغان ئىشلىرىڭىزنى سۆز

بىلەن تەسۋىرلەپ تۆگەتكىلى بولمايدۇ. مىنگودىن بۇيان، چېگرايىمىزنىڭ پۈتۈنلۈكىنى قوغداشتا ئىنىمىزدەك خىزمەت كۆرسەتكەنلەر تېخى مەيدانغا چىققىنى يوق. سىز يەنە دۆلەتنى، ئۆزىڭىزنى ئويلاپ خىزمىتىڭىزدىن ئىستېپا سوراپسىز، كۆڭلىڭىزنى يەردە قويۇشقا هەددىم ئەمەس. ئۇزاق ئويلىنىپ، ئاخىر سىزنى دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق مىنىستىرلىقىغا مىنىستىر قىلىشنى لازىم تاپتىم. شۇ جايدىمۇ قابىلىيىتىڭىزنى جارى قىلدۇرۇپ دۆلەت قۇرۇش ئىشلىرىغا ياردەم قىلغايسىز. سىزنىڭ چوڭچىڭغا بالدۇرراق يېتىپ كېلىپ يېڭى خىزمەتلەرگە چۈشۈپ كېتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. هەرقانداق ئىشىڭىزغا مەن ئىگە، ئارتۇقچە ئەندىشىلەردە بولماڭ. خىزمەتكە تەيىنلىنىش بۇيرۇقىڭىز هەپتىنىڭ ئىككىنچى كۈنى ئېچىلىدىغان مەمۇرىي پالاتانىڭ يىغىنىدا جاكارلىنىدۇ.» جياڭ جيېشى شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدىكى خىزمەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ تېزراق چوڭچىڭغا كېلىشىنى، بۇ يەردە يېڭى ۋەزىپىنى قوبۇل قىلىپ بولغاندىن كېيىن، قايتا شىنجاڭغا بېرىپ قالغان ئىشلارنى بېجىرىشىنى ئويلىغانىدى.

«11 - ئاۋغۇست خۇاڭ رۇجىن - لىن جىيۇڭ دېلوسى»نى قاتناش مىنىستىرلىقىنىڭ سىجاڭى شۇ ئېنزېڭ شىنجاڭغا كېلىپ تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىدىغان بولدى. ئەمەلىيەتتە، شېڭ شىسەي شىنجاڭدىكى خىزمەتلىرىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ چوڭچىڭغا كەتكەندىن كېيىن، شىنجاڭدىكى قالغان ئىشلىرىنى پۈتتۈرۈش ئۈچۈن شىنجاڭغا قايتا كەلمىدى، بۇنىڭغا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى، جياڭ جيېشىمۇ ئۇنى ئەۋەتمەيتتى.

8 - ئاينىڭ 29 - كۈنى، گومىنداڭ هۆكۈمىتى بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ رەئىسى، قوشۇمچە چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى شېڭ شىسەينىڭ بارلىق ۋەزىپىلىرىنىڭ ئېلىپ تاشلىنىپ دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق مىنىستىرلىقىغا مىنىستىر بولغانلىقىنى، ۋۇ جۇڭشىننىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك

ھۆكۈمەتكە ھەيئەت ئەزا، رەئىس بولغانلىقىنى، ۋۇ جۇڭشىن ۋەزىپىگە ئولتۇرۇشقا بىرىشتىن ئىلگىرى بۇ ۋەزىپىلەرنى جۇ شاۋلياڭ ۋاقىتلىق ئىشلەپ تۇرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. يۇقىرىدىقى ئۇ خەۋەرنى مەركىزىي ئاگېنتلىق ئېلان قىلدى.

«شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ خەۋەرلەر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى جاڭ رۇمىڭ بۇ خەۋەرنى يېڭىلا تاپشۇرۇۋېلىپ تۇرۇشىغا، شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا ئۇشتۇمتۇت تېلېفون بىرىپ، ئۇنى ئاشۇ خەۋەرنى ئېلىپ دۇبەن مەھكىمىسىگە كېلىشكە بۇيرۇدى ھەم بۇ خەۋەرنى ھېچقانداق ئادەمگە دېمەسلىكنى تاپىلىدى. جاڭ رۇمىڭ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ شېڭ دۇبەننىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلگەندە، شېڭ شىسەي ئۇنىڭغا، بۇ خەۋەرنى مېنىڭ بۇيرۇقۇمسىز ئېلان قىلىشقا، ئاشكارىلاشقا بولمايدۇ، خىلاپلىق قىلىدىكەنسەن جاۋابكارلىققا تارتىلىسەن، دېدى.

شېڭ شىسەي شىنجاڭدىن مۇشۇنداقلا قايتىپ كېتىشنى خالىمايتتى، بىر قىسىم ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ دەردىنى ئالمىسا بولمايتتى. مېڭىشتىن ئىلگىرى ئۇ لى يىڭچى، شېڭ شىجى، چيۇ يۇشيۇڭلارنى غەربىي بىناغا چاقىرىپ مەجلىس ئېچىپ، تۈرمىدىكى سولاقلىق ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنى ئېيتتى، ئىنىسىمۇ شۇ خىيالدا ئىدى. شېڭ شىسەي، ئەڭ ياخشىسى، مەھبۇسلار توپىلاڭ كۆتۈردى دەپ تۈرمىگە ئوت قويۇۋېتىپ، شۇ باھانىدە ھەممىسىنى ئوتتا كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرۈش كېرەك، دېدى. ئۇ لى يىڭچىنى بېنزىن تەييارلاشقا، ئۇ يەرنى قاتتىق ساقلاشقا مۇھاپىزەتچىلەرنى ئەۋەتىشكە بۇيرۇدى. ئەگەر ئوت كەتكەندىن كېيىن تۈرمىدىن قاچقۇچىلار بولسا ئوققا تۇتۇلىدىغان بولدى. لېكىن، لى يىڭچى شېڭ شىسەي كەتكەندىن كېيىن ئىگىسىز قالىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ كېيىنلىكىنى ئويلاپ، ئۇ قىرغىنچىلىق پىلانىنى ئىجرا قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

شېڭ شىسەينىڭ تەختتىن چۈشكەنلىكى توغرىسىدىكى ئالا-

ھىدە خەۋەر 1944 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى چوڭ خەتلىك ماۋزۇ بىلەن ئاخىر «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئېلان قىلىنىپ، پۈتۈن ئۈرۈمچى شاد ـ خۇراملىققا چۆمۈلدى، پوجاڭزىلارنىڭ ئاۋازلىرى پەلەككە يەتتى. كىشىلەر يېڭى كۈنگە ئېرىشكەنلىكىنى تەبرىكلەشتى، كوچىلار تەنتەنە قىلىشىۋاتقان ئادەملەر بىلەن تولۇپ كەتتى. بىر موماي قەغەز پۇللارنى كۆيدۈرگەچ، دۈبەن مەھكىمىسىنى قولى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ ھەدەپ شىڭ شىسەينى تىللايتتى: «تۇخۇمى قۇرۇغۇر شىڭ شىسەي، سېنىڭ بېشىڭمۇ مۇشۇنداق كۈنلەر كېلىدىكەن. سەن بىز بىر بىر ئائىلىلىك ئادەمنى ۋەيران قىلىۋەتتىڭغۇ، ئۆلەرسەن ئىلاھىم! ئوغۇللىرىڭ خوتۇن ئالالمىغاي! قىزلىرىڭ ئەرگە تېگەلمىگەي! ئۆلسەڭ كۆمگۈدەك يەر چىقمىغاي ئىلاھىم...» مومايىنى بىر مۇنچە ئادەملەر ئورىۋالدى، ئادەتتە ھەيۋىسىدىن ئىتمۇ قورقىدىغان مۇھاپىزەتچىلەر بۇ ئىشلارنى ئاڭلىماسقا، كۆرمەسكە سېلىپ تۇرۇشاتتى، ئىلگىرىكى ھەيۋىسىدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى.

بىر قانچە كۈنگىچە ساقچى باشقارمىسىنىڭ قورۇسى زىيالەت قىلىشقا كەلگەن ئۆچرىغان مىڭلىغان ئادەملەر بىلەن توشۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئېرىنى، بەزىلىرى ئوغلىنى، بەزىلىرى دادىسىنى تەلەپ قىلىپ كەلگەنلەر ئىدى. ساقچىلار توختىماي جىنايەتچىلەرنىڭ تىزىملىكىنى ئاختۇراتتى، ئۇلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرەتتى. قېرىنداشلىرىنىڭ ئامان ـ ئېسەنلىكىنى ئاڭلىغانلار خۇشال قايتىپ كېتىشەتتى. ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغانلار يىغازار بىلەن قەبرىنىڭ نومۇرىنى ئېلىپ ليۇداۋاندىكى قەبرىستانلىققا قاراپ يۈگۈرۈشەتتى، بەزىلەر قەبرە نومۇرلىرىنىمۇ تاپالماي، ئۇلارنىڭ ليۇداۋاندىكى تاشلاندۇق قۇدۇقلارغا تاشلىۋېتىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ داد ـ پەرياد كۆتۈرۈشەتتى. دۈگشەن، ليۇداۋان تەرەپلەرنىڭ ھەممىلا يېرىدە قەغەز كۆيدۈرۈۋاتقانلار، يىغلىشىپ داد ـ پەرياد كۆتۈرۈۋاتقان قېرىلار، ئاياللار، باللار بىلەن

توشۇپ كەتكەنىدى. بەزىلەر چۆل - جەزىرىدە، قەبرىلەرنىڭ ئارىلىقلىرىدا قېرىنداشلىرىنىڭ جەسەتلىرىنى، سۆڭەكلىرىنى ئىزدىشىپ يۈرەتتى، بۇ كۆرۈنۈشلەر شۇنچىلىك ئېچىنىشلىق ئىدى.

9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى، شىنجاڭغا 11 يىل بەش ئاي ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئۇ مۇستەبىت ئاشۇ داد - پەرياد ۋە قارغاشلار ئىچىدە، سانسىز ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ئېلىپ، جۇ شاۋلياڭ بىلەن شۇ ئېنىزىگىنىڭ ھەمراھلىقىدا چوڭ تىپتىكى ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ چۇڭچىڭغا قاراپ ئۇچۇپ كەتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن جەمەتلىرى، يۇرتلۇقلىرى 1 مىڭ 500 ئەسكەرنىڭ ھىمايىسىدەساندۇق - ساندۇق بايلىقلارنى 150 قارا ماشىنىغا بېسىپ ماڭدى. لەنجۇغا بارغاندا چيۇ زۇڭجۈننىڭ ئائىلىسى قېپقالدى، قالغانلار چۇڭچىڭغا قاراپ داۋاملىق يۈرۈپ كەتتى.

9 - ئاينىڭ 23 - كۈنى، شېڭ شىسەي «شىنجاڭ گېزىتى»دە پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەربىي، خەلققە ئوچۇق خەت ئېلان قىلىپ شۇنداق دېدى: «ئون يىللىق قۇرۇلۇش داۋامىدا، ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ مۇكەممەل سىياسەت ئىكەنلىكىنى، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ ئۇزۇل - كېسىل ئازادلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش، دۆلەتنى گۈللەندۈرۈشتە دۆلەت ئاتىسى ئوتتۇرىغا قويغان ئەڭ مۇنەۋۋەر، ئەڭ ئېسىل ئۈچ مەسىلىگە يولغا قويۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى ئۈچ مەسىلەك ئىچىگە يۇغۇرۇۋېتىش قارارىغا كەلدىم. پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكى قېرىنداشلىرىمدىن ئۈچ مەسىلەككە قەتئىي ئىشىنىپ، دۆلەت مۇداپىئەسىنىڭ ئارقا سەپ قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئىشلەپ چوڭ ئىشلىرىمىزنى بالدۇرراق ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن تىرىشىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن.»

شۇنىڭ بىلەن، شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدىكى ھۆكۈمرانلىقىغا ئاخىر خاتىمە بېرىلدى.

11. خاتىمە

مۇستەبىت كەتتى، خەلقنىڭ پەريادى كەتمىدى

1944 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، چۆچەكدا شىڭ شىسەينىڭ دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق مىنىستىرلىقىدا ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى، ئەتىسى شىڭ شىسەي مىنىستىرلىقنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باردى.

شىڭ شىسەي ئاران ئون ئايلا مىنىستىر بولۇپ تۇرالىدى. 1947 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى مىنىستىرلىكتىن ئېلىپ تاشلاندى. كېيىن شەنشى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە مەسلىھەتچى، ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ۋۇخەندىكى ئورگىنىغا شاڭجياڭ دەرىجىلىك مەسلىھەتچى بولۇپ تەيىنلەندى.

شىڭ شىسەي كەتكەندىن كېيىن، جياڭ جېيشى خەلقنىڭ غەزىپىنىڭ كۈچلۈكلىكىدىن شىنجاڭغا «ئالاھىدە تەكشۈرۈش ئۆمىكى» ئەۋەتىپ، شىڭ شىسەي دەۋرىدىكى كونا ئۇۋالچىلىق دېلولىرىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلماقچى بولدى. ئاساسلىقى «11 ـ ئاۋغۇست خۇاڭ رۇجىن ـ لىن جىيۇڭ دېلوسى» بولۇپ، گومىنداڭ ئەزالىرىنى تېزدىن ئاقلاپ چىقىش كېرەك ئىدى. بۇ ئۆمەك 1944 ـ يىلى 11 ـ ئايدىن 1945 ـ يىلى 2 ـ ئايغا قەدەر ئون ئاي ئورۇمچىدە تۇرۇپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، تۈرمىدىكى ئۇ كىشىلەرنى گۇناھسىز دەپ قويۇپ بەردى. مۇسادى-

ـره قىلىنىۋالغان «ھارام ماللار»نى قايتۇرۇش ئىشىنى 1946 ـ
يىلى 9 ـ ئايدا ئاندىن تۈتۈپ ئىشلىدى، ئۇ ۋۇ جۇڭشىن كېتىپ
ئورنىغا جاڭ جىجۇڭ كەلگەن چاغ ئىدى.
شىنجاڭدا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان مىڭلاپ ئادەم شىڭ شىـ
سەي كېتىشى بىلەن ئىشنى بولدى قىلمىدى، خۇن دەۋاسى
قىلىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئەرز بىلەن تولدۇرۇۋەتتى. ئۇ
ئەرزلەر ھازىرغىچە قان ۋە ياش بىلەن تولغان ئەرزلەر سۈپىتىدە
ئارخىپخانىدا ساقلاقلىق تۇرماقتا. كىتابخانىلارنىڭ پايدىلىنىشى
ئۈچۈن، ئاساسلىق ئەرزلەرنىڭ بەزىلىرىنى كىتابتا قىسقارتىپ
بەردۇق.
1944 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى، شىنجاڭ ئۆلكىـ
لىك ئاياللار جەمئىيىتى چيۇ يۇفاڭنىڭ ئۈستىدىن تۆۋەندىكىدەك
ئەرز سۇنغان: «شىڭ شىسەينىڭ خوتۇنى چيۇ يۇفاڭ بۇيرۇق
بويىچە ئايالالر ھوقۇقىنى كۆچەيتىش دېگەن باھانە بىلەن ھۆكۈـ
مەتنى پەردازلاپ، زىيالىي ئاياللارنى قىلتاققا چۈشۈرۈش، تۈرمىـ
لەرگە تاشلاپ ئۆلتۈرۈش مەقسىتىدە ئايالار جـمئىيىتىنى قۇرـ
غان. ئون يىلدىن بۇيان جاڭ يۈجېن، لى يۈگچىن قاتارلىق
بىگۇناھ ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلارنى تۈرمىگە تاشلىدى؛ شېڭ
شىچىنىڭ خوتۇنى چېن شيۇيىڭنى ئېرىنى ئۆلتۈرگەن، دېگەن
تۆھمەت بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتتى؛ دۇڭ فۇگۇەننىڭ ئۇزۇن يىل
ئۆپكە كېسىلى بىلەن ئاغرىپ يۈرگەن خوتۇنى شى يىڭنى، ئېرىنى
ئۆلتۈرمەكچى بولغان، دېگەن جىنايەت بىلەن بىر قانچە يىل
تۈرمىگە سولاپ قويىدى. ئايروپىلان ھادىسىسى بىلەن يوقاپ كەتـ
كەن ۋاڭ يىڭچىغا، ئايروپىلان بىلەن مەركەزگە قېچىپ كەتكەن،
دېگەن جىنايەتنى ئارتىپ، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى ئەر ـ ئايال،
قېرى ـ ياش ھەممىسىنى تۈرمىگە تاشلىدى. ئۇنىڭدىن باشقا،
نەچچە يىللاردىن بېرى چوڭ ـ كىچىك ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە
تۆرىلەر، بايلار بولۇپ سانسىز ئادەم تۈرمىگە تاشلاندى. ئۇلارنىڭ
ئائىلىسىدىكى نەچچە يۈز مىڭ ئادەم ئۆيلىرىدىكى نەرسىلىرى
مۇسادىرە قىلىنىپ ئاچ ـ يالىڭاچ قالدى. ئۇلارنىڭ دادىغا يېتىـ

دىغان ئادەم چىقمىدى. پەريادى پەلەكنى تىترەتتى. يەنە تېخى
ئۆلار مۇستەبىت ھۆكۇمەت تەرىپىدىن «ئىسيانچىلارنىڭ ئائىلە
تەۋەلىرى»، دەپ قارىلىپ، بەزىلىرى تۈرمىلەرگە قامالدى...
مىنگونىڭ 28 ـ يىلى 2 ـ ئايدا، ئىلىنىڭ كۆرە دېگەن يېرىگە
يېقىن ئاھالىلەر رايونى قۇرۇپ، «ئىسيانچىلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىـ
رى»نى، ھۆكۇمەت سىلەرگە تەمىنات بېرىدۇ، دەپ شۇ يەرگە
كۆچۈپ بېرىپ ئولتۇراقلىشىشقا بۇيرۇدى. بۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ-
لارنى نەزەربەند قىلىش ئىدى. ئۇلارغا ئۈچ كۈن ئىچىدە يولغا
چىقىپ بولۇشۇڭلار كېرەك، دەپ جىددىي بۇيرۇق چۈشۈردى،
كۆپ نەرسە ئالغۇزمىدى. نەتىجىدە، ئۇ بىچارىلەر كېرەكلىك ئۆي
سايمانلىرىنى ئېلىپ كېتەلمەي، يا ساتالماي، ئورۇق ـ تۇغقانلىـ
رىنىڭ ئۆيلىرىگە قويۇپمۇ قويالماي خانىۋەيران بولۇپ كەتتى
ھەتتا بەزىلىرى بۇ ئەلەملەرگە چىدىماي قۇدۇققا ئۆزىنى تاشلاپ
ئۆلۈۋالدى. سۈرۈك توشقاندا، شېڭ شىسەينىڭ قولچوماقلىرى
ئۇلارنى مەجبۇرلاپ، ئۇنىمىغانلىرىنى ئۇرۇپ يولغا چىقىشقا ئال-
دىراتتى. بالىلارنىڭ، بوۋاي ـ موماي‌لارنىڭ، ئاياللارنىڭ
يىغا ـ زارلىرى ئالەمنى بىر ئالدى. ئۇ بىچارىلەرنىڭ ئازاب ـ
ئوقۇبەتلىرى يۈرەكلەرنى پارە ـ پارە قىلاتتى.

200 دىن ئارتۇق ئادەم 50 قارا ماشىنىغا قاچىلاندى. قارا
قىش مەزگىلى بولغاچقا، كىيىملىرى يېلىڭ ئادەملەر سوغۇقتا
قاتتىق ئازاب تارتتى، نۇرغۇنىنىڭ ئۇ يەر، بۇ يېرى ئۈششۈپ
قالدى. كۆرەگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئۇلارنى بىر يەرگە
سولىۋېلىپ شەھەرگە كىرگۈزمىدى ھەتتا سىرتقىمۇ چىقارغۇزمىـ
دى. مىنگونىڭ 30 ـ يىلىغا كەلگەندە، ئاندىن سىرتقا چىقىشلىـ
رىغا رۇخسەت قىلدى. مىنگونىڭ 32 ـ يىلى نەزەربەند بىكار
قىلىنىپ، ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنى ئۈرۈمچىگە قايتۇرۇپ كېلىپ
چىداۋاندىكى بىر زاۋۇتقا ئاپىرىپ قويدى. بۇ زاۋۇتتا بۇرۇن
نەزەربەندتە تۇرۇۋاتقان نۇرغۇن ئائىلىلەر بار ئىكەن، شۇلارغا
قوشۇلۇپ ئۇلارنىڭ سانى 150 تىن ئېشىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ
ئىچىدىكى ئۈچتىن بىر قىسىم ئادەملەرنىڭ سىرتقا چىقىشىغا

مۇتلەق يول قويۇلمىدى، ئۈچتىن ئىككى قىسىم ئادەم چىقسا
بولاتتى، ئەمما ھەپتىدە بىرلا قېتىم چىقالايتتى. شۇ سەۋەپتىنمۇ
كېسەل بولۇپ قالغان نۇرغۇن باللار سىرتقا چىقىپ داۋالىنالماي
ئۆلۈپ كەتتى …»

ئۇ ئەرزلەرنى ئوقۇغان ھەرقانداق ئادەم ئۇلار ئۈچۈن ياش
تۆكمەي قالمايدۇ.

1946 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى، گومىنداڭ
ھۆكۈمىتىنىڭ ئەدلىيە مەھكىمىسىنىڭ ئەزالىرى يەن جۇاڭ بى-
لەن ۋاڭ شىنلىڭ خەلقنىڭ شىكايەتلىرى بويىچە شېڭ شىسەينى
خىزمىتىدىن توختىتىپ تەكشۈرۈشنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇلار-
نىڭ دوكلاتى شېڭ شىسەينىڭ جىنايەتلىرىنىڭ يەكۈنى بولۇپ،
ئوقۇپ ئۆتمىسەك بولماس.

«تەكشۈرۈشىمىزچە، سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت-
نىڭ رەئىسى شېڭ شىسەينىڭ 22 ـ يىلى (مىنگو) خىزمەتكە
تەيىنلەنگەندىن بۇيان قىلغان قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلىرى، زورا-
ۋانلىقلىرى، قەبىھلىكى ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. يەن جۇاڭ
قاتارلىقلار يېزىپ قالدۇرغان ‹شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدىكى
قىلمىشلىرى›، ۋە شىنجاڭ ۋاقىتلىق خەلق كېڭىشىنىڭ بارلىق
ئەزالىرى يوللىغان ئەرزلىرىگە ئاساسەن 7 ـ ئايدا ئۇرۇمچىگە
بېرىپ تەكشۈرۈشنى باشلىغانىدۇق. پاش قىلىنغان، ئەرز قىلىن-
غان ماتېرىياللاردىن قارىغاندا، ئېتىلغان، تۈرلۈك قىيىن ـ
قىستاقلار بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن ئادەملەر 80 مىڭغا، جازالاش
قۇراللىرى 20 نەچچە خىلغا يېتىدىكەن. تۈرمە شىنجاڭنىڭ ھەم-
مىلا يېرىنى قاپلاپ كېتىپتۇ، ئۈرۈمچىنىڭ شەھەر ئىچىدە توققۇز
تۈرمە، شەھەر سىرتىدا ئىككى تۈرمە بار ئىكەن. ھازىر ئۇ
ئورۇنلار گازارما قىلىنىپتۇ. ليۇداۋاندا تاشلىنىپ كەتكەن بىر
خاڭ بار ئىكەن، ئۆلگەنلەرنىڭ جەسەتلىرىنى شۇ خاڭغا تاشلايدى-
كەن. ليۇداۋاننىڭ ھەممىلا يېرى قەبرە بىلەن توشۇپ كېتىپتۇ.
مەخپىي ئۆلتۈرۈلۈپ قەبرىسى قوپۇرۇلمىغانلارنىڭ سانى يوق.
شېڭ شىسەي يوقاتقان ئادەملەرنىڭ ئىچىدە سودىگەرمۇ، دېھ-

قانالارمۇ، ئىشچىلارمۇ، ئەسكەرلەرمۇ، ئاھالىلەرمۇ بار. جازا
قوراللىرىنىڭ دەھشەتلىكلىكى، تۈرلىرىنىڭ كۆپلۈكى ئادەمنى
ھەيران قالدۇرىدۇ. قولغا ئېلىنغانلارنىڭ مال - مۈلكى
شۇئان ئاختۇرۇلۇپ مۇسادىرە قىلىنغان، ئائىلە تەۋەلىرى ئال-
تاي، ئىلى قاتارلىق جايلارغا سۈرگۈن قىلىنغان. ئىلى ۋەقەسى
(ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى) دە ئىلى رايونىدىكىلەرنىڭ بىر قىسمى
قېچىپ كېتىپ ھازىرغىچە سەرسان بولۇپ يۈرۈۋېتىپتۇ. شېڭ
شىسەي شىنجاڭدىن ئايرىلىشتىن ئىلگىرى ئۈلاردىن 3 مىڭدەك
ئادەمنى توپلاپ بىنزىن چېچىپ كۆيدۈرۈۋەتمەكچى بولغان (بۇنىڭ-
غا ئۆزلەشتۈرۈلگەن قوشۇندىكى ياكوف گۇۋاھ)، كېيىن مەلۇم
سەۋەبلەر بىلەن مەقسىتى ئەمەلگە ئاشماي قالغان. شېڭ شىسەي-
نىڭ بۇنداق جىنايەتلىرىنىڭ سانىنى ئېلىپ بولمايدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئۇنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇق بىلەن خەلق-
نىڭ مال - دۇنياسىنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلغان ئىشلىرىمۇ ساناق-
سىز. ئۇن يىل ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىل ئىچىدە ئۇنىڭ
تەرپىدىن بۇلانمىغان بىرمۇ باي قالمىغان. شىنجاڭدىن كېتىدى-
غان چاغدا ئۆزىنىڭ ھەم ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ ھەددى -
ھېسابسىز بايلىقىنى ئېلىپ ماڭغانلىقىنى ئۇرۇمچى خەلقى ئۆز
كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ تۇرغان. ئۇنىڭ قولچوماقلىرىنىڭ، يې-
قىنلىرىنىڭ بۇلىغان، ئوغرىلىغان، ساتقان نەرسىلىرىمۇ ھېساب-
سىز. ھازىرغىچە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۇلارغا بولغان ئۆچمەنلىكى
كۆڭۈللىرىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكىنى يوق. ئۇنىڭ ئۇ خىل جىنا-
يەتلىرىنىڭ تەپسىلاتى «شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدىكى قىلمىشلى-
رى» (قوشۇمچە ماتېرىيال: 1) ۋە مىنگونىڭ 34 - يىلى
يوللىغان ۋاقىتلىق خەلق كېڭىشىنىڭ ئەرز تېلېگراممىسى (قو-
شۇمچە ماتېرىيال: 2) دا بار. ئۇنىڭغا تۈرمىلەرگە قامىلىپ
ئېيتقۇسىز ئازاب چەككەنلەر گۇۋاھ، بۇ يەردە بىر - بىرلەپ
سۆزلىمىسەكمۇ بولىدۇ. مۇشۇنداق بىر ئادەم قانۇنىنىڭ جازاسىغا
ئۇچرىماي يەنە ئەركىن - ئازادە يۈرسە، شىنجاڭ خەلقىنىڭ
غەزىپى بېسىلمايلا قالماستىن، بەلكى يەنە مەركەزمۇ خەلقىنىڭ

ئىشەنچىسىدىن قالىدۇ.
خەلقنى زار قاخشاتقان غالچىلاردىن لى پۇلىن، چيۇ زۇڭ-
جۇن، لى يىڭچى، پېڭ جيۇەن، شېڭ شىجى، چيۇ يۇشيۇڭ،
چيۇ يۇفاڭ قاتارلىق 20 نەچچە ئادەمنىڭ (قوشۇمچە ماتېرى-
يال: 3) جىنايىتى ھەددىدىن زىيادە كۆپ، ھازىر ئۇلارنىڭ
بەزىسى ئىچكىرىگە قېچىپ كەتكەن، بەزىسى ھۆكۈمەتنىڭ ئىچىگە
سۇقۇنۇپ كىرىۋالغان، بەزىسى گەنسۇغا قېچىپ بېرىپ يەر ئې-
رىپ، سودىگەرچىلىك قىلىپ يۈرۈپتۇ. ئەگەر ئۇلار قانۇننىڭ
جازاسىغا تارتىلمايدىغان بولسا خەلقنىڭ غەزىپىنى باسقىلى بولماي-
دۇ. شۇڭا، ئۇلارنى قانۇن بويىچە جازالاشنى ئالاھىدە ئوتتۇرىغا
قويدۇق، يەنى شېڭ شىسەي ۋە ئۇنىڭ قولچۇماقلىرى لى پۇلىن
قاتارلىقلارنى تۇتۇپ قانۇننىڭ جازاسىغا تاپشۇرۇش كېرەك.»
يەن جۋاڭ قاتارلىقلار ئوتتۇرىغا قويغان «قوشۇمچە ماتېرى-
يال: 1» قوغۇشۇن ھەرپتە بېسىلغان «شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭ-
دىكى قىلمىشلىرى — 2» نىڭ ئۆزى شۇ، 10 مىڭ خەتچە
كېلىدۇ. بۇ كىتابنى ئىككىنچى تۈرمىدە ياتقان ليۇ ئې باشچىلى-
قىدىكى تۈرمىداشلار شىنجاڭدا خىزمەت قىلىش جەريانىدا بېشى-
دىن كەچۈرگەن كەچۈرمىشلىرىگە، تۈرمىدە تارتقان ئازابلىرىغا،
ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىرىگە ئاساسەن تۈزۈپ يېزىپ چىققان.
ئۇلار بۇ كىتابنى تۈزۈش داۋامىدا خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە، مۇڭغۇل-
چە، رۇسچە ھەرخىل ماقالە - ئەرزلەردىن 500 پارچىدىن ئارتۇق
يىغىپ، شېڭ شىسەي شىنجاڭدىكى ۋاقتىدا خەلقنى ئازابلىغان،
زوراۋانلىق سىياسەت يۈرگۈزگەن خىلمۇخىل پاكىتلارنى كەڭرەك
دائىرىدە توپلىغان. گەرچە بۇ كىتابتا شېڭ شىسەيگە، سوۋېت
ئىتتىپاقىغا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە مۇناسىۋەتلىك
كۆزقاراشلارغا شۇ دەۋرنىڭ تامغىسى بېسىلغان بولسىمۇ، ئەمما
كىتاب ئىچىدىكى نۇرغۇن مول پاكىتلاردىن شېڭ شىسەي ھۆكۈم-
رانلىقىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى كۆپ جەھەتتىن كۆرۈپ يەتكىلى
بولىدۇ.
يەن جۋاڭ ئوتتۇرىغا قويغان «قوشۇمچە ماتېرىيال: 2» شۇ

چاغدا ۋاقىتلىق قۇرۇلغان خەلق كېڭىشىنىڭ شېڭ شىسەينىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ ئەۋەتكەن تېلېگراممىلاردىن تۈزۈلگەن. ئۇ تېلېگراممىلاردا شېڭ شىسەينىڭ ھەرخىل كىشىلەردىن 100 مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى تۇتۇپ قامىغانلىقى، ھەرخىل زەھەرلىك ئۇسۇللار بىلەن 50 مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكى، ئالتاينىڭ كېپەك ئالتۇنىدىن تۆت توننا ئالتۇننى بۇلاپ كېتىپ، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان قولچوماقلىرى بىلەن بۆلۈشۈۋالغانلىقى، توپلىغان بارلىق مال ـ دۇنياسىنى 70 قارا ماشىنىغا بېسىپ ئىچكىرىگە ئېلىپ كەتكەنلىكى سۆزلەنگەن.

«قوشۇمچە ماتېرىيال: 3» يەنى «ئون چوڭ جاللات ۋە باشقا جىنايەتچىلەرنىڭ تىزىملىكى» دە لى يىڭچى، لى پۇلىن، ۋاڭ خۇڭساۋ، چيۇ يۇشيۇڭ، جاڭ گۇاڭچيەن (گەنسۇلۇق ئادەم، ساقچى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، باش سوتچى، ئىشپىيونلار باشلىقى، ئەدلىيە مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى بولغان)، خۇ باۋلىيەن، ليۇ چېڭدې، شېڭ شىجى، پىڭ جىيۇەن، ليۇ خەنشېڭلارنىڭ ئون چوڭ جاللات، چيۇ يۇفاڭ، چيۇ زۇڭجۈن، شېڭ شىينىڭ قاتارلىق 22 ئادەمنىڭ «باش جىنايەتچىلەر» ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەن. شېڭ شىسەينىڭ بۇنداق زوراۋانلىقلىرىنىڭ سانىنى ئېلىپ بولمايدۇ. ئۇ ماتېرىيالدا يەنە شېڭ شىسەينىڭ ئادەم ئۆلتۈرگەن جىنايەتلىرىدىن باشقا، قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ ئومۇمنىڭ مۈلكىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغانلىقى، خىيانەت قىلغان قىلمىشلىرىنىڭ ئىنتايىن ئېغىر ئىكەنلىكى، خىيانىتىنىڭ 7 مىليون يۈەندىن ئاشىدىغانلىقىمۇ سۆزلەنگەن.

شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئۈستىدىن نۇرغۇن ئەرزلەرنىڭ چۈشكەنلىكىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن قورقتى، چۈنكى ئۆزىنىڭ قىلغان ئەشەددىيلىكلىرى كۆڭلىگە ئايان ـ دە. شۇڭا، ئولتۇرالماي قېلىپ، ئۆزى پۇل چىقىرىپ «شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن چاغدىكى ئومۇمىي ئەھۋال ۋە ئاتالمىش ‹شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدىكى قىلمىشلىرى›غا رەددىيە» دېگەن كىتابنى نەشر قىلدۇردى. كىتاب 94 بەت، 30 مىڭ خەتچە كېلەتتى. كىتابتا ئۇ ئۆزى

ئۇستىدىن قىلىنغان ئەرزلەردىكى سىياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتلەردىكى بارلىق جىنايەتلىرىنى بىر - بىرلەپ ئىنكار قىلدى ۋە يەنە جياڭ جيېشىغا خەت يېزىپ «ئەۋكە ئوغلى» نى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنى تەلەپ قىلدى.

جياڭ جيېشى قىلغان ۋەدىسىدە تۇرۇپ، 1946 - يىلى 12 - ئاينىڭ 27 - كۈنى شېڭ شىسەينىڭ خېتىگە تەستىق سېلىپ ئەدلىيە مىنىستىرى شيې گۈەنشېڭغا يوللاپ بەردى. تەستىق مۇنداق ئىدى: «شېڭ شىسەي خېتىدە دېگەن سىياسىي كۈرەشلەر، ۋەتەن تۇپرىقىنى قوغداشتا قوللانغان چارە - تەدبىرلىرى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن. تەكشۈرۈش ئىنچىكە بولسۇن، ئەمما بەك ئىچكىرىلەپ كەتمەڭلار.»

«خاننىڭ يارلىقى» نى ئىجرا قىلماسلىققا شيې مىنىستىر جۈرئەت قىلسۇنمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن، شېڭ شىسەينىڭ قىلغان خىيانەتلىرىدىن تارتىپ بارلىق قىلغان - ئەتكەنلىرى يوققا چىقىرىلدى. شېڭ شىسەي ئۆزىنى ئاقلاپ شۇنداق دەيدۇ: ئۇ پۇللار خىيانەت قىلىنغان پۇللار ئەمەس، چەت ئەلدىكى ۋە ئۆلكە ئىچىدىكى ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مۇھىم ئادەملىرىنى سېتىۋېلىپ ئىشپىيونلۇققا سېلىشقا ئىشلەتكەن، پەۋقۇلئاددە مەخپىي ئىشلارغا ئىشلەتكەن پۇللار. مەقسەت، شىنجاڭنى تىنچ تۇتۇپ تۇرۇش، سىرتتىكى كۈچلۈك دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش. بۇ گەپلەر جياڭ جيېشىنىڭ قۇلىقىغا خۇشياقىدىغان گەپلەر ئىدى.

جياڭ جيېشىنىڭ شېڭ شىسەينى قوغداپ قالغانلىقىغا مىسال بولالايدىغان يەنە بىر ئىش مۇ بار ئىدى.

1945 - يىلى 5 - ئاينىڭ 17 - كۈنى، گومىنداڭ 6 - نۆۋەتلىك 16 - ئومۇمىي يىغىنى ئاچتى. يىغىندا شىنجاڭنىڭ ۋەكىلى مەسئۇد شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدا ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرى ئۇستىدىن شىكايەت قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «شېڭ شىسەي شىنجاڭدا ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئون يىل ئىچىدە 200 مىڭغا يېقىن بىگۇناھ كىشىلەرنى قاماققا ئالدى. ھەر خىل يوللار

مەسئۇد (1888—1950)

بىلەن قۇتۇلۇپ چىققانلار 80 مىڭغا يەتتى، قۇتۇلالماي قالغان 120 مىڭ ئادەم شېڭ شىسەي تەرىپىدىن ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. شېڭ شىسەي شىنجاڭدىن كەتكەندە تۈرمىلەردە 10 مىڭلا ئادەم قالغان... شېڭ شىسەي ئەڭ ئاچ كۆز ئادەم، ئادەتتە كىشىلەرنى قاقتى-سوقتى قىلغاندىن باشقا، كېتىدىغان چاغدا دۆلەت خەزىنىسىدىكى بايلىقلارنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ كېتىپ شىنجاڭنىڭ مالىيىسىنى قۇرۇقداپ قويدى. ھازىر مال باھاسى ئادەملەر تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە يۇقىرىلاپ كەتتى. يۇرتلۇقلار بىلەن دوست-بۇرادەرلەردىن كەلگەن خەتلەردە يېزىلىشىچە، بىر چىنە ئۈنىنىڭ باھاسى مىڭ يۈەنگە چىققان. بىر ئادەم ئاز دېگەندە ئايدا ئوتتۇز چىنە ئۈن يەيدۇ. مۇشۇنىڭدىن خەلقنىڭ تۇرمۇشىنىڭ قانداق ئىكەنلىكى مەلۇم ئەمەسمۇ؟ بۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىنى شېڭ شىسەي كەلتۈرۈپ چىقارغان. بۇ ئادەمنى پارتىيىدىن قوغلاپ چىقىرىشنى، ھۆكۈمەتنىڭ قانۇن بويىچە جازالىشىنى سورايمەن...»

مەسئۇدنىڭ بۇ ئۆتكۈر سۆزلىرى يىغىنغا قاتناشقانلارنىڭ كۈچلۈك قوللىشىغا ئېرىشىپ، يىغىن مەيدانىدا شۇئان: «شېڭ شىسەينى قاتتىق جازالاش كېرەك!» دېگەن شوئارلار توۋلىنىپ كەتتى، كەيپىيات ئىنتايىن جىددىي ئىدى. شېڭ شىسەي قايىل بولماي، ئورنىدىن تۇرۇپ مۇنازىرىلەشمەكچى بولۇۋىدى، يىغىن تەرتىپى بۇزۇلۇپ قالايمىقانچىلىق بولۇپ كەتتى. كېيىن يىغىن باشقۇرغۇچىنىڭ تەدبىرىنىڭ ئوبدان بولغانلىقى بىلەن تەرتىپ ئەسلىگە كەلدى.

ئەتىسى، جياڭ جيېشى يىغىندا سۆز قىلدى. ئۇ سۆزىدە شىڭ شىسەينى ئاقلاپ شۇنداق دېدى: «مەلۇم بىر يولداش تۈنۈگۈنكى يىغىندا شىڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈۋاتقان چاغلاردا پۇقرالارنى ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلتۈرگەن ئىشلىرى توغرۇلۇق سۆزلەپتۇ. يولداشلار، شىنجاڭ ئۆلكىسى دۆلىتىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدا، يەر مەيدانى جېجياڭدەك 15 چىقىدۇ. مىڭگودىن كېيىن مەركەز بىلەن ئۇ ئۆلكىنىڭ مۇناسىۋىتى بەزىدە ئۇلىنىپ، بەزىدە ئۈزۈلۈپ كەلگەن، سورىقى بولمىغان. يولداش شىڭ شىسەي ئۇ ئۆلكىنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن نۇرغۇن كۈچ چىقىرىپ، ئۇنى ئاخىر مەركەزنىڭ قوينىغا قايتۇرۇپ كەلدى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتە كۆرسەتكەن خىزمىتى چوڭ. يولداشلارنىڭ مېنىڭ سۆزۈمنىڭ تېگىگە يېتىپ، ئومۇمىيلىقنى نەزەردە تۇتۇپ ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارنى سۈرۈشتۈرمەسلىكىنى سورايمەن...» پەستە ئولتۇرغان شىڭ شىسەي ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ قاتتىق تەسىرلەندى ۋە شۇ يەردىلا قاتتىق يىغلاپ، جياڭ جيېشىنىڭ ئاتىلارچە قىلغان بۇ غەمخورلۇقىغا كۆپلەپ رەھمەت ئېيتتى.

— لېكىن، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋەكىلى بولغان مەسئۇد زادىلا بوش قويمىدى. 1947 - يىلى شىنجاڭدا مۇپەتتىش بولغان بۇ ئادەم شىڭ شىسەيگە قارشى تۇرۇش بىلەن تېخىمۇ ئابرۇي تاپقاچقا، شىڭ شىسەينىڭ ئۈستىدىن قىلغان شىكايىتىنى توختاتماي، «دۆلەت قانۇن بويىچە خەلقنىڭ پەريادىغا قۇلاق سېلىشى كېرەك» دېگەن نام بىلەن يۇقىرىغا يەنە ئەرز سۇنتى. بۇ قېتىممۇ جياڭ جيېشى ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۆزىنىڭ يۇكسەك ئورنى بىلەن جازالاش كومىتېتىدىكىلەرگە ئاغزاكى بۇيرۇق چۈشۈرۈپ: «بۇ ئىش سىياسىي دېلوغا ياتىدۇ، شۇڭا ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار قانۇنى بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىشقا بولمايدۇ. بەكمۇ ئىنچىكىلەپ كەتمەڭلار» دەپ، شىڭ شىسەينى يەنە بىر قېتىم قوغداپ قالدى.

جياڭ جيېشى نېمە ئۈچۈن شىڭ شىسەينى باشتىن - ئاخىر

بۇنداق قوغدايدۇ؟ بۇنى ئۇنىڭ شېڭ شىسەيگە بەرگەن باھاسىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ، بۇمۇ جياڭ جيېشىنىڭ قىممەت قارىشىدىن بولغان. مەسىلەن، يۇقىرىدا سۆزلىگىنىمىزدەك، 1942 - يىلى 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى، جياڭ جيېشى «ئۇمۇمىي ئويلىنىش» ناملىق نۇتقىدا شىنجاڭنىڭ مەركەزگە قايتىپ كەلگەنلىكى «گومىنداڭ ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئەڭ چوڭ مۇۋەپپەقىيەت» دېگەن. 1944 - يىلى 9 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىكى خەلق كېڭىشى كومىتېتىنىڭ 3 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ 3 - چوڭ يىغىنىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمىدا يەنە: شىنجاڭ ئۆلكىسى بىزنىڭ شەرقىي شىمالدىكى تۆت ئۆلكىمىزچىلىك كېلىدۇ، مۇشۇنداق بىر جاينى بىر تال ئوق چىقارماي قايتۇرۇپ كەلگەنلىكىمىز ناھايىتى چوڭ ئىش ھەم بۇ شېڭ شىسەينىڭ تۆھپىسى، دېگەن. جياڭ جيېشىنىڭ قارىشىچە، شىنجاڭنى ساقلاپ قالالىسىلا نەچچە مىڭ ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنى ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى. شىنجاڭ مەسىلىسى ئاساسىي ئېقىم، پىرقە دۆلەت ئۈچۈن قوشقان بىر تۆھپە ئىدى. شۇڭا، شېڭ شىسەينىڭ ئۇستىدىن ئارقا - ئارقىدىن ئەرزنامىلەر كەلگەن بولسىمۇ، ئۇلار ئېيتقان ئىشلار سىياسىي، ئىقتىسادىي، جىنايى ئىشلار بولسىمۇ ھەممىنى كەچۈرۈۋېتىشكە بولاتتى. بۇ بىر سەۋەب. يەنە بىر مۇھىم سەۋەب، شېڭ شىسەي 50 مىڭ سەر ئالتۇن، 600 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىلىق پاي چېكى، 20 مىڭ سەر ئەپيۇن، ئۇلاردىن باشقا يەنە كۈمۈش، بۆكەن مۈڭگۈزى قاتارلىق نۇرغۇن قىممەت باھالىق بۇيۇملارنى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرغاندى، مۇشۇ نەرسىلەرنىڭ ئۆزىلا شېڭ شىسەي بىلەن ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ جېنىنى ساقلاپ قالالايتتى.

1945 - يىلى ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەرقايسى مىنىس-

تىرلىقلىرى ئارقا - ئارقىدىن كونا پايتەخت نەنجىڭگە كۆچۈشكە باشلىدى. شېڭ شىسەي مىنىستىر دەرىجىلىك ئەمەلدار بولغىنى بىلەن ئائىلىسىدىكىلەرگە ئايروپىلان بىلىتى ئالالمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇنچە كۆپ تەئەللۇقاتنى ئايروپىلان بىلەن ئېلىپ مېڭىش تەس ئىدى. شۇڭا، نەرسە - كېرەكلىرىنى يىغىنچاقلاپ ئىككى چوڭ قارا ماشىنىغا پاتقۇدەك قىلىپ، ئۆزلىرى ئىككى كىچىك ماشىنىغا ئولتۇرۇپ چۇڭچىڭدىن شەنشىگە، شەنشىدىن نەنجىڭگە قاراپ ماڭدى.

ئۇلار باۋدىڭغا يېتىپ بارغاندا، شېڭ شىسەي مال - مۈلۈكلىرىنى پويىز بىلەن نەنجىڭگە سېلىش ئۈچۈن ۋاگون كۈتۈپ باۋدىڭدا تۇرۇپ قالدى. بۇ يەردە تۇرالغۇ مەسىلىسى قىيىن ئىدى، شېڭ شىسەي مۇھىم ئەمەلدار بولسىمۇ، بۇ يەردىكىلەرنى ئاۋارە قىلىشنى خالىماي ئادەتتىكى ياتاقتا يېتىپ تۇردى.

بىر كۈنى، شېڭ شىسەينىڭ ئوغلى كىچىك مۇھاپىزەتچى بىلەن بىللە ئويۇن كۆرگىلى بېرىپ، ئەرزىمەس بىر ئىش ئۈچۈن شۇ يەرنىڭ ئوفىتسېرلار ئەترىتىدىكى بىر ئوفىتسېر بىلەن گەپ تەگىشىپ قالدى، شېڭ شىسەينىڭ مۇھاپىزەتچىسى ئۆزىگە ھاي بەرمەي ئۇ ئادەمنى ئۇرۇپ قويدى. ئۇ ئوفىتسېر ئەلىمىگە چىدىماي بىر توپ ئادەمنى باشلاپ شېڭ شىسەي تۇرۇۋاتقان جايغا ئۇلارنى ئىزدەپ بېرىپ ئۆچ ئالماقچى بولدى.

بۇ چاغدا شېڭ شىسەي ياتاقتا يوق ئىدى، ئۇلار ياتاققا بېسىپ كىرىشكە پېتىنالماي، ماشىنا ئىسكىلاتىدا تۇرغان ماشىنىدىكى ماللارنى كۆرۈپ، ماللاردىن ئېلىشچە ئېلىپ كېتىپ قالدى.

شېڭ شىسەي قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن ئوغلىنى قاتتىق ئەيىبلىدى ھەم شۇ شەھەرنىڭ مۇداپىئە قوماندانى ليۇ جىنغا تېلېفون بەردى.

— ليۇ قوماندان، — دېدى ئۇ تېلېفوندا، — مەن شېڭ

شېڭ شىنسەي بولىمەن. چۇڭچىڭدىن باۋدىڭغا كەلگىنىمگە بىرقانچە كۈن بولدى. جانابىڭىزنى ئاۋارە قىلغۇم يوق ئىدى، شۇڭا ئالدىڭىزغا ئىزدەپ بارمىغان. يۈك پويىزى كەلسىلا يۈك - تاقلىرىمىزنى بېسىپ نەنجىڭگە ماڭماقچى ئىدۇق. دېمەكچى بولغىنىم، سىزنىڭ قارىمىقىڭىزدىكى ئوفىتسېرلار ئەترىتىدە تۇرۇۋاتقان ئادەملىرىڭىز قاملاشمىغان بىر ئىش قىلىپ، كۆپكۈندۈزدە ماشىنامنىڭ دېرىزىسىنى چېقىپ ئىچىدىكى پۇللۇق نەرسىلىرىمنى بۇلاپ كېتىپتۇ. ئەگەر مېنىڭ قول ئاستىمدىكىلەردىن ئۆتۈپ كەتكەن بولسا ماڭا دېسىلا بولاتتى ئەمەسمۇ؟ مەن ھەرگىز ئۇلارغا يان باسمايتتىم، ئۇنداق قىلماي بۇلاڭچىلىق قىلىشىپتۇ. بۇنداق ئەھۋال ئەۋج ئېلىپ كەتسە بولمايدۇ - دە. مەن بۇ ئىشنى ۋېييۈەنجاڭغا مەلۇم قىلىپ، ئىش بىر تەرەپ بولمىغۇچە باۋدىڭدىن كەتمەيمەن.

ليۇ جىن بۇنداق چوڭ ئىش يۈز بېرىدۇ دەپ زادىلا ئويلىمىغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەررۇ ئۇلارنى ياخشى باشقۇرمىغان ئەيىبنى ئۈستىگە ئېلىپ، شېڭ شىنسەيدىن بۇ ئىشنى بىر تەرەپ قىلىشقا ئىككى ھەپتە مۆھلەت بېرىشنى، شۇ چاغقىچە بىر تەرەپ قىلالمىسا، ئاندىن ۋېيۈەنجاڭغا مەلۇم قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

— مەن ھازىرلا قېشىڭىزغا يېتىپ بارىمەن، قالغان گەپلەرنى كۆرۈشكەندە دېيىشەيلى، — دېدى ئۇ.

شېڭ شىنسەي ليۇ جىن كەچۈرۈم سورىغانلىقى ئۈچۈن سەل پەيلىدىن يېنىپ، شۇ يەردىلا يىتكەن نەرسىلىرىنىڭ تىزىملىكىنى ئۇنىڭغا بەردى. ليۇ جىن تىزىملىكنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭدا 40 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى، ئالماس كۆزلۈك بىر تال بىلەزۈك بار ئىدى، بۇ بىلەزۈكنى چيۇ يۈفاڭغا ستالىن سوۋغا قىلغانىدى.

بۇ خەۋەر ناھايىتى تېزلا شىئەنگە يېتىپ بېرىپ خۇ زۇڭنەن-

نى خىجىل قىلىپ قويدى. ئۇ شىلاڭ شىسەي باۋدىڭدا بىرەر كېلىشمەسلىككە ئۇچراپ قېلىپ ۋېيىۋەنجاڭنىڭ قولىقىغا يېتىپ قالسا قانداق جاۋاب قىلغۇلۇق، دەپ ئويلاپ، شۇئان بىر ئادەمنى باۋدىڭغا ئەۋەتىپ شىلاڭ شىسەيىنىڭ شىئەندە تۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

شىلاڭ شىسەي ئۇنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلىشنى بىئەپ كۆ-رۇپ، شىئەنگە بېرىپ تۇرۇشقا ماقۇل بولدى.

شىلاڭ شىسەي شىئەنگە كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ بولاڭچىلىق دېلوسى ئويلىمىغان يەردىن پاش بولۇپ قالدى.

بىر كۈنى، بىر ئوفىتسېر بىر دۇكانغا كىرىپ ئامېرىكا دوللىرىغا تاماكا سېتىۋالغان. دۇكاننىڭ ئىگىسى بۇنىڭدىن بۇ-رۇن ئامېرىكا دوللىرىغا نەرسە ئالغان ئادەم كېلىپ قالسا شەھەر مۇداپىئە گارنىزونىغا مەلۇم قىلىش توغرۇلۇق ئۇقتۇرۇش تاپشۇ-رۇۋالغان بولغاچقا، ئۇ ئوفىتسېرغا، ئامېرىكا دوللىرىنىڭ جۇڭ-گو پۇلىغا تېگىشىش نىسبىتىنى بىلمەيدىكەنمەن، دۇكانغا كىرىپ ئولتۇرۇپ تۇرسىڭىز، مەن بانكىغا بېرىپ سوراپ كەلسەم، دەپ، دۇكاندىن چىقىپلا يان تەرەپتىكى بىر ماگىزىننىڭ تېلېفونىدا شەھەر مۇداپىئە گارنىزونىغا تېلېفون بېرىۋەتكەن. ئون مىنۇتقا قالمايلا بىر ماشىنا كېلىپ ئۇ ئوفىتسېرنى تۇتۇپ كەتكەن.

گارنىزونغا بارغاندىن كېيىن، لىۋ جىن ئۇنىڭدىن بۇ دول-لارنى نەدىن ئالغانلىقىنى سورىغاندا، ئۇ راستىنى ئېيتىپ، ئۆزى-نىڭ ئامېرىكا دوللىرىنى بىلمەيدىغانلىقىنى، شىلاڭ شىسەينىڭ ماشىنىسىدىن بىرنەچچە تاتازا چەت ئەل يېزىقى بار پۇللارنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قانداق پۇل ئىكەنلىكىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ تاماكا سېتىۋالغىلى بارغانلىقىنى ئېيتىپ بەر-گەن. گازارمىدىكىلەر شۇ ھامان ئۇنىڭ ياتىقىغا بېرىپ، يوغان بىر خالتىنىڭ تامدا ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرگەن. خالتىنى ئېچىپ قارىسا، ئىچىدىكىسى ئامېرىكا دوللىرى، تەخمىنەن 40

مىڭ دوللار ئەتراپىدا ئىدى.

ئالماس كۆزلۈك بىلەزۈك ئىز - دېرەكسىز يوقاپ كەتتى.

قوماندان ليۇ جىن ئامېرىكا دوللىرىنى ئېلىپ شىئەنگە شېڭ شىسەينى ئىزدەپ بېرىپ، 40 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بەردى. شېڭ شىسەي ئامېرىكا دوللىرىنىڭ تېپىلغىنىغا خۇشال بولۇپ باشقا نەرسىلەرنى ئانچە سۈرۈشتۈرۈپ كەتمىدى.

شېڭ شىسەي شىنجاڭدىن كەتكەندىن كېيىن، چيۇ زۇڭجۈن نۇرباغدىكى خۇسۇسىي جايىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە سېتىپ، بارلىق تەئەللۇقاتلىرىنى ئۈن قارا ماشىنىغا بېسىپ لەنجۇغا كۆچۈپ كەتكەنىدى. 1949 - يىلى ئەتىيازدا، چيۇ زۇڭجۈن، ئوغلى چيۇ يۇشيۇڭ (لەنجۇدا شاۋجياڭ دەرىجىلىك ئالىي سەنمۇ دەپ ئەنگە ئېلىنغان)، كېلىنى فېي بوپىڭ، نەۋرىسى قاتارلىق بىر ئائىلە كىشىلىرىنى شىنجاڭدا ئۇ زىيانكەشلىك قىلغان جياڭ دېيۇ، ليۇ زىلى قاتارلىق كىشىلەر ئۆلتۈرۈۋەتتى، بىر قىز نەۋرىسى ئاغرىپ قېلىپ لەنجۇدىكى شياۋشىخۇ دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالغانىدى، شۇ قىزلا ئامان قالدى. چيۇ ئائىلىسىدىكىلەرنى ئۆلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، جياڭ دېيۇ ئۇلارنىڭ قېنى بىلەن تامغا: «ئۈن يىللىق ئىنتىقام بىر كېچىدە ئېلىندى» دەپ يېزىپ قويىدى. لى پۈلىن ئاۋۋال تەيۋەنگە باردى، كېيىن بىرازدلىيىسگە كېتىپ شۇ يەردە ئۆلدى. پېڭ جىيۇەن ئۈرۈمچىدە خەقلەردىن ئۆلگۈدەك تاياق يەپ، بارار يېرى يوق، چۆچەكگە كەتكەنىدى، ئازادلىقتىن كېيىن قولغا ئېلىنىپ، بېيجىڭدا قولغا ئېلىنغان لى يىڭچى بىلەن بىللە ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كېلىنىپ شۇ يەردە سوتلىنىپ ئۆلۈم جازاسىغا بۇيرۇلدى.

ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى

1949 - يىلى، شېڭ شىسەي گومىنداڭ بىلەن بىللە تەيۋەن-

گە كېتىپ «دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقى» دا شاگىياڭ دەر-
جىلىك مەسلىھەتچى، «مەمۇرىي پالاتانىڭ چوڭ قۇرۇقلۇقنى قاي-
تۇرۇۋېلىشنى پىلانلاش كومىتېتى» غا ئەزا بولدى. ئۇ بىر مەز-
گىل سودىگەرچىلىك قىلىپ موگۇ، بېلىق سودىسى بىلەن شۇ-
غۇللىنىپ باقتى، بولكىخانا ئاچتى، لېكىن ھېچقايسىسىدا سودى-
سىنى ئاقتۇرالماي، ئاخىر ئۈيىدە كومپارتىيىگە قارشى ماقالە-
لەرنى يېزىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ گۇمانخورلۇقى، باشقىلارنى
قەستلەيدىغان مىجەزى شۇ چاغلاردىمۇ تۈگىمەي، شىنجاڭدا ئىش-
لەپ تەيۋەنگە قېچىپ كېلىۋالغان ئادەملەرنى، بۇ كوممۇنىست،
دەپ يۇقىرىغا چېقىپ كىشىلەرنىڭ غەزىپىگە قالدى. 1953 -
يىلى، گۇاڭ لۇ، گۇ گېگېي، سۇڭ نيەنسى، لىن جىيۇڭ
قاتارلىق 15 ئادەم جياڭ جيېشىغا خەت يېزىپ ئۇنىڭ شىنجاڭدى-
كى جىنايەتلىرىنى پاش قىلدى. شۇ يىلى 3 - ئايدا، تەيۋەندىكى
ئەبەيدۇللا قاتارلىق 114 كىشى ئەرز سۇنۇپ، شېڭ شىسەينىڭ
شىنجاڭدىكى جىنايەتلىرىنى پاش قىلدى. 23 - كۈنى، شېڭ
شىسەي ئۇلارغا رەددىيە بېرىپ: «مەن دۆلەتنىڭ ئالدىدا يەرگە
قارايدىغان ھېچقانداق ئىش قىلمىدىم» دەپ ئۆزىنى ئاقلىدى ۋە
يازغان نەرسىسىنى ۋەكىللەرگە تارقىتىپ بەردى. ئۇ مۇشۇنداق
نارازىلىقلارنىڭ ئىچىدە يەنە جياڭ جيېشىنىڭ قوغدىشى بىلەن
ئامان - ئېسەن ئۆتۈپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەنلا قالماي، ئۇ يەنە
خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە بېرىلىدىغان بىرىنچى، ئىككىنچى دە-
رىجىلىك ئوردېنلارغا، قۇرۇقلۇق، ھاۋا، دېڭىز ئارمىيە ئوردې-
نىغا ئېرىشتى.

شېڭ شىسەي تەيۋەنگە بارغاندىن كېيىن، «شىنجاڭدا ئۆت-
كەن ئون يىللىق ئەسلىمە»، «چوڭ قۇرۇقلۇقنى قايتۇرۇۋېلىش
بۇرچىمىزنى قانداق قىلغاندا ئوڭۇشلۇق ئورۇندىغىلى بولىدۇ»،
«كوممۇنىزم ۋە كاپىتالىزم دەۋرىنىڭ ئۆتمۈشى، دېموكراتىيە

ئەسىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى» قاتارلىق كىتابلارنى يازدى. ئۇ: «ئەسلىمە» ئىنتايىن مۇھىم كىتاب، شىنجاڭ تارىخىنى تەتقىق قىلىدىغانلار بۇ كىتابنى چوقۇم ئوقۇپ چىقىشلىرى كېرەك. ئۇ مېنىڭ ستالىن ۋە ماۋ زېدۇڭ بىلەن قىلغان بىۋاسىتە كۆرەشلىرىمنىڭ تارىخى، دېدى.

شېڭ شىسەينىڭ كىتاب يېزىپ، ماقالە يېزىپ كوممۇنىزمغا قارشى تۇرۇش، چوڭ قۇرۇقلۇقنى تارتىۋېلىشنى تەرغىب قىلىشتىن باشقا قىلغۇدەك ئىشى يوق ئىدى، شۇڭا ئىچى بەكمۇ پۇشاتتى.

ئۇنىڭ ئەمدى ئۇنداق چوڭ ئىشلارنى قىلغۇدەك ئەھۋالى يوق ئىدى، قولىدىنمۇ كەلمەيتتى، ئۇرۇمچىدىكى بوغدا چوققىسىنى ئەسلەپ سائەتلەپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بىرى مۇستەقىل پادىشاھ بولۇپ ياشىغاندى، ھەربىي دەرىجىسى قۇرۇقلۇق ئارمىيە شاڭجياڭى بولسىمۇ، خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇمىغان، ئۆلكە دەرىجىلىك ئەمەلدار بولسىمۇ، مەركەزدىكى ئەمەلدارلار سورۇنلىرى بىلەن ئاز باردى ـ كەلدى قىلغاندى، شۇڭا تەيبېيگە كەلگەندىن كېيىن كۆپ ئادەملەر بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلالمىدى، ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلىشىپ بېرىش ـ كېلىش قىلغان ئادەملەرمۇ ئۆز ئۆزىگە قالماي ئۇنىڭدىن قاچتى. شۇ سەۋەبلەردىنمۇ، ئۇنىڭ ئۆمرىدە يېقىن ئۆتىدىغان بىرمۇ ئاغىنىسى بولمىدى.

بۇ دۇنيادىن دېرەكسىز يوقاپ كېتىۋاتقاندەك ياشاۋاتقان تۇرمۇش ئۇنى تېخىمۇ غەمكىن، خەقلەردىن تېخىمۇ قاچىدىغان قىلىپ قويغاچقا، چەت بىر يەردىن ئۆي ئېلىپ ئاخىرقى ئۆمرىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇۋاتقىنى خوتۇنى بىلەن ئەسلىمىسىلا ئىدى، ئۇنىڭدىن باشقا كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقان يۈرەك قان بېسىم كېسىلى ئىدى. ئۇنىڭ توختىماي بېشى ئاغرىيتتى، قاياتتى، يۈرىكى سالاتتى، پۇت ـ

قوللىرى كۆيۈشەتتى، بىر قېتىم قىسقا ۋاقىت كۆزى كۆرمەسمۇ
بولۇپ قالغانىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى قان تومۇر كېسەللىكىنىڭ
ئالامەتلىرى ئىدى. دوختۇر ئۇنىڭغا دورا بىلەن داۋالىنىشتىن
باشقا ئۆزىنى بىر خىل تۇتۇشنى، بۇرۇنقى ئىشلارنى ئويلىماسلىق-
نى ئېيتتى. ھەتتا «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نى ئوقۇلۇق، ئۇنىڭ-
دىكى «ئوبدان ناخشىسى» بەك ياخشى. ئۇنىڭدىكى «خەلقئالەم
دەيدۇ بىردەك پەرىشتە ياخشى، ئەمما چىقماس نام - شۆھرەت
يادىدىن تامام! ئۆتكەنكى شۇ خان - ۋەزىرلەر نەلەرگە كەتتى،
گۆرلىرىنى ئوتلار بېسىپ بولدى باياۋان» دېگەن گەپلەر نەقەدەر
توغرا ئېيتىلغان. نام - شۆھرەت، پۇل - مال، توقال،
نەۋرە - چەۋرە دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئالدىڭىزدىن غىل - پاللا
ئۆتۈپ كېتىدىغان نەرسىلەر، ئۆزىڭىزنىڭ ئەمەس. ئادەم بىر
ئۆمۈر تىرىشىپ - تىرمىشىپ ھەممە نېمىگە ئېرىشكەن تەقدىردى-
مۇ ئۇ نەرسىلەر نېمىگە ئەسقاتىدۇ؟ ئۇ نەرسىلەرنىڭ قايسىبىرىنى
ئۇ دۇنياغا بىللە ئېلىپ كېتەلەيسىز؟ بۇ دۇنيا چوڭ بىر سەھنە،
قالايمىقان، ئۇنىڭدا سىز ناخشا ئېيتىسىز، مەن ئۇسسۇل ئوينايـ-
مەن. ئاخىر بېرىپ، ئاقىۋەتتە ماڭا يات يۇرت ماكان بولدى،
قويغىنا بۇ ئەپسانىنى ھەنىنىۋاسى، باشقىلارغا ئاخىر تويلۇق چاپان
بولدى، دېگەندەك ئىش بولىدۇ. كىشىلىك ھايات سەھنىسىدە
سەھنىگە چىققانىكەنسىز، ئۇنىڭدىن چۈشۈشىڭىزمۇ بولىدۇ.
سەھنىگە چىقىش «ياخشى»، سەھنىدىن چۈشۈش «تامام»،
«ياخشى» بار يەردە «تامام» بولىدۇ. شۇڭا، ئۇ ئىشلارغا ئۆزد-
ڭىزنى بەكمۇ ئاۋارە قىلىپ كەتمەڭ، دېگەنمۇ بولدى.
شېڭ شىسەي، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» ھەققىدە جۇڭ-
گونىڭ كىشىلىك ھاياتنى ئىنچىكە تەسۋىرلەپ بەرگەن كلاسسىك
مەشھۇر ئەسىرى ئىكەن. ئۆتمۈشتىكى «بەزمە - مەشرەپ قايند-
غان جاي» رۇڭگو قەسرىدە ئاخىر «گۈللەر توزۇپ، دەل -
دەرەخلەر خازان بولدى»غۇ؟ «ئۆز ۋاقتىدا بەگ - غوجاملار

تولغان ساراي» لار «غۇربەت بېسىپ قۇرۇق سۆلەت دالان بولدى» غۇ؟ مەن بىر دېھقاننىڭ بالىسى ئىدىم، نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئېرىشتىم، دۆلەتنىڭ چېگرا قوغداش ئەلچىسىمۇ بولدۇم، دۆلەت ئالدىدا، ئەۋلادلىرىم ئالدىدا يۈزۈم يورۇق. لېكىن، ھەممە ئىشلار كۆپۈكتەك ياكى چۈشتەك كۆزدىن غايىب بولدى، ئەمدى مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيدۇ، دەپ ئويلىدى.

ئۇنىڭ تەيۋەندە تۇغقانلىرى يوق ئىدى، ئانىسى بىلەن سىڭلىسى چوڭ قۇرۇقلۇقتا قالغانىدى. تەيۋەنگە بىللە ئېلىپ كەلگىنى ئىككىنچى ئىنىسى شېڭ شىيىڭ، بەشىنچى ئىنىسى شېڭ شىجىلا ئىدى، چوڭ ئوغلى كېجىڭ، ئوتتۇرانچى ئوغلى كېچېڭ يېنىدا ئىدى. چوڭ قىزى كېچىن، كەنجە ئوغلى كېۋېن ئامېرىكىدا ئولتۇراقلىشىپ قالدى. شېڭ شىسەي ئىنىلىرى بىلەنمۇ كۆپ باردى ـ كەلدى قىلىشمايتتى، ئۆز ۋاقتىدىكى «ئاۋام گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى چېن جىيىڭ بىلەن يىلدا بىر ـ ئىككى قېتىم كۆرۈشۈپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئورتاق پىكىر بار ئىدى. چېن جىيىڭ ئۆمرۈمچىگە ئۈچ قېتىم كەلگەن، شىنجاڭنىڭ 1938 ـ يىلىنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى ئەھۋاللار يېزىلغان، قىممىتى بار «شىنجاڭدا كۆرگەنلىرىم» ناملىق كىتابنى يازغان، بۇ كىتاب شۇ چاغدا خېلى چوڭ تەسىر قوزغىغانىدى.

1970 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، شېڭ شىسەي ئۆز ئۆيىدە تۇيۇقسىز يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ تەيبېي شەھىرىدىكى ھاۋا ئارمىيە دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ بېرىلدى. چۈشتىن كېيىن سائەت 5 تىن 45 مىنۇت ئۆتكەندە، جىددىي قۇتقۇزۇش ئۈنۈم بەرمەي، 76 يېشىدا ئۆلدى. شۇ چاغدا يېنىدا خوتۇنى چيۇ يۈفاڭ بىلەن ئوتتۇرانچى ئوغلى كېچېڭلا بار ئىدى.

ئەتىسى، ئۇنىڭ جەستتى ئامېرىكىدىكى قىزى كەلگۈچە تەيبېي شەھىرى مىنچۈەن كوچىسىدىكى جەسەتخانىغا قويۇپ تۇرۇل-

ـدى.

8 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 8 دە
ئائىلىسىنىڭ، سائەت 9 دا دەپنە كومىتېتىنىڭ دەپنە مۇراسىمى
ئۆتكۈزۈلدى. جياڭ جيېشى گۇلچەمبىرەك ئەۋەتتى. سابىق غەر-
بي شىمال ئارمىيە ـ ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى مەھكىمىسىنىڭ
مۇئاۋىن باشلىقى گو جىچياۋ قاتارلىقلار ئۇنىڭ جەسىتى ئۇستىگە
دۆلەت بايرىقى ياپتى. ئۇنىڭ ئالدىدا، يەنى 7 ـ ئاينىڭ 31 ـ
كۈنى «زۇڭتۇڭ» جياڭ جيېشى بىلەن «مەمۇرىي پالاتا» باشلىقى
يەن جياگەن «ساداقەت مۇكاپاتى» بىلەن ئۇنى مۇكاپاتلىغانىدى.
شېڭ شىسەينىڭ جەسىتى تەيبېي شەھىرى شىمالىي ياڭمىڭشەن
تېغىدىكى 1 ـ ئومۇمىي قەبرىستانلىقنىڭ 12 ـ رايونىغا كۆمۈل-
دى. 16 يىلدىن كېيىن، خوتۇنى چيۇ يۈفاڭ نيۇ يوركتا ۋاپات
بولۇپ جەسىتى شۇ يەرگە قويۇلدى.

شېڭ شىسەي ئۆلگەندىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرى
ئۇنىڭ جەسىتى ئۇستىگە بايراق ياپتى

شېڭ شىسەينىڭ ئۆلۈمى كۆرۈنۈشتە داغدۇغىلىق بولدى،
ئەمما كۆزى ئۆتكۈر كىشىلەر بۇنىڭ تەشۋىقات ئۈچۈن ئىكەنلىكى-
نى ئاسانلا بىلىۋالالايتتى. بۇ گومىنداڭنىڭ كىشىلەرگە ئۆلگىچە
كومپارتىيىگە قارشى تۇرغان بۇ «قەھرىمان»نى ئۇنتۇپ قالمىغاـ

لىقىنى، «ھۆكۈمەت» نىڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە قانداق قى-
لىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولغانلىقى ئىدى. خەلق
قانداق قىلدى؟ خاتىرىلەردىن قارىغاندا، دەپنە مۇراسىمىغا ئىنتا-
يىن ئاز ئادەم قاتناشقان، بۇ كۆرۈنۈشتىن كىشىلەر ئۆزى خۇلاسە
چىقىرىۋالسا بولىدۇ.

قوشۇمچە: شېڭ شىسەي يىلنامىسى

1894 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى لياۋنىڭ ئۆلكىسى كەييۈەن ناھىيىسىدىكى شېڭجياتۈن كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلدى.

1901 — 1908 ـ يىللىرى 7 — 14 ياش باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇدى.

1909 — 1912 ـ يىللىرى 15 — 18 ياش فېڭتيەن ئۆلكىلىك دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق مەكتىپىدە ئوقۇدى.

1912 ـ يىلى 18 ياش شاڭخەي ۋۇسۇڭ ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇدى.

1915 ـ يىلى 21 ياش بىرىنچى قېتىم ياپونىيىگە ئوقۇشقا چىقىپ مېجى ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ سىياسىي ئىقتىساد كەسپىدە ئوقۇدى.

1919 ـ يىلى 25 ياش ۋەتەنگە قايتىپ چىڭداۋنى قايتۇرۇۋېلىش ھەرىكىتىگە قاتناشتى ھەم ئوقۇيدىغان كەسپىنى قەلەمدىن ئەلەمگە يۆتكەپ، يۈننەن ھەربىي مەكتىپىنىڭ شاۋجۇ شۆبە مەكتىپىگە كىرىپ ئوقۇدى.

1921 ـ يىلى 27 ياش ھەربىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن شەرقىي شىمال ئارمىيىسى 8 ـ لۈيىنىڭ لۈيجاڭى گو سۇڭلىڭنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىدى.

1923 ـ يىلى 29 ياش چيو يۈفاڭ بىلەن توي قىلىپ

ياپونىيىگە باردى ۋە ئۇ يەردە ياپونىيە قورۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېر-سىتېتىغا ئىمتىھان بېرىپ كىردى.
1925 - يىلى 31 ياش 11 - ئايدا ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ لۇەنجۇ ھەربىي ئۆزگىرىشىگە قاتناشتى. 12 - ئايدا ھەربىي ئۆزگىرىش مەغلۇپ بولدى.
1926 - يىلى 32 ياش يىلنىڭ بېشىدا ياپونىيىگە قاي-تىپ بېرىپ ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇردى.
1927 - يىلى 33 ياش ياپونىيىدە ئوقۇشىنى پۈتتۈرۈپ ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ شىمالغا يۈرۈش قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناش-تى ۋە ئىنقىلابىي ئارمىيە قوماندانلىق شتابىدا شاڭشياۋ دەرىجە-لىك سەنمۇ بولدى.
1928 - يىلى 34 ياش قوماندانلىق شتابى سەنمۇ باشقار-مىسىنىڭ بىرىنچى بۆلۈمىنىڭ بۆلۈم باشلىقى بولدى.
1929 - يىلى 35 ياش گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سەنمۇ بۇ نازارىتى ئۇچىنچى بۆلۈمىنىڭ بۆلۈم باشلىقى بولدى.
1930 - يىلى 36 ياش 10 - ئايدا، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەكلىپى بىلەن چېگرا رايون مۇداپىئە دۇبەن مەھكە-مىسىنىڭ شاڭشياۋ دەرىجىلىك سەنمۇسى، سەنمۇلار باشقارمىسى-نىڭ باشلىقى، شاۋجياڭ دەرىجىلىك مۇدىرى، قوشۇمچە مۇھاپى-زەتچىلەر يىڭىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى، ھەربىي مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇ-چىسى بولدى.
1931 - يىلى 37 ياش 2 - ئايدا قۇمۇلنىڭ شوپۇل دېگەن يېرىدە تۆرۈۋاتقان قىسمىنىڭ كوماندىرى بىر ئۇيغۇر قىزى-نى مەجبۇرىي خوتۇنلۇققا ئالغانلىقى بىلەن ۋەقە چىقتى ۋە بۇ ۋەقە قۇمۇل قوزغىلىڭىنىڭ پارتلىشىغا سەۋەب بولدى. ما جۇڭيىڭ بىرىنچى قېتىم شىنجاڭغا قوشۇن تارتىپ كېلىپ قۇمۇلنىڭ يېڭى شەھەر رايونىنى، باركۆلنى بېسىۋالدى. يىلنىڭ ئاخىرىدا يارىلى-نىپ ئەنشى، دۇنخۇاڭ، يۈمېن ئەتراپىغا چېكىنىشكە مەجبۇر

بولدى.

1932 ـ يىلى 38 ياش شەرق تەرەپتىكى باندىتلارنى تازىلاشقا قوماندان بولۇپ توپىلاڭنى باستۇردى. شۇ يىلى شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە توپىلاڭلار يۈز بەردى.

1933 ـ يىلى 39 ياش ما جۇڭيىڭ شىنجاڭغا يەنە بىر قېتىم كىردى. شېڭ شىسەي ئالدىنقى سەپنىڭ باش قوماندانى بولۇپ، جەڭلەردە ئارقا ـ ئارقىدىن غەلىبە قازاندى.

4 ـ ئايدا، ئۆلكە مەركىزىدە سىياسىي ئۆزگىرىش يۈز بېرىپ، ۋاقىتلىق چېگرا رايون مۇداپىئە دۇبەنى بولدى.

6 ـ ئايدا، تاۋ مىڭيۇ، چېن جۇڭ، لى شياۋتيەنلەرنى ئۆلتۈردى. خۇاڭ مۇسۇڭنىڭ ھوقۇق تارتىۋېلىشىغا قارشى تۇردى.

8 ـ ئايدا، شىنجاڭنىڭ رەسمىي دۇبەنى بولدى. لو ۋېنگەننىڭ شېڭ شىسەيگە قارشى ئىتتىپاقىغا زەربە بەردى. 12 ـ ئايدا، ئىچكى جەھەتتە ليۇ ۋېنلۇڭنى، شەرقىي شىمال پىدائىيلار ئارمىيىسى ئىچىدىكى يۇقىرى قاتلام باشلىقلارنى باستۇردى، تاشقى جەھەتتە سوۋېت ئىتتىپاقىغا يېقىنلاشتى.

1934 ـ يىلى 40 ياش سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ كۈچى بىلەن جاڭ پېيىۋەن، ما جۇڭيىڭ قىسىملىرىنى يوقاتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە شىنجاڭدا كوممۇنىزمنى يولغا قويۇش تەكلىپىنى بەردى. 8 ـ ئايدا، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنى قۇردى. 10 ـ ئايدا، شىنجاڭ ئامانلىقنى ساقلاش باش ئىدارىسىنى قۇردى.

1935 ـ يىلى 41 ياش 5 ـ ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن 5 مىليون ئالتۇن رۇبلى قەرز ئالدى. 11 ـ ئايدا، گومىنداڭنىڭ 5 ـ نۆۋەتلىك تەپتىش مۇدىرى بولدى، شۇ يىلى ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى ئوتتۇرىغا قويدى.

1936 ـ يىلى 42 ياش 5 ـ ئايدا، شىنجاڭ ئامانلىقنى

ە اقلاش باش ئىدارىسىنى جامـائەت خەۋپسـىز ىكـى باشقارمى-
سىغا ئۆزگەرتتى. 7 - ئايدا، بىرىنچى قارارلىق ئۈچ يىللىق
قۇرۇلـۇش پىـلانى باشلاندى. 12 - ئايدا، گومىنداڭ قۇرۇق-
لۇق ئارمىيە جۇڭجياڭى بولدى. شىئەن ۋەقەسىدە جاڭ شۆلياڭغا
شەرتسىز ياردەم بېرىشنى تەشەببۇس قىلدى.

1937 - يىلى 43 ياش 1 - ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن 2 مىليون 500 مىڭ ئالتۇن رۇبلى قەرز ئالدى. 5 - ئايدا، غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسى سولقانات تارماق ئەترىتىنىڭ شىن-جاڭغا كېلىشىنى قارشى ئالدى. 8 - ئايدا، ئاتالمىش «سۈيدە-قەستلىك توپىلاڭ دېلوسى»نى ئوتتۇرىغا چىقاردى، ئىككىنچى يىلى ۋاقىتلىق توختاپ قالدى. 10 - ئايدا، 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلۇپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى بىرلىك سەپ قۇردى، شۇنىڭدىن كېيىن كومپارتىيە ئەزالىرى ئارقا - ئارقىدىن شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەت قىلدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۈچى بىلەن قەشقەردە ماۋت شىجاڭنى، خوتەندە ما خۇشەننى يوقاتتى.

1938 - يىلى 44 ياش 1 - ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقى-نىڭ قىزىل 8 - تۈەنى قۇمۇلغا كېلىپ تۇردى. 8 - ئايدا، موسكۋاغا بېرىپ سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىگە ئەزا بولدى. 10 - ئايدا، شىنجاڭدا 3 - نۆۋەتلىك ئاۋام خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى ئېچىلدى، شۇنىڭدىن كېيىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن بولغان دوستلۇقى پەلەككە چىقتى.

1939 - يىلى 45 ياش شىنجاڭنى گومىنداڭ، كومپار-تىيە بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرىدىغان ئۈچىنچى بىر سىياسىي گۇ-رۇھ دەپ ئاتىدى.

1940 - يىلى 46 ياش ئىككىنچى قېتىم «سۈيىقەست-لىك توپىلاڭ دېلوسى»نى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ، دۇ جۇڭيۈەننى

تاشلىدى، چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باش-
تۈرمىگە چىن پېيشېڭنى قولغا ئالدى. 11 ـ ئايدا، سوۋېت ئىتتىپا-
لىقى چە «شىنجاڭنىڭ قەلەي كانلىرىنى ئىجارىگە ئېلىش كېلى-
قى ئۇنى چە قول قويۇشقا مەجبۇرلىدى.
شىمى» 1941 ـ يىلى 47 ياش 1 ـ ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقىغا
شىنجاڭنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىتتىپاقداش رېسپۇبلىكىسى
تەكلىپىنى بەردى.
قىلىش 1942 ـ يىلى 48 ياش 3 ـ ئايدا، شېڭ شىچەي شەرقىي
سىرلىق هالدا ئۆلۈپ كەتتى. 5 ـ ئايدا، شېڭ شىسەي
قورزدا قاتارلىقلارغا خەت يېزىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىن-
ستالىن سۇيىقەستلىك هەرىكەتلەرگە قاتناشقانلىقىنى، دۆبەنىنى
جاڭدىكى مەكچى بولغانلىقىنى ئەيىبلىدى. 7 ـ ئايدا، جۇ شاۋلياڭ
ئۆلتۈر مىلار شىنجاڭغا كۆپ قېتىم كېلىپ، شېڭ شىسەي بىلەن
قاتارلىقلار مەركەزگە قايتۇرۇشنىڭ شەرتلىرى ئۈستىدە سۆھبەت-
شىنجاڭنى سوۋېت ئىتتىپاقى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ مۇ-
لەشتى. مىنىستىرى شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ئوتتۇرىسى-
ئاۋىن بەزى ئۇقۇشماسلىقلارنى هەل قىلىشقا كەلگەندە، شېڭ
دىكى ئۇنىڭ سۆزلىرىنى رەت قىلدى. جياڭ جيېشى «شىنجاڭ-
شىسەي نىڭ ئىلىك هوقۇقىنى قايتۇرۇۋېلىش سىياسىتى»نى تۈزۈپ
نىڭ 9 ـ ئايدا، ۋۇ زېشياڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ
چىقتى. شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق پەۋقۇلئاددە خادىملىقىغا تەيىنلەندى. 9 ـ
شېڭ شىسەي چۆڭچىڭغا بېرىپ گومىنداڭنىڭ 5 ـ نۆۋەت-
ئايدا، 11 ـ ئومۇمىي يىغىنىغا قاتناشتى. 10 ـ ئايدا، قىزىل
لىك تۇەن بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بارلىق مۇتەخەسسىسلى-
8 ـ مەسلىھەتچىلىرى، هەربىي ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئۈچ ئاي
رى، شىنجاڭدىن چىقىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلدى. 11 ـ
ئىچىدە 8 ـ ئۆرۈش رايونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى بولدى.
ئايدا، 1943 ـ يىلى 49 ياش گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك

پىرقىسى قۇرۇلدى. شىڭ شىسەي پىرقە ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىر ھەيئىتى، دۇبەن مەھكىمىسى پەۋقۇلئاددە پىرقىسىنىڭ پەۋقۇلئاددە ھەيئەت ئەزاسى بولدى. 9 - ئايدا، چېن تەنچيۇ، ماۋ زېمىن، لىن جىلۇ قاتارلىق كومپارتىيە ئەزالىرى، دېموكراتىك زات دۇ جۇڭيۈەن ئۆلتۈرۈلدى. شۇ يىلى شىڭ شىسەي سەككىز چوڭ ۋەزىپىگە تەيىنلەندى.

1944 - يىلى 50 ياش 4 - ئايدا، شىڭ شىسەي ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى ۋە «ئون چوڭ دوكتور» قاتارلىقلارنى قولغا ئېلىش بۇيرۇقى چىقاردى. 6 - ئايدا، ئۈرۈمچىدىكى 100 دىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارنى قولغا ئالدى. 8 - ئايدا خۇاڭ رۇجىن، لىن جىيۇڭ دېلوسىدا گومىنداڭنىڭ 500 — 600 ئادىمىنى تۈرمىگە تاشلىدى. 9 - ئايدا، شىڭ شىسەي شىنجاڭدىكى بارلىق ۋەزىپىلىرىدىن قالدۇرۇلۇپ، چۇڭچىڭدا دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق مىنىستىرى بولدى.

1945 - يىلى 51 ياش 5 - ئايدا، گومىنداڭنىڭ 5 - نۆۋەتلىك 16 - ئومۇمىي يىغىنى ئېچىلىپ، يىغىندا مەسئۇد شىڭ شىسەينى 200 مىڭ ئادەمنى قولغا ئالدى، 120 مىڭ ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، دەپ شىكايەت قىلدى. 7 - ئايدا، دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق مىنىستىرلىقىدىن قالدۇرۇلدى، كېيىن شەنشى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ، ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ۋۇخەندە تۇرۇشلۇق ئورنىنىڭ مەسلىھەتچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولدى.

1948 - يىلى 54 ياش شىڭ شىسەينىڭ پۈتۈن ئائىلىسى ۋە بىر قىسىم تۇغقانلىرى تەيۋەنگە كەتتى.

1949 - يىلى 55 ياش ئەتىيازدا چيۇ زۇڭجۈننىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى لەنجۇدا ئۆلتۈرۈلدى. شىڭ شىسەي ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىنىڭ شاڭجياڭ دەرىجىلىك مەسلىھەتچىسى»، «مەمۇرىي پالاتانىڭ چوڭ

责任编辑：凯赛尔·库尔班
责任校对：麦热木尼沙·肉孜

图书在版编目(CIP)数据

盛世才外传：蔡锦松；热合曼·马木提译.一北京：民族出版社，2006.6（2012.3 重印）
ISBN 978-7-105-07760-3

Ⅰ.盛… Ⅱ.①蔡… ②热… Ⅲ. 盛世才（1892～1970）—传记—维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.K827=7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第 059974 号

出版发行： 民族出版社 htt://www.e56.com.cn
社　　址： 北京市和平里北街 14 号　邮编：100013
电　　话： 010-64290862（维文室）
印　　刷： 北京迪鑫印刷厂
版　　次： 2006 年 12 月第 1 版
2012 年 3 月第 2 次印刷
开　　本： 850×1168 毫米 32 开
印　　张： 20.875
定　　价： 33.00 元

قۆرۇقلۇقنى قايتۇرۇۋېلىشنى پىلانلاش كومىتېتى» نىڭ ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولدى.

1953 ـ يىلى 59 ياش گۇاڭ لۇ، گۇ گېڭيې، سىڭ نيەنسى، لىن جيۇڭ قاتارلىق 15 ئادەم شىڭ شىسەينىڭ ئۇستىدىن بىرلىشىپ ئەرز قىلدى. 3 ـ ئايدا، ئەبەيدۇللا قاتارلىق 114 ئادەم شىڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدىكى جىنايەتلىرى توغرۇلۇق يۇقىرىغا ئەرز سۇندى.

1970 ـ يىلى 76 ياش 7 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى، يۈرەك كېسىلى بىلەن تەيبېيدىكى ھاۋا ئارمىيە دوختۇرخانىسىدا ئۆلدى. 8 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى، ياڭمىڭشەن قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىندى.